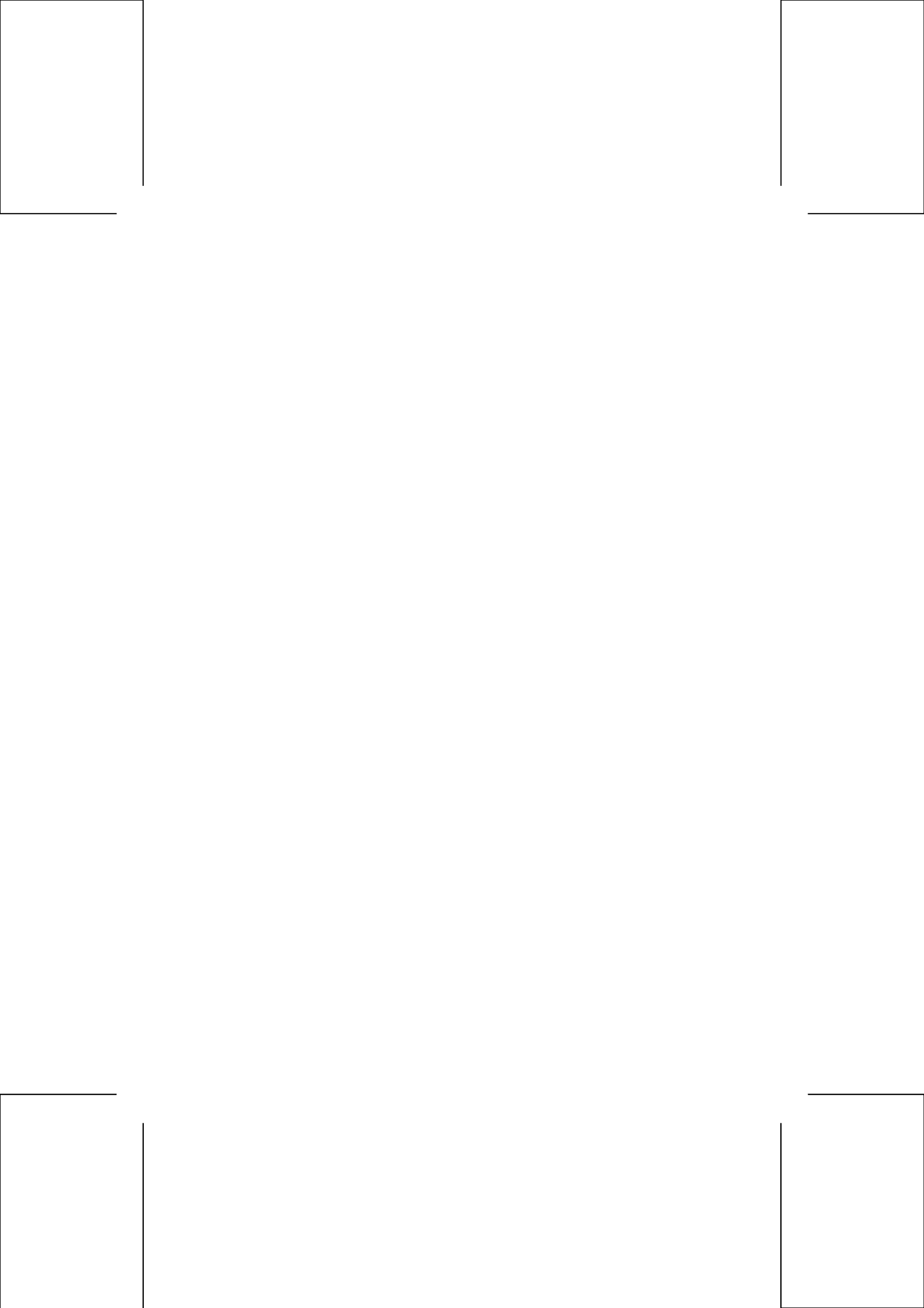

LEVELEK

1862

1385.

ARANY JÁNOS – TOMPA MIHÁLYNAK

Pest, január 3. 1862

Édes Miskám!

E beállott új esztendőben áldjon titeket a jó isten minden áldásával!

Régóta várok én egy nyugalmas délutánt, hogy válaszolhassak közelebbi leveledre bőven és melegen. Nőm szegény megis [!] írta már
5 vagy két héttel ezelőtt a mi ide zárva megy – de én sohasem voltam
„irható” állapotban. Rám bizott dolgaiddban eljártam azonnal, kivéve
hogy a szerkesztők később kapták a verset.¹ Heckenasthoz elmentem, és
ő szíves készségét nyilvánította a versek kiadására² oly feltétellel, mint
az előbbieket.³ Pfeifer⁴ a kis hamis,⁵ elfeledte volt, hogy még a mult
10 januárban lefizettem a 10 ftot, de szerencsére megtaláltam a saldirt
contót,⁶ s erre ő is megtalálta a könyvben a befizetést. – A contó imitt
megy, hogy többé ne legyen bajod veled. Egy kis honorariumot is küldenék
már, de pénzes levélben nem küldhetem a pecsétet, így máskorra
hagyom, s többel együtt veszed. Mert hát, Miskám, akármit mond Ka-
15 zinczy Gábor⁷ (könnyű neki, mikor ő nagy úr s egy betűt sem ír) a mit
én kapok megosztom veletek utolsó falatig. Azért csak írj, és küldjed
(most sincs már semmi) ne gondolj te a honorariummal. Egy versed
ugyan kiadatlan hever még nálam⁸ – de lesem neki az időt. Tudod,
semmi sincs benne a jelenre vonatkozó, de félreérthetnék a mostani sajtó
20 világban – és kivált neked kellemetlen volna⁹ a kellemetlenség. Ezért
hagytam eddig, pedig bizony rá voltam szorúlva, s egyszer alig kaptam
vissza már^a a betűszedő körme közül. Valamelyik számban neki
rugtatok vele, ha te sem bánod.

^a már – m a-ból jav.

Egressinek [!] a 10 ftot megadtam¹⁰ – s így talán két versed van
25 most előre, a kiadatlan és az mely most jelent meg.¹¹ Mihelyt érdemes
lesz elküldeni, mindjárt megkapod a salláriumot.¹²

De hagyjuk e piszkos oldalát a szerkesztőségnek. Lapom teng, jó
remény fejében; mi is megvagyunk, türhető egészségben s állapotban.
Az akadémiai jutalomról¹³ nem szólok: de tudd, nem arról volt szó: én-e
30 vagy te? hanem régi ember-e (Cz.[uczor])¹⁴ vagy valaki az újabbak
közül. Csúnya ármánykodás folyt. Előbb a szótárral akarták elütni, hogy
költő ne kapja, de miután az megsem [!] jelent, mást gondoltak. Én tisztelem
az érdemeket, de ha már az a hat év (1854–60) forog fenn, furcsa,
egy rég múlt korból keresni rá érdemeket, nem a kik^b azon időben voltak
35 valamik. – A pénzt elvettem,^c – a jutalom nem kelti önérzetemet.

Isten veletek, édes Miskám. Irj, vagy irass gyakran, neked az utóbbi
könnyebb, mint nekem az első. Ölel ezerszer

barátod
Arany J^d

^b a kik – akik elv.

^c elvettem – v jav.

^d egyb.

1386.

REVICZKY SZEVÉR – ARANY JÁNOSNAK

Debreczen Január 6^{án} 62.

Igen tisztelt Tekintetes Úr!

Szilágyi Dezső¹ barátom leveléből megértettem, hogy az általam
[!] irt, s általa a Tekintetes Úr kezeihez átadott czikk kiadathatása² elle-
nében modositást^a illetőleg lesimitást igénylő egy pár mondat merült föl,
5 – jelesül politikai czelzatok, [!]^b s a jelen terrorismussal³ össze nem férő
kifejezések.

Fölkérem a Tekintetes Urat teljes tisztelettel az e tekintetben szük-
ségelt kiegyengetéseket [!] megtenni, – mindössze is igen kevés leend
modositandó salva rei essentia,⁴ s becses szaklapjában azt közölni, az

^a modositást – th.

^b czelzatok – a á-ból jav.

10 érte járó tiszteletdíjat előlegesen^c Debreczenbe Reviczky Menyhárt⁵ úr házához^d hol most idözöm leküldeni.

Addig is míg személyesen közeli Pestre menetelem^e alkalmával [!] kilesném a szerencsét hogy Tekintetességednél tisztelkedhessem – ajánlom [!] magam becses figyelmébe. Ha a Figyelő megelegednek [!] magamféle dolgozótársakkal – legközelebb⁶ a honi – s talán többször a külföldi irodalmak tereről [!] közölnék munkalatokat [!]

Teljes^f tisztelettel maradván alazatos [!] szolgája [!]

Reviczky Szever

Szent Anna^g Utcza. Reviczky Menyhért^h hazánál [!].

^c előlegesen – besz.

^d házához – házánál-ból jav.

^e Pestre menetelem – e és I egyb.

^f Teljes – I és j egyb.

^g Szent Anna – egyb.

^h Reviczky Menyhért – egyb.

1387.

SZÁSZ KÁROLY – ARANY JÁNOSNAK

[Kunszentmiklós, 1862. január 8.]

Kedves Barátom!

Tudván, hogy az e hóban tartandó Kisfaludy-gyűlésen a kitűzött program szerint számba kell venni a dolgozatokat: elkészültek-e a felolvasásra, – ezennel tudósítlak, hogy én készen vagyok. Ezt tehát bátran bejelentheted,¹ s ha csak élek, személyesen megyek felolvasására. A költemény, hosszabb rövidebb^a sorokban felül van 300 soron – s félek kissé hosszú. Ohajtanám s kérlek, ne tegyetek engem végül.² Te vagy Jókay [!] inkább lehetek utól, mert érettetek szívesen vár a közönség, mely bizony értem nem fog 3-4 óra hossztt [!] egy helyben ülni.

10 Olvasám valahol, hogy tag-választás is lesz a K[isfaludy] Társaságnál.³ Lévayról, bizonyonnyal hiszem, nem feledkeztek el. Részemről ohajtanám Dobsát, Szabó Károlyt,^b Bérczyt, Vadnayt, Tóth Endrét^{c4}

^a rövidebb – í [?]

^b Szabó Károly – össz.

^c Tóth Endrét – össz.

- még; nem tudom, hányat s kiket akartok választani, igen megköszön-
ném, ha alkalmyszerűleg egy pár sorban tudósitanál.
- 15 Azt ís akarom kérdeni: ugy tekintetik-e felolvasandó költeményem
mínt <felolvasás> székfoglalás? s a Társaság sajátjává válik az „ad
graecas Calendas”⁵ megjelenendő Évlapokra,⁶ vagy enyém maradhat-e
kiadásra? Nem ohajtom azon dicsőséget, hogy – mint közgyűlési tárgyat
– minden lap, boldog s boldogtalan, ingyen tölcse [!] be vele egy
20 félszámát.
- Küldj már valami „megcsinálni”^d valót a lap számára. Kérlek, ha
az Ember tragédiája megjelen, küldj bel[ő]le, ha csak olvasás végett ís,
mindjárt egy példányt nekem.
- Isten veled, ölel, tieiddel együtt
- 25 K[un]Sz[ent]M[iklós]. 1862. Jan. 8. híved
Szász K^e

UI. Niní! Még nem is gratuláltam a 200 aranynek,⁷ mert oly termé-
szetesnek s illőnek találtam hogy te nyered^f, hogy nem is tartám szüksé-
gesnek a gratulatiót. Bár a következő 6-k évít is te költhesd el!

^d „megcsinálni” – í-ből emend.

^e egyb.

^f nyered – d-ből ed jav.

1388.

SZÁSZ KÁROLY – ARANY JÁNOSNAK

K. n. [Kunszentmiklós, 1862. január eleje]

Kedves Barátom!

- Levélem átadója Marikovszky,¹ itteni tanár, különben is ohajtván
tiszteletedre lenni, megkért, utasítsam valami bizománynyal^a hozzád: Én
hát teszem is ezt. Kérlek, ha az Ember tragédiája megjelent,² küldj egy
5 példányt belőle. Magad fogsz-e írni³ róla (mint gondolom) a lapba?^b
vagy másra bízod? Ez esetben, megpróbálkozhatom-e vele? Vagy van-e
mostanság egyéb, miről irnom akarnál?

^a bizománynyal – y besz.

^b lapba? – ba? jav.

A kisleludyc T.[ársaság] közgyűlésére,⁴ úgy írja Greguss,⁵ ígéretembe bizva engem is egyik felolvasónak tettetek. Jól van; de
10 Gr.[eguss] ezt is írja Önt költeményre tettük, másik lesz Jókai, elbeszélő műre.⁶ Remélem ez nem azt teszi hogy az én költeményem ne lehetne elbeszélő mű s valami óda tartoznék lenni, mert én épen egy költői^d beszélykét akarnék felolvasni. Kérlek nyugtass meg: nincs-e ez szándoktok ellen?

15 Isten veled. Szerető barátod (Feleséged s Julcsát csókolva)
Szász K.^e

^c A kisleludyc – öszs.

^d költői – költeme-ből jav.

^e egyb.

1389.

ARANY JÁNOS – KAZINCZY GÁBORNAK

Pest, jan 10. 1862.

Tisztelt jó barátom,

Mindenek előtt fogadd szives köszönetemet, hogy alkalmat nyújtál fiadat megismernem.¹ Nekem is van egy fiam, egy oly korú, oly magas,
5 oly tanulságú, mint a tied, ők már elébb ismerték egymást az universitáson, hol mindketten jogászok.

Azután köszönöm küldeményedet. Molière-ről kérdés sincs, jöni fog a lapban, 2–3 szám múlva.² Kérnélek hát alássan, ha valami bevezetést kívánsz hozzá, pár hét alatt küldenéd el; ha nem többet, legalább
10 annyit,^a <mikor> egy jegyzést: mikor, mely alkalommal mondatott a beszéd. Szemere tréfája is érdekes irod. történeti maradvány, kissé a légy a mellbimbó körül tán kényes, de úgy hiszem, adható. Legtöbb gondolkodást okoz Desewffyy [!]^b dialogja, a bennelevő családnevekért. Nem fogja-e az utód compromittálva érezni magát apái és anyáiban?
15 Mert vannak csiklandós dolgok felszedve az akkori ondit-ből;³ nem hoznék-e velök bajt a lap és szegény szerkesztője fejére?⁴

^a annyit – í [?]

^b Desewffyy – w besz.

A Kisfaludy-társaság^c ünnepel feb. 6-án. Nem igen fényes lesz az ünnep, de legalább lesz. Szidnak bennünket már is, s én nem tehetek róla. Ugyan, édes barátom, nem kaphatnám meg a Molière-ket, hadd
20 nyomatnám, mert az a baj, hogy nincs kézirat, azért késünk, s azért szidnak.

Üdvözlöm Szemerét és Miskát, ha még ott járnak. Mint szeretnék köztetek lenni! De hiába. Engem a sors arra kárhóztatott, hogy szerkeszszek, kézirat nélkül, praenumerans⁵ nélkül, dolgozzam egészség
25 nélkül, igazgassak társaságot,^d melynek nincs kedve igazodni, meg kéziratot, sajtóhibákat meg mindent, csak azt nem, a mit igazítani szeretnék.

Fogadd szives ölelésemet!

tisztelőd s^e barátod
Arany J^f

30 NB Az Ember tragédiája pár nap alatt úgy is expediálva⁶ lesz hozzád. Írója különben Madách Imre, képviselő társad.

^c Kisfaludy-társaság – s g-ből jav.

^d társaságot – s jav.

^e s – besz.

^f egyb.

1390.

KEMÉNY ZSIGMOND – ARANY JÁNOSNAK

K. n. [1862. január¹]

Édes barátom! Ezen pessimisticus politikai regényemben² találtam egy más passust, mely Werbőczinek –^a, a' kin nyugszik a' törtétekért^b és regényemért minden felelősség – nagy csalatkozásat [!] és Turgovicssali [!] viszonyát még érthetőbben állítja az olvasó szeme
5 elébe.

Hogy tehát a' lapod se várjon a' correcturára, 's az én szedőim is dolgozzanak, – azon esetben^c ha nem volna ellenedre, előbb az az A betűvel jegyzett és számozott közlemény jönne ki nálad; azután a'

^a – besz.

^b törtétekért – ő [?]

^c esetben – en jav.

Turgovics és Werbőczy^d desperatus³ helyzetére vonatkozó, melyet te a'
10 szedődíhez [!] már leküldöttél.

Az A a' 40dik lapon kezdődik.

hived
Kemény

Délután e' végett teszem nálad tiszteletemet

^d Werbőczy – i y-ból jav.

1391.

SZÁSZ KÁROLY– ARANY JÁNOSNAK

[Kunszentmiklós, 1862. január 11.]

Édes Jánosom!

Midőn tennapelőtti [!] levelemet irtam¹ s tudósítottalak, hogy a
kiszf.[aludy] [!] ülésen felolvasandó költeményemmel készen vagyok, –
5 az volt szándékom, hogy azt előre ne mutassam senkinek. De érettebb
megfontolás után még is jobbnak látom, neked felküldeni, s kérni téged,
tedd meg reá lehető megjegyzéseidet. Én szokott határtalan bizalmam-
mal kérlek, s te szokott őszinteségeddel felelj meg rá. Csak egyet kötök
10 ki; ha netalán az egészet mindenestől elvetendőnek, nevezetesen: alapjá-
ban bizarrnak, abszurdnak vélnéd: ennek kimondását hagyd a gyűlés
utánra; mert már egészen mást írni sem idő, sem kedvem – s nem sze-
retném hogy ez iránt végkép lehangolva legyek. Ezen kívül, minden kis
és nagy hibák iránt, utasító s általam bizonyosan követendő észrevétele-
idet kérem s várom.² Persze,^a lehető legrövidebb idő alatt.

15 Saját egyéniségemet s tehetségemet ismerve, úgy tetszik: nekem-
valóbb tárgy s műforma nem akadhatott volna élém; mert a színezés,
részletezés, miben legerősebb vagyok, itt ugyan tág mezőt nyert. Arra
fordítsd, kérlek, főbbként kritikádat, mit kellene még tisztítani, erősíteni,
világosítani a képeken s egyes vonásaikon?

^a Persze – e és r egyb.

20 Kérlek arra is, jelöld meg, nézeted szerint a leggyöngébb – s a
legsikerültebb helyeket^b hogy tudjam, a tárgy által most túlságosan el-
foglalt s némileg zavarba jött ítélőtehetségemet mihez tartani.

Ezt a számodra tisztázott példányt, jegyzetek s jelekkel bátran ösz-
sze-keresztezheted;^c s magadnál tarthatod, vagy úgy küldheted vissza.

25 Végre arra kérlek, senkinek se mutasd <az eg> se mondd az egész
dolgot.

K[un]sz[ent]Miklós 1862. Jan. 11k

szerető hived^d
Szász Ka.^e

^b helyeket – t n-ből jav.

^c össze-keresztezheted – z t-ből jav.

^d szerető hived – öszs.

^e egyb.

1392.

TÓTH ENDRE – ARANY JÁNOSNAK

Vatta, január 11. 1862.

Kedves barátom! annyi időm se jutott az új évben, hogy egy pár
szóval „boldog új évet” kívánni, beköszöntöttem volna szíves hajlékod-
ba – mind e napig. A helyett, hogy én^a köszöntgettem volna másokat,
engemet ölelgettek agyba-főbe magas új évi látogatóim, az – adóbehajtó
5 lovas katonaság.¹ Új év napján jöttek s csak harmadnapja hogy megsza-
badultam tőlük; hagyván maguk után valóságos vandal nyomokat ólam-
és kis házamba. Míg ki nem fizettem őket, itt dőzsöltek. – Ezt a falut a
török hasonló adómehtagadás esetében szétlövete. De még sem volt ily
nyomoru tétetlenségre kárhoztatva mint most, mert akkor legalább meg
10 volt az a keserü vigasztalásunk hogy: „ha te ütöd az én zsidómat....”²
Most nyugodtan kell néznünk, pusztá kézzel, hogy’ zsebelnek ki sorra
mindnyájunkat! –

Ily helyzetben, hiszem, nem szükség hogy commentálást írjak
azon érzelmekhez, melyek közt neked, igen tisztelt barátom, boldog új
15 évet kívánva, íme [!] sorokat írom.

^a én – besz.

Egyuttal, ide melléklek az emlegetett Zrínyiből³ egy töredéket; ha helyén lesz, miután most nincs más kéziratom, a „Figyelő”be vedd fel; de legfőbb, amiért ezt veled közlöm, az, hogy igen igen le volnék kötelezve, ha üresebb időt nyerve, őszintén megírnád nekem: miszerint, adhatnám-e^b Zrínyit úgy, hogy az előzményeket a várfogságig – mint az idezárt részben – röviden elbeszelném; s a várfogságot némileg a chilloni formában⁴ beszéltetném el? nem lenne-é az bizonyos tekintetben, mintegy kettévált darab?

20 Dalkölteményeim már sajtó alatt vannak.⁵ Nagy bajomra van, hogy T.[óth] Kálmán el van zárva:⁶ nincs ki utánok [!] nézzen. Őt elzárta a katonai hatóság a házától; engemet meg valósággal [!] kizárt a házamból néhány napra. Őt azért, mert kifizette őket; engemet azért, mert nem fizettem őket. –

Mivel már annyi sok mindenfélét összefirkálok s lopom szerkesztői idődet, egyuttal megirom röviden, a mi Gyulai „Adalék népmeseinkhez”⁷ [!] című cikkekcskéjében^c a kiegészített mese átolvasásakor eszembe jutott. Ki mondja meg: mi vettük-e át hibásan a mesét, vagy a nép alkotta csakugyan úgy s lehet-e azt^d végre úgy adnunk, hogy az kirívó következetlenségével együtt álljon előttünk? Ezt látom én az „Igazság^e és Hamisság” című népmesében is, holott, midőn a Hamisság már szemétől és kezétől – karjától is megfosztá az Igazságot, és a három holló kihallgatása után mégis meqlátja a harmatot mielőtt azt szeméhez vitte volna, mégis megérinti a harmatot mielőtt keze kinőtt volna...? Igénytelen észrevétel, de én annyira hiszek benned, hogy e haszontalan kérdés
35 se fog téged boszantani!⁸

Add át ismeretlen családodnak üdvözetemet s fogadd tiszteletem jeléül leghőbb szeretetemet s tartsd meg továbbra is becses barátságodban

Tóth Endrét^f

^b e – besz.

^c cikkekcskéjében – **i z**-ből jav.

^d azt – besz.

^e Igazság – **I** jav.

^f Endre-ből emend.

1393.

ARANY JÁNOS – SZÁSZ KÁROLYNAK

Pest, januar 13. 1862.

Édes barátom!

Ime itt küldöm az Ember tragédiáját. Salamon¹ akart róla írni a Figyelőbe, de már nem ir. Gyulai a Budapesti Szemlébe² fog: így hát jó lesz, ha ráadod egész figyelmedet, és irsz róla minél bővebben, akár
5 hány számban. Salamonnak, úgy sejtem a „Faust” reminiscenciák okoztak scrupulust. Én úgy látom, hogy itt a felfogás egészen eredeti – s Gyulai azon csudálkozik, hogy ennyire tudta kerülni a Faust reminiscenciákat, holott az impulsust^a onnan vette Madách. Ő is elismeri, hogy igen figyelemre méltó tünemény. Hibáját mi ketten ebben látjuk, hogy
10 erősebben gondol, mint képzeli. Ezért erősebb a kigondolás, mint a költői kifejezés. Ezeket tájékozásúl, különben bánj vele meggyőződésed szerint. Csak azt se felejtsd, hogy ily példák most, ha valaha, szükségesek, midőn költészetünkben kiveszni készül a gondolat. Most kritikák dolgában igen szegényül állok, kérlek küldj, mihelyt lehet.

15 Felolvasandó költeményedre³ nincs semmi lényeges észrevételem. A mi egy két szó volna, azt megmondhatom később. Kivánságodat⁴ a sorozatra nézve teljesítjük, ha lehet. Egyébaránt^b most már kevesebb próza lesz, mint gondoltuk. Úgy volt, hogy én is értekezést írok, de oly tárgyba fogtam,⁵ mely röviden semmit sem ér, szélesen nem oda való.
20 Erről győződtem meg egyhavi sikertelen küszdés után: most már nincsen más, a mít [!] elővegyek; így Toldiból fogok olvasni⁶ egy szakaszt; annyival inkább, mert Eötvös⁷ és a többiek is azt mondják, jobb ha költeményt olvasok ily közönség előtt. Ha Jókai humoristicus<t> verset csinálna,⁸ tán ezt hagynók utól, a tied^c legelől, az enyém – középre.
25 Prózában csak az elnök megnyitó beszéde s a Toldyé, Vörösmarty fölött⁹ maradna. Ez nem baj, mert a Kisfaludy^d-gyűlés nem akadémia, hanem költői ünnep. Miért ne verselhetnénk ott hárman. Nagyobb baj, hogy nekem semmi új nincs. De képtelen vagyok. S lehet, hogy a kö-

^a impulsust – u jav.

^b egyébaránt – a i-ből jav. [?]

^c tied – í [?]

^d Kisfaludy – y i-ből jav.

zönség kíváncsi Toldira. A II. éneket olvasom, hol a lyányért vának;
30 vagy tán még a III-dikat is. Egy óránál nem tart tovább.

Juliska és anyja végzik a rájuk bizottakat – de én most nem elegyíttem magam abba.

Igen! Lesz e valami a „Század legendájából”?¹⁰ – S nem volna-e kedved regényt fordítani. Könnyű munka, neked csupa játék, és hozna
35 be valamit. Nem kapok fordítót. Salamon beléhalt^e B.[ede] Ádámba;¹¹ most azt hittem, Valvêdre-t¹² [!] nyomtatni lehet már, készen is van legnagyobb része: hát akkor látom, hogy Toldy – István „nem érti az eredetit” s „nem tudja kifejezni magyarul”. Nagy boszúság, nagy késedelem. Veszett állapot ez. –

40 Fogadjátok legszivesb köszöntésünket – nini! – köszönetünket is a „dicső” sonkákért! Csakhogy én pár nap óta lázzal vesződöm, nem igen ehetem belőle. – Asszonyaim is kornyadoznak valami hülés miatt.^f Isten áldjon meg

barátod

45 Arany J^g

NB Mit küldözöl te pénzt commisiókra,¹³ mikor ott a Figyelő^h cassa, örökös adósod és hiteleződ?

U.i. Heckenasztól [!] nálam van „Szaváló könyved”¹⁴ de bizony isten nem érek rá olvasni. Az akademia drámái csöstitül a nyakamon;¹⁵ a
50 lap kézirat hiánybanⁱ szenved, mint mindig, a regény fordítást kell javítanom (nem tudom, mitévő^j legyek velem, minden harmadik sor hibás) – az ünnepélyre gyülesezünk, készülünk, a terem felszereléséről gondoskodnom &c. &cet. – mindez most egyszerre, [!] vagy egymás után. A mint ráérek, tüstént végiglapozom. –

^e belé halt – beléhalt [?]

^f miatt – a á-ból jav.

^g egyb.

^h Figyelő – í [?]

ⁱ kézirat hiányban – kézírathányban [?]

^j mitévő – ő [?]

1394.

LÉVAY JÓZSEF – ARANY JÁNOSNAK

Miskolcz Januar' 13. 1862.

Édes kedves barátom!

Annyi halogatás, készülgetés s önváddal^a teljes nyugtalanság után küldhetek végre valamit¹ lapod számára. Bizony mondom, hogy száma nélkül neki gyürköttem^b s borzoltam hajamat, szakáلامat [!] és bajuszomat egészen az erőködésig – de minden eszme és gondolat ugyodább suhant előlem mint Tantalus² ajka elől a hab. – Ezt az egyet végre mégis hurokra kerítettem. – Hoszu [!] litániára^{c3} nyult. Ha valami feltűnő bakot veszesz benne észre, kérlek hegyezd neki tolladat egész baráti bátorsággal.^d – Miután a „szelid muzsák” teremtő kegyét ily igen megfogyatkozva, vagy inkább makacs szeszélyöket enyire [!] nyakamra^e növe látom – nem merek új ígéretet kockáztatni. Annyit mondhatok, hogy a te sorsodra és lapodra gondolok leggyakrabban s ha^f még hálóm-ba valami akad, téged fog az érni leghamarabb. – Bozzai hagyományai⁴ iránt tett szíves ajánlatodat⁵ igen köszönöm. – Egy időben irtam e tárgyban Szegfínek⁶ is; bevette a sorozatba.⁷

Az ég áldjon minden jóval. Kedves családnak jelentsd legszívesebb üdvözetemet.

szerető barátod

L[évay] Józsi

20 K.[azinczy] Gábornak irhatnál, hogy adjon lapodba⁸ valami Kazinczy vagy Szemereféle miscellaneákat.⁹ Tudom, hogy nála sok ilyes van s nem rég készült is neked valami effélét küldeni.¹⁰ –

Ha e sorok kezudhez jutottak, azonnal tudósíts,¹¹ így vagy úgy, hogy ne legyek bizonytalanságban a' [!] la Szemere Miklós.^{g12} –

^a önváddal – ö jav.

^b gyürköttem – em jav.

^c litániára – i a-ból jav.

^d barátibátorsággal – i s-ből jav.; egyb.

^e nyakamra – ny re-ből jav.

^f ha – besz.

^g Szemere Miklós – egyb.

1395.

KAZINCZY GÁBOR – ARANY JÁNOSNAK

Bánfalva, jan. 14d. [1862.]

E pillanatban veszem, tisztelt kedves barátom, levelkédet, s mivel épen alkalom indúl, mely egy Toldyhoz utasított csomómat postára viszi: pár sort csatolok Hozzád.

Ami a küldeményemet illeti: fontolóra veszem amit Dess.[ewffy]
5 nagy érdekű memoir-töredékéről mondasz, s meglátom, miként evezhetünk el szerkesztői scylláid¹ között. Szemere költeménye iránt, azon egy helye miatt, talán nagyonis ovatos vagy.² Én sem igen ízelem a mezte-
len művészetet: de ne is szabjunk nadrágot az angyaloknak.³ Aztán külön tekintet alá jó mind az, ami mint reliquia tétetik közé, rapiálva⁴ „ura”
10 funusáról⁵. Mihelyt egy jó, az az felhasználható, napom lesz, megírom e közlemények elébe bevezetésemet, mert több ilyesmit fogok – tetszésed szeréni föl- vagy nemhasználás végett – küldeni.

A mi Aragot illeti: legczélszerűbbnek tartanám, ha egy szerkesztői jegyzékben Te mondanád el, hogy a Társaság fogja adni Molièremet,^{a6}
15 kötetül Tartuffeot (mit, részben, ismersz, s tudod, mit ér). Ez elébe tévém Arago Ferencznek azon beszédét, mit ő 1844 januarz [!] 15d. a Molière szobrának inauguratioja⁷ alkalmával mondott. A szobor „nemzeti aláírás” útján eszközöltetett, s Arago az aláírási-bizottmány alelnöke volt. – Nem fog ártani, ha kiemeled Arago beszédének classicai voltát.
20 Részemről alig tudok példát, hogy íróról ily röviden, ily mélyen s ily szépen szolt volna valaki.⁸

Reményilem, nem sokára lesz alkalmam jelét adni annak, hogy emlékszem reád,⁹ s hogy szívemből szeretlek. – Ha valami fordítani való akad: küldd el, szívesen eljárak benne. Azt dictálni lehet, s én csak ülni
25 nem tudok. S megjegyzem, hogy mihelyt bármi nemű fizetést érintesz: vége köztünk a barátságnak.

Öllelek szíves igaz szeretettel.

K Gábor

Nem használhatnád-e, akár mint szerkesztő, akár mint igazgató, a
30 Goethe Wertherét?¹⁰

^a – – jav.

1396.

LÉVAY JÓZSEF – ARANY JÁNOSNAK

[Miskolc, 1862. január 15.]

Kedves barátom!

A tegnap küldött vers mellett elfeledém^a megírni, hogy én itt Decemberben előfizettem, Pilta Jánosné¹ részéről, lapod 1861 Nov. 1^{ső}jétől 1862 April végeig járó folyamára 5 fttal s mind a mellett, hogy a posta expeditor² ostoba feljegyzése miatt,^b már magam tisztán feleltem a Pestről érkezett NachfrageBriefen,³ mindez^c ideig csak új évtől kapja az illető hölgy a lapot s a novemberi és decemberi számok nem érkeznek. –

Kérlek, légy szives a dolognak utána nézni és sürgetve rendbehozni. Vigyázzunk, hogy egy prenumeransodat⁴ se veszítsük el, 10 hacsak lehet. Szívéből üdvözl

Miskolcz Januar^d 15. 1862.

szerető barátod

L József^e

^a elfeledém – **led dem**-ből jav.

^b miatt – **att** jav.

^c mindez – **n** jav.

^d Januar – **Ja** jav.

^e L József – egyb.

1397.

TOMPA MIHÁLY – ARANY JÁNOSNAK

[Hanva, 1862. január 15.]

Kedves barátom!

Használom az első reggeli órát, midőn szemem még^a tűrhető állapotban van, s aránylag jól, a nap többi részéhez képest. Az új évi köszöntést szivesen visszaadom, ám bár meglásd: hogy egyikből se lesz 5 semmi sem.

^a még – **m** jav.

- Igen köszönöm fáradozásaidat mindemütt, [!] különösen Heck.[enast]-nál;¹ csalódtam, még nincs egy kötetre menő^b versem egészen; nyárig lesz, s őszre a füzet kereskedésbe mehet; add át neki tiszteletemet, gondolom a késés, nem változtat a dolog lényegén.^c
- 10 Pfeifer hamis ember! megvexálok,² sohase fogok neki két három felszólítás nélkül fizetni.
- János, a díjazással különösen vagy! sohase láttam illy csökönőséget barátok közt; én azt hiszem, ez boszú, [!] mert^d igaz: hogy eleitől fogva nem kellett volna tőled pénzt venni el. Most nekem sokat kell írni,
- 15 hogy a kötet ki-legyen, és így adhatok neked is elég verset, azonban várj, míg én pestre [!] megyek akkor számolunk.
- Azt a verset, melly kellemtlenséget okozhatna:³ okvetlen hajítsd a tűzbe, bajos volna most nekem mindenképen a hurczoltatás, aztán tudom: millyen az; próbáltam.
- 20 Az akadémiai nagy díj neked^e adatásán igen nagyon örülünk itt mindnyáján; [!] az ármánykodást fel se vedd! az a coulissok megett⁴ történik, a publicum nem látja. Aztán én! mit gondolsz?! emlékezzél a Kazinczy-díj historájára.⁵
- Most magunkról valamit. Én megvagyok, szemem állapotja megál-
- 25 lott; se ki, se be; nincs jobban, nincs rosszabbúl. Küzdünk az étellel s e kedves hivatallal járó gyönyörüségekkel; veszekszünk minden behozott véka gabona felett sat sat sat. Feleségem mint a hold, egy hónapig telik (jól van), egyig ismét fogy (beteges); ez így megy egyhangulag máról hónapra, évről évre. Szemere^f itt volt;⁶ együtt létünket elrontotta a
- 30 Br.[assai] czikkje,⁷ Miklós a világ legjellemesebb embere, de ingerlékeny, a millyen jó magam is vagyok.
- Ma jan 15. van, még nem kaptam egy szám Figyelőt se.⁸ Hát gyermekeid hogy vannak? Nem irtál rólok, de igaz: az asszony is kapott levelet az asszonytól!

^b menő – ő [?]

^c lényegén – g jav.

^d mert – er egyb.

^e neked – besz.

^f Szemere – er egyb.

35 A papír elfogyott, a tehetség is. Isten áldjon és szeressen benne[te]ket!

a régi
Miska

Hanva jan 15. 1862

1398.

SZÁSZ KÁROLY – ARANY JÁNOSNAK

[Kunszentmiklós, 1862. január 17.]

Kedves Barátom!

Már épen a hátamban borzongott az a hideg, mely pár óra múlva kilelt s szerencsésen ágyba is nyomott, mikor leveledet az Ember tragédiájával vettem. Irni fogok róla¹ s mikor febr. 4kén Pestre megyek: 5 gammal viszem, előbb alig lehet belőle valami. Ha azért szükséges, addig irhatsz egy kis értesítőt róla. Abban, hogy erősb a kigondolásban, mint a képzelésben, én is tökéletesen egyet értek. Hogy az alapeszme nem Fausttól van véve (az impulsust honnan vette: azt én nem vizsgálom) bizonyos; sőt remélem kimutathatni hogy Faustnál nagyszerűbb; – 10 de már a részletekben félek nem egy nevezetes reminiscenciát fogok találni; most hasonlítgatom össze a kettőt. A conceptióban is találok egy hibát,² mely az egészen átvonúl, de még ezzel nem vagyok egészen tisztában, nem különösen azzal: hogy lehetett volna jobban? stb stb.

A századok legendáját igen is, készítem.³ De kérlek felelj nekem 15 haladéktalanul ezen kérdésekre meg: 1., Mennyi legyen? Elég lesz-e belőle 6–7 ív,⁴ mint a Greguss népdalai. Vagy adjak 10–12 ívet. Inkább szeretném a kevesebbrel megelégedni, de ha kívánod, lehet több is, mert anyag van benne elég. 2., Mikorra kell készen lennie? A 6–7 ívvel készen lehetek Martius közepére. Elég hamar van-e? 3., Mi a fizetség 20 érette?

Mi a regény fordítást illeti, angolt s legfőlebb kétfüzetre terjedőt elvállalok, úgy hogy majd Bélával^{a5} segítettetek magamnak, természetesen az ő kéziratát én nézem át s általában az egészért én leszek felelős, hogy

^a Bélával – v jav.

Toldy Istvánféle^b bajokkal ne kelljen boszúskodnod. Hát az emilyen
25 próza fordításért^c mit fizet a k.[isfaludy]Társ.[aság]^d –?

Leveled borzasztó laconicussága, felolvasandó költemény[em]re
nézve t.i.⁶ – megjiesztett.^e Azt szagolom ki belőle, hogy csak azon óvás-
tétélemért hallgatsz, melyet írtam: hogy az egésztől nem kívánnám ma-
gamat elkedvetleníttetni... Bélának, ha kéri, add át olvasás végett a kéz-
30 iratot.

Heckenast, kértémre küldte hozzád a Szavalási kézikönyvet.⁷ Bo-
csáss meg érte. Most írok Heckenastnak, hogy mivel időd nincs reá,
kérje vissza tőled.

Isten veled, tieiddel^f együtt mind ölelünk.
35 K[un]sz[ent]Miklós 1862. Jan. 17k

Szerető híved
Szász K.^g

A minap, mikor a k[isf.]aludy] Társaság újjválasztandó tagjairól ír-
tam, feledtem említeni az örökifju Szemere Miklóst.⁸

^b Toldy Istvánféle – öszs.

^c fordításért – é jav.

^d k.[isfaludy]Társ. – öszs.

^e megjiesztett – t jav.

^f tieiddel – i besz.

^g egyb.

1399.

ARANY JÁNOS – LÉVAY JÓZSEFNEK

[Elveszett]

[1862. január 15. és 29. között]

[Arany arról tájékoztatja Lévayt, hogy a SzF II. évfolyamának novemberi
számait már nem tudja elküldeni egy miskolci előfizetőnek – a decemberiek
pótlását (véltetően) megtette.]

1400.

ARANY JÁNOS – MADÁCH IMRÉNEK

Pest, jan. 24. 1862.

Tisztelt kedves Barátom!

Visszaéltem türelmeddel, oly soká hallgatván tragédiád sorsa felől. De egy részt nem láttam szükségesnek a nyomtatás folyamatát kevésbé lényeges ígazítások miatt akadályozni, más részt nagyon el voltam foglalva, aprólékos dolgaimmal, arra nézve, hogy parancsoló szükség nélkül levelezsek.

Most a könyv megjelent, belőle 20 példányt utasítottam hozzád, s gondolom azóta meg is kaptad őket. Nem tudom, mit ítélsz változtatásimról a szövegben¹ – egyébaránt szabadságodban áll egy hihetően nem sokára szükséges 2-k kiadásban mindent visszaállítani eredeti alakjába.²

Daczára, hogy legnagyobb gonddal én magam háromszor javítottam minden ívet, még is óhatlan vala, hogy egy pár sajtóhiba be ne csússzon. Nem a helyesírást értem, hol öntudatosan úgy jártam el, hogy a szerint használjak hosszú vagy rövid hangzót (í, í, u, ú stb) egyes vagy kettős consonánst (mely, melly) <ily> a mint a jambus igényli vala, hanem egy-két valóságos hiba maradt benne, s egy betű kiesett, másik összecusúszott már a javítás után, mikor nem lehetett aztán segíteni rajta. – Egy papir szalagon kijelöltem, hogy megigazíthassa az olvasó. – Azonban így is merek hizelegni magamat, [!] hogy nem tettem műved díszte-
15 lenné, bár a Társaság helyzete nem engedett valami fényes kiállítást. – A mű kapós lesz, úgy látszik, s a kritika, ha nem föltétlen magasztalással, de mégis szépen fog róla nyilatkozni. Gyulai a Budapesti Szemlében ír róla³ tanulmányt; a Figyelőben – én nem akartam az első szót – először
20 Szász Károlylyal olvastatom.⁴ – Addig is „üdvözöllek a Kisfaludy-társaság kebelében!”⁵

Hátra volna arról szólnom, a mit már küldenem is kellene, a tiszt.[elet]díjról. Ez, mint előre készítélek rá, nem lesz nagy, de
30 körülményinket s a társaság helyzetét tekintve, tisztességes. Az ivenkénti néhány forint helyett, kerek számmal 50 arany lesz nálam rendelkezésedre. Mégugyan beváltva nincs – mert van ugyan a tavalyi befizetésekből néhány száz forint, de mivel betettem kamatozni a tak.[aré]k] pénztárba, s most az új befizetések már folynak, ezekből aka-

rom illetményedet megküldeni, a mi pár hét alatt megtörténhetik. Vagy
35 nem szándékozol mostanában Pestre, hogy akkorra készen tartsam?
Becsés válaszodat elvárva, és téged forrón üdvözölve, vagyok
tiszteled és barátod

Arany János^a

^a egyb.

1401.

NAGY RÓZA – ARANY JÁNOSNAK

[Hódmezővásárhely, 1862. január 25.]

Tisztelt Igazgató úr!

Mint a Kisfaludy társaság pártolója a' jelen és jövő évi illetményt,
8 forintot, 's a' társaság alaptőkéjének növelésére 5 ftot küldök.¹

Hold Mező Vásárhely Jan 25^{én} 862.

5

tisztelője
Nagy Róza.²

1402.

GYULAI PÁL – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[1862. január 28.]

[Gyulai népmesék küldését ígérte,¹ amelyet másnap írott leveléhez csatol-
va meg is tett. A levél egyéb tartalma ismeretlen.]

1403.

GYULAI PÁL – ARANY JÁNOSNAK

Kolozsvár jan. 29. 862.

Kedves barátom!

Tegnap levelemben¹ tett ígéretemnek első pontját teljesítem, miből következtetheti, hogy a többi pontok sem lesznek feledve.

E népmesét² úgy hiszem nem fogják unni a nagy gyermekek is, e^a
5 mellett elfoglalja vagy egy bírálat vagy egy novelladarab helyet, mi szintén érdem. Ha talán sokálnád az én népmese költészetemet a „Farkas és Szunyogok”-at jó lesz elhalasztani^{b3} majus vagy juniusig. Add ezt helyette, mi a tiszteletdíjt illeti 10 p.forint ezért is elég lesz, annyival inkább mert csak a párbeszédék vannak rímelve s a vége az erősb
10 rythmus kedvéért, minthogy itt a hangulat inkább megkívánja.

Gyergyainak⁴ tegnap említettem volt, hogy nem volna-e kedve megbírálni Mátray Szavalattánát,⁵ például ha te felszólítnád. Bizony neki van, mondá nekem s ha te kívánod, szívesen megteszi. Azért^c kérek barátom szólítsd fel őt^{d6} akár külön levélben, akár az én levelemben
15 s küldj egy Szavalattant vagy hatalmazz fel, hogy vegyek egyet neki az itteni könyvárústól. Ő a magyar szavalatot rég tanulja, s úgy hiszem nézetei keveset fognak különbözni a tiedtől. minden [!] esetre egy oly dolog kerül szönyegre miről még keveset beszéltek. Azért tégy úgy a mint mondtam, s ne hagyj Gyergyai előtt szégyenbe.

20 Itt küldöm Geothe [!] általános jellemzést Emmerson [!] amarekiai [!] írotól.⁷ Egy ismerősem fordítá le,⁸ ki nagy Shakespeare és Geothe-imádó. Lehet föczikknek, s talán külirodalmi rovatban is használni. Egy s más különösség mellett sok jó és eredeti van bennök. Ha ez tetszenék neked és kiadnád, Shakespearet is felküldi ismerősöm.⁹

^a e – s-ből jav.

^b elhalasztá- – elv.-hoz esik, de az új sorban nem folytatódik

^c Azért – A és z egymásra írva

^d őt – ő [?] Gyulai leveleiben a magánhangzók hanyag ékeztetése lehetlenné teszi a betűhív átírást. Azt az elvet érvényesítem, miszerint a balról jobbra húzott ékezetvonalak rövid magánhangzókat jelölnek.

25 Az ég áldjon! Köszöntöm nődet, az enyém kissé beteg, de nem nagy baj.

barátod
Gyulai

1404.

LÉVAY JÓZSEF – ARANY JÁNOSNAK

Miskolcz Januar 29. 862

Kedves barátom!

Itt küldök^a a Kisf.[aludy] társaság részére 8 p ftot mint 1862^{iki} pártolótagdíjat a magam és Pilita Jánosné részéről. – Az általam gyűjtött többi részvényes, azt hiszem, maga fog sietni a beküldéssel. –

5 Gondolom, kezedhez jutott, a minap küldött Álom című versem.¹ Legközelebb egypár skót balladát veszesz tőlem² s egy értekezést³ a skót balladákról Aytoun⁴ után. –

Igen sajnálom, hogy a Novemberi számokkal nem szolgálhatunk azon előfizetődnek; – mert annak utóljára is én vagyok az oka, mint a
10 kire volt bizva annak idején az előfizetés. –

Nagyon vékony egészségem [!] van.

Isten veled! Üdvözlöm a tiéidet!^b

szerető barátod
Lévay József^c

^a küldök – k m-ből jav.

^b tiéidet – i d-ből jav.

^c egyb.

1405.

ARANY JÁNOS – ERDÉLYI JÁNOSNAK

[Pest, 1862. január 31.]

Tisztelt Uram!

Becses cikke megjelenvén,¹ szinte zavarba jövök a díjazás iránt. Az én budgetem egy figyelői ívtől nem több, mint 30 ft. oly csekélység, mit ha aránylag azon cikkekre alkalmazok, a dolgozat becse és annak 5 terjedelem szerinti díja közt, majdnem nevetséges ellentét mutatkozik. Mindazáltal nincs mit tennem, mint szíves köszönete mellett kérem Önt, hogy annak 2/3 ívben számított díját 20 ftot tölem elfogadni, s ha lapom ügyekezését inkább, mint díjazási tehetségét méltányolja, dolgozataival továbbra is támogatni kegyeskedjék.²

10 Teljes tisztelettel maradván
Pest, jan. 31. 1862.

lekötelezettje
Arany János

1406.

TORKOS LÁSZLÓ – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[1862. január]

[Torkos László *Az ifjú küzdelmei* című művét küldte a Kisfaludy Társaságnak, bírálat végett.¹]

1407.

SZALAY LÁSZLÓ – ARANY JÁNOSNAK

Pest, febr. 7.én 1862.

Tekintetes Úr!

Midőn ezzel szerencsém van hivatalosan értesíteni, hogy a Magyar Tudományos Akadémia m.[últ] h.[ó] 27.én tartatott ülésében, a Nyelv-

tudományi Bizottság újból szabályoztatása alkalmával,¹ Kegyedet ezen
5 Bizottság tagjai közé sorozta, teljes tisztelettel vagyok

alázatos szolgája
Szalay
titoknok.

1408.

ARANY JÁNOS – MADÁCH IMRÉNEK

Pest, február 13. 1862

Édes barátom,

Már régecskén irtam hozzád,¹ a mire választ remélek, de az mostanáig elmaradt. Nem kaptad volna-e leveletem, vagy – a mire gondolni sem merek – valami sértett volna eljárásomban műved^a körül? Én ama
5 sebtiben írott levélben igyekeztem számot adni a dolog technikai oldaláról, különösen a mi a legjobb akaratom s erőlködésem daczára is becsúszott^b egyikét sajtóhibát illeti, meg a változtatásokról, melyekre korlátlanul felhatalmaztál, de melyekben még is én leginkább a veled már közlöttekre szorítkoztam. Azt is említém, hogy ha ezek ellenedre vannak, egy második kiadásban – mely istennek hála, ide s tova sürgető
10 szükség lesz² – visszaállíthatod az eredeti szöveget (kéziratod nálam még használható állapotban megvan). A mit nem akarok hinni, az, hogy a tiszteletdíj csekély voltán³ ütköztél volna meg, miután én előre megírtam, hogy a Kisfaludy-társaság sokat nem ígérhet, s körülbelül
15 érintettem azt is, micsoda határok közt mozoghat díjazása. Hogy ez, ivenkinti honorálás [!] helyett, egy ennek circiter⁴ megfelelő összegben és aranyban fejeztetett ki, az én indítványomra történt, ki ha a díj értékét nem növelhettem, akartam legalább az odanyújtás módja által kedvesebbé tenni. A Kisfaludy-társaság oly társaság, melynek, mint a titoknoki
20 jelentésből olvashatod, egész évi bevétele alapítványai után nem tesz 400 frtot, s így ebből folyó (benső), költségeit sem bírja fedezni; csupán azon 4 ftos befizetésekéből honorálhat tehát, melyeket pártolóitól kap. Ezek összege még most is alig haladja az ezeret, s ebből kell 60 ivet

^a műved – d jav.

^b becsúszott – c n-ből jav.

kiállítani, postán szétküldözni stb. Tisztelet díjra tehát csak annyit for-
25 díthat, mennyi ebből aránylag esik – s az műved irányában végtelen
kevés, tudom, s tudtam előre is: de egy morális testület kedvező fogadá-
sában bizonynyal több volt rád nézve, mint ha könyvárus még egyszer
annyít fizetett volna. Ezt felőled szentül hiszem, annyival inkább mert az
én föllépésem némileg hasonló volt a tiedhez, s bár én Toldiért 15 –
30 mondd: tizenöt [!] aranyra versenyeztem, s 20-at kaptam, sokért nem
válnék meg e debut⁵ em<.>lékétől. Nem folytatom hát e materialis
excusatiót,⁶ melyre hihetőleg épen semmi szükség nem vala, hanem
kérem becses válaszodat, átadjam e valakinek, vagy postán küldjem a
küldendőt, miután most már oly helyzetben vagyok hogy minden órán
35 beválthatom.

Tragédiád ismertetése a Figyelőben is megkezdődött.⁷ Nem va-
gyok vele (a bírálattal) megelégedve sokhelyt, különösen a felfogást
hiányosnak tartom, de hadd beszélje ki magát: majd hozzá szóljunk
többen is. Egy ily mű megérdemli, hogy több felől tanulmányozzák, s az
40 íróra nézve még elhibázott bírálat is lehet hasznos; mert péld.[ául] abból
láthatja, mennyire képes^c alábbrendelt szellem felfogni azt, a mit ő gon-
dolt, és szoktatja magát a többségnek felfoghatóbb kifejezésre. Magam
irtam volna a műről, de egy az, hogy a közgyűlés előkészületei és lapom
gondjai (meg czudar beteg kedélyem) nem hagytak ily nagyobb
45 lélekzetű vizsgálatba bocsátkoznom, más az hogy (te ezt még nehezen
próbáltad, de úgy van) ha az ember valamely művet újra meg újra gépi-
leg olvasott, igazgatott, sajtóhibáin és bibulára⁸ nyomott kefe-levonatain
hétszámra rágódott, legyen a világ első költeménye vagy saját édes szü-
lötte, ugy el fog telni vele, hogy pár hónapig rá sem szeret nézni. Innen
50 van az, hogy Szász Károlyra bíztam az első bemutatást, miután Gyulai a
B[uda]pesti Szemlébe ígérkezett volt, Salamon pedig (s csak ezek az én
kritikusaim) három lapnál van robotban. De most ez utóbbi is ígérte,
hogy fog irni róla:⁹ s egy félévig majd csak kitarjuk vele a Figyelőt.

Isten áldjon meg, édes barátom, s arra kérlek, légy irántam egész
55 bizalommal. Mindennek gondolhatsz, csak „sok fából faragó” embernek
nem. Lehet, hogy tapasztalsz még ezután is „mogorva hallgatónak” –
vagy „confusus”¹⁰ levélírónak, de irántad^d kevesebb tisztelettel és szere-

^c képes – e é-ből jav.

^d irántad – i í-ből emend.

tettel viseltetőnek – soha! Éljen boldogul, és bocsásson meg, ha nem tudva és nem akarva valamiben sértettelek.

60

igaz barátod
Arany János^e

^e egyb.

1409.

TORKOS LÁSZLÓ – ARANY JÁNOSNAK

[Ádánd, 1862. február 16.]

Tekintetes Úr!

Ha első levelem Tekintetes Urnak kezeihez jutott,¹ úgy jelen soraimat méltán tolakodásnak tekintheti; de éppen minthogy – most rövid idő óta több levelem veszvén el – nem tudhatom, nem volt-e említett levelemnek is (!) hasonló sorsa, azért bátorkodom Tekintetes Urhoz „Az ifju küzdelmei” című munkám érdekében, néhány sort intézni, mert elgondolhatja Tekintetes Ur, milyen igen igen kínos a biztalanság olly dologban, mellyről az ember tudja, hogy rossz sikere által sok időre ismét megszűnnek reményei ’s kilátásai.

10 Tehát ismét kérem Tekintetes Urat, legyen szíves munkám elolvasására egy rövid órát szentelni – ha azt tán még nem tette meg –; vagy adja át egyenesen a Kisfaludi társaságnak véleményadás végett; – tán nem lesz a tisztelt társaság az által megsértve ha egy ismeretlen egyén, – munkája érdekében a tisztelt társaság bölcs ítéletéhez folyamodik.^a Fő
15 célja azonban jelen soraimnak az, hogy Tekintetes Urat megkérjem, legyen szíves munkámnak jelen és jövő sorsáról engem a „Szépirodalmi Figyelő”ben, a „Nyílt levelezés” alatt csak néhány szóval tudósítani,² hogy kínzó^b biztalanságomat valahára vagy öröm, vagy kiábrándulás váltsa fel.

20 A Tekintetes Ur

alázatos szolgálója
Torkos László

Ádánd 1862 Febr 16.

^a Kisfaludi társaságnak [...] ítéletéhez folyamodik – piros ceruzával aláhúzva

^b kínzó – z jav.

1410.

KOVÁCS PÁL – ARANY JÁNOSNAK

Győr, F[e]br[uár]. 18. 1862.

Tekintetes igazgató Ur!

Ide mellékelve van szerencsém önnek 13. n.[émet] forintot¹ küldeni, melyekből 5 for.[int] m.[éltóságos] gr. Batthyányi^a Géza² ur 100 ft alapítványi tőkéjének 1. évi kamatja;³ külön-külön 4. forinttal pedig 1.,
5 Preng Mihál,⁴ 2., Dr Kovács Pál, a' Kisfaludy társaság pártfogó tagjai⁵
közé kívánnak följegyeztetni. – a' [!] Könyv-illetéket^b méltóztassék ön
hozzám, posta útján utasítani Győrbe; én itt majd átadom azt az illetőnek
is. –

10 Tisztelettel maradván
a' tek. igazgató Urnak

kész szolgája
D. Kovács Pál

^a Batthyányi – y i-ből jav.

^b Könyv-illetéket – e é-ből jav.

1411.

MADÁCH IMRE – ARANY JÁNOSNAK

A. Sztregován

1862 Feb 20^{án}

Kedves Tisztelt barátom!

Hogy igen igen kedves 2 leveledre csak most válaszolok, annak
valóban materialis oka van, de korántsem olyan, millyet Te ugyan
emlitesz,¹ de engedd hinnem, hogy nem hiszesz felőlem. – Majdnem két
5 hétig hon nem voltam, egy hétig meg katona-executio² ült nyakamon,
tegnap előtt hagyott csak el. Tegnap még pihentem, nem akarván olly^a
kedélylyel, mellyre talán még iménti környezetem légköréből valami
ragadt vólt, leg kedvesebb foglalatosságaim egyikéhez térni, t.i. hogy
veled legalább levélben társalogjak. Így írok csak ma. – A tragédia

^a olly – tint.

10 kiállítás a' lehető leg kedvesebb izlésemre is, s általános vélemény szerént. Változtatásaidért csak újabb hálával tartozom, a nyomtatási hibák meg bámulatos gyérek. Egyedül a 39^{ik} lapon a' második sorban „arra ítelt állata, melly^b minden rendnek malmán húzni fog” nem cohereal³ talán egészen, itt nem tudom eredetileg már én hibáztam-e el
15 a' constructiot s te észre nem vetted, vagy máskép jött bele a' kis zavar, – ez azonban olly semmiség, hogy épen felhozása álltal [!] az egész ritka hibátlanságát emelem ki. – Egyet fogok csak örökké restelleni s pirúlni^c magam előtt, hogy ollyan szellemet mint tiéd, magasztos hivatásától én vontam el hetekre mechanicus^d munkára, hibák igazítására e. a. t.⁴ A te
20 oda engedő barátságod 's készséged pedig e' szégyenemet még inkább [!] növeli, pedig még ha levéllel kereslek is meg, akkor is kétszer szoktam meggondolni, valjon vegyem-e idődet,^e s úgy is elfoglalt lelkedet illy haszontalansággal igénybe, máskép el hiheted, hogy többször alkalmatlanokdnam soraimmal. – Ami a' tisztelet dijt illeti, arra azt mondom, ha
25 a Kisfaludy-társaság nem adott volna semmit, az többet érne nekem elismerése mellett, mint a' könyváros nagy díjazásai, de nem rendkívüli s valóban érdemem feletti díjazásban részesített-e^f már csak azzal is, hogy keblébe fel venni érdemesnek ítelt? – Azon kívül maga a' nekem szánt öszveg is olly illedelmes, hogy egy vadon-újan az irodalomba
30 toppant ember mint én, alig ha a' könyvárustól azt meg kapja; – mert művem jó nevét ismét csak a társaságnak köszönhetem. – Leg elejétől azonban az vólt feltett szándékom, hogy első spoliaimat⁵ a múzsák óltárára [!] szentelem s így e' tisztelet dijból egy dupla alapítványt akar-
35 nék csinálni a Kisfaludy-társaságnál, gondolom hogy az egyszerű alapít-
vány 60 frt, úgy 120 frtot kívánnék alapítani. A többbit 200 frtig kiegészítve, az Akademia tőkéjéhez szántam. Itt falun nem tudjuk úgy a cursusokat,⁶ mik mai időben mindég változnak, azért kérlek légy kegyes e dolgot helyettem el intézni s nekem meg írni <hi> mi hiányoznék még hozzá, körülbelől nem sok lesz. A tisztelet díj felvételéről pedig mi
40 nyugtatot küldjek 's küldjek-é általán^g fogva. – Most ismét egy új kérést!

^b melly – tint.

^c pirúlni – tint. és i jav.

^d mechanicus – h tint.

^e idődet – et jav.

^f részesített-e – -e besz.

^g általán – t tint.

– Te voltál az ki nevedet az irodalomba hoztad, ítéleted temethette volna azt el örökre. – Azon sok után meg tennéd-e azt is még értem, hogy Te mutatnál be a társaságba?⁷ – Van-e továbbá rendes idejök a társaság üléseinek, mellyekben székemet el foglalhatom? – Már készítek
45 e’ czélra egy esteticai [!] munkát, de minden esetre közölni szeretném veled, ’s kérlek mond majd meg el mondhatom-e, – mert valami sületlent nem akarnék mondani, miután ugy is többet vár tőlem minden, mint valóban bennem van, sok, érdemem feletti bírálata miatt művemnek. –
50 Én kedves barátom publicista voltam⁸ mielőtt az irodalomban fel léptem, pártküzdelmekben, megyei caballákban⁹ vettem részt, azért ne hidd hogy talán olly érzékeny vagyok a’ kritikában,^h mint egy szűz lány, ki mindjárt el pirúl. Az én bőröm e tekintetben vastag, ’s beszélhetne nekem sokat valaki míg sértve érzénem magamat. Szinte furcsán esik művem irányában az a selyem kritika mindenfelől, csak úgy ohajtom a’
55 daróczot, – nevetném nem fájna, ’s egy olly ember becsülése mint Te, egyensúlyozna előttem ezer mást. De ismét bele jöttem a’ fecsegésbe. Engedj meg, s tartsd tovább is barátságodba Ki megnem szűnök lenni igaz tisztelőd is

őszinte barátod
Madách Imre

60

^h kritikában – k c-ből jav.

1412.

LÉVAY JÓZSEF – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[1862. február 13. és 27. között¹]

[Lévay Szász Károlynak *Az ember tragédiájáról* írt bírálata első közleményének elküldését kérte. Ekkor küldhetett továbbá néhány skót balladát és egy értekezést róluk Aytountól.]

1413.

GYULAI PÁL – ARANY JÁNOSNAK

[1862. január 29. és március 7. között]¹

Kedves barátom!

Itt küldöm Shakespearét,² mely alkalmasint jobb, mint Geöthe. [!]
Dij nem kell érte, semmi esetre nem fogsz úgy járni, mint Pet[ő]fivel
jártál.³ Én is küldök egy biralatot,⁴ kitesz két számot. Ne vedd rosz
5 neven, hogy ily hosszura nyult; Petőfi megérdemli, azon se botránkozzál
meg, hogy egy kissé pezderkedem⁵ benne, jobb ha most kifúvom ma-
gam, majd ha principalisom⁶ léssz megcsendesedem és szófogadó le-
szek. Alig várom, hogy kormány palczád [!] alá jussak, <...> ugyan nem
a szófogadásért, de mégis alig várom.

10 Az 50 forintot köszönöm, valóban jót tettél velem, bizonyos
számításomban csalódva,^a oda jutottam, hogy két hetig [!] zavarba estem
volna segítségem nélkül.

Főczikket^b és novellát fogok küldeni a napokban.⁷ Bizzál bennem,
ha lassan is, csak beváltom ígéretemet. Gyermekeimet nem rég választot-
15 tuk el, képzelheted a sirást ejjel [!] nappal, s a sok alkalmatlanságot.

Még egyet. „A gonosz mostoha anya” című népmesében [!] egy
reminiscentia van a te <versed> Egri leányod [!] egy sorára.⁸ „Pohár
csendült, zene zendült.” Nem a legnagyobb bűn ugyan, de ohajtom,
20 hogy javítsd ki vagy tedd helyébe legalább ezt Pohár csengett zene zen-
gett. Két helyt jó elő, mind a két helyt ki kell javítani.⁹

Az ég aldjon édes János! Hát a szállás [!] dolga hogy áll?

Lehet-e szerencsénk veled lakhatni.¹⁰

Nöm csókol <mindy> mindnyajatokat. [!]

25

barátod

Gyulai

^a csalódva – v jav.

^b Főczikket – F tint.

1414.

SZEMERE MIKLÓS – ARANY JÁNOSNAK

H. é. n. [1862. március 5.¹]
5^{dikén} estve.

Kedves Jancsim! Szemere Ödön² ötsém, (testvérbátyám fia) viszi hozzád e' bohóságot.³ Később majd nemesb tárgyuak is követendik. Mondám ötsémnek hogy ha kérdeni találod tőlle mint vagyok,^a fesse le^b jelen genialis alakomat, bekötött hassal, térdekkkel. Roppant német-
5 hasam⁴ van, s ugyancsak gonosz természetű és makacs s már két hét óta. Szinte elgyalázott, – s nagy szomjam daczára, nóm szigorú rendeletéből csak főtt kukoricza vizet szabad innom.

Hát az a' Brassai mi az ördögöt késik olly soká?⁵ – Ha többi mondanója is olly logikátlan lesz, mint^c az eddigiek,⁶ hatalmasan meg
10 lesz czáfolva az egész. Erdélyi, Miska, Lévaý alíg várják már hogy megpaskoljam, Kazinczý G.[ábor] ellenben, kinél egy hetet mulattam (Miska is ott vólt 3 napig, s Lévaý 4-ig)⁷ – nem csak miden [!] szavára esküszik, de a' – leg illedelmesebbnek^d is állítja modorát.⁸

Engemet vén koromra két egymással ellenlábás ellenség kezd^e
15 gyötörni: egy hóig hallatlan szorulás, más hóban hallatlan hasmenés. Beteges természetem semmit sem akar tudni a Bersenyi „arany közép-szeréről”.⁹

Ödön ötsém előfizetőd is; szereti lapodat nagyon, s a' Kritikának [!] nagy barátja; másként pesti jogász, s a' jövő tavasszal utazni készül,
20 – bár lenne belőle valamilly szakban – ha nem iro is, legalább kiművelt tudományos ember. Igen jó tanúlo [!] vólt Patakon, – de az vólt a' többi sucrescentia¹⁰ is (Szemere sucrescentia) – azonban mihelyt kikerülnek és önállásuak lesznek – ló, kutya, – leg fellyebb [!] gazdalkodás! [!] – „gaudet equis canibus que”,¹¹ mint a' te rest poetaczimborád – Miklós,
25 az ő rosz példát adó barátok [!]^f

^a ? – besz.

^b le – besz.

^c mint – **t d**-ből jav.

^d leg illedelmesebbnek – legilledelmesebbnek [?]

^e kezd – **ke gyo**-ból jav.

^f barátok – **á** és **t** jav.

Isteneved kedves Jancsim; igen tisztelem azt a' te jó feleségecskédet. Lyánkád, s fiad már azóta föl is nőttek nemde! nekem már a' harmadik lyanyom¹² [!] is majdnem – anyányi; mint a' vadkacsákról mondják.

30

Miklósod.

1415.

ARANY JÁNOS – MADÁCH IMRÉNEK

Pest, márcz. 6. 1862.

Édes jó barátom!

Rögtön akartam válaszolni igen ohajtva várt és igen öröndetes tartalmú leveledre, s ime már is napok múltak a halogatásban. Arra vártam, hogy egészen gond nélkül, egészen a tied lehessen; addig vártam, 5 hogy most széhangoltabb állapotban mint valaha, kell pótlanom eddigi mulasztásomat. Így megint tövel-hegygyel összehányt levelet kapsz tőlem – ez már az én sorsom.

Hogy tragédiád kiállításával meg vagy elégedve, annak felette örülnék, ha más részt nem érzem, hogy jobban is lehetett volna, 10 érdemlette is volna. De a társaságnak szerződése levén Emich-vel, se papírja se kiállítása nem lehetett külön, mint a mit a 60 éves vállalat nyomtatványaira megállapítottunk, hogy pedig fényesebbre szerződünk külön, azt a pénztár nem engedte. A betűkben hibáztatom, hogy a személy-nevek oly apró capitellel¹ nyomattak az apróbetűs sorokban, vala- 15 mivel nagyobb, de hasonfajta betűk kellett volna. De akkor jöttem rá, midőn már az első iv teljes számú példányai ki voltak nyomva, így csak nagy kárral segíthettem volna rajta. Az általad felhozott „sajtóhibára” pedig töredelmesen megvallom, hogy az nem sajtóhiba, hanem egyike azon soi-disant² „javításoknak” melyekre kissé bőkezűen is felhatalmaz- 20 tál, de a melylyekkel iparkodtam csinján bánni. Sorod így volt:

„A végzet elítélt állata”

A végzet szó nekem nem tetszett, minthogy némi erőltetés látszott a szóban a metrumért, mivel rendesen végzet-nek mondjuk. De nem tetszett még azért se, mert daczára e kis erőszaknak, mérete még- 25 sem tiszta, lévén a két utótag rövid (U U). Én hát a syntaxisban³ tettem egy fordítást: „a végzet arra ítélt állata”. Az „arra” e szerint nem a mely-

lyel függ össze, mert akkor ily szerkezet kéne: „arra, hogy huzzon”. Az „arra” vonatkozik egészben Ádám előbbi beszédére, hogy t. í. a milliók az egyért vannak; oly syntactical fordulat, mely kivált classicus költők-
30 nél^a nem mindennapi ugyan, de nem is példátlan, s a beszéd figuráihoz számítottak. Hasonló megjegyzést tehettél volna már az első négy soron véghez vitt operatiómra: ott is van látszó zavar:

„A gép forog, az alkotó pihen.

Évmilliókig eljár tengelyén. (: az alkotó? kérhető valaki, hisz az
35 a legközelebbi subjectum.⁴ De a költői nyelv gyakran tesz ily ugrásokat; Olvasd Horáczt, vagy Virgílt.)^b

Mindamellet nem kardoskodom javításomért, azt teszed vele^c jövő kiadásban, a mit akarsz.^d Ad vocem,⁵ jövő kiadás: mi szándékos van ez iránt?

40 Nemes elhatározásodnak a t.[isztelet] díj iránt nem mondhatok ellen: talán helyzetekben én is a félét tennék, csupan [!] azt sajnálom, hogy nem olvastad még a lapokban, miszerint alapítványid és adományod az illető helyeken be vannak fizetve. Oka ennek az, mert a Kisfaludy-társaság-féle alapítványra^e nézve előbb irnom kellett. Az nem, mint
45 te gondolád, 60, hanem 100 ft. Régebben 50 pengő volt igaz, de most, a társaság újjászervezésekor^f 100 – újra emeltetett. E szerint nem tehettem le kettős alapítványodat, mielőtt veled közleném a felvilágosítást. Most tehát új válaszodat kérem.

A t.[isztelet] díj mennyiségét illetőleg – ha már minden áron papiros kell – mindjárt tisztába jöhetünk. Agio⁶ a mai P. Lloyd^g szerint vagy
50 is a curens,^{h7} 6 f. 55. ez X per 50 # tesz: 327 f. 50 kř. És így ezentúl ennyi összegről beszélhetünk. – Kiegészítned hát nem kellett volna semmit, ha az Akadémiának <60 + 6> 200 s a Kisf. társaságnak 60 + 60 forintot szántál. De mivel ez utóbbi máskint van: légy szíves tudatni
55 akarodat; azt hiszem: ide jó majd egy alapítvány,⁸ s az Akad. tőkájéhez

^a költőknel – ő [?]

^b emend.: hiányzik a befejező zárójel

^c vele – e jav.

^d akarsz – á-ból jav. [?]

^e alapítvány-ra – a sor végén az elválasztójel hiányzik

^f újjászervezésekor – e és r egymásra írva

^g Lloyd – l jav.

^h curens – su [?]

200 ft – a 27 f. 50 k̄ pedig rendelkezésedre nálam leend. Ezt én mind elintézem. Nyugtatóra semmi szükség. –

A társaság ülései minden hó utolsó csütörtök napján d. u. 3-órakor tartatnak. S így a legközelebbi: márczius utolsó csütörtökén. Ha ekkorra
60 feljönél, igen kedves lenne tőled, s én szívesen vállalnám magamra bemutatásodat.⁹ Csakhogy előre tudasd velem szándékodat, mert rögtönözni én nem tudok. Az átolvasás – azt hiszem – fölösleges a te művedre nézve; ezt nem mentségülⁱ mondom, mert szívesen teszem. Legjobb lenne, ha előre felküldenéd, és magad utána jönnél. Ha most nem lehet,
65 hát áprilisban.

A miket az én – te miattadi – idővesztéséimről stb. szólsz, azt hallgatással mellőzöm. Bizonyosan nem irtad volna, ha leveleim illető^j helyei némi indirect panaszkép nem hangzottak volna előtted. Én szívesen tettem – te szívesen vetted: ne szóljunk többet felőle.

70 Isten áldjon minden jókkal!

igaz barátod
Arany János^k

ⁱ mentségül – ü [?]

^j illető – ő [?]

^k egyb.

1416.

GYULAI PÁL – ARANY JÁNOSNAK

Kolozsvár mart. 7^{én} 862.

Kedves barátom!

Itt küldi Gyergyai a Mátray könyvére írt bírálatát.¹ Én többet vártam tőle.^a Egy kissé formátlan dolgozat s egyet-mást részletesebben vagy világosabban formulázhatna. Ugy látszik, hogy, mert maga is dolgozik ilyesmin,² nem akart előlegezni eszméiből. Minden esetre kiadható bírálat, illet sem fognak e könyvről más lapban közölni, aztán az is meglehet, hogy felületes olvasás után felületesen ítélek.

^a tőle – ő [?]

Hát én mit küldök? Kerdheted. Sem novella, sem kritika, sem főcikk.^b Most az egyszer, azaz két hét óta,^c teljes lehetlen volt valamit
10 bevégeznem vagy általában dolgoznom. Alig választottuk el fiacskámat, feleségem lett roszul, aztán ismét a fiacskám kapott tüdőgyuladást, megint a feleségem gyöngékedett a sok virasztás miatt. Azonban^d János hidd meg, hogy a mit lehet, megteszek, s ne ijedj meg előre, hogy Pesten is így fogom viselni magamat. Tudok én írni, ha akarok, ha mindjárt
15 roszat is, a többi a te gondod. Aztán Pesten a családi bajok sem afficiálhatnak³ annyira, ott van apósom, sógorasszonyom, kik mindazt szívesen megteszik feleségem és gyermekeim körül, mit itt nekem kell sokszor ügyetlenül megtennem.

Mult levelemben⁴ irtam volt, hogy „A gonosz mostoha anyá”-ban
20 egy sor reminiscencia van tőled s kértelek, hogy javítsd ki. Nem nagy dolog ugyan az egész s én szívesen elvállalom a felelősséget a legszigorubb kritika előtt is, de mégis jó lesz kikerülni a félreértést. Nem tudom, kijavítottad-e? Én nem tudok helyébe mást tenni. Ha te se tudsz, ird^e így, hogy legalább maszkirozva legyen:

25   Pohár csengett, zene zengett
                      Ittak ettek,^f mulatoztak.

Ismét alább:

                      Pohár csengett, zene zengett,
                      A sarkantyú rá-rá pengett,
30   Ittak, ettek, vigadoztak
                      Három hétig mulatoztak.

A te versedben úgy is a hangzásban, a zendült és csendült-ben van inkább <az erő> a báj. Az enyém el lehet nélküle, elég nekem az a siket csengett zengett is.

35   Ezt a tolvajsági pert valahogy eligazítván, még egy pár javításra kérlek a Szeberényi <zikkerol> könyvéről^g [!] irt cikkemben.⁵ Más irván le cikkeimet nem mindig marad időm,^h hogy jól <át> összehason-

^b főcikk – ö [?]

^c óta – ó jav.

^d Azonban – A jav.

^e ird – ir jav.

^f ettek – te tk-ból jav.

^g könyvéről – besz.; ö [?]

^h időm – ö [?]

lítsam az én írásommal. Ki <is> javítok egyet s mászt ugyan, de rendszeren
benne marad egy pár roszt mondat, s ha az elküldés után előveszem
40 cikkemet s olvasom, nem igen tudom, ez meg ez vajjon ki van-e
javítva. Azért barátom, az ilyes apró hibákat javítsd ki magad is, ha
észreⁱ veszed.⁶

Egy pár feltünőbbet ide jegyzek:

Különben is Petőfire szeretnek sok minden furcsát fogni s ez oldal-
45 ról bámulni: helyett:

Különben is <Petőfire> szeretnek Petőfire sok furcsát ráfogni, s öt
ez oldalról bámulni.

Egyébiránt az egész bírálat nem mélyre ható, leghelyesb benne egy
pár nyelvhiba, <egyébiránt> megrovása s a méltánylat és megrovás
50 végeredménye az, hogy Petőfi csak ügyes^j kezdő: helyett:

Egyébiránt az egész bírálat nem mélyreható, leghelyesb benne egy
pár nyelvhiba megrovása, leghelytelenebb pedig az, hogy Petőfi csak
ügyes kezdő.

Miért vonul csak itt vissza, midön másutt, <midön másutt> a mint
55 ily munkákban, nem csak elkerülhetlen, hanem szükséges is. helyett
a mint ily munkákban elkerülhetlenül szükséges.

Hanem elég. Az isten áldjon édes János! Köszöntöm nődet^k és
gyermekeidet.

60
barátod
Gyulai Pál

Az idezárt levelet add át Cs.[engery]nek.⁷ Egy sort a Gyergyai
cikkébe az ő meghagyása következtében szurtam be.

ⁱ észre – z jav.

^j ügyes – úi [?]

^k nődet – ő [?]

1417.

MADÁCH IMRE – ARANY JÁNOSNAK

A. Sztregován

1862 Mar 7^{én}

Kedves Tisztelt barátom!

Ide mellékelve küldöm azt az értekezés féléit, mellyel a' Kisfaludy-társaságba^a be akarnék köszönteni.¹ – Az igazat megvallva, én ezt a Figyelő számára kezdtem dolgozni,² midőn véletlenül érvén
5 megválasztatásom tisztessége, e célra idomítottam át. – Ha helyeslése-
det meg nyeri, s kérésemet el nem utasítod mellyet már előbbi levelem-
ben nyilváníték, hogy te léssz a' bemutató; akkor csak tudósításodat vá-
rom, mikor mennyek [!] Pestre^b s be megyek. Csak azt ne feledd, hogy
leveled elindulásától, Pestre való érkezésemig 10 nap szükséges, mert a
10 posta is lassúb' [!] nálunk, meg az út is rosszabb, mint talán gondolnád.
– Az értekezés 40 perczet igényel elolvasására, ha hosszúnak nézed,
valamit kihagyhatunk belőle, mert én is a' francia íróval tartok hogy
„minden modor jó, kivéven az unalmast.”³ Vagy ha más tekintetből
vélsz valamit kihagyandónak például mit a' regényről mondok, csak
15 szólnod kell. – Ha értekezésemet helyesled, tartsd meg kérlek be-
jöttömig, 's ha elolvasása után a' Figyelőben használhatod, nagyon fo-
gok örülni, mert már eddig is szégyellem, hogy ígéreteimnek nem birtam
<f> megfelelni. Sőt ha valóban tetszésedre volna, még egy második
cikkel⁴ szándékozom ez eszméket folytatni. – Reménységem van vidé-
20 künkön a' Kisfaludy-társaság' tőkét a' már múltkor általam bejelentett
kettes alapítványon^c kívül még legalább 4gyel szaporítani,⁵ csak az
öszevet tudjam bizton, hogy valóban 60 frt-e az oszt.[rák] értékben,
nem tudok tisztán nyomába jönni. – Nehány szóval kérlek tudósíts kéré-
seimre nézve, s tarts meg továbbra is igen igen becses barátságodban, ki
25 meg nem szűnök lenni
tisztelő igaz barátod

Madách Imre

^a Kisfaludy-társaságba – **ba ban**-ból jav.

^b Pestre – **P f**-ből jav.

^c alapítványon – **on al**-ból jav.

1418.

MADÁCH IMRE – ARANY JÁNOSNAK

A.[Isó]Sztregován

1862 Mar 12^{én}

Kedves tisztelt barátom!

A kitűzött napra, az az e hó utolsó csötörtökére bizton Pesten lesznek, ha csak olyannak nem találád be küldött értekezésemet, mellynek el olvasását mint jó barátom nem javálnád. – Nagyon köszönöm, hogy bemutatásomat el válaltad.¹ [!] Már alig várom, hogy ölelhesselek. Minden egyébről^a személyesen szóllunk. – Az alapításokra nézve nézetedet teljesen el fogadom.² – Nem akarlak tovább tartóztani. [!] Szeresd tovább is leg őszintébb [!] tisztelő

igaz barátodat

Madách Imrét

10

^a egyébről – ö [?]

1419.

SZILÁGYI ISTVÁN – ARANY JÁNOSNAK

[Máramarossziget, 1862. március 14.]

Kedves barátom,

Beteges ember járul hozzád, ki már régtől fogva nincs abban az állapotban, hogy a szorosan hivatalos teendőkön felül valami olyasba is fogjon, a mi a szellem működését veszi igénybe. Ennek tulajdonítsd, hogy én elmaradtam lapodtól. Hozza vissza a jó és enyhe tavasz egészségemet: másképp fog azt hiszem lenni.

Most is nem ebben, hanem a Kisfaludy-T.[ársaság] pártolói könyvilletménye ügyében sürgetnek, hogy irjak hozzád.

Az egész világ megkapta már talán a II^d szállitmányt:¹ Máramaros
10 még színét sem látta.

Deklarálták, Szatmáry² izeni, hogy addig a 2^d évi dijt nem is fogják befizetni, míg a könyv le nem küldetik.

Az én ivemen 2. tag van, én és egy tanártársam. Mi sem kaptunk még semmit. De azért ime ide csatlok egy utalványt. Vedd kérlek át

15 Tóth Lőrincztől³ a 29 f 6 kr; fogd le belőle a 8ftot; s a többit az én költségenem [!] utasítsd hozzám Szigetre.⁴

Szives hajlamodba ajánlott vagyok
Sziget, mart 14. 1862

szerető hived
Szilágyi

20

1420.

LÉVAY JÓZSEF – ARANY JÁNOSNAK

Miskolcz 1862. Marcz 15.

Kedves barátom!

Jelenleg Bozzai hagyományával alkalmatlankodom¹ neked. Ha talán Heckenasztnál birsz annyi befolyással, hogy e kis gyűjteményt^a kiadás végett neki eladhatod, légy szives azt eszközölni.² A Szegfi Mór
5 ígéretének teljesülését, vagy terveinek célra jutását³ már én nem győzőm várni. Ez ide csatolt levélben,^b melyet juttass hozzá, kérlek, írom neki, hogy a gyűjteményt hozzád küldtem s ha akarja, azonnal átveheti a te kezébe adandó 100 uj ftért; ha nem teszi, írom,^c hogy te fogsz annak lábat adni. – Ha talán Heckenast 100 ftot sokalna érte, add oda neki 50
10 fton felül bármely összegért⁴ s szíveskedjél engem a dologról tudósítani.

–
Még egyre kérlek. Ha a füzet csakugyan nyomtatás alá kerülne, kérnéd el Jókaitól vagy a Casinó Könyvtárából⁵ vagy másunnan az 1848^{iki} Életképeket⁶ s onnat töltenéd ki azon hézagokat melyeket a Kelet
15 Könyvei⁷ című cikkekben a kéziratban striklákkal⁸ – – – jelöltem, félvén a censura erőszakosságától. –

A multkor nem azon számot küldéd a Figyelőből, melyet írtam. Én azt kértem, melyben Szász K.[ároly] bírálata⁹ kezdődik s a következő szám érkezett.

^a gyűjteményt – ű [?]

^b levélben – l jav.

^c írom – ír jav.

20 Tompa ma írt.¹⁰ Anyósa meghalt. Szomorúság van házuknál. –
Bocsáss meg e kis alkalmatlanságért. Az ég adjon [!] téged s a tiedet!
szerető barátod
L[évay] Józsi^d

NB: A díjon kívül 15 példányt is köss ki részemre a nyomtatvány-
25 ból. –

^d egyb.

1421.

MEDGYES LAJOS – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[1862. március vége]

[Bizonytalan tárgyú küldemény érkezett Aranyhoz.]

1422.

KAZINCZY GÁBOR – ARANY JÁNOSNAK

K. n. [1862 márciusa körül]

Tisztelt barátom!

Megnyugtatásúl értesítelek, hogy Lónyay Sarolta¹ rokonomhoz utasított küldeményed megérkezett, némi tévedés után. Ezt azért, nehogy függőben tartsalak.

5 Kaptad-e a 3 pártolói küldeményt? Mert legújabb jegyzékemben még nem közölted.²

Molière iránt vettem az elnöki felhívást.³ Ily koldusnak, mint én vagyok folyvást, „Szándokát a jó isten bírja”.⁴ Még egyszer át akarok menni (egy pár nemismert commentárt kapván) a kézíraton, mit egyéb-
10 iránt –^a nevens – négyszer dolgoztam át. Elég verejtek egy a dicsőségtől^b elvezető úton.

^a – szövegszakadás

^b dicsőségtől – szövegszakadás

Nem volna-e jó e 3 vígjáték^c elébe ezen címet adni: „Molière válogatott munkái”, Kiadja a Kisf. Társaság? Elég nyomorúság, hogy magunk vagyunk kik nem bírjuk e nagy embert. Elszórt vígjátékcokkák
15 el is pendülnek inkább nyomot nem hagyva, azoknál legalább, kiknél,^d mint az országúton, mennyiségi súly kell hogy vágást verjen.

Ezt azonban csak Nálad pendítem meg, nehogy úgy járjak, mint a Majláth regéivel, mit a Társaság nagybölcse, mellőzött.⁵ Valóban nagy filkónak kell lennem, hogy egyetlen ésszerű okot nem bírok erre találni.

20 Te egyszer a rímekről írtál.⁶ A napokban antiquári catalógokat lapoztam; engedj meg, hadd jegyezzek ki egy pár munkát, talán használhatnád, Neübronner Farkas, ulmi antiquár jegyzékéből.

Catalog 81. N° 721. Wilh Grimm, Zur Geschichte des Reimes. Berlin, 1852. 3 f. Cat. 85 N° 1270. Poggel C. Grundzüge einer Theorie des
25 Reimes und der Gleichklänge. Münster, 1836. 21 x. – N° 1526. (:Vossius 93.) De poematum cantu et viribus rhythmici. Oxonia, 1673. 30 x.⁷

Nódnak mutasd be^e tiszteelő üdvözlétemet. Öllelek

KGábor

Kitől van a „Goethe és Shakespeare”?⁸

^c 3 vígjáték – össz.

^d kiknél – 1 tollh.

^e be – b tollh.

1423.

DESSEWFFY EMIL – ARANY JÁNOSNAK

[1862 tavaszán¹]

Széchenyi volt a' Tiszaszabályozás megindítója, sőt mondhatni alkotója.

A' vállalat újsága,^a a' feladás nagyszerűsége, a' pénzállapotok szűk volta, a' készen álló pénznek csekélysége, a' tenni leginkább szertők cselekvési kedvét is megsibbasztva tarták.

^a újsága – ú jav.

Ő nem habozott, 's magával ragadta azokat is, kik a' szükségesre
reá ismertek, de az akadályokat látva, szerették a' cselekvést halasztani,
mig majd az ország fogja földjeiket gátakkal védeni!

Megindult 1846^k a' nagy és korszerű munka. Ő 1848^{ig} vezette
10 csak. Igen súlyos idők következtek. Daczára ezeknek, folytak és folynak
a' védmunkálatok.

Ma körül belől 100 mértföld hosszú védgátak állanak. Ezek közzül
[!] maga az alsó Zabolcsi Társulat 18 mértföldnyit épített.

A Társulat <Széchenyinek> azon helyen akar Széchenyinek egy
15 Obeliszket állítani, a Dob – Polgári gát tövében, hol ő a' szabályozást az
első kapavágással tette megkezdette. Ide egy pár sor fölírás kell. Ezt
bizodalommal Arany Jánostól várja

Desewffy Emil^b

^b egyb.

1424.

JÁNOSI GUSZTÁV – ARANY JÁNOSNAK
[Elveszett]

[1862. április]

[Jánosi a *Zrinyi Ilona búcsúja* című költeményét küldhette.¹]

1425.

SZÁSZ KÁROLY – ARANY JÁNOSNAK
[Kunszentmiklós, 1862. április 12.]

Kedves Barátom!

Béla írja,¹ hogy a kislelgy [!] Társaság számára általam eszköz-
lendő angol-fordítás idejét eljöttnek jelentetted, s hogy fordítandóul
Thakeray² [!] H.[enry] Esmondját³ jelölted kí.

5 Én tehát ezen fordítást szívesen átveszem s a tőlem kitelhető leg-
jobban eszközölködök. Fő célom benne hogy Bélának egykis [!] becsületes munkát eszközöljek; annál fogva tulajdonkép ő fogja fordítá-
ni én pedig legnagyobb gonddal és a fáradságot nem kimélve fogom

átnézni s kijavítani.^a Így a fordítás jobb lesz mint ha egészen^b magam
10 csinálnám, mert a ki valaha prósát fordított, tudja: hogy akaratlanul is
magyartalanságokba sodródik, melyeket maga észre nem bír venni, ha
pedig más fordítását olvassa, azonnal bántólag tűnnek szemébe az ilye-
nek. A fordítás pedig az én felelősémemre lesz, s a czimen akár az én
nevem, akár kettőnké Bélával álland, a mint te akarod.

15 Mi a fordításra kitűzött munkát illeti, én Esmondot 1854–5 körül
olvastam, s akkor nekem némileg unalmasnak tetszett, és Thakeray [!]
mínden általam ismert művei közül a leggyöngébbnek. Valyon [!] nem
volna-e czélszerű mással cserélni fel Th.[ackeray] művei közül.
Pendenníst nem ajánlhatom inkább; hanem a Newcomes, nekem leg-
20 alább rendkívül szépnek tetszett; olvasmánynak még a Vanity fairnél is
kellemesebb; egyetlen baja hogy oly formán folytatása Pendennisnek
mint Bulwer⁴ My novel-je a Caxtonsnak,⁵ azaz: ugyan [!] adva a
Newcomes mintha azt Mr Pendennis írná. De ez csekély baj, egy lapalyi
[!] jegyzet eligazítja. Th.[ackeray] újabb művét a Virgínians-t⁶ nem
25 ismerem; ha még újabb is van, azt sem.

A figyelőnél már azt hiszem nyughatom egy darabig. Az Emb.[er]
Tragédiaja [!] bírálatát⁷ magam is megúntam már, képzelem más! Idő
kell míg 8 heti ily vexát⁸ kihever a publikum.

Egyszersmínd tudósítalak arról is, hogy a Századok legendája⁹
30 fordításával sokra mentem; készen vannak ugyanís a következő darabok:

La conscience (Kain); Le cédre; [!] Le mariage de Roland; Bivar;
Le petit roi de Galice; Zim-Zizimi; Murad sultan; la rose de<'> l'
infante; Les raisons du momotombo;¹⁰ összesen 100 lap a Kisf. Társ.
formatumában. Még lesz ehez [!] 20–30 lap, s azzal kész, részemről a
35 füzetke. Tóth Kálmán ha átadja Aymerillot-ját^{c11} és még fordít néhány
darabot, igen jó lesz. Én a magamét kézbe adom Majus közepén.

Most még csak arra kérlek, tudósíts, akár Béla által, akár egyene-
sen: a díjazás minéműségeről és pedig mind a vers mind a próza-
fordításról.

^a kijavítani – a á-ból jav.

^b egészen – n m-ből jav.

^c Aymerillot-ját – e és r egyb.

40 Tiszteljük csókoljuk az asszonyokat; Tóni¹² még ugyan lábon van,
de ugy lehet: minden órán leesik róla.

Isteneved. [!]

szerető barátod

K[un]sz[ent]m.[iklós] 1862. April 12.

45

Szász K.^d

^d egyb.

1426.

SZÁSZ KÁROLY – ARANY JÁNOSNAK

[Kunszentmiklós, 1862. április 17.]

Kedves Barátom !

Béla mondja hogy az Esmond-kérdés e hó végén a gyűlésben fog
eldőlni.^{a1} Nekem pedig mióta írtam, eszembe jutott, hogy 53-ban a
Pákh–Gyulay-féle Szépirodalmi Lapok,² melybe a külföldi irodalomról
5 Brassai és Bérczy szoktak volt írni, Esmondról nyilatkozott és pedig
nem felette kedvezően.³ Keresd ki hát és olvasd el, megtalálod a 13
számban, 206 lapon.

Aztán ha Esmond régisége nem akadály: ugy nem tudom a Jane
Eyre (a lowoodi árva)⁴ nem mindennél szebb volna-e? Ámbár félek az,
10 német fordításban (Hartlebennél) és szinpadról,⁵ ismeretessé vált. Hát az
a Woman in white,⁶ melyből a figyelő [!] közölt volt egy pompás mutat-
ványt.⁷

Béla mondja azt is hogy a prózafordítás^b díja ivenként^c 15 frt, s
ezt, körülményeink közt elégnék is vélem; a versfordítás pedig 20-25 frt,
15 ezt igen keveslem, mert amához [!] arányban, legalább 30 forintnak
kellene lenni. Oly mű fordítása mint pl a Századok legendája, akár a
vesződséget, akár<.> <az érd> a belbecset nézve, sok eredetivel^d föl ér.

Azt is Béla mondja hogy kérdezted: nem írtam-e hogy fizess? Nem
írtam, mert épen sürgető szükségem nem volt reá. Ha pedig te

^a eldőlni – ő [?]

^b prózafordítás – próza fordítás [?]

^c ivenként – v m-ből jav.

^d eredetivel – e és r egyb.

20 számotvetvén úgy látod hogy plusom van nálad, s egyszer csak leküldöd, jó lesz. Ha pedig magadnál tartod sem baj, mert Majusban pestre [!] megyek⁸ s akkor is jól fog.

Most pedig boldog inneplést kívánva, <vag> mindnyájan ölelünk mindnyájátokat. [!] S vagyok

25

szerető híved

Sz Károly^e

K[un]sz[ent]miklós 1862. April 17.

^e egyb.

1427.

ARANY JÁNOS – SZÁSZ KÁROLYNAK

[Pest, 1862. április 25.¹]

Kedves Károlyom!

Ime küldöm a fordítani valót – és csakugyan Esmondot.^a Leveled folytán, és mivel magam is hallottam egyet mást e regény czélszerűtlen voltáról, [!] halasztám megvevését <leg> a közelebbi gyűlésig – mely
5 tegnap^b lőn. Előadtam javaslatodat,² azt is váltig mondtam hogy péld.[ául] Dickens „Great expectations”-ja^{c3} nem lehet oly nehéz fordítású, hogy a te – Béléával combinált – erőd meg ne birkozzék vele – de a három tagu regénybizottmány (Eötvös, Lukács, Bérczy) Esmond mellett erősen állottak a felelősség nincs se rajtam se rajtad:^{d4} így tehát
10 csak az a kérdés, van-e kedvetek ezt munkába venni? Azon reménnyel, hogy belefogtok – itt küldöm. A mint a fordítás megindul,^e rögtön nyomatom, mert ennek nagy részben (vagy tán egészen is;) még ez év folytán ki kellene jőni. Díjára nézve azt hiszem^f tisztában vagyunk. A versek díjára nézve – melyet magam is keveslek – most nem mondhatok többet,
15 csupán hogy Madách eredetijét is úgy fizettem, mert nem telt bővebben.

^a Esmondot – s jav., t d-ből jav.

^b tegnap – e a-ból jav.

^c expectations”-ja – s besz.

^d a felelősség nincs se rajtam se rajtad – a bal margón besz.

^e megindul – í [?]

^f hiszem – í [?]

De hisz majd tegyünk egy kis számítást a pártolók szaporodtával, és ha a 2-ik évi fizetés – mely lassan indúlt – bejő.

Többire üdvözlésemet – talán az új kis babának⁵ is már! Versnek szűkében vagyok.

20 Ölel

barátod
Arany J^g

U.i. Nevedre mindenesetre szükség lesz a közönség előtt.⁶ Ne mondják, hogy meg nem teszünk mindent a jó fordításra.

^g egyb.

1428.

LÉVAY JÓZSEF – ARANY JÁNOSNAK

Miskolcz 1862. Apr. 27.

Édes barátom!

Lapod ma érkezett 25^k számában olvasom,¹ hogy „Lévay József.^a felszólítást bocsáta közre a Napkeletben² „néplapok és népszerű nyelvet iránt”. – Miután nekem a Napkeletet olvasni nincs módomban s így
5 azon cikk miféleségéről tudomást nem szerezhettek; – miután nem emlékezem, hogy az utóbbi 10 év alatt én oly felszólítást akárhová^b is, annálinkább^c a Napkeletbe írtam volna: légy szives a Napkelet^d szerkesztőségétől akár ezen sorok átküldése által, akár egyéb uton megkérdezni, hogy’ jutott ama felszólítás³ az ő lapjába nevem alatt, vagy ha
10 nem én írtam – a mint hogy nem is írtam – hol van és ki az az új névkon? – Nem szeretném, ha ily apróság miatt nyilvános óvástételhez kellene folyamodnom. –

^a Lévay József – ösz.

^b akárhová – **ak em**-ből jav.

^c annálinkább – annál inkább [?]

^d Napkelet – **p** tint.

Bozzai irományairól,⁴ melyeket hozzád párhóval ez előtt Szalay Zsigmond⁵ által küldék, egy szót sem szólsz. Legalább azt mondd, hogy 15 megkaptad vagy nem. –

Isten veled! Kedves családodat szívesen üdvözli
szerető barátod
L Józsi^e

^e egyb.

1429.

GYULAI PÁL – ARANY JÁNOSNAK

Kolozsvár april. 28. 862

Kedves barátom!

Ide zárva küldök 10 forintot, Gr.[óf] Mikó Imre¹ előfizetési díját nov. 861 – oct – 862-ik évre. Neki jött lapod egész a 8^{ig} [!] számig dec. 26^{ig}, a titkára elfeledte volt az előfizetést^a felküldeni azért, most küldeti a 5 gróf altalam [!] s kéret, hogyha lehet, a 9ik számon kezdve küldj meg minden eddig elmaradt számot, ha mind nem lehet, küld [!] azt a mit lehet.

Semminemü munkat [!] nem küldhettem, reszint [!] betegségem, reszint [!] a szörnyü pakolodás miatt, feleségem 30^{án} indul² tőle talán 10 küldök valamit, elmenetele után pedig minden héten.

Az ég áldjon!

barátod
Gyulai Pál

^a előfizetést – í [?]

1430.

SZÁSZ KÁROLY – ARANY JÁNOSNAK

[Kunszentmiklós, 1862. április 28.]

Kedves Barátom!

Leveledet, Esmonddal együtt megkaptam; neki is ültünk mindjárt s egy kis próbafordítást^a rendeztünk belőle, mi elég jól ment s remélem nem lesz a fordítás ellen semmi panasz.

5 Versfélélt, sajnálom, most semmit sem küldhetek. Volt vagy három,¹ de egyet az Emich naptára, kettőt két jótékony czélú zsebkönyv (a kolozsvári s a kalocsaí) fogott el. Ha csak a Századok legendájából^b nem küldenék valamit. De tán jobb abból nem adni ki többet – mig az egész nem jelenhet meg.

10 Olvastál-e már valamit Hebbel Fr.[iedrich]² drámai trilogijájáról, a Niebelungen-ről?³ Jó volna megszerezni s ismertetni.⁴ Én egy bécsi lap tárczájából⁵ ismerem csak, de annyi bizonyos hogy figyelemreméltó jelenség.

Béla szóval is fogja jelenteni, én pedig említem röviden, hogy
15 Husvét első napján született kis leánykánk;^{c6} – Ölelünk mindnyájan s mindnyájatokat. Én pedig vagyok, K[ún]sz[ent]m[iklós]. 1862. ápril 28

szerető^d barátod

Sz Károly^e

^a próbafordítást – próba fordítást [?]

^b legendájából – á jav.

^c kisleánykánk – kis leánykánk [?]

^d szerető – ő [?]

^e egyb.

1431.

ARANY JÁNOS – LÉVAY JÓZSEFNEK

[Elveszett]

[1862. április 27. és május 8. között¹]

[Lévay korábban többször is kérte Aranyt, hogy segítse Bozzai munkáinak kiadását;² Arany ebben a levélben a kiadás lehetetlenségéről tájékoztathatta.]

1432.

ARANY JÁNOS – ABONYI LAJOSNAK

Pest, május 6. 1862

Kedves uramöcsém!

Azon kezdhethném, hogy „ha levelem meg nem kapja” stb – mert igazán nem tudom Pesten lakik-e most, vagy Abonyban. De azon reményben hogy tán kezébe jut mégis koczkáztatok egy szives kérelmet: 5 nem volna-e egy novella készen, vagy készülőfélben¹ a Figyelő számára? 3–4 hét alatt nem lenne késő, önkint értődvn, hogy azon túl is bármikor szivesen veszek öntől dolgotat. De most nagyon kifogytam a beszélyféléből, s mennél hamarabb jönne, annál kedvesebb volna.

Egyébiránt vegye üdvözlésemet, s mindenesetre örvendeztessen 10 meg becses válaszával, tudassa legalább, nem tévedt-e el levelem.²

Pest, május 6. 1862

szives tisztelője

Arany J^a

^a egyb.

1433.

GYULAI PÁL – ARANY JÁNOSNAK

Kolozsvár maj. 13. 862.

Kedves barátom!

Itt küldök egy verset.¹ Az ilyesmit talán nem kellene kiadni az embernek, azonban én szivesen szolgállok neked vele, ha ugyan kiadhatónak találod. Ha másnak nem, Marinak² bizonyosan tetszeni fog.

5 Még e héten egyebet is küldök;³ már arra a novellara [!] is rea kerül a sor.⁴ Ne ítélj meg, bizony más ember leszek, mint segéded.⁵ Itt annyira igénybe veszik időmet gr. Mikó, az iskola, a 20,000 ezer darab könyvből álló iskolai könyvtár, melyet most utódomnak hivatalosan átadok, hogy csak este és reggel lehet valamit dolgoznom. Krizával⁶ is 10 eltöltök egy pár órát. Már 10 iv jött ki gyűjteményéből⁷ s minden iv felett tanácskozást tartunk. Nem úgy van ugyan szerkesztve a mint én

ohajtanám, de mégis jobban, mint az Erdélyié.^{a8} Majd ha segéded lesznek, minden hónapban 50 forint árrát [!] kell ledolgoznom s le fogom dolgozni, ha csak a csontom és bőröm is marad. Ha kénytelen vagyok
15 tudok én dolgozni, ha nincs is örömöm benne.

Brassai azt izeni,⁹ hogy a novella alá tedd oda a nevét Brassai.
Hogy ne tennéd? Az öreg ur nagyra van a fordítással.¹⁰

Szegény feleségemet látogassátok meg néha; ne vegyétek rossz neven, ha ő nem mehet sokszor hozzátok, oly állapotban [!] van, hogy a
20 sok gradics¹¹ árt neki. Reátok és Csengeriére bízom.

Junius utolsó napjaiban ott leszek; jul 1i számba már megkezdem szerepemet, mint teljes színű segéded.

Szabó Károly azt kérdi, hogy szívesen véssz-e tőle egy a régi magyar költészetre [!] vonatkozó értekezéscskét,¹² mely a <...> Tinodi-féle
25 Cantionaléra s több historias énekekre vonatkozik, s melyben az erdélyi muzeum könyvtára alapján több új adat lesz. Irj erről egy pár szót a nyílt postába;¹³ Károlyt én nagyon bízatom, a tárgy érdekes, [!] ilyenmü cikked nincs is, de Károly nem mer írni biztatásod nélkül.

Az ég áldjon! barátod
30 Gyulai Pál

Mínthogy én mindig javítok valamit felküldött dolgozataimban ne vedd rossz neven, ha most is arra kérlek, hogy a „Gonosz mostoha anyá”-ban e következő sort:

35 De a mikor vagdalták szet,
Két kis fogács [!] szokkent, [!] ugrott
S reá hullott künn a nyájban
A legszebbik juh gyapjára
Nem soká a juh megellett
40 Ellett arany szörü barányt [!]
Két baranykát [!] nagy csudára

Változtasd így:

45 De a mint ég, két kis szikra
Szökent, szállott és leszállott
Künn a mezön, asszu füre,
S bekapá a legszebbik jüh.

^a Erdélyié – E e-ből jav.

Nem sokára meg is ellett
Ellett arany szőrü barátot [!]
Nagy csodára két barátját [!]

Igy sokkal jobb,¹⁴ a mese egy más változatából javítom ki,¹⁵ észre
50 fogod venni, hogy mért jobb.

1434.

P. SZATHMÁRY KÁROLY – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[1862. május]

[P. Szathmáry a Kisfaludy Társaság pártolóinak pénzét és *A salánki kastély* című mutatványt küldte,¹ s közvetítette Szilágyi István üdvözetét.]

1435.

SZÁSZ KÁROLY – ARANY JÁNOSNAK

[1862. május vége?¹]

Itt voltam, egy felől elbúcsuzni, – mert holnap reggel megyek haza
– más felől megkérdeni: nem kellene-é a fertály évi házbért most megfi-
zetnem? s <ke> ha kellene, azt egyszersmind kifizetni is.

Mivel már ma délután valószínűleg lehetetlen újra eljőnöm, arra
5 kérném Laczit, hogy keressen föl engem s hozzon nekem fölvilágosítást
az utóbbi [!] kérdésre nézve. 3–5 óráig Nagy Miklósnál^{a2} leszek. 5–6
pedig otthon, Kerepesi út 4 szám I. emelet.

Különben üdvözetem, illetőleg kéz csókolásom!

Szász Károly^b

^a egyb.

^b egyb.

1436.

ARANY JÁNOS – SZÁSZ KÁROLYNAK

Pest május 25-én 1862.

Édes Károlykám,

Igen sajnálom, hogy az utolsó nap nem találkozhattunk, mert még beszédem is lett volna veled, – de szép idő lévén, egy kicsit járnom kellett, mert 3-ad nap óta nem voltam ki a házból, pedig az ily bennülés
5 engem beteggé tesz. Gondoltam, gyűlésben^a vagy, mint szoktál olyankor.

Beszédem veled az lett volna, hogy Hugo darabjait tán nem dobjuk így pusztán a közönség elé. Jó volna, gondolám, ha egy kis előbeszédet írnál,¹ melyben az egésznek tartalmát, összefüggését stb. előad-
10 nád, hogy így az eredetit nem olvasta közönség is tudná, hogyan illenek e részek az egészbe. A fordítmányok, úgy látom, sorozva sincsenek: azt is jó volna kijelölni, mely rendben lesznek adandók. –

Mihelyt egy kissé telik a cassa, mit e napokban várok, mindjárt teljesítem kívánatodat.

15 Egyébiránt legszivesb üdvözlettel!

Arany J^b

A Figyelőbe ígéreteket elvárom.

^a gyűlésben – g G-ből jav.

^b egyb.

1437.

SZÁSZ KÁROLY – ARANY JÁNOSNAK

[1862. május–június fordulója]

Kedves Barátom,

Hogy soká ne várj reá, egyiket az ígéreteket, [!] a Tóth Endre^a bírálatát¹ küldöm. Tudom lesz megint harag² minden részről, de már nem tehetek róla. Gyulaynak nem kellene engem minden kikeresett

^a Tóth Endre – egyb.

5 alkalomnál ütni-pofozni. Szeberényi–Petőfi-tárgyban életemben semmit sem szóltam,³ minek engem abba keverni – s oly modorban? –

Igaz biz az! A Sz.[ázadok] legendájához előbeszéd kell.⁴ Lesz. S meglesz a sorozat is jelölve; de mint tudod még egy pár darab jó hozzá! Mind ez, pár hét alatt múlhatlanúl. – A mellett köszönöm szives
10 ígéretedet a nyerendő előleg iránt.

Esmond⁵ első ivei már nálam vannak, a fordítás revisiója végett.⁶

Tisztelünk, csókolunk – s telyes bizonyossággal várunk Pünkösdre.⁷

Sz[ász] K.[ároly]^b

^b egyb.

1438.

HUNFALVY PÁL – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[1862 tavasza?]

[Hunfalvy a magyar igeidőkről szóló nyelvészeti tanulmányt ígért.¹]

1439.

ARANY JÁNOS – SZILÁGYI ISTVÁNNAK

[Pest, 1862. június 1.]

Édes barátom!

Márcziusi megbízásodban még akkor eljártam,¹ elmentem Tóth Lőrinczhez, felvettem a pénzt, kifogtam belőle a 8 ftot, a fenmaradt 21 ft 6 krfa nézve pedig azt gondoltam, irok neked, vagy Szathmárynak, fog-
5 játok ki az ottani Kiszf.[aludy] társ.[aság] pártfogói évdijakból. Mind ezt én elgondoltam szépen, a 21 ftot begöngyöltem egy papirba, s eltettem a fiókomba. Egyszer ihol küldi Szathmáry Károly a párt.[olói] pénzt;² még akkor se jutott eszembe a tied, mert ő csak annyit irt rólad: „Szilágyi tisztel.” Már úgy emlékeztem, hogy a mint elgondoltam, tán el is küldöt-
10 tem pénzedet; midőn épen most ráakadok a fiókban. Édes barátom, ments ki e feledékenyséért jó szived előtt – bizony nem akarattal esett

így! Ezennel hát küldöm a 21 ftot, a 6 kr rézpénz itt maradván boldogabb időkig.

Kedves nőddel együtt szívesen üdvözlünk!

15 Pest, jun. 1. 1862

Arany János^a

^a egyb.

1440.

LÉVAY JÓZSEF – ARANY JÁNOSNAK

Miskolcz 1862 Jun. 11.

Édes kedves barátom!

Megbocsáss, hogy ily későn válaszolok.¹ De én nem tudom miféle testi és lelki nyomornak igézete alatt szenvedek. A legnagyobb hiba, sőt talán minden gonosz fészke, minden esetre a baloldalamban van. Isten 5 tudja mi lesz belőle. – Örülnék, ha az ide mellékelt versecskével² lapodnak bármi parányi szolgálatot' tehetnék. Igyekezni fogok ezután is, számodra, tőlem telhetőleg pepecselni. –

A Vahot által közlött Néplap-féle cikket³ olvastam. Olyan legény nincs több a magyar ég alatt. Igen homályosan rémlik előttem, hogy én 10 azt neki a forradalom évében adtam, gondolom, hosszabban kidolgozva. Hiszen melyik okos ember indítványozhatna mostani helyzetünkben 4–5 néplapot! – De nem érdemes nyilvánosan szót tenni e hitványságért. Annyi vigasztaló van a dologban, hogy a hol efféle általában Vahotféle charlatanságok⁴ békésen passírozhatnak,⁵ ott kétségtelenül legalább is 15 terjedelme van az irodalomnak. –

Hát a Bozai féle hagyományok iránt nem tettél-e még szót – itt vagy ott? Nem bánom már én, ha ingyen adjuk is, csak azt szeretném, hogy kiadnók.^{a6} Szegfitől mai napig sem kaptam iránta legkisebb biztatást,⁷ sőt egyáltalán semmi^b emlékeztést; pedig akkoriban azt jelenté nyílt 20 postájában,⁸ hogy levélben nyilatkozik. De biz az elmaradt. –

^a kiadnók – **n h**-ből jav.

^b semmi – **m** jav.

Eszközöld, kérlek, hogy az irói nyugintézet⁹ külön ív és felhívás küldessék a miskolczi takarékpénztárhoz.^c Így onnan jelentékenyebb összeg remélhető. –

25 Augusztusban, hacsak véletlen akadály nem lép közbe, talán meglátogatlak¹⁰ s akkoriban mind az ügyvédi vizsgát letenném, mind a Kisf.[aludy] társaságban elfoglalnám helyemet.¹¹ „De csak úgy, ha lehet.”¹²

30 Miskáról semmit sem tudok. Nem ír; pedig ugyan rá érne. – Képzem, hogy most már reggeltől estig gatyában van; mert mindig veszettül átkozza azt, a ki ezt a szűk magyar nadrágot legelőször Európába hozta. – Hát ti mint vagytok e rekkenő forrásban? Én most erősen izzadok s izzasztok a következő iskolai censurákra.¹³ Deus nobis haec^d odia fecit.¹⁴ –

35 Szives üdvözetemet tisztelt kedves családotoknak. Isten áldjon benneteket minden jóval s különösen téged fris [!] egészség, [!] türelem és tizezer praenumeránssal!¹⁵ – – – Ölel

szerető igaz barátod
L Józsi^e

^c takarékpénztárhoz – takaré[k?]-casinó-ból jav.

^d haec – a [?]; e [?]

^e egyb.

1441.

TOMPA MIHÁLY – ARANY JÁNOSNAK

[Hanva, 1862. június 17.]

Kedves barátom ! Megpróbálom azt a tréfát: hogy beteg szememmel néhány sort írjak; a mint látod gyönyörűen megyen – így mikor kezdem, de néhány percz mulva bolondozni kezd a toll, betű és minden.

5 Irtam én neked verset, (nem kettő volt csak egy), s fel is szállítottam, de a mint látom, nem kaptad, mert se ki nem nyomatod, se róla nem emlékezel; czime Sirboltban¹ volt; így ismét le kell iratnom, pedig az nagy áldozat, mert káplánom épen most censurára készül,² s nehéz fejű fijú lévén: szüntelen magol, s nekem nem csinál semmit. Mikor 3 soros, ohajtva várt fenyegetésed megjelent a Figyelőben:³ már akkor utban volt
10 a vers; sajnálom hogy elveszett. Nem gondolom pedig hogy aristocra-

ticus íze miatt nem adnád ki, sohse gondoldj vele! mindegy az, – aztán én kínomban maholnap még a Reichsrathot⁴ is megéneklek. –

Mi megvagyunk kedves barátom, élünk, kinlódunk; az én bajom megállott, gondolom így is vesz már, míg el nem veszek. Feleségem
15 szünet nélkül beteg, a mellett hogy megsiketült,^a lép- és májdaganatja van, ez kínozza éjjel és nappal. E nyár folytán Recskynével⁵ Pestre készül, ha ti. az úti költséget ki-teremthetem; hogy ketten menjünk: az már teljes lehetetlen. –

Rólatok ezer év óta nem tudunk semmit, de azt hisszük: hogy tí is
20 csak kinlódtok a világon; gyalázatos sors és élet! ha az ember közelebb volna: néha össze-összejönne s még nevetne is – jót az élet komizságán. Az egy-et nem merem Barsytól oda tenni.⁶ Barátom, milly ostobaságokkal kell küzdened! ők leczkét adnak a nyelvből neked! Ne várd a lap megjelenését, hanem írd néhány sort, ha csakugyan elveszett a vers:
25 ismét felküldöm. Igen szívesen ölelünk, csókolunk benneteket, azt hiszem: hogy az életben sohse fogunk már mi^b összejönni. A Kedves komámasszony legalább addig míg feleségem Pesten lesz, lejöhetne cserébe; hanem criminalis^{c7} ember vagyok én, nem olyan mint „Janim”.⁸ –

30 Kedves barátom Isten áldjon meg benneteket
a régi Miska

Hanva, jun 17 1862

^a megsiketült – jav.

^b mi – m u-ból jav. [?]

^c criminalis – r jav.

1442.

ARANY JÁNOS – TOMPA MIHÁLYNAK

Pest, junius 20^{án} 1862.

Édes Miskám!

Nagyon jól esett látnom a te manupropriádat¹ meg azt az irást melynek az utolja sem oly rossz, mint te el akarnád hitetni velem. Szembajod megállapodása pedig nyugtatólag hat én rám, mert ez annak a jele,
5 hogy rosszabb már nem lesz, de jobb lehet, mert oly ideggyengülés az,

mely aranyeres^a bajaiddal van összefüggésben. De bezzeg, meg is szomorodtam, látván hogy Pestre jövősi ígéretedet nem szándékozol beváltani. Én erre vártam, mivel azt irtad volt, tartsam itt addig számodra a kincset, de most már elküldöm, mihelyt feltudhatom, mennyi is már a
10 tartozás.

Versedet,² mely iránt oly nyugtalanul kérdezzs, vettem még akkor, hogy ne vettem volna! De lásd, soká folyt az az én historiás énekem,³ vagy énekes historiám, azután^b meg egy kissé böjtöltetni kellett a publicumot. Gyulaiét is elébb kelle adnom,⁴ mert alkalmi vers, szalma-
15 özvegyi fájdalom – most van értelme. Így hát a tieddel gazdálkodtam, de már tennap óta szedőkészben^c van. Aristocrataságát mit bánom én. Csak le ne foglalják a haza szóért. Mert most ilyen világ van itt. Néha rebellis dolgokat elnéznek, néha egy árnyékért is Kriegsgericht.⁵ Az ember nem tud kiokosodni.

20 Ha isten úgy akarná, mint én, a nyáron egy oly „flankenbewegungot”⁶ tennék, mely lehetőségét nyujtaná annak, hogy vagy én meglátogassam Hanvát, vagy Hanva engem. Az a legfelső orvosi dicasterium,⁷ melyhez chronicus nyavalyámat apelláltam⁸ (Balassa⁹) Szliácsi¹⁰ fürdőre ítelt. De még nem tudom, hogyan teszem szerit. Nem
25 mintha actu¹¹ hiányzanék annyi pénzecske, a mivel megjárhatnám, hanem a lap dolga miatt. Ezt a drága jószágot ugyanis kegyelem tartja, Heckenast kegyelme.¹² Minden órán visszaléphet a szerződéstől s erre úgy látszik, hajlandó is, mert nem nyer benne, talán vesz is. Ha időközben találna felmondani, ez végtelen zavarba döntene engem, annyival
30 inkább, mert arról kellene gondoskodnom, hogy a lap, bármi név alatt s tartalommal tovább is megéljen, mert nála nélkül én sem tudom hogyan élek meg itt. E nyavalyás helyzet okozza, hogy csak egy pár hónapra sem számíthatok s nem^d intézkedhetem előre, kéziratok beszerzése, vagy szerkesztői helyettes állítása által. A jövő hónap elején azonban itt lesz
35 Gyulai, s akkorra meglátjuk azt is, él-e hal-e a lap. Ha megél, mostani formájában, akkor tán elmehetek; de ha kiüt a halandóság, akkor vagy azon kell lennem, hogy valami más, publicum csődítőbb alakban újra élesszem, vagy, ha erre sincs kilátás, úgy azon: hogy addig fenntarthat-

^a aranyeres – e felett pont

^b azután – az után [?]

^c szedőkészben – szedő kézben [?]

^d s nem – besz.

40 sam saját existenciát, míg valami egyéb fuvar akad számomra. Furcsa helyzet, ugy-e?

Mindazáltal – e függő lét daczára, melynek ha holnapja igen, de már egy hónapja sincs biztosítva, koránsem^e aggódok itt oly sokat, mint Körösön aggódtam. Pedig nyavalyámból nem épültem¹³ – csak megszoktam. Sőt^f annyira vagyok hogy vers írásba fogtam¹⁴ – nem a lap számára, hanem nagy munkába. Tavasz óta már több van 400 v[ers]száknál, körülbelül mint az egyik Toldi. S bár lassan haladok benne, de azért megy, „nulla dies sine linea”¹⁵ sine 4–5 <v>strophá. Már a nagyján átestem, ide s tova be lesz végezve ez az egy fogás (mert trilogia:^g három önálló, de összetartozó egész.). Hogy mi a tárgya, mi lesz a címe: az még titok, mert ha az első elkészül, meg akarnám vele 50 ütni a Nádasdy-féle 100 aranyat,¹⁶ s az alatt tutior¹⁷ dolgozhatnám a többin. Nem Toldi, annyit megsugok, azzal nincs most kedvem gyesznaütködni, kijöttem a paraszt beszéd sorjából. [!] Ha a Figyelő addig élne, míg ama munkával készen leszek, akkor nem bánám, ha 55 meghalna is. Nem élt volna hiába. Mellesleg majd csak elszerkesztem, üsse a kő, akármilyen van benne! Tavaly örökké abba dolgoztam (ily sűrű betűkkel, mint ez a levél, van vagy 100 iv kézirat, a mit mind a Figyelő ett meg, kit névvel, kit a nélkül), most hetenkint 1–2 nap alatt lerázom a nyakamból, a többin szabad vagyok, irhatok egyebet. Csak 60 hogy, az istenadta bezzeg ha most döglük meg<!>, mikor már megtanítottam koplalni!¹⁸

Mert nagy baj nekem az írók nem léte. Nagy baj, hogy a létező erőket^h sem lehet koncentrálni egy laphoz, mely ez által a többi felett kitűnjék. Azonban, ha csakugyan kénytelen leszek „kifordítani a Figyelő 65 subáját”¹⁹ – azaz más – egészen szépirodalmi alakot adni neki, megpróbálok szerződésszerűen biztosítani, lekötölni hozzá a jobb tehetségeket. E nélkül nem lehet az irodalmon lendíteni, ha maga Herkópáter²⁰ lenne is a szerkesztő. Mibe válogasson, ha még roszat is alig kap, drága pénzen? (Ezt azonban nehogy magadra vedd!) Bizonyos kell: év elején kihirdetni: 70 ni: „mi, ezek s ezek, válogatott czigánylegények, mi tartjuk ki ezt a lapot

^e koránsem – korán sem [?]

^f Sőt – t jav.

^g trilogia – g l -ből jav.

^h erőket – ő [?]

- munkáinkkal egész éven át: tetszik? nem tetszik?” – Akkor lesz előfizető,ⁱ lesz osztalék is, úgy gondolom. De így mint most – nyomorúság!
- Azonban mit kinzom én a te szemedet ily szerkesztői calculusokkal! Jobb, azt mondom, hozza isten kedves komám asszonyt minélelőbb.
- 75 Az én asszonyom ohajtva várja. Dehogyan menne az akkor cserébe Miskához! Sőt ez az úri ember is megtehetné, hogy feljöne: én magamra vállalom, a mi órá esik a költségből (feltéve hogy sok sert bort nem iszik és nem kártyázik se egyebet nem zik.). – Ez már csak atyafias szeretet ugy-e? (persze, a maga bőrére megy). Különböző egészségesek vagyunk
- 80 – kiki a maga módja szerint: én fejjugásommal, az anyjok láb-fájdalmával és mellgörcseivel, Juliska nyakmirigyével, csupán Laczi legénynek kutyabaja. Hát ez a fiú, nem felcsapott authornak! Húsz év népmeséje van már kinyomva Heckenastnál, melyet a nényével gyűjtöttek még gyerekek korukban,²¹ s kap érte 200 ftot.
- 85 Isten áldjon, édes jó Miskám, látd, [!] teli csevegtem e levél három oldalát, illő hogy a negyediket tisztán hagyjam „oly tisztán, mint teirántad érzett,^j érez s érzeni fog <s>mindenkoron szíve”

Arany Jánosnak^k

ⁱ előfizető – ö [?]

^j érzett – érez,-ből jav.

^k egyb.

1443.

KAZINCZY GÁBOR – ARANY JÁNOSNAK

[1862. június vége¹]

Tisztelt barátom,

- Sok tekintetnél fogva halogattam Molière elküldését. Reméltem, hogy „eredeti kapacitásaink” el fognak Benneteket oly remekkel árasztani, mik Molièrenek előlegesen elhatározott kiadását csakis nyug-
5 gé teendik a Társaságnak. Azonban úgy látom, hogy puszkaporotok kifogyó félen van. Küldök [!] tehát két darabot, a köv.[etkező] megjegyzések, illetőleg feltételek mellett:²

I. A gyűjtemény címe ez: „Molière vigjátékai. I kötet: Tartuffe. II. A Fösvény. Dandin György. [”]

10 2) A correcturát én csinálom: 1) Nem értem reá – mert ülnöm ti-
lalmas – a másolatot betűről betűre egybevetni. 2) a berendezést is látni
akarom. 3) Jegyzeteket csatolván minden darabhoz, a lapszámokat tud-
nom kell.

3) A két kötet egyszerre adatik ki. Az I. elébe jó az előszó, s né-
15 hány jámbussal nem vagyok megelégedve; azért küldöm sajtó alá a IIdik
kötetet. Igérem azonban,^a sőt biztosítalak, hogy a nyomtatás miattam
halagatást^b [!] nem szenvedend, sőt igen kérlek, méltóztassál azt siettet-
ni.

4) Máski [!] birálatát mint a Tiédet a darabokra nézve nem foga-
20 dom el; de azt igen kérem. Terólad fölteszem, hogy érted, mit tesz a
legfranciább francziát magyarul beszéltetni, s méltányolni fogod a
szegény táblabíró erőködését, ki öt átdolgozása specimenét³ nyújtja itt
bírószéked elé. Adja Isten, hogy ott megállhasson. Csupán arra kérlek,
hogy megjegyzéseidet – mennyire ahítom [!] azokat! – közöld előbb
25 velem.

Ti a 3 dbért 200 ftöt határozatok; kérlek, ha t.i. kiadásukat elle-
nezni nem fogod, hogy, ez öszveg felét méltóztassál Arthúr fiannak
átadni, 8 ft levonásával, mit

Lónyay Sarolta

30 gr. Serényi Lászlóné asszonyságok⁴

1862 részvénydíjai fejében letartani^c méltóztassál.

Még egyet: hagyd meg a nyomdának 1) az Ön és Kegyed nagy be-
tűkkel szedendő mindenütt 2) Dandint is ép úgy szedjék mint a Fös-
vényt, az az a személyek a sorok közepébe jönnek, s nem miként irvák. 3)
35 A kötet első darabja a Fösvény.

Fogadd szíves üdvözetemet s tarts meg baráti érzéseidben.

Kazinczy Gábor^d

Te, azt hiszem, gyakran^e találkozol Csengeryvel; kérlek, köszönts
öt nejevel együtt.

^a azonban – a jav.

^b Halagatást – Halasztás-ból jav.

^c letartani – e a-ból jav.

^d egyb.

^e gyakran – g th.

1444.

GYULAI PÁL – ARANY JÁNOSNAK

Kolozsvár jun. 22^{én} 862.

Kedves barátom!

Ide zárva küldöm Szabó Károly M.[aros]Vásárhelyről tegnap kapott levelét,¹ melyből csötörtöki számodban egy érdekes [!] ujdonságot irhatsz s megelőzheted az erdélyi lapokat.² Károly csak örvendeni fog, 5 különben is az ő korunkbeli cikke tüzetes értekezés [!] lesz, épen azért egy kis előleges közlés nem árt lapodban.

E hó 29^{én} indulok, 30^{án} fenn leszek. Ha lehet intézd úgy lapodat, hogy a juliusi második vagy harmadik számban megkezdhesd egy tárgyánál [!] fogva igen érdekes cikkemet.³

10 Az ég áldjon!

barátod
Gyulai Pál

1445.

SZEMERE MIKLÓS – ARANY JÁNOSNAK

Veresharaszt, 25. Jun. 1862.

Kedves Jancsim!

Én, ki Brassai elkésését csodáltam, mégjobban [!] elkéstem.¹ Fő oka, mert már megjelent kritikája, s én még sem bukkantam tárgyamat illető^a s védő tekintélyekre, tömérdek ideig rossz helyeken zörgetve, 5 példaul Pierrer Conv.[ersations] Lexiconában.² Végre eszembe jutott hogy Goëthenél, Schíllernél, Herdernél³ sat. kereskedjem.^b Csak ekkor kezdém tehát, addig térdemen (mert én e tél nagy részén át két némettel bajlódtam: a német császárral, s a' némethassal:⁴) irónnal öszvefirkált ígen sok aphoristikus eszméimet, – miknek itten felét is elhagyám – 10 rendbeszedni, de látván hogy egy egész hó alatt, honn, sűrű vendégeim miatt semmire sem fogok mehetni, ide ujhelyi szőlöm alatti borházamba [!] menekültem^c előlök, s itt bajlódom már sok idő óta: röstséggel csak alig bíró becsérzetemmel, Brassaival, és legiószerűnyoggal [!] s

^a illető – í [?]

^b kereskedjem – m k-ból jav.

^c menekültem – ü [?]

- légyel, miket mielőtt íráshoz fogjak, előbb ki kell hajtanom, s^d ölnöm.
- 15 Különben nagyon kedélyemhez való ez idylli egyszerű élet itten. Egy hazúlról hozott vén tótasszony (főzőnéül), s egy tehen, [!] összes birto-
kom; a' többit a' kültermészet s vidék szépsége adja, estveli s reggeli erős sétáimban. Estve a' keletre fekvő erdő 's folyam fele vezető^e réti úton, vagy a' Patakra^f menő töltésen hova töllem egy mellék utacska
- 20 vezet ki, reggel a' délre fekvő szőlők érdők, [!] s tövükben^g sürtü s rop-
pant gyümölcsöskertekkel szegett bérczek közzé barangolok, hol a' hőségben másfeloráig^h [!] is árnyekben [!] s levett kalappal járhatok, rigók gerliczék között, s ha éjjel vagy reggel esőzött, a' szelid s vad megyékⁱ illatát hordó szellőben. Úgy szeretnék ilyenkor benneteket:
- 25 tégedet, Mískát ide rántani pár órára. Ladd! [!] mért lettünk embereké mért nem fecskéké,! mily könnyen [!] öszvejohetnénk! [!] vagy mért nincs^j garabonczás^k köpenyegünk legalább! – Egyébaránt Mískára én már régóta haragszom, Míska rossz ember, Míska meg romlott, egyszer ha jó kedvem lessz, le festem előtted ludas fejét. – Minap Erdélyi,
- 30 Hegedus [!] Laczi, s Lengyel Endre,^{l5} orvos, meg látogattak Tusculanumomban⁶ (Patakhoz borházam^m csak félmertföld [!]), s nállam ebédelték. Látogass meg Jancsi, még itt leszek három napig! (most már szőlő munka miatt); adok jó friss vaját, tegnap előtt hazúlról [!] jött friss kenyeret, savanyú vizet, s jó borocskát. Újra felsohajtok! mért nem tud az
- 35 ember repülni mint a fecske!

De Kritikám! Az igen hosszú, mert mit előtted látsz, az még nem az egész, még jó rakás fogja követni. Te csak add, mihelyt kezdedhez jut, mielőtt negyed része meg jelenne, hozzád jut a' többi is; még nincs letisztázva; (mert mit te ímpurumnak⁷ fogsz nevezni, nállam az már:

^d S – jav.

^e vezető – vezető [?]

^f Patakra – P p-ből jav.

^g tövükben – ő [?]

^h másfeloráig – más fel oráig [?]

ⁱ megyék – a szó ceruzával aláhúzva

^j nincs – nem-ből jav.

^k garabonczás – c-ből jav.

^l Endre – az orvos-ra írva

^m borházam – á-ből jav. (Lehet, hogy szokásához híven, Szemere ismét távol tette az á ékezetét, de ezúttal ezt észlelve javította.)

40 purum!⁸ bizony hamis egy írás, s még ahoz [!] úgy összevisszaⁿ javítva;
ígen kérlek ajánlj correctorod kivaló^o [!] figyelmébe!:) mert tisztázásom
[!] közben, meg akasztott Erdelyi J.[ános] Tegnapelőtt delután [!] pár
órára ismét ki jött hozzám Hegedűs Laczival, s felolvasván én előttök a'
hozzád most küldött lapokat, az utolsó cikket (Ellentét a' görög [!]
45 költészet s költészetünk^p között:) mind ketten rosszalták. „Hagyjam ki e'
cikket”[.] E tárgyról én meg valloim nem vagyok elegendé [!] tisztában
magammal, de az ott elmondott eszmék, bár nem fordítás, s saját eszmé-
immal is vegyülve – Goëthe, Herder, Schlegel^o nagy eszméi. „De ök
még a classicismus kizárólagos hűvei vóltak” mond Erdélyi, s így ma-
50 gad estél azon hibába melyért polemíadban egy helyütt^q Brassait ütöd, s
Brassainak ez egy kérdésnél^r igaza is van, mert a' gör.[ög] költészet [!]
objectivebb^s volt mint a' mai.”! – Ebben igaza lehet Jancsínak s
Hegedűsnek, de – szégyellek retirálni¹⁰ ebben is Brassai előtt; – tehát ha
jobb szempontból véve föl, kidolgozhatom, küldeni fogom, ha nem,
55 elmarad. Ugyan azért mint látod áthuztam^t ezt is; – azért nem sűrűbben,
hogy elolvashassd. – E mostanit^u tehát ne add.

Jancsikám! mint mondám hosszú vagyok (nem én magam, de
Kritikám!) s még így is elég hiányosan fejtém ki tárgyat, mert igen
sok oldalú historia ez! s hozzá, erősb marku legény kezébe való, mint az
60 én röst öregségem, 's tudománytalanságom. De hosszú más okból is:
Brassait, ki mindenkit agyon beszél, agyon akartam én is beszélni!
Jövő küldeményem [!] között, (a végén) „Idézetek” is lesznek, elvemet
védő idézetei több nagy nevű írónak. Küzdjön Brassai, ha még kedve
lesz fölszollalni,^v [!] azontól velök, s ne<m> velem. Ezen idézetek ki
65 keresésével^w töltöttem el a' leg több időt. Ha emlékeztem is hogy ez s
amaz író mond célomra valót valahol, de bezzeg hol? hogy tehát olykor

ⁿ összevissza – ő [?]

^o kivaló – ki való [?]

^p költészetünk – ő [?]

^q helyütt – ü-n csak egy ékezet

^r kérdésnél – k jav.

^s objectivebb – b jav.

^t áthuztam – á-ból jav.

^u E mostanit – besz.

^v fölszollalni – ő [?]

^w keresésével – sé besz.

- három, hat sort kiírassak, köteteken^x által kellett keresnem, egész^y köteteket átolvasnom; sokat emlékezetből^z [!] is idézhettem volna; de nem: szóról szóra, pedig szükség hogy úgy adjam.
- 70 Ne szelidíts valahogy némely ugyancsak éles kifejezéseimen; anyival [!] kevesbé: hagyd ki. Brassai érdemi azokat. Engemet meg vallom, nagyon sértett, modora, – azon elbizott hangú, mást gúnyosan mosolygó, söt – szánó, – s lealázni, nevetegessé [!] tenni törekvő^{aa} modor! „Mit nem akarunk, hogy velünk történjek [!], azt ne tegyük
- 75 mással.” Erdélyi igen örül, hogy jól meg habeálok.¹¹ De modoromért (mely még ahoz^{bb} [!] csak visszatörítés) nem is haraghatik B.[rassai] –, övé az,^{cc} örüljön^{dd} hú tanítványának. [!] – Nevezetes, hogy a’ költők mellett három prokátrot [!] látok eddig militálni: Salamont,¹² Brassait, Kazinczy Gábort (ez utolsót csak szóval, s kí egyszersmint azt allítja [!]
- 80 h[ogy] Brassai modora a leghumánusabb ellenem!¹³) Ellenök,^{ee} az az elvem^{ff} mellett ellenben három költöt: Miskát, Erdélyit, Lévyt. (magamat nem is számitom, – NB. Erdélyi készül irni, szinte Brassai ellen,¹⁴ de – gondolom csak igen röviden.) – Salamont szívesen üdvözlök töllem. Kritikámban^{gg} <...>^{hh} kéntelen voltam öt is párszor említeni, –
- 85 különben nekem csak Brassaival van ügyem.
- S most istenveled [!] kedves barátom! Correctorod figyelmébe! – Mert írásom átkozott, s újra irnom már, lehetlen! Jó dominácskanknak¹⁵ [!] az én igen nagy tiszteletemet. Jancsi fiadⁱⁱ s lyankád’ [!] mar [!] azóta föl nőttek! Mint repül az idő! Én vén lettemre hetykén, meg most is
- 90 fekete hajjal (ti hol az, enyém) járok. Lelkem sokkal vénebb mint tes-

^x köteteken – n jav.

^y egész – e jav.

^z emlékezetből – e jav.

^{aa} törekvő – e jav.

^{bb} mely még ahoz – ly és a jav.

^{cc} az – a jav.

^{dd} örüljön – ő [?]

^{ee} Ellenök – E e-ből jav.

^{ff} elvem – el me-ből jav.

^{gg} Kritikámban – ban besz.

^{hh} <...> – valószínűleg említi leh.

ⁱⁱ s lyankád-tól a szöveg a lap bal szélén elforgatva folytatódik; míg az utolsó szavak: **ugrik olykor, docet Critika contra Brassaium** ismét a lap legaljára kerülnek.

tem, de azért [!] meg meg [?] ugrik olykor, docet Critika contra Brassaium.¹⁶

95 ui. Ki feledtem még egyet mást. A Brassai mondásait (fő mondása-
it) alá huztam, ezeket nagyobb vagy ritkább vagy dölt betűkkel (nem
vagyok jártas a' nyomdászai dolgokban) akarnám nyomtatni; kivált egy
cikkből: (a^{jj} Br.[assai] által magyarázott philantrópismusról) az olvasót
meg tevestené [!] sebes olvastában, mit mond ő (Br.[assai]) mit ért, ha
az övei nem dölt bötűkkel adatnak, – olly sűrű e cikkben zárjeleim
táborá.

100 Az általa meg támadott cikkeket, vonással választom el egymás-
tól, mert e' különszerű, egymásból nem folyó portékákat, máskép mu-
tathatom föl. Nem vólna jobb a' vonások - helyett, tan három négy csil-
lag * * * ?

105 Én, a correctori jeleket nem ismerve, néhol hol sebes írásom köz-
ben olvashatlanúl irtam, az illy szót több helyütt alá huztam, s óldalt
jobban írtam le. Félek hogy a betűszedő nagyobb betűkkel találja szedni
ezen alá húzott néhány [!] szót.

S mível engemet üldöznek a sajtóhibák, előre tartok tölle hogy a'
betűszedő, physiologia helyett psychológiát, s meg fordítva fog szedni.
110 Múlt Kritikamb[an] e^{kk} helyett „remek festvény” nemes festvenyt [!]
tett, s pár illyet.¹⁷

S egyszersmind az hozzád kérésem Jancsikám, hogy: mivel Kriti-
kám ugyancsak hosszú aligha nem lessz harmadfélannyi mint a Brassaié
(lám milly jó vagyok^{ll} hozzá, mit ő váltóban adott,^{mmm} pengőben fizetem
115 vissza!) ha egy számban anyit [!] adsz, mint övéből, nagyon sokára, 10
számban, jövend ki csak. Ha lehetne adnod egy számban kétannyit, igen
jól esnék az az én zúzámnak, így ötszámban mind le öröltethetnék. Szó-
val, – mert én járatlan vagyok a' ti szokásaitokban – mentől többet ad-
hass egy számban annál jobban szeretném.

120 Még egy! Br.[assai] egy helyt azt állítja hogy a' színész ha jól
(igen hüven) adja az intriq[ua]nt¹⁸ szerepeket, maga is gonosz. – Erre én
czáful Egressyt is felhozom, ki jó, s gonosz szerepeket egyformán jól ad.

^{jj} a – jav.

^{kk} e – jav.

^{ll} vagyok – v jav.

^{mmm} adott – tint.

De se egyik se másik szerepre nem tudtam jó példát hozni fel, mert nem igen ismerem Egressy szerepeit. Moór Ferenczet¹⁹ tevém oda s ellentétül
125 Moór Karolyt. Töröld ki barátom, s légy szíves Egressy szerepeiből, két más ellentétet írni oda. Ha ő játsza [!] Moor Ferenczet; – ez tán meg is maradhat egyiknek.

1446.

ARANY JÁNOS – SZEMERE MIKLÓSNAK

Pest, jun. 29. 1862.

Édes Miklósom!

Hosszú, baráti – nekem mindenkor oly kedves – leveledre ime én csak rövid, szerkesztői (gondolom, nem is kedves) levélben válaszolhatok.

5 Amennyire megörvendettem – sovány kosztú lapom számára – terjedelmes anticritikádnak, annyira elszomorított kikötésed, hogy azt mostani alakjában, változatlanul adjam, – el, mert ha szigorún ragaszkodnál e feltételhez, abba a sajnós kényszerűségbe ejtenél, hogy – ne közöljem. Barátom, nem lehet így! Nem lenne belőle jó se rád, se énrám és^a lapomra
10 nézve. Téged Br.[assai] még gorombábban támadna meg, és én nem tehetném cikkével, hogy ki ne adjam, vagy megheréljem, miután a tiedet közöltem a mint írva volt. Engem kárhoytatna, hogy nem vagyok
15 iránta annyi respectussal, mint dolgozótárs iránt kell; lapom pedig nincs oly állapotban, hogy elrugja munkásait, mint a rák a lábát, mert egy szép
20 reggel arra ébredne, hogy egy csep [!] lába sincs. De az ügynek sem használsz azon személyes invectivákkal.¹ Te a magad ügyét jól véded, minek ahoz [!] még oly adalék, mely, tapasztalás szerint, nem neveli, hanem csökkenti az igazság hitelét! Emberül megirtad cikkedet – végy fel annyi méltóságot, hadd ki a mi nem odavaló. Brassai igaz, nem igen
20 tud nem lenni goromba, még ha nem akarja is. Előbbi cikkében is törölnöm, módosítanom kelle egyet és mást, de az egészen átlengő szellemet nem lehet kitörölni. Ha most a tiedet változtatás nélkül adnám, ez arra kötelezne, hogy az ő netaláni feleletét is adjam úgy. Ebből a lenne hogy 1., mind Sz.[emere] Miklóst, mind Brassait elveszteném lapomra

^a és – se-ből jav.

25 nézve, 2. hogy a Figyelő oly lap hírébe jőne, hol kényök kedvök szerint
dobálhatják az emberek egymást gorombasággal. Tudom én, hogy a
sértett léleknek fájdalmas, ha igazát kimutatván, még egy jót is nem
húzhat ellenére. De a nyugodt győzelem – érvekkkel – mégis szebb. Ed-
dig is az volt szerkesztői eljárásom, hogy a polemia mérgét szelídítsem,
30 a mire lapom helyzeténél fogva kényszerítve is valék. Mi lesz e lapból,
ha én engedem 4–5 munkatársamat: Gyulait Szásznak, Szászt Gyulai-
nak, Brassait Aranyinak, Szemerét Brassainak stb. kénye kedve szerint
piszkolni? Kötelességem a közvetítő szerepét vinni, más volna, ha külön
lapokban^b folynának e viták, de így – ha nem mindig lehet is kivinni
35 praxisban – elvem az: becsüljük meg egymást. Brassai sok paradoxont
állít, elősmerem, sok tücski bogara van, s modora vérig sértheti azt,
kinek meggyül a baja vele. Magam is tapasztaltam. De engem e fonák
helyzetem arra kényszerít, hogy föl se vegyem, legalább mutassam,
mintha föl se venném. De becsülésre méltó tulajdoni is vannak. S úgy
40 egészen pellengérré állítnom egyik dolgozótársamat – gondolj erre paj-
tás higadt [!] vérrel – az még sem megy.

Annál kevésbé, mert mint fölebb mondám, czikkednek ily fegy-
verre szüksége nincs. Megengedem én, hogy tetszett Erdélyinek – ki
talán egy kissé neheztel is rá – tetszhetik másnak is, sőt nekem is tetszik,
45 úgy, olvasva – mint ügyes satira. De ha még a reixrát² is hódol az
opportunitás³ elvének, ne vedd kérlek tőlem el e jogot. Egészen más
volna, ha egy pamphletben támadsz ellenedre; egész^c más pedig^d oly
lapban, hol az ő neve a tiéd mellett áll, – mert nincs más. Hogy ugyan-
azon^e lap dolgozótársai elvet vitatnak: az nem ellenmondás: de hogy
50 egyik a másikat „lehetetlenné” akarja tenni, ily szerkesztés absurdum.
Egészen más a politikai lapok sorsa – ha ott folya ily polemia – mert a
lapnak megvannak rendes munkásai kik elvégzik a szakmányt és megte-
lik a lap – ha a kívül állók agyonvernék is egymást. Aztán meg ott két –
a lapon kívüli író – küzd: itt a lap belsejében van háboru.

55 Kérelmem tehát oda terjed<, >: engedj módosítnom, illetőleg ki-
hagynom. Mindössze nem sokat kell. A csapongó exordiumok⁴ nevetség-
gessé tételét nem bánom, ha benmarad is. De a mit közbe szúrtál:

^b lapokban – o ó-ból jav.

^c Egész – a bal margón besz.

^d pedig – besz.

^e ugyanazon – ugyan besz.

(Br.[assai] mind a 7 gyereket stb.) azt kihagyom, mert formailag nem illik oda. Még ott nem tértél volt az alkalmazásra. Azután kihagyom
60 még: a kakukos órát, a sirius távolságú humanus modort, a demonstratiót ad hominem⁵ (Brassai nem ember); a nemtelen védelem^f szót, a Nero legyeit,⁶ a fültövön csapást, a hórihorgast (mert ezért rám haragszik) <a Plautus féle> tán a pozdorjává törési helyet is szelídítem, kihagyom a nyúlkiugrató példabeszédet, – az ide nem tartozó Peti-féle^g vitát⁷
65 s unitarius kitérést egészen,⁸ a felfordult könyvtár féle viczet, melyet úgy látom magad is szelídítesz az olykor odaszúrásával, Aschmedal⁹ hasonlatát, s itt ott még egy szót szelidítvén.^h Ennyi mindössze. Ez a czikk erejéből semmit nem von le: egy argumentumot se tesz gyengébbé. A figefát (hogy nincs virága) nem tudom, oly erős botanicus ellenében
70 tanácsos lesz-e kimondani, mert lehet azért hogy nem látszik. Különben ez a te dolgod, de a többi az enyém s lapomé is.

Ne haragudj, édes pajtás, hogy sok hévvel, lélekkel, s töredelemmel írott munkáddat [!] ígyⁱ fogadom, bizony nem tenném, ha erősen kénytelen nem volnék veled. Te nem vagy képes magadat egy szerkesztő,
75 egy ily szerkesztő helyzetébe beléggondolni: elhiszem, rosszúl esik válaszom. De hiába, nem tehetek mást.

A mi a czikk hosszúságát illeti, én meg nem únom, sőt kapok a minél több kéziratot, csak a közönség meg ne sokallja. Hanem már mindegy: azzal nem gondolkodom. Igyekszem a mennyire lehet azon is,
80 hogy a mennyire a változatosság [!] engedi, ne soká folyjon. De félek, hogy egy pár számban még meg sem kezdhetem. Addig elvárom szives beléegyezésedet a <val> módosításba. Vissza már e végett nem küldhetem: megbízhatol barátodban hogy semmi – dologra tartozót ki nem hagy. A correctura ellen is sok panaszod van – pedig én magam vagyok
85 ki azzal hetenként két fél napot vesztelek. Majd megvakulok belé, de lehetlen a mi nyomdáink után jól corrigálni. [!] Szednek oda más szót – a mi nem ad épen teljes absurdum jelentést, s az ember figyelmét elfutja, mert lehetlen szórúl szóra megnézni a kéziratot. Így történik, hogy ha remek arc helyett nemes arcot szed a szedő, vagy igazít a nyomdabeli
90 javítnok: a revisor csak úgy vehetné észre, ha a kézirat minden szavát

^f – csak a záró idézőjel van jelölve

^g Peti-féle – i [?]

^h szelidítvén – vt-ből jav.

ⁱ így – í jav.

hozzá olvasná, a mire se idő (rendesen éjjel kell csinálni) se türelem még egy szerkesztőnek sincs. – Bizony így sem csekélység éjfélig s tovább corrigálni.

Isten áldjon, édes Miklósom! Add által a tiednek legszivesb üdvözlésemet. Magad pedig fogadd köszönetemet az érdeklődésért melylyel lapom iránt viseltetel, és mindenkor, még ha cerusáz [!] is – hű baráti jobbjomat

Arany J^j

Miután azt irád, hogy mégcsak 3 napig maradsz Tusculanumodban, e levél egyenest Lasztóczra megy – uti figura docet.^{k10}

^j egyb.

^k Az utóiratot Arany László zárójelbe tette, illetve áthúzta.

1447.

TÓTH ENDRE – ARANY JÁNOSNAK

Vatta, jun. 29. 1862

Igen tisztelt barátom! „ily levegő” mennyire terjesztője a koboz hangjának, ha megzendül is néha-néha? – te bizonyára legjobban érzed azt. Annyira ment már a dolog, hogy ha valamit kibocsát némely ember munkálataiból: emez^a özöne a lapoknak még arra se méltatja hogy hül-
5 lámára vegye egy percre.... a kiadók¹ pedig annyira elletketlenülnek, hogy szerződéseik dacára sem küldik el kijelölt helyére a munkát, mikint [!] ez igénytelen verseimmel² is történt midőn azt maig [!] se küldték el szerkesztőségedhez...^b. magam pedig abban a kellemes helyzetben vagyok hogy míg valamikor Pestre nem vetődöm még egy példányt [!] se
10 küldhetek hozzád!

Mindennapi bajaim, beteg családom, ez a nyomasztó helyzet, annyira elfulasztanak [!] hogy szives figyelmed viszonzásául lapodba^c csak egy önálló „valamit” se^d írhatok...^e

^a **eméz** – jav.

^b szerkesztőségedhez – **h** jav.

^c lapodba – **d** jav.

^d **se** – **is**-ből jav.

^e írhatok – **ok** jav.

Egyik költői beszélyemből³ küldök tehát egynéhány versszakot
15 mutatványul; nem tudom mikor készül el az egész..? de miért is sietnék
vele?

„Utolsó Zrínyimet” illetőleg még mindig várom bizalmas tanácsodat
melyre a mutatvány mellett írt levelemben felkértelek.⁴ Ha idő
engedi s méltónak^f látod a mutatvány után egy percnyi figyelmet fordítani
20 reá: légy szíves általam sokra becsült soraidban^g szólni hozzám!⁵

Az ég oltalma legyen veled s családdoddal; tarts meg engemet
nemesindulatodnak [!] – tisztelő s szerető barátodat

Tóth Endrét

^f méltónak – I jav.

^g emend. – a sor végi elválasztásból: soraid-dban

1448.

SZILÁGYI SÁNDOR – ARANY JÁNOSNAK

[1862. május – július¹]

Barátom János! Végre valahára küldhetem a cikket.² Tudom hogy
neheztelsz... de bocsáss meg. Nem hanyagságból [!] tettem. A mult hét
nagy részén ágybafekvő beteg voltam – az előtt és azóta [!] dolgozom
folytonosan. Sokáig könyveket nem kaptam Pestről. Ez is fő ok volt.

5 Most valamit a cikkről.

Secundum pose³ legjobbat akartam írni, önálló már magában de
azért kezdete egy cyclusnak, mely összesen 4 cikkből fog állani. I
Előzmények: II a Bujdósok. [!] III Buda ostroma. IV. A magyarok rész-
véte a visszafoglalásban^a (ennek más valami címe lesz.) A többi
10 cikkekben lesznek még több a publicumnak^b tetsző részletek.

Nem tudom kijöhet-e ez I – úgy mint írva van.⁴ Tudom nagyon sok
dolgod van. Még is kérlek nézd át egy két nap alatt. A mi nem közölhető
azt huzd alá kék krétával s küld vissza (ha sok^c) s én kiigazítva^d le tisz-

^a visszafoglalásban – vissza foglalásban [?]. Szilágyi, a kor szokásának megfelelően, közel írja egymáshoz az igekötőt és az igét, így sokszor nehéz az átírás. Ez alól kivételt jelent a „ki” használata, melyet mindig egybeír.

^b a publicumnak – össz.

^c ha sok – össz., tint.

^d kiigazítva – k r-ből jav. [?]

tázva rögtön küldöm vissza. Ha kevés változtatással jöhet ki: csak a lapi
15 levelezésben emlitsd meg.

Ha nem használhatnád – akkor is^e küld [!] vissza. De kérlek el ne tévedjen mert sok fáradságomban van: s az előmunkálati jegyzeteket széttéptem. Ez esetben kérlek ne halaszd a vissza küldést.

Ha ezt nem szereted csinállok^f majd valamit. Olyan apróságot mint
20 3ik számban van akármenyit^g küldhetek. De én ahoz [!] tartám magam h[o]gy] cyclus legyen.

Ujságul irhatom h[o]gy] ifj Mészáros Rezső ur elvette Hajós Etel⁵ kisassz[on]yt.

Kedves nődek kéz csokomat [!] Laczinak Juliskának legszívesb
25 udvozletem [!] add át. Ölel

tisztelő barátod

Szilagyi [!]

^e is – besz. [?]

^f csinállok – emend.: á és l felcserélődött

^g akármenyit – akár menyit [?]

1449.

TOMPA MIHÁLY – ARANY JÁNOSNAK

[Hanva, 1862. július 1.]

Kedves barátom!

Nagyon megadtam bár multkori vakmerőségemnek az árát: ismét irok, mert e pár bizalmas szót másra nem bízhatom.

Feleségem csakugyan felmegyen Pestre még e hó folytában
5 Recskynével,¹ kinél, öt év óta tennap voltam ismét; kérlek benneteket, a kedves komámasszonyt, téged, mesegyűjtő kis colleganómet és Lászlót „cserhalmon”,² hogy segéljétek, vezessétek, támogassátok a miben kell Pesten léte alatt. Recskyné is ott lesz ugyan, s szálláson is alkalmasint vele lesz a Vadászkiútnél, de mégis szeretem (most az egyszer), hogy ti
10 is Pesten vagytok; vagyha magad csakugyan „közelitnél” Hanvához, ha ugyan közelitél Szliácsba<”> menni, valaki közületek ott lesz. Különösen visszaútazásában, a vasútoni elhelyezésében kérem szives barátság-

- tokat. Gondolhatod, hogy csak nagy okra bocsátom^a magam nélkül el ezt a szegény beteg asszonyt, de hiába, másképp nem lehet!
- 15 Pedig szeretnék felmenni, kárörömmel nézni mennyivel több ösz van már bajúszodban azóta is, hogy nem láttalak, mert te rossz ember vagy; nem arról van szó: mért nem adtad ki versemet<?>^{b3} hanem arról: mért nem mondtad^c hogy vetted? hogy újra ne irassam. Most is azt^d mondom, a mit mondtam: hogy magam veszem fel Pesten a
- 20 honorariumot, tehát addig még fel-megyek, csak hadd maradjon.
- Másról mindenről, munkásságozról, a lap ügyéről, külső és belső dolgokról máskor; most, – ilyen az önzés! – szegény feleségemmel^e vagyok elfoglalva. – Mikor visszaútazik, azt nekem jó [!] előre tudnom kell, hogy Miskolczon várhassam, – szóval rátok bízom.
- 25 Isten áldjon meg benneteket, édes jó barátim, Isten áldjon meg!
Hanva, jul. 1. 1862

a régi Miska

- ^a bocsátom – o jav.
^b ? , – egymásra írva
^c mondtad – n besz.
^d azt – t jav.
^e feleségemmel – m jav.

1450.

SZEMERE MIKLÓS – ARANY JÁNOSNAK

6. Jul. 862.

Édes Jancsim!

- Ez már a 4 dik level, [!] – hármát eltéptem. Ma, hajnalkor a harmadíkat gyalog emberrel postára küldtem, félóra múlva lovas legény-nyel visszahozattam. Hogy meg ne sértselek: barátomat, – bár én sértve
- 5 vagyok általad – el is mondjam nyíltan a' mi bánt, ez nehéz dolog.

Én, egy bötűt sem változtatok cikkemen! Nem, mert: Br.[assai] azt tőlem nem érdemli. Nem, mert: míg öt élességeimtől, sőt még holmi apróságoktól is megóvni^a igyekszel, engemet legnagyobb impertinentiái-tól¹ sem igyekvél meg óvni. Nekem fáj hogy cikkét úgy adtad, az fáj

- ^a megóvni – meg óvni [?]

- 10 hogy te adtad úgy, – s nemde nem is szólltam? Gondolám: azon lap, melly e’ nevetlenségeket adhatta ellenem, adni fogja gúnyos czáfomat ís, ha szinte az hasonló modorú lessz is, vagy: lenne is. Csak ez egyetlen föltét alatt lehettem képes – még csak nem is kérdeni tőled: mint lehattél erántam, barátod iránt oly kiméletlen?
- 15 S ime, te, ki azon nemtelen modort megengeded neki, ellenem, – töllem ellene még azt is sokallod hogy azon modort mellyet leveledben magad is „gorombának” címzész „inhumanus”nak nevezem. Sőt még csak ezt se mondjam: „Muscas captat”² (Nero legyei). – !!!
- „Pellengérré állítani egyik dolgozótársamat – gondolj erre pajtás!
- 20 ez – még sem megy!” De az „ment”, hogy engemet, „egyik dolgozótársadat pellengérré állíttas” E két sorban kijegyzéd a’ Br.[assai] értékét szemedben, s az én értékemet. – S e’ lealázó megkülönböztetést köztem s közte még folytatod: „Brassai, még gorombábban támadna meg, és én nem tehetném cikkével hogy ki neadjam, [!] vagy megheréljem, miután
- 25 a’ tiedet közöltem a’ mint írva vólt. Engem kárhoztatna hogy nem vagyok eránta anyi [!] respectussal mint dolgozótárs eránt lenni kell.” – Tehát! azt nem tehetnéd h[ogy] az ő válaszát ne add változatlanúl, ha enyémet szinte úgy adnád, – ellenben: azt teheted, hogy az enyémet ne add változatlanúl, bár az övét – mire enyém válasz – adtad. – Az, hogy ő
- 30 kárhoztatna, viszsa tart cikkem adásától,^b – az, hogy én kárhoztathattalak, nem tartott vissza czikke adásától. – Iránta<m> mint dolgozótárs iránt érezed hogy respectussal tartozol, – írántam mint dolgozótárs [!] iránt nem érzéd hogy respectussal tartozál. –
- Tekintve azt, hogy mindezt te írod, s hozzám, több bántó van rövid
- 35 leveledben, mint Brassai egész cikkében. Mert magyaráznád bár ezerszer, sem mondassz itt egyebet nekem, mint: „te olly kicsiny vagy szememben, hogy eltúrheted Br.[assai] gúnyait, ő olly nagy hozzád képest hogy nem lehet eltúrníe a’ tiedet. De, nyilvánítod is világosan, hogy Brassait félsz elvesztení (ha így^c adnad [!] cikkemet) miattam. – Miután
- 40 tehát engemet nem féltél elveszteni miatta, – határozottan választál közöttünk!; s így én elfogok [!] maradni örökre. El,^d még azon esetben is ha cikkem adatik. Mert valamint nem nagyobbíthatja nyilatkozatodat a

^b adásától – czikk-ből jav.

^c így – í jav.

^d El – E jav.

- nem adás, úgy nem enyhítheti többé az adás. – Ha azt hiszed hogy mint író nem lehetek büszke, engedd meg hogy mint ember az legyek!
- 45 Állítod „némit” kitöröltél Br.[assai] cikkéből. Óhajtanám látni e’ kihagyásokat, – nem ismerve azokat, semmit sem lehet adnom rájuk. – Ez állítás tehát engemet nem nyugtathat meg. Ha azt hiszed hogy: megnyugtathat, nyugtassd meg őt is ugyan illy állítással. Ekkor, mint az övét adhattad, szintűgy adhatod az enyémet.
- 50 Neki, ki úgy irt ellenem (s minden ok nélkül;^e nem a leg-humanusabb modorban írtam e én S.[alamon] elleni cikkemet?³) s neked, ki azt adhatta, nincs jogotok meg róvni engemet hasonló (bár én tagadom hogy hasonló legyen, enyém satyrikusabb gúnyosabb, övé nemtelenebb, s ő: kezdette, én:^f csak vissza adom) modorom’ miatt:
- 55 nekem ellenben jogom van követelni: hogy ha övét úgy adtad, enyémet is így add. És pedig: magadat mentegető csillagozás nélkül, mert azt, erányomban sem tetted. – E követeléssel, tartozom, meg sértett önérzetemnek. – Neked Jancsim nem szabad megkülömböztetéseket [!] tenned! Minden dolgozótársad hasonló joggal bír; s szerkesztői kötelességed [!]
- 60 mindenik eránt ugyan az. Ha már nem méltányolsz mint mint^g [!] dólgozótársadat,^h [!] s barátodat, legalább kötelességedet tellyesítsd [!] irántam.
- Én nem akarok szavadban kétkedni, h[ogy] némít [!] kitöröltél Br.[assai] cikkéből; de!,ⁱ egyszersmind^j benn is hagytad mindazt mi
- 65 engemet sért; én, illy hangú cikket ellened, mint szerkesztő, nincs olly anyagi haszon mellyért kinyomatni tudtam volna. Koros, sőt vén ember vagyok én már, nem érdelek é^k én tőled, <ennyi> kíméletet? Brassai uram pedig tudja meg, hogy: megbecsülést^l csak az érdemel, ki mást megbecsül. – Vedd csak ez egyet:^m ha én nem bírtam volna meg czáfolni
- 70 őt, kettős megaláztatás szárad rajtam – ti: meg is piszkolt, szellemileg is

^e ok nélkül – oknélkül [?]

^f ; – besz.

^g mint mint – új lapon folytatta, de az első nem örszó

^h dólgozótársadat – dó jav.

ⁱ ! – besz.

^j egyszersmind – d jav.

^k é – e’ [?]

^l megbecsülést – meg becsülést [?]

^m ; -ből jav.

rövidebbet húztam volna. – Az, pedig hogy haⁿ nevetlenségeit kihagyatod velem, az „egésznek szelleme változik meg általa, s mind ezt kitörőlnöd nem lehet” – nem áll. Illy üres mentséget ismét nem tudnék mondani^o ellened. Nézz végig cikkein:^p paczkázásai, pár sorban rendszeren elől vannak, ha te engemet kímélni vágysz, az e’ féleket nagyon könnyen kihagyhatád,^q a’ nélkül hogy az egésznek szelleme legkisebbet [!] változzék. Ha pedig változnék – vegyük ez esetet, akkor követeltem volna tőlle [!] hogy: humanus modorban írja az egészet. De nem bírtál volna Brassával? Ha ez:^r ok cikke adására, <legyen>: ok az enyém adására is, mert^s velem sem bírsz. – Kihagyjam egy részét annak, mi, nevettségessé teszi őt? Hisz ép az a’ szándékom föladata, hogy nevetőségessé tegyem! nem pedig csupán hogy meg czáfoljam. Ha ő engemet nem tett olly nevetőségessé, mint én teszem őt, korántsem akaratján múlt, csupán azon, hogy: ő nevetésesebb alak, mint én vagyok. A nyúlkiug-
85 ratás félét koránsem azért nem engedném én kitöröltetni, mintha istentudja milly elmésséget látnék e’ haszontalanságban, de azért nem, mert e haszontalanság^t szinte nevetőségessé tételére szolgál. Mindegy, és ha tízszer ennyit mondanék is – érdemli: tanuljon mórest!⁴ –

Az sem igaz, hogy ő „öntudatlanul goromba”. óh [!] de mennyire tud modest⁵ lenni hol hiszi: – kell. Ismered Peti József ellen irt Pamphletjét,⁶ tehát azt is^u (pedig jó hosszan tart) mit – bár igen sértve érzi magát – Sz. ellen beszél; [!] – ő jól tudja ki az az Sz.⁷ s mind a’ mellett még e keserű labdacot is^v „új bor ó tömlője”⁸ mint lenyeli, milly humanus! milly meg lippenő! mint nem mer leg kisebbé^w [!] is
95 paczkázni! – óh a’ ki egy^x helyt, még sértés ellenében is tud humanus lenni, tudjon ott is, hol nem sértetik.

ⁿ hogy ha – hogyha kül.

^o mondani – n besz.

^p cikkein – ein én-ből jav.

^q kihagyhatád – á jav.

^r : – besz.

^s mert – rt g-ből jav.

^t haszontalanság – t l-ből jav.

^u is – besz.

^v is – besz.

^w leg kisebbé – legkisebbé [?]

^x egy – e i-ből jav.

Mínél csekélyebb szúrásokat akarsz te általam kihagyatni, annál nagyobb rám nézve a' lealázás, mert más értelme nincsen mint ez: te még csak a csekélyégeket sem merheted^y ellene, véleményem szerint.

100 A hány fokkal vólt^z az ő czikke az enyémnél sértőbb, ugyan anyi [!] fokkal lehetne mostani czikkem az övénél sértőbb, a' nélkül hogy meg rovattathassam^{aa} miatta. Ez nagyon természetes, és jogos! Ha én például Salamonra vesszővel egyet ütnek, (de én egyet sem ütöttem) – s Brassai nekem állván tízet üt rám,⁹ sokkal igaztalanabb, mint<h> vagyok én, ha a tíz meg torlására, huszál [!] viszonozom. Mindezt te ép oly jól tudod, mint én.

Czikkem adása vagy^{bb} nem adása pedig, úgy: mint írva van, rajtad áll. Én nem: kérem, – <...> de követelem adását. Ha tudod mivel tartozol mint dolgozótársadnak, barátodnak, adni^{cc} fogod, ha nem tudod, nem fogod adni. Én természetesen nem kényszeríthetlek.

Ezen második esetben, retourrecepisse¹⁰ mellett légy szives vissza küldeni. Bár elégett három hét előtt: csűröm, pajtám, s egy házam, s kölcsönt vettem föl hogy fölépíthessem, kinyomatom még is okvetlen, elmondván okát, miért nem jelenhetett meg lapodban? <...> –^{dd} Hogy kellő világitásba ne állítsam^{ee} mind azt, mit okúl adál czikkem nemadásául, azt lehetlen tennem. –^{ff}

Azon esetre, ha <...> magam^{gg} leszek kénytelen kinyomatni, – s Br.[assai] válaszolni talál, – mindehez [!] mi történt velem, már <nincs> nem hiányzik egyébb, [!] mint hogy: bár enyémet nem adod, az ő választát lapodban add. –

Élj szerencsésen édes Jancsim!

szerető barátod
Szemere Miklós.

^y merheted – e é-ből jav.

^z vólt – v jav.

^{aa} megrovattathassam – meg rovattathassam [?]

^{bb} vagy – v jav.

^{cc} adni – a jav.

^{dd} Két és fél soros szöveg kitörölve, helyére x-szel jelölve másfél soros szöveg beszűrve. A beszűrt szöveg a lap bal oldalán elforgatva található.

^{ee} állítsam – ál jav.

^{ff} **Hogy kellő [...] lehetlen tennem.** – az 5. lap szélére írva besz.

^{gg} magam – besz.

125 ^{hh} uí. Meg róvhatnak lapodat, ha élességeimet adod? Különös! hogy ezt csak az én válaszomnál fedezed fel, – a Brassaiénál még nem jutott eszedbe. – Ha mind azon intést, mit most nekem adál, neki adod, most nem volna szükség intéseidre. – Ha az egyik fele meg járhatta lapodban, megjárhatja a' másik fele is. – Mint meg járhatták Szász és Dobos szinte illy nemü harczi, Ballagi „protestans tsg [?] lapjában.¹¹

130 Nb¹² [!] Ezen csillagozásⁱⁱ (nevemmel) <az e> ha annyira félsz Brassaitól, mentségedre elég volna; tréfás modorban kell irnom,^{jj} <de> mert^{kk} másként elütő volna cikkem szellemétől. Mihelyt e' pár sort itten elnyírod, nyomdába lesz adható.

*) E' laphoz különben is <...> sokára küldött <...> jelen Kritikám' adása, a' szerkesztő úr s köztem történt barátságos felelés következtében, még továbbra napoltatott el. A tisztelt szerkesztő úr által az kívántatott tőlem, hogy^{ll} bár Brassai úr, mint sárdobáló szekkerkerék, [!] bánt velem, én ellenben Brassai úrral, mint himes tojással bánjak. Hisz úgy bánok vele!^{mmm} de, hogy a' tojás, karczolás közben itt ott betört, nem
140 tehetek rólla. [!] Szemet szemért! s „egyenlő fegyverek!” a' jogosság ezt parancsolja. S én, csak viszonzó vagyok, a' kezdő Br.[assai] Úr! –

Sz. M.

^{hh} uí. Meg róvhatnak [...] protestans tsg [?] lapjában. – az 5. lap szélén és alján („a' másik fele is...”-tól) besz.

ⁱⁱ csillagozás – í [?]

^{jj} irnom – o ó-ból jav.

^{kk} mert – besz.

^{ll} hogy – besz.

^{mmm} ! – ,-ből jav.

1451.

ARANY JÁNOS – SZEMERE MIKLÓSNAK

[Elveszett]

[1862. július 6. és 16. között¹]

Édes barátom!² [Arany Szemerét Brassai ellen írt válaszána mérséklésére kéri, legalább az unitárius vallás emlegetésében, mert azt könnyen vallási csúfalkodásként érthetik.³ Pontatlannak tartja Szemere fűgével kapcsolatos kifejezését. Arra kéri, hogy ne éljen vissza magánlevelével.⁴ Brassai cikkeiről ezt írja:]
5 van bennök némi fitymáló[.]⁵

1452.

SZEMERE MIKLÓS – ARANY JÁNOSNAK

[1862.] Jul. 16.

Kedves Jancsim!

Szemere Bertinek¹ én (levelben [!]) „édes Miklóssa vagyok, de mihelyt bántja töllem valami, tüstént: „kedves barát-ja.^a Előbbi leveled „édes Miklósa helyt te is: édes barátom-ot irsz; valjon nem haragszol é
5 jobban, mint mutatod. Levelem modora próbakő vólt Brassaiéhoz közelítő modorban, – szerettem vólna hogy igen meg haragítson, s mondhassam: lásd é? sat. – A’ három level eltépése s „lovass legény” – mese. Nem vóltam honn, azért késett levelem. De nézetem maga a’ tárgyról nem költött, s most is az.

10 Én nem változtathatok cikkemen, s miután még az általad nem láttok [!] közt is van pár kakuk [!] féle, s e’ miatt tán ismét új alkudozásba ereszkednél, de nagyon is elkéstem már, s ezt röstellem, nincs más mód, mint hogy mindjárt levelem vételével küld vissza, hadd fussak vele Patakra s nyomathassam. Minden rosszban van valami jó is, mondják,
15 abban hogy te rossz vagy, az a’ kis nyereségem van, hogy így hamarább nyomatik ki cikkem. Pár száz példányt valamelyik könyvárosnak küldendek (Erdélyi tán fog utasíthatni, kihez?) adja el saját hasznára ha adhatja, ’s küldjön hozzátok lapszerkesztőkhöz egy-egy példányt. Söt még más nyereség is: így: Br.[assai] netaláni válaszáat sem adhatja lapod.
20 Nyomtassa ő is külön.

Most már még kevésbé tudnék változtatni polémiámon, miután tudom tőled hogy Br.[assai] még impertinensebb² vólt. (a’ [!] kétkedésen akadtál föl? Jó indulatú nemígaz mondás is van, – mi nem sértő.) Azt is meg kell büntetnem, mit nem látok, de bent vólt, mert nem az ő érdeme
25 hogy kimaradt. De hogy a cerebrum non^b habet-et³ kitörülted volna, az nem áll, az az kitörülted a’ szókat, de benn hagyta a’ pontozást, mellyből mindenki^c értheti az értetni akart mondást. – Mondjak neked csak egyvet is Br.[assai] egész cikkéből, mely a’ kakukkal föl ér? Ha két anyi [!] humoros bohóskodás vólna enyémben, sem érne föl valamenny-

^a „édes Miklóssa [...]”; „kedves barát-ja – a záró idézőjel hiányzik mindkét esetben

^b non – n jav.

^c mindenki – m jav.

30 nyi^d azon egyel mellyel Wielandróli⁴ cikkelyét Br.[assai] megkezdi.
„Mert reméllem hogy midőn onnan kijövünk, [!] jobb kedvem lesz
nekem, mint kegyvednek” Ezen impertinens lealazó [!] hangot, gúnyt,
mosolyt kell nekem megbüntetnem. Maga az hogy te mindössze is, még
ez után is hogy látod menyíre [!] felháborított modora, csak így jellem-
35 zed azt „van benne némi fitymáló” mutatja, menyíre függsz rajta, mint
legyezgeted; maga az hogy mit itt körülünk mindenki anyira meg rótt,
úgy Br.[assai] cikkét, mint benned: [!] annak adhatását, – te nem aka-
rod látni mi vólna benne sértő, míg az enyémben még azt sem tűröd
hogy, inhumanusnak nevezzem azt, fölingerel még jobban ellene.

40 A végtelenségig nem lehet menned? Ép az a bántó Jancsi, hogy a
mire én Miattad kénszerültem, azt most bennem bünteted. S legbántóbb
pedig^e azon biztos tudatom, hogy ha a’ Brassai cikket én írom úgy ő
ellene, te azt semmiesetre nem adod úgy mint ellenem adtad. Valamint
azt se kétlem, hogy most, ha ő írja az enyimet, nem fognál tőlle illy
45 csekelységeket [!] is kívánni hogy kihagyjon, miután, nagyokat is közöl-
tél tőlle. Ez a’ megkülömböztetés [!]a’ bántó.

S nem fognád te nekem azt soha^f demonstrálhatni, hogy a Brassai
cikke úgy mint adva van, ép oly fokú gúny, mellyel még lapod
„becsületet” [!] vall, de már enyém nem olly fokú. Ismétlem, hogy ha ő
50 Salamon ellen oly humanus modorban ír ir, [!] mint írtam<,> én, ’s én
arra oly impertinens modorban válaszolok mint valaszolt [!] ő, te azt
semmiesetre nem adtad vólna. Erre fejemet volnék kész tenni. Mert az ő
neveletlenségei, az én szelíd cikkem után oly szökés, mely midenkit [!]
fölháborított; Neked az kicsínynek látszik, – de az enyém már nagy. Ne
55 is magyárazd [!] te ezt, mert ebben benn maradsz.

Én, mondhatom neked újra, nincs oly eset hogy azt ellened ki ad-
tam vólna. – Bizony Jancsi nincs a’ te nemadásodnak más értelme mint
az, hogy engemet annak hiszesz ki eltűrheté Br.[assai] gúnyát, őt annak,
ki enyémet ne tűrhesse el.

60 Kapnod kellene rajta hogy ez embert én vagy más jól meg ostoroz-
za. Ez sem javít ugyan rajta, de legalább letörik kíssé taréja. Ott a’ mon-
dott példa Sz. ellen,⁵ kivel bezzeg nem mert izetlenkedni.

^d valamennyi – besz.

^e pedig – besz.

^f soha – besz.

A fige-ben igazad van.⁶ Utána [!] néztem, csakugyan van virága, de gyümölcsében rejtí virágát. De Jancsi, miért nem vagy te – nyiltabb, 65 őszintébb? Te tudtad azt, másként oly pozitív állításomon kerkedni [!] sem jutott volna eszedbe; – miért nem téssz velem, mint én tennék veled: „barátom ezt hagyd ki, mert kudarczot vallsz vele ez s ez okból sat;! – És még e’ hozzá tétel „de ez a’ te dolgod!”^g – lássd! én örülök rajta hogy jelet adhattam annak,^h bebizonyíthattam <....> azt,ⁱ hogy a’ te dol-

70 godat én (Erdélyi ellen) <én> egyszersmind saját dolgomnak is tekintem.⁷ – Javúlj meg! mert hidd el nem vagy jó. – S ha én tégedet, s Miskát, még ís szeretlek, s tán szeretni foglak mind végig, korántsem az oka, hogy szeretetre méltók vólnátok, csak az, hogy szeretnem kell e rossz világban valakit.

75 Magán leveleddel vissza ne éljek? Azt hogy gorombának^j nevezed Br.[assai] modorát, – nem fogom mondani természetes, de az okot miért <czikkemet> nem adod czikkemet?,^k hogy a’ manóban ne mondanám el? Ezt kifigurázom amúgy ísten igazában, ez legyen bűnöd büntetése. Jobb hogy még itt e földön kikapd, mint sem hogy a’ más világon 80 szenvedj fogcsíkgorgatásokat miatta. Aztán, te ennek csak örülni foghatsz, mert Brassai láthatni fogja belöle, mily Patronusa vagy.^l

Tudtam volna én,^m az az bírtam vólna (el van éz [!] mondvaⁿ czikkem végén^o is) mérsékelt hagon [!] felelni, de semmiben sem vagyok bizonyosabb, mint abban h[ogy] Br.[assai] azt [...] <...>győze-
85 lemnek fogta volna nézni, csupan [!] meg lippenésnek. Tehát ad hominem⁸ válaszoltam. [!] – Jancsim! tehát most már siess a’ visszaküldéssel, és retourrecepisse mellett.

Miklósod.

^g dolgod – d jav. vagy th.

^h annak – besz.

ⁱ azt – besz.

^j gorombának – a kezdő idézőjel hiányzik

^k czikkemet? – besz.

^l „örülni foghatsz [...] Patronusa vagy.” – -tel a szövegben jelölve, majd a lap aljára írva

^m én – tint.

ⁿ mondva – va jav.

^o A „czikkem végén...” szövegrésztől kezdve az aláírásig a szöveg a 3. oldal bal margóján, elfordítva áll.

u.i. Ha, mit nem hiszek, rá találand magadat szánni, minden
90 változtatás [!] nélkül [!] adni cikkemet a' levelemben küldött [!]
csillagazásomat ki ne hagyj. Mert e[n]gemet [?] nagyon bánt, hogy oly
sokára késik cikkem, okát tudnia kell a közönségnek. Nő! de ez csak
pro superflua cantela⁹ írom, én nem akarok ra [!] beszelleni [!] hogy
add, legyen meg a te förtelmes akaratod a' nem adásban. Bizony nem
95 hittem volna, hogy egész Szemerétől (ad notam:¹⁰ istentől) elvetemedett
ember légy; Csak [!] te szeresd azt a Brassait, s vallj vele „becsületet.”^p
– Haj! de meg romlottal [!] Jancsi! vagy tán soha se is vóltál jó?

^p „becsületet. – nincs záró idézőjel

1453.

SZÁSZ KÁROLY – ARANY JÁNOSNAK

[Kunszentmiklós, 1862. július 19.]

Kedves Barátom!

Béla¹ tudósít hogy a Figyelőtől számomra 25frtot kért. Átvettem s
köszönöm.

Ugyanő nagy szemérmesen s félelemmel írja, hogy e hóvégével
5 Pestről tanítványaival távozandván, múlhatlan szüksége lenne vala-
mennyre, gondolom mintegy 60–70 frtra az Esmondféle^a fordítási
díjból.² Ha tehát abszolúte lehetetlen nem, kérlek adj neki, s írd meg:
nekem kell-e azt nyugtatványoznom, mít én rögtön megis tennék.

Nyomják-e már a Századok legendáját? –

10 Tiedet, ugy Gyulait is ölelve (s főmunkatársi minőségében³ üdvö-
zölve) vagyok

K[un]sz[ent]miklós 1862. Jul. 19k

szerető barátod
Szász K.^b

^a Esmondféle – E e-ből jav.

^b egyb.

1454.

MADÁCH IMRE – ARANY JÁNOSNAK

A.Sztrégován

1862 Júl 22én

Kedves tisztelt barátom!

Pesten létem alatt¹ értettem szándékomat, hogy a' nyár folytán Tompa Mihályt meglátogatod. Azóta a' Figyelő mondani valói ezt megerősítették.² Valóban amilyen fájdalmasan esnék, ha e' tárgyban kérésmet mellőznéd, olly rendkívüli szerencsémnek^a tartanám, ha annak teljesítésével újabb bizonyossággal toldanád barátságodat irántam. – Csak néhány szóval tudósíts a' napról mikor indulni akarsz,³ s Váczon alkalmatosságom várni fog első állomásra akár Szontágh Pál barátunkhoz akár öcsémhez viendő, hol már én várni foglak. – Tovább utazva lakásom fél óra az országúthoz, mellyben bizonyonnyal az lesz a' leg nagyobb ünnep minden csendessége mellett, mellyben Tégedet befogadhat. – Nem leszek alkalmatlan egy marasztaló szóval, tetszésedre bízom minden további terved kivitelét, csak utitársad kívánok lenni Tompához, kit még testi szemeimmel nem láttam, s nála kedvezőbbben be mutattatnom nem lehet. – Leveled indulásod előtt egy héttel kellene postára tenned. – Én azóta hogy Pesten voltam nagyon prosai dolgokkal voltam elfoglalva, commassátiok⁴ s más hasonlók vettek igénybe, miken szerencsésen át estem 's most megint egy kis jónapokat csinálok magamnak 's foglalkozom némi irodalmi dolgokkal. Mik legyenek azok, ha az én véleményem szerint elsültek tudoddal fog lenni, kinek véleményében nyugodhatnám meg inkább mint abban, – s hogy merészelni foglak igénybe venni, azt magadnak köszönheted. – Fogadd leg őszintébb tiszteletemet családdal együtt, s tarts meg emlékezetedben.

tisztelő barátod

Madách Imre

25

^a szerencsémnek – m besz.

1455.

ARANY JÁNOS – SZEMERE MIKLÓSNAK

[Elveszett]

[1862. július 25.]

[Arany visszaküldi Szemere Brassai ellen írt hosszú cikkét, melyet az majd saját költségén jelentet meg, és fájlalja, hogy Szemere várhatóan ellene is szól benne. Ezt írja:¹] csak csúfokodjál velem! még is barátod, – Arany.

1456.

TOMPA MIHÁLY – ARANY JÁNOSNAK

[Hanva, 1862. július 25.]

Édes barátom,

Most tulajdonképen fiadnak irtam, megköszönvén neki a küldött Népmeséket;¹ de nem állhatom meg hogy neked is ne firkantsak egy két sort:^a

5 A Figyelő 11^{ik} számát olvastam s benne megtaláltam [!] a Kazinczy cikkét,² – mert szentül hiszem hogy az övé –.^b Régen nem olvastam figymálóbb, [!] kicsinylőbb hangu cikket. In corpore prostituálja^{c3} a versirókat. Megengedem hogy igazat beszél, de ugy látszik nála nem ez a főczél, hanem a lenéző figymálás és kicsinylés. A cikkk, hol menteke-
10 zik:<,> ott legbántóbb, leggyűlöletesebb. Sajnálom hogy Arany János, szerkesztői mivolta mellett is büszkébb nem volt s egy két csillag alatt körmére nem koppintott a dölfös cikkknek.

Feleségem julius végén indul Pestre; bárcsak otthon kapna még benneteket! egyet legalább közületek!

15 Kaptad azt a hosszúságos, rosz verset?⁴
Isten áldjon meg mindnyajotokat! [!]

Hanva jul 25. 1862

barátod Miska

^a sort – t s-ből jav.

^b . – ;-ből jav.

^c prostituálja – t jav. vagy th.

1457.

TOMPA MIHÁLY – ARANY JÁNOSNAK

[Hanva, 1862. július 26.]

Édes barátom,

Feleségem, – mint irtuk is talán már, – Recskyné asszonynyal¹ készült Pestre;^a most a terminus augusztus elejére halasztatott a tisztt.[eletes] Asszonyság által. Ki tudja: akkor is indulnak-e? Vagy mennek-e csakugyan? sat. Ezt azért írom, hogy ne várjátok! mert már e szerint menetelők bizonytalan, mint én ösmerem a körülményeket s személyeket. Ne várjátok, hanem menjetek mindnyájan czélotok felé, s Isten vezéreljen benneteket!

Hanva jul 26. 1862.

10

barátod

Miska

^a Pestre – th.

1458.

ARANY JÁNOS – TOMPA MIHÁLYNAK

Pest, július 28án 1862.

Édes Miskám!

Ideje hogy már firkantsak néhány sort, akármily kurta lesz is levelem. Eddig is furcsa volt hallgatnom, mikor oly dolog iránt értesítél, melyre azonnali szives választ méltán várhattál, s méltán neheztelhetsz hallgatásunkért, okát nem tudván. Értem a kedves komám asszony feljövetele iránti tudósításodat. De im halljad mi késlelt a válaszban.

Engem Balassa (úgy hallom Eötvös kértére) magától fölkeresvén, kihallgatta nyavalyámat, s egy hónapi fürdőt rendelt, Szliácson.¹ De perse, ha egyéb akadály nincs is, a lap miatt sem távozhattam, míg Gyulai fel nem jön. Ő ezen hó elején költözött Pestre,^{a2} de rögtön neki a lapot nem adhatám, részint míg belé nem okik,³ részint mivel átmeneti viszonyai Gyulait a nélkül is nagyon elfoglalták az első napokban. Így Szliács maradt. Elébb, hogysem leveled vettük, úgy beszélgettünk családdal, hogy én megyek fürdőre, ők pedig szintén nem maradnak Pes-

^a Pestre – P p-ből jav.

15 ten, hol a háztartás többbe kerül, mint egy út, hanem Szalontára mennek a
rokonokhoz.⁴ De semmi sem volt elhatározva, annál kevésbé, [!] mert
egy körösi leányka (G.[ubody] Nelli⁵) ki tavaly már itt töltött néhány
hetet fürdő^b használatban, írta hogy megint feljő egy pár hétre, s termé-
szetesen vendégünk lesz. Annyi szivességgel volt s van hozzánk e leány
20 és családja, hogy habozóba estünk, lesz-e valami a szalontai útból.
Azonban gondoltuk, hogy talán előbb feljő, mint én indulhatok, talán
fürdő^c ideje le is telik, mire a szalontai útra kerül a sor. Vártuk: nem jött.
No már most édes Miskám, e függő állapotban érkezett a te leveled, a
kedves^d komám asszony jövelele iránt. Határidő itt sincs, valamint a
25 körösi lyánynál. Természetes, azt szerettük volna irni rögtön, hogy Ked-
ves komám asszony jöjön mikor tetszik, s ne szálljon a Vadászkiáltbe
(ha csak R[ecsky]-né miatt teheti) hanem egyenesen hozzánk. De ha oda
száll is, akár mindig vele lakjanak az asszonyok. Ezt kelle irnunk: de
hogyan lehetséges? Ha a körösi kisasszony ép akkor talál jöni: ez alkal-
30 matlan az együtt létele; ha én Szliácsra megyek (de mikor lehet az?) a
család Szalontára igyekezett. E függő állapothoz hozzá jött, hogy én
valami 3 hét óta naponkint ülök Izsónak,⁶ nem gondolván hogy ennyi
ideig tart ez a kotlás, miután festőnél 3–4 nap elég. Ez is mind halasztá
utamat, noha már Julius közepén^e mehettem volna. Hozzá még a lap úgy
35 áll, hogy nem tudom melyik órán mond fel a kiadó: s akkor egy az, hogy
költeni való pénzem sincs a fürdőre, más pedig, hogy időm^f sincs, mert
azon kell iparkodnom, hogy valami forrást nyissak^g további existenciám-
ra. Mind e körülmény összehatása, édes Miskám, azt eredményezte,
hogy várnom kellett, hadd tisztuljon előttem a láthatár – bizonyos vá-
40 laszt nem irhattam – és most is bizonytalant irok!

A dolog már most ilyen formán alakul. Izsó ma vagy holnap be-
végzi szobromat. Gyulai átveszi a lapot. Augustus első napjaiban, én
magam, talán elindulok Szliácsra. Ha kedves komám asszony addig
feljő, én, illetőleg családom, szívesen megteszünk mindent, a mivel <a>
45 pesti számüzetése ridegségét oszlathatjuk. Talán családom akkor nem is

^b fürdő – ö [?]

^c fürdő – ö [?]

^d kedves – K [?]

^e közepén – e é-ből jav.

^f időm – i jav.

^g nyissak – i í-ből emend.

vágyik aztán Szalontára; vagy néhány nappal későbbre halasztja elutaztat az enyimmél. Valamennyi időt minden esetre, tölthetnének együtt. Hogy kedves komám asszonyt a lelkökbe veszik: arra neked nem kell bizonykodás, azt hiszem. De az is igaz, rég vágnak Szalontára, 50 kivált ebből a forró, bűdös, poros Pestből, ohajtanak <pi> üdülni menni valahova már egyszer, s pihenni, mert a cselédek infámis⁷ rosz volta miatt sokszor (mint jelenleg) cselédjük sincs, és kifáradtak a szolgálói munkában. Azért akarták felhasználni távollétemet: ha itthon ülök, akkor úgy sem hagynának el. Értsd, a mint írom: s ne gyaníts semmi egyéb 55 mellék gondolatot lappangani soraimban.

A mi pedig az én utamat illeti: Madáchnak azt ígértem volt e tavasszal (félíg meddig s nem sok reményével a teljesedésnek) hogy e nyár folytán meglátogatom Sztregován,⁸ s onnét vele téged. Most veszem levelét, melyben figyelmeztet ígéretemre. Azt mondja: Váczig 60 elébem jö, viszen Sztregovára^h (falu ez felső Nógrádban) s együtt kirándulunk hozzád, kit nagyon tisztelⁱ és szeretne megismerni. Én már most azt nem tudom: fogok-e irni Madáchnak, hogy jó lesz biz az, s így útba ejtem Stregovát [!] is, Hanvát⁹ is,¹⁰ úgy megyek Szliácsra, – vagy pedig ez időlopó (mert tudom elfognák itt és ott is az embert) csavargás he- 65 lyett, egyenesen Szliácsra tartok, Esztergom-Nánáig vasúton és onnan társas szekeren. [!] Azt sem tudom, ha te – akkor már valószínűleg özvegy ember¹¹ – szívesen láthatnád-e^j a vendéget. Csupa habozás, csupa bizonytalanság! Ha Madáchnak az előbbi értelemben talállok irni, megírom neked is, hogy készületlen meg ne lepjünk.

70 A Figyelői cikkre¹² – ha ugyan az, melyet gondolok – nagy tévedésben vagy. Sem iránnya sem szerzője nem az, mint gondold – s egyáltalában nincs befoglalva az oly szabású költő, mint te.

Nekem pedig bezzeg meggyűlt a bajom Szemere Miklóssal.¹³ Brassai cikkére hosszú választ küldött hozzám, mely úgy volt írva, 75 hogy ki nem adhattam. Néhány személyes gorombaság módosítását kértem tőle, mely nem a Figyelőbe, nem is irodalomba való: ő „egy betűt sem” engedett. Így kénytelen valék visszaküldeni. Most könyvben¹⁴ adja ki ellenem és Br.[assai] ellen. Haragszik kegyetlenül. Ilyen ez a szerkesztőség!

^h Sztregovára – z besz.

ⁱ tisztel – í [?]

^j láthatnád-e – besz.

80 Hanem isten áldjon, édes Miskám. Köszönöm a verset: de nem várom díjával, hogy Pestre jöj. [!] Én sem akarnék rosszabb lenni, mint Rózsaági.¹⁵ Öllelek ezerszer

igaz barátod
Arany J^k

^k egyb.

1459.

ARANY JÁNOS – MADÁCH IMRÉNEK

Pest, július 31. 1862.

Kedves barátom!

Becsés leveledre csak most válaszolhatok, de most sem oly határozottan, mint óhajtanám, s mint a te igen szives baráti meghívásodat vízszonzanom kellene.

5 A mit a tavaszfélen beszéltünk együtt, hogy meglátogatlak, s elébb nálad aztán Tompánál hosszabb ideig mulatok: abból, édes barátom, semmi sincs. Engem Balassa,¹ chronicus fejjúgásommal, Szliácsra küld, eddig is mentem volna, ha mehettem volna. De talán a sors^a is irigyelné, ha egy szegény poéta addig menne fürdőre, míg a „noble saison”² tart;
10 én tehát megnyugszom e késő boldogságon is. Csak azt szeretném tudni már most, nem lehetne-é összekötni e szliácsi utat a veled és Tompával (vagy veled legalább) leendő találkozással. A térképen nem látom igen nagy kerülőnek: noha az én utam Eszt.[ergom] Nánáig vasut, azontul Selmecknek Szliácsra.³ De nem tudom: érdemes volna-e, hogy Vácra
15 küldj elébem: miután veled néhány órát, legfőlebb egy-két napot időzhetnék. Attól is félek, hogy kiszabott időmből igen sokat elvesz az ily kerülő – kivált ha még Tompát is útba ejtenők – s beáll a fagy, mire aztán vízre^b jutok.

20 Úgy gondolom, mához egy hét, csütörtök, Augustus 7-dike, lesz a nap, melyen útra kelhetek. Ime tehát, egy héttel előre megírom.⁴ Ha azt hiszed, hogy érdemes elém küldeni Vácra,^c azért hogy – útat mindent

^a sors – s jav.

^b vízre – í [?]

^c Vácra – V jav.

beszámítva – pár nap együtt legyünk – de csak együtt (mert én semmi féltirozó⁵ multságba, semmi toasztozó⁶ körökbe, semmi bemutatásokra – kivéve a közvetlenül családomhoz tartozókat – nem megyek); ha azt
25 hiszed mondom, hogy ezért érdemes hozzám szegődnöd, igen megköszönöm – de tőled egyáltalában nem követelem. Most hallgass ide. Azt mondom, kár volna elébem fáradnod Váczig. Ha magad is ezt belátod: írj egy sort, még megkapom csütörtökig.^d Akkor a jegyet egyenest Nánára váltom. De ha ellenkező értelemben volnál velem, én kész örö-
30 mest teszem akaratodat. Megírhatod. Vagy ha nem irsz^e semmit; akkor is Váczig váltom a jegyet. Indulásom a reggeli vonattal, aug. 7.én. –

Ha valami jönne közbe,^f mely miatt az útnak haladni,⁷ vagy el kellene maradni, sietek tudósítani róla.

Tompának is ilyen formán írtam.^g Azért kellett pedig írnom neki,
35 mert a feleségét épen most Pestre várjuk, fürdőbe: tehát nem tudom, mehetünk-e bátran a szalmaözvegyhez. Még nem válaszolt.

Isten áldjon meg, édes Imrém, minden jóval! fogadd ölelésemet anticipando!⁸

40

igaz barátod
Arany J^h

^d csütörtökig – g k-ból jav.

^e irsz – í [?]

^f közbe – z jav.

^g írtam – i [?]

^h egyb.

1460.

SZÁSZ KÁROLY – ARANY JÁNOSNAK

[Kunszentmiklós, 1862. augusztus 1.]

Kedves Barátom!

Az Esmond-fordításból, bizonyos vétség miatt kimaradt egy <fel> ivet, miről tán Béla szólt, íme itt küldöm.

Béla írja, hogy a Sz.[ázadok] legendája¹ már tán ki is volna nyom-
5 va? Szeretném mutató-iveket látni (ha lehetne) belőle. A bevezetéshez mégis szükségem van a Mantegüt cikkére.² Írtam érette Cs[engery]-nek.

- Itt küldöm a nyugtát a Bélának adott 75 fról. Vajh mikor küldhetem a Sz.[ázadok] legend.[ája] honorariumáról is.³
- 10 Béla minap egy eüangelionnal⁴ lepett meg: hogy T[ompa] Miska szeme jobban van, hogy ő feleségével Augustus elején Pestre jő, s hogy azon esetben ha a te mozdithatlanságod miatt, ti férfiak nem ís, az asszonyok s Julcsa mindenesetre kőjőnek hozzánk is.
- 15 <Kerl> Kérnélek ugyan, hogy te se légy mozdithatatlan, de feltetem magamban téged többé nem kérni s nem hini hozzánk; de kérem ezennel az „asszonyokat” hogy ők csak jőjenek.⁵ [!] Én ha jöttök napját előre tudom, és azt hogy a magyar vagy a német hajóval jőnek-e – elejőkbe megyek az állomáshoz.
- 20 Ölelünk s vagyok szerető barátod
- K[un]Sz[ent]M[iklós]. 1862. Aug 1.^a SzKa

^a Aug 1 – össz.

1461.

TOMPA MIHÁLY – ARANY JÁNOSNAK

[Hanva, 1862. augusztus 1.]

- Kedves barátom!
- Én végre bizonyost írok. Feleségem nem megyen Pestre; R[ecsky]-né asszonyt ismét előfogták régi bajai, azok közt a fejszédelgés,^a melly miatt, illy hőségben elindulni nem mer; így az én asszonyom se megyen.
- 5 Ez tehát bizonyos, ehhez bátran tarthatjátok magatokat.
- A czikk,¹ akárki írta<,>: rosz, [!] bántó, gyűlöletes; [!] igazat beszél, de milly hangon! czikknek igen szép magára és magáért, [!] de kevés czélt fog elérni. Gyermek!^b ki beszél itt arról: hogy én mellyen poeta vagyok? édes mindnyajunk, [!] személyválogatás nélkül meg van
- 10 benne ízélve.
- Erről máskor többet.

^a fejszédelgés – e é-ből jav.

^b Gyermek – jav.

- Miskolczon voltam, a Hámorban^c 2 napot mulattam,² Kazinczy s Lévay ott vannak; késő este érkeztem haza s leveledre, melly itthon várt, rögtön – gyertyánál!!! – válaszolok.
- 15 Mindig, éjjel nappal várlak benneteket, s özvegyen vagy amugy igen igen szívesen látlak. Tudósits jöttök-e?
Hát az a Rózsaágiról való beszéd^{d3} mit tesz? Gyere csak ide, majd lesz ne mulass! Vezeljen [!] az Isten mindnyájotokat! Majd máskor vegyétek lelketekbe ezt a szegény aszonyt. [!] Most nem lehet.
- 20 Isten áldjon meg!
Hanva, aug 1. 862^z igaz barátod^e
Miska

^c Hámorban – Hám~~ba~~-ból jav.

^d beszéd – ~~b p~~-ből jav. [?]

^e igaz barátod – össz.

1462.

ARANY JÁNOS – SZÁSZ KÁROLYNAK

Pest, aug. 2. 1862.

- Édes Károlykám!
- Nem tudom, van-e most már szükséged pénzre, de miután a héten indulok Szliácsra, biztosítani akarván a cassát, nem tehetek jobbat, mint ha e 200 ftot neked elküldöm, Legenda fordításodra. Előbeszéddel azt
- 5 hiszem, meglesz 10 iv bőven (eddig 9 1/8). A minapi 25 ftot is ide irtam, mert a szerkesztői cassa épen akkor üres volt, ezt azonban fordíthatom másképp is. Csak az előbeszéd jó volna ha elkészülne: de én nem kapok Revüet¹ ezen a f...[ene]^a Pesten! Csengerynek^b kétszer is felhoztam, de úgy látszik nincs kedve kiadni a könyvet. A Casinónál² is kérdeztem –
- 10 Urházy³ ötöl-hatol. Keménynek volna, az meg nincs itthon. Írj valamit össze abból, a mit a Szemlébe adtál. Csupán e hiányzik [!] már meg a Czimlap, melynek elkészítésére kérlek. – És ha készen lesz, küldd Salamonhoz.⁴ A regény egy levele is, azt mondja Béla, nálad van, azt is küldd Salamonhoz, öt bízom meg a correcturával távollétemben.

^a f jav.

^b Csengery – ~~y i~~-ből jav.

15 A Figyelőről se felejtkezzél meg. Szegény Gyulainak lesz baja ve-
le, szűkön a kézirat. Vers kivált most sincs; küldj neki kérlek.⁵ (Gyulai
lakik: Sándor utca 17. szám; Salamon: Magyar utca 21. szám.)

Elvadulunk mind: a család is megy Szalontára.

20 Élj boldogul, kedves nődek^c add át szíves üdvözlésem!
Arany J^d

Annak idejében majd egy kis nyugta nem árt, mert számadással
megy a dolog.

Addig is ha valamiről akarsz írni nekem Szliács Zólyom⁶ város
mellett van.

^c nődek – ő [?]

^d egyb.

1463.

HUNFALVY PÁL – ARANY JÁNOSNAK

Tisza-Földvári
Pathmoszombul¹
1862. aug. 2.

Tekintetes Úr,
tisztelt barátom uram!

Most már tettel, azaz két írománynyal merem „búsítani” T. szer-
kesztő urat, egyikkel Brassainak akarván felelni,² másikkal azzal, mirül
5 már több hónappal ez előtt tevék említést.³

Brassainak adott feleletem nem akar tulajdonkép polemizálni, nem
is fog fiakat szülni: de talán figyelmezteti a’ Figy.[elő] olvasóját, kiket
illet a’ dolog[.]

A’ másik,⁴ a’ lát vala alak költői nyelvben való használhatóságáról
10 szól, de nem decretál,⁵ csak mutatja, mit tettek vele Kölcsey, Vörösmar-
ty és Zrinyi.

Ha bémeget a’ két firka a’ Figyelőbe, jó; ha nem illenek oda, tes-
sék addig a’ kosárban tartani, míg kiveszem onnan.

15 Tisztelem Gyulait. Én várva várom Kriza Gyűjteményét,⁶
T. urnak, tisztelt barátomnak

alázatos szolgálja
Hunfalvy Pál.^a

^a egyb.

1464.

ARANY JÁNOS – KAZINCZY GÁBORNAK

Pest, augst. 3. 1862.

Tisztelt kedves barátom,

Jó ideje, hogy válaszom késik becses leveledre. De mivel a nyomda, mennyiben Társaságunk rendelkezésére áll, már el vala foglalva, nem véltem igen sietősnek a jegyzetek elkészítését, s más dolgokkal
5 elhalmozott szegény zúgó fejemmel csöndesebb órákra kelle várnom. A jegyzetek küldése nélkül pedig nem akartam válaszolni.

Hogy te „eredeti kapacitásaink” által leendő „háttérbe szorítottatástól” féltél – elfogadom, s sikerült gúnynak tartom szegény kis Társaságunkra.^a Csak te ne félj attól! Bár minden évben adhatnál vagy két
10 Molière darabot. Jó volna bizony. Ha már odafüggesztjük, kívánságod szerint: „Molière vigjátékai” – mintha kötelezést is vállalnánk – mi és te – az egész M.[olière] kiadására. Ezért tán jobb is volna elhagyni e főczimet. Azonban legyen tetszésed szerint.¹

A mi a darabok rendezését kötetekbe, illeti: akaratod teljesülni fog.
15 I. Tartuffe; II. A fősvény. Dandin. – Hanem, édes barátom, szeretném én azt a Tartuffeöt kezembe kapni minél előbb, s úgy kezdeni a nyomást. Nem mintha szavadban,^b vagy erős szándékodban kételkedném: de akadály jöhet közbe, betegség vagy más ilyen, hogy a kellő időre meg nem kapnám. Pedig a megjelenés időhöz van kötve, a mennyiben, ha az^c ez
20 évi pártolóilletménybe^d föl vesszük,² meg is^e kell jelennie, mikorra

^a Társaságunkra – **T t**-ből jav.

^b szavadban – **d b**-ből jav.

^c az – besz.

^d pártolóilletménybe – **oló** párt. illetménybe-ből jav.

^e meg is – megis [elv.]

- a^f szétküldözés ideje eljő. Már pedig úgy szeretném (s úgy is számítok) hogy ez évben Molière, Hugo V.[ictor] (10 ivnyi fordítás) meg a regényből a mennyi esik – tegye a 60 ivet. Kérlek alássan, boldogíts Tartuffeel [!] minél előbb!
- 25 A correcturát küldeni fogom.
A berendezés kívánatod szerinti lesz. Madách tragediája [!] formatuma s papirja van általában kialakulva a Társaság részére. Lehetne jobb is szebb is: de nem mertünk költségesebb kiadásokat kockáztatni, midőn alig volt 2–300 előfizetők.^g Most volna több: de rosziul fizetnek; 30 félek ki is marad egy része a hazafiságnak. Így nem csinálhatunk kivételt Molièreedre [!] sem. A szólók nevei középre esnek, majusculával, ez tán legcsinosabb. A betű faja garmond.³ Azon igen apró versaliák,⁴ melyekkel az E.[mber] Tragédia [!] személyei a szövegben nyomvák,^h nem lesznek.ⁱ Akkor is csak nyomdai ügyetlenségből, Correctura [!] után 35 csúsztak az első ivbe; az én szándékom nagyobb betűk használása volt. Hanem aztán az első iv másfél ezer példánya úgy lévén nyomva, meg kellett tartanom végig. Nyomoruság ezek a mi nyomdáink: a lapszámot is rosziul szedik, ha az író nem igazgatja.
- Az Ön és Kegyed szókat kegyes gondjaim alá veszem. Azaz: a 2- 40 ik Correcturát én csinálom, s a 3-ikat te. A nyomda nem ért ily subtilitásokat,⁵ szedi a mi előtte van.
- Munkád birálatáról a mit irsz: hogy senki másét el nem fogadod stb. ez óvakodásra nem volt szükség, mert a Társaság nem úgy fogadta el tőled, hogy birálat alá bocsássa, hanem egész köszönettel, mintha 45 megbizott volna a fordítással. A mi személyem iránti megtisztelő bizalmad illeti: szivesen köszönöm, de nem úgy fogadtam, mintha ex offo⁶ kellene biráskodnom. Ha még is átnéztem művedet sőt jegyzeteket is bátor valék tenni, vedd azt baráti bizalmas közlésnek, semmi másnak.
- Előre^j bocsátom, hogy én nem hasonlítám össze fordításod az eredetivel. Miért ezt? Hogy vajon értetted-e? Ennek megítélésére nekem ép 50 oly hosszú Molière tanulmány kellett volna, vagy még hosszabb minőt te fordítottál „e legfranciább” írora. Erre se szükség, se erő és <kedv>

^f a – besz.

^g előfizetők – ő [?]

^h nyomvák – v jav.

ⁱ lesznek – e é-ből jav.

^j előre – ő [?]

idő. Gondolom, te sem a szöveg foglyosabb helyeinek magyarázatát várod tőlem. Más okát sejtem, hogy épen engem híttál fel a bírálatra.

55 Te a legfranciább francia író oly magyarsággal kívántad lefordítani „mely közel álljon a legmagyarabbhoz (t.i. <fordításhoz> nyelvhez,^k nem íróhoz).¹ Így fogtam fel művedből iránytűjét fordításodnak. Nem póri magyar – de utolsó izig velős magyar. Ezt látom legtöbb kifejezésidből, ezt egyes igazításidből is. Lehet csalatkozom; lehet, hogy

60 egyszersmind combinálni akartad e magyar izzel mindazon elegans külföldi csint, a mit irodalmunk már elfogadott, vagy te akarnád hogy elfogadjon. Erre is láttam törekvést. Hanem a főirányt még is abban látom, hogy a mire van rövidebb, vagy hasonló rövidségű s erejű magyar velős frázis: ott az idegent kerülöd. Ily szempontból tettem se’ igen sok,

65 se’ igen lényeges jegyzeteimet. Ám használj belőle, ha lelsz vagy egy életre valót: ha nem, dobd el mind. Ha mi nem tetszik húzd keresztül, az elfogadottat hagyd meg küldd vissza^m s én a szerint igazítom kéziratod. Ha semmit sem hagysz is meg: én azt se veszem zokon.

A Fösvényreⁿ kevesebb a jegyzés: mert a magyarság jobb mint Dandiné. Innen is gondoltam: az elsőre több gondot fordítál, mint György urra; s hogy irányod e szerint főleg a „magyar iz” izléssel^o per-

70 sze.

Engem Balassa⁷ most Szliácsra küld, 4 hétig nem leszek itthon. De hazajöttömmel, tehát september elején, szeretném nyomtatni Tartuffeöt, s

75 így^p furtomfurt⁸ nem a jó magyarságáért használám e hybrid szót,^q mig vége nem lesz. Ez évben egyszerre akarok szét küldeni minden könyvet, mert a postadij roppant sok minden egyes expedícióval. Kérlek, hadd küldhessem szét még ez idén Molièret! Ha a második^r kötetet nyomatom s az első meg találna késni: akkor 1., egy csomó idő a nyomtatásra nézve

80 elveszett lenne; 2. az idej budget jövő évre fordíthatnék, a mi ily cassánál igen bajos. 3. Későn kellene kipnem-kapnom, mivel elégítem ki ez évre a pártolókat.

^k nyelvhez – besz.

¹ (t.i. <fordításhoz> nyelvhez, nem íróhoz) – besz.

^m küldd vissza – a bal margón besz.

ⁿ Fösvényre – **ben**-ből jav.

^o izléssel – í [?]

^p így – besz.

^q nem a jó [...] hybrid szót – a bal margón besz.

^r második – **d** jav.

- Mind ezt gondjaidba ajánlva, szives üdvözléssel vagyok
tiszteled s barátod
85 Bocsánat e krix-kraxért! Arany J^s
- [Jegyzetek Molière-hez]
A Fösvény.
„Személyek” közül kimaradt Valér neve és caractere.
Első felv. I. Jel.
90 „atyám haragától. nem szabatosabb, nem szebb a j. elhagyása.^t
Azon tan, hogy e betűt pusztítani kell, újabb grammatikai nyomozások
(mint a Fogarasié⁹) után nem oly csálhatlan, mint ez előtt pár évtizeddel
látszott. S a szólam mily feszes általa!
„ítél fölöttem” – talán rólam. Tudtommal a magyar itél valakiről,
95 megítél valakit: a felett aligha nem németes.
2. Jel. „nap nap mellett” – ez új. Szükséges-e? jó-e? A napról nap-
ra – naponkint hosszú-e vagy gemein?¹⁰ S ha ez volna, jó-e a mellett,
mikor utána van egyik nap a másikkal?
3. Jel.
100 „Harpag.[on] kire érted ezt? La Flèche. A fukarokra. Harpag.[on]
S mik e fukarok?” A kérdés magyarban roszul jö, [!] mintha Harp.[agon]
azért tenné fel, hogy La Flèchetől^u definiót várjon. Ez a dialogot kive-
szti természetes folyamából. Nem lehetne ilyenformán: Harp.[agon]
Fukar... mi a? La Flèche. Pizkos gazember.
105 5. Jel.
„...atyám, önnek nincs miért panaszkodni s tudja a világ hogy elég
vagyonra van.” – hisz tudja a világ....
7. Jel.
... benned egyesültünk (compromittáltunk?). Nehéz jobb szót
110 mondani, de jobb kellene. („Abba nyugodtunk: te dönts el”?)
„az estve” nem a következő hanem az elmult estére vonatkozik.
ma este.
„kisé” nem tudom a leiró hibája-e: mert ha kisebb, kisebbít egy s-
sel van is: a kissé ben kettő kell, mert a kis gyök után a vá vé rag lap-
115 pang. Kisvé helyett kissé; (mint másutt kevésbé a kevésb-vé helyett.)

^s egyb.

^t elhagyása – a á-ból jav.

^u La Flèche-től – össz.

Átalában az ortographia kell hogy engedjen némi (csekély) módosulást a Kisf.[aludy] társaság Helyesírása folytán, mely az akadémiaié. Aki, ami afelett anélkül stb. mely nálunk nem megy s én <személyesen> magam^v sem vagyok meggyőződve^w helyességökről.

120 Második Felv. 6. jel.

„Mondom, hogy agyonverni kellend az Urat”.... Látom, miért nincs a kell az agyon és verni közé vetve. De én az ily forma szabatosításnak még ez esetben sem vagyok barátja. A nép nem szorúl rá. Így mondaná, nem sokkal hosszabban, a magyar közélet: „Mondom, 125 úgy kell az Urat agyonverni” – Vagy: „mondom, agyon kell az urat verni^x (ez is hangsúlyljal ejtve).

Harmadik felv. 1. Jel.

„No, elé csak mindnyájan, hogy rendeleteimet imentre ki osszam^y köztetek.” Az aláhuzott szót nem ismerem. Se az imént se az ímette nem 130 lehet. Egyéb ilyet szótárban sem lelek.

5. Jel.

„Be is nagy mesterség lakomát adni sok pénzzel.” Az én dialectusomban így volna: Be nagy mesterség is stb. „hanem az életre való ember arról beszéljen...” Puhának tetszik. 135 (Talán: „azt fejtse meg, hogy kell kevés pénzzel adni nagy lakomát.”) „magában értetik.” Ha magában: akkor értődik (közép) nem értetik (passiva).

„Bizza rám magát.” A magát idegen. Rövidebb is, praecisebb is: „Bizza rám.”

140 „Jakab mester a bölcsre játszsza magát.” Annyira idegen előttem, hogy még azt sem tudom, micsoda-ismus?

„Udvarmester^z úr meg a nélkülözhetetlenre....^{aa} detto.

„kocsisa nem tudom hányat vágott az urra.... a miről ön szót sem akart tenni.^{bb} – Az aláhuzott nem izlik. – (Ön hallgatott vele mint a nyúl)

145 Ilyen formán lehetne magyaros, amúgy nem az.

^v magam – besz.

^w meggyőződve – ő [?]

^x „mondom, agyon kell az urat verni – a záró idézőjel hiányzik

^y ki osszam – kiozzam [?]

^z Udvarmester – Udvar-mester [?]

^{aa} „Udvarmester úr meg a nélkülözhetetlenre.... – a záró idézőjel hiányzik

^{bb} „kocsisa nem tudom [...] a miről ön szót sem akart tenni. – a záró idézőjel hiányzik

- VI^k Jel.^{cc}
 „A legényre játszom magamat” Ezeket én nem értem. Főnebről néhány sorral: „ki oly nagyra játszta magát^{dd} – még ha jó volna is, sok már, <e számban> ennyiszor,^{ee} csak egy pár lapon.
- 150 VII. Jel.^{ff}
 „Mind ez úrficska nagyon kellemes fiú...” „ez az urfi féle mind nagyon kellemes fiú...”^{gg}
 „arcztalanság” – ha már az orczátlanság hibás, vagy gemein, lenne inkább arczátlanság, mert az arcztalan-t hajlandók vagyunk (a mellett
 155 hogy feszül) betű szerint érteni. Azért hogy szemtelen az átvitt, s szemetlen a saját jelentés: nem következik, hogy az arcz-czal is úgy legyen. (De én még azt mondom,^{hh} hogy az orcza jogos fejlődmény az arcz mellett, s általában meggondolom magam, míg egy nyelvtény fölött eltöröm a pálczát.)
- 160 IX Jel.
 „Látja, mily nagy ő;ⁱⁱ de a gyom hamar nő” – Ha csak az az eset nincs, hogy Harpagon versel: az őt itten magyartalannak érzem. – „No lássa, mily nagy; de a gyom hamar nő.”
- XII. Jel.
 165 Mít tesz ez a jegy § ...? (Paragrafus egye a f...[ene], de itt?)
Negyedik felvonás.
 „Vajon nincs-e e mögött valami?” Eléggé megszoktuk a mögött ily használatát, de a sajátképi magyar szólás alatt volna.
- 3^{ik} jelenet.
 170 „Mert ha csakugyan mostohát kell kapnom” – a magyar nem kap effélet.
 „igaz, hogy nem egészen inyem szerinti ő” – nekem sem igen inyem szerinti ez az ő. Vagy elhallgatná a magyar, vagy nevet tenne ily esetben.

^{cc} VI^k Jel. – nincsen új sorban

^{dd} „ki oly nagyra játszta magát – a záró idézőjel hiányzik

^{ee} , – !-ből jav.

^{ff} VII. Jel. – nincsen új sorban

^{gg} „ez az urfi féle mind nagyon kellemes fiú... – a záró idézőjel hiányzik

^{hh} mondom – n jav.

ⁱⁱ ő – ö [?]

- 175 „deferálni” szükséges e szó? engedni, hódolni, kevés? sok? hajtani
 atyja szavára?
 „A szerelem senkit sem vesz tekintetbe” – Én már így^{jj} irtam volna: a szerelem nem néz senkit.
4^{ik} jelenet.
- 180 „Urak! mi jut eszökbe?” – „Mít csinálnak?” a legtermészetesb.^{kk}
7^{ik} jelenet.
 „részesek” helyett írónnal czinkos van oldalt: ezt szedessem?
 Harpagon szájába jellemzőbb, [!] mint amaz.
Ötödik felvonás. 1. Jel.
- 185 Egy hiba a leírásban így: „én a törvényszékre ...sagot^{ll} fogom pörbe.”
2^k jelenet.
Biztos. Kedves barátom, ne titkoljon most el semmit gazdája előtt.
Jakab. Isten bizony, mínd azt megteendem a mi tőlem telik stb. – Az
 190 illusio elvész, mert Jakab észrevehetné, hogy a biztos nem a lakomáról
 beszél. Így a felelete visszás. Ha például a Biztos azt mondaná: „Kedves barátom, ne rejtsen el előlünk semmit”; s erre Jakab ilyformán válaszolna: „Isten bizony feladok, vagy előadok mindent, a mi csak van a háznál” akkor a játék nem szakadna félbe. –
- 195 „Jakab. Uram, itt jön ő.” (Az ő-re főnebb tettem már észre vételt [!]);
3^{ik} jelenet.^{mm}
 „csupán azért, hogy megcsalj” – Itt tulajdonképen lopás forog fenn. Lehetne meglopj, és az szintén a leányra is érthető volna. Meglopni
 200 ni mondatunk azt, kinek háta megett, vagy tudtanélkül [!] teszünk valamit. Harpagon a tetteges tolvajságot nem nevezheti csalásnak, de Valér a <lo> meglopást értheti a szivrablásra.
 „Harpag.[on] Meglátjátok, hogy felebaráti szeretetből ahítja [!] pénzemet.” Az aláhuzott szót nem találom a valódinak. – Tán így kellenne:
 205 „Megérem, hogy” – vagy: „Lássa az ember, még bizony felebaráti szeretetből ahítja pénzemet.

^{jj} így – felülről besz.

^{kk} legtermészetesb – leg természetesb [össz.]

^{ll} agot – értelmezhetetlen

^{mm} 3^{ik} jelenet. – nincsen új sorban

„Valér. Inkább meghalnék, hogysⁿⁿ egy sértő eszmét láttattam volna iránta (ez nehéz.) sokkal okosb és becsületesb ő.” – Harpagon. Az én pénzes ládám becsületes!” – Itt már elvesz a játék, mert Harpagon, 210 bármily confusus lelki állapotban van, észrevehetné, hogy Valer [!] személyről beszél, annyira személyre vonatkozó a stíl, kivált magyarban, az ő hozzátétellel. „Inkább meghalnék, hogy sem csak gondolatban is megsérthetem volna – (még eddig láda is lehet.) – Sokkal okosabb és becsületesb az. (Az lehet láda és leány; de a becsületes okos epitheton 215 már^{oo} kezdi Harpagon kihozni a sodrából. [!])

Dandin György.

1. Felv. 1. Jel.^{pp}.... „házamtól is borzadok, s nem lépek belé a nélkül” stb. ....házamtól is borzadok, mert nem léphetek belé stb.
2^k jel. „Lánczhordtát! [?] be nehezen adja rá magát hogy egy jó 220 napot mondjon.” – be nehezen fanyalodik rá, hogy stb.
" " " „A házból jösz-e?” innen a házból jösz-e?
" " " " Tartok tőle, hogy meghallanak bennünket.”, Tartok tőle, meghallják. Vagy simplán: Csendesen/Lassabban!^{qq} Meghallják.” (meg találják hallani.)
225 " " " „Szemre vette”: (Szemügyre vette?) –
" " " „Ez az oka”. (Helyes magyarság, de nem épen vág ide. Lubin ilyet akar mondani: „ez a bibéje – ez a csinjabinja” – stb.)
" " " A ki téged beküldött? (A ki oda küldött.)
" " " megbeszéltetett asszonyával. (Ily röviden bajos jobban; de 230 nem épen tetszik nekem. „Szóba állított?...”)
" " " „Lánczhordtát! Lobogós!” (Ezek az előrebocsátott káromlások nagyon színpadí és fordítás-ízűek.)
" " " „s hóbortos férje miatt”: de hóbortos [!] férje miatt vigyázzon stb.
235 „Aadtát!”– „Teremadtát!” (Ez sem vastagabb, de szokottabb mint amugy.)
„ez komédia lesz” – „ebből komédia lesz”^{rr}

ⁿⁿ hogysⁿⁿ – hogy sem [össz.]

^{oo} már – besz.

^{pp} Jel – J F-ből jav.

^{qq} „Lassabban” és „Csendesen” egymás alá írva, összekapcsolva: AJ variációs lehetőséget kínál

^{rr} „ebből komédia lesz – a záró idézőjel hiányzik

- „kösse meg a nyelvét” – „fogja meg.”
- 240 4.^{ss} Jel. „egy a maga nemében a mily elnéző ön” – „az ön elnézése ritkítja párját.”
- „Nevénél szólítani” – nevén szólítani.”
- „igen megjuházódott” – ez haragra mondatik. Igen megszeliđült. –
- " " „Ha a netalán hozzánk tartozókat^{tt} bántja^{uu} valaki.” (Ha netalán a hozzánk tartozókat?)
- 245 5. Jel. Ha tudnám, ki lehet ez (: így mintha Dandinra mutatna.) Ha tudnám ki lehet az (ki önnek mondta).
6. Jel. Kérem, játszza rá magát...
- " " " Ne játszd úgy a szentet. (Eltanúltuk, igaz, ezt már, de én fordítánám: [!] „sohse szenteskedj”)
- 250 7. Jel. „Ha én volnék helyén” „ha én neki volnék”
8. Jel. „mily hamisan vádoltatám” – mily hamisan vádoltak. „azon bántalomért, mely rajtam elkövettetett”. Esett, v. történt „Hogy egy ember szolgálja legyek?” hogy oly ember szolgálja legyek.
- 255 Sotenville (megfenyegeti) Ah! (hogyan lehet ezzel fenyegetni?) <No-o!> No-o!,
- „van szerencsém jó napot kívánni^{vv} (távozólag, sohasem kíván a magyar jónapot, kivéve, ha mágnás).
- „bántalommal illetessék” – illessék.
- 260 9. Jel. Jól esik ez! (a magyarnak jól esik, ha csiklandják, ha forró-ságban hűs szellő éri, ha friss vizet iszik &c. –)
- Második felvonás.
1. Jel. „Kell, hogy te légy <ok> mind ennek oka.” Te vagy oka mind ennek,^{ww} úgy kell tenni stb.
- 265 " " „Igen! igen! ideje is lesz.” „Ugy, úgy! fel is fér.” (mert nem időről van szó, Lubin azt mondja, jobban fog vigyázni ezután.)
- " " " vajon mi végre (persónatus¹¹ ez élénk párbeszédben) – („ugyan minek?”)
- " " " „Ördög vigyen el, igen!” (Veszszek^{xx} el, ha nem!)

^{ss} 4 – 3-ból jav.

^{tt} tartozókat – o ó-ból jav.

^{uu} bántja – n tj-ből jav.

^{vv} „van szerencsém jó napot kívánni – a záró idézőjel hiányzik

^{ww} mind ennek – mindennek [elv.]

- 270 " " " „Szintén ugrál a szívem” – „Majd kiugrik”
 " " " " Csak akarod és feleségem léssz. (Az és s használatában több helyütt idegenséget találok. Gyakran más kötszót kívánna az igaz magyar nyelvérzék.) „Csak akarod, mingyár’ feleségem léssz” –
 " " " " No, miattam mind azt teheted stb. (A miattam már a közbe-
 275 szédben is elharapódzott, pedig meinetwegen^{yy12} az! Egészen^{zz} feledésbe nyomja a régi jó magyar tólemet) Tőlem mind azt teheted. –
 " " " " hogy rá ne szedessetek (nehéz a passiva ily könnyű dialogban, mely az élet nyelvét követi). –
 " " " " ha tenni hagynál (erős idegenség.)
 280 " " " " Rajta vesztettem én igy már.”^{aaa} „az ilyesen rajtavesztettem már én. ^{bbb} „Megjártam én már az ilyessel” (vagy, ha póriabban: Megégette már az én szám a kása)
2. Jel. „badar fecsegésed az előbb” – iménti badar fecsegésed
3. Jel. „Mily kevés tisztelettel bír előtted házas viszonyunk” (ne-
 285 héznek találom)[.] Mily kevésbé tiszteled házas viszonyunkat.
 „nem fecsegek én világba” – (bekapott, ros. A magyar így szólna: „tudom én, mit beszélek.” „Mondom én, a mit mondok” stb.)
 „Istenem! hiszen van szemünk” – „van szeme az embernek”.
4^{ik} Jel. Imhol. „megint körülted ólálkodik.” (Az imhol feszes.^{ccc})
 290 No lám! megint stb
 „szívesen^{ddd} veszik” .... fogadják.
 „s a tisztas nő” – hanem a tisztas nők –
 „Hogyan? mivel egy férjnek....” No ugyan! stb
 „Képeseknek hiszem őket .... akarni hogy...^{eee} stb (igen nehéz ez,
 295 idegen is.) „Azt hiszem, képesek volnának azt kivánni hogy” stb
 „Igy felelsz meg azon fogadalomnak^{fff} (nehéz is, hibás is mert nem mondjuk, megfelelni a fogadásnak.) „Igy állasz a fogadásnak” ily tar-
tod/állod^{ggg} meg a fogadást?

^{xx} Veszszek – s z-ből jav.

^{yy} meinetwegen – w jav.

^{zz} Egészen – n jav. [?]

^{aaa} Rajta vesztettem én igy már.” – a kezdő idézőjel hiányzik

^{bbb} „az ilyesen rajtavesztettem már én. – a záró idézőjel hiányzik

^{ccc} feszes – s jav.

^{ddd} szívesen – ü [?]

^{eee} „Képeseknek hiszem őket .... akarni hogy... – a záró idézőjel hiányzik

^{fff} „Igy felelsz meg azon fogadalomnak – a záró idézőjel hiányzik

- „Igy értelmezed?”^{hhh} (definitióba való stíl). Igy érted?
- 300 5. Jel. „Miután kegyed látta őket.” – „Miután K. őket látta, a Dandinok nem tetszenek” (Dandén-ok = taréj-ok<)> s nem Dandén-ek.)
6. Jel. „Nincs-e arra mód (mód valamire?... benne, abban) „Lubin. Lobogós!” – „Teringettét!”
7. Jel. „Adná isten, szánná rá magát tanúságot tenni szüleimnél.”
- 305 (Nehéz.) Itt az én emberem.ⁱⁱⁱ Uram isten! bárcsak rávehetném, tegyen tanúságot mellettem azⁱⁱⁱ ipamék előtt –^{kkk}
8. Jel. – „arcztalanság”....
- 9.[.] Jel. – egy feleségtől ..[.] ki megbecstelenít.”ⁱⁱⁱ „oly feleségtől” – v. egy oly feleségtől. (Amúgy idegen volt és marad örökké.)
- 310 „Tartsa eszében”: Ne feledje hogy kisasszonyt vett^{mmm} nőül.
„De miért nem gondolkodik inkább ő, becsületesebben banni velem? – (nehéz is, idegen is.) „De mért feledi ő, hogy becsületesebben^{nmn} stb. –
- Megpisszenni^{ooo} – pisszenni (meg nélkül).
- 315 10. Jel. „Ah, ah! ah! csak lassan” – „Jaj! jaj! <”>ne bántson!”
11. Jel. Rajta, nagysád, üsse a mint kell. – „Verje meg jól!^{ppp}
Ha még van a szívéen valami, megfelelek rá. (semmi praecis^{qqq} értelme nincs.)

Harmadik felvonás.

- 320 1. Jel. „Lubin”/„Nagysás uram”^{rrr} az ily párbeszédben nincs magyar iz, a magyar cseléd, ha megszólítják, azt mondja rá: „Tessék,^{sss} nem ura címét. Tudom, hogy ellepte már a szinpadot, de nem jobb azzal.

^{ggg} tartod és állod egymás fölé írva és összekapcsolva

^{hhh} „Igy értelmezed?” – a záró idézőjel hiányzik

ⁱⁱⁱ emberem – tint.

ⁱⁱⁱ az – besz.

^{kkk} Itt az én emberem [...] ipamék előtt –” – a kezdő idézőjel hiányzik

ⁱⁱⁱ egy feleségtől ..[.] ki megbecstelenít.” – a kezdő idézőjel hiányzik

^{mmm} vett – tt jav.

^{nmn} „De miért nem gondolkodik [...] hogy becsületesebben – a két idézet záró idézőjele hiányzik

^{ooo} Megpisszenni” – a kezdő idézőjel hiányzik

^{ppp} „Verje meg jól! – a záró idézőjel hiányzik

^{qqq} precis – s z-ből jav.

^{rrr} „Lubin” és „Nagysás uram” egymás alá írva és összekapcsolva

^{sss} „Tessék – a záró idézőjel hiányzik

Te kiváncsi vagy Lubin. (Ez a tudvágyra vonatkozik. Ha Lubin magyar cseléd, akkor a kiváncsit arra érti, hogy szeret kiváncsiskodni =
325 ételt italt, s épen nem feleli rá igen is.^{ttt}) Te szeretnél tudós lenni.

„Én megfejttem a diákot” (megfejttem is olvasható.) Értem beszéltem, tudom a németet, franciát, diákot – mind idegen szólás. „Én sejtek diákul” (v. értek.)

„Ez a leány arannyal^{uuu} ér föl.” „Aranyat ér.”

330 2. Jel. „Klaudina szegény Klaudinám”. Magyarul nincs ok szegénynek mondanía.

„Szépecskén, Lubin.” (A „szépecskén” <.> nagyon szépecske.) Angelika, most ismervén meg először Lubint, magyar dialogban így szólhatna: „Ni^{vvv} ni! Lubin.” vagy „Ni ni! ez Lubin.”

335 „Igen helyes tanács” (a tanács mindig fontosabb.) „Helyes gondolat.”

3. Jel. Gazdádön pompásan kitettek. (Kitenni valakin = túl tenni, fényezésben stb.) Kifogtak. (ez csellel történik.)

Dandin. Ki az? (Mellette, a kezében, lévén, nem mondhatja: az.)
340 Ki vagy? (A ki például tolvajt fogott, s azt hiszi, markában tartja, nem kiált így: Ki az?)

4. Jelenet. „Colin!”, „Uram!”^{www} L. fentebb

„Értesz-e jól?^{xxx} (Bevettük: de a magyar dolgot ért nem személyt. „Érted hát jól?”

345 „Jösz-e?” („Jösz hát már?”)

„bármint lennének is” (homály, s erőszak.) Bármilyen bajok volna is.^{yyy}

5. Jel. „mert nem tehetünk ellene” „Nem tehetünk mást” v. „Nincs mit tennünk.”

350 „és szüléktől függünk” oly szüléktől.

8. ^{zzz} Jel. <”Clisander. Oh Klaudina>

Hát aztán? mi nagy rossz van (benne), az éji hús levegőt élvezni.

^{ttt} igen is.” – a kezdő idézőjel hiányzik

^{uuu} arannyal – y besz.

^{vvv} Ni – N jav.

^{www} „Colin!”, „Uram” – egymás alatt, összekötve

^{xxx} „Értesz-e jól?” – a záró idézőjel hiányzik

^{yyy} Bármilyen bajok volna is.” – a kezdő idézőjel hiányzik

^{zzz} 8 – 8 jav.

- „fürmender¹³ asszonyom” (a fürmender nem is magyar nem is
átalában ismert; magam se tudom, mit tesz itt) –
355 gőgét, haragát &c. (szükséges ez? szebb ez?)
Nagy buzgóság kell, hogy az ember elhigye. [!] (Tán így:) Nagy
hit kell, hogy az ember elhigye. [!]
11. Jelen. Hogyan? ti.... (Ez a gyakori hogyan kérdés épen nem
magyaros. Dandin itt például oly^{aaaa} zavarban kell hogy legyen, hogy
360 nem jut eszébe e persónátus irodalmi kérdés. Én merném azt a szabad-
ságot venni, hogy ezt rebegetném Dandin úrral: „Mi-mi-mi?”)
- Dandin. Micsoda! így merészelsz.... (Itt is elhagynám a szöveget:
„Micsoda! Hallatlan vakmerőség! –
12. Jel. „adjanak elégtételt” – „Vegyenek.” (az adja, ki lakol.)
365 „váratott magára” – „váratta magát” (a magyar ezt accusativussal
köti: a német wartnt [!] auf Jemanden)
14. Jelen. (Dandinhoz) Menjen háza s térjen eszére. (Feleségéhez)
És mi, galambom, menjünk feküdni.^{bbbb} – Miután Dandin otthon van
(bár a háza előtt, de otthon) én megfordítanám: „Menjen fekünni, mi
370 pedig jerünk háza”.
15. Jel. „Ah! most már abban hagyom, s látom, hogy rajtam sem-
mi sem segít” – (A mit fenebb az s és-ről megjegyeztem, az többhelyt
előfordul a darabban. Itt például így fordítanám: „Ah most már abban
hagyom, mert látom, hogy rajtam semmi sem segít. <...> Kit oly rosz
375 nővel vert meg az isten mint engem, az nem tehet jobbat, ugorják fővel a
vizbe.”

^{aaaa} oly – I jav.

^{bbbb} És mi, galambom, menjünk feküdni.” – a kezdő idézőjel hiányzik

1465.

ARANY JÁNOS – TOMPA MIHÁLYNAK

Alsó-Sztrégova, aug. 9. 1862.

Édes Barátom!

Sietve irok néhány sort, hogy függőben ne tartsalak. Ne várj ben-
nünket ez uttal. Madách igen ohajtana látni, de most nincs ideje megten-
ni e kirándulást. Valami commasationalis¹ ügyekkel van elfoglalva. Így

5 hát engem beküld Szliácsra,² lehet el is kísér egy napra, de oly vargabetűt csinálni, mint Sztregova–Hanva–Szliács,³ most ideje nincs.

Leveled többi pontjára majd válaszolok máskor. Asszonyaim elmenetele hétfőre⁴ van határozva, ha el nem törik. Levelt várnak^a hazulról, s még eljövetemig nem kaptak volt. Így aztán malheure⁵ lenne, ha
10 otthon találnának maradni. Ha levelöket vettem, (Szliácson vár, remélem) majd tudatom veled elsült e szándékuk. Ha füstbe menne, akkor ám feljöhetne kedves komám asszony, egyedül is, és hozzájok. Vagy te fölakisérhetnéd s otthagynád^b megint,⁶ ha nincs időd Pesten maradni.

Fogadjátok, lelkeim, szives üdvözlésemet és baráti csókomat.
15 hived örökké
Arany János^c

U.I. e malaczka miatt⁷ újra írni rá nem érek.

U.I. No 2. Ajánlom a Figyelőt addig is becses gondjaidba.

^a várnak – v jav.

^b otthagynád – ott a bal margón besz., a levélszövegben az előtagon tint. Ez a „malaczka”.

^c egyb.

1466.

ABONYI LAJOS – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[1862. augusztus eleje]

[Abonyi *Az öreg Héka ajtója* című elbeszélését¹ küldi, attól félve, hogy túl hosszú lesz a Szépirodalmi Figyelőbe.]

1467.

TOMPA MIHÁLY – ARANY JÁNOSNAK

[Hanva, 1862. augusztus 10. után]

Édes barátom,

A Párhuzamot¹ újra felolvastattam. Derék cikk, sok igazat mond, s bizonynyal ért az íráshoz, a ki írta; én azonban megmaradok korábbi állításom mellett, hogy t. i. hangja, szelleme ócsárló s despectiv.² Ugy

5 bánik a „tisztelt ügyfelekkel” mint a haragvó olasz szenteivel,³ mindenki
nevét együve hányja, megpökdösi s összetapossa. – Akárki fia, ha vers-
csinálással foglalkodik s valamely cikket olvas, mely a versirodalom-
ról s annak irányáról tanít, mely a nemes poétaság jó és rossz tulajdonait
10 mérlegeli, osztályoz, az illetőket jobb és bal kéz felől állítja az „ítéletre”:
elméltelenül is keresi magát a cikkben, kíváncsi rá: hová állítaték Ő?
a méltatásból, mit a korholásból? – És ha tán én is így voltam a Figyelői
cikkekkel: nincs benne semmi különös; hanem privat leveled azon állítása:
25 hogy az ilyen szabású költő mint én, nincs bele-foglalva: legalább is
csudálatos. Azt hinni vagy állítani se nekem se neked nem ad jogot a
cikk.

Hallom mit mondasz: a cikket magadra érteni gyengesség! helyes;
csak az a nagy baj, hogy nem érteni, még sokkal gonoszabb valami a
gyengéségnél, miután ugyan világosan s érthetően meg van mondva,
20 miről van szó: a mai poétáskodás egész tömegéről, – egész tömegéről.
Már most, ember legyen a talpán, ki itt akár magára akár másra nézve
valami exceptiofélét⁴ merészel! De csakugyan úgy van-e? ugy biz az:
egész tömegéről... ez, vastag méltatlankodás!

Erre megint azt mondhatod: „hiszen ott van a száraz hely a mélt-
25 tánylottak (???) számára, a cikk azon részében mely így kezdődik:
szívesen elösmérem sat.” ahá! a famosus⁵ „jóralók” nemde? Én ré-
szemről maradok Mátyásival s Póccsal,⁶ de a „jóralók” közé nem
megyek, inkább a Reichsrathba⁷ megyek be. Férfinak nem lehet bán-
több, mint az ujdondászat emelygös [!] dicsérete, de édes barátom, ez a
30 szó jóraló, nem az, mellyel művelt s magasabb dologgal foglalkodó
embert mérni s méltatni lehet; bérszolgára vagy kézművesre illesztve,
megjárja,^a de költőnél^b használva egy értelmű, – ha valamivel nem ke-
vesebb – a mediocrissal.⁸ melly hogy mit jelent: nem szükség Horatiust
felütnünk.⁹ Hiszen, érzi azt a szegény halandó hogy elég mediocris, de
35 ki tehet róla?

s [!] ha igy nem tetszünk: minek ezt a sok szép szót s drága sajtó-
festéket vesztegetni? A cikk legbántóbb része ez, mellyben kisebbitő
farizeismusa^{c10} fekszik, s azonfelül egy kevés önmeghazudtolást is fog-

^a megjárja – az ékezetek felcserélődtek

^b költőnél – ő [?]

^c farizeismusa – th.

lal magában. Átalában az egész cikken bizonyos szag érezhető, szag,
40 melly a kényesebb orrnak ellenére van. – És furcsa, hogy a Figyelő
mégis felszedi ezen elítélt nyomorúságokat, s épen a 11^{ik} számban a
Párhuzam s Wohl Janka Keleti dalai¹¹ ugyszolván háttal vannak össze-
forrva, mint a siami testvérek.

Mintegy két évvel^d ez előtt, bizonyos verset sürgető szerkesztő-
45 nek¹² azon kérdésere: mért nem írok? azt feleltem: szégyenlek! Most
érezem, millyen furcsát mondtam én akkor bolondságból!

A cikket vagy csupán felvetted, vagy irtad is egyszersmind; hogy
felvetted, – sajátlag magad ellen is – jegyzetek nélkül: már azon is
bámúlok; hogy magad írtad: arra gondolni se merek, mert így lévén a
50 dolog édes barátom, Arany János, száz okból és tekintetből, megfog-
hatlan volna előttem! –

A Miklós baját tudom már. Sajnálom dolgotokat; én azt hittem,
hogy ti igen jól lesztek egymással, fájdalom csalatkoztam! – Miklós
panaszkodik, hogy B[r]assait hagyta úgy írni, mint irt, az ö^e válaszából
55 pedig mindent kitörölni akarsz még az illetet is: inhumanus modor; eb-
ben nincs is Miklósnak igaza, mert a Brassai modora nem inhumanus,
hanem mendikásos.¹³

Hanem elég én tőlem ennyi; olvasd s értsd jól mit rosszul irtam; ré-
gen nem irtam ennyit; mióta nyomorék vagyok bizonyos hajtó, sürgető
60 láz fog el írás-közben, figyelmem siet szemem javára, hogy a sententia
jól, rosszul, csakhogy mentül előbb legyen meg!

Jöttek-e? hová fogom ezt a levelet küldeni, Pestre vagy Szliácsra?

Már aug 11^{ke} is elmúlt s az én vendégeimnek^f se híre se hanva. [!]
65 Mi történt veletek, családdal, magaddal,^g Madách-csal? tudósíts
annak idejében. Isten áldjon meg!

barátod Miska^h

^d évvel – vv jav.

^e ö – ő [?]

^f vendégeimnek – m jav.

^g magaddal – d jav.

^h egyb.

1468.

KÁROLYI SÁMUEL – ARANY JÁNOSNAK

N.Körös Aug. 11. 862.

Kedves barátom!

Nagy beteg vagyok,¹ sajátkezülég csak néhány sort sem vagyok képes leírni; mint a nagy uraknak, – cancellistára² van szükségem. Jelen soraimmal azért alkalmatlankodom, hogy kedves komámasszonyjal
5 egyetértőleg lennétek kegyesek, – Pistának³ ki orvosi pályát lessz kezdendő – egy conditiót⁴ eszközölni. Nem írom le hosszasan mennyit segítene ez rajtam, ki csaknem egy év óta jövedelem nélkül vagyok, és még is családom számos tagjaival csak élnünk kell. Pistában lessz tanítói
10 képesség; zongorában is erősödött, sőt egy pár év óta mint tanító működött is. Kérlek kedves barátom, az ő érdekében ott ahol kell, vagy lehet; egy pár szót vesztegetni ne legyen terhetekre; én akit lehet felszólítok, – flectere, si nequeo superos, Acheronta movebo.⁵ – A Kisfaludy-társaság pártolói díjját^a csak Octoberben fogom lefizethetni.

Isten veletek! Kedves nőd kezét csókolom, Juliskát tisztelem
15 Laczinak az írói pályán sok szerencsét^b kívánok, maradván igaz barátod:

Dr. Károlyi Samu

^a díjját – t jav. v. th.

^b szerencsét – n jav.

1469.

ARANY JÁNOS – ARANY JÁNOSNÉNAK

[Elveszett]

[1862. augusztus 13. és 18.]

[Mesél Szliács természeti szépségéről:] Fekvése igen gyönyörű, ez igazán a *zöld!* Domb oldalán fekszik, keleti oldalán erdős park, utak, sétányok, délre is, nyugatra völgy, azon túl hegyek, északra is kéklő hegyek a Garan [!] kies völgyén túl.

5 [Beszámol szállásáról (Berecz Károly¹ tanácsára a Belvedere épületében lakott):] Szeglet szobám van, melyből északra és nyugatra az egész Garan-völgyet, sok apró falut a völgyben s túl a Zólyomi kék

hegyeket láthatom. [Továbbá] a vékony *fa-falú* (ámbár *tapaczéros*) szobában is csak 13 fok, a mi bizony kevés. [...] Dolgozni csendes helyem
10 volna e szerint.

[Beszámol napi programjáról:] Reggel 6-kor már fenn vagyok; 7-ig elvégzem a vízivást, sétával; nyakamba kerítem a zöld köpönyeget s szaladok hegyen-völgyön fel és le. Héttől 8-ig kiadja az idő a reggelizést meg a fürdőt, azután még egyszer befutom a hegyeket. [Leírja a fürdő
15 bugyborékoló vizét, azt, hogy a medence fölül] zászlóforma legyezővel háritgatják a szénsavany² gázt. [Ebédet követően olvas és fordítgat:³] Laczi Terentiusát szerencsére elhoztam, abból olvasok egy pár jelenést, úgy hogy ez a hat vígjáték, meg egy kevés hirlap, tökéletesen elég olvasmány lesz.

1470.

SZEMERE MIKLÓS – ARANY JÁNOSNAK

[1862. augusztus]

Édes Jancsim!

Pár szót végső leveledre. Te a' „kifigurázást” „csufolkodásnak” nevezed, én pedig azt hiszem valóbbnak erányodban, mint a' komoly hangot, de mivel annyira megütöztél rajta, tehát ezt választom. Előadni,
5 miért nem jelenhetett meg kritikám lapodban, kéntelen vagyok, mert okát másképp sejteni sem foghatná olvasóm.

Látod, te még grammatikai botlásokat sem engedted kimutatnom Brassai ellen; – mint eszes férfi, gondolkodjál e' felett. Bezzeg a Br.[assai] *Szabadságapostol*róli haszontalanságait ki nem törölted, ellenben általam kijegyzett botlását kitörölted. Patakra menvén harmadnapra iratommal mutattam Erdélyinek a többi törlések közt ezt is. Hidd el, nem győzők rajtad csodálkozni; nem neheztelek, nem haragszom, de fáj vélt barátomat így látnom. Te magad – hogy többet ne mondjak – megrovod, kiigazitod nyelvtani botlásait, az enyémekeket ellenben, *mig az*
15 *övét adod ellenem*, kitiltod lapodból ellene. Igazán mondom, messzi vagyok attól, hogy megsérteni akarjalak, de gondold meg magad, nem mutat e fölhozott csekélység úgy jogtalan mint kicsinyes zsarnoknak, mint barátom helyett ellenemnek. Tehát még a grammatikai hibát sem

szabad Brassai ellen kimutatnom lapodban. Ez olly valami, mire sze-
20 münk, szájunk elállt.

És Jancsi! mig Brassai paradox állításait ellenem csak egy megro-
vó jegyzéssel sem kíséred, mint *kapsz* rajta, hogy munkámban megróvni
való botlást találtál, s hozzá: milly hangon irod jegyzésedet.

Erről „*semmit sem tudunk*”! (Shakespeare mély fájaldalmáról műve-
25 iben írt etc. nem akarok itten értekezést tartani, sőt kihagytam kritikám-
ból is.) Ez a' hang, ez a' hang, ez a modor! s *tölled irányomban*. Nekem
minden inkább fáj önmagad miatt, nem miattam. Azt a kevés emberis-
meretet, mellyel bírok be *drága áron* voltam én megszerezni kéntelen.
Helyedben, mit fizettem volna én, ha valami ismeretes botlást fedeznék
30 föl művedben mint szerkesztő, figyelmeztetni tégedet; s te két levelet
írsz, s valónak látod hallgatni rólla, s szives figyelmeztetésed helyett illy
hangú megrovással akartál meglepni.

Engemet még impertinenciái daczára is kiméltre kérsz, intesz,
milly nemes, milly szép az illő modor, s te magad ez alatt barátod
35 erányában illy hangot vagy képes használni.

Az egy vallási tárgyat kihagytam. Ez mentségedül nem szolgálhat.
Óriási különbség van a kettő között: „én ugyan tiedet is köteles vagyok
adni, de kérlek hagyd ki e pár szót. – Vagy kérlek hagyd ki, ha nem
hagyod, nem adom.” Ha magam bár arczul csapom magamat, nem fáj,
40 ha más (komolyan) csak orrom hegyét érinti is, nem lehet tünnöm. S
hozzá senki sem tudja jobban mint te, hogy bizony az *egy* kihagyásával
eszedben sem lett volna megelégedni. Hiszen még ezt is: *gyöngé*
psycholog kitörölve látom. Szóval minden satyrikus döfést, legyen az
bármily hangon mondva, míg az ő esetlen, neveletlen paczkázásait na-
45 gyon is valónak láttad meghagyni.

De ne beszéljünk ezekről többé, mert keserű rájok csak gondolnom
is.¹

Isten veled édes Jancsim

50

Szerető barátod
Szemere Miklós

1471.

TOMPA MIHÁLY – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[1862. augusztus második fele]¹

[Tomba verseket küld:² epigrammákat, *A gyülekezetben* és a *Levél öreg barátomhoz* című költeményeket, valamint egy zárt, eljuttatandó levelet – benne verssel – a Szépművészetek Csarnokába.]

1472.

TOMPA MIHÁLY – ARANY JÁNOSNAK

[Hanva, 1862. augusztus 28.]

Édes barátom, Mielőtt összevesznénk, – melyre én már megtettem az első lépést,¹ – azt akarom neked mondani, hogy:

1^{ör} Feleségem már megjárta Pestet;^a Czegléden találkoztak... s a kedves komámasszony nagyon haragudott. Ebben igaza volt,^b de mi is ártatlanok vagyunk, mert egy az: hogy a^c R[ecsky]né halaszgatása miatt még hetekig nyulhatott, sőt végkép el is törhetett volna az indulás és menetel, más az hogy tőlünk valóságos barbarismus lett volna, családodat még hetekig reggetni² s tartóztatni Pesten, és utolján is bizonytalanra. A szivességről nem kételkedünk, de épen azért mi is kimélettel tartozunk...

2^{ör}. Azóta ismét küldtem lapodba 3 verset,³ nem csak azért,^d mert figyelmembe^e ajánlottad a Figyelőt, hanem mert azt a Figyelő^f olly rettenetesképen megérdemli!!!

3. Felteszem rólad, mert ösmerlek, – mert mondtad már világosan, 15 hozzám dobván egyúttal Rózsaágit,⁴ – mert meg^g is tetted már, ... felte-

^a Pestet – **t n**-ből jav.

^b **volt** – **van**-ból jav.

^c **a** – **az** jav.

^d **azért** – **a** jav.

^e figyelmembe – **em** jav.

^f Figyelő – **ő** [?]

^g meg – **e** fölött pont

szem rólad: hogy számlát és honorariumot küldesz Hanvára, azért^h ebben megelőzni kívánván, kérlek: Fizzess [!] October 1^{ső} napján Lukácsi Ferencz szabómesternek (fehér hajó utca, 5^{ik} szám) 38 osztrák forintot s legyünk quittek ha úgy tetszik.

20 4er Nem jöttetek el csakugyan, – pedig szívesen vártalak benneteket! Most is, nem tudom Szliácson vagy-e még, vagyⁱ már Pesten? Családod hol szid engemet otthon-e vagy otthon? Tudósits, válaszodat várom mindenéről.^j

Feleségemet visszautasította Kovács Endre,^{k5} nem májbaja van; 25 Hajnácsköt⁶ kell használnia. Isten áldjon meg mindnyajotokat.

barátod Miska

Hanva aug 28. 1862

^h azért – é jav.

ⁱ vagy – v jav. vagy th.

^j mindenéről – e r-ből jav.; l jav.

^k Endre – E A -ből jav.

1473.

ARANY JÁNOS – MADÁCH IMRÉNEK

Szliacs, aug. 29. 1862.

Tisztelve szeretett Barátom!

Ez már még sem szép tőlem, hogy elválásunk óta egy sorral sem tudósítottalak itteni mulatásom felől; jóllehet az téged talán ép úgy érdekelne, mint én ohajtanám tudni, szerencsésen jutottál-e haza, és jól talál-
5 tad-e kedves tieidet.

Én, eltávoztod^a után s a fürdői gyakorlatok végeztével rögtön megszámloltam a bámuló szobapinczérrel, s elhagyva a poloskás Pestet,^b átköltöztem ide, a jó légű, szép kilátású Belvedere-hez s azóta itt vagyok. A hely igen kedvemre való, regényes, csöndes kis fészek; de a mi
10 az ideköltözésre leginkább birt, hogy t. i. dolgozhassak, abból semmi sem lett. Idő és csend volna elég: de a fürdő hatása, a sok gyaloglás minden reggel annyira kifáraszt és ellankaszt, hogy képtelen vagyok

^a eltávoztod – o jav.

^b Pestet – i [?]

concentráltabb szellemi munkára. Nem is bánom. Így a szellemi nyugalom teljes: remélem otthon annál ruganyosbak lesznek idegeim. Valóságos teng-élet ez, nem gondolok se előre, se hátra, nem aggódom, csak néz ki belőlem a lélek, mint toronyból a bakter. Igazán, sohszem hittem volna, hogy így is lehet élni; még az unalomra is rest^c vagyok. Tevékeny lélek azonnal unja magát, ha tespednie kell: de az enyim annyira passiv állapotban van most, hogy az unalmat sem képes élénken érezni. Így telik nap nap után – ide s tova letelik az egy hónap<,> is, még vagy 10 fürdőm van hátra s akkor, Sept. 10-ke táján, búcsút veszek Szliácstól.

A fürdő közönség jóformán oszlik már, a régiek el is mentek, hanem új ember is jön egykettő, úgyhogy mégsem én leszek az utolsó. Berecz¹ ma hágy itt: de még marad egy pár ismerősöm.^d Én azonban nem bánám, ha egyedül^e maradnék is, úgy megszoktam már. Családom Szalontán van, ez is egy ok, hogy békén kitöltsem exiliumomat,² hiába mennék Pestre, ott is egyedül volnék. Mikor ide jöttem, az első három nap annyira elkedvetlenített volt hideg esőjével,^f hogy azt hittem sohase állom ki: de azóta kellemes, derült, sőt meleg idők járnak, csak a reggel kezd hűvös lenni (ma már 6 fokra leszállt a hőmérő <.>). De ha csikorig is, kiállom ezt a 10 napot – azután âdieu [!] Szliacs!

A fürdő jótékonyágát, úgy mondják az itteniek – majd azután fogom érezni. Adja Isten. Pihentem minden esetre, s ez ugy hiszem javamra válik.

Oly érdekes esemény, mely megérdemlené, hogy vele ujságotjak, itten semmi sem történik. Így hát be is zárom leveletem, a melynek nem akart egyéb célja lenni, mint tudatnom veled, hogy élek; még egyszer megköszönni jószágodat; áldott édesanyád kezeit és kedves szép gyermekeidet csókolni (megvan-e a csóka?); téged pedig ezerszer ölelni oly hévvel, a minőre képes naponkinti fürdővel^g kiáztatott és kicsávázott³ barátod

Arany János^h

^c rest – r jav.

^d ismerősöm – i [?]

^e egyedül – ű [?]

^f esőjével – ő [?]

^g fürdővel – ő [?]

^h egyb.

1474.

ARANY JÁNOSNÉ [?] – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[1862. augusztus–szeptember fordulója¹]

[Tájékoztatja Aranyt Szalontára történő utazásukról, Tompa feleségével a ceglédi vasútállomáson való találkozásukról² s a várost és a rokonságot érintő hírekről.]

1475.

FÁBIÁN ISTVÁN – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[1862. szeptember]

[Fábián nehezményezi, hogy a Szépirodalmi Figyelő tiszteletpéldányát nem kapta meg. Újabb munkát küld Aranynek; sajnálja, hogy a *Kalevala*-fordítás¹ hibásan jelent meg a folyóiratban.]

1476.

MEDGYES LAJOS – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[1862. szeptember eleje]

[Ismeretlen tárgyú küldeményt küld túlzottan udvarias levélben.]

1477.

SZEMERE MIKLÓS – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[1862. szeptember 5.¹]

[Szemere arra kéri Aranyt, hogy a Szépirodalmi Figyelő lapszámaival együtt küldjék szét dolgozatát az előfizetőkhez,² megkímélve így őt a postai költségek vállalásától.]

1478.

ARANY JULISKA – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[1862. szeptember 10. körül¹]

[Testvére betegségéről számol be és jelzi hármójuk hamarosan várható hazatérését.²]

1479.

ARANY JÁNOS – TOMPA MIHÁLYNAK

Pest, szeptember 13.^a 1862.

Édes Miskám!

Tegnap este érkeztem haza, s két leveled találtam, ma pedig kaptam egy harmadikat. Az első még augusztus 10-ke előttről kelt; a másodikban az epigrammák vannak;¹ a legújabb két levelet és két verset tartalmaz,² s egyik levél nekem szól, másik a Szépm.[űvészetek] csarnok[a] szerkesztőjének.³ Az utóbbit, nem lévén semmi alkalmam, még el nem küldöttem. E három levelednél többet nem kaptam, Szliacson sem, és így nem tudhatom, ha nincs-e veszendőben vagy egy. Én pedig irtam neked hazulról, indulásom előtt egyet, azután még Szliácsról egyet, melyben előadtam, miért nem megyünk. Ha ez utóbbit nem kaptad volna, tudósíts egy sorban, hogy felvilágosítást adhassak.

A mi már most első leveled illeti: nagyon fáj nekem, hogy te azt a cikket nem bírod felejteni. Még jobban fáj – hogy azt irod, gondolni se mersz rá hogy én irtam volna mert akkor Aranyt száz okból nem értenéd. Ez a száz ok mind abban az incriminált cikkben van? Vagy azon kívül is gyűlt össze már vagy 99? Édes Miskám! betegek vagyunk mi, elégületlenek, szenvedők: csak az kell még, hogy össze is vesszünk! Ime, a nélkül hogy az ügy állását tudnád, hajlandó vagy Szemerének előre igazat adni s engem kárhoztatni. Ha így ismersz, csakugyan rosziúl ismertél meg 15 év alatt. De hagyjuk ezt, és azt az inpardonnable⁴ [!] cikket: mentségére többet nem szólok, csupán ennyit. A Figyelő tavalyi <számában> folyamának 26-ik számában [!] van egy cikk: Irányok. Ez

^a 13. – 34-ből jav.

s még néhány szakasz^b annak készült folytatása lenni. De bizonyos akadály miatt nem lőn folytatva. Olvasd el az Irányokat és utána a Párhuzamot. Ha akkor sincs kimentve előtted: akkor nincs más mód, mint isten irgalmát könyörögni a szegény cikkiró fejére.

Az epigrammák igen igen találók: írj te ilyet többet is. Kár egy-egy ily elme szikrát elszalasztani. Adni fogom természetesen, minél előbb.

Harmadik leveled 3 pontból áll. Az első, asszonyaink találkozását 30 érinti: ezt már tudtam, megírták nekem Szalontáról.⁵ A 2^{ik} tudatja, hogy 3 verset küldöttél a Figyelőbe azóta:^c én nem láttam többet: 1., az epigrammákat. 2. Azt a kettőt, melyek egyike gondolom a Szépm.[űvészetek] Csarnok[á]é lesz, s mely e 3.ik leveledhez van csatolva. Gyulai sem mondta hogy küldtél volna többet. Nevezd meg kérlek darabonkint, 35 hogy tudjam, nem vészett-e el valami.

A 3ik pontot legszívesb készséggel teljesítem s el küldöm azonnal az árjegyzéket. (Most látom, hogy 4ik pont is^d van, hanem arra külön válasz nem lesz szükséges.)

Édes barátom – én hazajöttem bajra és aggodásra. Azt hittem, 40 hogy az enyéimet már itthon lelem, de csalatkoztam. Senki sem volt, magam vagyok. Levél jött, hogy nem jöhettek, mert Laczi beteg volt.⁶ Ma írja Juliska,⁷ hogy hétfőn már talán indulhatnak, mert Laczi egészen jól van – oly jól, hogy már föl is kelhet az ágyból mindennap – egy óra negyedre! Barátom! és én ebből semmit sem tudtam, nem írták, el akar- 45 ták titkolni s az a fiu majd meghal! De már most nyugton lehetek: mindennap képes fenn lenni egy fertályig! Nem tudom rohanjak-e haza: de hátha útban kapom őket. És itt a tenger baj. A Figyelő sorsáról – és az enyémről – még semmi sincs <eldön> bizonyos a jövő évre. S én itt – családom miatti aggodalomban – betegen!

50 Mert a fürdő hasznát még csak ezután fogom érezni. Most gyengébb vagyok, mint az előtt. Üres, kimerült, fáradt vagyok. Inaim fájnak – alig tudok irni, járni. Kell, hogy a fürdő utóhatása jó legyen, mert a mint vagyok, nem sokat ér.

^b „s még néhány szakasz” – a lap margóján függőlegesen írva besz.

^c : – ; [?]

^d is – í [?]

Isten veled, édes Miskám. Többet és örvendetesbet irok másszor.
55 Most csak ennyit, hogy tudj valamit rólunk. Legszivesb üdvözlésem a
kedves Komám asszonyinak – téged pedig csókollak lelkemből
szerető ellenséged
Arany J.^e

^e egyb.

1480.

TOMPA MIHÁLY – ARANY JÁNOSNAK

[Hanva, 1862. szeptember 15.]

Édes barátom!

Én csak irkállok neked nyakra főre s azt se tudom: haza-kerültél-e
[!] már?

Azóta 3 verset küldtem lapodba; Igen kérlek: hogy a Levél öreg
5 barátomhoz¹ címűt add át a Magyar irói Segélyegylet albumába;² nem
szeretném: ha onnan kimaradnék, pedig mostanában nincs kilátás, hogy
írhaszak. Tehát csak add által; visszapótlom duplán, és rövid időn. –

Minden levelemre egy füst alatti válaszodat várom.

Hanva, Sept 15. 1862

10

barátod Miska^a

^a egyb.

1481.

ARANY JÁNOS – HECKENAST GUSZTÁVNAK

[Elveszett]

[1862. szeptember 18.]

[Arany a Szépirodalmi Figyelő további sorsáról érdeklődik,¹ illetve arról,
hogy – ha átalakítja a lapot – Heckenast hajlandó-e a továbbiakban is vállalni a
kiadói teendőket.²]

1482.

ARANY JÁNOS – KAZINCZY GÁBORNAK

[Pest, 1862. szeptember 18.]

Nagyon tisztelt Barátom,

A Kisfaludy-társaság jelenévi kiadványainak nyomása annyira haladt, hogy nincs hátra több, mint körülbelül annyi ivszám, a mennyit Molière-ed két kötete fogna tenni. E szerint semmit sem ohajtanék jobban, mint hogy Tartuffe-öt haladék nélkül felküldd, s én tüzzel-vassal nyomathassam. Ezt annál inkább remélem, mert úgy gondolom kész, s csak távollétem tartóztatott a felküldéstől. Most már itthon vagyok:¹ kérlek hát alássan, örvendeztess meg azzal, hogy Tartuffe nyomatását megkezdhessem. Ide s tova az év végén leszünk – én a hátralevő könyv-
10 illetményt egyszerre akarom szétküldeni, mert minden szállítás többbe kerül 500 ftnál. Igaz, a Fösvényt nyomathatnám: de arra sem küldted^a még el vízontjegyzéseidet² (esedezem azokért) s aztán, hátha még akkor is lesznek scrupulusaid³ Tartuffe iránt, és én nem fogom szétküldhetni a második kötetet.

15 Szives válaszodat minden esetre, és minél hamarabb elvárom, hogy tudjam mihez tartani magamat. (A Figyelőbe nem volna még valami?) –

Fogadd lelkem hév ölelését!

Pest, sept. 18. 1862

20

tisztelevé szerető barátod^b
Arany János^c

^a küldted – d besz.

^b barátod – a á-ból jav.

^c egyb.

1483.

ARANY JÁNOS – SZÁSZ KÁROLYNAK

[Pest, 1862. szeptember 18.]

Mein lieber Karl!¹

Hallom Pesten voltodat, mikor én nem valék. Sajnálom nem találkoztomat veled. Imé, szerencsésen hazajöttem. Nőm is itthon van már, de leányom és fiam Szalontán. Laczi majd meghalt ott typhusban.

5 Én is csak utólag tudtam meg betegségét.

Hazajöttem – correcturára, s látom, hogy Esmond nyomása is már a 20-ik ívig haladt.² Most kéziratot kérnek, de nincs már. Béla nem küldött-e azóta³ neked? Ha igen, minél előbb veszem, annál jobb.

Szándékom volt ez évi illetékbe még Kazinczy G.[ábor]
10 Molièrejét^a is adni:⁴ <nem> de nem vájhatom ki kezéből Tartuffe-öt. Pedig azt akarja első kötetnek mégsem küldi. Így a másik kettőt – a II kötetet – nem merem nyomtatni, hogy rajtunk vész. Azért inkább a regényt nyomtatnám.

Remélem, megkaptad a mit a Sz.[ázadok] Legend.[ája]⁵ honorári-
15 umába küldöttem volt? A regényre is adhatok közel időn.

Tisztelt családotnak szíves üdvözlétemet! téged pedig ölel csókol
igaz barátod
Arany János^b

A Figyelőről ne felejtkezz!

^a Molièrejét – è é-ből jav.

^b egyb.

1484.

TOMPA MIHÁLY – ARANY JÁNOSNAK

[Hanva, 1862. szeptember 18.]

Kedves barátom!

Leveledet Putnokon kaptam és sietek úgy a hogy válaszolni.

Három verset küldtem: az epigrammákat, Levél öregbaratomhoz
[!] és A gyülekezetben. Többet nem küldtem. E háromból, kérlek a Le-
5 vél öregbaratomhoz címűt engedd és add át az irói segélyegylet albu-

- mába; irok neked érette mást. Kértelek: hogy Lukácsit, feherhajó [!] utca 5ik sz. fizesd ki; 38 o.[sztrák] forint jár neki, több egy fillér sem.¹
- A Széprodalmi [!] Csarnoknak szóló levélre nem kell alkalom, vetesd be bármelyik levélgyűjtő szekrénybe.
- 10 Hála istennek hogy fiad csak volt beteg; eddig hiszem megláttad már kedveseidet kívánt épségben. Ohajtom szivemből.
- Megértetek ugy-e: hogy nőm Pestre menetelével^a azt kellett tennem, mit tettem? bizonytalanra hogyan tartoztattalak volna benneteket?! Mégis láttak [!] egy két percze egymást.
- 15 Feleségem re infecta² jött Pestről vissza; elköltötte pénzét s baját vissza-hozta; azóta pár hetet a hajnácsköi fürdőben töltött, de már késő volt ez idő.
- 99 ok nem létezik vagy mind a figyelői cikkben létezik; fájt az a historia nem tagadom, de összeveszni nem fogunk; én rád semmiért se tudnék haragudni azon érzés nem volt harag és nem is lesz.
- 20 Szemerének^b se adtam ab invisit³ igazságot, csak azt irtam mit tőle hallék.⁴ Ha olvasnád leveleimet mellyeket azóta Miklósnak irtam⁵ e tárgyban, valaszúl [!] az ő [!] eloadására: [!] nem szólnál így s nem vádolnál.
- 25 Végre azt mondom: légy nyugton bajaid felől; várd csendesen családodat, bizonyosan épségben hazaviszi őket a gondviselés. Leveledből látom: hogy ingerült és nyugtalan vagy; azért ismét varom [!] leveledet mindenről [!] mi veletek történt, fiadról, magadról. Most pedig azt se tudom már hogyan irom le a betüket. Isten veled! Isten veletek!
- 30 Putnok Sept 18 1862 igaz barátod^c
Miska

^a menetelével – él-el-ből jav.

^b Szemerének – er egyb.

^c igaz barátod – egyb.

1485.

TOMPA MIHÁLY – ARANY JÁNOSNAK

[Hanva, 1862. szeptember 18.]

Édes barátom!

Itthon jobban átolvastam leveledet, az az komádasszony olvasta szép csendesen, asszonyosan, szíves és részvevő pausákkal, magának és nekem. Látom: hogy a Juliska levele¹ roszúl nyugtatott meg, jelentvén
5 hogy Laczi már jól van, az az naponként egy egy óranegyedre fel is kelhet. Adja isten, hogy későn járjanak soraim s midőn kapod: már akkor szépen együtt üljetek s beszéljete a már elmúlt roszról. De ha nem lennének is még otthon: ne nyugtalankodjál, hanem várd csendesen míg megjőnek, mert teljes hitünk hogy nem lesz semmi komolyabb baj.
10 Magadnak is szükséged van a nyugalomra mindenképen, különben hasz-
talan volt Szliács.

Igen is, kaptam két leveledet,² egyiket Pestről elindulásodkor, másikat az útból Sztregováról s így értem nem jöttötök okát s levelemben sajnalkozásomat [!] fejeztem ki nem jöhetétek miatt; így ujabbi felvilá-
15 gosítás felesleges.

A tőlem küldött levelet s verseket mind megkaptad. Nem szükség pedig azokból, mint írod, a b. Jozsika³ [!] lapjának adni egyet is, csupán az oda zárt s megcímzett levélkét, mellyet vettess fel a postára. A három versből kettő t.i. az epigrammok és Gyülekezetben:⁴ a Szépirodalmi
20 Figyelő-é. – A harmadikat mellynek czíme: Levél öreg barátomhoz az épen most hirdetett Magyar irói segély egylet Albumába adjad, restelném ha onnan kimaradnék.⁵

Lukácsit még egyszer elő kell hoznom,⁶ bár sajnálom: hogy egyetlen egyszer is előhoztam, mostani mindenképen kimerült állapotodban;
25 ma kaptuk meg a miért fizetned kell, de ne fizess bár mit beszéljen is ő, többet 38 osztr.[ák] forintnál, és ne elébb, mint Octóber 1ő napján.⁷

A többi dolgot nem hozom elő, múltjék el epe és üledék nélkül, annyival inkább nem hozom pedig elő: mert mint az írásról láthatod, fel kellett kelnem asztalomtól, mert szemeimre annyi villámlás jött, meny-
30 nyit az Ó világ valamennyi Jupiter Tonánsa⁸ se producált soha.

Most tehát úgy hiszem értjük egymást, s nincs egyéb hátra mint –
mentül elébb megírhatnod<,> ígért, és általunk szívesen várt megnyug-
tató leveledet. Lelkünkben ölelünk s csókolunk mindnyájotokat.

Hanva september 18. 1862

35

az, a mi te
Tompa m^a

UI. [?] b. Jósika ismét irt, légy szíves postára vettetni mentül elébb
azt a levélkét.

^a egyb.

1486.

FEJES ISTVÁN – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[1862. szeptember]

[Fejes *Jézus a tengeren* című költeményét¹ küldheti; talán Pestre utazását
ígéri.²]

1487.

HECKENAST GUSZTÁV – ARANY JÁNOSNAK

P[ilis]Maróth 20. Sept. 1862

Hochverehrtester Herr!

Soeben erhalte ich Ihre sehr werthe Zuschrift vom 18ten u.[nd]
beeile mich, da ich bis zur Beendigung der Weinlese auf dem Lande
bleibe – hiemit brieflich darauf zu antworten.

5 Bei meinem letzten Besuche im Sommer dieses Jahres, als wir uns
über den Szepirod.[almi] figyelő besprachen, war ich leider bemüßigt
Ihnen zu erklären, daß ich nicht mehr im Stande sey das Blatt mit den
bisher gebrachten Opfern auch noch weiter fortzusetzen als bis zum
Ablauf des gegenwärtigen Jahrganges das heißt bis Ende October.¹ Sie
10 hatten in Folge meiner Erklärung die Absicht ausgesprochen, das Blatt
zu Ende October auf 2 Monate zu auspendiren und die Herausgabe
desselben mit dem 1. Jan. 1863 mit verändertem Prograñ neu zu
beginnen. Seither hatte ich nicht mehr das Vergnügen über den

Gegenstand mit Ihnen zu sprechen, da wir beyde längere Zeit von Pest
15 abwesend waren. Auf Ihre briefliche Anfrage sehe ich mich leider
genöthigt wiederholt zu erklären, daß – nachdem sich die Verhältniße
auch in den letzten Monaten nicht günstiger gestaltet haben, – ich die
Herausgabe des Blattes nicht weiter fortsetzen kann. Ich habe die 2
Jahrgänge mit bedeutenden Geldopfern durchgeführt, kann mich aber
20 nun nicht mehr entschließen, diese Opfer einem Publicum gegenüber
fortzusetzen, welches dem Unternehmen seine Theilnahme zwei Jahre
hindurch versagt hat.

Was nun Ihre zweite Frage betrifft, ob ich geneigt sey, das Blatt
unter verändertem Titel u.[nd] Inhalt mit neuen Anstrengungen in
25 geistiger u.[nd] materieller Beziehung neu fortzusetzen, so muß ich
gestehen, daß ich viel darüber nachgedacht habe, daß ich aber sowohl
vor der apathischen Theilnahmlosigkeit des Publicums als vor der
krankhaft aufflackernden Censurirung, die sich im Gebieth der
periodischen Presse gerade jetzt hervorthut,² zurückschrecke u.[nd] mich
30 ganz rathlos fühle. Wenn ich irgend eine Aussicht hätte u.[nd] wüßte,
daß das Unternehmen auf die Basis von 1000 Pränumeranten gestellt
werden könnte, so würde ich den Versuch, selbst wenn er für die erste
Zeit mit neuen Opfern verbunden wäre, nicht scheuen. Da ich aber die
Erfahrung habe, daß das Publicum auf den Verleger, der auch Opfer zu
35 bringen bereit ist, sehr wenig Rücksicht nimt, so scheint mir der einzige
Ausweg eines möglichen Gelingens darin zu liegen, daß Sie direkt als
Verleger und Unternehmer Ihres Blattes auftreten und hiedurch die
Theilnahme eines größeren Kreises, als es bisher der Fall war, in An-
spruch nehmen.³

40 Wenn Sie, hochverehrtester Herr, sich hiezu entschließen wollen,
so wäre in den nächsten Nummern des Figyelő eine kurze Anzeige zu
geben,⁴ in welcher angedeutet wird, daß das Blatt, um in die
regelmäßigen Jahresabschnitte einzutreten, für 2 Monate suspendirt und
vom 1. Jan. 1863 an mit neuen Kräften und mit erweitertem Inhalte
45 auftreten wird. Inzwischen könnten die nöthigen Vorbereitungen ge-
troffen werden und da Sie über einige geschäftliche Fragen meine
Meynung zu wissen wünschen, so wird sich sobald ich in die Stadt koñe
die Gelegenheit ergeben, diese Fragen mündlich ausführlich zu be-
sprechen ehe Sie mit der Anzeige des Unternehmens hervortreten.

50 Im Falle Sie übrigens keine Lust hätten das Blatt auf eigene Gefahr
neu herauszugeben, so erlaube ich mir hiemit anzudeuten, daß es mir
sehr erwünscht wäre, wenn Sie einem literarischen Unternehmen
beitreten würden, welches ich für die nächsten Monate vorbereite,⁵
welches periodischer Art ist und mir als für eine längere Dauer be-
55 gründungsfähig erscheint. Ich wäre in der Lage, für Ihre Mitwirkung
einen jährlichen fixen Gehalt von 1500 fl. anzubieten, der bei Gelingen
des Unternehmens auf 2000 fl. erhöht werden könnte. – Im Falle Sie
hierauf zu reflektiren geneigt sind, werde ich, sobald ich in die Stadt
koñe, die Ehre haben Ihnen die weiteren Mittheilungen zu machen und
60 Ihnen die Entscheidung überlaßen, ob Sie sich bei dem Unternehmen in
ganz unabhängiger Stellung betheiligen wollen.

Indem ich mich Ihnen bestens empfehle u.[nd] zugleich meine
große Freude darüber ausspreche, daß Sie gestärkt u.[nd] in bestem
Wohlseyn aus dem Bade zurückgekehrt sind, verharre ich mit auf-
65 richtiger Hochachtung u.[nd] Verehrung

Ihr
ergebenster
Gustav Heckenast

Engedelmet kérek hogy németül irtam,⁶ feleletemmel nem akartam
70 késni; pedig nehezebben esik nekem magyarul írni.

hive
HG.

1488.

SZÁSZ KÁROLY – ARANY JÁNOSNAK
[Elveszett]

[1862. szeptember 20. körül]

[A *Századok legendájából* kér példányt, részletet küld Hebbel
Nibelungjának fordításából és újabb dolgozatot ígér a SzF-be.]

1489.

ARANY JÁNOS – KAZINCZY GÁBORNAK

Pest, sept. 24. 1862.

Nagyon tisztelt Barátom,

Már jó minap irtam volt neked,¹ de nem kapván se válaszodat, se az ohajtva várt küldeményt, azt kell hinnem hogy levelem elveszett. Tartalma röviden az volt: sürgősen kértelek, hogy Molièred [!] első
5 kötetét is, ha lehet azonnal, felküldeni sziveskedjél, mert az idő rövid, a nyomda pihen, a megkezdett regény² nyomtatása felakadt, s ezenkívül mint bizonyosra számítottam, Molière-edre ez évi könyvjárulékbán, melyet már is nem nyomtatni, hanem szétküldözni kellene. Kérlek tehát sziveskedjél megírni azonnal, lehet-e reményem fordításaidhoz a legkö-
10 zelebbi időben, vagy nyakrafőre más után kell-e kapkodnom?

Legszívesb üdvözlettel maradok

tisztelevé szerető barátod
Arany János^a

^a egyb.

1490.

ARANY JÁNOS – SZÁSZ KÁROLYNAK

Pest, sept. 24.^a 1862.

Édes Karli!

Nem addig van a. Egye meg a szurkot Salamon,¹ nagyon elsületlenkedte a dolgot. Egy betű kézirat sincs már, s a nyomda pihen. Hugo Victort² pedig hogy köttessek én neked, mikor még a bevezetés
5 sehol sincs? Revüet³ nem ad senki: így hát köss össze valamit abból, a mit a Szemlébe irtál.⁴ A Nibelungot megkaptam.⁵ Dalmadyt⁶ éhen várom. Csak Kazinczy küldené Molierjét,⁷ [!] hadd nyomtatnám: de ő lassúbb mint a halál. Az idő telik és még sehoggy sem vagyunk.

Szives ölelésünk mellett

10

Arany J^b

^a 24. – 4. jav.

^b egyb.

1491.

ARANY JÁNOS – TOMPA MIHÁLYNAK

Pest, szeptember 24. 1862.

Édes jó Miskám! Leveledet kaptam, a verseket is, e szerint mindent. Az epigrammák most jönnek, a másik később.

Családom már majd csak rendbe jönne.... De más baj van. A FIGYELŐT vagy át kell alakítanom – vagy megszűnik. 400 előfizetővel
5 nem megy. A mulattató részt szaporítanom, a kritikait korlátoznom kellene. Concentrálnom minden szépirodalmi erőt vagy a javát legalább. Díszebb, bővebb tartalmú lapot adnom. Nevét is változtatnom. Mind ez hamarjában nem megy: hihetően két hónapra megszűnik és január 1-én indul új pályafutásának, ha isten, íróársaim és a közönség úgy akar-
10 ják.

Istennek, persze, csak könyöröghetek. Az írókat fel akarom szólítani, hogy csoportosuljanak egy igazán szépirodalmi lap kiállítására. (Az ily öszpontosítás az én eszmém volt, rég pengetem, s tőlem lopta el, a szó betű szerinti értelmében az új nemzedék.¹⁾ Úgy kezdek belé, ha
15 reményem lesz *jobban* díjazni (és mindent díjazni) – a többenél. A tartalomra lenne fő gond fordítva. Erre szükség volna megnyernem: 1. az írókat. 2. Az írók kezeskedése mellett a közönséget. Miután jó tartalom előállítására, jó díjazás nélkül, nem megy: a lap csak úgy folytattatnék, ha legalább ezer előfizetője lesz. Az ezer előfizető megnyerésére pedig az
20 írók becsületbeli garantiája kellene. Kizárólagosságot nem akarok: de igen bizonyos lekötelezést ennyi s ennyi munkáig, hogy folytonos jót adhassak. De erről majd szólni fog köriratom, melyet az írókhoz bocsátni készülök. Remélem, csak te sem hagysz el!

Egy oly oklevélre volna szükségem, édes Miskám, melyet a köz-
25 zönség elé adhassak, s mely ily formán hangozzék: „Mi, ezek s ezek, a szépirodalom emelése, központosítása stb. tekintetéből, elhatároztuk, hogy lehető legjobb munkáinkkal ez s ez lapot fogjuk folyvást, azaz egymást felváltva, támogatni.”

Persze ez plágiumnak látszik az ÚJ NEMZEDÉK után, de nem az.
30 Reményilem egyébiránt, hogy magából az új nemzedékből is eltorozok néhányat, ha nem is nyilvánosan.

Azt hiszem, ha Pesten valaki most felütheti a szépirodalmi zászlót, én is felüthetem. És szellemi s erkölcsi tekintetben nyújtok annyi

garantiát, mint akármelyik. Anyagi garantiát is akarok nyújtani, ha ke-
35 zembe adják az e célra vezető eszközt, mi a közönség megingatott
bizalmának szilárdítása, előre nyújtott kezesség s biztosíték által, hogy a
lap jó lesz, oly jó, mint csak szépirodalmunk mostani színvonalán lehet-
séges.

1½ ívet, szép borítékban, szándékozom adni hetenként. Képet igaz,
40 most sem: mert azt is, folyvást jó (és díjazott) tartalmat is adni, még ezer
előfizetőnél sem lehet. S én ezeken fölül tantième² gyanánt szintén az
írók közt osztanám fel a jövedelmet, még utólagosan is. Például, ha a
vállalat jobban ütne ki, után fizetne az ember minden ívre s minden
költeményre, aránylag.

45 De még nem ért a dolog annyira, hogy bővebben írhassek. Kiadó
után kell látnom s kalkulusokat tennem. Néhány practicus ember segít
ebben.

Isten áldjon, édes Miskám, kedveseddel együtt. Nőm a viláért
sem haragszik, csak teszi magát. Ölel és csókol benneteket, – valamint
50 én számtalanszor. Barátod

Arany J.

Utóirat. Miklós csakugyan brochuret³ ír, s a Figyelő mellett is szét
akarja küldeni.⁴ Csak siessen vele!

1492.

SZÁSZ KÁROLY – ARANY JÁNOSNAK

[Kiskunhalas, 1862. szeptember 27.]

Kedves Öregem!

De már most én mondom, hogy nem addig van a'. Miféle beszédek
azok: hogy a Sz.[ázadok] leg.[endája]^{a1} bevezetése még sehol sincs,
hogy üssek össze valamit... stb? Rég meg van az, kí is van nyomatva
5 (tömérdek s szarvas sajtó hibával) nekem egy hónapja van már telyes [!]
példányom a könyvből.^b Ez hát nem akadály.

^a Sz.[ázadok] leg.[endája] – idegen kéz által beszúrt ceruzás kiegészítéssel: **Száza-
dok legendája**

^b könyvből – ö [?]

Esmondal² így vagyunk: Salamon azt mondta: egyszerre akartok
egy 12 <füzetes> ives^c Esmondot s a Sz[.][ázadok] leg.[endáj]-át
kibocsátani; a 12 ivnyire bőven elég Esmondból a kézirat s így^d az sem
10 siető. – Most már sajnálom, de lehetlen addig több kéziratot küldenem,
mig haza nem megyek. A mi lesz, mint irtam, Oct. elején, tehát egyhét^e
[!] mulva. Akkor rögtön.

A királynék veszekedését³ add, kérlek, mielőbb. Dalmady <a na-
pokban> is itt megy; sajtáságos alakja meg ne ijesszen!^{f4} Ölel s csókol,
15 Halas Sept. 27-kén^g

hived Sz Károly.^h

NB. A Sz.[ázadok] Legendájáértⁱ kapott 200 frtról azért nem küld-
tem^j nyugtatványt, mert nem tudom

1. Ama 25 frt is hozzá számítandó-e?
- 20 2. Most a kész füzetem kell kiszámítani, hogy épen mennyi jár érte.
Ird meg hát,^k mennyiről irjam a nyugtatványt?

^c ives – besz.

^d így – u [?]

^e egyhét – össz.

^f is itt megy; sajtáságos alakja meg ne ijesszen – besz.

^g Sept. 27-kén – 5-ből jav.

^h hived Sz Károly – mindhárom szó egyb.

ⁱ Sz. Legendájáért – e r-ből jav.

^j nem küldtem – egyb.

^k meg hát – össz.

1493.

KAZINCZY GÁBOR – ARANY JÁNOSNAK

[1862. szeptember 30. körül¹]

Tisztelt barátom,

Vettem mindkét kedves leveledet. A legelsőt nem válaszoltam
meg, mert földői szűn- és enyhidődet nem akartam irodalmi bajlódással
keseríteni. Jegyzéseidet nagy köszönettel fogadom; Toldyval, ki épen
5 nálam volt, meggrumináltuk.² Sokat tanultam belőlök; részben el is foga-
dom. Kérlek tehát, tedd mind a két darabot szekérpostára, költségemre;

egy hét múlva, vételöktől, visszkapod, s sajtó alá adhatod, ha tetszik. Arra kötelezem magamat ezennel, hogy a nyomtatás miattam szünetelni nem fog. S míg ez a kötet elkészül, áttekintem Tartuffeöt. Eddig nem
10 tettem, mert – őszintén megvallva – boszantott [!] hogy a nyomtatást elhalasztád,³ és mert azon egy pár órát, mit munkában tölthetek naponként, Galeot foglalta el;⁴ utolsó íveit ma küldöm, hála istennek, Bécsbe.

Gyulay Pál úr ugyan nekünk állt lapodban.⁵ Én nem fogom Szemere Miklóst követni,⁶ mert sem annyi súlyt nem fektetek akár arra,
15 mit tart rólam Gyulay úr, akár arra, mit mond az efféle viadalmakat^a figyelmére méltató parányi közönség. Annyi azonban áll, hogy én, oly tónusban főleg, nem „akadoznék” Gyulayba; tőle pedig annyi tekintetet, mint a mennyivel iránta viseltetném, talán megvárhatok; Toldy pedig kétségen kívül. Sokat el lehet fogadni, vagy legalább nyelni, de vagy
20 méltán leczkértessenek, vagy legalább olyki leczkértessen, ki arra jogosítva van quand même.⁷ Gyulay gúnyos álmélkodása s kérdezősködése valóságos értetlenség; arra pedig, hogy tónusára fátyolt vessünk egyénisége miatt, még sokat kell nőnie.

Isten Veled, tisztelt Barátom. Tarts meg mindenek felett becses
25 jóvoltodban.

KGábor

Ha, laptölteléknek, Galeot elbeszélései közül* valamit használhatsz, szolgálatodra áll. Én igen érdekesekeknek tartom; úgy látszik, Ráth⁸ is, a kiadóm.

30

—————
* De dictis & factis Matthíae [!] Corvini.⁹

^a viadalmakat – a jav.

1494.

TOMPA MIHÁLY – ARANY JÁNOSNAK

[Hanva, 1862. október 1.]

Kedves barátom!

Hála Istennek, hogy családod állapotjáról csakugyan örvendetest, vagy legalább megnyugtatót írhatasz; csendesen majd rendbe jöttök egészen. Sáros-patakon temérdek olyan korú fiatal ember mint Laczi volt a
5 typhusban és sok áldozatául is esett részint a Cursus alatt¹ részint otthon a szünnapokban; csak most vigyázzatok rá és vigyazzon [!] ő is magára. Az élet s egészség [!] még is legelső, más bajjal aztan [!] csak megbírkozunk.

Most szóljunk a lap ügyéről. Tökéletesen egyet értek veled, és
10 őszintén tanácslom: hajtsd végre gyorsan a mire készülsz. Zajt kell ütni zajt az év utolsó hónapjában, hogy újévre^a előkészítve legyenek az elmék és praenumeráljanak² a zsebek. A mostani czimet el kell vetni és a leendő egy szóból álljon, nem valami kaczér szóból pedig, hanem olyanból melly jellemző, tetszős és eléggé költői legyen. Semmi vagy
15 igen igen kevés Critica. Előre nyomtatva közölni mint írod, az írók neveit és ígérekésöket, teljes formás alakban. Legyen kijelentve hogy a lap Szépirodalmi^b lap lesz, különösen hogy Nő olvasmány is. Bizony jó lenne egyikét képecskét is adni! Szóval újjászülni s keresztelni kell a lapot. Vidéki barátaid és ismerőseid a mellett személyesen is kortesked-
20 hetnek.^c Így hiszem hogy a süker el nem marad. Fájdalom hogy a Figyelőhöz hasonló lap akárki szerkessze is nálunk meg nem él; meg volt kísértve többször de nem megy uti figura docet.³ Balgatagság volna nem simólni a közönség bár nem dícséretes hajlamaihoz a mennyire illendő, és ennyi bizonyára illendő. Neved s állásod a régíbb nemzedék
25 legjobbjait gyűjtheti egybe, és csak azok is kiknek nevei most futólag megfordúlnak elmémben egy hatalmas lapot adhatnak a közönség kezébe. Csak rajta, nekem teljes bizalmam van. Most Reményi⁴ itt járt, baró [!] Vay Alajosnál⁵ nagy társaságban említettem ezt a dolgot, elmondtam a mit kellett, és számosan ígérték hogy előfizetnek. Hijába, így megyen

^a újévre – új évre [?]

^b Szépirodalmi – s [?]

^c korteskedhetnek – e jav. [?]

30 az a világon!. [!] Helyes hogy kizárolagosságot [!] nem követelsz, bajos
is úgy megkötni az író, elég annyi mennyi tervben van. Engem ki je-
lenthetsz 6, 8 vagy 10 versre, akár ennyi vagy amannyi hétre vagy szám-
ra, a mint számitásod [!] hozza magával. Ne gondolj azzal hogy a
csoportosulás eszméjének eredetisége tán el disputáltatik tőled, nem tesz
35 az semmit fő a cél.

Most már magunkról valamit. Meg vagyunk élünk, feleségem egy
kicsikét jobban is van; remélünk. Én a régi állapotban s ha rozabbúl
nem leszek: én is meg élek csendesen, más segítségével. Holnapután
Debreczenbe szándékozom szerencsét próbálni, lovat akarok.... nem
40 lopni, bár Igricziben nevelkedtem,⁶ hanem venni, a Fátyol nagyon előre-
gedett s meg is vakúlt – szegény, jó és hű szolga volt s igen fogom
sajnálni midőn – cigány-kézre kerül.

Szivesen ölelünk és csókolunk benneteket.

Hanva October 1. 1862.

45

igaz barátod
Tompa^d miska^e

^d Tompa – p tint. vagy th.

^e egyb.

1495.

ARANY JÁNOS – KAZINCZY GÁBORNAK

[Pest, 1862. október 2.]

Tisztelt kedves Barátom,

Ma vettem becses soraidat, és kívánságod szerint ime küldöm visz-
sza mind két darabot. Úgy látom, hogy már el vagyok késve; valami 30
ívet az idei competentiából¹ kinyomtak ugyan már, de én azt csak a
5 tieddel együtt akartam szétküldeni, hogy meggazdálkodjam [az] egysze-
ri szétküldés költségét, mert igen sokra rug. Most, ha addig várok, míg e
három színmű ki lesz nyomva, kivált ha még Tartuffe-re is jegyzeteimet
kivánod s visszakéred, a correctura ivek küldözésével együtt – bizonyára
kimegyünk az évből. Pedig nincsen semmi, a mit „becsebb
10 műfordítás” czíme alatt a közönségnek adjak ez idén, csak Molière lett
volna, meg egy füzet a Századok Legendájából.² Csupa fordított

- regénynyel 50 ivet foglalni el, az nem gyarapitná a közönség tetszését. Még is kénytelen leszek, ha Molièred [!] soká el talál húzódni.
- Megbocsáss, ha fordításaid II. kötetét nem adhattam sajtó alá. Hisz
15 nem is tettem volna, míg jegyzeteimre nem válaszolsz. Abban hibáztam, hogy 3–4 hetet késtem e jegyzetekkel, de nem volt időm elolvasni, s a nyomda akkor különben sem hevert. Azután fürdőre kellett mennem, nem mulatságból, hanem oly kényszerűségből mely nekem életkérdés. Azt nem akartam volna, hogy a nyomtatvány minden íve saját kezemen
20 is keresztül ne menjen: úgy számítottam hát, hogy mire hazajövök, te felküldöd Tartuffe-öt is, s akkor – september october folytán – derekasan nekihajtok a nyomtatásnak, s még novemberben szét is küldözhettem. Te, halasztásomat akaratod és szavad iránti bizalmatlanságnak vetted, holott csak a körülmények összevetéséből eredt az. Egy fordított
25 regényt nyomhatnak vala távollétemben is: a tied körül magam is részt akartam venni. S ily értelemben, azt gondolám, semmi sértő nem lesz rád nézve abban, ha a II. kötet nyomását az I.vel együtt vagy ennek folytán vétetem munkába. Miután a két kötet egymás nélkül nem adható; miután a mit én ez évben nyomatok, annak ez évi költségéből kell kitelni
30 s az ez évi illetékek szét is küldetni: nem fogod balra magyarázni, hogy minden körülményt összevetve, úgy számítottam, miként jobb lesz – az addig elkészülendő – Tartuffe-el^a september közepén kezdeni meg a nyomtatást, mint a II. kötet nyomása által a már sajtó alatti kéziratokat háttérbe <nyomni> szorítani.
- 35 Mindazáltal nem teszek le a reményről, hogy még ez év folytán szétküldhessem Molièredet. [!] Szeretném legalább igen nagyon, mert a regény, melyet az illető bizottság fordíttatni (ellenemre) jónak látott,³ bár igen művészi alkotás, a mi közönségünknek, mely Elliot művét⁴ sem igen izleli, bizony unalmas lesz. Molièred [!] adna életet ez idei
40 szállítmánynak. Most habozok: ne küldjem-e szét, a mi készen van, a várakozó közönségnek, habár tetemes áldozatba kerül is; hogy inkább várhasson a tiéd után. Csak volna befizetve mind az évi járandóság! de még ott is sok a restantia, s nem tudom, nem lesz-e jókora deficit végtére is. Ezért mondom, hogy a jövő év<re> fejében^b nem lehet nyomatni,
45 szerencse, ha a jelenévi illetménynyel jól jövünk ki.

^a Tartuffe-el – u ü-ből jav.

^b fejében – besz.

Kérlek tehát alázatosan, siess Tartuffe felküldésével is. Mozgásba hozom Emichet, s egyszerre nyomatom mind a kettőt. Így talán még mennénk valamire. De ha Tartuffe-öt csak azután kapom meg, mikor már a Fösvény és^c Dandin ki lesz nyomva (nem is számítva a correctura 50 küldözés általi késedelmet) csak azután olvasom és küldöm rá észrevételimet, azután, lehet, te visszakéred, s úgy küldöd fel ismét: akkor alig hiszem, hogy ez évben elkészüljön. S a közönség, mely nem kap semmit, vagy hiányosan kap, felmentve érzendi magát ígérete beváltásától, s a mi vállalatunk tönkre jut.

55 Bocsáss meg az alkalmatlan sürgetésért: de ha helyzetemet úgy éreznéd, mint én, bizonynyal nem kárhoztatnál.

Örülök, ha futólagos jegyzetim, csak részben is, megnyerték tettségedet. Én nem arrogálok⁵ magamnak, hogy műveden javíthatok, de miután felhívtál, őszintének kellett lennem.

60 Gyulai elleni neheztelésedre⁶ ez uttal [!] semmit sem mondok, mert kifogytam az időből. Galeotidnak^d azonban,⁷ ha valamely érdekes részét beküldöd,⁸ igen szívesen fogadom. Meguntam én ezt a torsalkodást: a Figyelő közelebb át fog alakulni más lappá. Erről is többet, ha megérik a nyilvánosságra. Kérni fogom az új laphoz szives köz- 65 reműködésedet, mindenkorra pedig barátságodat.

Leghőbb üdvözléssel maradván
Pest, oct. 2. 1862

tisztelevé szerető barátod
Arany János^e

70 U. i. A „jegyzetes”-sel együtt már nem 2, hanem 3 levelem ment hozzád.⁹

^c a Fösvény és – besz.

^d Galeotidnak – a e-ből jav.

^e egyb.

1496.

ARANY JÁNOS – SZEMERE MIKLÓSNAK

[Elveszett]

[1862. október 10. körül]

[Arany, sajnálva Szemere utószavát, a békülés hangját pendíti meg.¹ Szemere *Válaszának* szétküldését Heckenast kiadói beleegyezésétől teszi függővé.² A szüreti társaság segítségét is kéri, hogy ajánljanak számára előfizetőket új folyóirata számára.³]

1497.

SZEMERE MIKLÓS – ARANY JÁNOSNAK

[H. n. 1862.] 13 october.

Kedves Jancsim! E perczben jött leveled, s egy óra múlva indúl a' velejtei posta, hogy tehát még elmehessen levelem is, igen röviden.

Nagyon nagyon meg örültem soraidnak, látom hogy te még is a' régim vagy. Ugy ugy! ha öszvetűztünk is, igyekezzünk ezentúl még
5 jobban szeretni egymást. Utószavam? nem lehetett kevesebbet tennem,^a
– így is jobban viseltem én magamat, mint az én Jancsim, – no de hagyjuk ezt. Csak valamelyik lap meg netámadjon [!] érzékenyen,¹ – mert ládd lehetlen vólna kikerülnöm, hogy ekkor részletekbe ne bocsátkozam.

10 Mi a manó, te tehát újra nem vetted leveletem? Én hozzád az előfizetők [!] eránt még septe [!] 5^{én} irtam, bizónyitja [!] postakönyvecském, s Róthfeldet² (a Lloydnál szerkesztőtárs) is azzal utasítám később hozzád³ (azt vélvén hogy nem akarsz nekem válaszolni), hogy: miután nem válaszolsz, ő adja elő kérésemet. S azt azért hittem,^b mert azt hívém
15 ép az lessz kettő közzöl [!] (névsor, szétküldés) a' könnyebben tellyesíthető.⁴ [!] De Rothfeld 3 hét múlva írt csak, s én elúnva várni, s azt vélve hogy nem tellyesítetek kérésemet, az alatt szétosztottam a haza hús része fele példányaimat, s csak 100 maradt fönn, a' százat e hó 3^{án} tettem postára Ujhelyben, küldve egyenesen a' figyelő kiadóhivatalába

^a tennem, – , -ből jav.

^b hittem – e é-ből jav.

20 bérmenten. nállam [!] van a postaibizonyítvány [!] is. Nem írván meg Rothfeld a' kiadó nevét, nem tudtam kihez írok, de irtam hozzá levelet, s meg küldtem valamenyinek nevét kiknek csak példányt küldtem addig, lehetónek gondolván hogy közöttök előfizetők is lehet néhány,^c ne-hogy tehát kétszer kapjon azon egy egyén. Mi sors érte tehát pesten [!] e
25 100 példányt [!] azt nem tudom, de ha Rothfeld megkapta (látom abból hogy Bérczyhez írt levelem melyet a neki^d szólló példányba zártam, hozzá jutott) a' neki küdött [!] nyalábot (75 pld.) a' kiadóhoz küdött sem sikkadhatott el.

Isten ments hogy én reád nehezteljek azért hogy Rothfeldet a' ki-
30 adóhoz^e útasítottad. Maga Rothfeld azt írta hogy ebben igazad van, sőt hogy a' lapkiadók előfizetvék [!] <árusz> névsorát nem adják ki, ez már „úgy van”. – De én az illy lap in[t]rinsecumokat^f nem ismertem.

Miska, Toth [!] Endre, alkalmasint Lévay is hozzám jönnek szüretre. Szász Karolyt [!] is hívtam, de ő nehezen jöhet^e olly messziről.

35 Nos!^f hát nem erdemli [!] Brassai mind azt mivel meg csípkedem? – Erdelybe [!] és Kolozsvárra is küldtem p[é]ldány[ok]kat, csak Brassainak nem; gyermekes henczegés lett volna tőlem. Iste[n]veled! [!]

barátod Szemere

ui.^g Ha tellyes bizalmam nem vólna „nem hazudó szemeidben”^{h7}
40 (vörösmarty [!]) kétkedni vólnék kéntelen. Ennyiszer nem jutni hozzád levelemnek, az már csakugyan boszantó.

*Igazán, igen kérlek csinálj lábat e 100 példánynak. Mínt mondog: nállad nélkül nem küldik szét. Ládd, s ez idő óta mit sem tudsz rólluk. Lehet (bocsássá meg az illető e kételyt, de engemet üldöz a sors, képzeld
45 40 példányom elsikkadt, egy kóborszínész kéregetveⁱ járt, s ki nállam hált, csente e el?^j vagy a' nyomdász csalt meg – én midön eljöttek nem számláltam meg menyi [!] jött, leveléből értesülvén hogy mínd [!] küldi, mert én csak 500at nyomattam, azt hallva hogy a' figyelőnek csak 300

^c néhány – néh jav.

^d neki – n jav.

^e jöhet – h jav.

^f A Nos-tól az aláírásig az 2. lap bal margóján.

^g Az utóirat az 1. lap bal margóján.

^h szemeidben – s jav.

ⁱ kéregetve – e-éből jav.

^j ? – ? besz.

előfizetése [!] van; a' kiadó csak 600 példányt kért hogy küldjek
50 most)[.] – Lehet mondom, hogy kiadótoknak tán eszébe sincsen
szétküldeni a pé[!]danyokat. Lökj egyet tehát rajtok, hadd indítsuk el. S
ha lehetne, <...> a' szellemesb előfizetőknek [!] e' keveset.

Nem képezed mi sok kint okoztál nekem. Gutaidézö^k lassu nyom-
da; correctura; az általam kezébe adott sajtóhibák ki nem nyomtatása
55 (4et ki választott s azt ki nyomtatta); ezekn[e]k írónnal (betanítván lyá-
nyaimat⁸ is) tehát 500nak, meg igazítása; szetküldözés; [?] – s költség
szegény az az pénztelen léttemre.¹ – És fájdalom, hogy össze kellett perel-
nünk. De vigye a manó már, csak hogy látom,^m hogy jó vagy hozzám.

^k Gutaidézö – G jav.

¹ léttemre – é jav.

^m látom – ó-ból jav.

1498.

ARANY JÁNOS – GYERTYÁNYFFY ISTVÁNNAK

[1862. október 14. után]

1861-re iratott be,¹ miután Csiszér Ur² neve 1861-re nincs még
beírva, s a három év 1861, 1862, 1863 egy folyamot képez. Külön 1862-
re nem lehet belépni.

AranyJ

1499.

ARANY JÁNOS – AZ ÍRÓTÁRSÁKNAK

[Pest, 1862. október 15.]

Tisztelt Irótárs!

Midőn ez előtt két évvel a „Szépirodalmi Figyelőt” megindítottam,
oly czéllal s reményben tevém azt, hogy a nagyon is szétszórt irodalmi
erőket egy gócz köré csoportosítsam, oly lapot hozván létre, mely, ha
5 bár kiseded mérvben, válogatott gyűjteményt mutasson fel mindabból, a
mit szépirodalmunk, fejlődésének akkori színvonalán, kiállítani képes
vala. Ugy gondolám, hogy irodalmi viszályokba még addig nem elegyült
és üzérkedő vállalatok által hitelében nem csökkent nevem elégséges

vonzerő s erkölcsi biztosíték lesz, mind íróársaimra nézve, hogy biza-
10 lommal csatlakozzanak hozzám, mind a közönség irányában, hogy la-
pom kellő pártolása által lehetőségessé tegye tiszta szándékom valósítá-
sát. De reményem csak részben teljesült. Abban csalódtam-e, hogy több
vonzalmat képzeltem magam iránt íróársaimnál mint igazán volt? vagy
15 elmulasztám megtenni mindjárt eleinte a kellő lépéseket megnyeré-
sökre? vagy kötelezettség, hajlam, megszokás annyira más laphoz csa-
tolta őket, hogy az enyémet sokan elégnék tarták egyszerűen tudomásul
venni? vagy önálló irodalmi, szerkesztői működés, nyugalomvágy,
másnemű életgond s részint hamar bekövetkezett politikai lendülés fog-
lalta-é el őket? Elég a hozzá, többen elmaradtak, kiket vártam, kiket
20 szívesen üdvözöltem volna, s *állandó* munkatársakul leginkább amaz
egynehány régiebb íróra levék szorítva, kiknek személyes barátságával
dicsekhetem. Így történt, hogy lapomban nagyobb tért kelle engednem a
tudományos és bírálati résznek, mint eleinte szándékom volt, s ez által
(noha az irodalomnak így sem tettem hasztalan szolgálatot) annak a
25 veszélynek lőn kiteve folyóiratom, hogy a közönség csupán időöltést
kereső vagy tisztán szépirodalmi művek iránt fogékony része nem talál-
ván elég élvezetesnek, mind inkább amaz állandó de kiseded számú kö-
zönségre szorítkozzék, mely az efféle olvasmányok által érdeklődik.
Azonban e közönség (noha örvendetes, hogy már *van*), nem elegendő
30 arra, hogy egy ily folyóiratot – nem mondom: *fentartson* (mert ha csu-
pán *tengődés* volna a cél, sokáig eltenghetne), de hogy *virágzó állapot-
ra emeljen*, a mi nélkül a kitűzött cél elérni nem lehet. Ennek meggon-
dolása birt engem rá, hogy a Szépirodalmi Figyelő körül oly módosítá-
sokat kísértsek meg, a melyek, míg egy részről nagyobb közönségre
35 nyújtanak kilátást, más részről lehetővé tegyék nekem íróársaimat szo-
rosabb és állandó csatlakozásra szólítani fel, őket előre biztosítván, hogy
lapom köré gyűjtendő, nem kívánok tőlük anyagi áldozatot.

Azon meggyőződésben, hogy egy *tartalmilag* jó szépirodalmi (s
általános műveltség terjesztő) lap az, melyre a közönségnek, könnyebb
40 olvasmányul, most leginkább szüksége van,¹ tervem alapját e két pontra
helyezem:

1. Hogy legfőbb, mondhatnám minden figyelem a tartalom *becsére*
s a lehetőségig folytonos jóságára fordítandó.
2. Miután – középszerű pártolás mellett – nincs remény ahhoz,
45 hogy mind a külső kiállítás fényét, mind a válogatott tartalom költségeit

megbirhassuk: egyelőre a képeket, mellékleteket, diszítványeket megszorítva, minden suly az *írók díjazására* fektetendő; a díjazást akkép intézve, hogy az a lap *kelendőségével arányban növekedjék*. Ha aztán a pártolás idővel reményen fölüli mértékben mutatkoznék: akkor lenne
50 mód, küldíszre is költségesebben áldozni.

Ezekből indulva ki, tervem vázlata e következő:

1. A „Szépirodalmi Figyelő”, módosult tartalmához képest, címét is megváltoztatja és lesz: „KOSZORÚ”. Ez utóbbi név nem akar fenhéjázni, vagy koszorúkat osztani és fogadni el, csupán annak symboluma,
55 hogy a magyar írók egy koszorúban nyujtják itt műveiket a közönségnek.

2. A „KOSZORÚ” megindul jan. 1. 1863. s megjelen a Figyelő alakjában, de fél ívvel megbővítve, hetenkint egyszer. A „Figyelő” éve october végével lejárván, két óra megszűnik, részint hogy az előfizetési
60 határidő a naptári évvel összhangzásba jöjön, részint az új lap előkészületei végett.

3. De a „KOSZORÚ” fenállása [!] csak úgy tekinthető biztosnak, ha mintegy 1000 előfizetője találkozik. Ha ennyi számra december utolsó napján valószínű kilátása nem lesz, akkor meg sem indul. Ha decemberben remény mutatkozik: úgy megindul a lap, de csak úgy foly tovább az
65 első félévénél, ha e fél év alatt megbizonyúl, hogy várakozásában nem sokat csalódott. Különben az első félévvel megszűnik, azon szomorú tapasztalással gazdagodva, hogy nálunk nincs még oly közönség, mely tisztán *tartalmáért* becsülne szépirodalmi lapot. E feltétel a közönségnek
70 előre, még a programmban, tudtul adatik, hogy a lap meg nem indulása vagy oly hamari megszűnése mindenkinek érthető legyen.

4. A „KOSZORÚ” *főlapja* szépirodalmi; u. m. kötött és kötetlen alakú költői dolgozatok; továbbá (nem *szorosan* tudományos) aestheticai, társadalmi, általános miveltség terjesztő cikkek (ide vonhatók lévén pl. föld- és népisme, utazás, historia, sőt némely általánosb
75 érdekü tudományág egyes mozzanatai vagy körrajza is, mivel közönség számára, kellemesen előadva); melléklapja vagy *tárczája*: bíráló, ismerető, múlattató tartalommal; u. m. könyvismertetések, kivonatok, jelesb műveknél tüzetes bírálatok is; életképek, genre-ek, mindenféle szépirodalmi skizzek;² apróbb irodalmi, művészeti, társadalmi közlések a bel- és külföldről, ismeretterjesztő, vagy érdekes notice-ok,³ színbírálat, könyvészet, szóval mind az, minek egy úgy nevezett *literaturai* lapban
80

helye van. Nagyobb változatosságra, kevesebb *szakszerűsége*, több általános érdekre törekszik, mint a „Figyelő”.

85 5. A „KOSZORÚ” minden író, ki előlegesen csatlakozik hozzá, s általában minden olyat, ki (nem levén csupa kezdő) a díjazásra igényt tart, ha művét elfogadja, tisztességesen díjaz. A díjazásra nézve 1000 előfizető vétetvén sinórmértékül: egyelőre így állapítatik meg. *Prózáért*, kidolgozott eredeti munkánál (minők az előcikkék, a novellák vagy 90 más folyóbeszédű költői dolgozatok, tüzetes bírálatok, nem csak mutatóvényszerű hanem eredeti könyvismertetések, s általában minden, formába kerekedő esztétikai, társadalmi, általános műveltségre tartozó cikkek) a lapnak egy ívétől 40 ft.; könnyebb munkánál (mint pusztán mutatóvényszerű nagyobb eredeti műből, fordított novellák vagy más kötet- 95 len nyelvű költői dolgozatok, oly átdolgozások, hol a fordítás vagy mutatóvén-képeni idézet a túlnyomó, külföldi folyóiratokból átvett notice-ok, apróbb cikkek, szóval minden kevesebb fáradsággal és műgonddal járó dolgozatok), ivenkint 20 ft. – *Vers-költeményért*, a darab jószágát, (némileg terjedelmét is) tekintve: 20, 15, 10 ft.; fordításoknál: 15, 10, 5 100 ft. Közösleges lyrai versnél nagyobb terjedelműek külön számítás alá esnek. Díj nélkül a „KOSZORÚ” csak a szerző világos lemondása esetében, vagy oly kezdőktől ad művet, kiket csupán művek kiadása által is elégnek tart buzdítni.

Ha az első fél év folytán az előfizetők száma oly öröndetes szaporodást mutatna, hogy az alapul vett 1000-et meghaladná: akkor a főnteb- 105 bi díj minden 100 előfizető után *aránylag emeltek*; azaz, ha 1000-től 40 ft., 1200-tól már 48 ft., 1500-tól 60 ft. számíttatik az író javára s e pótlék *utólag* is hozzáadatik a díjhoz. Ha ellenben a lap, a 3-dik pont szerint, arra lenne kárhoztatva, hogy az első félévvel megszűnjék, akkor, 110 és csupán e hat óra, venné igénybe a szerkesztő, hogy t. munkatársai írói díjukat az előfizetők arányában leszállíttatni engedjék s ez által bukását enyhíteni sziveskedjenek.

6. Hogy azonban a közönség bizalma előre felébredjen a lap iránt, szükség, hogy egy csoportban lássa azok neveit, kik a lapba dolgozni 115 ajánlkoznak, annál fogva kérem mielőbbi becses válaszáat arra nézve, *remélhetem-e és mily mértékben* Kegyedtől, hogy lapomat támogatni fogja, egyszersmind felhatalmazást, hogy becses nevét a programmba kitehessem.

Kizárólagos csatlakozást nem kívánok (hanemha valaki önkint úgy
120 akarná), csupán azt, hogy mindenkor számíthassak szives támogatásra,
hogy lapomnak némi előnye legyen mások felett, s hogy a beküldött mű
íránt netaláni észrevételeim meghallgattassanak. Jól tudom, hogy az írók
efféle csoportosítása tekintetében egy vállalat már megelőzte az enyé-
met;⁴ azonban nincs okom utánzás vádjától félni, mert én már akkor
125 foglalkoztam e tervvel, midőn amarról még semmi tudomásom nem
volt. Azon t. irótársaimtól, kik az érintett vállalatnál szavukat adták,
egyáltalában nem kívánom, hogy kötelezettségüktől elálljanak; azt azon-
ban remélem, hogy miután oda sem kötötték le magukat kizárólag, be-
cses dolgozataikat lapomtól sem vonják meg. Hasonló reményben va-
gyok azon t. irótársaim felől is, kik egy vagy más formában más lapnál
130 is vannak kötelezve: a nélkül, hogy onnan elvonni akarnám, szives
közreműködésüket ohajtom s elvárom az én lapomhoz is, mely tulaj-
donkép nem is az enyém, hanem mindnyájunké, az irodalomé, mert
ennek hitele, méltósága, lehetne mondani becsülete, kívánja egy ily
135 organum létre hozását.

Fogadja szives üdvözetemet!

Pest, october 15-én 1862.

Tisztelője
Arany János m. k.⁵

1500.

KAZINCZY GÁBOR – ARANY JÁNOSNAK

[1862. október közepe]

Tisztelt Barátom,

A szüret bajlódásai közt vettem szíves s nekem mindig becses so-
raidat. E bajlódások nem fognak tartani, a jég gondoskodott róla, s így
reménylem, hogy kívánatodnak haladéktalanul megfelelhetek. A
5 correcturák „üzött vadként” (mily poetai leleményesség!) üldöznek, s
sok idejét veszik igénybe meg-meggyúladó fejemnek. Mindamellet
rajta leszek, hogy a két darabot a jövő héten postára adjam, s biztosítal-
lak, hogy míg nyomatod, Tartuffeöt is elküldöm. Ne nyugtalankodjál
tehát legkevésbé is az évi illetmény fölött.

10 Kétségtelen dolog, hogy a közönség részvételét [!] kiadásaink
meglehetősen lehűtötték. Nagy balfogás az, nem tekinteni a változatos-
ságra. Az angol egy-két ételt tálal, de hízlaló quantitásban;^a a magyar a
számát nézi, s az után^b méri a szíves látást. Én öt-hat művet adnék, s
különneműt még azonfelül. Létezésünk alapja a közönség részvevése; ne
15 tömjénezzük azt szolgálilag, de ne is húzzunk [!] újjat. [!] Ti okos dolog-
nak tartottátok¹ a Majláth meséit² mellőzni; én ugyan nem. Megszoktam
minoritásban lenni; s Bede Adam³ igazságot szolgáltatata nekem.
Galeotot⁴ venni fogod. Válasz [!] belőle^c amit tetszik. S tarts meg
mindenek felett becses jóvoltodban.

20 K Gábor^d

^a hízlaló **quantitásban** – alatta vonal

^b az után – azután [kül.]

^c belőle – besz.

^d egyb.

1501.

SZÁSZ KÁROLY – ARANY JÁNOSNAK

[Kunszentmiklós, 1862. október 18.]

Kedves barátom!

Képzeld, nagy kutyafuttában megyek Szemere Miklóshoz^a szüret-
re, hol Tompával s Tóth Endrével várnak reám. Hétfőn [!] reggel Pestre
megyek, este vasuton el.

5 Nem jónél el? – Öt^b nap megjárjuk. S kibékülni mily gyönyörű al-
kalom volna!¹ Gondold reá magadat... Hétfőn [!] ebédre invitálom ma-
gam hozzád.

Csokollak [!] s a feleséged kezeit és Julcsát, Laczít.

SzKár^c

10 K[ún]sz[ent]M[iklós]. 18k Oct.^d

^a Szemere Miklóshoz – egyb.

^b **Öt** – **Ő** [?]

^c egyb. és leh.

^d 18k Oct. – egyb.

1502.

SZÁSZ KÁROLY – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[1862. október 18. és 21. között]

[Szász korábbi munkáinak elszámolását kéri Aranytól, illetve Arany László állapotáról érdeklődik.]

1503.

ARANY JÁNOS – SZÁSZ KÁROLYNAK

[Pest, 1862. október 21.]

Édes Károlyom!

Az ebédet megettük nálad nélkül is, noha veled örömebb lettünk és tettük volna. Hanem szüretre én úgy sem mentem volna: mert (a mint a Figyelőből láthatod¹) nagy dolog és nagy baj van itt. Magam leszek a 5 kiadó² – hanem erről majd bővebben. Most csak arra kérlek, irj össze nekem ismerőseid közül a két hazában³ egy oly névsort (ha lehet a postát is kitéve) hova előfizetési ívet küldhetek, mert néhány százat úgy akar-nék szétküldeni. Hasonló kéréssel fordultam másokhoz is, így akarván szert tenni egy oly laistromra, kik az én lapomra szívesen gyűjtenek. – 10 Kiszf.[aludy-Társaság-] és Figyelő-számadást majd rendbe hozzuk, ha feljössz, de a laistrom hamar kellene.

Szíves üdvözetemet nőd és édes anyádnak, téged pedig öllelek mindenha

barátod

15

Arany J^a

U.i. Köszönöm kérdésetet Lacziról.⁴ Fekütt [!] egy hétig itt is, de már jobbacskán van.

^a egyb.

1504.

ARANY JÁNOS – TOMPA MIHÁLYNAK

[Pest, 1862. október 21.]

Édes Miskám!

Régóta lesem az időt, hogy egy kedélyes, szívélyes, nedélyes levelet írhassek, és ime most is annyit^a írok, hogy idezárva küldöm a Lukácsi kifizetett számláját.¹ Valami 80 kr szállítási költséget kért volna még, de 5 miután expressus² parancsodat tudattam velem, elhagyta könnyen.

Most, édes barátom, körömrre kell állani, mind a tizre. Kiadója vagyok lapomnak.³ Ha megbukom – én bukom, pedig tudod, nem igen van miből. Azért úgy akarnám, hogy jól kezdjem.

Arra kérek, írd nekem össze egy névsort azon t.[iszte]lt] „honfiak 10 és honleányokból” (név, lakás, utolsó posta) kiket ösmersz és kikről felteszed hogy gyűjtenének (vagy legalább előfizetnének) lapomra. Nehány száz példányban így is akarok gyűjtőveket szétküldözni, nemcsak a lapok mellett, mert azt elhajítják. A többről majd értesülsz a programmból s az írókhoz menő^b felhívásból:⁴ de ez a laistrom kéne 15 nekem rövid időn.

Hallottam, hogy Miklósnál vagy szüretelni.⁵ Oda is irtam, neki: de haza is neked; megkapod így vagy úgy. –

Laczi – 3 szeri visszaesés után – lassan lábad,⁶ – a többiek egészségesek vagyunk, és ölelünk benneteket szívéink legszentebb hevével.

20 Pest, oct. 21. 1862.

igaz barátod^c
Arany János^d

^a annyit – í [?]

^b menő – n jav.

^c igaz barátod – egyb.

^d egyb.

1505.

TOMPA MIHÁLY – ARANY JÁNOSNAK

[Miskolc, 1862. október 22.]

Kedves barátom!

Futtában írok neked néhány sort Lévai Jozsitól,^a kinél pár órát mulatok, menvén a Hegyaljára szőlöt [!] enni s a mint az egek kárpitja mutatja: ázni. –

5 Olvastam a lap ügyében tett jelentést; csak rajta, el kell mindent követni; különösen jó újdonságírókat szerezz! Én minden jót remélek.

Mi történik azon előfizetőkkel, kik majusban egész évre fizettek elő? Legyetek figyelmesek, nehogy akadjon valaki, ki az ilyen dolgok által diszgustáltassék.¹

10 Itt küldök 12 osztrák forintot; 3 évi partolói [!] díj (tán így nevezik) a Kisfaludy-Társaságban, Szentiványi Miklós² részéről, ki lakik Sajó-Gömörön,³ u.[tolsó] p.[osta]^b Tornallya.⁴ A könyvilletményt eleitől fogva, küldje meg neki az illető hivatal haladék nélkül.

15 Lesz tán még időd, hogy e levél és pénz vételéről a Figyelő vég-számában tudósíthass.⁵

Ölellek [!] szivemből benneteket, ugy-e már egeszségeseket? [!]
Miskolcz oct 22. 1862.

igaz barátod
Miska

^a Jozsitól – z besz.

^b u. p. – . besz.

1506.

SZÁSZ KÁROLY – ARANY JÁNOSNAK

[Kunszentmiklós, 1862. október 25.]

Kedves Barátom!

Itt egy csomó név, a mi eszembe jutott. Ha még jut, utólagosan megküldöm.

5 Kiváncsian várom: hogy lesz a lap? Ird meg, mert én Decz (akad.[émiai] N[agy]gy.[ülés]¹) előtt nem megyek Pestre.

Gyulaynak ezt izenem: mit adjak a Részvét k[öny]v[é]be,² nem tudom; mert semmim sincs, s most nem csinálhatok hamarjába valami olyast. Adhatom a Lorántfi Zs.[uzsánna] szönyegét,³ ha az Eötvös anathemája azt kiadni engedí.⁴ – Próbáltam az Elveszett paradicsom III
10 énekét

„Hail, holy Light!...” leforditni,⁵ [!] végig (700 sor) – elísmentem [!] 180 sor[ig],^a de nem vagyok vele megelégedve,^b s abba hagyom. Ha csak valamit [!] (pl. a nálad levőt) a Nibelungénekből⁶ nem adom. – Röstellem, de így állok. Rendelkezzék hát Pali, mit tegyek.

15 Ezerbocsánat, jó asszonyok, az ebédre meg nemjelenésért, meg hogy azzal a jó mandolás kiflivel hiába vártak! Én sajnáltam legjobban, hogy belőle nem ehettem! De nem lehetett....

Várom a Béla által kilátásba helyezett számadást, hogy a szükséges nyugtákat kiállithassam....

20 K[un]Sz[ent]Miklós 1862 Oct. 25.

szerető barátod^c
SzK.

[A névlista]

Szász Domokos^d – kolozsvár. [!]

25 Kasza Dániel, tanár, N.[agy] Enyed.

Horváth Sámuel, mérnök, Gerend, u.[tolsó] p.[osta] Gyéres.

Demeter Sándor, nevelő. Sepsi-Szentkirály;^e u. p. Sepsi Sz.[ent]

György.

Baló Beniám ref. lelkész. Déva.

30 Dáné István, d[et]tő. SzászVáros.

Gr Lázár Kálmán,^f Benczencz. u. p. Sz[ász]Város.

Könczey Károly Rukkar, u. p. Fogaras.

Miklós Miklós ref[.] lelkész Ó.Torda.

Dózsa József ” ” : Új-Torda.

35 Bacsoni Ádám ” ” : Sz.[ékely] Udvarhely.

Szűcs Márton Sz.[ékely] Udvarhely.

^a sorig – -ig [?]; t [?]: a pecsét kivágása miatt hiányzik

^b vele megelégedve – össz.

^c szerető [!] barátod – egyb.

^d Szász Domokos – össz.

^e Sepsi-Szentkirály – S s-ből jav.; király <györgy>-ből jav.

^f Lázár Kálmán – össz.

- Mihál Aural Sz.[ékely] Udvarhely.^g
 Lázár Dénes, Cs.[ík]Taplocza, u. p. Csik-Szereda.
 Cserey Jánosné^h ő nagys. Imecsfalva, u. p. Kézdi Vásárhely.
 40 Antos Ferencz – Réty. u. p. Sepsi Sz.[ent] György.
 Molnár János ref. lelkész – Brassó.
 id. Tompa Miklós Kis Borosnyó, u. p. Sepsi Sz[ent]György.
 Pap Károly ref[.] lelk. Püspöki, u. p. NagyVárad.
 Illéssy György – Debreczen.
 45 Pápai Imre ref. lelkész, Hajduⁱ Böszörmény.
 Péter Dénes – [Kiskun]Halas.
 Péter Antalné Dömötör Eleonora assz. [Kiskun]Halas.
 Zseni Mórné assz. [Kiskun]Halas.
 Toth Lajosné,^j Péter Johanna assz. Szabadka.
 50 Dékány József tanár Holdmező [!] Vásárhely.
 Pap Elek – Kardszag. [!]
 Hegedüs Zsigmond – Jászkisér u. p. Apáti.
 Juhász Nándor – [Kiskun]Félegyháza.
 Keserü-Bérczi-Ilon ő nagys. [Kiskun]Félegyháza.
 55 Katona Zsigmond – Duna Földvár.
 Gergey Károly^k – Sz[ékes] Fehérvár.
 1. Bárczay – b[.] Kemény^l Ida ő nagys. TiszaRoff u. p. Kenderes.
 vagy 2.^m Dr. Karácsonyi János – TiszaRoff – u. p. kenderes [!].
 Özv. Draskóczy-Szentmiklósi Klementine Beje, u. p. Tornallya.
 60 Csemniczky Pál <Szentmiklossy Antal> ⁿ – Beje, u. p. Tornallya.
 Nt. Elekes Károly esperes Károly Fehérvár.
 Bors Károly^o K[un]sz[ent]Miklós.
 Zseni Józsefné Gózon Krisztina assz[.][Kiskun]Halas.
 Ördög Andrásné assz. JászBerény^p.

^g Szűcs Márton Mihál Aural – össz.

^h Cserey Jánosné – össz.

ⁱ Hajdu – H jav.

^j Tóth Lajosné – össz.

^k Gergey Károly – egyb.

^l b[.] Kemény – egyb.

^m Az előző sor **1.** és ezen sor **vagy 2.** a sorok elejére írva besz.

ⁿ Csemniczky Pál – besz.

^o Bors Károly – össz.

^p JászBerény – össz.

- 65 Barcsik Mártonné assz. JászBerény⁹.
Bibó Dénes, Enying.
Nagy Károlyné assz. SzabadSzállás.
Dobos Sándor. Kalocsa.
Baksai Sándor ref. lelk. Csanád, u. p. Baja.
- 70 Katona Antal mérnök Kanizsa (Bács megy.)

⁹ JászBerény – öszs.

1507.

ARANY JÁNOS – CSAPLÁR BENEDEKNEK

[Pest, 1862. október 27. körül]

[A Tisztelt Irótárs-hoz címzett és szóló nyomtatott körlevél szövege.¹ Kísérőlevél nincs.]

1508.

ARANY JÁNOS – REMELLAY GUSZTÁVNAK

[Elveszett]

[1862. október vége¹]

[Arany a Koszorú nyomtatott programját küldi el; emellett az előfizetők és azok toborzásában segítők ajánlását kéri Remellaytól.²]

1509.

NAGY JÓZSEF – ARANY JÁNOSNAK

Nyitrán 1862. Okt. 28.

Igen tisztelt Szerkesztő Úr!

Kegyednek hozzám intézett fölszóllítását [!] nagy megtiszteltetésnek tartom, és igyekezni fogok mennyire hivatásom, hivatalom, és egyéb [!] bokros foglalatosságim engedik, annak megfelelni.

5 Szaktanulmányimat a természetitüdományok [!] képezik, ezek közül pedig a madártan kedvencz tanulmányom; ha becses, és mint előre tu-

dom, klasszikus modorban szerkezendő lapjának természetével meg-
egyezz, akkor azoknak teréből, körül belül oly modorban mint kis művem
„A Madár”¹ írva van közreműködni fogok,² évenként vagy 4. nagyobb
10 értekezéssel. Grof [!] Forgach Károly afrikai utazását is beküldhetném³
szakaszonként, anyiban [!] is érdekesek, mert mindez irányban eredeti
nézetekre, tapasztalatokra alapítvák.

Ennélfogva felhatalmazom a Tekintetes Szerkesztő Urat hogy ne-
vemet a programmban [!] megemlítsék; előfizetési ívvel^a is kérem tisz-
15 teljen meg, azon leszek, hogy sok előfizetőt szerezzek; habár megval-
lom, hogy vidékünkön is a komolyabb és képző olvasmányhozi hajlamot
kiirtották már a szerencsétlen élczlap<ok>ok, és egy felületes, pongyola,
miben sem kedvet lelő litteraturai^b ízlést megalapították, melyet igen sok
id<id>öbe [!] és munkába kerülend megjavítani.

20 Kitünő [!] tisztelettel

alázatos Szolgája
Dr Nagy József mk⁴

^a ívvel – í jav.

^b litteraturai – besz.

1510.

ARANY JÁNOS – JÓSIKÁNÉ PODMANICZKY JÚLIÁNAK

[Pest, 1862. október 29.]

Méltóságos Báróné!

Aesthetikai szaklapomat, a Figyelőt, oly szépirodalmi s általános
mivelttség terjesztő lappá készülök átalakítani,^a mely a hölgyvilágnak is
több élvezetes olvasmányt nyújtson, mint a megszűnt folyóirat.

5 Méltóságod egyik közelebbi műve a Figyelőben¹ is úgy volt ismer-
tetve, mint a tiszta nőiség s erkölcsi nemesség kinyomata: s bizonyára
nagyot veszténének lapom olvasói, ha azon gyöngéd toll tiszta vonásait
nélkülöznék, mely kivált női közönségünk előtt oly méltán kedvessé
teszi Méltóságod iratait.

^a átalakítani – í [?]

10 Bátorodom annálfogva szives tisztelettel fölkérni, hogy lapomat e
részben pártoltjai közé bevenni s olykor egy beszélylyel gazdagítani
méltóztassék.²

Kezeit csókolva maradok

15 Pesten, oct. 29-én 1862. Méltóságodnak
legalázatosb szolgája
Arany János^b

^b egyb.

1511.

ARANY JÁNOS – JÓSIKA MIKLÓSNAK

[1862. október 29.]

Méltóságos Bátor Ur,
Tisztelt Hazafi!

Az ide mellékelt felhívás¹ megmondja, honnan vevém magamnak
a bátorságot, hogy Méltóságodnál, kivel személyes ismeretségem –
5 balsors ugy akarta – nem lehetett, íme soraimmal bezörgessek.

Daczára szépirodalmi lapjaink nagy számának valódi szükségét
érezzük egy oly folyóiratnak, mely ne a külsőre, a mellékesre, hanem a
bensőre, a tartalomra helyezzen főszűlyt. A közönség ugyan arra van
kapatva, hogy minél több papirt, képeket stb s minél olcsóbban
10 igérjenek neki; azzal, hogy a tartalom egyre silányúl, nem sokat törődik:
de a jobb izlésűeknél már is némi unalom nyilatkozik e papirfogyasztó
léhaság iránt, s ha idejében jobb tápot nem nyújtunk, sokan az egész
belletristikától² megvetéssel fordulnak el.

E gondolat birt engem rá, hogy a Sz.[épirodalmi] Figyelőt szélesb
15 értelemben vett „literaturai” és általános miveltségterjesztő lappá alakít-
sam.

Jól tudom, hogy ez egy darabig nehezen fog menni, mert sem a
közönség nincs szokva ilyenhez, sem az íróknak – a jóknak t.i. – oly
bővében nem vagyunk, hogy folytonosan becses dolgozattal állithassunk
20 ki egy ily organumot. De törekszem legalább e célra, s ha egynehány jó
munka mellett a többi türehető lesz is – még is jobb, mintha a tartalmat
csak másodrendű dolognak tekinteném. Egyelőre nem láttam e célra
alkalmasb eszközt, mint a díjazást az egész lapra kiterjeszteni s magam

adván ki a lapot, a mi nyereség fordul rajta, méltányosan és igazságosan
25 megosztani irótársaim közt. Tudom, hogy a díj magában nem tesz jóvá
valamely munkát, de ösztönöz minden esetre, s talán azt eszközli hogy a
szerkesztőnek nagyobb választása legyen a beküldött művekben.

Méltóságod neve s ottan-ottan egy munkája oly auspicium³ volna e
lapra nézve, mely igazolná a programm azon ígéretét, hogy e folyóirat-
30 nál legjelesbjeink „egy koszorúban” egyesülnek. S bár tudom, hogy
nagyobb művekkel jobban el van foglalva, hogysen novellakra [!] s
egyéb apróságokra sok időt áldozhasson; mindazáltal bátor vagyok
reményleni s alázatosan föl is kérem. Talán olykor egy novella, olykor
egy mutatvány nagyobb műből jutna lapomnak,⁴ vagy a mennyiben ez
35 társadalmi és literaturai lap, méltóztatnék levél vagy valamely könnyebb
alakban irodalmi és socialis czikkével is szerencsétetni. A díjra nézve
nem maradnék az itt közölt „felhívás” korlátai közt, hanem Méltóságod
tetszése szabná törvényemet.

Becses válaszát óhajtva, legforróbb üdvözléssel maradok
40 Pesten, oct. 29-én 1862. Méltóságodnak,

mélyen tisztelő szolgálja
Arany János^a

^a egyb.

1512.

SZILÁGYI SÁNDOR – ARANY JÁNOSNAK

Nagykőrös 862 oct. 29-én

Barátom János! Sietek válaszolni becses felhívásodra. Telyesen [!]
szolgálatodra állok: mind az apróbb ismertetések folytatásával ha
kivánod, mind^a más történelmi rajzokkal s megjelent munkák essaiy [!]
szerű ismertetésével.¹

5 Kérlek a mellékelt czédulát add át Salamontidesznek.² Nagyon sie-
tős.

^a mind – m jav.

Kedves nődnek kézcsoomat Juliskának Laczinak üdvözetemet
küldve s téged ölelve maradok

őszinte barátod Szilágyi^b

10 A Salamon levelét estve a redactionál³ kézbe adhatod.

^b barátod Szilágyi – egyb.

1513.

TOMPA MIHÁLY – ARANY JÁNOSNAK

[Sátoraljaújhely, 1862. október 29.]

1. Csemniczky Pálné ő nagyságának..... Bejében. utolsó posta: Tornallya.
2. Hevessy Bertáné ő n[a]g[y]s[ág]anāk^a.....Tornallyán.
3. Hámos Antalné dttó.....Tornallyán.
- 5 4. Szontagh Bertalanné dttó.....Királyiban. u.p. Tornallya.
5. Nagyságos Dráskóczy Sámuel urnak v. Dr. Gyuláné, Jeszenák Aloyzia baroné^b....Harkácson. u[.]p. Tornallya.
6. Nagytiszt. Szentpétery Sámuel ref. esperes urnak. Pelsőczön.^c u.p. Tornallya.
- 10 7. Tisztelendő Szabó Sámuel ref. lelkész urnak. Szkároson. u.p. Tornallya.
8. Fialka Józsefné ő nagyságának. Beretkén. u.p. Tornallya.
9. Tisztelendő Maklári Papp Lajos ref. lelkész urnak Berzétén. u[.]p. Rozsnjó.
- 15 10. Mariassy Mórné ő n[a]gysá[gá]nak ...Berzétén. u[.]p. Rozsnjó.
11. Tekintetes Szegheő Sigmond urnak.....Rosnyón.
12. <Tiszt> Nagytiszt. Czékus István esperes urnak....Rosnyón.
13. Tekintetes Sziklay Ede urnak.....Rosnyón.
14. Isaák Judith asszony ő nagyságának.....Rosnyón.
- 20 15. Tekintetes Mesko Sámuel urnak.....Dobsinán. up. Rosnyó
16. Vad Andrásné ő nagyságának. Fügében. u.p. Tornallya.

^a ngsanāk – n jav.

^b v Dr. Gyuláné, Jeszenák Aloyzia baroné – besz.

^c Pelsőczön – ú [?]

17. Bornemisza Emma kisasszony ö nagyságának. Bátkában. u. p. Rimaszombat.
18. Ifj. Bornemisza Istvánné ö n[a]gys[ág]á[na]k̄. Bátkában u.p. Rimaszombat.
- 25 19. Bélik Miksáné ö nagyságának. Rakottyáson. u.p. Rimaszombat
20. Özvegy Bodon Antalné ö nagyságának. Vályban. u[.]p. Tornallya.
21. Tisztelendő Kálniczky Endre ref lelkész urnak. Vályban. u[.] p. Tornallya.
- 30 22. Tekintetes Bodon Ábrahám urnak. Mihályfalván u[.]p. Tornallya.
23. Tekintetes Dapsy Vilmos urnak.....Rimaszombatban.
23. [!] Széplaky Lajosné ö nagyságának....Rimaszombatban.
24. Tisztelendő Pásztor Pál ref. lelkész urnak. Rimaszombatban.
25. Borbély Lászlóné ö nagyságának Jánosiban. u[.]p. Rimaszombat.
- 35 26. Tekintetes Szeremley Károly ref. tanár urnak. Rimaszombat.
27. báró Nyáry Sándorné ö méltóságának. Jánosiban. u[.]p. Rimaszombat
28. Török Ádolfné ö nagyságának. Feledben. u.p. Rimaszombat.
29. Tekintetes Szentiványi Miklós urnak Sajó-Gömörön. u[.]p. Tornallya^d
- 40 30. Tekintetes Szentiványi József urnak....Liptó-Szentmiklóson.
31. Tekintetes Kubinyi Rudolf urnak..Várgedében. u.p. Rimaszombat^e
- 32.^f Adorján Boldisárné ö nagyságának Kiszaludban u[.]p. Rimaszombat
33. Madarassy Lajosné ö nagyságának Gortván. u[.]p. Rimaszombat.
- 45 34. Vajda Gyuláné ö nagyságának. Simoniban. u[.]p. Rimaszombat
35. Tisztelendő Balogh Béla ref. lelkész urnak. Harmaczon. u[.]p. Rimaszombat
36. Tekintetes Hegyessy Sándor urnak..... Tornallyán.
37. Nagyontisztelendő Hegyessy Ede plebanos urnak. Méhiben. u[.]p. Tornallya.
- 50 38. Nagyontisztelendő [!] Balássy Ferencz^g plebanos urnak. Felnémet^h. u[.]p. Eger.
- 39.ⁱ Tekintetes Mocsáry Lajos urnak. Andornak. u[.]p. Eger.

^d az egész sor ceruzával áthúzva: **előfiz.**

^e az egész sor ceruzával áthúzva: **előf.**

^f a 32. előtt – + jel

^g Ferenc – er egyb.

^h Felnémet – n m-ből jav.

40. Nagytiszt. Kiss Gábor ref. lelkész urnak.... Losonczon.
- 55 41. Nagyonisztelendő [!] Bucsányszkyⁱ József plebanos^k urnak
Losonczon
* <42. Tiszteletes Soós Miklós ref. segédlelkész urnak. Jánosiban u[.]p.
Rimaszombat>
43. Liptay Samuelné ő nagyságának. Sajó-Kazán. u[.]p. Sajó-szentpéter
- 60 44. Tekintetes Szentmiklóssy Aladár urnak. Uza-panyiton. u[.]p. Rima-
szombat
45. Tekintetes Hanvay Zoltán urnak....Hánván. u[.]p. Putnok.
46. Molnár Viktorné ő nagyságának Abafalván^l u[.]p. Putnok.
47. Tekintetes Böszörményi László urnak....Nagy-Kallóban.
- 65 48. Tekintetes Böszörményi Károly urnak....Szathmárott
49. Tekintetes Losonczy Gyula urnak. Csobánkán. u[.]p. Rimaszombat
50. báró Vay Alajosné ő méltóságának. Bánrévén. u[.]p. Putnok
51. Horváth Antalné ő nagyságának. Putnokon.
52. <Szepessy G> Tek. Szepessy Gusztáv urnak.... Putnokon.
- 70 53. Tekintetes Palóczy Ábrahám urnak.... Putnokon
54. Mocsáry Eszter kisasszony ő [!] nagyságának. Kelemérben. u[.]p.
Putnok.
55. Hámos Józsefné ő nagyságának. Cserencsénben. u[.]p. Rimaszombat.
56. Hámos Gusztávné ő nagyságának. Kelemérben. u[.]p. Putnok.
- 75 57. Bónis Lajosné ő nagyságának. [!] A.[lsó] Szuhán. u[.]p. Putnok.
58. Tisztelendő Majomi József ref. lelkész urnak. A. Szuhán. u[.]p.
Putnok.
59. Tisztelendő Balla Albert ref. lelkész urnak Velezden. u[.]p. Putnok
60. Ragályi Gyuláné ő nagyságának. Ragályon. u[.]p. Putnok.
- 80 61. Ragályi Ferdinándné ő nagyságának. Ragályon. u[.]p. Putnok.
62. Czibur Kálmánné ő nagyságának. Dobsinán. u[.]p. Rosnyó.
63. Tisztelendő Konyha^m József ref. Lelkesz [!] urnak Zeherjén. u[.]p.
Rimaszombat.
64. Tisztelendő Sáfrány Mihály ref. lelkesz [!] urnak. Imolán. u[.]p.
- 85 Putnok.

ⁱ 39. előtt piros ceruzás +

^j Bucsányszky – s jav.

^k plebanos – pl jav.

^l Ez a sor idáig tollal áthúzva: **Előf.**

^m Konyha – K k-ból jav.

65. Tekintetes Hegedűs Lajos gyógyszerész urnak. Rimaszombatban
 66. Fáy Barnáné ő nagyságának. Jánosiban. u[.]p. Rimaszombat.
 67. Dapsy Kornélné ő nagyságának. Királyiban. u[.]p. Tornallya.
 67. [!] Tekintetes Czibur Gusztáv urnak. Feledben. u[.]p. Rimaszombat
 90 68. Tekintetes Jármly Ödön urnak. Laskodon. u[.]p. Berkesz. (Szabolcs-
 ban)
 69. Tekintetes Marton Rudolf urnak. <Csetneken> Oshtinán.ⁿ u[.]p.^o
 Rosnyó-Jólsva
 70. Tisztelendő Tóth Péter urnak. Bújva. u[.]p. Nyiregyháza
 95 71. Tekintetes Koós József urnak Zsarnón. u[.]p. Torna.
 *42. Tekintetes Pongrácz Arnold urnak Tamásfalván. u[.]p. Rimaszom-
 bat
 72. Tekintetes Kubinyi Arnold urnak. Várgedében. u[.]p. Rimaszombat
 73. Sturman Györgyné ő nagyságának. Csernelyben. u[.]p. Putnok.
 100 74. Tekintetes Volny József gyári főigazgató urnak. Brézón. [?] u[.]p.
 Rimaszombat.
 75. Tekintetes Gömörly János urnak. Pohorellán. – Rimaszombat-Joslva
 76. Tekintetes Fáy Gusztáv urnak Nústján. u[.]p. Rimaszombat.
 77. Molnár Istvánné ő nga – Klopódián. u[.]p. Temesvár, Moravicza^p No
 105 699.

Édes barátom! a Miklós levelét olvasván:¹ ime teljesitem kívánato-
 dat. Én itt vagyok néhány nap óta; felséges idő van, s a szőlő^q non plus
 ultra,² de kedélyem nem a leghíresebb. Isten veled! otthonról többet.
 Kaptad-e a 12 fttot?³

110 S.[átor]A[lja] újhely oct. 29. 1862 igaz barátod
 Miska^r

ⁿ Oshtinán besz.

^o u[.] p. – besz.

^p ez a sor más tollal, később beírva

^q szőlő – ő [?]

^r Miska – a leh.

1514.

CSAPLÁR BENEDEK – ARANY JÁNOSNAK

Szeged 1862 X 30.

T. Arany János urnak
Csaplár Benedeksk üdvöt!

T. K̄nek tegnap vettem böcsös soraira sietek ezennel válaszolni,
és pedig főleg a dolog lényegére szorítkozva „amen”nel, vagy,^a ha sza-
5 bad külföldiesködni, tout ce, que Vous voulez, et qu’il est possible.’¹ –

Mióta K̄ ’Toldi’-ját ismerem: meglehetősen tudom, mi je Arany
J.[ános] a magyar irodalomnak. És a magyar Aranyhoz, úgy látom,
mindeddig nem fért rozsdá, bár mit mondjon is az ifjabb nemzedék, s
bármily tanoknak emeljen is zászlót az újabb polgárosodás, mellynek
10 ellenében nem szándékom ugyan a vakimádók gyarló seregét szaporítani,
és amúgy öntudatlanul még a nagyidai cigányok némi takaratlanságait is
eszményi szépségnek vallani: hanem az igaz valót, a tagadhatlan érde-
met minden kitelhető buzgalommal becsülni s erélyösen^b hirdetni
hazafiui kötelességnek tartom s mások által is ollyanul ismertetni
15 ohajtom. –

E nyilatkozatom nyomán nem fog tán hitvány tömjénezgetésnek
látszani: ha őszintén kimondom, hogy Arany J. vállalata mellett fölhívás
nélkül is szívesen buzgódom; mert tudom, hogy mit akarhat A. J. a
nemzeti mivelődés terén tenni. K̄nek nagyböcsü bizalma csak sokszo-
20 rozhatja vállalata iránti őszinte^c részvételemet.

Nem tudom,^d lehetek-e, vagy mennyiben bírok tényező lenni a
„Koszoru” tartalma érdekösítésében; – mert noha 20 év óta karcolgatok
holmit ide is oda is; de azért az írói disznévre nem tartottam igényt. –
Mind e mellett örömet igérközöm, hogy, a mit nemzeti szellemünk
25 emelintésére^e üdvösnek vélek, K̄nek lapja modorában nyilvánítani s^f a
„Koszorú” hasábjainak igénytelenebb osztályzatában közzé tenni igyek-

^a , – besz.

^b erélyösen – ö e-ből jav.

^c őszinte – ö [?]

^d , – utólag beírva besz.

^e emelintésére – e l-ből jav.

^f s – besz.

szem. Lehet, hogy társadalmi közlések,^g – vagy ismertető [!] s bíráló cikkekcskékkal vagy hellénből fordítandó mutatóanyagokkal köszöntök be a megnyílt diszterembe, és pedig nem számítva aranyokra, inkább Aranyért és azért, a mitől az^h aranyból isⁱ értékesebb vagyonunk gyarapszik. – Csak valamely meglepő mostoha körülmény bírhatna anyagi jutalom igényére, – mit ha^j az égi Gondviselés távol tart tőlem: nélkülözni tudva megférek szűk viszonyaimmal is csekély körömben. [!] A díjazás ügye e szerint nem lényegős dolog reám nézve, csak kivételös esetben és a 35 körülményekhez képest fognám ezt tekintetbe venni. Különbösen is az 1000 előfizető nem könnyen varázsolható össze. Részemről [!] ohajtom, hogy tizszer annyi legyen. Rajta is leszek, hogy szaporítsam.

Ha a t. Kd̄ úgy gondolja, hogy a „Karcanyéki G” vagy „Árpádfi G.” vagy „6.8.9.” jegy obscuritása² nem vet homályfoltot a „koszorúra”: 40 akármelyiket rendelkezésére bízom – tetszése szerint.³

Még egy kéréssel terhelném t. Kd̄t: Nem sokára egy csomó tájszó gyűjteményt fogok a m.[agyar] t[tudományos]. Akademiahoz [!] juttatni.⁴ Nem tudom, mennyiben^k veszi hasznát a t.[isztelt] Akademia; de legalább szerteszórástól s elhányástól megmentve kívánnám vissza azon 45 esetben, ha ott szükség nincs reá. – Nem ok nélkül említtem föl ezt, s kérem t. Kd̄t is ez ohajtásom érvényesítésére. [!]

Fogadja t. Kegyed őszinte tiszteletem nyilvánításával^l benső^m részvétem ismételt ígétét.

Isten áldása sikerítse hazafiúi nemes törekvéseit! –

^g , – besz.

^h az – besz.

ⁱ is – besz.

^j ha – besz.

^k mennyiben – b f-ből jav.

^l nyilvánításával – v t-ből jav.

^m benső – ö [?]

1515.

VIDA JÓZSEF – ARANY JÁNOSNAK

[Eger, 1862. október 30.]

Tisztelt Tekintetes Ur!

Tegnap vettem becses felszólítását a „Koszoru”-hoz csatlakozásra, minek következtében van szerencsém a következőket válaszolni.

Tekintetes urnak rám nézve hizelgő megkeresése ösztönül szolgál
5 irodalmi működésem folytatására, mit tenni egyébkint is szándékom
volt, habár egy ideig ebbeli hő ohajomnak nem igen tehetek eleget, mert
a tanári pályán új ember levén,¹ hogy feladatokat becsülettel oldhassam
meg, csaknem minden időmet az előadásokrai készülésre fordítom.
Remélem azonban, hogy néha-néha a költészetnek is szentelhetek egy
10 kis időt, hogy a „Koszoru”-ba legalább évnegyedenként egy verset küld-
hessek.² Ha a kezdet nehézségein tullestem, más szóval: ha tanári pályá-
mon egy isk.[olai] évet eltöltöttem; az irodalmat, úgy hiszem, hivebben
szolgálhatom, mint eddig, midőn a journalistikai gépies munkával volt-
tam elfoglalva.³

15 Melyek után vagyok s maradok
Tekintetes urnak

Eger, okt. 30. 1862

őszinte tisztelője
Vida József^a

^a egyb.

1516.

FÁY ANDRÁS – ARANY JÁNOSNAK

[Pest, 1862. október 31.]

Kedves Uram Öcsém!

Hozzám is intézett becses felszólítására, van szerencsém válaszol-
ni:

5 Én már, mint 77 éves aggastyán részint gyakori testi szenvedése-
im, részint végkép elgyengült szemeim miatt – miknél fogva alig olvas-
hatok vagy írhatok naponként néhány sort, 's a 'hirlapi érdekesebb

10 cikkeket is^a nöm olvassa fel előttem <...>^b igen feltételes vagyok. Ezért arra, hogy valamely lapba, mint írótlárs írjak, biztosan ajánlkozni nem merek; mindazáltal azt ígérhetem, hogy ha valami szépirodalmi vagy társadalmi cikket még írnek, azt minden lapok felett, Uram Öcsém lapja számára fogná át küldeni;¹ valamint azt is, hogy becses lapjának ezentúl is folytonos előfizetője maradok. Utolsó cikkemet a' Budapesti Szemlének küldtem be; nem tudom: mikor jövend ki?²

15 Barátságos igaz tisztelettel maradtam
Pesten, 31 oct. 1862.

Kedves Uram Öcsémnek aláztatos szolgája
Fáy András

^a is – tint.

^b <...> – papírszakadás

1517.

REVICZKY SZEVÉR és THALY KÁLMÁN – ARANY JÁNOSNAK
Pest oct. 31. 1862

Igen tisztelt Tekintetes Úr!

5 Csekély érdemeinken felül megtisztelve érezzük magunkat a Tekintetes úrnak azon hozzánk intézett felhívása által, [!] melyben a Tekintetessed által szerkesztendő „Koszorú” című szépirodalmi [!] lapban közremunkálásra szólít fel. Van szerencsénk Tekintettesegedet [!] értesíteni hogy eme felhívásnak a legnagyobb örömmel engedünk – s mindent elkövetendünk hogy a Koszorúnak csekély munkásságunkkal [!] becsületére válhassunk – egyelőre is határozott [!] közreműködésünket ajánlván [!] föl.¹ [!] –

10 Tisztelettel maradván
A Tekintetes Úrnak kész köteles szolgái

Reviczky Szever [!]
Thaly Kálmán^a

^a egyb.

1518.

KAZINCZY GÁBOR – ARANY JÁNOSNAK

[1862. október vége]

Tisztelt barátom,

Annyira gyötör az Aranyér, hogy ülnöm egy triumphy kocsin¹ is martyrság volna. Mindamellet megvettem a mit bírtam: itt veszed a Fösvényt; mához egy hétre adom postára Dandint. Fogass nyomtatásához
5 bármi erélylyel, miattam, emberségemre mondom, nem fogsz^a felakadni többé. Csupán a correcturát, a 2dikát, kérem; s ezt elmúlhatatlanúl.

Jegyzéseidet hálásan köszönöm.² Azok még inkább láttatták velem kontárságomat. Követtelek ahol és ameddig meggyőződésengedte; s belé únasom daczára Molièrebe, papírra hánytam némely észrevétele-
10 met. Az ízlésnek nincs kézikönyve; s ki^b az, kitől inkább szeretnék én e^c téren tanulni, mint Tőled? s túlteszem magamat a delicatesse³ korlátain, hogy irántami jóságodat kibányászhasam.

A mi, újabban, szemembe ötlött ide vetem, s ha egy-két pillantást ellophatsz okosb dolgaidtól: szánd azt nekem.

15 pag. 50. Harpagon: Allons, venez, çà tous; que je vous distribue mes ordres pour tantôt.

Commentár: c'est-à dire qu'il vous faudra^d observer dans peu de temps. Dans le langage familier, tantôt employé dans la matinée veut dire l'après-midi, et c'est là le sens qu'il faut lui donner ici.⁴

20 Képzelheted, hogy' felakadtam. Mostanra, egyelőre etc. mind rossz a tantôt helyett; s én inkább akarok valamit egészen rosszúl mondani, mint más értelemmel. Azért csináltam imentre. Megszeppentem Tőled, s megkísérlém: közelbre. Mondjuk azt az életben is: közelebb meglátogat-
25 mehr gibt als er hat.⁵

^a nem fogsz – össz.

^b ki – í [?]

^c e – e t-ből jav.

^d faudra – a jav.

^e ein – e jav.

^f er hat – egyb.

p. 53. Jakab: „Hanem melyikkel közülök előbb.” – Nem volna-e magyarosabb: melyikökkal előbb?^g – Így megint:

p. 102. Anzelm: alig ismerte<m> jobban valaki mint én. – Nem lenne-e^h jobb: nálamnál.

30

Legcsúfosabb felakadásom az V felvonásban a Harpagon cassette-je. Pénztárcza, pénzszekrény etc. mind alkalmazhatlan. Ez undok ládikánál kellett megfeneklenem. Megáldana Isten, ha segítnél rajtam.

35 Téged nyaggatva!
Quel bruit pour une omelette!⁶ Egy elpendülő fordítás miatt, és

Fogadd el legbensőbb üdvözetemet.

K Gáborⁱ

40 Kijő-e az egész Molière a jövő hónapban? – És Shakspeare? Szegénységi bizonyítványnak is nevetséges, hogy annyi professionatus⁷ író s köztök annyi „genialis” etc. annyi év óta vajudoz vele. A Frízek és Szlovének is fordítják.

Ide csatlok egy Ringnek⁸ szóló csomót; adj helyt szobádban, míg ő érette jó.

^g előbb – e jav.

^h -e – besz.

ⁱ egyb.

1519.

KAZINCZY GÁBOR – ARANY JÁNOSNAK

[1862. október–november fordulóján¹]

Tisztelt barátom,

Kifeleltem a Hozzád intézett csomóból az ide melléklett jegyzeteket.

5 Méltóztassál a Ringnek szóló csomót e level [!] átadójának kézbe-síteni.

Most olvasom a Fiad Meséit.² Szorítsd meg helyettem kezét s mutasd be igaz szerencsekívánatomat tisztelt anyjának.

Tout à Vous³
K Gábor^a

10 Jegyzések.

1. „Nap nap mellett”. Azt írod, hogy ezt nem hallottad soha. Csudálkozom rajta. Én ezen a vidéken „nap nap mellett” hallom, s így az van, s a vígjáték comicus, aljasb^b nyelvében már csak ennél fogva is használható. – Jobbnak tartod: napról napra = „um Tag zu Tag” fordítá-
15 sa, s így nem magyarabb. De néhol jobban illik ez be, mint amaz, s pag.
<1>9. ezzel cseréltem föl.

2.) A rá-játszani is ismeretlen előttem; előttem nem, s igen jónak is találok. „Úrra játsza magát” nem annyit mint urat játszik”. Egyes esetekre alkalmazva mondják amúgy.

20 pag. 18.^c Méltó a kifogásod a Molière^d etjei⁴ ellen. Sajátsága, mit elkerülni könnyen lehetne, de, szeréntem, nem szabad; jellemzi őt ez ünneptelen összekötés, mert minden munkáján átmegy.

p. 25. Megegyesülni = compromittálni. Ezer magyar okiratban olvastam, s hallom minden nap „polgártársaimtól,” kiknek sokszor apellat
25 foruma⁵ vagyok.

p. 26. Az estve = ma estve^e helyett, így és soha másképp mondja a nép, s nem látom miért volna rossz e sajátság[.]^f

p. 77. Mostohát kapott, népies szokott kifejezés,^g mint feleséget kapott etc. használva főleg ha kedve ellen nyerte.

30 p. 87. deferálni.⁶ Igaz hogy rossz, de nem tudom magyarul. Amit Te tanácsolsz is az, s oda be sem illeszthető. Inkább mondassam ügyetlennek, mint hogy más értelmet adjak.

” ” Ugyanott: roszalod azt hogy a szerelem senkit sem vesz tekintetbe, s mást javasolsz. Olvassd meg reá a Harpagon feleletét, s látni
35 fogod, hogy ehez kell szabni <az előbbi> ama^h mondást[.]

^a egyb.

^b comicus, aljasb – az **aljasb** a comicus fölé írva és a kettő összekapcsolva

^c pag. 18. – **18** jav.

^d Molière – è é-ből jav.

^e **ma** estve – **ma e** jav.

^f e sajátság – egyb.

^g szokott kifejezés – egyb.

^h ama – besz.

p. 90. Ne titkoljon el etc. kifogásod van ellene. Megvallom nem tudom, miért. De haⁱ tudnám is, az eredeti kötne. Ne sajnáld azzal vetni össze.

„Mondom hogy agyonverni kellend az Urat” p. 42. Adj súlyt az aláhúzott szónak, s érzeni fogod, hogy szétszakítja lehántja róla a comicumot.

p. 93. Az ő elleni észrevételed, magában véve helyes, de itt nem alkalmazható. Valérről van a szó, s erre mondja Jakab: Uram,^j itt^k jön ő. Nem az Uram jó, hanem ő, Valér. Még az olvasót is megtéveszthetné^l az ő kihagyása.

94. Megcsalj. Nem lehet más, mert Harpagon csak <a Valer> arra vonatkozik itt, hogy V.[alér]rászedte, azaz ő H.[arpagon]^m csalódott benne.

p. 95. elkövessd, szerénted: elkövesd. A <z> szó ebből van talán el- 50 kövessed. Nem disputálok, mert roszabb grammaticus nálam nincs.

96. Meglátjátok = Vous Verrez.ⁿ Ez a pluralis szeréntem emeli a comicaít.

97. „Hogysem csak gondolatban is megsertettem [!] volna”. Elfogadom az észrevételedet, ámbár nem hív; de a becsületesb ő kell hogy maradjon. Olvassd tovább, s látni fogod, hogy a confusus Harpagon csak utóbb kezdi^o felérni^p ésszel, hogy Valér úgy beszél a cassetteről,⁷ „mint kedveséről a szerelmes”. Molière néha vastagon ecsetel, igaz, de nem a szegény másolót illeti meg, corrigálni rajta.

60 Ortographiai dolgok.

Kisé szerénted kissé. Nem tudom ugyan, miért, s tekintélyes embereknel is olvastam a kisé-t, de a Te tekintélyedért megváltoztattam.

p. 25. egésség, ezt is megjegyezted. Az egészség nálam totalitas[.]^q Én az essőt sem írom egy s-sel.

ⁱ De ha – ösz.

^j Uram, – besz.

^k itt – **i** I-ből jav.

^l megtéveszthetné – **me elt**-ből jav.

^m ő H. – besz.

ⁿ Verrez – **V** th.

^o kezdi – **z** jav.

^p felérni – **érni** besz.

^q totalitas – **s t**-ből jav.

65 p. 41. miolta, megjegyzéd: rossz-e ez?

A § jegy nem akart egyebet jelölni, mint hogy ki kezdeni a sort.

1520.

GYÖRY VILMOS – ARANY JÁNOSNAK

[1862. november elején]

Igen tisztelt Tekintetes Úr!

Sietek forró köszönettel válaszolni azon kedves levélre, melyben t.[isztelt] Uraságod méltónak tartotta^a csekélységemet is felszólítani a „Koszorú”ba való munkálkodásra. Igen nagy megtiszteltetésnek veszem, 5 – forró köszönettel fogadom, – és kész örömmel ígérem, mihelyt lehetséges, folytatom, bevégezem és el is küldöm azon már megkezdett beszélyemet – melylyel a „Szépirodalmi Figyelő” ajtaján akartam kopogtatni.¹

A ’Koszorúban zöld-nek is kell lenni, – majd ennek egy részét én képviselem, – mondván és irván én igen gyakran rémségesen zöldeket. 10 De se baj! Ha egészen rossz lesz – elvettetik, – és ezért is csak köszönettel fogok tartozni.

A dolgozásra – a mint az elmúlt napok folytán sejtethem – Oroszáján csakugyan több időm lesz, mint Pesten volt. Esti óráim mindig szabadok, – azután meg elmulván munkás hetem – szabad vagyok 15 hategész [!] napig teljesen. Csak lelkem legyen – és egészen el ne disznótorosodjam.

Hanem talán még sem lesz így egészen. Állásom olyan, minőt ábrándjaimban is alig képzeltem. Híveim kedves jó emberek, – józan gondolkodásu, egyeneslelkű^b magyarnép, [!] kik – ne legyen dicsekvés- 20 nek látszó – úgy hiszem meglehetősen szeretnek.

Van néhány úri család, – a kik körében az ember lelke újra megelevenül, – van nyugodt, kényelmes életem, csinos lakásom, szép kertem, s már is egy kis kezdődő gazdaságom .....Kegyes Istenimtől

Kérjek e többet?²

^a tartotta – a négy t egy vonallal húzva át; más helyeken nem jelöljük

^b egyeneslelkű – egyenes lelkű [?]

25 Bocsánatot kérek, hogy ily nagyon is bizalmas csevegéssé kezd át-
alakulni levelem, s hogy olyasakról is írok, melyek éppen nem tartoznak
ama vett kedves levél válaszához.^c

Még egyet: a Koszorúnak már előfizetót is fogtam. Fogok is még
többet, csak a program és az előfizetési^d ív kezében legyenek.

30 A kedves család nőtagjainak, – a Margit szigeti kiránduláson ked-
ves társnőimnek kezeit mély tisztelettel csókoltatja az a roszkabátú^e de
jó kedvű^f kis pap, – a kinek most még roszabb kabátja de talán még jobb
kedve van.

35 T. Uraságodat mélyen tisztelve szives felszólítását újra köszöni
igaz tisztelője
Győry Vilmos

^c válaszához – válaszára-ból jav.

^d előfizetési – e é-ből jav.

^e az a roszkabátú – azarozszkabátú [!]; vagy a besz.

^f kedvű – v ű-ből jav.

1521.

DÓZSA DÁNIEL – ARANY JÁNOSNAK

Kolozsvár nov 1én 1862.

Tisztelt barátom ur!

Szives felszollitasát [!] vettem, minthogy a K:[olozsvári] Köz-
lönyben éppen [!] most folyamatban levő regényem¹ irásával el leszek
foglalva december hó végeig, így egyelőre nem tudnék önnek szolgálá-
5 tára lenni, de erre szükség^a sincs tudom miután még czelszerűbb [!] ha
az első számokban a nalamnál [!] ottan ismeretesb s népszerűbb [!] írók
művei szerepelnek.

10 Én megvallom, legörömostebb írók regényt a beszely [!] igen szük
keret arra hogy megható cselekvényekkel, [!] helyes jellemzessel, [!] s
élet és tarsadalombölcseleti [!] reflexiokkal kapcsolatba lehessen atvinni
[!] abban^b valamely felvett eszmét.

^a szükség – é jav. vagy th.

^b abban – besz.

Ha tehát lapjában [!] tért nyithat egy egy kötetes regénynek, mely a székely életből lenne merítve, ezzel már február elejére szolgálhatnék.²

E szazad [!] első tizedeiben egy tanulságos családi [!] tragoedia^c
15 folyt le M:[aros] Vasarhelyt, [!] melyet en [!] egy kötetes regénnyé [!] feldolgoztam; Kolozsvárról hazaköltöztemmel [!] a tavaly e regény [!] elveszett, de a telen [!] szándékozom újból kidolgozni. Kidolgozva örömet felküldem [!] önnek, s ha az ohajtasom szerint lehető legszorosabb kritikát kiállja, csak oszinten [!] fogok örvidení kozremukodheté-
20 semert³, [!] s több hasonlok irasara [!] is vallalkozhatom. [!]

Ha azonban azon lap terehez [!] képpest [!] a regények közlését célszerűnek nem vélné, akkor a programjában [!] kitett tárgyakhoz [!] képpest [!] fogok alkalmat kapni hogy valami más dolgozattal^d vállalatához [!] csatlakozzam.

25 Hirkepp [!] írhatom önnek hogy Dietze Sándor,⁴ hazánkban [!] mulato nemet [!] akademitá ki onnek, [!] Petőfinek, [!] Vorosmartinak [!] s nekem több [!] verseinket nagy sikerrel fordította le, eppen [!] most vegze [!] be az „Ember^e tragoediaja” [!] fordítását,⁵ egy hozzám beküldött [!] közleményére [!] azon veleményt mondá Brassai hogy a
30 fordítás jobb es [!] meghatóbb az eredeténél. E fiatal ember ezelőtt két évvel „Ej [!] madár” című költeményem^f pompás fordítását küldé hozzám posta útján. Tavaly megismerkedtem vele s több [!] fordítást [!] közlé melyek mind sikerültek. A fiatal ezen feladatra megvan [!] bizva, hogy a nemet [!] irodalomban a magyar művek alaposabban
35 atplantaltassanak. [!] A jövő tavasszal megy Pestre az irodalom alaposabb tanulmányozata [!] vegett, [!] hol egy evig [!] szándékozik [!] mulatni, s úgy megy ki ha jól emlékszem [!] Drezdába [!] elfoglalni a rea [!] váro tanári állomást. –

40 Szives baratsagaba [!] ajánlott [!] maradok
igaz honfitársa
Dozsa

^c tragoedia – tragvedia [?]

^d dolgozattal – d jav.

^e Ember – E e-ből jav.

^f költeményem – I besz.

1522.

HALMÁGYI SÁNDOR – ARANY JÁNOSNAK

Kolozsvár, novbr 1-sőjén 1862

Tisztelt szerkesztő ur!

Nagy érdemü hazafi!

Mult hó 15-dikéről kelt becses levelére, a melyben az iránti nyilatkozatra szólítottam fel, ha fogok-e s minő mértékben dolgozni a „Koszoru”-ba, van szerencsém egész tisztelettel válaszolni, hogy ha van egy vállalat, a melynél igénytelen irodalmi képességemet érvényesíteni óhajtom, az mindenekfelett a Tekintetes ur jeles vezérlete alatt álló vállalat, s noha munkaerőmet (bármily csekély légyen is) kizárólag a „Koszoru” számára nem ajánlhatom fel, már csak azon egyszerű okból se, mert azt az irodalom oly ágaiban is kívánom hasznosítani, a melyek talán a „Koszoru” körén kívül esnek, de szíves készséggel és komolyan ígérem, hogy mindazon dolgozataimat, a melyeket becses vállalatának irányával öszhangzóknak [!] és lehetőleg sikerültebbeknek fogok találni, különösen a Tekintetes ur rendelkezése alá bocsátom.

15 Én épen most érkezém vissza a Székely-földről, a hol három hóig utazva, a legérdekesebb tanulmányokat tevém és sok becses anyagot hoztam oly dolgozatokhoz, melyek a „Koszoru” érdekességét tán növelni fogják. Rajta leszek, hogy minél előbb küldhessek valamit, beszélyt, regét, uti képet stb.

20 Ugyancsak oct 15-ről kelt becses felszólítása folytán kijelentem, hogy semmi kifogásom az ellen, ha nevemet a programmba kiteszi, mire a Tekintetes urat – saját kívánatára – ezennel fel is hatalmazom. Bár többetigerő, [!] fényesebb névvel ékesithetném programmját! Azonban az én szerény törekvéseimnek is vannak méltánylói, s majdnem az egész nemességgel (a Királyhágón innen) személyes ismeretségben állok.

25 Közelebbi székelyföldi körutam alkalmával se mulasztám el a „Szépirodalmi Figyelő”-t¹ ajánlani, s a „Koszoru” érdekében is megteszem a magamét.

Gyulait és Salamont barátságosan üdvözölve, s magamat a T[e]k[in]t[ete]s ur jó véleményébe ajánlva, telyes [!] tisztelettel maradok, a ki vagyok

a Tekintetes urnak

alázatos szolgája
Halmágyi Sándor

1523.

JÓSIKA MIKLÓS – ARANY JÁNOSNAK

B:[rüsszel] N.[ovember] 2. 1862

Tisztelt hontárs!

Felszólítását szíves örömmel fogadom. Így hogy sok van az öreg napszámásra mérve – főleg most: de azért Arany János számára marad mindig időm, és ezért ígérhetem ezennel hogy időről időre írni fogok ön 5 lapjára.¹ [!] A mi a tiszteletdíját illeti – erre nézve szívesen kérem önt – maradjunk – a szabály mellett – én ezzel megelégszem.

Nöm hasonloul igéri önnek² – igen nagy örömmel – és velem együtt megtisztelve érezvén magát – hogy írni fog ön jó jóilatu [!] – lapjába. – Neki 2 novellája van készen. [!] és csak arra figyelmezteti önt 10 – hogy legyen szíves őt tudósítani mikor küldje el egyikét vagy másikat.³

Én – ha a mutatóvány ivenk újabb dolgozataimból megérkeznek, egyelőre pár mutatóvánnyal [!] fogok szolgálni.

Szívemből óhajtom – hogy önnek valóban – a maga idejében keletkezett terve sikerüljön!

15 Tisztelettel maradván

híve Jósika

1524.

KECSKEMÉTHY AURÉL – ARANY JÁNOSNAK

[Pest, 1862. november 2.]

Tisztelt barátom!^a

Oct 15-ki, ma vett, körlevelére örömmel válaszolom, hogy azon eszmét, hitele vesztett szépirodalmi journalistikánkat, egy tartalmas, belbecscsel bíró lap által újból fölemelni, rég ápolván magamban, osz- 5 tom, s csekély tehetségemhez képest valósítani közremunkálásommal kész vagyok, s ennélfogva a „Koszorú” tisztelt munkatársai sorába fölvetetni becsületnek tartandom. Valami kis kéziratot – tán Utirajzot – decemb.[er] közepéig a szerkesztőség rendelkezésére adandok is[.]¹ –

^a egyb.

10 Szíves tisztelettel levén
Pest 2/11. 62.

baráti szolgája^b
Kecskeméthy Aurél^c

^b egyb.

^c egyb.

1525.

KERKÁPOLY KÁROLY – ARANY JÁNOSNAK

[Pápa, 1862. november 2.]

Tisztelt Szerkesztő úr!

A Koszoru ügyében mult hó 15^{kéről} hozzám intézett felhívására van szerencsém válaszolni, hogy mennyire eróm, s egyéb elfoglaltatásom engedni fogja, örömmel fogok annak munkatársai közt én is helyt foglalni.¹ Hogy ezt már eddig is nem tettem, annak oka egyszerűen az, mivel meg nem kerestetve azt hittem, hogy önnek lapja írókban szükségét bizonyítván nem lát; minek folytán tarték, hogy a hivatlanul jelentkezés tén a jelesek seregébe tolakodni akarásnak is tekintethetnék. Hiszem, hogy nem épen kicsiny azok száma, kik ez okból maradtunk el.

10 Szíves üdvözlettel vagyok
Pápán Nov. 2^{án} 1862.

igaz tisztelője
Kerkápoly Károl^a
mk.²

^a Károl – Karól-ból emend.

1526.

PESTY FRIGYES – ARANY JÁNOSNAK

Temesvár november 2^{án} 1862

Igen tisztelt pályatárs!

Oktober 15^{én} hozzám intézett becses soraira sietek azzal válaszolni, hogy azon kilátás, önnek dicsőséggel tetézett zászlója alatt, egy közös cél felé haladni, rám nézve nagy megtiszteltetést foglal magába.

5 Örömet leszek tehát a Koszorú közlegénye, és mint olyant meg is említheti szerény nevemet a programban.

A szorosan vett szépirodalom nem levén szakmám, historiai értékezzésekkel, életrajzokkal, a társadalmi és irodalmi élet jelenségeinek ismertetésére, és tán bírálatokra fogok szoritkozni. Örvidenek, ha becses folyóiratában tért nyit beküldendő cikkeimnek.¹ A díjazás tekintében legkevesebb nehézséget nem fogok csinálni.

10 Adja hazánk nemtóje,² hogy ön legyen arra hivatott, a családások [!] korszakának megszünését jelenteni az irodalom barátainak; és hogy új vállalatával minél elébb elérje azon célt, melyet nemes geniusa kijelölt.
15 lölt.

Hó tisztelője
Pesty Frigyes

1527.

SZOKOLY VIKTOR – ARANY JÁNOSNAK

Pest, novemberhó 2^{án} 1862.

Mélyen tisztelt Uram!

A „Koszorú” programját e pillanatban olvastam el: nagy örömmel egy részről, de megvallom, hogy némi fájdalmas érzettel is. Örömmel, mert csakugyan mindnyájan szükségét érezzük oly közlönynek,
5 mely a többfelé szétszórt szépirodalmi erőket összegyűjtse, mint nagyító üveg a sugarakat, melyek egyenkint alig tűnnek fel, míg összesítve nagyítanak, melegítenek, sőt lángra gyűjtanak. A program olvasása azonban fájdalmas érzettel töltött el azon újabb tapasztalatnál, hogy íme a legnemesebb törekvésnek is aggódnia kell a siker fölött, s talán épen
10 azért, mert nemes a törekvés!

Belém is helyezett némi reménynek fogom tekinteni, ha nevem azok sorába jut, kik a „Koszorú” szellemi jövőjének megalapítására kijelöltettek, s e belém helyezett [!] reményt erkölcsi kötelességemül tekintem arra nézve, hogy a föltevésnek erőmhöz képest megfelelni^a
15 igyekezzem.

^a A meg igekötőt az ígéhez közel, de vele nem egybe írja.

Bár száz ok hatott oda, hogy lelkem ereje zsibbadjon, s így azon aggodalom fog el, hogy munkálkodásommal nehezen nyújtom majd azt az eredményt, melyet óhajtok s talán nyújtani tudnék; de annak tudata, hogy ím<. > itt^b a tér, a hol vállvetve működhetünk, íme itt a küzd-
20 homok, hol méltó versenyezni, – mondom, ennek tudata remélnem enged, hogy visszanyerem felizgatott becsvágyamat s hogy rövid időn szerencsém lesz valamely dolgozatom beküldésével alkalmatlankod-
nom.¹

25 Igaz tiszteletem kifejezése mellett vagyok

Szokoly Viktor^c
(Kalapútca, [!] 17^{ik} szám)

^b itt – besz.

^c egyb.

1528.

TÉLFY JÁNOS – ARANY JÁNOSNAK

[Pest, 1862. november 2.]

Tisztelt Szerkesztő Úr!

F.[olyó] é.[v] october 15^{én} kelt becses fölszólítására van szerencsém válaszolni, hogy Koszoru című lapjába dolgozni szívesen ajánl-
kozom.¹

5 Dolgozataimban szándékom leginkább a jelenkori görögök iro-
dalmát s társadalmi életök nevezetesebb tüneményeit ismertetni.²

Ha T.[isztelt] Szerkesztő Ur czélszerűnek tartja, hogy nevemet a
programba kitegye, arra is fölhatalmazom.

A ki egyébiránt nagyrabecsüléssel vagyok

10 Tisztelt Szerkesztő Urnak
Pest, november 2-án 1862

alázatos szolgája
Télfy János

1529.

TÓTH ENDRE – ARANY JÁNOSNAK

Vatta, nov. 2. 862.

Kedves barátom! hiába vártam én tanácsot a mestertől... te nekem nem válaszoltál¹ költeményem formáját illető kérésemre. Ha be nem tudom majd végezni azt fogom majd mondani hogy: Arany volt az oka... sőt bevallom előtted hogy a napokban már éltem is ezzel a mentséggel,
5 midőn Pest mellől egy dérék [!] grófnő azt kérdezé tőlem hogy mikor adom már ki „Utolsó Zrinyimet”? azt feleltem rá hogy a formáját szerettem volna megaranyozni, de nem kapok rá s addig el se' készítem.

Különben, tudom hogy elfoglaltságodtól ennyit kívánni, nem a legszebb eljárás tőlem, s csak gyermeki bizalmam menthetne némileg
10 előtted ki. –

Becsés felhívásodat a megindulandó Koszoru-ra nézve épen most veszem. – Rég ohajtott dolog ez s részemről egészen találkozik vágyaimmal. Valahára tisztába leszünk a közönséggel... s talán meg fog gyérülni a száma ezeknek [a] lapsáskáknak!

15 Ami az én csekély erőmet illeti, a legnagyobb megtiszteltetés ér általad,^a midőn felhívásodnak engedve, azt teljes örömmel ajánlom fel lapodnak s állandó munkatársaid közt nevémet csak meglelégedéssel fogom látni.

Ami a honorariumot illeti, ki kell jelentenem, hogy ha a megindu-
20 láskor a kívánt összeg megem [!] jön a közönség részéről s az első fél évben csakugyan megkellene [!] szüntetni a lapot: akkor, beküldött verseimért – vagy bármiért – semmi némü honorariumot el nem fogadhatok.

Ami a felhívás azon részét illeti hogy a beküldött mű iránti észre-
25 vételeid^b meghallgattassanak: én erre nézve különösen felkérlek és mindig nagy köszönettel fogom azt venni.

Végre, bocsánatot kell tőled kérnem, hogy a lefolyt „figyelői” év alatt oly keveset dolgozhattam² lapodban, mely nekem annyi élvezetet adott. Igen rossz év volt ez reám is! Családomban, és kis gazdaságomban
30 egymást érte a csapás. Nőm és két gyermekem már hónapok óta fekvő

^a általad – d jav.

^b észrevételeid – s r-ből jav.

35 betegek. A sok lopás pedig^c a minden fegyelem nélküli szabadságot katonák által annyi vakmerőséggel üzetik, hogy a hihetlenséggel határos. Még nappal is megtörténik. Azt se tudom mitől óvjam azt a néhány darab marhámát: a beállott véstől-e vagy a zsványoktól. A minap a tanyámon a sirvermemet törték fel és lopták meg. Annyira kifarasztott [!] ez az év, hogy ha valamibe fogozkodni [!] tudnék, azonnal Pestre tenném lakásomat.³

40 Sajnálattal olvastam a Szemereféle ügyet a figyelőben.⁴ Szemere, több levelet irván hozzám az őszön miután szüretre magához várt, egész fájdalommal írta le az esetet. Én azonban abban a reményben válaszoltam neki, hogy most már,^d remélem, ismét minden a régi kerékvágásba megy vissza. Nekem fáj: de Szemere nem tett ildomosan azon idézett néhány pontban Brassai ellenébe, ki különben csodálatosan nyers a kifejezésekben.⁵

45 Igen kérlek! légy szíves Gyulainak, alkalmilag, az ide mellékelt levelkét⁶ átadni! Egy vers van abban, a Pali által szerkesztendő írói segély-Albumba.⁷

50 Isten veled! tarts meg szíves indulatodba s add át részemről, ismeretlen családodnak szíves üdvözetemet.

szerető s tisztelő barátod^e
Tóth Endre

^c pedig – d g-ből jav.

^d, – besz.

^e barátod – tod jav.

1530.

EGRESSY GÁBOR – ARANY JÁNOSNAK

[Pest, 1862. november 3.]

Arany Jánosnak, Pesten.

Kedves barátom!

5 Nyomatott leveledre, mellyet tegnap kaptam, azt válaszolom, hogy az általad szerkesztendő „Koszoru”-ba szívesen fogok dolgozni,¹ már a mint erőmtől telik, és időm engedni fogja. E szerint, ha nevémet is meg akarod említeni programmodban: nincs kifogásom ellene. Az ingyen Figyelőért ugy is adósod vagyok.² A lerovást addig huztam-

halasztottam, a míg egyszer kifogytam az időből. [!] Restségem mellett egyéb ís [!] volt a mi késleltetett. Ezt most megvallom. A tér, mellyel
10 eddig rendelkezél: szüknek mondható; az én dolgozataim pedig többnyire disputas^a jelleműek; s nem szerettem volna úgy járni, mint mikor egy lutheránus – németből magyarra fordított literátorral volt bajom, t.i.: hogy a szerkesztő épen akkor csapja be orrom előtt az ajtót, mikor ellenfelem a legborzasztóbban rágalmaz.³

15 Hanem hiszen, először: a Te lapodban, másodsor a „Koszoru”ban – melly alkalmasint szabadabb mozgást fog engedhetni, – illyesmitől ne tartsak, ugy-e ? kivált pedig azon esetben, ha az én irodalmi viseletem is eléggé correct lesz... Jó: iparkodom, hogy az legyen.

20 Egy czikket még a hó folytán átadok.⁴
Szerencsét kívánok az ujjabb vállalathoz!
Pest, Nov 3. 1862.

hived
Egressy Gábor

^a disputas – s t-ből jav.

1531.

LOSONCZY LÁSZLÓ – ARANY JÁNOSNAK

[Nagykőrös, 1862. november 3.]

Kedves Barátom!

Közelebb hozzám intézett felszólító leveledre sietek röviden válaszolni: A „Koszorúhoz” dolgozótársul szívesen ajánlkozom s nevemet a programmba bizton kiteheted.

5 Hogy mily mértékben küldhetendek dolgozatot: előre nem tudhatom – az körülményeimtől fog függeni; de annyit őszintén ígérek, hogy többet senki lapjába nem írok, mint a tiedbe.¹

Kedves családnak add át igaz tiszteletem – s szíves üdvözetemet.

10 Isten áldjon meg édes Janim!^a Maradok Nagy-Kőrösön nov. 3^{án}
1862.

Szeretve tisztelő barátod
Losonczy László

^a Janim – n jav.

1532.

MEDGYES LAJOS – ARANY JÁNOSNAK

Deézs 1862. November 3án

Tisztelt barátom!

Megtiszteltetésnek veszem: hogy az általad szerkesztendő „Koszoru” dolgozó [!] társai közé kivansz [!] számitani. Igenis; tehetségem szerént, költői és történelmi művekkel szívesen közremunkálok, s magam teljesen rendelkezésed alá bízom. [!] Más lapnak nem vagyok elkötelezve, s nem is^a akarok lenni, mert hivatalos elfoglaltatáson, [!] s önálló [!] egyházi művek dolgozása¹ időm javajavát igénybe veszik. A te lapod érdekében azonban lelkem minden erejét felfogom [!] használni;² nemcsak de ahogy a program megérkezik előfizetőket szerzek s a vidékre is írok: hogy lapod pártolását elősegítsék.

Fogadd baráti meleg kézzorításomat^b s őszinte tiszteletem kijelentését. Gyulai Palinak add által szíves üdvözetemet. A „Részvétkönyvébe” valamit én is küldeni fogok.³ Most N.[agy]Enyedre utazom testvérem látogatására ki ott ügyvédi hivatalt folytat s egyszersmind Szathmári Karolylyal [!] is találkozom⁴ s beszélni fogunk a Koszoru elterjesztése felöl [!] Erdély minden szögében.

Ismét és ismét tisztelve s köszöntve vagyok

igazán szerető barátod
Medgyes Lajos. mk⁵

^a is – az i-n pont és vessző

^b kézzorításomat – kéz szorításomat [?]

1533.

RÉVÉSZ IMRE – ARANY JÁNOSNAK

Debrecen, 1862. November 3.

Igen tisztelt Szerkesztő Ur!

Általam tegnap vett nagy becsü felszólítására van szerencsém határozottan kijelenteni, hogy a menyire tőlem telik, a „Koszoru” rendes és állandó munkatársaihoz szíves készséggel csatlakozom, s nevemet a programba egész bátorsággal kiteheti Kegyed.

Én, természetesen, költői dolgokra épen nem, hanem társadalmi, általános műveltség terjesztő, pl. történelmi munkákra ajánlkozhatom és ajánlkozom is.¹ Sőt megvallom, hogy miután azon francia-osztrák civilizationak, mely különösen Mária Therezia korától kezdve folyvást
10 mérgezi a nemzet műveltebb osztályának erkölcsseit, határozott ellensége vagyok: igyekezni fogok ez irányban is hatni. No de hiszen, ez is „társadalmi” dolog s ez benne lesz Kegyed programjában.

A mint pedig netalán egyenesen fel fog hívni Kegyed: azt tőlem telhetőleg elvégezni, különös kötelességemnek tartom.

15 Bizony szomorú dolog, hogy közöttünk kevés remény lehet egy komolyabb tartalmu vállalat sikeréhez!

Fogadja Kegyed legőszintébb tiszteletem nyilvánítását!

tisztelő hive
Révész Imre^a

^a egyb.

1534.

SZÁSZ KÁROLY – ARANY JÁNOSNAK

[1862. november 3.]

Kedves Barátom!

Mivel nyomtatott programm-leveledre választ kívánsz, ezennel írom, hogy én magamat mind abban mivel a koszorúnak [!] hasznára lehetek: tökéletesen szolgálatodra <állok> ajánlom^a s rendelkezésed alá
5 adom magamat. Szándékozom,¹ ha lesz miből, minden 2 hónapban egy verset adni, s prózai dolgozatot, a mit és a mennyit tőlem kívánni fogsz, föltéve hogy tudod mit kívánhatsz tőlem okosan.

Ez a felelet.

A kérdés pedig: magad (a koszoru [!]) számára tetted-e félre a Ki-
10 rálnék veszekedését² a Nibelungénekből? [!] vagy pedig vissza van bocsátva rendelkezésemre? Ez utobbi esetben (mivel az impurumot³ elhányódni engedtem) kérlek küldd vissza.

^a ajánlom – besz.

Végre egy kérés, illetőleg unalmas bizomány a Julcsa számára, kit
(ez most elmarad, majd máskorra)....
15 Ölelünk s vagyunk stb.
Nov. 3k. reggel. SzKárl

1535.

ARANY JÁNOS – KAZINCZY GÁBORNAK

Pest, nov. 4-én 1862.

Tisztelt Barátom!

„Fösvényedet” tegnap kaptam, a jegyzetekkel együtt. Nem disputálni akartam veled, csak figyelmeztetni egyre másra. Hol népi s vidéki szokásra hivatkozol: ott megnémulok.

5 Kivánatod szerint a „Fösvényt” nyomdába adom még ma,¹ bár ez saját felelőségemre [!] történik. Mert a miért rám megnehezteltél, gyűlési – nem ugyan^a határozat – hanem utasítás² folytán tettem volt. Ugyanis azt a leveledet, melyben a II. füzet előbb nyomását kívántad vala,³ közöltem a gyűlésben Eötvössel s másokkal; ők arra utasítottak, kérjelek
10 meg az I. kötet felküldésére, mielőtt a II-dikba^b fognék. Én ezt csak egyéni kívánatomnak tüntetve föl, magamra vontam neheztelésedet.

De most, bizom ígéretedbe s azonnal megkezdem a nyomtatást. A correctura ivek pontosan menni fognak, hanem kérlek soká magadnál ne tartsd. Három correctura lesz: első a nyomdában, másik az enyém, har-
15 madik a tied. A helyesírásban – az én javításom után – úgy változtatsz, a mint neked jónak látszik.

Hanem kérlek aztán, hogy Tartuffe is hadd menjen, mint jó magyarsággal mondja a nép: furtomfurt.⁴ Különben azt a rettenetes boszút állanám rajtad, hogy kiadnám s szétküldeném^c a II. füzetet az I. boríté-
20 kában. Tréfa nélkül, nagyon compromittálva lennék.

^a ugyan – besz.

^b II-dikba – II jav.

^c szétküldeném – össz.

Uj lapomat ajánlom kegyeidbe, ha sziveskednél terjesztésére ott a vidéken valamit tenni. A programmot néhány nap múlva küldöm.

Szives üdvözlettel és kézszorítással

tisztelő barátod

25

Arany J^d

Ring elvitte a csomót és átadta leveledet.

^d egyb.

1536.

ARANY JÁNOS – LAUKA GUSZTÁVNAK

Pest, nov. 4^{én} 1862.

Édes Gusztim!

Kerestelek tegnap – én, a te örökös alkalmatlanságod – s nem találtalak persze. Az idő szorít, nyomatnom kellene a programmot, de nem merem addig, míg a czimben szándéklott változtatás¹ iránt megnyugtató választ nem kapok. Nem szeretné üres erszényem, ha confiscálnák² az előfiz.[etési] felhívást csak egy pár ezer példányban is. Azért kérlek nagyon szépen, tudasd velem egy-két sorral, miben áll már a dolog.³ A szépirodalmi cím igen szűk a programhoz:⁴ okvetetlen el kell dobni: különben óriás in consequentia⁵ lesz a legelső lépten is.

10 Legszivesb üdvözlettel!

barátod

Arany J^a

^a egyb.

1537.

KOVÁCS PÁL – ARANY JÁNOSNAK

Győr, Nov 4.

1862.

Tisztelt barátom uram!

Becses felszólítását a' ,Koszorúbani együttműködésre örömmel fogadtam, 's nevémet a' többi érdemesebb munkatársok közzé igtattatni,

csak szerencsémnek tartom. Most a' Családikör^a számára vagyok egy
5 beszéllyel lefoglalva,¹ mit ha befejezendek, egy másik írásához látandok
a' Koszoru számára,² hogy avval a' jövő év első felében még szolgál-
hassak. Ily szépirodalmi lapra már csakugyan nagy szüksége van olvasó-
inknak, – a' kivitel sem lesz ugyhiszem [!] nehéz, az eredmény pedig
mindenesetre fényes leend. A' lapot mindenesetre kérem újévtől kezdve
10 részemre megküldeni, – a' díj, majd a' leendő honorariumbol [!] lesz
levonandó.

Tiszteletem 's nagyrabecsülésem nyilvánítása után maradok
Önnek tisztelő barátja
D Kovács Pál^b

^a Családikör – Családi kör [?]

^b mindhárom tag egyb.

1538.

FÁBIÁN ISTVÁN – ARANY JÁNOSNAK

[Sopron–Széplak, 1862. november 5.]

Tekintetes Úr!

Folyó évi Oct. 15ⁿ kelt, 's legközelebb hozzám intézett felhívására,
ha' a' „Szépirodalmi [!] Figyelő” megszűnte után kiadandó „Koszoru”
című literaturai lapjába dolgozó társul, 's minő mértékben ajánlkozom-
5 é? van szerencsém válaszolni:

Egy falusi pap, ki terhes fátája¹ igényeinek megfelelni törekszik^a
csak hivatalüres óráiban 's melleslegesen érkezvén az irodalommal
foglalkozni, ex professo² dolgozó társul bajosan kötelezheti le magát
dolgozó társul [!] bármelyik laphoz. Csak per otium³ irhattam én eddig
10 is nyelvészeti 's vallási tartalmu dolgozataimat, 's így ígérkezhettem
legközelebb az Esztergamban [!] jövő éven megjelenendő „Egyháztörté-
nelmi havi lapok” számára is.⁴

Ugyan ily kikötés mellett annál nagyobb késséggel [!] ajánlom a
szépirodalom körébe vágó dolgozataimat a' „Koszorú” számára, minél
15 szerencsésebbnek érzem magamat ez uttal kifejezhetni, hogy a

^a törekszik – s jav.

Szepirod.[almi] [!] Figyelő, a' mint már megjelenése engem nagyon megörvendeztetett, ugy egész megszünteig becslésemet birta.

A finn költészet körén kívül, mellyel jelenben főleg foglalkozom, talán eredeti közleményekkel is [!] fogok a „Koszoru”nak^b kedvesked-
20 hetni.⁵

Többire Isten áldását kívánva a jeles vállalathoz, százszoros üd-
vözléssel maradtam

Tekintetes Urnak
Sopron-Széplak
25 862 Nov. 5.

őszinte tisztelője
Fábián István
pleb.

^b nak – besz.

1539.

KAZINCZY GÁBOR – ARANY JÁNOSNAK

[1862. november 5. vagy 12.^{1]}

szerdán

Tisztelt barátom,

Megtartom szavamat, bármi nagy bajjal is, s ezennel küldöm
Dandin urat. Látni fogod,^a hogy sok helytt hasznát vettem figyelmezteté-
sednek. Ez idő szerént nem tudom jobban; egy hónap múlva, tudom
5 hogy követ nem hagynék kövön. Azonban elúntam e sysiphusi bajló-
dást.²

Kérd meg Gregusst, hogy a Társaság kiadványaiból tegyen félre
egy példányt számomra, s küldje, bepakolva jól, Toldyhoz.

Szintén: ne sajnáld előkeresni azt [az] egypár^b küldeményemet,
10 amit közölhetőnek nem találtál.

Tartuffeel [!] kinlódom; nem lesz felakadásod, ígérem. Várom te-
hát az íveket.

A legszívesb baráti érzésekkel
K Gábor^c

^a fogod – tint. vagy th.

^b egypár – egy pár [?]

^c egyb.

15 Majd el is feledtem. Vettem nemes felhívásodat. Ha oly tehetetlen ember nem volnék: szorgalmasb híved nem lenne senki: így csak jóakaratomat s ügyekvésemet ajánlhatom fel. Ha laptöltelékre lesz szükséged: végy igénybe, miként már ajánlkozám.

Még egyet: azt a Bolond Istókot folytatod-e,³ minek kezdetét egykor oly találgató^d álmélkodással olvastam a Csokonai-Lapokban?⁴
20 Bravo! Gyűjtsd a koszorúkat! Neked csak lehajlanod kell értek.^e

K G.^f

^d találgató – g jav.

^e értek – t th.

^f egyb.

1540.

ORMÓS ZSIGMOND – ARANY JÁNOSNAK

Buziás november 6^{kán} 1862

Igen tisztelt Írótlárs!

A „Koszoru” vegyes tartalmu lap^a programmjával hozzám intézett abbeli fölhívására, miszerint állandó munkatársul leendő felajánlkozásra nézve határozott választ kívánni méltóztatott, ezennel szerencsém
5 van értesíteni: hogy miután a program nézeteiben tökéletesen osztom, Kegyed vezénylete alatt a kitűzött célra közreműködést pedig szintoly nagy kitüntetésnek, mint honfias kötelességnek tartom, a „Koszoru” részére állandó munkatársul ezennel szivesen felajánlkozom,¹ és közléseimmel, melyek leginkább a képző-művészetek köréhez
10 tartozandának, csekely [!] tehetséggel ugyan; de jó szándokkal a lap szellemi értékét növelni törekvéseim közé számítandom.

Felhatalmazom egy uttal Kegyedet arra: hogy nevémet a „Koszoru” munkatársai sorába befoglalja.

Nagyrabecsüléssel maradok

15

tisztelője
Ormós Zsigmond

^a tartalmu lap – öszs.

1541.

P. SZATHMÁRY KÁROLY – ARANY JÁNOSNAK

[Nagyenyed, 1862. november 6.]

Kedves Bátyámuram!

Becsés nyomtatott sorait csak most kapom, hogy feleségemet innen hat napi járóról Munkács városából haza szállítám.^a Négy hétig nem valék honn; innen e késő válasz.

5 A „Koszorut” teljes erőmből^b támogatni kész vagyok.¹ Ha beszély kell írok^c a minőt tudok; de előleges felszólítás után a Kritikumoktól sem rettenek vissza. Néha aetheticai essay-ékkal^d is szolgálhatok. Eddig terjed az én köröm. Én tehát a mit az oltárra tehetek ime hozom; csak egy hóval előbbi megintést kérek.

10 A lap programjából és első számaiból reá jövök ha más aprósággal nem jöhetnek-e segédül; ha igen, azt sem sajnálom.

Szilágyi Pistától régen kaptam levelet; azt hiszem egészséges, de rest.^e Szutyogatva még sokat tehetne az irodalomért. Többek közt a magyar syntaxist alig lehetne erősebb kezekre bizni. Jó lesz egy kissé 15 megmegzavarni.

Kedves családjának szíves üdvözetemet; önnek munkájához türelmet és ezer áldást.

Maradok

N.[agy] Enyed 6^{ik}, nov. 1862. őszintén tisztelő öccse

20 P. Szathmáry Károly^f

^a haza szállítám – hazaszállítám [?]

^b erőmből – e i-ből jav.

^c írok – í i-ből jav.

^d essay-ékkal – e a-ból jav.

^e rest – s jav.

^f egyb.

1542.

LÁZÁR KÁLMÁN – ARANY JÁNOSNAK

Benczencz ut.[olsó] posta Szászváros 7/11 862.

Tisztelt Szerkesztő Ur!

Ne vegye kegyed hizelgésnek – hizelegni egyáltalán nem tudok – ha őszintén kinyilatkoztatom azt, hogy némi elfogultsággal nyultam tollam után midőn [!] tisztelt Kegyednek előttem nagyra becsült felszólítására felelni készülék.

Őszintén akarok nyilatkozni: midőn első ifju koromban először nyultam tollhoz talán dics [!] vágy, hiuság vezérelt és nem gondoltam meg eléggé minő komoly^a kötelezettség háromlik az íróra. Nem sokára átláttam hogy akarat és egy kevés tehetség még nem elegendő a siker kivívására. Ha nem akarjuk azt, hogy csupa laptöltelék szolgáltassunk [!] hanem bárminő^b [!] szerény irodalmi nevet akarunk magunknak kivívni s magának az irodalomnak némi hasznat [!] hajtani. Átláttam hogy az írónak mindenek előtt komoly tanulmányokra van szüksége, hogy önbírálatra képesíttessék mi mostani nézetem szerint fő kelléke annak, (nem, kötelezettsége) ki az írói nevet <ki.> kivívni, nem pedig bitorolni akarja. Ez okokból kiindulva pár év előtt ideiglenesen vissza-
lépve időmet merően a tanulmányozásnak szenteltem. Minő sikerrel? Annak megbírálását majdon [!] tisztelt kegyedre bízom. Én a Családi Kört kivéve¹ egyedül a Kegyed lapjába fogok írni² s egyedül egy kiköté-
sem, illetőleg kérésem van mire becses felszólítása által jogosítva érzem magamat. Ez az; legyen ön szigorú irányomba, vesse vissza művemem ha az az irodalom színvonalán nem áll, de legyen egyszersmind szives, atyai tanácsadom [!] ha műveimből ítélve azt hiszi, hogy én irodalmunk hasznos napszámossa lehetek.

^a komoly – o ó-ból jav.

^b bárminő – össz.

25 Ha kegyed ez értelemben nézetemet osztja, ez esetben kérem ne-
vemet a programba megnevezni mi által megtiszteltetve fogom ma-
gomat érezni.

Ezek után telyes [!] tisztelettel maradtam

30 tisztelő honfitársa
alázatos szolgája
Lázár Kálmán^c

^c egyb.

1543.

BETHLEN MIKLÓS – ARANY JÁNOSNAK

[Pest, 1862. november 8.]

Igen tisztelt uram!

Becsés felszólítására van szerencsém válaszolni, hogy örömmel
szolgálándok olykor egy egy novellával,¹ mint azt már tettem,² 's meg-
tisztelve érzendem magamat ha nevem a programba helyet foglalhat. –

5 Kérem önt tisztelt uram, fogadja szíves üdvözetemet.^a –

Tisztelője

Pest. Nov. 8

Bolnai
(gr. Bethlen Miklós)
Angol királyné szálloda.

^a üdvözetemet – üdvözetemet [?]

1544.

ARANY JÁNOS – MIKÓ IMRÉNEK

Pest, 1862. november 9.

Nagyméltóságú Gróf!

Mélyen tisztelt Hazafi!

Rendkívül szerencsésnek érezném magamat, ha Nagyméltóságod
kegyeskednék vegyes tartalmú folyóiratom számára¹ oly nemű társa-
5 dalmi vagy közműveltségi cikkeket ajándékozni (csakhowy rövid kidol-

gozásban), minők a Budapesti Szemle füzeteinek² oly díszére, minden magyarnak oly öröme váltak.

Legmélyebb tisztelettel maradván Nagyméltóságodnak
alázatos szolgálója Arany János

1545.

LÉVAY JÓZSEF – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[1862. november eleje]

[Lévay mintegy 50, Borsod megyei potenciális előfizető névsorát küldi Aranynek és ígéri, hogy a Koszorúba rendszeresen küld munkákat.]

1546.

ARANY JÁNOS – SZINYEINÉ JEKELFALUSSY VALÉRIÁNAK

[Pest, 1862. november 10.]

Mélyen tisztelt Nagyságos Asszony!

A Kisfaludy-társaság elhatározta,¹ hogy azon könyvilletményeket, melyek először csak pártoloinak voltak ígérve, alapotóinak is megküldje mindaddig, a mig a pártolók [!] nagyobb száma ily könyvek kiadását
5 lehetőségessé teszi. Továbbra ígérni azért nem merte, mert fájdalom, az alapítók száma nem elég arra, hogy ily vállalatot a pártolók segélye nélkül is fentartson.

Nagyságod a társaság egyik lelkes alapítója lévén, a föntebbi határozat értelmében küldtettem meg a könyveket, és így a 4 forint pártolói
10 díj beküldése nem kivántatik, melyet is ezennel idezárva szerencsém van visszaszolgáltatni.

Teljes tisztelettel maradván

Nagyságodnak

Pest, nov. 10. 1862.

alázatos szolgálója

Arany János^a

a Kisf.[aludy] társ.[aság] igazgatója

15

^a egyb.

1547.

ILLÉSSY GYÖRGY – ARANY JÁNOSNAK

[Debrecen, 1862. november 10.]

Tisztelt szerkesztő úr!

Volna ugyan okom szégyenlősködni, s elmondani, hogy én csak dilettans vagyok a költészetben, hogy középszerűségemet rég belátva, már jó idő óta letettem arról, hogy szakszerűleg író legyek, s erőm legnagyobb részét anyagi kenyérkereset s egyleti működések közt osztva meg, csak felszólításra és alkalmilag irogatok néha, hogy Beranger [!] fordításával^a is;¹ – azon méltánylást, melyre számítottam, sem a közönség, sem a kritika részéről fel nem találva<1>,^{b2} – felhagytam,^c – de miután ön, kit ugy irói, mint hirlapirói minőségében csak tisztelni tanultam meg, „Koszoru”-ja dolgozótársai közzé^d lépnem méltónak itél, ezennel nyilvánítom, hogy e lapnak a jövő évben rendes dolgozótársa leendek.³ Működésem körét előre meghatározni képes nem vagyok, de ígérem, hogy a mi roppant elfoglaltságom mellett tölem telik, megteendem, s talán fogok is használni, kivált miután biztosan számithatok arra, hogy a haditörvényszék által közelebb fogságra ítéltetem, s nem lehetlen, hogy a lapot is, melynek most szerkesztője vagyok, letiltják.⁴

A feltételeknek a hozzám küldött felhívás határai közt időnkint^e [!] részletes meghatározását önre bizom és szívesen veszem, ha ön munká-
20 lataimnak irányt adni szíveskedik.

Egyszersmind tisztelettel kérem tek.[intetes] Uraságodat:^f <,> <hog> szíveskedjék tek.[intetes] Greguss Ágost urra,⁵ vagy a kikre szükséges, hatni, hogy a Kisfaludy társaság elajándékozásra szánt könyvei közzül, a debreczeni színügyegylet könyvtárának is jusson a mennyi
25 jut,⁶ annyival inkább, mert e könyvtár keservesen szedett pénzek<,> által alakul, és nem csak a színészek de az egész közönség számára

^a fordításával – tól-ból jav.

^b , – besz.

^c felhagytam – l g-ből jav.

^d közzé – z jav.

^e időnkint – besz.

^f : – besz.

nyítva [!] áll. Az ajándék könyveket kérem alólirt könyvtárnokhoz
czimezni.

30 Szívességét kérve tisztelettel vagyok
Debreczen. 1862. Nov. 10.

Illéssy György

1548.

REMELLAY GUSZTÁV – ARANY JÁNOSNAK

Pest November 10: 1862.

Tisztelt barátom!

Ma érkezőn haza Somogyból előbb nem felélhettem. [!]

Fölötte kelemesen [!] lepettem meg, nyomott leveled után irt sora-
id által, 's igen megtisztelve érzem magamat a' te megszólítás [!] által.
5 Valóban amint értesültem hogy lapodat új alakban adod ki, nem egyszer
gondolkoztam, ha valjon az után, mit a' megszünt lapban – Gyulay ró-
lam irt,¹ nem lesz e' szerénytelenség magamat az új figyelő [!] dolgozó-
társául felajánlani, pedig igen ohajtottam abban irni, mert így valaha lesz
megint oly szerkesztő, minők csak voltak, kiknek lapjában (Atheneum
10 [!]) hajdan irni tisztelet volt.²

A hizelgés nem tartozik gyöngeim [!] közé 's véled szemközt
megsértés lenne, de azért kikell [!] mondanom miként öröm lesz reám
nézve lapodban, eröm 's tehetségem egész megfeszítésével dolgozni,³ 's
hidd tudva kinek kezébe megy munkám egészen máskép fogok írni,
15 mint más szerkesztők lapjaiba írtam.

Ami^a a nők névsorát illeti:⁴ azok Júlcsa kisaszony [!] birtokában
lévő Ábránd 's való című munkám gyűjtőnéi. –

De mivel van sok, ki hihetőleg buzgóbban korteskednék, ha néki
személyesen írnék, e' tekintetben holnap este fogok véled személyesen
20 értekezni[.]

Addig is maradok

őszinte tiszteled [!]
Remellay Gusztáv^b

^a Ami – a'-ból jav.

^b egyb.

NB Az hogy a Hölgfutár mint földolgozó társát mutatott be,⁵
szombati számában joformán [!] megegyezésem nélkül történt 's a'
25 B.[alázs] által várt korteskedésemre nézve eredménytelen marad.

1549.

SZEMERE MIKLÓS – ARANY JÁNOSNAK

[1862. november 10–11.¹]

Édes Jancsim!

- A szüret alatt nagyon is egészséges voltam, a szüret ota pedig nagyon is beteg (ágyban fekvő) ez az oka, az az: előbb, bűnös elnapolásom, az átka egész életemnek, utóbb pedig nyavalygásom. Én tehát [!] a' 5 következőket ajánlom.
- A 3. gróf Andrássy. Manó lakik Parnón, u. p. Vécse. – Gyula – Terebesen, u. p. Velejte. Aladár – Velejtén, a posta is az.
G. Károlyi Ede, Radvány. u. p. Ujhely, mind a mellett hogy Radvány Abaújban – szélén esik.
- 10 Gróf. Sztáray Antal. Nagymihályon, postája is ott.
Gróf Sztáray Viktor. Sztárán, u[.] p. Nagymihály.
Báró Luzsénszky Géza. Szécskeresztúr. u. p. Gálszécs.
G. Barkóczy Mihály, NagyAzar, u[.] p. Vécse.
G. Török Napoleon Szobráncz, postája is ott (ez Unghban esik már)
- 15 B. Vaý Miklós, Golop. u. p. Liszka. <...>
B. Sennyey Pál. Páczin, u[.] p. Ujhely.
Lonyaý Gábor. Deregyó. u[.] p. NagyMihály.
Lonyaý Ödön Olaszi. u[.] p. Liszka.
Boronkaý László. Rákócz. u[.] p. NagyMihály.
- 20 Derczényi Kálmán, Rákócz. u[.] p. Nagymihály [!]
Mezősý^a [!] László. Tólcsva, u[.] p. Liszka.
Forster Rezső, (az iskola nyomdásza) Patakon.
Erdélyi János – Patak. s még a tanárok közül: Antalfi János gymnas.[iumi] tanár.
- 25 Kolos Daniel, <iskola> a város^c lelkésze.

^a Mezősý – Mezősý [?]

^c a város – besz.

Komáromy József. Pelejte, u[.] p. Gálszécs.
Vass Gyula – Málcza, u. p. Nagymihály.
Oláh Dániel, Ujhely, a' posta is ott.
Cseleji János, Cselej, u[.] p. <...> Vécse.
30 Isten veled! haragszom rád.

szerető barátod [!]
Szemere Mik^d

^d leh.

1550.

BALOGH TIHAMÉR – ARANY JÁNOSNAK

Nov. 11. 1862.

Édes jó Arany bácsi!

Felette megtisztelve érzem magamat azon bizalom által, mit irán-
tam tanúsítani szives volt, midőn nyílt levelével engem is megkeresett.
Eddigi kísérleteim, melyeket az irodalom terén tettem: oly igénytelenek
5 voltak, hogy azok után valóban nem mertem reményleni e kitüntetés.
Miótán pályám s kitűzött célom a hosszas, kimerítő tanulmányozásra
nem engedtek időt: inkább kedvtelés s benső vágyódás következtében
nyultam tollhoz, nem pedig azon önhitt képzelődésből, hogy egykor
valami maradandó becsű művet leszek képes teremteni. Őszintén meg-
10 vallom, hogy nem volt szándékom továbbra is szaporítani azok légióját,
kik írással foglalkoznak, de megtisztelő felhívása folytán a legnagyobb
készséggel szegem meg e fogadást s csekély erőm- és tehetségemet
őszinte örömmel ajánlom fel. Nevemet rendelkezése alá bocsátom,
munkálkodásomra pedig minden időben bizton számolhat.¹ Egyelőre
15 évnegyedenként csupán egy nyomtatott ivre terjedő prózai munkát ígé-
rek, de ha többre volna szüksége: kívánata teljesítését édes kötelessé-
gemnek fogom tekinteni. Mindaz, a mit Kegyedtől kérek, az, hogy ne
nehezteljen, ha január-hó végéig nem nyújthatok be művet, mivel addig
20 igénybe időmet. Vállalatához a legjobb sükert kívánja

őszinte tisztelője
Balogh Tihamér

U.I. Kedves nejeének s Juliska kisasszonynak méltóztassék átadni
üdvözetemet.

1551.

VADNAY KÁROLY – ARANY JÁNOSNAK

Pest, nov. 11. 1862.

Tisztelt szerkesztő Úr!

Becses fölhívására, melylyel engem is megtisztelt, válaszom, hogy
a „Koszorú” első félévi folyamába legalább félívnvi prózai munkát (el-
beszélést vagy tárczaczikket) adni fogok.¹ Meg kell azonban jegyezmem,
5 hogy régi ígéretem arra kötelez, hogy a H[ölgy]futár január elseji szá-
mába beszélyt adjak.² Ez az egy tehát megelőzendi a „Koszorúba” ígért
közremunkálkodásomat. Ígéretem nem lessz pusztá szó, s ha becses
lapjában munka nem fog tőlem megjelenni, az nem akaratom, hanem
mindössze is beküldendő művem hibájából származhatik.

10 Tisztelettel lévén
szerkesztő úrnak

mély tisztelője
Vadnai Károly

1552.

MIKÓ IMRE – ARANY JÁNOSNAK

[1862. november 10–15.]

Tisztelt Hazafi!

Folyó hónap 9. kelt levelét a mai napon vevém; minthogy Kolozs-
várról kissé el kell távoznom, sietek arra választ küldeni.

Sokféleképen vagyok elfoglalva, kedélyem is szerfelett nyomott,
5 úgy érzem, huzamos idő kell arra, hogy csak némileg is kigyógyulhas-
sam nagy veszteség okozta sebeimet.¹ De ha Isten éltet s ezek az akadá-
lyok idő teltével el lesznek távolítva, szíves felszólításának engedni
fogok s valamit – ha hamar nem is –, de az első félévben bizonyosan
küldeni fogok.²

10 Isten oltalmába ajánlom Önt, hazánkfiái meleg pártolásába lapját s
ezzel vagyok Önnek
Tisztelt Hazafi –

hazafi szolgája

1553.

PODMANICZKY FRIGYES – ARANY JÁNOSNAK

[Aszód, 1862. november 12.]

Tisztelt irótárs!

Vettem a „Koszorú” érdekében közrebocsátott levelét, – örömmel
mondhatom, mert talán végtére teljesülve látandom régi álmaim egyikét,
egy minta szépirodalmi vállalatot, a mely a nem annyira hanyatlott, mint
5 inkább még teljes mértékben nem is létező^a műizlést támogassa, felkölt-
se s pártolja ott a hol szükséges vagy elkerülhetlen. Az utolsó évi pang-
gást, – itélve saját működésem után másokéira – egyedül az élénk politi-
kai mozgalom okozta; hisz magamnak is fel kelle hagynom kedvenc^b
foglalkodásommal, hogy rég elhanyagolt, sohasem^c valóban üzött politi-
10 kai lapirodalommal cseréljem fel¹ azt, pártunk s meggyőződéselem érde-
kében.

Lassanként magam is rendes kerékvágásba jutok, s előveszem fél-
ben hagyott kisszerű de engem teljes mértékben elfoglaló, szépirodalmi
munkásságomat, – s minden esetre büszke leendek arra, ha munkatársai
15 közé felvesz, de még büszkébb arra, ha majdan legközelebb átadandó
munkáim egyikét kiadásra méltatja.²

Magamat kegyeibe ajánlva, maradok tisztelője

Podmaniczky Frigyes

Aszód 1862 Nov. 12.

^a Ettől kezdve a kettős ékezetű magánhangzók ékezetei össze vannak húzva, ezért –
hacsak más változat nem valószínűsíthető – a mai helyesírást alkalmazva emendálok.

^b kedvencz – cz fölött jel

^c sohasem – s s th.

1554.

BALOGH ZOLTÁN – ARANY JÁNOSNAK

Pest, november 14-én 1862.

Tekintetes Ur!

Becses meghívó levelét, melyben munkatársnak szólit fel leendő lapjához, megilletődve vettem, mert tudom, hogy bár nem akarva, Önt megbántottam. Szolgáljanak azomban [!] mentésemül a körülmények, 5 melyek között az „Uj nemzedék” keletkezett.¹

Oh! én igen sok szemrehányást tettem magamnak! Legyen meggyőződve, hogy a csoportosítás eszméjét az Ön^a lapja javára kívántam érvényesíteni s ép [!] e végett tanácskoztam fiatal irótársaimmal; de ők, akaratom s ellenszegülésem daczára, független csoportot akartak képez- 10 ni.

E közben, véletlenül akkor érkezett meg lapengedélyem, melyért még april hóban folyamodtam s melyről – a késedelem miatt – már régen le is mondtam. – Az engedélyt több író előtt [!] kézbesítették nekem, minek az a következménye lett, hogy a sok ügyszeretet, hazafiui 15 kötelesség, előretörés s.a.t. emlegetése mellett, engem magukkal ragadtak.

Kétszeresen sajnálom hogy belevágtam e vállalatba. [!] Egyrészt, mert Önben rossz véleményt keltettem magam eránt, másrészt, mert bőven volt alkalmam tapasztalni, hogy az egész lelkesülés nem egyébb [!] 20 szalmalángnál, mi azután szép lassacsán ki is aludt.

Szónoklat, parlamentáris modorban, volt elég, de eredmény, vagy is munka, vajmi kevés.

Később – amennyiben lapok útján közöltetett – nevezetes szakadás is történt köztünk,² de ennek okát elmondani restellem.

25 Kivánok az Ön lapjához sokkal több szerencsét. Bocsásson meg nekem tévedésemért, – bocsánata nélkül nem tudok nyugodt lenni!

Felszolitása következtében legnagyobb örömömnek tartom hogy csekély ismeretemet s nevemet felajánlhatom.³

^a Ön – ő-ből jav.

A többi hozzám címzett levelet kézbesítettem.⁴ Tisztelt családjá-
30 nak legszívesebb üdvözetem küldve, – nagyrabecstülésem kijelentése
mellett maradtam

Tekintetes urnak

Kész szolgája
Balogh Zoltán

1555.

SZABÓ KÁROLY – ARANY JÁNOSNAK

Kolozsvár nov. 14. 1862.

Kedves barátom!

Bocsáss meg, hogy igen sok dolgom miatt,^a mely hazajövelelem-
kor rám várt, felszólításodra csak most válaszolok.

Az általad megindítandó „Koszorú”-ba, miután a programm sze-
5 rint az én régi magyar könyvészeti cikkeimnek is juthat egy kis tér,
annyival szívesebben ajánlkozom tehetségem szerint dolgozni, a meny-
nyire örülök azon, hogy a kiadásra magad vállalkoztál, s így a hitem
szerint bizonyosan jól sikerülendő vállalat hasznával^b nem a Heckenast
különben is túldegesz tárczáját fogod puffasztani. A „sic vos non
10 vobis”^{t,1} mi a magyar írókra nézve oly nagy mértékben igaz, soha sem
tarthattam az osztó igazsággal egyeztethetőnek. Örülök rajta, s hiszem
hogy a közönség is tetteleg helyeselni fogja, hogy Heckenasttól emanci-
páltad² lapodat.

Heltai 1552-diki igen igen ritka könyvecskéjének ismertetését³ s
15 belőle az asszonyi luxusról stb szóló rövid mutatványt, bármennyi dol-
gom lesz is, új évre bizonyosan beküldöm;⁴ ez után írok Heltai
Cancionaléjáról, a XVI–XVII. századi historiás énekekről⁵ stb stb. oly
modorban, hogy a tudósság szaga cikkeimet a kényes orrú közönség
előtt valahogy kellemetlenekké^c ne találja tenni. Majd csak eltalálom
20 tán, mily homoeopathicus⁶ adagokban lehet és kell a magyar mivel de a
tudománytól iszonyatúan irtózó közönségnek a régi magyar

^a Az *AJÖM XVII.* kötetéhez hasonlóan az előfordulások nagy száma miatt itt sem
jelöljük a szavak egybeírását, amely „fölösleges és csaknem nevetséges volna” (654.).

^b hasznával – sz m-ből jav.

^c kellemetlenekké – ekké né-ből jav.

bibliographiai tudomány cseppjeit bevehetőkké tenni. – Változatosság kedvéért az én czikkeim is majd csak megjárják, mikor jobbakat nem kapsz; én tudom hogy egyhamar ki nem fogyok az anyagból; mennyit
25 használhatsz majd belőlök, az a te gondod; a mi neked nem tetszik s
nem a nagy közönségnek való lesz, tőlem bátran félre dobhatod.⁷

Ha részemre egy előfizetési [!] ivet küldesz, lelkiismeretesen rajta leszek, hogy lehetőleg betöltessem,⁸ mire bizony nem minden ember kedvéért ajánlkoznám.

30 Gyulai Palit, kinek külön irni részint restellek,⁹ részint nem érkezem, igen szivesen kérem, hogy mikor az uri utczában jár, s reménylem, hogy ez minden nap megesisik, tekintsen be az akademia nem-palotájába, s járjon végére Sasku Károlytól,¹⁰ mi az oka, hogy a Hunyadiak korából¹¹ revisiót¹² nem kaphatok, holott 2 iv már fentlétemkor ki volt szed-
35 ve s a 20 ives füzet kiadása igen sürgetős volna. Megvárom tőle hogy a correctura mielőbb leküldését szokott erélyével ki fogja eszközölni. – Ez erélyre ugy sejttem a „Vad rózsák”¹³ nyomtatása ügyében is aligha szükség nem volna. – Lesz második kötet is, de mikor? az már más kérdés. – Ugyanő, ha akarta volna, megtéríthette volna részemre a Kisfaludy tár-
40 saság ingyen elárverezett nyomtatvány-raktárából a Széptani remekirók I. kötetét,¹⁴ melyet egykor pesti utja alkalmával kézi táskájával együtt a kapusi utféli czigány tolvaj, ugy hiszem nem nagy lelki élvezetére sőt nem csekély bosszúságára, elismert gondosságú gazdája szemei elől vagy lábai alól szerencsésen ellopott: de meglakolt ő már e szerencsétlen
45 casusáért¹⁵ eleget, s így ha soha meg nem téríti is a könyvet, biztosítom, hogy ez ügyben ez utolsó vexálással¹⁶ örökre quittek vagyunk.

Minden jót kívánva s nőmmel együtt magadat és kedveseidet, valamint Paliékat a legszivesebben köszöntve maradok

50 igaz barátod
Szabó Károly mk

1556.

ARANY JÁNOS – TOMPA MIHÁLYNAK

Pest, nov. 16. 1862

Kedves barátom!

Egyet lélekzem az író- és publicum hajhászás, a kiadói calculusok, nyomda, szerződés &c keserves gondjai után, s e szünetet arra használok, hogy írjak neked.

5 Kimondhatlanul jól esett nekem az a szíves részvét, melylyel lapom ügyét felkaroltad,¹ mindjárt az előbbi leveledben oly meleg jóindulattal biztatván csüggedező kedélyemet, s a másikban oly hosszú lajstromot irván össze tulajdon fájós szemeid rontásával. Az utóbbi igazán jó szolgálat nekem, s ha Gömörből kevés praenumeransom² lesz, nem a
10 program gyér elterjedése az oka. Ha minden vármegyéből annyi volna: kevés ember mondhatná, hogy nem látta ívemet.

Azóta Sz.[emere] Miklóstól is kaptam 15–20 nevet.³ Az ő nagy ismeretségétől többet vártam, de ezt is köszönöm. Félttem, hogy nem is válaszol. Nem, mintha már egyszer meg nem békéltünk volna: mert
15 azóta is váltottam vele levelet, mióta röpiratát szétküldötte, s már elég jó lábon valánk együtt: de közbejött a figyelői replicám,⁴ mely, – noha igyekeztem a legszelídebb hangon tartani, – arra mégis alkalmas lehetett, hogy egy oly érzékeny kedélyt, mint az övé, újra felizgasson.⁵ Ennek tulajdonítám, hogy a te leveledben, melyet nála irtál,⁶ se egy szó
20 izenet, köszöntés, stb. se egy odavetett sor nincs tőle, s valóban arra voltam készülve, hogy levelemet válasz nélkül hagyja. De irt mégis:⁷ s én rajta leszek, hogy a szakadt fonalat összekössem.

Az egész múlt hetet programm hajtogatással, csirizeléssel, czímezéssel töltém. Már vagy 1200 röppent szét a hazában: s már szá-
25 lingóznak is az előfizetések hirmondó fecskéi. Talán lesz belőlünk valami, egyébaránt az ellenkezőre is készen vagyok.

Az írói válaszok is minden jóval biztatnak. A sajtó emberül megtette a magáét.⁸ De azt még perse nem tudom, miből fog az első szám kiállani.

30 Tőled mindenestre ohajtok akkorra egy hatalmas verset.⁹ Nekem
nincs:^a de nem is illenék hogy a magaméval kezdjem. Mostanhoz egy
hónapra már szeretném ha itt lenne. S azontúl – minél gyakrabban.

Most veszem észre, hogy a laptól akarván menekülni, mégis foly-
vást arról irok. Lássunk hát egyébről is.

35 A Lukácsy contóját¹⁰ elküldöttem volt. Remélem, kaptad.

Laczi nehezen épül a typhus után. Négyszer vagy ötször esett már
azóta hideglelésbe, s bár étvágya van, gyöngye mint az árnyék. Pár nap
óta hagyja el csak a szobát egy kis időre: az egyetembe még most sem
járhat. Ma kilenczed napja, hogy nincs láza – most talán megmenekül
40 tőle. Adná isten.

A család többi tagja csak megvagyunk. Az én fejfűgásom nem
mult el Szliácson. Öt heti dologtalan és gond nélküli élet javított ugyan
rajtam valamit – de hazajöve azonnal a legnagyobb – az önfentartás
gondja szakadt a fejemre, s az jóformán paralyzálta a fürdő hatását.
45 Mindazáltal vesződöm ahogy lehet.

Mikor jösz már egyszer Pestre? Nem csúnyaság, hogy két év óta,
mióta itt lakom, egyszer sem jöttél? A kedves komám asszony is akkor
jön, mikor mi nem vagyunk. Az a Lévy^b is¹¹ – ötven esztendőben egy-
szer – oly időt választ, mikor nem találkozhatik velem. Igazán, ez a pesti
50 lakás – szerkesztőség stb. jobban elszórt egymástól mint azelőtt^c vol-
tunk. Másszor csak láttuk egymást hébekorba, – vagy ráértünk legalább
irni egy-egy szives barátságos levelet. Most kutyafuttában megy mindez:
a találkozás vasúton, a levelezés – telegráfon. Csupa nagyvilági tempo.

Mikor fogunk mi újra oly hosszú és kedélyes leveleket váltani,
55 mint hajdanában, tele picturával és blikturával?¹² Mikor rajzolunk
krumpli-udvarokat s nem tudom én miket? Non ego vos posthat....

„Dumosâ pendere procul de rupe videbo!”¹³ Nem látlak én többé a
szalánczi vártony erkélyén sétálni¹⁴ körül. Nem, Ozd [!] regényes
hegyei közt, csurgó kalappal, versenyt káromkodni a haragos hegyi
60 mennydörgéssel. Nem, hasonmászva kalauzolni az agtelki [!] hölgyka-
ravánt, s kaczagni „Koszorús” collegádat a te ócska ruháidban. Ti még
olykor – szüreten hol – csak előszedhetitek a régi tréfát – nekem elmúlt
az örökre. A vidám társaság szabad legével úgy vagyok, mint beteg a jó

^a nincs – níncs [?]

^b Lévy – y i-ből jav.

^c azelőtt – az-azelőtt-ből emend. (elválasztás)

idővel: megüt egy szellő, be kell gombolkoznom s visszasietnem a szo-
65 bába.

Megint nem ebből a hangból akartam én irni. Valami kedvest, va-
lami olyat, miből meglásd, hogy szeretlek. De látom, efféle nem jó tol-
lamra; talán mert tegnap reggeltől éjfélig tartó náthalázam^d volt. Ma sem
igen érzem magam jól: de beteg tán nem leszek. Nóm, leányom csókolja
70 a kedves komámasszonyt, én is, [!] ha megengedi. Laczkónak – a keze is
jó lesz. Téged pedig ölelünk mind a négyen. Remélem – négyen csak át
birunk ölelni, ha az elkezdett arányban vastagodtál is. Fogadd üdvözlé-
semet!

75

ősz barátod
Arany J^e

^d náthalázam – t jav.

^e egyb.

1557.

IMRE SÁNDOR – ARANY JÁNOSNAK

Debreczen Nov. 16. 1862.

Tekintetes Úr!

Igentisztelt Barátom!^a

Legszivesb köszönettel vettem, hogy becses folyóiratának^b
átalakításakor is megemlékezett rólam 's munkálkodásra felszólított.

5 Sajnos dolog hogy a' Figyelő, mely az én nezetem [!] 's úgy tu-
dom másokéi szerént is mind tartalmának komolysága, mind jó és nemes
magatartása által magaét [!] jobban megtette, mint bármelly folyóira-
tunk, ily rövid élet után, elhúnyt. Azonban az ő ügye jó és erős kézben
van, mely hatalma lesz feltámasztására megtenni a mit hazai viszonya-
10 ink közt lehetséges.

Részemről tudom semmit sem tehetek érette. Az en [!] dolgozatom
nem lesz a Koszoruban egy illatával vagy bájával vonzó virág, –
legfelebb zöldlevél, mely kiemeli^c azokat vagy legalább helyt foglal...

^a Igentisztelt Barátom – ösz. (Későbbi, gyakori előfordulását nem jelöljük.)

^b folyóiratának – o ó-ból jav.

^c kiemeli – e m-ből jav.

De mégis megkísértek valamit abból a' mi keveset irodalomtörténetit
15 tudok, a' Koszorú számára feljuttatni,¹ – a' mi ha ostoba lesz, bizonyval
nem jóakaratomon, hanem tehetetlenségemen múlik, mint más sokaknál
is.

Ujlag szives köszönetet mondva, s nagybecsü kedveségét [!] ki-
kérve
20 vagyok igaz tisztelője
Imre Sándor^d

^d egyb.

1558.

TANÁCS MÁRTON – ARANY JÁNOSNAK

Vác Novemb. 16^{án} 1862.

Tekintetes Úr!

A t.[isztelt] Uraságod által megindítandó uj lap programját meg-
kapván, mig egy részről [!] azt a legmelegebben üdvözlöm: más részről
[!] biztositom, hogy pártolókat gyűjteni¹ édes hivatásomnak tartandom, s
5 amennyire szerény írói tehetségem engedi, közremunkálkodásomat is
felajánlom.² Különös tiszteletem kifejezése mellett vagyok a

Tekintetes Úrnak

alázatos szolgálja
Tanács Márton

1559.

SZILÁDY ÁRON – ARANY JÁNOSNAK

Halas November 17. 1862.

Tekintetes Úr!

Bocsánatot kérek, hogy válaszzal mindeddig elmaradtam. Múlt
hó elején szóval tett ígéretemet¹ azomban [!] most megújítom s a miben
és a mennyire tőlem telik, örömezt fogok közreműködni² a „Koszorú”
5 érdekében.

Mily mértékben? – ezt határozottan nem mondhatom meg – mostani napjaimban. A mire azomban [!] érek, azzal a 'Koszorú'-hoz járulok, – ha lehet még Uj évig is.

További jó indulatát kérve maradtam
10 a Tekintetes úrnak

hű tanítványa s tisztelője
Szilády Áron

1560.

TÓTH KÁLMÁN – ARANY JÁNOSNAK

[Pest, 1862. november 17.]

T. Uram!

Szíves felszólítását köszönöm s egész örömmel ajánlom magamat a „Koszorú” munkatársaul.¹ Alkalmilag – a jó expeditor² többet érvén egy magamféle poétánál – van szerencsém önnek egy ilyent ajánlani,³ ki
5 nálam 8 évig e minőségben hiven és becsületesen működött. Ha használni akarja, legyen szíves velem tudatni s én elküldöm önhez.

Most dolgozom egy kis „tanköltevény”en „drámai nyelv” cím alatt; ha elkészülök vele (a mit remélek) a Kisfaludytársaság [!] jövő gyűlésén mint beköszönőt fogom felolvasni.⁴

10 Fogadja a „Koszorú” jövőjéhez legnagyobb szerncsekivánatomat [!] s tiszteletteljes kézszerítésomat is

Pest, nov. 17.

Tóth Kálmán^a

^a egyb.

1561.

ARANY JÁNOS – ORMÓS ZSIGMONDNAK

Pest, nov. 18. 1862

Tekintetes úr!

Tisztelt Barátom!

Becses ajánlközását a Koszorú munka társául nagy köszönettel fogadtam, s ime már is kéréssel vagyok bátor járulni Kegyedhez.

5 Szándékom lévén a lap első számait minél választékosb egyszerű-
smind változatosb^a tartalommal állítani ki: nagyon szívesen venném ha
kegyed, úgy karácson tájra, egy pár – hosszabb v.[agy] rövidebb –
cikkel megörvendeztetne a szépművészetek^b köréből,¹ mire itt nem sok
10 irónk van. Rendesen a lap első számainak kiállítása jár legtöbb bajjal,
pedig éppen azon számokra figyel legjobban a közönség, s azokból ítéli
meg a lapot.

Méltotassék tehát – válasz helyett – egyenesen valami munkát
küldeni. Hogy egészen kidolgozott mű legyen, az ily^c lapban nem annyi-
ra szükséges, hol hosszabb cikkeket úgy is csak számos megszakítással
15 lehetne adni.

Fogadja legszívesb üdvözlésemet

igaz tisztelője
Arany János^d

^a változatosb – emend. (a Benkő 1965. alapján)

^b szépművészetek – e jav.

^c ily – emend. (a Benkő 1965. alapján)

^d egyb.

1562.

ARANY JÁNOS – RÉVÉSZ IMRÉNEK

[Pest, 1862. november 18.]

Nagyon tisztelt Hazafi!

Becses ajánlkozását a legnagyobb örömmel fogadtam, s bizony-
ságú, mennyire tudom annak értékét becsülni, már is szaván fogom
Kegyedet és fölkérem, hogy azon határok közt – melyekbe önmaga
5 szorítá munkásságát – valamit dolgozni és küldeni szíveskedjék.¹

A lap első számainak kiállítása rendszerint legtöbb bajt okoz; pe-
dig éppen azokból ítéli meg a közönség a lap jövőjét. Hogy én az enyé-
met^a ne kapkodva, ne szorultságból, hanem kellő összeválasztással
állithassam ki: szükség már is felszólítnom az írók közül azokat, kikben
10 legtöbb bizalmat helyezek.

^a enyémet – í [?]

Nagyon kérem tehát tisztelt Kegyedet, hogy ha ideje engedi, még karácson tájig, ha nem is hosszabb kidolgozott cikkel, de legalább oly rövidebb munkával, mely akár mint társadalmi fejtegetés, előcikkül szolgálhasson (Kegyed^b nézetét ez irányban teljesen osztom s csupán a 15 sajtóviszony tekintetbe vételét kérem²), akár mint tudományt ismertető vagy történelmi dolgozat a lap első számainak okszerű változatosságát elő mozdítsa. Szorosabban a tárgyat ki nem tűzhetem, mert nem tudom, mások is mit fognak dolgozni. Ha egyszer folyamatba leszünk: akkor látja az ember, hol a hézag, hol kell pótolni.

20 Fogadja legszívesb üdvözlésem^c s köszönetemet!
Pest, nov. 18. 1862

igaz tisztelője
Arany János^d

^b Kegyed – K k-ból jav.

^c üdvözlésem – z l-ből jav. [?]

^d egyb.

1563.

ARANY JÁNOS – SZILÁGYI SÁNDORNAK

Pest, nov. 18. 1862.

Kedves Sándor öcsém!

Tudod te azt, vagy legalább gondolhatod, hogy a szerkesztő új lapjának első számaival szokott leginkább megakadni kézirat dolgában;^a a közönség ellenben épen az első számokat nézi leginkább, s azokból itéli 5 meg a lap egész jövődjét.

Arra kellene minden erővel törekednem, hogy első számaimmal ne csak szorultságban ne legyenek, kéziratra nézve, hanem a darabokat okszerűen úgy is választhassam össze, hogy mindjárt előre jó benyomást gerjesszek a lap<ir> iránt. Annálfogva, édes fiam ne várd azt míg a lap 10 megjelenik, s vagy 10 számon keresztül foly, hanem ülj le a te író asztalodhoz, s írd valamit¹ (hiszen nagyon hosszú cikk úgy sem kell) a mi a historiát méltólag képviselje, vagy méltán viselje a hist.[ória] képét Brassai szerint.²

^a ; - : [?]

Lehet az valami jeles férfiú, vagy hölgy életrajza, lehet valamely
15 praegnansabb historiai momentum szinezett elétüntetése lehet akármi;
csak az forogjon előtted, hogy nem történet-buvárok, hanem mívelt
ugyan, de nagy közönségnek (ha t.i. lesz) irod. Képzeld egy szakaszt
Macaulay-ból³ midőn jellemez, midőn London multját festi stb – az
legyen mintád. – Hogy új és még nem hallott tárgy legyen: az nem
20 kívántatik. Te előadás által ujjá teheted annak, ki ezt olvassa.

Azzal pedig ne mentsd magadat hogy sok dolgod van, nem érsz rá.
Két három este megcsinálhatod, nagy fejtörés nélkül.

Ha egyes közléseidben valami filumot⁴ tartasz meg, hogy vala-
mennyi együtt némileg összefüggő gruppe-ot⁵ képezzen, az még jobb lesz.
25 Fogadd ölelésemet – s ne választ küldj, hanem munkát mához egy
hónapig.

b[ará]tod Arany^b J.

^b b[ará]tod Arany – egyb.

1564.

GÁSPÁR JÁNOS – ARANY JÁNOSNAK

Nagy-Enyed, nov. 18kán1862.

Tisztelt barátom!

A mily váratlan és megtisztelő vala reám nézve, midőn a
„Koszoru” ügyében író társaidhoz intézett lelkes felhívásod régi barátod-
nál is bekopogtatott, mondhatom szintoly nagy zavarba ejtett, s kételkedve
5 kérdém: vajjon nem vétette-é el az ajtót? Mit keres az igénytelen isko-
lamesternél a szépirodalmi diszes Koszoru?

Azonban közelebbről vizsgálva programmodat, látom, hogy a
magamszerű Schulmeistereknél¹ is hagytaál tervezett lapodban egy zu-
gocskát; nevezetesen a könyvismertetések, irodalmi és társadalmi közlé-
10 sek, föld- és népismeik számára is... És így remélem – menynyi-
ben hivatás [!] teendőim engedik – ha arannyal, ezüsttel nem is, leg-
alább egy egy kis mirhával kedveskedhetem Koszorudnak.²

Azt, hogy becses lapodat itt, ez ultima Thulén,³ ismertetni, ajánlani
kötelességemnek ismerem,⁴ fölösleges mondanom. Vállalatod itt is min-
15 den jóknál viszhangra talál. Egyetlen sajnálkozó szót hallani itt ott a

terméketlen évek, nyomasztó adók és pénzértéktelenség miatt elszegényedett vidéken, hogy t.i. 'miért nem lehetne új lapodat is a Szépir.[odalmi] Figyelő eddigi árán⁵ adnod?' Azt kevesen gondolják meg, hogy a költségesebb kiállítás, az írók díjazása hasonlíthatatlanul
20 többé kerítik.

Végül egy szíves kéréssel alkalmatlankodom neked tisztelt barátom. Szíveskedjél ezen Gyulai Pali barátunkhoz szóló levélkét⁶ személyesen kézbe adni. Ez már a negyedik levelem hozzá, mely siető választ sürget.

25 Melyekután fogadd kedveseiddel^a a legszívesb baráti üdvözlétemet, s lapodhoz legőszintébb szerencsekívánatomat!

Tisztelt barátom

igaz barátod^b
Gáspár János^c

^a kedveseiddel – k tint.

^b igaz barátod – össz.

^c egyb.

1565.

ARANY JÁNOS – SZÁSZ KÁROLYNAK

Pest, nov. 19. 1862.

Kedves „Karlím”!

Eddig a lap anyagi dolgaival levén nagyon elfoglalva, nem értem rá hogy becses válaszodra „válaszoljak”. Szíves ajánlkozásodat, melyre mint „sine qua non”-ra¹ számítok vala, méltó köszönettel fogadom, nem
5 csak, hanem ezennel igénybe is ohajtom venni munkásságodat.

A Krimhild perpatvara² itt nálam maradt, ez hát már egy vers töled, [!] de szeretnék elébb „eredetit” adni,³ és pedig mindjárt az első számok valamelyikében. Továbbá: félek, hogy épen az első számokat, kézirat hiányában, nem állíthatom úgy ki, hogy a nagyszájú
10 programnak becsületére váljon. Azért dolgoznod kellene valamit a prózai részbe is⁴ jó előre. Hogy mit, azt meg nem mondhatom, részint mivel hajlamodtól függ, részint mert olvasgatni s tárgyat választani nincs időm, de nincsenek is példaul külföldi forrásaim. Mihelyt látom az előfizetésekből, hogy a lap némi prosperitásra foghat vergődni, azonnal

15 megrendelek 2–3 külföldi folyóiratot s azután könnyebb lesz „kéztül” is adni munkát: de az persze arra nézve a mit most kérek tőled, késő dolog.

Hallom, nagy munkát küldöttél a Szemlébe (Firdusiról?)⁵ de még nem láttam. Valami olyas, e tanulmányaid köréből – kisebb alakban a Koszorúnak is jó lenne – de nem úgy, hogy a Szemle olvasói – kik hihe-
20 tően a Koszorúéit^a is tenni fogják főleg – újra olvassák itt, a mit amott olvastak. – Egyébiránt akármilyen legyen, – társadalmi vagy félig tudományos – jó lesz. A Koszorú birodalma elég tágasra van mérve: válaszszt valamit és küldj minél előbb, hogy kéziratot lássak.

A Figyelő restantiája⁶ nincs nálam feledve, csak nem értem rá még
25 computust tenni.⁷ Azt se’ tudom, hol kezdődik, hány darab van díjazatlan. A 25 főt múltkor a Kisf.[aludy] társaságéból vettem, mert éppen akkor ott több volt a cassában, s azt hiszem, mindegy. Ha felszámítjuk: onnan is jár még valami neked: miután maga a <10 iv> szöveg 10 iv. – A Figyelő cassája most éppen szegényül áll: mert a szer-
30 kesztő havi büdgete⁸ megszűnván, bizony kénytelen volt „túllépni” egy kicsit a „vetitumba”⁹ is: hanem hiszen a „Köszörü” majd tán kiköszörüli – adós semmi esetre sem maradok.

Az előfizetés „eszeveszette” gyűl: csak százannyi legyen, mint már van: akkor enyém a diófáig. No de hisz alig egy hete hogy a prog-
35 ram̄m megszületett, nagy része még mostis [!] útban – és hátra másfél egész hónap – Benedek tábornagykint: „nem kell elveszítni a reménységet.”¹⁰

Még a Kisfaludy-társaság nagy gyűléséről¹¹ akartam szólni: bár tudom, hogy arra nem sok kedved van gondolni. Veszettül meg vagyok
40 akadva: a havi gyűlés rám bizta: november végére terjeszszem elő programját: s eddig egy lelket sem kaptam, a ki hajlandó volna föllépni.¹² Gondolj, vagy tanácsolj valamit. Én magam szegényebb vagyok művekben a templom egerénél: az új lap is a nyakamon szerkesztői s kiadói minden gondjával – lehetetlen valamit csinálnom. Más nem akad.
45 Az elnök beszéde, Greguss titkári jelentése mind az, mire ez napig kilátásom van. Talán még Toldyt rá lehetne birni, készítse el a Vörösmarty parentatióját,¹³ melyet tavaly ígért.¹⁴ Azontúl eláll az eszem, Gyulai ezerfélével van elfoglalva s egyiket sem végzi – Jókainak elég volt a tavalyi¹⁵ – a többi mind vagy strupirt,¹⁶ vagy olyan, a ki nem gondol a

^a Koszorúéit – é vagy i besz.

50 társasággal, vagy más gondja igen sok. Nehéz egy állás az ilyen. – NB
nem kellene oly hosszú program, mint a tavalyi: elég volna egy szép-
tani vagy költői felolvasás meg egy parentatio. –

Ács Zsigmond behozta a Velencei Kalmárt:¹⁷ hát a te fordításaid
miben vannak?¹⁸ Ideje volna ezt is meginditanunk, mert elhül mind a
55 Maecenás¹⁹ mind a közönség érdeklettsége különben.

Sokféle „Forderung”²⁰ ez édes Károlykám: de mit tegyen az ember. Ott keres, a hol van. Légy szíves minél előbb s minél ajánlatdúsabb
válasszal^b megörvendeztetni.^c

60 Kedves nőid kezeit csókolva, téged ölelve maradok
importunus²¹ barátod
Arany J^d

^b válasszal – a á-ból jav.

^c megörvendeztetni – n jav.

^d egyb.

1566.

ARANY JÁNOS – CSAPLÁR BENEDEKNEK

Pest, nov. 20. 1862.

Tisztelt Hazafi!

Meleg szavakban irt becses ajánlkozását örömmel és nagy köszö-
nettel vettem, de a lap anyagi dolgaival nyúglódve, nem volt időm ez
ideig tolmácsolni köszönetemet.

5 Én, a tisztelt Kegyed által körvonalzott téren, munkásságától sok
szépet várni fel vagyok [k] jogositva azok által, miket eddig t.[isztelt]
Kegyedtől olvastam. Az álnévre nézve, hamár [!] ilyet használni szüksé-
ges, a Figyelőben megfordult Árpádfi-t választanám,¹ mely „Koszorú”-
iabb [!] hangzású, mint a többiek. [!]

10 De ohajtanám, méltóztassék valami dolgozatot még december
folytán küldeni.² A szerkesztő leginkább lapja első számaival szokott
megakadni, mert, kézirat hiányában, ritkán^a választhatja úgy össze a
mint szeretné, pedig a közönség szeme az első számokból méri a leendő
lapot. Ezért kívánám, hogy elegendő czikkel legyenek ellátva, hogy

^a ritkán – n k-ból jav.

15 czélszerűen választhassak, mit kell előbb adni, mit későbbre halasztani:
szóval, hogy a „Koszorú”, első bemutatáskor, ne legyen összekapkodott
halmaz. Kegyed talán valamely általános műveltségi vagy társadalmi
cikkel segíthetné előmozdítani^b a lap első számainak változatosságát. Ha
ilyet még december folytán, úgy Karácsonyig, küldhetne, igen nagy
20 hálára kötelezné

szíves tisztelőjét
Aranyt.

^b előmozdítani – o ö-ből jav.

1567.

BAJZA JENŐ – ARANY JÁNOSNAK

Pest; nov. 21. 1862.

Tisztelt Szerkesztő Úr !

Becses felszólítása folytán sietek Kegyedet értesíteni, hogy a „Ko-
szorú” programját örömmel olvastam, s szerencsémnek fogom tartani
annak jövő évi folyamát csekély erőmhöz képest támogatatni,¹ mit
5 annál inkább is ígérhetek, [!] mert az eddigelé megindult vállalatok
közül [!] még egynek sem adtam igenlő választ. – Sok szerencsét és
legjobb sikert az új vállalathoz!

Mély tisztelője
Bajza Jenő.

1568.

DUX ADOLF – ARANY JÁNOSNAK

[Pest, 1862. november 21.]

Mélyen tisztelt hazafi!

Kérvén Önt, hogy fogadja hálás köszönetemet azon felszólításaért,
melynél fogva én is a „Koszorú” munkatársainak diszes sorába lépjek,
ezennel van szerencsém kijelenteni, hogy szívesen fogom látni, ha neve-
5 zett lapjának bel- vagy kölföldi [!] irodalmi rovatába felvételére méltá-
nyolni fogja illető nagyobb dolgozataimat vagy kisebb jegyzeteimet.¹

Érdemes vállalatának minden a nemzettől kitelhető pártolást kívánván,
maradok

10 Pesten Nov. 21^{én} 862

hű tisztelője
Dux Adolf

1569.

NAGY PÉTER – ARANY JÁNOSNAK

[Kolozsvár, 1862. november 22.]

Kedves Tekintetes Úr!

Becses felhívására, válaszul küldöm e pár cikket,¹ s ha a
t.[ekintetes] Úr lapja irányával és igényeivel megegyezőknek fogja ta-
lálni dolgozataimat, ígérem, hogy koronkint többel is fogok szolgálni.²
5 A „Koszoru” megjelenhetése felől részemről még kétkedni sem tudok,
sőt remélem előfizetőinek száma már előlegesen is megfogja^a haladni a
kivánt 1000-et, ugyanazért arra a szivességre vagyok bátor kérni a
T.[ekintetes] Urat, hogy dolgozataimért járandó tiszteletdíjből a Koszoru
egy példányának előfizetési árát levonva sziveskedjék nekem a lapot
10 megküldeni. Magamat bővebb ismeretségbe ajánlott vagyok

A Tekintetes Urnak

tisztelője
Nagy Péter

Kolozsvárott, november 22^{én} 1862

Tekintetes Arany János Urnak.

^a megfogja – g j-ből jav.

1570.

SZÁSZ KÁROLY – ARANY JÁNOSNAK

[Kunszentmiklós, 1862. november 22.]

Kedves Barátom!

Igyekszem mindent kívánatod szerint tenni. Valami prózát kapsz,¹
ha csak lehet, december utolsó napjaiban; eredeti vers, ha egy-két hetet
késik sem baj, mert az első 2–3 számot te, Tompa, Gyulay, Lévy job-
5 ban betöltitek. A Kisfaludy társaság N[agy]gyűlésére nem lennék én

hajlandótlan² most is,³ de: Eötvös tudom ellene lesz, hogy ismét reám
bízassék, vagy pedig csak azon lealázó feltétel alatt, hogy előre [!] be-
mutassam a felolvasandót;⁴ és – úgy elvagyok [!] egyébbel, nagyobb-
fogalva, hogy legfőlebb csak apró-cseprő dolgokra, mínöket [!] a napi
10 irodalom kíván, lehet érkezésem néhány hónapig.

Mit a Szemlébe küldtem, az még nem Firdúsi; hanem Két eposz
czimü nagyobb tanulmány első része, mely a Nibelungéneket tárgyalja.
A második rész lenne aztán Firdusi, de legjobb esetben is csak majd a
jövő őszre készül el.⁵

15 A figyelőnél fizetlenségem, ha jól emlékszem, csak a követke-
zőkre terjed ki:

Vers egy: egy költőhöz, – mert a lelki^a ismeret, mint pusztá mutat-
vány,⁶ díj nélkül marad.

próza három: Tóth Endre,^b Nibelungen, Dalmady.⁷

20 Izentem Julcsától hogy mí [!] (t.i. Szilády J.[ános]⁸ és én) tíz
előfizetőt összeszerzünk a Koszorúra. De megjegyzem, hogy nincs elő-
fizetési ivünk, pedig jó volna. Küldj hát hozzám 2-3 darabot! s pedig mi
előbb.

Hát Esmond s a Sz.[ázadok] Legend[ája]⁹ még síncs [!] kiadva?
25 szétküldve? Mikor megkapom, az itteni még hiányzó pártolók is befi-
zetnek s azt is beküldöm a koszorúi előfizetéssel.

Isten veled. Mind ölelünk s vagyok
K[un]Sz[ent]M.[iklós] 1862 nov. 22

szerető barátod
SzászK

30

^a a lelki – össz.

^b Tóth Endre – egyb.

1571.

HALMÁGYI SÁNDOR – ARANY JÁNOSNAK

Kolozsvár, nov. 26-án 1862.

Igen tisztelt szerkesztő ur!

Van szerencsém ide mellékelve elküldeni egy komolyabb irányu
beszélyem¹ két első fejezetét. Elég arra, hogy meg lehessen ítélni, meny-
nyire eredeti e beszély, mennyire van az életből merítve, s mennyire

5 mondható sikerültnek vagy nem a kidolgozás. Részemről azt hiszem, ez
legjobb beszélyem, s ennél jobbat írni nem tudok. Ha ez mit se ér, eldo-
bom tollamat, vagy legalább nem koptatom hiába e téren. Mindenki ír
azon életből, melyet ismer! Azaz, hogy így kellene, de fájdalom legtöb-
ben a mi beszélyíróink közül vagy nem ismernek egy életkört se vagy –
10 tudja Isten miért? – nem akarnak abból írni, a melyet ismernek, mert
beszélyeik többnyire csak ugynevezett „mese mese meskete”, a’ mint mi
erdélyiek szoktuk mondani, de az életet magát sajátyszerű mivoltában
rajzolni s a rajzba valami erkölcsi eszmét önteni, ritkán veszik maguk-
nak a fáradságot. Én, uram, leginkább azon társadalmi kört ismerem,
15 melyet a nemesség képez. Ismerem annak erényeit, tévedéseit és^a bűneit,
valamint viszonyát felfelé és lefelé. Ott születtem s ott élek.^b Szeretem
is, mint bármely madár a fészket, de nem vagyok elfogult, hogy benne
mindent csak szépnek és jelesnek lássak. Nem szükség többet szólanom,
hogy e beszély tárgyát miért vettem^c onnan, a honnan véve van. Egész-
20 séges forrás az, nézetem szerint, mert magyar élet, a hol a honszerelem
gyöngye buzog fel, s a hagyományos erények diszlenek, mint százados
fenyő, melynek örökzöld csereklyéje² alatt néha az üldözött kifáradt
igazság egyedül menhelyet talál. De hol van az a kristályforrás, a mely
egy kis iszapot is ne hányna fel?

25 E beszély célja a lehető tapintatos módon tisztába hozni néhány
társadalom-politikai eszmét (nem kell megijedni, nem politikai beszély)
melyek a nemesség és aristocratia közt némely visszás viszonyt terem-
tettek, szépen letörni az élit némely előítéleteknek, melyek magnásain-
kat [!] gyűlöletes színben tüntetik fel. Szóval igen jó indulatu irány,
30 mely, úgy hiszem, méltó igazságszolgáltatásra vezet, békit és egyeztet,
melynek jó hatása lehet, s a „Koszoru”-nak épen nem fog ártani.

Egy beszélynél, természetesen, sok függ a conceptiótól s végkifej-
léstől. De ha jó a kezdet, körülbelől lehet a befejezés sikerére is
számítani.

35 Én az egész beszélyt most nem küldhetem fel, mert nincs bevégez-
ve, de december végire készen vagyok vele minden bizonnyal, úgy hogy
– ha tetszik – még az első számokban közölhető lenne.

^a és – é , -ből jav.

^b . – , -ből jav.

^c vettem – m jav. vagy th.

De azon esetre, ha az első számokra már volna tán sikerültebb be-
szély, s tőlem^d csak később volna szükség ily nemű dolgozatra, alázatos
40 kérésem, hogy méltóztassék a kéziratot egyszerűen bérmentetlenül pos-
tán visszaküldeni, mert más célom van vele ez esetben, s januar végire
bizonyosan berukkolok valami egyébbel.³ Nem terhelem talán nagyon
ezen kéréssel.

Bátor vagyok remélni, hogy tiz nap alatt körülbelől^e vagy értesítő
45 levelet vagy a kéziratot megkapom. Teljes tisztelettel vagyok
a Tek[in]t[ete]s urnak alázatos szolgája
Halmágyi Sándor

^d tőlem – t jav.

^e körülbelől – ü [?]

1572.

MENTOVICH FERENC – ARANY JÁNOSNAK

M[aros]Vasárhely [!] 11/26 1862.

Édes Jánosom!

Sietek értesíteni és megkérni tégedet: hogy engem is azok közé
számlálj, kik új irodalmi vállalatodat a legőszintebben üdvözlik, kik azt
nemcsak kitünő [!] nyereséménynek, de valóságos szükségnek tartják.
5 Részemről is mindent elkövetek lábostól agyvelőstől vállalatod támoga-
tására. Megindultam az előfizetők [!] gyűjtésében, már szereztem ötöt,
remélem 10-re kiszoríthatom. Bátran küldheted a tiszteletpéldányt. Dol-
gozatokat is küldendek,¹ mihelyt értesülni fogok vállalatod megindulá-
sáról, miről egyébiránt nem lehet kétség, elmaradása szegénységi
10 bizonyítvány volna olvasó közönségünk részéről.

Mély megindulással értesültem feledhetlen Károli barátunk
haláláról.² Ha az ily éperős emberek is oly korán kidőlnek, mi lesz belő-
lem, Szilágyi-, Losoncziból³ stb? Vagy tán a füzfa könnyebben hajlik és
bajosabban törik?!

15 Hát te és kedves családod hogy vagytok? Mi most türrhető egész-
ségben vagyunk. Feleségem gyengélkedik, de még sem oly beteges mint
N[agy]Körösön. Gyulám diak, [!] igen szépen hegedül, leányom csak-
nem oly magos mint az anyja. Elek uram igen jól tanul, szöke kis fiunkat
Ferit nem ismered.⁴

20 A kedves komámasszonyt egész családommal tisztelve, csokolva,
Julcsát Laczit a legszivesebben üdvözölve; téged ölelve, ez uttal bevég-
zem soraimat.

Isten vagy még inkább az anyag (bankó alakban) veled.⁵

Édes Jánosom

25 szerető tisztelő barátod
Mentovich

1573.

ARANY JÁNOS – P. SZATHMÁRY KÁROLYNAK

[Elveszett]

[1862. november végén]

[Arany november és december fordulóján a Koszorú első lapszámainak a közönség tetszését elnyerő kiállításával van elfoglalva. Kisebb „színes” írások vételét reméli és kéri P. Szathmárytól.¹]

1574.

WOHL JANKA – ARANY JÁNOSNAK

[1862. november körül]

Szeretett jó bácsikám!

A' la lettre¹ veszem a dolgot – és Stephanie, valamint a' magam nevében, minden lehető és leendő erőnket [!] felajánlom² bácsikának. – Nevünket ott láthatni nekünk büszke öröm lesz – – stb... stb...

5 Valóban bácsika kimondhatlan^a jó. Olyan komoly íróféle népnek tart bennünket, 's ha bárcsak tréfából is meg küldi nekünk, az írótarshoz intézett sorokat. Ej bácsikám! De rosz társasága van!

10 Úgy örültünk az egésznek! Egész új lendületet adott eszméinknek, serkentve bennünket mindenféle eddig még embryo irodalmi működésre. –

A' propos –! Bácsikám lelkem! Irassa meg nekem Julcsával, átolvasta-é a „Pasziplórát”³ 's nincs-é valami meg jegyzése reá? Aztán elfo-

^a kimondhatlan – ki mondhatlan [?]

gadja-é,⁴ mint a leendő „Koszorú” kézirat-tökéjéhez járuló filléreket? –

- 15 Igen nagyon kérem – miután a rossz idő miatt ki nem mehetek ma-
gam, lenne szíves édes bácsim nekem, ha lehet, még vagy két ilyen
felhívást küldeni, roppant szükségem lenne reá, – miután ez legjobban
világosít [!] fel a lap irány fölött. – Különben is igen kérem édes bácsi,
küldene ha lesz – jó számú [!] előfizetési ívet – már várják – és a mi
20 erőnkben áll – bizonyára meg is fog történni. –

Nem tudja édes bácsim, kapott-é Julcsa levelet Lovassynétól?⁵

Kezeit ezerszer csókolva, a néniével^b és Julis arczaival együtt ma-
radok hűséges^c

Jankája

- 25 Mikor jönnek már ide a néniék???
Laczit üdvözlöm.

^b néniével – éi besz.

^c hűséges – ú [?]

1575.

ARANY JÁNOS – HALMÁGYI SÁNDORNAK

Pest, dec. 3. 1862.

Tisztelt pályatárs!

Nagy volt az én örömem a küldött novellán¹ és névsoron, mely
utóbbi, köszönettel, már fel is használtam.

- A novellára nézve őszinte véleményem az hogy jó lesz, ha
5 „servabitur ad imum, qualis ab incepto processerit”.² Az öreg úr, a le-
ány, az asszony már is kidomboruló alakok, a Zalánfié – vagy révié [!]
nem annyira még; ő eddig kevesebbet tön és nyilatkozott maga, hogy
sem egészen ismerhessük, azon túl, mit a szerző elmond róla. De jól
indult gyerek, kinőheti magát. Aesthetikai tekintetben e szerint könnyen
10 megalkuszunk; legfőlebb az ismételt ebadtá-kat <ki> pontozzuk ki, mint
az angol a damn-t (eba...) s az öreg ural zsiros álla helyett fényes állat
töröltetjük meg.

Az ellen sincs semmi kifogásom, hogy a beszély januárban meg-
kezdődjék; – de,

- 15 Ez a de a bökkenő.

Oly krikszgerichtetlen³ világ van-e Kolozsvárt, hogy ottan lehet
<es> beszélni és írni a famozus decennium alatti állapotról,⁴ akármily
hangosan? Én itt, az amnestia óta,⁵ nem ismerem a sajtó-eljárást, de ha
az azutáni csak folytatása lesz az azelőttinek (pedig alkalmasint úgy
20 van): akkor nagyon méltó aggodalom támad bennem, hogy vagy a no-
vella némelyik^a helye világra^b nem, – vagy a szerkesztő sötétre kerül.
Mert azt tudom, hogy a kibékülés eme csókos napjaiban egyik szerkesz-
tő⁶ csupán és egyedül ama „rendszer” egy sorral említése miatt állta ott,
honnan csak a véletlen amnestia mentette meg; s tudom azt, hogy saját
25 „Koszorúm” programjából itteni lapok tekintélyes vezetői kihagyni
tanácsoltak oly általános frázisokat, melyek az irodalmi pangást s a kö-
zönség fásultságát csak amúgy czélzólag indokolni akarák a politikai
lehangoltsággal. Nem elég a fátyol, tisztelt jó emberem! mit a hon atyák
tavaly oly bőkezűen hánytak ama 12 évre: most is egyre fátyolozunk
30 kell még: mert a B..chismus,⁷ a rákövetkezett szomszéd constitutionalis-
mus, meg a mi provisoriumunk⁸ épen nem oly különböző dolgok, hogy
egyik a másikat ne védené minden áron. Azért nagyon sajnálom, de
félek, sőt bizonyosnak hiszem, hogy nem csak a szerző, de Csallószegei
úr szájából se veszik fel, ha méltó indignatiójában⁹ a „tabula rasát”^{c10}
35 nagyon élénken rajzolja; a tört.[éneti] jogokon, s antediluvianus állapo-
ton¹¹ erős szavakban csügg; ha a mostani (vagy rendszer alatti) időtől
„halálos gyomorláz” kap; ha azokat az^d (<constitut> alkotmányos életbe
is áthozott) „gesetzeket”¹² kevés tisztelettel találja emlegetni; ha a
beamtercorps & c.¹³ iránt kellő discretioval nem viseltetik; – stb. stb. Ne
40 itéljen meg, tisztelt uram, s ne magyarázza subjectiv gyávaságnak
észrvetételimet. [!] Bizony, higye [!] meg, oda jutánk, hogy a rendőrség
közelebb egy birálatot (!) tiltott le,¹⁴ nem politikai czélzás miatt, hanem
mert „indecent.”¹⁵ Pedig nem volt az, hanem egy röpirat ellen volt írva,¹⁶
(mely bennünket keleti fajt in genere^{e17} összeszamaraz), s egy itteni
45 legnagyobb <terjedel> elterjedésü néplapban¹⁸ fogott volna megjelenni.
„Niksznucz”¹⁹ a kritika nem jöhetett ki. – Röviden,

^a némelyik – e é-ből jav.

^b világra – r jav.

^c rasát – a á-ból jav.

^d az – z besz.

^e in genere – ingenere [?]

1. A novellát szeretem, mert jól indúlt, jól van tartva eddig, s a magyar élet, társadalom egy osztályát érdekesen, elevenen, plasticen rajzolja, mely irányt én a programmban különösen is kijelöltem, mint 50 olyat, honnan eredeti beszélyirodalmunk legegészségesb fejlődését várom.²⁰

2. A januári kiadásnak sem áll ellene részemről semmi.

3. De ohajtanám, hogy tisztelt szerzője, a módosítandók módosítása, kihagyás, szelídítés által (az impurum²¹ talán ott lesz) tegyen oly 55 állapotba, hogy ne legyek kénytelen megválni a kedves beszélytől, a mi, megvallom nehezemre esnék. Nem mondom, hogy nem szenved a mű az erősebb kitételek halványítása által; az öregur magaviselete kevésbé fog indokoltnak látszani, ha azon éles dolgok lágyabbá változnak: azonban úgy hiszem, van annyi életrevaló magában a novellában, a jellemeiben, 60 előadásban, hogy halványabb érintése mellett is azon bajoknak érhető s kellemes olvasmány marad.

Kérem tehát, hogy közelebbi becses válaszában sziveskedjék tudatni velem, mennyit és miképen hagyhatna le ama kitételekből, addig a kéziratot – megfogható egoismusból – magamnál tartom; egyszersmind 65 fogadja szives üdvözlésemet!

tisztelője
Arany János

1576.

P. SZATHMÁRY KÁROLY – ARANY JÁNOSNAK

[Nagyenyed, 1862. december 3.]

Kedves Bátyámuram!

Levele,¹ melyet nagy örömmel vettem, <nagy> szeget is nagyot ütött a fejembe.

Valami más áruczikket – nem novellát – még szivesebben venne?

5 Mi légyen az? Aestheticum? Irodalomtörténeti, vagy épen történeti?

Aestheticai leveleket kezdhethék^a meg; mert magamnak régen dolgozom; különösen két tárgy körül. A tragicai, vagy fennsége [!] különböző meghatározásai, s a keret (staffage) tette vizsgálódásom tanulmányaim tárgyát. (Ez utóbbi festészetben úgy mint költészetben a mellék-

^a kezdhethék – z jav.

10 tárgyakat, körzetet, hát és előteret, ruházatot stb jelentené) s annak fontosságát és nem respectálását nálunk bizonyítgatnám be élőpéldákkal. [!]

Irodalomtörténeti dolgokkal is szolgálhatnék, de csak később.

Az elsőből azonban levele vételétől 3–4 napra küldhetek^b egy fogatot; aztán folytatása következne, minden héten egy fogattal. Azt
15 hiszem a tragicum fogalmának tisztázata nálunk nem felesleges; aztán át lehet a comicum és humoristicumra is menni.

Gyors választ kérve² s vállalatához 10000 előfizetöt [!] kívánva – magam is küldök belőle egy nehányat – maradok

N.[agy]Enyed 3ik dec. 1862.

20

tisztelő öccse
P. Szathmáry Károly

^b küldhetek – meg-ből jav.

1577.

TOMPA MIHÁLY – ARANY JÁNOSNAK

[Hanva, 1862. december 3.]

Kedves barátom!

Igen becses és jó órát szerzett nekem kedves és kedélyes leveled, mellynek hatása alatt, – ha akkor mindjárt válaszolok – tán belőlem is pattant volna ki valami, de várnom kellett e mai napig; mert sokan akarunk indulni: kedves komaasszonyod, jó magam s a Versek. Tehát a
5 versek mennek, jóval elébb mint kívántad, nem hatalmasok ugyan, de dat pira¹ stb. Az Ikarusnak czime ez is lehetne: az új Ikarus, alá jegyezve aug. 29. 1862, így Garibaldi lenne belőle,² s tudod a publicum nagy Garibaldista. [!] Tehát a hogy lehet s a hogy tetszik.

10 De hadd nézzem át leveledet.

Szivesen irtam a lajstromot, s nagy reményem van: hogy jól sikerül az egész. Amen. Itt nálunk Molnár Viktor³ fogja leglelkesebben; emlékezel reá? Abafalván lakik, alacsony vaskos úriember. Miklós kevést nevet küldött; nota bene:⁴ a szüreten én nem nála voltam szállva, de
15 mindig együtt voltunk; mikor irtam neked ő nem volt jelen; különben pedig nagyon haragos voltam, szüntelen disputáltunk veszekedtünk; annak hogy semmit sem izent nincs semmi jelentése. Replikádban⁵ azon

pontot: Brassai nem ember rosszúl, Miklóstra nézve bántólag idézted; ez igaz. Ugy-e teljesen vége van már annak a dolognak?

20 Nem közlötöd iróid névsorát, ez hiba; azt is szeretném: ha a Ko-
szorú nem olyan csupaszon járna mint a Figyelő, de majd később ha lehet.

A Lukácsi contóját⁶ kaptam köszönöm.

Mikor megyek Pestre? a jó Isten tudja! Nem^a tudom hogy az em-
25 berek 15 évi közelség után szoktak e egymásnak feltétlenül hinni? de azt
tudom hogy mi hiszünk. Tehát barátom nem mehetek mert nem telik;
szegények vagyunk egy vonallal lejjebb a szükség lenne. Hekkenasttol
[!] kapott pénzemből,⁷ mellynek ügyes kezek közt azóta két annyinak
kellene lenni: csupán 1320 ftöt tettem biztos helyre, de eperczen [!]
30 tartozom 542 ftál; szemem baja, feleségem folytonos betegsége öt hat
felé menő láthatatlan kiadás elapasztott és apaszt folyvást, papságom
koránt sem olyan minőnek látszik, a rosszak és csekélyek közt nagyon
jó, legjobb; de tisztességes és kényelmes életre nem elegendő. Aztán az
a derék, hogy ha véletlenül szükségről szollok: az emberek mosolyog-
35 nak. De elég ebből ennyi.

Bizony barátom múlnak az idők! Nem úgy van már mint csak ak-
kor is volt midőn Szalánczon mászkáltunk s az élet igen is dumosa
rupes!⁸

Igen kérlek: mond meg Gyulainak hogy válaszát⁹ vagy is inkább a
40 Népdalok felét minden nap<, > várom s minden esetre várom; ha tán a
Részvét könyve komolyabb lesz mint hogy Népdalocskákat adna:¹⁰ csak
küldje vissza mind! jól tesz velem, modot [!] adván az éhes lapok új évi
megabrakolására.^b

Nem feledted-é el Szentiványi Miklóst? ki általam a Kisfaludi [!]
45 társaságnak 12 ftöt küldött; kapja e már könyveit? lakik SajóGömörön,
u. p. Tornallya.

Küldj egy ivet ha még nem küldtél Molnár Istvánné¹¹ ő Nagyságá-
nak. Klopodia, u. p. Temesvár – Moravicza.[.]

Laczinak lelkünköl [!] ohajtjuk a teljes javulást. Mindnyájotokat
50 ölelünk csókolunk. Te is légy jó egészségben! [!]

Hanva. december 3. 1862.

kopasz barátod

Miska

^a Nem – N n-ből jav.

^b megabrakolására – meg abrakolására [?]

1578.

JÁMBOR PÁL – ARANY JÁNOSNAK

Szabadka [1862.] Dec. 4.

Kedves Barátom,

örömmel üdvözlöm a' Koszorút, úgy is mint irótársaink összegét, úgy is mint nemzeti jutalmat az érdemesekek fején.

Nekem reményem van hogy a' Koszoru zöldelni fog, már cziménél
5 fogva; miért is nem késem nevem munkatársaid körébe¹ irni; annál inkább mert előfizetőid sorában már vagyok.

Mi a' közzétett irói díjt illeti: én is azt mondom: dignus est operarius mercede sua.²

Ha találkozol Gyulaival, mondd neki, hogy a' Részvét Könyvébe
10 szinte küldök egy költeményt.³

Sikert és kézszerítást!

Jámbor Pál

1579.

SZÁSZ KÁROLY – ARANY JÁNOSNAK

[Kunszentmiklós, 1862. december 4.]

Kedves Barátom!

Mit csináljak két pártolóval, ki a másod évi 4 frtot nem akarja <elfogadni> megfizetni [!] s a könyveket visszaküldte?¹ Rájok küldjem-e ismét? hallgassak? eladjam? visszaküldjem Emichhez?

5 Igen szeretném ha megszámolnál velem, csak azért hogy tudjam hogy állok. N[ota]B.[ene] a Századok legendájára kaptam^a 200 + 25 frtot.^b Az Esmondra – ha jól emlékszem 15 ív árát; a lapnál a megirtam dolgok számíthatlanok; ez utobbiak árát ki foghatom-e a 12-<ki>15-keig nálam összejövendő Koszorúi előfizetésekből, vagy ezeket intacte² be-
10 küldjem-e? A mint akarsz s rendeled.

^a Századok legendájára kaptam – ceruzával aláhúzva

^b 25 frtot – ceruzával aláhúzva

Tóni³ arra kéri Julcsát, vegyen számára valami igen szép lencsét
10 iczét és Béla⁴ utján sziveskedjék ki küldeni!!

Ölelünk s vagyok

K[un]Sz[ent]M[iklós] 1862. Decz. 4.

15

szerető barátod
SzászK.^c

^c leh.

1580.

ARANY JÁNOS – TOMPA MIHÁLYNAK

Pest, december 5. 1862.

Kedves barátom!

Közelebbi levelemre (arra, melyben a „Koszorú” első számára ver-
set kérek tőled)¹ nem volt ugyan szükség azonnal válaszolnod: de hozzá-
szokván már a te régi jó kora természetedhez, szinte félek, hogy bajod
5 van, azért késik a válasz.² Pedig most újabb kéréssel fordúlok hozzád,
melynek teljesítése nagyon is az egészségtől és kedélyed jó hangulatától
függ.

A Kisfaludy-társaság közelebbi ülése azt csapta fejemhez, hogy a
febr. 6-án tartandó közgyűlésre előadásokról és előadókról gondoskod-
10 jam.³ Ezt a provinciát⁴ mely se nyereséggel se nagy dicsőséggel nem
jár, nem igen örömet vállalják az emberek, és én már félig kétségbe
estem, hogy nem leszek képes három–négy munkát összevarázslani, a
mivel becsület^a valljunk, vagy legalább kudarcot ne. A társaság tagja-
inak legnagyobb része olyan, mely már nem dolgozik semmit, vagy
15 aestheticumot épen nem: a pestiek összeszidnak ha csak fel is merem
szólítani őket. Ily állapotban fűhöz fához kell kapnom: és te is ily mentő
fűszál gyanánt jutottál eszembe, noha tudom, hogy már csak az említés-
sel is kellemetlenül zavarlak. Úgy illenék, hogy az idej gyűlésben ne
20 azok lépjenek föl, kiket tavaly már látott és hallott a közönség.⁵ De meg
én részemről – ha rámszakad a szerkesztés, kiadás &c. teljes képtelen
volnék akkorra valamit összeábdálni.⁶ Jókai az idén nem vállalkozik,
más se, senki se a tavalyiakból: új erőkről kell gondoskodnom.

^a becsületet – et besz.

Azért, édes Miskám, ne haragudj,^b ha arra a gondolatra jöttem, hogy az idén téged is bele vonjalak a credóba.⁷ Nem kívánám, hogy 25 nagy munkát készíts: de igen jól esnék, ha megigérnéd, hogy valami óda-féle <targ.> költeménnyel megörvendeztetsz, a minek ha előadására személyesen itt lehetnél, az legjobb volna. De ha ez utóbbira^c <g> nem vállalkozhatnál^d is: íme, gondoskodtam, hogy ne fogj megint Toldyt.⁸ Beszéltem Székáccsal,⁹ s ő azt mondja, expresse irjam meg az ő 30 nevében: „maig [!] sajnálja hogy Kazinczy ódátat nem ő olvasta fel, s úgy érzi, mintha az akkori mulasztásért satisfactióval¹⁰ tartoznék neked. Izeni tehát és kér: irj ezen alkalomra egy kenetteljes ódai költeményt, olyat, a mit egy ősz feji superintendensnek¹¹ [!] illő elolvasni nyilvánosan: s ő úgy fogja olvasni, a mint csak isten tudnia adta. Mert azóta is 35 mind lelkén hordja, hogy neki nem a te költeményed olvasása jutott¹² a K.[azinczy] ünnepen.” Ma mondta ezt így, mikor vele sétaltam a dunaparton, [!] és én leülve megírom neked.

Most már, édes barátom, légy szives engem azonnal tudósítani, remélhetem-e kérésem foganatját. A határ idő nem nagyon szoros: egy 40 jobb órádban megcsinálhatod. De nekem határozott ígéret kellene, hogy ez egyre legalább rábízhasam.

Különben megvagyunk – elég rosziúl. Laczit, 24 napi szünet után, tegnap megint kilelte a hideg, ma már jobban van, talán megfordul. Julcsát az orbáncz környékezi, de még fel van, s reményli hogy nem 45 fogja nagyon elő. Az anyjok, mióta Szalontárol hazajött, legegészségesebb köztünk, és ez nagy szerencse, mert mi lenne belőlünk, ha ő is beteg volna. Én a szokott bajommal vesződöm.

A „Koszorú” előfizetői is megindultak – elég gyéren mostanig: de biztatnak a practicusabb emberek, hogy ezután jó a – dandárja. Majd 50 meglássuk.

Hát ti hogy vattok? Csókolom a Kedves „Komácskám” kezeit, téged pedig agyonöllelek egy roppantással (ha birnám)

szerető barátod
Arany János^e

^b haragudj – ügy-ből jav.

^c utóbbira – ra jav.

^d vállalkozhatnál – l n-ből jav.

^e egyb.

55 U. i. Kedves egészségedre kívánom a szüreti „Ismerettyút!”¹³ Lá-
tod én mindent tudok: tudom azt is, mily jól mulattál sub titulo:¹⁴
„Ismerettyú”. Prosit!¹⁵

1581.

ARANY JÁNOS – SZÁSZ KÁROLYNAK

Pest, dec. 6. 1862.

Édes barátom!

Épen itt volt Béla midőn leveled érkezett, és kérdezte nincs-e őt il-
lető benne. Én belepillantván, úgy megijedtem (!?) a számadásoktól,
5 hogy észre se vettem a lencse commissiót,¹ s Bélát megnyugtattván, hogy
eztuttal semmi dolga, ő távozott. Akkor látom, hogy a lencse!... No de
azonnal rendszabályok történtek, hogy Ézsau kedves főzeléke²
megvásároltassék (az óta, gondolom,^a meg is történt) – és Bélát majd
csak előkerítjük valahogy, – ha elébb nem, elhozza Esmond^b kéziratát,
mely remélem útban van tőled,^c s melyért a nyomda már majd kihúzza
10 házból. Akkor átveheti a szépitő lencsét, mire neked több szükséged van
mint kedves asszonyodnak.

A mi a rechnungot³ illeti: sajnálom hogy ez alkalommal ad assem⁴
ki nem számithatom, mert^d Figyelő nincs a háznál, köttetni lévén az
enyém is, a Laczié is. A többihez magad hozzá vethetsz ha megolvasod
15 a Sz.[ázadok] Leg.[endája] és Esmond⁵ iveit. Most az utóbbinak már 7-
dik ivét corigálom, fene unalmas regény: de majd tán Onegin (mely igen
jól lesz fordítva)⁶ és Molière⁷ meghozza a közönség szája ízét, s nem
tesz mind úgy, mint az a kettő Sz[ent]miklóson:⁸ noha még van
restantia⁹ szépecskén. Iszonyú cynismus kell ám ahhoz, hogy az ember
20 szavát adja, aláírja nevét, nem is lehet panasza az első évi könyvaján-
dékra (mert csak úgy ígértük, viszonzásúl a 4 ftos nagy lelkűségért) még
is kereken kimondja: nem fizetek. Látszik, nem hiába írta Széchenyi a
Hitelt,^{e10} mert ez így van minden részvényes társulatnál: a gazdasági

^a gondolom – o jav.

^b Esmond – s z-ből jav.

^c tőled – ő [?]

^d mert – e jav.

^e Hitelt – H h-ből jav.

egyletnek pörrel kell behajtani fele évdíjjait. Czudarság. A mi társasá-
25 gunk nem tudom mit fog határozni az ily „nem fizetőkre” – azonban
nem hiszem, hogy pörhöz folyamodjék – ámbár magyar jog szerint
promissum cadit in debitum¹¹ – jó volna, ha értésökre lehetne adni, hogy
itt becsületszó forog fenn – minden esetre küldd a nyakokra sürgető
leveletem, a mely nevékre van címelve, hadd lássák, mily nagylelkű-
30 séget cselekesznek. Ezt gondolom visszaküldték a könyvvel, olvasatlan,
kibontatlan: küldd rájuk, legyen az övék: a könyvet, további rendelkezé-
sig, légy szíves magadnál tartani; nevéket hozzám beküldvén, hogy
megjegyezhessem.

Kérdésedre, levond-e a Koszorú előfizetői pénzből a Figyelő
35 restantiáját: válaszom ez. Én a Koszorúnak egy fillérjéhez sem nyúlok,
míg a vállalatot fedezve és biztosítva nem látom. De mivel megtörténhe-
tik, hogy az előfizetéseket (portóval megtoldva) vissza kell küldöznom:
igen jól teszed, ha semmi pénzt nem küldesz hozzám, csupán a neveket
és számokat. Na ebből aztán kielégited magadat a Figyelőért, azt se
40 bánom: akkorra, mikor vissza kellene adni, én megküldöm a restantiát,
vagy, siker esetében, ledolgozod a többit.

A Kisfaludy-ünnepel maig [!] sem vagyok tisztában: ki lesz?
hogy lesz? Tóth Kálmán ígér valami költői beszélyt,¹² tegnap Tompának
is irtam, de nehezen hiszem hogy ő ráálljon. Így a te „nem hajlandótlan”
45 hajlandóságodat¹³ is szeretném igénybe venni; annyival inkább mert te
fel is jönnél s magad olvasnád „nagy hatalmasan.” Csinálj valamit: az a
„lealázó” akadály¹⁴ nem forog fenn. Erről bizonyossá tehetlek. De tud-
nom kellene: bízhatom-e reád; és ezt pár nap alatt; mert ide stova [!]
kikopunk az időből. Ugyan vigasztalj meg egy igenlő szóval: mert kü-
50 lönben a Dunába ugrom.

Addig is, míg e catastropha megtörténnék, fogadd legszívesb üd-
vözlésemet és add át tisztelem kedves asszonyidnak, az enyéim részé-
ről is. Laczi folyvást beteg. Élj boldogúl!

55 barátság
Arany J^f

^f egyb.

1582.

HALMÁGYI SÁNDOR – ARANY JÁNOSNAK

Kolozsvár, dec. 7-én 1862.

Nagyon tisztelt szerkesztő ur!

Becses levelét épen most hozá meg a postás. Sietek arra a lehető legőszintébben válaszolni, mert nem akarom se a szerkesztő urat se magamat megcsalni.

5 Hogy „Elv és előítélet” című iránybeszélyem, illetőleg csak két első fejezete, szerencsés volt tetszését megnyerni, ez nekem igen kedves elégtétel. De ha a sajtoviszonyok [!] miatt úgy hiszi, hogy egyetmást ki kell hagyni, ez egy kissé lehangol, mert nekem úgy tetszik, hogy a mi e beszélyben korrajz: egyszerűen, ildomosan s nem rosszul van hozzáadva
10 az egészhez.

Szegény bátyám, szegény kedves urambátyám, a legjobb akarat mellett sem adhatom hát ki elég hiven a te arczképedet! Az még nem volna nagy baj minek nevezzük a te álladat vacsora után: zsirosnak-e vagy csak fényesnek. De haj neked meg kell jelenned majd a policzia
15 előtt is a te bekecseddel, s rebellis bajuszoddal! Lecsippentik ott a bajuszodat, s letépi magyarkádról¹ a zsinort, [!] hogy legyen szelidebb „civilizáltabb” kinézésed. Nem szabad neked száraz tényeket beszélni; említeni se szabad azt a gyönyörűséges tabula rását,² a melyre aztán annyi paragraphust tojtak azok a Bécsben koteló bureaucraták. Elnémulsz hát
20 vagy^a csak nagy alázatos félénken említed meg, hogy Bach a nyeléig lőtte a kést a magyar nemzet szívébe. Nó [!] nem tesz semmit. De van egy más baj: az hogy neked meg kell jelenni a magnások és fertálmagnások salonjaiban is, s hátha valaki úgy találná, hogy mosdatlan száju vagy s nem válogatod meg a „zsiros” szavak helyett inkább a
25 „fényes”-ebbeket, midőn majd social-politikai viszonyok, holmi ferdeségek, hóbortok s többefélék felett vitatkozni kezdesz. Pedig mit érsz te a te bajuszod, bekecsed és sajtószertü beszédmodod nélkül!?

Egy szóval: zsákban macskát nem árulok. Az egész beszély célja: agitatio! Csakhogy becsületes agitatio arra, hogy a nemzeti vagyont ne
30 fecséreljük és ne játszuk [!] idegen kezekbe,^b ha egyek vagyunk a politi-

^a vagy – v jav.

^b kezekbe – **ekb** jav.

kai zászló alatt, igyekezzünk egyek lenni társadalmilag [!] is vagy legalább gondoskodjunk az érintkezési pontokról, a kapcsolat fentartásáról; [!] ismerjük^c el azon elvet, melyben az egyenlőség fogalma értelmes magyarázatot és foganatosítást nyer; a műveltség biztosítson hasonló
35 jogokat nemcsak a közjogi élet terén (ha volna!) hanem a társadalomban is; egy^d mivel ember felruházva a kellő tehetségekkel, legyen az egyszerű nemes, polgár vagy a nép fia foglalhasson önérettel állást a legelőkelőbb műveltségi körben is; magnásaink ne vonjanak maguk körül khinai falat, s ha valaki belép az ők mennyei birodalmukba, ne nézzék le
40 azért, mert az ősapja nem volt ott a szathmári békekötésnél s nem kapott grófi vagy bárói rangot; ellenben óvakodjunk magnásainkat elítélni holmi balítéletek alapján, vannak a magyar magnásnak szép jellemvonásai is, melyek kibékitnek,^e szeretetre és tiszteletre ösztönöznek stb stb.

Mindez benne van a beszélyben, mi több egy disputa közben kerül
45 szőnyegre az öreg^f Csallószegei és György között. [!] Amaz támad és mint szenvedélyes ember tulzó. Ez védelmezi a magnásokat és nem kevés sikerrel. Ugy hiszem a szóváltásból sokan fognak egyetmást tanulni, s meg vagyok győződve, hogy lesz, talán nem jelentéktelen hatása lesz e beszélynek.

50 De ön, tisztelt szerkesztő ur, bocsánat e kérdésért^g nem tartja-e magnásaink gyengeségeit ép oly főlemlithetlenségnek, mint a mult decennium³ fertelmes politikai bűneit? Én megvédetem Györggyel aristocratiánkat, de az^h öreg ur keményen kifakad ellenök, s félek tőle, hogy szerk.[esztő] ur ismét azon nézetben lesz, hogy a kifejezéseket
55 szelidíteni kell, pedig én azt hiszem, [!] hogy a nyitott sebek nem oly mérgesek, mint a magukban keledezők.

Azonban megegyezhetünk talán egy s másra nézve. Nem vagyok
60 önhitt, követelni, hogy mindent a legjobban eltalálok, s minthogy egészen az életből, részben saját életemből meritem tárgyamat, megengedem, hogy érzéseim itt ott elevenebben hatnak pennámra, mintsem ez szükség volna. Meghajlok szerk.[esztő] ur magasabb szépészeti érzeke

^c ismerjük – i jav.

^d egy – e jav.

^e kibékitnek – k t-ből jav.

^f az öreg – össz.

^g kérdésért – ér től-ből jav.

^h de az – egyb.

és finomabb tapintata előtt, [!] s kész vagyok a differentialis pontokra nézve megalkudni; csak maradjon meg az öreg Csallószegei jelleme lehetőleg épen, a maga eredetiségében, s valami olyant ne akaszszunk
65 rá, a mi az ő mivoltával ellenkezik. Derék ember ez, isten ugy se! s az alatt a bekecs alatt olyan sziv dobog, hogy nincs akkora darab arany, a mi felérné; meglehet hogy kissé csuf szája van s néha tulságos, mint minden szenvedelmes ember, de közbeközbe nagy igazságokat mond ésⁱ olyan okosan, annyi ismerettel, s általában szép miveltségre mutató
70 erővel fejteget némely nezeteket, [!] hogy senki se hinné, a ki látja azt az egyszerű öltönyt, s hallja, mily csúful szidja a cselédeket. Derék ember ez, a ki pártolja az irodalmat, s követeli, hogy mágnásaink még jobban pártolják,^j s végül kisül, hogy tulajdonkép nem magnasfaló [...] ő, hanem követeli, hogy a magyar magnás legyen méltó nevére, hogy szeret-
75 hesse és büszke lehessen rá. Az egész baj csak a, hogy ő abban a meggyőződésben él, miképp mai magnasainkban nincs mit szeressen, s mire legyen büszke és ezért haragszik. Hej, bár minél több [!] ilyen gondolkozásu ember volna!

Miota^k a két első fejezetet felküldtem, azóta megírom a III. és IV.
80 fejezetet is. <.> Itt már a jellemek egészen kidomborodnak, cselekvő ténre lépnek és egyszerűen (gondolom) egész erővel és természetesen kifejlődik alapeszmém is és magasabb jelentőséget kölcsönz^l világot vet az egyszerű képre. Gondoltam egyet! Nem sajnálom azt a néhány krajczárnyi postadíjt, s a mi legunalmasabb a letisztázást. Leirom, s
85 felküldöm még ezt a két fejezetet. Ebből aztán meglehet [!] látni, valyon a „Koszoru”-ba való-e ez a novella. Pár napi türelmet kérek hát.

Én e beszélyel [!] mielőbb hatni akarok, s remélem fogok is. Ha nem egyéb megtoldom egy kicsit, s kiadom önállólag.⁴ Azonban ha a „Koszoru”-nak némi hasznára lehetnék vele, igen örvendeném.

90 Az a „Zalánfi vagy révy” név nem jó-e, igen csinálnak tetszik-e? Becses levelében némi czélzást gyanítok^m erre nézve. Ha ugy van, segíhetünk a dolgon.

Az „ebadtá”-kat ha kipontozzuk se bánom.

ⁱ és – th. vagy tint.

^j pártolják – o ó-ból jav.

^k Miota – o th. vagy tint.

^l kölcsönző – kölcsönző [?]

^m gyanítok – g jav.

Tehát pár nap mulva küldök még két fejezetet a „veszedelmes”
95 novellából, melyel [!] azonban világért se akarnék bajt csinálni ott a
krikszgerichtetes⁵ világban. Igazán megvallva itt nem volna oly veszedel-
mes. Oh mi ez ahoz képest, a mit én itteni lapokban⁶ vezérczikkeimben
kimondottam!?! Mély tisztelettel vagyok

100 Az érdeemes szerk.[esztő]

alázatos szolgálója

Halmágyi Sándor

1583.

ARANY JÁNOS – P. SZATHMÁRY KÁROLYNAK

[Elveszett]

[1862. december 8.¹]

[Arany arra kéri P. Szathmáryt, hogy novella helyett más írásokkal is se-
gítse a Koszorú indulását.²]

1584.

SZABÓ SÁMUEL – ARANY JÁNOSNAK

Marosvásárhely 1862 10/12

Mélyen Tisztelt

Kedves János Bácsi!

A mily nagy és őszinte örömmel olvastam a „koszorú” előrajzát,
épen oly készséggel ajánlkozom¹ virágzásának előmozdítására, a meny-
5 nyire hivatalos foglalkozásim engedik.

Itt vidéken néha az a baj, hogy a szerkesztők közvetlen szükségait
nem ismerjük: nem tudjuk miféle cikkekkel vannak tulhalmozva; mi-
ben szenvednek hiányt. Ezért előre fölhatalmazom János Bácsit arra,
hogy ha szakomba vágó valamiféle cikkre vagy bírálatra szüksége
10 lenne, pár sornyi szerkesztői figyelmeztetés után szolgálatára^a [!] állok.^b
Névszerint olyant mi a vegytan, természetrajz, földrajz, utazások körébe
tartozik: mindenkor kész örömmel fogadok[.] Gyűjtöttem a „Koszorú”ra

^a szolgálatára – a á-ból jav.

^b állok – o ó-ból jav.

eddigelő 7 előfizetőt, de még pár napig várakoznom kell a díjak után; e levél is azért késett mostanig, hogy „terhelve” akartam küldeni.

15 A Kisfaludy társaságnak jelen év folytán két új pártoló tagja jelentkezett^c nálam s én díjjaikat [!] Csengeri által föl is küldöttem volt à 8 ft. oly kívánság kíséretében, hogy az első évre eső 4 kötetet is megkapják, mert „Bede Adám” az első évi két kötet nélkül hiányos lenne. Ezen két pártoló: Lázár Adám² és Wittrik József³ mindkettő Ma-
20 rosvásárhelyről.

Midőn a 2^{ik} évre eső könyvszállitmányt kaptuk, a két példány első évi folyam kimaradt s azóta csak tartogatom őket szép szóval. Óhajtanám tudni, vajjon [!] van-e még küldhető példány, annyival is inkább mert ifjabb báró Kemény Domokos⁴ Malomfalváról hasonlóképp pártoló-
25 vá válnék, de csak úgy ha 4 ftért az 1^ő évit is megkaphatná. Ily feltét alatt 8 ftot^d tett le nálam, mint 1^ő és 2^{ik} évre eső részvényt.

Kedves családjával együtt különösen tisztelve maradok
tisztelője
Szabó Sámuel^e
30 tanár

^c jelentkezett volt – össz.

^d 8 ftot – össz.

^e egyb.

1585.

TOMPA MIHÁLY – ARANY JÁNOSNAK

[Hanva, 1862. december 10.]

Kedves barátom!

Eddig már kaptad legközelebb elindított leveletem; most tehát jelen soraidra röviden: A Kisfaludi [!] társaság dolgában fájdalom! rám nem számíthatsz; ezer ok akadályoz, a Kazinczy^a ünnep és Sz.[ékács]
5 felhozása <nem> rosz szájjizt^b csinált nekem e dologhoz,^c <szájjizt,> de ezt éretted ki bírnám köpni, azonban ez évben az ünnepekkel van már

^a Kazinczy – tint.

^b rosz szájjizt – besz.

^c , – besz.

bajom, januárt deputatiók¹ és egyházi visitatioval² töltöm tehát már maga a nyers idő is hiányzik; azután nem akarok én semmi czéh által azon emberekhez tartozni, még kötelességből is kirukkolni, végre sem
10 kedélyem sem erőm sem nyugalmam hozzá. Ha akarod adjad Ikarust s a másikat fordítsd a szóban lévő czélra.³

Szemere csak 22 nevet küldött, én is megbántam hogy annyit össze firkáltam; most minden felszóllított azt mondja: nekem is van ivem! s ez
10 közül [!] 9 nél csak kibúvó ajtó. Épen most jövök Molnár Viktortúl
15 ki lelkesen szoritná ezt a dolgot, de – boszankodik [!] és szidja a publicumot. Azonban csak reméljünk. Finis coronat opus.⁴

Gyulaival kérlek beszélj. Honnan tudod a hegyaljai mulatságot?⁵
én soha se beszéltem volna el neked.

Ölelünk csókolunk.

20 Hanva Vasárnap késő estve.

igaz hived
Tompa M^d

^d egyb.

1586.

ILLÉSSY GYÖRGY – ARANY JÁNOSNAK

[Debrecen, 1862. december 12.]

Tisztelt Szerkesztő úr!

Én a „Koszoru”-ra 13^a előfizetöt [!] szereztem. Az előfizetett
(részben még kinn levő) 84 o[sztrák]f[orin]tot még e hó folytán a
Kisfaludytársaság [!] néhány évdíjával együtt elküldöm önnek. Nem
5 azért említem ezt, mintha valami érdemet akarnék érette magamnak
tulajdonítani, hanem mert jól esik, mielőtt önhez egy kér<d>éssel fordul-
nék, ezzel koczogtatnom be.

És most szabad legyen egy kérést önhez intéznem. A szerkeszté-
sem alatti „Hortobágy”-nak a jövő évi folyamban lendületet kívánva
10 adni, a kiadó egylet felhatalmazott, hogy még azon esetben is díjazzak
(bizonyos határig) ha az előfizetők száma eleinte nem szaporodnék.
Azon kéréssel fordulok tehát tek.[intetes] Uraságodhoz, mint a ki az
irodalmi körülményeinket kétségkívül a legjobban ismeri, sziveskedjék

^a 13 – 34-ből jav.

a „Hortobágy” számára egy vagy két beszélyt szerezni.¹ Óhajtánám
15 hogy egyik-egyik ne terjedne többre egy közép nagyságu, garmod² [!]
betűjü ivnél, s ne lenne drágább öt aranynál (aranyban), – de szükség
esetében a körülményekhez képest ohajtásomtól részben eltérni hajlandó
vagyok. – A<. > műveknél a belbecset tartom leginkább szem előtt és a
humornak előnyt adnék. – Ha a fentebb elmondottaknak körülbelöl
20 megfelelő egy^b mű kéznél volna, felkérem önt, hogy azt nekem ha más-
kép nem: postautánvétellel azonnal utnak inditni kegyeskedjék; ha ké-
szen nem volna található: az év végeig várhatok. –

Egyszersmind felkérem önt magát, hogy a „Hortobágy” számára
egy saját művét³ átengedni sziveskedjék, s viszonzásul ajánlkozom négy
25 költeményt (saját művemet vagy debreczeniekét)⁴ vagy egy és fél^c nyo-
mott ivnyi prózát adni, még pedig közölhetőt, mely feltétel meghatáro-
zását egészen önre biznám.

Bocsásson meg ön hogy ily kérésekkel, vagy csak e sorok elolvas-
tatásával is terhelem, de kötelességem a „Hortobágy” érdekében részem-
30 röl legalább is annyit tenni, (vagy kísérteni) a mennyit azon lelkes lakos-
társaim tettek, kik e lapot – a nélkül, hogy magoknak a legkisebb befo-
lyást igénylenék – a színügyegyletnek biztosították.

Arra is kérem önt, hogy januártól kezdve egy cserepéldánynyal
megtiszteljen; ha lapom erre később érdemetlennek mutatkoznék: akár-
35 mikor meg lehet e viszonyt szüntetni.

Alkalmatlankodásomért még egyszer bocsánatot és becses válaszát
mielőbbre kérve, mély tisztelettel vagyok

Debreczenben. 1862 12/XII

Illéssy György
szerkesztő.

40

^b egy – a margón besz.

^c és fél – besz.

1587.

DEGRÉ ALAJOS – ARANY JÁNOSNAK

Meran decemb 13^{án} 862.

Mélyen tisztelt barátom Arany!

Igen megtisztelve éreztem magamat becses felszólításod által, s a mennyire parányi erőmtől telni fog, örömmel sietendek – méltán – nagyjövendőjű^a lapodnál közreműködni.¹

5 Ha tehát szerény nevemet programmodba akarod foglalni, csak ki-
tüntetésnek veendem, s akaratomon nem fog mulni, hogy várakozásod-
nak megfeleljek.

Isten veled! üdvezel

tisztelő hived
Degré Alajos^b

10

^a nagyjövendőjű – nagyjövendőjű [?] a magánhangzók ékezetelése többször bi-
zonytalan

^b egyb.

1588.

CSAPLÁR BENEDEK – ARANY JÁNOSNAK

Szeged 1862. XII 15.

Igen tisztelt Igazgató Ur!

Mult hó 20^{án} kelt böcsös levelében kifejezett bizalmának^a
lehetőleg [!] megfelelni igyeköztvén egyelőre valami kis praeludium-
félével köszöntök be.¹ Ez csak olyan félénk bekoptatás; [!] mert még
5 nem tudom, milly hangon szólhatni ez új organumban. Nem szeretnék
izgágáskodni: de mivel annyi féle bántja lelkemet – nem magán sérelem
–; üdvösnek tartom egyik másik kényes bibét koronkint megérinteni<,>
a nélkül,^b hogy a „Koszorú” virágaiban kárt tenni akarnék. Multkori
levelem² s ime dolgozatok mutatják szellemirányzatomat. Erkölcsi
10 érzelmeink megóvására, társodalmi [!] hiányaink javítására, fonáksága-
ink kiegyengetésére érzek leginkább vonzalmat. – Reményilem T.[isztelt]

^a bizalmának – n t-ből jav.

^b , – besz.

Kegyed ez irányt javalja. Rajta leszek, hogy az illendőség korlátain kívül ne sikamoljék a buzgalom. – Miután holmit a társadalmi ügyekről még közlendöttem: majd vagy könyvbírálat<i> vagy egyéb hasznos
15 eszme tárgyalása, vagy holmi forditmány lesz további küldeményem.

Szeretném azonban előbb a pár^c évtized óta gyűjtögetött tájszótári adathalmazt összerostálni; nehogy elkésssem beküldésével a netán már kiadandó II^{ik} kötettől.³

Ide mellékelek egy copfos költeményt, melyet^d ha tán nem látszanék nagyon bárgyunak, T.[isztelt] Kegyed jóváhagyása nyomán kérnék a „Részvét könyvében” kiadás végett⁴ T.[isztelt] Gyulai Pál urnak kezéhez juttatni, [!] Vagy ha már oda későn [!] jön T.[isztelt] Kd̄ rendelkezése alá vetem. – Egyébiránt nem szándékom a költészet terén alkalmatlankodni. Ez a betegség unalmi közt szülemlött. Csak úgy különös
25 bizalomnál fogva nyujtom át. Ha nem jó: érje érdemlett sorsa. – Végül ortographiámat stb.^e illetőleg; subordinálom véleményemet in accidentalibus átalán;⁵ csak in essentialibus t.i. elvbeli tekintetben kérek némi kimélést.

Most a financia dolgában számolok:

30 A Koszorúra előfizettek 6 ftjával ½ évre^f $12^{en} = 72$ ft. Ehhöz bátorokodom csatolni a Részvét könyvére csupán részemről küldhető [!] 1 előfizetést = 4 ftot[.]

Ha még netán sikerülne^g szerezni előfizetőket, [!] megkísértem a szerencsét. Bocsánat ezen compendiosus⁶ eljárásomért. Ugy tudom, hogy
35 Gyulai P. úr nem éppen ritka t.[isztelt] K[egye]dnél. Szabad legyen tehát a hozzászólót is ide csatolni.⁷ Tehát az ide^h mellékelt összeg $72 + 4 = 76$

Fogadja T.[isztelt] Kegyed valódi tiszteletem kifejezését! Isten áldása velünk

igaz tisztelője
Csaplár Benedek skⁱ

40

NB. az Árpádfi G. név mellett maradhatni

^c pár – p jav.

^d melyet – besz.

^e stb. – besz.

^f évre – v l-ből jav.

^g sikerülne – ű ü-ből jav.

^h ide – id jav.

ⁱ egyb.

1589.

TÓTH ENDRE – ARANY JÁNOSNAK

Vatta, decemb. 16. 862.

Tisztelt barátom! szédelegve írok még most is; nagy beteg voltam s a szobát tán az egész télen sem lesz szabad elhagynom. Árnyéknak is vézna lettem.

Ha betegségem nem gátol vala: fel volt nálam téve hogy mindenütt
5 megjelenek programmoddal [!] a megyébe s így tán lett volna valami sikere annak hogy előfizetést fogadtam el lapodra.

De majd egy hónapja már, mióta^a az udvaromat se láttam. Így csupán azokat le lehet felhívnom kik^b betegségem alatt felkerestek. Hanem bármily kevés is: a legtisztább örömmel küldöm azt¹ s remélem ez már a
10 szükséges szám fölöslege leend..?

Az ide mellékelt költeményt² pedig lapod számára küldvén: igen
kérlek, ha szükségesnek találod valahol az igazítást, tedd meg azt! igen jól fog esni lelkennek figyelmed. Adjátok tudtomra valamikép: Gyulai kapta-e versemet?³

15 Isten veled! Családodat tisztelve vagyok

szerető barátod

T. Endre

^a mióta – besz.

^b kik – k besz. [?]

1590.

TOMPA MIHÁLY – ARANY JÁNOSNAK

[Hanva, 1862. december 18.]

Kedves barátom!

Hát hogy s mint vagy már? Nem is kívánom hogy most írj nekem, most, Bajzaként „bokros foglalatosságaid között”.¹ Bizzál! én azt hiszem jól [!] fog elsülni a dolog; ha kevés megyen is egy helyről s ember által<,>: az ország nagy, és sok kicsi sokra megyen. Nekem is van egy pár előfizetóm, majd a Molnár Viktoréhoz csatolom.

Ezt az idezárt címzetlen levelet címezd meg Császár Ferencz² valamelyik fiához; tudom hogy maradtak gyermekei, de neveiket nem tudom. A mellyik fia inkább ra [!] ér valamire annak címezd, s a
10 mellyik egyszersmind literatur-féle ember. Atyja, valamelyik vállalatában, ha jól emlékszem a címre, egy Boldog sziget című versemet³ adott ki. Ezt most nem találom, pedig kéne; arra kérem^a föl azt az ifjut: hogy írassa le, vagy küldje hozzád leíratás végett s hogy azután nekem elküldhessd.^b [!] László öcsém majd leírja, adja isten hogy leírhasssa, az
15 az már olyan egészséges [!] legyen mint a makk. Ezt kívánom<,> s kívánjuk Juliskának is, sőt minden jót s boldog ünneplést kívánunk öszveséggel [!] mindnyájotoknak. Feleségem beteg volt, fekvő beteg pár napig, most lábadozik, s így csak megvagyunk csendesen. De^c már kedves öcsém elég az én szememnek. Isten veled!

20

Hanva, dec 18. 1862.

Igaz barátod
Miska

UI. a verseket, remélem kaptad, régen elküldtem; s még egy másik levelet is válaszul a Kisfaludy társaság ügyében irt soraidra.⁴

^a kérem – ér egyb.

^b elküldhessd – sd egyb.

^c De – Dem-ből jav.

1591.

MEDGYES LAJOS – ARANY JÁNOSNAK

Deezs 862. dec 19.

Kedves barátom!

A 'Koszorura' küldök 6 előfizetőt 36. ft. Bizonyára többet is gyűjthettem volna, de itt minden valamire való ember kapott előfizetési ívet.

5 A nőknek az a^a kívánságuk, hogy legalább minden évszakban a Koszoru adjon egy divatképet s ha ez ígérve lesz, az előfizetők száma kétszerte több [!] lett volna. Híjába! ez a nők multhatatlan szükséglete s

^a a – besz.

magam is a szépízléshez tartozónak vallom a csinos oltözetet, [!] s ebben irányt [!] adni a szépirodalom hivatásával nem ellenkezik.

10 Leányom részére magam is előfizetvén tisztelet példánnyal nem akarlak terhelni, mert egy háznál két példányban egy lap felesleges.

Egyebaránt a lapba dolgozni¹ kötelességemnek s legnagyobb szerencsémnek tartom.

15 Fogadd szerencse kivanatomat [!] s hazafi üdvözetemet. [!]
tisztelő barátod.
Medgyes Lajos. mk

nb. 1. aranyat [...] küldök. A Koszorunak küldök 1 költeményt² „Székesfejervári [!] és utasokra” [?] Gyulainak a részvét könyvebe³ [!] küldött [!] dolgozataimnak e csomagot add át. Ha a „Koszorunak” még
20 előfizetőket kapok ujévig elküldöm. Egyéb eránt e vidékről sok előfizető van.

1592.

MENTOVICH FERENC – ARANY JÁNOSNAK

Dec. 19-én 1862.

Édes Jánosom!

Valami torokfájás miatt, levelem elküldése óta¹ ki nem járhatván 5 előfizetőimet többel nem szaporithattam[.] – Ezeket ezennel útnak indítom azon ígérettel hogy itt nem zártam be a boltot – remélem hogy az
5 ünnepnapokon szerezhettek még néhány előfizetőt. [!]

Kedveseidet ölelve csokolva vig ünnepeket és legalább 2000 előfizetőt [!] szivemből kívánva, s vállalatodat még egyszer üdvözölve [!] vagyok

10 szerető igaz barátod
Mentovich

1593.

HALMÁGYI SÁNDOR – ARANY JÁNOSNAK

Kolozsvár, decbr. 20-án 1862

Tisztelt szerkesztő ur!

Küldöm a novella még két fejezetét, a mint ezt utobbi levelemben
ígértem.¹ Még két fejezet lesz, s néhány sornyi végszó vagy^a visszapil-
5 lantás a beszély alapeszméjére. Tervem tisztán meg van alkotva, s az
ujév első napjaiban felküldhetem a befejező részt is, azon esetre, ha
abban egyezünk meg, hogy a dolgozat a „Koszoru”-ban lásson napvilá-
got. A mi ezt illeti nem látok épen legyőzhetlen akadályokat, miután én
egy pár phrazisból sokkal kevesebbet csinállok, hogysen azért vagy az
10 alkudozást kettészakítani vagy a szerkesztőt császári szállásra és zable-
vesre kívánám juttatni. Isten őrizzen! Elöttem az eszme maga, s a mű-
alkotás lényege a fő.

Eh bien!² alkudozzunk!

1. Az öreg Csallószege állá vacsora után legyen fényes és nem
15 zsiros.

2. Azon passus, a hol a „tabula rasa” előfordul, [!] nézetem szerint,
nem veszedelmes szemben a sajtórendőrséggel, de ha azt a szót a leg-
egyszerűbb vonatkozás nélkül, mint egy historiai tényt kifejező szót se
lehet említeni kockáztatás nélkül, tehát maradjon ki ez az egész tétel:
20 „Minden e szóba foglalható: tabula rasa!” Szerkesztő ur bizonyosan
jobban tudja nálamnál, hogy miről illik és szabad beszélni egy pesti
szépirodalmi lapban. Mostanság inkább politikai és nemzetgazdászati
tanulmányokkal foglalkoztam,³ s inkább e szakban irogattam; az igaz,
hogy nem egyszer állottam a rendőrség előtt,⁴ de mégis írtam a tabula
25 rasaról még pedig politikai fejtegetéseket, mig beszélyemben ez
ominosus szó körül tisztán csak nemzetgazdászati eszmét fejtegetek.
Azonban veresplajbászt neki, ha szerk.[esztő] ur jónak látja!

3. A „halálos gyomorláz”-ból épen semmit se csinállok. Ez mind-
járt a II. fejezet elején fordul elő. Tegyük így: „Csak az tudja, a ki azok-
30 nak az időknék az ízét is kostolta, meg a mai napok keserű levét is iddo-
gálja!” Punctum! Vagy ha ez se jó, tehát: „a ki akkor is élt, meg most is
él, taszigálva egyik napot a másik után. ”

^a vagy – v jav. vagy th.

4. A Gesetzekre⁵ nézve, talán szabad lesz egész szárazon mondani
35 hogy miféle nevű Gesetzeket rendeltek, hogy azok nem találtak a mi
viszonyainkra? Kimarad e szerint az, hogy „tudja Isten miféle czifra
dolgozatokat rendeltek törvénynek; annyi bennök a §, mint a gaz.” De az
benmarad, hogy a Trip-Appr.⁶ stb. megette a kutya. S a szűk frakk és
glanzlédertopánka⁷ allegorija [!] is maradhat talán. Az okuláros
szolgabíró, a ki csak annyit tud magyarul, hogy: kutya magyar! sajnál-
40 nám, ha kimaradna, mert nagyon jellemez, s nem is nagyon tisztéletlen.
Elmehet talán. Probáljuk meg hátha nem huzzák ki, vagy ha erről
szerk.[esztő] ur bizonyos, tehát maradjon ki: „a ki csak annyit tud ma-
gyarul, hogy kutya magyar!”

5. Méltóztatott becses levelében megjegyezni, hogy „nemcsak a
45 szerző, de a Csallószegi szájából se veszik fel, ha a történelmi jogokon s
antediluvianus⁸ állapoton erős szavakban csügg.” Ha nem csalódom, ez
is a II fejezet elejére vonatkozik, a hol az öreg ur zsémbes természetét
szépitni akarám. „Soha se felejthető azon roppant csapást, mely minket
ért azáltal, hogy az 1849-diki katastropha után az új kormányrendszer az
50 ősmagyar alkotmány felfüggesztésével lépett hatályba,<” a mit semmi
magas állami tekintet által nem látott igazolva. A legengesztelhetlenebb
jogsérelem zugott benne” stb. Így sem jöhet? Ugy gondolom itt erős
szavak csak az aláhuzottak;^b azok helyett pedig tehetjük: „Valami zugott
az ő keblében mind szüntelen, s a tette őt különösen zsémbessé és bi-
zalmatlanná, hogy az új viszonyok közt” stb. Legfőlebb azt hagyhatnók
55 még ki, hogy: „a mit semmi magas állami tekintet által nem látott iga-
zolva.” (Ne beszéljünk a salus reipublicae⁹-ről.)^c A többi ártatlan[.]

6. Ugyanezen II fejezetben, mikor Csallószegi vacsora után szájas-
kodik, többek közt azt mondja: „beáll nagyságos urnak, mintha volna
60 abban valami, | mikor az a hosszunyaku [!] stb. cancellista (vagy talán)
beamter¹⁰ is nagyságos ur” stb. A | jegynél tegyünk tehát pontot s ne
beszéljünk a beamterek nagyságos voltáról.

A két első fejezetben nem tudom hamarjában mi lehetne még kifo-
gásos, s bátor vagyok figyelmeztetni szerk.[esztő] urat, hogy innen bajos
65 változtatni a Pesten lévő kéziratot, mert meg van ugyan itten az
impurum, de a leíráskor apró s néha lenyeges [!] változtatásokat tettem

^b aláhuzottak – alá fel-ből jav.

^c (Ne beszéljünk a salus reipublicae-ről.) – a zárójelek besz.

különösen a styl körül. Kénytelen vagyok az új tételek beillesztését egészen szerk.[esztő] ur bölcs belátására bízni.

A III és IV fejezetre nézve.

- 70 Ugyhiszem [!] a III. F[e]j[e]z[e]t minden akadály nélkül átmegy, s a IV. fejezet se szur szemet a rendőrségnél, csak attól lehet tartani, hogy szerkesztő és szerző közt támad véleménykülönbség, mert a szerző itt már elég szerénytelen abban a hitben lenni, hogy azt a fejezetet meglehetős jól írta, s egy betűt se engedhet. A szerző azt<,> hiszi, hogy igen
- 75 jól ismeri az erdélyi társadalmi viszonyokat, majd nem az egész aristocriával^d és nemességgel személyes összeköttetésben áll; köztük forog, velük él, s körülbelől népszerű ember is köztük, s így elég alkalma volt és van ismerni és tanulmányozni azon viszonyokat, a melyek itt érintve vannak. Abban a nézetben is van szerző, hogy a nyílt seb jobb a
- 80 magában keledezőnél, s az Öreg Csallószegi e fejezetben valóságos bonczkés, mely a seb gyökeréig vág. Jól teszi! Ott van másfelől György, a ki siet gyógyítóirral enyhíteni a metszés fájdalmát, s a mint a sebet gyöngéden apolgatja¹¹ igen szép leczkét tart a balitélet stb. mérges hatásáról stb. E fejezet igen jó hatású lehet, s lehetetlen, hogy a „Koszoru”-
- 85 nak ártson, midőn a szerző nem fél a maga személyére nézve semmitől, sőt méltányló barátságos kézszorításokra számít, mert a kimondott igazság ildomos modor mellett mindig hat.

- Ezen IV-k fejezetnek csak egy veszedelme van, s az a, hogy ha a lapban nem jöhetne egyszerre ki, néhol igen veszedelmes a megszakítás.
- 90 Ugy kell ezt okvetetlen intézni, hogy a Csallószegi támadására felelet is jöjjön. A közlésre nézve, kívánatos volna, hogy az első számban az I-ső fejezet jöjjön ki egészen, hogy, mint némileg kikerekített rész, tegyen egy kis benyomást az olvasóra. A többi fejezet jöhet, a mint tetszik, noha a beszélyt nem^e volna szabad, hogy más czikkek korlátozzák.

^d aristocriával – v jav.

^e nem – n s-ből jav.

95 Én a beszélyt most nem is írom tovább, míg becses választát^f nem
kapom, mert attól függ, hogy miként irjam tovább. Ha a „Koszoru”-ban
jön ki más és ha önállólág adom ki egy kötetben meg más a befejezés.
Ezért esedezem, mielőbb vagy becses választát, vagy a kéziratot elküldeni.
Mély tisztelettel vagyok
100 a szerk.[esztó] urnak

alázatos szolgálja
Halmágyi Sándor

^f választát – v l-ből jav.

1594.

ARANY JÁNOS – HALMÁGYI SÁNDORNAK

Pest, dec. 21. 1862

Tisztelt uram!

A Kézirat folytatását még mind hiába várom. Nem láttam szüksé-
gesnek válaszolni, remélve: pár nap múlva itt lesz. Nekem az öreg úr, –
vagy szerzője – társadalmi elvei ellen nem lesznek kifogásaim, csupán a
5 policzia irányában akarnék védve lenni. Azért méltóztassék folytatni
tetszése szerint, és felküldeni minél előbb.

Legszivesb üdvözlettel

tisztelője
Arany J^a

^a egyb.

1595.

ARANY JÁNOS – ORMÓS ZSIGMONDNAK

Pest, dec. 21. 1862.

Tekintetes Úr!

Korszerű és alapos cikkét¹ nagy örömmel s köszönettel vettem,
azonnal válaszoltam is volna; de válaszom, sajnos tévedésből, mit csak
később vettem észre, itthon maradt.

5 Most már futtában egy sort. A külön lenyomásra nézve, azt hiszem, semmi nehézség sincs, az ilyen nem is szokott sokba kerülni, csupán méltóztassék [!] megírni hány példányban akarja, s én beszélek Emichchel. Nem tudom még, cicero vagy garmond betűkkel jő-e a Koszorúban. – de [!] ez mindenik díszes betűfaj – s nem tesz nagy külön-
10 séget. Csak arra kérem, méltóztassék most már az én késedelmemet sietős válaszával helyreütni, mert a lap első vagy második számában meg akarom kezdetni, s akkor már tudni kell; hogy a kiszedett betűket szélyel [!] ne hányják.

Legszivesb üdvözlettel

15

tisztelője
Arany János^a

^a egyb.

1596.

P. SZATHMÁRY KÁROLY – ARANY JÁNOSNAK

[Nagyenyed, 1862. december 21.]

Kedves bátyámuram!

Itt küldöm az aeszthetikai levelek első fogatát kívánsága szerint.¹

Törekvésem népszerű s nők által is élvezhető modor mellett maradni és a nélkül, hogy unalmassá válnék mégis^a jól be markolni az
5 aesztheticiái [!] fogalmak közé s annak legujabb vívmányait is beszőni. A hazai kitéréseket ezentul még kevésbé akarom mellőzni, mert itt legjobban áll, hogy exemple <illustra^b>illustrant”.² De épen e miatt szeretném, ha a cikkek fölé név – tudniilik az enyém – nem jőne, miután itt ott darázs-fészekbe kell nyulnom. Igyekezni fogok a művészt nem, csak
10 művét bántani, vagy kiemelni; de mi után ez nem irodalmi vita, a nyilt sisaknak nem tulajdonitok értelmet.

A későbbi levelek, mint az előzményekből látható nem csak az irodalomra, de a képző művészetekre is ki fognak terjedni.

^a mégis – m jav.

^b illustra – mivel sor végére esett és nem fért ki

Ha azonban e firkák vagy irányak, [!] vagy tartalmok és modoruk-
15 nál^c fogva nem tetszenének, kérem azt velem mielőbb tudatni, hogy
vagy változtassak, vagy félrevessek, mert időm drága s akkor a többi
jegyzeteim között hagyom.

A kéziratot azon esetben vissza küldeni kérem; talán egykor jobb
kedvvel fogok majd hozzá s^d jobban fog sikerülni.

20 A Koszorura van három előfizetőm, de még van reményem többet
is^e gyűjteni, – azért felküldéset [!] későbbre [!] halasztom.

Ha beszély kell,³ egy hóval elébbi megintést kérek.

Magának es [!] családjának boldog ünnepeket és praenumeransok⁴
ezreivel^f aranyozott uj évet kívánva, maradok

25 N.[agy]Enyed 21,^{ik} dec. 1862.

tiszteljeszerető [!] öccse

P. Szathmáry Károly^g

NB. Gyulainak kérem megmondani, hogy a nyugdíjjintézeti [!]
Albumban⁵ hagyjon számomra egy félívnyi helyet, ha egy „genret^h szí-
30 vesen vesznek s uj évig nem késő, – küldök. Tisztelem öt [!] is, – vala-
mint az összes szerkesztőséget.

^c modoruknál – u o-ból jav.

^d s – besz.

^e is – besz.

^f ezreivel – ezreiv jav.

^g egyb.

^h „genret – a záró idézőjel hiányzik

1597.

PODMANICZKY FRIGYES – ARANY JÁNOSNAK

[Aszód, 1862. december 22.]

Tisztelt irótárs!

Ma indítottam útnak az előfizetést a Koszorúra, melynek megje-
lenhetését s sükerét [!] várva várom, miután ez irányban véleményem
szerint nagyon kevés történt^a az utolsó években.

^a Ettől kezdve a kettős ékezetű magánhangzók ékezte összehúzva, általában a mai helyesírás szabályai szerint rögzítve.

5 Magam is beváltandó ígéretemet, küldök ezennel egy kis dolgoza-
tot,¹ a mely tulajdonképen egyik regényemnek képezné mintegy
előszavát vagy bevezetését.

Nézd át, s ha használhatod tartsd meg, s ha nem itéled arra valónak
menezd [!] vissza. Midön megkezdém írói pályámat s még most fő
10 czéлом azt, [!] bebizonyítani: hogy nemes hangzatú s kissé komoly
szinezetű anyai nyelvünk, mind ezért épen oly alkalmas a legfinomabb
társadalmi érintkezésre mint bár mely más; ez oknál fogva foglalkodom
gyakrán [!] oly eszmékkal s tárgyakkal, melyek tulajdonképen inkább a
nőket s azok is csak egy részét érdeklik; épen ez oknál fogva nem va-
15 gyok barátja a túlhalmozott, nagyon is virágos nyelvnek, szóval mind
annak a mi pályám simára való törésében gátol.

Hogy nem minden süker [!] nélkül munkálkodunk e téren, mutatja
nemzeti nyelvünk már majdnem általános meghonosulása felső köreink-
ben. Nem akarván továbbra [!] igénybe venni, úgy is szerfelett lefoglalt
20 perczeidet, maradok tisztelőd

Podmaniczky Frigyes

Aszód 1862. Dec. 22.

1598.

HANVAY ZOLTÁN – ARANY JÁNOSNAK

Hanva 23/XII 862.

Különösen tisztelt Kedves Bátyám!

Reményilem, visza emlékezve [!] azon számomra örökre felejthe-
tetlen perczekre, melyeket – bár még mint gyermek – szerencsés valék
kedves Bátyám kedves körében itt Hanván tölthetni; nem méltóztatik [!]
5 ezen bizalmas megszólítást rossz néven venni, s talán nem fogja kedves
Bátyám magát megsértve érezni. A mi ezen pár soraimmali alkalmatlan-
kodásra felbátorított; az részint azon körülmény; hogy ezen igen is cse-
kély összeget, [!] mint a „Koszorúra” való előfizetést [!] felküldjem;
részint pedig az, hogy a minap n.[agy] t.[iszteletű] Tompa Mihály Úrtól
10 hallám, hogy László talán veszedelmesen is beteg, s minthogy azólta
semmit sem hallék – ő sem fogja talán rossz néven venni; ha egy gyer-
mekkori ismerőse¹ érdeklődik sorsa által. Az összeg [!] mit küldeni sze-
rencsém van édes kevés – s azon sok beszéddel össze hasonlítva, [!] mit

csak ezért is tevék – úgy szólván semmi. Más szerencsésbek
15 megelőzének a gyűjtésben; de másrésről a hol ez nem történt is, és sok
helyen, a hol az ember épen nem remélte volna – az irodalom iránt na-
ponta nyilvánuló nagyobb nagyobb közöny, sikertelenné tevő a
kísérleteket. – Szomorú tapasztalás, kivált egy élte elején levő ember-
nek, midőn látja, hogy minden^a izlés és tapintat nélkül a nagy tömeg oly
20 válatokat [!] karol, melyek legfeljebb ephemer² becsűek; olyanoknál
pedig – mikkel czél van öszekötve, [!] s hol még egy solid név is
biztosítja őket, hogy értékes és képző olvasmányokat nyerendnek, egé-
szben hidegen marad. – Szabadjon minden dicsekedés nélkül kimonda-
nom, hogy nem az ügy iránti buzgalom hijány [!] tette részemről oly
25 sikertelenné az eredményt; hanem épen a fentebb említett közöny, mely
hogy egyedül – bár fájdalom – csak minálunk nyilatkozzék szívemből
kivánom!

Midőn alkalmatlankodásomért bocsánatot kérnék; Ő nagyságaik-
nak kézcsoksomat jelenteném,^b Szüleim részéről pedig a leg őszintébb [!]
30 tiszteletet; engedje meg kedves Bátyám, hogy azon őszinte nagyra be-
csülést, s mély tiszteletet nyilvánithassam, mellyel vagyok s maradok³

Kedves Bátyámnak

alázatos szolgája
Hanvay Zoltán^c

^a minden – m a-ból jav.

^b jelenteném – m n-ből jav.

^c egyb.

1599.

ARANY JÁNOS – HALMÁGYI SÁNDORNAK

Pest, dec. 24. 1862.

Tisztelt Barátom!

Már elment volt levelem, midőn a kézirat megérkezett. Én azzal
nagyon meg vagyok elégedve, annál fogva ne méltóztassék félbeszakítani
a munkát, hogy mielőbb megkaphassam a végét. Nekem, mint irám, a
5 társadalmi dolgok iránt semmi kifogásom: csak az elejét kísértem meg,
küldött jegyzeteihez képest, policzei-fähigebb¹ állapotba tenni. De kér-

ném a végit, minél előbb, mert, úgy eshetik, hamarabb rászorúlok, mint gondoltam is.

10 Legszivesb üdvözlettel

tisztelője
Arany J^a

^a egyb.

1600.

LÉVAY JÓZSEF – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[1862. december vége]

[Lévay a Koszorút megrendelő 5 személy előfizetési díját küldi.]

1601.

FÁY ANDRÁS – ARANY JÁNOSNAK

[Pest, 1862. december 27.]

Kedves Uram Öcsém!

Fogadja úri neve napján szives idvezletemet, 's azon forró kívánásomat, hogy az isteni kegyelem Uram Öcsémet, honunk 's irodalmunk diszére, számos boldog évekig éltesse, 's engedje megérnie
5 szebb jövőjét a' hazának; azon esedezém részemről, hogy engemet továbbra is nagy becsű barátságában tartson meg; melybe ajánlott őszinte tisztelettel maradtam

Pesten, 27 dec. 1862.

Kedves Uram Öcsémnek

10

alázatos szolgája
Fáy András

1602.

HALMÁGYI SÁNDOR – ARANY JÁNOSNAK

Kolozsvár, december 28án 1862.

Igen tisztelt szerkesztő ur!

Mind dec. 21 mind pedig dec. 24-ről kelt becses levelét vettem. Méltóztassék megnyugodva lenni aziránt, hogy a novella végét mielőbb [!] felküldöm, ugy, hogy fenakadásról [!] szó se lehet. Azonnal munká-
5 hoz fogok. Az egészet bevégezhetném 48 óra alatt. <...> De én inkább szeretem lassan és lehetőleg nyomatékosan írni. A felküldött négy fejezet, ugy gondolom, csak ellát négy számot, mert nem kicsiny fejezetek, s az én kéziratom meglehetősen ereszt. Igy hát nem lesz tán baj, ha a befejező részt pár nappal később küldöm fel, mint azt tán némely „genialis”
10 író tenné, a ki sok sulyt fektet arra, hogy egy mű lassan avagy egy pillanatot alatt teremtetik elő.

A „Koszoru” első számát nem ártana Erdélybe többeknek megküldeni,^a olyaknak is, a kik tán nem fizettek elő. Sok esetet tudok rá, hogy ily módon küldött mutatványlapba beleszerettek s aztán megrendelték.
15 Csak néhány előfizetőt nyerve is még ez uton, szintén nyereség még pedig anyagi és szellemi egyszerre, mert én meg vagyok győződve, hogy a „Koszoru” azon szépirodalmi lap lesz, a melynek születését rég várom. Csak arra kell vigyázni az Erdélybe küldendő példányoknál, hogy a czimzéseknél hiba ne essék, mert fájdalom! itt még mindig ural-
20 kodik az az átkos epidemia,¹ a mit rangkorságnak [!] neveznek s egy szerkesztőnek se tanácslom, hogy erdélyi előfizetőit „méltóságos”-on alól [!] titulálja. Báró Orbán Balázs² néhány nap óta nálam levén szállva, reggeli kommadizálás³ közben még kalkulálánk [!] egy névsort, melyet tán sikerrel lehetne felhasználni. Ez az általam küldöttel együtt meglehe-
25 tősen magába^b foglalja azon egyének nevét, a kiket a magyar irodalom inkább érdekel, vagy legalább feltehető, hogy érdekel. Vannak azonban még többen is Erdélyben, a kik nemzeti miveltségünk köréhez tartoznak s én remélem, hogy a „Koszoru”-nak Erdélyből mind több előfizetője lesz. De a lap mellett meg kellene küldeni azt a darab papirost is, melybe
30 az előfizetőnek csak nevét kell írnia, s azt bepecsételvén, küldheti, miu-

^a megküldeni – m jav.

^b magába – a jav.

tán kívül rávan [!] nyomtatva a czim. Néha oly csekélységért marad el az előfizető.

Orbán Balázs, ki még vagy egy hétig itt lesz nálam, tiszteletét tüzni s szintén szándékozik valami dolgozatot küldeni⁴ a „koszoru” számára.
35 ra.

Én meg Gyulainak könyörgöm átadni baráti üdvözetemet. Azt ízenem neki, hogy talán én is tudnék valamit adni az általa szerkesztendő „Részvét könyvé”-be;⁵ de nem tudom: Kell-e? mi kell különösen? mikorra kell? s minő feltételek mellett ír az ember neki? Mikor
40 programját vagy előf.[izetési] felhívását kibocsátotta, én alkalmasint a gyergyói havasokon 7000 lábnyi magasan kalandoztam, s oda bizony nem jutott el egy előf.[izetési] ív se. Ennélfogva vagy értesít egy pár sorban; vagy ha nincs már szüksége dolgozatra, nekem irandó levéllel nem vesztegeti drága idejét, s én ezt is válasznak veszem, melyet
45 könnyen [!] értelmezhetek.

A „Kolozsvári Közlöny” indítja a cserepéldányt, s viszont várja a „Koszoru” cserepéldányát. Nem árt ha e két lap barátsággra lép.

Boldog új évet kívánva, telyes [!] tisztelettel vagyok
alázatos szolgája
50 Halmágyi Sándor^c

^c egyb.

1603.

ARANY JÁNOS – IPOLYI ARNOLDNAK

[Pest, 1862. december 30.]

Tisztelt Hazafi!

Ide mellékelten szerencsém van az írókhoz a „Koszorú” ügyében intézett felhívásom egy példányát megküldeni; mely nálam már rég címmezve hever, de úgy pusztán kézbesíteni nem bátorkodtam.

5 Mint abból – s tán a megjelent előfizetési^a felhívásból is méltóztatik [!] észrevenni: a^b Koszoru szépirodalmi, de egyszersmind vegyes

^a előfizetési – i jav.

^b a – A [?]

tartalmú lap lesz – művelt nagyobb közönség számára. Bizonynyal^c az irodalom- s műtörténetnek, a hitregetannak stb. s a mivel<t> Kegyed, tisztelt Uram, szakszerűen foglalkozik, vannak a laicus közönségre néz-
10 ve is érdekes mozzanatai, melyeket a kellő formában élvezettel fogna olvasni. Szabad legyen hát fölkérnem, hogy e téren a „Koszorú” érdekesbitéséhez járulni szíveskedjék.¹

Azon reményben, hogy kérésem meghallgattatik, bátor leszek a Koszorú egy példányát megindítani.

15 Ószinte^d üdvözlettel
Pesten, dec. 30. 1862.

tisztelője
Arany János

^c Bizonynyal – y jav. vagy th.

^d Ószinte – Őszinte [?]

1604.

ARANY JÁNOS – LÉVAY JÓZSEFNEK

Pest, dec. 31. 1862.

Kedves Józsim!

A Koszorú, anyagilag, úgy látszik, eldül, részedről kövess el mindent, hogy szellemileg se legyen fogyatkozása. Irj verset, prózát, mindent: minél előbb és minél többet küldesz, annál jobb.

5 De nem ez a tárgy az, miben sietve firkantom e sorokat, hanem főleg a Kisfaludy-társaság közelgő nagy ünnepe.¹ Még most sem tudom, mi lesz az ott felolvasandó értekezés. Nekem teljes lehetetlen valamit írnom, mert ha két ép fejem, és négy kezem volna mégsem lenne elég a szerkesztői s kiadói^a complicált dolgaim végzésére; mástól sem kapok
10 biztatást. Te a múlt nyáron közel voltál a beköszöntéshez, tán kész is a munkád; vagy kevés híja:^b ugyan küldd fel nekem: hadd lássam – miről semmi kétség – fel lehetne-e olvasni a nagy gyűlésen.² Valaki felolvasná, ha te nem jöhetsz, például akar én is, aztán egy füsttel a beköszöntés is megvolna, mert az a bemutatói cerimónia [!] nem oly lényeges, hogy
15 el ne maradhasson. Tedd meg Jósím, [!] az istenre kérlek: minden esetre pedig nekem válaszolj hovaelőbb, széna-e vagy szalma? –

^a kiadói – kfiadói [?]

^b híja – hja [?]

Gyulainak hozzám szóló leveledet emlegettél,³ én nem kaptam tőled semmit, hónapok óta.

Boldog új esztendőt!

20

Arany J^c

^c egyb.

1605.

THEODOR OPITZ – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[1862. december]

[Opitz a Koszorút rendeli meg, feltehetőleg saját maga számára.¹]

1863

1606.

MARIKOVSZKY GÁBOR – ARANY JÁNOSNAK

[Kunszentmiklós, 1863. január 4.]

Igen tisztelt Tekintetes úr!

Nem azon elvből indulok ki hogy audaces fortuna juvat,¹ hanem onnan hogy paupertas est maxima meretrix.² –

Mit Szentmiklóson senki nem tud, s nem is akarom hogy tudjon,
5 kénytelen vagyok Önnek, tekintetes úr, elmondani. nem [!] fordultam
pedig máshoz, mert nem ismerek mást olyat, ki előtt becsesebb kincs a
szegények bizalma mint a gazdagok tömjéne. –

Uram! én egy teljesen nyomorban hagyott özvegy papnének
legidősebb fia vagyok, magam is alig 25 éves, az özvegy anya, és több
10 kis testvérek gyámola kényszerülök lenni; s e gyámolítás alatt bizonyára
nem sokára összeroskadok, – mert 8. tagból álló család fenntartására 500
frnyí fizetésem, ha rendesen kapnám is kevés volna, a legügyesebb gaz-
dálkodás mellett is.

Vakmerő gondolatom támadt, vakmerő, és piritó, mert annak kell
15 magamat hazudnom a mi nem vagyok – ha tán lehetek bár – írónak;

Ide mellékelt versem³ hü rajza, vagy inkább nagyon is silány rajza
családi életemnek; – ezen tényt véve alapúl, – <.> némi mellék tekintetet
vetve arra, hogy néhány év óta pár, többé kevésbé sikerült versecské-
immetl én is belábatlankodtam az irodalom templomának legalsó
20 tornáczába, – vajjon nem lehetne é az irói segély egyletnél egy kis ala-
mizsnáért folyamodnom?..⁴

Ne gunyolja ki tekintetes ur e gondolatomat, melyet halált ohajtó
anyám, gyermek ágyat fekvő éhező nőm, s ártatlan kis testvéreim táplálá-
lása, s melengetése végett gondoltam ki, s még velök sem közöltem. –

25 Ha lehetőnek gondolja tekintetes úr, kérem legyen közben járó, –
ily szerü alamizsna talán elfogadása^a nem szégyeniti meg annyira a
lelket, mintha egyesek nyujtják hideg büszkeséggel[.]

Ha tolakodás e vágyam, e kérelmem, ám legyen! akkor csak jelen
versem utolsó két sorát mondom el nyomorultjaim előtt:

30 „Éhség, nyomorban ejtünk könyeket, [!]

S e könyükön [!] túl látunk kék eget! – ”

Vegye tekintetes ur e bizalmamat legigazabb tisztelem zálogaúl,
melylyel maradtam KunszentMiklós Január 4. 863.

35 Igen tisztelt tekintetes ur

alázatos szolgája

Marikovszky Gábor^b

gym. tanár.

^a elfogadása – besz.

^b egyb.

1607.

MENTOVICH FERENC – ARANY JÁNOSNAK

Marosvásárhely 7/1 1863.

Édes Jánosom!

Egy előfizetési díjt a „Koszorura” ide zárva, melyet a következzen-
dő címmel légy szíves megindítani:

Gróf Teleki Gézának¹

5 Marosvásárhelyt

alkalmat [!] veszek magamnak egész bizodalommal megkérni: szíves-
kedj az ide zárt Heckenastnak szóló levelet, tartalmát magad elolvasván,
egy két [!] szóval beavorwortolva² neki kézbesíteni, s az eredményről a
Koszoru postájában pár szóval értesíteni.³ Gondolom hogy a rendezési
10 bajokon túl vagy különben nem mertem volna alkalmatlankodni.

Nem képzeled mennyire várjuk a Koszoru első számát, ma Január
7-ike s még sem kaptuk meg, reményljük hogy ez csak az első számmal
van így a többit gyorsabban fogjuk megkapni.

Mi most minyájan [!] jól vagyunk feleségem rég nem volt nagyobb
15 beteg, magam pedig apróbb kornyadozásokból felüdülve a napokban
vadászni is voltam [!] lőttem egy nyulat, melyet szerettem volna a ked-
ves komámasszonynak telegrafon elküldeni.

20 Egész családommal minyájakat [!] tisztelve, ölelve vagyok
szerető igaz barátod
Mentovich Ferencz.

U. i. Az íródeák Mentovich Gyula⁴ tiszteli Arany bácsit, Laczit,
Julcsát, csokolja Arany néni kezeit.

1608.

ARANY JÁNOS – AIGNER LAJOSNAK

[1863. január¹]

Tisztelt Aigner úr!

Nem tudom hogyan, elszámítottam magamat, mint a német mon-
ja, jómagyarúl. Azon arány szerint semmi munka sem díjaztathatik a
Koszorúban. Én a két hót értettem együtt – és így ajánlatom az ön
5 kivánatával egyezik, melyet is mindenkor örömet teljesítek. Csupán
arra kérem, hogy a küldeményt szerdán este, vagy legfelebb csütörtökön
d. e. 10-ig megkaphassam.² – Capitel betűvel mindig a könyv czíme
jelölendő; az író neve, ha a cím előtt áll, compacttal,³ ha utána áll,
akkor simplán cursivval. Egyéb változtatás nem szükséges. Inkább válo-
10 gatott, mint sok könyv kell egyszerre.

Bocsásson meg a kis tévedésért, de melyet helyrehozni, bár mind
nekem mind Önnek kellemetlen^a érzés, mégis szükséges vala.

Idezárva küldöm^b a 10 ftot, nagy köszönettel.

AJ.

^a kellemetlen – I jav.

^b küldöm – I jav.

1609.

LÉVAY JÓZSEF – ARANY JÁNOSNAK

[Miskolc, 1863. január 9.]

Édes barátom!

Közelebbi soraidban írod, hogy hónapok óta nem vettél tőlem le-
velet. Így hát, sajnálatomra, bizonyosan elveszett a postán azon

levelkém, melyet felszólításod következtén, gondolom, Novemb.[er]
5 első napjaiban küldöttem hozzád vagy 50 borsodi lakos névjegyzékével
s azon ígéretemmel, hogy lapodba minden hónapban igyekszem ezt a
mit [!] dolgozni. – Ime itt veszesz¹ egyszerre egy egész pamatkát,²
melynek, ha jól leszek, folytatása is következik. – Uti emlékezésimben³
nem sok realist mondok, de legalább igyekszem csínosan elmondani s az
10 irodalom e gyári-munka-világában ez is több a semminél. –

Az esztétikai értekezés nem hiszem, hogy készen legyen febr.
6^{ára}: azonban hozzáülök^a s mihelyt bevégezem, küldöm.⁴ –

Kaptad-e tőlem⁵ a Dec.[ember] utolján küldött 5 előfizető 30 fo-
rintját? Lapodat én még ma sem láttam, – nem tudom indítottad-e már
15 azon előfizetőkhöz? – Hogy’ vagytok? Vannak-e^b nagy számmal hiveid?
– Olvasom a lapokban, hogy a Koszoru alakjával nincsenek megeléged-
ve.⁶ – Én is azt hiszem, hogy változtatnod kell rajta. A Figyelő igen suta
és a kietlenségig egyszerű külsejű volt. – Tapogatódnunk kell az után
is, a mi a nőknek tetszik. – A javítást e részben az első évnegyeddal is
20 megkezdheted. – Irj; ha egyben másban segítségére lehetek. Szívesen
teszem. –

Isten veled!

Miskolcz 1863 Januar 9.

Ölel szerető barátod

Lévay Jó^c

25

^a hozzáülök – hozzá ülök [?]

^b Vannak-e – egyb., emend.

^c leh.

1610.

P. SZATHMÁRY KÁROLY – ARANY JÁNOSNAK

[1863. január 9.?¹]

Kedves Bátyámuram!

Tartóztattam az előfizetési ívet, hogyha még foghatnék reá valakít;
de ily elégett Városban, mint Enyed,² – kivált miután Gáspár János
collegám is megindult, – e három ittküldöttnél többet nem foghattam.

5 Ide-mellékelve küldök egy beszélyt ís.³ Tessék átnézni s ha kell, –
engemet a jövő számban értesíteni⁴ – n[ota]b.[ene] itt még egy számot
sem láttunk – ha pedig nem lenne szüksége reá, tessék megörzeni addig,
mig Vértessy Arnold elviszi,⁵ ki sürgetősen kér ilyesmi végett.

Gyulait üdvözlöm s kérem tudassa vélem, elfogadhat-e még vala-
10 mit a Részvét könyvébe.⁶

Tisztelettel maradok

Kedves Urambátyámnak

tiszteljeszerető [!] öccse

P. Szathmáry Károly^a

^a egyb.

1611.

ARANY JÁNOS – ORMÓS ZSIGMONDNAK

Pest, Jan. 11. 1862¹

Tekintetes úr,

tisztelt [!] barátom!

A „Széchenyi Emléket” nyomják, 4–5 számban ki fog jőni,² s a be-
tűket félre rakatom. Csak egy baj van: a Koszorú hasábjá keskeny, hozzá
5 a betűk aránylag nagyok, s a „Tóth” kiseded alakjában³ nem fog oly jól
nézni ki, mint ennek apró nyomása. Egy-két sor betűvel még keske-
nyebb, mint Tóthnál, a columna,⁴ s hozzá a nagy betűk, kis formatum,
alig lesz szép. Pedig így volna legolcsóbb, ha a sorokat nem kellene
tördelni, azaz hosszabbítva^a ki pótolgatni, hanem csak lenyomni úgy a
10 mint a Koszorúban állt. Emich azt mondja, hogy valamivel kisebb, keske-
nyebb papíron mint a „Tóth” így is kijöhet, de a szedő nem hiszi hogy
csinosan üssön ki. Mármost e kettő közt van választás: olcsóbb forma:
meghagyni a sorokat, s ahoz választani papírt; drágább forma: (mennyi-
vel, nem tudom, mert Emich még se egyiket se másikat meg nem mond-
15 ta.) a sorokat tördelni, nyújtani, s így a cicero betűkhöz talán 8-s
formatumot venni.

^a hosszabbítva – b besz.

Méltoztassék eziránti tudósítását minél előbb hozzám juttatni,
hogy, ha egy ivre való lesz szedve, a különnyomást is megkezdhessek.
Szives üdvözlettel!

20

tisztelője^b
Arany J^c

U.i. Az árra nézve tán jobb volna, ha T.[óth] úr egyenes egybeköt-
tetésbe tenné magát Emichchel. –

^b tisztelője – t jav.

^c egyb.

1612.

MENTOVICH FERENC – ARANY JÁNOSNAK

Jan. 13-án 1863.

Édes Jánosom!

Ide zárom már a 7-ik előfizetóm félévi díjját a „Koszorúra”. A
peldány [!] következő adresa alatt küldendő: [!]

5 Tek.[intetes] Mihály Zsigmond¹ urnak
Marosvásárhelytt
(Mezőmadaras)

10 Csaknem bizonyoson [!] reménylén hogy a hiányzó [!] hármát is
felküldendem, s így az általam gyűjtött [!] és fogott előfizetők [!] számát
10-re kipotolandom: sziveskedj számomra egy tisztelet példányt
megindítani. Én még eddig nem kaptam. Nem gyűjtöttem-e meg bajodat
a Heckenastnak szóló levéllel? Ha Heckenást el nem vállalja kiadását,
akkor meg kérlek, hogy te, vagy Salamon Ferencz barátom intézkedjetek
készen levő dolgozatomnak^a az én költségemen leendő kinyomatása
felett.²

15 A kedves komámasszonyt egész háznépemmel együtt tisztelve va-
gyok

szerető igaz barátod
Mentovich

^a dolgozatomnak – d g-ből jav.

1613.

JÓSIKA MIKLÓS – ARANY JÁNOSNAK

Br[üsszel]: J[anuár]: 14–863

Tisztelt szerkesztő ur!

A tisztelet díj¹ hiba nélkül megérkezett. (10 ft) – Köszönöm! A napokban indítok ön becses lapja számára² egy novellát nőmtől; [!] és mielőbb egy mutatvány [!] sajtó alá készülő 4 kötetes regényemből:
5 Ennek czime: – A szegény ember dolga csupa komédia.

Bocsánat a rossz írásért – itt anyira perfectionálták³ a rossz tollakat, hogy nem sokára írni sem lehet velök.

Ki többéve [!] nőmnek^a igen szíves tisztelete mellett

vagyok önnek híve

10

Jósika

^a nőmnek – m jav.

1614.

JÓSIKA MIKLÓS – ARANY JÁNOSNAK

Brüsszel [!] Ján [!] 20–1863

25. Rue dela [!] Commune.

Tisztelt szerkesztő ur!

Igéretem szerént – ez uttal – nőmnek egy novelláját küldöm.¹

Néhány nap mulva pedig – egy mutatvány indul önhöz: Klára és Klári című legújabb – már kész történelmi regényemből.² Igen szívesen
5 vennök [!] mindketten, [!] ha azon számokat, melyekben küldeményeink világot látnak – ön oly jó volna nekünk elküldeni.

Az egész lapot – természetesen még inkább szeretnök, [!] és ez esetben kérnök [!] önt, hogy annak árát tiszteletdíjunktól vonja le.

Eddig csak a két első számot kaptuk.

10 Remélem hogy én is nem sokára valami novellát – vagy cikket küldhetek.

Van nekem egy több kötetre menő kéziratom, mely aligha a mostani viszonyok közt világot látand – neve: Nincsen úgy most mint volt régen.³ Az egész önálló cikkek gyűjteménye – melyek közt igen ártat-

15 lanok is vannak – ha nöm nem ér ezek egyikét letisztázni – elküldöm
mint chasseur eclaireurt [.]⁴ –
Áldja önt az ég !

híve Jósika

1615.

AIGNER LAJOS – ARANY JÁNOSNAK

Pest, 1863. Jan. 27.¹

Igen tisztelt Úr!

Bátorkodom a „Koszoru” számára mellékelve Kriza János Vadró-
zsáinak ismertetését azon kéréssel beküldeni, hogy <ha> azon esetre
ha<gy> kegyed vagy Gyulai ur szándékoznék róla a Koszoruba^a irni,
5 szíveskedjék cikkekckémet azonnal visszaküldeni,² [!] mely kérésemet
ismételve, maradok mély tisztelettel

alázatos szolgája
Aigner Lajos^b

^a a Koszoruba – összehúzva

^b egyb.

1616.

LÉVAY JÓZSEF – ARANY JÁNOSNAK

[Miskolc, 1863. január 27.]

Kedves barátom!

Valahára, igazán, hogy valahára! itt azon „Értekezés” forma<t>,^{a1}
melyben némi kicsinyke tudomány – ha ugyan van – meglehető híg és
könnyű lével van feleresztve s melyről elmondhatom az öreg Heltaival
5 hogy „Esópusból és egyébünnen öszveszörzötte”² a te hív barátod. – Ha
eléggé alkalmasnak látod arra, hogy a K[is]faludytárs.[aság] [!] egyik^b
gyűlésén belőle az élénkebb részleteket felolvasd: tedd meg értem [!] e^c

^a forma<t> – a á-ból jav.

^b egyik – jav., besz.

^c e – e a-ból jav.

szívességet; ha pedig unalmasnak vagy elkésettnek találod, használd
ugy, mint legjobbnak véled; sőt javítsd is rajta, a mi szemedbe ötlük. –
10 Minden esetre pedig úgy vedd, hogy ezzel – beköszöntem.³ –

Az akadémiai megtiszteltetés nagyon meglepett.⁴ Nem tudom, mi-
vel érdemelted, –^d s nem is tudnék rá megfelelni, ha^e valaki kérdezné:
miért vagyok én ott, én, az érdemre igen fiatal, a reményre igen vén? –
Bár lelkessedve tudnám viszonzni azon szeretetet, mely rólam ezen^f
15 alkalommal megemlékezett! –

Tehát veszed utóbbi küldeményem Pali által!⁵ Nem tudom, mely
verseket tartott meg Albuma számára⁶ s melyeket adom át neki? – S az
„úti emléklapok”?⁷

Hogy állsz az előfizetőkkel? Van-e vagy 1,500? Az első szám se
20 nekem, se a gymnásiumnak nem jött; – ne feledd, kérlek,^g utánapótolni.
– Hát a Bozzai iratait⁸ nem tüzelted-e^h még fel? – Irj egy pár sort, ha
időd engedi. – Isten áldjon minden jóval! Öllelek

igaz barátod
L Józsiⁱ

Miskolcz Januar 27. 863.

^d – – besz.

^e ha – h m-ből jav.

^f ezen – azon-ból jav.

^g kérlek – e é-ből jav.

^h tüzelted-e – jav.

ⁱ egyb.

1617.

ARANY JÁNOS – SZÁSZ KÁROLYNAK

Pest. jan. 31. 1863.

Barátom Károly!

Végre nagynehezen [!] én is hozzájutottam, hogy elolvassam
Zrinyidet.¹ Most tehát szerkesztői k.[utya]futtában megírok annyit, a mi
a felolvasásra vonatkozik – netaláni véleményemet a műről akkorra
5 tartván fel, ha azt egyáltalában kérdeznéd.

Kétség kívül legnagyobb hatást azon részei tennének, hol a politi-
ka nyomul előtérbe, mint az összeesküvés jelenet, s Zrinyi áldozatúl

ejtése a vadkannak. De az elsőben Zr.[inyi] annyira loyális,^a hogy, mint Eötvös mondja, a magunk publicuma fűtyölne ki érte, – a lázadók nyi-
10 latkozataiért meg Pálffy² zárna be a társaságot. Eötvös azokat – úgy hal-
lom Gyulaitól – nem ís^b hagyná felolvas<san>ni. De se baj: én úgy gondolom – vegyes és kivált női publicumra szintén elég hatást lehet tenni Viola jeleneteivel is. Költészet azokban van annyi – ha nem több – mint akármelyik énekben; kivált a „Viola” című szakasz kitűnően szép. Én
15 tehát helyedben azt tenném:³ olvasnám az 1. szakaszt – olvasnám a 2^{ikat}
(Zerin vár) honnan a hallgató egy pillantást vethet a hazafiúi nagyságra is – aztán <olvasnám> elmondva egy két szóban Zerin vár esetét, bevégezném a VII. dikkel. Ennyinél többre nem is igen jut idő; s legalább a szerelmi epizód kikerekedik benne.
20 Hanem még egy kérésem lesz hozzád. A Koszorú képeit Zrinyivel kezdem februárban. Akartam írni róla népszerű ismertetést; de teljességgel nem érek rá.⁴ Úgy gondolám tehát, hogy kép magyarázatul Zrinyidből adnám az I. ének⁵ (talán többet is). Addig hát ne ígérj belőle másnak. Nem szeretném hogy más elébb közöljön mutatványt, mint a
25 Koszorú.

Legszivesb üdvözetemet, illetőleg kézcsókomat!

barátod
A János^c

^a loyális – loyalis [?]

^b ís – is [?]

^c egyb.

1618.

LOSONCZY LÁSZLÓ – ARANY JÁNOSNAK

[Nagykőrös, 1863. január 31.]

Kedves Janim!

Ide mellékelve küldök egy pár verset.¹ A minap vettem fölszólító leveledet; siettem reá válaszolni,² hogy szivesen leszek munkatárs. Nem tudom kaptad-e a levelet? Most még azt kell egyszer mindenkorra kije-
5 lentenem, hogy tőled régi jó barátomtól³ tiszteletdíjat nem fogadok el.

Mit írjak sorsomról? Te ismered az itteni élet rideg meddőségét, mely a komoly foglalkozás után nem ad élvezetet. Kétszeresen érzi ezt

az ilyen magamféle árva ember, kire nemcsak a jelen nehezkedik egész
sulyával; hanem bus magánosságában az emlékezet vissza idézi a szo-
10 morú multat, mely nem egyéb, [!] mint a sorssali küzdelem meg nem
szakadt láncolata... Azokat, kik lelkemnek legkedvesebbek voltak,
részint a halál, részint a sors ragadta el!⁴ – S ha irodalmi pályámon vé-
gigtekintek, ott is kevés a vigasztaló; érzem mily csekély az, mit
lenyűgött [!] helyzetemben tehettem.⁵ Talán más körülmények között
15 belőlem is vált volna valami! Azonban van, mit tudnom jól esik: hogy
lelkem függetlenségét mindvégig megtartottam. –

Midőn több jó barátim után a sors végre téged is nemeslelkű nő-
del együtt más helyre ragadott s én egyedül maradtam: Dr. Károlyi Sá-
muel barátom volt az még, ki előtt keblem, ha fájt, bizalommal nyílt
20 meg, most már ő is oda van... örökre!⁶ S most itt állok egyedül borult,
levert kedélylyel, többször ismételve szavaidat: „Hová levél, hová levél
óh lelkem ifjusága!”⁷

De nem untatlak tovább; bocsáss meg ha fontos dolgaiddban háborí-
tottalak. Kissé könnyebbült szívem, hogy nehéz fájdalját bizalmasan
25 kiönthettem. – – –

Örömmel értesültem, [!] hogy szép számmal gyültek előfizetők a
„Koszorúra” de szerintem még nem olyan szám az, mely vállalatodhoz
méltó volna s melyen az irodalom igaz barátjának szivéből lehetne ör-
vendeni.

30 No de talán meghozza azt a jövő, mit a jelen elmulasztott.
Mi hogy mielőbb teljesüljön szivéből ohajtja
Nagy-Kőrösön, januar 31^{én^a} 1863.

szerető barátod
Losonczy László

35 U. i. Bizalmasan megírom, hogy még a „Koszorunak” egy levelét
se kaptam. Te jól ismeresz engem – nem írnám ezt, ha föltehettem volna
felőled, hogy az eddig járt példányt készakarva nem küldöd.
Kedves családotat tisztelem.

^a 31^{én} – ^{én} háromszor aláhúzva

1619.

ARANY JÁNOS – AIGNER LAJOSNAK

[1863. február eleje]

A mostani számból¹ helyszűke miatt, kiszorult. Tovább nem tartom magamnál, hihetőleg bővebb ismertetés jön majd (általam) a Vadrózsákból.² Köszönöm szives figyelmét.

A. J.

1620.

IMRE SÁNDOR – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[1863. február eleje]

[Imre Sándor elküldi értekezését Kazinczy költészetéről.¹]

1621.

HALMÁGYI SÁNDOR – ARANY JÁNOSNAK

Kolozsvár, febr. 2-án 1863

Tisztelt Szerkesztő ur!

Természetesnek fog talán tetszeni, hogy igen szeretném már tudni: mi sorsa lesz azon iránybeszélyemnek,¹ a melyet szerkesztő ur még januárban közölni ígért, de a mely, imé, februárban is még, a szerkesztői 5 fiokban hever. Valamint tolakodni, úgy követelőzni se akarok beszélyemmel. Egy kis érdekem lett volna abban, hogy még januárban jelenjék meg. Hogy egyebet ne említsek, a honorariumot is hamarább kaptam volna, s ez lényeges a contofizetés^{a2} napjaiban egy olyan emberre nézve, mint én is, [!] a kinek existentiája alapját nemjövödelmező [!] földbirtok 10 s ez a pennácska képezi, a melyet ritkán és lelkiismeretesen szoktam koptatni. Aztán egy kis fogadásom is volt stb. Elég az, hogy „A nők a tükör előtt”³ című beszély, rajz vagy talán inkább finom pasquill⁴ még sokáig tarthat, mert az ilyen művet, a melyben^b nincs fejlemény, épen addig lehet nyujtani, a meddig tetszik, s hátha a Gyulai álma „a nőkről”

^a contofizetés – t f-ből jav.

^b melyben – l y-ből jav.

15 még februárban se éri végét!? Én az ő és a „Koszoru” érdekében
ohajtom, hogy inkább marcziusba is menjen át, mintsem képsorozatot
befejezze,⁵ a nélkül, hogy oly női jellemet is mutatna fel, a mely nem
csak szánmunkát vagy épen megvetésünket ébreszti fel. Különben
nincs joga követelni, hogy képsorozatával valóban „a nőket”
20 photographirozta, s igazolva lesz tán azoknak kikelése, a kik Gyulait
aval [!] vádolják, hogy a női jellemet egyoldalú felfogással bírálja. Ho-
gyan, hát nincsenek-e magasztos jellemű tiszteletreméltó^c nők is? Az
anyai szeretet és önfeláldozás, a honleányi erény és hűség képviselői
ismeretlenek volnának-e Gy.[ulai] előtt? Minő társadalmi kör az, mely-
25 ben tapasztalatait szerezte? stb. E kérdéseket nem csak én intézem Gyu-
laihoz, s ha felhozom, azt teszem azért, mert az nem lehet közömbös
előtte. Én nagy erkölcsi érdeket látok abban, hogy midőn a női jellem
bírálatához, ehhez [!] a^d kényes tárgyhoz nyulunk, mindennekfelett méltá-
nyosak legyünk, a szigort igazsággal párisítsuk, [!] adjuk meg neki az
30 igazat is, különben nem hallgat reánk. Én a Gy.[ulai] dolgozatát sok
gyönyörrel olvasom, de egyszersmind bíráló szemmel is (szabad tán
nekem is!?) s kíváncsian várom a befejezést, mert a nő társadalmi szem-
lélődéseim közben tanulmányaimnak mindig kedvencz tárgya volt^e és
nekem vannak adataim, hogy „a nők a tükör előtt” nem mind olyanok,
35 mint azok, a kiket eddig Gy.[ulai] bemutatott rajzában. stb. [!]

Bocsánat a reflexiókért. Csak úgy kipottyantak a pennámból. Csua
jóindulat az oka. Előttem soha se érdektelen, hogy mi jelenik meg a
szerkesztő ur lapjában, s mire használja Gyulai szép talentumát.

Csak néhány sort még rövid üzleti stylben!

40 Lesz-e szives a szerkesztő ur beszélyemet közvetlenül a Gy.[ulai]
dolgozata után megindítani lapjában? Ha igen, méltóztassék értesíteni. Én
rég befejeztem művemet, s vakmerő vagyok hinni, hogy meglehetősen
sikerült egy eredeti képet adnom a valódi magyar társadalmi életből, oly
eszmekörrel és iránynyal, a mely a műnek magasabb erkölcsi hatást
45 biztosíthatna. Mind vártam valami levélbeli vagy nyílt postai értesítést,
hogy mihez tartsam magamat, mert ok nélkül nem szeretném még egy-
szer leírni, s ha iródiákkal másoltatom, az ritkán ir, hogy annál többet
kapjon, s én annál többet fizessek a postán.

^c tiszteletreméltó – tr m-ből jav.

^d a – jav.

^e volt – t jav.

Ellenben, ha dolgozatomra még később kerülne a sor, a mit termé-
50 szetesnek találnék, ha jobb mű és nevesebb szerzőtől állana rendelkezé-
sére, ez esetben könyörgöm: sziveskedjék az ott levő négy fejezetet
recommandirozva⁶ bérmentetlenül visszaküldeni. Majd aztán egyébbel
szolgálók.⁷

Igazán megvallva, azon social-politikai érdeknél fogva, a mely en-
55 gemet e beszély irására ösztönzött, szerettem volna, hogy könyvalakban
is megjelenjék. Kisebb formatumban lenne vagy 120 lap talán. Valyon a
„Koszoru” nyomtatója nem lenne hajlandó utánnyomatni? Csak azt
kivánnám, hogy a honorariumot a^f Koszorival közösen egészítsék ki
120 frtra, s nekem mindegy volna, ha a Koszorutól semmit se kapnék is
60 <...> azon esetben, ha a nyomdatulajdonos maga kész volna 120 frtot
megfizetni.

De ez csak olyan ötlet, s ha nem kivihető:

a. vagy kell a novella a szerk.[esztő] urnak, s közli és én kapom
egyszerűen a „Koszoru” programjában ígért honorariumot, a melyet
65 jövőben is megérdemelni óhajtok.

b. vagy nincs szüksége a „Koszoru”-nak e novellára, s megkapnám
keziratomat, [!] függetlenül rendelkezem felőle.

Kissé zavart helyzetem, felperzseltetés falun, s adosság városon,
kénytelenitnek siető s elhatározó válaszáért esedeznem, annyival inkább
70 mert nem fogadék el egy Pestről kinált 1200 frtos állást⁸ egy ottani poli-
tikai napilap mellett

Egész tisztelettel vagyok

alázatos szolgája
Halmágyi Sándor^g

^f a jav.

^g egyb.

1622.

ARANY JÁNOS – HALMÁGYI SÁNDORNAK

[Elveszett]

[1863. február 5. körül]

[Arany Halmágyi további türelmét kéri az *Elv és előítélet* c. elbeszélés
megjelentetéséhez (elismerve, hogy számára is kellemetlen annak elhúzóda¹);
február 20-ára kéri a teljes szöveg megküldését. Biztatja Halmágyit az esetleges
különlenyomat elkészülésével.²]

1623.

GREGUSS ÁGOST – ARANY JÁNOSNAK

Pesten, febr. 8dikán

1863.

Országos sérelmek.

5   Észben és érzésben gazdag Arany János
A méltányosságban hogy lehet hiányos?
Mégis az a panasz, hogy pártos hevében
Egy Országot^{a1} megsért – pedig minden héten.

10   Naponkint hajnalban házához hordozzák:
Mégis úgy tesz, mintha nem is volna Ország.
A Naplót² dél felé kapja rendetlenül:
Mégis csak ezt látja, csak ezért lelkesül.

15   A Napló egy vad szót megtámad – és tüstént
Füstöli körüle Koszorú a tömjént.
Nekimegy az Ország Épkézláb^b Istvánja³
Egész had rossz szónak – Koszorú nem bánja.^c

20   Naplóban, Országban akadémiánkról
Egy toll, és egyszerre, s teljes egyformán szól.⁴
Mégis a Koszorú csak a Naplót hallja –
Ezt az egész Ország méltán panaszolja!

25   Tárczája voltaképp csak Orzágnak volna,
Hanem a Koszorú semmitsem tud róla.
Pedig Kríza Jánost, meg Erdélyi Jánost⁵
Csak észrevehetné a harmadik János?

^a Országot – O o-ból jav.

^b Épkézláb – b jav.

^c bánja – á jav.

S magyar macaronik⁶ tudós buvárlását
Ugyan kívánhatnók, hogy mégis^d meglássák?⁷
Hát a műtárlatot? <...> és szoborműveket?
25 – Hisz a Koszorú is szobrásziskola^e lett.⁸

Uram, János király, tekints az Országra!⁹
Ne legyen tovább is szivedből kizárva!
Az Ország, fájdalom, foglyává nem tehet,
Különben ő zárna magába tégedet.
30 G.[regguss] Á.[gost]

^d mégis – m, i jav.

^e szobrásziskola – szobrász iskola [?]

1624.

HALMÁGYI SÁNDOR – ARANY JÁNOSNAK

Kolozsvár febr. 8. 1863

Tisztelt szerkesztő ur!

Tegnap vett becses soraira¹ van szerencsém válaszolni egész őszinteséggel. Ez már gyengeségem! t. i. az őszinteség, melynek se a politikában, se a társadalmi erények lajstromában nincs helye, de a melyet
5 szerk.[esztő] ur lehetetlen hogy ne méltányoljon, miután az csak tiszteletem kifolyása.

Legközelebbi levelém célja volt a lehető egyszerűen némi bizonyosságot szerezni beszélyem sorsa felől, s higgye meg, szerkesztő ur, nem csak saját érdekem lebegett előttem. Gondolám, hogy hátha abban a
10 fiokban az én kéziratom mellett más becsesebb kézirat is hever, a melyet szellemi belérték és a szerző nevének ünnepélyesebb hangzásánál fogva jobban megillet a legközelebbi sor; hátha Jókai vagy Józsika [!] stb. küldött be valamit, s szerk.[esztő] ur némileg kényelmetlenül érzi magát, miután dolgozatomat még januárban közölni ígérte, s mint méltányos
15 ember erkölcsileg kötelezve érzi magát aztán^a arra is, hogy elsőbbséget adjon. Nem nyughattam azon ötlettől, hogy dolgozatom – ha később tán

^a aztán – a -ből jav.

nem is volna az – de most bizonyos tekintetben nyűg, s így kettős érdek ösztönzött, határozott kérdést intézni, egyik pontban alkalmat szolgáltatván arra, hogy kéziratom – ha nem kell – tartozkodás nélkül visszaküldethessék. Én nem vagyok szerénytelen, önző, kapzsi. Önérzetem tiltja ez uton törni haszon és dicsőség után. Saját érdekem mellett, sőt felett, a „Koszoru” érdeke is lebegett előttem, s lehetetlen egész tisztelettel óvást nem tennem az ellen, mintha én dolgozatom^b eddigi mellőztetéséért nehezteltem volna. Köszönöm szerk.[esztő] ur elkötelező méltányosságát, a melyel [!] e „neheztelés” jogosultságát az előzményeknél fogva elismeri. De fogadja viszonzásul nyilatkozatomat, s biztosításomat az iránt, hogy jogosultságomat erre csak akkor tekinthetném igazolva, ha magas szellemi érdekek nevében megindult^c lapja érdekeit látnám mellőzve az által, hogy egy vagy más czikkem hónapokig hever a szerk.[esztői] fiokban. [!] Tehát soha, mert ily magas véleménnyel nem vagyok igénytelen erőm értéke felől! Lelkesen csatlakozom a „Koszoru” ügyéhez, s valamint társadalmi összeköttetéseimet igyekeztem anyagi érdekei előmozdítására némi sikerrel felhasználni és hasznosítani, ugy szintén szerencsémnek fogom mindig érezni, ha szellemileg is hathatok bármi keveset. De ha dolgozataim – melyek közül a jobbnak vélteket előbb mindig odaajánlom – egytől egyig visszautasítottának is, megnyugszom abban, hogy első az ügy érdeke s csak másodrangú a párthiveké, a kik közt én bizonyosan nem igénylek magamnak vezérőrnagyi rangot. Hiszen a multkor is csak azt irtam, hogy valamint tolakodni^d nem, ugy követelőzni se akarok, s megvallom <készen voltam> inkább arra voltam készen, hogy e napokban a posta kéziratomat hozza meg, a melyel [!] aztán Heckenastot szándékoztam megkínálni, mert rögeszmémémmé vált, hogy a dolgozat socialpolitikai korszerű jobbító irányánál, s talán eredetiségénél fogva megérdemli, hogy mint önálló mű is megjelenjék, s hasson, mert én jó hatást várok attól.

Azonban szerkesztő ur azt írja nekem: „Ha még valameddig várhat, a külön lenyomat ügyét is elintézhethjük,” s ezzel a kérdés megint más phasisba lép, a mely ellen nem teszek óvást. Ha célomat elérem, s

^b dolgozatom – **d** jav.

^c megindult – **e** jav.

^d tolakodni – **t e**-ből jav.

még is a „Koszoru”nak^e is szolgáltam, ez nekem csak öröm. Szabato-
50 sabbban formulázott feltételeim tehát:

1. Emich ur „Elv és előítélet” című social-politikai irányu elbe-
szélésemnek a „Koszoru”-ból leendő^f utánnyomatási jogáért fizet nekem
120 frtot s a könyv megjelentekor ad 12 ingyen példányt.

2. Ezen összeg nekem legfőlebb hat hét alatt kifizettetik, mivel ez
55 nekem fatalis terminus.² Ez esetben

3. A^g „Koszoru” irányában nincs semmi követelésem, csak a, hogy
correctorat [!] ösztönözze figyelemre, mert írásom kissé kuruczos,³ apró
és sűrű [!] levén, a szedők bizonyosan sok n-et u-nak fognak olvasni stb.

4. Ha a kiadó kívánja, s mint Heckenast szokta tenni keresztkötés
60 alatt a postán megküldi az utolsó kefelevonatokat, kötelezem magamat,
hogy a superrevisoról⁴ gondoskodom.

Egyéb semmi! mert a könyv lehető diszes kiállítását – üzéri szem-
pontból is – csak ajánlhatom; de kötelező pontok közé nem sorozhatom.

Nem hiszem, hogy feltételeim tulságosak lennének. De ha ugy ta-
65 láltatnák, akkor kénytelen vagyok Heckenásttal vagy bármelyik pesti
kiadóval egyezkedni, <foga> s becsületemre fogadom, hogy 150 frt alol
[!] nem alkuszom, inkább előfizetést nyitok, mert két munkámat adtam
már ki,⁵ „Saphira” című történeti regényemet 3 kötetben s „Parlagi
rózsák” cím alatt 2 k.[ötet] beszélyemet és mindig volt csupán Erdély-
70 böől 3-400 előfizetöm s vevöm. A számitás [!] tiszta is volna, ha nem restel-
ném az előfizetésnyitást, a hosszszasabb várakozást s kiadói vesződést.

Tekintve azt, hogy sűrű kéziratom ugyancsak ereszt, s gondolom
vagy 60 lapot már felküldtem, itt pedig még vagy 40 van, lehet számitni
mintegy 120 lapot kisebb regényformatumban, [!] s miután a Koszoru”-
75 tól a szedés készen vétetik át, igen kevésbe kerül az ilyen kiadás kivált
egy nyomdatulajdonosnak, ugy hogy befektetett tőkejét nem hogy
kockáztatná sőt bizonyosan megkapja tán a patikariusi percentet⁶ is
utána.

Azon reménnyel fejezem bé tehát leveletem, hogy az egyezés ily
80 módon létrejö talán; s nekem meg lesz az az örööm^h is, hogy egyszer-
smind a koszorunak [!] is némi szolgálatot tettem.

^e „Koszoru”nak – ” besz.

^f leendő – e n-ből jav.

^g A – a-ból jav.

^h örööm – besz.

Gyulait és Salamont üdvözölve, s magamat továbbra is a szerkesztő ur szives jó indulatába ajánlva, telyes [!] tisztelettel vagyok
alázatos szolgája
85 Halmágyi Sándorⁱ

ⁱ egyb.

1625.

ÁGAI ADOLF – ARANY JÁNOSNAK
[Elveszett]

[1863. február közepe]

[Ágai a Koszorú tiszteletpéldányát kéri, amelyért cserébe kisebb munkákat ígér a folyóirat számára.¹]

1626.

HALMÁGYI SÁNDOR – ARANY JÁNOSNAK

Kolozsvár, febr. 18. 1863.

Tisztelt szerk.[esztő] ur!

Megvallom, a nyílt üzenetet nem értettem.¹ Én határozottan irtam volt, s előttem az állott, hogy dolgozatom könyv alakban is jelenjék meg, a Koszoru is mentődjék a honorariumfizetés terhétől s még is en [!] is kapjam meg 120 frtomat, mert ugy számítottam, hogy a Koszoru 56.000 betüs ive szerint kiad három ivet a kezirat, [!] s a szerkesztőség programjában 40 frtot ígért $40 \times 3 = 120$. Fájdalom az ügy nem ugy fejlődött, mint gondolám.

Ha megkapom marc. 15-dikéig 120 frtomat így is, kénytelen vagyok 10 gyok megelégedni „így is”.

Ha Emich csak 500 példányos utánnymatot rendez, örvendek; mert^a csupán első kiadási joga van.

Azonban, imé, az akadályok, melyeken én képtelen vagyok segítni minden jó akarat daczára.

^a mert – de-ből jav.

15 Szerkesztő ur a sajtórendőrséggel szemben újabb lényeges kiha-
gyásokat követel, s némileg kijelöli a változtatandó helyeket. Bár én
valami ártatlan novellával alkalmatlankodtam volna inkább! Azóta rég
visszakaptam volna kéziratomat, mint nem a Koszoruba való haszonta-
lanságot, s most nem lennék zavarban! A zavar főoka pedig az, hogy az
20 eredeti kézirat és a felküldött közt holmi stylistikai különbségek vannak,
s a kifogásos passzusoknak utánnézve, [!] némely kifogásokat nem értek
egyáltalában. Még hozzá e veszélyes helyek változtatását szombatig (a
levelet épen most szerdán d. u. kapám) fel kellene juttatnom. S végül a
kezirat [!] hátralévő részét rögtön fel kellene küldenem.

25 Midőn az octoberi diploma kibocsátása után, a municipiumok² ná-
lunk is constituálták³ magukat, Kolozs megye megválasztott
tiszt[elet]b.[eli] főjegyzőnek, s egész váratlanul mindjárt az első ülés
folyama alatt megbizattam, hogy két óra alatt irjak feliratot a Császár-
hoz, a melyben ez is legyen, az is <j> legyen nagy bölcsen. Nó [!] akkor
30 főtt még ugy a fejem, mint most. Akkor igen szép méltánylás volt jutal-
mam. Nem tudom megérdemelhetem-e most? Akarnám, mert Arany
János véleménye előttem nem kevésbé jelentékeny, mint megyéomé.
Csakhogy:

a) Az illető szakaszokat, újból dolgozva nem küldhetem fel szom-
35 batig, s ha mindazt kihagyjuk, a mit szerk.[esztő] ur kihagyandónak itél,
talán oly hézagok tamadnak, [!] a melyeket mindketten restelhetnének.

b.) A kézirat hátralévő részét nem küldhetem rögtön mert mindig
inkább a többinek is visszakapására számítva, csak most fogok
tisztábirásához, [!] már pedig a sok, több lesz az 40 lapnál is e szerint
40 az én sűrű írásom szerint, a melyet tekintve, – ha ugyan egyetértünk –
elég volna tán egyszer csak egy fejezetet közölni, s mig a II-ra kerülne a
nehézségeket kényelmesen kiegyenlíthetnők. De ez, ugy-e, oly nyílatko-
zat és vélemény, mely nem felel meg a szerkesztői korlátlan szabadság
feltételének?

45 Ezek nehézségek, a miket őszintén és sajnálattal hozok fel! De
valyon a következők nem segítenek-e a bajon valamit?

a.) Az Iső fejezetben kifogásos hely csupán az, a hol némileg kor-
rajzocskát szolgáltatok felvévén egy földbirtokos helyzetét mindjárt az
özönvíz után.⁴ Száraz tényeket említek, a melyekről naponta emléke-

50 zünk^b vezércikkében. 1848-ki törvény – kir[ály által] szentesítve – az
urbéri kárpótlásról; maga a kormány se prostitualta.⁵ Tabula rasa! maga
a Donau Z[ei]t[un]g. hirdeti.⁶ Királyságunk államjogi viszonya s magán-
jogunk oda lett. „Verwirkt!”⁷ Azonban a Koszoru nem politikai lap
tudom, s szerencsére kaptam én már s kapok még más tért is, a hol ki-
55 önthessem az én lelkemnek keserüségét. Roszul esik egy kissé, ha kima-
rad, de miután nem lényeges, csak részlet, ám pontozzuk^c ki, <...> csak-
hogy valami összeköttest kellene teremteni a tételek közt az eszmeme-
net szerint.

De instálom aláson, [!] hát miért maradjon ki az, hogy „a Kuriaja
60 [!] romban”? Nem értem. Alkalmasint a leírásakor valamit tettem utána, a
mi fris ötlet volt, s az impurumban tán nincs meg. Hasonlót képzelek „az
urbéri karpótlás”-ról [!] is, mert én abban nem látok veszedelmet, ha
írjuk, hogy annak reménye a jövő borongó homályában csak bizonytalan
sugár gyanánt pislogott. „Szomorú bizonyoságot nem tehetünk!” Jól van!
65 De az ugy-e marad, hogy: „Ismeretlen új jogviszonyok alakultak” stb. ?

Legkevésbé megy vastag fejembe az: miért ne mondhatnók ki azt a
tényt, hogy a nemesség hazafiúi szempontból s érdekből ragaszkodott
birtokához? Legalább így módosítva: „Nem hagyjuk e földet –
ugymondának [!] – mert valaha még politikai jogok alapja^d<ul
70 szolgálnd> <fog szolgálni,> lehet, s e haza sorsának végeldöntése attól
függhet, kik fogják e jogokat gyakorolni!” Ha ez se látszik veszélytelen-
nek, egy kicsinek látszó, de még se jelentéktelen történelmi igazsággal
kevesebb lesz kimondva,^e s én nem tehetek róla, hogy a mai időkben az
igazságnak sorsa ily szomorú. Szegény magyar nemesség, Verbőczy
75 „hivatalos nemzete”, ki ott véreztél Mohácsnál és... és még valahol,
mindenütt a korona és nemzet függetlenségének érdekében, bezzeg
szabad téged goromba gúnyokkal illetni; de egy méltányló szó hazafiúi
erényedről egyértelmű a merénylettel, melyre valamennyi Kriegsgericht⁸
felröffen! Nó nem tesz semmit! Ez is hiabavalóság! [!] azt mondja Bölcs
80 Salamon.⁹

^b emlékezünk – e v-ből jav.

^c pontozzuk – u i-ből jav.

^d alapja – ául-ből jav.

^e kimondva – ki besz.

A mi a II szakaszt illeti:

Nem adok én sokat arra a gólyanyaku irnokra. Maradjon ki zsandár, finans, comiszarius, [!] magyarfaló szolgabíró, stb. felemlegetése, s ama bizonyos rosz emberek bármi burkolt átkozása.

85 De uram Isten – grácia fejemnek szinte tűzbe jövék! – hát miért ne mondjuk, hogy annyi százados jogviszonyaink fonala kettémetszetett, hogy a magyar jog s municipiumok illetékessége felfüggesztetett? Hiszen ez cs.[ászári] k.[irályi] patensekben mondatott ki, s megfelelnek én annak a censornak, a ki ki merné huzni, vagy a lapot lefoglaltatná. Azt
90 értem még, ha kihagyjuk az Approbatak s Compiláták¹⁰ stb. s viszont a Gesetzbuchok¹¹ emlegetéséről lemondunk, s nem mondjuk hogy „cifra dolgok”, „annyi a § mint a gaz” s nem találnak a mi viszonyainkra, ám-bár... izé... nem mondok semmit[.]

S mindjárt az elején, miért ne kezdődhetnék a szakasz így: „Hejh a
95 régebbi időkben – nem is olyan nagyon rég – mi volt egy magyar nemes háza!? Csak a tudja, a ki régebben is forgott, s most is megfordul e vendégszerető családok körében. Óh nem csoda, ha öreg Csallószegi stb.”

„Kit vártok ide, zsandárt, financzot stb. Kimarad. De azt fájjalom, ha „a legszebb hazafiui gyengeség”-en kezdve az egész passus kimarad,
100 mert abban sok jellemző van, magának Csallószeginek a személyére vonatkozó, hogy ő nem tudja feltalálni magát az új időben, mely merőben ellentéte annak, a melyet ismert, megszokott és szeretett stb. S ne lehetne-e ez új epocha kezdetét 1849-ben megjelölni nyíltan? Hiszen akkor kezdődött, s a kormány hivatalos nyílt ténye, hogy alkotmányunkat felfüggesztette. Denique¹² így sok kimarad, a mi nem lényeges vonás
105 ugyan, de szin, mely egyebek közé vegyülve észrevétlenül hat a műérték emelésére.

b.) A kézirat hátralevő részét néhány nap alatt felküldhetem. Azonnal hozzáfogok, s mihelyt 15-20 lap megvan, azonnal indítom a
110 postán, hogy felelősség-érzetét lehetőleg megnyugtassam. Sajnálom, hogy bár fele az V-dik fejezetnek nincs készen leírva, hogy láthatná szerk.[esztő] ur. Kérem tiszteljen meg bizalmával. Én nem kevésbé érzem magamat felelősnek; nem csupán azért irok, hogy nevemet egy jól roszul bevégzett mű alatt a Koszoruban kinyomtatva lássam. 5-6 nap
115 alatt a következő fejezet (mintegy 20-24 sűrű [!] lap) Pesten lesz. Aztán van a VI-dik fejezet, melyben nagyon kevés politikai czélzás van s házassággal végződik. Végül: „Corollarium”¹³ czim alatt egy kis fecsegés

az olvasóval, visszapillantás a műre, igazolása az iránynak stb. Ha szerkesztő ur némi értéket tulajdonított az eddigi fejezeteknek, erősen remélem, hogy a befejezéssel is meg lesz elégedve.

Ma már a posta nem indulván, a levelet holnap reggel küldöm a postára. Indul tehát csütörtökön délben; érkezik Pestre pénteken este; elviszik szerk.[esztő] urhoz szombaton, s így indítható volna az elbeszéléss a 9-k számban, s ez esetben könyörgöm a czim alá nem tenni azt, hogy „Beszély” inkább tán „Elbeszélés^f a magyar társadalomból” vagy még jobb volna tán semmit se csak „Elv és Előítélet”.

Ha a Józsikáé [!] után,¹⁴ valami jó rövid dolog lenne közölhető, annál jobb volna.

Ha mostani jegyzeteim a szerkesztőség részéről egyáltalában nem méltányolhatók, könyörgöm, igen egyszerűen visszaküldeni kéziratomat, hogy másként intézkedhessem, mert nekem sok tekintetben siető. Kérem a kéziratot recommandirozva¹⁵ bermentetlenül [!] tétetni postára nehogy elveszzen, mert az nekem egyebek közt legkellemetlenebb váratlanság volna.

135 Egész tisztelettel vagyok

alázatos szolgája
Halmágyi Sándor

^f „Elbeszélés” – E e-ből jav.

1627.

ARANY JÁNOS – TOMPA MIHÁLYNAK

Pest, [1863.] febr. 24 (jégtörő [!] Mátyás¹ napján)

Édes Miskám!

Ötven évi hallgatás után² megnyitom az én – bugyellárísomat [!] és küldök neked idezárva 40 rongyos forintot azért a két versért,³ mely a Koszorúban eddig megjelent. „Kölcsed egészséggel”⁴ – és adj minél 5 előbb alkalmat, hogy többet is küldhessek, mert nagyon szűkében vagyok a jó verseknek.^a

Hogy az utóbbi nem lett felolvasva a Kisfaludy-gyűlésen,⁵ annak oka először leveled hangja, mely közel járt a haragváshoz, úgy hogy

^a nagyon szűkében vagyok a jó verseknek – piros ceruzával aláhúzva

nem tudtam, felolvasása^b által járok-e kedvedben, vagy mellőzése által.
10 És a mi több az, hogy bármint pizskáltam alvó lelkiösmeretemet, sehogy se tudtam felköltetni annyira, hogy megtudjam tőle, mi ok lehetett az én levelemben a te neheztelésedre. Valóban most sem tudom. De hagyjuk, nehogy ebből meg újabb neheztelés legyen. Másik oka, hogy a felolvasást nem láttam czélszerűnek, az, mert bár a vers jó és szép, hiányzott
15 belőle némi szinpadi csattanóság, melytől nagy közönség előtt a siker függ, uti figura docet,⁶ – azzal a legendával. S nem akartam, hogy csekélyebb becsú munka által háttérbe nyomassék.

Nem tudom, jól cselekedtem-e: de ha felolvastatom és a siker meg nem felel a darab jóságának: akkor méltábban vonom magamra nehezte-
20 lésed, mint így.

A mi engem illet: most vesződöm igazán. Másfél iv munkát, csak türhetőt [!] is, hetenkint előteremteni, nem könnyű dolog. Ehhez a kiadói vesződség, az előre nem látott, nem számított költségek, csalás, lopás minden részről (az első számokat 2-szor, némelyiket harmadszor kell
25 újra szedetnem és nyomatnom a tolvaj kezelés miatt) – időm kedvem annyira elrabolták, hogy magam képtelen vagyok dolgozni.⁷ Különben az előfizetők száma haladja is pár százzal az ezeret; meddig tart, nem tudom, de a díjazást a sok utó-költség miatt melyet a szerződésen kivül kell tennem, főleg nem bírom emelni. Mintha ezek az emberek össze-
30 beszéltek volna hogy számos előfizetővel is megbuktassák az írókat, ki elég vakmerő volt az ő mesterségökbe vágni s kiadásra vállalkozni.

De ezt nem azért panaszlom el, hogy lealkudjam a te verseidet. Akár mennyit küldesz, ki fog jőni – kettő is egy hónapban ha úgy akard. Inkább ez, mint más, inkább jó, mint rossz. Csak azt akartam előtted
35 némileg igazolni, miért nem emelhetem főleg 20 ftnál, noha úgy ígértem. Valóban jobb szeretem, hogy neked fizessek 20 ftot, mint valamely óriásnak 15-öt, a ki sértve érzi magát ha 10 ftős osztályba teszem. E classisba⁸ itt senki sem akar tartozni. Kár is volt számokban <ig> tenni ígéretet. Az is hiba, hogy a fordított prózai^c művek díját 20
40 ft-ra tettem. Ezzel senki sem akar megelégedni, s föl kell emelnem a prózát mind egy niveaúra.⁹ Valaki fordít egy rövid beszélyt, esnék érte 2 ft, adnom kell 5-öt mert kevesebbet szégyellek. –

^b felolvasása – ása-ból jav.; sa besz.

^c prózai – besz.

Hanem elég vagy tán sok is. Egészen elvette kedvemet e levél vi-
dámabb folytatásától. Laczi még folyvást lábadozó beteg; mi többiek,
45 már én például(!?) jól vagyunk. Csókolunk benneteket.

igaz barátod

Arany J^d

U.i. Ha a fejem leütik, se tudom e perczben, van-e még hátra
t.[tisztelet]díjad a „Figyelő” korából. Ugyan ird meg őszintén, tartózkó-
50 dás nélkül.

^d egyb.

1628.

DEBRECENI REFORMÁTUS FELSŐBB TANULÓK OLVASÓ
EGYLETE – ARANY JÁNOSNAK

Debrecen 1863 télutó 24.

Tekintetes Igazgató Úr!

„A debreczeni református felsőbb tanulók Olvasó Egylete” a Kis-
faludy Társaság alapító tagjai közé lép¹ s az alapítványi tőkét – száz uj
forintot általam a T.[isztelt] Társaság rendelkezése alá bocsátja, örökre
5 át adja.²

Midőn ez összeget van szerencsém az olvasó Egylet választmá-
nyának ma kelt határozata nyomán T.[isztelt] Igazgató úrnak felküldeni,
lehetlen fel nem említenem, hogy e tőke a tanulóktól gyűlt egybe, 115
hit, jog és bölcsészettanuló tette össze filléreit, miután meghallák a
10 felhívó szót, mely még a múlt őszszel repülő szó volt – most már a buz-
galom által testté vált. –

Bár minden főtanoda ifjai hasonlólag járnának el! Bár mennél
számosabb alapító tagjai lennének azon szép célú [!] hazai Egyletnek,
mely oda működik, hogy a legnemesb értelemben vett Szépirodalom
15 nemzetünk felett örök hajnalkint tündököljön.

Ha valamikor megszűnnék – mint 48/49 után történt – rövid időre ez olvasó Egylet, bizonyosan az anyakönyvtárt fogja a küldemények, illetmények ideiglenes elfogadjárára nevezni ki, illetőleg kérni fel.
Az Egyletnek virágzást kívánva vagyok Tekintetes Igazgató úrnak
20 Debr.[eczen] 1863 24/2
az olvasó Egylet nevében

alázatos szolgája
Balogh Ferencz³
elnök.

1629.

P. SZATHMÁRY KÁROLY – ARANY JÁNOSNAK

[Nagyenyed, 1863. február 27.]

Kedves Bátyámuram!

A n.[agy]enyedi szegény főiskola nevében kérvénkérve folyamodom kedves Bátyámuramhoz, méltóztassék ezen ide zárt kérvényeket¹
5 az illető helyekre, t. i: az Akademiához [!] és Nemzeti Múzeum igazgatóságához benyújtani és meleg szavakkal ajánlani.

A kérelem ügye, kivált az Akademiánál [!] azért sürgős, mert rendre rendre látom minden Gymnasiumocska folyamodik^a s mindig hiányosabb példányok jönnek [!] napfényre; – a miért a benyújtást még a
10 jövő szakülés alkalmával kérnők.

Felküldött irataimra² nézve néztem és lestem a Nyílt postát a Koszoruban, de nem láttam a feleletet. Occasione data³ azt is kérném. A „Koszorú” beltartalmával s hozott Zrinyiével⁴ e vidéken mindenki teljesen meg van elégedve.

15 Kitürést [?] és előfizetőkben progressiot kívánva maradok

Kedves Bátyámuramnak

N.[agy]Enyed 27^{ik} febr. 1863; legőszintébben tisztelő öccse

P. Szathmáry Károly^b

^a folyamodik – o jav.

^b egyb.

1630.

HALMÁGYI SÁNDOR – ARANY JÁNOSNAK

Kolozsvár, febr. 28-án 1863.

Tisztelt szerkesztő ur!

Utobbi becses levelére,¹ úgy intéztem válaszom elküldését, hogy az a kitűzött napra, u. m. a mult szombatra megérkezessék, s ahozképest [!] a „Koszoru” 9-dik száma vagy az „Elv és Előítélet” 5 megindításával vagy a nélkül szerkesztethessék. Ez a 9-dik szám holnap, vasárnap jelenik meg Pesten, de mi kolozsváriak, tudja Isten miért, csak szeredán kapjuk, holott a vasárnap megjelenő pesti lapokat már hétfőn este olvassuk. Nem tudom indul-e elbeszéllesem [!] vagy nem.² De hogy válaszomban tett megjegyzéseim a szerk.[esztő] ur által nem tekintettek 10 olyanoknak, a melyeknél fogva szükségesnek látta volna kéziratom visszaküldése iránti kérésemet teljesíteni, következtetem onnan, hogy egy egész heti várakozás után nem kaptam semminemű küldeményét. A sajtóviszonyok miatt tett oly nevezetes kifogásai ellenében tehát nem tekintenének méltányolhatlanoknak az én csekély ellen-kifogásaim is, melyeket 15 egy s más eszme megmentése, legalább^a modositott [!] alakbani fentartása érdekében tettem? Jól következtetek-e? Indul-e a 9k számban e beszély, mely – szerénytelenség nélkül legyen sejtegetve – talán jobb sorsra lett volna méltó? Nem tudom bizonyosan. De miután kéziratomat vissza nem kaptam, s azon esetre ha válaszom nem tenné lehetetlenné a 20 további egyezkedést, azt ígértem volt, hogy 5-6 nap alatt kéziratot küldök, tehát még utnak indítok 30 lapot. Többet nem birtam leirni. Sok ez, mert sűrű [!] irás és nehéz a copizálás,³ [!] mint a favágás. De a többit is rövid időn kézhez juttathatom, ha meg kell lenni.

Most megy tehát az V-dik fejezet. Aesthetikai és moral tekintetében 25 talán nem félthetem, miután az előbbi fejezetek méltányoltattak, s ez nézetem szerint megfelel amazoknak. Egyszerű, természetes rajz egészen az életből. Poezis, mely nem a levegőben kereskedik. Morál, a melynek csak egy értelme lehet, s hirdetni haszon. De előre rettegek, hogy ismét gondot okozok egy pár tétellel, pedig sok mindent kihagytam 30 egészen, vagy szeliditettem, nehogy a sajtórendőrség beleakadjon. Én azt hiszem, Csallószegi megfordulása a Kreisgerichtnél⁴ [!] elég simán

^a legalább – g jav.

van keresztülvive. Egy régi már csak volt hivatal, s volt hivatalnokok, a kik nem ócsároltatnak, sőt az elnök megdicsértetik, a mit az meg is érdemel, mert valóban udvarias mivelte ember volt, személyesen ismertem.

35 Nem hihetem, hogy ez a rész át ne mehetne úgy a mint van, legfőlebb egy pár^b tétel ellen gondolom, hogy szerk.[esztő] ur kifogást teend. Melyik lesz az nem tudom? De megegyezünk arra nézve is. Csak azt sajnálom, hogyha újabb alkalmatlanságot okozok; mert a levelezés nem hiszem, hogy egyikünknek is legkedvesebb szenvedélye lenne. Azonban

40 ha valamire való dolgot akarunk, egy kis áldozat nem a világ. Tudnék én írni minden két hétben egy ártatlan novellát, ha az olcsó dicsőségen kívül valami magasabb érdek felé nem törne becsületes ösztönöm. Instálom aláson, [!] ne unatkozzék meg rám, hogy annyi bajt okozok. A baj oka tulajdonkép a Preszgesetz;^{c5} mert az nem baj, ha írónk eszmék

45 körül matatnak, s pedig magyar eszmék körül, mert részemről épen azt találom én sajnósnak szépirodalmunkban, hogy írónk nem magyar eszmék, sőt legtöbbnyire egyáltalában nem is eszméket fejeznek ki műveikben. Van novella elég, regény is, vers is, mint a polyva, mely közül alig alig válik egy egy mag, Arany-szemek! Bocsánat a nagy Á-ért;

50 reament [!] a pennám, s azt gondolat, igazság, meggyőződés, nem silány hizelkedési ösztön vezette; a^d mióta pennát forगतok ez az első ortographiai hiba, ha hiba! De hogy visszatérjek a dologra, én tisztelem a más szerénységét, de magam se vagyok szerénytelen, s kinyilatkoztatom, hogy elbeszélésemet [!] nem tartom remeknek, de szabad magam-

55 nak is látnom benne azt az érdemet, hogy nem üres mesemesemeskete, hanem egy komolyabb kísérlet, mely eszméket nyujt, eszméket akar ébresztetni, egy kép az életből, mely sokakat gondolkozóvá tehet, s tán tanácscsal láthat el vagy éppen megment azörvény [!] szelén, mert a hamis moral örvénybe vezet, a vesztegető, a rossz hazafi, a közönyös, a

60 nagyravágyó stb. elsúlyed [!] stb.

A VI-dik és utolsó fejezetet újbóldolgozom, [!] azért, hogy ne kelljen^e parlamenterozni. Átlátom, hogy ez szerk.[esztő] urnak is alkalmatlan s idővesztegetésbe kerül; innen pedig nagyon bajos Pesten lévő keziratot [!] módosítani. A „Corollarium”⁶ pedig ha nem jön is ki a lap-

^b pár – r jav.

^c Preszgesetz – P p-ből jav.

^d a – jav.

^e kelljen – l j-ből jav.

65 ban, nem baj. E szerint a VI-dik fejezetre nézve előre is nyugodtak lehetünk „biztonsági” szempontból, s hogy a compositio kerekése nem lesz mokánykerék,⁷ a befejezés nem valami sületlen, talán bizhatni az eddigi fejezetekben nyilvánult műalkotosi [!] elvek után, vagy hogy is mondjam.

70 Nem sokára igen érdekes apróságokat fogok küldeni,⁸ ha kell; székelly népeleti ismertető leírást, egy sajtószertü vidor népregét, melyet egy székelly „mondó-ember” ajakáról mondhatni szóról szóra irtam le stb. Jók lesznek ott hatul, [!] a hol a forditmányok jönnek, s utirajzok stb.

Egész tisztelettel maradok

75 alázatos szolgája
Halmágyi Sándor

1631.

LÉVAI KASZINÓ-EGYESÜLET – ARANY JÁNOSNAK

[Léva, 1863. március 1.]

Tekintetes Úr!

Midőn a lévai casino-egyesület által a „Kisfaludy-társaság” részére alapított 100ft összeg évi 5 % kamatát = 5 ft a.[ausztriai] é.[rték] beküldeni szerencsém van: őszinte tisztelettel vagyok

5 Léva 1863-ki Marcius 1.n

Kegyed

kész szolgája
Pólya József¹ mk.^a
Casino-egylet igazgató

^a József mk – egyb.

1632.

TÓTH ENDRE – ARANY JÁNOSNAK

Vatta, marcius 3. 1863.

Tisztelt Szerkesztőség!^a

Harmadik hónapja hogy „A halottas ágy” című balladámat a t.[isztelt] Szerkesztőséghez beküldtem.

^a Szekesztőség – szerkesztőség [?]

Ennyi idő bizonyosan elég arra, hogy az író, ha ez alatt műve se föl
5 nem említették, se nem közöltetik, tudhassa hogy az el nem fogadtatott...
vagy legrosszabb esetben: illető kézhez nem került.

Akár egyik, akár másik esetben, tisztelettel kérem a t.[iszte]lt]
Szerkesztőséget: méltóztassék azt velem egy- vagy más úton tudatni.

Sem nyugtalankodó sem unszolási hajlam az^b ami erre késztet. Egy
10 egészen más ok, mit a várva várt nyilatkozatig nagy precurentia¹ volna
elmondanom.

Maradván a t.[iszte]lt] Szerkesztőség iránt meg különböztetett tisz-
telettel²

Tóth Endre^c

^b az – nem-ből jav.

^c egyb.

1633.

ARANY JÁNOS – HALMÁGYI SÁNDORNAK

[Elveszett]

[1863. március 4. körül]

[Arany – leveléhez csatolva – visszaküldte Halmágyinak *Elv és előtétel*
című művét, sajnálkozva a több hónapja húzódó procedúra miatt.¹]

1634.

TOMPA MIHÁLY – ARANY JÁNOSNAK

[Hanva, 1863. március 4.]

Kedves barátom,

Vettem leveledet s küldeményedet, s a mint latod [!] saját kezem-
mel^a válaszolok. Küldeményedre ennyit mondok: Ne légy felettébb Igaz!
Pred.[ikátorok Könyve] 7, 16.¹ Sokszor el volt már mondva: hogy ne
5 nézz idegennek a díjazásban, van egy két ember a ki ír neked szívesen
egy ís.. [!] sat. sat. Azonban ha megszorul: kér is tőled néhány forintot

^a kezemmel – imm-ből jav.

- sat. sat. El volt mondva; nem beszélek tovább róla. A Figyelő korából,^b nekem épenséggel semmivel nem tartozol; ezt őszintén mondom, mint kívánod.
- 10 Rám nézve tökéletesen közönyös: felolvastattad-e vagy nem versesmet a K[is]f[alu]dy. Társ.[aság] gyűlésén?² Ugy van legjobban a hogy történt. – Arról [!] sem tudok semmit: hogy rád nehezteltem volna; a boszús hang, – ha volt – a Kazinczy ünnepélyre,^c azokra az emberekre való emlékezésből³ eredhetett. – Ezerszer is megharagudtam már én
15 azóta! ama régire^d nem emlékezem. – Vessen!
- Hiszem: hogy sok bajod, vesződséged van; hiszem és sajnállak; nem olyan^e embernek való a szerkesztés mint te vagy, de ki tehet róla: hogy kénytelen vagy vele! Ezzel összefüggésben mondom néhány szót: Meglehet, hogy több tanácsot adtak már neked a lapra nézve, mint a
20 mesebeli szamaras embernek,⁴ mindazáltal halljad az enyémet is.
- A lap még mostis [!] igen okos, nem asszonyoknak való; továbbá igen puritan kinézésű, – egy kis cifraság nem ártana a „Koszorú” körül; mundus vult decipi....⁵ A versek betűje rossz, apró, kopott. – A minap majd’ fél lap, legalább negyedrészt üresen maradt, pótolva egy derék —
25 — által. – Az utolsó lapról a könyv-hirdetés bátran elmaradhat; az, a Figyelőre emlékeztet. A napi pletyka-rovat nem teljes és nem^f kielégítő. – Kedves Jánosom, – ne vedd rossz néven, – két út áll előtted: vagy alkalmazkodni vagy megbukni! A félév vége felé, igérd meg ezen újításokat az előfizetőknek! egy kis nyegleség...! borzasztó^g szó előtted,
30 Arany János előtt, de szerkeszteni nélküle nem lehet. Nezz [!] széjjel [!] a világon! tekintsd meg az őszes [!] magyar lapirodalmat, van-e ott^h valami Irány? igenis van: a kenyér, a kenyér s egyéb semmi. A temérdek kalmár között annak, ki apostolságra adta magát, mulhatlanul el kell vesznie. – Ha a publicumnakⁱ izlése s érzéke volna, mind más, de így...
35 így világos a teendő. – Azonban elég ebből ennyi. –

^b korából – ó jav. vagy tint.

^c Kazinczy ünnepélyre – egyb.

^d régire – r jav.

^e olyan – ly jav.

^f nem – besz.

^g borzasztó – r z-ből jav.

^h ott – besz.

ⁱ publicumnak – p jav.

1200 előfizető? bizony nem sok, sőt kevés! nem mondom: hogy valahogy me Glenni nem lehet ennyi után is, de virágozni aligha.

Verset nem küldhetek,^j nincs; az általad kiadott 2 vers⁶ volt az utolsó [!] mellyet írtam. Sok, mindenféle gond, betegség és ostobaság
40 nyom engem és minket is. Azonban írni fogok s Neked fogok mindekneknek előtte írni. –

Mikor jön ki a Részvét könyve?⁷ – Heckenast már küldözi Verseim
im VI^k kötetéből a correcturát; sajnálnám ha a R.[észvét] Könyve
később jelennék meg Verseimnél,⁸ s az amabba küldött költemények
45 emebben látnának elébb napvilágot. –

Körülbelül 3 hó előtt egy czimzetlen levelet küldtem hozzád Császár
szár valamelyik fiának. Mi lett a levélből?⁹ Azonban már késő, nincs rá
szükségem.

Szegény Laczi mégis betegeskedik? Tavasszal levegőt kell <...>
50 változtatnia; hozzátok vagy küldjétek Hanvára! Bizony barátom<,>!
nyomorult, alávaló historia az élet!

De már az én szememnek elég; – Isten áldjon meg benneteket!
Szivesen ölelünk <benneteket>! mindnyájotokat!

Hanva, mart 4. 1863

igaz hived^k
Tompa m^l

55

^j küldhetek – k m-ből jav.

^k igaz hived – egyb.

^l egyb.

1635.

HENRY MORGAN – ARANY JÁNOSNAK

Quebec, C. E., March 5th 1863.

Sir

I beg to inform you that it is my intention to compile and publish
during the year, an Illustrated* Biographical Dictionary, to be entitled
„The Men and Women of the Nineteenth Century.”¹

5 Amongst those of other distinguished public persons, I should
desire to include the Biography of yourself in the event of your having
no objections to my so doing.

I venture, then, to ask you kindly to furnish me with such
information on the subject as you may consider necessary for me to
10 work upon.

I have the honor to be, Sir

Your obedient, humble servant,
Henry J. Morgan

15 M. Janos Arany
Pesth, Hungary

*May I ask if you will also let me have a *Carte de Visite*² Portrait
for the above mentioned purpose.³

1636.

ARANY JÁNOS – DEGRÉ ALAJOSNAK

[Pest, 1863. március 8.]

Kedves Barátom!

Érdekes novelleltáért,¹ mely lapomban 3/4 ivet foglal el, a tőlem
kitelhető legmagasb díjt, 30 ftot, köszönettel idezárva küldöm. Jól esett,
hogy oly hamar siettél megfelelni felszólításomnak, ezentúl is elvárlak²
5 és szívesen fogadom műveidet.

Légy megüdvözölve forró csókokkal ott a távolban!³

Pest, márcz. 8. 1863.

igaz barátod
Arany J^a

^a egyb.

1637.

ARANY JÁNOS – LÉVAY JÓZSEFNEK

[Pest, 1863. március 8.]

Édes barátom!

Idezárva köszönettel küldök neked 60 ftot, már a Koszoróban
megjelent műveidért,¹ ily módon:

5 Az idő patakja 20 f.
Az úti rajz 1/8 iv 5
benne a kis vers 5.

Széptani értekezésed 3/4 iv 30.
összesen 60 f.

Légy szives minél gyakrabban s minél többféle munkával támo-
10 gatni vállalatomat.

Sietve csak ennyit írhatok és csókollak ezerszer.

Pest marczius 8. 1863

hived
Arany J^a

Igen! Azok a miskolczi tisztelt pártoló urak a Kisf.[aludy] társaság
15 részére nem akarnak fizetni többet? 1862-re sehol sincs annyi, oly töme-
ges restantia² mint ott. Megirtad ugyan, hogy te adóhajtó hajdu nem
akarsz lenni:³ de mégis [!] igen jól tennéd, ha nekem valami módot taná-
csolnál, mi által ezen urakat a fizetésre lehetne bírni. Másutt ha késve is
csak befizetették. Nem volna ott valaki, a ki szives lenne figyelmeztet-
20 ni őket? Horváth Lajost⁴ kérném meg erre, ha tudnám hogy nem veszi
rosz neven. [!]

^a egyb.

1638.

ARANY JÁNOS – HECKENAST GUSZTÁVNAK

[1863. március 12.]

Igen tisztelt tekintetes Ur!

Családi körülményem ugy fordulván:¹ kényszerítve érzem maga-
mat a szerződéseink folytán tek[intetes] urnál maradó összegecskét [!]
felmondani.²

5 Méltóztassék, maga körülményeihez képest egy, ha lehet, nem
messze határ időt [!] kitüzni, amidön a mondott összegecskét,
hozzászámított százalékaival együtt, felvehessem.

Maradván megkülönböztetett tisztelettel a Tekintetes Urnak igaz
tiszteloje [!] – Arany János

10 1863. márc.12

1639.

HALMÁGYI SÁNDOR – ARANY JÁNOSNAK

Kolozsvár, marc. 12-én 1863

Kedves szerkesztő ur!

Kéziratomat még a mult pénteken öleltem. Nincs semmi baj; ré-
szemről semmi panasz! Legyen meggyőződve [!] szerkesztő ur, hogy
„ezen kellemetlenné vált historia” – mint levelében nevezi – nekem nem
5 is nagyon kellemetlen, s legkevésbé sem ingatta meg a „Koszoru” iránti
előszeretemet, annál kevésbé [!] szerkesztője iránti legőszintébb tiszte-
letemet. A tintával való porzás esete¹ pedig legfőlebb [!] mosolyra méltó.

És most rajtam a sor bocsánatot kérni, kifejezván sajnálatomat,
hogy annyi gondot okozék, s idővesztést és levélbélyegfizetést. Isten
10 látja lelkeket, én szolgálni akartam önnek, szerk.[esztő] ur, s igen fájla-
lom hogy művem bírálatára fordított ideje egészen kárba ment a
„Koszorura”^a nézve, s legfőlebb [!] én vehetem hasznát. Talán lesz al-
kalmam és egy kis erőm némi kárpótlást nyújtani. Utolsó levelemben
keziratom [!] visszaküldésének bérmentetlenül leendő visszaküldését
15 kértem volt, s bérmentve érkezett; anyagi veszteséget is okoztam tehát,
pirulok, s némi vigasztalást csak abban kereshetek, hogy egy két előfize-
tőt én is szereztem becses lapjának.

Fogadja hálámat, hogy művemet nem közölte megcsonkítva. Igaza
van, hogy az igen hosszú is egy hetilapba, pedig még a végit nem is
20 látta. Nem annyira beszély ez, mint regény. Mindkettőre [!] nézve jobb,
hogy végre elhatározta visszaadni, s köszönöm, hogy nem tart tovább
bizonytalanságban.

Csupán egy szerény kérésem van, a mely nem kerül tán se erköl-
csi, se physikai alkalmatlanságba.

25 Szerkesztő ur némileg ismeri már e művet. Ha vagy egy aféle ki-
adó-féle ember véleményét kérdené felőle, ne^b sajnáljon egy jó szót
szólani mellette; csak ha kérdenék, s csak a mennyiben ezzel nem tenne
erőszakot meggyőződésén! Aztán engedje meg, hogy előfizetési
felhívásomat küldhessem szét a „Koszoru” mellett.² Nem tudom van-e
30 díja e kedvezménynek; ha van fizetem. S ha beléegyeznek, kérem, nekem

^a „Koszorura” – a ” hiányzik, emend.

^b ne – e jav.

csupán egy számot nyiltpostázni³ 1200 vagy 1500. Ebből azonnal érteni fogom, hogy hány előf.[izetési] ivet kell a „Koszoru” mellé felküldennem. Nem sok írásba kerül; de nekem siető volna, hogy mikor az Emich ur választát kapom, intézkedhessem az ívek nyomtatása iránt; mert

35 Ajánlatot tettem Emich urnak, hogy vállalja el e mű kiadását vagy azon feltétellel, hogy fizet 150 frt honorariumot most, vagy honorarium helyett ad nekem 300 ingyen példányt, mely utobbi esetben jogom van előfizetést nyitni.

Arra nézve, hogy e dolgozat miért nem jelenik meg a Koszoruban, 40 csak annyit hoztam fel, miszerint mind a szerk.[esztő] ur mind én abban állapodtunk meg, hogy e mű jobb sorsa végre is az, hogy önállólag jelenjék meg, mert könyvben több átcuszik, mint szépirodalmi [!] lapban. Ez ügyben folyt levelezésünkre nézve csupán ennyit mondtam: ad captandam^c benevolentiam,⁴ a siker iránti bizalom némi szilárdítása 45 végett idézhetnék egyetmást a szerk.[esztő] ur leveleiből; de ezek végre is magánlevelek, s óvakodom minden visszaéléstől. Nem igen tudám dicsérni művemet, de legalább nem is compromittáltam se magamat, se senkit.

Bár a Koszoru 11-dik számában már választ kaphatnék. Ha szer- 50 kesztőségi titok volna az előfizetők száma, becsületszavamat adom, hogy nem kürtölöm ki, mit jelent az a magában álló 900-1000- vagy 1500 szám. Ha lehet ne küldjek felesleges mennyiségű íveket! Pesti szerkesztők, fájdalom, úgy se szoktak szükségét szenvedni culipendiumnak⁵ való papiros dolgában. Annyi a magyar író, mint a gaz.

55 Változhatlan tisztelettel vagyok

alázatos szolgája
Halmágyi Sándor

^c captandam – c jav.

1640.

TOLDY FERENC – ARANY JÁNOSNAK
NYILT LEVÉL ARANY JÁNOS ÚRHOZ

Pest, martius 12. 1863.¹

Tisztelt Szerkesztő Úr,

Oly szerencsétlen vagyok, hogy a Kegyed különös szívessége által nekem járó Koszorúnak nem csak első számait nem vehettem, de a 8-dikat sem mind e napig;^a s ez utóbbinak a *Zrínyi arcképét* illető cikké-
5 re² csak tegnap, esetleg, tétettem figyelmessé egy tisztitársam által.

Mikor Kegyed néhány hónappal ezelőtt bizodalmasan felszólított, jegyezném össze a régibb magyar költők fenlevő képeit egy, a Koszorú mellett megindítandó, arcképsor számára, Zrínyire nézve Widemannak (ha ugyan jól emlékszem éppen 1646-ki) képét hoztam javaslatba, s meg-
10 jegyeztem, szóval legalább, hogy megvan Zrínyi az ismeretes Widemanféle gyűjteményben is, az akademia könyvtárában.³

Kegyed emezt adta a Koszorú 8. száma mellett, s mint e számból, a 191. l.[apon] álló cikkből látom, meglepetve vette észre, hogy ez annyira különbözik attól, melyet én „1646-ki kelettel” a Nemzeti Könyv-
15 tárbán, szintén „Wideman neve” alatt adtam,⁴ hogy „e két arckép közt talán egy vonás hasonlat sincs. Lehetetlen is – folytatja K[egye]d – hogy a kettő egy férfiút ábrázoljon: valamelyik hamis.”

Engem is meglepett valami, t. i. ami itt következik: „Kerestünk Widemanféle arcképet 1646-ról, de nem találtunk.” Mert nem volt vol-
20 na-e keresés helyett sokkal egyszerűbb és természetesebb elébb engem kérdeni: honnan vettem legyen én ez 1646-ki Widemanféle képet?^b mielőtt a Nemzeti Könyvtár körüli eljárásom (igen kegyesen nevem elhallgatásával) oly súlyosan megrovatott a koszorúi cikk ily passusai által: „A Nemz.[eti] Könyvtárban látható Zrínyi-kép eredetijét – egy
25 visszataszító bárgyú arcot – az Ortelius Redivivus képei között ismertük fel.” Ismét: „Az orteliusi kép rajzolója nem Wideman, hanem bizonyos

^a Nem rajtunk múlik. Szerk.

^b A tisztelt levélírónak, úgy látom, nem jut eszébe, hogy éppen ezt kérdeztem tőle, éppen ekkor utasított az akadémiai könyvtárba, nem szólván, semmit arról, hogy Widemanféle kép kettő létezik. Valóban nagy köszönettel fogadtam volna, ha akkor bizalmas kéremre [!] adja a felvilágosítást! Annyival inkább, mivel, a mint utólag meggyőzőtt, az 1646-ki Wiedemannkép saját birtokában van. Szerk.

von-Sommer.” Továbbá: „Az a Wideman, ki 1652-ben ily képet adott, nem adhatta 1646-ban azt a másikat. Végre: „Lehetetlennek tartjuk, hogy az Orteliusbeli kép Widemannak valamelyik talán 1646-ki eredetije 30 után készült volna.”^c Mikhez még a befejező sorok is tartoznak: „Minden esetre nem idealizált, hanem élethű arcképet akartunk adni.”

Ime mind ezekre – mik mindannyi hibás állításokat, alaptalan vádakat és sicáriusi^{d5} döféseket tartalmaznak – nem volna szükség, ha Kegyed az általam újra kiadott 1646-ki kép eredetijét nálam keresi.^e Van 35 szerencsém azt ezennel megtekintésül Kegyed elibe terjeszteni. Ebből akkor is meggyőződött volna Kegyed, és meg fog, reményilem, most: 1) hogy e két arckép, habár „köztök egy vonás hasonlat” nincs is, azonegy férfiút ábrázolja. 2. Hogy egy sem „hamis”. 3. Hogy mindkettő nem lehet hasonló. – *De hát melyik hasonló?* az-e melyen ezek állanak: 40 „Elias Wideman delineavit et sculpsit”⁶ és 1646., vagy melyet ugyanő 1652-ben? Erről azonban alább. – 4. Hogy Widemann igenis adhatta az 1646-ki képet azon egyszerű okból, mert *adta*. 5. Hogy, ha azon megjegyzés szerint a Zrínyi Nemzeti Könyvtári képében Kegyed az Ort.[elius] Redivivusét *ismerte fel*, azt akarja insinuálni,⁷ hogy a 45 Nemz.[eti] Könyvtár nyegléskedett,^f midőn Ort.[elius] Red.[ivivus] képét Widemané gyanánt árulta: ez insinuáció⁸ is alaptalan, miután az csakugyan a Widemannak itt bemutatott *1646-ki eredetie* után készült.

6. Hogy az Ort.[elius] Red.[ivivus] képe is Widemané után készült, hogy tehát ama von-Sommer ennek csak másolója. 7. Hogy a 50 Nemz.[eti] Könyvtár *nem adott idealizált képet*.

De, hát „élethű” arcképet adott-e Kegyed, midőn Wideman második képét adta?

Hadd legyen szabad erről erősen kételkednem.

^c Mindezeket azon feltevésben mondtam, hogy Widemannak 1646-ki rajza nincs, miután ott, hová a Nemzeti Könyvtárbelinek *eredetijét* keresni a t.[isztelt] levélíró által utasítva valék, csak az 1652-ki-t találtam, Wiedemanntól: ellenben a Nemzeti Könyvtárhoz némileg hasonlatost az Orteliusban. A „bárgyú” kifejezés az Ortelius féle képre vonatkozik, nem a N.[emzeti] Könyvtárára; ám nézze meg akárki az Orteliusban levő Zrinyit, és igazat fog nekem adni, hogy inkább a Wiedemannét vettem, azt t. i. melyet találtam. Szerk.

^d Talán ezt mégse. Nagy szó ez. Szerk.

^e Boldog Isten! hát nem kerestem? Szerk.

^f Semmit. Csupán azt, hogy a hová a Nemzeti Könyvtári kép eredetije végett utasítva valék, ott Orteliusban találtam hasonlót és nem Wiedemannál. Szerk.

Ugyanis 1. Miért érdemelne az 1652-ki Wideman több hitelt mint
55 az 1646-ki?

Ügyesebb lett talán e hat év alatt a művész? – Sőt inkább: a rajz az
elsőbbiken correctebb, a metszés gondosabb; míg az ő 1652-ki képei
egyenetlen, többnyire hanyag, mert elhamarkodott, tárgyalást mutatnak.

2. „*Nyomai vannak* – mondja Kegyed, hogy Wideman képéhez
60 maga Zrínyi és a gyűjteményben levő többi hősök valóban ültek.” –
Hol? s melyek e nyomok? S nem ülhetett-e Zrinyi az 1646-ki képhez is?

3. Kérem, miért választotta ki Ortelius Redivivus (1665-ben) a
kettő közül nem a kézen forgóbb, újabb (1652-ki), hanem az elébbi,
fiatalabb kori (1646-ki) képet? holott ő Wideman többi 1652-ki képeit
65 szorgalmasan használta?

Nem hihető-e hogy az ő korában is már a régibb tartatott hason-
lóbbnak?

De 4. Kegyed látta Rohnnál Zrínyinek azon lóhátas arcképét, me-
lyet én ennél hagytam, hogy, ha tetszik, adja ki, mert bár a fej rossz, az
70 egész alak még is, a jelmez teljessége miatt, érdekes. – S ehez a *rossz*
képhez Kegyed hasonlónak találja, a Wideman utóbbi képét! Azon egy
hasonlatosság, melyet én találok, *mindkettőnek rútsága*.

5. Kegyed a Wideman második képét a Zrínyiász előtt álló
allegorikai kép bajnokával is egyezőbbnek találja, mert mind kettőn hosz-
75 szú egyenes orr van. De mit mutat az, hogy *minden más Zrínyi-képeken*
(mikről alább [!] is lesz szó) sasorrot látunk?

6. Kegyed a Wideman első képén „visszataszító bárgyú arcot” ta-
lál, melyen a „petyhüdt kinézés lehangol”; ellenben a Wideman második
képének „*szenvedélydült vonásain*” – úgy mond K[egye]d – erő nyilat-
80 kozik.” Már itt áll az, hogy az izlések különbözők. Nekem, péld.[ául], a
Wideman első képe egy nyugodt, kedélyes, nemes és merengő fiatal
férfi, kiből úgy igazán sugárzik ki azon lélek, mely a Megyeri Zsigmond
„édes apám uramhoz” irt levélből szól szívünkhöz: míg a Wideman
második képe rút arányú, nyers, dacos kifejezésű, minden szellemiség
85 nélküli; egy vad hajdú, nem a magas mivelttségű, fejedelmi költő.

S édes Istenem, micsoda szenvedelem dúlta össze 1652-ben a 34
éves Zrínyi arcát, ki akkor épen szerencséje zenithjén állott.

De ha már ama „bárgyú” képben meg nem nyugodva, melyet te-
gyünk fel, a Wideman utóbbi képe is megcáfol, a *hasonlatosság kérdé-*

90 *séhez* tüzetesen kívánunk szólni: miután abban egykorú nyilatkozások
nem istápolnak, tekintsünk meg más egykorú képeket is.

Ilyen mindenek előtt Kondor ügyvéd úr nálam levő, említett lóhá-
tas képe, melyet Bodenehr (talán 1663-ban) metszett. Ez azonban, mint
rosszul rajzolt és semmi más képpel egyébben, véleményem szerint,
95 nem egyezvén, mint a hosszú hajzatban, melyet Zrínyi időközben vett
fel a kor európai divata szerint, nem érdemel figyelmet. De ott van a
Galeazzo munkájában (Hist.[oria] de Leopoldo Primo, Vienna 1670. 2-
d. k. a 482. lap mellett) álló, melyet *Joa.[chim] de Herde* rajza után Van
der Steen metszett. Ott van egy más a Theatrum Europeum folytatásában
100 (F[rank]furt 1672. a 966. l.[ap] mellett; az újabb, 1699-ki kiadásban álló
ugyanazon réz) nevezetlen rajzólótól és metszőtől.

Tehát mind kettő *egykorú* művésztől, s nem csak, hanem *ügyestől*
is, mit mind a rajz correctsége, mind az egyéni vonások, a lelkes felfo-
gás, az elrendelés, a szabad tárgyalás bizonyítanak, másfelül [!] a biztos
105 és szabatos technika.

Mindkettő a hőst későbbi korából, nagy hajazattal s keskeny ba-
jusszal adja, mely utóbbi tekintetben *minden* képek egyeznek, kivévén a
Wideman másodikát, melyen ellentétben *valamennyivel*, a bajusz tor-
zonborz, mi az arc vadságát még neveli. Különben *ade-Herde* [!] képe
110 nemes vonásain méltóságos nyugalom, szabad bátor tekintet, szilárd
eltökéltség festik magokat; a Theatrum Europeum névtelen művésze
derültebb felfogással adja, de ugyanazon bátor, határozott tekintettel
mint *de-Herde*, [!] s vonásaiban, nekem ugyan, mutat ez annyi rokonsá-
got Wideman első képével, amennyit *Kegyed e Wideman* második és
115 *Bodenehré* közt talál. S ezen összehasonlítások után most is legbizto-
sabbnak tartom költőink galleriájában a költő Zrínyit, ki mintegy har-
minckét éves korában fejezte be költői pályáját, *költő korából*, tehát a
Wideman első képe után adni, mely a 28 éves Zrínyit mutatja;[§] a sokat
tett és küzdött *status férfi és hős Zrínyit* pedig, élete mintegy 45-d. év-
120 ben, Galeazzo munkája után, habár ez eszményítettnek látszik is, de úgy,
mint jeles művész szokott, ki az arc vonásai hűsége mellett, főleg a
jellem és lelkület kifejezésére törekszik. S valóban, Galeazzonak köny-
nyebb vala az előtte kétségkívül ismeretes *Widemanféle* akár ifjú, akár

[§] T. i. Zrínyi nem, mint Kézikönyvemben áll, 1616, hanem május 1. 1618. született
(l. Kazinczyt a „Kazinczy Ferenc levelezésében Kiszfaludy Károllyal s annak körével” Pest
1860. a 96. lapon.) [Toldy jegyzete.]

férfi Zrínyit metszetni, mint újat szerezni, ha *azok valamelyike* őt, ki
125 Zrínyit ismerhette, vagy Bécsben sokak tanácsával élhetett kik ismerték,
kielégítette volna. De ő Leopold császár pártolása alatt, a császárnak
ajánlott munkában, a császár által jól ismert, szeretett és tisztelt nagy
embert a kapható leghívebb és legszebb kép után akarhatta csak adni: s
merész feltétel-e, hogy ilyen tán épen az udvarnál kapott? –

130 Még egyet, bár nem e tárgyra tartozót. Történetesen épen a Koszo-
rúnak ugyane 191. lapján e sorok is állanak: „Az »Ország« szerint Hu-
szár Gálnak egy XVI. századbeli munkája fedeztetett fel Londonban. A
könyv *Aran Tamásnak* hamis és eretnek tévelygései ellen van intézve.
Nem hallottunk^h eddig semmit ez ősről (?).”

135 Őse-e Arany Tamás a derék költőnek, Arany Jánosnak, süsse ki je-
les geneologusunk, Nagy Iván úr. De hallottunk, igen is, a jó Arany
Tamásról, ki a XVI. század közepe után Debrecenben terjesztve az
arianismust, egy ott, 1561. évi nov. és decemberben tartott nyilvános
vetélkedésben, a „debreceni egész keresztyén gyülekezet előtt” az ottani
140 theologusok által meggyőzetvén, Calvinhoz visszaállott. A munka, mely
az ellene felhozott érveket tartalmazza, nem Londonban fedeztetett fel, s
nem Huszár Gálé, hanem felfedeztetett Burián Pál által Erdélyben 1828-
ban, kinek szivességéből azt azon melegiben olvashattam. A példány
akkor még teljes volt. Buriántól Jankovich vette meg, s jelenleg az, de
145 már az első tiz levél hián, csonkán, mélt.[óságos] Septemvir Nagy István
úr birtokában van. Ez e munkának eddig még legteljesebb, s mind e
napig meg nem ismertetett példánya; mert a pataki péld.[ány] csak egy-
pár éve terjed; s így a londoni sajtókép a harmadik, de szinte csonka
péld.[ány] S Huszár Gál annak csak kiadója. Szerzője ama kegyetlen
150 hitvitázó, az utóbb felmerült unitáriusok rettentő kalapácsa: Horhi
Melius Péter.

Fogadja K[egye]d szíves tiszteletem kifejezését.ⁱ
Pest, martius 12. 1863.

Toldy Ferenc.

^h A „hallottu[n]k” és „ősről” egyező többesek mutatják, hogy itt az író maga *személyében* szól. Ő nem hallott; Hogy senki sem hallott: azt nem akarja mondani. Szerk.

ⁱ Mindenesetre köszönetet mondunk a felvilágosításért, noha ránk – vagyis a Koszorúra – nézve egy kissé későn jött. Hanem így sem egészen hasztalan dolog volt a Wiedemann féle másik képet is megösmertetni a közönséggel. Valami okának kell lenni, hogy ugyanazonos kéz hat év múlva egészen más Zrínyit rajzolt, mint először.

1641.

ARANY JÁNOS – TOMPA MIHÁLYNAK

Pest, márczius 18. 1863

Kedves Barátom!

Ma délután jegyezte el Juliskámat a Balogh Péter¹ utódja a^a szalontai ifjú lelkész: Szél Kálmán.²

A viszony kölcsönös hajlandóság útján fejlett ennyire: s nekünk
5 szüléknek semmi okunk e házasságban leányunk sorsa iránt meg nem nyugodva lenni.

Megengedsz, hogy e fontos változást először is veletek tudatni kívántam és hogy most egyebet nem írhatok, még verset sem kérek, noha nagyon fel férne ám!

10 Ölelünk csókolunk, kedveseim!

igaz barátod
Arany János^b
nagyapa
(ha isten^c engedi.)

^a utódja a – mindkét a besz.

^b egyb.

^c isten – í [?]

1642.

RADNÓTFÁY SÁMUEL – ARANY JÁNOSNAK

[Pest, 1863. március 18.]

A nemzeti színház igazgatóságától.

Igen tisztelt Tekintetes úr!

A nemzeti színházi drámabíráló választmányt az eredeti drámairodalom érdekében újra szervezni óhajtván, van szerencsém a Tekintetes
5 urat hazafiúi bizodalommal fölkérni, hogy a nemzeti színházi drámabíráló-választmányi tagságot elfogadni¹ s Jókai Mór, Gyulai Pál, Salamon Ferencz, Tóth Lőrincz, Greguss Ágost, Tóth Kálmán, Czuczor Gergely, Bérczi Károly, Egressy Gábor, Tóth József és Feleki Miklós urak társaságában közremunkálva, az eredeti drámairodalom ügyét ez uton is

10 előmozdítani, végre igen becses válaszában kérelmem teljesítésével
engem megörvendeztetni méltóztassék.

Fogadja a Tekintetes úr kitűnő nagyrabecsülésem és tiszteletem
nyilvánítását, melylyel vagyok

Pesten, martius 18-án, 1863.

15 A Tekintetes úrnak

alázatos szolgája
Radnotfáy Sámuel^a
Udvaritanácsos és a
nemzeti színház intendansa.

20 Tekintetes Arany János úrnak

Helyben.

^a egyb.

1643.

TOMPA MIHÁLY – ARANY JÁNOSNAK

[Hanva, 1863. március 23.]

Kedves barátom!

Nagy öröm- és meglepetéssel olvastuk ünnepélyes tudósításodat;
osztozunk érzelmeitekben^a s utánatok senki buzgóbban nem kívánja:
5 hogy Isten tegye boldoggá kedves leányotokat! Most, én is röviden csak^b
ennyt. Szobám tele vendéggel, fél óra mulva indulunk papi gyűlésre a
szomszéd faluba, Runyába.¹ Majd az anyjok is ír.

Csókolunk szivükből.

Hanva, mart 23. 1863

10

a vers félig kész²

igaz barátod
Tompa mihaly^c

^a érzelmeitekben – k K-ból emend.

^b csak – besz.

^c egyb.

1644.

ARANY JÁNOS – KAZINCZY GÁBORNAK

Pest, márcz. 31. 1863

Tisztelt Barátom!

Dandin Györgyöt sajtó alá adtam, mint folytatását a II-dik kötetnek:¹ de én nem tudom, bármint sürgetem, nem látok belőle correcturát; hacsak hozzád nem küldöttek már. Mindenesetre rajta leszek, hogy
5 nyomják tüzzelvassal, [!] téged pedig kérlek, ne tartsd magadnál soká az íveket. Ohajtanám, hogy Tartuf[f]e-öt is (azt a rosz darabot, melyet közelebb a M.[agyar] Sajtó nagy kritikusa lepízkolt² [!]) felküldenéd már.³ Idő kell rá míg, parancsod szerint, elolvasom és netaláni észreveteleimet [!] megírom. Pedig a nyomtatás körmömre égett: nincs
10 mit küldjek szét a közönségnek. Bérczy csak majd ősz felé ha lesz kézszen Oneginnel:⁴ a Te^a Molièredet kellene adnom, minden áron, az idei első szállitmányba. Nagy baj ez: addig nem is^b fizetnek, átallom is sürgetni, amíg könyvet nem küldök. Azért mindenre a mi szent, kérlek, unszollak, esedezem: örvendeztess meg már, hadd lássam Tartuf[f]e-öt
15 is! Hidd el, inkább [!] árt mint használ már az a nimia cura.⁵ Valóban, e pártolói historia további lehetősége vagy bukása függ attól: adhatom e e jó munkákat az idén, s adhatom-e idejében. A pártolói rendszer fenmaradása^c pedig életkérdés a társaságnál. Ha megszűnik: az alapítók langy heve is meghül: mert az alapítványok kamataiból semmi könyvet
20 nem adhatunk, lévén az legfőlebb 7–800 forint. A pártolók száma⁶ teszi lehetővé^d csupán, hogy életünknek csak ennyi jelét is adhassuk, mint e három év alatt.

Azért ismételve kérlek, hogy Dandin nyomásába részedről semmi akadályt ne tégy: Tartuf[f]e-öt pedig indítsd mielőbb [!] utnak. Ha a
25 „Koszorút” valami szellemi pártolásban részesítenéd: azt is nagyon megköszönném. Dessewffy munkáját nem adhatom az urakért, a „Legyeket” szintén bajos adnom most már az asszonyok miatt.⁷ Sokan vannak, s rossz neven [!] vennék az ily legyeskedést.

^a Te – T t-ből jav.

^b is – í [?]

^c fenmaradása – en nehezen olvasható

^d lehetővé – ö [?]

Igen! ha Tartuff[f]e-öd^e felérkezik: ohajtanék egy részt olvasni be-
30 lőle a Társaság havi ülésén.⁸ Gondolom, nem ellenzed; légy szives erre
nehány scenát,⁹ vagy egy felvonást, kijelölni.

Becsés válaszodat, és pedig ha lehet (s miért ne lehetne?)
Tartuff[f]e-fel együtt, epedőn várva, maradok

35 igaz tisztelőd és barátod
Arany János^f

^e Tartuff[f]e-öd – - jav.

^f egyb.

1645.

ARANY JÁNOS – LÉVAY JÓZSEFNEK

Pest, márcz. 31. 1863.

Kedves Barátom!

Titus Andronicus szép fordításából a felolvasott rész annyira meg-
nyerte minden jelenvoltak tetszését,¹ hogy e darabnak mindjárt az első
kötetbe felvétele egyértelműleg elhatározott. A Shak[e]speare bizott-
5 ság útásitva [!] lőn, hogy a kiadási munkálatot tegye folyamatba – s az
első kötettel (: Othello, Tit.[us] Andr.[onicus,] Velencei Kalmár) kezd-
je meg a kiadást.² Tomori³ is hajlandó azonnal viselni a költségeket. Így
hát nincs egyéb hátra, mint azt tudnom meg tőled: kész-e Andronicus és
mikor küldhetnéd fel. Remélem, nincs annyi hiba, hogy rövid időn be ne
10 végezhetnéd. Minden esetre azonnali tudósítást kérek és várok tőled, e
darab mibenléte felől.

Remélem, megkaptad multkori (pénzes) leveletem? Hogy vagy kü-
lönben? oly régen nem irtál semmit. Az erdélyi útat folytatd⁴ kérlek;
szerették azt, a mint^a hallom. Versed még egy van nálam:⁵ de minél
15 többet küldesz, annál jobb.

Fogadd szíves ölelesemet^b [!]

igaz barátod
Arany János^c

^a mint – í [?]

^b ölelesemet – ő [?]

^c egyb.

1646.

ZICHY ANTAL – ARANY JÁNOSNAK

[1863. március 1.–1864. március 27. között¹]

Tisztelt Szerkesztő ur!

Eleget forgattam szegény „elefántomat” előre, hátra, de csak Önnek kell igazat adnom, hogy ha valamely erővel magában véve ritka, ez az által, hogy itt ott egy darabot kimetszünk belőle, még tömöttebbé nem válik. –

Azt nem tehettem, hogy kevesbé hosszadalmas legyen, de azt még is, hogy kevesbé hosszu leend, 's így Ön – irántam tanusított discretiója² késő bánatában, – e gyenge vigasztalással érheti be.

Az iránt, valljon a politikai digressiókat³ (13 lap és 17–18 lap.) ki – vagy ben [!] hagyni jobb-e? megvallom, nincs többé elfogulatlan véleményem, 's így e fontos kérdés eldöntését egyedül Önre bízom. – Veres krétával kijelöltem e helyeket. Végre a 19-dik lapon, szerénytelenül, még műitészkedem is, – a mi oly falusi embernek, minő én vagyok, ritkán sikerül. 'S így ezen lap kihagyására is felhatalmazom Önt.

De mind ezek után azon egy kérésem volna, hogy annak idején, az első kefe lenyomatot velem közölni sziveskedjék, miszerint a kihagyandott helyekre való apróbb vonatkozásokat is kitörölhessem, 's az egészbe némi kis harmoniát hozhassak.

Nemde meggyűlt^a a baja ezzel a pórias elefánttal? – Töviskorona egy olyan lapszerkesztés!

Isten áldja meg Önt türelemmel és jó egészséggel, [!] én pedig maradok Önnek

Régi tisztelője
Zichy Antal^b

Felesleges mondanom, hogy nevem kezdő betűinek [!] kitételével megelégszem – nem elég érdekes a munka, hogy valami álnevet tegyünk alá.

Pesti lakásom: Kerepesi ut Lang ház 1° em.

^a meggyűlt – ü [?]

^b egyb.

1647.

ARANY JÁNOS – P. SZATHMÁRY KÁROLYNAK

[Elveszett]

[1863. március–április eleje]

[AJ honoráriumot küld és annak késedelmét magyarázza.¹]

1648.

PAPSZÁSZ JÓZSEF – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[1863. április eleje]

[Papszász József¹ a runyai² pap megkéri Aranytól leánya, Juliska kezét.]

1649.

LÉVAY JÓZSEF – ARANY JÁNOSNAK

[Miskolc, 1863. április 1.]

Kedves barátom!

Legelőször is fogadd „roppant” köszönetemet a „roppant” bankóhalmazért,¹ mennyit életemben egyszerre se írásomért nem kaptam, se az úton nem leltem, se a färblin² nem nyertem. –

5   Továbbá: mi itt Horváth Lajossal³ gyakran emlegetve tégedet:^a ő a „megáldott”, egynehány butella legfinomabb^b és valóban valódi tokaji asszúval kedveskedik nektek az ünnepekre. – Tegnapelőtt’ tette vasutra. – Éljétek vidám egészséggel.. [!] Tudósíts, mikép jutott kezedhez. –

10   Küldök itt egy verset és az^c Utilapuk folytatását,⁴ mely ugyancsak későn megy, – talán ne is adnád ezt addig, míg a második vagy is a többi is kezednél nem lesz. –

Küldök továbbá, addig is míg többet exequálhatnék,⁵ a Kisf.[aludy] társ.[aság] partolódijaúl [!] [...] 16 forintot 8at Pilta Jánosné,⁶ 8at Tököly Irma⁷ ö Nagyságok részéről 1862 és 63-ra,

^a : - ; , -ből jav.

^b legfinomabb – **b** jav.

^c **az** – **a** e-ből jav.

- 15 melylyel az első^d cyclus kötelezettségét lefizették. – Tököly Irma volt főispánné ö [!] méltósága lakhelyeül Bécs van bejegyezve, – de most húzamosb ideig itt mulat nálunk. – Ő még ez ideig egy betűt se kapott a könyvilletékből, – küldjétek nevére azonnal⁸ ide Fraenkel⁹ könyvkereskedésébe. –
- 20 Tőlem is tarts be 4 fto 1862re a leendő honorariumból. – – – Valamikor' A kétség gyermeke¹⁰ czimü kétségbe esett verset küldtem nektek, mit eddig ki nem adatok vagy elvesztettek: ezt^e most Balázs¹¹ „Orsz.[ág] tükrének”¹² küldöm, – de nem tudom, nem tömte-e Pali¹³ a Részvét könyvébe, – ha igen, akkor' izennéd meg néhány nap mulva
- 25 Balázsnak. –
Még egyet. A Shak[e]sp.[eare] forditmányok hogyan és mikor' díjaztatnak, nyomtatás előtt vagy után?¹⁴
Minnyájaknak boldog Húsvétinnepeket [!] kíván
szerető barátod
- 30 Miskolcz 1863. Apr. 1. L Józsi^f

^d első – s jav.

^e ezt – a [?]

^f egyb.

1650.

TÓTH ENDRE – ARANY JÁNOSNAK

Vatta, april 2. 863.

- Tisztelt barátom! Ha fáj is – amint a nyilt postából gyanítom¹ – előbbeni egypár sorom a „Szerkesztőséghez”: kérlek! ne fájjon az neked, kit nem tudom becsülök-e jobban, mint szeretek?...
- Engemet annyi mellőzés ért már minden utján az életnek, hogy
- 5 midőn annyi levelemre egy választ se s [!] vettem tőled: teljesen azt hittem hogy költeményem is mellőzve hallgat annyi idő alatt.
- Nemhogy a hiúság: de tán a becsvágy is kihalt már belőlem s ha e téren még fáj valami lelkemnek, az: ha a méltók figyelmét se bírtam magamra vonni.
- 10 Soraim nem voltak bántalomnak írva s a 'hang' amit nem értettél, talán az elhallgatott érzésből fakadt.

Nyomasztóbb nekem mind erkölcsi mind anyagi helyzetem, sem-
hogy – a halandók szokása szerint – „ne férnék a bőrömben” s minden
áron hangot igyekeznék nevemnek adni. –
15 Az ide mellékelt kis verset² lapod számára küldöm; használd fel
azt ha szükség lesz reá.
Fájna nekem nagyon,³ ha azt hinnéd valaha, hogy rövid találkozá-
sunk hosszú árnyat vetett közénk, melyet én szőttem vala....
Azt nem tudná tenni soha, igaz és őszinte barátod
20 Tóth Endre^a

^a egyb.

1651.

KAZINCZY GÁBOR – ARANY JÁNOSNAK

[1863. április eleje]

Tisztelt barátom,
Becsés leveledre azonnal válaszolok.
Becsületemre mondom, hogy a Molièrei correcturák soha sem he-
verték nálam; kétszer szoktam postára küldeni hetenként, s ha az egyik
5 alkalommal jött a csomó, a következő vitte mindig, kivétel nélkül, bár
mily rosszúl voltam is. Hiszen adott szavam rabszolgáddá teve.
Dandinból egy betűt sem láttam még; a Fösvény 3 utolsó ívét egy-
egy hónapi időközben.
A „Nimia Curán”¹ ne csodálkozzál. Tiétek a dicsőség; miénk, iro-
10 dalmi napszámosoké, a lelkismeretes [!] törődés, annyit adni, a mennyit
csak „humeri valent.”² Balgaság, sőt egy kicsinyt^a nevetséges is volna,
ha, szürkülő hajjal, csak azon a vonalig szeretnék gebeszkedni,³ hol
Hang Ferencz⁴ és fordító társai.
Sajnálom, hogy közleményeimet oly tapintatlanul választám ki
15 számodra. Tedd, kérlek, félre; fiam majd értek meg. Ha írni tudnék is,
akkor sem fognám, vagy csak taláломra, eltalálni ízlésedet.
Rajta leszek, hogy Tartuffe miatt ne legyen felakadásod...

^a kicsinyt – k jav.

Örömmel hallom,^b Lévyától, aki nálam van, hogy leányod férjhez
ment. Minden jó és bal, mely Téged vagy házadat érhet, a legbensőbb
20 részvevéssel érdekel.

Fogadd igaz baráti üdvözetemet.

K Gábor^c

^b hallom – o jav.

^c egyb.

1652.

ARANY JÁNOS – TOMPA MIHÁLYNAK

Húsvét első napján 1863

[1863. április 5.¹]

Édes Miskám!

Feleségem irván a te feleségednek, én is firkantok mellé egy sort.
Küldeményedet t.i. a verset² nagy örömmel vettem, mert épen fogyaté-
kán voltam a jónak. Ha irsz megint, csak ide vele, a Koszorúba,^a hadd
5 lássák, hogy nem csüggedünk. A mi a díjra nézve tett rendelkezésedet
illeti: ámbár nagy köszönettel veszem, de még is megkell [!] jegyeznem,
hogy azt tőled [!] és tőletek – nem vártuk.³ A kedves komám asszony
már régen oly szép ajándékkal örvendeztette meg ez alkalomra Juliskát,
hogy ez a mostani bizvást elmaradhatott volna. Nem vagytok oly gazda-
10 gok, lelkeim, hogy effélét némi benső furdalás nélkül elfogadhasson^b
tőletek [!] az ember. És mi most még nem vagyunk oly szegények, hogy
szivességteket igénybe kellene vennünk. Hanem már megvan: vegyük
annak, a mi<,>: a legjobb és leggyöngédebb baráti érzelem kifolyásá-
nak<,>. Isten áldjon érte benneteket!

15 Lévy – vagy inkább Horváth Lajos⁴ a napokban néhány palaczk
igazi tokajit küldött. Ha itt volnál, az ünnepek alatt oly jó volna együtt
költöni el. Így már nem tehetek mást, csak távolban iszom egészség-
tekre! Tartsa meg a mindenható!

Fogadd legszívesb ölelésemet!

20

igaz barátod
Arany János^c

^a Koszorúba – K k-ból jav.

^b elfogadhasson – jav.

^c egyb.

1653.

ARANY JÁNOS – PAPSZÁSZ JÓZSEFNEK

[Elveszett]

[1863. április közepe]

[AJ udvariasan közli Papszász Józseffel,¹ hogy leánya már eljegyezte magát Szél Kálmánnal.]

1654.

JÁNOSI GUSZTÁV – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[1863. április]

[Jánosi a *Gertrúd órája* című fordítását küldi¹ a Koszorúnak.]

1655.

TOMPA MIHÁLY – ARANY JÁNOSNAK

[Hanva, 1863. április 8.]

Édes jó barátom!

Kaptuk soraitokat; én csak a nekem szólókra felelek. Minek az a sok beszéd? resteli az ember az egész dolgot; minden barátság és szeretet nyomorúsággá sugorodik [!] öszve ez utálatos tehetetlenség miatt, s a
5 lángolásnak^a egy marok pernye az egész eredménye. Hanem hát ki tehet róla? én bizonyára tennék ha tudnék! Az a fő: hogy a kegyelmes Isten tegye boldoggá Juliskát, hogy nektek is sok örömetek legyen benne s bennök. Nekünk majd csak letelik az élet s azzal vége lesz mindennek; nekünk már jobbat várni bolondság volna, hanem legyenek az ifjak
10 boldogok, mi az ő boldogságukból az öregekre visszaverődik: [!] elég az nekik.

A borról van tudomásom; felséges bor! Józsi és Lajos¹ itt járván a minap: nekem is maradt egy pár üveggel;^b Mily [!] (látod-e hogy már én

^a lángolásnak – tint.

^b üveggel – gel th.

is egyes ly-et irok), Mily szerencsétlenség: hogy nincs hajlamom az
15 írásra! mondják a kik tudják: hogy a bor sokat felejtet az emberrel;
azonban még nem vesztettem el minden reményt.

Megfogadtam: hogy nem bízik rád semmit, mert dolgoz sok, fut-
kározási, elvégzési talentumod^c s activitasod^d kevés van; hanem ember
teszi a fogadást... küldd meg nekem az ugy nevezett Goldberger-féle
20 delejes lánczot,² az erősebbet; ez a szegény asszony szünetet nem
ösmérő fejszagatással küzd, az orvosság nem használ, folyamodik tehát
a kurúzláshoz;^e én tudom hogy csalás, babona, ostobaság az egész [!]
lánczhistória, de egy szót se szólok ellene, hanem megszerzem neki sat.

A feleségem hasonlóképen majd irni fog: Isten áldjon meg benne-
25 teket!

Hanva, april. 8. 1863

szerető barátod

Tompa mihaly^f

^c talentumod – e a-ból jav.

^d activitasod – d jav.

^e kurúzláshoz – z jav.

^f egyb.

1656.

ARANY JÁNOS – TOMPA MIHÁLYNAK

Pest, aprilis 11^{én} 1863.

Kedves barátom!

Az én Laczi fiam már annyira erősödött,^a hogy leveled érkezével,
azaz most az elébb, mindjárt elküldhettem a Török patikába, s a
goldberger-lánczot, a drágább fajtát, megvevén, ime küldi. Adja isten!
5 használjon minél többet és minél hamarabb a kedves komámasszonynak.

Egy sajtáságos esetről kellene még irnom – de tán jobb lesz elhall-
gatni. Nem hallotta volna P....[apszász] a runyai pap,¹ hogy Juliska már
el van jegyezve? Mi azt hisszük, lehetetlen volt nem hallania körületek.^b
S az a fiú most irt nekem – szinte zavarba hoz, hogyan válaszoljak, hogy
10 a legkíméletesb legyen válaszom. Csudálatos; ez már a második eset²

^a erősödött – erősödött [?]

^b körületek – besz. a bal margón

azon pár hét alatt, mióta.... Előbb, mint válaszom oda érkeznék, tudassátok vele valahogy, szép móddal, – ne legyen rá nézve az én levelem a mennykőcsapás. De azt ne sejtessétek vele, hogy tudjátok, hogy irt nekem. Sapienti sat.³

15 Ölelünk és csókolunk számanélkül való számmal, és én maradok
hived a sírig
Arany János^c

^c egyb.

1657.

ARANY JÁNOS – CSAPLÁR BENEDEKNEK

[Pest, 1863. április 11.]

Tisztelt jó uram!

Bocsásson meg, hogy különben igen jól írott cikkét nem közölhettem;¹ oly egyénekre s oly emberek működésére van benne vonatkozás,² kikről mostanában se jót se rosszat mondani elve a Koszorúnak.

5 Fogadja szives üdvözetemet!

Pest, apr. 11. 1863

igaz tisztelője
Arany János^a

^a egyb.

1658.

TOMPA MIHÁLY – ARANY JÁNOSNAK

[Hanva, 1863. április 17.]

Kedves barátom!

Kaptuk a lánczot s köszönjük; én pedig a köszönet mellett majd le is szolgálom hűségesen. A csomagra tekintvén: megbántam hogy agilitásodat gyanúval illettem; azonban felbontván a skatulyát: bűnbánatom s

5 lelki^a mardosásom megenyhült, látván hogy nem János hanem László az az Arany, ki a dolgot ily gyorsan elvégezte. Egyre megy, jól van. Adja Isten: hogy fiad egészen magához jöjjön a közelgő kikeletben!

Hogy szörnyű bolond az a P...[apszász] historiája¹ annyi igaz; tudta- vagy nem a dolgot, midőn neked irt? nem bírok nyomára jőni; én csak néhány nappal ezelőtt mondtam azt meg neki. Értesítesemnek vagy épen előtte vagy rögtön utána kellett írnia. Furcsa, igen furcsa! Ő jeles, művelt fiú, kedves emberem s szomszédom; idejutásában is pars magna fui;² igen sajnálom hogy^b most józságában kell kétkednem, ha tudniillik a dolgot tudva, írt hozzád. Igaz, hogy sokat emlegette leányodat, de ez nekem nem tűnt fel, minthogy ösmeri s atalában [!] eleget emlegetünk mindnyájotokat; azonban komolyabb célzt sejtetni se engedett s nem szolt [!] semmit. Most, ha ő nem szól, nekem is hallgatni kell, mert^c ha szólok megnyugtatóra (mint írod), szükségesképen el kell árulnom: hogy tudattad velem fellépését. Meglánczolt Prometheámmal,³ a te kedves komaaszonyoddal eleget hümmögetünk, éjnyezetünk, de a dolgot nem értjük.^d Meglehet: hogy készült ő régen fellépni de elkésett, s most meghallván a dolgot, hűbele Balázs, azt se tudta mit csinál. Válaszolsz^e neki: hogy becsülöd.... sajnálod.... a leány el van jegyezve... sat., s azzal vége lesz a dolognak.

25 Az ég oltalma legyen Veletek! Ma kegyetlen, hideg, rideg szél fú, beteg szememet erősen hasogatja a köszvény; nem írok többet. Az aszszony is régen készül már írni, meg is teszi rövid nap.

Hanva, april 17. 1863

30

régi s igaz
de vak s kopasz
barátod Miska

^a lelki – l besz.

^b hogy – o a-ból jav.

^c mert – er egyb.

^d értjük – ű [?]

^e Válaszolsz – s besz.

1659.

MADÁCH IMRE – ARANY JÁNOSNAK

A.[Isó]Sztregován

1863 Apr 19^{én}

Kedves tisztelt barátom!

Nem tudom megállni, hogy egy kis tréfát ne közöljek veled, melyet magamnak nem rég Vajdával csináltam. A Nővilág^a 6^{ik} számában¹ ez állt: Rimek. Tegnap a Szécsényi-ligeten sétálgatva és a „Koszorú”-ról^b gondolkodva, eszmetársulat utján következő rimekre bukkan-
tam: apa, kapa, bátor, gátor, Andor, kalandor, daru, saru, Apor, kapor,
5 ökör, gyötör, botló, kotló stb. melyeket ajánlunk Szász Károly Sz.[ász]
Béla, Sz.[ász] Gerő,² Szász Péter, Sz.[ász] Tuhutum³ stb. stb. fáradhatatlan
buzgalmú Szászainknak figyelmébe: értelem nincs ugyan bennök, de
10 rimelnek elől-hátúl, felül-alúl, keresztül-kasúl! Csináljanak rigmust
belőle. –

Ugyan azon számban azt is mondja Vajda, hogy a Koszorúba
Schulfuchsok⁴ irnak.⁵ –

Én ezt olvasva^c levelet tettem B.[alassa]Gyarmathon postára Vaj-
15 dához,⁶ melyben megköszönve az ajánlott s állítólag értelem nélküli
cadentiákat,⁷ kívánatahoz képest igyekeztem azokból rikmusokat [!]
csinálni, sőt beléjük értelmet is hozni, az utólért eredményt pedig itt
küldöm neki a Nővilág számára felajánlva.⁸

Rikmusok

20 Azt üzeni neked jó Kazinczy apa,
Hogy kezvedbe nem lant való csak a' kapa,
'S bár politicában is vagy nagyon bátor,
Fejed nem telt pincze, csak üres roszt gátor.
Erős férfit jelent ez a szép név Andor,*
25 Nem nevezhetlek így hát irkász kalandor;
Szavad fenhéjázik, mint repülő daru,
Míg pizsokba merül lábadon a' saru.

^a Nővilág – N jav.

^b „Koszorú”-ról – az idézőjelek besz.

^c olvasva – o jav.

30 Csak úgy kóvályog, mit versz, körüléd a' por;
De^d nincsen nemeseb fűszered mint kapor.
Hogy is lenne máskép dulakodó ökör,
Aki bőgésével mindegyre csak gyötör,
Nagy ügyetlenséggel ide oda botló,
Soha ki nem költő, noha mindig kotló.

Szász Tuhutum.

35 Ha komoly foglalkozásaid közt e kis tréfán elmosolyodol,
czielomat értem. Kedves Családodnak őszinte tiszteletemet,^e barátidnak
kik megemlékeznek rólam üdvözlésemet üzenem. Tőled baráti hajlamo-
dat továbbra is ki meg nem szűlök lenni a leg őszintébb [!] tisztelettel
ölelve

40 igaz barátod
Madách Imre^f

*Andreas görögül erőset jelent. Schúlfuchs. [!]

^d De – D th.

^e tiszteletemet – m jav.

^f egyb.

1660.

SZABÓ SÁMUEL – ARANY JÁNOSNAK

Marosvásárhely 1863 21/4

Mélyen tisztelt,
Kedves János Bácsi!

Régóta készülődöm ígéretem beváltására, de nem volt annyi össze-
függő időm, hogy szándékomat becsülettel végrehajthassam.¹

5 A közelebből lejárt husvétii szünnapok alatt, végre tüzetesen^a át-
vizsgálhattam népköltészetünk^b eddigi terményeit, melyek nyomtatásban
megjelentek; ha valami figyelmemet kikerülte volna, kérem szivesked-
jék kéziratom második lapjára beigtatni. [!] Így készült a „Székely nép-
költemények” bevezetése.

^a tüzetesen – besz.

^b népköltészetünk – ő [?]

10 Főoskolánk önképző társulata már régebben gyűjt népdalokat és
mondákat. Gyűjtését igyekszem hovatovább mind terjedtebbé, több
oldaluvá tenni; szándékozunk: mihelyt 8–10 nyomtatott ivre való
összegyül világelébe [!] bocsátani.² Addig is némileg mutatványul, és
15 hogy az irodalom is tudjon valamit rólunk időnként a becsesebb darabok
közül küldözhetek, ha János Bácsi használhatja őket.

Úgy jöttem én ebbe belé, mint Pilatus a Krédoba;³ [!] gyermekko-
rom óta különös vonzalmam volt ugyan a népkölteményekhez, de azután
életpályám más térre vezetett. Szaktudományom⁴ telve lévén egy sereg
irtoztató műszóval, hazatelepedésem óta a népirodalomban és a tájsza-
20 vak közt kutatni^c kezdettem jó magyar szavak után, melyeket lassanként
készülgető nagyobb vegytani művemben⁵ használhassak; rajtam is be-
telt, hogy a régi szerelem nem avúl el! Minthogy ezek szerint én e téren
csak dilettans vagyok: felhatalmazom – sőt kérem – János Bácsit, hogy a
mit küldeményemben feleslegesnek, vagy oda nem illőnek lát: jobb
25 belátása szerint változtassa. –

Küldök továbbá egy estharangot,⁶ –^d papirosból. Karácson előtt
solissimo⁷ utazván rokonimhoz, unalmamban egy pár harangszó ösztön-
zésére az uton kifejeltem e versecskét.

Végre Curiosum gyanánt idemelléklem nyomdánk legújabb ter-
30 mékét;⁸ Udvarhelyről küldötték s félig-meddig népies akar lenni.

Van ezek után egy pár kérésem <is>: irtam volt már más alkalom-
mal is, hogy a Kisfaludy társaság pártoló tagjai közzé innen Vásárhely-
ről második évben beállottak,^e – de az első évi illetéket is megfizették –
Lázár Adám és Wittich József,⁹ az első évi könyvilletményt^f azonban
35 (Bede I. II., Madács I., Greguss I.) mindezideig nem kapták. Lázárnak
átadtam a magamét, hogy ne zúgolodjék, [!] Wittich azonban maig sincs
kielégítve. Kérem, ha lehet, rendelkezni eziránt^g hogy nekem czimezve
két példány első évi könyvszállitmány mentől hamarább érkezzék ide.
Továbbá: a Figyelő 2-ik évfolyamának első feléhez nincs czimlapom és
40 tartalom jegyzékem; kérném ezt is, ha el nem fogyott, a nekemjáró [!]

^c kutatni – besz.

^d , – – besz.

^e , – besz.

^f könyvilletményt – könyv illetményt [?]

^g eziránt – ez iránt [?]

Koszorú egyik számával útnak indítani; különösen a tartalom hiánya sokat vegzált.

Gyulainak azt izenem, hogy közelebből kaptam egy gyönyörűsége szép Molnár Annát, mely az övét kiegészíti és homályos 45 helyeit megfejtí.¹⁰ Van nekem egy új Kádár Katám csakhoggy kissé prózai öltönyben. Hát Gyulafi Katalin milyen felséges!... nem foly-e a nyálad utánok! ...sat. sat...

Kedves családját különösen tisztellem: Gyulaiékat, Csengeriéket, Salamont is: a nyáron, vagy talán a sept 19-iki természetvizsgálói 50 gyűlésre lehet hogy néhány napra Pestre rándulok. –

Maradok

őszinte tisztelője
Szabó Sámuel

1661.

JÓKAI MÓR – ARANY JÁNOSNAK

[1863. április 22.]

Nyugta

Ötven, az az 50 f[orin]trol, mely összeget Arany János úrtól a Koszorúba irandó novelláért tiszteletdíjul¹ felvettem

Pest. 1863. april 22

5

Jókai Mór

1662.

SZABÓ SÁMUEL – ARANY JÁNOSNAK

Marosvásárhely 1863 27/4

Mélyen tisztelt

Kedves János Bácsi!

Idézárók, (és ezen becsületes ifjú ember – Pásztohi Lőrincz¹ [!] – kezébe adom,) 5 példányt „Rövid földrajz”omnak^a 2^{ik} kiadásából,² a 5 Koszorú, Pesti Napló,^b Vasárnapi Ujság, Prot.[estáns] egyházi és iskolai

^a „Rövid földrajz”omnak – az idézőjelek besz.

^b Pesti Napló – egyb.

lap és a Kritikai lapok Szerkesztőségei számára. Szabadjon fölkerem az utolsó négynek az illető helyekre juttatására. – Maga a könyvecske még a múlt szeptemberben megjelent, de a hozzávaló térképet csak most tudtam kivájni a német kezéből s ezért nem bocsáthattam előbb közforgalomba.

Küldöm továbbá Apáczai „Magyar Logicátská”jának^c bevezetését és végét hű másolatban; az ezek közzé eső 9 levélnyi Logica alig mondható irodalmi újdonságnak; <mert> ez inkább^d a „Magyar Encyclopaedia”^e hasontartalmu részének kissé rövidebb kivonata, néhány „gyermeki példával<”> világosítva”. – Legfennebb három nap alatt utnak indítom e kis műről irrt, [!] 1 irott ivnyire terjedhető, ismertetésemet, melyet épen ma kezdettem tisztázni. – Ha János Bácsi használhatja őket a „Koszorú” számára, éljen vele; ha pedig nem használhatná, kérem adja át Csengeri Bácsinak, a Budapesti Szemlébe.³

20 Kedves családját különösen tisztelve maradok

tisztelője
Szabó Sámuel

^c „Magyar Logicátská”jának – az idézőjelek besz.

^d ez inkább – besz.

^e „Magyar Encyclopaedia” – az idézőjelek besz.

1663.

P. SZATHMÁRY KÁROLY – ARANY JÁNOSNAK

[Nagyenyed, 1863. április 30.]

Kedves bátyámuram!

Becses sorait a honorariummal együtt vettem; valósággal nem volt szándékomban a pénzt sürgetni; de alapos gyanum volt a postára.

Iderekesztve^a küldöm a „Császárné keresztleányát.” Ha nincs reá
5 szükség Vadnait reáúsítom, [!] mert már rég kért beszélyt^b tőlem. De csak ha 40 frtot letesz a „Koszorunál”, –^c kérem neki kiadni. A ki Kalendariumot csinál, fizessen!¹

^a Iderekesztve – Ide rekesztve össz.

^b beszélyt – **b** jav.

^c ,– – besz.

Az enyedi iskola kérvényéről semmit sem olvastam; pedig hozzám minden nagyobb lap jár; kérem alásan a „Nyílt postában” egy sorocska-
10 ban tudatni,² ha sikeres volt-e s mi lenne^d módja a leszálltatásnak?
Valamint azt is, [!] hogy kinél kell zörgetni érte?

A „Kis halom”³ tárgya igaz hogy társadalmi botrány, de a legtisz-
tábban kezelve. Ha a nevendék [!] leányok megértik, jó, hogy lássák a
következést is. Fajdalom [!] ott állunk, hogy az én beszélyeimből e félet
15 már a 10–12 éves leányka sem tanul, – mert már többet tud. Már egyszer
Toldy F.[erenc]nek megmondottam volt, hogy nem az a kérdés mit?
hanem hogya?.. Növendék leánykának a bibliát sem lehet kézbe adni, de
azért Zách Klárát Arany^e Jánostól elszavalhatja. Ennyit azoknak a
moralis [!]uraknak, a kik bezzeg a P.[aul] de^f Kook, Féval⁴ stb regényei-
20 nek fordítása ellen semmit sem szolnak.^g [!]

A „Császárné keresztleányában” nincs sikamlós hely; általában én
az affélét sohasem keresem; még ha önként jó is, eldobom.

Hozzáfogtam a Magyar regényírók tanulmányozásához Dugonics
és Mészáros⁵ elkezdve; ha majd kedves bátyám (kézirat) munkahi-
25 ányban^h szenved, adhatok egy egy arczképet belőle.⁶

Örömmel olvasom kedves Julcsája menyegzőjét. [!] Az égⁱ ezer
áldását kívánom reájok és az örömapára anyára. Maradok

N.[agy] Enyeden 1863 Apr. 30,^a

tisztelő öccse

P. Szathmáry Károly^j

^d lenne – n jav.

^e Arany – A jav.

^f P. de – besz.

^g szolnak – z jav.

^h (kézirat) munkahiányban – (kézirat) a munka fölél írva

ⁱ ég – g jav.

^j egyb.

1664.

ARANY JÁNOS – TÓTH ENDRÉNEK

[Elveszett]

[1863. április–május fordulója]

[Arany a művekért járó honoráriumot küldi,¹ és Tóth Endrét további mun-
kára és versküldésre biztatja.²]

1665.

KAZINCZY GÁBOR – ARANY JÁNOSNAK

[1863. május 12.]

Tisztelt Barátom,

Tartuffe kész, s tisztáztatom.¹ Falun, tudod, nem megy az efféle oly lóhalálában, s így egyelőre csak a hat első ívet veszed; a többit, úgy hiszem, vasárnap postán küldhetem. Add sajtó alá; biztosítlak, hogy
5 főnakadásod [!] nem lesz. Néhány jegyzést vetek még minden kötet után, de azokat (a lapokra kellvén hivatkoznom) csak a nyomás bevégeztével küldhetem. Nem szeretnék oly lacunákat,² mint a Szász Károly (ugyancsak affectált) előszavában Hugohoz.³

Kérlek, légy szíves a Dessewffyféle memoir-töredéket s Szemere
10 Pál versét kikeresni,⁴ s, pecsét alatt, fiannak kézbesíteni.

Május 12d.

szíves tisztelettel

Kazinczy Gábor

1666.

BRASSAI SÁMUEL – ARANY JÁNOSNAK

[Kolozsvár, 1863. május 18.]

Mélyen tisztelt barátom uram!

Ne tessék rossz neven [!] venni, ha legelsőben is a sok szép pénzt, mely igényem felett ömlött megköszönöm. Egy részére anyagilag is érdemtelen^a voltam, mert né, [!] utóbbi küldeményemet¹ hátsó, irodalom
5 ismertető cikknek szántam és dolgoztam, s a tekintetes első helyre és uncziális² betűkre teljességgel nem tartottam számot.

Mihelyt akadok egy kis novellára, melyet elég jónak tartok a Koszoru számára, legott lefoglalom.

Mínthogy természettani cikkek is belé tartoznak az „átalános is-
10 meret-terjesztésbe” bátor vagyok egy, most nagyon^b divatos kérdést tár-

^a érdemtelen – érde jav.

^b nagyon – n e-ből jav.

gyaló cikkkecskét ajánlani.³ Ha nem használhatja, sziveskedjék a Függetlennek⁴ át<.>küldeni.

Engedje t.[iszte] b.[arátom] megmondanom, hogy legutóbbi közleménye⁵ az akad.[émiai] ülésről kissé mehökkentett. Én a kérdéses
15 tárgyban nem újat, hanem született magyarnak igen is ismerettest véltem mondani. Születettnek, de nyelvérzékét még nem vesztettnek, kell vala kiegészítenem. Világosan ki is fejeztem értekezésemben s arra hivatkoztam, hogy így képesült magyar ember figyelmezzon saját erőltetlen, önkintes beszédére, és megfog <róla> arról győződni, hogy a meg, el,^c
20 sat. abban az értelemben^d minőben a görög, latin, német, nem igekötők, az igékhez nem tapadtak és hogy tettleges jelenben soha és soha nem használja. Ily természetű^e dolgokban nem lehet és nem szabad sem logikára, sem metaphysikára hivatkozni, itt csak a nyelv szokás, nyelvérzék a döntő minden istenadta nyelvben. Ha idegen nyelvek pápaszemén néző
25 grammatikusaink azt eddig észre nem vették, nem az én hibám, de hát oly szentírás <...> az ő szavok, hogy ahoz semmit tenni, belőle semmit elvenni nem szabad? Bezzeg Budenznek,⁶ az ön kegyenczének⁷ azt a több mint bolond állítását, hogy a meg = vissza^f is lehet, áhitattal hallgatták s a referadák⁸ newtoni bámulatos felfedezés színében tüntették
30 fel! Azt sem kérdezték meg tőle, ki volt valaha valamennyi magyar nyelvész között, a ki azt állította volna, hogy a magyar „igekötő”ket az idegen nyelvek utánzására vették fel?^g Én legalább le egész magamig egyetlenegy sem tudok. De állítom ám azt, hogy elméletöket egészen az idegen nyelvekbeli praefixumok rámájára vonták, s a nyelv-
35 szaporításban gyakorlatilag^h is azt az elvet követik a fordítók s ezekⁱ nyomán az eredeti írók is. Nincs az a grammatikátlan magyar a ki ebben a háromban: „a gyermek leesett a fáról”, – „a gyermek esik a fáról,” – „a gyermek leesik a fáról” – a legtisztábban kí [!] ne értse a perfectumot, a praesenst, és a futurumot. A<.> német sat. ezt a megkülönböztetést a
40 praefixumaival nem teszi nem is teheti. Ő egyformán jól mondja:

^c meg, el, – egyb., vessző besz.

^d értelemben – n jav.

^e természetű – e jav.

^f vissza – v jav.

^g fel – jav. vagy th.

^h gyakorlatilag – g jav. vagy th.

ⁱ ezek – z nn-ből jav.

- Perf. Das Kind ist v.[om] Baum gefallen – D.[as] K.[ind] ist
v.[om] Baume herabgefallen⁹
- Praes. ” ” fällt^j v.[om] Baume – ” ” fällt vom B.[aume] herab
- Fut. ” ” wird v.[om] B. fallen – ” ” wird v.[om] B.[aume]
- 45 herabgefallen.
- Még világosbá lesz a különbség, jelesen a praesensben az elválhatlan praefixummal:
- P. Lefordítottam egy drámát = Ich habe ein [!] Sch.[auspiel] uebersetzt
- 50 Pr. Fordítok egy drámát = Ich uebersetze ein Sch.[auspiel]¹⁰
- F. Lefordítok egy drámát = Ich werde ein Sch.[auspiel] uebersetzen.
- Ha ezek nem világos tanubizonyságok, más kulcsát tévedésemnek nem lelem.^k
- 55 Szíveskedjék a nyílt postában küldeményem vételéről értesíteni,¹¹ önt és kedveseit

tisztelő barátját
Brassait

- U. I. Kérem, szíveskedjék meg tudni alkalom szerint Bartalustól,¹²
- 60 megkapta-é bizonyos küldeményemet subtit. Halljunk szót.¹³

^j fällt – ä-n pontok helyett vesszők
^k lelem – m jav.

1667.

FÁY ANDRÁS – ARANY JÁNOSNAK

[Pest, 1863. május 20.]

Kedves Uram Öcsém!

- Múltkor, midőn Uram Öcsémékhez szerencsém volt,¹ nem mertem határozottan ígérni meg, hogy valamit a' Koszorú számára dolgozni fogok, tudván és érezvén, hogy az öreg ember már igen föltételes.
- 5 Azonban nem feledkeztem meg róla; és ezen hónapban, náthám és hurútom miatt, nem igen mehetvén ki szobámból, meg irtam beceses lapjok számára egy víg beszélyt,² a' millyen egy, néhány nap múlva 78^{ik} korévébe forduló legénykétől telt. Örülni fognék, ha meg nyerhetné

tetszését Uram Öcsémnek; ha pedig föl nem vehetőnek találná,
10 visszaküldéseért esedezném. Honoráriumot, hirlapoknál, folyó-íratoknál
[!] és albumoknál sohasem fogadtam el, 's ezt Uram Öcséméknél még
kevésbé tennem; [!] hanem^a azt ohajtnám, hogy mivel írásom már
kuszált, és mind szedő, mind corrector által, helyenként^b nehezen lesz
olvasható – kinyomatás előtt, az utolsó correctúrát,^c vagy is inkább át
15 nézetet magam tehetném meg. A' nyomdászok úgy is alkalmasint ismerik
lakásomat (Kalap utcza, 15 szám, 1° [!] emelet.) mert alig lehet előt-
tem valami kedvetlenebb dolog, mintha dolgozatom hibásan nyomatik
ki, mi már egy pár czikkemmel történt. –

Az írói segély-egylet számára is írtam egy történelmi komoly be-
20 szélyt;³ melyet pár nap múlva, tek.[intetes] Gyulay Pál úrnak fogok
átnyújtani.

Ki is megkülönböztetett tisztelettel maradtam
Pesten, 20^{ik} májusban, 1863.

25 Kedves Uram Öcsémnek alázatos szolgája,
Fáy András.

U.I. Esedezem: méltóztassék egy levelkére [!] felírni a kézirat vé-
telét,⁴ hogy bizonyos lehessen annak illető kézhez történt adatása felől.

^a hanem – n tint.

^b helyenként – n tint.

^c correctúrát – rr tint.

1668.

SOLCZ FRIGYES – ARANY JÁNOSNAK
[Elveszett]

[1863. május]

[Solcz egy korábbi küldeménye felől érdeklődik, illetve afelől, hogy elfo-
gadhatóak-e a szepességi hun-regék.¹]

1669.

SZALAY LÁSZLÓ – ARANY JÁNOSNAK

[Pest, 1863. május 20.]

Hogy „Buda halála” című Nádasdyféle^a pályaművet e jeligével:
„(Ethele) Budam fratrem suum propriis manibus interfecit sat.”¹ kezem-
hez vettem, ezzel bizonyítom.

Pest,^b május 20-án 1863.

5

Szalay L.[ászló]
a m. tud. Akademia tit.

^a Nádasdyféle – N n-ből jav.

^b Pest – tint.

1670.

TÓTH ENDRE – ARANY JÁNOSNAK

Vatta, május 21. 863.

Igen tisztelt barátom!

Nem volnék őszinte, ha örömeimet nem nyilvánítanám leveled fö-
lött, melynek hangja – ha lehet – még közelebb vonta hozzád szívemet,
„tartalma” pedig oly annyira szükséges időben jött hogy én – a gazda! –
5 azonnal kenyérnek valót vettem azon cselédeim részére, mert tavalyi
termésem nem fedezett; az idej pedig e rémitő aszály folytán kétségbe
ejt!

Ily kis alappal, aki 140 hold után 250 fr̄ adót fizetek, cselédeim is
belejönnek annyiba – ily rossz időjárások mellett: el kell esniem! [!]^a

10 Megkezdttem az utánjárást, mindenem bérbe adni s Pestre, vagy
valahová elvonulni¹ s élni ahogy lehet, mert itt tovább lehetlen.

Marhaim [!] már véteseim [!] egy részén élnek. A kaszálót már
megkellett [!] étetnem. Lucernásaim^b kaszálhatlanok. – Egy megdöbben-
tő inség előtt állunk! – – Bocsáss meg, de úgy vagyunk veled, hogy ha^c
15 hozzá fogunk, ki nem fogyunk a panaszból. – –

^a esniem! – e!-ből jav.

^b Lucernásaim – s i-ből jav.

^c ha – besz.

Becses lapodat illetőleg, nemhogy méltónak ne találnám azt a további fölkeresésre, sőt^d csak azért nem kereshetlek föl gyakrabban, mert úgy szólván képtelen vagyok az írásra. Könnyű tudni, miért. – Ide zárok teljes rendelkezésed alá [!] egy költeményt,² fogadd addig^e is míg ismét
20 írhatnék s szeresd őszintén tisztelő barátodat

T.[óth] Endrét

U.I. Gy.[ulai] Palit ölelem szivembül.

^d sőt – de-ből jav.

^e addig – d jav.

1671.

SZABÓ SÁMUEL – ARANY JÁNOSNAK

Marosvásárhely 1863 22/5

Mélyen tisztelt

Kedves János Bácsi!

Idezárva küldöm Apáczai Csere János életrajzát és Logikácskájának ismertetését. Épen mikor a mult alkalommal tett tudósításom szerint
5 ennek tisztázásával foglalkoztam, kaptam azon megbízást, hogy könyvtárunkat kutassuk át olyan adatokért, mik talán még Apáczai életrajzához kiegészítésül szolgálhatnának.

Ez – egyéb iskolai teendők is közbejövén – annyira hátravetett, hogy csak most lehettem készen teljesen s ezzel a dolog is két annyira
10 nőtt kezem között. – Az akadémia számára lehetőleg kimerítő tudósítást igyekeztünk készíteni.

Ugy miként e dolgozat jelenleg áll, bajosan lesz használható a Kozsorúban, azonban döntsék el sorsát János bácsiék Csengerivel,¹ kinek számára néhány sort melléklek e küldeményhez. Kivált a Logikácska
15 ismertetéséből azon adatokat, melyeket szükségesnek lát, alkalom szerint Csengeri az akadémiával is közölheti.

A népköltemények örvedetesen szaporodnak s hogy most nem küldök belőlük csak az okozza, előbb^a egy kezem között levő más cikket kell bevégeznem s nem akarom, hogy e máris későre haladt
20 küldemény tovább is itt vesztegeljen. – Majus 28-ikán tanári értekezle-

^a előbb – ö jav.

tünk van Enyeden, mihelyt onnan hazakerülünk, mindjárt elkészitem a
2^{ik} szállítmány népkölteményt.²

Gyulait, Salamont üdvözli s kedves családját különösen tiszteli

Szabó Sámuel.

25 U: I: A felküldött Tanács-ban, melyet Apáczai Fortius után dolgo-
zott másolás alkalmával³ minden nyomdai hibát benne hagytam úgy
mint az eredetiben volt, egyetlen egy helytt olvastam rosszúl a mint
utólagos kibetűzésből meggyőződtem, e latin versben, (a mű első ¼-
ének vége felé) Quisquis enim ...⁴ a második sor első szava videbit he-
30 lyett = vicerit. – Ezt kérem kijavítani.

SzS.

1672.

TOMPA MIHÁLY – ARANY JÁNOSNAK

[Hanva, 1863. május 22.]

Kedves barátom!

Imhol vagyon két vers;¹ egyiket tartsd meg magadnak, a másikat
az idezárt borítékban vessed a legközelebbi levélgyűjtő szekrénybe. Mi
megvagyunk. Képzeld: az a láncz a feleségem fejfájását egészen meg-
5 szüntette; akkor szegény, kapta magát: az én nyakamba adta, hogy majd
a szemgyengeséget is meggyógyítja; s mi történt? az, hogy 24 óra alatt
nyakamban a láncz olyan fekete lett mint a szén. Nagyon fekete lehet a
vérem! Most dörgölgeti posztócskával az asszony kedves lánczát, én
pedig igen nevetem. Hanem furcsa nevetés ez! Itt iszonyú szárazság van,
10 marháink földet esznek a legelőn, marháinkat pedig majd mi magunk
esszük meg. 1863^{ban} itt még nem esett eső,^a se hó. Hát ti hogy vagytok?
gondolom: szokás szerint. Juliska varr-e sokat? vagy a pesti menyasz-
nyok [!] nem szoktak varrni? Hát László legény-e már a talpán? Ugy
legyen. Szívesen csokolunk és ölelünk benneteket.

15 Hanva majus 22. 1863

igaz barátod,^b

Miska

^a eső – ő [?]

^b igaz barátod – egyb.

1673.

KAZINCZY GÁBOR – ARANY JÁNOSNAK

[1863. május]

Hogy Tartuffeöt előbb is küldhettem volna, legitimációm¹ végett ide csatolom a másolóm levelét.

Tisztelt barátom,

Itt veszed Tartuffeöt teljesen. Mint mondám, miattam nem akad fel
5 a nyomatás.

Dandin utolsó ívét az utóbbi postanap vettem, azon committivával,² mit, szintén, ide csatolok. De én nem hiszem e postai „tévedést”, s kérélek, tedd meg azon szívességet, s <...> követeld^a a nyomdától ez utolsó ív kéziratát, ignorálva³ azt hogy általam értesítve vagy. Azt hi-
10 szem, megkapod; s ha igen, küldd el nekem más holmi közt.

A Dandin utolsó ívével,^b hogy rendbe jöjjön, ha magad nem érsz reá bajlódni, küldessd [!] vissza nekem. Ez^c ív tisztára nyomatható, miután^d utolsó levelére jó a „Jegyzetek”.

Míg Tartuffe nyomatik, e^e „Jegyzetekkel” elkészülök, s így rajtam
15 semmi sem fog múlni. Nem képzelheted pedig, mily koldús vagyok ülést és gondolkozást igénylő munkálkodásra nézve.

A Tartuffe „honoraruimáról” [!] szóló nyugtámat átveheted fiamtól. Híres honoraruim [!] az, miután a tisztelt Társaság, valóban medvei delicatesszel,⁴ [!] országszerte, eleve elkürtölte^f volt.⁵

20 Megbocsáss, hogy nem hallgathatom el csudálkozásomat a felett, hogy Toldyn, másod ízben már, egyet döftek lapodban.⁶ Az első sem sikerült pedig. Úgy hallom, hogy Salamon úr is,^g mint Gyulay, erdélyi ember; tónusaikról nem gondolná senki.⁷

Fogadd szíves üdvözetemet.

25

K Gábor^h

^a követeld – besz.

^b ívével – v th.

^c Ez – E th. vagy jav.

^d miután – u th.

^e e – th. vagy jav.

^f elkürtölte – ő [?]

^g is, – besz.

^h egyb.

Gondolom, írtam volt, hogy a közlöttem kéziratokat add át fiamnak. Nehogy a „Galambpostában” felelj.⁸

1674.

ARANY JÁNOS – KAZINCZY GÁBORNAK

[Pest, 1863. június 3.]

Tisztelt, édes Barátom!

Vettem a Tartuffe kéziratát s a hires 100 ftot átadtam Arthur fiadnak,¹ köszönettel.

Utóbbi egy pár leveledből némi neheztelés árnyékát véltem kiolvasni irántam, a mi annál inkább fáj, mert tudva nem akartalak megbántani. Így mindjárt e csekély honorarium nem én általam lett hiressé: kikürtölték, mielőtt én igazgatója lettem a társaságnak.²

Figyelőbe küldött kézírataidat miért bajos használnom a Koszorúban: azt is eléggé kifejtettem,³ úgy gondolom legalább. Dezsőfiét [!] nem merem, a fiától,⁴ hogy megesz; a Szemerée egy kissé pajkos. Én szeretném, ha ily irodalmi emlékeket közölhetnék: de vannak bizonyos tekintetek. Ne vedd hát, kérlek, a te mellőzésednek, mint akkor tevéd, mikor azt irtad: mit tudnál te adni Koszorúba valót, ha azok sem kellett.

15 Tartuffeből olvasni akartam a K.[isfaludy] társaságban:⁵ kérdésemet^a nem méltattad válaszra. Talán azért is haragszol, hogy a Fösvényből olvastam.

A correctura iveket oly „reverentiával”⁶ küldöd: „ha volna időm a harmadik olvasásra”. Barátom: nekem időm van, s ha nincs is, kell lenni, 20 hivatalos kötelességem teljesítésére: s hozzáteszem, hogy Molièredet örömmel is olvasom. Csak az a kérdés, belényugszol-e az én áttekintésembe, miután egyszer már felhoztad Szász K.[ároly] előbeszédjének lacunáit,⁷ mint correctorságom specimenét.⁸ Én ez előbeszédet kéziratban soha se láttam, mert az alatt küldte be, az alatt nyomták ki is, míg én 25 Szliácson voltam:⁹ író ember volt megbizva a javítással; a felelősség enyém, de a vétség nem.

^a kérdésemet – em jav.

Végre Toldy. A tavalyi cikk szintén Szliácson létem alatt jött ki, úgy emlékszem.¹⁰ Hogy most megint egyet döftek rajta: valóban nem értem. Salamont emlegeted: neki kellett a döfést tenni.¹¹ Melyik az?

30 Hogy Zrinyire nézve nincs vele tökéletesen egy véleményben? Én legalább másra nem emlékszem. De hát döfés az, ha te a tanácsteremben felszólalsz, s^b azt mondd: az előttem szónokló tisztelt taggal nem lehetek mindenben egy véleményen? Hogyan lehet beszélni irodalmi dolgokról, ha valaki nem kombinál, véleményt nem mond, s olykor, tisztán

35 a tárgyra nézve, nem czáfol is? És hogy lehet lapot szerkeszteni: ha a szerkesztő minden dolgozó társa munkáját megcsonkítja, kipiszkál belőle minden nevet, minden oly véleményt, a mi ellenkezik valamely tekintély véleményével? Igen is: történt méltatlanság^c Toldy urral, de nem a Salamon, hanem a Szilágyi Sándor cikkében,¹² mert rosszul idézte

40 rosszul [!] értette Toldyt.^{d13} De hogy ha valamely író az ő véleményétől^e egyben másban eltér, s azt illő tisztelet és kíméléssel ki is merí [!] mondani, hogy az mindjárt döfés (vagy épen sicariusi döfés¹⁴) volna: édes barátom, ez még akkor sem áll, ha az a vélemény bolond, <is> paradox találna lenni, s a szerkesztő sem érné föl észszel hogy kihagyja.

45 Mind ezeket most egyszer elkelle [!] mondanom, igazolásul. Kérlek ne mérij nagyon alacsony mértékkel, mint embert; – mint író, a hogy tetszik. Mostan pedig arra kérlek, hogy siettesd velem együtt, Tartuffe nyomását. Nekem recepisséket¹⁵ mutatnak elő a nyomdában, melyek szerint az iveket hozzád küldték, azt mutattak az II. kötet utolsó ivére is.

50 Én kértem elő tőlük [!] az ivet már akkor: de esküdöztek mennyire földre. Úgy találom, hogy a postának 4–5 nap kell jövet is, menet is. Sok. Ha még nálad van pár napig: kitelik a két hét. De hogy segítsünk rajta?

Pedig az ezévi szállitmány<t> elsejét nem küldhetem szét Molière^f nélkül. Nem, mert akkor 3-szor kellene szállítani ez évben:^g s egyszeri

55 szállítás [!] 250–300 f¹⁶ volt,^h mig az új stemplit¹⁶ be nem hozták is. Már

^b s – besz.

^c méltatlanság – m jav.

^d Toldyt – y i-ből jav.

^e véleményétől – ő [?]

^f Molière – è é-ből jav.

^g évben – é jav.

^h volt – o ó-ból jav.

csak várom: mikor támad meg valami lap; s honnan tör ki a publicum
türelmetlensége. Hallgatok, mint bűnös, – a publicum pedig – nem fizet.
Bocsáss meg nyíltságomért, s mindazért a mit nem akarva ellened
vétettem, vagy a miben vétkesnek gondolsz. Hidd el, nem becsül és
60 szeret egy-egy ember jobban, mint
Pest jun. 3. 1863

barátod és tisztelőd [!]
Arany Jánosⁱ

ⁱ egyb.

1675.

KAZINCZY GÁBOR – ARANY JÁNOSNAK

[1863. június 5. körül]

Tisztelt barátom,

A ki, mint író és ember egyiránt, oly mértékben bírja nagyra-
becsülésemet, mint Te, azelőtt [!] valódi „színemben” állani, vagyis attól
nem értetni félre, annyira érdekemben áll, hogy e pillanatban vett leve-
5 ledet azonnal – megválaszolni sietek.

Amint azon föltevésednek,^a hogy levelemen a „neheztelésnek”^b
árnyéka látszik, alapja nincs, úgy kell némely más nézeteidet is
rectificálnom.¹

Előre bocsátva, hogy én arról, a^c ki engem a „literátorok” közé
10 számítana, vajmi kevés belátást tennék föl, [!] kérlek, hogy mind azt, a
mit mondtam, vedd egy illiterátor táblabíró őszinte baráti „duzzogásá-
nak”. És pedig:

N° 1) A mi az általam híresnek mondott honoráriumot illeti.²

Soha én szerkesztőtől, lett legyen akárki, egy fillért sem vettem,
15 sem kértem, sem kaptam <soha> azon Lückenbüszerekért,³ a miket a
„magam contentumáért”⁴ nekik küldöttem; nem még Kossuthtól sem,
mikor P.[esti] Hirlapja pénzügyileg culminált,⁵ s engem benne el-
eláraszgata koszorúival. Nehogy^d azt véld tehát, hogy a honoráruim [!]

^a föltevésednek – e jav.

^b „neheztelésnek” – idézőjelek besz.

^c a – besz.

^d Nehogy – h jav.

mennyiségét apprehendálok;⁶ annál inkább nem, miután épen eme
20 (Toldy által kizaklatott)⁷ dolgozatok kiadásában nem is voltam a
Kisf.[aludy] Társaságra szorúlva, ha magamforma cynicus embernél
<szorás [?]> szorulásról, mint az aranyér gyötrelmei által okozott, szó
lehetne is. Nem, édes Jancsim! hanem valódi mendikás⁸ dolognak tartot-
tam, s tartom^e ez idő szerént is, azt, a mit Te is érintesz, ama
25 „elhírelést”, ami oly zsidó alkudozás színében (hogy^f megalázóbbat ne
mondjak) tüntetett föl, a mi erkölcsileg készített vagy 1) oda dobni azt
a híres tagságot magát is, vagy 2) nem tehetni egyebet mint, tetszik nem
tetszik, oda adni a darabokat. – Mint debut,⁹ [!] két füzetke fordítás, a mi
mostani, koszorúkkal beaggatott piacunkon, egy kisé [!] nevetséges;
30 mint „honorárium”, az az öszvegcese, még nevetségesebb, s mind e ket-
tőnek egész „világítása” énreám vettetett, a ki az egészről semmit nem
tudtam, tehát „kínálkozásom” által felsem [!] jogosítottam az illetőket.

Mentsen Isten, hogy mind ez alatt, csak közvetve is, Téged értette-
lek volna, nem csak azért, mert tudtam, hogy Pesten sem valál, hanem
35 azért, mert Téged egyéniségednek az az oldala, mely kell hogy a szeretet
tárgyává tegyen minden valamirevaló ember előtt aki, bár futtában is,
ismer: a delicatesse,^{g10} [!] incapaxxá tesz¹¹ az effélékre.

Tehát: oda vetém a szót, mert épen „eszembe jutott” az a
bosszuságom, mely akkor felzaklatott volt.

40 N° 2. Hogy a két közleményt ki nem adtad, azt sérelmemül nem
lehetne vennem, ha még oly irritabilis¹² poeta volnék is. Génirozott az,
hogy a Figyelőt megszolgálni pro forma¹³ sem tudtam, küldtem valami-
mit¹⁴ a mit én érdekesnek hittem; Te nem; csupán szerkesztői szabadság-
és kötelességeddel éltél, mikor félretetted.

45 N° 3. Olvashatsz-e^h Tartuffeből? e kérdésre nem feleltem; mert fő-
löszlegesen tartottam aⁱ választ. A Társaság tulajdona az; Te, ezért, a
Fösvényből is olvashattál s olvastál, tudtom nélkül: ép oly jogosan
tehetéd <a> Tartuffeel [!] is. Annál inkább, miután ama „felolvasások”
úgy sem egyéb mint formalitás, önáldozat, midőn Izsákunkat¹⁵ az
50 úntatás oltárára czipeljük a „felsőség” iránti tiszteletből.

^e tartom – m ttam-ból jav.

^f hogy – h jav.

^g delicatesse – d g-ből jav.

^h Olvashatsz-e – h th.

ⁱ a – th.

Tégy hát Tartuffeel [!] amit akarsz; sőt, ha netalán helypótló kell, közölj belőle¹⁶ annyit vagy azt, a mennyit tetszik.^j

N° 4. Nem a „reverentia”^{k17} szólt belőlem a correcturákra nézt, [!] hanem azon „nehezen-esés”, ha oly embereket^l mint Te és Toldy, 55 correctoroknak látok; már csak azért is, nehezen,^m mert én inkább gályarab volnék.

Hogy a Szász bugyogó előszavának Te voltál correctora, most tudom; a megrovás miattaⁿ tehát Téged nem illethetett.¹⁸

N° 5. Toldy. Vannak dolgok, miket magokban, külön tekintve^o 60 semmiségnél többnek nézni józan észszel nem lehet; mint beilleszthető, egy rá mába tehető, folytatólagos láncszemek etc. más tekintet alá jönnek. Rég az ideje, hogy feltűnt nekem, mennyire^p keresik egy néme-lyek hogy Toldyn egyet döfhessenek, mióta a „trónról leszállott”.¹⁹ Megjósolám neki. Míg az irodalom, mint egy Augias-ól,²⁰ tárt kebel-65 várja az effélékre vállalkozó Heracleseket; míg charlatanság és butaság, csalás és phrasisok etc. oly könnyű dicsőségű és közhasznú aratást ígérnek: némi idétlen legénykedést mutat, ha valaki – gustusa jövén lóhátról beszélni – épen a legérdemesb embereket választja ki, petulans²¹ oldaldőfései tárgyaúl. Tisztelem becsülöm én Gyulai Pál^q urat, de azt 70 hiszem, hogy soká kell még neki nőni, míg joga lesz oly hangon leczkéztenni^r valakit, mint tevét.²² Mi ok volt reá, hogy a Zrinyi-képről oly hangon beszéljen a Koszorú?²³ vagy ha volt, miért nem adta ki Toldy választát?²⁴ Mondott-e Szilágyi S.[ándor] valamit Mikesről,²⁵ mint hogy lenyomatott egy levelét (nálam Mikest illető dolog egy csomó 75 van)? s nem úgy néz-e ki e semmit nem mondott czik, [!] mint ha csak azért volt volna írva, hogy Toldyt, fonákul értelmezve, megdöfje? S rögtön reá Salamon Ferencz úr²⁶ miért ír össze Zrinyiről – Arany után²⁷ – egy rakást, hogy a Toldy által leggyöngébbnek állított rész

^j tetszik – ets jav.

^k „reverentia” – r jav.

^l embereket – e th.

^m nehezen, – besz.

ⁿ miatta – besz.

^o tekintve – v jav.

^p mennyire – e th.

^q Gyulai Pál – fölé kék ceruzával írva: X Y. Arany László először csak ezt módosította, majd az egész bekezdést kihagyta, ceruzával húzva azt át.

^r leczkéztenni – z jav.

classicaiségát megmutassa? – Nem is említem az affélét,^s miért adtak
80 Vörösmarty kiadásánál elsőseget egy Gyulaynak Toldy fölött,
Gyulaynak, ki Vörösmartyt „tulajdonkép költőnek sem tartja”,²⁸ ki
V[örösmarty]t nem is^t ismerte, T[oldy]val szemben obscurus²⁹ ember, és
Toldy fölött, ki V[örösmarty]nak leghívebb, legcselekvőbb barátja volt,
a ki munkáit, V.[örösmarty] akaratából, négy ízben adta ki etc. etc.

85 Abba hagyom. Egyéniségemben van a baj. Én képebb volnék
rosz tettet követni el, mint véteni a pietas³⁰ ellen, melylyel mindazok
íránt tartozom, kikkel józan fejjel nem mérközhetem. Egyébiránt az
efféle „gustus dolga”. Tudom hogy az enyém arra kárhoztatja az embert,
hogy „famulusi”³¹ alárendeltségéből ne akarjon kigebeszkedni;³² de^u
90 valyon a gebeszkedés megnövesztett-e valakit, ha a jó Isten legényynyé
nem nyújtotta?

N° 6. Én kétszer küldök postára hetenként, s becsületekre mon-
dom, hogy a correctúra sohasem maradt nálam^v a postanapnál tovább. A
II kötet utolsó ívét elküldték kézirat^w nélkül, azt írva, hogy „már egy-
95 szer” elküldték ugyan, de talán elveszett. Igenis, azaz hogy nem küldték
el, de e pénzkérő jurátusi fogáshoz nyúltak. Állítom, hogy az utolsó ív
vevényét senki sem mutathatja elé, s ha valamely vevényemet arra fog,
azt hamisan teszi.

Rajtam tehát semmi sem múlik, s bánt csupán az, hogy, úgy lát-
100 szik, a hónapokon keresztül meg sem moczczant nyomdának több hitelt
adsz talán, mint nekem. A mi sok oknál fogva nem eshetik jól. Annál
inkább, miután meglehetősen jóllaktam a Kisfaludyskodással.

De Te légy meggyőződve, hogy nemes egyéniséged^x még azon ér-
demeidnél is becsesb előttem, miket egész szívvel ismer el az ahoz [!]
105 értő, s tátott szájjal hirdet az is, ki, mint nyálkás hasával a csiga,
fertészi³³ azon ösvényt, mit Te oly tiszta fénnel futsz.

Kazinczy Gábor

szombat.

^s affélét – a th.

^t is – besz.

^u de – besz.

^v nálam – besz.

^w kézirat – z jav.

^x egyéniséged – d jav.

1676.

TOMPA MIHÁLY – ARANY JÁNOSNAK

[Hanva, 1863. június 9.]

Kedves barátom!

Nagy örömet okozott nálunk csoportos megjelenétek,¹ melyről az asszony irását eddig már bizonyosan kaptatok. Juliska, ugy látom, elfordulni kezd tőletek s balra hallgat. Az elfordulást nem erkölcsi értelem-
5 ben gondolom. Nálad pedig édes Jánoscám, nagyon megvirágzott a mandolafa, mely biblicus kifejezés öszfűrtöket [!] jelent.² Jó-e a kép vagy nem? feleljenek róla bölcs Salamon³ és az exegeták,⁴ annyi bizonyos hogy a valóság nem valami különös jó. – Nehány nappal ezelőtt két verset küldöttem hozzád, egyiket a Koszorú –, másikat a Vas.[árnap]
10 Ujságba; kaptad-e?⁵ – Mi élünk még; hanem addig epedünk, míg végre meggebedünk a szárazság miatt. De nem panaszkodom, hanem azt mondom: hogy áldjon meg az Isten benneteket!

Hanva, június 9. 1863

igaz barátod
Tompá Mihály^a

^a egyb.

1677.

KAZINCZY GÁBOR – ARANY JÁNOSNAK

[1863. június]

Tisztelt barátom,

Ide csatolom a jövő évnegyedi előfizetést kedves lapodra.

Soknemű passióim közt egyidőben a népmesék is szerepeltek.

Összegyűjtöttem vagy négy kötetre menő magyar –, lefordítottam vagy
5 száz külföldi mesét, s ad acta¹ tettem sok holmi mással. A napokban
kezembe akadt egy ily porló csomó; leírtam egy párt számodra; tölte-
léknek talán megjárja.²

Vetted-e egy hosszú leveletem?³

A múlt postai alkalommal kaptam Tartuffe 4dik^a ívét, s ez alka-
10 lommal küldöm vissza. Dandin utolsó ívét hozzád utasítottam volt régen
már, s a napokban még tölem sürgette a nyomda.

Ujságul: jun 2d. reggel megfagyott a kert,*^b) s a napokban oly jég-
vész verte el a határt, milyenről^c egy költőnek sem lehet fogalma. Négy
nap múlva még diónyi jegeket lehetett seperni.

15 * „cselekvőségémnek” [!] főfő tárgyai: dinnyéim!

szíves igaz tisztelettel:

K Gábor^d

^a Tartuffe 4dik – ceruzás grafit hullámvonallal aláhúzva (AJ [?])

^b *) – besz. és ||jellel elválasztva

^c milyenről – n t-ből jav.

^d egyb.

1678.

THEODOR OPITZ – ARANY JÁNOSNAK

[Pless, 1863. június 10.]

Hochgeehrter Herr!

Sehr interessant war mir das zweite Kapitel von „Eugen Onägin”
in Herrn Bérczy Károly’s ungarischer Übersetzung.¹ Ich liebe Puschkin
und keñe ihn sehr genau.² Die Übersetzung erschien mir im Großen
5 u.[nd] Ganzen sehr gelungen. Ich habe, wenige Stellen ausgenömen,

Alles mit großer Leichtigkeit lesen können u.[nd] mich oft an der Grazie u.[nd] Geschmeidigkeit des Verses gefreut, die der des Originals oft nahe kömt. Der Schlußbemerkung Bérczy's über Fr.[iedrich] Bodenstedt³ stüme ich bei:⁴ sein „Eugen Onägin“ gehört zu den besten
10 Übersetzungen, die Deutschland von Werken moderner Litteraturen besitzt, obgleich es allerdings wahr ist, daß er sich oft bedeutende Freiheiten erlaubt und, wo er es thut, gerade nicht besonders glücklich, prosaischer, trivialer, breiter ist, als das Original. Dies gilt deñ auch von den Schlußstrophen des zweiten Kapitels. Indeß muß ich bemerken, daß
15 den Siñ dieser Strophen Bodenstedt und nicht Bérczy richtig aufgefaßt hat. Puschkin spricht hier in allem Ernst, ohne alle Ironie. Er dachte über seinen Werth durchaus nicht so gering, wie Bérczy meint. Im Gegentheil: er hatte das allerstärkste und zwar vollkömen berechnete Selbstgefühl und hat diesem auch einen ebenso starken und freimüthigen
20 Ausdruck gegeben, wie nur irgend ein ächter Dichter. Gegen seinen Ruhm, seinen Dichterwerth verhält er sich nie ironisch. Herrn Bérczy's Auffassung wurzelt in dem Wort: [...], welches ihm = bárgyu = unweißend bornirter Mensch ist. Es bezeichnet dieses Wort hier aber wohl den schlichten, wie wir sagen den gemeinen Mañ ohne höhere
25 Schulbildung, also „das Volk“ u.[nd] der Dichter will damit nur die künftige Allgemeinheit seines Ruhmes, seine große Popularität ausdrücken; so wie in Deutschland jeder von Schiller sagt,^a in Ihrem Vaterlande jeder brave, tüchtige Bauer, der Ihren „Toldi“ liest oder vorlesen hört, jederzeit ausrufen wird: „das, das war ein Dichter!“
30 Puschkin wählte den Ausdruck [...] absichtlich als Gegensatz gegen die gelehrten, französischgebildeten russischen Kritiker, die sich trotz aller Bildung u.[nd] Gelehrsamkeit seiner lieblichen, frischen, in jeder Bewegung natürlichen Muse gegenüber so roh und flegelhaft benahmen u.[nd] sich so gründlich blamirten. Puschkin, das ist sicher, mag sich in
35 ethischer Beziehung in Momenten des Unmuths, der^b Selbstprüfung und Reue für nicht beßer, als die übrige Gesellschaft, deren Nichtsnützigkeit er so scharf gezeichnet, gehalten haben; aber von seiner Würde, von seiner Bedeutung, von seiner Unsterblichkeit als Dichter war er so tief überzeugt, daß ich behaupte, es läßt sich auch nicht eine Zeile von ihm
40 anführen, die dem oben Gesagten widerspräche, wohl aber sehr viel,

^a sagt – besz.

^b der – besz.

wodurch es aufs Stärkste bestätigt wird. Mein Gesang mag, wie ein treuer Freund, mich der Welt im Gedächtniß erhalten u.[nd] immerdar schlichte, einfache Herzen rühren! Das ist der Sinn der Schlußzeilen der vorletzten Strophe, nicht aber, wie Bérczy will, der Wunsch: man möge
45 sich seiner als eines guten Cameraden u.[nd] Freundes eriñern! Das wäre deñ doch zu viel – Bescheidenheit, abgesehen davon, daß die Construction des russischen Satzes eine solche Übersetzung gar nicht zuläßt.

Ich habe mich sehr gefreut, daß Sie meine Bemerkungen über Ma-
50 dách einer so überaus freundlichen Beachtung gewürdigt haben.⁵ Da ich den Inhalt des Gedichts ziemlich ausführlich skizzieren mußte, so koñte ich mich im Übrigen nur sehr kurz faßen. Die Übersetzung, deren Erscheinen Sie ankündigten, werde ich wieder im „Magazin“ anzeigen u.[nd] beurtheilen.⁶

55 Mit dem Druck meines Petöfi geht es jetzt ziemlich rasch vorwärts, so daß die zwei starken Bände – sämtliche lyrica enthaltend – wohl noch im Laufe des Somers erscheinen werden.⁷ Möchten Sie, weñ Ihnen einst mein Buch vorliegt, wenigstens herauslesen, daß ich Petöfi's Wort verstanden u.[nd] stark empfunden habe:^c

60 Ha nem születtem volna is magyarnak,
E néphez állanék ezennel én! –⁸

Mich als Schlesier freut der Gedanke, daß doch meine Vorfahren (– mein Name ist namentlich bei der mittelschlesischen Bauerschaft ziemlich häufig –) so glücklich waren, unter des großen Mátyás, des
65 genialen Königs glorreichem Scepter zu stehen.⁹

Koszorú (Juli – December)^d

Mit größter Hochachtung

ergebenst

70 Pless 10 Juni

Theodor Opitz

1863

^c A fenti bekezdés („Mit dem Druck [...] empfunden habe.“) kék ceruzával meg van jelölve.

^d Koszorú (Juli – December) – besz.

1679.

ZILAHY KÁROLY – ARANY JÁNOSNAK

Pest, jun. 13. 1863.

Tisztelt szerkesztő ur!

Rosz egészségem miatt nem tehetvén személyes tiszteletemet, kérem alázatosan, méltóztassék „Verőfényes napok” c. művem¹ díját az alkalom által kézbesíteni.

5 Öcsém² az „Egyik meghal” c. balladáért³ mint első művéért,^a nem kíván díjt, – legfelebb ha a tiszteletpéldányt sziveskedik neki tudni be a Szerk.[esztő] ur.

Egyébiránt,^b ha becses lapja számára valami dolgozattal szolgálhatnék:⁴ szerencsémnek tartom, – méltóztassék velem rendelkezni és
10 eltérő^c [!] szerény meggyőződéseimet,⁵ a mennyiben figyelmét ki nem kerülték, e viszonyra nézve akadályul nem venni. A ki maradok

mély tisztelettel
Zilahy Károly

^a művéért – ü [?]

^b Egyébiránt – í [?]

^c eltérő – ő [?]

1680.

ARANY JÁNOS – KAZINCZY GÁBORNAK

[Elveszett]

[1863. június közepe]

[Arany feltehetőleg Kazinczy lapelőfizetését utasítja el, és további apró közlemények küldésére biztatja.¹]

1681.

PODMANICZKY FRIGYES – ARANY JÁNOSNAK

[Aszód, 1863. június 21.]

Tisztelt szerkesztő [!] úr!

A Koszorú megindultával, s eleget ohajtván tenni a hozzám érkezett felszólításnak, voltam oly bátor egy csekély^a vázlatot – mint épen akkor kéznél lévőt – elküldeni.

5 Azóta nem lévén a „nyílt levelezés” nyomán értesítve csekély dolgozatom el vagy el nem fogadása felől, – más részről pedig épen szükségem lévén egy ily kisebbszerű dolgozatra, mely késedelmet nem szenvedhet, – azon kérelemmel fordulok a tiszt.[elt] szerkesztőséghez, lenne szives nekem, – azon esetre ha hasznavehetlennek itéli – dolgozatomat
10 vissza küldeni, hogy azt egy méltóbb s illőbbel cserélhessem ki lehető legrövidebb idő alatt.¹

Azon biztos reményben, miszerint szavaim félre magyaráztatni nem fognak, maradok tisztelője

Podmaniczky Frigyes

15 Aszód 1863 Junius 21.

^a csekély – Podmaniczky a kettős ékezetű magánhangzók ékezeteit összehúzza; leírásuk általában a mai helyesírásnak megfelelően.

1682.

HALMÁGYI SÁNDOR – ARANY JÁNOSNAK

Kolozsvár, június 25-én 1863.

Tisztelt szerkesztő ur!

Imé, pár nap mulva vesszük a „Koszoru” első félévi folyamának utolsó számját, s én még semmi dolgozattal nem szolgáltam, pedig ígértem azt és hő vágyam volt ez ígéretet mielőbb telyesíteni. [!] De hiába!
5 ba! a legjobb akarat mellett se lehettem parolás ember, a miért bocsánatot kérek, s ezt megnyerni is remélem, mert ezer ok közül csak a következőket hozom fel igazolásomul: [!]

Először is én elvből keveset írok, csak akkor, ha jön, s csak azt adom ki, a mivel megelégedve lehetek némileg. Nem vágyom a „termé-

10 keny tollu írók” dicsőségére. A hogy én szeretnék írni, talán igen nehéz modor is az én csekély erőmnek. De már nem tehetek róla. Ragaszkodom hozzá, a míg lehet, s igazán megvallom^a közelebbről a szépirodalmi téren bennának [!] tapasztalám lelki erőmet. S ezt^b igen természetes ok magyarázza meg.

15 Nekem egy kis szerepem van az itteni politikai küzdelemben,¹ s ez már jó ideje kínpadra feszítve tartja lelkemet. Nem kerestem az idegyszelő dicsőséget, mely sehol oly sokba nem kerül, mint a Királyhagón [!] innen. De kommandirozva² vagyok a közvélemény által, mely előtt mindig tisztelettel hajlok meg vagy bizalmát legalább nem utasíthatom
20 vissza breviter.³ Engem itt, ugy hiszem, a politikában, melybe beléköstoltam, többre méltatnak bizonynyára,^c mint érdemlem vagy kényelemszeretetem szempontjából nekem kedves volna. Pion, galoppin,⁴ s utobbi időkben ideigl.[enes] commandans⁵ is kített belőlem. Nagy férfaink rámbizták, hogy adatról adatra <k> mutassam ki: mit
25 csinált a szász nemzeti universitás 1860 oct. 20-dikán innen.⁶ A szászok közt közelebbi pár czikkemmel pártunk érdekében egy kis agitatioi kezdtem. Beirtak ide hozzánk s most tovább kell vinni a dolgot. A megye megválasztott volt a követválasztási középponti választmányba tollvivőül, s itt a jegyzőkönyv vitelén kívül küzdenem kellett szóval
30 tettel a nagy roman [!] ideák ellen. Követjelöltjeink érdekében leveleket kell írnom, s itt ott kifutnom a megyére, találkozendó s értekezendő ismerőseimmel. Mi több magam ellen is szerepelnem kellett – nehogy megválaszszanak követnek, midőn én csak napszámos akarok most lenni, s így is egyeztem meg a főemberekkel. stb.

35 Ily helyzetben, ily kedélyhangulatban lehetetlen volt valami olyat alkotnom, a mit nyugodtan^d fűzhettem volna ama Koszoruba.

De a jövő félévben mindenesetre beváltom szavamat.⁷

Egy körülményre vagyok bátor figyelmeztetni szerkesztő urat. Egy pár emberrel beszéltem a Koszoru előfizetői közül, a kik még a Figyelő-
40 korabeli hivei. Igen érzékenyen nélkülözik a Koszoruban a hazai irodalmi művek bírálati rovatát, s ugy hiszem azt okvetetlen szükség is megindítani mint állandó rovatot.⁸ Az eddig közlött beszélyek közül a

^a megvallom – o ából jav.

^b ezt – t besz.

^c bizonynyára – sor végi elv.

^d nyugodtan – n jav.

Gyulaié^e és Vadnaié⁹ jeles. A többiekről mit mondjon az ember?
Indítványozom, hogy a szükség inkább jeles külföldi^f beszélyek fordit-
45 mányával pótolassék. Az a Hopkins-humbug¹⁰ miért közöltetett bona
fide?¹¹ Midőn kijött, emlékszem, hogy épen grof Bánffy Béláéknál¹²
voltam vacsorán, s a grófné hibául tette ki a szerkesztőségnek. Mentém,
hogy bizonyosan közölni fogják rá a Brassai leálczázó cikkét is, mely a
Független tárczájában jött¹³ kí. Ez nem közöltetett, sőt a Koszoru soha
50 nem is említette Hopkins hazugságát. És ez kár! Árt e solid lap tekinté-
lyének, melyet megóva szeretnék látni. Kicsinység! de a se talál a
Koszoruba, hogy Milano Majlandnak íratik, mintha Kolozsvár helyett
Clausenburg íratnék. (25 sz. vegyes.)¹⁴ A Szathmári beszélye¹⁵ már
botrányos tárgyánál fogva is rosz benyomást tett, s valóban magam se
55 vállalkoznám egy szalonban hölgyek előtt felolvasni egy beszélyt,
melynek tárgya az, hogy a gróf kisaszszony[t] az instructor kimentí a tó
hullamai [!] közül, aztán a bokrok közt erőszakot tesz rajta, aztán lesz
belőle kicsi gyerek, aztán bűnvádi kereset, nyilvános tárgyalás stb lesz a
következés. Nem a Koszoruba való semmi esetre!
60 Meglehet naivság tőlem, de csupa jó indulatból kívántam ezeket
megjegyezni, s most egész tisztelettel maradok

alázatos szolgája
Halmágyi Sándor^g

^e Gyulaié – u a-ból jav.

^f külföldi – besz.

^g egyb.

1683.

KAZINCZY GÁBOR – ARANY JÁNOSNAK

[1863. június 16.?)

Tisztelt barátom,

Hozzád küldöm Tartuffenek^a az utóbbi postával egyszerre kapott
két ívét, azon kérelemmel, méltóztassál a 2dik correcturát áttekinteni.
Küldöm egyszersmind a kötet végére jövő függeléket, mihez még egy
5 pár lapnyi jegyzet jó (vasárnap¹ teszem postára, s így nem lesz

^a Tartuffenek – grafittal kétszer aláhúzva

fenakadás.) A kötet elejére az Arago beszédét szedessd [!] le Figyelőd-
ből.²

Méltotassál egyszemint rendelést tenni, hogy Tartuffe tiszta íve-
it megkapjam, a netaláni sajtóhibák kijelölése végett.

10 Kaptad-e múltkori leveletem?

Kedden

igaz szíves tisztelettel

K Gábor^b

^b egyb.

1684.

DEGRÉ ALAJOS – ARANY JÁNOSNAK

Vác-Papvölgye jun. 26^{án} 1863.

Mélyen tisztelt kedves barátom!

Meranból¹ távoztamkor adtam ugyan hirt a lapoknak Papvölgyre
leendő küldése végett, a 'Koszorú' azonban máig elébb Merant járja
meg, s egy héttel később kerül haza; a mi jó soha sem késő, s ekkor is
5 örömmel fogadám, e rövid idő miatt nem akarván a címváltoztatással
alkalmatlankodni.

Jövő hó 7^{én} ismét vándorlunk Itallba a földi idényre, de majd csak
itthon teszek rendelést, hogy becses lapodat utánam küldjék, azért kérlek
csak 'Vác-Papvölgy'² czimeztetni.

10 Most tehát nem küldök előfizetést, hanem ha neked is tettszik, [!]
a^a nyár folyta alatt egy novellával fogok ismét alkalmatlankodni,^{b3}
örömmel ajánlván közreműködésemet^c mind addig, míg azt szívesen
veszed.

Isten veled, ölel és csókol

15

őszinte hived

Degré Alajos^d

^a a – th., tint.

^b alkalmatlankodni – a th., tint.

^c közreműködésemet – é jav.

^d egyb.

1685.

KAZINCZY GÁBOR – ARANY JÁNOSNAK

[1863. június vége¹]

Tisztelt Barátom,

Géniroz, hogy előfizetésemet lapodra el nem fogadtad, miután nincs módomban ez előzékenységet viszonzni, nézeteink a „közlendők”-ről lényegesen eltérvén.² A mellékletben ismét egy nyúlfarkú mesét kapsz, laptöltelékül,³ s ohajtom használhassd. [!]

Azt hiszem, jó volna, ha jövőre valami programfélélet csinálnátok^a a Kisf.[aludy] Társaság „Leistung”-jairól.^{b4} Eddigi választásaitokat senki által sem hallám jóváltatni. [!] Részemről azt hiszem, hogy – ha eredeti nincs – csakis classicai műveket kellene adni. A választástól függ, hogy ne csak classicaiak, hanem tetszhetők is legyenek. Középszerű regényeket, sokkal olcsóbban, adhat akárki.

Isten tartson meg, s Te meg’, baráti jóvoltodban, engem.

K Gábor^c

^a csinálnátok – n t-ből jav.

^b „Leistung”-jairól – a jav.

^c egyb.

1686.

JÁMBOR PÁL – ARANY JÁNOSNAK

[1863 nyara¹]

Kedves Barátom,

Pár napja kerestelek, szerencse nélkül. Ugy hiszem, még találkozunk, vagy nálad vagy a’ városerdőben,² hol mint hallom, sétálgatni szoktál esténként.

5 Egy kérésem van.

Dal a’ tengerről czimü költeményem újra átdolgoztam, szeretném a’ régit és az újat összehasonlítani, azért kérek add át a’ levél átadójának. Az egyiket azonnal visszaküldöm.

Tisztelő barátod

Jámbor Pál

10

Vadászkürt 54 sz.

1687.

A SOPRONI MAGYAR TÁRSASÁG – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[1863. június–július fordulója¹]

[Lehr Albert levele a társaság egyik ülésén kipattant vitában kérte Arany állásfoglalását. A *Ráchel siralma* című költemény előadása során a „Feledém, hogy szolgál” sornál a „szolga” szót megvetéssel mondta a szavaló. A levélíró ezt – ellentétben a résztvevők nagy többségével (pl. Domanovszki Endre² főjegyzővel) – helytelen értelmezésnek vélte. Lehr Albert a polémiát Arany szavával javasolta eldönteni,³ aki a *Nyílt levelezés*ben válaszolt.⁴]

1688.

TÖRÖK KÁROLY – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[1863. június–július fordulója]

[Két balladát küld a Koszorú számára.¹]

1689.

JÓSIKÁNÉ PODMANICZKY JÚLIA – ARANY JÁNOSNAK

Brüsszel, [!] Jul. 1^{jéna} 1863.

25, Rue de la Cómune [!]

Tisztelt szerkesztő úr!

Fölszólítása következtében küldök^b itt egy kis novellát,¹ becses lapja számára. Ha netalán, egy vagy más oknál fogva, ki nem jöhetne, legyen szives nekem a kéziratot vissza [!] küldeni. Nem szoktam dolgozataimat lemásolni, s így csak egy példányban [!] birom azokat.^c

Férjem, legszivesb üdvözetével együtt mutatványt küld,² legújabb regényéből, a „Végváriak”-bol.

^a jén – a jén is aláhúzva

^b küldök – kül-jav.

^c azokat – o jav.

A Koszorút igen pontosan kapjuk, mi kivétel a magyar lapoknál,
melyek egytől egyig igen rendetlenül járnak.
10 Isten önnel, tisztelt szerkesztő úr, szíves üdvözzellet^d

Jósika Miklósné

^d üdvözzellet – I e-ből jav.

1690.

KAZINCZY GÁBOR – ARANY JÁNOSNAK

[1863. július 3.]

Tisztelt barátom,

Itt küldöm a Molière IIik kötetének befejezését. Kérlek szedessd
[!] ki egyszerre, s a kézíráttal együtt küldessd [!] el correctura végett.

Rajta vagyok hogy a Tartuffe jegyzeteit is mielőbb vehessd. [!] Az
5 alatt kiszedik talán a kötet azon függelékét, mit már elküldtem... Eddige-
lé megtartám szavamat, mert miattam egy pillanatig sem kellett
veszteglenni. S valóban szeretném lerázni nyakamról. Mit tehetek róla,
ha, gyötrött (s különben is nehéz) fejem' még nagyobb kínszásául, afrikai
meleg perzsel bennünket, mely 5–8 óra^a közt hagy élni egyedül!

10 Küldessd [!] el a 2dik kötet bevéző^b íveivel egyszersmind a
címlapját is, hogy lássam rendezését, s így a kötőhöz lehessen adni.

– Laptöltelékül egy pár mesét küldtem: kaptad-e?¹

S e két mese újolag^c [!] felébreszti bennem a régi passiót, s rende-
lést tettem, hogy írjanak számomra ismét^d meséket, szóra szóra [!] úgy
15 le, mint ahogy a beszélő paraszt dictálja. Már van is néhány ív. Sok üres,
töredékes, csonka van ezek közt, mint Te jól tudod: de azért bámúlatos
gazdagságot mutat, anyag tekintetében legalább. Azt hiszem, hogy némi
akarattal, rizma számra³ lehetne magy.[ar] meséket gyűjteni, Merényi-
féle expedíciók nélkül^e is.

20 A' propos: ki az a Merényi?⁴ Ismered?

^a óra – ó jav. vagy th.

^b bevéző – g jav.

^c újolag – jo jav.

^d ismét – besz.

^e nélkül – I th.

– Olvastam a mit Czigányaidról írtál,⁵ s – megöleltelek lélekben.
No de nem úntatlak firkámmal, s száraz-egyszerűn mondom: áld-
jon meg Isten az én „gustusom” szerént.
júl. 3d.

25

Kazinczy Gábor

1691.

NAGY PÉTER – ARANY JÁNOSNAK
[Elveszett]

[1863. július eleje]

[Nagy Péter a Koszorú számára ajánlja fel szolgálatait; feltehetőleg ekkor küldi Goldschmidt *Falsen János* című novellájának fordítását¹ (vagy esetleg valami mást²).]

1692.

ARANY JÁNOS – FÁY ANDRÁSNAK

Pest, jul. 6^{án} 1863.

Mélyen tisztelt Férfiú!
Szeretett Uram Bátyám!

Nem tűrhetem el a gondolatot, hogy még csak egy tisztelet
példánnyal se szolgálhassak^a Annak, kit annyira tisztetek és a kinek
5 most is oly kedves beszélye nyomatik a Koszorúban.¹ Tettem volna
eddig is,^b ha meg nem előztetem a praenumeratio² által, mely nem is
nálam, de a kiadó hivatalban történt, honnan csak utólag értesültem róla.
Mulasztásomat helyrehozandó, ne vegye rossz néven Uram Bátyám, ha
ez évi előfizetését – saját pénzét – visszaküldöm és kérem fogadja el
10 tiszteletem és hálám némi jeléül a „Koszorú” ez évi folyamát tőlem.

Maradván szives üdvözléssel

mindenkori tisztelője
Arany János^c

^a szolgálhassak – o ó-ból jav.

^b is – í í-ből jav.

^c egyb.

1693.

TÓTH ENDRE – ARANY JÁNOSNAK

Vatta, jul. 6. 863

Igen tisztelt barátom! a sok baj között mely ez inséges időben eláraszt, jó ideje már hogy alkalmilag Vadnaihoz¹ küldtem az ide mellékelt költeményt² átadás végett a te kezeidbe.

Vigadó fiatal ember tán elfeledte azt, mert nem tudósított semmiről;... nehogy valami más kézbe kerüljön, melylyel nem örömet érintkezem: ismét küldöm azt egyenesen hozzád s egyszersmind megkérdem: kaptad-e májusi leveletem³ melyben megköszönöm jó szívűségedet^a a megemlékezésért? Tudósíts mind erről, kérlek! a nyílt levelezésben.⁴

A „Bolond Istók” 2ik énekét olvasván,⁵ meg nem állhatom hogy ne említsem azt a hatást melyet rám tőn: valahányszor eszembe jut, egy mély tragicomicus nevetést érzek ereimben... minőre még soha sem emlékszem. [!] Nem tudok szabadulni, szabadulni attól a felsohajtástól hogy: „nos a cigányok?... Au!...”⁶ – Gyakran^b egyetlen hang, a comicum egész világa. – Igen szeretném az első részt is olvasni. De nincs benne módom! Nem tudom, megküldhthné-e^c [!] nekem Pali az albumot?⁷ teheti-e azt a nélkül, hogy a vállalatna [!] kárára legyen?

Gondolom, hogy az előfizetők közül többen elmaradtak a mostoha idők folytán. Én részemről odáig jutottam, hogy ami kicsinységünk van: eladóvá kellett tennem. Ez a 3ik rosz év rám. Az idén pedig úgy állunk hogy ha elvetek és cselédeimet kifizetem: akkor kenyérnek valóm nincs. Ha ezt hagyok, akkor vetetlenül marad minden földem. Tavasz veteményünk pedig egy szem sincs. Le se lehetett kaparni, úgy oda sült. Marháink kitelelhetéséről^d szó sincs. Pedig e vidék még csak pitvara az inségnek mely az előttünk terülő rónán van. S minket még az adó behajtás se kímél.

^a ge – tint.

^b Gyakran – G g-ből jav.

^c megküldhthné-e – n e-ből jav.

^d kitelelhetéséről – h t-ből jav.

Isten veled, tisztelt, szeretett barátom! tarts meg engem jó szivedben melyre egész szeretettel gondol őszinte tisztelőd s barátod

T. Endre

Gy[ulai]Palit^e ölelem.

^e egyb.

1694.

ILLÉSSY GYÖRGYNÉ [?] – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[1863. július]

[A levélíró elismerően és biztatóan szól a Koszorúban megjelent *Divattudósításokról*.¹]

1695.

LÉVAY JÓZSEF – ARANY JÁNOSNAK

[Miskolc, 1863. július 8.]

Kedves barátom!

Megint nem küldhetek semmit, a mivel a „Koszorú” telnek; – de az áldott vacatióban minél előbb [!] igyekszem rajta. – Shak[e]sp.[eare] Titus Andronicusával¹ teljesen készen vagyok; most épen indulok Kazinczy Gáborhoz,^a – azután leíratom s azonnal küldöm hozzád. –

Az ide zárt 4 ft. Regéczy István² miskolczi lakos Kisf.[aludy] társ.[saság] tagdija 1863ra; rég átadta s csak most jut eszembe elküldeni. – Nyugtasd őt erről lapodban.³ A többit is behajtom a jövő hóban legalább a professorokon⁴ – de a vidékiekkel nem tom [!] mit tegyünk. –

10 E levélkét küldd át – kérlek – azonnal a Lisznyai album⁵ szerkesztőjének.⁶ –

^a Kazinczy Gáborhoz – össz.

Nem készülsz-e valahová fürdőre? [!] Én tán Koritnyiczára⁷ megyek a jövő héten Kazinczyval, ha igaz. –
Isten áldjon minden jóval!

15

Miskolcz Juli. 8. 863.

szerető barátod

Lévay J^b

^b egyb.

1696.

ARANY JÁNOS – AIGNER LAJOSNAK

[1863. július közepe¹]

Ne legyen oly érzékeny. Azt mondta nekem hogy Julius tájban elutazik, s így – különben is gazdálkodnom kellvén a t.[isztelet]példányokban, – kihagytam. Most már beírtam újra és menni fog. A könyvrovat egy idő^a óta a nyílt levelek által volt megszorítva – s közelebb a
5 szedő bölcseségének [!] tulajdonítható, hogy csupa magyar könyveket szedett, holott a többi is mind nála volt. Igaz, hogy szűkebben^b vagyunk e félévben, de azért folytassa még itt lesz.

Arany J^c

^a egy idő – egyidő [?]

^b szűkebben – ü [?]

^c egyb.

1697.

PODMANICZKY FRIGYES – ARANY JÁNOSNAK

[Aszód, 1863. július 17.]

Tisztelt barátom!

Im küldöm az ígért beszélykét,¹ azon kéréssel, hogyha netalán tartalmánál vagy kidolgozásánál fogva nem tartanád a „Koszorú” számára valónak, lennél szíves azt visszameneszteni, a mely esetre azonnal más,
5 most készül^a félben lévővel fognék szolgálni.

^a Innentől a kettős ékezetű magánhangzók ékezetei össze vannak húzva; az átírás a mai írásmód szerint történik.

Teszem e kérést, mert: lapodban oly nemüt akarnék nevem alatt
közé téve látni, a mely helybenhagyással legalább némileg találkozik.
Tisztelőd

Podmaniczky Frigyes

10 Aszód 1863 Julius 17.

1698.

KAZINCZY GÁBOR – ARANY JÁNOSNAK

[1863. július 17. és 19.]

Tisztelt Barátom,

A Koszorú imént vett számában látom sereghajtóul magamat¹ azok
között, kik a szerkesztőség ajtaján kopogtatnak hogy^a megnyitassék
nékiek. Volt-e erre szükség? alig hiszem. Ha közvetlenül nekem küldöd
5 e pár sort, magadat lenyomatásától, engem egy kedvetlen érzéstől men-
tesz föl. Figuráltatsz² ott, s oly szerepben, a mire okot legkevésbé sem
adtam. Mert hiszen az a dolog, mit <m> illetéktelen közönség elébe
viszesz, haladt-e énmiattam legkevésbé, azaz „várakoztattalak-e” vala-
mikor? Sőt mondhatom, gyakran gyötrém magamat, Irántadi tekintetből,
10 oly állapotban, hol az egész Kisfaludy Társaságféle^b dicsőség s honorá-
rium sem mozdított volna máskülönben meg.

Ha a celebritások³ közé tartoznám, tudván hogy dicsőségem bás-
tyáin nem törhet rést egy-egy szarvas non sens,⁴ sőt azt talán egy csil-
lással toldja meg: nem ragaszkodnám az ívek áttekintéséhez. Így csu-
15 pán arra vagyok szorítva, quod humeri^c valent,⁵ tehát fukarkodnom
„muszáj”.

Nagyon sajnálom tehát, hogy, kivánságod daczára, s közelgne bár
az ősz – ámbár, tudtommal, a diplom.[aticus]⁶ nyár elején vagyunk még
– a nyomdát nem dispensálhatom⁷ az ívek megküldésétől.

20 Én a Kisfaludy-Társaságnak sem nem kínálkoztam, sem szakmá-
nyosa⁸ nem vagyok; mit tegyek, arról csak annyiban rendelkezhetik,
hogy bűnöm miatt kárt ne szenvedjen. Ennyi az ő joga irányomban, és
nem több. Én tiszteletben tartám s tartom azt; de egyébre nincs gondom.

^a hogy – h jav.

^b Kisfaludy Társaságféle – össz.

^c quod humeri – össz.

Elküldtem mind azt a mi a II. kötethez tartozik, mihelyt azt le-
25 nyomatva, megkaptam. Kértem a Tartuffe íveit is, a lapszámok felje-
gyezhetése végett. Tegnapelőtt kaptam a III. első felvonást; azt kell hát
hinnem, hogy a többi lenyomatva sincs. De ha így, mi kifogás lehet
énellenem?

Édes barátom, Nichts für ungut.⁹ Érzem én hogy baj az, hogy nincs
30 mit szétküldöznöd, de a koszorúsok vesztéglése miatt nem lehet engem,
szegény legényt, abajgatni, s ok nélkül. Nem kívánom, nem is várhatom,
hogy Te azon tekintetekkel légy irántam, mikkel, bármi körülmények
között, Irántad én viseltetném: csak annyit és nem többet kérek, a Társa-
ság érdekei mellett lásd [!] meg az én igazságomat is. Én bizonyosan
35 nem ohajtom kevésbé mint Te, hogy lerázzuk e szakmányt nyakunkról.

Julius 19d.

A postanapon nem fejezhettem be leveletem, s e két napi késést
felhasználtam kitelhetőleg.

40 A mellékletben veszed mind azt ami kell.

Az Előszó az I. kötet címlapja után jó;^d utána, mint már írtam,
Arago beszéde.¹⁰

Nincs hátra egyéb, mint hogy szedessd [!] s küldessd [!] meg ne-
kem az íveket a kézíráttal együtt (nincs meg magamnál). Biztosítlak
45 szavammal, hogy a rákövetkező postanap mindent visszautasítok.

De az ívek átnézésétől nem állhatok el. Magad irtad volt,¹¹ hogy
Szász K.[ároly] előbeszéde nevetséges lacunáinak¹² nem Te valál oka,
de azért Neked tulajdoníták. Én sem a Te – okosabb s fényesebb dolgok-
ra fordítható – idődet nem akarom igénybe venni, sem bossúságaimat [!]
50 szaporítani.

Jobb lesz hát az így mindkettőnkre nézve. Te az ominosus^{e13} utolsó
csütörtökön beszámolhatsz; a világ meg' nem fordul fel e pár hét miatt.

Állandó szíves érzésekkel

Kazinczy Gábor^f

^d jó – besz.

^e ominosus – o jav. vagy th.

^f egyb.

55 Láttam Tompánál photographiádat,¹⁴ s bámúltam hiúságtalanságot, hogy e lelketlen, elrevesedett¹⁵ pofát mint „Arczképedet” nem res-telled figuráltatni.

1699.

ARANY JÁNOS – TOMPA MIHÁLYNAK

Pest, jul. <29> 23. 1863

Kedves barátom!

Közleg az idő, mikor szeretett leányunk megválík a szülei háztól. Augustus 9-ke, mint Juliskánk születés napja, van kitűzve esküvőre.¹ Ismét egy koczka, kis családunk életében – reméljük s adja isten, jól
5 forduljon! De, édes barátom, e néhány hónap alatti tapasztalásim foly-tán, vigaszúl nektek, mondhatom, hogy ha boldogság gyermekekkel birni, – még is van abban némi megnyugvás, ha az embernek.... nincse-nek gyermekei! többet nem mondhatok – talán okom <sincs> ennyire
sincs.

10 Nem feledtük – te sem úgy gondolom – egykori szíves ajánlatodat, melyet évekkal ez előtt a gyermek leánynak tettél: hogy te fogod az oltári áldást reájok adni. De számbavéve körülményeidet: egészségi, kedélyi, anyagi állapotodat: nem mertünk egyenesen felhívni ez ígéret beváltására. Irántadi kimélethől hallgattuk el. Mert tudtuk, bármily ál-do-
15 zattal meg fognád tenni, te, ki évek óta, magad bajában, gyógyíttatásod végett sem áldozhattál annyit hogy Pestre jőj. Tudva, hogy részünkről^a anyagi kárpótlást sem fogadnál el: a legnagyobb gyöngédtelenségnek tartottuk volna ígéreted beváltására figyelmeztetni. Azonfelül Török² elvégezheti, elegendő díszszel.

20 Mindazáltal, édes barátom, nem óhajtjuk hogy ki ne jelentsük, mennyi örömet szereznel mind a szüléknek, mind az egybe kelendő párnak – ha saját dolgaid is úgy kívánván, épen akkor találnál Pestre jőnni, [!] mikor az esküvő lesz, mely esetben azt hiszem semmi se gá-tolná, hogy te végezd a szertartást. És mily kedves dolog lenne, ha azon
25 két-három tanú között, kik ez alkalommal jelen lesznek, téged és az én kedves jó komámasszonyt üdvözölhetné az örömapa és anya! De ez csak

^a részünkről – ü é-ből jav.

olyan ohajtás, mely titeket semmire^b sem kötelez, – s ha tudnám hogy legcsekélyebb erkölcsi kényszert gyakorol rátok – ide sem irtam volna. Egészen saját helyzetedtől kérj tanácsot, legkevesebbé sem a mi
30 ohajtásunktól.

Juliska bucsúlevele^c [!] a kedves komámasszonyhoz idezárva megy. Az a megnyugvásunk van, hogy sorsához képest tisztességesen kiházashattuk. Már csak Laczi van hátra, ki tegnap tette le, mint 2^{od} éves jogász, első vizsgáját, daczára hosszú betegségének jó eredmény-
35 nyel. Most már jó egészsége van és veszi magát szépen. A K-[oszor]ú előfizetői egyharmaddal megfogytak.³ Az anyjok türethető egészségben van – csak szeme miatt aggódom. Valami fekete pontokat lát, egyik szemével^d s nem akar doctorhoz^e jöni. Félek, úgy jár mint te voltál.

Áldjon a jó isten, kedveseim!

40

igaz barátod
AranyJ^f

Tisztelt Munkatárs!

Aggodalommal jelenti a Koszorú szerkesztője, hogy tárczája any- nyira megürült jó költeményektől, miszerint már a legközelebbi számba
45 sem tudja mit adjon, hacsak ismeretlen czelebritások⁴ kísérleteivel nem akar előrukkolni.^g Azért mindenre a mi szent, kérem, sürgetem és kénszerítem, erőltesse meg Pegasusát⁵ és küldjön akármit a minék^h nevét alá írhatja, a Koszorúba, bevesz az mindent, mífután hegedült arról Sz.[ent] Dávid,⁶ hogy mi nálunk mintalapot lehessen szerkeszteni.
50 Küldj, édes barátom, minél többet ide, ne várd azt, hogy valamelyik kitűnően sikerüljön mint többnyire az eddigiek;ⁱ Mert ha nem támogat- tok ketten hárman olyat bukom mint a pinty. A mi lehet, ezután is szivesen kijár honorarium képen (NB. Juliskának 25 fto adtam volt rendeletedre,<)> – miért kezded csókolja). Azért csak verset mielőbb és
55 minél gyakrabban mert mindig kell.

Ugyanaz, ki tulról.

^b semmire – re besz.

^c bucsúlevele – bucsú levele [?]

^d egyik szemével – besz., függőlegesen a bal margóra írva

^e doctorhoz – h jav.

^f egyb.

^g előrukkolni – ő [?]

^h minék – i í-ből emend.

ⁱ ; –.-ből jav.

1700.

NAGY PÉTER – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[1863. július vége]

[Nagy Péter ekkor küldheti vagy a *Falsen János* című, vagy más fordítását,¹ kifejezve azok használhatóságára vonatkozó aggodalmát.]

1701.

TOMPA MIHÁLY – ARANY JÁNOSNAK

[Hanva, 1863. július 27.]

Kedves barátom!

Tennap este kaptuk leveleiteket, s én szememnek reggeli pihentségében, sietek a magaméra válaszolni.

Szó nélkül is nyomta lelkemet a Juliskának tett ígéret, de... de...
5 mentsetek^a ki bennünket, nincs menvegzői ruhánk!¹ nem épen bibliai értelemben, hanem körülményeink értelmében. Nyomorult az élet barátom! midőn oly szép alkalom forog is kérdésben mint az augusztus 9^{ki}, kicsiség miatt, mint a Hanváról^b Pestre-menetel, azt kell észrevennünk hogy nem lehet! Fájdalom, igazán nem lehet! mert az általad érintett
10 körülményeken kívül, még más, új is van, mely küszöbünkhöz köt. Folyó hó 19^{én} nálunk egész erővel kiütött a marhadög; be vagyunk zárva falustól, s marháink üres jászlon várják az elveszést, mert ha a dög megkímélné őket, elpusztítja az éhség; szénánk ugyanis nem volt egy szál se, zab- és árpaszalma nincs, magvával együtt a földben veszett. Nyomorult
15 napokat élünk. Legyetek meggyőződve legtisztább, legforróbb baráti érzelmünkről, melylyel szeretett Leányotoknak boldogságot s ebben néktek is tartós örömet kívánunk, de engedjete meg és magatok mentsetek ki. Augusztus 9^{én} mi is köztetek leszünk lélekben s ne felejtsetek akkor, hogy Hanván emlékeznek rólatok. Vödöt ösmeretlenül is szívesen
20 üdvözlöm; talán lesz még alkalmam az életben ötöt s őket meglátni. Az

^a mentsetek – e jav.

^b Hanváról – H h-ból jav.

asszony később válaszol Juliskának. Szegény feleségem, ugy megörült azután meg ugy elszomorodott a levél olvasásakor!

Most talán nem is kellene egyébről írni; de minthogy te elkezdted, én folytatom.

25 A kedves komámasz̄ony ne búsuljon a fekete pontok miatt, csak kimélje^c s gyakran mossa fris [!] vízzel szemeit; azonban felmelegült állapotban s rögtön felkelés után ne tegye azt. Kávét keveset és pesti tejjel. Én is ugy megrémültem azoktól a repkedő valamiktől eleinte; most is megvannak, de már fel se veszem.^d

30 Fájdalom hogy előfizetőid fogytak, mi ugyan a jelen körülmények közt nem csuda s bizonyosan más Lapnál is ugy van. Aztán Aztán [!]... már egyszer kockáztattam néhány szót a Koszorúra^e nézve, de nem hallgattál meg. Elő- vagy vezérczikkei<d> nem a nagy közönségnek valók; nehezek, hosszúak, unalmasak; száraz, tüskés fejtegetés és hullabonczolás helyett az életet ködnéd [!] iróid lelkére, hogy adjanak vidor, eleven dolgokat; de persze nem igen válogathatsz... és köszönettel kell fogadnod mindent... fájdalom! Azonban a mennyire lehet mégis válogass, nem a classicitasra – hanem a kelendőségre^f nézve értem; már benne vagy; ne akarj reformator lenni, légy csupán szerkesztő. Azt, hogy

35 te Irányt tartasz szemeid előtt: nem látja s ha látná se méltányolja senki. Nem látod mit tesz valamennyi lap, politicalai és szépirodalmi? Kenyeret keres az urának s azzal punctum.

Hogy verset küldjek tisztelt szerkesztő ur, azt könnyű mondani; de az én állapotomban írni csaknem^g lehetetlen! azonban mihelyt lehet:

45 lesz.

Igazán barátom, az eszem sincs helyén s bajaimnak tulajdonítsd hallgatásomat; mihelyt azok enyhülnek: Te lehetsz az első kiről megemlékezem. – Heckenasttól még eddig se kaptam Verseimből,² mihelyt kapok: küldök neked; ámbár nem tagadom hogy szeméremmel teszem

50 azt, mert hiszen a Koszorú megemlítésre se tartá érdemesnek³ a füzetke^h megjelenését. Látod barátom, mily furcsa ember az a szerkesztő!

^c kimélje – I j-ből jav.

^d veszem – v e-ből jav.

^e Koszorúra – ó-ból jav.

^f kelendőségre – é jav.

^g csaknem – csak nem [?]

^h füzetke – fü jav.

Ifju Aⁱ Péter tisztelettel s azt izeni, hogy azt a verset bizony kiadhatnád!⁴
De elég mostanra ennyi; mert nálam már jelentkeznek^j nem csak a
55 fekete, de^k a tizes pontok is.
Végzem azzal, mivel kezdettem: hogy az aug. 9^{iki} frigyen, legyen
mind a siriglan a jó Isten áldása!
Hanva, julius 27. 1863
60 U.I. Az asszony még alszik.

igaz barátod
Tompá Mihály^l

ⁱ A – besz.
^j jelentkeznek – I jav.
^k de – d a-ból jav.
^l egyb.

1702.

ARANY JÁNOS – KAZINCZY GÁBORNAK

Pest, jul. 29. 1863.

Igen tisztelt barátom! Közelebb küldött correctura ivedhez e sorok voltak mellékelve.
„Megjegyzendők: A címlap után, ugyancsak ide, az Előszó következik; ha kiszedetik, kérem azt „ezen ívvel együtt” revisio végett
5 elküldeni.
A II-dik kötetnek ugyan így lesz a címe, azon különbséggel, hogy az Első kötet helyett Második szedendő.
A jegyzések mind a két kötet végére Arany J urhoz küldettek; correctura ivedeket a kézirattal együtt kérem mielőbb elküldetni, mert én
10 is szeretnék már megszabadulni.”
A javitnok azt kérdi tőlem: melyik Előszó következik a címlap után, s én nem tudok felelni. Aragóé nem, az nem „előszó”, hanem beszéd, s az különben is a címlapok után jó, s ki van már szedve, nem volt szükség tehát írni: „ha kiszedetik”.
15 Molière előbeszédei nem, mert arra sem alkalmazható: „ha kiszedetik”, mivel láttad, hogy már ki van szedve.
Ugy sejtem, magad írtál előszót: de én azt nem kaptam!!! Valamint nem kaptam a Tartuffe után jövő jegyzeteket sem.

20 Én tőled elő és utó függelékül csak két csomót vettem. Egyikben
voltak Molière előbeszédei; másikban a te jegyzeteid a Fösvényre és
Dandinra. Többől nem tudok. Lehet, hogy útban van, lehet hogy el is
tévedt, a mi nagy baj volna.

25 Julius elején még azzal kecsegtettem magamat, hogy aug. első
napjaiban megindíthatom az ez évi első küldeményt¹ a pártolóknak,
kiknek türelme kifogyhatatlan, de már látom, hogy szeptemberre marad.
Megadom magamat sorsomnak és viselem a hanyagság gyalázatát.

30 Kérlek, a mi lehetséges, tedd meg a további késedelem eltávolítá-
sára. Bérczy is most jelenti, hogy ő beteg: nem fordíthatja Onegint,²
melyre mint bizonyosra számítottam. Most 20 ívet kiteremteni 3–4 hó
alatt!

Ne vedd rossz néven tőlem, ha így állván (a szó teljes értelmében
állván) a dolgok, néha izgatottabb vagyok.³ Azt a sürgető nyiltpostát⁴ is
a desperatio⁵ iratta velem.

Sok üdvözlettel!

35 Tisztelő barátod Arany János

U.i. Közelebbi correctura csomagodat a posta felbontotta, s utasító
jegyzeteidért 1 frt. 31. kr. büntetést fizettetett. Ennek talán volna orvos-
lása, de az orvosság többre kerülne, mint a kór. Így hát megfizettem szé-
pen.

40 Félóra mulva

Csaknem postára volt adva e levél, midőn fiad jő és hozza a kivánt
csomagot. Így már jó lesz. De azért mégis elküldöm e levelet, hogy
lássad, hogy miként éreztem a nyilt postáról már azelőtt, hogy szemre-
hányásodat vettem. Én nem téged kárhoztatlak, csupán a fatalitás miatt
45 vagyok izgatott, hogy akár mit teszek, nincs mód siettetni e munkát. 12–
14 napba kerül minden egyes küldemény, minden ív. Két ív: s két hó el
van veszve. Mondtam, még az év elején, Emichnek, küldje két-ívével a
correcturát, kettőt addig itthon szedetvén, maga meg is ígérte, de
Ursicza⁶ és mindenféle sicz-a azért megmaradt az egy íves rendszernél,
50 még ott is a legnagyobb kényelemmel. Ha mentem, lármáztam rájok (a
mint én tudok, szegény jámbor ember) ötöltek hatoltak: Még Kazinczy
úrnál van. Most küldöttük el. Nincs a nyomdában 4 ívre való heverő
garmond⁷ etc. A publicum vár és nem fizet. Én kukkanni sem merek,
hogy pénzt adjon. Mikor Tartuffe utolsó ívét revideáltam, azt hívém

55 közel vagyunk a célhoz. Megfoghatod izgalmammat, midőn még egy pár
hóval láttam magamat visszavetve. Fogadd szives ölelésemet!

A. J.

1703.

KÁNYA EMILIA – ARANY JÁNOSNAK

[Pest, 1863. augusztus 2.]

Igen tisztelt szerkesztő úr!

A „Koszoru” mai számában¹ a „Szinházi dolgokról” című
cikkbem a „Cs.[aládi] K.[ör]”ről levén szó, Gy.[ulai] P.[ál] ur olyasmit
5 kül; szives örömet feleltem volna ezekre saját lapomban, ha a rendőrség
azt megengedné; de példás következetességgel^a már két héten egymás
után kivettet velem minden szót, a mi <t> Gy.[ulai] P.[ál] ur nevezett
cikksorozata² ellen nagyon szeretett volna napvilágot látni; azt tartom
tehát, jó lélekkel föltehetem róla, hogy hasonló körülmények közt har-
10 mad izben sem vonakodnék hasonlóképen cselekedni.

Nem marad tehát más ut számomra, mint igénybe venni az iroda-
lomban is érvényes azon jogot, a mely szerint az ellenség ott védi magát,
a hol megtámadták,³ ez pedig a jelen esetben a „Koszoru”; és nem két-
kedem, hogy tek.[intetes] szerkesztő ur országul ismert részrehajlatlan-
15 sága lehetővé teszi nekem e védelmet. Én legalább nem tudnám azt
megvonni^b olyan ellenségtől, a ki, mint én, <vagyok>

A szerkesztő urnak

Pest aug. 2. dikán

1863.

mély tisztelője

Emilia.

20

^a következetességgel – e I-ből jav.

^b megvonni – meg vonni [?]

1704.

ABONYI LAJOS – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[1863. augusztus közepe]

[Abonyi a Kisfaludy Társaság népdalgyűjtő kezdeményezésére kíván darabokat küldeni,¹ és a Koszorúban megjelent *Halál Panni*² című művéért járó honorárium iránt érdeklődik.]

1705.

KAZINCZY GÁBOR – ARANY JÁNOSNAK

[1863. augusztus]

Tisztelt barátom,

A Tartuffe íveit megtekintve, vettem észre azon szarvas hibákat, miknek jegyzékét a mellékletben veszed. Igen kérek, méltóztassál azt sajtó alá adni, s ha a példányok a könyvkötőnél volnának is: hozzájok 5 ragasztatni. Az egyik helynek e javítás nélkül értelme sincs, a másik meg⁷ igen rossz.

Kérek értesíts a Koszorú végén e jegy alatt: XXX úrnak Y-ban: ezekről: 1) meg van-e^a fizetve 1863-ra a Kisf.[aludy] Társ.[aság] illetve gr. Serényiné¹ és Lónyay Sarolta² részéről, 2) kiadod-e 2dik finn mesé-
10 met. Stylizáld a választ³ így:

„A közlemény nem adatik. A befizetés meg (v̄ nem) történt.

Ha Molière kikerül, ne sajnáld az én példányomat mielőbb elküldeni; kíváncsi vagyok látni, sok hiba maradt-e meg az utolsó ívekben.

Végül,^b fogadd el mentségemet, hogy ez omelette⁴ miatt annyit
15 terheltelek. – Nem hinnéd, de már e czédula megírása is „angreifolta”⁵
nyomorgó s nyomorék fejemet.

^a van-e – -e besz.

^b Végül – ü [?]

Kedves nődnek mutassd [!] be szíves tiszteletemet.

igaz barátod^c
K Gábor^d

20 Resteltem hogy postán miattam megbírságotak;⁶ természetes hogy azt megtérítsem, s nem volna rendén, ha el nem fogadnád.

^c igaz barátod – össz.

^d egyb.

1706.

ARANY JÁNOS – ERCSEY SÁNDORNAK

Pest, aug. 15. 1863

Kedves öcsém Sándor!

Némi bűjdosás után – mert ide budai postajeggyel került – hoz-
zánk érkezett leveledet a mai napon örömmel vettük. Örömmel, mert
semmi bajról nem panaszkodol benne, magatokat illetőleg, s mert csak
5 abból tudtuk meg bizonyossággal, hogy az a, Magyar Sajtó bolond új-
dondásza szerint is „Szélhordta<”> menyecske” megérkezett Szalontá-
ra,¹ miről mégeddig sem maga sem férje nem tudósítá a levelet epedve
váró anyját. Vagy igen jól van dolga vagy roszerű, hogy nem ír.

Az esküvőre mily örömmel láttunk volna! Igaz, nem mertünk híni,
10 nehogy az által mintegy erkölcsileg kényszerítsünk a talán költséges
vagy más tekintetben zsenirozó² feljövételre. Érted már a többit. – Elein-
te magok, az illető pár, nagyon erősködtek rajta, hogy ne legyen hívott
vendég csupán a két tanú mindkét részről; mi öregek ezt a puritanismust
szerettük volna annyival kijebb terjeszteni, hogy itten is még vagy két
15 közelebbi jóismerőst, vagy barátot, ne rekesszünk ki a kikkel gyakrab-
ban voltunk együtt, de ők teljességgel nem akarták. Így annyira ment a
szigor, hogy még Salamonnak³ se mertem mondani „légy nálunk hol-
nap” pedig ő ugyancsak gyakran forgott a háznál. Miután pedig Sz.[él]
Kálmán még saját tanúja nejét sem hívta meg, s a fenn levő Lovassynét⁴
20 minden ékes szólásunk rá nem birhatta hogy megjelenjen férjével – nem
volt más mód, minthogy mi öregek is ragaszkodjunk az ifjak
edictumához,⁵ és senkit se híjunk, Csengerynén⁶ – és Gyulain kívül, ki
általunk szintén (ámbar fölösleges) tanú minőségben volt meghíva. Ha

te eljössz, ha Lovassyné megjelen: még itt is megszólíthattunk volna
25 vagy^a kettőt, kikhez legközelebb vagyunk. Hanem elég ebből az
etiquette [!] kérdésből; megtörtént a földolog így is, csak az isten jóra
adja!

Azért végeztem e ponttal előre, hogy most már leveled meritumá-
ra⁷ térjek. Nénéd sokat járt a nevelőnő után, s Garayné⁸ segítségével
30 kapott is volna egyet, kiben, ajánlások szerint megbízhatnánk. Most,
megváltozott tervedre s annak folytán tett kérdésedre, Nénéd helyett, ki
szemfájdalma miatt nem képes írni, őszintén ezt válaszolom:

1. A mi minket illet, Vilma⁹ hozzánk jövedele éppen semmi akadály-
ra nem találna körülményeinkben, sőt szegény Nénéd örülne annak, mert
35 leánya helyett, kitől sajnosan vált meg, egy időre legalább leánya lenne.

2. Hogy mi tartáspénzt fogadnánk el, arról szó sem lehet,
legfőleg, ha némi kárpótlást egy második cseléd felfogadásáért, mint a
ki szükséges volna, főleg azért is hogy Vilmát nevelőbe s onnan haza
kisértesse. Úgy de

40 3. Csak a Janicsné¹⁰ nevelője az, hová Vilmát adni mernők, más,
itt közelében kivált, egy általában nincs. No már Janicsné lakik a Tükör
utczában, mi oly távolság ide, mint a te házadhoz Madarász.¹¹ Hogy
küldenők oda mindennap kétszer? Nem is fogad fel növendéket, hogy ne
nála lakják; s innen a mi tájunkról Török Pál, Gönczi, Kovács Gyula¹² (a
45 múzeumban) mind beadták leányaikat, és csupán szombat este, vásár-
napra hozatják haza. Ha volna közelebb valamire való nevelőintézet,
bizonyosan oda küldöznék naponkint: de mivel nincs, hét számra adják
be Janicsnéhoz.

Ha tehát ily módon jónak látnád folytatni a Vilma nevelését: ez
50 történhető, de perse több költséggel, mintha nálunk laknék, mivel mind
azt kellene fizetni, a mit benn lakó leányokért fizetnek. Gönczy, úgy
tudom 28 ftot fizet havonkint, s ezenkívül még a különféle mestereket.
Kenyeres¹³ is adhat felvilágosítást az ottani állapotok felől.

No de így Vilma nem lenne a Nénéd folyamatos felügyelete és ne-
55 velése alatt. Más expedienst¹⁴ pedig, legalább még eddig, nem tudunk,
hogy nevelőbe is járjon, itt is legyen.

Ha kérdezősködésünk után sikerül e tájon becsületes és jóra való
intézetet fedezni fel, hová Vilma naponkint bejárhatna, megírjuk; te is

^a vagy – besz.

addig gondolkozzál a fentebbi projectumon,¹⁵ mint, mostani belátásunk
60 szerint, egyedül lehetségesen.

A mi bennünket illet, nénéd a szemfájásán s némely cronicusnak
látszó szenvedésein s leánya miatti búsongásán kívül, elég jó egészség-
nek örvend: Laczi Baranyába készül szünidőzni,^b én is megvagyok a
65 régi (de nem nagyon régi) állapotban. Csókolunk ezerszer mindnyájoto-
kat, és bár nem érdemlik, azokat a szökevényeket is!

szerető sógorod

Arany János^c

<U.i. Igen! nincs ott kilátás valami engem illető^d pénzre? Az éget-
teknek¹⁶ kellett volna küldenem 40 ftot, mondtam is Szélnek, de elfelej-
70 tettük mind a ketten; s ha ott volna, nem küldeném postán.>

Küldöm a 40 ftot az égettek számára, jelesül:

1. A „Koszorú” szerkesztője 20 ft

2. Az Enyingi uradalom

(Túl a Dunán) 20.

75   össz.   40.

Légy szives az illető helyre vagy gyűjteményes cassába átszolgál-
tatni. Többre nem igen van kilátás; nem is sürgethetem nagyon, csuda
hogya a policzia^e eddig is belé nem kötött az engedély nélküli gyűjtésbe.
Engedélyt kérni pedig nem akarok, mivel kevés kilátásom van a gyűjtés
80 sikerére, s mivel boszantó scuritinium¹⁷ után szokták az ilyet megadni. A
jó szándék megvolt bennem.

^b szünidőzni – ő [?]

^c egyb.

^d illető – ő [?]

^e policzia – z besz.

1707.

SZABÓ SÁMUEL – ARANY JÁNOSNAK

[Marosvásárhely, 1863. augusztus 16.]

18–19/1863

Tekintetes Igazgató Úr!

Megbízatom folytán van szerencsém a marosvásárhelyi Kazinczy-alapítvány nevében: az alapító-levél gyanánt szolgáló Jegyzőkönyvi
5 kivonatot % alatt, s egyszersmind az ezen alapítvány által a Kisfaludy-társaság részére adományozott 200 új fto is, két darab százaz bankjegy alakjában^a idezárva megküldeni.

Benső örömmel jegyzem ide az aránylag csekély adományt, óhajtva: hogy ezen, Kazinczy által Kisfaludynak nyújtott újabb segély, a
10 mélyen tisztelt Társaságnak annyi hasznára váljék, mint a mennyi hazafias készséggel részünkről magajánltatott.

Megkülönböztetett tisztelettel örökölvén [!]

a Tekintetes Igazgató Urnak

15

hazafi szolgája

Szabó Sámuel

ref. főtanodai tanár

mint a m[aros]vásárhelyi Kazinczy-alapítvány
jegyzője.¹

^a alakjában előtt, a bal margón – % 2 db. 100 fto bankjegy

1708.

SZABÓ SÁMUEL – ARANY JÁNOSNAK

Marosvásárhely 1863 17/8

Mélyen tisztelt

Kedves János Bácsi!

Sokkal rosszabb dolgozatokat is kapott már egyszer-másszor¹ –
még tőlem is, – mint ezek, melyekhez vezető gyanánt jelen soraimat
5 adom. Küldök

1) Két db százás bankjegyet = 200 uj ft a Kisfaludy társaság számára

2.)^a Küldök tizenkét uj ftot 12 ” – következő két előfizetőért: Ref. főtanodai ifjuság és Horváth Gáspár à 6 ft, a Koszorú folyamatban levő egész 2^{ik} félévére. Az ifjuságnak 1° félévi Koszorújával az a szerencsétlenség történt,^b hogy számonkénti használat közben a 6. 7. 8. 9. 10^{ik} számok elvesztek és most nem lehet beköttetni. Ha megküldhető lenne, szívesen megfizetnök az érette járó öszveget, csakhogy teljes példányunk legyen. – Ujból bátor vagyok alkalmatlankodni² magam részére a Figyelő II^k évfolyama 1° felével czimlapja és tartalomjegyzékeért, melyet annak idejében meg nem kapva, használat közben sok alkalmatlanságot és boszuságot szerez.³ – A Kisfaludy társaság pártolói-könyvilletékeiről más alkalommal írok.

3. Idezárva egy levélben Csengeri⁴ Számára [!] 40 ujft Szemle előfizetést; méltóztassék neki kézbesítenni.

És most következnek hogy a rég megígért népdalokat is küldjem, de 6½ hét óta, folytonos szünidők közben reggeltől-estig folytonos iskolai hivatalos ügyeket igazítva s azelőtt ismét 4 hetet mint iskolai igazgató foglalkozva, annyira ki vagyok merülve, hogy alig várom a mai estét mikor is posta kocsin egy pár hétre rokonimhoz megyek pihenni. Ott nyerek én magamnak időt ezen sokkal kedvesb ígéret teljesítésére is.

Gyulaikat, [!] Salamont⁵ és János Bácsinak kedves családját különösön^c tisztelve maradok

30 tisztelője
Szabó Samu^d

Öszves pénzküldemény 152 ft o. é.⁶ többi előfizetőimet a Koszorúra Mentovich küldötte volt fel.⁷

^a 2.) – . besz.

^b történt – a t-k egy vonallal áthúzva

^c különösön – az ékezetek egy vonallal jelölve

^d egyb. és leh.

1709.

RADNÓTFÁY SÁMUEL – ARANY JÁNOSNAK

[Pest, 1863. augusztus 19.]

Tisztelt Tekintetes úr!

A nemzeti színház ügyeit vezető bizottmány részéről vígjátékokra kitűzött 50 arany első és 30 arany második pályadíjra érkezendő eredeti vígjátékok megbírálására fölkért pályabírák nevei a pályázati hirdetés 5 értelmében hírlapilag közlendők levén, van szerencsém a Tekintetes urat tisztelettel fölkérni: miszerint Gróf Ráday Gédeon¹ [!] úr ő méltósága elnöksége alatt Salamon Ferencz, Tóth Kálmán és Tóth József urak társaságában e bíráló bizottmányban résztvenni, s az által a nemzeti drámaügy emelésén ez alkalommal is közreműködni méltóztassék.²

10 Kérelmem teljesítését a Tekintetes úr ismert ügyszeretetétől bizton remélve, megkülönböztetett tisztelettel maradok Pesten, augusztus 19-én, 1863.

A Tekintetes úrnak

alázatos szolgája

Radnotfáy Sámuel

15

Udvaritanácsos [!] és Intendans.

1710.

NAGY PÉTER – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[1863. augusztus közepe]

[A *Livius elveszett könyvei*¹ című elbeszélés ehhez a levélhez csatolva érkezhettett.]

1711.

ARANY JÁNOS – ABONYI LAJOSNAK

Pest, aug. 21. 1863.

Kedves öcsém!

Igéretem szerint becses novellája¹ tiszt.[elet] díját idezárva nem késem küldeni; a mennyit előttem Simonfi Kálmán² említett a Kegyed

kivánsága felől. Múlt félévi budgetem szerint többet is adhattam volna,
5 de az^a inség és szárazság nem csak a gazdákat, hanem a szerkesztőket is érte, s ezek közt engem is nagyon érezhetőleg.

Becses dolgozatát máskor is elvárva, maradok

szives jóakarója

Arany J^b

^a az - z jav.

^b egyb.

1712.

ARANY JÁNOS – LÉVAY JÓZSEFNEK

[Elveszett]

[1863. augusztus 21.]

[Arany 20 forint honoráriumot küld Lévainak és további verseket kér tőle.¹ Panaszolja, hogy a Kisfaludy Társaság miskolci pártolói közül többen elmaradtak a befizetéssel;² Regéczy István pártolói befizetését is szeretné tisztázni.³]

1713.

ARANY JÁNOS – PESTY FRIGYESNEK

[Pest, 1863. augusztus 21.]

Tisztelt Jó Uram!

Valahára becses czikke megjelenhetett¹ a Koszorúban. Oly cikket, mely el nem avúl, a szerkesztő örömet tart rezervában,² noha az író, természetesen, szeretné mielőbb nyomtatva látni.

5 Midőn szives megemlékezését s a hosszú várákozást, ezennel megköszönném, [!] egyszersmind ide rekesztem a szerény díjacskát. Lapom mostani helyzetében ennyi sem telnék, de tekintem azt, hogy e cikknek még a mult fél évben ki kellett volna jőni, a mikor jobban állott a budget.

10 Ha oly érdekes tárgy akadna még tolla alá melyet az ily vegyes
közönség örömet és tanulsággal olvas, kikérem és mindenkor szívesen
fogadom további becses közreműködését.³

Maradván igaz jó indulattal

Pesten, aug. 21. 1863.

tisztelője

15

Arany J^a

^a egyb.

1714.

SZÁSZ KÁROLY – ARANY JÁNOSNAK

[Szabadszállás,¹ 1863. augusztus 22.]

Kedves Barátom!

Bibó D[énes] sógorom,² ki Csermelyi S-[ándor]nak³ jó barátja,
megkért hogy erről nézetemet vele közöljem [!] bizalmas levélben. Ma-
ga Cs[ermelyi] – pedig, hogy bíráljam [!] a koszorúban. [!] Im, mindkét
5 kívánságra e kis cikk⁴ a megfelelő[.] – Ha a harmadiknak: lapod
kivánatának is meg felel, [!] közöld [!] kérlek.

Hát a Macbeth töredék? – megütí-e a mértéket? s lesz-e közölve?⁵

–

Ölelünk

Sz K^a

10

Sz[abad]Szállás 1863 aug 22.

^a egyb. és leh.

1715.

THEODOR OPITZ – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[1863 nyara vagy ősze]

[Opitz *Vallomások* című költeményét küldi¹ és Petőfi-fordításának gyors
megjelenésében bizakodik.²]

1716.

TÓTH ENDRE – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[1863. ősz eleje¹]

[Tóth Endre a *Részvét könyvének* 1863-ra remélt újabb kötete számára² küldi egy beszélyének részletét.³]

1717.

ARANY JÁNOS – CSAPLÁR BENEDEKNEK

Pest, sept. 12. 1863.

Igen tisztelt Hazafi!

Főtiszt.[elendő] Somhegyi Ferenc¹ úr mai nap hozzám jövén, panaszlá, hogy az e félévi Koszorúból csak 2 számot kapott meg, holott előfizetését a többi szegediekkel együtt felküldötte.

5 Megvizsgálván előtte^a az előfizetések könyvét, Somhegyi úr nevét beírva nem találtam: de látván hogy az efélévi szegedi előfizetések nem egyenest hozzám hanem Emichhez küldettek be, azt vélem hogy ott nyomára jövök a tévedésnek.

Elmentem hát Emich kiadó hivatalába, s ott a Koszorú számára
10 felvett előfizetések könyvében szintén csak azon neveket találtam, melyek nálam is be vannak írva, u.[gy] m[int]:

Cserkuthy József²

Berzay Elek³

Gyalokay Ferenc⁴

15 Budaváry József⁵ és

Csaplár Benedek

urak neveit; levelet vagy más iratot, melynél fogva a pénzt felvették volna, előmutatni nem tudtak. Azt állíták, nem postai úton érkezett.

Én, távolról sem kételkedve Somhegyi főtiszt.[elendő] nyilatkozatá-
20 ba, azonnal megrendeltem, hogy mind az elmaradt számokat, mind a követelendőket küldjék a részére; de mivel nincs reményem hogy itt a

^a előtte – besz.

dolgot tovább nyomozhassam, mert azt mondják: többet nem vettek fel mint a mennyit beirtak: ^b bátorkodom tisztelettel Kegyedhez fordulni, ha volna benne tudomása, mi úton és ki által küldhetett fel a pénz? Nem lehetne-e valamiképp documentizálni, ^c hogy mennyi adatott át a kiadó hivatalnál? például [!] nyugta által, mit tartozik adni az átvevő, vagy személyes tanúbizonyosság által?

Engem nem a 6 ft elmaradása bánt annyira, hisz a lapot küldeni fogom, a nélkül is, de szeretnék nyomába jönni az ilyes hibáknak, mert rontják a lap, a szerkesztő hitelét. Ha talán Kegyed e részben szives volna egy kissé tudakozni, s engemet az eredményről tudósítani, igen nagy köszönettel venné

tisztelője
Arany János^d

^b beirtak – be irtak össz.

^c documentizálni – z jav.

^d egyb.

1718.

TOMPA MIHÁLY – ARANY JÁNOSNAK

[Ajnácskő, 1863. szeptember 22. vagy 23.¹]

Kedves barátom!

Nagyon csatlakoznál: azt híve, hogy én most Hanváról írok neked; tekints a levél végére s győződjél meg: hogy Ajnácskő^{a2} az a nevezetes hely, honnan, – megemlékezvén rólatok – utnak indítom ezt az egyikét [!] sort. Ne csatlakozzál hát a hely-, valamint a fürdői gyönyörűségekre nevezve [!] te, melyekben mi itt részesülünk; kénytelenség tart itt darab idő óta bennünket; a feleségem lábbaja nyár vége felé hirtelen fenyegető jellemet öltött, nyakrafőre kellett tehát ide jönie, ^b hogy fürödjék és gyógyuljon, utána pedig én jöttem hogy egyedül ne legyen a vadfák ^c sűrűje s e szent magánosságban, mert itt alig van már valaki; ha enni vagy fürödni akarunk: kérelem a dolog: Szoboszlay Ferkó³ tartja ben-

^a Ajnácskő – s besz.

^b jönie – i besz.

^c vadfák – v jav.

nünk a lelket, de ő is szüntelen jön s megyen mint Klapka György;⁴
állandó vendégtársunk az örökké zugó szél, melyet, hogy menyire ohajt
és szeret az én fájós szemem: gondolhatod. Egyetlen örömünk a völgyi
15 rét gyönyörű zöld színe, minőt Hanván hiába keresnénk, s az evő mar-
hák látása, melyben otthon ninc[s] semmi részünk. Az én barmaim ré-
szint a vágó-székre, részint a jobb világba költöztek – nagy okosan.
Egyet ki is írt az ujság,⁵ bánom hogy gipsz-lenyomatot nem vétettem
rőla arckép-melléklet gyanánt amaz ujság számára. De hogy visszatér-
20 jek ide, hol vagyok: furcsa egy ilyen kipusztult föld, az ősznek idején,
midőn az ember lábainál sárgult lombok lengenek; <s> már 7 órakor
este azt mondja az ember: vess ágyat! s ezen kérdésre: alszol-e már 11^{kor}
is^d azt feleli: még nem! s reggel majd megveszi az embert^e az Isten hide-
ge. Node másképp lesz majd jövőre;⁶ – Szoboszlai mondja: hogy Gyulay
25 ide hozza a feleségét, mi meg azt tesszük hozzá: hogy Aranyné is eljön;
te és én meglátogatjuk Hanvárol a feleségeinket, egy időre itt is mara-
dunk; a felső földben quartelyozunk sat. sat., derék, igen derék lesz!

Igaz, kaptam Gyulaytól a 40 ftot; a segélyegyletnek szántam én
azt; de mi türes tagadás, midőn kezeim közt volt: nem bírtam ellenállni a
30 kísértetnek s – elköltöttem. Aztán igen is Criticus [!] időben érkezett.

Hanem, míg én baráti bizalommal fecsegek neked egyetmást,^f na-
gyon félek attól a másik embertől, ki melletted, körülted, hátod megett,
vagy plane benned van, kit szerkesztőnek hívnak; félek hogy rám kiált:
verset vagy életedet! mely esetben kénytelen volnék neki az utóbbival
35 szolgálni, mivel van két hónapja, hogy verset nem is láttam. Itt nincs
annyi ember, hogy társaság lehetne, még is több, mint hogy firkálni
engedne. Becsületemre mondom: nem csináltam egyebet mióta itt va-
gyok, mint fogtam 4 egeret s írom ezt a levelet. Dióval fogtam, tányér
alatt; ha nem hiszed: elküldöm füleiket, az egereknek t.i. s nem a levél-
40 nek, mert ez testestül megyen.^g

Kaptad-e költeményeimet?⁷ régen elküldtem; különben eddig leve-
led is lehet Hanván, lapok mindenesetre vannak, majd megtudom tán
belőlök ha haza megyünk, mi<t> a nyár utolsó napján meg fog történni.

^d is – besz.

^e az embert – besz.

^f egyetmást – a második t besz.

^g megyen – m jav.

Hát az új menyecske hogy van? hiszem, hisszük és szivünköl
45 ohajtjuk hogy: jól!

Most Isten áldjon meg benneteket; tiszta szivből ölelünk mind a
ketten, mind a hármatokat

Ajnacszó, [!] a nyár végén 1863.

igaz barátod^h
Tompa mⁱ

^h igaz barátod – egyb.

ⁱ egyb.

1719.

ARANY JÁNOS – THEODOR OPITZNAK

[Elveszett]

[1863. október eleje]

[Arany Opitz *Vallomások* című költeményére vonatkozó megjegyzéseit
küldi.¹]

1720.

LÉVAY JÓZSEF – ARANY JÁNOSNAK

[Miskolc, 1863. október 6.]

Kedves barátom!

Oly lelki zsidbadtságban szenvedek, mely csaknem képtelenné
tesz a mozgásra. Mentsen ki előttem ezen képtelenség eddigi hanyagsá-
gomért. –

5 Augustus 21^{én} kelt leveleddel együtt a 20 ftoet köszönettel vettem. –
Akkor nem volt egy sor küldeni valóm sem; most is csak e két versecs-
kével¹ állhatok elő. –

10 A miskolczi restansok² ügye boszantó. De a mulasztásnak egy
részt magatok is vagytok okai. – Számosan vannak az előfizetők között
olyanok, kik a társaság kiadásaiból még mai napig egy betüt se kaptak. –
Ide a könyvárushoz³ utasítottátok a borsodiak részére az egész csomót, a
nélkül, hogy külön czímeztétek volna az egyes előfizetőknek: ő meg
magánál hevertette s heverteti mai napig csaknem az egész quantumot,⁴

15 mert – ugymond – ő a szétküldéssel nem tartozik: az előfizetők meg’ nem tudják, hol keressék példányaikat. Így aztán természetes e zavar és mulasztás. – Mert hiában [!] sürgölöd őket hírlapokban:⁵ ők nem olvasnak s feledik kötelezettségeiket. –

20 Tehát egy megbízható lelkismeretes bizományos kell minden vidéken, a kihez^a az általa beküldött előfizetők részére a könyvilleték utasíttassék és a ki élő sürgölője legyen a mulasztók. [!] – Én ezen szerepet ad hoc⁶ a miskolcziakra nézve elvállalom s e hó folytán a levelemben irott 30 delinquensről⁷ számot adni igyekszem. Most csak 40 frtot zárok ide tőlök, ugymint:

	Solymosi Samu ⁸	1862 és 63ra	8 ft
25	Szűcs Sámuel ⁹	1863ra	4 –
	Tóbiás József ¹⁰	1862 és 63ra	8 ft
	Dr. Kaczánder Áron ¹¹	1861 ^b -62-63	12 ft
	Váncza Mihály ¹²	1862-63	<u>8 ft</u>
	összesen		40 ft

30 Ezek könyvilletékét ezért hozzám utasíttatni kérem. A többieket is majd zaklatom. – – Regéczy István¹³ 1863-ra küldött 4 ftjával – előttem felmutatott nyugtái szerint, melyeket Fraenkeltől [!] vett – mind három évi tartozását lerőta s így hibásan írod, hogy „1863ra küldte az első befizetést” – azért a részére <.> ujra küldött első évi könyvilletéket

35 átvettem s nálam van, rendeleted várva. –

Én az írói nyugdíjnak tudnék itt egy pár 100 frtos alapítót kapni: mondd meg Palinak, hogy okvetlen küldjön hozzám azonnal egy pár alapító vagy kötelező levelet. Ezt már tán 3-adszor adom nekik tudtul. Így bajos gyarapodni. –

40 A miskolczi Takarékpénztár alapító tag a Kisf.[aludy] társaságnál s még eddig egy betűt sem kapott a társaságtól. – Ezt sem most írom először. – Intézkedjél iránta rögtön. – Engem a Tak.[akék]pénzt.[ár] figyelmeztetett. –

45 Titus Andr.[onicus]¹⁴ itt van már nálam, teljesen bevégezve. De hát mikorra kell? ird az utolsó terminust; csak leíratom még egyszer; az nem kerül többbe 4–5 napnál egy sebes írónak. –

Bozzai^c irataival¹⁵ is tégy már valamit; – vagy küldd vissza, hadd én nálam heverjen. –

^a kihez – hez besz.

^b 1861 – 1 2-ből jav.

50 Isten áldjon minden jóval!^d Rövid nap újra írok!
ölel szerető barátod
Miskolcz oct. 6. 863 Lévay J^e

^c Bozzai – i jav.

^d jóval – v l-ből jav.

^e egyb.

1721.

REGÉCZY ISTVÁN – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[1863. október 8. előtt¹]

[Regéczy tudatja Arannyal, hogy az általa a Kisfaludy Társasághoz megküldött pártolói díj 1863-ra szól;² a korábbi befizetéseket ő már megtette Fraenkel miskolci könyvtárosnál és megkapta a korábbi, 1861-ra és 1862-re vonatkozó könyvilletményeket.]

1722.

TOMPA MIHÁLY – ARANY JÁNOSNAK

[Hanva, 1863. október 8.]

Kedves barátom,

5 Ime, kinoztam Lapod számára valamit.¹ Hidd el, becsületemre mondom: nem tudok^a írni! Annyi baj, kellemetlenség, confusio és betegség van itt: hogy Isten a megmondhatója! aztán egészen elesett a kedvem a betűtől. Most csakugyan érzem a Gyulay criticajának² igazvoltát, [!] hogy t. i. kettőt nem tudok: mit kell és hogyan kell írni? Mindazáltal^b add ki ezt a számárságot; ketten pirúlunk. Aztán szerencsére egész Magyarországon, ideértve az Irodalmat [!] és a a [!] tudományos Akadémiát: 20 ember nem képes megmondani, melyik jó melyik rossz vers?

^a tudok – t s-ből jav.

^b Mindazáltal – á jav.

- 10 A feleségem, lábára, az elnyomorodás küszöbén áll; költötte
Ajnácsköben a drága pénzt s minden javulás nélkül jött haza. Ebből a
historiaból nem tudom mi lesz! Ha irnátok: ne legyen erről emlékezet.
Kaptad-e Ajnacsköből [!] írott leveletem³ s régebben elküldött
Verseimet?⁴ Mégis szeretném tudni.
- 15 Az asszony nincs itthon, Recskynéhez⁵ ment. Isten legyen veletek!
Hanva oct <1>8. 1863 igaz barátod^c
Tompa m^d

^c igaz barátod – egyb.

^d egyb.

1723.

ARANY JÁNOS – LÉVAY JÓZSEFNEK

Pest, october 10. 1863.

Kedves Barátom!

- Nagyon dorgáló vénában vagy, nem hiába hogy pénzt küldtél.
Kezdem a leveled végén s úgy megyek vissza, hogy az enyémnek a vége
jobban figyelmedbe vésődjék. Bozzai iratairól már van egy esztendeje
5 megírtam,¹ hogy Heckenast kihez utasítottál vele, nem veszi meg. Én
akkor más könyvárussal semmi érintkezésben nem voltam, nem is
kináltam e szerint másnak. Most pedig, barátom, most! Nincs most pesti
könyváros a ki vállalkozzék, ha ingyen adod is. Jósika nem kap kiadót
regényeire. Hát visszaküldöm, vagy, mikor feljössz, elviszed magad s
10 vásárt próbálsz vele.

- Titus Andronicus² hogy mikorra kell? hát kell hónap, ma; kellett
volna a nyáron, a tavaszon, hisz irtam hogy az első kötetbe van szánva³ s
a miatt nem indíthatjuk meg a <vállalatot> Shak[e]speare kiadást. Már a
tavaszfélen úgy volt bejelentve a gyűlésbe mint kész mű, s csak rajta
15 múlik az első kötet kiadása. Ezt is megírtam én neked már nem egyszer.

- A miskolci takarékpénztár könyvei iránt, ha irtál, úgy bizonyosan
intézkedtem is. Semmiféle reclamatiót nem szoktam félretenni, viszem
vagy küldöm mindjárt. Lehet, hogy Emich expeditora⁴ hanyagolta el,
lehet az is hogy elküldte a könyveket (ő ezt mondja) a Fränkl⁵ úr fene-
20 ketlen örvényébe. Most újra megy – pedig <már csak> van is példány,
nincs is.

Gyulai olvasta nálam az írói nyugdíj intézetre vonatkozó passust. Azonban én nem elégszem azzal meg, mihelyt találkozom Szathmáryval^a a pénztárnokkal⁶ mindjárt megmondom neki, küldjön ő. 25 S az nem bocsátja a füle mellé.

Regéczyre nézve nem hibásan írom hogy 1863-ra küldte be első fizetését. Azóta irt nekem Regéczy⁷ és felvilágosodtam némileg. T.i. a Regéczy neve az első két év alatt az én könyvemben elő sem fordult mert nem volt bejelentve. Egyszer jó, <hogy> 1863-ra a befizetés. Nem 30 példátlan eset, hogy valaki csak 62-re, csak 63-ra akart befizetni, akkor kezdeni a pártolást, nem tudván a szabályokat. Az^b ilyeneknek az 1861-ki teljes illetményt küldtük, természetesen, nem a folyó évi csonka példányt. Regéczynél is azt gondoltam, így van. Ezért kapta az 1-ső évi folyamot (melyet kérlek végy át tőle) másodszor is meg. Fränkl a maga 35 neve alatt van beírva pártolónak, csupán egyszer (gondolom a te iveden). Ezt a maga példányát adta-e át Regéczynek, vagy a nála levő potya példányokból^c fogadott-e fel be nem jelentett pártolókat, azt nem tudom. Lehet, hogy több is van ilyen cliense.

Emich hivatala kezelve a szétküldést: a miskolcziakat (de nem a 40 borsodiakat) úgy küldötte Fränklhez, mint könyvárus könyváruhoz. Azért kellett pedig ebbe belényugodnom: mert te előre^d szabadkoztál hogy nem leszesz hajdú, a ki a pártolókat utóbb exequáld,⁸ és így téged vagy Horváth Lajost⁹ kimélni akartalak a kellemetlenségtől. Fränkl elfogadta a hozzá küldött könyveket, azaz se vissza nem küldötte, se 45 nem írt, hogy ő ezentúl nem fogadja el. Hogy szét küldözze, azt mi sem vártuk; de annyit igen, hogy tudassa a nála megforduló tagokkal, hogy nála vannak a könyvek, s így a hire elterjedhetett volna, hol keressék a Kiszf.[aludy] pártolók könyveiket. A névsor Fränklhez elment, hogy kiket illetnek a könyvek, azt nem mondhatja, nem tudta kiéi azok. A baj 50 ott van, hogy ezek az urak egy szót is sajnálnak % nélkül: annyi fáradtságért pedig a társaság %-t nem adhat.

Most már, édes Józsim, ide hallgass: ez a vége levelemnek. Soha nem jövünk tisztába, ha csak te a Fränklnél heverő könyveket át nem

^a Szathmáryval – y i-ből jav.

^b Az – E-ből emend.

^c példányokból – ó jav.

^d előre – r jav.

veszed, és valahogy^e ki nem tisztázod: ki kapott, ki nem, ki mennyit
55 kapott s mennyit követel még. Másra bíznam e kellemetlen funkciót, de
kire? – Az új (mostani) szállitmányt pedig egész tömegben hozzád intéz-
tem. Ezek mind czímezve vannak az illetők nevére, onnan azt is meglá-
tod, kik a pártolók Miskolczon, kinek jár könyv. Ha megtudják egymás-
tól, hogy az új szállitmány nálad van letéve, elmennek érte, s az alka-
60 lommal a régi iránt is tisztába jöhetsz mindenikkel.

Erre a szivességre kérlek. Úgy is csak ez a szállitmány van már, és
még ezenkívül egy kisebb lesz. Jövő évvel új hároméves cyclus kezdőd-
nék, – de az hogy lesz ily időben – az ég tudja. Nem kívánom, hogy
házról házra járd őket, csak hogy alkalmilag tudasd velök és otthon hozd
65 rendbe, a mennyire lehetséges, e zürzavart. Más városban efféle nincs,
mert^f más könyvárus nem sajnált egy két szót.

Emich kiadóhivatala irt Fränklnek, hogy a nála levő könyveket ad-
ja át neked.

Kérelemmel, és köszönettel a nagyon várva várt versekért, mara-
70 dok téged ölelő

igaz barátod

Arany J^g

Szemere Miklós itt van¹⁰ – és legelőször is engem látogatott meg.
Tudtam én, hogy Miklós hiába haragszik, ha én nem haragszom.

^e valahogy – h k-ból jav.

^f mert – r jav.

^g egyb.

1724.

CSERMELYI (DE RIVO) SÁNDOR – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[1863. október végén]

[Csermelyi előfizetési ügyben fordul Aranyhoz, esetleg híreket is küldhet
neki.]

1725.

SZALAY LÁSZLÓ – ARANY JÁNOSNAK

[1863. október vége]

Tisztelt Barátom,

Tévedésben vagy, midőn a Koszorúban azt irod, hogy az october 19-én tartott akadémiai gyűlés egy elkésett pályamunkát igazolás nélkül pályázásra bocsátott.¹

5 Íme a species facti.²

(Az 1863. július 6-dikai ülés Jegyzőkönyvének 290-dik pontja így szól:)

„A titoknok jelenté, hogy a Hölgyek Alapítványából díjazandó azon jutalomtételre, mely a felfedezések és találmányok [!] történetét különös tekintettel a gőz- és villanyosság alkalmazására s a fényképirás kifejtésére tűzte ki tárgyul, f.[olyó] e.[sztenő] július 2-án beérkezett egy pályamű, melynek jeligéje: nunquam otiosus.³”

Végzés : „E pályamű, kivilágován a postajegyből, hogy f.[olyó] e.[sztenő] június 30-án, a pályázási határnapon, indítatott^a útnak, pá-
15 lyázatra bocsátatott.”

Az akadémiai Jegyzőkönyv ezen pontja, mely haladék nélkül a hirlapokban is közzététett, egyszersmind e rendelést foglalja magában: az elfogadott pályamű a természettudományi osztályhoz tétetik által bírálókat.

20 S ezen rendelethez^b képest a titoknok azt a Természettudományi Osztály oct 19-én^c tartott ülése elébe terjesztette, az ülés pedig szintén e rendelethez képest megválasztotta a bírálókat.

Ezek után, úgy hiszem, Magad is teljesen correctnek fogod ismer-
ni^d az oct. 19-dikei^e ülés eljárását.

25 Tévedésedet ezen körülményből származtatom:

Én épen azért, hogy az anteactákat⁴ eszébe juttassam az ülésnek, előadásomban említettem, hogy a pályamű még^f az imént lefolyt feriaák⁵

^a indítatott – bocsátatott-ból jav.

^b rendelethez – th jav.

^c 19-én – 13-án-ból jav.

^d ismemi – az i-n két pont

^e 19-dikei – 13-dikai-ból jav.

^f még – besz.

előtt érkezett be, Te pedig, valamint mások is, talán úgy^g értetted, a
feriák alatt.

30 Ennyit felvilágosításul. [!] Kérlek azonban, ne iktasd be e soraimat
a Koszorúba, hanem igazítsd ki a tévedést,⁶ ha ugyan szükségesnek
látod, magadtól, még pedig hivatkozással a Naplóra s nem tudom még
hány hírlapra talán, bizony, magára a júliusi Koszorúra is.

35 Szíves tisztelettel
barátod Szalay L.^h

^g úgy – gy tint.

^h barátod Szalay L. – öszz.

1726.

THEODOR OPITZ – ARANY JÁNOSNAK

[Pless, 1863. október 20.]

Hochgeehrter Herr!

Sie haben meinen Versuch eben so gerecht, wie mild beurtheilt,¹
ich danke dafür aufs Wärmste.

Ich hatte die Zeilen verhältnißmäßig sehr rasch hingeworfen,
5 schrieb sie in noch erregter Stimmung ab u.[nd] schickte sie Ihnen, ohne
sie kritisch zu mustern, etwas vorschnell hin. Als ich sie später wieder
betrachtete, fielen mir selbst einige starke Fehler ins Auge, und das Blut
stieg mir unwillkürlich in die Wangen, weñ ich nun an Sie dachte. Um
mich zu beruhigen, verbeßerte ich, und so, wie ich's Ihnen jetzt schicke,
10 ist das Ding, scheint mir, wenigstens von groben Fehlern frei. Wie weit
freilich gut ungarisch, ist eine andere Frage. Mir steckt indessen Ihre
schöne Sprache, möcht' ich sagen, im Blut u.[nd] in der Seele, u.[nd]
weñ mir zu schriftlichen Übungen nur einige Zeit bliebe, zweifle ich
nicht, daß ich sie bald ziemlich gewandt schreiben würde. Doch ich
15 widme schon der Lectüre aus entschiedener Vorliebe mehr Zeit, als
meine übrigen Studien und Sorgen eigentlich gestatten.

Mein Herr Verleger beeilt sich nicht mit der Herausgabe meines
Buches.² Ich rechnete sicher darauf, daß Ihnen daßelbe zugleich mit
meinem letzten Briefe oder bald nachher zukomēn würde; deñ ich habe
20 die letzten Correcturbogen schon vor Wochen zurückgesandt.

Durch Ihre von dem berechtigtesten Selbstgefühl dictirten Verse im 'Koszorú' veranlaßt,³ las ich vor einigen Monaten die mir bis dahin noch unbekañten 'Nagyidai Czigányok'. Das Gedicht hatte jetzt für mich ein erhöhtes Interesse: wie viel reine Vaterlandsliebe und
25 Seelengüte gehört dazu, um einer das Gemüth schmerzlichst bewegenden Wahrheit in dieser Weise Ausdruck zu geben! Hierin tritt die Verschiedenheit Ihrer Natur von der Petöfi's ungemein scharf hervor. Wie würde er sich ausgedrückt haben, weñ er jenen traurigen <Zeit/en> [?] Ausgang erlebt hätte! Hätte er überhaupt noch Worte gehabt? So
30 gewaltsam, seltsam, wunderbar, erscheint mir sein Tod doch für ihn das Natürlichste, Nothwendigste, Beste.

Aber auch abgesehen von dem hinteren politischen Sinne Ihres „Heldengedichts“, der nicht erfaßt wurde, zeigen Sie hier eine so eigenthümliche Meisterschaft in reiner Komik, daß ich mich wundere,
35 daß auch diese in Ungarn nicht die verdiente Würdigung gefunden hat. Seltsam! eine Nation, deren Hauptvorzug Geradheit des Charakters, Aufrichtigkeit, Wahrheitsliebe ist, scheint geneigt, in der Litteratur die Bezeichnung der Dinge beim rechten Namen gemein und roh zu finden. So fiel mir sehr auf, als ich vor Jahren einmal las, daß es bei Ihnen
40 Gegenstand ernster Debatte werden konnte, ob man Shakespeare's Derbheiten nackt, ohne Höschen und Feigenblätter, ungarisch wiedergeben solle oder nicht? Ein Glück, daß daß doch schließlich die Entscheidung für das Nackte fiel.⁴

45 Mit vorzüglicher Hochachtung

ergebener
Theodor Opitz

Pless
am 20ten October
1863

1727.

SZILÁGYI ISTVÁN – ARANY JÁNOSNAK

[Máramarossziget, 1863. október 21.]

Kedves Barátom,

A Kisfaludytársaság [!] szigeti pártolói közül a hozzám át bocsátott értesítés szerint öten^a maradtak volt el az évi illetmény befizetésével a 3^d évről. E nevek mind a Szathmáry Károly ivére tartozván, midőn
5 megszólítottam őket, egy részök Sz[athmáry]ra utalt, mint^b a kinek kezébe állítólagosan lefizették volna a lefizetendőket. Célirányosnak láttam ezért egy kis tudakozódást s értekeződést indítani meg a tárgyban. Valahára tisztába jön az ügy,¹ s ide csatolva veszesz tőlem már most 16 forintot a Mán.[doki] Jné, Török L., Szóllósi Miklós és Sándor Lajosné²
10 nevére. – Mint látod, egy még elmaradt, a Váradj Gábornéé.^c azt hiszem azonban, hogy ő sem fog elmaradni. Bár, hogy késik: baj.

A jövő 4^d évr^e egy rész ismét felajánlotta magát; s a napokban fogom őket lajstromba szedni. Én a 4^d évre magam részéről, mostmár^d küldöm a 4ftot.

15 Egy könyvet is csatlok ide.³ Szükség parancsolt, a hiány érzete, hogy ilyek irását is megpróbáljam. [!]

Lapod iránt való dolgaimról nem is merek szólani. Az én millió felelől igénybe vett időm még <...> most^e sem elég, hogy geniusomnak áldozzak. Talán a deus elhozza nekem is majd az otiumot.⁴ Addig kénytelen vagyok ez igát^f huzni.
20

Julcsád férhez menését olvastam. Adjon Isten annyi jót, mindent, a mennyit a te nemes lelked érdemel; bár tudom, hogy azt Julcsa magáért is megérdemli.

Szeretetedbe ajánlva vagyok

25 Sziget, októb. 21. 1863

igaz hived^g
Szilágyi

^a öten – hatan-ból jav.

^b mint – besz.

^c A lap alján ponttal zárja be, a másik oldalon kisbetűvel folytatja a szöveget.

^d mostmár – most már [?]

^e most – besz.

^f ez igát – össz.

^g igaz hived – össz.

Most jut eszembe. Egy volt tanítványom, Osvát Lajos,⁵ most pesti jogász, kér, hogy ajánljam neked, hogyha valami kis módot tudnál te is magad részről neki szolgáltatni a subsistentiához.⁶ Kérlek, ha úgy jön,
30 légy reá tekintettel. Jó fiú.

1728.

SZÁSZ KÁROLY – ARANY JÁNOSNAK

[Szabadszállás, 1863. október 24.]

Kedves Jánosom!

Itt küldöm 1. Véleményemet¹ a Greguss Gy.[ula]² fordította Lusiádáról.³ Sajnálom hogy nem egészen kedvezően esett ki. Szégyellem is, de biz én ezt a portugál eposzt nem birom eléggé goutirozni!⁴

5 Küldöm 2. Sh.[akespeare] II. Rikárdját,⁵ mielőtt a Színházhoz decz. elején beadnám,⁶ ohajtanám ha a Kiszf.[aludy] Társaság tagjai közül kettő, de bár egy, oly derék legény tudna lenni, hogy átnézze s javítandó hibáit^a kijelölje.⁷ Salamon ha reá ér, Csengery^b vagy te ha ha [!] szakitnátok neki időt, Lukács⁸ ha Pesten van: – négy közül egy tán
10 akadna reá! Másfelől, minthogy színpadra készül: Egressi [!] vagy Szigligeti⁹ szavalási tekintetből meg nézhetné.¹⁰ – Kérlek, mutasd be a havi ülésben, de csak egy hónapra adhatom; és a <de> novemberi havi ülés után mindenesetre kérlek küldd vissza, hogy leirathassam s a Színházhoz – hova deczemb. elejére ígértem, – beadhassam. Ha a bíráló addig
15 meg nem történhetnék, utólagosan vissza fogom küldeni;^c de ismétlem: igen igen szeretném ha a bírálaton^d addig áteshetnék.¹¹ (A bíráló urakat bátor vagyok a szójátékokra figyelmeztetni. Tudtommal egy nevezetesebbet sem ejtettem el. Legkiválóbbak a „Lankasztér – lankaszt el” (44. lap) – „hazúg – ha zúg – ha zúgra lelsz” (109. lap); „le – nem, lennem” –
20 (116. lap).

Talán említette Béla,¹² hogy e hó 15^{kén} kis leánykánk született; még nincs keresztelve, Margit akar lenni a neve. Említette tán azt is, hogy kérlek verseim kiadására,¹³ mielőbb, propter Certum quoniam.¹⁴ S

^a hibáit – í [?]

^b Csengery – C jav.

^c küldeni – i jav.

^d bírálaton – n jav.

végre tán még azt is említette, hogy én úgy tudom, miszerint múltkor
25 (tán Majusban) midőn a figyelő [!] és koszoru [!] – számadást csináltuk
volt, elfeledtük azt hogy a Kisf[aludy] Társaságtól a Századok legendá-
jáért¹⁵ még jár nekem valami; kaptam 25 + 200 = 225 frt. Nem tudom,
emlékezetem nem csal-e?

30 Ölelünk, vagyok
Sz[abad]Szállás 1863 oct. 24

híved
Szász K^e

^e egyb., leh.

1729.

LÉVAY JÓZSEF – ARANY JÁNOSNAK

[Miskolc, 1863. október 26.]

Kedves Barátom!

Itt megy Tit.[us] Andr.[onicus] fordítása.¹ Nem oly csínnal van
írva, azaz leírva mint szerettem volna: de tanulófiúkra biztam s nem
akartam újra iratni, hogy már tovább ne vároztassalak. A mi javítást
5 benne jónak látnál, megtehetnéd. Kérlek nézd át s szerezz új alkalmat
nekem – a köszönetre.^a – Küldöm vele az eredetit is és a Két veronait,²
melyet valaha nekem Tomori küldött le Pestről, de én nem adtam [!] reá
fejemet. – Szeretném, ha észrevételeidet tudatnád velem.³ –

A Kisf.[aludy] társ.[aság] borsodi pártolóra nézve Fraenkellel^b
10 rendbe hoztam a dolgot. Most csak a pénzbeszedés van hátra; igyekszem
rajta. – Egyébiránt, ha te az én levelem figyelmeztető hangját dorgáló
vénájunak találtad, én meg a tiedét nagyon is bassus hangú viszonzás-
nak⁴ egy kezelési baj végzésére nyilvánított [!] ajánlatra. –

A kéziratot⁵ Béres János⁶ jogász ifju barátom s egykori
15 tanítványom viszi. –

^a köszönetre – r jav.

^b Fraenkellel – e l-ből jav.

Miska, nejevel itt járt a mult napokban. Jól vannak. – Legközelebb
többet és részletesen irok! Ölel

Miskolcz, oct. 26. 853

szerető barátod
L Józsi^c

^c egyb.

1730.

ARANY JÁNOS – SZILÁGYI ISTVÁNNAK
[Elveszett]

[1863. október 27.]

[Arany a Kisfaludy Társaság pártolói díjainak befizetését tisztázza.¹]

1731.

JÓSIKA MIKLÓS – ARANY JÁNOSNAK

Br: Oct: 27 – 1863

Tisztelt szerkesztő ur!

A Koszoruban olvasom,¹ hogy a Végváriak című regényemből
küldött mutatvány nem adható.

Soha se törje ön t.[isztelt] szerkesztő ezen fejét: többször is jártam
5 már én így, és igen természetesnek találom – hogy a szerkesztő tudja
legjobban mi illik lapjába és mit adhat. Tehát se baj!

Most küldök – egy jó szerencsére – újra egy cikket – de más –
épen most lenyomott de még meg nem jelent regényemből – melynek
címe: A szegény ember dolga csupa komédia. IV-kötet. Hartleben[.]

10 A mutatvány az I^o kötet 34–74 lapja.² Ha ez is fiascot csinál³ akkor
keresek mást valamit. A Végváriaknak sem kézírata sem mutatványívei
nem levén^a kezeim közt és a regény habár kész – de nem hirdetve –
ebből nem küldhetek.

szives tisztelettel

15

Jósika^b

A mutatvány a levéllel együtt indul – keresz [!] kötésben.

^a nem levén – össz.

^b leh.

1732.

NAGY PÉTER – ARANY JÁNOSNAK

[Kolozsvár, 1863. október 28.]

Nagyon tisztelt Jó Uram!

Küldök két tárcza-czikket és egy novellát,¹ használja belátása szerint. – Még július havában küldöttem volt² egy Falsen János czimű dán novellát³ avval a szives kéréssel, hogy ha használni nem találná, ne sajnálja azt a fáradságot s küldje vissza az én költségemen, mert nállam
5 más példányban nincs leírva; most ezt a kérésemet vagyok bátor újítani, nagyon természetesen mindig avval a feltétellel: ha ön^a nem kívánja használni; még pedig – hogy ismét kérjek – erre vonatkozólag egy pár szóval értesítsen engem a szerkesztői^b levelezésben;⁴ a^c dolog valósága
10 csak az, hogy Szathmári Károlynak ígértem valamit az ő segély Albuma számára,⁵ s ha Ön nek [!] nincs szüksége a nevezett novellára, neki küldeném. Én mindig feljebb becsülök egy jó fordítást tíz rossz eredetinel.

Megbocsát nekem, ha szabadságot veszek magamnak és önt egy kis Angol [!] versre figyelmeztetem, mely a Cornhill^d Magazine⁶ Augustusi füzetében jelent meg; nézetem szerint megérdemlené, hogy az önéhez hasonló művészi^e kezek áttegyék nyelvünkre, a vers így hangzik:

Home.⁷

By Dora Greenwell.⁸

20 Two birds within one nest;
Two hearts within one breast;
Two souls within one fair
Firm league of love and prayer,
Together bound for aye, together blest.

25 An ear that waits to catch
A hand upon the latch;
A step that hastens its sweet rest to win;

^a ön – besz.

^b szerkesztői – s jav.

^c a – jav.

^d Cornhill – h jav.

^e művészi – vé jav.

A world of care without,
A world^f of strife shut out,
A world of love shut in.

30 Részemről ezt a kis versecskét még egy Göthe [!] tollához is méltónak tartom, azonban ez csak az én nézetem; Ön nekem nem veendi roszneven [!] egyszerű figyelmeztetésemet, a ki vagyok
A nagyon tisztelt t.[ekintetes] Urnak

35 Kolozsv. Oktober 28 1863
őszinte tisztelője
Nagy Péter^g

^f world – r l-ből jav.

^g össz.

1733.

WOHL JANKA – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[1863. október–november fordulóján]

[Egy verset¹ és egy románc-fordítást² küld a Koszorúba.]

1734.

ORMÓS ZSIGMOND – ARANY JÁNOSNAK

Buziás November 5-^{kén} 1863.

Tekintetes Ur!

Tisztelt barátom!

A Széchenyi szobrot illető cikkeim¹ óta tőlem mi sem jelent meg többé a „Koszorúban” s a művészet iránti érdekeltségemnél fogva egy
5 általában fájlalva tapasztalom: hogy becses lapjának annyi jeles cikkei közt a művészetről csak ritkán lehet valamit olvasni.

Véleményem szerint a művészet testvére a költészetnek, s a jelenkori műveltség színvonalán álló komoly irányu tudományos és szépirodalmi lapban egyikét sem szabad mellőzni.

10 Hogy tehát a Koszorú becsét tőlem telhetőleg növeljem, de hogy a művészetbe vágó cikkek beküldése iránti ígéretemnek is eleget tegyek,

szerencsém van ezennel értesíteni, miszerint négy ívnyi kéziratban következő értekezéssel:

„Rubens-tanulmány Münchenben”

- 15 a Koszorú számára szolgálhatnék; de mivel nem tudom, ha vajjon az értekezés, azon esetre, ha beküldeném nem fogna-e mellőztetni? ne hogy a fogamzat leírásával az időt hijába vesztegessen, ezennel tisztelet teljesen arra kérem: hogy a Nyílt levelezés rovatában szíveskedjék néhány szóval értesíteni:² ha vajjon a „Rubens-tanulmány Münchenben”
20 közrebocsátható volna-e vagy sem? –

A kézirat áttekintése előtt nyilatkozni bajos, azonban csak elvileges nyilatkozatot kérek, a nélkül, hogy a kézirat áttekintése után ennek mellőzése kizáratnék.

- 25 Ezek után nagyrabecsülésem kijelentése mellett maradok
igaz tisztelője
Ormós Zsigmond

1735.

MENTOVICH FERENC – ARANY JÁNOSNAK

M[aros]Vásárhely [1863.] Nov. 8-án

Edes [!] Jánosom!

Megértettem én első figyelmeztetésedet is,¹ de midőn megérkezett épen szüreti kirándulásra levén indulandó nem válaszolhattam aztán nem is akartam üres levelet küldeni.

- 5 Ide zárva utnak inditok egy – legalább^a az én izlésem szerint – felette érdekes cikket² olyan felfordítás és félátdolgozásban – ha hasznát vehetnéd. Teljesen feljogosítlak a veres ón használatára és^b javításra, ha netalán afféle csuszott volna belé „Volt egyszer juhaszbojtár” [!] – stb.

- 10 Arra kérlek édes Jánosom irasd meg valakivel azok nevét,³ kik még az én ivemen a „Koszoru” félévi díját meg nem^c küldötték – s én forduló postával, tőlük felszedvén a pénzeket – tüstént kezedbe szolgáltatom, biztosítlak hogy nem veszett el.

^a legalább – g jav.

^b és – é jav.

^c meg küldötték – a két szó felett besz. **m̄** [!]; nem emend.

A kedves kómám [!] asszonyt feleségemmel együtt tisztelve, téged
ölelve vagyok
15 szerető igaz barátod
Mentovich

1736.

TANÁCS MÁRTON – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[1863. november közepe]

[A *Pünkösdi királyság* című elbeszélését küldi.¹]

1737.

NAGY PÉTER – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[1863. november vége]

[A levél tartalma ismeretlen.]

1738.

P. SZATHMÁRY KÁROLY – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[1863. november vége]

[P. Szathmáry Dugonics Andrásról szóló tanulmányát küldi,¹ illetve a lap-
szerkesztéssel kapcsolatban tehet megjegyzést.]

1739.

TÓTH ENDRE – ARANY JÁNOSNAK

Vatta, novemb. 28. 863.

Tisztelt barátom! vetted-é azon néhány soromat¹ melyeknek kíséretében egy kis mutatványt küldtem lapod számára azon őszinte^a kéréssel, hogy alkalmilag kérdeznéd meg Gyulaitól ha valyon a „részvét könyve” megjelenése esetére fölveheti-e ama mutatvány egészét az
5 álbumba: még sejteni se tudom.

Nem nyugtalanság miatt írok, kezeid között én mindenha nyugodt tudnék lenni, de igen rég lévén hogy elküldtem, s ígért leveledet, bizonyosan elfoglaltságod miatt, sem kapván, nyilt levéllel^b se vevén tudósítást: azt hiszem hogy küldeményem eltévedt.

10 Különben megjárom, ha Pali azt találja vala írni hogy küldjem az egész költeményt, mert azóta,^c mint egy 3 hónapja, csaknem folytonosan feküdtem, erős gyomorhajban s így kis beszélyem még most sincs kész.

A min [!] van azt hozom. Egy parányi hézag pótlót rekesztek ide.²

Kérlek alásan légy szíves tudatni velem ama küldemény sorsát s
15 azt is, hahogy^d elveszett: küldjem-é ismét? lesz-e rá szükség?

Az ég tartson meg nekünk! fogadd szeretetteljes üdvözetemet

tisztelő barátod

T. Endre

^a őszinte – ö [?]

^b levéllel – l e-ből jav.

^c azóta – az óta [?]

^d hahogy – ha hogy [?]

1740.

ARANY JÁNOS – JÓSIKA MIKLÓSNAK

[Elveszett]

[1863. december elején¹]

[Arany Jósika tiszteletdíját küldi,² továbbá tájékoztatást arról, hogy a Koszorú milyen mutatványokat tudna közölni Jósika regényeiből;³ kéri Jósikáné további novella-küldeményeit⁴ a lap számára.]

1741.

P. SZATHMÁRY KÁROLY – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[1863. december eleje]

[P. Szathmáry Dugonics Andrásról szóló portréjának javítását és kiadását Arany belátására bízta.¹]

1742.

TOMPA MIHÁLY – ARANY JÁNOSNAK

[Hanva, 1863. december 5.]

Kedves barátom!

Itt küldök egy pár verset Lapodba.¹ Isten tudja: mikor tehetem azt ismét! Nyomorúság, bánat s leverttség^a [!] lakik nálunk; szegény feleségem másfél hete már hogy az ágyat nyomja. Hát ti hogy^b vagytok? Gondolom! Ugy látszik: hogy a szerkesztés^c örökre elvett tőlünk – barátaid-
5 től. Szívesen csókolunk benneteket! Hanva, decemb[.] 5. 1863

igaz barátod^d

Miska

^a leverttség – c [?]

^b **h**ogy – **h** jav.

^c szerkesztés – **er** egyb.

^d igaz barátod – egyb.

1743.

GÁSPÁR JÁNOS – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[1863. december eleje]

[Gáspár családi gyászáról számol be.¹]

1744.

SZÉKÁCS JÓZSEF – ARANY JÁNOSNAK

[Pest, 1863. december 6.]

Kedves Barátom!

Győry Vilmos fiam uramat¹ épen a napokban kivántam összeszidni, hogy a mézes hetek sokáig tartanak nála, s irodalmi tevékenységének semmi jelét nem adja. A Koszoru 23[.] számában Vilmos név alatt ol-
5 vastam egy elbeszélést tőle, szeretném tudni tőle való-e az,² nehogy ha megpirongatom azzal rázza-le magáról vádat, hogy ime ez is meg ez^a is tőlem van.

Szíves válaszáért^b könyörgök

Pesten 1863 dec. 6kán

10

Székács

^a ez – besz.

^b válaszáért – é t-ből jav.

1745.

ARANY JÁNOS – LAUKA GUSZTÁVNAK

Pest dec. 9. 1863.

Édes lelkem!

Én nem annyira mogorva voltam, mint fél szemem a correcturán csüggött melyet asztalomon láttál, s melyért a gyermek, minden perczben remegtem, hogy jó.^a Azután a nem kevés beszédű R...¹ érkezése tette még távolibb kilátásba [!] munkám folytatását. Kérelmed szívesen teljesítem, s idezárva küldöm a 20 ftot. – Készíts érte valamit és küldd el.² –

Üdvözöl

10

b[ará]tod
Arany János^b

^a jó – ö [?]

^b egyb.

1746.

JÓSIKA MIKLÓS – ARANY JÁNOSNAK

Br:[üsszel] Dec: 9^a – 1863

Tisztelt szerkesztő ur!

A tisztelet díj megérkezett, legjobb módja ez a^b küldésnek.¹

Nöm szives köszönete mellett igéri: hogy közremunkálására koronként bizton számíthat.²

5 A mi az én mutatványaimat illeti, megvallom őszintén, hogy ezekre nem számítok nagyon: – mert sok a mi könyvben elcsúszik, az mint – a közegből kiszakított töredék – alkalmatlanságot is okozhat.

Talán a jövő évben ha addig a lap – mi nagyon óhajtandó – magát fenttarthatja: valami önálló dolgozatot^c fogok küldhetni. Ez aztán
10 célszerűbb leend bár mi mutatványnál. Ha addig is – ily mutatványt küldök – miként már egyszer megírtam önnek – soha se genirozza³ magát: – régen tulvag yok a szerzői lázon – ha lehet adja, ha nem lehet – lökje a kosárba.

Egyet azonban szeretnék: bizony nem hiuságból – hanem mivel
15 nekünk számúzótteknek mindig jól esik – ha koronként a rokonszenv nyilatkozatát látjuk; s ez az: hogy lapjában valamit – bár mit –^d röviden – szóljon ön – az én regényeimről is. Némely kiadónak – például [!] Hartlebennek^{e4} szokásában van, a nála megjelent könyveket előlegesen földicsérni, – mi hitem szerént – többet árt mint használ; Heckenast
20 ebben legalább reám nézve kivétel – mivel magam megkértem hogy könyveimet fel ne dicsérje. De e közt és a – legalább az én munkáimra nézve – divó agyonhalgattatás [!] közt – van közép út. Jót, vagy rosszat mondjanak valami munkáról – mindenesetre jobb – mint ha éppen semmit sem mondanak a pusztá czimjegyzéken kívül.

25 Aztán én egészen kivételes kegyben részesültem e részben az illetők által: évekig még állnév [!] használata is meg lön tölem tagadva: és egész sorozat regényem – első itt irt névtelen regényemnek Eszthernek firmája alatt jelent meg. II Rákoczi [!] néhány hét alatt

^a 9 – 9 vagy 5

^b a – beírva besz.

^c dolgozatot – t jav.

^d – – besz.

^e Hartlebennek – e tint.

második [!] kiadást ért – német fordításban is megjelent: senki sem szolt
30 – a komolyabb lapokban róla. Így voltam a Magyar családdal a ford:
alatt. – A 4 első kötet 5 hét alatt elkölt – és második kiadást [!] ért – egy
hang sem szolt a munkáról. Így jártam a Magyar kény urakkal⁵ [!] s.a.t.

Már pedig – az ily halgatás [!] – főleg reám nézve – kinek írói pá-
lyája oly anyira el van keserítve – káros, – a mellett hogy lenéző – mig
35 bizony sok hitványság édig magasztaltatik.

Ez okon szeretném ha jó vagy rossz – de valami mondatnék az én
könyveimről is⁶ – például utóbbi – A szegény ember dolga csupa komé-
dia czimü regényemről. Miután itteni hontársaim is – csudálkoznak – e –
talán nem mindig – ha nem oly kor [!] kissé affectált ignoráláson.^{f7}

40 Bocsánat – e hoszu [!] epistoláért –

Híve Jósika^g

A szegedi boszorkányok épen most jelentek meg német
fordításban. Hány regény német fordításról szoltak már a lapok – me-
lyeket senki sem fordított le.⁸

^f ignoráláson – on jav.

^g leh.

1747.

IMRE SÁNDOR – ARANY JÁNOSNAK
[Elveszett]

[1863. december közepe]

[Korábban felküldött dolgozata sorsa iránt érdeklődik.¹]

1748.

TÓTH ENDRE – ARANY JÁNOSNAK

Vatta, decemb. 10. 1863.

Tisztelt barátom! talán meg is írtam¹ <hogy> hogy hosszas hallga-
tásom oka nem annyira a válaszvárás volt, mint majd nem [!] 3 havi

betegségem; mint mondják, erős májbaj. A legroszabbkor,^a mert szegénységem annyira igénybe veszi teszi lelki fáradtságomat, hogy éppen
5 nincs időm a betegségre! Különös isteni gondviselés kell ahhoz, hogy^b ezt a rossz esztendőt kiláboljam valamikor.

Nem tudom miként sikkadhatott^c el a postán² multkori mutatványom s bár inkább [!] szeretném most is azon töredéket küldeni, de egy öreg barátom kezénél lévén, most elő nem keríthetem.

10 Nem akarok visszaélni azon szivességgel hogy mutatványt is felveszesz lapodba, azért csak e néhány strophát^d küldöm.³ Kérlek alásan, figyeld meg a hibákat.... egyetlen jobb szó is gyönyörűséget ad lelkemnek az igazításban.

Szalmaözvegykedem; szegény nőm oda van Szabolcsban, nővérénél
15 ügybajában, s így e „két vagy három boldogtan”⁴ [!] gyermek ha benn vagyok, alig enged írnom. Új évre, remélem, majd küldhetek valami önállót is.

Addig is pedig, a küszöb előtt álló ünnepekre s egyuttal neved napjára, fogadd el a többi jó kívánók között az én meleg üdvözlőmet is!
20 Lelkimmel én is azok között leszek kik ez alkalommal szivök szerint megkeresnek téged

tisztelő s szerető barátod
T. Endre

U.I. ha oda megy Pali: e kis levelkét, [!] kérlek, add át neki!⁵

^a legroszabbkor – z s-ből jav.

^b hogy – besz.

^c sikkadhatott – d jav.

^d strophát – s jav.

1749.

ARANY JÁNOS – TOMPA MIHÁLYNAK

Pest, dec. 13. 1863.

Kedves barátom!

Remélem hogy az én szép és jó „komácskám” azóta jobban van. Adja isten, hogy e levelem, ha nem is a legvirágzóbb állapotban, de baj és aggodalom nélkül találjon, édeseim!

5 „Úgy látszik, a szerkesztés örökre elvett tőlünk – barátidtól” irod.
Szívemre esett ez a szó: csakugyan úgy volna?! Nem azt! édes Miskám;
a szerkesztés nekem sok galibát okoz, a szentvaló, sok rossz kedvet
semmiért: „de nem vesz el töletek barátimtól. Fogadom, hogy megjobbí-
tom magamat, és lévén nekem elpusztulhatlan^a jó miops¹ szemem, hát
10 nem nézem: mikor irsz, mennyit irsz; hanem időnként kivágok egy-egy
fél napot bajaim kellősközepéből [!] és összeirok e fél nap alatt minden
bolondságot, a mi tollamra jó. Íme az első specimen² az effajtaból. Hol
is kezdjem?

Hogy Miklós itt járt, azt már fogod tudni, talán azt is hallottad,
15 hogy kibékültünk.³ Azaz nem is kellett kibékül^{nünk} – csupán neki eszé-
re^b térnie. Mikor a Koszorú szerkesztéséhez fogtam, őt is felszólítam
közreműködésre; arra ő^c nekem nem felelt, hanem gyűjtött néhány előfi-
zetőt.^{d4} Később, egy pár verse lévén Gyulainál, mely a Részvét Könyvé-
ből kimaradt,⁵ Pali nekem akarta adni, de én ismerve Szemerét, mond-
20 tam, írja meg neki elébb, nem bánja-e ha kijőnek^e a Koszorúban. Erre
Miklós neki^f ült és irt egy rettentő hosszú levelet Gyulainak, azután egy
rövidebbet⁶ s elküldte egyszerre mind a hosszút, mind a rövidet. A hosz-
szúban azt fejtegeti, hogy a történetek után lehetetlen neki valaha kezét
nyújtania nekem – nyilvánosan, az az oly téren működni, hol az én ne-
25 vem áll. Az tán még nem lehetetlen, hogy mint „embernek” megbocsás-
son, de mint írónak – morális lehetetlenség. A Codicillūsban,⁷ értsd a
rövidebb levélben, ez anathemat⁸ oda módosítá, hogy ha én az ő cikkét,
mely a Pataki Füzetekben megjelent, elolvasva, nyilván kijelentem la-
pomban, hogy az egész vitában nem volt igazam s tőle bocsánatot kérek,
30 hát akkor nem bánja, ha az a vers bejő is a Koszorúba.⁹ Ily előzmény^g
után nem hittem, hogy én valaha lássam az én Miklós barátomat; sajnál-
tam a dolgot, de meggyőződéseim ellen nem állhattam ki a pelengérré,¹⁰
[!] mint ő kívánta. Azonban Pestre jö; elébb is elmegy Gyulaihoz, meg-
tudni tőle, haragszom-e én ő rá nagyon. Pali megmondta neki, hogy de

^a elpusztulhatlan – ul jav.

^b eszére – i [?]

^c ő – ő [?]

^d előfizetöt – ő [?]

^e kijőnek – ő [?]

^f neki – i í-ből emend.

^g előzmény – ő [?]

35 még egy csöppet sem: egyszer csak nyilik az ajtó, s jön be Miklós,
Gyulaival. Kissé el volt fogúlva, azt várta hogy meg sem ismerem, hogy
nem fogadom szívesen: „Ni ni! Miklós! hoztál-e pisztolyt?” ez volt első
szavam és ölelésére siettem. Ezzel szent volt a béke, „rosz ember”
mondta még néhányszor; de kerültük mindketten a multakat ismét vita
40 terére vinni. Vagy két fél napot nálam töltött [!] azon 10–12 napból, míg
ittent volt – s azt hiszem, meg valánk egymással elégedve. Nem tudom,
haza ért-e a szüretje farkára, mert váltig emlegette, hogy nem maradhat
tovább mert az óta a felesége hozzáfogott a szürethez, és hogy téged is
vár oda. Voltál-e? mit csináltatok? hogy időztetek? mikép emlékezett
45 Miklós rólam? ez az a minek körülményes elbeszélését várom közelebbi
válaszodtól.

A „szerkesztőség” meglehet hamarabb letelik rólam mint gondol-
nám – de van mégis nemi [!] reményem, hogy 8–900 körül csak elko-
tyog a praenúmeráció¹¹ valamедdig. Már a második félévben leszállott
50 annyira, hogy nem sokat kell szállnia azon mértékig, midőn bukás
nélkül nem folytathatom. De már benne vagyok e cigány életben – s
mindent összevéve, még bizonytalanságaival is^h többet ér, mint a kőrösi
„bizonyos” ha isten csak a mostani egészségemet és kedvemet megtart-
ja, majd el csűröm csavaram az életet még valamедdig, soká, azt hi-
szem, úgy sem kell. Negyvenhat éves ember vagyok – ily egészségű író
55 ember nem igen ér mathusalemi öregséget,¹² az 50–60 év közötti válsá-
gos időszak nagyon meg próbálja a legényt: én sem igen számítok több-
re. De azért megyek a magam útján – „többet nézve hátra mint előre”¹³ –
s ha én megtettem a napi sétámat, ha sokat nem zabáltam, ha reggel
60 sikeresen mehetek oda „hova a főispánⁱ sem küldheti^j maga helyett az
administratort” elég jókedvű, vagy is elég nyugodt vagyok, hogy aprólé-
kos teendőimet végezzem; sőt a múlt évben nagy munkába – megint egy
eposzi trilogiába – mertem fogni,¹⁴ melynek első önálló része kész volt
már a tavasszal, oly rész, mely több mint 800 négysoros stanzából¹⁵ áll,
65 s nagyobb mint a két Toldi összevéve. Kőrösön én ilyet soha meg nem
kisértettem volna: de a szerkesztés oly állapot, hogy hetekig^k el lehet
csapni, az az a véletlenre bizni, – és a közönségnek még akkor tetszik

^h is – í [?]

ⁱ főispán – ő [?]

^j küldheti – í [?]

^k hetekig – k g-ből jav.

legjobban a lap, ha csak úgy szerkesztődik. No hanem ezt nem kell igen szószerint venni: annyi áll, hogy a heti szerkesztés bajait el lehet végezni
70 pár nap is – ha az ember más fontosabb munkára érez inspirációt. De félév óta semmi jó dolgot nem csináltam,¹⁶ nem levén „aufgelegt.”¹⁷

Hát bizony, édes Miskám, nemhogy¹ „a szerkesztőség örökre elválasztana” sőt könyörögj egy kicsit te is a gazdádnak, hogy ne bukjam meg ez inséges félév alatt: s akkor ígérem, hogy a jövő nyáron módját
75 ejtem egy kirándulásnak Hanvára! Pár hétig Gyulai elviszi a dolgot: miért ne mehetnék én le pár hétre hozzátok, színi még egy keveset Gömör illatos legéből, és viszontlátni benneteket, mielőtt a főntebb kiszámitottam néhány év letelnék! Adjon isten akkorra (addig is persze) nektek jó egészséget, bő terméssel kecsegtető tavaszt, és olyan kedvet,
80 hogy lassacskán, öregesen elpipázhassunk egymás mellett. Leányom már nincs; Laczi fiam extra is felkereshet; a felvidék következik úgy is jövő nyári beutazásra (tavaly Erdélyt^m az idén a dunántuli s alföldi részeket utazta be) – jövőre, ha egészsége lesz, nem sok biztatás kell neki, hogy szünidejét <a> Felső Magyarország bekóborlásával töltse. Így hát
85 csak ketten lennénk, az öreg anyjokommal, kik hozzátok lerándulnánk: épen annyian, hogy el múlathatnánk – párosával. Jó lesz-e?

Juliskától gyakran kapunk levelet:¹⁸ tele van mind gazdasszonyi szorgalmának leírásával; s a mint hangulatából ki lehet venni, s a mint Laczi is rólok referált – meg van elégedve egész a boldogságig. Férje
90 igen derék fiatal ember: pap a mennyire kell, világi ember a mennyire kell, s ötet a rajongásig szereti. Juliskának a hosszú napalattléte¹⁹ [!] folytán támadtak volt kételyei maga iránt (erre czéloztam volt egy levemben²⁰) de úgy látszik, hogy azok tökéletesen elenyésztek a házassággal; s nem is voltak egyebek leányi tulságos scrupolosítás²¹ álmainál.
95 Még mi öregek nem láttuk őket; az elsőⁿ út oda következik; a második Hanvára.

Laczi egészsége nem akar teljesen helyre állni. Egy pár láza megint volt a tél elején, ez azóta nincs, és színe is tűrhető,^o de étvágya, korához képest rossz, és szeme – még mind a typhus következtében – oly
100 gyenge, hogy félóraig [!] sem tud fájdalmak nélkül olvasni vagy írni.

¹ nemhogy – nem hogy [?]

^m Erdélyt – E e-ből jav.

ⁿ első – ő [?]

^o tűrhető – ő [?]

Most már ügyvéd mellé gyakorlatra kellett volna adnom mert 3-ad éves jogász, de a szeme miatt nem képes egyetemi dolgain kívül még azt is végezni.

- Mily boldog vagy te, édes Miskám, távol ez irodalmi fertő érinté-
- 105 seitől! Tudd meg, hogy a respectus addig tart, míg az ember részt nem kíván abból a konczból, melyen itt marakodnak. Míg én körösi tanár voltam, ki volt nagyobb és jobb ember mint én! A mint ide jöttem, (és azóta mindig): vaskalapos, pedáns tudós lettem, ellensége, elnyomója a fiataliságnak, irigy a Czinke^p Márton²² babérajaira, rosz szerkesztő,^q ki a
- 110 jók gshäftjét²³ rontom; munkátlan here ki a többiek munkája gyümölcséből akarok nyugalomban élni, feketevérű embergyülölő [!] stb. a mit ha nem írnak ís így ki nyilván, de mutatják minden alkalommal foguk fehérét. De már nekí [!] törődtem^r – és hízom a panaszostól: apró boszszantásaikat tűröm vagy figyelembe^s sem méltatom; ha olykor megsokallom, visszakapok én is, mint a heczebe szorított²⁴ vén komondor, s feltettem magamban, hogy azért se tágítok. Az a kis respectus, a mi eddig^t volt, jól van! hadd oszoljon szét még életemben! Magam is szeretném már oly állapotban látni magamat, hogy a kutya se törődik velem akármit csinállok: elég volt ennyi a „dicsőségéből.”
- 120 Ime feltettem volt magamban ez uttal semmit sem irni a szerkesztésről – elannyira, hogy még a számlát is más levélben akarám megküldeni – s lám belé estem, egye a f...[ene] No de se baj! Talán meg adja érnünk isten a nyarat és akkor – feledve a szerkesztést – kibeszélhetjük magunkat szivünk [!] szerint; mi hogy úgy történjék, a jó isten – ha
- 125 nincs hozza meg, ha van tartsa meg az egészségteket, és áldjon testi lelki javaival bőségesen, kívánja

igaz barátod
Arany János^u

Boldog Karácson ünnepet!

^p Czinke – C c-ből jav.

^q szerkesztő – ő [?]

^r törődtem – ő [?]

^s figyelembe – b d-ből jav.

^t eddig – i [?]

^u egyb.

1750.

GYÖRY VILMOS – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[1863. december közepe]

[Györy novellát ígér¹ és valamilyen nyilatkozatot fontolgat.²]

1751.

ILLÉSSY GYÖRGY – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[1863. december közepe]

[Feltehetőleg előfizetői neveket és előfizetéseket küld – közte a magáét is.]

1752.

TOMPA MIHÁLY – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[1863. december közepe]

[Ebben Tompa beszámol egészségi állapotukról, elsősorban felesége betegségéről.]

1753.

PONGRÁTZ EMIL – ARANY JÁNOSNAK

[Pest, 1863. december 21.]

Mélyen tisztelt Tekintetes Úr!

Reményem lesz szives rosz néven nem venni, hogy jelenleg nem tiszteleghegvén e sorokban kell kérnem méltóztatnék ez ember által a „Koszorú” azon két számát megküldeni, melyben beszélyem megjelent,¹
5 s ha akar oly kegyes lenni az<t> érette szánt honorariumot is tetszése

szerint akár most akár e napokban kezeimhez juttatni. Maradtam ezzel mély tiszteletem^a kifejezése mellett

Tekintetes úrnak
Pesten 863. Decz 21^{én}

10

alázatos szolgája
B. Pongrátz Emil
(Nádor vendéglő^b)

^a tiszteletem – t jav.

^b vendéglő – d g-ből jav.

1754.

SZABÓ SÁMUEL – ARANY JÁNOSNAK

Marosvásárhely 1863 24/12

Mélyen tisztelt

Kedves János Bácsi!

Idezárva küldöm Ajgó Márton uramat, jó társaságban. Azt hiszem Gyulainak – kit barátilag üdvözlök – nem lesz ellenvetése, ha Ajgó
5 uramat Pesten még egyszer kisajtolják. Én is viszonzásul szabadságot adok neki, hogy tetszése szerint toldja meg közleményet; [!] így eszközöljük téli időben is a mi kedves Koszorúnk virágzását!¹

Népdal gyűjteményem^a s ezekközt [!] főleg a balladaneműek reménységemet túlhaladólag megszorodtak. Elsőrangú balladaféle van
10 eddigelő 11, nagyobbára teljesen ismeretlenek. – Az őszves gyűjtemény 600. db. körül jár; szándékoznánk bár mostanhoz 1. évre, egy 8–15^b ives füzetet^c szerkeszteni belőle, mind szemenszedett darabokból. A karácsoni szünidőkre hazaoszlott ifjaktól újra gazdag aratást várok. –

A Koszorú féléves előfizetői [!] gyanánt 1864^{ts} bejelentem:

15 9) Fülöp Eliz² Kisasszony, lakik 4 „
1) A ref. főtanodai ifjuságot 6 „
2) Dósa Elekné asszonyt³ 6 „
3) Antal László orvostudort⁴ 6 „

^a Népdal gyűjteményem – Népdalgyűjteményem [?]

^b 8–15 – 5 0-ból jav.

^c füzetet – a t-k ugyanazon vonallal húzva át

- 20 4) Horváth Gáspár könyvtárnokot⁵ 6 „
 5) Marosvásárhelyi Casinót 6 „
 Mind az öt innen helyből.
 6) Fodor Elek, lakik Mező- 6 „
 Madarason, u. p. MVásárhely.⁶ –
 Mindezekre küldöm öszvesen ft 36. „, o. é[.]⁷
 25 Továbbá a Kis faludi [!] társaság pártoló tagjai között [!] a 3^k évi
 illetéket befizették:
 1) Szabó Sámuel tanár 4 „
 2) Ref. főtanodai ifjuság 4 „
 3) Dósa Lajos⁸ 4 „
 30 4) Dósa Elekné, Gyarmati Teréz 4 „
 5) Antal László orvostudor 4 „
 6) Pávai Vajna Elek ügyvéd⁹ 4 „
 7) Lázár Ádám, ügyvéd¹⁰ 4 „
 8) Wittich József,¹¹ könyváros 4 „
 35 Mind a nyolcz innen helyből ft 32 „
Vajában; u. p. MVásárhely
 10) Szentpáli Ignác,¹² lakik 4 „
Aranyospolyánban, u. p. Torda
 11) Ifj. b. Kemény Domokos,¹³ lakik 4 „
 40 Malomfalván, u. p. MVásárhely^d
 Ezen tizenegy^e részvényért küldök öszvesen 44 ftot^f a Kis faludy^g
 [!] társaság részére. – Az új 3 éves folyamra is úgyhiszem mind a tiz
 megmarad. De van az általam 1861^{ben} bejelentett^h tagok közül három:
Szarvadi Lajos és Nyárádi István itt helytt, Nagy Tamás Vajda Sz.
 45 Iványon,¹⁴ ezek úgy tudom még csak az első évit fizették be. Én eleget
 kinlódtam velök; aⁱ véghatáridőt most új évre tették;^j meglátom mi lesz
 belőle!

^d a 11. név és lakhelye – besz.

^e tizenegy – **en**gy besz.

^f ftot – a két t ugyanazon vonallal húzva át

^g faludy – y i-ből jav.

^h bejelentett –t-k ugyanazon vonallal áthúzva

ⁱ a – besz.

^j tették – t-k ugyanazon vonallal húzva át

Mihelyt a 3^k évi öszves könyvilletmény megérkezik, megkezdem az új folyamra való gyűjtést. – Bátor vagyok azonban egy pártoló 50 megbízásából kérdezni: hogy Bede Adámból [!] öszvesen csak 4 füzet jelent-e meg a Kisfaludy társaság kiadásában? van-e általában több, s ha van mikor küldik el ide?!

Azon két pártolótagra nézve, kik a 2^k évben léptek be s kik többszörös^k reclamatio után a 2^{od} évi könyvilletményt megkapták kétszer, de 55 az első évit egyszersem: nem tudom mit csináljunk. Visszaküldjük-e a duplumot, megkapják-e végre az első-évit is? Már magam is¹ restellem az egész dolgot s eligazítását akkorra akartam halasztani, mikor egyszer személyesen Pestre megyek; ha^m addig is elintézhető lenne, jó lenne!¹⁵

A nyáron hat egész hetetⁿ directori átadással, régibb iskolai iromá- 60 nyok rendezésével töltöttem: munkakedvemet egészen tönkretjuttatva. September elején, midőn minden terhet következőmnek akartam átadni, azon tanártársam kinek át kellett volna venni az iskolaigazgatását [!] véletlenül meghalt. Azóta ismét vergődöm, mint a hal a szárazon, de most a szünidő^o újra rendbejövök.

65 Megtanultam hogy ezután minden ígéretemhez hozzáteszem: ha lehet!

Gyulait családostól, Salamont s János bácsit kedves nejével együtt szívesen üdvözli sok János napokat és boldog új évet kívánván
Szabó Sámuel

^k többszörös – áthúzás és ékezetelés ugyanazon vonallal

¹ is – besz.

^m ; ha – .-ből jav.

ⁿ hetet – t-k ugyanazon vonallal húzva át

^o szünidőn – ű [?]

1755.

CSAPLÁR BENEDEK – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[1863. december vége]

[Egyebek között *Fásult kedély*¹ című munkáját küldi.]

1756.

SZÁSZ KÁROLY – ARANY JÁNOSNAK

[Szabadszállás, 1863. december 25.]

Kedves Barátom!

Tudtoddal van tán hogy a N.[emzeti] Színház megbízásából történt hogy én – csaknem háromhavi munkával – előbb II Rikárdot azután VIII Henriket lefordítottam.¹ Miután azonban czélom velök nem csak a 5 színházi előadás, sőt főképen is nem az hanem a Kisfaludy-Társasági Sh[akespeare]-kiadás volt, s mitán [!] mindkét darabom a színházi előadásra nézve bizonytalan időre elisnapoltatott,² [!]- szeretném ha háromhavi sürgetett munkám, mely miatt fájdalom más egyebet szoritottam háttérbe, legalább a Kisf.[aludy] Társaság révén mielőbb 10 átmenne.³ Az levén ugyanis a szabály hogy a Sh[akespeare]-fordítás elfogadtatásakor fizeti Tomory A.[anasztáz]⁴ a 200 ftot, miután e pénzre február elejére szükségem lenne, igen kívánatos volna rám nézve, ha e két darabra a Kisf.[aludy] T.[ársaság] mielőbb kimondaná^a az „Elfogadtatik”-ot. Remélem, hogy II. Rikárdra nézve ez már most 15 Deczemberben megtörténik. S igen kérlek, eszközöld és sürgesd hogy VIII. Henrikkel is, Januári gyűlésen megtörténjék.⁵ Ezáltal, némileg kárpótolva lennék azon mulasztásomért, mit épen e két darab miatt tettem, – kínálkozó munkát Novemb. és Deczemberben, csak azért utasítva vissza, mert a Színháznál ígéretet tettem hogy ezekkel készen leszek.

20 Bízom szíves közben járásodban, s boldog Karácsont és Ujesztendőt kívánva, vagyok

Sz[abad] Szállás. 1863 Decz 25k

szerető barátod

Szász Ká^b

^a kimondaná – a á-ból jav.

^b Ká – egyb., leh.

1757.

WOHL JANKA – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[1863. december 27. előtt]

[Arany nevenapjára küld üdvözetet a Felvidékről.]

1758.

ARANY JÁNOS – ABONYI LAJOSNAK

Pest, dec. 27. 1863

Kedves uramöcsém!

Mind vártam, hogy e félév folytán vagy a jövő év kezdetére meglep még egy novellával,¹ de miután semmi hire, azt kell hinnem hogy Kegyed is azokhoz esküdött,² kik a Koszorúban nem tudom miféle
5 cliquet látnak más tehetségek elnyomására. Szegény Koszorú, még csak nem is védí magát a megtamadások [!] ellen, s mégis ő a bünbak, a legnagyobb irodalmi botrány, melyet mindenfelől ostromolni kell.

Ha ön a Koszorúban nem ily rettenetes összeesküvést s szerkesztőjében nem a legnagyobb ármányszörnyeteget látja: kérem ne vonja meg
10 közreműködését; s igen jól esnék, ha már január elején kaphatnék egy novellát³ – akár hosszú akár rövid lenne – mert a kik biztattak még egyre késnek, vagy nyúlfarknyi dolgozattal ráztak le a nyakukról.

Becsés választát igen vagy nem esetében egyaránt kérve, szives üdvözléssel maradok

15

tisztelője
Arany J^a

^a egyb.

1759.

MENTOVICH FERENC – ARANY JÁNOSNAK

M[aros]Vásárhely Dec. 30-án 1863.

Édes Jánosom!

Ezennel utnak indítok két előfizetést a „Koszorúra” – a többit Szabó Samú elfogta előlem. E két előfizető czime következő:

1) „T. cz. Lázár Ádám ügyvéd urnak Marosvásárhelyt”

5 2) „T cz. Jakab János urnak Marosvásárhelyt” [!]

Ezek félévi előfizetési díjában idezárok 12 ft.

A restantiákból felhajtottam Szilvási Sándortól 6 ftot.¹

összesen 18 ft.

A még hátralevő restantiát² – a napokban okvetlen találkozáván az
10 illetővel – minden bizonynyal elküldöm, még vagy egy előfizetéssel
megtoldva.³

Alkalmat veszek édes Jánosom szerencsétetni a mindjárt beállan-
dó újévet. Aldjon [!] meg téged a kedves komám asszonyt egészséggel,
vidám kedélylyel, gyermekeidet szerencsével; szellemi szülöttödet a
15 „Koszorút” áldja meg az anyag.⁴

Mi mindnyájan jól vagyunk – ölelünk, üdvözlünk. Ujságul csak azt
irhatom, hogy közelebről nálunk csoda történt: a Koszorú 27-iki száma
az nap nemcsak Pesten,^a de itt minálunk is megjelent, mi egy casinói tag
részéről a következő megjegyzésre adott alkalmat: „látszik hogy nálunk
20 is felállott a telegráf” –

Isten áldjon

szerető igaz barátod

Mentovich

^a Pesten – P p-ből jav.

1864

1760.

ARANY JÁNOS – WOHL JANKÁNAK

[Pest, 1864. január 2.]

Édes kis Jankám!

Mikor Stephanie a szép sipkát elhozta, rettentő vérmes reménnyel
mondám neki: »no holnap irok Jankának.« De a holnapból, ha nem is
egy *hónap*, egy hét mégis lett; mert most van nekünk szerkesztőknek az
5 aratás, mely bizony rám nézve nem igen akar jobban ütni ki, mint a
mezei aratás közelebb az alföldön. Mindazáltal talán megélünk valahogy
– addig meg bizonynyal, míg meg nem halunk.

Bár szíves megemlékezése »a dörmögő öreg úr« nevenapjáról,
mint mindig, most is melegen érintett – és szinte jól esik, hogy van még
10 egy nőiró, ki nem csatlakozott az irónőkhöz s egy fiatal iró, ki még nem
tekinti halálos ellenét a maga vén bácsija *ármányos* személyében: – bár,
mondom: a sipka szép is, jó is, kedves is: mindazáltal ezúttal sajnáltam,
hogy el nem maradt, hogy költségbe verte miattam magát és fárasztotta
szép fehér kezecskéit; mert karácsonykor már kaptam volt egyet,
15 Bezerédjné¹ ő n[agysá]ga munkáját, s így új sapka tekintetében várhat-
tam volna még egy pár esztendeig. Hanem hisz elteszem az egyiket,
annyi a sapkám, hogy elég lesz az már nekem, míg élek.

Stephanie akkor a délutánt nálunk töltötte; különben keveset lát-
juk, oly messze van tőlünk; a »néni« bizony fájós lábával, meg a rossz
20 idők miatt keveset járhat ki, Stephanie sem jöhet, mert a mint ugyancsak
tőle sajnálattal értesültünk, kedves anyjok folyvást gyengélkedik. Ha-
nem azért a jó indulat meg van; szalmatűz az, a mit mindig élesztgetni
kell: a bükkfa parázs hamu alatt is soká tart.

Képzelem, mily nagy tüzeket kell most rakni odafönn a felföldön,
25 mikor tegnap itt is hét fok volt a hideg,² ma is elég kemény. De nem baj,
ha nyájas szívek környezik az embert jó meleg kályha mellett. Örömmel

értem leveléből és Stephanietől is, hogy, leszámítva távollétét szüleitől,
meg van elégedve s óhajtom, hogy a beállott új évben és mindenkor
környezze öröm és boldogság az én jó kis Jankámat.

30 Pest, jan. 2. 1864.

Szerető bácsija
ARANY.

Hát még az utóírás! A »néni« csókolja, de ő általában nem igen
irhat levelet szemei fájdalma miatt, s így ne vegye tőle rossz néven, hogy
35 nem ir. Juliska irhatna, rosziul teszi ha nem cselekszi, de az meg annyira
el van foglalva a boldogságon kívül, új gazdasszonyi teendőivel, hogy
nekünk sem ir annyiszor, mint óhajtánánk, s minden levele csupa gazd-
asszonysággal van tele. Adieu.

A.[rany]

1761.

ARANY JÁNOS – EGRESSY GÁBORNAK

[1864. január eleje]

Nincs ám több ballada nálam,¹ édes barátom, a mit még nem ol-
vastál, az mind Gyulaínál van, ha elolvassa, elküldöm, vagy megmon-
dom neki hogy küldje hozzád. Minden jót!

A J^a

^a egyb.

1762.

THALÈS BERNARD – ARANY JÁNOSNAK

Paris, 5 Janvier 1863 [1864]¹

Monsieur,

J'ai l'honneur de vous informer que, dans mon histoire de la
poésie, qui vient de paraître en un volume de 900 pages, j'ai longuement
analysé la poésie hongroise,² et naturellement j'ai parlé de vous,³ avec
5 l'estime que mérite votre talent. J'ai même donné la traduction de votre
charmante poésie: le cercle de famille.⁴

Je vous serais obligé de vouloir me procurer quelques
souscriptions pour ce livre, dont le prix est de Dix francs, et de Douze
francs par la poste. Il m'a coûté des sacrifices considérables, car, en
10 France, le goût de la poésie étrangère n'est pas encore très répandu, mais
les admirables inspirations de la Muse magyare contribueront sans doute
à changer notre goût.

Je vous apprendrai, en outre, Monsieur, que j'ai traduit en français
votre beau poème le Toldi.⁵ Cette version n'est point encore publiée, je
15 pense la faire paraître dans quelques mois, si mon histoire de la poésie a
le fruit convenable.

Recevez, je vous prie, Monsieur et cher poète, l'assurance du
plaisir que j'ai éprouvé bien souvent à vous lire, et, avec mes
remerciments, le témoignage de ma considération très distinguée.

20 Thalès Bernard

7, rue des Feuillantines
près le Panthéon
Sie können deutsch schreiben.^{a6}

^a Sie können deutsch schreiben – gót betűkkel írva

1763.

CSAPLÁR BENEDEK – ARANY JÁNOSNAK

Szeged 1864[.] I 7.

Igen tisztelt Igazgató Ur!

Gyűjteményem egy részét porozgatván kezembe akadt holmi, a
minek itt ott mások is vehetik hasznát, mielőtt magam vehetném alkal-
mazásba azon célra, melly végett gyűjtém vala. Így p.[éldául] a magyar
5 genealogiat illetők Nagy Iván urnak Stemmographiajához¹ szolgálhat-
nak némi adalékul, kinek már előbb is adtam át holmit az Amade féle²
leveltárból [!] szedett adatokból, s ez úttal még több iránti vágyát
nyilvánítá; mire nézve még szolgálni fogok holmival, [!] mihelytt időm
engedi gyűjteményemet [!] tovább [!] felturkálnom. Most csak a kézutba
10 kerülteket másoltattam le hamarjában. II Egy pár régi levélnek jócskán
meg viselt eredetijéről van itt hú másolat, talán majd a jogi régiségek

közt vagy valahol használható.^a – III^b A gyermekjátékokat a szegedtáji népszokások sat gyűjteményéből kivonva a Kisfaludy társaság népdal gyűjteménye számára küldöm³ vagy ha ott nem kell: Gáspár János nagy
15 enyedi tanár urnak, ki illyesek küldésére egykor felkért. IV. A Bethlehem járások egy pár mutatványát, ha a Kisf.[aludy] társaságnál nem kellene, t.[isztelt] Szilágyi István M.[áramaros] szigeti tanár Urnak kívánom átengedni, ki mint saját leveléből tudom, e tárggyal tüzetesen foglalkozik. Ezeket illetőleg azonban meg kell jegyeznem,^c
20 hogy az ide mellékelt közlemény az effélének legalantibb nemű salakjából való, s mint ilyen néhány trágársággal szennyezett s bohoczkodásba csapongó productio a tárgykezelőnek méltányos ítéletét kívánja, nehogy ebből egyéb valamire történjék következtetés. – Ugyanis a hol rendes vallási oktatás van, ott, ha még dívik a bethlemjárás, már újabb
25 szerzeményü^d (Tárkányi J.[ózsef] B[éla] énekes könyvéből⁴ s másokból vett)^e vallásos énekekkel történik ez, és a trágárságtól teljesen ment. Az ide mellékeltek a tanyai és alsóbb rétegi városi proletár nép közt lapangnak és ott is csak úgy improvisálva szövetnek közbe holmi piszkosságok, t. i. olly helyeken, hol a szereplők avval sikert (anyagi hasznot)
30 aratni vélnek, a minthogy ezt czélzásaik is mutatják. Az okos kezelő tudni fogja mindezt igazi okára vissza vinni. Részemről objectiv hűséggel közlöm, mint a hogy illyesminek közlését szükségesnek vélem. De hozzáteszem még a nép idősbjeinek azon megjegyzését is, hogy „ezt a piszkos beszédet vallásos dologba vegyítve csak az óta lehet hallani,
35 mióta a német világ annyra divatba hozta az istenkáromló erkölcsöket”[.] – Nagy kár hogy illyesmik gyűjtésére régebben nem ébredt nálunk a gondolat, s még most sem eléggé szemes a gyűjtés vágy. –

Bátorkodom ezennel fölemlíteni, hogy a közmondások, tájszavak s egyéb efféléken kívül, mellyek összeállítására folyton ohajtom az időt,
40 meg van kéziratáramban az egész szegedi boszorkánypör<,> másolata, mely^f saját felügyeletem alatt s nagy részben általam készült már 10 éve,

^a Az „Igy p.[éldául] a magyar genealogiat illetők [...] jogi régiségek közt vagy valahol felhasználható” rész ceruzával aláhúzva

^b III – besz.

^c jegyeznem – é [?]

^d szerzeményü – r jav.

^e (Tárkányi J [...] vett) – lapalji besz.

^f mely – besz.

s némileg Ipolyi által is fölhasználva a M.[agyar] Mythologia függelékében,⁵ mert már nyomtatás alatt volt a M.[agyar] M.[ythologia] midőn ide kerültem. – A városházi levéltárban lévő boszorkánypör diribdarab
45 papir rongyokon van szakadozott részletekben. Ezekről a lehető leg gondosabb figyelettel vettem le másolatomat, mellyből látható, hogy a Palugyai Imre által közölt mutatóanyagok⁶ sokban hibásak. Ezekből látható az is mily mese a Dugonics anyjának megégetéséről és az ifju Dugonicsnak gyermekkorában e jelenetnél részvétéről szóló mendemonda,
50 mint azt Jósika^g M.[iklós] „Szegedi boszorkanyai” [!] után némellyek komolyan s történeti adat gyanánt kongatják. (1855 a Magyar Sajtó 36^{ik} száma Athenaeumában [!] czáfolgattam már e végett Sárvány B[élá]-t).^{h7}
– Ha Grimm Jakab és Vilmos⁸ szelleme hathatósabban megszállná hazai tudományosságunkat: gondolom a boszorkánypörök is méltatva lennének a hazai tudomány érdekében ugy, a mint kell. – Ha a m.[agyar] t.[udományos] akademiának volna kiadó szándéka: az én mintegy 22 ivre terjedő kéziratom lemásoltatása s rendbeszedése iránt szivesen teljesíteném rendelkezését. Nyomtatásban mintegy 5–6 ivre menne ez. – Méltóztassék ezt az illető helyen, alkalmilag [!] érinteni, ha nem fölösleges. – Ide csatolom egy keserves ének másolatát is, mellyet a régi
60 levelek közt találtam; nem tudom származását, azt sem, hogy nyomtatásban van-e valahol.ⁱ

Bocsánat! hogy ennyi kéréssel alkalmatlankodom: ugy hittem, hogy így leginkább czélhoz juttatom ez apróságokat. Máskor^j más uton
65 igyeköztem holmit közbirtokká tenni: de vannak még a választottak közt is, kik az efféle csekélységet legfeljebb megmosolyogják, vagy félre vetik a szemétkosárba. Ha az idemellékeltek sehol sem használhatók: bátor vagyok kérni azoknak lepecsételten s nevem alatt T. Csösz Imre⁹ kegy.[es] rendi Gymn.[asiumi] tanárhoz küldetését, valamint a „Fásult
70 kedélyről” irt czikket¹⁰ is, ha annak^k tartalma a „Koszorú” elveivel kevéssé [!] férne össze. Dilettans irogató^l létemre nem kívánok tolakodó lenni, oda hol válogathatni az elme termékekben. A jótakarás bir csak

^g Jósika – s z-ből jav.

^h (1855 a Magyar [...] Sárvány B-t) – lapalji besz.

ⁱ , azt sem, [...] valahol. – besz.

^j . Máskor – . M , m-ből jav.

^k annak – n z-ből jav.

^l irogató – o ó-ból jav.

holminek megírására. En^m [!] a fásult kedélyről szólani nagyon alak-
alomszerűnek találtam most, midőn e kórság szinteⁿ divattá toltá föl
75 magát. Legközelebről volt alkalmam tapasztalni egy illy divatos ifju
oriást, ki jeles tehetségei s mindennemű adományozottságánál fogva
roppant hazafi szolgálatokra volt képesítve; és szép tehetségeinek illő
kimivelése helyett a fővárosi létet mint egyetemi polgár<!> arra használ-
ja, hogy egy pár hónap alatt egy ezer s^o néhány száz forintot elkölt és az
80 egyetemben be sem iratja magát, hanem folyton a kocsmákban hentereg.
Pedig elmondhatja ám, hogy longus post me ordo idem petentium
dedecus.¹¹ – S így hát bizony van kire szoljon a dorgabeszéd. De ha a
koszorúba kemény, – befér máshova. A propos a Döderlein Lajosnak¹²
alapul vett iskolai beszéde található e könyvben: „Öffentliche Reden mit
85 einem Anhang Pädagogischer und Philologischer Beiträge von Ludwig
Döderlein Frankfurt am Mein und Erlangen 1860” 132 sat. lap. Akkor a
nagy sietség miatt feledtem ezt följegyezni, pedig elvem a kútfőt hűen
idézni, s^p nem szeretem a másét amugy magamé gyanánt felmutogatni.
Kérem tehát ez idézet melléklését, ha netán megjelennék alkalmilag,
90 mint a nyílt levélben érintve van.¹³

Bocsánat e hosszas alkalmatlankodásért. –
T. Igazgató Urnak

őszinte tisztelője
Csaplár Benedek^q

^m En – n jav.

ⁿ szinte – besz.

^o s – besz.

^p s – besz.

^q egyb.

1764.

SZÁSZ KÁROLY – ARANY JÁNOSNAK

[Szabadszállás, 1864. január 8.]

Kedves Barátom!

Greguss¹ lakását nem tudva, hozzád kell II Rikárdomat s a bíráló-
tokat visszaküldenem. De ez éppen jól jó így, mert legalább megköszön-
hetem ráfordított nagy gondodat.² Köszönetem őszinteségét azzal véltem

5 legjobban bebizonyíthatni,^a hogy csaknem minden megjegyzésednek eleget tettem vagy tenni igyekeztem. Egy pár mi úgy maradt, vagy csekély fontosságú, vagy nem voltam képes változtatni. De az mindössze kettő-három.

VIII Henrik már csak várjon sorára;³ ámbár igen szerettem volna hadd mondassék mi előbb ki reá az admittitur.^{b4} Mert honorariumára szükség volna. Hát annak mi a módja hogy az ember az elfogadott darab 200 frtjához jusson. Az illető fordító kérje-e Tomorytól, vagy a társaság jelentse-e be s mintegy utalványoztassa? – szabály levén hogy mikor a darab elfogadtatik, adja T.[omory] a 200 frtot.⁵ – ?

15 Béla⁶ azt írja nekem, hogy a Téli rege kézírata nincs Gregussnál, mert birálaton van kinn; ez nem lehet, mert az már átment a bírálaton, el is fogadtatott rég már; a bírálók (Salamon^c és Lukács)⁷ megjegyzéseí voltak is nálam, vissza is küldtem p[oste]r[estante].⁸ Csak a kellene még hogy a kézírata elveszzen! – Kérlek kérdezd meg, ha Gregussal össze jössz, – mire most az Akad.[émiai] Gyűlések elég alkalmat fognak adni.

20 Visszatérve a Richardok és Henrikekre: Egressy megjegyzéseit⁹ is a hol lehetett számba vettem. De néhol absurdumokat követel s követeléseí végre a verses forma ellen vannak intézve.

VIII Henrik leendő bírálóit^d kérem, vegyék figyelembe hogy 25 Sh.[akespeare] minden darabjai közt egy <is> sincs^e ily nehézkes nyelvű, incisumokkal¹⁰ túlterhelt, versetlen versekben dús, – mi persze a fordításon is megérzik a nélkül hogy a fordító hibája volna. – Kérlek e jegyzetet, (mely nem csak tölem származik, hanem minden Commentator<ok>, s a többi közt épen Delius¹¹ is, felhozza.) közöld velök, midőn 30 a darab bírálatra kiadatik.

II Rikh.[árd] kéziratát pedig, a netalán megkerülendő Téli regével együtt, ha Béla majd kérni fogja, kérlek add át neki.

^a bebizonyíthatni – i jav. vagy th.

^b admittitur – m jav.

^c Salamon – o tint.

^d bírálóit – ő jav.

^e sincs – besz.

Bocsáss meg, hogy ennyivel terhellek.
Öllelek s vagyok
35 szerető barátod
Szász Károly.
Sz[abad] Száll.[ás] 1864 Jan 8^{ik}.

1765.

ARANY JÁNOS – TÓTH LŐRINCNEK

Pest, jan. 13. 1864.

Tisztelt Barátom!

Én a Koszorú jelen félévi példányát tiszteletpéldány képen rendeltem meg számodra, így akarván – miután a múltévben előfizetted s nem lehetett – szives közremunkálásodat a lap számára némiképp meghálálni.¹

5 A Koszorú mostani budgetje oly silány, hogy nem tudom miképp bírom ki a jelen félév terhét is: mindazáltal ez nem ok arra, hogy a régibb folyam tartozását mig bírom, ki ne fizessem, és így, a tisztelet példányon kívül, még küldök részedre 30 ftot a multakért; ellenben a Kisfaludy társaság új folyamára – mely amazzal nem vegyithető össze, a 4
10 ftot elfogadom.

Szives tisztelettel és köszönettel maradva

őszinte [!] tisztelőd
Arany J^a

^a egyb.

1766.

TÓTH ENDRE – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[1864. január 18.]

[Tóth egyrészt a kiadók által ért sérelmek elleni tiltakozását küldi és annak kiadását kéri,¹ továbbá – lehetőség szerint – munkái honoráriumát szeretné megkapni² és *Bertran de Born* című művének megérkezéséről érdeklődik.³]

1767.

ARANY JÁNOS – EGRESSY GÁBORNÁK

[1864. január vége]

A Shakspere-fordítást¹ [!] tegnap átadtam a színházi szolgának, ki a bírálatra való darabokért² szokott járni, hogy vigye hozzád, vagy Csepreghy³ urnak adja át, remélem meg is^a tette az utóbbit.

A pályaballadákat XXIII-XXXV itten veszed.⁴

5

Arany J^b

^a is - í í-ből emend.

^b egyb.

1768.

TÓTH ENDRE –ARANY JÁNOSNAK

Vatta, febr. 3. 864.

Igen tisztelt barátom!

„Habent sua fata...”¹ de ugyan mi az, a mimre én ezt el ne mondhatnám?! Ha már más módot nem talál a fatum: előveszi a leveleimet s kezeli úgy hogy soha az illető ne láthassa. Mert nem tudok mást képzelni midőn a mult hó 18^{án} egy hozzád írt levelemhez² csatolt némi „Tiltakozás”ról az óta semmit se hallhatok.

Felkértelék ugyanis ama sorokban a tiltakozás közlésére, miután az^a „Alföldi album”³ szerkesztői azt az impertinentiát⁴ követték el, hogy Albumokba kért költeményemet onnan kihagyva, a „fővárosi lapokba[”] adták ki.⁵ Ez jogtalanság. Tiltakoztam továbbá a „Családi kör[”] ellen, ki 3^{ik} számában egy költeményem végsorait⁶ merejül⁷ elválasztatva adta ki. Azt nem lehet aláírnom, in competens⁸ kezek után,^b kivált.

Kértelek továbbá, hogy ha lehet, ha a pénziák engedik: emlékezz meg rólam, mert nehéz napjaim vannak!

15 Most még arra kérlek, először: mondd meg, kaptad-e Január elején küldött „Bertran de Born” című versemet?⁹ Másodszor: az a ballada a

^a az – z l-ből jav.

^b , – besz.

Kisfaludi társaságé-e?¹⁰ ha nem: vedd át lapod számára. Apropos. Hát ez nem megint fatum: a nélkül hogy megnevezné,^c <tudtam> kik voltak a bírálók, a „fővárosi lapok” azt mondja róla, hogy silány ballada biz a¹¹ –
20 azután meg’ megjutalmazták.

Én azt tartom, hogy amit egy szemén szedett társulat megjutalmaz, az ne legyen, annak nem szabad silánynak lenni. Ha jó, mint jó jutalmaztassék meg, ha silány,^d vettessék félre simpliciter¹² s a díj maradjon ben. [!] Öröme^estebb olvastam volna ezt, mint amazt. De hát
25 mondom: habent sua fata..!

Végül, amit legelől kell vala írnom: fogadj el őszinte örömömből egy zöld levelkét koszorúdba¹³ előre is azon élvezetért, mely „Buda halálában” vár reám.¹⁴

Isten veled! tarts meg engem szeretteid között tisztelő s szerető ba-
30 rátodat

Tóth Endrét

^c hogy megnevezné – beszúrva

^d silány – s r-ből jav.

^e öröme^estebb – b jav.

1769.

SZILÁGYI SÁNDOR – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[1864. február]

[Szilágyi egy csomagot küld a *Caelius és kedvese* című fordítással¹ Gaston Boissier a *Revue des deux Mondes*-ban megjelent, római tárgyú munkájából. A nagykőrösi önképzőköri társulat Koszorú-példányait is szeretné rendezni.]

1770.

JÓSIKÁNE PODMANICZKY JÚLIA – ARANY JÁNOSNAK

Brüsszel, Feb. 8^{kán^a} 1864.
25. Rue de la Cómune

Tisztelt szerkesztő ur!

Ide mellékelve bátor vagyok önnek ismét egy novellát küldeni,¹ azon kéréssel hogy ha talán hasznát nem vehetne becses lapja számára, legyen szives a kéziratot nekem viszaküldeni, mivel másolatban nem
5 birom azt.

Férjem a legszivesebben üdvözöli;^b én pedig tisztelettel vagyok
Jósika Miklosné [!]

^a 8^{kán} – a ^{kán} külön aláhúzva

^b üdvözöli - üdvö- jav.

1771.

SZILÁGYI ISTVÁN – ARANY JÁNOSNAK

[Máramaros]Sziget, febr. 10. 1864

Kedves Barátom,

Beakartam [!] várni a pesti ünnepélyek elmulását,¹ hogy levelem nyugott [!] állapotodban találhasson. Tudtam, hogy e napok rád nézve nem kevés teherrel jártak, s nem tehetém, hogy azokból csak egy
5 percedet is elfogjam. Most azért fogom az alkalmat s irok, válaszolván egyuttal Októb. 27-ki értesítésedre is, de meg arra is, a mit Koszorud Nyílt levelezési rovatában izentél.²

Igazad van, én számlaltam [!] el az időt de csak magamra nézve én; a többiek ügye csak Szathmaritól³ [!] szállott rám, s ő nem hagyván
10 azokról nálam közelebbi sem utasítást, sem felvilágosítást, minthogy én csakugyan az évekhez tartottam magamat:^a innen lett számításom is, de a mi, mint felvilágosítál, nem bizonyosságon alapult, hanem csak suppositumon.⁴ De csakhogy felvilágosítál!

^a : -, -ből jav.

Ezt tudva azonnal hozzá fogtam a pártfogó urak s asszonyságok
15 executiójához.^{b5} Mennyire mehettem eddig: itt látod, itt veszed. Naprul
napra biztatnak; de mivel a jó rész kívül lakik Szigeten<,>: nem megy
könnyen; nem rohanhatom meg őket azonnal, helybe kell várnom.

Az ide csatlott pénz következőktől gyült:

	<u>1862ről</u> : Pataki Jánosné ⁶	4 ft.
20	<u>1863ről</u> : Szarka József ⁷	4.
	Nánásy Lajos ⁸	4.
	Szőllősi Balázs ⁹	4.
	Szőllősi Miklós ¹⁰	4. (n̄: <u>né</u>)
25	Szaplonczai József ¹¹	<u>4.</u> 24 ft

Rajta vagyok, hogy a többieket is behajthassam. (1862ről még van
Váradi Gabornál¹² [!]). De azt meg kell [!] jegyeznem, hogy Szatmári
Károlytól, kinek a hozzám jött példányokat rendesen utána küldöm
Enyedre, és Tomory Sándortól,^{c13} ki most Pesten káplán Török Pál¹⁴
30 mellett, nem én vehetem be a hátralék illetményt; mihez képest irántok
más útát fogsz felhasználni.

Igy a multtal számolván annyira a mennyire: várom a jövőre nézve
tett határozatát a társaságnak. Mi sorsot szántatok e vállalatnak? Itt van-
nak a kik a 2^d Cyclusra sem lépnek vissza a pártolástól. Hadd tehát tud-
35 nom a jövőt; még eddig felőle semmit sem olvastam sem lapodban, sem
másutt.

Most szeretnék valamit írni magam dolgairól is: de nincs mit.
Excussus propriis, aliena negotia curo.¹⁵ Minden napom, minden órá-
m annyira elfoglalták, hogy magamra gondolnom sem lehet. Így lett az,
40 hogy sem nálad, sem az Akademiánál jelét sem mutathatom, hogy élek.
Mindenem, a mihez fogtam, csonkán áll.

A minap érdeklél olvastam Keménytől [!] a Classicismus stb-ről
írt sorokat.¹⁶ Eszembe jutott, hogy a renaissanceról Lövei Klára¹⁷ (most
francia or[szág]b[eli] nevelőnő) Szigeten laktában egy kis fordítmányt
45 tett volt le nálam. Érdekes [!] olvasmányu tárcza czikk. Idecsatlom, vedd
fel a Koszorúba; megérdemli itéletem szerint, hogy felvedd.¹⁸

^b executiójához – a két magánhangzón felcserélve az ékezet

^c Tomory Sándor – össz.

Három darab nyomtatványkát is csatlok ide: Egy neked; a többit juttasd kérlek az irt helyekre.¹⁹ Statisztikai adatnak jó lesz azokon a helyeken is.

50 Előfizetőid közé ird oda feleségem; ki rólad Pesten találkoztunk óta igen melegen emlékezik; azt sajnálva csak, hogy kedves családdal meg nem ismerkedhetett. Fiam erősen mondja már a hic haec hocot.²⁰ Most töltötte be a 11-et.

Papirom elfogyott. Nem is gratulálhatok eléggé új dicsőséged-
55 nek.²¹ Isten veled! Szeress!

Szilágyi

1772.

SZABÓ DÁVID – ARANY JÁNOSNAK

Nyíregyháza. febr. 16. 1864.

Arany Jánosnak üdvözlétét
és baráti kéznyújtását

Szabó Dávid.¹

Ha már rég, N.[agy]Körösön történt tisztelgő látogatásom óta,² az
5 idő elmosta volna emlékedben arczvonalamat: íme ide zárkozom in
effigie,³ hogy recapituláltassam magamat;⁴ 's mint testben lélekben
ismerős, elfogadott barát, törekszem elődbe lépni. Ne zárd be, kérlek,
szíved ajtaját előttem; tégy boldoggá az odabocsáttatás által. Az őszinte
bizodalmasság a' legnagyobb megtisztelés. E' forró tisztelet adjon ne-
10 kem jogot barátságodhoz.

Mondom, arczban és lélekben lépek elődbe. Küldöm költői mű-
vemem, a' „Béla futását”, – mint szegény hegyközi ember küldi fiacská-
ját nagyvárosi magasrangú rokonához, hogy vezesse az azt a' világba.
Légy szüleményemnek, az én hosszú, hosszú vajúdásom gyümölcsének
15 keresztapja, kegyura, életadója. Evvel – ha fogsz benne találni
világravalóságot – tartozol iránta, édes Barátom! Mert Te szorítottad őt
le napvilágos küzdterről a' halálos sötétségbe. Bátorkodott ez „Budád-
dal”⁵ versenyezni. Bocsásd meg neki; nem tudta, hogy a' nyurga fagyal
a' sugár cziprushoz merészel mérközni. Egyébiránt csaknem agyon
20 döbbsent, a' mint merénye kiderült. De teljes lélekkel meg is nyugodott
oly győzelem ellenébeni leveretésében. Hanem Te nyujts kegyes jobot

[!] a' melletted elesettnek. Ha genesisével megismerkedel, erre még hajlandóbb léssz.

Vörösmarty és Bajza korában illatozott vala az én ifjuságom; a'
25 Garay,⁶ Vajda,⁷ Kunoss,⁸ Gyurmán⁹ munkás barátságában, – férfiaké-
ban, kiknek – fájdalom! ma már csak neveik élnek. Ily szemek előtt, és
lelkeikben, élve, ha mustármagnyi szellem szorúlt volna is belém, fej-
lődnie kellett annak. De a' magára hagyott ifjú, más pályán – az orvosin
– akarta életét érvényesíteni. Így a' Gráziáknak csak lopva áldozhatott.
30 De azért áldozott; – ennek bizonyosságai a' prózában és versben, Borkúti,
Mádi, Ó-sz sat. álnevek, 's néha saját név alatt, a' Rajzolatokban, Ko-
szorúban, Társalkodóban, Atheneumban, [!] Tudománytárban megjelent
dolgozataim. – Ekkor, tehát még 1833-6ban, kezdtem én a' Tatárfutás
énekléséhez. És elkészült belőle nagyobb részint, kilencz ének.
35 Azomban az ifjú lélek vidám hangjához sötéten illő zordon szöveg,
feledésbe ment. A' gyakorlati, apró örömeikkel, súlyosb nyomorokkal,
de állandó küzdelemmel rakott élet elszórt, vagy inkább lelánczolt. – De
jöttek idők, melyek hajlandóvá tevék a' lelket, – ha képes volt arra, –
ábrándvilágba csapongani. Zimankós lett a' hármas bércz alatt, mint ha
40 Batu hordáji viharzottak volna keresztül Szent István telkein. – Így –
több mint huszonöt év múlva – kerültek kezembe a' lomtár zugából az
egér-rágta ívek, melyeken a' tatárok rombolának és ásák a' sírt Magyar-
országnak. Olvastam, olvastam – visszaifjodva és fájdalomban eszmél-
kedve, – és önkénytelen javítgató toll jött kezembe, – és lassanként ki-
45 emelkedett lelkem az annyi évek alatt ráülepedett porból. Annyi hason-
latosság az eseményekben 600 év előtt és után! Az apa kétszeres polgár
és hazafi levén: daczos remény, mint új vulkán a' zajgó tengerből, emel-
kedett ki a' katonai executiók¹⁰ és országos sülyedésünk által sanyart
kedélyből. – És e' daczos reménynek hangja volt, – oly hangja, melyet
50 hallatni szerettem volna Karpátoktól Adriáig. Így fogtam hozzá a' Xdik
énekhez; és a' siralomba temetett hazának feltámadásával végződött az
Epósz.

Hatos méretű versekben volt kezdve régen, a' vágató versek korá-
ban, a' mű, – lehet hogy ma nem előnyére. De, véleményem szerint,
55 méltatlanságot követnétek el nyelvünk géniuszán, ti hatalmasok, ha őt a'
szép mezején, ily mértékben való mozoghatástól eltiltani akarnátok. Ne
törjön ez alak „Béla futása” felett pálczát; ha egyébiránt a' korszerű –
majdnem mondhatnám, irány-műben találsz okot a' közkézbe adásra. –

60 És keress benne azt, édes tisztelt Barátom! Lopj el dolgaid özönétől
borított időből egy kis részt, és keress ebben kiadási érdemet, – s
akkor tégy vele szabad belátásod szerint; – és azután légy kegyes azon
reményt hagyni nekem, hogy értesítő válaszodat fogom nyerni.¹¹

Isten tartson meg egészségben, az én lelkem örömére is!

1773.

TÓTH ENDRE – ARANY JÁNOSNAK

Vatta, febr. 17. 864.

Tisztelt barátom!

Remélem, nem tagadod meg kérésemet, midőn az ide mellékelt
„Nyilatkozatot” [!] lapod jövő számába felvételni ohajtom.

Ily jutalom nem az én lelkemhez való. Annyit minden esetre
5 szemelött [!] tarthatott volna a választmány, hogy kebelén kívül is van-
nak a kiket ily visszás eredmény vérig piríthat... Nem azt a 34 balladát
érte a legsulyosabb elítélés, hanem egyedül az enyémet – s ha tudod
méltányolni törekvésemet, azt hiszem, nem fogod e ballada¹ felőli öszin-
te nézeteidet velem közleni; multkori „Nyilt postád”² folytán úgy is
10 várom, ha várhatom, leveledet. Most pedig, egészen kezedre bízom ama
ballada sorsát, bánj’ úgy vele amint jónak látod.

Fogadd^a legmelegebb üdvözetemet!

tisztelő barátod

T Endre

15 Nyilatkozat.

Céltévesztő iránynak látván azt, ha valamely társulat a pályaaered-
ményeknél a nyerőnek egyik kezében oda nyújtja a díjat, a másikban
pedig megvonja tőle a pályalombot s így, ugyanegy dologért egyszerre
jutalmaz és büntet, mit, előrelátással, alapszabályainál fogva, kikerülhe-
20 tett volna: a helyett, hogy a „Kisfaludi [!] társaságnak” a „Koszorú” ez
évi 7^{ik} számában megjelent titoknoki jelentésére³ az antikritika tollához
nyulnék s az elősorolt balladai hiányok és „utánzások” vádját cáfolgat-
nám – kijelentem, hogy a jelentésben olvasható, részemre ítelt jutalmat

^a Fogadd – f [?]

el nem fogadhatom s azt ezennel a „Kisfaludi [!] társaság” szabad ren-
25 delkezése alá bocsátom.

Kelt Vattán, február 17én 1864.

Tóth Endre

1774.

NAGY PÉTER – ARANY JÁNOSNAK
[Elveszett]

[1864. február]

[A levélíró Arany és a Koszorú helyzetéről érdeklődhet.]

1775.

ARANY JÁNOS – TÓTH ENDRÉNEK

Pest, febr. 19. 1864.

Kedves barátom!

Valóban ideje hogy ne halogassam tovább az írást, melyben eddig
részint a sokfelé kapkodó elhalmozottság akadályozott, részint, elvesz-
vén egy pár leveled, nem tartottam nagyon sürgetősnek.

5 Szivemből sajnálom esetedet a balladával. De barátom, a bíráló vá-
lasztmány nem ítelt te rólad a te művedről, hanem ítelt 35 névtelen bal-
ladáról. És a választmány annyira^a nem talált jót ezek közt, hogy teljes
egyhangu meggyőződését mondotta ki, midőn sajnálattal említé meg
jelentésében hogy <min> úgy látja, minden valamire való tehetség visz-
10 szonult a pályázattól. A jobbaknak talált pályamunkák – vagy kettő,
felolvastatott a társaság ülésében is: a jelenlevők – megmondhatja Ka-
zinczy Gábor, ott volt¹ – osztoztak a <társaság> választmány ítéletében:
és osztoztak különösen arra nézve, hogy a „H.[alvány] Panna” egész
hangulatában felismerhető, melyik ballada hatása alatt készült. Nagy
15 volt hát a megütközés, midőn ily előzmény után a jelíges levélből a te
neved tűnt elő. De a jutalmat még is ki^b kellett adni, mert az alapszabály

^a annyira – í [?]

^b is ki – ís kí [?]

így szól: „a jutalom a bár csak viszonylag legjobb munkának is kiadatik, hacsak különös okoknál fogva a pályadíj kihirdetésében világosan más nem volt kikötve.” E pályadíj hirdetésekor nem volt ily kikötés, nem lehetett hát visszahatólag határozni,^c de az új pályahirdetésben már látod benne van, hogy csak önálló becsű munkának ítélthetik a jutalom. Persze ez neked nem használ semmit: de legalább más nem járhat úgy mint te.

Leveled egyik pontja így szól: „ha tudod méltányolni törekvésemet, azt hiszem, nem fogod e ballada felőli őszinte nézeteidet velem közleni.” Hogy értsem ezt? Toll hiba-e a nem? Vagy épen azt akarod mondani a mi irva van? Ez utóbbinak nem látom okát, miután én nem ígértem hogy közlendem nézeteimet. Szavaid logikájából azt kell kihoznom hogy épen felszólítasz őszinteségre. S én őszintébb^d leszek, mint talán vártad; őszinte bevallani, a mit úgy látom nem tudsz, hogy – egyike voltam a pályabírálnak.

Hárman voltunk² – ketteje legalább oly ember, kiről azt tartják, hogy ért a dologhoz. Itéltünk elfogultság nélkül személyek iránt, – még gyanítani sem tudtuk egyik műnek is a szerzőjét. Ne essék zokon – de a te művednél se gondoltunk oly szabású költőre mint te. Ismerem a te módodat, de minden egyébre gondoltam volna, mint hogy te irtad ezt. Az „utánzás” szót nem én mondtam ki, mondta már a titoknok, ki ezt leszámítva szintén a tiédet jelezte legjobbnak, midőn a hozzá beérkezett műveket olvasgatta; mondotta két bíráló társam; kimondta az egész ülés, hol műved felolvastattott; mellettem mindjárt Tóth Kálmán is, ki a jelíges levél felbontásáig épen úgy nem gyanította, hogy te légy a szerző, mint senki; csak midőn nevedet hallotta, akkor kezdett pattogni egykissé a bírálók szigora ellen.³

Ime tudsz mindent: ítélj^e el, ha ily körülmények után elítélhetsz. S ebben jóformán ki van mondva őszinte^f véleményem is. A pszichologiai alap jó, azt mondom én is, az a szeg zörgés eredeti gondolat és jó hatású, a nyelvnek is van érdeme (de nem annyi, mint tőled megszoktuk) de az egész mindenkinek Ágnes asszonyt juttatja eszébe: ezt a benyomást

^c határozni – í [?]

^d őszintébb – őszintébb [?]

^e ítélj – í [?]

^f őszinte – ő [?]

elvitázni nem lehet. Az író^g maga sokszor nem érzi az ilyet, mások
50 azonnal.

Ezek után nem tudom,^h akard-e hogy közzé tegyem nyilatkozato-
dat, épen én, a társaság igazgatója s egyikⁱ bíráló. A mostani szám már
úgy is ki van szedve, abba nem fér, ha a jövő számba akard, belé tehe-
tem. De úgy vélem, elég volna irnod a titoknoknak,⁴ ha a jutalmat nem
55 fogadod el; az úgy is kijöne [!] a társaság üléséről való jelentésben, mely
minden ülés után azonnal közöltetik minden lapban.

A balladával hogy tegyek a mit akard, írod. A kézirat a társaságé,
nincs nálam; ha Greguss átadja s a társaság kiadásra^j számot nem tart,
<(.....> úgy kiadhatom a Koszorúban.⁵

60 Végre köszönettel ide zárok 20 ftot a múlt év második felében
megjelent két versedért.⁶ Nagyon szűkön jut, csak alig tengek e félév-
ben, pedig^k ime a múlt év terhéből is van még fenn. Összes
honorar.[ium] budgetem alig megy többre 500 ftnál e hat óra, a többit^l
a „szerkesztő úr” havidijából kell pótolnom, mely szintén nem sok.

65 Bocsáss meg e sok irkafirkáért, és ha tudsz, szeress egy kissé még
ezután is.

barátod
Arany J^m

^g író – í [?]

^h tudom – m d-ből jav.

ⁱ egyik – í [?]

^j kiadásra – í [?]

^k pedig – p jav.

^l többit – í [?]

^m egyb.

1776.

ABONYI LAJOS – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[1864. február vége]

[Abonyi valószínűleg valamilyen igazítást kíván tenni megjelenés előtt ál-
ló novelláján.¹]

1777.

TÓTH ENDRE – ARANY JÁNOSNAK

Vatta, febr. 21. 864.

Tisztelt barátom!

E percben olvasám át nyájas és őszinte soraidat, miknek tartalmán s a balladai bírálás mikint [!] törtentén, [!] egy makulányi kétely se fér lelkemhez. És nem is az eredmény feletti itélet az a mi lelkemet sebzi
5 leginkáb; [!] mert hogy valakinek kimondott meggyőződését el ne tudjam viselni, sőt ha hasznomra fordíthatom, meg ne köszönjem: sem annyira gyenge, sem oly szűkkeblü nem vagyok.

Hanem, ha a titoknoki^a jelentés¹ azon^b pontjához érek hol az mondatik, hogy a „társaság a felolvasásra se^c méltathatta”: onnan kezdve
10 egész odáig, hol „a szántás vetéshez” utasít a titoknok ur: nem szükségkép kell-e^d azt éreznem hogy ez egyenesen személyem ellen van intézve? mert hiszen a jelentés bizonyára a névrejtő levél felbontása után formuláztatott!

Sokszor tépelődöm az óta magammal: valyon nem helyesen fog-
15 nék-e cselekedni, ha örökre ketté szakasztom azt a húrt, melynek, én nem tehetek róla! szükségképen hangot kelle adnom; melyet egy pár hivatott szellem baráti szivességgel jutalmazott; mit az „auri sacra fames”² viszketege nem súlyesztett el, s most az egy társaság nevében az ország előtt proscibáltatik³ – mondom, valyon nem cselekedném-e
20 helyesen? Magam sem tudok magamnak felelni, s ki felelné más!

De nem időzöm tovább e pontnál, s őszinteségednél fogva, áttérek a bírálat egy azon helyére mely az „utánzást” illeti. Midőn ezt illetőleg végig olvastam soraidat: megdöbbsentem. Miért állitgatnám előtted, vagy támogatnám okokkal, hogy midőn e szerencsétlen balladát írtam, még
25 csak messze, távol, a lélek világmélyében sem csendült fülembbe, öntudatommal, Agnes [!] asszony hangja..? hiszen, ha ezt tudom vala: kell-e mondanom, hogy semmi áron, nem hogy pályára küldöm, de meg se írom?! Ismét mondom, s bizonyommal mondom, hogy megdöbbsentem,

^a titoknoki – t jav.

^b azon – o és n egyb.

^c se – besz.

^d kell-e – e besz.

mert a jelentés óta is folyvást kerestem a reminiscencia⁴ forrását és –
30 nem találtam! És most, míg még valamit mondanék hozzá, elfogulatlanul jelentem ki előtted, hogy igazságod van: a benyomás, a reminiscencia rajta van. Mint a terhes asszony: én nem tudom mikor csudáltam rá. Hanem hogy mindent elmondjak,^e a mi a legeredetibb, az most jön. A ki annyi baj közt él mint én, ha akarna is valamit összeállítani,
35 gyakran a bajtul, nem leli a tárgyat. Végre eme ballada meséje, egész gyermek koromtól ismeretes lévén előttem, mit némi leszámítás mellett eredetileg a népnél hallottam, eszembe ötlött. A formát vagyis a hangot még nem^f éreztem benn, a tárgyra. Pár nap múlva, hogy ezen el-elgondolkodtam,^g kapom ajándékba, kit eddig alig egypár verséből ismertem,
40 Chamisso,⁵ (Berlini 1861) költeményeit. – A jegyző szalagnál a 172 lapon nyitottam fel. Olvasom az „Alte Müller”t...⁶ – Én soha se írtam refraines balladát. E felett merengve szövődött lelkemben a boldogtalan Halvány Panna. Öszintébb confessiót⁷ a vérpadon se tehetnék. –

Még egy pár sorra kérem türelmedet. Multkori levelem mutatja,
45 hogy mennyire meleg fejjel írtam, hiszen még a mire^h kérni akartalak hogy tedd, arról isⁱ azt írtam hogy ne tedd! Köszönöm a tollhiba^j megértését. Nem gondoltam akkor többre, csak a Koszoru szerkesztőjére mikor ama nyilatkozat közlésére kértelek. Nem, nem kívánom hogy azt közöld. Belátom, hogy méltányos észrevételed iránt mennyire méltánytalan volnék ha azt tenném. És nem közlöm azt egyebüttl se. Teszem
50 csupán azt a mit tanácsolsz. Azért, kérlek alásan, mivel nem tudom a titoknok lakását, légy oly jó, és származtasd hozzá ezt a mellékelt^k levelkét. – Én a jutalmat továbbá se fogadom el. Kérem a társaságot, hogy mint saját[tjá]val rendelkezék.⁸ –

55 Köszönöm végre, szives baráti megemlékezéseted! Valóban szomorú, hogy a budget úgy áll, s a viszonyok sem nyújthatnak jobb reményt! Miután a társaságtól a jutalmat el nem fogadhatom, azt hiszem hogy a kézirat is szabad. Kérlek vedd át a titoknoktul, és azt te – semmi-

^e elmondjak – a á-ból jav.

^f nem – besz.

^g elgondolkodtam – k g-ből jav.

^h amire – r t-ből jav.

ⁱ is – besz.

^j tollhiba – a jav.

^k mellékelt – melléket-ből emend.

sítsd meg. Lapod számára, nem sokára küldök valamit; most képtelen
60 vagyok.

Hogy én „szeresselek még ha tudlak egy kissé”? Ez nekem most is
vigasztalásom hogy szeretlek, és szerethetlek, őszintén tisztelő barátod

Tóth Endre

1778.

SZEMERE MIKLÓS – ARANY JÁNOSNAK

[1864.] Tán 27 Febr. anyit [!] tudok
hogy szombaton.¹

Kedves Jancsim!

Ugyancsak sokára váltom be adott szavamat. – Két verse [!]
küldök,² mind kettő összevissza corrigálva. Nem is kísértem meg tisztán
le írni újra, előre tudva hogy ismét illy sok ákombákkal lenne telve.
5 Ez az én átkom! A' költészet^a szeretem, ha bezzeg volna ki, mit tollam
szivarfüst között összehabar, jó rendbe szedni, kidolgozni! Rossz apa
vagyok, csak meg teremteni szeretem gyermekeimet, de kellő zubbony-
ba is öltöztetni, ez reám nevezve [!] nagy kín. Röst szabó vagyok, azért
jelénk [!] meg gyermekeim nagyobb része, kivált némelly víg, tréfás
10 Kamasz, rongyos öltönyben. Vén és röst férj vagyok, múzsaasszonykám
elégületlen velem. Mint irigyellek én benneteket könnyü, türelmes ver-
selőket: tégedet, Petőfit, Szászt, Vahott Sándort³ s Toth Kalmant!^b [!] –
Biz isten a' vénség az oka! mert fiatalkoromban (csak úgy, barátim
fölkérése következtében) holmi tréfás bohóságokat igen könnyen írtam,
15 s mértékre, s változó versnemben. Egy polit.[icai] pasquíllomat,⁴ melyet
egy éj alatt [!] írtam – pedig hosszú portéka – vagy [?] egyszer elküldöm
neked, – s egy más prózát, mely alig egy órámba került. Még a' nyelvet
sem bírom már jól, alig – olykor nem^c is – jutnak eszembe a' kellő kife-
jezések.

^a költészetet – ő [?]

^b s Toth Kalmant! – besz.

^c nem – n jav. vagy th

20 Te koszorúkat koszorukra aratsz. Én, „nec saevam Budae mortem”
sat. – Conamur tenues grandia,⁵ – a’ non-t elől kifeledtem. Csak én, nem
Horatius is. Me domus Albunae resonantis (kétéve [!]) is van hogy
erdőkben nem jartám [!]), et praeceps Anio (a’ röst Ronyva vize:), ac
Tiburni lucus⁶ (egy par [!]) festett fa, szobám képein) vonzanak. S félek
25 „az erős hadak istenétől”.⁷ –

Hanem „molli, Plance, mero! [”]⁸ – Bort iszom búmban. T.i. azt
fogod hinni már kész székfoglaló beszédem;⁹ – nem irtam én még egy
betűt sem barátom, pedig a’ hataridó [!] már lejárt. Mínap több fiatalem-
ber jó hozzám, Kérdi [!]jegyik (Vezerle Zsiga)¹⁰ kész e’ már szekfoglaló
30 [!] múnkám? [!] – a’ milyen röst [!] vagyok, az csak a’ végső hóban
lessz kész – mondám. „Hiszen Februarius a’ vevő [!] hó”! válaszolja, –
Mi a’ Manó! lehetetlen az, – fölkeresem íjedve [!] G. Desseöffy¹¹ [!]
levelét, s látom hogy csakugyan úgy van. Azt hittem a’ guta üt meg. Én
Majus végére emlékeztem. Illyesmi csak az én szetszortságomon, [!]
35 godatlanságomon [!] történhetik! – most már mít tegyek? vagy semmit
sem írok, vagy ollyas mit, mitől elájultok. Igazán adj tanácsot! nem keső
[!] e még pár hó múlva is? mit gondolsz? Azt se tudom felolvasták e már
a magokét: Madách, s Lévaý? – „Jaj nekem s jaj annak (neked) a’ ki
engem verset írni búmra megtanított,”¹² akarám mondani, a’ ki engem
40 tud.[ós] t.[ársasági] tagnak ajánlott! Csak az egy vígasztal, (ha csak-
ugyan nem fognék írni, mi könnyen lehet) hogy – Tompa Miska sem irt,
mindedig sem, – s nem is fog. Par nobile fratrum!¹³ – Ugyan lökjetek
ki mindkettőnket abból a’ tudós teremből, hova nem illünk. A manó látta
versfírkáló fráttertől tudós értekezést kívánni! – Brassai ellen írt vála-
45 szom? Azt csak megírtam^d valahogy, mert – igen meg haragudtam.
Haragíthatok meg kérlek, de, nagyon, úgy tán ezzel is bóldogúlok. Vi-
gasztalj meg Jancsikám, hogy később is megjárja még – mert kétségbe
esett az én röst lelkem. En [!] azóta az Elnök levelébe soha se tekín-
tettem s úgy emlekeztem, [!] hogy majus végén neveztettem ki. Oh én
50 szerencsétlen (nem) tudós! Milly elégtétele lesz Brassáynak! s méltán.

Toth [!] Kálmánn[a]k, [!] s Pákhnak is küldök holnapután verset.¹⁴
A vers egyre szaporodik, de többnyire töredék marad.

Gyulaít, Salamont igen igen üdvezöld töllem. [!] Kedves (nem
csak neked kedves nekem is) jó feleségecskednek az én kézcsokjamat,

^d megírtam – meg írtam [?] – Míg korábban külön írta az igekötőt igéjétől, most ez
már bizonytalan, sőt az egybeírás a valószínűbb.

55 Laczit is csokolom két füle között, – ne nőjön már hosszabra! [!] Téged az úr áldjon meg.

Miklósod.

ui. Hol veszi Salamon (Zrinyiröli [?] munkájában) az oroszlányt magyarhonban?¹⁵

1779.

SZÁSZ KÁROLY – ARANY JÁNOSNAK

[Szabadszállás 1864. március 1.]

Kedves Barátom!

Talán emlékszel még arra a fiatal erdélyire, ki most 2 vagy három éve lesz, Bélával téged meglátogatott s kijövőben tőled egy ablaknak esvén kezét az üveggel elvágta volt. Nohát, az, névszerint Demeter Sándor,^{a1} küldött hozzám két verset, [!] azon nemes ambícióval, vajha azok a Koszorúban jelenhetnének meg.² Nekem eléggé tetszik a két vers s azért ime be küldöm. Mivel egy gyakorlott kéz simítása még igen elférne^b rajtok: első gondolatom volt, átsimitni őket. Azonban erről letettem s csak úgy közlöm a mint kaptam. Ha közölhetőnek nyilvánítod s
10 simítást ohajtanál rajtok, akár Béla, akár én szívesen megteszszük.

Más historiája van a Zs. Lajos³ aláírásu kis daraboknak. Mivel nem akarok Ifju Pétert⁴ játszani, egyenesen azon kezdem, hogy én írtam. Egyszer majd azt is megmondom,⁵ miért folyamodtam az „Emléksorok” szerény czim s „Zs. Lajos” még szerényebb névhez; most csak annyit
15 hogy nem szeszély –, hanem kényszerűség, ha ugyan e kis versek kiadásáról^c lemondani nem akartam, nem akartam pedig a közbelsőért. Mondanom sem kell, hogy a Koszorúban első vers-helyre igényt nem tartanak s örülni fognak ha a másod helyen meghúzhatják magokat. Mind D<arkó>: Ágnes és társa, mind Zs. Lajos nyílt postát kér.⁶

^a Demeter Sándor – egyb.

^b elférne – e é-ből jav.

^c kiadásáról – i jav.

20 Olvasom hogy a Sh.[akespeare] kiadás végre meg akar kezdődni.
Figyelmeztetek, hogy a czimlapra ki kell tenni, miszerint a színházak
irányában [!] kézirat.⁷

A két Firdúsi kötetet⁸ megkaptam s köszönöm. Egyebet még nem
kaptam; de most tán küldi már Béla⁹.

25 Ölelünk s vagyok

Martius 1.

hived
Szász K^d

^d egyb.

1780.

NAGY PÉTER – ARANY JÁNOSNAK

[Kolozsvár, 1864. március 2.]

Nagyon tisztelt jó Uram!

Mínhogy a lapok közelebről tele valának a herczeg Sapieha el-
szökésével,¹ remélem a nagy közönség előtt nem lesz érdektelen ez a
beszély,² melynek hőse épen ez a hġ Sapieha; azért ha ön is alkalmas-
5 nak látánda, jó lesz minél elébb közölni. Kérem szívesen tekintsen
körül a „Koszoru” szerkesztőségi fiókjában, mert ott a többi lom között
lenni kell még egy más beszélyemnek is ily czim alatt: „Mrs. Archie”,³
mikor fordítottam nem tartottam a rosszabbak közül valónak, ha nem
találnánk^b egy véleményen lenni, sziveskedjék az én költségemen lekül-
10 deni.⁴ – A közelebbi „Koszoru”-ban hozzám intézet [!] nyilt levélre⁵
válaszom ez: „Serkenj fel már ember mély álmodból!”⁶ és egy nyaláb
apróság van készülőben⁷ a „Koszorú” számára, a miről megemlékezni és
ez által Önnel bár ily távoli viszonyban lenni, mindig szerencséjének
tartja

15 Önnek

igaz tisztelője
Nagy Péter

Kolozsvárott, marczius 2án, 1864.

^a beszély – sz jav.

^b találnánk – n besz.

1781.

MEDGYES LAJOS – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[1864. március eleje]

[Medgyes hosszabb tanulmány¹ és költeményeket² csatol leveléhez, azonban attól tart, hogy Arany nem használhatja őket, mivel „hangjok nem talál a korral, mely más fogalmakat[,] más érzelmeket nevelt”.]

1782.

ARANY JÁNOS – RADNÓTFÁY NAGY SÁMUELNEK

[Pest, 1864. március 7.]

Méltóságos Úr!

Midőn most egy éve, engedve Méltóságod bizalmának, a nemzeti színházi drámabírói tagságot elvállaltam,¹ azt mintegy próbául tevésem, mennyire leszek képes e foglalkozást egyéb teendőimmel összeegyeztetni.

A már-már lefolyt egy év alatt be kelle látnom, hogy én, ki akadémiai pályamunkákkal és szerkesztőségi^a temérdek kézirat olvasásával [!] untig el vagyok foglalva, a színházi drámabírást a szabály szerinti időben épen nem, halogatva is csak egyfelől^b saját terheltetésemmel, más felől az intézet kárával vihetem.

Kérem tehát Méltóságodat, hogy a húsvét után beálló színházi évre helyemet a drámabírók sorában szíveskedjék mással betölteni.

Maradván Méltóságodnak

Pest, márcz. 7. 1864

igaz tisztelője

Arany János^c

15

^a szerkesztőségi - z e-ből jav.

^b egyfelől - e a-ból jav.

^c egyb.

1783.

THEODOR OPITZ – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[1864. március eleje]

[Opitz a Koszorút rendeli meg és arról érdeklődik, hogy ki fogja ismertetni Petőfi költeményeinek német fordításban általa megjelentetett első kötetét.¹ Beszámol költözéséről és új munkájáról.²]

1784.

CSERMELYI (DE RIVO) SÁNDOR – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[1864. március első fele]

[A levélfő bizonytalan tartalmú – talán érzelmi kapcsolatot lezáró – búcsúról¹ számol be.]

1785.

RADNÓTFÁY NAGY SÁMUEL – ARANY JÁNOSNAK

[Pest, 1864. március 12.]

A nemzeti színház Intendánsától.¹

Különösen tisztelt Tekintetes úr!

Folyó hó 7-éről hozzám intézett igen becses soraira válaszólag legőszintébb sajnálkozásomat fejezem ki a felett, hogy jövő színházi 5 évben nélkülözni kell a Tekintetes úrnak, mint drámabíráói bizottmányi tagnak, közreműködését, de felhozott okai oly meggyőzők, hogy szerénytelenségnek tartanám annak további folytatására kérni. Hálás köszönetet nyilvánítva az eredeti drámairodalom emelése iránt tett eddigi sikeres fáradozásáért s magamat további jó indulatába ajánlva

- 10 Megkülönböztetett tisztelettel maradtam,
Pesten, martius 12-én, 1864.
A Tekintetes Úrnak alázatos szolgája
Radnotfáy [!] Sámuel^a
- 15 Tekintetes Arany János úrnak
Helyben.
- ^a egyb.

1786.

TOMPA MIHÁLY – ARANY JÁNOSNAK

[Hanva, 1864. márczius 12.]

B. az O.!¹

- Kaptam a ... minek is mondjam? az admonitiot,² réclame-ot, az oldaldöfést. Kicsiny a bors, de erős. Az is rövid és – nem érthető. Hogy tán nem is kellett volna azt a hosszú levelet küldenie: azt maga se hiszi, a ki kérdi.³ Én erősen hiszem: hogy nem hiszi. Nem kell hát veszködni!
- 5 Válaszoltunk biz ott rögtön, sokat és mindenről; válaszoltunk saját erőtlenségünk- és erős kezünkkel, ezt jó lesz figyelembe venni. A választát olvastva az asszony is; meg lehet tőle kérdeni, haugyan róla is fel nem tevődik hogy fillent. E feltevés se lehetetlen, a mint veszem észre. A
- 10 hosszú levél elveszett; de még ezen esetre se áll: hogy azóta semmi hír, mert hát nem azóta írt-e az asszony a kedves komámasszonynak? Nem mondotta-e el minden sorunkat? Nem tudatta-e bosszúságomat a szívesen és kínosan írott hosszú levél eltévedése miatt? Vagy tán az asszony küldeménye is elveszett?⁴ Meglehet! Hogy az én levelem csak til-túl,⁵
- 15 átfutva olvasó*dik* el Pesten: régen tudom; de hogy az asszony által az asszonyhoz intézett iratból se veszi tudomásul és figyelembe férjem uram, a mi reá tartozik: most tanultam meg. Az ilyen szó aztán: azóta semmi hír: meglövi a szólót.

- De félre e silány humorral! bár az idő kedvező, a körülmény al-
- 20 kalmás a humorizálásra, mert rendkívül kedves állapotban vagyunk. Feleségem ugyanis csak tizenhatodik hétre nyomja az ágyat; őt már elhagyta a türelem, engem még nem; én nem járok-kelek mint a bősziült állat egész nap ki s be; megnyugszom, – tűnök mint a juh; hiszen

ösmered szelíd resignatio-dús természetemet! Igaz, hogy most magam
25 különösen egészséges vagyok; nem lévén tavaszkezdet aequinoctialis
idő⁶ sat.: a vértolulás nem kínoz; fülem környéke nem veres mint a pe-
csenye, nyakam nem merev mint a szálfá; szembajom, – mely mint
hiszem nagy részben a vértolulástól ered, különben azóta már egész
kényelemmel megvakúlhattam volna – nagyon enyhült; kedélyem mo-
30 solygó, eleven és ruganyos; sokat dolgozom, különösen a verset^a írom –
halomra. No látod, most nem panaszkodom; szegény Miska elbirná most
a bajt is, ha volna, de hála Istennek, semmi sincs!

Azonban gratulálok! örültünk pályafutásodnak; mind díszét, mind
hasznát tekintve: igazán örültünk. Én legjobban annak örültem, hogy
35 írsz, dolgozol; légy is rajta: hogy az ars poëticat,⁷ Bolond Istókot sat.
mint befejezett egészeket s nem mint torzokat hagyhasd magad után
hátra. Toldi Miklost [!] se felejtse el. Ha az első Toldit irtad volna csu-
pán: nem lehetne semmi szó; de miután fejét és lábát bírja: derekát is
várja az irodalom. Rajta hát édes Atyámfia, mert már hajlik a nap!

40 Hát a Koszorú: hogyan áll most? Bizony furcsa: hogy én sohse
tudtam előfizetőid számát; nem is gyanítottad azt velem te pesti ember
és szerkesztő!

Alig voltam egyszer-egyszer úgy elundorodva az irodalomtól mint
most, minő zsíbvásár! minő kofatanya! Tóth Endrén jót nevettem,⁸ ugy
45 kell neki! vén kamasz létére minek megyen oda: hol a gymnasialis tanu-
lók futkároznak. Jól teszed, ha ütöd azt a miskolczi Catilinát,⁹ de nekem
vén gebének hagyj békét, ne kivánd: hogy bár ritkán is felhúzzam az
istrángot.

Hát gyermekeitek hogy-mint vannak? A nyári Gömörbe jövetelt¹⁰
50 el ne felejtsetek; beszélünk róla gyakran, s várunk szívesen benneteket.
Pipaszó mellett, csendeskén majd ki beszélgetjük magunkat, legalább
egyszer még az életben. Én hasztalan mennék Pestre, nem úgy esik ott,
mint falun. Azert [!] csak jöjtek! addig Lázár is felveszi nyoszolyáját¹¹
es [!] jární fog, máris próbálgatja szegény, végig a szobán s vissza.

55 Az én hosszú^b levelem bővebben szólt mindenről. [!] Igen boszant,
[!] hogy elveszett. Áldozat nekem az írás, az iratás pedig alig több a
semminél. Teljes szívünköl ölelünk és csókolunk benneteket!

Hanva, mart 12. 1864

a régi Miska

^a Verset – v [?]

^b hosszú – ssz [?]

1787.

MADÁCH IMRE – ARANY JÁNOSNAK

A.[Isó]Sztregován

1864 Mar 14^{én}

Tisztelt Kedves Barátom!

Mi rég ohajtlak s mindhiába. Részint egészségem állapota, részint elfoglaltságom a' nyár előtt aligha megengedik társaságotat élvezhetni. – Azonban nem heverek; székfoglalóm¹ kész, munkám halad, s kisebb
5 [!] költeményeimet is csiszolom, rendezem. – Ide zárva a' Koszorú számára küldök három verset,^{a2} ha inyedre vannak; csak megvolnék [!] róla győződve, hogy a Koszorú <érted> érdekét némileg elősegíthetik,^b többször is be kopogtatnék nálad; de te amily művész, ép oly végtelen jó ember is vagy, s jóságod egész addig visz, hogy rossz baráttá válsz. –
10 Tudod hogy én hatalmas szárnyaid véde alá huzódtam, s ha magamat költőnek szabad nekem is neveznem^c a' többivel, téged választottalak mint ilyen atyámnak.^d – De ez állás bajjal is jár, s neked nem szabad jóságból hibáim iránt elnézőnek lenni, de korholni, útba igazítani. Ha mit küldök s tudom hogy ha rossz nem csak hallgatva mellőzöd, vagy
15 elnézve kiadod, de rám ripakodol, akkor foglak egészen szeretni, s bátran lépek eléd; addig félve, bizonytalanul. – Ne sajnáld tőlem a faradságot, [!] nagy dolog az sok elfoglaltságaid közt, de te szivességből nagyobbakat is megtettél. – Így vóltam [!] ládd egy novellával s néhány verssel, mit a' részvét [!] <albumba> könyvébe^e küldtem, hogy választva belülök a' többit lapodnak adják át. – Holnapok, fél évek multak, s egy egy jelent meg lapodban,³ nem tudom magam tájékozni, ezeket is csak az elnéző jóakarát közölte-e veled, v̄.[agy] ezek jók a' többi rossz, – midőn én talán épen másokat hittem jobbaknak, a' novella végre egészen silány-e v̄.[agy] mi hibája. – Ha már egyszer megtiszteltél
25 nagyrabecsült barátságoddal, mutasd azt végig. Vágj le, ölj meg ha kell mindég – de taníts; ez nekem itt még szükségesebb mint másnak, ki a' főváros levegőjével szívhatja a közvéleményt magába. – Most csak ezt

^a verset – t jav.

^b elősegíthetik – elő besz.

^c neveznem – i-ből jav.; m besz.

^d atyámnak – atyám'-ból jav., tint.

^e könyvébe – besz.

akartam tőled kérni,⁴ s reményilem megértesz s méltánylasz. Reményilem legközelebb újra irhatok. Addig leg őszintébb [!] tisztelem nyilvánítása
30 mellett vagyok

igaz hű barátod
Madách Imre

1788.

MEDGYES LAJOS – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[1864. március közepe]

[Medgyes – egyéb művekkel együtt¹ – a Koszorúba szánt cikk folytatását ígéri vagy küldi.²]

1789.

TÓTH ENDRE – ARANY JÁNOSNAK

Vatta, martius 17 864.

Kedves barátom! íme, milyen szépen tartom meg, a mit majdnem megígértem magamnak, t.i. hogy „letésem a lantot”...¹ Ehol^a ismét egy ide mellékelt versféle!² Igaz, hogy ama<.> kudarc óta sok, sok bizalmat vesztettem magam iránt s néha a kétely a tétlenségig haboztat, mind a
5 mellett néha aztán csak írok. – Az eke ugy is ott áll részint marha, részint vető mag hián! A kormány a legszegényebb gazdáknak is oly szűken kölcsönze e méregdrága magból³ valamit, hogy nekünk kisebb birtokosoknak egy szem se jutott! – Tehát ha a gazda nem szánthat, szánthat legalább a pacsirta, a mint szánthat!

10 Nem tudom, nem fog-e a censura az utolsó sorban, a Rákóci néven⁴ elképpedni..? [!] Azért kérek, azon esetre, ha lehet valamikép hogy a mellett a költemény is maradhatna, igazítsd ki! De én azt hiszem, hogy most, midőn Szalay épen Rákócit írja,⁵ nem fognak belebotlani.

15 Tudom mennyi és hányféle meg' mindenféle levelet kell olvasnod! s megvallom tartózkodva intézek annál fogva egy kérést hozzád, ama

^a Ehol – E hol [?]

költői beszélyemet⁶ illetőleg melyből mutatványt voltál szives közleni. Szeretném azt ha Gyulai az „albumot” ismét adja,⁷ neki átadni; vagy ha ez nem jön ki: annyi időt nyerni tőled, a mikor ráérsz, hogy elolvasd s ha jó: valahogy kiadni.⁸ Mintegy 300. strófa, 8 sorosan, mint a „Koszoru”
20 hozta. Mind ezt azonban csak úgy, ha a te óráidból ez által nem lopok. Úgy-e, megbocsátod e bizalmamat?!

Igaz: azt hallom, valami kitünő költői beszélyt adott be a K.[isfaludy] társaságnak, talán, Ormódi;⁹ valóban oly jeles volna?

De nem rontom tovább a szemedet!.. Isten veled! tarts meg enge-
25 met szeretteid között

tisztelő barátodat

T. Endrét

1790.

ARANY JÁNOS – NAGY PÉTERNEK

Pest, márcz. 18. 1864.

Tisztelt uram!

Késő vagyok, mint a halál,¹ mert hol pénz nincs hol idő: de nem szoktam végkép elfelejtkezni munkatársaimról.

Az eddig megjelent dolgozatokért² (A tanár kalandja, Livius, óhitű
5 szakácsné, Falsen, Homburg, melyek valamivel tesznek többet másfél ny.[omtatott] ivnél) 50 ft járna, de lapom körülményei olyanok, hogy bekell [!] tudnom a múlt félévi t.[isztelet] példányt is: e szerint 44 fto küldhetek. Kevés, azt tudom, de ez is az eredetiek díjazása szerint van számítva (30 ft.) s nem a forditmányoké szerint (20 ft.) A hires
10 F.[ővárosi] L.[apok]nál 24–12 a díj.

Sapiehát,³ épen mert érdekes, nem mertem adni, a galicziai állapot és szentszövetség hírével szembe;⁴ kívált mert épen egy vers miatt csak minapában volt bajom, úgyhogy a kész lapot nagy költséggel újra kellett nyomatnom.⁵ Várok veled, mig idejét látom. Archiet még nem olvastam,⁶
15 mert meglevén nyugodva választásában, csak akkor szoktam elolvasni, mikor egyszersmind sajtó alá készítem. Rákerül a sor nem soká.

Fogadja szives köszönetemet, és minél gyakrabban támogasson becses dolgozatival; a Koszorú ugyan csak nehezen telel ki, de már mégis csak kitelel. Aztán a jó aratástól mi szerkesztők is remélünk.

20 Legszivesb üdvözléssel maradván

igaz tisztelője
Arany J^a

^a egyb.

1791.

LÉVAY JÓZSEF – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[1864. március 21.]

[Lévay a Kisfaludy Társaság pártolói éves díját küldi,¹ többek közt (vagy csak kizárólag) Dobozy Dánielét. E mellett feltehetőleg arról érdeklődik, hogy *Titus Andronicus* fordítása miért nem jelenhetett meg a Shakespeare-kiadás első kötetében.² Kéri Arany (valószínűleg László) segítségét a *IV. Henrik* elküldésében és a Koszorú 1864-ben megjelent 11 számának postázását.]³

1792.

ARANY JÁNOS – TOMPA MIHÁLYNAK

Pest, Úrszenvedése napján [március 25.¹] 1864.

Édes Miskám!

Én is akartam most neked egy hosszú-hosszú levelet írni; de nem lesz belőle semmi. Várom a correcturát.²

Itten küldök neked a megjelent két versedért³ 30 ftot szives köszönettel és kéréssel, hogy ne vond meg további pártolásodat ügyefogyott barátod lapjától.

A kedves komámasszonynak, ki adja isten! azóta egészen felgyógyult legyen, küldöm ezt a kis könyvet⁴ húsvéti ajándékkul.

Fogadjátok baráti öleléset [!]

10

Aureusnak.⁵

U.i. „A „Koszorút” kérdezed? hát úgy teng-leng a 8–900 közt, közelebb az elsőhöz mint a másodikhoz. Hanem csak így megmaradjon, szegényesen kijönénk vele.

1793.

CSERMELYI (DE RIVO) SÁNDOR – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[1864. március vége]

[A két héttel korábbi (vers)küldeményéről rendelkezik,¹ illetve meghívja magához Aranyt.]

1794.

SZABÓ SÁMUEL – ARANY JÁNOSNAK

Marosvásárhely 1864 26/3

Mélyen Tisztelt

Kedves János Bácsi!

Idezárva néhány költeményt gyűjteményemből^a válogatva;¹ azt hiszem inkább csak mennyiségök, mint minőségök ellen lehet kifogást
5 tenni!

Atalában [!] gyűjtésem igen szép eredménnyel biztat; öszvesen már 800 darab körül jár s új év óta is 4–5 darab igen becses népballadával^b szaporodott. Van ezek közt egy Biró Anna című, <leg> terjedelmesebb minden mostanig ismert népballadánknál; megkaptam Fejér
10 Lászlót is hasonlíthatatlanul szebb, gyöngédebb és tökélyesb kivittel, mint az Erdélyi-féllé.^{c2}

Ugyanez alkalommal be akartam küldeni a Kis faludy [!] társaság újabb 3. éves pártolóinak névsorát a pénzzel együtt; de egyik tanártársunk az öreg Dósa Elek³ tegnapelőtt vesztette el derék nejét, ma temet-
15 jük, ez minden időmet lefoglalta. Holnap indulnom kell Kolozsvárra egy hivatalos gyűlésre s csak egy hét múlva kerülök haza addig hát a még

^a gyűjteményemből – **ü** [?]

^b népballadával – **b d**-ből jav.

^c féllé – **éé e**.-ből jav.

künlevő részvényeket nem gyűjthetem össze. April közepére biztosan várhat tőlem János Bácsi tudósítást,^d most küldöm ezt a mi van. –^e

Most az útra magammal viszem olvasmányul Merényi dunamellé-
20 ki sületlenségeit.⁴ Igen szeliden volt ez a Koszorúban ismertette,⁵ mert nagyobb része csempészet; ha kedvem lesz rá néhány jegyzést teszek róla olvasás közben s azt is felküldöm.

Boldog inneplést kíván, Csengeriéket, Gyulait, Salamont sat[.]
szivesen üdvözli s kedves nejének kezeit csókolja

25
öszinte tisztelője
Szabó Sámuel

^d , – .-ből jav.

^e most küldöm a mi van. – besz.

1795.

GYÖRY VILMOS – ARANY JÁNOSNAK

[Orosháza, 1864. április 3.]

Igen tisztelt Tekintetes Úr,
Szeretett Kedves Bátyám!

Ime April 3 dika ma már, – és a Novella, melyet én becsületszavammal ígértem¹ Martius végeig, – még mindig késik. A Koszorúnál fel
5 sem tűn e csekélység,² – de én igazán fájlalom a dolgot, s lelkiismeretem furdal, hogy szavamat meg nem tarthattam.^a

Isten a tanuságom, felhasználtam minden szabad pillanatomat, a melyben a kedv is támogató jó akaratomat: de mit tehetek^b róla, – ha ennyi minden^c akadály összegyűlt nálunk e mult hónapokban, – a mely
10 akadályok oly hatalmasak valának fölöttem, hogy még becsületszavam megtartásában is gátoltak. A munkácska fejemben már régen kész, – papírra is le van téve fele, – de tervem olyan forma, – a mely valamivel hosszabb kivitelű igényel, – mint néhány ivnyi irás. Körülbelől^d oly

^a tarthattam – a t-k ugyanazzal a vonallal áthúzva; ez gyakori Györy Vilmosnál, másutt nem jelöljük

^b tehetek – t áthúzása hiányzik; t l-ből emend.

^c ennyi minden – ennyi minden [?]

^d Körülbelől – ű [?]

hosszú lesz ez is, – mint az első volt, melyet Tekintetes Úr tőlem még a
15 Figyelőben elfogadni sziveskedett.³ –

Igen igen szépen bocsánatot kérek, – hogy egy igen kevés érdemű
tárgyból ilyen nagy dolgot csinálok; de nekem igazán rosszúl esik hogy
szavamat meg nem tarthattam.

Még e héten iskolai vizsgák vannak nálunk, – a melyek egészen el-
20 rabolják időmet; de azután rögtön hozzá látok, – s ha még van szavam-
nak hitele, – ígérem, hogy Martius helyett még e hóban bizonyosan.⁴

A legigazabb tisztelettel
Orosházán 1864 April 3.

Győry Vilmos

1796.

TÓTH ENDRE – ARANY JÁNOSNAK

Vatta, April 5. 864.

Kedves „aranyom”! Csak most látom, valóban, mily sok az, a mire
kértetek... s te, a kinek közöttünk méltán legdrágább lehet az idő: oly
szives könnyűséggel ajánlád oda kérésemnek készségedet,^a hogy az
habozóvá tett engem: valyon nem vagyok-e legalább is gyöngédtelen? S
5 ezt akkor fogom leginkább érzeni, ha az időt, méltatlanul pazaroltattam
el veled az átolvasásban.

Nem azért kértetek arra, hogy im e beszélyt kinyomatva szeretném
látni. Hanem azért: foglal-é el valami kis helyet irodalmunkban? s méltó-
10 tó-e a kiadásra. Légy szigorú hozzám! Én részemről is sok hiányt jelöl-
hetnék ki előre abban. Vágyok tudni: találkoznak-e azokban együtt?

Midőn leginkább ráérsz, akkor olvasd át s ha üres órád lesz közöld
velem becses nézetedet, mi nekem vagy tanuságos, vagy örvendetes lesz
s mindenesetben csak lekötelező nemes szivedhez.

Pár nap előtt Miskolcon fordultam meg; kerestem egyuttal „Buda
15 halálát”, de biz az még nem volt a könyvárosnál! Alig ség^b [!] várom
hogy olvashassam.

^a készségedet, – besz.

^b Aligség – Alig s ég [?]

Ha a „Rákocy” név miatt,^c a mi nélkül meg azt hiszem, élet veszi az a ballada, nem lehet közölni a „Két fogolyt”² most, im ide csatolok egy középkori románcot³ lapod részére szükség esetén. – Teli vagyok –
20 nem dallal⁴ – hanem panaszszal egypár lap ellen s ha méltó volna, egész vádiratot tennék ide le. Nem volna-e helyén Gy.[ulai] Palit megkérni, hogy legalább havonkint egysze[re]gyszer tartson egy kis lapszemlét?.. Talán utján vágná annyi tenger nyegleségnek a mi még itt is boszantó,^d hát még a’ centrumban? Vagy „szerecsenyomosás” volna?!

25 Hanem, indítom, ímé a delinquent...^{e5} ne kíméld rajta még a hiba árnyát se melylyel színed elé járul, habár az apai nevelésből származik is az...

Fogadd előre is szives hajlamodért az én legmelegebb köszönetemet s szeresd érdeme szerint tisztelő

30 s szerető barátodat
T. Endrét

^c miatt, – tint.

^d boszantó – ó jav.

^e delinquent – u jav.

1797.

TOMPA MIHÁLY – ARANY JÁNOSNAK

[Hanva, 1864. április 6.]

Kedves barátom! Vettük a könyvet is a pénzt is.¹ A pompás könyvet igen szépen köszönjük,² a pénzküldést felesleges erőmutatványnak tartjuk 800 előfizető mellett. (Ezt a rossz tollat meg kellett igazítnom). Azt mondhatod erre: hogy szabadkozásom mellett, mindig zsebre dugom a pénzt; nem igaz, mert gyarló az ember; de ha soha nem küldenél: soha nem jutna eszembe, hogy küldened kellott volna, hogy adós vagy. Ugy is épen annyit írnék mint így. Érzem, hogy amúgy volna helyes és természetes, Isten ügysegéljen [!] érzem! Vagy ha már épen... hát egyet-mást vásárolnál nekem s azzal quittek lennénk. Azért: ne vígy kísértetbe!

10 Talán ma-holnap, könnyebbül sorsunk egy bajjal s írhatok valamit; a legelső, <a> mit írok, a tied lesz. Hanem te, szégyenlek^a én írni; nem

^a szégyenlek – n l-ből jav.

tudom, érted-e ezt? de valósággal úgy van. Irígykedem arra a vén gaz-
ember – Saturnusra.³ ki gyermekeit egy-egy szájtátással elnyelhetette, s
ellenemre van a többet-nemzés, mely már nem is az, csak olyas valami,
15 minőt Onán⁴ cselekedett. De – elég!

Nem értem: mért fogjátok rám mindjárt, hogy tán haragszom va-
lamiért. Hiszen, a mi azt illeti: én mindig haragszom is, nem is. Romlott
a vérem és vénülök, – nem tehetek pedig egyikről se. Haragszom ma-
gamra, feleségemre, cselédemre, az időre, a seprőnyélre^b is haragszom
20 néha, de reátok soha se; ha csak azért nem kezdeném el^c épen most az
orrolást: mert a legfontosabbról a Hanvára (I) jövetelről nem is emlékez-
tek. Pedig hát annak meg kell lenni. Nem magyarázta-e meg Jókai érthe-
tően: mi az a muszáj.⁵

Most pedig Isten áldjon meg mindnyájotokat! a mint látom, az asz-
25 szony is ír; a vers vége az ő levelében is az lesz, mi az enyémben: hogy
szeressetek minket, mint mi szeretünk benneteket. Amen

Hanva,^d april 6. 1864.

igaz híved^e

Miska

Leveleink Pestre jutásáról tudósíts a lapban.⁶

^b seprőnyélre – ő n-ből jav.

^c el – é.-ből jav.

^d Hanva – nv jav.

^e igaz híved – össz.

1798.

MARIKOVSZKY GÁBOR – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[1864. április első fele]

[Talán Arany közbenjárását köszöni meg az írói segélyegyletnél, amelytől
pénzt kaphatott vagy segélyre javasolták.¹]

1799.

LÉVAY JÓZSEF – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[1864. április közepe]

[A levélhez csatolva küldemény érkezhett Aranyhoz, ami valószínűleg az *Irodalmi lelkiismeret* című tanulmány volt,¹ vagy esetleg recenzió lehetett Thaly Kálmán *Régi magyar vitézi énekek és elegyes dalok* című munkájáról.]²

1800.

SZÁSZ KÁROLY – ARANY JÁNOSNAK

[Szabadszállás, 1864. április 26.]

Kedves Barátom!

Szerettem volna fölmenni a színházi Sh[akespeare]-ünnep¹ bámulói közé; de a minden „res gerendae”² közt kítűnően az utazhatás „nervusa”³ – illetőleg annak hiánya – miatt nem lehetett. Ezalkalommal
5 [!] szándékoztam a Koszorút is nehány verssel lekenyerezni, nehogy utoljára tiszt[elet] példányát is megtalálja vonni a merőben elhallgatott poetától.

A néhány helyett ezúttal csak egyet küldök.⁴ De ez néhánynyal ér <(mar> (már mint hosszúságra!) föl. Ha közlésre méltó lesz, jó volna
10 mielőbb közölni, nehogy Sh[akespeare]-t, ki három századot szerencsésen [!] megért halhatlanúl, a rákövetkező pár hét alatt el találja felejteni, ez alkalomra magát kissé megerőltetett publikumunk. Igen leköteleznél, ha a vers alá egy csillagot tennél⁵ oly forma <...> tartalommal, miszerint engem a Képző Műv[észeti] társulat titkára, a társulat
15 nevében hivatalosan kért föl (s plane Apr. 11kén!) hogy 22-kén tartandó Sh[akespeare]-ünnepélyökre verset irjak. És a felolvasásokat rendező Keleti ur dementi⁶ ha előbb jó mintsem én versemet beküldtem: bizonyosan nem is küldtem volna be; mert igen oly formán jött ki, mintha én felszólítás nélkül oda tolokodtam volna. Pedig dehogya! 3–4 nap mindig
20 körmöltem, hogy a túlságos rövidre szabott terminusra valamit, azt, összeütni birjak. És, midőn a 22-ki felolvasás előtt két-három nappal

^a dementi⁶ – ceruzával bekarikázva

minden lapot megjárta a – programm: az én költeményem említve sem volt. Mindezt csak azért írom neked, hogy belőle valami olyasat kerekíts, mi engem azon igen közelfekvő gyanú alól kimentsen, hogy én ott csak bőrömbe nem férhetésből lábatlankodtam.

Két hó óta takargatok egy költeményt,⁷ mít a Kisf.[aludy] Társaságban akarnék felolvasni. De ha még Majusba sem jutok föl, akkor majd fel küldöm, fölolvastatás végett.

A majött [!] Koszorúban egy kicsiség^b boszantott. A Dalma (kis-asszony?)⁸ verse merő plagium egy kis francia versből,⁹ melyet én még 53-ban fordítottam, de soha sem tartottam kiadásra méltónak; – az eredeti meglehetősen bár nem különös dal, fordításom gyöngye volt. Majd előkeresem s föl küldöm, hogy lásd, Dalma miként gazdalkodott. [!] Az egész változtatás jóformán az, hogy az eredetiben, ha jólemlékszem [!] százszorszép van.

Kérlek küldess nekem egy példányt a megjelent Sh.[akespeare] I. ből.¹⁰

Bélának¹¹ mondd meg hogy „tán meghalt?”¹² –
Ölöllek s vagyok

40

hived
Szász K^c

SzabadSzáll.[ás] 1864 April 26.

^b kicsiség – í [?]

^c egyb.

1801.

TOMOR FERENC – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[1864. április-május fordulóján]

[A két héttel korábbi nyílt levél¹ iránt érdeklődik, illetve a Schiller *Wallenstein*jének általa készített fordítását² megítélő bírák kiléte felől tudakozódik.]

1802.

SZÁSZ KÁROLY – ARANY JÁNOSNAK

[Szabadszállás, 1864. május 9.]

Kedves Barátom!

Hogy „Sh[akespeare] némely műveiről” irt cikksorozatodat¹ megkezdetted s épen idejében, köszönöm. De részint azért mert a Sh.[akespeare] kiadás sorozata más, részint mert (ha jól emlékszem) a
5 Velencei kalmárról irtakon változtatnom is kell, kérlek: a II cikket ne közöld most.² Mivel a Nyáréji álomról úgy sem szükség irnom, Gy.[ulai] irván felőle,³ a további folytatás nem késik.

Most reflectálok: A második kötetbe Julius Caesar s Téli rege van szárvna.⁴ Nem jobb volna J.[ulius] C.[aesar] mellé közvetlen adni Anto-
10 nius és Cleopatrát? – Mivel az nálam kész s csak átdolgozást igényel: kötelezném magam hogy Juniusi gyűlésre beadom.⁵ Jó volna addig J.[ulius] C[aesar]-ral is várni.

A majusi gyűlésre benyújtom Macbethet.⁶ S ugyanakkor^a (személyesen ott leendvén) olvasni is fogok egy „Ráhel” című Ó (s nem új)
15 Testamentomi tárgyú költeményt.⁷ Ugy-e bár, nem szükség ezt, mint az akademiánál, előre bejelenteni⁸ a Titkárnál?^b Sem az Igazgatónál?

Ölelünk, vagyok

SzabadSzállás 1864 majus 9k

szerető barátod

Szász K.^c

20

^a ugyanakkor – u ú-ból jav.

^b a Titkárnál – össz.

^c egyb.

1803.

SZEMERE MIKLÓS – ARANY JÁNOSNAK

[1864.] 11. Majus. estve^a

Mi chere^b Johanes!¹ Csak néhány bötüt most, mert egy az örökös tagosítási bajok, vendégek nyakamon, más az, Vadnayhoz is e postán megy pár vers,² és – hosszú level. – Tehát, hic habes újra versiculos duos³! –

5

barátod
Szemere.

ui. Hát hol a manóban vetted te azt a' „Szömörét”⁴ – Zemere, de nem Szömöre”. ambár leveltáromban [!] Szemere <Bátjához> Pál⁵ bátjához (1640ben) így írja magát alá húga: „az Sömöre Dorkó!” de ez csak a Dorkó^c együgyüége. Abban pedig hogy kopasznak fested, – én lebegtem szemed előtt. No hiszen majd számon kérem toled, [!] ha pestre [!] megyek, az ílly^d sértegetéseket ne félj!^e – aztán, ha komolyan akar is, beszélni, nevetnek hallgatói! –⁶ jó jó. mind [!] számon kérjük ezt is!

Hé! én maig sem irtam! Nem tudok, rossz álmos (betegség ez ál-
15 mosság; trefán k[iv]ül, orvos mondá) semmi erő vagyok. Most értem én csak Regulyi⁷ mikor mondá hogy nem képes dolgozni! – fordits^f

A vén poeta. – E bohóságot Vadaý [!] közelebb írt (verset kér Nap-
tárába)⁸ levele juttatta eszembe. Irja, kéri Balázs Sándor arczképetet,
hogy lapjába⁹ adhassa. Nem küldtem el, – de ez esetre a' vers irasa [!] otlött [!] eszembe. Saját fizimiskámat (pályám fizimiskáját) rajzolom
20 benne.

^a estve – tv jav.; esve [?]

^b chere – chose [?]

^c Új sor kezdődik, amelynek elején ! van, ceruzával [] közé fogva

^d ílly – illy [?]

^e félj – lj jav.

^f fordits – a lap alján

1804.

PODMANICZKY FRIGYES – ARANY JÁNOSNAK

[Aszód, 1864. május 14.]

Tisztelt barátom!

Vagyok bátor e beszélyemet kegyelmedbe ajánlani:¹ ha adhatónak véled örülni^a fogok rajta, ha nem: légy szíves a „nyilt levelezésben”^b tudatni velem, – hogy annak idején elhozhasam, s mással szolgálhas-
5 sak.

Magamat kegyeidbe ajánlva maradok tisztelőd

Podmaniczky Frigyes

Aszód 1864. Május 14.

^a Innentől kezdve a kettős ékezetű magánhangzók ékezeteit összehúzza; a mai helyesírásnak megfelelően emend.

^b levelezésben – I th.

1805.

P. SZATHMÁRY KÁROLY – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[1864. május]

[P. Szathmáry valószínűleg előfizetési és más – ismeretlen – ügyekkel kapcsolatban keresi Aranyt.]

1806.

TÓTH ENDRE – ARANY JÁNOSNAK

Vatta, Május 31. 864

Kedves barátom! oly rég nem látogattalak meg soraimmal! nem akartam egészen üres levelet küldeni s már oly rég óta nem tudok írni nagyon szerencsétlen s boldogtalan helyzetemben.

Bocsáss meg e fél bizalomért! –

5 Nem tudom, vehettél-e már időt magadnak elfoglaltságod között, hogy ama beszélykét átolvasd..?¹ Ha igen: írd meg kérlek mi sors vár-

hatna reá? A K.[isfaludy] társaság tudom el van özönölve kiadás alá beadott kéziratokkal; ebbeli kéréssel terhelni se merlek. Hogy kiadót szólíts fel reá: ezzel is csak gondodat szaporítanám... bár reám, akárme-
10 lyik eset jó hatással volna.

De minden esetre, igen igen kérlek küldd vissza nekem a kéziratot, hogy ohajtott figyelmeztetésed nyomán, de motu proprio² is javítsak rajta!

Beteges is vagyok. A májbaj nagyon megrongált. Egyszer csak
15 necrologját veszed annak, ki téged oly melegen szeret és tisztel:

igaz barátod
Tóth Endre

U.I. egy költeményt mellék [!] ide³ lapod számára. [!]

1807.

TOMPA MIHÁLY – ARANY JÁNOSNAK

[Hanva, 1864. június 4.]

Kedves barátom!

Gondolom, mit gondolsz már rólam. Hejh, csak nem ir, nem küld nekem semmit az a hanyag poéta, az a rossz ember, az a hűtelen barát! Igazán, hidd el: magam is resteltem már a dolgot, de nem vagyok képes
5 írni. Annyi mindenféle komizság zavar és abajgat mindennap, hogy Isten a megmondhatója! Aztán vénülök, komorodom, kedé[ly]telenedem;^a és szemem e gyönyörű (?) tavasznak idején többet szenved, mint szenvedett télben vagy bármikor. A természetnek vagy providentiának¹ is különös gustusa és passiója jött torturálni bennünket. Áteltük [!] az
10 1863^{iki} kínos esztendőt, jobbat várva s remélve; és ime lett rosszabb; e tavaszon még harmat se volt nálunk; állatnak s embernek a szájából kifogyott a táplálék, határunkon minden veszni indult. Nem értünk egyetlenegy tavaszi napot; nem voltam képes egy virágot nyílásra birni, egy tenyérnyi hantot befogantatni. Sohol [!] sincs öröm; s hát a jövő?!
15 Hiszen ha minden ember úgy volna megteremtődve mint Mikloska² ki 60 éven túl is csak a lasztóczi glebához³ dörgöli az orrát s megifjul mint

^a kedé[ly]telenedem – a fol. szakadt

a sas; de némelyikünk meg korábban elvénül mint dukálna is! Ne ítélj
hát édes Jánosom balúl felőlem; bizony törekszem rajta: hogy
küldhessek mentül elébb valamit. A fővárosi lapoktól⁴ is nálam hever
20 már hetek óta néhány forint s nem tudok eleget tenni.

Hanem itt van a nyár! Szalontát már megjártad; hát Hanva mit vét-
tett?⁵

Az asszony nincs itthon, Susára⁶ ment; próbálgatja már gyakorolni
magát a – szekéren ülésben.

25 Szívesen öllelek mind egytölegyig [!] benneteket!
Hanva, június 4. 1864.

igaz híved^b
Tompá m^c

U.I. Hát hogy' laktok az új quártélyon?⁷ Csudálatos ez a mi éle-
30 tünk; mert még csak nem is gratulálhat egymásnak az ember. Szállás-
szállás...

^b igaz híved – egyb.
^c egyb.

1808.

SZÁSZ KÁROLY – ARANY JÁNOSNAK

[Szabadszállás, 1864. június 7.]

Kedves Barátom!

Igaz bizaz!¹ az az hogy csak^a félig igaz; s hogy ez nekünk Pesten
létemkor eszünkbe nem jutott.

Tehát a Téli regét én csakugyan elkértem Gregusstól; de csak hogy
5 újra irnom ne kelljen, a színházhoz beadandót; és beadtam.² Ott van már
most a Színháznál és a Titkártól elkérendő. Hogy pedig ezen elkérés
annál könnyebben essék s netaláni^b főnakadás benne ne legyen, im' ide
melléklek egy kis levelkét a Titkárhoz, e tárgyban.³

^a csak – k jav.

^b netaláni – netaláni [?]

Nem tudom, vajon Béla adott e a Koszorúnak át egy pár verset ré-
10 szemről? S nem tudom, teljesítette-e a mit rábízam^c hogy a Kis leány
románca alá ismét Zs. Lajos nevet tegyen?⁴

Ha terhedre nem esik, fölkérlek arra ís, hogy az e félévben megje-
lent kevés dolgozatom díját sziveskedjél postán elküldeni,⁵ mert – –

Ölelünk mindhármatokat^d s vagyok

15 Sz[abad]Száll[ás] 1864 Junius 7k

szereto [!] barátod

Szász K.^e

^c rábízam – rá biztam [?]

^d mindhármatokat – mind hármatokat [?]

^e egyb.

1809.

MENTOVICH FERENC – ARANY JÁNOSNAK

M[aros]Vásárhely Jun. 11-én 1864.

Édes Jánosom!

Az idezárt és lapodba szánt értekezést¹ az itt M[aros]Vásárhelyt
tartott tanári értekezleten olvastam fel,² nagy számú hallgatóság előtt,
melynek nagy részét vidéki papok képezték. Sokan helyeselték azt,
5 mások meg (az orthodox papok) kételkedve razták [!] fejeiket. Minek
folytán értekezésem egész Erdélyben „berühmt” és „berüchtigt”³ lett.
Minden oldalról ostromoltam annak kiadásával. Szeretném ha a „Ko-
szorúban” jelenhetne meg.⁴ Azon esetben ha bárminő okokból nem
közölhetéd sziveskedj azt, bérmentetlen vissza küldeni. Tudom én
10 hogy nagy alkalmatlankodás azt kívánni a szerkesztőktől, hogy vissza
küldjék az el nem fogadott dolgozatokat, hanem ez egy esetben tégy
kivételt, minthogy több példányban nincs leírva, s okvetlenül, ha te nem
közölheted, valamelyik erdélyi lapban kiadni akarom.⁵

Épen Kolozsvárról jövök, hol találkoztam Szabó Károlylyal, sokat
15 kérdezősködtem tőle, és Szász Bélától rólatok.

Sziveskedj a szerkesztői postában tudatni, hogy dolgozatomat visszavárjam-e vagy nem. A kedves komámasszonyt nőmmel együtt tisztelettel, téged ölel

szerető barátod

Mentovich

20

1810.

SZABÓ SÁMUEL – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[1864. június 11.¹]

[Mentovich leveléhez csatolva küldhette el a *Székely népköltemények* III. darabját,² vagy esetleg a IV.-et,³ a harmadik részhez tett utólagos megjegyzésével.⁴]

1811.

SZILÁGYI ISTVÁN – ARANY JÁNOSNAK

[Máramarossziget, 1864. június 12.]

Kedves barátom,

A Kisfaludytársaság [!] által szétküldött felszóllítás következtében a szigeti pártolók közül hozzám ezek tetek fizetések:

1862-ről: Váradi Gábor¹

5 1863-ról: Sándor Lajosné²

Pataki Jánosné³

f[első]iskolai önképző társ.[aság]

Váradi Gábor

Ezek összesen tesznek 5 befizető után 20 ftot.

10 Ha vajon a többiek, kik bizonyára szintén kaptak felszóllítást, nem egyenesen küldték-e fel illetményeiket, nem tudom. Ne sajnáld a fáradtságot tudatni velem a neveket,⁴ én egyenesen megfogom [!] őket kérni; így némi átallásnak látom belerugtatni, mert hát ha csak ugyan beküldötték. Azt azonban tájékozással ide írom, hogy Tomory Sándor⁵
15 1863. október óta pesti lakos, Török Pál⁶ mellett káplán s tanító az elemi iskolában; ő tehát ott keresendő meg. Szathmáry⁷ tudod, hogy Enyeden lakik. Innen mindig kapta könyveit.

Itt fogsz még venni 6 ftot. Ez a feleségem előfizetése a Koszoru 2^d félévi folyamára.

20

Néha megszáll az a szörszálhasogatási vágy, hogy ha valamit olvasok, mondjak, irjak rá valamit, a miben feljegyzem hol látok hibát. Ily apróságaim meglehetősen számmal vannak már. Nagyobb részt nyelvészetiek s irodalom történetre vonatkozóak. Próbául ide csatlom a Rontó Pálra s Kádár Istv[án]ra vonatkozókat.⁸ Adj helyt nekik lapod hátulján.⁹ Jobb ha világot lát; így még hasznát veszi valaki. Most a Zrinyi Miklósra vonatkozókat állítom egybe,¹⁰ melyeket akkor jegyzék fel, mikor Salamonnak lapodban megjelent gyönyörű értekezését¹¹ olvastam „Zrinyi ifjúságáról!”. Eddig nem ismert, legalább nem használt adatokat találsz bennök, melyek e tárgyat több tekintetben világosítani <.> vagy kiegészíteni fogják. Fogadd szívesen. Szegény háztól ösztövért bárány;¹² de mint itt mondják: ki tudja mire jó?

Örömmel olvastam Laczid felszólalását a székelyballadák ügyében.¹³ Uj sarjadék s én hiszem, új és igaz aquisitio¹⁴ azon a téren, a hol a tollat kell majd forgatni. Látom, hogy a népirodalom tanulmányozására adta magát. Helyesen; onnan sokat tanulhatni, még sokáig, mindig. Én a Karácsonyi Mystériumokat gyűjtögetvén nagy tüzettel: csak az e vidéken szerettek közt is, bámuló s örvendő gyönyörűséggel mondom, oly darabot találtam, igazi népszüleményt, mely nekem lelki élmény<.>, ha olvasom, tanulom. Ha többet is kaphatnék az ország többi résziből is (most a székely földről biztatnak): egy bő commentárral azonnal kiadnám őket.

Be szeretnék a szünidőben Pestre felrándulni; de nem tudom, lehet-e belőle valami. Ha csak^a lehetséges lesz: nem mulasztom el.

45 Kedves nődet, fiadat, én és enyéim a legszívesebb szeretettel ölelünk.

Sziget, június 12. 1864.

igaz hived^b
Szilágyi

^a csak – c jav.

^b igaz hived – egyb.

1812.

CSERMELYI (DE RIVO) SÁNDOR – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[1864. június közepe]

[Ingyen példányt kér a Koszorú következő félévi számaiból jövőendő honoráriuma terhére.]

1813.

TÓTH ENDRE – ARANY JÁNOSNAK

Vatta, június 16. 864.

Kedves barátom! én azt hiszem hogy ha elakarnám [!] magamat sikkasztani, a legegyszerűbb mód volna: felpakoltatni személyemet a postára. Hiszen a mit én oda feladok, 3/4 részben elvesz. Bizonyosan úgy járt pár héttel ez előtti küldeményem is,¹ különben tudom, hogy 5 szíveskedtél volna nyílt leveleid közt kérésemre válaszolni.

Azért, az előbbi kis küldeményt lapod számára ide mellékelve,² megújítom elveszett levelembeli kérésemet hozzád, mi nem volt egyéb, mint hogy lennél oly jó, ha már időt vehettél magadnak költeményem átolvasására, irnád meg röviden észrevételeidet; mondanád ki továbbá, 10 nem volna-e felesleges beadni a Kisf.[aludy] társaságnak? avagy más uton nem tudnál-e egy kiadót ajánlani nekem, vagy megfordítva? mindenestre pedig,^a hogy javításokat tehessek: küldenéd vissza,³ kérlek alásán, s bocsáss meg nekem eme bizalmas alkalmatlankodásomért.^b

Én az idén, a leghihetőbben, kénytelen leszek lakásomat közétek 15 tenni...⁴ számtalan okoknál fogva. Csónakban leszek ott melynek lapátja sincs, ha csak ti nem adtok azt kezembe!

Isten veled! Gy.[ulai] Palit üdvözlöm, ismeretlen családodnak add át szíves tiszteletemet,^c lelkemből ölelve vagyok tisztelő s szerető

barátod

Tóth Endre

20

^a pedig – e jav.

^b alkalmatlankodásomért – mért [?]

^c tiszteletemet – te jav.

1814.

ORMÓS ZSIGMOND – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[1864. június közepe]

[Feltehetőleg a Koszorú korábbi és jövő félévi számainak küldését kéri.]

1815.

TOMPA MIHÁLY – ARANY JÁNOSNAK

[Hanva, 1864. június 22.]

Kedves barátom!

Két, napokig tartó szaggatottságban s kővagással [!] vetekedő munka közt öszvetákolt verset zárok ide. Egyiket vedd el, másikat küldd el.¹ Toth Kálmántól hetekóta [!] nálam hever néhány forint s csak most 5 tehetek tartozásomnak eleget. Juttasd a laphoz a verset gyorsan és biztosan. Ma tökéletes esőt kaptunk; két év óta nem volt ilyen. A buzára már késő, de egyébre megbecsülhetlen. De mit tudod te városi ember és poéta, mikor kell az eső, mikor nem?

Ölelünk, csókolunk benneteket!

10 Hanva jun 22. 1864

igaz barátod^a
Miska

^a igaz barátod – egyb.; to jav.

1816.

NAGY PÉTER – ARANY JÁNOSNAK

[Kolozsvár, 1864. június 23.]

Nagyon tisztelt jó Uram!

Egy ciceroi „diuturni silentii”-vel¹ kell kezdenem leveletem, mert Önnel szemben voltaképen magam se tudom miolta nem adtam legkisebb jelét is annak, hogy még élek; ennek oka hivatali egymásra csopor-

5 toszult elfoglaltatásom volt, mely anynyira igénybe vette minden időmet,^a
hogymég még meg se köszönhettem önnek legközelebbi levelét és tartal-
mát,² s ki nem fejezhettem azt hogy én a „Koszoru”-nak, mig csak áll és
énis [!] állok, munkatársra kívánok maradni,³ akkor is ha beküldött [!]
munkáimat a tisztelet példányon kívül egyébbel honoralni [!] nem tudná,
10 a mi azonban minden mostoha idők és pénzviszonyok daczára – remé-
lem – soha se fog bekövetkezni. Még mindig elvagyok [!] foglalva a
közelebről elrobogott közzsinat utóbajaival;⁴ de remélem már kibonta-
kozom belőlök s tollat foghatok kedvesebb és élvezetesebb tárgyakra [!]
is mint jegyző-könyvi kivonatok, válaszok, feliratok sat. szoktak lenni.
15 És ekkor Ön is tartalmasabb levelet veend tőlem e pusztá mentegető-
dzéssel teljesnél, melyet teljes és őszinte tiszteletem mellett csak amugy
futtában kelle intéznem maradván

Nagyon tisztelt jó Uramnak

igaz tisztelője
Nagy Péter

20

Kolozsvárott, jun. 23án, 1864.

^a időmet – m jav.

1817.

SZABÓ SÁMUEL – ARANY JÁNOSNAK

Marosvásárhely 1864 29/6

Kedves János Bácsi!

Idezárva küldök egy dolgozatot,¹ melyről Mentovich küldeményé-
ben néhány szóval emlékeztem.²

Én ugyan követelődző [!] nem igen szoktam lenni, de az egész
5 coetus³ méltó indignatoria⁴ fakadt a méltatlan gyanusítások ellenében s
elégítélt kíván,^a ezért sürgető közlését kérem. –^b

Én oly számár emberrel, mint a milyen Grozescu úr,⁵ semmi dicső-
ségnek nem tartom a vitát^c s valóban szót sem érdemelne, ha utolsó

^a . – , -ből jav.

^b ezért sürgető közlését kérem. – besz.

^c vitát – a t-k ugyanazon vonallal áthúzva

nyilatkozata⁶ oly dölyfös nem lenne, mint az egész ugorkafára mostan-
10 ság felkapaszkodott⁷ tudatlan oláh burocracia.^{d8} –

Csempészve küldök⁹ továbbá 6 uj ft orvostudor Antal László¹⁰
Marosvásárhely^e részére előfizetés gyanánt a Koszorú 2^{ik} félévi folya-
mára.^f

Kedves családját üdvözölve^g s az ismerősöket köszöntve maradok

15

tisztelője
Szabó Sámuel

^d burocracia – e a-ból jav.

^e Marosvásárhelyt – besz.

^f folyamára – a á-ból jav.

^g üdvözölve – a magánhangzók ékezetét egyetlen vízszintes vonal jelzi

1818.

ERCSEY SÁNDOR – ARANY JÁNOSNAK

Szalonta, Julius 4. 1864.

Kedves bátyám!

Olyan formán áll a dolog, hogy bizonyos földbirtokra nézve, alku-
ban – sőt az egyezéshez közel állok.

Ezen birtok¹ 284. (: 1100 □ öles :) hold. Fekszik az anthi²
5 határban, mindjárt és csaknem közvetlenül a Keményfoki puszta mellett.
Jelenleg bizonyos Geyer Rudolf³ tulajdona volna, ki azt Fleischl Dániel⁴
pesti zsidó nagykereskedőtől vette volna; de, mint gondolom, még a
Geyer nevére írva nincsen.

A birtok⁵ egy nagy része lapályos, sőt itt-ott rekettyés régi föld.
10 melyet a korábbi árvízes időkben a víz gyakran meglátogatott, s ez is,
valamint átaljában az egész föld-terület, szántási művelet alatt soha nem
állott – s ős erőben lévő gyepföld, mely az idén egészben kaszálól
használtatott. És a melyekből, mint ilyenekből, nem nagy industriával,⁶
15 a közvetlen szomszédos épen ily – vagy még lapályosabb minőségű
földek nyilvános bizonyságok. Az árvíztől pedig, miután ezen vidéken, a

szabályozási munkálatok nem csak folyamatban vannak, de a befejezéshez közel állanak, jövőre nézve nem igen^a félthetők.

A birtokot, a mint az alkudozásból remélem, és a melynek folytán én azért 17500. forintot ígértem, meg lehetne venni 18000 forintért. Ehhez jönne még a százalék (: mely ugyan, minthogy a legközelebbi változás e birtokra nézve nem régen volt, aránylag [!] nem sok lenne :) és 50–60 forint mellékes költség; vagyis körülbelől a vételár, minden járulányaival együtt 18600–700. körül fogna lenni.

25 Igértek pedig e birtokért, és pedig ugyanazon egyén, ki azt elakarja [!] adni, és a kinek nagy terjedelmű bérlete ugyanottan körül fekszik, – egyelőre 1500. forintot. Ez ugyan, a vételárhoz képest, nem igen kecsesgató; de ha a fentebb érintett körülményeket tekintetbe vesszük, hogy t.i. a birtok még, ugyszólván, ős állapotban van, és hogy annak csak kitisztogatása és ekként rendes művelet alá vétele is, a bérlőnek sok fáradságába és költségébe kerül, – elég illendő ajánlatnak látszik. Meg lehet azonban, hogy az említett bérösszeget még valamennyivel magasabbra lehetne emelni; vagy legalább (: ha az ember, például, 3. évre fogná kiadni :) annyit hozzá lehetne még csatolni, hogy a bérlő, a birtokot árkoltatná
30 körül, mint a mely különben is egyike lenne a legelső teendőknék.

S mindenek felett legfőbb – és nagyon tekintetbe veendő e birtokra nézve az, hogy jövendője van, s értéke annál fogva nagyon emelkedni fog minden tekintetben. A miért is <nekem> előttem, és azt hiszem mindenki előtt, hasonlíthatlanul becsesebb, mint egy más – például
40 olyan birtok, minő a Govrik Kristófé,⁷ (: miről a minap említést tettem volt⁸ :), melyben bizony csak selejtes és már kiélt földek vannak.

Az elmondottakban igyekeztem, a mennyire azt tennem lehetett, a dolog leglényegesebb oldalait megismertetni. Az egyesség, szerződvénykészítés, telekkönyvi átírás s egyéb törvényes teendőket majd elvégezném én.
45

Válaszoljon tehát bátyám (: minthogy Geyer egy pár nap mulva, a vele tegnap tett beszélgetésem folytán átjő :) minelőbb az iránt, hogy :

- a.) Volna-e hajlandósága és kedve e birtok megvételéhez? és ha igen –
50 b.) Mennyi azon pénzösszeg, – az eladandó^b ház 1200^c fortonyi árának betudásával – mennyiről mostanában rendelkezhetik?

^a igen – besz.

^b az eladandó – besz.

c.) S mikorra lehetne azon pénzről, vagy legalább annak nagy részéről, tetszlegesen rendelkezni, vagyis azzal valósággal fizetni?

Különbⁿ az egész vételárt, a mint nekem Geyer mondotta, nem is
55 volna szükség mostanában fizetni. Elég lenne egyelőre 8–10,000. fort, –
sőt azon egy pár ezer forint, melyet^d bátyámnak, jelenleg meglévő pénze
nem fedezne, rendes kamatfizetés mellett 2–3. évre is maradhatna, mint-
hogy azt a volt birtokos Fleischl Dániel sem kívánja Geyertől. – Ezen,
most nem fedezhető, 2-3000 fort iránt pedig ne aggódjék bátyám.
60 Legrosszabb esetben ki lehetne azt pár év alatt magából a haszonbérből
fizetni.

Ennyit a birtokról.

A napokban Bessenyei Farkas,⁹ 10 fortot tett le nálam, mint Szél
Ákos¹⁰ által, bátyámtól vagy Laczitól kölcsönzött összeget. Azt hát ez
65 alkalommal küldöm.

Hát Vilma¹¹ jól viseli-e magát, s nem unták-e meg bátyámék?

Mindnyájokat csókolván, vagyok

szerető öccse
Ifj. Ercsey Sándor^e

^c 1200 – arán-ra ráírva, jav.

^d melyet – nnyi-ből jav.

^e egyb.

1819.

LÉVAY JÓZSEF – ARANY JÁNOSNAK

[Miskolc, 1864. július 4.]

Kedves barátom!

Ma vettem a Greguss¹ által visszaküldött Andronicust. Áttekintem
a bírálók megjegyzéseit² s a hol csak lehet, használni fogom, s a kézira-
tot talán Henrikkel együtt minél előbb felküldöm.³

5 Szombaton azaz folyó hó 9^{én} indulok Koritniczára.⁴ Addig még
mind valami versfélét, mind Kisf.[aludy] társasági pénzt fogsz kapni
tőlem.⁵

A Kazinczy Gábor felett mondandó emlékbeszéd⁶, mire
Gr.[eguss] felszólít, nem tudom, mit tegyek. Bajos dolog az egész em-

10 berről szóllani: csak az író emlegetni^a benne, kevés. Pedig szeretnék s
érezem is hogy tartozom az ő emlékezetének. Annak idejében igyekezlek
tudósítani e részben is.

Két jó tanítványom viszi e levelet. Megkértek, hogy küldjem őket
hozzád, hadd lássanak. Szép ábrádozása a fiatal léleknek, miért gátol-
15 nám őket. Egyik Markó László evangelicus-testvérünk, a másik Pónus^b
László⁷ egészen a miénk s még némi költői vénával is bír.

Miska a minap olyast említett, mintha megtörténhetnék, hogy e
nyár folytán lejöttök Hanvára.⁸ Én is örülnék ám annak; de tudnom
kellene róla egy kissé előre.

20 Isten áldjon minden jóval! Kedves tieidet szívesen tisztetem
Miskolcz Juli. 4. 864

igaz barátod^c
Lévay J^d

^a emlegetni – e l-ből jav.

^b Pónus – r [?]

^c igaz barátod – össz.

^d egyb.

1820.

ARANY JÁNOS – ERCSEY SÁNDORNAK

Pest, jul. 8. 1864.

Kedves öcsém!

Az én kilátásaim a földvétele nézve, találkozásunk óta,¹ tetemesen
roszabbra változtak, úgy szólva el is enyésztek.

Akkor úgy állottam, azt hittem legalább, hogy 12,800 fíot rögton
5 letehetek, hozzá még a Lovassy-félét² s a házárat [!] (=2000) mindjárt
mihelyt megkapom; tehát hogy 14800 fí készpénzről rendelkezem. Ily
kilátás mellett aztán lehetett beszélni is 15, 16 ezer forintos vételről.

De a mostani praenumeratio³ oly leverőleg ütött ki, hogy „álmaim-
ról” le kell tennem. A mult félévhez képest (midőn csak tisztán kijöttem)
10 most, majd julius derekán, több mint 2000 fí deficitben vagyok, s ha ez,
(a mint nagyon kevésbé valószínű) év végeig ki nem köszörülődik: ak-
kor 1., az e félévi deficitet fedeznem kell. 2., A lapot 1865-re meg nem
indíthatom. 3. Más vállalatot se, ily kétszer bukott szerkesztő veszett

hirével. 4. Segédforrás nélkül maradván, a capitalist⁴ meg kell ennem. –
15 Tehát örültség [!] volna 7, 8000 ft adósságba vernem magamat.

Hogy ezt eddig meg nem irtam neked: oka, először mert nem tudtam, hogy alkuban vagy; másodszor, mert julius elejéig én is reméltem, vártam, mikor jó már tömegesen az áldás. Elmaradt szépen.

Így hát most szóba sem állhatunk Geyerral; minthogy azonban
20 mindig jobbat remél az ember, ne haragudj' a füstbe ment fáradságért, s ne vesd ki az ügyet eszedből egészen, talán úgy fordul sorsom, hogy valamikor ismét tehetek lépést ily ügyben. Például ha jövőre összes költeményeim eladhatnám, vagy valamit kiadhatnék.

Vilma⁵ igen jó kis leány, jól viseli magát, s megúnni épen nincs
25 okunk. Sajnos, hogy a rossz idő miatt az úszást ritkán gyakorolhatja, pedig már „felszabadult” volna. Még sajnosabb, hogy míg nénje fürdik, nem lehet intézetbe adnunk. Nénje a Rudasban⁶ lakik, csak délre jó haza s délután^a van itthon: Vilma, ha jó idő van, délelőtt^b megfürdik, s az után felügyel a cselédre míg főz, kiad neki, s kezeli a konyhapénzt. Jobb
30 szerettük volna, ha Vilma is kinn lakik nénjével: de akkor az úszástól is elmaradt volna, s ezt nem akartuk. Így itthon van délig az én felügye-
tem alatt: én mindig itthon ülök, Laczi is sokat. Vilma jó kedvű, egészséges, s egy cseppet sem unja magát. Olykor a házi úr leányával játszik, vagy apró dolgait végzi, vagy gazdasszonykodik. Szóval megleszünk mi
35 e hónap alatt szépecskén. Azután mehet intézetbe: vagy még jobb volna, hogy Augusztusban nénjével haza rándulna; s megint feljöne télire az intézetbe. Hanem ez terajtatok áll.

Öllemek mindnyájotokat.

szerető bátyád
Arany János^c

40

fordits

Felbontám ezt a desperatus⁷ levelet, hogy némi combinatiokat közöljek veled azon esetre, ha Geyer urral lehetne egy darabig még lavirozni s az alatt kilátásaim jobbra változnának. E szerint:

45 A vételár költségekkel belejőne^d .....18,800 ft ?

1. Ebből a Lovassy és ház árát is betudva befizetnék^e.. 12800. –

^a délután – dél után [?]

^b délelőtt – dél előtt [?]

^c egyb.

^d belejőne – belejőne [?]

- A Koszorú deficitje fedezésére [!] fen maradván még 2000 ftom.
adóságot vennék 6000 ft.
2. Az a kérdés: fel lehetne ezt venni 34 1/2^f éves törlesztésre a
50 földhitel intézettől? magára^g a vett földre?
3. Az a kérdés: fedezné-e a jövedelem a 6000 ftnak évenkinti
m.[agyar] e.[rtékű] 405 ft kamatját, törlesztését és egyéb procentjét; meg
azon kívül a beléfkettett majd 13.000 ft kamatját? meg az adót?
4. Az a kérdés: hogy ha csakugyan meg kell szüntetnem a lapot,
55 miből élek, ha a föld jövedelmét is adósság kamatjára és törlesztésére
forditom?
5. Mindez egy csomó gondolkodást, a kölcsön lehetősége utánajá-
rást igényel; s az időtől is kell várnom: ezért mondom, hogy ha a jószág
nem kapós, és Geyer csak úgy is várna: talán fordulhat még kedvezőbb-
60 ben is a circumstantia.⁸
- Ha nem: hát vigye Geyer úr a földjét „zum Geyer!”⁹

A. J. –

^e befizetnénk – n k-ból jav.

^f 34 1/2 éves – besz.

^g magára – pontokkal aláhúzva

1821.

GYŐRY VILMOS – ARANY JÁNOSNAK

[Orosháza, 1864. július 9.]

Igen tisztelt Tekintetes Úr

Szeretett Kedves Bátyám !

Van szerencsétlenségem bemutatni^a egy – terjedelmére nézve –
óriás novellát.¹ Másfélévig [!] nem irtam a Koszorúba semmit, s ha oly
5 vakmerő képzelődéssel^b bírnék, hogy azt hinném: ez a mostani csak-

^a bemutatni – a t-k azonos vonallal áthúzva (ez gyakran előfordul Győry Vilmos-
nál, később nem jelöljük)

^b képzelődéssel – ő e-ből jav.

- ugyan fog ott napvilágot látni; akkor azt is el kell képzelnem, kell legalább tizenkét esztendő, a míg ennek^c közlése bevégezhető. –
- De! Mi tagadás benne, – én nagyon is jól szerettem volna megírni, s ime nagyon is hosszúvá lett. Ez pedig különbség.
- 10 Egyetlen egy szólhat talán mellettem, és ez az: hogy én egy kis lélektani tanulmányt szerettem volna ebből a novellából csinálni, melynek tárgya: (annyival is inkább ideírom néhány szóval, ha az alap már magában hibás, ne is tessék elolvasásával az időt tölteni:) melynek, ismétlem: – tárgya: Egy fiatal ember lelkének átváltozása. Ő – a korával
- 15 együtt járó szép hibában szenved: – túlságosan hisz az emberekben, teljes világ- és emberismeretet képzel magában, egyes apróbb családok által nem hagyja magát megtéríteni, hanem mikor eloszlan látja legszebb ábrándjait: akkor egyszerre az ellenkező túlságba esik. Hitet, becsületet,^d erényt, mindent megtagad keservében, a földön poklot, az
- 20 emberekben ördögöket lát. – Végre az élet arra is megtanítja, hogy ez is olyan abszurdum, mint a másik, – s így aztán okosabban gondolkodik.
- Már nem tudom, hogy én magam is okosan gondolkodtam é, midőn ezt a novellát kigondoltam, – hanem annyi bizonyos, hogy én teljes bizalommal küldöm Tekintetes uraságod kezei közé, azon kérelemmel,
- 25 méltóztassék úgy tenni vele, a mint lehet. Ha hosszas, vagy a h betűt r-re változtatva, ilyen: akkor majd más sorsát gondoljunk számára.² –
- Azt szabadjon még ide tennem, hogy én igen nagy örömmel dolgoztam, mert a Koszorúnak dolgoztam.
- Hogy oly soká tudtam valamit összeállítani, [!] erre nézve igen sokat hozhatnék fel igazolásomra, – de tudom hogy az mind felesleges, –
- 30 mert Kedves Bátyám a nélkül is igen jól tudja, hogy a mi vidékünkön a múlt év, kivált nekünk lelkészeknek, egyáltalában nem volt alkalmas arra, hogy kedvünk legyen a szárnyas lovon³ nyargalózni.
- Tekintetes uraságod bármely intézkedésén megnyugszom, s
- 35 szívem igaz tiszteletének tanujelül,^e azon fogadással^f zárom be jelen soraimat; ha e novella bármely oknál fogva nem lehetne oly szerencsés,

^c ennek – n jav. vagy th.

^d becsületet – be jav.

^e tanujelül – j f-ből jav.

^f fogadással – a á-ból jav.

hogy a „koszorúba” felvétessék: törekedni fogok, mihelyt lehetséges,
irni mást, – legalább ohajtásban –^g jobbat, tökéletesebbet. [!]

Igaz tisztelettel és ragaszkodással
40 Orosházán 1864 Julius 9.
Tekintetes Uraságod

igaz tisztelője
Gyóry Vilmos

Legyen szabad, tiszteletteljes kézcsókomat, az^h illető helyen is, je-
45 lenti.

^g – – besz.

^h az – z besz.

1822.

LÉVAY JÓZSEF – ARANY JÁNOSNAK
[Elveszett]

[1864. július eleje]

[E levelében a talán már Koritnyicára készülő¹ Lévay feltehetőleg a Koszorú számára küld verse(ke)t, valószínűleg egy hosszabb recenziót Thaly Kálmán *Régi magyar vitézi énekek és elegyes darabok* című kötetéről és esetleg a Kisfaludy Társaságnak pénzt.²]

1823.

ERCSEY SÁNDOR – ARANY JÁNOSNAK

Szalonta, Jul. 11. 1864.

Kedves bátyám!

Én a dolgot már csaknem bevezetett ténynek tartván, – mi előtt a
célbavett szerződvény megkötötték vala, saját megnyugtatóm végett,
és, mert „több szem többet lát” – tegnap előtt vagyis szombaton,
5 Lovassy Ferit és Szél Kálmánt kihívtam a kérdés alatti földbirtok meg-
nézésére. Mely szemlének eredménye az lett: hogy a föld, mind
minőségere, [!] mind jó alakjára nézve, – mindkettőjüknek nagyon ked-
vére valónak találtatott.

Annál kellemetlenebb volt tehát reám nézve, a tegnapi napon vett
10 levél tartalma. Ujabb tanúság lévén ez arra, hogy becsületes ember mily
ritkán, vagy legalább nagyon nehezen bír a mostani nyomorult időszak-
ban csak valamire is boldogulni.

No de azért nem kell desperálnunk.¹ Nagyon jól tudom én azt ma-
gamról, hogy az ember, kivált ily életbevágó ügynél; s a jelen bizonyta-
15 lan jövőjü korban, kétszeresen is meggondolja, mielőtt <...> magát
tökéletesen elhatározná; – és ez így is van jól. De én, mindamellett, hogy
az ilyes dolgokban magam is nagyon fontolva-haladó vagyok, s nagyon
tudom azt, hogy igen nagy baj, ha az ember, bármely ingatlan vagyon
vételárának egy jó nagy részével adós marad: – mégis azt javaslom,
20 hogy ezen kis földbirtokot, ha lehet, vegyük meg. Én ugyan mégéddig,
Gejyerrel, az alku vagy egyesség részleteibe egyáltalában nem bocsát-
koztam; – de ő, előlegesen is kinyilatkoztatta: hogy a birtok névleges
tulajdonosa pesti Fleischl Dániel számára, az egész vételárt fizetni nem
szükség, és hogy annak egy nagyrésze [!] hátrányban maradhatna.

25 Azt sem tudom még egész biztossággal megirni: hogy a birtokért,
az első években mennyi haszonbért fizetnének; és ebből mit lehetne
adósságtörlesztésre fordítani? Csupán annyit tudok, mit már a multkor is
írtam volt; hogy Geyer maga, előlegesen is 1500 forintot ajánlott azért; de
én úgyhiszem; [!] hogy ezt, pár száz forinttal még feljebb lehetne csi-
30 gázni.

Annál fogva, ha bátyám, – mint én ohajtanám, – arra határozná
magát, hogy a birtokot megvegyük, – nagyon jó – sőt mulhatlan szükség
lesz mindenekelőtt Fleischl Dániellel beszélnie az iránt, hogy ő, a vétel-
árból hátrányban maradandó 4–5000. forintért, hajlandó-e szükség eseté-
35 ben egy pár évig^a <3–4> évig, [!] 6 % . kamat-fizetés mellett várakozni.
S ha ő erre, mint gondolom, hajlandónak nyilatkoznék: az esetben feles-
leges lenne, bármi törlesztési kölcsön után is járni; és ezen esetben, én
ismételve javaslom, hogy a vételnek mindenesetre vágjunk neki. Kije-
lentvén magam részéről még azt is, hogy ha a bátyám sorja^b és állapota,
40 a közel jövőben oly kedvezőtlen fordulatot venne is, minőt én nem gon-
dolok – de a mit józanon gondolkozó embernek, ily körülmények között,
mindenesetre számításba kell vennie; – vagyis, ha nem fogna biztos alap
mutatkozni arra, hogy a hátrányban maradandó összeget, sajátjából, jó

^a szükség esetében egy pár évig – a margóra írva besz.

^b sorja – o tint,

móddal tisztázhasza: – az esetben, a megveendő birtokterületből, vagy
45 én, vagy Jani,² kinek kötelezvényekben 4–5000. fortja van, bizonyosan
át fogunk venni annyi értékűt, mennyi a hátrányban leendő összegért, az
összes vételár arányában esni fog. És ez ismét a legjobb móddal fogna
megtörténni,^c mert a birtok^d négyszög alakú s minőségére nézve egy-
forma jó.

50 Nincs tehát egyéb hátra, mint hogy Fleischl Dániellel, a hátrány-
ban maradható összeg – s annak kamatja iránt beszéljen bátyám; s ahhoz
képest nekem válaszoljon. Mert <én>, jóllehet a <...> dologban^e
mégeddig egyéb nem történt, mint az, hogy Gejyerrel néhány szót váltot-
tunk az egyezés iránt, és így ösztől, minden compromissio³ nélkül
55 léphetnénk vissza, – mindenkép azon vagyok, hogy a birtokot vegyük
meg. Ugyis, képzelem, mennyire kiütötte bátyámat ezen dolog feletti
combinatio, munkafolyamának sodrából; legalább a^f se történt legyen
hiában!

Mielőtt azonban mindezen dolgok felett véghatározat és intézkedés
60 történhetnék, s bátyám a tekintetben határozottan nyilatkoznék, – min-
denesetre halaszthatatlan dolog a ház eladás felett valamit tennünk. Mint
a minap említettem, Varga József^{g4} azért 1200 fortot ajánlott. S most
már, minthogy ő építtetni akar, nagyon sürget a vég-elhatározásra, hogy
célba vett építkezését ahhoz képest intézhesse. És valóban nincs is
65 ezzel tovább miért várakoznunk, akár lesz a birtokvételtől valami, akár
nem; mert az végpusztulóban van, és míg azért mostanság még 60 fort.^h
bért fizetnének – de 2. évnegyedre<...>ⁱ már az is hátrányban van – az
1200. fort után 120 fort kamatot bizonyosan kapnifogunk. [!] E tárgyban
tehát, ha a földvétel^j iránti vég-elhatározása egy pár hétig netalán késnek
70 is bátyámnak, – minélelőbb [!] válaszoljon [!] bátyám az iránt: eladjuk-e
a házat vagy sem?

Nagyon szeretem hogy a kis Vilma⁵ alkalmatlanságot nem okoz.
Az pedig nagyon jó szándék és terv, hogy ő, Julival,⁶ a jövő hónapban

^c megtörténni – **tén** jav. vagy th.

^d **birtok** – **tok** a margóra írva

^e dologban – besz.

^f a – tint. vagy

^g Varga János – egyb.

^h **fort** – t tint.

ⁱ évnegyedre – **e** **é**-ből jav.

^j **föld**vétel – **föld**- felülről beírva, besz.

Szalontára leránduljon. Én azt hiszem, hogy Julinak gyenge egészségére
75 [!] egy pár heti légváltoztatás nagyon jótékony fogna lenni.
Mindnyájokat csókolván, vagyok

szerető öccse
Ifj. Ercsey Sándor^k

^k egyb.

1824.

TÓTH ENDRE – ARANY JÁNOSNAK

Vatta jul. 12. 864.

Kedves barátom! az aggasztásig^a rossz állapotban van egészségem.
Májbajom annyira elejtett már, hogy néha komoly gond üt meg. Azért,
ne vedd, kérlek egész szeretettel, nyugtalanságnak, ha ismét zaklatlak s
kérek: legy [!] szíves beszélyemet elküldeni!¹ Ha tán végkép
5 behúnyám szememet, nem szeretném e kis kéziratot egészen így hagy-
ni magam után.

Ha már levelem otthon nem talál, lesz tán a ki helyetted e kérése-
met megfogja [!] tenni!

Isten veled, fogadd az én legőszintébb tiszteletem' s szeretetemet –
10 fekvő ágyamból, hol maholnap talán csak hült helye lesz – szerető, mé-
lyen szerető

barátodnak
Tóth Endrének

^a aggasztásig jav.

1825.

TOMPA MIHÁLY – ARANY JÁNOSNAK

[Hanva, 1864. július 14.]

Kedves barátom!

Beállván immár a szerkesztői 2^{dik} semestris:¹ tudom, hogy szoron-
gat a lelkiösmeret a honorarium miatt. Küldjek-e neki s menyit? Eleget
mondja: hogy kár vesztegetnem a pénzt: ennél fogva nem küldök. Azon-

5 ban jobban meggondolva a dolgot: csak beszél ő, s a bankjegyeket kegyes sopánkodás^a közt mindig zsebre dugja; tehát mégis jó lesz tán.... No, ne epekedjél^b anyira! ime egy kis kérés, illetőleg megbízásom van, melynek teljesítésével, a lapba adott versekre nézve, ezt a most küldött gyermekágyas madarat² is ideértve: egészen quitt leszünk.

10 Tehát:

Nálatok lévő fotograff [!] képeinket másoldtasd le; az enyémet is 6, a feleségemét is 6, ezen idezárt nagyobb alakút is 6, összesen 18 példányban. Másoltattam már en [!] Simonyival,³ de igen öszveégette a képeket; úgy néztem ki⁴ mint Husz,⁵ mikor a pernyéből kihúzták. Erre jó lesz figyelmeztetni. Szeretném ha ezt a most küldöttet Országnál⁶ csináltatnád porcellán nyomatban, úgy tán csínosabb. Kérlek ezt a nagyobb alakút, melynek hátára Tompa Mihálynét írtam: mindenestre visszakérni s küldeni hozzám.⁷

Látod minő számarásokkal^c terhellek s pedig kedvem ellen. Ha-
20 nem nagyon belementünk a képeskedésbe; ezeken kérnek, s a manó bír annyit csináltatni. Olyak is vannak, kiknek szívesen adnánk mint Juliskátok, de már nincs példány; azért kell még nehanyat nyomatni vagyis süttetni.

Hát csak nem jöttök?⁸ Szoboszlay⁹ is emlegeti: hogy Te és Gyulay
25 ígérkeztetek Ajnácskőbe, hova az én szegény feleségem már két hete hogy elment. De fájdalom, igen nyomorult idő jár a fürdésre; az iszonyú szárazság után mostmár, [!] mindennap eső, szélvész, égi háború. Az aratás megállott, markon poshad a levágott élet.

Siettesd, a menyire csak lehet a képeket s küldd haza; akkor, remé-
30 lem, hogy megkapom a vasárnapi kedélylyel írott s régen ígért levelet is nagy jó uramtól.

Hát édes lelkeim, szívesen öllelek mindnyájotokat! Hanva, julius
14. 1864

állandó igaz hived

Miska

35

^a sopánkodás – n jav.

^b epekedjél – jé: az ékezetek megcserélve

^c számarásokkal – a á-ból jav.

1826.

ARANY JÁNOS – TÓTH ENDRÉNEK

Pest, jul. 15. 1864.

Kedves barátom,

Betegség iránti tudósításodat nagy részvétellel vettem: adja isten, hogy mire soraim hozzád jutnak, javúlt legyen egészséged.

A nálam levő k.[öltői] beszélyről¹ úgy tartottam, hogy azt nem kell
5 visszaküldeni, hanem megkísérteni eladását.^a Ez utóbbi iránt még nem
igen tehettem lépést, részint a sok baj miatt, mely így félév táján legter-
hesebb rajtam, részint mivel a kiadók, kivált a pénzesebbek, így nyárban
nem igen tartózkodnak Pesten;^b aztán meg tudtam, hogy míg az aratás
sikere által kedvezőbb^c lendület nem áll be, a könyvadások vállalkozó
10 szelleme minden oly műnél, melytől nem remélik hogy „csak úgy elkap-
ják” annyi mint = 0. Most, kívánatodra, küldöm vissza a kéziratot, egy
pár megjegyzés kíséretében.

A kidolgozást szépnek, emelkedettnek, s költőinek találtam, s an-
nál inkább méltánylom érdemét, mert nálunk az ily kisebb elbeszélések
15 sehogy sem akarnak meghonosodni: mind a világ csak apró lyrával
veszkődik, holott lantos költőnek is elég tere van, száz meg száz nemű
lyrai elbeszélésre. Mondom tehát, az egészet méltánylom és sok tekin-
tetben sikerült<nek> szívtörténetnek itélem.

De van egy nagy kifogásom az alap eszme iránt. Költői mű alap-
20 eszméje nem jöhet összeütközésbe az általános morállal. Értsük meg jól:
az alapeszme,^d melyet a költő maga nyíltan vagy eltakarva, befektet a
műbe. A költő festhet szenvedélyt, ebben tűnik^e ki leginkább ereje: a
szenvedélyek összeütközhetnek a morállal, a világrénddel: de a költő
nem adhat azoknak igazat a küzdelemben. Épen ebben áll a tragicum. És
25 Sand, minden jelessége daczára, ez ellen vét leginkább. Ha a költői
nagy, világszellemeket tekintjük: alapvonásúl látjuk mindenikben ezt a

^a . - , [?]

^b Pesten – **P p**-ből jav.

^c kedvezőbb – **ö** [?]

^d alapeszme – alap eszme [?]

^e tűnik – **ű** [?]

mély morális érzetet, melyet lehel akármely művök. A szép így marad harmoniában az igazzal és jóval, melyek nélkül megszűnik^f létezni.

A felforgó beszélyben ez erkölcsi alap eszme lehelletét nem érzi
30 az ember. Egy férj szerencsétlen, mert gyöngeségből nem azt vette el a
kit szeret, elannyira hogy végre megsemmisül. Küzd a fenálló morális
rend vastörvényei ellen, míg végre elbukik. A mellett boldogtalanná
teszi azt, ki őt szerencsétlen helyzetéből nem hagyja menekülni, nem
pedig azért, mivel a nőnek nincs akarata vagy erélye áttörni a megsza-
35 bott világrend (itt a valláshoz^g ragaszkodás) korlátain. – Igen; ez tragicus
helyzet, tragikus kifejlés: méltó tárgya minden költői tollnak. De ha a
költő mintegy igazat ad a szenvedélynek, ha együtt jajgat hőisével^h a
moralis törvényei ellen, ha ezt, hagyja ugyan bűnhődni, de tisztázza és
mentetegeti; ha a nőt, ki olyas módon okozza szenvedéseit, maga is szen-
40 vedvén, a mi a fenálló morális rend<s> szerint épen erény – e nőt, mon-
dom, szintén bűnhődésre kárhóztatja, annál nagyobbra, mert a rokon-
szenvet eleitől végig elfordítá tőle: ezt költői, vagy tragicus igazságtét-
telnek el nem fogadhatjuk: ez vagy alanyi feljajdulás, vagy tendentious
megtámadása a fenálló világrendnek, de nem tragicum. Nem tudom,
45 felfogtad-e, a mit ily röviden kellett kifejeznem:ⁱ de műved hatása rám
ez volt.

A mi a részleteket illeti, azok többnyire szépek, finomak. Talán a
descriptio² több benne a kelleténél. Egykissé [!] terhelő az olvasóra. Az
a sok táj, s természet rajz, mely bár finom részletekkel, annyiszor
50 előfordúl: a kisdéd mű, a kevés elbeszélési tárgy arányában sokacska.
No de ez a költői módtól függ, s kivált a lyrai epicus ráér. Nyelvre, ké-
pekre, verselésre csak néhány megjegyzésem van. Ezek a szövegben
késsel jelölve, s itt néhány szó magyarázattal kísérem.^j

1ső lap <...>. „Nyár estenet? [”] mondják-e így? vagy csak csinálva
55 van. Amúgy helyes, így a rím kényszerét mutatná.

”- <.> „Meggzólamlik a buzák fürje” – nem tisztább volna a vers:^k
„Meggzóal a vetések fürje.”?

^f megszűnik – össz.

^g valláshoz – a á-ból jav.

^h hőisével – ő [?]

ⁱ kifejeznem – z jav.

^j kísérem – i [?]

^k a vers – össz.

2. l. „Napont”, a.[nnyi] m.[int] nappal idején, mikor nappal van, nem pedig egy értelmű a naponként-tel.
- 60 3. l. „Erkély” – rövid is lehet: „erkely”, úgy jobb a vers.
6. l. „S nyomaikat se hallani”: nyomot hallani? képtelen.
7. l. „Tündéreket hagy ellebegni”: lásst. Németes még Erdélyi szerint is.
- ”- „Leülvén” = leülni. Amúgy, mintha előbb leülne, azután je-
- 65 lenne meg.
8. l. Két madárnak, mit – a két madár egyes szám, de a rávonatkozó, már: melyeket.
9. l. „Nejjetől nem háborgatott.” – Ez a particip.[ium]³ oly idegen itt. háborgatva volna.
- 70 -”- „S a gyógykenetnek” = Se gyógykenetnek (nincs).
11. l. „Imár.” Nem jár. Az i-nek nincs semmi értelme: mert imár. Más az i-hol, mert ezt mondják.
- ”- „Gyermek szívére a mi nem várt: a szemlélődő sorsa még.” Nehéz értelem.
- 75 12. l. „Az első órán” stb. szintén világosb szófüzés kellene.
- ”- „Vagy a szalag” E szalaggal föntebb már volt egy csinos kép. Ez annyiban mond ellent: mert amott a szalag akkor volt szorosb ha távoztak, most pedig szorosbra feszül s azért közelednek. Értem én a distinctiót,⁴ de a kifejezésben kellene másképp adni.
- 80 13. l. „A vadon lüktetése” egy magában alig érthető. Az a vadoni csend vagy mi, sejtelmessége bajosan is fejezhető ki: de talán ez: a „vadon lüktet” mégis szokatlan. Igen! ha megszemélyesítve érlüktetést mondanánk.
15. l. „Járu” miután ez ige csak hoz raggal dívik, rimben csak
- 85 riméрти erőszaknak látszik.
16. l. „Ez édes titku jó magányban”. A jó csak foldásnak tűnik fel.
- ”- „Mely nem oldózik” szükségtelen így. „A mely nem oldik.” Oldik ép ugy van, mint török.
17. l. „Melyben se szó se hang a csendes/séget.” Megszaladt.
- 90 -”- [„]Mond vala”. Nem a.[nnyi] m.[int] monda.
18. l. [„]Kétágú V.” felesleges magyarázat. Nincs is egyágú.
21. l. kép, „mit nagy búra festenek.” Nem értem.
- ”- Tekintetén ült – olyan németes.
- ”- [„]összekötött” – ez is olyan idegenszerű participium.

- 95   -- „ki mennyet vélt elérni, s vak koczkája poklot vetett – t. i. Dante.” Mit tesz ez? Dante élve, visióban száll a pokolba, s bejárja mind a purgatoriumot mind a mennyországot. ¹ [!] csak tourista ott. A szövegéből úgy veszi ki az ember, mintha Dante kárhozott képen szállt volna pokolra.
- 100   22. „vágyai érte.”...?
       -- „melyben szivünk legszebb tüzével az indulat hányszor cserél.” Nem tiszta kifejezés. Szenvedély <,> még nincs, de van szivünk legtisztább tüze, melylyel meg az indulat (ép akkor) cserél?!
       24. „Az t szülte a tett ... a mily színben téteték” – Homály.
- 105   -- „Ki halni érté ... tovább hozni áldozatot.[?]” Még latinban sem menne e két infinitivus,⁵ egyiknek ut kellene.
       -- „Néz vala” – néze.
       -- „Meglőn jegedve ...[?]. Megjegedt. (Es wurde)⁶
       25. „Multját – derit – dult át – nyer itt” – megjegyeztem néhol a
 110 monoton rímeket is.
       -- „koszorúul.” Úh! uh!
       -- „elkerülénk”. Elkerülők.^m Tárgyas.
       27. „tüntő”... toll hiba lesz, mert 7 szótag a vers.
       28. „lőn bejárva” (Es wurde).
- 115   -- „Mely őt menté, – ő is ...[?]” Melyik másik ő ő?
       30. Szólt vala ... szóla.
       31. I. jött rezenéssel ... mely ösztönébe jött meg, és el: nagyon csinált.
       32. elsejtett küzdés.??
- 120   -- jobb világu sejtemény. Nem jobbvilági?
       33. I. „új élet a tűzfenéken.” hol?
       35. „színbe’ tőn.” új phrasis: nem értem tisztán.
       -- „Mit ... mit ...” különböző vonatkozással. Zavar.
       -- „Mint partján”... nem jobb volna: mint parton. Nem is övé (a
 125 habé) a part, hanem az áré, a folyamé.
       36. „Te veled” – A [?] magyar nem vele küld, hanem tőle általa. Ez már úriás germanismus.
       37. „Irányt” accusativusa⁷ az irány szónak. Iránt = irányában. adverbium.⁸

¹ ő – ö [?]

^m Elkerülők – **k n**-ből jav.

- 130 -"- „a táj igéje” .... nem fér a fülembe
 -"- „Ah, érzem én. –” 11 szótag.
 -"- „választást találni” ... erőltetett.
 38. „Mint kis galamb” stb. Igen mesterkéltné hasonlat. Kérdés,
 megijed-e a galamb egy falevélről.
- 135 -"- „redőt leányul” ... szintén <az> mesterkéltné.
 39. l. „Zajkihált fal”. „zajkihált” lehetne: de így erőszakos.
 41. – [„]túl azon, ha bár miképp szólt.” Nehéz, az incisák⁹ miatt.
 Általában a nyelv sokszor nehéz a mondat részeinek nagyon szétvagdalá-
 sa, elszórása miatt.
- 140 -"- „Setét gondok ködébe ölté lelkének egész tengerét.... tengert
 öltetni ködbe; no jó: de ez: A multnak ködét meggyüölötte”... mi itt a
 verbum regens?¹⁰ vagy azt is ölté? A multak képét meggyüölölte ölté:
 ezzel nem tudok megbirkózni. [!]
45. „S mint végharasztját...” erősen csinált dolog.
- 145 -"- „nekem irgalommal.” „hózzám, irántam.” Irgalmazz nekem
 „Oh, légy irántam irgalommal.”
 -"- pálya végeⁿ nem szívén(élfogva) von.
 Elég is ebből ennyi. A rövidsége törekvés, a mondat tagok szét-
 szórása, a szokatlanok keresése még másutt is idéz elő homályt, s nehe-
 zíti az olvasást.
- 150 De mind a mellett, egy kis símitás után, kár volna hevertetni. Na-
 gyon szűk az effélékben irodalmunk. S annyi^o szép van benne, hogy
 bizonyosan becsületére válnék írójá nevének. –
 A „rováson” is lehet már valami: de oly veszett aratásunk van az
 155 idén, kivált nekem, hogy azt sem tudom: élek-e vagy halok. Mihelyt
 számba veszem híveimet, és tisztázhatom pénzállapotomat, azonnal rajta
 leszek, hogy tehetségem szerint eleget tegyek a mivel tartozom.
 Éljen <en> boldogúl, s fogadd^p szívés üdvözetemet.

igaz barátod
 Arany J^q

160

ⁿ vége – része [?]

^o S annyi – össz.

^p fogadd – ja-ból jav.

^q egyb.

1827.

ARANY JÁNOS – ERCSEY SÁNDORNAK

Pest, jul. 17. 1864.

Kedves öcsém!

Én ugyan kereshetném Pesten Fleischl Dávidot akár a világ végeig, ha meg nem irnád, a Geyer révén, hogy merre keressem: Pest nagy erdeje a Fleischl féle celebritásoknak,¹ s rá nem akadok, ha a Lipót 5 és Terézváros minden boltcímét sorra tanulmányozom is.

De, édes öcsém, nem is keresem én Fleischl Dávidot. A kölcsön veendő vagy átvállalendő összeg nem „pár ezer,” hanem kerekszám 6000 forint volna, a vételár egy harmada! Ily speculációba ereszkedni, kivált Fleischl nevű egyénnel, még akkor is borsóznék a hátam, ha rendszer háztartási szükségim, évről-évre, állandó hivatal vagy folytonos kereset által biztosítva volnának: hát így! mikor nem látok tovább öt hónapnál, s azontúl minden egy nagy = 0. Mert, a mint irám, csak különös, s a redactiók² történetében hallatlan csuda-fordulat eszközölhetné már azt, hogy a lap megelégedéséhez reményt tápláljak; a menyit mostanig 15 láttam, olyan volna remélni, mint rossz aratás után, még azon évben, új aratást várni. Tehát legjobb esetben arra leszek útálva, hogy kamatcskái után – s ha még valamit szerezhetnék hozzá, abból – éldegéljek, a míg kilátásom nem nyílik valamerre. Ha most e néhány forint tőkét fekvőbe fordítom, de hasznát meg egy rész kamatja és törlesztése nyeli 20 el: akkor igazán ég–föld között függök mint Mahomet koporsója,³ s a mellett, hogy épen jövedelem nélkül maradok, az az eset is hamar beállhat, hogy a dominiumot,⁴ feleárán a vételnek, ellicitálják az ember talpa alól. Igaz, ez esetre te, a magad, vagy Jani nevében ajánlást téssz, a mit köszönök, de a mire nem kötelezhetlek, s csak úgy fogadnám el, ha<.>

25 látnám hogy rátok nézve hasznos, nyereséges, nem pedig áldozat. – Hanem mondok egyet: Légy te vagy Jani most harmados benne: akkor állok neki; sőt arra is kész vagyok, hogy körülményim javultával az 1/3 részt magamhoz váltsam, ha t. i. élek.

Ennyit a Fleischl–Geyer ügyről. Hogy törekvéseim föczélja pár év 30 alatt Szalontára viszatelepedni, s az elélhetést, bármi szűken is, valami kis földbirtok által biztosítani: e szándékomat már elmondtam neked:⁵ kérlek tehát tartsd szemmel az ottan körüli birtok változásokat, de arra

mindég figyelvén, hogy nem akarok (nem merhetek) tovább nyújtózni, csak a meddig a takaró ér.

35 Most a házra. – Megvallom, a rögtöni eladást csak a fekvő vagyon vétellel kívántam igazolni magam előtt, hogy t. i. fekvőért fekvőt. Aztán meg egy kis „affectio”⁶ is járult a „Debreczeni uram” házához.⁷ Kétszer megénekeltem,⁸ száz háztervet építettem rá, s újabb időben is úgy álmodoztam, hogy ha vagy 1000 ft biztos kamatot hajtó tőkém (már akár

40 pénzben akár földben) felvihetném: <gabalyitnék ra> s a mellett maradna annyi, hogy gabalyíthatnék rá egypár szobát: ott húznám meg magamat „seprején életemnek”, mint Gyöngyösi mondja.⁹ – De igazad van: romlik, pusztúl, ide stova [!] jövedelmet sem ad. Az is igaz, hogy több 120 ft mint 60, kivált ha ez utóbbit nem is fizetik. Annálfogva,^a családi

45 conferentián, elvégezök, [!] hogy biz azt sohse tartsuk tovább. De miután kedves vagyonomtól válok meg, s miután otthon létemben úgy értesültem, hogy nem is vagyunk egy vevőhöz kötve: nem volna lehetséges az árát pár száz forinttal feljebb rugtatni? Én Varga^b József szomszéd urat¹⁰ becülöm és szeretem: de ha neki érdekében van, hogy más

50 oda ne fészkelje magát elébe, én se más se; ha e mondhatni legszebb helyen fekvő telekrész iránt előszeretettel viseltetik: illő^c hogy fizessen ő is egy kevés „pretium affectionist”¹¹ – annyival inkább, hogy ha más concurrans akármennyit ígérne az általa megajánlott áron felül, bizonyosan nem eresztené oda, hanem jóval meg pótolná^d mostani ajánlását.

55 Szóval: 1400 ftért kész vagyok, bármely órában, minden lehető más ajánlkozót mellőzve, egyedül övele szerződni; a pénz lefizetésére (csupán törvényes 6-os kamat mellett) tehet akár fél vagy egy évi terminust; sőt betáblázás mellett, újabb adósságí kötelezvényre, azontúl is megtarthatja<>>,^e már t. i. ha úgy nem fordul az alatt, hogy földvételre kell

60 használnom.

Mind ezeket szeretném, ha közölnéd V.[arga] úrral, s ha neki erre hajlandósága nem volna, akkor árúba bocsátnád^f másnak, akárkinek. Minden esetre jobb szeretném ha V.[arga] J.[ózsef] kezére jutna a telek:

^a Annálfogva – össz.

^b Varga – V v-ből jav.

^c illő – ő [?]

^d meg pótolná – megpótolná [?]

^e ; – : -ből jav.

^f bocsátnád – hat-ből jav.

de ha megmarad sem bánom: ha pusztúl is, jövendője van, lehetetlen
65 hogy ne volna.

Hogy pedig én annyi untató és zaklató ügygyel fárasztalak:
tulajdonítsd a meggyőződésnek, mely<ly>et rokoni szereteted s ügyeim
iránti buzgalmad iránt belém csepegtettél, s daczára e kis – előre nem
látott – fiascónak,¹² tartsd meg továbbra is szeretetedben
70 igaz hívedet
Aranyt

U. i. Vilma egészséges; idezárva ir.

Még egy! Jóformán csak azt kérem az 1200 fton felül, a mi
agiója¹³ e veszendő pénznek. Ha más kép nem lehet úgy is oda adom:
75 1200 ft, meg a szerződés napján leendő agio, fel- és hozzá számítva. NB
Semmi átírási &c költségről, én eladó, tudni nem akarok.

1828.

KECSKEMÉTHY AURÉL – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[1864. július 13. és 24. között]

[Ismeretlen tartalmú levél.]

1829.

TÓTH ENDRE – ARANY JÁNOSNAK

Vatta, jul. 22. 864.

Kedves barátom! alig van erőm felkászolódni fekhelyemből, hol a
Szalay L.[ászló] halálhíre¹ annyira hat reám, hogy még betegebb va-
gyok.

Nem tudom a szót megtalálni a mellyel köszönetemet nyilvánítsam
5 neked ama szíves figyelemért, melyet beszélykém iránt tanusítottál.²
Dacára szenvedésemnek, egyike volt az legszebb napomnak melyen
észrevételeiddel foglalkozva, lelkeddel társalogtam s egypár helyen az
eredeti, talpra esett észrevétel még meg is mosolyogtatott.

Nem terjeszkedem ez uttal a részletes „hibaigazitásokra”, hogy mit
10 mikép javítok ki, mert nagyon erőtlen vagyok; az alapeszme lényeges
hibáját sem igyekszem most mentetni előtted; majd ha átmegegyek a
darabkán a simitással, akkor megkísértem az egészet elédbe adni.

Épen a kijavítási vágy volt oka hogy visszakértem, mert a
maculatorium³ oly kuszált hogy – nem tudtam átolvasni! Mint Virgil
15 mondá: „megszületett művem, az első időben^a a medve kölyökhöz ha-
sonló, míg anyja tisztára nem nyalogatja.”⁴

Annyira lekötelezve érzem magamat irántad ez eljárásodnál fogva,
hogy minden betegségem mellett is kedvet érzek magamban egy új
beszély megírására, melynek tárgya ép a napokban fogamzott meg ben-
20 nem.

A mint készen leszek a<z> kiigazitással, engedelmeddel azonnal
küldöm, hogy mint írad: eladhasd azt valamelyik kiadónak – ha aratás
után jobb kilátásunk nyílnék rá. Az árt és feltételeket illetőleg teljesen
megnyugszom a te eljárásodban s szolgáljon ez teljes felhatalmazásul.
25 Addig is, kérlek a te jószágodnál fogva, ha valamelyik kiadóval össze
jönnél, tégy említést felőle neki.

A mi a rovást illeti: én a lap alakulásakor őszintén nyilvánítottam,
hogy csak arra az esetre fogadok el tiszteletdíjat, ha a lap a kívánt felté-
telek mellett áll fenn. Azért ha neked is rossz aratásod van, mit szivemből
30 sajnálok: ismét nyilvánítom a mit fentebb említék.

Kis gazdaságomban is rossz az aratás! És én még meg se nézhe-
tem... Fátumok vannak velem e pályán; ó csak elválhatnék [!] tőle! Fel-
emészt benne a – német.⁵

Nem sokára, ha fellábadhatok,⁶ ismét küldök némi verset lapodba.⁷
35 – Még egyszer fogadd a legforróbb köszönetemet szivességédért s tartsd
szeretetedben

tisztelő barátodat
Tóth Endrét

^a időben – b jav.

1830.

LOSONCZY LÁSZLÓ – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[1864. július 24. előtt]

[Losonczy talán a jövőendő honoráriumba beszámítható tiszteletpéldányért fordult Aranyhoz.¹]

1831.

Gr. BETHLEN MIKLÓSNÉ (IZIDÓRA) – ARANY JÁNOSNAK

Kol[ozsvár] 24/7 1864.

Tisztelt Arany úr!

Bár oly ékesszóló lennék, mint a mily gazdag vagyok elragadtatásban – művei^a eránt! – régi és fő vágyom volt érintkezésbe jönni azzal, – kit an̄yisor bámultam – s most még is némi habozással^b közeledem, –
5 érzem bár mit mondanék is – csak halvány árnya volna ama lelkesülésnek melyre Ön dicsó költészete ragadott! – fogadja hát ön fönnkelt lelke, – e pár egyszerű szó kíséretében, – őszinte tisztelem s méltánylatom jeléül – szerény kis verseimet,¹ – bennem szikrája sincs a dicsványnak [!] – s életemben most először fájlalom, – hogy jóbbat [!] nem irtam, –
10 hisz akkor Önhez méltóbbal kedveskedhetném!! –

Költészetem nagyon igénytelen, egyetlen érdeme az érzelmek őszintesége, – mely a dalra birt; szeretem a költészetet, mert felemelve gyakran vigasztalt – s ragaszkodom lantomhoz, [!] mert fájdalmaimat néha lecsendesíté, – de különben illusiokban nem ringatom magam
15 költészetemmel^c szemben – s verseim önálló kiadására [!] leginkább az birt, <...> hogy mint Izidóra is ohajték városunk szegényeivel jót tenni; mentse ki ön előtt költészetemet az: hogy a hiányosság^d nincs önhiánssággal párosulva. –

Soraimat egy kéréssel fejezem be, – az ide mellékelt emléklap Al-
20 bumom fődíszé leend, – ha Ön neve ragyog rajta; – ne tagadja meg e

^a művei – ű ü-ből jav.

^b habozással – h jav.

^c költészetemmel – ő [?]

^d hiányosság – th.

laptól ama fényes vonásokat s tőlem^e azon mindenek felett becses emléket, – mely egyaránt meg örvendeztetné Izidórá² úgy, mint
Bethlen Miklósnét

^e tőlem – ő ö-ből jav.

1832.

ARANY JÁNOS – TOMPA MIHÁLYNAK

Pest, jul. 25. 1864.

Édes kedves barátom!

Ime a képek. Nem készültek el a határidőre, mert Simonyi csak úgy hazudoz mint az én schuszterem, ki tavasz óta adós egy csizma árával s mai napig se pénz se – bőr.¹ No de ez mégis hamarabb meglett, és Laczi ma reggel hazahozta, itt küldöm mind a 18-at, viseljétek egészséggel.

Ára pedig a 18-nak mindössze 6 ft; és így csak azon esetre quittolunk, ha kénytelen leszek vele. A kénytelenség pedig óriási alakban áll előttem, mert épen ez napon is még, negyedik hetében juliusnak, valami 10 1500 forint deficit tátong rám a Koszorú múlt félévi kiadásaihoz képest! Ha ez lassan-lassan ki nem köszörülődik: a nyakam is utána vész.

Ebből láthatod, hogy a jó kedélyes óra, melyen én neked hosszú levelet írhattam, még mindig a „távol jövő” köd álmai között lengedez!² Annál fogva ez is rövid lesz: csupán annyit mondok, hogy egészségünk 15 türethető; nőm ki a tavaszon sokat szenvedett a budai (rudas) fürdőt használja, ott lakik ott hál, csak délben jár haza; Laczi fölvette magát a hosszú betegség után; a szalontai fiatal pár is egészséges.

Mutatom a képeket nőmnek, s a kedves komám asszony nagyobb alakú képeiből majdnem erővel elvett egyet, minthogy neki abból nincs: 20 de én megtiltám e sacrilegiumot,³ és így az is teljes 6-számban (hetedik a küldött minta) haza indul.

Isten áldjon, édesim, minden^a jóval!

barátod
Arany János^b

^a minden – í [?]

^b egyb.

1833.

SZABÓ KÁROLY – ARANY JÁNOSNAK

Kolozsvár jul. 30. 1864.

Kedves barátom!

Két vagy három héttel ez előtt küldtem fel Gyulaihoz intézett más küldeni valómmal együtt egy ó-székely ballada (Szilágyi és Hagymási) töredékét a „Koszorú” számára.¹ Nem kételkedem, hogy Gyulai közlöttesse veled. Kíváncsi voltam rá, érdemesnek tartjátok-e a kiadásra.² De se Pali nem válaszolt, se a nyílt postában nem látok semmit felőle.³

Oly rég olta ígértem Thaly Vitézi énekeinek birálatát,⁴ hogy szinte szégyenlem már említeni is. De annyira túl vagyok terhelve fárasztó, lélekölő gépies könyvtári munkával,⁵ hogy nem tudtam maig néhány napot szakasztani e birálat összeállítására. Jegyzeteim készen hevernek. Igen sok mondani valóm volna e gyűjteményre. Thaly a régi magyar nyomtatott költői műveket teljességgel nem ismeri, protestáns régi zsol-tárainkat, a Cancionalét⁶ (melyet Muzeumunk az Akademiának ajándékban megküldött) sohasem^a látta; a Csoma-codex⁷ után elrontva közöl több éneket, melyek nyomtatásban [!] helyesen vannak kiadva, Rákóczi, Zólyomit⁸ (kinek cantióját Diószegi⁹ írta) sőt tán Brandenburgi Katalint¹⁰ is, szerzőknek képzeli és hirdeti; a XVI. és XVII. század^b iskolás műköltészete és a valódi népköltészet közt nem tud különbséget tenni, s aztán tudományos jegyzetei valódi comicumok stb. – Kívánod-e, hogy mind ezt bármily röviden és lehetőleg mérsékelt hangon kifejtsem akkor a 2 3 vagy 4 nyomtatott levélre mehető cikket megírom Sept 1-jére (mert addig még sok egyebet is kell dolgoznom).

Egyébiránt ez rám nézve egy kissé kényes tárgy; a birálatot névtelenül írni nem akarom: s ha Thalynak az igazat megmondom, fellépésemet a Kőváryféle processussal hozhatnák^d egybekötetésbe.¹¹ De erre, s a Thalyt pártfogolt akadémiai tagok haragjára nem sokat adnék. De kérdés, hogy a te lapodnak kellene-e efféle cikkek? Polemiától nem fél-

^a sohasem – soha sem [?]

^b század – besz.

^c (-.-ból jav.

^d hozhatnák – a ából jav.

nék, mert a mit meggondolva s teljesen bebizonyítva leírok, az ellen ugyan bajos lenne bárkinek is polemizálni.

30 Az őszig muzeumi könyvtárunk alphabeticus Zettelcatalogjával¹² reményilem kész leszek; akkor több időm lesz könyvtárunk kincseivel nem csak mechanice, hanem szellemileg is foglalkozni. S majd megkísértem a XVI. századi, költészeti szempontból érdekesebb ritka nyomtatványok rövid ismertetését. Ha sikerül úgy dolgoznom, hogy

35 lapodba elfogadhatók legyenek.¹³ Majd meglássuk.

Nem jösz-e be Erdélybe a m.[aros] vásárhelyi gyűlésre?¹⁴ Bizony semmit jobbat nem tehetnél, mintha^e e jó alkalmat használva a pesti porból egy pár hétre a székely föld bércei közzé menekülnél. Soha a székelyeket megismerni jobb alkalmad nem lehetne. A székely föld

40 értelmisége bizonyosan mind együtt lesz, ugy az erdélyi magyarság lelke; a magyarországi vendégek részére gondoskodva lesz, hogy a Székelyföldet^f minden irányban bejárhassák stbstb.

Én ha csak lehető, ki nem maradok M.[aros] Vásárhelyről, hol míg mások természetbuvárkodnak, én a Teleki könyvtár, s a mi sokkal nevezetesebb, az idegenek előtt eddig soha meg nem nyílt s nekem kivételesen megnyitvatni ígért Teleki családi roppant levéltár kincsei közt

45 ohajtanék^g buvárkodni.¹⁵

Azonban ha szoroson számot vetek pénzügyemmel, fizetésemből, mely ha többecske volna is elkelne, erre a tudományos mulatságra,

50 semmit sem szakaszthatok; Ráthtól a „Történelmi Emlékek” 4-dik füzetéért¹⁶ – melynek kéziratát aug. 20-ra^h küldöm fel hozzá, – a kéziratⁱ átadásakor fizetendő 100 ftra sem számíthatok pontosan; mert ez lehet hogy később érkezik, mintsem^j nekem, a Teleki levéltár kedvéért, indulnom kellene: azért bizodalmasan kérlek, hogy a Koszorúba dolgozandó

55 cikkeim rovására légy szives, ha körülményeid engedik, aug. 10-dikéig postán 40 ftot küldeni,¹⁷ oly feltétellel, hogy ha ez összeget december végéig le nem dolgozám: tartozásomat január 1-jén postán legszivesb

^e mintha – mint ha [?]

^f Székelyföldet – Székely földet [?]

^g ohajtanék – a á-ból jav.

^h 20-ra – a á-ból jav.

ⁱ a kézirat – í [?]

^j mintsem – mint sem [?]

köszönetem mellett megtérítem. Biztos lehetsz hogy egy napot sem fogok veled késni.

60 Ez unalmas levél után fogadd magam és nőm részéről magad, kedves nőd és családod részére legszívesb jó kívánatainkat, s örvendeztetess meg ne^k csak engem, hanem egész Erdélyt a hirrel, hogy Erdély nemzeti ünnepén¹⁸ jelen leszel. – Hidd el hogy Csaba királyfit mindjárt nagyobb kedvvel írod, mihelyt Attila utódait ősi fészkekben szinről szinre
65 látod. – Pedig Csaba királyfit nem csak a székelység hanem mindnyájan óhajtván várjuk.

Isten minden jóval adjon [!] meg!

igaz barátod
Szabó Károly mk¹⁹

^k ne – n jav.

1834.

P. SZATHMÁRY KÁROLY – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[1864. nyár közepe]

[Talán az írói arcképek folytatását ígéri.¹]

1835.

ARANY JÁNOS – ERCSEY SÁNDORNAK

Pest, aug. 2. 1864.

Kedves öcsém!

Köszönöm fáradozásodat a ház ügyében, s a két szerződést¹ – egyiket alá is írva, ezennel küldöm vissza. Pár napig azért késtem veled, mert nem könnyű itt két embert kapni a coramialisásra,² miután az ember
5 nem szeretné mindenkinek orrára kötni a dolgot. Ezek sem nagyon practicus emberek ugyan: de legalább jó aesthetikai nevek.

Görgei István³ e percben vala nálam, hozván köszöntést Juliskától, Szalontáról, kit meglátogatott. No ő meg azt a szalontai mendemon-
dát hozta újság-képen, hogy most, miután az eladás megtörtént, rettentő

10 nagy ott a verseny: ki adott volna többet? Jelesül Popovics⁴ megadta
volna az 1400at, gazdája (Pápay?^{a5}) pedig plane a két ezeret!! Én az ily
beszédre nem sokat adok, noha még mindig alkalom volna azt mondani:
„hic Rhodus.^b hic salta!⁶ Lássuk hát azt a 2000 forintot!!! Nem gondolod,
vagy nem volna illő kéz alatt egy szót veszteni rá? – De ezt aztán
15 egészen tetszésre és belátásodra bízom.

A mi az adóssági kötelezvényt illeti: annak minden kellő
biztosítéka megszerzését teljesítsd, kérlek nagyon szépen. Ha földet nem
vehetünk: akkor mindvégig tán még sem hagyhatnám 6-os kamaton; ha
t. i. másképp el lehetne ott helyezni: de egész biztosággal. Ez iránt, adan-
20 dó alkalommal légy szives engem értesíteni.

Vilmának⁷ semmi baja. A Szalontára menetel iránt Juli nem hatá-
roz, míg^c a fürdő le nem telik, s az orvos újabb rendeléseit meg nem
tudja. De meg sok költségben vagyunk – a jövedelem pedig – most egy-
szer kinn maradt, szélyel az országban. Igen csehül koszorúskodunk e
25 félévben. Hanem majd meglássuk, ha augusztusban nem, talán
septemberben.

Csókolunk benneteket míndnyájan.

szerető süved⁸
Arany J^d

^a Pápay – y i-ből jav.

^b Rhodus – R r-ből jav.

^c míg – i [?]

^d egyb.

1836.

ARANY JÁNOS – ABONYI LAJOSNAK

Pest aug. 3. 1864.

Kedves öcsém uram!

„A mi nótáinkat” nyomják erősen:¹ az első^a kötet már meg is van s
a többi gyorsan követendő.

Én a kéziratban némi stilaris változtatást teszek, mert arra a társa-
5 ság által vagyok megbizva: de igyekszem hogy e miatt az értelem ne

^a első – ő [?]

szenvedjen, sőt a szabatosabb kifejezés által még nyerjen. Remélem meglesz [!] elégedve eljárásommal.

Most úgy gondoltam, célszerű lenne mutatványt közleni² a Kosszorúban, hogy a figyelmet iránta felköltsük s az érdekeltséget függőben
10 tartjuk. Erre legjobbnak látnám az I. kötet 2 első fejezetét közleni, mely a Laczi bácsi jellemzése által, characterek tekintetében is érdekes, a Menyus bácsi episodja által pedig fölgerjeszti a kalandosság érdekét^b a nélkül hogy a mese további folyamát és kifejlődését elárulná.

Azon reményben, hogy jóváhagyását megnyerem, már a közelebbi
15 számba szedetni akarnám: de egy bökkenő van: én e mutatványért nem adhatok díjt, a t.[isztelet] példányon kívül. Nagyon leszállottam e fél évben, s még úgy is bukom, ha a munkák egy jó részét t.[isztelet] díj nélkül kapom meg.

Ha ellenére van a mit cselekszem: irjon rögtön; másképp hallgatását
20 beléegyezésnek véve szombaton vagy hétfőn^c lenyomatom azt a pár ívet.
Szives üdvözléssel

Arany J^d

^b érdekét – e é-ből jav.

^c hétfőn – ő [?]

^d egyb.

1837.

TOMPA MIHÁLY – ARANY JÁNOSNAK

[Hanva, 1864. augusztus 5.]

Kedves barátom!

Köszönettel vettem a képeket a levéllel,¹ melyből szerettem volna
örvendetesebb dolgokat olvasni. Hasonló állapotja van most barmily [!]
5 szőrű embernek! A földbirtokos alig mozog a nagy adó, sok csapás, a
kényelmesség s úrhatnámság miatt. Egy két prokátornak van csupán
jódogla. Mi papok se vagyunk valami virágzó állapotban; a nép korhely
(kétféleképen is), vallástalan, kötelességmulasztó;^a a harmadik évi
rosztermés [!] miatt csaknem végkép elpusztult; nem bír nem is akar
10 fizetni bennünket s fizetesünk [!] künn vész évről^b évre. S nekem még

^a kötelességmulasztó – kötelesség mulasztó [?]

^b évről – ő [?]

sok más terhem is van: feleségem örökös doktoroztatása s fürdőztetése,^c
a sok szegény rokon, dög, gazdálkodásbeli ügyetlenség sat. sat. Másfél
éve hogy Debreczenben egy szép eszlélyi csikót vettem 200 o[sztrák]
fiért, a ló most megvakúl s bőrével fizet. És több, sok ilyesféle. Mióta
15 készülök: hogy lássalak benneteket: s nem lehet! Nem panaszkép mon-
dom^d el ezeket, de ha gaudium est miseris² etc: ime, van társad elég.

Hanem mégis impertinentia³ a publicumtól: hogy előfizetőid any-
nyira megfogytak! Mihaszna vagy^e hát te Arany János,^f és mihaszna:
hogy jó a lap? ennek a tömegnek nincs érzéke, nincs izlése s benne nincs
20 becsület!

Feleségem még mindig Ajnácsköben van. A nagyobb képből igen
szivesen fog küldeni a kedves komámasszonynak, kit hogy a rudas fürdő
teljes gyógyulásra segítsen: szívünkben kívánjuk! Ugy! Juliska is írt egy
szíves és hosszú levelet, tele élénkséggel és reminiscenciákkal egykori itt
25 mulatástokból. Ugy látszik: boldog; hála Istennek!

Az ég áldjon meg minden jóval benneteket!
Hanva, aug. 5. 1864.

igaz híved^g

Miska

^c fürdőztetése – e é-ből jav.

^d mondom – m M-ből jav.

^e vagy – g jav.

^f Arany János – egyb.

^g igaz híved – össz.

1838.

SZÉL KÁLMÁN és SZÉL KÁLMÁNNÉ ARANY JULISKA –
ARANY JÁNOSNAK

N[agy]szalonta augusztus 8.

Kedves apám!

Köszönjük azt az édes örömet melyet a' mai postával küldött
levelök¹ szerzett, adja isten, hogy szülői jó kívánataik beteljesedésének
együttesen örülhessünk!

5 Bizonyára nem a' restség okozta, hogy mindeddíg nem irtam, sem
a' Góvrik, – sem a' Geyerféle földről.^a – Az első szót sem érdemel, – be
van az bonyolítva annyi perbe, – és el van halmozva annyi adóssággal:
és annyi ügyvédi fictiókkal járnak el annak az állítólagos eladásába, meg
árverésének ismét – meg ismét vissza vonásába, – bárkinek is elmegy
10 tölle [!] a' kedve. – A' Geyer féle földről – Sándor bácsi² már részlete-
sen írott. – Én tapasztalt gazdák ítéllate [!] után annyit írhatok még rólla,
hogy ez, mint egykori ártér, – gazdag ős termékeny föld, – hogy mennyit
birna el, talán senki se határozhatná meg; – mivelés alatt csak egy kis
részé volt, de az is begyepesítettett, valószínűleg a' víz áradás miatt;
15 mostanában az egész darab kaszálónak használtatott, – elvéttve van ben-
ne egy-egy bokor, – cserje, – de az mindössze is jelentéktelen, 60 [...] ftál
az egészet kí lehetne írtatni; – Mindenütt egyenlő jó fekete föld; – szik
vagy ér sehol sincs benne. – Jó minősége mellett gazdasági előnye nem
csak az, hogy becsületes, jó szántó vető emberek laknak a' környéken –
20 kikkel minden időben jó móddal lehetne miveltení, – hanem hogy szép
négyesög alakja van, – így alkalmasan lehetne felosztani, 's váltógazda-
ságilag kezelni. – Határozza egyfelől a' b.[áró] Radákne³ erdeje; –
másfelől – elfelejtettem ki – árokkal bekerített tagja, – harmadik felől
Bodokynak⁴ – a' vízszabályozási főmérnöknek – a' birtoka, – negyedik
25 felől az elzárt – gyepes⁵ medre. – Így hát a' határai is jók, – és kényel-
mesek, – idővel még előnyére válhatnék az is (mít most is már tervez-
getnek) ha a' gyepes medre,^b kanálíssá alakíttatván, olcsó szállítási kö-
zeggel, [?] vagy malomjoggal sat. [?] birna. – Igaz! regale joggal,⁶ va-
lami közös korcsmáltatással is össze van kötve ez a' birtok. – De nem ís
30 tekintve ezeket a' kisebb, alig figyelemre méltó mellék körülményeket,
minden esetre előnyös birtok ez; – egyedüli aggodalma csak az lehetne,
hogy ártér volt, – 's félő hogy a' víz elborítgatná? De feltéve, hogy a'
már itt bevégzett vízszabályozási munka jó, – és a' gátak helyesen
készítvék: biztosnak mondható; – és hogy milyen termésre képes^c [!]
35 bizonyítják a' vele egyenlő fekvésű – és minőségű barázdás földek, –
melyekben egyszeri szántás – sött [!] több helyt csak baronálás [!] után –
igen igen szép köles és tengeri van most. – A' Sándor bácsi keményfoki⁷
bírtokától, valami 1/4 órányira van ez a' föld. – Ennyit a földről. – Most

^a földről – ö [?]

^b medre – e é-ből jav.

^c termésre képes – össz.

szóllok a' megvétéliről, – illetőleg elmondom azt, a' minek tudatásával
40 – a' tegnap itt vólt Jani⁸ – és Sándor bácsiék megbiztak. – Jani bácsi
szíves készséggel, sött [!] örömmel társ lessz a' megvétélben, – ö [!] egy
harmadát venné, – és tartaná meg a' maga számára; – mint mondá 4–
6000 ftjā vólna a' vételre. – Ezen beszélgetés után az lett a' kérdés,
45 valjon meg van-e még a' birtok? miután a' Sándor bácsi által Geyertől
kért várakozási idő már régen eltelt, 's mínt hallók egy zsidó ugyancsak
járt a' birtok megvétele után? Ma délután beszélt Sándor bácsi Geyerrel.
A' birtok még nem adatott el. –14ⁿ jön be G.[eyer] az alku végleges
megkötésére. – Az eddig meg állapított szerződési pontok ezek: 18,000
50 fĕ, vétel ár (: most ugyan még 400 ftöt követelne erre G, – de ettől kivált
a' mostani rendkívüli gabona olcsóság – és pénz szűke miatt
valószínűleg^d eláll :); egy pár hét alatt fizetendő lenne ezen összegből
6,000 fĕ, (: melyből Jani bácsi 1,500 ftot fizetne :) új évkor 4,000 fĕ, a'
hátralevő 8,000 fĕ pedig, 6 % kamat fizetés mellett 3 évig a' vevőknél
65 1+1/2 %es lehetne a' Sándor bácsi előadása szerint, miután Geyer fo-
lyamodott a' birtok nevére íratásaért, – 's így a' százalék reá már
kiróvatott, – mit ha kí nem fizetett vólna, az, a' vételi szerződésben
egyenesen a' vételárba tudatnék be. – Így áll a' dolog! Ebben Apám
dönt; – el- vagy nem – fogadván el az említett feltételeket; – [!] Kérem
60 Apámat, hogy posta fordultával tudassa velünk határozatát, hogy így
még 14ⁿ közölhessük azt Geyerrel. – Én, óhajtanám hogy ez a' vétel
megtörténjék, – mert véleményem szerint – biztosabban nem jövedel-
meztethetné Apám pénzét, nem ís említve itt Apám említett^e vágyát. –
Geyer egyelőre ís ígér 1500 fĕ évi haszonbért a' földért, – de mint Sán-
70 dor bácsi mondja biztosan hiszi, hogy e' mellett még az adóját ís kifizet-
né. – Ha a' vételbül lessz valami, azt szeretném, hogy rövid időre-
legfelebb csak 3 évre adatnék ki, – (később bizonyosan többet ér)
kíköttetvén, hogy a' mi bokor van benne azt kiirtani, – 's mennél több
földet művelés alá venní, – még pedig – ugar rendszer szerinti – művelés
alá venní tartozik^f a' bérlő; –

^d valószínűleg – sz jav.

^e említett – em jav.

^f tartozik – ik jav.

Hogy Görgei úgy beszélt a' házról, és annak tüzes vevőiről,^g annak oka valószínűleg az, mert ő Szalontán csak nállunk, és Popovicsnál, – épen azon kereskedőnél – vólt, kí óhajtotta vólna megvenni a' házat, – 1,480 ftnál többet^h nem ígért; – mínt beszéd tárgy – méltán feltünhessen
75 Görgei előtt; ésⁱ hogy Szalontán jártában-keltében csak arról folyt a' beszéd: nyilatkozhatott ő is úgy, mint Apáméknál tette. –

A fürdői kura folytatására 's nállunk leendő bevégezésére kérjük és várjuk Anyámat.

80 Mindnyájokat csókolva, vagyok

szerető fiok
Kálmán

aug. 9. Én is köszönöm a' szíves jó kívánatokat, 's mindezeket viszont kívánom. Azért nem irok hosszabban mert tegnapelőtt megírtam a' mit tudtam. – Csókolok mindenkit, 's vagyok és maradok szerető leányuk, illetőleg testvéred. Tiszteletes Szél Kálmánné asszonyság szül.
85 Arany Juliánna m. k.

^g vevőiről – ő [?]

^h többet – ő [?]

ⁱ és – besz.

1839.

ARANY JÁNOS – SZÉL KÁLMÁNNAK

Pest, aug. 12. 1864.

Kedves fiam Kálmán!

Még tegnap kezemhez jutott leveled, de részint a lappal lévén halaszthatlan elfoglaltatásim, részint egykissé [!] meg akarván fontolni a dolgot, mára halasztottam a válaszírást. Most, miután „aludtam rá egyet”
5 – tisztábban látok a dologba, s ha még 14-re ott lehetne, irok. Hozzád intézem, noha ez inkább az „ügyvédet”¹ illetné, ki az egész körül oly szivesen fáradoz.

Mindenek előtt igen sajnálnám, ha Sándor csak távolról is olyat gondolna, mintha a „pletyka” iránt hozzája irt levelemben legkisebb
10 komolyság is lett volna, azaz oly valami, mintha talán én az ő eljárását elhamarkodottnak vagy tudja isten minek vélném. Megemlítettem a hirt,

mert épen akkor jött, tréfásan, csupán annyit téve hozzá, hogy ha legki-
sebb alapja is mutatkoznék, még kezében a szerződés: „meg kérhetné:
„ki hát a legény a csárdában?”² De hogy én az egész mendemondát
15 annak vettem a mi volt: levelem hangulata és szavai eléggé kitüntették.

Mellőzve hát ez intermezzot, térjünk a földologra.

Meggondoltam a Geyer féle ügyet, s úgy a mint te írod és Sándor
is megírta, a birtok megvétele nem látszik előttem hátrányosnak vagy
kivihetetlennek: tehát beléegyezem. Sándor, föltéve hogy mind jogi,
20 mind egyéb tekintetben tisztában van az eladás és birtok körülmé-
nyeivel: megkötheti az egyességet, a mire szívesen föl is kérem.

Azonban, mielőtt^a a szerződést véglegesen aláírnám, némely do-
gokat szeretnék tisztába hozva látni (: lehet, Sándor ezeknél többet is
tisztába hoz vagy hozott, de én az én laicus eszemmel csak ezeket értem
25 föl.): Egykissé [!] hosszú lista lesz, tudós (!) modorban elosztva sub A,
B, kis a, kis b, görög α , β ; római szám, arab szám etcet, de megbocsát-
ható oly embernek, ki 47 éves korában kezdi a földvételi tapasztaláso-
kat.

Tehát:

30 A. A minőség.

Ugy tudom, hogy te is nézted a földet, Ercsey Sándor és Lovassy
Ferencz³ „tapasztalt gazdákkal.” Bizonyosan mind hárman tapasztaltab-
bak vagytok mint én. Leírásodból úgy veszem ki hogy a föld jó termé-
szetű. De, szeget ütött a fejembe, hogy valamikor egy kis részét feltörték
35 és abbahagyták megint. E pontra nézve tehát szeretném tudni:

a., Csupán ártér-e a föld, azaz olyan, melyet (bármily gyakori) ára-
dások alkalmával elöntött a víz, s meg lefutott róla, úgyhogy kaszálónak
vagy legelőnek többnyire használható volt: vagy pedig az árvizek idején
álló vizfenék, sás és káka termő rétség volt-e?

40 b. Vajon azóta kísérlették-e meg feltörni, mióta a Gyepes el van
zárva, vagy még elébb, az árvizes időkben?

B. Mennyiség.

a., Miből tetszik az ki, hogy meg van a (gondolom) 284 hold? Fel
van-e mérve? van-e mappája⁴ vagy mérőkönyve? Vagy ki fogja-e az
45 eladó hitelesen mutatni a mennyiséget? Vagy így szemmértékre
megveszszük?

^a mielőtt – í [?]

b. Adó alá hány catastr.[alis] holdnak van beírva, és micsoda classisúnak?

C. Illeték.

50 a., A jelen évben mennyi cs.[ászari és] k.[irályi] adó van rá kivette, pótlékkal együtt?

b. Melyik községhez tartozik? s mit fizet az idén községi adóba?

c. Melyik telekkönyvbe van beírva?

D. Az eladót illetőleg.

55 a. Ki a jogosított eladó, Geyer-e vagy Fleischer: [!] melyik neve alatt áll a telek könyvben?

E. Terhek:

a. Van-e a birtokon telekkönyvileg betáblázott adósság? S különösen a vevőknél hagyandó 8000 ft nem ilyen természetű-e? s nem olyan-e
60 hogy a határidő előtt le sem lehetne akármikor fizetni? Váltót pedig egyáltalában alá nem írok.

F. Haszonvétel.

1. Hajlandó-e Geyer a vételi szerződés megkötése alkalmával egy-szersmind a jövő 3 évre a haszonbéri szerződést is 1500<0> ftban, vagy
65 azon felül, megkötni?

2. Minémű földbér vagy részbe-adás divatozik a vidéken: lehetne-e remény, hogy holdszámra kiosztva is bejön a Geyer által ajánlott bérlet összeg? (Szóval, nem csak Geyer akar-e jó árat csinálni a haszonbérlet által, a mit ezen vesz, kinyerve böven [!] az eladásnál?)

70 G. Fizetés.

α., Miután én az én 2/3 részemre eső 12000 forintot^b szeretném hova hamarabb letisztítani (s a pénz, bár nem éppen „olvasható” állapotban, meg is van), az pedig nekem semmi nyereség, hogy én 5-ös kamatot szedjek, és 6-ot fizessek ugyanazon összegért: tehát nem bánom
75 ugyan, ha a 3-évi várakozás betéttel, de úgy, hogy én akármikor, rövid felmondásra, kényelmem szerint fizethessek.

β. A mi e szerint 4500 forintnak pár hét alatti kiteremtését illeti: az csak attól függ, fizet-e a pesti takarékpénztár rögtön. Szabályaiban erre hosszabb felmondási idő van kitűzve: de a gyakorlat úgy áll, s a pesti
80 tak.[aré]k p[énz]tár oly dús, hogy első szóra, azt mondják, ezereket kifizet. Én csak 1000-ig próbáltam, az igaz, így minden előleges fel-

^b forintot – t tint.

mondás nélkül kivenni, de azonnal megkaptam. Ha a pénz Fleischer [!] kezébe lesz fizetendő itt Pesten: az tudom kész örömmel fogadja magát a tak.[árék] pénztári könyvecskét is, ha nem lehetne rögtön realizálni.

85 Nem tudom, Geyer mit mond e részben?

Ő. Az új évkor fizetendő 4000 forint legkisebb nehézséget sem okoz, ha csupán magamnak kellene is fizetnem. Felmondanám most: (azt is a takarékpénztárban) s akkorra kész.

H. Társaság.

90 I., Jani természetesen társ lenne harmadához mindennek: vételi ár-
nak, költségnek, adónak jövedelemnek, kárnak és haszonnak.

II. Ragaszkodik-e Jani véglegesen a földbirtokhoz? Nem lenne-e például hajlandó, föltéve hogy én az összes rámeső 12000 forintot kifizettem, ő pedig még^c csak az 1500-at fektette belé, az első 3 év alatt
95 ennek megtérítése, s az egész hátralék általam lefizetése esetében átengedni az őt illető harmadrészt? (Erre egyáltalában nem akarom erőltetni: mert megmondtam, hogy nem veszek több földet, csak a mennyire pénzem van: de ha ő önként és áldozat nélkül tenné és tehetné, úgy fordulhat állapotom, hogy jól esnék.)

100 III. A hátramaradt összegért in solidum⁵ kötelezzük-e mi vevők egymást és az egész birtokot? Ez nehezen lehet másképp: ámbár mondom, én nem akarok adós lenni a magam 2/3-áért, egy esztendeig sem.

Míndezekekből a lírom-láromokból, Sándor tudni fogja, mi a lényeges, mi a kevésbbé lényeges<,>. Részemről lényegesnek tartom, hogy a
105 föld jövedelmezését mindjárt az első év<r>ekre biztosítsuk, mert pénzemnek kamatozni kell, másképp éhen halok. Tehát Geyerrel meg kell kötni a haszonbéri szerződést úgy, a mint te irod. jelesül:

1., 1500on felül, ha lehet, hozzá kell csatolni az adót, s az irtást.
(Az árkolás, a te tudósításod szerint el is maradhat).

110 2. Ha ezt nem vállalná: csak az adót: az irtás maradjon függőben.

3. Ha az adót nem vállalná, akkor az irtást és árkolást <minden esetre> legalább a puszta oldalon,^d valamint

4. Minden esetre azt, hogy lehetőleg ekével művelje, a mint te írtad. Kílehetne tenni például 1^{ső} évben 1/3-ad részét s így tovább.

115 5. Ha ő a haszonbért péld.[ául] Sz.[ent] Györgykor és Sz.[ent] Mihálykor fizeti: a hátramaradt pénz kamatfizetése is e határidőkkel legyen

^c még – besz.

^d legalább a puszta oldalon – besz.

öszhangzásban, úgy hogy, ha ő lesz a kamat felvételre jogosított, egyszerűen levonhassa, ha pedig Fleischer vagy más, hogy az arendából⁶ fizethessük, ne kelljen más pénzt fordítani rá, vagy előleg fizetni, s utólag
120 [!] kapni a haszonbért.

Azt is jó lesz kikötni, hogy a 8000 forint egyéb birtokunkra, mint a vett földre, betáblázás esetében, be ne tábláztassék.

Ime, édes fiam, megirtam, a mit tudtam, vagyis inkább a mit nem tudtam, és a mit Sándor, azt hiszem, jobban el tud igazítani mint én. Közöld e levelet Sándorral, szükség esetében hagyd is nála: de magadat se tartsd távol az egyességtől, hisz titeket szintúgy illet az, mint engem. A 18 ezer fölött nem kell adni semmit: nem, ha visszalépne is, mert bizonyynyal elég ár. Annyi titkot pedig jó volna csinálni belőle, hogy ne kerüljön mindjárt a pesti ujságokba.
125

Sándor lesz oly jó, hogy megírja nekem a mi 14-én történik. Én a takarékpénztárban még nem mondtam fel semmit, mert ha Fleischer az eladó: egyszerűen átirathatom a nevére, ha pedig Geyer, akkor azt hiszem úgyis kapok: miután most nem lehetne, már szabályosan mondani fel annyi pénzre, ha pedig szabályon kívül adnak, adnak úgy is, ha kérek.
130
135

Isten áldjon édes lelkeim!

szerető apád
Arany János^e

U.i. Ha Geyer a haszonbéri szerződést nem akarja most megkötni, haboz, halaszt, akkor jobb alkuba sem ereszkedni vele a vétel iránt, hacsak ki^f nem mutatja, hogy a föld behozta már máskor is azt az összeget, például haszonbér útján. Megjárhatnak akkor: se pénz se posztó nem maradna. Azután^g azt sem tudom, mily renoméeben⁷ áll Geyer a vidéken, fizetéseire nézve: nincs-e adósággal elhalmozva, zavarokba bonyolodva, [!] úgy, hogy csak írott malaszt maradna a vele kötött haszonbéri szerződés? Tudom a példabeszédet a „superflua cantelá”-ról,⁸ csak hogy az ember sohasem tudhatja, melyik a superflua.

Élj boldogul és szeress!

^e egyb.

^f ki – í [?]

^g Azután – Az után [?]

U.i. No.2. A legnagyobb újság itt Pesten az, hogy Ercsey Vilma⁹
150 „szabadúszó.” Az az öröm egyszer!

1840.

ERCSEY SÁNDOR – ARANY JÁNOSNAK

Szalonta, Aug. 15. 1864.

Kedves bátyám!

Geyerrel tegnap lett volna a terminus; de ő valószínűleg [!] a miatt,
mert az eső, itten körül, tegnap folytonosan szakadt, át nem jött hozzám.
Igy hát még most semmi bizonyost nem írhatok, hanem arról előlegesen
5 is megnyugtatom bátyámat, hogy a földvételt, ha az csakugyan létre fog
jönni, úgy eszközölöm, hogy abból,^a sem jogi, sem más tekintetben baj és
kellemetlenség ne származzék.

A szerződvénynek legfeljebb egy pár hét alatt mulhatlanul létre
kell jönni több tekintetből, és pedig legfőképp azon okból, hogy a bérbe-
10 adás is jó móddal és idejében megtörténhessék.^b Különben abbeli aggo-
dalma s illetőleg megjegyzése bátyámnak, mintha Geyer, az 1500.
fortnyi évi bért talán valami „fogás”-ból ajánlotta volna meg, a körül-
mények nem ismeréséből származik. Annyit, mint a minap is írtam volt,
most egyelőre is nagyon megér annak bérlete.

15 A Kálmánhoz intézett – és ő általa tegnap mindjárt át is küldött le-
vélnek¹ (: melynek folytán keletkezik e rövidke tudósítás is :) egyéb
pontjaira, ez úttal válaszolni idő előtti és feleslegesnek tartom. Csupán
annyit jegyzek meg előleges megnyugtatósképen, hogy a mi a czélbavett
örökítésnél lényeges dolog, azt a lehető legjobb módon elintézzük.

20 Azt pedig talán szükségtelen is ez úttal megjegyezni: hogy ad-
dig, míg a szerződvény, legalább nagyjából, létre nem jön, s mig én
majdan nem tudósítom,^c egy kr[ajcár]ját se mondjon fel bátyám.

Mindháromjokat csókolván, vagyok

szerető öccse

25

Sándor

^a abból – jav.

^b egtörténhessék – ő jav.

^c s mig én majdan nem tudósítom – besz.

1841.

ERCSEY SÁNDOR – ARANY JÁNOSNAK

Szalonta, Aug. 18. 1864.

Kedves bátyám!

Geyer tegnapelőtt volt nálam; s vele, mint tényleges – de (: telek-
könyvileg :) nem névleges birtokossal az egyezés, nagyjából, már meg
is történhetett volna. Azonban ő, mint már említém; a birtokot
5 mégeleddig^a [!] saját neve alá nem iratván, de mindaddig, míg még
bizonyos összeget, a már általa eddig, Fleischl részére fizetett mennyi-
ségen kívül, le nem tisztáz, nem is irathatván: e miatt, ha a dolog már a
legkisebb részletekig tisztába volna is, közvetlenül ő vele szerződünk
nem lehetne.

10 Annál fogva abban állapodtunk meg: hogy ő a folyó Augustus
21én (: más egyéb dolgai is lévén :) fölmege Pestre, és Fleischl-lel [!]
ugy végez, hogy aztán, ha majd itthon mindent tisztába hozandunk, a
szerződvény megírás itt megtörténhessék, és csak aláírás végett küldes-
sék fel bátyámhoz s illetőleg Fleischlhoz.

15 Ha a nevezettek, bátyámnál netalán megjelenének, nagyon termé-
szetes, hogy velök bátyám semmi nemü részletekbe nem bocsátkozhatik,
minthogy a körülményeket apróra nem ismeri; legfeljebb annyit
nyilatvánithat,^b a mint a dolog valósággal áll is, hogy ha a szükséges
kellékek itt a helyszínen [!] tisztába hozva, és a föltetelek [!]
20 megállapítva leendenek, – a szerződés megkötésre hajlandó. Szóval
utasítsa őket bátyám, hozzám.

Igen nagy baj és nehézség jelen ügynél az, hogy mind a venni –
mind az eladni szándékozók, az ország különböző részeiben szétszórva
vannak, s e miatt, a mit különben néhány szóval elvégezni lehetne, leve-
25 lezéssel alig – vagy legalább nagyon nehezen hozható tisztába.

Azonban, ha lehetséges, az ügyet így is elintézzük. – De ha
multhatlan szükségét fognám vagy fogom látni én egy pesti utat sem
sajnállok.

^a mégeleddig – jav.

^b nyilatvánithat – v t-ből jav. – er. nyilatkozhatik-ot akart Ercsey írni, majd
nyilvánithat-ra módosította a szó közepén

Megteszünk minden lehető, a szerződvény jó móddali létrehozá-
30 sára; hogy ha az, bármi okból is elmaradna, legalább ne vessünk ma-
gunkra. Az egész ügynél, ha az jó móddal létre nem jőne, legjobban
fognám sajnálni, hogy bátyám, szokott nyugalmából felzaklattatott. De
hisz egyéb kár nem is származnék abból; – miután pénz-felmondás nem
35 nem leend.

Az ég áldása legyen velünk!

szerető öccse
Ercsey Sándor

U.i. E sorok írására, mint talán szükségtelen is mondanom, csupán
40 az indított: hogy ha a zsidó és német (: Fleischl^c és Gejyer :) valamikép
beállítanának bátyámhoz, az váratlan és véletlen ne találja. –

^c Fleischl – s jav. vagy th.

1842.

ILLÉSSY GYÖRGY – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[1864. augusztus végén]

[Wieland *Oberon*jából küld fordításokat¹ a Koszorú számára.]

1843.

TÓTH ENDRE – ARANY JÁNOSNAK

Vatta, Aug. 21. 864.

Kedves barátom! Teljes kimerültségben írom e sorokat s írtam le
az ide mellékelt beszélyt¹ hogy a te jó szívűséged folytán kezeidben lelje
fel sorsát. De ily állapotomban a darabon tetemes változást nem bírok
tenni!

5 Nagyon igaz a szempont, melyből azt, az alapeszmére nézve,
megítéléd... s teljesen^a felfogom a különbséget: mi lett volna: ha objektí-

^a teljesen – n besz.

vebb tudok lenni s nem elegyedem a szereplők helyett a dologba... szerintem is ez legnagyobb hibám a műben; de miután egy változhatatlan nézet a catholicus házasság természetellenes volta miatt uralkodóbb volt
10 bennem <s v> a műszabályoknál; s valóban eltaláltad, hogy tendentiosus megtámadást ohajtottam benne^b éreztetni: lehetlen volt a nőt, avagy nem tudtam, a tisztán tragikumig <hely> emelnem.^c

Az elválhatlanság eszméjéből folyó szerencsétlenségeket, családok megsemmisülését akartam benne feltüntetni.

15 Tudom, hogy ez nem menti fel az írót... ki^d magáévá teszi azt^e mi az alapeszmében csak a szereplők dolga lett volna... s e nagy hibán, azt hiszem, ha élek még valameddig, egy más beszélyemben segítve lesz... De miután némi tekintetben jónak látod kiadatását, sőt helyenkint éreztem Tullius szavait: „laetus sum laudari a te laudato viro”:² beteges
20 voltomnál fogva csupán, (csaknem csupán) ama hibák kijavítását tettem meg, miket oly sok figyelemmel jegyeztél fel, a miért én nem győzők neked elég köszönetet mondani!

Egyet azonban, a „nyárestenet” szót, úgy hagytam, mert: mondják. Csak a nyírségen hallottam ugyan, ahol^f születtem, de ott a nép közt
25 széltibe hallható. Az <...> „eszélény”³ egy neme a rovaroknak;^g különösen a szőlőlevelet öli el. S épen ezért hagytam ki mivel ily specialis. Az egypár germanismus miatt majd megütött guta. Már inkább a Szand hibáival vádoljanak,⁴ mint ezt kövessék el. A legnagyobb köszönetemet vedd érte! [!] Különben ez a forma is, én nem is tudnám miért, de oly
30 sokszor kivett engemet a szokottabb szófűzésből, hogy tán keresve jött a germanismus.

Ha tehát kiadója akad:⁵ kérlek, kedves barátom, add oda úgy amint lehet. Tökéletes felhatalmazásomat adom a kötésre nézve, csupán egy pár példányt köss ki a számomra.

35 Bocsáss meg hogy ígéretemet be nem válthatom s^h <a> költeményt most nem küldhetek lapodba: igen gyenge vagyok; dolgozni képtelen.

^b benne – e jav.

^c emelnem – e jav.

^d ki – k jav.

^e azt – besz.

^f ahol – l n-ből jav.

^g rovaroknak – ok besz.

^h s – ,-ből jav.

De remélem nem sokára írhatok. – De az a Szász Károly miért nem ír? már rég ideje hogy egy szót se szól, pedig ő kifogyhatatlan.

A Madách „Tündér álma”⁶ gyönyörű kezdet, mely a kitűzött célt
40 méhében viseli... Itt már a verselés is könnyebb menetű mint a tragoediában.

Nagyon szeretném, ha még egészségem helyre áll valaha, ha, mint irám, Pestre mehetnék állandóul!⁷ Megöl itt ez a foglalkozás és a német.

Isten veled! köszönöm, a legmelegebb szívvel, irántam tanusított
45 figyelmedet! tartsd meg becses szivedben továbbra is

tisztelő s szerető barátodat
T. Endrét

1844.

ARANY JÁNOS – WOHL STEPHANIE-NAK

[Pest, 1864. augusztus 25.]

„Stephanie egyes regéi már kezdetben kellemesen lepték meg az írói köröket és a közönséget. Midőn azok elsői közül hármat én is a Szépirodalmi Figyelőben közrebocsátottam, ajánló megjegyzéssel <bocsátám> eresztém utjokra, melyben ki van emelve, hogy »a képze-
5 lem, kedély és érzelem frisesége ömlik el e naiv szerzeményeken«. Hozzá tehettem volna, hogy Stephanie regéi leleményre változatosak s compositióban is kedvesen kikerekednek, jobban mint az ily légi alkotások rendszerint; s daczára Andersen érezhető hatásának, nem vesztik el eredetiségöket; az erkölcsi súlypont is mindig helyesen el van találva. Itt
10 ott a nyelvre lehetne észrevétel: de Stephanie minden esetre pártolásra méltó tehetség, s összegyűjtött regéinek e kiadását szivesen ajánlom a közönség pártfogásába. Pest, aug. 25. 1864.

Arany János”

Édes Stephim!

15 Ime itt van nehény sorban, a mit jónak és czélszerűnek láttam; használja fel¹ – ha ugyan az én szavam nyom valamit a közönség előtt, – s örülni fogok ha sikere lesz. Ugyan ez talán megjárná előszó helyett is, vagy beszöve az előszóba, miután egyebet nem igen mondhatnék.

A néni csak 30 mérföldre van Pesttől,² nem is jön haza september 20 végéig: e szerint a látogatás bajos.

Üdvözlettel
Arany J.

1845.

SZILÁGYI ISTVÁN – ARANY JÁNOSNAK

[Máramarossziget, 1864. augusztus 28.]

Kedves barátom,

Legutóbbi levelemmel¹ egy csomó pénzt küldtem a Kisfaludy-társaság adósaitól. Vártam, hogy lapod végén értesitesz. Mind eddig aggodalomban vagyok, mert az efféle eltévedések a postán nem épen 5 szokatlanok, kivált itt nálunk. Kérlek nyugtass meg.²

Az új aláírásokat már munkába vettem, folytatom, de még nem küldök neveket, minthogy egyszer nem igen sokan vannak, másszor nem is fizettek. Rajta leszek, hogy szeptemberben egy tekintélyes számmal köszönthessek be hozzád.

10 A III. számú Apróságot is elküldtem Rákóczi Lászlóról.³

Mennykő egy fiú ez a Thaly; ugyan neki öklelődzik -y -f-nek⁴ (Székely József?)⁵ Ugyan jól esett, hogy épen Kádárról⁶ és Rákócziról irtam valamit; mert, mint haragja mutatja, azokra különösen nagyobb 15 sulyt fektetett. A Kalendárium féle hibákat csakugy mellesleg akartam még egyszer megérinteni; de hogy ezt a 187. lapi perszé-s Kisasszony 20 napját elolvastam: nem állhattam meg, hogy az annyi apparatusra negélylyel hivatkozó czikkekre egy épen ugy apparatusos jegyzést ne tegyek. Itt megy tehát a IV. Apróság.⁷ A végén látod, hogy a papir leván [!] metszve. Ott valami gorombaságot irtam. Levágtam. Nem szeretem a 20 veszekedést. Azt hiszem így is meg teszi.

Zrinyivel még is késnem kell. Megkeresett jó embereim nem válszolnak.

De „Mikes Kelemen”-ről, t.i. a Toldy által biographia némely pontjairól fogok legközelebb némieket küldeni.⁸

25 Isten veled édes barátom, s mint eddig, úgy ezután is szeress. Kedves feleségedet nevünkben tiszteld.
Sziget, augusztus 28^a. 1864.

igaz hived
Szilágyi^b

^a 28 – 2 jav. 1-ből

^b egyb.

1846.

LÉVAY JÓZSEF – ARANY JÁNOSNAK

[Töredék]

[1864. augusztus vége¹]

[A levél keltezése, főszövege hiányzik. ²]

igaz barátod
L József^a

Vajjon a Toldy által iskolai használatra dolgozott egész irodalom-
5 történet³ készen van-e már s kapható-e Emichnél? 10–12 nap mulva
„ugat az iskola kutyája” s be kell állanunk nolle velle.⁴ Most megint igen
rámesett^b elkiváncozni e zsidbasztó pálya köréből. De hova?⁵

^a egyb.

^b rámesett – rám esett [?]

1847.

ARANY JÁNOS – ARANY JÁNOSNÉNAK

[Elveszett]

[1864. szeptember eleje]

[Arany az otthoni hétköznapiokról számolt be levelében, megnyugtatta az egyedül maradt fiáért és férjéért aggódó Ercsey Juliannát.]

1848.

LÉVAY JÓZSEF – ARANY JÁNOSNAK

[Miskolc, 1864. szeptember 3.]

Kedves barátom!

Itt megyen az ominosus Tit.[us] Andronicus.¹ Ujra kiigazgattam s leírtam. Köszönetemet küldöm a bírálóknak,² hogy oly részletes figyelmökre méltatták. A mit csak lehetett, használtam észrevételeikből; 5 mert mindent nem használhattam. Érzem én e forditmány göröngyösségét még most is: de már beleúntam a tárgyba s resteltem, hogy e hálátlan rémdarabra vettem fejemet. – Eleinte úgy mondtátok, hogy a Deliuskiadásból fordítsuk Shak[e]spe[a]ret³ s én meg is jelöltem azt előbbi kéziratomban: de a hoszabb [!] jegyzetek írója, úgy látszik, nem azt 10 tartotta szem előtt az átnézésben. Én most már némely apróságot Johnson és Collier⁴ után is javitgattam. Lehet így? s lehet csekélyebb dolgokra nézve magunknak is kombinálni? s Delius mellett mást is használni? IV. Henriket Johnson után fordítom, mert még eddig nem kaphattam Deliust: később fogom azzal összevetni.

15 Thaly K.[álmán] önigazolására⁵ nincs mit felelnem. Mindig nagy respectussal viseltem oly írók iránt, kik bírálóik ellenében saját művök dicsőítése [!] végett síkra szállnak. Nem Thali [!] az első, kit e fajból ismerni szerencsém van.^a Ők^b azt tartják, hogy „nur die Lumpen sind bescheiden!”⁶ Hogy malitia⁷ lett volna rövid ismertetésben, nem 20 hiszem. Semmi okom Th.[aly] iránt rossz indulatot táplálni. Hogy szándékosan ferdítettem volna idézeteket vagy miket, be nem bizonyítható – s mi szükségem lett volna rá! Hogy a gyűjteménynek csupán költői oldalát vettem fel, ez magában nem bűn azért hogy a többi oldalát per longum et latum⁸ nem tárgyaltam. Ha élesebb hangba tévedt itt ott elő- 25 adásom, azt a^c gyűjtő azon tulajdona okozhatta, hogy nagyon komoly valódiság színében látszik árulgatni a felületességet. Egyébiránt jól tetted, hogy cikkének vesszőparipáskodó illetlenségeit s modorát megcsilagoztad;⁹ kár volt meg is nem fúlánkoznod.

^a . . . -ből jav.

^b Ők – Ő jav.

^c a – az-ből jav.

Talán irtam is már, hogy Greguss – gondolom tudtoddal –
30 felszólított: emlékbeszédet tartani Kazinczy Gábor felett¹⁰ a K.[isfaludy]
társ.[aság] közelebbi nagy gyűlésén. Hajlandó vagyok elfogadni a ké-
nyes természetű megbízatást – de tán nincs még itt az ideje, hogy hatá-
rozott s végleges választ adjak^d e tárgyban. Nem fogom azt sokáig ha-
lasztani: ha jobban körülnézem magamat, azonnal tudatom veled megál-
35 lapodásomat

A küldemény megérkeztéről értesíts.¹¹ Isten áldjon meg
minnyajatokat! [!]

Miskolcz, Sept. 3. 864

40

igaz barátod^e

Lévay J^f

^d adjak – d j-ből jav.

^e igaz barátod – össz.

^f egyb.

1849.

ABONYI LAJOS – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[1864. szeptember eleje]

[Feltehetően kóstitól,¹ esetleg kisebb – talán az *Elegyes tárczaczikkekben*
és a *Vegyes* rovatban megjelenő – írásokat küld.²]

1850.

SZABÓ KÁROLY – ARANY JÁNOSNAK

Kolozsvár sept. 6. 1864.

Kedves barátom!

A mint M.[aros]Vásárhelyről haza jöttem, kezembe akadván a
„Koszorú” aug. 28-diki száma,¹ látom benne a „Szilágyi és Hagymási”
ó-székely ballada-töredéket. Végig olvasva rögtön észrehevém, hogy e
5 töredék legszebb sorai a nyomtatásban hiányzanak. [!]

E sorok után ugyanis, melyeket a császár leánya mond:

„Titeket elvágna, engem visszavisznek
Piros véretekkel itten földet festnek”

még e 3 sornak kellene következni:

- 10 Felelnek e szóra két magyar úrfiak:
„Téged el nem visznek, ha Isten megsegít,
Münköt el nem vágna, ha kard el nem törik.”

S ezután^a jó:

Azonnal érkezék császár szép táborá stb.

- 15 Megeshetik, hogy e sorokat, melyek a nálam lévő legelső másolatban megvannak, a Koszorúba felküldött tisztázásból ki találtam hagyni; de lehet az is hogy a szedő feledte ki, vagy a lapcolumnáinak² összerakásakor maradtak ki e sorok a nyomtatásból.

- 20 Bármint legyen a dolog, te bizonyosan százszorta jobban tudod mint én, mennyit vesztett e sorokkal a ballada-töredék. Azért kérlek, hogy akár én vagyok hibás, akár a szedő, légy szives ezt helyre igazítani; ha én feledtem ki az írásból e sorokat, nem bánom ha megdorgálsz is, megérdemlem gondatlanságomért.³ – Könyv nélkül^b is tudtam e sorokat, s még is kihagyhattam volna (?).

- 25 Most, vagy két hetet a m.[aros]vásárhelyi gyűlésen, Vécsen⁴ s Tordán⁵ töltvén, annyira el vagyok foglalva könyvtárnoki és magán dolgaimmal, hogy a lapod számára ígért rövid régi irodalmi czikkek⁶ irásához e hónapban lehetetlen fognom. De octoberben tán több nyugalmas óráim lesz. Most csak a vidéki megbizások, levelezések, a tudósok számára mindenféle másolatok készítése stb. úgy rám tódult, hogy
30 sokszor azt sem tudom kinek irjak, feleljek és irassak.

- A m.[aros]vásárhelyi gyűlés,⁷ melyben én az archaeologia dilettansai⁸ közzé vontam meg magamat, nagy magyaros vagy összeke-lyes vendégszeretet, zaj, fény és magnum aldumások⁹ közt lefolyt, mint
35 már ez nálunk szokás. De mind^c ez engem nem vonzott és nem érdekelt annyira, mint a gr. Teleki család roppant közös levéltárának csendes

^a ezután – ez után [?]

^b nélkül – nélkül [?]

^c mind – m e-ből jav.

magánya, hol, míg a nagy tömeg Parajdon¹⁰ járt és mulatott, én elbujva valahára szerencsés lehettem e tenger okirat registrumát¹¹ végig olvasni, s így tiszta fogalmat szerezni, mily megmérhetetlen becsű kincs rejlik itt
40 Erdély történetére, különösen az Apafi¹² korára nézve. Sőt azt is^d kinyertem,^e hogy ezen a mult idők iszonyú féltékenységgel, rettentő szabályokkal őrzött [!] és védett levéltárból néhány Arpadianumot¹³ is lemásolhattam. Ezek lesznek a legelső darabok, melyeket a világ^f e levéltárból látni fog.¹⁴ E mellett a Teleki könyvtárban is sokat jegyeztem, s így
45 az idő, az igen érdekes archaeologiai szakgyűléseket is ide számítva, rám nézve nem haszontalanul zajlott le. Hogy egyébiránt olykor olykor a zajos^g társaságban sem hiányoztam, [!] azt gondolhatod.

Losonczyt¹⁵ Vásárhelyről bevitték a székelyföldre; ő lássa mikor és hogy jön haza. Kolozsvártt jövet 4 vagy 5 nap vendégem volt; itt is,
50 Vásárhelyt és vidékén is, Isten igazában jól mulatott; hát még ha Csíkba Gyergyóba, Háromszékre stb. mint poetát össze vissza hordozzák? Volt és lesz módja lelkesedni, s kedélye, mint ő nevezi, majd csak úgy özönlő a verset. – Lengyel¹⁶ nejjével Vásárhelyről és Tordáról Fejérvárra¹⁷ tért be rokonaihoz; ő bezzeg nem igen dicsekedett a Laczi collega által Erdélyben classicus hirre juttatott n.[agy]kőrösi [!] 20000 magyarral,¹⁸
55 kiket collégája egy maga is teljes erejében képviselt és maig is képvisel (így mondá Laczi, bár mint haragszik is e szóra Brassai bácsi¹⁹).

Ha majd egy két régi m.[agyar] irodalmi czikkecskét beküldhetek – természetesen csak költészeti vagy nyelv tekintetében érdekes, ritka
60 vagy eddig ismeretlen művekről, – légy szives röviden értesíteni, eltaláltam-é a modort, melyben ily avatag, száraz tárgy a Koszorú közönségének adható;²⁰ ha igen, úgy folytatni fogom; ha nem, majd veszem valaha másutt hasznát e czikkeknak.

A „Vitézi énekek”ről úgy hiszem elég volt eddig a polemia.²¹ Nem
65 akarom e kérdést újra felmelegíteni, bár még ujat eleget lehetne mondani. Thalynak, úgy sejtem, úgy is hasztalan beszélnek.

Miért nem jössz bé valaha hozzánk Erdélybe;²² ha a zajt nem szereted, csendesesen is oly szivesen fogadnánk, mint sehol sem különben [!] a magyar korona területén. Gr. Mikó²³ is szivesen várna; de így vagytok ti

^d is – besz.

^e kinyertem – y jav.

^f világ – i jav.

^g zajos – a á-ból jav.

70 pestiek, még Gyulai Pali sem fordúl képpel sem felénk; pedig őt már itt Erdély fiának tartanák.

Idával együtt, ki addig vágyik Magyarországra, míg egyszer csak vágya teljesezhetik, kedves nődet s magadat a legszivesebben köszöntve maradok

75

igaz barátod
Szabó Károly mk

Gyula fiam, ki téged nem emlékezetéből, de képedről igen jól ismer, csókolja keresztapa, s keresztmama²⁴ kezeit.

1851.

TÓTH ENDRE – ARANY JÁNOSNAK

Vatta, Septemb. 9. 864.

Kedves barátom! kedélyes „nyílt levelezésed”ből¹ még azt kellene hinnem, hogy gazdag ember vagyok, miután, a szerint, most csak a szégyen egészséges. De a valóság erősen rázna fel e’ hitembül, mert dacára folyton tartó betegségemnek s egy torok-gyulladásnak: „nem érek rá
5 beteg lenni!” S gondjaim közt alig vehetek időt, hogy szíves hajlamodért mit irántam beszélykém ügyében tanusítasz, a leghálásabb köszönetet mondjam. Hogy „emberre vinni” mikor sikerülend: miután kezeid közt van teljesen nyugodt vagyok az időben.² Talán már majd haza kerülnek őszre ama „méhészek”, hogy megnézzék: mi van köpüben?...

10 Még mindig nem tudok dolgozni! Valahányszor asztalomhoz ülök hogy azt tegyem, mindig valami kínos remegés önt el s agyamban elmosódik minden rendje a gondolkozásnak. Azért ez ide zárt költemény³ is egy régibb dolog; de mert mást nem írhatok, küldöm, mert szeretnék lapodnak egy parányi szolgálatot tenni. Fogadd szívesen mig valami
15 jobbat adhatok!

Lapod utóbbi számának necrologja⁴ igen szomoruan hatott reám! Én Kuthyt ismertem.⁵ S mindig nagyon nagyon sajnáltam benne az írótl midőn az erkölcsi embert elveszténk! S bár teljes az elítélés mérője

melyben őt kárhoztatás nyomja: én szánom^a őt! s jól esett necrologodban
20 az, hogy legalább kitünt belőle a tévedő jelessége! Mi kár volt őt elve-
szítenünk!

Isten véled kedves barátom! fogadd az én legjobb kívánatomat s
szeressd [!] ki téged egész lelkével tisztel és szeret

25

igaz barátodat
Tóth Endrét

^a szánom – s jav.

1852.

ARANY JÁNOSNÉ – ARANY JÁNOSNAK

Szalonta szept. 10. 1864

Édes jó lelkem!

Köszönöm ezerszer köszönöm azokat a kedves perczeket, a me-
lyeket kedves hoszu leveleddel adtál nekem! nagyon boldogító tudat rám
nézve hogy jól vagy adja is a jó Isten! hogy folytonos egészségnek ör-
5 vendj, és örvendjünk még sok hoszu évekig;^a Ugy sajnálak<..>^b hogy
anyi dólgod van – a jó Isten csak könyeb életet adna már neked!

Híszem hogy nincsen bajotok a mijatt hogy othon nem vagyok –
de mégis vágyom haza; Ezek a jó gyermekek, el halmoznak minden
szíveséggel, s egészen ithon érezhetném magamat köztök, de mégis haza
10 vágyom – olyan rossz tölled távol lenni, sokszor elő veszen a haza vágyó-
dás – veled lehetni, rám nézve az olyan boldogító. Ki tudja? medig tart
ugyis, az az öröm.

Ha Laczi le jön ne hozon semi meleg ruhát; van^c velem elég jó ru-
ha még ha fagy járna sem fáznám meg, de talán nem lehet attól még
15 tartani. Laczi mikor akar le jöni? Én ugy huszadika körül megyek haza;
magadat^d nem hagyhatunk, s nemis hagyunk semi esetre; különbenis

^a évekig – v jav. – Arany Jánosné helyesírásának hibáit (egyebek között a hosszú mássalhangzók rövidítését, az „is”-nek a megelőző szóval való egybeírását, a hiátustöltő j használatát) nem jelöljük [!]-lel.

^b sajnálak – k jav.

^c van – n jav.

^d magadat – a jav.

20 úgy látszik, hogy enek az én betegségemnek mínd egy, akar Pest, akar Szalonta – Isten tudja mikor szabadulok meg tőlle; Rosz időkis járnak, alíg nézhetünk ki a házból; lehet hogy ha jó melegek járnának, jobbanis érezném magam.

Laczi leveléből meg tudták Juliskájék hogy mit akartam, s így meg lepetés^e már nem lehet, fel kért Kálmán, hogy [!] írjam meg hogy halaszuk el a vételét máskora, mikor keveseb ki adássunk lesz: ha levelem adig meg kapnátok, míg^f meg nincsen véve, kérlek most már had maradjon el. Ha úgy, a hogy el gondoltam, meg történhetet vólna, ígazán nagy öröömöm telt vólna benne, de így, már nem ér semit; majd talán máskor, joban sikerül a meg lepetés.¹

Hála Istenek!^g hogy az étkezésel meg vatok elégedve – sokat gondoltam rá, hogy mit csináltok ha rossz ételeket kaptok.

30 Csengeryjéknek lesz hát palotájok,² csak had legyen, azt nem bánom: de azt restelem hogy ebédre hívácskolnak³ – minthogy őket mi nem híhatjuk, s nem vízszonozhatjuk szíveségeket, pedig az úgy vólna jó; de az ő igényeket bajos lenni ki elégíteni. Juliskának megént meg külték a Szemlét, váltig restelik a dólgot.

35 Semiféle szalontaji ujságot sem tudok írni, töbnyire ithon vagyunk, néhányszor Sándoréknál⁴ vóltunk már ebéden, ők is vólt[a]k párszor mijolta én it vagyok, egymást szeretik, barátságos atyafisagba vanak egymásal.

40 Jól vanak ökis Juliskájékis, Kálmánkánk fog most írni ez utal valami föld dologba.⁵

Csengeryjéket üdvözlöm a töbi ösmerösökel együt.

Téged jó angyalom csókollak Laczival együt számtalanszor, az ég óvjon meg mindden^h bajtól. Szívéből kéri hú nőd

Ercsey Juliánna

^e lepetés – e é-ből jav.

^f míg – í jav.

^g Istenek – e jav.

^h mindden – a sor végére esik: mind-den

1853.

SZÉL KÁLMÁN – ARANY JÁNOSNAK

[Nagyszalonta, 1864. szeptember 10.]

Kedves apám!

Anyám átengedte nekem azt a' lapot, – így csak ide írom le, hogy jó alkalom akadt a' „panasz”on¹ való tagosításra. – Az apám panaszi földje két tagban van, – szomszédja mind a három felől Pap Imre,² – a' 5 ki már ismételve felszóllított engem a' cserére, – mi által mind az ő földje, mind az Apámé egy tagban lenne. – Én azt mondtam neki, – hogy azon feltétel mellett, ha ő mind a' csereszerződési, mind az átírási költséget viseli – hiszem hogy Apám bele egyezik a' cserébe. – Mind a' két darab föld egyenlő minőségű, [!] – 's így csak előnyös lehet a' csere 10 mind a' két részre; – Kérem Apámat, hogy Lacitól izenje meg akaratát.

–
Geyer 6ⁿ átvette a' szerződést, – ígervén hogy még ezen a' héten felviszi Pestre; – A' [!] hasznobéri szerződést is ugyanekkor elvitte nagy dünnögve, – a' 4 év helyett minden áron 5^{öt} akarna; – azonban még 15 véglegesen nem szóllott semmit; – pedig erre szükség van mielőbb; – ha ő nem, – más kiveszi bizonyosan. – Jani bácsi³ maga méri fel a' birtokot kezdvén 12ⁿ.

Anyámra nézve a' szalontaí levegő: a' régi, – valóban bámulatos mily jótékonyan hat rá! Csak ne aggódnék annyit hogy – hogy vannak 20 apámék, 's engedne kérésünknek hogy Lacival együtt menne fel...

Nekünk nincs semmi bajunk; – esszük a' dinnyét a' mit a' hideg – meg a' köd meghagyott. – Kedves Apámat Lacival együtt csókolva, vagyunk

25

szerető gyermekei
Kálmán és Juliska

1854.

SZÉL KÁLMÁN – ARANY JÁNOSNAK

N[agy]Szalonta [1864.] szeptember 10.

Kedves Apám!

Sándor bácsi helyett írom ezt a' második levelet; [!] – Éppen mi-
kor bevégeztem az Anyámmal közösen írott levelet, jött ide Ercsey Sán-
dor^a – Ercsey János, és Böhm, a' sályi erdőbíró.^{b1} Mennek mérni Anthra,
5 meg Keményfokra; [!] –

A' szerződést ma délután viszi fel Geyer, – a' Fleischlék, és az
Apám aláírása hiányzik még; tessék aláírni, – 's az egyik példányt meg
tartani. a' [!] másikat Fleischlnek átadni. – A' haszonbéri szerződést is
viszi Geyer, – tessék aláírni, – és megtartani, – majd lehozza Lací, – 's
10 utólagosan aláírhat Geyerné. –

A' Jani bácsi pénze meglesz a' fizetési határ időre, – mind az ezen
évi 2,400, – mind a' későbbi. – A' közte, – és Apám közti birtokviszonyt
mutatandó szerződés: még nincs készen, közelebb valamelyik nap ké-
szen lesz. –

15 Kedves Apámat csókolva, vagyok

szerető fia
Kálmán

^a egyb.

^b erdőbíró – **ób** jav.

1855.

ABONYI LAJOS – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[1864. szeptember közepe]

[Abonyi feltehetőleg műveket küld Aranynek¹ – a levél tartalma nem re-
konstruálható.]

1856.

SZÉL KÁLMÁN – ARANY JÁNOSNAK

N[agy]szalonta september 11 864.

Kedves Apám!

Tegnap küldtem egy pótlékkal bélelt levelet, – ez annak folytatása. – Sándor bácsiék éppen ma jöttek haza a' föld mérésből, – a' mi teljesen végbe nem ment, – nem lehetvén egy felöl – Bors¹ felöl – a' 5 határt biztosan kijelölni, – 's így majd Bors meghívásával, 's megbizottja jelenlétében történhetik az meg a' közelebbi 10 nap alatt; – annyi már bizonyos az úgy „megközelítőleg” tett mérésből: hogy a' 284 cat. holdnyi területnek hia^a nincs. –

Más felakadás van. – Geyernek írott Fleischl, hogy ő semmi eset-
10 ben nem egyezik bele az eladásba, ha az 1865 novemb. 1^{én}, és 1866
novemb. 1^{én} fizetendő 7.200 ftől [!] kamat nem fizettetik még azon eset-
ben is, ha 1865 novemberben az egész kifizettetnék. – Szentelen
zsidózkodás! Sándor bácsi szerént, – az ott hagyott szerződvényi fogal-
mazványt – melyet Kralovánszki² maga írott – tessék előmutatni
15 Kralovanszkinak, [!] – és a' becsületességre hivatkozni. – Ha még ezen
esetben ís ragaszkodik Fleischl, ezen újabb kívánalmához – a' legutóbi
esetben – egyezték bele apám, – a' föld megérdemli még ezt a' 432 ftöt.
– Ez Ercsey János, és a' Sándor bácsi véleménye. –

Vízi Geyer mind a' vételi, – mínd a haszonbéri szerződést, – tes-
20 sék aláírni, – és ez utóbbit Geyerrel ís aláíratni, – neje utólagosan
aláírand. – Minden lehetőségre számítva Geyer viszi a' telekkönyvi
kivonatot ís, ha ne talán nem lenne a' vételből semmi. –

Siettem, – Geyer ítt várja – Sándor bácsinál ezt az elhányt levelet,
– Csókolva Apámékat

25

vagyok szerető fia
Kálmán

^a hia – a jav.

1857.

ARANY JÁNOS – ERCSEY SÁNDORNAK

Pest, 1864. szeptember 20.

Kedves öcsém Sándor!

Minő fatalitás ez evvel a szerződéssel! Én nem tudok semmit a 8 napi beadás fontosságáról, te sem említetted, legalább azt, hogy oly iszonyú büntetés van rá szabva, nem; mert azt el nem feledtem volna! –
5 Kálmán pedig annyit ír: hogy egyik szerződést adjam át Fleischlnek, a másikat tartsam meg! Hogyan következtethetem volna innen, hogy oly sietős és főbenjáró dolog a leküldés? – Gondoltam, Laczi majd leviszi, vagy plane majd be sem adjuk a novemberi terminusig, míg az újabb 4000 ft le nem lesz fizetve, hogy kevesebb legyen a betáblázandó teher.
10 – Denique¹ eltettem én azt, egész biztossággal, a fiókba, s most is ott volna, ha Kálmán rám nem ijeszt.² Most már feladtam, ajánlva, Kálmánnak czímezve, mind a két eredeti szerződést; az örökvételit és a haszonbérít. Miután még most délelőtt feladtam,³ remélem megkapjátok holnap délre. De ér-e az valamit! nem késő-e már!!! A szerződés 14-én íratott
15 alá és ma 20, holnap 21!! Íme kikoptunk a 8 napból.

Rettenetes ez, ennyit veszíteni, csupa semmiért. Kiszámítottam az Emich Gusztáv naptárja tariffájából.⁴ [!] A vételár után esik (minthogy az előbbi eladás 4 évnél nem régebben történt) 1 1/2 p[er]centjével 270 ft. Ennek pótléka ez öszveg 25 %-je tehát 67 ft. Összesen lett volna 337
20 ft. 50 kr. Ha ezt most, mint Kálmán írja, büntetésből háromszorozzák: kell fizetnünk 1012 ft. 50 krt. Iszonyú ez! csupán mert ma küldöm a mit 14-én délután már épen úgy elküldhettem volna!!!

Hogy segítsünk a dolgon, ha csakugyan elkéstünk; a mint hogy csaknem bizonyosnak tartom, hogy lehetetlen beadni a nyolczadnap
25 alatt?! Én egy módot tudnék, ha nem átallnám a zsidóval trafikálni. A szerződésben, egyik párban sem volt feltéve a dátumban a nap: s mikor a zsidóval aláírtuk, nem néztük meg és nem egészítettük ki a hiányzó napszámot. Most már, ha végtelenül^a nem restelleném, meg lehetne kísérteni a zsidót, hogy tegyünk valami újabb datumot. Szeptember utol-
30 sójáig lehetne akármely napra tenni, mert csak így van: Kelt – 1864 szeptember ... De mit gondol az a zsidó!

^a végtelenül – ü [?]

Gondolj valamit, kérlek, hogy ne károsodjunk oly roppantot. Hogy egyoldalulag csupán az én szerződésembé irassék újabb datum: azt veszedelmesnek tartom, mert akkor nem egyeznék a zsidóéval, kinél vagy 35 most is datum nélkül hever, vagy ügyvéde bizonyosan azt a napot íratta belé, melyen kelt a szerződés. Falsificatum⁵ lenne belőle: oly falsificatum, melyre én már 6400 ftot kifizettem, s még beis [!] csukná-
nak érte.

Csinálj valamit, kérlek, és mindenek előtt – ha van benne mód –
40 nyugtass meg mert szörnyű zavarban vagyok.

szerető sógorod
Arany J^b

^b egyb.

1858.

ERCSEY SÁNDOR – ARANY JÁNOSNAK

Szalonta, Sept. 22. 1864.

Kedves bátyám!

Megnyugtatósul sietek írni (: mert már a posta mindjárt indul :) hogy a százalék miatt nincs semmi baj. A szerződvény folyó hó 14én iratván alá, épen mai nap az utolsó vagyis nyolczadik, melyen az minden 5 további következmény nélkül bemutatható, – miután a nyolczadnap, törvényesen, nem az aláírás napjától, hanem^a az azután következő naptól számittatik.

Azonban ha elkéstünk volna is tudtunk volna a dolgon segíteni. De így sokkal jobb.

10

szerető öccse
Ercsey Sándor

^a hanem – ha nem [?]

1859.

LÉVAY JÓZSEF – ARANY JÁNOSNAK

[Miskolc, 1864. szeptember 23.]

Kedves barátom!

Legelőször is köszönöm a te barátságodnak is a 200 ft. honorariumot, melyet tegnapelőtt vettem Tomoritól¹ [!] a Shak[e]sp.[eare] fordítmányért. Bár szerencsésen bevégezhetnék az
5 egészét minél előbb.

A Kazinczy Gábor felett^a tartandó emlékbeszédre elhatároztam^b magamat. Bejelentetted a Kisf.[aludy] társaságnak.²

Idezárok^c 12 ftot mint tagdíjt, e következőktől:

Török Sándor 1863ra. Szerdahelyi József uaz^d Imre 1862re;
10 Dobozy Dániel³ 1864re. – Lassan jó; még régi tartozás is sok van kívül;
de új évre, ha lehet, mind exequálok.⁴ – Nem küldtél egy pár számot a
fürdői rajzból,⁵ hogy a vidéken próbát tegyek veled. Küldj, ha lehet, mi-
nél előbb[.]

E sorok írása közben veszem észre, hogy Dobozy Dániel nálam
15 már egyszer be van írva 1864re s el is küldtem hozzád ez évi marczi
21^{én}.⁶ Ha így van, ird a következő évre.

Isten veled ! Ölel

szerető barátod

L Józsi^e

Miskolcz. Sept. 23. 864

20 Ha megkaptad, tudósíts.⁷

^a felett – besz.

^b elhatároztam – á jav.

^c Idezárok – Ide zárok [?]

^d József uaz – besz.

^e egyb.

1860.

ARANY JÁNOS – A KISFALUDY TÁRSASÁGNAK

[Pest, 1864. szeptember 27.]

Tisztelt Társaság!

Szász Károly „Macbeth” fordítása,¹ egy ily shak[e]spearei fődarab méltó átültetését tartva szem előtt, sok kívánni valót hagy még, mind a hűségre, mind a kifejezés erejére, hatályosságára, a nyelv s verselés 5 szabatoságára nézve; mind azáltal^a benne annyi sikerült részlet is van, hogy mint fordítási studium,^b figyelemre méltó, s egyengeti útját későbbi tökélyesb áttételeknek. Annál fogva a Társaság Shakspeare-kiadásába fölvetetni czélszerűnek látom;² de egyszersmind azt is, hogy a fordító ide mellékelt jegyzeteimet³ használja föl némely, szerintem hibás helyek 10 kijavítására.

Pest, sept. 27. 1864.

Arany János^c
kinevezett bíráló.

^a mind azáltal – mindazáltal [?]

^b studium – a [?]

^c egyb.

1861.

SZÉL KÁLMÁN – ARANY JÁNOSNAK

N[agy]szalonta [1864] szeptember 27.

Kedves apám!

E' levél érkezik meg anyám helyett 29^{én}. Juliska ugyan határozot-
tan jobban van, – tegnap előtt kifakadt a' füle; 's ezóta rángásai
megszüntek, aludni is tud, de természetesen nagyon gyenge; 's így en-
5 gedett anyám azon kérésemnek, hogy még néhány napig itt marad, –
hogy így se aggodalmat ne vígyen fel, – se Juliskára ne legyen olyan
nagy hatással az elválás. – A' jövő hét valamelyik napján megyen
Anyám, – az indulási napot majd tudatom. –

A' szerződést tegnap mutattuk be. – A' 8 nap miatt nincs semmi
10 baj,¹ – miután Sándor bácsi^a szavára 20^{át} irtam be aláírási napnak. –
Csókolom mindkettőjüket, vagyok

szerető fía
Kálmán

^a bácsi – c jav.

1862.

ERCSEY SÁNDOR – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[1864. szeptember 27. és október 4. között]

[Arany Lászlónak a földvásárlási szerződés datálásának körülményeit
rosszalló és Arany János kétségeit megfogalmazó levelére¹ írott válasz. Ercsey
igyekszik megnyugtani sógorát a törtétek után² és Arany László sorainak éles
hangnemétől megbántva olyan felhatalmazást („charta biancá”-t) küld Arany-
5 nak,³ amely igazolja, hogy a szerződés aláírása körüli időbeli „csúsztatás” kizá-
rólág Ercsey Sándor eljárása volt.]

1863.

BENICZKY EMIL – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[1864. október eleje]

[Beniczky a Koszorút rendeli meg és benne való részvételét ígéri.¹]

1864.

ARANY JÁNOS – ERCSEY SÁNDORNAK

Pest, oct. 4. 1864.

Kedves öcsém Sándor!

Leveled,¹ a mi az ügy meritumát² illeti, teljesen megnyugtatót;
megnyugtatót pedig nem annyira okai által, melyek tisztán megértésére
nagyobb jártasságnak kellene lenni a mostani törvényes gyakorlat

5 körül, mint azon biztonság által, melyet te érzesz és nyilvánítasz ez eljárásnál; úgyhogy nekem nem marad egyéb hátra, mint tőled, kit annyi vesződés sőt anyagi áldozat után scrupulusaimmal³ zaklaltalak, bocsánatot kérnem, egyszersmind magamat némileg igazolnom.

Ha én köztetek, s közelében vagyok, istenemre mondom, mind ez
10 elő nem fordult volna; mert egy kérdés, egy szó – és a mi legfőbb^a a hozzáálló kifejezés hangban és modorban – minden kételyt és félreértést azonnal eloszlat<ott> s megelőz vala. De így a távolban, nem látva mi történik, nem tudva a körülményeket, csak rövid, laconicus útasítások és hírek után bukdácsolva, lehetetlen volt némi aggodalomnak fel nem
15 támadni.^b Ám tekints végig, az én helyzetembe képzelve magadat, az egész ügy folyamán. Kálmán először azt írja:⁴ egyik szerződést adjam át Fleischlnek, a másikat tartsam meg. Sehogys sem volt annyi belátásom, hogy ebből azt olvassam ki, hogy e szó tartsam meg, annyit tesz: küldjem le haladék nélkül. Jó a második, riasztó izenet:⁵ küldjem rögtön,
20 mert ha a 8-ad nap elmulik, tripla büntetés. Eszeveszett gyorsasággal küldöm, ha még 2 nap alatt odaérhetne; itthon pedig számítom, mennyi is az a tripla, melyet már-már bizonyosnak tartok hogy fizetni kell. Ezeren felül rúg: és mi Laczival végig tanuljuk Rényi Rezső telekkönyvi „utasítását”⁶ hogy lehetne alóla menekülni; nem kapunk benne semmit.
25 Erre jó a te leveled:⁷ megnyugtat egészen<, >: „idejében^c érkezett, még ma be lehet adni – ha elkésett volna is segítettünk volna a dolgon; de jobb így.” Én is azt mondtam rá: jobb így, és teljesen meg voltam nyugodva. Kevés nap tartott e nyugodtság: ismét érkezik Kálmántól egy telegrafi rövidségü depesch, mely a dolgot csak mellékesen és könnyedén érinti,⁸ s melyből én csak azt tudom meg, hogy a beadás még az nap
30 helyett négy nap múlva történt, s az okirat a szerinti módosuláson [!] ment át. Motivumot, körülményt, semmit nem látok, csupán a puszta tényt, mely az előbbi szándékkal ellenkezik, s nem tudom mi jött közbe, miért kellett ennek így lenni, ha amúgy is meglehető; szóval semmi világosságot nem látok, csak a két egymással ellenkező hirt. – Ehhez járul, hogy én az utolsó 14 év alatti juridica<s> teoriából és praxisból nem tudok többet, mint azt, hogy újságbélyeg és trafikdohány létezik, meg hogy az emberre ott is büntetés, executio vár, ahol meg sem álmod-

^a legfőbb – ő [?]

^b támadni – a á-ból jav.

^c idejében – n besz.

ná. Volna ugyan nekem egy jogász fiam, de az sem jutott még eddig a §-
40 usig. A mi engem illet, igaz hogy nótárius is voltam, de az is igaz, hogy
48 előtt ha két okirat kerül elém, melyek datuma nem egyezik, holott a
kettő egy: bizony falsumnak⁹ ítélttem volna én, s a tekintetes vármegye
sem rontotta volna le ítéletemet. Miféle praxis fejlődött ki azóta, arról
úgy nem tudok semmit, mint a holdbeli törvénykezésről. – No már, ily
45 nézet vervén^d gyökeret bennem: csoda-e ha megriadtam a lépésen, me-
lyet úgy tekinték mint a legnagyobb kényszerűség okozta
desperatus^{<t>}¹⁰ lépést, s így gondolkozva, még a triplát is inkább
ohajtám vissza, mint ennek öntudatát és következményeit viselni. S úgy
történt az a humoros kifakadás, mely különben nem volt oly komolyan
50 értve, mint a hogyan hangzik; hogy 18 ezerért ilyen s ilyen okiratot vet-
tünk.^e Ha én ezt szóval mondom előtted:^f bizonyára nem fogsz benne
okot találni a neheztelésre, mert láttad volna a humort mely rajta előm-
lött; épen úgy, mint mikor, nem ismerve a földet, azt mondtam szintén
humorosan: mi hála istennek, vettünk 18 ezer forint árá vizet. Effélett én
55 gyakran mondom, s a ki körülöttem van és hallja, tudja mennyire kell
komolyan venni, de levélben rettentő mogorva feljajdulásnak tetszik, s
otromba sértő vádaskodásnak. Egyébaránt az utóbbi levelet nem csak
nem dictáltam, sőt nem is én mondtam Laczinak hogy írja; én aggódtam,
igaz, és szerettem volna körülményesen tudni a dolgok okát-fokát, de
60 Laczi proprio impulsu¹¹ ragadott tollat, s a levélben használt argumen-
tumok legnagyobb része is az ő prokatori „írásbeli censurája.”¹²

Leveledet pedig – melynek sértett és neheztelő hangja jobban fáj
nekem mint az egész szerződés^g historia eleitől fogva mostanig – nem-
csak a felhatalmazás szerint felhasználni soha eszemben nem volt, nem
65 van és nem lesz: sőt ezennel visszaküldöm épen azért, mert benne az a
bizonyos passus előfordúl; – se fiókomban se lelkiösmeretemben nem
férne meg ily charta bianca¹³ attól, kinek én nem ezzel tartozom, és soha
szándékosan megfelelkezni nem fogok arról, hogy^h mivel tartozom.

Azért legyen evvel örökre bezárva e kellemetlen historia. Gondos-
70 kodjál hogy november 1-én fizethessek, s ha akadály volna, idejében

^d vervén – v jav.

^e vettünk – tem-ből jav.

^f előtted – ő [?]

^g szerződés – ő [?]

^h hogy – a-ból jav.; besz.

tudósíts; addig pedig tarts meg, vagy fogadj be ismét rokoni jóindulatdba.

szerető bátyád
Arany J.ⁱ

75 U.i. Juli szerencsésen hazaérkezett.

Igaz még egyet! Tudósíts engem, szükséges-e majd a fizetéskor kiállítandó nyugtatványhoz a fokozatos scala szerinti bélyeg, úgy a mint okiratokra jó busásan meg van pótlékozva? továbbá szükséges-e hogy a nyugtatványban benne legyen a passus, miszerint^j e lefizetett részletösszegnek a telek könyvből kitáblázására a hitelező feljogosítást^k ad?

ⁱ egyb.

^j miszerint – mi szerint [?]

^k feljogosítást – o i-ből jav.

1865.

SZEMERE MIKLÓS – ARANY JÁNOSNAK

Lasztóc, 1864. október 6.[?]

Jancsikám! Kutyaftutában, mert kissé elkéstem, más lapokba is küldvén a' mai postával.

E' három darab¹ közt ha az „Intő szót” adnád legelőbb, szeretném. Ha fennakadnál valamelyik szaván, mintsem változtassál rajta, inkább
5 küld [!] vissza, (mert én verseimet csak irtóztató impurumban^{a2} szoktam megtartani, s röst vagyok feljegyezni a végső javításokat) majd ki adja az ujhelyi „Zempléni Híradó[?]”.³ – Azonban nem látok én ebben egy szót se kiadhatatlant, – de ti pestiek kissé félénkek vagytok.

Székfoglaló munkámat maig nem irtam meg,⁴ s alkalmasint nem is
10 fogom már, ha ílly [!] sokáig késtem. Az az, irtam én annyit, hogy harmada is elég vólna, [!] de mind ezt egygyé alkotni! – ehez nincs türelmem.

Miska, s Lévy tán hozzám jönnek [!] szüretre.⁵ – A „Barkóczy, Barkóczy, Barkóczy” csillagozást^b kár hogy tetted,⁶ – igen nem jó
15 sensátiót okozott az itt vidékünkön; mert él még néhány Kolosy, s egy

^a impurumban – ban össz.

^b csillagozást – cs jav.

- igen öreg is köztök, s ez valóságos dühbe jött csillagozásodra. Már ha a novella megjelent is azon cím alatt, csak ne csillagoztad volna úgy. E vén (78 éves) Kolosy (Károly) épen közel szomszédomban^c lakik s fia is van, – s férjesült több lánya. Valódi darázs-fészekbe lökted azon csillagozást. Meg ölnek, meg trucidálnak,⁷ meg spékkelnek,^d ha – közójök vetődöl valaha. De tréfán kívül^e mi is haragszunk rád Erdélyivel együtt ezért. – Más volna, [!] ha már egy Kolosy se élne. – Ólts zsákot, es [!] hints hamut fejedre.⁸ – Bünöd példás büntetéseül irok illy rosszúl, olvashatlanúl is, a mint még soha életemben nem írtam.
- 25 No de most istenveled, mert borzasztóan sietek, s hozzá, kínt jártam s meg fazott [!] a' kezem.

Miklósod

^c szomszédomban – o e-ből jav.

^d spékkelnek – é jav.

^e kívül – ö [?]

1866.

LÉVAY JÓZSEF – ARANY JÁNOSNAK

Miskolcz Oct. 11. 864

Kedves barátom!

Ide zárva küldök ismét 12 ftöt a K[is]f[aludy]társaság pártolói díjauíl: Szűcs Sámuel 1862 és 63ra; Kun Pál tanár¹ 1864-re. Légy szives tudatni,² hogy kezedhez jutott.

- 5 A küldött 3 szám Koszorut kaptam; köszönöm. Egy nő uj évtől már felcsapott uj prænúmerásodnak.³

Miska ma írt: A hideg leli; de azért 10 nap mulva tán lemehetek vele a Hegyaljára szüretre,⁴ hol, gondolom, Sz[emere]. Miklóssal is találkozunk.

- 10 Isten áldjon minden jóval!

igaz barátod
Lévay J^a

^a egyb.

1867.

NAGY PÉTER – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[1864. október közepe]

[Szamojéd népmeséket és/vagy angolból fordított elbeszélés(eke)t küld,¹
feltehetőleg korábbi művei² és a Koszorú sorsa felől érdeklődik.³]

1868.

ARANY JÁNOS – ERCSEY SÁNDORNAK

Pest, okt. 13. 1864.

Kedves öcsém Sándor!

Csak azt írom meg e más ember leveléből levágott rózsaszín lapra,
5 hogy Fleischl azelőbb [!] hozzám jött és azon kérését s kérdését
nyilvánítja, hogy mivel neki leánya házassága alkalmából¹ nem tudom
micsoda fizetései lesznek: nem lehetne-e a nov. 1-jén dukáló 4400 ft.
10 öszvegetskét pár nappal, ú.m. 28 án, vagy 29-én megkapnia. Én elmond-
tam neki a dolog állását, hogy a pénzt Szalontáról várom és nem tudom
megérkezik-e előbb a határidőnél, s megígértem hogy irok siettetése
végett, ha lehetséges. Most már nem tudom, hogyan áll ott annak a
15 pénznek az állapotja: lehet-e a zsidó kívánságát teljesíteni? ha lehet, sze-
retném azért, hogy inkább legyen bizalma a többiek megkapása iránt is,
látván, hogy még a határidőnél elébb is tudunk fizetni. Kérlek értesíts
erről, valamint azt is tudasd velem, micsoda úton gondolod apénzt [!]
hozzám juttatni. Meg arról is, a mít múltkori levelemben^a a nyugtatóvány
15 felől kérdeztem.²

Jól vagyunk itthon mind. Fogadd szives ölelésemet
szerető bátyád
Arany J^b

^a levelemben – m d-ből jav.

^b egyb.

1869.

ERCSEY SÁNDOR – ARANY JÁNOSNAK

Szalonta, Octob. 16. 1864.

Kedves bátyám!

Nem tudom hány lyánya van Fleischlnek, azt sem tudom melyikkel mennyi pénzt szándékozik ráadásul adni, – de azt tudom Geyertől, hogy őt is már pár év óta mindig ezen indokkal zaklatta a fizetésre, h
5 lott épen ezen összegre aligha rá van olyan nagyon körömszakadásig szorulva.

Azonban az mindegy bárhogyan áll is az annyiszor emlegetett kiházasítási ügy, miután nekünk még az esetben is fizetnünk kell Fleischl uram részére, ha a Fleischl kisasszony elhatározott férjesülési
10 szándékától ez alkalommal visszalépne – vagy plane ha magát, egész élete folyamára, a szüzesség pártájának viselésére szánna is. S épen ezért, de ezek nélkül is, én folytonosan azon törekszem, hogy a fizetendő 4400. forintnak azon legnagyobb részét, melynek összeszedése reám néz, bezaklathassam. De biz ez, a mostani nyomoruságosan kevés pénz
15 idejében igen lassan megy, elannyira hogy azon 1000 forintból, melyet Janinak, a nálam letett kötelezvényei szerinti összegekből be kellene szednem, még alig van több együtt 300. forintnál, pedig néhány száz forinttal többet mondtam fel, mint a beszedni kívánt 1000. forint. – Varga Józsefnek is idejében felmondtam a bátyám 1400. fortját, s erősen is
20 biztatott, hogy mindenesetre fizeti; de eddig még ő sem fizetett. S így tehát most 4–5. nap fogja elválasztani, hogy adósaink fizetnek – vagy legjobb akaratuk mellett is, fizethetnek-e, vagy sem?

Történnék azonban azon nem várt legroszabb eset, hogy az adósok nem fizetnek a felmondási időre t.i. folyó hó 24ére: – én az innen várt
25 összegeket, nevezetesen: a bátyám 1400. fortját, és a Jani által fizetendő 2400. fortot, folyó hó 25én mindenesetre utnak indítandom, hogy azt bátyám, 28.^a vagy 29ére megkaphassa. – Cselekszem pedig ezt oly módon: hogy nálam épen most készletben van 2000. forint, melyből a Hollószeghytől¹ vett föld árának utolsó részleteit <,> lennék vagy lettem
30 volna köteles már eddig is kifizetni, ha ő, az általam vett földön fekvő

^a 28. – 87-ből jav.

bizonyos terhet tisztába hozandotta,^b vagy hozandná. S minthogy még ezt, tudtommal, nem <...> teljesítette, én ezen pénzt, azon néhány napig, mig majd a bátyámék pénzét összeszedhetni remélem, – nélkülözni foghatom. És mivel nagyon világos, hogy ezen 2000. fortból, és Jani 35 pénzéből már beszédett 300 fortból, a felküldendő 3800.^c fort ki nem telik: – ez alkalommal írok Janinak is, hogy a nála már készen álló 1200. fortot is folyó hó 24ig hozza át.

A 4400. fort felküldésére nézve pedig legegyszerűbb és legbiztosabb a szekér-pósta utjáni felküldés. Más alkalmat erre nem is tudnék 40 találni.

A közelebb írott összeg nyugtájához² bizony 15. fontos bélyeg kívántatik. Mely nyugtában világosan befoglaltassék a kitáblázási engedély is. Azt hiszem ezen nyugtát kellő módon kitudják [!] bátyámék magok is állítani. Azon nem <gon> igen lehetetlen esetre még is, hogy 45 abból valami törvényes kivántatóságot kihagynának, egy kis formularefélét ezennel idezárok.

Geyer barátunkat is megzaklattam már a még folyó évi Sept. 29én fizetni kötelezett első évnegyed bérleti illetményért. Igérte is, hogy e hónap vége felé fizet; de mégeddig nem fizetett, szenvedvén ő is pénz- 50 szükségben. Ugy gondoltam, hogy az jó lesz majd a százalék fizetésre. Vagy ha azt másból, vagy későbbben akarnák bátyámék fizetni, ez iránt értesítsenek.

Ennyi a fizetési ügyben.

Julit pedig arra kérik a gyermekek, hogy a topánkák elkészítését 55 sürgesse,^d mert némelyike már közel van a meztlábás állapothoz, pedig itt ugyancsak hideg van.

Sem nekünk, sem Juliká(:ék:)nak, kik ma délután voltak nálunk, semmi különös bajunk.

Mindháromjokat ölelvén, vagyok

60 szerető öccse
Ercsey Sándor^e

^b hozandja – th. hozandom-ból emend.

^c 3800 – 2900-ból jav.

^d sürgesse – felülről besz.

^e egyb.

1870.

TÖRÖK KÁROLY – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[1864. október végén]

[Cikket küld a Koszorú számára¹ és a Szépirodalmi Figyelő hiányzó számainak megküldését kéri.]

1871.

LOSONCZY LÁSZLÓ – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[1864. október vége]

[Az *Aesopi mese* című versét küldi a Koszorúba.¹]

1872.

TÓTH ENDRE – ARANY JÁNOSNAK

Vatta, oct. 23. 864.

Kedves barátom! 21^a nap óta ma bírom először a fejemet fekvő ágyamban felemelni^b hogy először is hozzád szólhassak. Hülés folytán nagy beteg vagyok. De a válságon túl szerencsésen.

Azt a szíves nyílt levelet¹ köszönöm meg neked melyben annyit^c
5 gondoskodik rólam s még is szegény válasznak mondond?!² [!]

Fogadd szíves fáradságodért míg meghálálnám szíves köszönetemet.^d Ha nem lehet, nem lehet!^e Orvosomtul most hallom hogy Tompa és Lévay a hegyaljára mennek.³ öllelek [!] tisztelő s szerető [!] barátod^f

10

Tóth Endre

^a 21 – 24-ből jav.

^b felemelni – m l-ből jav.

^c annyit – nnyit jav.

^d köszönetemet – t jav.

^e lehet – lesz jav.

^f barátod – od jav.

1873.

ERCSEY SÁNDOR – ARANY JÁNOSNAK

Szalonta, Octob 24. 1864.

Kedves bátyám!

Ámbár, ha a pénztelen állapotban így haladunk, a mint elkezdünk,
– a fizetni nem-tudás vagy nem-akarás ide s tova erénynyé [!] válik; s
jóllehet e miatt, mint a multkor is irtam,¹ azon pénzeket, mikre
5 számítottunk, sem a bátyám, sem Jani részére meg nem kaptam: – mind-
amellett, hogy F.[leischl] ur lyányát férjhez adhassa,² a 3800. forintot
ezennel küldöm.³

Kicsináltam pedig ezt oly módon, hogy:

a.) Jani hozott hozzám suhogó bankjegyekben (: Sályiból⁴ :) 1188
10 ft 50kr[ajcár]t

b.) Régi ezüst huszasokban 200 p[engő]fortot, mely is, a.[usztiai]
értékü ezüstre számítva, tészen 210. forintot, mely is

a mostani agioval⁵ (: 15%.tölit számítva erre :) számítandó 240 ft
50 kr[ajcár]ra.

15 c.) Janinak itt Szalontán elhelyezett pár ezer forintjából, a mai na-
pig befizettetett hozzám 454 fort

fortot Ez összeg, a túlnan írott^a két tétellel együtt tészen 1884.

20 fortot Ehhez, hogy a 2400 fortot kifussa, sajátomból tészek 516

fortot A ház árából, bátyám számára lefizetett Varga már ma –1000.

Fizetnie kellett volna pedig, az 1400. fortnak 3. havi kamatjával
együtt 1421. fortot.

25 És így ennek kiegészítéseül, sajátomból küldök – – – 421. forintot

Mely rendetlen – és leginkább csak saját tájjékozottságomra [!]
készített kimutásból [!] röviden csak annyi a tanuság: [!] hogy én ez
alkalommal, a Fleischl részére küldök:

30 1. Jani illetményeül 2400. fortot

2. Bátyám illetményeül 1421 ”

^a túlnan írott – az 1188 ft 50 kr és a 240 ft 50 krra a levél előző lapján található

3. Az ezen 2. rendü összeg nyugtájához és postai küldeményeért járul egészben 20. forint; miből én már itt a postai díjat (: pár kr[ajcár] hiányával 5 forintot :) kifizetvén, a Fl:[eischl] által kiszolgáltatandó nyugta bélyegéhez küldök Jani részéről 7 forintot

35 d.) Végezetül pedig, Bauman⁶ [!] schuster meister ur számára, az idemellékelt számla tisztázásául küldök 20 f 40 kr[ajcár]t
Az összes küldemény tehát: 3848 f 40 kr[ajcár]

Kérvén Julit vagy Laczit, hogy Baumann uramat alkalmilag kifizetni; és az itt küldött számlára nyugtatványt vagyis saldirt-ot⁷ venni
40 sziveskedjenek.

Néhány nappal ezelőtt irtam Váradra annak megtudása végett: hogy a Fleischl-féle birtokra, azon pár hét alatt, mely a szerződvény létrejötte – és birtok telekkönyvi átírásaérti folyamodás-tétel között lefolyt, – nem történt-e valami betáblázás. Tapasztalásból tudván, hogy
45 betáblázások mindaddig történhetnek az eladó terhére, míg a vevő, a birtoknak átírásaérti kérvényét be nem adta. Sőt jöhetnek olyan nem várt betáblázások is, minő épen velem történt, hogy t.i. a szalontai cs.[ászári] k.[irályi] adóhivatal, a százalékot ellenem betábláztatta. És csakugyan, a mint hitelesen értesültem, – a bátyámék által megvett birtok irányában is
50 ilyesmi történt. A mennyiben, a birtok átíratási kérvényünk előtt néhány nappal, – ugyancsak a szalontai cs.[ászári] k.[irályi] adóhivatal, bizonyos (: 703 fortnyiadó- vagy százalék :) illeték-hátránynak, melylyel Geyer tartoznék, betáblázásaért^b [!] folyamodott. Ez ugyan jogilag abszurdumnak látszik, hogy a Geyer elleni követelés oly vagyronra, mely
55 az ő nevében telekkönyvileg nem is volt, bekebelezthessék. S ilyesmiről, magán-követelést illetőleg, álmodni sem lehetne. De miután a cs.[ászári] k.[irályi] kincstár érdekében sok megtörténhetik, és itt sem lehetetlen, hogy a Geyer elleni érintett követelés, Fleischl rovására és terhére; a birtoknak, bátyámék nevére leendő átírása előtt, bekebeleztetik: nagyon
60 jó, sőt mulhatlan szükséges is lesz Fleischlt figyelmeztetni, hogy azon ügyet Geyerrel, 1865. Nov. 1ig hozassa tisztába. Mert nagyon természetes – és a szerződvényből is folyó dolog, hogy ha ez tisztába nem hozatik, az 1865. Nov 1sején fizetendő 7200. forintot, az időközben betáblázott 700 és néhány forint hiányával fogják bátyámék fizetni. És ezt én
65 most, csakis elővigyázat tekintetéből tartám szükségesnek fölemlíteni.

^b betáblázásaért – th.

Mint egyébiránt olyan dolgot, mely nem a mi – bajunk, hanem a Fleischlié. [!] A mi bajunk csak akkor volna, ha már az egész vételárt kifizették volna bátyámék.

Azt pedig talán szükségtelen megemlítenem: hogy 4400. fortról
70 kiveendő nyugtatát [!] majdan küldje el bátyám minélelőbb, [!] hogy azon összeg táblázását kérhessük.

Valamint szintén küldje el bátyám, ha meg fogja kapni, – a százalék kiszabásáról szóló fizetési meghagyást is. Hogy azt, a Geyer által,
75 mint remélem, mostanában lefizetendő első évnegyedi bérösszegeből kifizethessem.

Különben mindnyájokat csókolván, vagyok

szerető öccse
Ercsey Sándor^c

^c egyb.

1874.

ARANY JÁNOS – ERCSEY SÁNDORNAK

Pest, oct. 30.1864.

Kedves öcsém Sándor!

Fleischl úr épen most markolá fel a 4400 forintot; én pedig sietek a nyugtatványt idezárva, a szokott postai úton küldeni, hogy a késedelem-
ből semmi hátrányunk ne származzék. Idezárva megy a Baumann
5 saldir¹ árjegyzéke is, melyet sajnálok hogy az asszony fizetetlen küldött le, holott én kifizettem volna ha szól: vagy talán Baumann a maga fejé-
től mellékelte a cipőkhöz.

Legelőbb is fogadd köszönetemet a kölcsönadott öszvegért; mert
ahhoz, hogy e vétel ügyben tett gondos fáradozásaidat illőképen megkö-
10 szönjem, már hozzá sem merek fogni. Minden megjött pontosan, az ezüst vagy két nappal előbb, a bankjegy csomag csak tegnap. Már ag-
gódni kezdtem egy kissé miatta, nem történt-e valami baj a postán, mert az ezüst mellett semmi irás nem lévén, azt gondoltam, hátha egyszerre
15 is volt. Azonban a bankjegycsomag, mely a szalontai postastempli sze-
rint 24-én adatott fel, 26-án még csak Geszten volt, az ottani stempli

bizonyítása szerint, és ide Pestre csak 29-én érkezett. Node csakhogy^a megjött és F.[leischl] uram adhatja férjhez a leányát bízvást.²

Az ezüst huszasokat valamivel kevesebbe fogadta el, mint te
20 számítottad, a minél pedig én még többre számithatni reméltem. Az
agio³ ugyanis a mai lapok szerint 17; e szerint a te számításodon felül
(15) még 2 %-et nyernem is kellett volna: de nem úgy történt. Fleischl,
mint a ki mindennap arany-ezüsttel disznókodik, elküldött a pénzváltó
bankirjához, mibe fogadható el a régi huszas; s a banquier⁴ feljegyezte
25 hogy teljes agioban nem fogadják el, mert midőn a cursus erre a mostani
új pénzre átváltozott, meglőn [!] határozva, hogy a régi huszas ne 35 krt
érjen új pénzben, hanem 34-et; e szerint egy 3 huszassal fizetett ezüst
(conventionalis) forintban nem 105 kr van, mint az új pénzláb szerint
kelle, hanem csak 102, vagyis minden 100 fton 3 % veszteség. E szerint
30 200 conv.[entionalis] forint, régi huszassal fizetve, nem 210 forint, mint
különbön volna, hanem csak 204 melyhez az agiót (ma 17 = ez duplán
34) hozzátéve legfőlebb^b 238-ra rug; de ebből, ha az ember elád, a pénz-
váltó fél %tet vagy ís 100-tól 50 krt levon: így hát a 600 huszasért nem
fizet többet 237 ftnál. – Ez előttem olyan formán hangzott, mintha igaz
35 is volna: tudom azt az 1 kr. differentiát a régi huszasok számításában; s
inkább mintsem banquerről banquierra járjak, oda adtam neki 237 ftért.

Megmagyaráztam Fleischl urnak leveled azon részét is, mely az
adóhivatalnak Geyer úr elleni kérvényéről szól, s ígérte hogy közli ügy-
védével és mielőbb lépést tesz, Geyerrel a dolgot eligazítani.

40 A haszonbér 1.-ső angáriáját⁵ igen jó lesz a százalék kifizetésére
fordítani: nem feledem el, hogy a mint érkezik az a kiszabó rendelet,
azonnal kezedbe juttassam.

A Fl.[eischl] úr leánya pedig csakugyan férjhez ment. Nov. 1.jén
lesz az esküvője, (s ez elég ok, hogy a fizetés napját előbbre rugtassa)
45 melyre minket is meghívott, a hitnek^c meghallására a zsidó templomba:
de mivel mi nehezen mehetünk el; a meghívó jegyet ide zárva szintén
küldöm, talán neked kedvet [!] csosszan feljöni és egyet táncolni. A
tisztelt hölgyet illetőleg, most már megértettem, hogy két év óta csak-
ugyan mindig házassági bajjal vesződik s e szerint Fleischl urnak igaza
50 van. Most két éve férjhez ment Bukurestbe, került 30,000 ftba; most egy

^a csakhogy – csak hogy [?]

^b legfőlebb – ő [?]

^c hitnek – í [?]

éve elvált, került 7000 fiba; most újra férjhez ment „egy igen szép magas, fiatal legényhez” – mivel az isten^d boldogítsa, hogy ne kelljen a szegény apának miatta nyugtalankodni többé.

Én a közösen vett birtokra, valamint a fizetésre nézve is pontos 55 proportiót⁶ dolgoztam ki, melynek néhány tételét idejegyzem, hogy alkalmilag ne kelljen mindig újra számítanod.

A vett birtok telekkönyvileg 395 hold cat. és 237 ölnek fele, vagyis catastr...[alisan] 197 h. 118 öl.

Ebből a szerződésben:

60	Aranyé: 138 h. 600° vagyis (11,00)	201 h. 300 öl.
	<u>Ercseyé: 59 h. 319° vagyis</u>	<u>86 h. 119°</u>
	együtt 197. h. 919 vagyis	287 h. 419°.

A vételár 18000 ft. Ebből:

	Aranyé ... 12,606 78/287. forint kerekszám: 12600	
65	Ercseyé ... <u>5393 209/287. forint. kerekszám 5400.</u>	
	együtt 18000 forint.	együtt 18,000 ft.

Én a 12600ból már fizettem: = 12,600.

a szerződéskor 6400.

oct. 30.án 2000.

70	<u>össz</u>	<u>8400</u>	<u>8400.</u>
----	-------------	-------------	--------------

e szerint fenn van 4200.

Ercsey az 5400ból fizetett:

oct. 30 2400.

fen van [!] 3000 azaz 3000.

75	összesen fennvan [!]	7200.
----	----------------------	-------

Az 1500 ft haszonbérből:

Arany aránya: 1050 150/287. kerekszám 1050.

Ercsey aránya 449 137/287. kerekszám 450.

együtt 1500. együtt 1500.

80 Szóval mindég oly arány hogy az enyém valamivel több mint 2/3 rész, a Janié valamivel kevesebb mint 1/3 rész. A tőke fizetésben a 6 fto csak számítási könnyebbségért vontam le a magaméból, s tettem a Janiéhoz; valóságban azt én fogom fizetni: a haszonvételi aránynál pedig

^d isten – í [?]

kiegészíti^e a kerekszámra vont törtszám, mely többet képvisel mint annak a 6 ftnak a kamatja, vagy haszonbére volna. Úgy hiszem, tiszta dolog.

Fogadd még egyszer legszivesb köszönetemet és mindnyájan mindnyájunk rokoni csókját. Nincs semmi különös bajunk: nekem a szememen volt egy kélés^f de már fogytán van; az anyjok pár nap óta pihen a curától, mely alá Kajdacsi úr⁷ ezelőtt pár héttel fogta, s melylyel most már teljes reménye van kigyógyítani. Én is hiszem, mert belső, vércsináló cura, és itt arra van szükség, nem külső kenőfenő^g szerre. Már is nagyot tisztult.

95 Juliskáékat is csókoljuk, s titeket ezerszer ölelve maradok
szerető bátyád
Arany János^h

^e kiegészíti – í í-ből jav.

^f kélés – kikis [?]

^g kenőfenő – kenő fenő [?]

^h egyb.

1875.

MOLNÁR ALADÁR – ARANY JÁNOSNAK

[Pest, 1864. október 30.]

Tekintetes Szerkesztő Úr!

Ösmervén Önnek az ifjúság minden jó és nemes törekvései pártolásában tanúsított buzgalmát: bátrak vagyunk teljes tisztelettel felkérni Önt, hogy egyletünknek, a jelen iskolai év elején alakult pesti^a
5 ev.[angéliumi] ref.[ormátus] theologiai ifjúság olvasó körének könyvtárát,^b a becses lapja szerkesztőségéhez beküldött könyvpéldányokból, – legyenek azok akár szépirodalmi, akár theologiai, akár más bárminemű tudományos munkák, – gyámolítani szíveskedjék.¹ –

10 Ha szerencsés leend egyletünk a tek.[intetes] szerkesztő úr becses pártfogását megnyerni: ez esetben szíves adományát Baráth Ferencz² egyleti könyvtárnokhoz – Szénatér [!] 6. sz. – méltóztassék utasítani.

^a pesti – papírszakadás

^b , – besz.

Kérésünk megújítása mellett teljes tisztelettel vagyunk
Pesten, Okt. 30. 1864.
Tekintetes szerkesztő úrnak

15 hazafi szolgálói
Dr. Ballagi Mór³ Molnár Aladár
theol. c. tanár tanár, mint a társaság elnöke

1876.

CSAPÓ VILMOS – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[1864. október és november fordulóján]

[Dolgozata és költeménye megérkezettől érdeklődik;¹ egy beszély küldését ígéri.²]

1877.

ERCSEY JÁNOS – ARANY JÁNOSNAK

Sályi 1864 évi Növ. [!] 1^{én}

Kedves Jani Sógor!

Az anti határban lévő Gayer Adolf [!] úrtól vett közös föld árából
a' közelebb mult október hó 21^{én} 1440 osztrák forintot vittem Szalontára
a' Sándor testvérem kezébe,¹ és ő ehez [!] az általa behajtott pénzből
5 még 1000 forintot kellett hogy tegyen 's így összesen 2440 osztrák
forintot úgy hiszem a' mult hó utolsó napjai között^a [!] valamelyiken
kezedhez juttatott, hogy abból az említett föld árának engemet terhelő
egy része törleszthessék.

Nem kételkedek ugyan a' te leg igazságosabb [!] eljárásodba, sem
10 valami olyas féle^b eszembe nem jut hogy te engemet megkárosítani
akarnál, hanem a' mennyiben életünk végső perczeit nem tudjuk, szüksé-
gesnek látom kérdéses dólunkat tisztába hozni, e' pedig csekély belátá-
som szerint csak úgy történhetik meg, hogy te az általam befizetett

^a közzül – sorvégi elválasztás: köz-zül

^b olyas féle – olyasféle [?]

15 öszvegről egy pár sor elismervényt küldesz, 's erre nézve ez úttal szivesen is kérlek.

Ezen föld vételnél igen nagy fába vágtam a' fejszét, és igen tartok tölle^c hogy minden szerzeményemet öszve szedve 's illetőleg pénzé [!] téve alig lehetek képes a' még hátra lévő 2600 forintot a' jövő őszig^d lefizetni, a' mi nekem meg valloim nem kevés aggodalmat okoz.

20 Nállunk [!] a' gabona nagyon ócsó, ha gabon [!] tartásra alkalmas helyünk vólna, abba lett vólna jó kevés pénzünket befektetni – de már késő. –

Jelenleg meglehetősen egészségem van, Isten adjon neked^e és tiednek is jó egészséget és mindent ami az életben szükséges – kívánja

25 szerető rokonod
Ercsey János^f

^c tölle – sorvégi elválasztás: töl-le

^d őszig – ő [?]

^e neked – besz.

^f egyb.

1878.

DR. S. T. K. L. J. – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[Miskolc, 1864. november eleje]

[A névtelen levélírók a Koszorúban megjelent egyik novellát¹ súlyos indiszkréciónal vádolják, azt feltételezve szerzőjéről, hogy egy Miskolcon megtörtént kínos eseményt dolgozott fel művében, kompromittálva nemcsak a várost, de annak egyik köztisztviselőben álló családját is. A művet esztétikai értelemben is
5 rossznak tartják, a szerkesztő Aranytól pedig elégtételt követelnek.]

1879.

ARANY JÁNOS – ERCSEY SÁNDORNAK

Pest, nov. 6. 1864.

Kedves öcsém Sándor!

Látod-e, mily nagy bajt akasztottál a nyakadba ezzel az anthi föld-vétellel. Midőn azt hitted, hogy már egy darab időre leráztad magadról, megint compareál¹ ez a levél, és ki tudja még hány, míg az egész dolog
5 tisztában lesz. Mondtam is, ugye, hogy ne kapjunk belé.

Fleischl úr, miután leányát szerencsésesen [!] férjhez adta és a nász-
örömei élvezetét kipihente, a tegnapi schábesz napon,² délutáni órában,
szokott mosolygó, kipirult arczával és jovialis „mein lieber Freund”³
udvariasságával belátogata hozzám nagy véletlen, mert már azt hittem,
10 hogy pár hónapig nem lesz hozzá szerencsém. Kifejezván sajnálatát
hogy kedves leánya menyegzőjén sem én se nőm meg nem jelentünk, s
én részemről a magam sajnálatát szintén elmondván: áttért a látogatás
meritumára,⁴ a mi abban összpontosul, hogy ő Geyernek odamondogatta
ugyan szóval (mert nála is volt) hogy nem emberség a mit a százalék
15 tábláztatásával cselekszik: mire Geyer elnevette magát s azt mondta,
hogy azzal semmi baja se Fleischlnek se a vevőknek mert azt ő, Geyer,
fizeti, ő, és az nem terheli egyik felet sem; és ezt Fleischl úgy adta elő,
mint teljes megnyugtatást nekünk: de különben hozzá tevé, hogy volt
Kralovánszkynál,⁵ s ez azt mondta, hogy e betáblázás ügye őket semmi
20 tekintetben nem érdekelheti; akár nézzük meg (mi vevők) a szerződést;
azaz, hogy fizet Geyer az aerariumnak,⁶ vagy nem fizet, sikerül-e a
mienkre betábláztatni a 700 forintnyi kakuktojást, vagy nem: az ő
pénzöknek a határidőre meg kell lenni. Űhm! gondolám, ezek nagyon
fenhangon beszélnek, s persze az eredeti szerződés nem lévén nálam,
25 megnéztem a nálam maradt fragmentumokat.⁷ Minthogy ez idő szerint
nálad is bajosan lesz a szerződés szövege, kiírom a betáblázásról szóló
helyeket.

A te eredeti fogalmazásod a betáblázásról így hangzott volt:

„A megvett birtoknak telekkönyvileg a vevők részére a fentebbi
30 módon és föltételek alatt azonnali átkeblezésére, telekkönyvi tulajdono-
sok Fleischl Dániel és neje Porges Zsuzsána engedélyt adnak; – másfelől
pedig szavatosságot és felelősséget vállalnak, hogy a megvett birtok,
vevők nevére minden más egyéb idegen teher nélkül fog átkebleztetni,

mint a vételárból hátrányban maradt 11,600 a. é. forint; vagyis jót
35 állanak az iránt, hogy a birtokon semminemű más betáblázott teher
nincs. Sőt mivel” stb (itt következik az elkölönítésről [!] szóló záradék.)

Az ő módosításuk szerint pedig így ment szerződésbe:^a

„5. Fleischl Dániel és Porges Zsuzsána h.[ázas] társak, úgy Geyer
Rudolf és Geyer Anna, ezennel jogot és engedélyt adnak, hogy a meg-
40 vett birtok, úgymint stb.... a vevők A. J. és neje E. J. úgy E. Jánosra
minden további kihallgatásuk nélkül tulajdoni joggal bekebleztessék, s
valamint magától értetik hogy Fleischl Dániel és neje irányában [!]
semmi tehernek előfordulni nem szabad, úgy a tulajdoni jognak vevők
nevére leendő átkeblezése mellett, Fleischl Dániel és hitvese 11600 ftnyi
45 vételár követelésének egyidejűleg jelzálogilag bekebleztetni kell. Sőt
mivel” stb (az elébbi záradék).

No már most én úgy kombinálom, [!] hogy a zsidó, amaz általános
kifejezéssel, hogy irányokban „semmi tehernek előfordulni nem szabad”
teljesen salválva⁸ érzi magát a Geyer féle tartozás betáblázása iránt. Az a
50 kérdés, hogy mi salválva vagyunk-e?

Ha Geyer gonoszban sántikál: nem teheti-e azt meg, hogy a száza-
lék, melyet a vételárhoz mindig szeretett volna hozzácsapni, a mi ter-
hünkre tábláztassék? Ő a maga illetményét fölvette utolsó garasig, abból
már ki nem foghatjuk: a zsidóéból pedig úgy látszik nem lehet visszatár-
55 tóztatni. Az aerarium sürgetni fogja követelésének bekeblezését; s addig
a mi nevünkre nem engedi meg az átírást, míg a 700 egynehány forint is
rajta nem lesz. Nekünk Geyer ellen (ha t. i. ő gonoszkodik) csak a per
útja^b marad; a birtokon rajta lesz az ő adóssága, s ha ő^c quo fato⁹ nem
fizet, a mienkből veszik meg. Talán az is megtörténhetik, hogy miután
60 Geyer nemcsak folyamodását beadta az átírás iránt, hanem, uti figura
docet,¹⁰ a százalékot is kivetették rá s követelik rajta: elébb az ő nevére
íratik a jószág, a mondott teherrel (csak még többet is ne tábláztasson
hozzá) s ugy aztán Geyer nevéől a mienkre. A mennyire én hozzávethe-
tek, itt nagyon kell vigyáznunk és körömködnünk: [„]ne quidrespublica
65 [!] derrimenti capiat.”¹¹

Talán épen ez az oka, hogy Geyer (bár nagyon ígérte) felém se jött
azután többé, mikor a feleségem fel nem vette tőle az arendát. Alkalma-

^a szerződésbe – ő [?]

^b per útja – perútja [?]

^c ő – ő [?]

sint másnap reggel a zsidóhoz menvén megtudta, hogy már értesítve vagyok a turpisságról, s nem volt kedve ismételni látogatását. Én ugyan
70 eddig azt hittem, hogy az adó hivatal Geyer tudta nélkül is tehette ezt a lépést – de a zsidó elnevette magát az együgyü véleményre: [„]glauben sie es nicht, Herr von Vrányi, der Geyer hat so gemacht”¹² (itt az ujjával mutatta hogy, Geyer megkente a hivatalnokokat, hogy az ő tartozását a mi bőrünkre bekeblezzék.) S a zsidónak igaza lehet.

75 Janitól is kaptam azóta egy levelet,¹³ melynek a rokoni üdvözlésen és szivesség kijelentésen kívül, vagy inkább belül – a magva az volt, hogy azon 2440 forintról, melyet ő neked át adott s te én hozzám felküldöttél, én adjak neki „egy kis elismervényt.” – Hisz én nem bánom, sőt óhajtom, ha a köztünk levő birtokviszony kétoldalú szerződés-
80 ben rendeztetik (:mert a felelőség nagyobb terhe én rajtam van:) de hogy simplex¹⁴ elismervényem hányódjék vetődjék, hogy én ennyi s ennyi pénzt felvettem, arra, megvallom, nem volt kedvem. Megírtam neki, levélben, hogy való, nem ugyan 2440^d, hanem 2400e ftot, s azon kívül stemplire 7 ftot, az övét^f kaptam tőled, mint az övét^g fizettem a 4400
85 forint közelebbi <rész> rátába, s hogy erről a nyugta ott van szalontán, [!] megtekintheti. Már nem tudom, megelégszik-e ennyivel, vagy neki is bélyeges nyugtatványt kell adnom, hogy pénze átment a kezemen.

Egyébiránt ugyanazon leveléből tapasztalván, hogy még azzal sincs tisztában, mennyi voltakép az ő fizetni valója:^h megküldöttem neki
90 azt az arányvetést haszonban és teherben, a melyet közelebb egyik hozzád írott levelemben¹⁵ is [!] belészöttem volt. Azt írja ugyanis, hogy ő nagy fába vágta fejszóját, s nem tudja, mikép csinálhatja ki 1865 nov. 1-re azt a 2600 forintot a mível a föld árából még adós. Innen úgy látom, hogy kerekszám 5000-et számít magának, holott szinte 400-zal több;
95 úgy hogy még 3000 maradt fenn. Azt hittem, hogy mint mérnök ember és jegyző, azóta minden ilyessel tisztában van.

Miután Geyertől a nőm fel nem merte venni az első angáriát:¹⁶ remélem hogy visszamenet befizette hozzád. Ha nem tette volna: légy rajta, hogy feledségbe ne menjen. Én, ha itthon vagyok, nem utasítom

^d 2440 – 2 4-ből jav.

^e 2400 – 4 tint.

^f övét – ő [?]

^g övét – ő [?]

^h valója – a á-ből jav.

100 vissza a jó szándékot: könnyü lett volna azt, szükség esetében, rögtön
leküldeni: de Juli nem mert beléavatkozni, s Geyer – valószínűleg a
főntebb érintett okból – nem mutatta többször magát.

Kérlek tehát már most, <ho> „az egekre s mind a három istenek-
re!”¹⁷ ellenaknázd, a mennyire lehetséges, a geyerféle macchinatiót:¹⁸
105 különösen az által, hogy a birtok a Fleischl nevéől egyenesen szálljon a
mienkre; akkor talán nem lesznek oly szemtelenek, hogy Geyerféle
tartozást keblezzenek rá, kinek neve a telekkönyvben, mint birtokosé,
elő sem fordul. Ha pedig csakugyan megtörténnék, azt hiszem nincs más
mód, mint Geyert a fizetésre rászorítani, perrel ís, mitől a hátam borsó-
110 dzik: de hogy hagyjon az ember, tisztán kifizetett birtokán idegen
adosságot, [!] vagy mint Fleischl tegnap előttem ad captumⁱ¹⁹ demonst-
rálta: „lássa az úr, ez a kabát enyém,^j ujonnan vettem, de ha én új kabá-
tot veszek (ezzel végig simogatta a posztóját) nem szabad azon foltnak
lenni.” S Fleischlnek [!] ebben még inkább igaza van, mint a fentebiben.

115 Máskép megvagyunk, sőt jobban vagyunk, a mennyiben testvéred,
csupán egy heti jod-cura után (mert félben kellett szakítnia hogy
píhenjen egészen megtisztult, fölvette magát; úgyhogy már bizonyosnak
látszik, hogy ha ezt a curát folytatja, tökéletesen ki fog épülni. A laphoz
is csöpörődik egy kis remény: csak a konyhára valót behozná: nagy
120 segítség lenne rajtam e mostani körülményben.

Ölelünk csókolunk mindnyájotokat.

szerető bátyád
Arany János^k

U. i. Hát Vilma²⁰ mikor jó már?

ⁱ ad captum – t jav.

^j enyém – é jav.

^k egyb.

1880.

ERCSEY SÁNDOR – ARANY JÁNOSNAK

Szalonta, Nov. 8. 1864

Kedves bátyám!

Folyó hó 6án kelt levelét,¹ mai napon, és így igen hamar megkap-
tam. S ámbár az abban kifejezett és kifejtett aggodalomra, magam részé-

ról, tökéletesen elégnék tartanám azt mondani, hogy a kérdésben forgó
5 ügyet illetőleg, legyen nyugodt bátyám: – mindamellet jónak látom
ezennel motiválva is megnyugtatni.

A mit ugyanis Fleischl uram, akár saját életbölcsestől [!] – és
törvényes jártasságából (:?) kifolyólag főlemlített, vagy talán ügyvéde
tanácsából előadott, hogy t. i. őt, a Geyer-féle 700 fortos kincstári köve-
10 telés nem terhelheti, és hogy az mi általunk lenne Geyerrel
tisztábazandó: [!] – az oly alaptalan állítás, mit egy jóra való kancel-
lista is kinevetne. És én ezt nem is tartom egyébnek, mint arra czélzó
moralis pressio-féle² ügyvédi- vagy zsidó fogásnak, hogy Geyert mi is
zaklassuk tartozása teljesítésére. Mert hiszen, ha a szerződvényben soha
15 benne nem volna is, „hogy Fl.[eischl] D.[ániel] és neje irányában semmi
tehernek előfordulni nem szabad”: – nemcsak a dolog törvényes rendi-
ből, de a józanészből [!] is önként következnek, hogy ha a megvett in-
gatlan vagyonon bármi nemü betáblázott adósság van: – ez, ha a vevő-
nek elég esze van vigyázni, és ha a vételárt már jó előre (: mielőtt a
20 vagyon állásáról meggyőződött :) ki nem fizette, mindig az eladót, va-
gyis az[t] illeti, kinek neve alá a betáblázás beigtattatott. Vagy ha, vi-
gyázatlanságból, ki fizetné [!] is valamely vevő a vételárt, szavatossági
vagyis viszkövetelési [!] joga fenmaradna. [!] Már pedig azt csak nem
fogná Fl.[eischl] kétségbe vonni, hogy a kérdéses kincstári követelés
25 előbb jelentetett be, mintsem mi, a vagyon-átírására folyamodtunk vol-
na, tehát akkor, midőn a birtok még az ő nevében állott. De mindezekről
eltelkintve is, nagyon tisztán álló egyszerű dolog, hogy ez a Fl.[eischl] és
G.[eyer] között eligazítandó ügy, s reánk csak annyiban fogna tartozni,
hogy ha „quo fato”³ betábláztatnék azon kincstári követelés, és ha
30 G.[eyer] le nem tisztázná: – mi, az 1865. Nov. 1. napján majd „ólba
szőkét” mondanánk.⁴

Egyébiránt pedig, mintegy superfluizás⁵ végett kívánom még kö-
vetkezőket megjegyezni:

a.) Nem hiszem, mert még a mostani jó világban sem tudok rá pél-
35 dát, hogy egy ilyen követelés, mely egy 3ik, és nem a telekkönyvi tulaj-
donos ellen forog fenn, – Fl.[eischl] ellenében is bekebelezethessék.
Vagy ha a megyei telekkönyvi törvényszék a bekebelezést elrendelné is,
és Fl.[eischl], a mint hiszem, és ha esze lesz (: pedig neki van :) azon
végzést felebbezendi, a kir.[ályi] táblán bizonyosan megsemmisítenék
40 azt. Az pedig tisztán áll, és a tekintetben is egész bizonyossággal meg-

nyugtathatom bátyámat: hogy Geyernek a birtok, telekkönyvileg, egy pillanatig sem volt sajátja, ő ezért nem is folyamodott, hogy nevére irassék, de nem is folyamodhatott volna sikerrel, mert a közte és Fl.[eischl] között létrejött szerződvény egyik pontja szerint, ő csak akkor
45 leendett volna jogosítva az átírásért folyamodni, ha a vételárból 6- vagy 7000. forintot lefizet vala. Azt is bizonyosan mondhatom, hogy itt Geyer részéről semmi féle machinatio⁶ nem történt, – hanem ő már a százalékkal két év óta tartozván, – midőn a nagy bölcseségü^a szalontai adóhivatal, a mi szerződvényünk bemutatásakor, látta azt, hogy a birtok már
50 más kezére megy: – kötelességszerű hűségéből folyamodhatott a telekk.[önyvi] hatósághoz, hogy a kincstár<t> érdeke megóvassék. Tette pedig azt valószínűleg azon hiedelemből, mely szerint azt hívé, hogy Geyer talán már átíratta, vagy mielőtt a bátyámék nevére menendett, átíratja^b saját neve^c alá a birtokot. Hogy az így történt onnan gyanitom,
55 mert az adóhivatal, minden törvénybeli^d járatlansága mellett is tudja azt, hogy a Geyer elleni követelést, egy másik halandó birtokára kebelezni nem lehet.

b.) Jóllehet Geyer, a mint már őt, imigy-amugy, bátyám is ismeri, saját igényeihez és kiadásaihoz képest nem sok pénzzel rendelkezhetik:
60 mindamellert nagyon hiszem, hogy ő, az ellene fenforgó [!] kincstári követelést ki fogja fizetni. S így e miatt, nemhogy nekünk, de Fl.[eischl] uramnak sem lesz kellemetlensége. Hittem én ezt akkor is, midőn multkori levelemben e tárgyat megemlítettem, – azt pedig nagyon jól tudom és tudtam, hogy nekünk e miatt semmi bajunk, és hogy ez^e
65 legrosszabb esetben Fl.[eischl] gondja: – de megemlítettem azért, hogy nehogy később váratlanul jusson bátyámnak tudtára.

Különben Geyer, 3–4. nappal ezelőtt, az első évnegyedi haszonbérilletményt 375. forintot hozzám lefizette.⁷ És ezen ezen^f összeg, további rendeltetés- és rendelkezésig itt pihen nálam. Ugyanakkor említette, –
70 miről már Pestre menetele előtt is tudósított, hogy a pénzt bátyámnál lefizetni akarta, de otthon nem találván, és Pestről haza sietvén, e miatt

^a bölcseségü – s g-ből jav.

^b átíratja – t j-ből jav.

^c neve – v tint.

^d törvénybeli – tint.

^e ez – besz.

^f ezen – a sor végén és a következő elején is szerepel

nem mehetett másodszor is vissza. Meglehet hogy igaz, meglehet hogy pudeálta^g magát a 700. f[o]r[int] miatt,^g 2szor visszamenni.^h

Jani tehát a sályi-i [!] magányban bölcsekedik! Erre is elmondhat-
75 ni, hogy „soha több fát, mint az erdön!”⁹ No de, ha ex[?]-mérnök létére
nem mehetne még annyira, hogy egy pár ezer forintig pontosan kalkulál-
jon, majd felvilágosítsuk [!] őt.

Vilmára – s illetőleg minmagunkra [!] való szives megemlékezését
nagyon köszönöm. Azonban most, – miután a tavaszon valami kisⁱ
80 építkezést is szándékozom tenni, s az ehhez szükséges anyagokra, és a
vett földnél tett legszükségesebb beruházásokra a zseb fenekéig
kiürítettem a mi volt, – igazán nem jutna még az ő felküldésére is.
Azonban, meglehet majd későbbben valamikor felküldjük.

Most pedig, ismételve [!] és legjobb lelkiismerettel mondván hogy
85 egy hajszálnyi nyugtalanságot se csináljon bátyám magának, mert nincs
ok reá, – s egyszerismind mindnyájokat csokolva vagyok

szerető öccse: Sándor

A 4400. [–]fort kitáblázása iránt beadott kérvény felzetét¹⁰ is, mint te-
lekkönyvi okmányt, tudomás és megtartás végett ezennel mellékelem.^j

90 Mídon levelemet már le is pecsételtem, akkor jutott szembe, hogy
abbeli föltevésére, mintha a Geyer elleni aerarialis¹¹ követelés
kielégítése előtt, a birtok bátyámék nevére át sem iratnék, – nem vála-
szoltam. Tehát arra nézve álljon válaszul: hogy ha Geyer vagy bárki
ellen is, nem 700. hanem 70 000. fort követelés lenne is betáblázva, akár
95 a kincstárnak, akár valamely más egyénnek: – a birtok átirást ezen kö-
rülmény legkisebbé sem akadályozná.^k Átirnak valamely birtokot a vevő
nevére, ha 10. annyi teher fekszik is azon, mint a mennyi az értéke. Az
ilyennel a telekkönyvi hatóság nem törődik. Az a vevő gondja hogy
miképen elégíti^l ki. Ma is áll az „emptor debet esse cautus.”¹² Különben
100 a mint már mondám tisztán álló dolog az, hogy

^g , – besz. Eredetileg ponttal lezárta, majd később a , -t beírva folytatta a mondatot.

^h 2szor visszamenni – besz.

ⁱ kis – k m-ből jav.

^j A 4400. fort kitáblázása [...] végett ezennel mellékelem. – a 4. lap margóján

^k akadályozná – n á-ból jav.

^l elégíti – i fölött hiányzik az ékezet

1. Geyernek ezen egész ügyben semmi machinatiója, – hanem ő el-
lene akar az adóhivatal machinálni, miután a százalékkal már 2. év óta
adós.
2. Törődjék ezen ügygyel Fleischl. Nekünk csak annyi gondunk,
105 hogy ha azon százalék, 1865. Nov. 1sőjére, – Geyernek előttem is tett
fogadása daczára, le nem lenne tisztázva, a mit nem gondolok, – és ha az
betábláztatnék, – a mit nem hiszek: – annak a hiányával fogná Fl.[eischl]
megkapni a 7200. forintot.

1881.

LÉVAY JÓZSEF – ARANY JÁNOSNAK

[Miskolc, 1864. november 8.]

Kedves barátom!

A multkor küldött 8 ft pártolói díj befizetőjének nevében én téved-
tem;¹ nem Szűcs Samu az, hanem Szűcs Miklós. Légy szives tehát utána
igazítani.

- 5 Miskával² közelebb együtt töltöttem néhány napot a Hegyalján
Szemere M.[iklós] közelében. De csakhamar lelketlenül sietett vissza
közülünk azon hírré, hogy különben is régóta gyengélkedő felesége
aggodalmasan megbetegült. Folyosója³ vagy orbáncza támadt szegény-
nek az arczán; de már jobban van. Miskának felemlitettem, hogy derék
10 lenne, ha februárban ő is feljöne Pestre⁴ s valami verset olvasna a
Kisf.[aludy] gyűlésen. Nem tagadta meg egészen. Csak felcsalhatnám.

E sorok átadója Kun Béla, a Berta fia;⁵ egy kitűnő tehetségű ifju;
joggyakornok lesz Szalay Zsigmond^{a6} mellett.⁷ Adj nekie néhány szíves
szót. Tiszteld nevemmel a tiédet.

- 15 Miskolcz. Nov. 8. 864.

szerető barátod

L Józsi^b

^a Szalay Zsigmond – össz.

^b egyb.

1882.

MEDGYES LAJOS – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[1864. november közepe]

[Korábbi hosszabb munkája felől érdeklődik,¹ és egy újabb művet küld vagy korábban postázott költeményére kérdez rá.²]

1883.

ARANY JÁNOS – Dr S. T. K. L. J. URAKNAK

Pest, [1864.] nov. 14.

Tisztelt Uram vagy Uraim!

Midőn Önök névtelen levelére válaszolok,^a azt azért teszem, hogy kijelentsem őszinte sajnálatomat, ha az általam szerkesztett lapban olyasmi jelent meg, a mi valakinek személyes megbotrányozásul szolgálhatott.¹ Önök helyesen írják levelök elején, hogy a szerkesztőnek semminemű mellék czélzásról tudomása nem lehetett, másképp nem teszik fel róla, hogy a kérdéses novellát kiadta volna. Valóban, ha egyéb nem, az önmaga iránti kötelesség is azt parancsolja minden szerkesztőnek, hogy ne adjon ki olyat, a mi által nemcsak másnak, de főleg magának is kellemetlenséget okoz. A jelen esetre sem mondhatok egyebet azon őszinte kijelentésnél, hogy előttem mind a személyek, kikre czélzás állítatik, mind azok viszonyai teljesen ismeretlenek voltak, és így részemről a sértő szándéknak mégcsak lehetősége sem volt. Hogy akarjon valaki sérteni olyanokat, a kiknek létezéséről sincs tudomása? Ez merő képtelenség.

Ha vajon a szerző részéről történt e szándékos és így sértő indiscretio: annak megítélésére még jobban kellene ismernem a személyeket és viszonyokat, a mint ezt^b az Önök leveléből kivehettem. Önök szerint az M. betű nem jelenthet mást mint Miskolcz, a Mindszenthy 20 álnév nem lehet más, mint az azon város részben lakó orvos neve, s amannak leánya ennek hasonló nevű kisasszonya.² De a vád megállapí-

^a válaszolok – válaszok: k-ból l emend.; ok besz.

^b ezt – e jav.

tására tudnunk kellene, ha vajon a novellában elbeszélte történt eseményekben, a jellem-rajzban és egyéb leírásokban van-e valami, a mi, bár eltorzítva, a szándékos célzást igazolja az írónál: mert különben amaz
25 álnevek összetalálkozása véletlen is lehet, vagy bosszús képzelet könnyen kiegészítheti. Annyival kevésbé [!] gondolom pedig, hogy szerzőnek „pellengérré állítás” lett volna célja, mert mind Mintszentinek [!] mind leányának – már az ő felfogása és tehetsége szerint – nemes jellemet igyekezett adni, a mi bizonyosan nem történik, ha a kigunyolást
30 vette volna célba.

De akármit^c legyen is ez: nem tudom, én mint szerkesztő, micsonda elégtétellel tartozom és minő elégtételt adhatnék Önöknek, vagy a magát sértve hitt félnek, annak egyszerű kijelentésén kívül, a mi úgyis tudva van, hogy távolról sem ismervén a mondott személyeket sőt léte-
35 zésekről sem tudván semmit, ama novella kiadásával sértést irányokban el nem követhetem. Önök megnyomják a felelős szót: de vajon a szerkesztői felelőség^d [!] kiterjed-e a mindentudóságig? A novella nem megtörtént tényekről való tudósítás, nem olyan mint például egy vidéki le-
40 vél: de még ez utóbbinál is miképpen ellenőrizheti valamely szerkesztő, hogy valótlan ne irjanak neki való helyett? S ha valótlan közölt, mi egyéb elégtételt adhat, mint hogy felvilágosítván megczáfolja vagy megigazítja az előbbi hamis közleményt. De a novella nem vidéki tudósítás: hanem (kivált ha a jelenben játszik) oly mű, melyről mind a szerkesztő mind olvasói azt teszik fel, hogy költött személyek és események
45 szerepelnek benne. Vajon miképp gondolják önök ez esetben a szerkesztői felelőséget arra nézve, hogy semmi oly álnév, oly költött esemény ne forduljon elő, a miben valaki, országszerte, célzást találhat magára vagy viszonyaira? Mit tegyen a szerkesztő? Soha egy novellát is ki ne adjon míg végire nem jár, nem létezik^e e a két magyar haza valamely
50 pontján oly egyén vagy család, ki a költött viszonyokat magára veheti s magát sértettnek képzelheti. Ily felelőséget embertől követelni nem lehet: quia ad impossibilia nemo obligatur.³ S mint tettem volna én a jelen esetben? Hogyan járhattam végére, nincs e célzás valakire a költött nevek alatt? Kihez fordultam volna, hogyan kezdtem volna hozzá?
55 Gondolják meg ezt: létezhetik-e ily neme a felelőségnek!

^c akármit – ak jav.

^d felelőség [!] – a további előfordulásoknál is egy s-sel írva

^e létezik – e-é-ből jav.

De önök azt mondják: nem kellett volna egy ily – szerintök rosz – munkát kiadnom. Lehet: e téren elfogadom a felelőséget. De nem gondolom, hogy Önök sérelme abban áll, s azért kívánnak fenyegetve elégtételt, mivel a munkának csekély esztétikai becse van. Lehetne a kérdéses novella akár remekmű is: és még is történhetnék, hogy valaki 60 célzást találna^f vagy képzelne^g benne. Sőt minél hivebb^h a jellemrajz, minél élethűbbek az események, szóval minél jobb a novella: annál valószínűbb hogy valaki célzást véljenⁱ benne rejleni saját viszonyaira. Tehát a mű becse nem nyújt garantiát arra nézve, hogy a szerkesztő 65 minden célzástól ment művet fogad el kiadásra. Hogyan feleljen olyasmiről, a mit megelőzni vagy elhárítani teljességgel nem volt hatalmában!

Én a kérdéses novella szerzőjét nem ismerem, csak aláírt nevérol, mely álnév is lehet. Azt fogják Önök mondani, miért adtam ki művet 70 ismeretlen vagy álnevű szerzőtől. Ha csak egy báli tudósítás vagy akár-mely tényleges viszonyokat érdeklő közlemény lett volna: bizonynyal tudnom kellene az író igazi nevét. De szépirodalmi műveket, verset, novellafélét kiadunk a nélkül, hogy a szerző kilétét kutassuk. Hiszen nagy írók léteznek, kik teljes életökben ál név [!] alatt irtak: az pedig 75 hogy kezdő álnév alatt lép fel, nagyon közönséges⁴ dolog. Hogy kezdőtől, ismerentlentől ne közöljünk semmit: azt sem lehet szabályul felállítani, mert kezdőkből válnak a mesterek és ismeretlenből az ismertek. Szóval semmi út-mód^j hasonló kellemetlenségek kikerülésére.

Most már azt nem tudom, miféle elégtételt adhatnék önöknek, a mi 80 jobbá, és ne roszabbá tenné a dolgot. Ha például ilyenforma nyilatkozat jelennék meg:

„Miskolcról, Többen aláírással levelet vettünk, melynek folytán kijelentjük, hogy a lapunk X számá[.]ban 'Különös végrendelet' című alatt megjelent novella kiadása által egy ottani tisztas család <viszonya> 85 magán viszonyait érinteni annál kevésbbé akarhattuk, mivel azon beszély kibocsátásakor ama családnak nemhogy viszonyairól de még léteztéről sem volt tudomásunk” –

^f találna – na besz.

^g képzelne – ne besz.

^h hivebb – v t-ből jav.

ⁱ véljen – jen besz..

^j út-mód – útmód [?] (sor végi elválasztás)

Ha, mondom, ilyen forma nyilatkozatot bocsátnék közre: a mint-
hogyrészemről egyebet nem is mondhatnék: vajon mi czél lenne elérve
90 általa? Én, Önök vagy az illető helyzetében, kétszer is meggondolnám:
tanácsos-e a dolognak nagyobb nyilvánosságot adni; tanácsos-e a közfi-
gyelmet nemcsak Miskolcz környékén, hanem az egész hazában, arra az
észre is alig vett, s azóta elfeledett szerencsétlen novellára fordítani;
tanácsos-e oly műre, melyet minden olvasója (talán egy-két
95 miskolczinak a kivételével) csupa képzelet szüleményének gondolt,
némileg a valóság bélyegét ütni s czáfolgatás által oly fontosságot adni
neki a mivel nem bir? Én azt hiszem, nemes ignoratio⁵ lenne reá a legil-
lőbb czáfolat, s legméltóbb megtorlás.

Ezeket kívántam a dolog érett megfontolása után közölni Önökkel.
100 Tehettem volna, hogy egyszerűen nyilatkozzam a lapban:⁶ de
tanácsosbnak látám ez útat követni, mert a tüzet nem gerjeszteni hanem
oltani kívánám. Hivatkozom Önök higgadt belátására, s ezzel maradok

tisztelőjök
Arany János^k
105 a „Koszorú” szerkesztője.

^k egyb.

1884.

P. SZATHMÁRY KÁROLY – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[1864. november közepe]

[Szívességet, talán valamelyik munkájának továbbítását kéri;¹ hamarosan
újabb művet küld a Koszorú számára.² Kitér a folyóirat remélt megerősödésére
is.³]

1885.

TOMPA MIHÁLY – ARANY JÁNOSNAK

[Hanva, 1864. november 16.]

Kedves barátom! Kezembe fogtam a pennát, de igazat szólva, úgy vagyok: hogy írnék is, nem is. Kevés örvendetést közölhetünk egymással! Az örökös panaszkodásban pedig utoljára vagy hitelre se talál az ember, vagy hasonlít a vásárbeli koldushoz, ki fájós és sebes tagjait
5 emelgeti a publicum előtt. De hiszen nem publicuma, hanem barátja az ember egymásnak. Irok tehát mégis; először hogy állapotunkat tudassam veletek s egyúttal kimentsem feleségemet, hogy a kedves komámasszony levelét válasz nélkül hagyta. Másodszor, hogy sorsotokról (melyet a sok Arany elhagyja Pestet; A koszorú megszűnik sat. beszéd nem igen
10 jól fest), értesüljünk.

Irtam már, hogy a feleségemnek nem hasznalt [!] az idén^a a fürdő, de csak megvolt csendesen a szobában. Én october 21. elmentem Lévayval a Hegyaljára,¹ szórakozni egy kicsit; de alig értem oda, haza hívtak azzal a hírrel: hogy a feleségem veszélyesen beteg lett;^b csak
15 ugyan igaz is volt: nagy betegen, orbánczban,² találtam; néhány napig alig volt hozzá reménység, mert más bajok is jöttek; még most is igen gyenge, árnyék; ha eszik is baj, ha nem eszik is baj; s felkelesről [!] majd csak később lehet szó. Csuda hogy megmaradt régi gyengesége, a kór nagysága s az orvosok által beletöltött orvosság miatt. Betegsége
20 alatt én magam is, az éji nyugtalanság s aggodalom közt november 1. torokgyúladást kaptam s kinlodtam [!] benne nov. 11^{ig}; akkor, – ideje is^c volt – torkomban a mirigy megfakadt. Ez a mi dolgaink folyása, melyben a kedves komámasszony megleli a nem válaszolás okát s mentességét is.

25 De hát a reátok vonatkozó hirlapi szóbeszédéből mi igaz? mi nem?³ azt mondják: nem zörög a haraszt sat. mi ha úgy van: rosszúl van, ha pedig szél nélkül zörög: igen boszantó. Tagadhatlan: hogy az ország nyomorult állapotban van, a pénztelenség igen nagy, de lapod

^a idén – d jav. vagy th.

^b beteg lett – össz.

^c is – jav.

megszünése mégis nemzeti gyalázat lesz. E tárgyban elmondtam már
30 sokszor a magamét.

Szemere Miklós csak az ember! Ne hidd: hogy az ő világi állapotja
– kivételesen – valami ragyogó; az ő háta megett is ott ül a gond a nye-
regben, de ő arról tudomást se vesz; ontja a verset s bohóskodik
szüntelen.

35 Feleségem nagy megindulással^d értesült a Juliska – hála^e istennek
már elmúlt – bajáról.⁴ Lám milyeket áll ki az ember a nélkül, hogy a
távolban tudomásuk volna szenvedéséről [!] azoknak, kiket sorsa érde-
kel. Furcsa, bolond élet!

Isten áldjon meg minden jóval s adja: hogy levelem baj nélkül ta-
40 láljon benneteket. Ölelünk, csókolunk.

Hanva, nov 16. 1864

igaz híved
Tompai Mihály^f

^d megindulással – á jav.

^e hála – h th.

^f egyb.

1886.

ABONYI LAJOS – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[1864. november közepe]

[Honoráriuma felől érdeklődhet, amely feltehetőleg *A mi nótáink* mutat-
ványáért¹ illetve. Egyszersmind bejelenti, hogy mint alapító, 100 forintot kíván
juttatni a Kisfaludy Társasághoz.²]

1887.

SZÁSZ KÁROLY – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[1864. november 18.]

[Szász Károly egyrészt öccse cikksorozatának első két darabját küldi,¹ továbbá a maga fordította 24 Shakespeare-szonettet² és Kriza Jánostól *Szentiványi Mihály munkáit*.³]

1888.

ARANY JÁNOS – TOMPA MIHÁLYNAK

Pest, nov. 21. 1864.

Kedves barátom!

Szomorúság, nyomorúság minden felé. Leveled azon ohajtással végzed: adja isten, hogy az baj nélkül találjon bennünket: és ime, talált engem feleségem betegágya mellett, adva neki be orvosságot, és lángoló
5 homlokát vizes ruhával borogatva. Három nap óta folytonos forróhideg láza van, három nap óta nem aludt egy pillantásig; talán most szunnyad a sötét szobában, mikor ezt írom. Meg voltam ijedve kegyetlenül: mert a betegségnek története van. Azt tudjátok, hogy tavasz óta (fején, nyakán, homlokán) valami kütegeben¹ szenved, mely daczol orvosa minden tu-
10 dományával, s melyet a rudas fördő, a légváltoztatás Szalontára stb. csak enyhített, de meg nem szüntetett. Minapában orvosa – mint vérbaj ellen – jod cura alá fogta; de félben kellett szakasztania néhány napra. Midőn most újra kezdte, elkezdett a feje fájni mind jobban jobban, míg kegyet-
15 jodmérgezés: de orvosa azt állítja pusztán meghülés, úgy látszik igaza lesz. Legalább ma már némi könnyebbség mutatkozik és remény, hogy talán nem fog valami nagyon^a veszedelmes bajba (typhuszba a mitől szintén remegtem) menni át.² – Így vagyunk, édes barátom, nem jobban mint ti, s ha vigasztalás a „socios habuisse malorum”³ bezzeg lehet ré-
20 szünk a kölcsönös vigasztalásban.

^a nagyon – na jav.

A mi a Szalontára költözést s kapcsolatban a lap megszűnését illeti: azt hiszem, e hír olyanoktól került,^b vagy legalább olyanok terjesztik nagy buzgalommal, a kik innen szeretnének engem akárhova^c tenni, csakhogy nekik egy falat kenyérrrel, egypár előfizetővel több maradjon.

25 Igaz, hogy én, szalontai házamat (mely lakhatlan rongyos volt, de a helyét aránylag jól fizették, mert kitűnő helyen van a piacz legszebb részén) eladva, s egyebet is, mint^d a Buda halála díját,⁴ aranyaimat stb. összekaparva, egy darabocská földet vettem ott – leányom vejem ott van, hihetőleg Laczi is oda kerül:⁵ tehát jó lesz valami az igen szűk

30 patrimoniumon⁶ kívül^e nekik: de én ezt itt Pesten még legjobb barátímnak se mondtam, s te vagy az első kinek említem; épen azért nem mondtam pedig, nehogy lármát üssenek vele, a mint szoktak mindennel, szűnyogból [!] elefántot csinálva. Most már én nem tudom, erről

35 szorú rögtöni megszüntetésével: vagy a mi hihetőbb „előfizetési” manöevre [!] én nem tudom, de annyi bizonyos, hogy rám nézve igen kellemetlen és káros: mert rontani fogja az előfizetést a Koszorúra. Száz ember közül 99 a fejébe vette,^f hogy én már elmegyek, hogy^g a „Koszorú” megszűnik; a Pesti Napló, Magyar Sajtó hiába czáfolta meg,⁷ az a 99

40 nem olvassa a czáfolatot, és annak daczára ma is kérdezi tőlem minden ember: igaz-e? Hiszen, hogy ne ohajtsak e bábelből kimenekülni: abból semmi sincs, de csak akkor, ha némí valószínűség mutatkozik a Szalontán megélhetésre: de hogy ez mikor lesz, és lesz-e valaha? isten tudja. Elég az hozzá: nekem az írók nem küldenek munkát, hogy már

45 megyek; kéziratokat kérnek vissza, mivel „már úgy sem kell” – s majd az előfizetők is, gondolom, seregestől csapnak át a Fővárosi Lapokhoz, vagy a többi divatközlönyök <pártjára> mellé. Tagadhatatlan, hogy a Koszorút oly pártolás mellett, mint <a kö> ez a fél év volt, nem soká lehetne folytatni:^h de valahogy csak kibírom és kihúzom, lealkudva,

50 levonva amit lehet s néha selejtesebb – persze díjazatlan – munkát is

^b került – **ü** [?]

^c akárhova – akár hova [?]

^d mint – **i** [?]

^e kívül – **ü** [?]

^f vette – **tt** jav.

^g hogy – **h a**-ból jav.

^h folytatni – **ly j**-ből jav.

adva. Nem is épenⁱ gunyos csekély volna még az előfizetők száma – hiszen lassankint felgyűlt, felyül 700-on, – csak az a baj, hogy engem nyomda, expeditio kiállítás⁸ stb rettenetesen húz, nem úgy mint az Emich v.[agy] Heckenast féle kiadót, a kinek nyomdája van, s ha bukik
55 egyen, helyreüti 10 más vállalat. Nekem nincs több ez egynél, s borsosan kell fizetnem mindent, márcsak azért is: hogy mertem az ő üzletökbe vágni.

De mindennek daczára megindítom, meg kell indítnom: mert nem látok egyéb modot^j az elélésre. Ha aztán nem megy: akkor kénytelen
60 leszek fölthagyni vele. A lapot sokfelé szeretik: kivált az iskolai ifjuság nagyon kap rajta: minden önképző társulat, casino stb. hordatja: így annak is volna értelme, hogy az irodalom érdekében feltartsam. Előfizetőim közt igen tekintélyes nevek vannak: szóval az igazi értelmiség még most sem únt rá: csakhogy egypár százzal több kellene, ha én adom ki,
65 mint most van. Ezt a pár százat reméltem, hogy egy kissé jobb világ fordultával, még helyre köszörülöm: [!] addig sántikálunk,^k a hogy lehet. De ez a mennykő hír most tönkre tesz; még ha kibocsátom az előfizetési felhívást sem fogja hinni sok ember, hogy én itt vagyok, szerkesztek: azt fogják gondolni csak a nevemet kölcsönöztem másnak, magam pedig
70 Szalontán pipázok. De mit tegyen az ember, hogy megtartsa a maga iránti méltóságot? Azt csak nem irhatom ki: hogy engem a kenyér-irigység akar megbuktatni.

Akartam, édes barátom, sok mindent irni, apróságokról, körülményimről: és ime beléestem a szerkesztői panaszokba. Most hát
75 kénytelen vagyok végezni – és sietek beteg feleségem mellé. Végzem hát, mint szerkesztő, és arra kérlek: ha a múzsa téged valamivel megajándékoz: te is ajándékozz meg engem valamivel. Új évre legalább. Való, hogy sokat nem ígérhetek; nem annyit se, mint a többiek, kik paradéra [!] vesznek tőled egy-egy költeményt: de annyit, mint a Figyelő
80 korában, még mindig adhatok – aztán meg tudom, hogy te előtted, én irányomban ez a legmellékesb^l dolog.

ⁱ épen – n jav.

^j modot – o jav.

^k sántikálunk – í [?]

^l legmellékesb – b jav.

Kedves komám asszonynak jobbulást kívánva, beteg nőm részéről
expresse⁹ kifejezett üdvözlést és forró csókokat küldve – téged ölelve
maradtam

85

igaz barátod
Arany János^m

^m egyb.

1889.

ARANY JÁNOS – ABONYI LAJOSNAK

Pest, nov. 22. 1864.

Kedves öcsém uram!

Vévén sorait,¹ miután most épen jött be néhány forint, sietek azt
elküldeni, míg más valaki igényt nem formál reá.^a A háromszáz hatvan
forintról² tessék újra egy kis elismervényt küldeni:³ hogy számadásom-
5 hoz mellékelhessem.

Egyszersmind idezárok egy alapító levelet: tessék betölteni, aláírni
és nekem azonnal visszaküldeni, hogy a nov. 30-án tartandó gyűlésre
bejelenthessem.⁴ Természetes, hogy mint kötelezvénynek, nem írói
álnevét fogja aláírni, és ha lehet egy vagy két láttamozó, az sem árt.

10 Fogadja tiszteletemet és szives jó kívánásomat az „új élethez!”⁵
Maradván

igaz tisztelője
Arany János^b

^a reá – e é-ből jav.

^b egyb.

1890.

SZÁSZ KÁROLY – ARANY JÁNOSNAK

[Szabadszállás, 1864. november 25.]

Kedves Barátom^a

Ime, előbb mint magam is gondoltam, beválthatom ígéretemet. Itt egy vers;¹ hogy a Koszoru ez évi^b napja ne menjen le az én hallgatáson.²

5 De arra kérek, hogy ha csak lehet^c közöld a Decz 4-ki számban, hogy 6kára megkapja s olvassa Szemere; kinek levéllel vagyok adóssa – s így adom meg.

Béla cikksorozatára nézve³ is várom még határozásodat.^{d4}

Szivemből öllelek s vagyok

10 Sz[abad]Száll. 1864 Nov. 25

híved

Szász K.^e

^a Kedves Barátom – össz.

^b évi – évi [?]

^c csak lehet – egyb.

^d Béla cikksorozatára nézve – a sor elején tollal: "nyl" – Arany autográf

^e egyb.

1891.

CSERMELYI (DE RIVO) SÁNDOR – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[1864. november vége]

[Elküldött műve ki nem adását kéri.¹]

1892.

SZEMERE MIKLÓS – ARANY JÁNOSNAK

[1864. november végén]

Jancsikám! E verset: „Útközben” ne add,¹ meg kell egy helyütt változtatnom; később aztán^a felküldöm. Miska² vett benne egy hibát észre, s igaza van. Ő; a mi Mihályunk, s Léva^y velünk^b szüreteleltek,³ [!] de Miska csak 4 napig; meg betegülvén neje visszasietett. Léva^y, [!] 5 tovább mulatott. Miska, üveg alatt látta már borházam falán, harmadéve írt versét:

10 Ez a' ház, nem borház, – kritikának háza,
Hol, Szemere Miklós majd a' falra másza:
Míg úgy bebánt a' vén szálkás Brassaival,
Hogy rá a' félország hangos brávtót rivall.

De, meg gondolván, hogy májust itt tölté el
Egy vén tótasszonnyal, és egy vén tehénnel,
Azt mondom: veszítsen az is a' ki nyerhet,
Mert ebnek kívánok ilyen győzedelmet. [!]

15 Ettünk, ittunk, okoskodtunk hárman. Dicsértük, sőt csodáltuk Bolond istókat. [!] Bizony gyönyörű [!] is az hidd el; mentül többször olvasom annál szebb előttem. A leg nagyobb humorista, az élet, – ezt tükrözi^c vissza e' műved. Végtelen szép; – folytassad; tudom én előre hogy valamint istokod [!] magasb életkörbe lépend utóbb, úgy humorod 20 is magasb régióban fog ragyogni. – Nagy isten! egy legkozelebb [!] elhalt jeles írónk, s egy meg elő [!] szinte jeles írónk, pesten [!] lettémmkor⁴ [!] azt mondák hogy 4 strophát sem voltak belöle [!] képesek [!] elolvasni, pedig az első szinte kolteszkedett [!] ifjonta, a második [!] pedig jó költő volt. [!] Tóldival [!] együtt, ök is csak epigonokat látnak 25 az újabb költői^d iskolában.^e Bizony pedig illyet sem Veresmart^y [!] sem Petőfi nem lett volna [!] képes írni. De Petőfit itt említmem se kellett

^a aztán – z jav.

^b velünk – vel jav.

^c tükrözi – tükr jav.

^d költői – besz.

^e iskolában – b jav.

volna, mert ama kettő rólla is csak felületesen nyilatkoztak: kevés gyöngy, sok szemet [!] közt – úgymond – verseiben.

Miska jó kedvű volt, [!] magamat se tört még meg sok – igen sok s
30 valóban emésztő bajom. Nem sokaig [!] kinoz már, gondolom magamban. Szomorú vigasztalás de jobbat nem találok. Nem érdemes rá [!] e haszontalan élet, hogy hóltra [!] epezzem magam miatta, – ez egy kínphilosophia tartja még fel humoromat. Mint nőtlen, [!] tizedrésznýt sem szenvednék most, úgy látszik nekem. Lehet, csálodom!^f [!] de egy
35 bizonyos, hogy – keves [!] kivétellel – mint boldogot írigylem [!] azt kinek nincsenek gyermekei. A közbaj sujtja azt is, de magán baja könnyen [!] tűrhető.

isten veled
barátod Miklós.

^f csálodom – nyelvjárási alak vagy figyelmetlen ékezetelés

1893.

SZÁSZ KÁROLY – ARANY JÁNOSNAK

[Szabadszállás, 1864. december 5.]

Kedves Barátom,

Mit tesz az hogy: A „B.[é]la cikksorozatát” nem értem s nincs fo-
gantyúm hozzá..?¹ Azt, hogy utolsó levelemben erre vonatkozó kérdé-
semet nem érted;? [!] s tehát^a a cikksorozatot nem fogtad, nem tudhatod
5 mi az? – De hisz ezt nem teheti, mert recepisse² el <el> küldtem nov.
18kán s úgy el nem vesztetett. De mivel a vele együtt küldött 24
Sh.[akespeare] sonetttről³ [!] nem emlékezel Nyílt postádban, s mivel –
mire ugyan akkor sürgetve kértelek – a Krizaküldte [!] könyvet⁴ a No-
vemberi gyűlésben sem adtad^b be a K[isfaludy]Társasághoz: – ezt az
10 esetet is fel kell tennem. Ha ugyan, [!] tudósíts hogy elveszett külde-
ményemet reclamálhassam a postán.⁵

Ha pedig azt teszi, mit sensu proprio⁶ tennie kell, hogy t. i. magá-
ban a cikkben talál sz érthetlent, fájdalom azon segíteni nem tudok, mert

^a tehát – eh össz.

^b adtad – d jav.

hozzá több magyarázatot írni, mint mennyit maga tartalmaz képes nem
15 vagyok; legfőlebb ha azt elfeledtem volna megírni (dehogy feledtem,
hisz akörül sarkallott minden kérdezősködésem) hogy ez csak kezdete, a
mintegy 8-10 ennyire terjedendő egésznek. Béla t. i. Jénában, a híres
német bölcsészt Fischer Kúnót^{c7} hallgatja, ki philos.[ophia] historiáján
kivül Göthe Faustjáról tart felolvasásokat; s Béla, az ő engedelmével, e
20 még semmi nyomtatásban meg nem jelent felolvasásokat állítja „Sz[ász]
K[ároly]hoz intézett nyiltlevelek” [!] formájában⁸ össze. A hozzád be-
küldött I és II. persze még a dolog historiája (illetőleg mondája) körül
forog de a már kezemnél levő IV. és V a művet kezdi tárgyalni, nevezete-
sen a két prologot.

25 Szinte nem tudom hinni, hogy ebben hiányzanék a megérthetésre
szükséges fogantyu. De ha csakugyan úgy volna, <h> vagy ha más ok-
ból, pl. terjedelmeért nem vélnéd a dolgozatot lapod számára alkalma-
tosnak: – kérlek küldd haladék nélkül vissza, hogy mást kínálhassak,
mielőbb vele meg. – Ugyanakkor kérlek tudósíts a Sh[akespeare]-
30 sonettjeim felől is.

Öcséimmal alkalmatlankodom még: – Gyula,⁹ ki kolozsvárt [!] va-
lami csekély tűzkármentési hivatalban tengődik, üres idejében francia s
olasz novellákat fordítgat; most is van egy, igen igen csinos nálam, mit a
Revüe [!] des d.[eux] M.[ondes]ból¹⁰ fordított. „Egy fiatal leány vallo-
35 másai. Albane J.től.” [!] Jól van fordítva is, s azt vagyok bátor kérdeni,^d
nem használhatnád^e jövő [!] negyedben a Koszorúba?¹¹ Az egész tesz 56
ezer betűt s így 6/8 ívet a Koszorú tárczájában?^{*} Igen leköteleznél vele,
ha bár mi csekély díj mellett, minőt más hasonló embernek adsz, fölve-
hetnéd. Ezesetben még egy simító kezét teszek rá s beküldöm, biztató
40 szót ha veszek.

Feleségemmel együtt tisztelünk s ölelünk mindhármatokat
Sz[abad]Száll[ás] 1864 <Nov> Decz 5

hiv barátod
Szász K.^f

^c Fischer Kúnó – egyb.

^d vagyok bátor kérdeni – egyb.

^e használhatnád – t besz.

^f egyb.

45 * Hó! rosziúl számitottam! épen két annyi. T. i. 112 ezer betü és
igy 1 1/2 koszorúí ív! <...> Számonként két levélt adva, hat számra
menne. De hisz a Quarteronne^{g12} [!] is, mely pedig ennél aligha nem
gyöngébb, – még tán több volt? –

^g Quarteronne – a szó vége lehajolva, a margóra nyúlik

1894.

ARANY JÁNOS – ERCSEY SÁNDORNAK

Pest, december 6. 1864.

Kedves öcsém Sándor!

Ma kaptam ezt a Zahlungs-Auftragot,¹ és utasításod szerint sietek
még ma postára tenni, hogy a késedelemből semmi hátramaradás ne
származzék. Ez irat ugyan jó régi keltű, de a kézbesítés csak ma történt,
5 s én a kézbesítésről szóló certificatot² az ide küldő hivatal számára mai
napról irtam alá; azt hiszem, ettől fogva számíttatik a 30 nap. Kérlek
tehát, hogy a Geyer féle pénzzel minél előbb fizesd ki az adóhivalt,
hogy baj ne történhessék.³

Fleischl úrhoz azóta nem volt szerencsém: hanem Kralovánszky⁴
10 volt nálam egyszer, hogy a mit Fleischl nem tudott^a németül jól elmon-
dani, ő magyarul belém magyarázza. A nótájok annyira megy ki, hogy
őket semmi fizetés nem terhelheti: s ha mi le fognánk valamit a határ-
időn a summából, ők majd perrel procedálnak.⁵ Hanem, ha „Ercsey úr”
lépéseket akarna tenni most mindjárt Geyer ellen hogy a kincstári tarto-
15 zás lefizetésére kényszerítse, abban ő, Kralovánszky segítné Ercsey
urat.”^b Én minderre nem mondtam semmit, csak eldűnyögtem a dolgot,
látván hogy itt capacitatiónak helye nincs és talán szükség sincs rá.

Kálmán írta Laczinak, hogy E.[rcsey] Jani sokallja a nekijutott bir-
tok részt, s megelekednék már most 60 holddal. Nem tudom, mi igaz
20 van ebben: de a dolog részemről annyiban nem sietős, mert várnom kell
az állapotom fordultát; és most épen semmi kedvem tervezni, számolni

^a tudott – t jav.

^b A nyitó idézőjel hiányzik.

- és speculálni, mert harmadfél hét^c óta, beteg ápoló vagyok inkább mint akármilyen egyéb, s minden gondom ez egybe öszpontosúl.
- Szegény nénéd bizony rosszúl volt és még most sincs jól csak job-
25 ban. Még Kálmánéknak sem mertük megírni, hogy typhuszban fekszik:
de már a válságos napokon túl esett, és az orvos biztat, de magunk is
látjuk hogy kiépül. Ti se mondjátok ezt még vagy egy hétig
Juliskáéknak, és senkinek, nehogy a fülökbe menjen. Éjjel nappal
virasztottunk [!] mellette; aztán a gond, az aggodás hozzá! De nem volt
30 mégis nagy mértékű, s lefolyása, az orvos szerint igen rendes és vigasz-
taló. A beteg számítása szerint már 21 napnál több múlt el; az orvosé
szerint, ki az ágyba esés napjától számítja szintén meg van 18. A beteg-
ség ereje meg van törve, de bizony a szegény betegé is. E nyavalya itt
most nagyon uralkodó járvány.
- 35 Hát ti hogy vagytok? Vedd szíves köszöntésemet és rokoni jóindu-
latom kifejezését.

szerető bátyád
Arany János^d

^c hét – h jav.

^d egyb.

1895.

SZEMERE MIKLÓS – ARANY JÁNOSNAK

[1864. december 15. körül]¹

Kedves Jancsim! Keservesen fájó kézzel komponálom e verset s írom e pár sort; jobb kezem kis újján roppant mérges kelés vagy miféle gyűlés van már hat nap óta.

- Mivel nagyon elkéstem e verssel, add kérlek mihelyt adhatod.²
- 5 Más darabjaimmal soha se szoktalak sürgetni benneteket, csak az illy kivételesekkel. Hamarabb megírtam^a volna, [!] de lehető e az házamnál, hol, nap nap mellett – vendég, s ha egyik megy, a másik már jön. Félre búvni tőlök, falun – kész nehesztelés volna; [!] éjszakával potólni [!] pedig, ahoz [!] már röst s álmos vagyok.

^a megírtam – meg irtam [?]

10 Valahányszor verset írok (rímest) – mindanyiszor eszembe jut
hogy ha neked^b olly nyűg vólna [!] a technika kezelése mint nekem, tán
soha se írnl verset. Bámulom én, milly könnyen [!] kezeled „bolondistó-
kodban” [!] azt a’ nehéz formát,³ s egyszersmind: hogy milly bővében
vagy a’ kifejezéseknek.

15 Tíz év alatt nem vénültem anyit, [!] mint ez egy év alatt mióta nem
láttál.⁴ Igen sok bú, s hozzá rakás apró gond emészti lelkemet. Miska
ugyan szüretkor, söt Levai [!] is⁵ „semmit se változottak” állítottak; de
nincs igazok, hüvebb fotograf a’ tükör. Hiszen hogy perczre söt napokra
ne bírnék víg lenni, abból semmi sincs, kivált^c ha régen látott rokon
20 lelkü^d baráttal jovök [!] öszve; de ez csak múló felizgatás, éppen mint a’
bor által.

Még úgy nem féltem a’ sajtohibáktól, [!] mint e versben, sok ket-
tőzött szó lévén benne, p.[éldának] o.[káért] „szeretsz te, szeretsz. –
bizony, bizony, – messze, messze – mondd, mondd, – az illyeket leg
25 hamarabb hibázza el a’ bötüszedő, kihagyván az egyiket. – De még
bosszontóbb [!] ha – hozzá tóld, mint legközelebbi „Nehéz szolgaság”
czimű vesemben [!] Pákhnál,⁶ a végsorokban hozzá tette e szót „ma”
holott hire sincsen kéziratomban.

Rövid nap sok sok epigrammát⁷ küldök neked. – Isten veled
30 barátod
Miklós.

^b neked – ke tint.

^c kivált – k jav.

^d rokon lelkü – rokonlelkü [?]

1896.

SZEMERE MIKLÓS – ARANY JÁNOSNAK

[1865. december 18. körül]¹

Jancsikám! Ignosce mihi² e javításokért.³ Tán még nem késnek el,
bizony szeretném hogy időre jussanak hozzád. S igazan [!] mondom
csak most tünt fel előttem <...> e néhány – úgy hiszem szükséges

javitás, s igen röst vagyok az egészet újra le firkantani.^a – Ez a^b – pór-
5 gyermekleányka igen is összetett szó segíts rajta, Apolló áldjon meg!
(a' mint [?] hogy mar [!] meg is áldott) javítsd meg; de úgy hogy a'
„kiváncsi” is, a' „pór” is a' „leányka” is meg maradjon. <...>

Isten veled

10

barátod

Miklos.

ma. hetfő^c reggel. hanyadik nem tudom, [...] nem lelem a naptár-
ban^d [!]

Ha a' „pór-gyermekleányka” meg marad, csak meg ne szakítaná
valahogy a' bötüszedő, mert akkor az talal [!] lenni belőle: – pörgyer-
15 mek, leányka, vagy pedig: pór, gyermekleányka. Ēgem [!] az illyekben
üldöz [!] a fatum, leg közelebb [!] Pákhnál egy szóval, ezzel: ma meg
töltö [!] egy versemet.⁴

Változtatások.

A 4^{dik} versszak utolsó sora így legyen:

20

Hadd feledjen ma minden keserűt!

Az 5^{dik} így:

25

Rozzant vén hangszer! hogyha valaha
Víg hangot adtál, most kétszerre vígabb
Hangokban szólljon húrjaid dala.
Kialvó kedvem, lobbanj újra fel!
Szívben, pohárban tűznedv lángja forr ma,
Lángolj, mint <...> kigyúlt szenelőnek korma,
Szórjad szikráid elborúlt kebel!

30

A 6^{dik} első sora így:

Cspongj ifjan, kedv! – mosolygsz feleség?

A 8^{dik} három^e vég sora így,:

^a lefirkantani – le firkantani [?]

^b a – besz.

^c hetfő – **f** f-ből jav.

^d ma. hetfő reggel. hanyadik nem tudom, [...] nem lelem a naptárban [tanyában?] –
az egész sor nagyon nehezen olvasható; olvasata feltételezés

^e három – **h** jav.

35 Peng a sarkantyú, könnyű lyánka lebben,
Bár mint szabódom:^f a vídám seregben
Vénségemnek is tánczba kell erednem,
Pajkos menyecskét forgat két karom.

—
A 9^{dik} végső három sora így:

40 Künn, mint kíváncsi pór-gyermekleányka,
Bekandikál az ablakon reánk a'
Hajnal, mosolygó arcza mint pirúl.

—
^f: – ,-ből jav.

1897.

TÓTH ENDRE – ARANY JÁNOSNAK

Vatta, decemb. 20. 864.

Kedves barátom! multkori soraim¹ után harmadnapra veszedelme-
sen recidiváltam.² Betegségemhez hozzá szegődött egy nagy csúz is a
farcsonokban, 4 hétig lepedőben forgattak s most egy hét óta szobám-
ban fenjárok – mankón! Isten tudja, jobb lábam nem marad-e végképen
5 béna. Egy lázár [!] lettem.³ Ez az oka hogy se téged se lapodat fel nem
kereshettem oly soká s e mellett egy más lapba adós voltam; tán a fele-
ségemmel is irattam ki innen onnan valamit, csakhogy eleget tegyek.

A Kisf.[aludy] társ.[aság] pályázatáról⁴ is lemaradtam, pedig szán-
dékomból volt a tavalyi kudarcot helyre ütni. De nem bírok sokáig írni;
10 néhány sor után szakad rólam a verejték, és már az idő oly rövid. Pedig
ha a tavalyi inségben rámfért volna, most még inkább felillenek [!] va-
lami,^a mert e 3 hónapi betegség kimerített minden tekintetben. Azért, ha
lehetne, bár mi csekély árért is szeretném beszélykém el- vagy kiadását!⁵
15 Ez most valóságos jótétemény volna rám. Ne vedd ezt, kérlek sürgetés-
nek!! Én nem győzők eléggé hálás lenni már csupa szives készségedért
sem.

^a valami – a jav.

Lapod számára egy kis költeményt⁶ zárok ide; tán jövő évre több erőt ad az isten s szorgalmasabb munka társad [!] lehetek.

Hát az előfizetők gyűlnek-e már? Ha minden részéből annyi gyűl
20 az országnak mint innen: úgy inkább „Bolond Istókot” kell kezdeni!
Annyi itt, még tehetősbeknél^b is az indolentia,⁷ hogy az embert majd
megöli tőle a méreg, kivált ha még hozzá beteg is.

Isten veled, kedves barátom! s kívánom hogy már inkább [!] kevés
előfizetőd, de több és jobb egészséged legyen mint nekem! Igen sokat
25 szenvedtem s még nincs is vége.

Kedves családdal együtt boldog ünneplést és új évet kívánva
neked^c öllelek lelkemből

tisztelő s szerető barátod
Tóth Endre

^b tehetősbeknél – é n-ből jav.

^c neked – besz.

1898.

TOMPA MIHÁLY – ARANY JÁNOSNAK

[Hanva, 1864. december 20.]

Kedves barátom!

Mi, még most is eléggé vesződéses állapotban vagyunk.¹ Szegény
feleségem nem bír felkapni, sőt másfél hét óta mindennap gyengébb. Én
nem tudom: végre is mi lesz ebből? Az ilyen élet, nem élet. A türelem
5 meglehetősen el is fogyott már nálam.

Ilyen körülmények közt furtam, faragtam valamit öszve s itt
küldöm; kettőt tarts meg magadnak, egyet küldj a Vasárnapi Ujságnak.²
Az a baj: hogy a mi keveset irok, még azt se adhatom mínd neked.
Szokolynak³ régen nálam hever a pénze, eleget kellett tenni.⁴ A
10 Nefelejtsben⁵ „formák”⁶ jönnek, az asszony nem szeretné: ha elmaradna
a lap, melybe 2–3 év óta semmit se adtam. Pákh régi barátom s közben-
járóm^a Heckenastnál, valamit juttatni kell neki. A fővárosi lapok is tartja
a zsákot.⁷ Vannak még sokan kik kértek s várnak de már non possumus.⁸

^a közbenjáróm – ó o-ból emend.

Nem is sokra megyen^b azzal kedves barátom! egyitek se, a mit én mostanában s azután^c írok, ha ugyan írok; azért [!] luxus volna s éppen neked dőljéről beszélni. Adja Isten, hogy nálatok már ne legyen semmi baj. Boldog ünneplést. Ölelünk.

Hanva dec 20. 1864.

igaz barátod
Miska

^b megyen – gy jav.

^c azután – u ú-ból jav.

1899.

ARANY JÁNOS – PETŐFI ISTVÁNNAK

Pest, dec. 21. 1864.

Kedves öcsém uram!

A Kisfaludy-társaság elhatározta, hogy azon magyar Shakspeare kiadásba, melyet közelebb megindított, Petőfi Sándor Coriolánja is fölvetessék,^a valamint fölvetettek a régiebbek közül Vörösmarty fordításai. De minthogy a tulajdoni jog az árvát,¹ az ideiglenes kiadói jog pedig (a mennyiben még példányai el nem fogytak) Pfeiffert illeti: a társaság ezek felszólítása s beléegyezése nélkül Coriolánhoz nem nyúlhat. Én beszéltem e tárgyban Pfeifferrel,² s ő^b azt állítja, hogy a jog jelenleg őt illeti: azonban hajlandó beléegyezni, hogy a társaság Shakspeare kiadásába fölvetessék Coriolán, ha az egyes darabokért meghatározott tiszteletdíj, azaz 200 osztr.[ák értékű] forint, kifizettetik; mégpedig úgy, hogy ő ennek felét átengedi a Petőfi-árvának. E szerint a megszabott 200 ftból (melynek terhét Tomori Anasztáz úr viseli) 100 ft jutna Pfeiffernek, 100 ft pedig Zoltánnak.

15 Fölkérem tehát kedves öcsém uramat, mint a Zoltán gyámját, legyen szives nekem egy pár sor választ írni, beléegyezik-e az árva részéről a főntebbi alkuba, s ha lehet oly késedelem nélkül juttatni hozzám levelét, hogy a folyó december 28-án tartandó gyűlésen az eredményről^c

^a fölvetessék – e é-ből jav.

^b ő – ö [?]

^c eredményről – ő [?]

jelentést tehessek,³ annál inkább,^d mert a nyomtatás csak e miatt van
20 felakadva.

Szives üdvözlettel vagyok

igaz jó akarója
Arany János^e

U. i. Gyulainak rég mondom már én, hogy igazítsa el ezt a dolgot,
de se ő, sem a Zoltán édes anyja⁴ Kegyed nélkül nem akarnak határozni.
25 Én azt hiszem, jobb mint semmi: ha ott hever a mű, semmi hasznot nem
hajt, és új fordításokért is csak 200 ftot adnak.

^d annál inkább – annál inkább [?]

^e egyb.

1900.

ARANY JÁNOS – EMICH GUSZTÁVNAK

[Pest, 1864. december 23.]

Igen tisztelt Kiadó Úr!

Két éve már, hogy a Koszorút ugyanazon betűkkel nyomják s ter-
mészetesen (akkor sem lévén egészen élesek) annyira megkoptak, cson-
kultak, összevegyültek már, hogy egy ily lapra, melynek külső^a díszé
5 épen csak a tiszta nyomás volna, nem alkalmasok többé.¹ Ez iránt én
már egypár izben fordultam kérelemmel t.[isztelt] Kiadó úrhoz,² és,
emlékszem, a nyáron méltóztatott is megígérni, hogy a következő
(septemberi) negyedre új betűket fog adatni. September azonban, és
10 december is elmúlt; de a betűk még mindig a régiek. Nem szeretném,
hogy a januári 1-ső szám is ugyanazon kopott betűkkel lásson világot:
annál fogva bizalommal kérem tisztelt kiadó urat, méltóztatassék úgy ren-
delkezni, hogy a következő szám (már holnaptól fogva) új betűkből
szedethessék; azt hiszem, e kívánságom mind jogos mind méltányos.

Lévén egész tisztelettel

15 Pest, dec. 23. 1864.

kész jó akarója
Arany János^b

^a külső – ő [?]

^b egyb.

1901.

PODMANICZKY FRIGYES – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[1864. december vége]

[A Koszorú egy példányát rendeli meg.]

1902.

SZILÁGYI ISTVÁN – ARANY JÁNOSNAK

[Máramarossziget, 1864. december 31.]

Kedves barátom,

E sorok új év első napjaiban érnek hozzád. Találjanak kívánt állapotban. Ohajtanám, ha a titkári helyen az Akademiában ülven már, úgy köszönhetnélek, Csengeri mellett; mert azt a pengetett ideát¹ én is helyeslem, hogy legalább kettő legyen.

Némely anyagiak tárgyában fogadd még e pótlékokat:

1. A Kisfaludytársaság [!] új pártolói közé ird be a Truksz Lajos² nevet Szigeten. Itt megy a 4ft. S várom a pártolói illetményt, az az a 15^d példány Nótáinkat³
- 10 2. A múlt cyklusban még mindig fenn jár Mán[doki] J[ózsef]né⁴ neve, mint adósé egy évi díjjal. Itt veszed azt is 4 ftban. Töröld ki.
3. Feleségem küldi a Koszorura az előfizetést⁵ 6 ftban. Küldi ezen felül legszivesb üdvözetét, kézszeritását Arany bácsinak;^a de küldjük mind ketten kedves nődnek. Fiaid mozgalmait nagy örömmel kísérem
- 15 figyelemmel.⁶
  - Az új előfizetőpártolók^b közt kérlek tekintsd meg Várady Gábor^{c7} nevét. Tegnap van [!] nálam, mutatja a Nótáinkat, s ime a 4^d füzet rettenetesen csonka, úgy hogy mint mondá, majd azt hiszi, még egy füzet járul hozzá. A könyvkötő nem figyelmeztet rá. 4 egész iv hiányzik

^a Arany bácsi – egyb.

^b előfizetőpártolók – p jav.

^c Várady Gábor – egyb.

20 a végiről, t. i. a 4 végső. Kérlek az expeditort⁸ utasítsd a pótlásra.
A Truksz példányával együtt ez is eljöhethet.

Isten veled, kívánja legforróbb szívvvel
Sziget, decz 31. 1864.

25

igaz hived
Szilágyi

1865

1903.

ABONYI LAJOS – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[1865. január eleje]

[Pénz- vagy elismervény-küldeménye mellett újév alkalmából köszönti Aranyt és családját – esetleg egy művet küld a Koszorú számára.¹]

1904.

LÉVAY JÓZSEF – ARANY JÁNOSNAK

[Miskolc, 1865. január 2.]

Kedves barátom!

Beteges is voltam, torokgyulladásban szenvedtem s még most is érzem utóhatását; meg aztán az isten tudja milyen zsibbadt lelkű voltam: eddig semmit sem dolgoztam; de akarok s fogok. A K.[azinczy] 5 G.[ábor] emlékbeszédének¹ még mindig csak elején vagyok; értesítlek mihelyt elkészül. [!] Most csak a következőről akarlak gyorsan tudósítani:^a

Légy szíves, ha teheted, azonnal, legalább 10 példányt utnak indítani a mi nótáinkból.² Néhány pártoló tag újra jelentkezett s fizetett 10 nálam s olyanok is vannak, kiknek ha nyakára küldöm a kész könyvet elfogadják s újra be állnak. Egy barátom, a Horváth Lajos sógora,^{b3} 100 ftos alapítónak ígérkezett. Reményem van, hogy ha Február elején csakugyan felvergődhetem hozzátok, meglehetősen öszveget szolgáltatok kezdedbe.

^a tudósítani – jav.

^b sógora – g r-ből jav.

15 Adjon Isten magadnak és családodnak boldog új évet, lapodnak és irodalmi foglalkozásidnak szerencsés sikert!

Miskolcz, Jan. 2. 865.

szerető barátod^c

Lévay J^d

^c szerető barátod – egyb.

^d Lévay J – egyb.

1905.

SZÁSZ KÁROLY – ARANY JÁNOSNAK

[1865. január 10.]

Kedves Barátom,^a

Késlekedtem váltig, ha a postán elveszett decemberi küldeményem¹ (Béla két cikke<>) s Sh[a]k[e]sp[eare] 25 sonettje² előkerülne; késlekedtem azért is, mivel tőled, nyiltpostai ígéreted szerint tudósítást
5 vártam a Gyula francia novellája iránt.

Egyik sem lett meg s azért a 25 sonett újra leiródott. De mivel épen a Sh.[akespeare] kisebb költeményeiről irtam a M.[agyar] Sajtó számára valamit,³ s azt Greguss<al>hoz azon kéréssel küldtem, mutassa be közlés előtt a Kiszf.[aludy] Társaságnál is,⁴ mellékeltem a Sonetteket
10 melyekre a cikkben néhány hivatkozás történik. Meghagytam azonban, s a kéziratra is felirtam, hogy a huszonöt sonett neked átadandó a Koszorú számára. Ő tehát ezeket át fogja adni s kérlek, ha jónak látod, közöld őket,⁵ nem egy csomóban (sok volna) nem is egyenként, hanem 3–4 számban (persze második versül.)

15 Hogy addig se legyen a Koszorú vers nélkül tőlem, ide melléklek egy eredetit.⁶

Ohajtottam volna ez évben a kiszf.[aludy] [!] Társaság tagválasztó gyűlésére fölmenni. De Jan. utolsó szerdája 25-re esik s én akkor nem mehetek. Ha, mint a múlt havi gyűlés, 31-re halaszthatatnék, fölmennék.⁷ Nem oly igénynyel írom ezt, hogy érettem ily változás történjék. De tán más fontosb okok szólnak e mellett. Egy az, hogy a 26-ra eső Akad[émiai] Titkárság* kérdése akkor annyira absorbeál⁸ minden más érdeket, hogy a Kiszf.[aludy] T.[ársaság] néhány főbb tagja, épen akkor

^a Kedves Barátom – egyb.

tán arra se jő, arra se gondol (Kemény, Csengery, Toldy, Eötvös, stb.)
25 Más az, hogy a kétrendbeli pályabírálok⁹ ideje is néhány nappal meg
hosszabbúlna;^b mire aligha szükségök^c nem lesz a sok <fele> fene pá-
lyamű miatt. –

Isten veled; a beállt új évben minden jót és sok előfizetőt [!]
kivánok. Feleséged kezeit csókolom, téged öllelek s vagyok
30 Január 10. szerető barátod^d
Sz K^e

*Már én, ha protestálsz is, csak azt szeretném hogy te légy az; t.i. a
Salamonféle indítvány szerint, egy másodtitkárval.¹⁰ –

Kedd d.u. 5 óra. „De már épen érkezöben [!] van.”¹¹

^b meg hosszabbúlna – meghosszabbúlna [?]

^c aligha szükségök – egyb.

^d szerető barátod – egyb.

^e egyb.

1906.

MENTOVICH FERENC – ARANY JÁNOSNAK

M[aros]Vásárhely Jan 11. 1865.

Édes Jánosom!

Az én előfizetőim közül csak egyik küldte hozzám az előfizetési
összeget a beállott új félévre s ez: T. cz. Lazár [!] Ádám¹ ügyvéd ur.
Marosvásárhelytt,^a ide zárva útnak indítom az előfizetési 6 forintot.

5 Sziveskedj a lapot azonnal megindítani.

Továbbá Meltóságos [!] özvegy Zeyk Domokosné² hozzám
küldött 1 forintot hogy küldjem fel neked, ki vétségéből 6 forint helyett 5
forintot küldött fel a „Koszorura[?]”. Idezárok összesen 7 forintot.

Hogy éltek édes Jánosom? Beh szeretnék annyi év után egy pár
10 óráig [!] veletek lenni, vagy bár futolag találkozni. Nem volna hossza
vége a kérdezősködés és felelgetésnek. Mi mindnyájan jól [!] vagyunk,
gyermekeim nőnek, sőt nagyok lettek; Gyula ha valami módját találjuk,
a jelen év végén Pestre készül, leányomhoz nem sokára szép tevők jár-

^a Marosvásárhelytt – besz.

nak. Én szörnyen öszülök azaz szakállom, – hiszen tudhatod hogy
15 hajam meg nem öszülhet³ – olyan formán nézek ki mint Szilágyi Sándor
barátunk 9 évvel ezelőtt.⁴ Hát rajtad minő változás történt e hosszú idő
alatt? Gondolom te is sokat öszültél a hajakban – mert hogy kopaszodnál
azt nem hiszem. –

Nőm csokolja [!] én tisztelem kedves nődet, a jó komámasszonyt.
20 Isten áldjon édes Jánosom⁵

szerető igaz barátod^b
Mentovich

^b barátod – b tint.

1907.

ARANY JÁNOS – TOMORI ANASZTÁZNAK

[Elveszett]

[1865. január 10. és 15 között¹]

[Arany a készülő Shakespeare-kiadással kapcsolatban keresi Tomorit és
kéri a nyomdai munkákat vállaló Emichnek járó költségek mielőbbi kifizetésé-
re.²]

1908.

GYŐRY VILMOS – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[1865. január közepe]

[Művét küldi¹ szíves üdvözlettel.]

1909.

TÖRÖK KÁROLY – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[1865. január közepe]

[Népköltészeti gyűjteményét küldi,¹ és annak kiadásáról, illetve díjazásá-
ról érdeklődik.]

1910.

TOMORI ANASZTÁZ – ARANY JÁNOSNAK

Buda Császárfürdőben

január 20. 865.

Édes barátom!

Egy hét óta májbajom miatt fürdőt kellvén használnom, a császárfürdőben lakom; leveledet eszerint csak most kaphattam meg. Emichnek¹ légy szíves megizenni hogy e hó utolsó napján a III^{ik} kötet² tért² kielégítem, valamint Coriolanért is ugyanazon nap a honorariumot neked kézbesítendem.³ Kérlek a „Koszorút” t.i. a legutolsó számát küldd el nekem ez alkalommal.

Még egy kérésem van; ha szükségesnek [!] látod, közöld a Kisfaludi-társasággal [!] is. A gazdaemberekre nyomasztó körülmények jelenleg engem is érzékenyen érintenek; ezért kénytelen vagyok az általam évenként díjazandó fordítmányok és kiadandó darabok számát meghatározni. Az által, hogy a teljes kiadás 1–2 évvel későbbre nyúlik, talán benső értékben még nyerni is fog; időt nyerünk ugyanis arra hogy jelesb fordítmányokat adhassunk ki tehetségesb fordítóktól, valamint arra is, hogy a fordítmányok szigorúan megbíráltassanak s újra átdolgoztassanak. Igen bölcsen mondottátok ki, hogy a célunk: jó magyar^a Shakespeare-kiadás. Nekünk nem lehet egyhamar ismét új kiadásra számítanunk;⁴ tehát ezt ne hamarkodjuk el.

Számot vetvén magammal; évenként hat egyes mű díjazására és ugyanannyinak kiadására vagyis három kötet költségeire vállalkozhatom. Jobb időben talán többre is.^b A kötetek 4 havonként jelenhetnének meg;⁵ ennél gyorsabban – tudtomra – külföldön sem jelent még meg <egy> jó Shakespeare-fordítás. Legyetek szigorúk a fordítók és bírálók irányában, amire ismét idő kívántatik.

Ezt csak nagyon bizalmasan akarom neked mondani édes barátom, nem pedig a Kisfaludi-társaságnak, melyhez így szólanom sem jog sem szerénység nem engedi. Ily irányadó hangom [!] azonban te mint annak igazgatója beszélhetsz.

^a magyar – m S-ből jav.

^b Az utolsó mondat („Jobb időben talán többre is.”) valószínűleg későbbi beírás és a sort folytatva a 3. lapra került.

30 E hó utolsó napján meglátogatlak, addig is öllelek
szerető barátod
Tomori Anaszt^c

Légy szives a Koszorú utolsó számát elküldeni.

^c egyb.

1911.

TÓTH ENDRE – ARANY JÁNOSNAK

Vatta, január 22. 865

Kedves barátom! Hálát adok istennek, hogy végre csaknem egészen megjavult egészségben írhatok hozzád! Csak már örömtelen kedvem is kiépülne valaha hogy ne kellene mindig egy vagy más oldalról szenvednem.^a

5 Mult havi nyílt postád¹ részvétteljes hangja^b jól esett nekem, mert ha nem segíthetsz is rajtam, de nagy vigasztalásomra van, hogy nem rajtad mulik. Nem tudom én, nem fogadná-e el Kemény Zs.[igmond] lapja² tárcájába ama^c beszélyt,³ ha már másképp nem lehet vele tenni?..
10 Valamelyik gyűlésén a Kisf.[aludy] társaságnak, ha helyesnek látod,
15 említsd fel neki, kérlek.⁴ Bizony mondom, nem kis okok visznek rá, hogy ily eljárást tegyek irkálásom mellett! Szász Károly a napokban tudakozódott, hogy mi az a mű melyet nyílt^d postádból sejt hogy kiadóra vár? mert, úgy mond, nem pusztá kíváncsiságból érdeklődik. Nem tudom mit akar Károly, mert még választ nem kaptam tőle. Irja azt is,
20 hogy szeretne, de alig ha felmehet a társaság nagy gyűlésére, pedig proposituma⁵ lenne valamelyik alapszabályra nézve, gondolom a tagok számát illetőleg. – Én meg ha szabad hozzád [!] e tárgyban, de nem mint igazgatóhoz, szólni, azt javasolnám itt „extra muros”⁶ hogy sokkal eleve-
venebb szint és életet nyerne a társulat évenként egyszer, ha februári nagy gyűlését péld.[ául] Májusban tartaná.⁷ Akkor a vidék is inkább képviselve lehetne... s ne maradna aztán el egy gyűlésről se valamely

^a szenvednem – m jav.

^b hangja – a jav.

^c ama – a jav.

^d nyílt – n a-ból jav.

versenyféle felolvasás. Nem vonná-e ez közelebb a közönséget szépirodalmunkhoz?... Reményem van, hogy nem sokára egy főrangú nő fog ismét az alapítók sorába lépni,⁸ de midőn a napokban találkoztam vele,
25 vagy is „beteglátni” volt nálunk: nem tudtam hirtelen neki kellő felvilágosítást adni a befizetés összegéről. Ha lehetne szeretnék egy ívet, vagy e helyett egy pár szó felvilágosítást.^e

Ide zárok egy – magam se tudom mi féle költeményt.⁹ Valahol a lap saroglyájában talán megjárja, ha nem találsz itt ott élesnek.

30 Isten veled, kedves aranyom! te annál is kedvesebb vagy nekem s szeress mint én tisztellek

igaz barátod

T. Endre

^e felvilágosítást – v jav.

1912.

TÓTH ENDRE – ARANY JÁNOSNAK

Vatta, január 24. 865.

Kedves barátom! talán csekélység a mi miatt ismét írok, de még se tudom fülemet bedugni s nyelvemet elhallgattatni, mert igen röstellem hogy a midőn leirtam ama költeményt melyet tennapelőtt küldtem hozzád, tehát két kiigazított helyet egészen oly hibásan irtam le, mint azt
5 először papírra tettem. Legalább én úgy emlékszem s a hiba az óta mindig fülemben cseng. Te az óta, ha csakugyan úgy írtam le, bizonyynyal észre veszed.

Ugyan is mindjárt elül az 5^{ik} ^a és 6^{ik} ^b sort, így kellett [!] volna írnom: „S a mi fölött pihenve, révedez: Nyilván a mezők fáradalma lesz.”

10 Továbbá, a Jövevény utolsó dictiojában,^c alólról számítva, a 4^{ik} sort így kellett [!] volna írnom: „S ki nálam a festvény-keretben áll –” Ha tehát ezek nem így állnak a kéziratban, és használható lesz: Kérlek alásan légy szíves kiigazítani!^d

^a 5^{ik} – 5 jav.

^b 6^{ik} – 6 jav.

^c dictiojában – nak-ból jav.

^d kiigazítani – ki igazítani [?]

Szemere Miklóstul most kaptam levelet. Szegény jó öreg! annyi
15 aggalommal [!] és részvétellel ír és tudakozódik betegségemről s küld
hozzá két üveg hegyaljai bort saját terméséből! Tompáról ép tennap
hallottam, nem tudom igaz-e, hogy szembaja ismét visszajött volna!..¹

Isten veled kedves barátom, add át ismeretlen családotnak tiszta
szívü üdvözetemet –

20 tisztelő^e s szerető^f barátod
T. Endre

^e tisztelő – ő [?]

^f szerető – szerető [?]

1913.

ARANY JÁNOS – TOMPA MIHÁLYNAK

[Pest, 1865. január 26.]

Kedves Miskám!

Feleségem irván a tiédnek: én is ezt a két szót. Pár óra mulva meg-
tudom, csakugyan megnyomorítanak-e az akadémiai „beamterséggel”.¹
Mit tegyek? Még vagy két évig fön [!] kellene tartani magamat Pesten:
5 akkor némí kilátással a „független szegénységre” leköltözhetném Sza-
lontára, ha ugyan addig el nem költözöm oda, hol nem kell se fűtés, se
szállásbér. De a „Koszorú” nehezen tart fen [!] tovább; ha nyárára annyit
apad, mint a mult nyár óta: magát sem fizeti ki. Így hát sorsom forduló
ponton van,² ma este: imádkozzál értem – ha t.i. késő nem volna.

10 Pest, jan. 26^{án} 1865

ölelő barátod
Arany J^a

^a egyb.

1914.

SZÁSZ KÁROLY – ARANY JÁNOSNAK

[Szabadszállás, 1865. január 27.]

Kedves Barátom!^a

Még függőben van ugyan Gyulayhoz írott, de főleg téged is érdeklő levelem ügye, a Pali még késő válaszával;¹ még, két három levelemre tőled is várnék egy két sornyi szíves választ. De mind ez nem tartóztat, 5 hogy igazi örömemet^b egy pár szóval ki ne fejezzem, az Akademia választása fölött.

Feleségem (ki minél jobban szeretett mindig téged annal [!] jobban is fájjalja tőlünk elhülésedet) váltig mondta, ne irjak, nehogy hizelgő tolakodásnak vedd. De jobban ismerem én az én régi Aranyomat, ha 10 neheztel is reám, mintsem attól félhetnék részéről. Nem, édes János, e perczben örömemet, megválasztásodon semmi sem zavarja; sem ily félelem, sem kedvetlen emlékezetek. Kérlek, vedd tőlem ez őszinte öröm nyilvánítását szívesen!

Tartson meg téged soká isten, az akademia büszkeségére, irodal- 15 munk díszére! Élj és munkálj! Végezd el Csabakirályfit,² [!] s zengj még sokat! Senki, legyen bár mennyi tisztelőd s barátod közel s távol, nem kívánhatja^c ezt igazábban mint én, mi.

Isten veled. Aranyét,^d feleségemmel együtt csókoljuk s neki is örömet és szerencsét kívánunk az új állomáshoz! Kérünk mind kettőtö- 20 ket, szeressétek a régi szívvvel

hiv barátod
Sz Károlyt.

Sz[abad]Szállás Jan. 27 este.

^a Kedves Barátom! – egyb.

^b örömemet – ő e-ből jav.

^c nem kívánhatja – egyb.

^d Aranyét – n jav.

1915.

ARANY JÁNOS – SZÁSZ KÁROLYNAK

Pest, jan. 31. 1865.

Barátom Károly!

Hogy te az én akad.[émiai] megválasztásomnak örülsz:^a azon örülök, de a minék te örvendesz, annak én nem tudok örvendeni.¹ Kényszerűség, inkább erkölcsi mint anyagi² – sodrott belé: most már úsznom
5 kell.

Hogy leveleidre nem válaszoltam, csak onnan esett, mert a sürgetőbbekre [!] nyílt postát irtam volt; egyre, a Gyula fordította regénykére nézve³ pedig akkor jött a kérdés, mikor a praenumeratiót⁴ lesve épen nem tudtam mi lesz a következő félévben – lesz-e valami
10 vagy épen semmi. Aztán meg a dolgozatot látnom, hosszát pontosabban kiszámítanom lett volna szükséges, hogy hozzá szólhassak; mert igen hosszú dolgot 2^{ik} helyen nem szeretnék adni, vagy csak akkor, ha 1^{ső} helyen csupa rövideket közölhetnék. Aztán a díjazás is vékonyan telik: s inkább van rá kilátás hogy három rövid beszély közt⁵ kapok egyet, a
15 miért nem kívánnak dijt, legfőlebb lapot. Mindazáltal, ha beküldenéd, meglássuk, mit lehetne tenni vele legjobb módon.

Grammont herczeg... vagy is Gyulai Pál⁶ közölte velem, szerinte „igen hosszú leveledet,⁷ melyre ő hasonló hosszúsággal 'nem képes felelni' [!] – de másolatát^b nem hagyta nálam. Talán legjobb is lesz
20 annak tárgyát élő szóval eligazítani. Annyi áll; hogy az abban felhozott kétszeri megsértésedet általam,⁸ soha soha az napig észre nem vettem, és nem csak akaratomon, hanem teljesen tudtomon kívül történt. Egressi meny^{re} földre esküdött, hogy az ő dolguk eligazítani VIII Henriket ved;⁹ és hogy nekik látványos darab kell. – Zrinyit pedig rögtönözve
25 vettem elő, Csengery^c biztatására, kinek egyenesen a Szemlébe akartam adni.¹⁰ Úgy maradt el Bánk-bán.^d Hanem sértésnek számítottam a kritikákat, mert azt tapasztaltam kritikai pályamon, [!] hogy soha egy író is meg nem bocsátotta, nem csak ha megróttam, de még azt se, ha nem úgy

^a örülsz – ú [?]

^b másolatát – a á-ból jav.

^c Csengery – C c-ből, y i-ből jav.

^d Az „Egressi menyre földre esküdött” résztől idáig *) jeggyel megjelölt beszűrés a lap aljáról

dicsértem meg, mint ő szerette volna. A hirnöki bírálatot¹¹ csak külön-
30 nyomatban, s akkor is késő nyárban olvastam először: s valamint addig
ezt illetőleg (ostoba pápista papos dolognak hallván) terád legtávolabb-
ról sem gondoltam: oly rögtön ütött meg olvasás közben az eszme, s
gyarapodott, külső benső jelenségekből mind végig – hogy te irtad. Ez
utóvégre nem volna baj: kritikát írni mindenkinek, mindenkiről szabad:
35 de a föllépés körülményeiben volt valami olyan, a mit „barátunktól”
nem szoktunk várni.¹² Adja isten, hogy mielőbb teljesen meggyőződjem
az ellenkezőről, és szerethesselek ismét úgy mint előbb, mert fáj nekem
a haragtartás.^e

Leveleidből^f nem vettem észre hogy tudnád, hogy szegény nőm
40 typhusban volt. Hét egész hétig feküdt, és bizony nagy volt miatta
kétségbe esésem. Új év első napján kelt föl, azóta, istennek hála, szépen
lábadoz,^g de még nem volt künn a szobából. Köszönti kedves nődet,
mihez én is csatolván az enyémet, maradok

volt és leendő barátod

45 Arany János^h

Miután Gyulai Pali kimondotta, hogy tárczába nem ír, míg Vörös-
marty életét be nem fejezi,¹³ (ebből pedig már nem sok van hátra, mert
már négy ívet megirt és még csak 4-et szándékszik) igen szívesen fo-
gadnék tőled tárczába való¹⁴ „külföldi irodalmi ismertetések” vagy
50 akármilyen curiosumot; csak ne a mi nagyratörő poétáink bírálatát; mert ez
utóbbiak ízével már torkig vagyok, s nem akarok több elevenszenet
gyűjteni az én szegény fejemre.¹⁵ –

^e haragtartás – t jav.

^f Leveleidből – b jav.

^g lábadoz – b jav. vagy tint.

^h egyb.

1916.

ABONYI LAJOS – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[1865. január–február fordulója]

[Művet és talán kóstolót küldhet Aranyaknak.¹]

1917.

JÁMBOR PÁL – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[1865. január–február fordulóján]

[Úti beszámolót – esetleg verset (is) – küld a Koszorúba.¹]

1918.

TOMPA MIHÁLY – ARANY JÁNOSNAK

[Hanva, 1865. február 1.]

Kedves barátom!

Feleségemet ősz óta most másodszor lepte meg az orbáncz,¹ mely nála nagy betegséggel szokott lefolyni. Az első szabadabb lélekzetvételt használva: sietek szerencsekivánatomat kifejezni; tudod hogy senki 5 őszintébben s valódibb örömmel nem teszi azt, mint én. Adja Isten, hogy az új méltóságban (mert több az mint hivatal), sokáig s boldogul élj! Ha az életben még módodom és kedvem lesz Pestre menni:² felkereslek a palotában, hol a lakozást senki sem érdemli meg jobban mint te.³

Isten áldjon meg benneteket!

10 Hanva, februar 1. 1865

igaz barátod
Tompa Mihály^a

^a egyb.

1919.

MAJOMI JÓZSEF – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[1865. február eleje]

[Aranyt üdvözli; feltehetőleg akadémiai titkárrá választása alkalmából is gratulál.]

1920.

RUDNAY JÓZSEFNÉ VERES SZILÁRDA – ARANY JÁNOSNAK
[Vonyarc, 1865. február 6.]

Tekintetes Úr!

Költészeti csekély kísérletemet, idezártam, őszinte bizalommal közölni szerencsém lévén, egyetlen forró óhajtásom az: hogy fölötte néhány sorban sajátkezüleg írott véleményt birjak válaszúl, s legyen e 5 becses kézirat, keblemben kegyed iránt élő hazafiúi tiszteletem mintegy látható birtoklása; ha azontúl, bölcs ítélete e kis költeményt a „Koszorú”ba használhatónak találandja,¹ méltóztassék azzal tetszése szerint rendelkezni.

Különös tisztelettel

10 Vonyarcz, Febr 6^{kán} 1865.

Rudnay–Veres Szilárda^a
sk.

U.i. fordítassék

U.i. Az idemellékelt 6 ft.ért kérem a „Koszorú”^b f. é. Jan–Jun. fél-
15 évre e cím alatt küldetni:

Rudnay Józsefné szül: Veres Szilárda
u.p. Szirák. Vonyarczon.

Leggyakrabban hol találsz?...
—

20 Leggyakrabban hol találsz –
Azt kérdelek – a boldogságot?
Lent-é a szerény kunyhóban,
Vagy a magas palotában?

25 Kérdelek, ottan felleled-é
Hol két szív vonz egymás felé,
Szerelmükről meggyőződve,
Más egyébbel nem törődve?
—

^a egyb.

^b Koszorút – új jav.

30   Vagy inkább van-é honn ottan,
Hol agg szülők magzatjokban
Ifju koruk reményeit
Teljesülve szemlélgetik?
—

35   Azt hiszed, hogy megtalárod
A keresett boldogságot
Falun, ha meglátogatod
Az egyszerű kis családot!^c
—

40   Meg is leszesz majd lepetve
Boldogot fény közt is lelve,
Hiszen az a hit él benned:
Boldogság fényben megdermed!
—

45   Nincs az kötve helyiséghez,
Állás s külső körülményhez,
Létezhetik palotában,
Mint a szerény kis kunyhóban
—

50   A pompa vagy egyszerűség,
Szerelem és örök hűség,
Boldoggá nem tehetnek még
Ha benned honol irigység.^d
—

55   Ne keresd a boldogságot
Bejárván a nagyvilágot,
Ha magadban fel nem leled
Soh' sem érzendi kebeled.
—

60   Kívánatod szerény legyen,
Bizodalmaid az istenben,
És szivedben legfőbb érzés,
Legyen a megelégedés!

Rudnay-Veres Szilárda sk.

^c ! – ?-ből jav.

^d irigység – i jav.

1921.

ARANY JÁNOS – HORVÁTH CYRILLNEK

[Pest, 1865. február 7.]

Főtisztelendő Úr!

Van szerencsém a Gorove-dijra¹ beérkezett^a pályamunkák közül a II. számút² Főtisztelendő urhoz mint kinevezett bírálóhoz, visszavárás mellett, általtenni.

5 Maradván
Főtisztelendő urnak
Pest, febr. 7. 1865.

tisztelője
Arany János^b
titoknok

10

^a beérkezett – é jav.

^b egyb.

1922.

ARANY JÁNOS – TOMPA MIHÁLYNAK

[Elveszett]

[1865. február eleje]

[Valószínűleg megköszöni Tompa üdvözlő szavait akadémiai titkárrá választása alkalmából, biztatja barátját Pestre utazásában, és szól egészségi állapotáról.]

1923.

ARANY JÁNOS – TOLDY FERENCNEK

[Pest, 1865. február 9.]

Méltóságos úr!

Mátyás Florián¹ l.[evelező] tagtól ma levelet kaptam, mely szerint értekezését vagy felhossa a közelebbi ülésre vagy felküldi.² E szerint, ha

Méltóságodnak most kedve nincs épen e tárggyal sietve fáradni, ké-
5 sőbbre ís halaszthatja

Maradván
Pest, febr. 9. 1865.

tisztelője
Arany János^a
tit.[oknok]

10

^a egyb.

1924.

SZILÁDY ÁRON – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[1865. február eleje]

[Üzbég mese fordítását küldi a Koszorúba.¹]

1925.

P. SZATHMÁRY KÁROLY – ARANY JÁNOSNAK

[Nagyenyed, 1865. február 12.]

Kedves Bátyámuram!

Először is engedje meg, hogy igaz szívbeli örömömet kifejezhes-
sem azon a megérdemlett kitüntetésen, mely közelebbről érte; az
Akademia eddigi életében ritkán tett olyat, mely a nemzet közérületé-
5 vel ennyire találkozott volna; kétszeresen örülünk pedig mi, kik a szép-
mesterségek ugorkafájára kapaszkodnánk, kedves bátyámuram szemé-
lyében a költészetet s klasszikus ismereteket látván megtiszteltetni.^a

Ha időmet^b egészen kedvencz irodalmi foglalkozásaimnak szentel-
hetném, teljes erőmből azon lennék, hogy kedves Bátyámuramnak más
10 gondja ne legyen, mint arra a Koszorura, melyet a köz lelkesedés tűzött

^a megtiszteltetni – meg tiszteltetni [?]; tiszteltetni – t n-ből jav.

^b időmet – m jav.

fürteire: de így is meg fogom kísértetni, hogy részemről a lehető megtegyem^c a másik [!] „Koszoruért.”

Bevezetésül itt megy egy beszély.¹ Egy hónapi előleges megintéssel mindig számolhat reám.

15 Fogadja legforróbb tisztelem kifejezését.

N Enyed 12 febr. 1865.

szívesszerető [!] öccse

P. Szathmáry Károly^d

^c megtegyem – meg tegyem [?]

^d egyb.

1926.

NAGY PÉTER – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[1865. február közepe]

[A Koszorúba küld műveket és érdeklődik a korábbi küldemények sorsa iránt;¹ bosszankodik a pontatlan nyomtatás miatt.]

1927.

GYULAI PÁL – ARANY JÁNOSNAK

Pest. febr. 18. 865.

Tekintetes szerkesztő Ur!¹

Ismét bátor vagyok egy költeményt küldeni; ez sem jobb, mint a másik,² hanem azért a Tekintetes ur talán ezt is kiadhatja, mert a mit Kölcsey a Vörösmarty Koszorujáról mondott, a Tekintetes uréra is illik
5 t.i. „A „Koszoru”³ virágai <sokfélék> úgy is sokfélék, úgy is bojtortjányosak.”⁴

A végső soron ne méltóztassék megbotránkozni, egy kissé parasztos ugyan, de hiszen a Tekintetes ur sem épen salonpoeta. Ne huzza ki, ne is javítsa meg, inkább ne adja ki az egészét. Ha már a kritikus nem
10 igen szólhat kedve szerint,⁵ legyen egy kis szabadsága legalább a poetának.

Ne haragudjék a Tekintetes ur, hogy szinkritikák helyett ilyen
semmisségekkel alkalmatlankodom. Nem sokára kitelik <...> rabságom
ideje. <is>. Addig is ki akartam valamivel mutatni a Tekintetes ur iránti
15 jó indulatot. A hogy lehet – gondoltam magamban.

Maradtam a Tekintetes urnak és Koszurujának [!] <ügyefoly>
ügyefogyott állapotomban [!] is

hive
Gyulai Pál

1928.

ARANY JÁNOS – HORVÁTH CYRILLNEK

[Pest, 1865. február 21.]

Főtisztelendő Úr!

A Gorove pályamunkák¹ közül az I. és III. számukat² szerencsém
van idezárva birálat végett átküldeni.

Maradván

5 Főtisztelendő úrnak
Pest, febr. 21. 1865

tisztelője
Arany János^a
titoknok

^a egyb.

1929.

ARANY JÁNOS – MÁNDY PÉTERNEK

[Pest, március 2. 1865.]

75/K.K. 1865.

Tekintetes Úr!

A Nagy szótár¹ kiegészítésére a Tekintetes Úr által beküldött – már
XVIII-dik – szójegyzék az Akadémia február 20-án tartott összes ülésén
5 bemutatván, e gyűjteményt is, valamint az előbbieket az Akadémia

kedvesen és köszönettel fogadta,² s a nagy szótár szerkesztőinek használat végett kiadni rendelte.

Miről midőn szerencsém van a Tekintetes urat értesíteni, hazafiúi tisztelettel maradok
10 Pest, márczius 2. 1865.

Arany János^a
titoknok.^b

^a egyb.

^b a levél idegen kéz írása, csak az aláírás része autográf („Arany János titoknok.”)

1930.

EÖTVÖS JÓZSEF – ARANY JÁNOSNAK

Pest 5 865/3

Tisztelt barátom!

Miután az egyes tagok halálának bejelentése¹ mindég a titoknok által történik,² azt tartom hogy ezen esetben sem tehetünk kivételt, egyébiránt [!] ezen esetben jo [!] lesz talán ha Desewffyvel a formára
5 nézve szollsz. [!] Öszinte tisztelettel

hived Eötvös

1931.

ARANY JÁNOS – DORNER JÓZSEFNEK

[Pest, 1865. március 7.]

fogalmazvány

82 kk. 1865.

Tekintetes Dorner József tanár úrnak mint a M. T. Akadémia tagjának. Pesten.

5 Tekintetes Úr!

Dr. Jurányi Lajos Jénából egy kissé türelmetlenül ír nekem az Akadémia múlt évi dec. 19-én felolvasott értekezése tárgyában,¹ mely, úgy tudom, a Tekintetes úrnál van bírálaton, – türelmetlenül pedig azért, mert ennek sikeréhez ösztöndíja megnyerése iránti reményeit kötő. Hogy
10 tehát neki válaszolhassak, bátor vagyok fölkérni a Tekintetes urat, mélt-

tóztassék engem tudósítani, mikorra adhatja be véleményét a mondott értekezésről, s vajon ez úgy fog-e kiütni, hogy felvehető lesz a dolgozat az Értesítőbe.²

15 Maradván
Pest, márcz. 7. 1865.

tisztelője
[Arany János]

1932.

ARANY JÁNOS – SZVORÉNYI JÓZSEFNEK

[Pest, 1865. március 7.]

87/V.K. 1865.

Főtisztelendő Ur!

5 Az Akadémia, folyó évi január 16-án tartott ülésében felolvastatván a nyelvtudományi bizottság jegyzőkönyvének azon pontja, melyben a néhai Machlovszky^a József¹ 62 csomót tevő nyelvészeti jegyzékei a Nagy szótár² szaporítására hasznavehetőeknek véleményeztettek, az ülés elhatározá, hogy az iratok a kéziratárban megőriztessenek;³ Főtisztelendő Úrnak pedig, mint azok beküldőjének, az Akadémia köszönete fejeztessék ki.

10 Melyet midőn – bár a közbejött titoknoki változás miatt kissé elkésve – ezennel teljesíték: hazafiúi üdvözléssel maradtam

Főtisztelendő Úrnak
Pest, márcz. 7. 1865.

tisztelője
Arany János^b
titoknok.

15

^a Machlovszky – e és l ceruzával lehúzva

^b egyb.

1933.

ARANY JÁNOS – TORMA KÁROLYNAK

[Pest, 1865. március 7.]

85/k.k. 865.

Tekintetes Úr!

Az Akadémia f. é. január 9-én tartott ülésében a jegyző bemutat-
ván¹ Tököly Imrének a Tekintetes úr által lemásolt s a Monumenták
5 vagy Történeti Tár számára felajánlott Naplóját: az ülés e nagy becsű
küldeményt, a kísérő levéllel együtt, melyben egyéb fontos dolgok is
foglaltak, köszönettel fogadta, ez utóbbit a történelmi bizottsághoz
tévén át.

Miről midőn – bár a közbejött titoknoki változás miatt kissé meg-
10 késve – tudósítnám, hazafiúi üdvözléssel maradok

A Tekintetes Úrnak

Pest, márcz. 7. 1865.

tisztelője
Arany János^a
titoknok.

^a egyb.

1934.

SZEMERE MIKLÓS – ARANY JÁNOSNAK

Tán – 9. mart. 865.

Kedves Jancsim!

Már haragunni kezdek hogy olly sokáig késel a' – czímére nem
emlékszem – „Meghalnék én a' város zárt terében” vers adásával.¹ –
Rettegj haragomtól! – Nincs neked azon verssel valami bajod?² Mert
5 már arra is gondoltam hogy tán félsz tőlle, valamint féltél – te bibliahű
te! – az „Éji vadász tüzemnél” czíműnek két sorától,³ [!]

Ti beszélltek a' jövő életről
Én csak egyet ismerek.

Légy bátrabb, mert máskép megszököm zászlóaljadból, félénk ve-
10 zér alatt ki szeretne^a katonáskodni? – Így szöktem meg a' régiben Csá-
szár Feritől⁴ is örökre.⁵ Ő meg egy tréfás versemben ezt: „felfutó tök”
(ti. a' kerti tök) nem merte adni, a puszta szóhasonlatosság miatt. E
szerént „Jónas [!] tökje[”] miatt, a' szentírás trágárbeszédű,⁶ s a' tökká-
posztát mivelte hölgy ne merje kimondani. Nagyon meg <f> mostam
15 ezért szegény Ferkó barátom szöke fejét, most is meg van nállam párja
azon víg tréfás levelemnek.

En [!] tehát neked addíg nem küldöm az ígért Epigrammokat,⁷ míg
ama versemet nem adod, mert félek, ismét elmaradna.

Igen beteg voltam, s utóbajokkal küszködöm még most is. És va-
20 lóban lelkemet is elbegítette [!] már a sok bú gond, mi most már egy<i>
idő óta gyötri. Kedvetlen életúnt vagyok, nem érek egy fakovát. – De ha
tüzes taplót dugok elröstült kedvem fülébe, csak meg meg ugrik még
olykor; – de az az [!] Miska⁸ az a Miska! ez az ember hasznavehetlen
portéka már. Röst, önző, s ha megszidom, rögtön gyöngeszemével [!] áll
25 elő, mint görcseikkel az asszonyok. Két hó előtt Kritikát kért tőlem
utolsó kötet verseiről. Azonnal el küldtem,⁹ s kértem írja meg ő is
vélemnyét [!] pár utolsó^b versemről (ki jegyeztem: mellyekről.) De hogy
tette meg! Hijában! „Szeme fáj.” De ha saját érdekében ír, akkor soha
sem fáj, hosszú level [!] sem fajtja [!] meg. „Romlásnak indúlt^c hajdan
30 erős Miska![""]¹⁰ –

Nem szeretem hogy új terhet vállaltál el. Annyival kevesebb idő
lesz saját dolgozásaidra. – Fogarasyra^d pedig igazán bosszankodom
hivataloskodásáért.¹¹ Szorúlt e ő arra,[?] nincsenek gyermekei. S így ke-
vés ideje marad a munkálkodásra.

35 Isten veled!

barátod
Szemere.

^a ki szeretne – kiseretne [?]

^b utolsó – Is egybeírva

^c indúlt – az i-n két pont

^d Fogarassyra – y fölött egy pont, valószínűleg y i-ből jav.

1935.

BULCSU KÁROLY – ARANY JÁNOSNAK

Kecskemét. Marcz 12. 865.

Kedves barátom!

Levelemben először is az üdv s szerencse kívánat magas hangján kellene szólanom, fényes állásod igényelvén az egyszerű szív részvétnyilatkozatát is, de mi sokkal családiasabb körben szívtunk levegőt, 5 hogy sem az udvariasság hangja ne zavarná a bizalmat.

Koszönöm [!] hogy a „figyelőben” [!] verseimet szived-sugalta ként [!] megbíráltad.¹ Mintha ennen lelkem irodájából került volna ki minden hang. A tükör^a egy hamis vonást sem mutatott.

Magas állványra is állítottad s kezdtem szégyenlős lenni. Köszö- 10 nöm barátom! hogy meg kellett érni azon időt, midőn író criticusa bírálatára magasabbnak s többnek érzi magát. Erdélyi bírálatában int, hogy a szerzett babérokon ne<. > pihenjek.² Én és babér! e fa se Körösfa se Kecskerágó,³ – jó Laci szomszédom⁴ s barátom, bátran nyughatunk, nem hordják ki alólunk csóvának. A lelkemtől lelkezett gyönyörű mag- 15 zat⁵ hogy ily fényes komaság közepette nem tette hiuvá atyai érzésemet magam is csodálom. Miért nem ütöttem tehát kétszeresen a pörölyt,^b mért nem irtam százszor százat, százszor szépet? megmondom. Dühötté^c [!] tett régóta a gondolat hogy tapasztalni kellett keserűn: ábrándozás az élet megrontója.⁶ A költő [!] jutalma dicsőség. Meg kísérlém könnyü e 20 hozzájutni? <...>. Láttam hogy nevetségesen könnyü. Ez elvette ingerét. De meddig is terjed e dicsőség itt hol az ökrök számáról mérik az embert? Sőt nem gunyos-e gyakran a poéta czim? Végre a sufragium universale⁷ is döntő^d hatással birt, levén 15 előfizetöm. – No de ha én nem irtam is – s ez fő dolog – mit sem veszített az irodalom.

25 Itt e költemény, Thaddé mester,⁸ hűn tükrözi lelki világomat. Oriási [!] dythiramb!⁹ [!] Küzdés az ábránd és való, a költészet és az élet, az ideal és real, – az általános szép és népi között.

^a tükör – ő [?]

^b pörölyt – ő [?]

^c Dühötté – ő [?]

^d döntő – ő [?]

Sokáig vettem figyelmedet igénybe. Tarts meg barátságodban, kér
szerető barátod
Bulcsu Károly

1936.

LÉVAY JÓZSEF – ARANY JÁNOSNAK

[Miskolc, 1865.? március 14.¹]

Kedves barátom!

Azt mondtad, midőn^a nálad voltam, hogy akármi apróságokat
összeírok, küldjem hozzád, jó lesz laptölteleknek.

Ugy vedd tehát ez apró holmit addig is,² míg e napokban valami
5 jobbat és valami költeményecskét irhatnék és küldhetnék.

Horváth Lajosnak tudtúl adhatnád egy pár sorral,³ hogy a borkül-
deményt vetted és megnyerte tetszésedet; mert tölem igen kérdezős-
ködött, hogy' vetted.? mint tetszett? mit mondtál? satöbbi... de meg
aztán dukál is a küldőt – nyugtatóványozni.

10 Remélem, kedves nőd egészsége [!] azóta teljesen helyre állt.⁴ Mihá-
lyunk e részben is folyvást^b tele van bajjal és panaszszal.⁵

Isten veled!^c Ölel

szerető barátod

Lévay J^d

Miskolcz. Mart. 14.

^a midőn – ő [?]

^b folyvást – ly: levélszakadás

^c veled – el: levélszakadás

^d egyb.

1937.

GAETANO GHIVIZZANI – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[1865. március közepe¹]

[Gaetano Ghivizzani személyesen Aranytól kér művet a Dante születésé-
nek 600. évfordulójára kiírt pályázatra és összeállított albumba.²]

1938.

CSAPÓ VILMOS – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[1865. március közepe]

[A Koszorú iránt érdeklődik, kéri megküldését;¹ újabb munkát ígér és érdeklődik a korábbi küldemény(ek) sorsa iránt.²]

1939.

ARANY JÁNOS – JURÁNYI LAJOSNAK

[Pest, 1865. március 15.]

106 k. k. 1865.

Dr. Tekintetes Jurányi Lajos úrnak   Schloggasse, [!] Wolfslucht
in Jena

Tekintetes úr,

5   Becses levelére óhajtottam volna azonnal válaszolni: de mindig arra vártam, hogy eredményről tudósíthassam. S noha ezt most nem vagyok képes tenni: mindazáltal kötelességemnek tartom, az ügy állásáról néhány szóban tudósítani.

10   Felolvasott értekezése még mindig a bíráló kezénél van.¹ Én e tisztelt tagot mindjárt Tek.[intetes] úr levele vétele után írásban felszólítottam, (s azt elismervénye szerint vette is) a vélemény beadására: de azóta nem válaszolt, se nekem alkalmam nem volt összejöni vele. Remélem, azért nem válaszol, mert egyszersmind a munkát is be akarja adni, mi ha megtörténik, én a Tek[intetes] urat azonnal tudósítom az eredményről.²

15   Egyébiránt, elfogadás esetében sem kerülhetett volna mégeddig [!] sor a nyomatásra, mert az illető „Közlemény” s „Értesítő” igen el van halmozva kézirattal.

Maradván ezzel

Pest, márcz. 15. 1865.

20   Tekintetes úrnak

tisztelője
Arany János

1940.

ARANY JÁNOS – HORVÁTH CYRILLNEK

[Pest, 1865. március 16.]

Főtisztelendő Úr!

Ismételve kifejezett ohajtásához képest, van szerencsém tudósítani, hogy föltételesen bejelentett értekezése a f.[olyó] hó 20-ki ülésről elmaradhat.¹

5 Maradván
Pest, márcz. 16. 1865.
Főtisztelendő Úrnak

tisztelője
Arany János^a
titoknok.

^a egyb.

1941.

ARANY JÁNOS – HORVÁTH LAJOSNAK

[Pest, 1865. március 17.]

Kedves Lajosom!

Én nem tudom már, hányadik személyben szoktunk volt mi társalogni egymással: de úgy találom, hogy e megszólítás legjobban megfelel
5 a leghelyesebb. Ámbár tudom,^a ha meglátnál, „megköszönnéd a barátságomat”, hogy ilyen őszbecsavarodott „urambátyám”, mint már jómagam, téged viruló fiatalságot perte bátorodik szólítani. De ne félj, társaságban, ha valamikor leszünk, vigyázni fogok, hogy kivált serdülő leánykák előtt ki ne szalasszam e bizalmas megszólítást ajkamon. Így
10 levélben csak megjárja, ugy-e?

A mi pedig a mostani levelem írását indokolja, elmondom röviden. Régen nyomja lelkemet a háládatlanság ólomsulya, de mindig^b lustább voltam Vadnay Rudinál¹ – igaz, hogy néha egy kis dolgom is akadt,

^a , ha – ,ha-ból emend.

^b mindig – ni sh.; emend.

mint a szerkesztés, hozzá most ez a titoknokság – elég ahhoz, mindig
15 akartam írni, de nem tudtam a jóakarathoz tovább menni. Pedig hidd el,
jól esett nekem gyakori megemlékezésed, jól esett részvéted azon iro-
dalmi vállalatok pártolása által, melyek élére engem dobott a véletlen,
jól esett – szó ami szó – a tokaji borküldemény is, még pedig az utóbbi,
miért vált előttem kétszeresen becsessé, mindjárt meghalod.

20 Nőm az egész múlt év folyamán gyengélkedett, annak november
és december hónapjait pedig tifuszban feküdt végig. Mikor azután az
év első napjaiban felkelt a lábbadozó egy kis finom bort óhajtott és volt
még egy üveggel régi küldeményedből.² Elővettük persze és ő fogyaszt-
gatta el apránként. Szépen is kezdett üdülni utána. Mostani küldeményed
25 amannak fogytán érkezett: természetes, hogy éppen jókor. Nem is volt
oly nap, hogy meg ne kérdezte volna szegény: „irtál már H. Lajosnak?
Meggöszönted-e már az én nevemben is?” Mire persze én csak fületem
kőnyitám és hallgattam napról-napra. És most rám gyűlt a lelkifurdalá-
sok nagy halmaza! s ezennel fogadd édes Lajosom legforróbb köszöne-
30 tünket. Élt ez bennem mindenkor, csak az erélyesség hiányzott, hogy
papírra és postára tegyem.

Különben megvolnánk türethető állapotban, de nőm folyvást gyen-
gélkedik. Azaz most még inkább, mint Józsi (Lévay József költő) ittlé-
tekor. Leányomat férjével ma várjuk látogatóba. Fiam ide s tova jogvég-
35 zett – semmi. Ölelem Lévayt (tőle ma kaptam levelet)³ s köszöntök
minden ösmerőst. Te pedig fogadd legszivesebb kézszerításonkat!

Pest, március 17. – 1865.

Hived: Arany János

1942.

CSAPÓ VILMOS – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[1865. március vége]

[Az *Olaszországi levelek* második részét küldi a Koszorúba.¹]

1943.

SZEMERE MIKLÓS – ARANY JÁNOSNAK

[1865. március 28.]

Jancsikám!

Ignosce mihi¹ hogy e fizimiskával alkalmatlankodom neked, de nem tudom hova küldjem?, sehol se találok a' küldött utasítást, s arczkép mintát, úgy elhánytam valahova. Sőt ha a tegnapelőtt^a jött
5 Vas.[árnap]i újságból nem olvasom² hogy Schreiker [!] aprilis első napjaiban állítja ki az Albumot,³ az egészről örökre el feledkeztem volna.

Ha tehát még el nem késtem, juttasd Schreikerhez [!] kérlek e fotografiát. S kérd őt nevemben hogy utóbb legyen szives ezt visszaküldeni, azon esetben is, ha használhatja még, akkor is, ha már nem. Mert
10 Cseleji Sanyi,⁴ kitől^b tegnap kértem el, azon föltétellel adta csak, hogy vissza adjam, meg ő (10 év előtt még – Kolosynak hívták;⁵ Cselejire változtatta nevét) ha szavamat szegem. – Lasztócz, u.[tolsó] p.[osta] Velejte.⁶ Ezt Schreiker [!] számára irtam ide.

Barabás kétszer kísérté meg szépségemet átadni a' halandóság-
15 nak;⁷ az^c itt küldött (melyből csak 4 példányt csinált) sokkal jobb, a' második igen igen rossz. Nem szeretném ha Schreiker [!] történetesen e második után sorozott volna közzétek. – Notabene,⁸ a' küldött minta ha szinte⁹ el nem hányódott volna sem mehettem volna én Kassára, (ott is van egy meglehetősen fotograf.) még most is vólt betegségem utóbajaival
20 küzdő.

Az epigrammákat rövid időn!¹⁰ – Haragszom hogy ama verset nem merted adni.¹¹ – Add át majd – ha nem lesz röst érette menni – Szokolynak. –¹²

Nagyon féltek ti a papoktól Jancsi! mi a guta lelt benneteket? Ha
25 Byron meg rójva^d egyik versében a hiú embert,¹³ hogy csak önmaga készül (okvetlen ott is lesz szöröstől bőröstől valamenyi [!] kegyes hívó!) a' mennybe, az állatokat ellenben kizárja onnan, miért ne vólna másnak is szabad^e ez eszmét megpendíteni? Emlékezz reá, hogy Byron

^a tegnapelőtt – tegnap előtt [?]

^b kitől – ő [?]

^c az – 'ből z jav.

^d rójva – r jav.

^e szabad – besz.

kutyája mellett ott fenn lessz az én szamaram is, t i versem meg dallott^f
30 szamara. Lessz ott ennek helye a' többi szamarak között! –

Jancsim! El ne feledkezzél Mikulás barátod fizimiskájáról, az az
fizimiskája Schreikerhez [!] küldéséről. Félek! – mert ha én – kinek oly
keves [!] dolga van – feledékeny vagyok, méginkább lehetsz te az, kinek
oly sok dolga van.

35 És? „nyilt levelezésedben” [!] majd, légy könyörületos megnyug-
tatni vén barátodat¹⁴ használhtja [!] e' még Screiker [!] vagy nem már
küldemenyemet? [!]

hüved
Szemere Miklós.

^f meg dallott – megdallott [?]

1944.

ARANY JÁNOS – AMÉDÉE THIERRYNEK

[Pest, 1865. március 31.]

Monsieur,

J'ai l'honneur de Vous accuser réception du précieux envoi de
Votres [!] deux ouvrages: „Histoire d'Attila et de ses Successeurs”,¹ et
„Nouveaux Recits [!] de l'Histoire Romaine”.²

5 Notre Académie les a reçue, [!] dans sa séance du 20. Mars, avec
tout le témoignage de remerciement [!] et de'estime, dont ces ouvrages si
savants, si éloquents et en partie si près interessants [!] notre cher pays
sont dignes.

10 Veuillez, je Vous prie, Monsieur, recevoir les remerciements
sincères de l'Académie dont Vous êtes [!] des Membres, [!] et
l'assurance [!] de notre parfaite consideration. [!]

Pest, 31. Mars, 1865.

Votre très humble serviteur
Jean Arany
15 Secrétaire de l'Académie

A Monsieur Amédée Thierry, Membre de l'Institut et de l'Académie des
Sciences de Hongrie

Paris.

1945.

P. SZATHMÁRY KÁROLY – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[1865. március vége]

[Valamelyik műve kiadása iránt érdeklődik;¹ egy hosszabb tanulmányát küldené a Koszorú számára.²]

1946.

CSAPÓ VILMOS – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[1865. április eleje]

[Úti beszámolójának újabb részét küldi.¹]

1947.

SZEMERE MIKLÓS – ARANY JÁNOSNAK

[1865. április első felében¹]

Jancsim! Mi az a mátricz?² én csak sejtem. „Ha Barabásnál nincs meg, akkor Kassán csináltassam” írod.³ Elöttem [!] a’ fotografia terra incognita,⁴ nem értem tehát, mint csináltathatom és Kassán, Barabás által készített arczképem matriczát? mert ha ezt teheti egyik fotograf 5 más fotograf után, akkor Schrekker⁵ [!] ép úgy teheti, mint a’ Kassai. – Ha azt mondanád, vétessem le magamat Kassán, s küldjem Schrekkerhez: [!] arczképemet, s matriczát, ezt érteném. De Kassára, én nem mehetek, I.^{or} mert vólt nagy betegségem utóbajai miatt még most is tiltja orvosom az utazást. 2^{or} mert ha nem^a tiltaná sem, vólna kedvem 10 mostani fizimiskámmal ijesztgetni magyarhon [!] lakóit.

S még ehez felküldött arczképem, s^b mátricza, nem fogna egyezni. Mert én, az elsön magam javítottam fekete tussal. Ugy mint Barabástól

^a nem – e jav.

^b s – besz.

átvettem, nem volt – szeme, az az élettelen, homályos volt, mert a kék, s szürke, világos szemét felette elrontja tobbnyire [!] a fotografia s nem csak szemén, arczán is javítottam.^c Miután tehát a' küldött képnek nem lehet mátricza, a Barabásnál – talán – maradhatott példányok után pedig nem akarom közzétek juttatni szépségemet, semmiesetre nem; (hogy, kimaradok, annyira semmi baj előttem, hogy azt is egyedül pár itteni amicusom⁶ csipkedései miatt küldtem, kík [!] „álszerénykedésnek”
20 „hivék” bennem azt, hogy eddig nem akartam arczképeket valamely lapban ki adatni, – valamint Schrekkerhez [!] küldeni most.)

NB. Kassára: ha mehetek is, mennék is, – hasztalan. Mire Pestre jutna fényképem s a' matrikula, akarom mondani: mátricz, – már késő volna.^d

25 Bocsáss meg tehát hogy újra idődet rablom kéréssel. Mond [!] Schrekkernek, [!] hogy: se egyik se másik próbája után (ha maradt is e' két féleből példány s matricz, nálla) Barabásnak ne adja arczképeket, hanem a küldöttet – mint kértelek volt, légy szíves visszaküldeni. – Mind^e két kísérlete rossz volt Barabásnak, ön vallomása szerint is, az
30 első (a küldött féle) kiapadt szemekkel s máshol sem tisztán, jól, a' második pedig épen igen rosszul. Igen kérlek tehát Jancsim, ne adjak vala-hogy Schrekker! [!] se az első, se a második példány [!] szerént. Reméllem, nem fogja azt akaratom ellenére tenni. – Én pedig örülök, hogy így történt; az én sürgető vidéki amicusaim előtt, alapos mentse-
35 gemül fog ez^f lenni. – Jancsikám! ne feledd el a – visszaküldést, és – Schrekker, [!] obsecro te!⁷

Tehát – mennek epigrammjaim.⁸ Ha újra scrupulosuskodni találsz, akkor ez lesz utólsó küldésem^g hozzád. Ki ne szökjék [!] így meg tölletek. – Biztos lehetsz benne hogy senkire nincsen czélzás e trefaságok [!] közt, Az [!] egy Kakuk Pétert⁹ kivéve,^{h10} ki régen elhalt, a Bodroghözön lakott, ragyás, rút, humoristikus ember volt, s rút arcza miatt nem mert – pedig igen nagyon vágyott – nőszülni – egy lyánt sem

^c s nem csak szemén, arczán is javítottam – a margón, besz.

^d NB. Kassára – a bekezdés a margón, besz.

^e Mind – M jav.

^f ez – e a-ból jav.

^g küldésem – ü [?]

^h kivéve – ki véve [?]

- megkérni, s e miatt sokat évödtünk vele, s biztattuk, nógattuk, de – hasz-
 talan, pedig utolsó deficiens¹¹ vólt családjában.
- 45 NB.¹² Ez epigrammok már egyszer a' Fővárosi Lapokba vóltak
 küldve, Vadnaÿ Pius¹³ – s nem Károly (valóban én Vadnaÿ Piusnak
 fogom ezentúl hívni) – Kakuk Péter, s „Phryne Phidiáshoz” és
 [„György barátomhoz”¹⁴ miatt nem merte adni, az az adta vólna, de
 csak ezek kihagyásával „mert e három – úgymond – hölgyek elébe nem
 50 való”. Meg bosszankodtam e': herélt puritánismuson, s visszakerétem. –
 Az isten úgy adjon nekem boldogságot, mint én nektek küldök több
 fírkát ez életben, ha te is szüzeskedni találsz, miután ép lelkü férfi min
 sem akadhat fel, e háromban sem. Károly ötsém tán mint akkori vóle-
 gény akart tiszta szüzi fényben tűnni fel mátkája előtt. – Küldöm a Mis-
 55 kához írt bordalt¹⁵ is. Ezt se merte Vadnaÿ adni, „meg sértené – u.[gy]
 m.[ond] – Tompa' papi méltóságát”. – No, édes barátom!, hát fogod e
 aztán csodálni, ha én apostatátokká¹⁶ válandok? Miska régóta ismeri e
 bolondságot, három év előtt a pataki examenre¹⁷ készülvén (de nem
 jövőn) ő, betanítottam az ottani Kántorokkal, s ezzel akartuk őt meg
 60 lepni, akkor még nem ismervén ő a verset. Mind ezt meg irtam
 Vadnaÿnak, s hogy Miska most a múlt szüreten is látta borházamban s
 kérdezte, miért nem adom hát ki már? – mindhiában: [!] „megerőtené –
 papi méltóságát!” –
- Tudom én, mellyiken fogsz te fennakadni az epigrammok közt.
- 65 Ezen „Istenhez[”]:¹⁸ – de ha ismét kegyeskedni találsz, téged is arra
 kérlek, küld vissza – majd adja a' Zempléni Híradó. – S ezzel aztán
 punctum! többé nem küldök hozzátok semmit. Ollyⁱ moralis nemzetnél
 mint a német, senki se ájúl Göthe „Zeüshöz” írt versén, s mi
 affectáljunk^j é^k görcsöket? minden kissé szabadabb, tisztultabb fogalom
 70 miatt? – „Hit, remény, szeretetről” dalljak untalan, mint Sujánszky,¹⁹
 vagy az eszmény onaniáját²⁰ üzzem, mint Kunoss²¹ egykor, ki még azt is
 meg rotta [!] Császárnál egyszer, mint alacsonyodhatik le, bordal
írásához sat.²² – Te, felénk, [!] kegyes János! féltél ama versem adásától;
 – hiszen! hogy a manóban is merhet¹ valaki olly gondolatra vetemedni,
 75 hogy hű állatjait is együtt óhajtja magával <együtt> a menyben!, – mit

ⁱ Olly – O jav.

^j affectáljunk – th. vagy jav.

^k é – besz.

¹ merhet – mer jav.

szollnának [!] erre a' cath. papok? a szentséges Prímás? – magyarkodva [?] „vallástalanságot” hirdetni! Goethe – igaz – menybe vitte:^m Jezus [!] szamarát; Mahometⁿ farkasát; a' hét alvók kutyáját, s Abubekker – vagy ki az ördög – macskáját, mellyet Mahomet meg símogatott,²³ – jaj!, de ez az inmorális németek közt történt! mi igaz hítű magyarok sat. – No hiszen! csak jöjjenek öszve veled valahol, adok én neked!, mint kopasz, a nélkül [!] is haragszom minden nagy hajúra; egy szál hajad sem marad, mind ki tépem. –

Az epigrammok 144 sort tesznek, címestől^o együtt. Ha adod, add kerlek [!] egy számban, egyszerre,²⁴ – hiszen leg közelebbi számodban [!] a Tóth Endre verse még hosszabb, több 200 sornál.²⁵

NB. Ha ez „dalinők” nem ezt teszi „költészkedő, költőnök[?]”. (csodálkozol öreg barátodon úgye nagy nyelvész!, hogy illy gyöngye nyelvismerő.) akkor ez epigram [!] 2ik sora tán így legyen:

90 <.....>^p

Költőnök! [!] orsó legyen a' főbb, a teli orsó! – de így hexameter lessz mind két sor,²⁶ – azonban fellyebb is van egy illy két hexameterű: „Egy silány urfihoz.”

Egy^q helyütt (<...> Phryne, Phidáshoz [!]) két féle képpen tevém az első s vgső [!] sor kezdetét, – azt hagyd meg, mellyiket jobbnak látod.

hüved
Szemere Miklós

^m vitte – vi jav.

ⁿ Mahomet – h jav.

^o címestől – ő [?]

^p <.....> – egy sor olvashatatlanul áth.

^q Egy – Eg jav.

1948.

ARANY JÁNOS – RUDNAY JÓZSEFNÉ VERES SZILÁRDÁNAK
[Pest, 1865. április 2.]

Nagyon tisztelt Úrnő!

Kétszeresen udvariatlannak kell lennem, először, mert későn válasszok, [!] másodsor, mert talán nem óhajtás szerint válaszolok becses soraira. Amazt mentse ki bokros foglalatosságom, ezt őszinteségem,

5 melyet többre becslök az udvariasság bizonyos léha neménél. Én szere-
tem, ha valaki, főleg gyöngéd érzelmű nő, költészettel foglalkozik, mert
ez nemessé képezi a szívet, fogékonyvá minden szépre, jóra, s a külön-
ben is nemes szíveknek ártatlan szórakozást és szellemi táplálatot nyújt.
Nincs tehát szóm ellene, ha minél többen, kivált a kiknek helyzetök
10 engedi, keresik a múzsák társaságát: ez az irodalomra nézve is hasznos,
mert ilyenekből kerülnek ki leglelkeseb pártolói. De ha arról van szó,
hogy egy ifju tehetség, kivált ha az nő, közönség elé lépjen műveivel:
akkor, megvallom, nem vagyok oly engedékeny. Az önálló költői tehet-
ségnek kétségtelen nyomait kell látnom, hogy a buzdító szó elröppenjen
15 ajkamon. Az érzés nem kizárólagos tulajdona a költőnek: ő csak abban
különbözik más emberektől, hogy érzelmeit a „szép” formáiban és oly
hatályosan bírja kifejezni, hogy az olvasóban is hasonlókat gerjeszthet.
A mennyiben ez sikerül, annyiban költő. E szerint valamely költemény-
nél nem azt vizsgálom, minő érzelmei lehettek írójának, hanem azt,
20 miképen bírta azokat kifejezni, vagyis nem vizsgállok semmit, hanem át
engedem magamat a költemény hangulatának: ha az von, ragad magá-
val, akkor a költő célját érte s költeménye jó; ellenkező esetben nem
sikerült az. Az író, maga, e részben könnyen csalódhatik; ő tudja, minő
érzelmeket vélt kifejezni művében, ő vissza is helyezheti magát azon
25 érzelmekbe, úgy hogy költeményét minden újra olvasáskor jónak ítéli.
De egészen másképp van az olvasó, a közönség, mely épen a költemény-
től várja, hogy benne valamely határozott érzést, hangulatot gerjesszen,
s ha erre az nem képes, közönnyel fogja félre tenni. Ezért bajos a közön-
ség előtt boldogulni. Ama képesség, mely csak visszatükrözni bírja a
30 mások műveiből vett benyomásokat, sohasem elég arra hogy valaki
költő lehessen; kell vagy a gondolatok eredetiségében, vagy a kifejezés
hatalmában, vagy a formák kezelésében, vagy a nyelvben, vagy mind-
ezekben összevéve, lenni olyasminek, a mi önállásra mutat, mielőtt
valakinek csak némi sikert is ígérhetnénk a költői pályán. Lehet, hogy
35 ezek közül eleinte egyik sem mutatkozik, s mégis valaki utóbb jeles
költővé képezi, született hajlamai után, magát: de annál több ok, hogy
puszta gyakorlatait ne bocsássa közönség elé.

Ha előfizetés hajhászó szerkesztő volnék, üdvözölve fogadnám kis
költeményét, mert nem oly épen gyenge az, hogy el ne lehetne olvasni:
40 de véleményem szerint nem egyéb, mint általános gondolatoknak közön-
séges¹ kifejezése, kevés erővel, kevés bájjal. Bocsánat e szóért: de a

költeménynek magáért kell felelni s nem kölcsönözheti el irónője egyéb tulajdonait, mint a melyeket belé lehelleni képes. Így tehát a művecskét csak magán emlékül tartom meg; de azért így is örvendek, hogy szerencsém volt, Kegyeddal, tisztelt Úrnó, ismeretlen ismeretségbe jutni.

Különös tisztelettel maradván
Pesten, april. 2. 1865

alázatos szolgája
Arany János^a

^a egyb.

1949.

ARANY JÁNOS – GAETANO GHIVIZZANINAK

Pest, 1865. április 13.

Il segretario dell' Accademia delle scienze d'Ungheria spedi sulla coperta ci giunta ed adressata al signore Ghivizzani in Firenze, colla lettera comitiva, 250 esemplari d'un poema [!] in onore de Dante, scritto in lingua ungherese per Giovanni Arany¹ e ristampato per l'anniversario
5 secolare di Dante alla volantè della Accademia.

Giovanni Arany
Segretario dell' Accademia Ungherese

1950.

ARANY JÁNOS – GAETANO GHIVIZZANINAK

[1865. április]

Illustre Signore,

Avendo ricevuto con rispetto la lettera cortese di S.[ignoria] V.[ostra] nel quale io aveva l'onore^{a1} d'essere invitato che io voglia scrivere alcuni versi nella mia patria lingua per un^b volume ch'era
5 pubblicato [!] nel sesto secolare anniversario del immortale Vostro poéta [!] Dante Alighieri; ed essendo stato menzionato anche il desío che altri

^a l'onore – l'honore-ból jav.

^b un – uno-ból jav.

10 membri di nostra Accademia, e specialmente il V.[enerabile] Presidente
[!] Barone Giuseppe Eötvös,² vogliano concorrere nella medesima
congregazione intellettuale d'ogni lingue e nazioni finalmente che
15 l'Accademia delle scienze d'Ungheria sia rappresentata in Firenze alla
medesima festività per me ovvero per alcuno de'suoi membri: in quanto
questa invitazione di S. [ignoria] V.[ostr]a non solamente la mia persona
concerneva,^c io la rapportai alla sessione nostra, e^d l'Accademia ha
risolto, che questo mio poema [!] in ammirazione di Dante sia
20 ristampato in luogo di manuscritto [!] e spedito in sufficienti esemplari^e
al Firenze per poterle imprimare meglio, senza errori di typografia^f [!]
ed anche essere distribuito tra persone interessate per la poesia [!] e^g
lingua nostra. Barone Eötvös è impedito di scrivere alcuna cosa per
questa solennità, [!] ma signore Francesco Toldy, illustrissimo storico
25 [!] della letteratura nostra³ ha promesso una dissertazione [!] di Dante, e
l'Accademia desidera rappresentarsi in Firenze Signore Maurizio Lu-
kács, membro suo onorario, chi viaggia presentemente in Italia.⁴

Voglia S.[ignoria] V.[ostr]a perdonarmi questo mio esercizio di
stilo; [!] io preferiva (poiche la mia nativa lingua^h è poco conosciuta
25 nell'Vostro paese [!]) scrivere in pessima italiana, che nell' alcuna altra
lingua straniera.

Io reco ad onore sescrivermi [!]

devoto

Della S.V. Illustra [!]

30

Giovanni Arany

All.' [!] Illustre Signore

Gaetano Ghivozzani [!]

Segretario del Comitato del anniversario secolare
di Dante

35

Direzione del Giornale „La Gioventu” [!]

in Firenze

^c concerneva – concernava-ból jav.

^d e – et-ból jav.

^e esemplari –x-ból jav.

^f typografia –ph-ból jav.

^g lingua –u-ból jav.

^h lingua –u-ból jav.

1951.

ISMERETLEN – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[1865. április közepe]

[Kommentárral magyarázott népballadát küld a Koszorúba.¹]

1952.

ARANY JÁNOS – SZEMERE MIKLÓSNAK

[Elveszett]

[1865. április 13. és 20. között]

[Egyrészt a Szemere által felküldött néhány epigramma tartalmát és verselését bírálja,¹ másrészt megindokolja, hogy miért nem adta ki a *Világom* című költeményt.² Ismét szóba kerül Szemere fényképének elkészítése és Pestre juttatása.³]

1953.

PODMANICZKY FRIGYES – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[1865. április közepe]

[Türelmetlenül érdeklődik valamelyik korábban felküldött művének sorsa felől.¹]

1954.

SZEMERE MIKLÓS – ARANY JÁNOSNAK

20. Ap. (legalább, azt mondja a' feleségem)

[1865. április 20.¹]

Kedves Jancsim! Ejnye be meg bökdösöd² bökverseimet. Buksi-ban csak ennyi van hogy ő: ökör. Fülnagyiban³ hogy: csacsi. – A százszor elmondott eszme is megjárja, mihelyt új fordúlattal van adva. De ha akarod, lökd ki őket, nem sokat adok én rájok, ha bár illy csekély

5 tárgyukat Martialisnal, Haugnál,⁴ s minden más epigram írónal [!] véka számra találhatsz.

„Hibás a’ mérték némelyikben”, s Vörösmartyra hivatkozol s Kazinczyra. S ugyan e szabadságokat mindkettőben [!] feltalálod. Vagy Vörösmartit [!] is meg róvd, vagy ha nem, mást se!

10 E kijegyzésedre: „Rossz poeták”^{a5} – Kazinczy válaszol neked: utálja a Poetát számban Baky, mondja Poétát; sat.⁶
Vörösmarty több helyütt használja az elísiót:⁷

„Áh van okod: ki reád fényt s díszet ’oza (hoza)⁸
A győző seregét, zengi ’adat (hadat) álmaihoz.⁹
15 E szivemen hordott port hideg (port ’ideg)¹⁰
Hosszú életet élj hogy el (élj ’ogy^b el).¹¹

De Vörösmarty óta nem dívat az elídálás? [!] De hát miért tartozam én a dívat rabja lenni? vagy bár ki más? miért ne éljek azzal, mit a’ régibb divatban jónak látok? s vessem el azt, mit rossznak látok az új-
20 ban?

Mi néhányban a’ hibás mértéket illeti, nem mentem, – de akkor az’ olly szép hexameterü Vörösmarty is meg rovandó, pedig e szabadságok miatt még senkinek sem jutott eszébe megróvni öt. Az a-t, -e-t tömérdek helyütt hol rövidnek hol hosszúnak ír. Mint szinte ez:^d „ha, – de, – „ha
25 akarom vemhes (hosszú) ha akarom nem vemhes” (rövid), hexameterében. S más szabadságokkal is él. Imé néhány példát epigrammaiból, hát még hősköltemenyeiben [!] mennyit lelhetnél.

S hagyjon a^e vártnak^f innia tiszta gyönyört,¹² zárva, s szökkőkuta-
mat¹³
30 Hírt keresünk úgy van!^{g14} indul a’.¹⁵ –
Míndkettőt [!] szemeidbe a némbert.¹⁶
Klára elestének képe s boszúja te vagy.¹⁷
..... a haza hőse s lehúnyt.¹⁸

^a poeták – o és e fölött rövid szótagot jelölő ékezet

^b ’ogy – ’ jav.

^c az – ’-ból jav.

^d ez – z jav.

^e a – a fölött rövid szótagot jelölő ékezet

^f vártnak – az a fölött rövid szótagot jelölő ékezet

^g van – a fölött rövid szótagot jelölő ékezet

- 35 Ha^h van erény földön .....¹⁹
 De,ⁱ ha erős akarat .....²⁰
 De azután békén .....²¹
 De jön idő .....²²
 De te jövél .....²³
 Szeretetértⁱ bút .....²⁴
 40 Hallja s megérti a' szót .....²⁵
 Völgy és hegy s a' frígyes egek (frígy, tudtomra nem hosszú)
 De^k te midön [!] egyedül .....
 S a^l hadat és a^m had munkáit .... (Azon egy sorban az a hosszan is
 röviden is véve:)
 45 Sólýomszárnyuⁿ sebesszél (példa a „vérzö^o szivekre” s iramlo^p je-
 len”re.)
 Néma s borúlt mint a' mély sír ....
 Benne falaidra²⁶ (falajdra. Illyet tömérdek helyütt használ:)
 Mi^q pedig áldva füzünk. vagy: Ti, ti^r az újítás ....²⁷ (hosszu é a' mi,
 s a ti?)
 50 Ládd mind azokra miket bennem megróvsz, akármenyi [!] pélða
 Vörösmartyban, az az szerinted: mértékhiány. A híatusra [!] is van.
 De ha nem röstelsz velök bajlódní, s kijavítod, én igen meg köszö-
 nöm.²⁸ – Nem anyira [!] mentségül hoztam föl ezeket, csak czáful, miu-
 55 tán Vörösmartyt tűzted elém példányul.
 Miska is így tesz velem, vagy tett, (mert most már ügyelek a
 nyugpontokra, hol csak lehet) és? verseiben tömérdek helyütt nincsen
 nyugpont. Nem csak! perel velem, ollyak miatt is, hol tellyességgel [!]
 nem kellő az, miért nem a' negyedik szótagra teszem a' nyugpontot? S
 60 ő? szinte tömérdek versében teszi az ötödik után, sat. Kazinczyra

^h Ha – a fölött rövid szótagot jelölő ékezet

ⁱ De – e fölött rövid szótagot jelölő ékezet; a következő sorok „De”-i esetében is

^j Szeretetért – e fölött vonal

^k De – e fölött rövid szótagot jelölő ékezet

^l a – a fölött rövid szótagot jelölő ékezet

^m a – a fölött vonal

ⁿ Sólýomszárnyu – u fölött rövid szótagot jelölő ékezet

^o vérzö – ö fölött rövid szótagot jelölő ékezet

^p iramlo – o fölött rövid szótagot jelölő ékezet

^q Mi – i fölött rövid szótagot jelölő ékezet

^r Ti, ti – az i-k fölött rövid szótagot jelölő ékezetek

(Ferencz) írt versemre^s azt mondá sehol nincsen nyugpont, t.i. – ő a’ negyedik szótag után kereste, holott én az ötödik után tevém, s az egész jó hosszú versben csak^t egyetlen egy helyen nincs nyugpont. Nemde ép így tett veled is Erdélyi?²⁹ Midőn e versem vitára került negyed éve
65 Bánfalván Kazinczy Gábornál,³⁰ tüzesen vitatták³¹ mind Miska [!] mind Levay, [!] hogy e versben okvetlen a 4dik szótag után kellett volna tenem. Kazinczy az ellenkezőt állítá, mondván hogy ha a 4dik után volna téve, még csak szavalni sem lehetne azon verset, Miska megadta magát.

70 So se haragszom biz én egy szerkesztőre se (,hol nem értek is velők egyet), ha aesthetikai szempontból hibáztat valamit verseimben, de igen, ha: kegyeskedő. Rád ezt nem alkalmazom, miután akartad adni, de nem lehetett ama verset.³² Nincs nevetségesebb előttem, mint a Vadnay – Kúnoss – Császár féle onanizáló³³ pietismus. Vadnay „Kakuk
75 Pétertől” a „Georginától” Ovidius: „Sárkányától”³⁴ hysterikus görcsöket kapott. Kúnoss^u (Garay lapjában³⁵ [!]) e szótól „csók” – Császár, egy versemben ettől „felfutó tök”.³⁶ – Milly nyomorúság az illyes! – Tehát a pór mesejét, [!] ki makk helyett tököt kívánt a’ tölgyre, immoralitás vólt írni, s a gyermekekkel betanúztatni. S Jónás tökje, szinte immoralitás a
80 Bibliában.³⁷ Hát még a tökkáposzta!

Rajtad is csodálkozom „Nem csak a politikára vigyáznak ott, hanem a jó erkölcsökre is.” Ha ironiával írod, a jó erkölcsöt, üdvez légy!, ha komolyhittel, [!] szeretném meg czibálni nagy hajadat.

De nem fecsegek többet. Trefánkivől, [!] én bár szeretnék veled
85 óráig [!] beszélni,³⁸ [!] mindég lám ha hosszan írok, s azt hitetem el magammal: milly sietve félbosszankodás [!] közt olvasod sok foglalatosság közt leveletem!

Úgy. Kassára – lehet hogy elrándulok. Ha nem – se baj! Köztetek fogok e figúriázni Screkker³⁹ [!] kegyelméből, vagy nem,⁴⁰ egyre megy.
90 Csodálom, hogy még majusban se keső, [!] hiszen már régen készen van művével Screker. [!]

Középső lyányom⁴¹ éppen tegnap adta: igen szavát egy abaúji fiatalembernek. Négy kérője vólt (szegény vagyonú lyánra ez, mai időben ritka szerencse) egyszerre. Egy igen [!] dús, kettő közép vagyonú, egy

^s versemre – re jav.

^t csak – besz.

^u Kúnos – Kún jav.

95 szegény; másképp régi nemes családú (Payzos Andor⁴² nevű) ez utolsóhoz volt hajlammal csupán. Derék, értelmes fiatalember.

Miklósod

1955.

CSAPÓ VILMOS – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[1865. április vége]

[Úti beszámolójának negyedik részét küldte.¹]

1956.

ARANY JÁNOS – NAGY PÉTERNEK

Pest, apr. 29. 1865.

Nagyon tisztelt Hazafi!

Valóban régóta veszem igénybe szívességét,¹ a nélkül, hogy csak legcsekélyebbel is viszonyoztam volna. Fogadja az eddigiekért – a mi t. i. ki van nyomva – hálás köszönetem mellett, az ide zárt 45 ftot. A kulcsot 5 le kellett szállítnom, s még így is csak szűken telik; nem is tudom, mivő leszek a jövőre.

Legszívesb üdvözlés mellett maradván

igaz tisztelője
Arany János^a

^a egyb.

1957.

ARANY JÁNOS – SZÁSZ KÁROLYNAK

Pest, apr. 29. 1865

Édes Károlyom!

Ezt a 15 ftot neked szántam azért a két versért,¹ mely e félév folyamán a Koszorúban megjelent. Kevés biz ez, de hiába: maga harangoz a

5 pap. Azonban ha kedved volna, úgy félig^a mulatságból neked is haran-
gozni egy kicsit: igen szívesen venné

barátod
a vén harangozó.²

^a félig – besz.

1958.

ARANY JÁNOS – TOMPA MIHÁLYNAK

Pest, apr. 29. 1865.

Kedves barátom!

A Koszorú mostani félévében megjelent 3 versedért¹ idezárok 30
ftot. Kevés biz ez, de jó lesz valamire e mai pénztelen világban.

Hogy van, hogy már jó régen küldött leveleinkre egy szót sem vá-
5 laszoltatok?² Azt kell hinnünk hogy betegek vagytok folyvást. Mi tűrhe-
tő^a állapotban lennének, ha szegény nőm ki tudna lábolni a typhus
utógyöngeségéből. De mihelyt egy kissé többet mozog: azonnal láz
veszi elő. Fejkütegje³ is aggaszt. Juliskáék itt voltak márczius végén,
nincs semmi bajok.

10 Kérlek tudósíts egy szóval állapotod felől. Szívesen üdvözlöm a
kedves komámasszonyt, téged pedig öllelek mint mindig

igaz barátod
Arany J^b

15 NB Azt nem is szükség^c mondanom, hogy vers mindig elkelne, ha
volna.

^a tűrhető – tűrhető [?]

^b egyb.

^c szükség – k g-ből jav.

1959.

TÓTH ENDRE – ARANY JÁNOSNAK

Vatta, april^a 30. 865.

Kedves barátom! alig ha tisztelőid közül nem én vagyok az utolsó ki akad.[émiai] titoknokságodhoz¹ szíve mélyéből szerencsét kíván. Az e hír hallattára [!] támadt öröm lelkemben most is ép olyan friss s hogy az óta ezt nem nyilvánítottam, bizonynyal inkább akár hány más dolog-
5 ban lelem fel okát, mint a közönyben. Folyton tartó betegeskedésem, ezer gazdai bajom hallgattattak ily sokáig. Pedig mind e miatt, mind beszélyem sorsa miatt² már rég ohajtottam hozzád írni, de nem akartam üres kézzel se jőni s mig e költeményem³ el nem készült, vártam az írásra.

10 Ama szép emlékü támogatásomból, melyben csak az fáj hogy azt gyakran nem ismételhetem, – egy megjegyzésed maradt a többi között emlékemben: Zrínyi Boldizsárról beszélve, ugy mondad, hogy azt leg-
jobb volna a Chiloni fogoly⁴ szerint feldolgozni. Ime, telhetőleg akartam az ide mellékelt költeményben e megjegyzésednek megfelelni. – Az első
15 egy néhány sor megakarja [!] értetni hogy Zrínyi^b nem beszél csak gondolja mind azt mit úgy amint vissza adok s az utolsó sorok is ennek felelnek meg. Legalább annyiban akartam hú lenni a történethez, melyben az állittatik hogy a szerencsétlen csakugyan elfelejtett hosszú börtönideje alatt beszélni. Előbb ugy gondolkoztam, hogy e beszélykét
20 leadom majd a Kisf.[aludy] társaság ez idei pályázatára.⁵ De ismét^c ugy találtam hogy a kiírt feltételekhez képest talán hosszú volna? Szeretnék erre nézve tisztába jőni, mert a Greguss ur körülírása a jelentésben, e tekintetben határozatlan. Meglehet, ha addig valami tárgyat lelek: én is küldök a pályázatra.

25 Azért, azt hiszem lapodnak nem teszek egészen rosz szolgálatot ha azt abba szánva küldöm kezeidbe. Utána néztem s ugy találtam: nem foglal el épen nagy helyet.

Ha a lap sorsa financialiter megengedi – jól fog esni a honorarium is, de a te megerőltetésednek nem szabad ahoz [!] járulni.

^a april – A [?]

^b Zrínyi – Z a-ból jav.

^c ismét – s jav.

30 Most már a panaszra kerülne a sor s legelőbb is a szárazságon kez-
deném ... de hogy a 'gazda könyve' ne legyen a vége:⁶ hallgatok.

László fiadnak add át meleg üdvözetemet ama szép tanulmány fe-
jébe, mi<n>t Lermontoffról írt⁷ s mely nékem igen sok élvezetet
nyújtott.

35 Isten veled, kedves barátom! fogadd el őszinte s mindig új szerete-
temet! öllelek lelkemből, szerető

barátod
T. Endre

U.I Ha valami elsiklott szemeim előtt irásközben [!] a beszélyben:
40 kérlek szépen, igazítsd ki!

1960.

SZÁSZ KÁROLY – ARANY JÁNOSNAK

[Szabadszállás, 1865. május 1.]

Kedves Öregem!

Vettem a 15 frtot s köszönöm. „Kevés”-voltát leginkább csak azért
sajnálom, mert a Koszorú jelenlegi fogyatkozott anyagi helyzetének
barometruma. Ejháj „nem lesz ez mindég így!”¹ S akármint lesz, míg a
5 Koszorú él s engem szívesen lát, soha sem szünöm meg a magam rendes
leveleit meg hozni belé, „ha későn, ha csonkán, ha senkinek”² volna is.

Ez a Heine-fordítás,³ második versnek – ha nem igen hosszú – tán
jó lesz. Mert a rég odaszánt, de még Greguss által át nem adott
Shak[e]spe[a]re-sonetteket,⁴ mielőtt kiadhatnám múlhatlanúl vissza kell,
10 átnézés végett kapnom. Kértem Gregusst már kétszer, hogy küldje el; de
nem küldte. S most már lakását nem tudva kénytelen vagyok téged ter-
helni vele, hogy mikor az Akadémiában találkozol vele (mi minden
hétfőn^a megtörténik)⁵ a tulsó lapon irt levélkével sürgesd őt hogy azokat,
haladéktalanúl küldje ki nekem.⁶ Én ugyan neki még Májusban (ha neta-
15 lán a Kisf.[aludy] ülésben olvasni akarja) küldöm vissza, de azt ohajtván
hogy egy fertályban legyen a Koszorúban mind a 25 közölve, marad a
közlés a jövő [!] félévre; s erre csak a Heine verse maradjon.

^a hétfőn – en-ből jav.

Kitől van a Vihar 4-dik felvonása? A viharral én szerettem volna próbálkozni;⁷ de örülök ha olyan akad a ki jobban fordítja.
20 Isten veled. Még egyszer kérlek, sürgesd Gregustt [!] a sonettek kiküldésére.

Feleségem csókolja feleségedet. S én is, mindkettőtöket s vagyok
Sz[abad]Szállás 1865 Május 1 (fűtött szobában)
szerető barátod
25 Szász K.

Ha (csak hossza miatt is) nem tetszik ez a Heine, küldhetek mást, egy csomót fordítottam mostanában.

1961.

ARANY JÁNOS – NAGY IVÁNNAK

[Pest, 1865. május 2.]

172/K. 1865.

Tekintetes úr!

Miután Szilágyi István lev. tag értekezésének felolvasására apr. 24-ről elmaradt:¹ kérem méltóztassék tudatni velem, mikor szándékozik
5 azt felolvasni. Talán jó lenne május 22 én,² mikorra még egy tárgy sincsen bejelentve.

Becsés választ elvárva, maradok
Pest, majus 2. 1865.

10

tisztelője
Arany János^a
titoknok.

^a egyb.

1962.

ARANY JÁNOS – POMPÉRY JÁNOSNAK

[Pest, 1865. május 2.]

171/K 1865

Tekintetes Úr!

Joannovics Úr¹ értekezését nem lehetett előbbre tűzni ki, mint május 15re,² mert akkor lesz nyelvtudományi ülés. Ha az olvasás valami akadály miatt meg nem történhetnék, kérem magamat idejében tudósíttatni.

Maradván

Pest, május 2. 1865

10

tisztelője
Arany János^a
titoknok

^a egyb.

1963.

GAETANO GHIVIZZANI – ARANY JÁNOSNAK

DIREZIONE
DEL
GIORNALE LA GIOVENTÙ

TIPOGRAFIA GALILEIANA
1272

Firenze, al di 2 Maggio 1865.

Illustre Signore

5 Non so renderle grazie bastanti della bellissima poesia mandami^a in onore di Dante,¹ la quale ho subito data al Colonnello Pulszki² ch'è ne faccia la traduzione: dopo di che la farò stampare per porla con le altre mandate dagli illustri poeti stranieri. Sono ben lieto che il celebre storico Toldy scriva una dissertazione intorno a Dante,³ e ne ho fatto dar subito 10 l'annuncio nel giornale ufficiale^b di Firenze di cui le mando copia. È

^a mandami – mandatami helyett th.

^b ufficiale – latinos alak a szokottabb ufficiale helyett

cosa molto grata a Firenze e all'Italia che l'Accademia ungherese era rappresentata a questa gran festa della nazione nostra. Io avrei desiderato che venisse pure la S.[ignoria] V[ostra], e sperò ancora di poterla vedere, e rinnovarle allora i miei ringraziamenti.

15 Occupatissimo in molte cose sono costretto ad esser breve.

Grazie di nuovo illustre signore; e voglia aver sempre in memoria di ella ha in me un devoto e riconoscente servitore

Ossequiosissimo
Gaetano Ghivizzani

20 All' Illustre
Giovanni Arany
Secretario^c dell' Accademia Ungherese
Pest

^c **Secretario** – latinus írásmód a **segretario** helyett

1964.

TOMPA MIHÁLY – ARANY JÁNOSNAK

[Hanva, 1865. május 6.]

Kedves barátom!

Hát csak nem nyughatol? Csak nem maradhatsz? Mintha gondolatodba látnék: „Miskától az év elején kaptam egy pár költeményt, de mivel a díj elmaradt: nem küld, azért nem küld azóta, sőt levelet se ír.

5 Ime tehát...”. Vagy tán az asszony sopánkodott, de hiszen levele akkor-
ra bajosan ért Pestre. Bizony nem jól gondolod, ha azt gondolod! Azóta nem írtam s nem küldtem senkinek semmit. Pákhnak a pénze új év óta hever nálam megszolgáltatlanul,^{a1} mi nekem elég nyugtalanságot okoz, de hiaba, [!] nem vagyok képes írni. Szegény feleségem állapotja foly-
10 vást úgy van, hogy örülni, sőt megnyugodni sincs okunk. Mint a kedves komámasszony a typhuszszal, ő is úgy van az orbánczczal, nem bír belőle egészen kiepülni, [!] a baj még most is zavarog forrong arcza- s orrában s a feje 8 hónap óta folyvást fáj. Aztán száz, mindennemű baj és komiszag; [!] a részletekbe bocsátkozással nem terhellek. Végre kedves

^a megszolgáltatlanul – **an** jav.

15 barátom, vénülök; kedélyem, phantasiám, munkakedvem enyésző-
félben. [!] Nem érzed még ezt? Boldog vagy.

Visszatérve a kedves komámasszony állapotára: lám Pesten se^b
tudnak segíteni a bajon! s mi hányszor zúgolódunk^c nyomorult, elzárt
falusi helyzetünk miatt; pedig hát mindegy.

20 Hála Istennek: hogy a szalontaiak jól vannak; nektek mégis van
valamiben igaz örömetek, tartsa meg az Isten! Hát László? Maholnap
absolutus² lesz úgy-e? képzelem: mely erős, magas ifju ember; épen
tennap emlegettük: hogy kopácsolt mint egy bús harkály a kút mellett ez
előtt 10 évvel³ Hanván.^d Hiszen csak láthatnánk benneteket! de mi nem
25 mehetünk s most már ti is nehezebben mozdulhattok ki Pestről. Node,
jobb idők is jöhetnek még;⁴ reméljük, várjunk, s mindenek felett szer-
ressük egymást a hogy lehet, a távolból is. A jo [!] Isten áldjon meg
benneteket!

Hanva majus 6. 1865

30

szerető barátod
Miska.

^b se – e jav.

^c zúgolódunk – z Z-ből jav.

^d . – !-ből jav.

1965.

ARANY JÁNOS – KUBINYI FERENCNEK

[Pest, 1865. május 13.]

204/KK.

Tisztelt Tekintetes Úr!

Az Akadémia f. hó 8-ki ülésében azt határozván, hogy a
Fekésházy^a-alapítványból¹ ezidén kiosztandó jutalomkönyvek jegyzéké-
nek elkészítése –, illetőleg kiegészítésében ugyanazon bizottság járjon
5 el, mely e részben már két év folytán működött: mivel e bizottság elnöke
az Akadémia 1863-ki jegyzőkönyve 244-dik pontja (nyomtatásban 92.
l.) szerint Tekintetes úr, tagjai pedig Balogh Pál,² Csengery, Jedlik,³

^a Fekésházy – y i-ből jav.

Toldy rendes tag urak, méltóztassék^b ennek összehívását minélelőbb [!] elrendelni annál inkább, [!] mert a n.[agy] m.[éltóságú] m.[agyar] kir.[ályi] Helytartó Tanács már sürgette a jegyzék felküldését. Én f. hó 16-ára, kedden d. u. 5 órára, az akad.[émia] gyülekező termébe gondolnám, ha azonban e határidő alkalmatlan volna, méltóztassék az itt küldött meghívón kijavítani és azt a szolgától hozzám visszaküldeni.

15 Maradván teljes tisztelettel
Pest, máj. 13. 1865.
Tekintetes Úrnak

alázatos szolgája
Arany János^c
titoknok.

^b méltóztassék – a á-ból jav.

^c egyb.

1966.

MEDGYES LAJOS – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[1865. május közepe]

[Egy művet küld a Koszorúba.¹]

1967.

SZINYEINÉ JEKELFALUSSY VALÉRIA – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[1865. május közepe]

[Üdvözetét és ételköstölöt¹ küld Aranyak.]

1968.

ARANY JÁNOS – GYÖRY SÁNDORNAK

[Pest, 1865. május 19.]

214–1865.

T. Györy Sándor r.[endes] t.[ag]

Tekintetes Úr!

Dr. Jurányi Lajos úr az értekezéséhez való rajzokat¹ illetőleg azt
5 válaszolta, hogy nem látja szükségét azok kijavításának, miután úgy és
annyi szabatosággal rajzolt, a mint a tárgy a górcső² alatt mutatkozott.
A rajzok Jénában köre tételét azonban saját felügyelése alatt, hajlandó
intézni, ha így az Akadémiára nézve jutányosabb lesz, mit részemről
alig hiszek, miután szerinte a táblák 100-a hét tallérba kerülne.

10 Méltóztassék Rhonnal³ ez iránt értekezni, s általában engem tudó-
sítani, vajon célszerűbb-e ily feltételek mellett Jénában készíttetni amaz
ábrákat.

Maradván tisztelettel

Pest, május 19. 1865.

15 Tekintetes Úrnak

alázatos [szolgája
Arany János titoknok]

1969.

ARANY JÁNOS – ERCSEY SÁNDORNAK

[Pest, 1865. május 20.]

Kedves Öcsém!

Azóta fogod talán tudni a Jani¹ révén, hogy megkaptam én is a te-
lekkönyvi fökzetet,² [!] s az eredeti szerződést is; a rávezetett át írási
végzéssel. Nem tudom most már kell-e még ezekkel valamit tennem,
5 vagy a szerződést megtartsam magamnál. A fökzetet [!] el kellene kül-
denem, el is küldöm ha szükséges; – mert a külön telekkönyvbe vezetést
ez uttal nem adták meg, minthogy a vázlat nem volt minden érdekelt
osztályos fél által aláírva; – pedig jó volna biz azt a birtokot elkülöníteni
végkép a másokétól. Juliska gyakran ír: az ő levelébe tehetsz egy pár
10 sort, mit kell leküldenem.

A Jani háza megvételiből nem lett semmi; sőt már most nem is tudom, hogyan sikerülne nekem az építés. Nagyon érzem a gonosz időket, noha én sem szántok sem vetek.

Hogyan vagytok? remélem jól, miután Juliska megírná, ha bajotok
15 volna. Az én asszonyom még mindig lassacskán épül.

Öllemek mindnyájotokat!

Pest, máj. 20. 1865

szerető bátyád

Arany J^a

^a egyb.

1970.

ARANY JÁNOS – SZINYEINÉ JEKELFALUSSY VALÉRIÁNAK

[Pest, 1865. május 21.]

Tisztelt Nagyságos asszony!

Kedves ajándékot vettem, kedves kezektől; s miután a feladó posta Eperjest, a küldőhely Jernyét¹ mutat: azt hívém alig tévedek, ha egyenesen Jernye nemtőjéhez² fordulok köszönetemmel.

5 A meglepetés annál kedvesebb vala rám nézve, mert első eset ily
figyelemben részesülnöm oly valakitől, kivel személyes ismeretségem
nincs; s mert az ajándék-tárgy³ is igen el volt találva, egyike levén –
mint a tudósok mondják – frugalis⁴ [!] estebédeim kedvelt csemegéinek.

De még ha, a mit nem remélek, csalódnám is a küldő személyére
10 nézve: akkor sem vész kárba e köszönetem, mert a hazának egy oly
nemeskeblű leányához van intézve, kinek nevét minden szép s jó ügynél
megszoktuk tisztelettel említeni.

Fogadja hát Nagyságod szíves köszönetemet és mindenkori tiszte-
letem kijelentését; a ki maradtam

15 Nagyságodnak

Pest, máj. 21^{én} 1865.

alázatos szolgája

Arany János^a

^a egyb.

1971.

ARANY JÁNOS – ORMÓS ZSIGMONDNAK

[Pest, 1865. május 30.]

238/K.

Tekintetes Úr!

Bár kissé megkésve a miatt, mert e nyári időben a m[éltósá]gös el-
nökséggel nehéz a közlekedés: szerencsém van a kívánt ajánlólevelet,
5 idezárva megküldeni,¹ remélve hogy a Tekintetes Urat még Velenczében
találja.

Nemes czéljára minden jó sikert kívánva, tisztelettel maradtam

Pest, május 31. 1865

Tekintetes Úrnak

alázatos szolgája

Arany János^a

titoknok.

10

^a egyb.

1972.

ARANY JÁNOS – GRÓF BETHLEN MIKLÓSNÉNAK

[Pest, 1865. június 1.]

54/V. a.

Méltóságos Grófné!

Miután szerkesztésére elegendő időt és gondot nem fordíthatok: a
Koszorút e félév lejártával meg kell szüntetnem.

5 E szerint a jul-dec. hónapokra eső előfizetési fölösleget, 5f. 40 krt.
(minthogy könyváruosi úton 10 % levonással kaptam) szerencsém van
idezárva köszönettel visszaküldeni.¹

Tisztelettel

Pest, jun. 1. 1865

Arany János^a

szerkesztő.

10

^a egyb.

1973.

ARANY JÁNOS – KAIN-BORSOS RÓZÁNAK

[Pest, 1865. június 1.]

15/V. 9 [?]

Tisztelt Urhölgy !

Miután szerkesztésére elegendő időt és gondot nem szentelhetek: a Koszorút e félév lejártával meg kell szüntetnem.

5 E szerint a jul–dec. hónapokra eső [!] előfizetési fölösleget, hat forintot, szerencsém van ide zárva köszönettel visszaküldeni.¹

Tisztelettel

Pest, jún. 1. 1865.

Arany János^a
szerkesztő

10 T. cz. Kain-Borsos Róza urhölgynek

6 ft.

^a egyb.

1974.

ARANY JÁNOS – PILLITZ BENŐNEK

[Elveszett]

[1865. június 1.]

[Szövege tartalma szerint egyezik az ugyanakkor Bethlen Miklósnénak és Kain-Borsos Rózának írt levelével.]

1975.

ARANY JÁNOS – EMICH GUSZTÁVNAK

[Pest, 1865. június 4.]

Tisztelt Kiadó Úr!

Mint a Koszorú mai számában hirdetve olvasható:¹ e lapot június végével megszüntetem.

5 Bárha ily esetben előleges felmondásra nincs szükség, mert szerződésünk, illető pontja szerint, magától megszűnik: mindaz által

kivántam tudatni t.[isztelt] Kiadó úrral, nehogy nagyobb megrendelések (papír stb.) által károsodni találjon.

Egyszersmind köszönöm az eddigi pontos eljárást, s szabad legyen kifejezni reményemet, hogy netaláni új vállalkozás esetére a nyomda és
10 kiadó hivatal részéről ugyanazon szives figyelemben fogok részesülni.

Maradván tisztelettel

Pest, jun. 4. 1865.

T. Kiadó Úrnak

kész jóakarója

Arany János^a

^a egyb.

1976.

DESSEWFFY EMIL – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[1865 június]

[Dessewffy Emil kérte Arany közbenjárását a Szalonta által az Akadémia javára tett felajánlás¹ megfizetésére.]

1977.

ARANY JÁNOS – DESSEWFFY EMILNEK

[Pest, 1865. június 17.]

Méltóságos Gróf,

akad. Elnök úr!

Az ide mellékelte 3 rendbeli tárgyat méltóztatott vala, már jó régen, Csengery Antal jegyző úr s az én véleményünk alá bocsátni, de azóta
5 más sürgetősb ügyek háttérbe nyomták.

Az archaeologiai bizottság kérelme iránt úgy vélekedtünk, hogy az Ügyrend illető (168-ik) szakasza elegendőleg gondoskodott ugyan a dolgozótársak ingyen példányairól; a mennyiben azonban e bizottságnak sokszor tétetik oly külső segítség idegenek részéről, melyért^a egy-egy

^a melyért – é jav.

10 példánnyal kedveskednie illő: csupán erre lehetne egy kisebb számot, például 10-et, megállapítani. Egyébiránt megjegyezzük, hogy példányok szűke nincs, nyomtatván az illető közlöny 500 példányban, s jelenleg kiosztás és eladás által mintegy 200 használtatván fel. E szerint ha Méltóságod a 30 példányt engedélyezi is, fogyatkozás nem lesz.

15 Petheő Dénes¹ bizonyítványát illetőleg: ez kényes tárgy annyiban, hogy a nevezett egyén, normalis állapotában, eszes, ügyes és hasznavehető irnoka volt az Akademiának: de jöttek rá szakonkint szenvedélyrohamok, midőn itálnak adva magát, teljesen hasznavehetlenné lőn. Ajánlani tehát bajos; nem adni bizonyítványt szintén méltánytalan volna, de
20 ebbe az igazat beléírni megint nem lehet, mert akkor nem kapna szolgálatot. Egyébiránt azóta nem is sürgette, talán nincs is nagy szüksége rá.

A mi végre Takács István² folyamodását illeti: úgy vélekedünk, hogy miután az eddigi könyvkötőre³ semmi panasz, ettől,^b Takácson segítni akarva is, csak azon esetben vehetné el az Akadémia kiadványai
25 befűzését, ha Szakértők^c vizsgálata nyomán bebizonyúlna, hogy kérelmező képes e munkát oly jól és pontosan véghezvinni,^d mint az előbbi. S erre nézve döntő határozat már nagyon is szükséges volna, miután T.[akács] úr a kötendők egy részét már tetteleg kezéhez ragadta, s már némely munkái árának utalványozását sürgeti is; más felől Dobocsányi,
30 az eddigi befűző, nem szűnik kérelmekkel, folyamodásokkal, ügyességi bizonyítványokkal ostromolni a titoknokot, hogy minden úgy maradjon mint eddig. Egyébiránt alulirt titoknok nem mellőzheti el megjegyezni, hogy a Méltóságodnak bejelentett sikkasztási kísérlet óta nincs tisztában az alája rendelt személyzet némely tagjára nézve;⁴ mit azonban miután
35 bizonyítványokkal elő nem állhat, csak ovásul érintte meg.

Maradván teljes tisztelettel
Pesten, jun. 17. 1865.
Méltóságodnak

alázatos szolgája
Arany János^e
titoknok.

40

^b ettől – ő [?]

^c Szakértők – s [?]

^d véghezvinni – véghez vinni [?]

^e egyb.

1978.

ARANY JÁNOS – POMPÉRY JÁNOSNAK

[Pest, 1865. június 19.]

283/K.

Tekintetes Úr!

Kivántam figyelmeztetni, hogy ma van a nyelvtudományi osztálynak azon ülése, mikor a Joannovics úr értekezését folytatni ígérkezett.¹

5 Maradván

Pest, június 19. 1865.

Tekintetes Úrnak

10

tisztelője
Arany János^a
titoknok.

^a egyb.

1979.

SZEMERE MIKLÓS – ARANY JÁNOSNAK

[1865. június]

Jancsim! Míg haza bocsátanad ezrededet, e kislegény itt, hadd rukkoljon be; – ha későn [!] találna már menni, se baj.¹

hüved
Szemere.

5

A lánykához

Ne higyjetek a' poeta

Mindenik szavának.

Csak kínjában rebeg ajka

Olykor az árvának!

10

Azt vélitek, mit meg dallott

Egy szálíg betellet?

Hányszor dall víg lakomáról,

Barna kenyér mellett!

15 Tengeren túl röpked lelke,
De, nyugözve lába;
Képzelete paripáján
Nyargal a' csatába;
Légi tünde várat alkot,
S bedőlt a' kunyhója;
20 Bűvöshangról^a <Varázshangról> beszéll, s ott
künn,
Kelepel a' gólya.

25 Szegény fiú! a feny, [!] kincset
Rossz kabátban zengi;
Vendégről szóll, bár kilincsét
Nem zörgeti senki;
Megénekl^bi kedvesét is,
Bár színét se látta,
30 Hü barátját, – <pedig alig> holott alig
Van egy hü barátja.

35 Dalól [!] varázsillatról is
Sokszor dall felőle,
Pedig sűrű labodával
Udvara benőve;
S a' borostyán lombról a dalt
Addig, addig fújja,
Míg halálra sebzi lelkét,
Toviskoszorúja. [!]

Szemere Miklós

^a Bűvöshangról – a lapszéken besz.

^b Megéneklⁱ – Meg éneklⁱ [?]

1980.

ERCSEY SÁNDOR – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

1865. június vége

[A megvásárolt föld telekkönyvi iktatásáról szól.]¹

1981.

ARANY JÁNOS – ERCSEY SÁNDORNAK

Pest, jun. 29. 1865.

Kedves öcsém Sándor!

Ha nem írná is Kálmán, ki kellene találnom hogy építkezéssel vagy elfoglalva, oly rég nem írtál, ha csak azt a pár sort „írásnak” nem veszem, a melyben Laczit megbizod az előfizetéssel. Pedig hát én vártam, közelebbi levelemre,¹ valami nemű választ; arra tudod, melyben tudattam veled a szerződvény s a hozzávaló iratok megérkeztét, s tanácsodat kértem a továbbira. Ezt, gondolom, azért hagyta válasz nélkül: mert az iratokkal nem kell tennem egyebet, csak pihentetnem a fiókban. Ha így: ez könnyű dolog: de nem könnyű az, hogy e szerződésen még 10 11 ezerrel vagyunk adós. Nem tudom beadtad-e már az <sept> novemberi (sajatlág [!] octob. 28) nyugtatványt kitáblázás végett? s általában történt-e e részben valami? Vagy tanácsosbnak vélted megvárni, míg az egész ki lesz fizetve? Bizony, a november ismét közeledik, s én nagyon szeretném, ha végkép elvethetnők a gondját e tartozásnak. Részemről 15 nem fog múlni: az én illetményem kész a takarékpénztárban. Nem tudom Jani sógor igyekszik-e rajta, s általában képes lesz-e teljesíteni ígéretét. Nagy nyereség lenne mindkettőnkre a kamat engedés vagy elengedés; ha pedig ő nem lesz képes: engem is megránt egypár száz forintig, daczára hogy én fizetek. Nem tudom, volt-e erről szó köztetek 20 azóta: de jó lenne figyelmeztetni Janit, hogy feszítse meg minden tehetségét akkorra. Az enyém (kerekszámmal) 4200 az övé 3000 még. Azért írom ide, mert úgy tapasztaltam, hogy ő nincs egészen tisztában a magarátajával.

Érdekel pedig engem e kifizetés legkivált azért: hogy tisztán tud-
25 jam, hanyadán vagyok; s a mit azon jószágba fektetek, hadd legyen
benne. Az legalább megvan. Úgy látom, hogy mostanában nem új szer-
zemény lesz föladatomból; csak megtartása annak, a mi keveset szereztem
eddig. Gonosz időket élünk: az irodalomból semmi kilátás; s a fixummal
csak kijöhetne az ember!² – A Koszorúval még kinlódhattam volna, ha
30 titkár nem vagyok: s talán a jövő év hozott volna rá valami lendületet: de
ennyi dolog közt, legalább fél évig, ingyen szerkeszteni – s talán még
ráfizetni – sehogy sem fűlt a fogam hozzá. Így becsülettel megváltam
tőle. Hanem épen ezért nem sokat fogok én ezután félre tenni: szerencse,
ha a Geyer fizetéseiből marad valami.

35 Ez az oka, hogy a ház terveket is egy időre, pihentetnem kell.³ Va-
lóban azt ohajtottam, és már reményem is volt hozzá: hogy pár év alatt
nyugalomba teszem magamat, Szalontára. Nem pusztán a röstség hajtott
erre: inkább az, hogy még valamit, kedvem szerint, dolgozhassak. Ily
szaggatott és zaklatott hivatal mellett sehogy sem akar az menni. Az
40 efféléhez folytonosság kell, beleélés, belemélyedés a tárgyba: s képzel-
heted minő folytonosság az, ha reggelenként alig van egy két szabad
órád, s az sem szabad a napi teendők gondjaitól! Bizonyos hogy nem
viszem soká: vagy ha viszem: akkor ez lesz minden foglalatosságom. De
jobb szeretném, ha másképp lehetne.

45 Politikai hírekből, gondolom, te is tudsz annyit a mennyit én olvas-
tam a lapokból.⁴ Hegyezi fülét a világ: tinálatok úgy hiszem még jobban
mint itt. Meglássuk, mi sül. Ha octobernél több nem akar lenni:⁵ akkor
nem sokat ér. Pedig úgy indult: noha biztató jelek is vannak. Nehány
nap mulva többet fogunk tudni. – Kálmán irt nekem valamit a közelgő
50 választásokra nézve. Én e tekintetben már több ízben kijelentettem gon-
dolkozásomat, és most sem fogok eltérni attól.⁶ Nem is egyeztethetném
össze a hivatallal. Inkább arra kérlek, hogy Laczit, ki tegnap tette le
(kitűnően) a birói vizsgát, segítsétek oda, s ajánljátok be, kardoskodni,
valamelyik követ mellé. Fiatal ember szereti az ilyet, s rá is ér, miután
55 szabtak rájuk elég patvariát.⁷

Lina⁸ oly szives volt, hogy Juliska állapotáról [!] egy kedves, meg-
nyugtató levelet irt szegény nőmnek. Erre most megy a válasz; a kis

Vilmának is. Csakugyan^a jó volna ezt a leánykát még egyszer felküldened.⁹ Nem gondolkoztatok még komolyan róla?
60 Nem irok többet: ez is csak azért telt így hosszabbacsára, mert ma valami ünnep levén, nyugszik a bureau.¹⁰ Szeretnék lerándulni: s ha a nagy gyűléssel nem fenyegetőznek, meg is tenném a szünidő alatt: de most roppant dolognak nézek elébe.¹¹

Igaz! gr. Dessewffy írja nekem, hogy Szalonta már rég ajánlott va-
65 lamit az Akadémiára, s többszöri felszólítás után sem fizet.¹² Arra figyelmeztet engem a gróf, hogy ottani összeköttetéseimnél fogva hozzam említésbe e dolgot, s különösen az ottani intelligentiára hassak úgy, hogy az Akadémia kielégítését eszközöljék valami módon: mert más-
kép^b – pár hó múlva – kénytelen lesz törvény útjára vinni. Valóban szé-
70 gyellem, s szégyellném főleg azt, ha szülővárosom^c lenne az első, kit önkéntes ajánlatáért az Akadémia exequáltat.¹³ Lovassy¹⁴ és ti mindnyájan nem tehetnétek valamit ez országos kudarcz elhárítására. Lehet, hogy bolondul volt ajánlva az összeg: de miután már most csak meg kell
75 hónappal később pörrel és gyalázzattal? –

Az én istenem áldjon meg mindnyájotokat

szerető rokonod

Arany János

^a Csakugyan – Csak ugyan [?]

^b máskép – más kép [?]

^c szülővárosom – szülő városom [?]

1982.

ERCSEY SÁNDOR – ARANY JÁNOSNAK

Szalonta, Jul. 3. 1865

Kedves bátyám!

Bármint elrestül is az ember a dologtalanság és a sok gond miatt mint a hogyan jelenleg én vagyok – mégis irtam volt én bátyámnak minap azon levelére, melyben a telekkönyvi végzés megkapásáról
5 értesít, néhány sornyi választ; és pedig, ha jól emlékezem, Juliskáék valamelyik levelében küldtem azt el. Miután pedig, a mint látom, azon

levelem kézhez nem jutott, s valószínűleg a postán elveszett, – megújítom annak tartalmát, mely is annyiból áll: hogy mivel szerintem is nagyon jó lesz, ha a vett birtok telekkönyvileg is külön lapot nyer, –
10 irjon bátyám egy ilyen forma nyilatkozatot, minő a mellékelt néhány sorban foglaltatik, hogy azt én majd Janival is aláíratván, a mellett a telekkönyvhöz beadott térvázlatot kivehessem, s Bodoki- és Hajduskától, mint a birtok másik felének tulajdonosaitól egy nyilatkozatot vehessek,¹ s annak alapján aztán majd egy külön telekkönyv lap
15 nyitására folyamodhassak. A telekkönyvi végzéssel és eredeti szerződésnyel pedig nem kell egyebet csinálni, mint azoknak gondját viselni.

____ Hogy a szerződésre írott telekkönyvi végzés szerint még 11,000. forint van a megvett birtokra teherképen betáblázva: – az nagyon természetes – és az ügy^a folyamából származott dolog. Mihelyt ugyanis, a
20 mult évi Septemberben, a szerződvény létrejött, a birtok-átírásért azonnal folyamodtunk, és ezen folyamodás, mint rendesen szokás, egy pár hónap alatt referáltatott² is. S minthogy még e folyamodás referálásakor a 11. ezer forint hátrányban volt, önként következik: hogy azt, teherképen a birtokra be kellett kebeleznii. Egyébiránt pedig, a későbbben fizetett
25 összegnek kitáblázásaért, mindjárt akkor, mihelyt bátyám, az arról nyert nyugtatványt hozzám küldötte volt, folyamodtam, s ez is már valószínűleg ki van táblázva; de a telekkönyvnél, mint általában mindennütt, a lehető leglassabban mennén a dolgok: – még egy év is eltelhetik, míg az e tárgyban hozott végzés expediáltatni³ fog. Azért csak türelem
30 és várakozás. Különben ugy emlékezem: hogy az ezen kitáblázás végett beadott kérvény felzetét megküldtem volt bátyámnak.⁴

A vételár hátrányának, a novemberi terminuskori befizetése s a dolog végképeni tisztába hozatala épen ugy szivemen fekszik mint magoknak bátyáméknak. Janinak még többnyire kötelezvényekben fekvő pénz
35 ze ugyan, azon kívül hogy ennek egy része törvényesen behajtandó, és a mostani „igazságszolgáltatás” [!] mellett egy évtized folyhatik le egy kötelezvényes tiszta adósság behajtásában is: – nem üti ki azon 3000. fortnyi összeget, mely általa fedezendő; – de én, minden erőmmel rajta leszek, hogy ha szintén kölcsön kérek is Jani kisegítésül, – az ő illet-
40 ménye, a kívánt időre, meg legyen.

^a az ügy – a dolog-ból jav.; z ill. ügy besz.

Hogy a házépítés ez évről elmarad, az talán jól van. Valóban oly nyomorult helyzetben vagyunk pénz dolgában is,^b mint minden egyében. Én magam sem nagyon bántam volna, ha az általam tett építkezés jobb időben történendett, mert most igen sok nemü kiadásaim mellett
45 igazán a készből kell élnem; és nemcsak hogy semmi jövedelem nincs, de az általam vett földbe fektetett összeg, vagyis tulajdonképen a föld, ha bejön is belőle azon termény, melyre ez idő szerint kilátás van, – a szó teljes értelmében egy kr[ajcár] jövedelmet sem ad. Megköszönöm, ha a cselédbért s egyéb efféle kiadásaimat visszkapom. Szóval, gonosz
50 időket élünk.

Azt hiszem hogy azért, mert az akadémia ünnepélye Augustus 19én lesz,⁵ az akadémiai szünidőből marad valami fenn. S teljes reményünk van, hogy akkor, vagyis Augustus vége felé, ha csak egy pár hétre is, lejőnek közénk bátyámék „cum gentibus”.⁶ – Ez annyival
55 kívánatosabb volna, mert akkor mind a házépítésre – ha az nem ejtetett el végképen – mind más efféle dolgokra, nagy bölcsen megállapodhatnánk valamiben.

A kilátásban lévő politikai változásokra nézve, hogy minő reményben van a világ, vagy helyesebben falusi és kisvárosi világ, – nem
60 tudom. A kikkel én itt érintkezem, azok úgy veszik, mint vennie kell minden eszélyes embernek, annyi csalódás és csalatások után. S ámbár tudjuk azt, magán emberekül is,^c mily nagy baj, midőn az embernek sem pénze, sem annyival inkább hitele nincs; – <mindamellet> és hogy a kilátásba helyezett változásokat is, a Statusnak illetően állapota idézte
65 elő: – mindamellet nem táplálnak valami rendkívüli vérmes reményeket. Annyival kevésbé, mert a dolgok, mint látszik,^d egy kissé nagyon is conservative kezdenek haladni.⁷ – No de adja isten, hogy a pessimismus valahára csalatkozzék, és hogy valami becsületes stabilitas-formára juthassunk.

70 A követválasztást^e illetőleg, most talán még egy kissé korán is volna combinalgatni.^f De úgy alakulhatnak a dolgok, miszerint bátyámnak, e tekintetben, hazafiui és önfeláldozást kell hoznia.

^b <...> **is**, – **is** besz.

^c **is** – besz.

^d látszik – **k** jav.

^e követválasztást – **v** tint.

^f combinalgatni – **c** jav.

Az akademia követelését illetőleg tájékozásul ennyit írhatok. A különben is alig 5–6. tagból álló szalontai becsületes inteligentia, azon
75 körülmény alkalmából, mert Eszterházy herczegnek, a város elleni bir-
tokrendezési ügyében,⁸ egy pár ostoba és malitiosus⁹ egyén toltá magát a
dolog élére; s ez uszít valami értelmetlen tömeget, – mostanában vissza-
vonult a város ügye <védel> vezényletétől. S e miatt az akademia köve-
telésének becsületes utoni lefizetését sem eszközölheti. Miért is nincs
80 egyéb hátra, hogy ha van még valami megintés-formának helye és al-
kalma, – intessék meg a város a fizetésre; és ha fizetni nem fogna, idéz-
tessék meg.¹⁰ Másképen aligha ki lesz a követelés fizetve; gyöngéd
kiméletet pedig nem érdemel a nemes város.

85 A háromságot^g ölelve, vagyok szerető öccse
Ercsey Sándor

^g A háromságot – tint.

1983.

ARANY JÁNOS – TÓTH LŐRINCNEK

[Pest, 1865. július 9.]

Kedves Lenczim!

A mostani gyász eset alkalmából¹ egy kérdést bátorkodom intézni
hozzád. Közelebbi egy pár temetésen úgy tapasztaltam, hogy az Akadé-
mia fáklyákról gondoskodott tagjai számára: hanem azok kivételes ese-
5 tek is lehettek. Légy szíves e részben bővebb tapasztalásoddal segítsé-
gemre jönni: szükséges-e a jelen esetben ily gondoskodás, s hogy fizeti-
e az Akadémia a^a költséget minden halál esetben? Elvárom egy pár sor
tudósítást, ha lehet azonnal.

10 Ha fáklyákról csakugyan gondoskodnunk kell: miután ma a boltok
úgy is zárva, azt hiszem nem lesz késő, ha én reggel 8 óra tájban meg-
jelenek a hivatalban, és tanácsoddal élve, ezt a kelléket beszerezzük. Ha
ellenben rögtöni intézkedés szüksége forogna fenn, légy szíves e részben
is kitanítani, s én még ma ott leszek (noha bekötött füllel.)

^a a – e [?]

15 Fogadd szives üdvözetemet
Pest, jul. 9. 1865.

Arany J^b

NB² A temetés holnap d.u. félhatkor

^b egyb.

1984.

ARANY JÁNOS – ERCSEY SÁNDORNAK

Pest, jul. 13. 1865.

Kedves öcsém!

Vasárnap már épen hozzá fogtam készülni, hogy választ irok levedre, azaz fölkatatni az „actákat” – midőn Bugát halála híré¹ s ez kivert sodromból, mert ily alkalommal én vagyok az akadémia „ha-
5 rangozója”² és temetésrendezője (halálmadár). Azóta egyik gyűlés a másikat érte, csak most jöhetnek lélekzethez.

Leveled pontjai közt azt találok legsürgetőbbnek, hogy a telek-
könyvhöz adandó bizonyítványt leküldjem. Már le is tisztáztam, alá is
irtam, csak még tanúk hiányzanak: de nem küldöm el most. Ugyanis
10 élek a gyanúpörrel, hogy ama térvázlat, melynek kinyerését a
bizonyítvánnyal eszközteni akarod, nem más lesz, mint ez, a melyet én
ide zárva küldök. Ezt nekem a szerződéssel együtt küldötte meg a telek-
könyvi hivatal, s hogy eredeti, onnan gondolom, mert a te írásod van
rajta, s mert a hátán levő 3% jegy arra mutat, hogy folyamodványhoz
15 volt mellékelve. Ha így van: akkor ne keressük tovább, s nem szükség
folyamodnunk kiadásaért.

Kálmánnak azt írta tegnap a feleségem, hogy a M.[iklósi] telek
iránt³ nem akarok döntő szót mondani addig, míg ő náluk el nem válik,
széna-e vagy szalma? Ehhez most is ragaszkodom – mert ha Isten
20 valamiképp csapást találna bocsátni rám, minek akkor nekem Szalontán
„telek! –” azonban reméljük a legjobbat!... Hanem Kálmán megint irt, és
meggyőzött, hogy előnyösök a kilátások – s így – ama „legjobb” re-
ményt fentartva – kimondom, hogy 500 ftig hajlandó vagyok verni a
telket. Mihelyt Kálmán bennünket a szerencsés fordolatról [!] értesít:

25 azonnal megírom^a ezt neki: addig várjunk és – imádkozunk. A mi a feltételeket, a fizetésre nézve, illeti, azok sem súlyosak; az árverés napján csak 1/3 részét kellvén lefizetni. Szeretném, ha Geyer addig a mult angáriából⁴ felmaradt részt meg a julius elejével fizetendő^b megadhatná, hogy <k> ne kelljen itten kamatozó pénzt felmondanom: azonban, ha
30 nem cselekszi, küldök a mennyiből az 1/3 telekár kitelik. Nagyon szeretném, ha az árverésen te is jelen lehetnél.

Tegnap mondtam fel (nagyobb biztosság okáért, mert különben azt mondják ott, hogy ők azt első szóra, s egy füttyentésre is akármikor lefizetik) 4200 fto a takarékpénztárnál, october 31-ére. E szerint az én
35 illetékem tökéletesen „folyóvá van téve” mint a fináncznyelven mondanák. Nem tudom Fleischl elég szemtelen lesz-e követelni a fél-kamatot, ha Jani is lefizeti a maga részét? S nem tudom, kereken megtagadjam-e neki, a szerződésre hivatkozva, melyben egy betű sincs erről? Ha igaz, hogy Geyer kötelezte magát erre helyettünk: akkor őt nem ronthatjuk
40 meg: de hisz mutassa elő a zsidó. Azonban erről még van idő értekezni.

Hát bizony megküldted volt nekem a nyugtatvány benyújtásakori^c fölzetet,^d de én azt úgy eltettem volt, az „anthi acták” közé, hogy eszembe sem jutott azóta. A szerződést illetőleg pedig nem azon ütköztem meg, hogy a 11 ezer be van rá táblázva, hanem hogy még most is be
45 van; az az jobb szeretném, ha már nem volna annyi.

Panaszaidat a nehéz időkre, méltó részvétellel olvastam. Valóban sajnós, hogy még az is alig tud megélni, a kinek volna valamije – hát még a kinek nincs! Én nem adhatok elég hálát istennek, hogy belé nem másztam az építésbe, csúful belé tört volna a késem. De ha most a telek-
50 hez olcsón juthatnánk – s a megenni valón kívül valami mást is lehetne kaparni össze tavaszig: akkor talán beszélhetnénk róla.

Az akadémia gyűlése már nem lesz octoberig: de annál veszettebb, mert addig mindig foly rá az előkészület. Így bajosan lesz abból valami, hogy én a szünidő alatt lemehessek, hosszabb időre bizonynyal nem.⁵
55 Ha egy hetet lophatnék – hiszen majd meglátom.

Leveled egy passusára sajnálva kell kijelentenem: „nem alakulhatnak úgy a dolgok”⁶ hogy én azt a terhet elfogadjam, mely mostani hiva-

^a megírom – össz.

^b fizetendő – ő [?]

^c benyújtásakori – össz.

^d fölzetet – t jav.

talommal sehogy össze nem fér. Tehát úgy számítsatok, hogy engem kihagyva is, jól üssön ki a dolog!

60 Az akadémia követelését illetőleg⁷ sajnálom, hogy^e úgy áll a dolog. Legfőlegb [!] azt mondhatom Dessöffynek^f [!] hogy 1861-ben alkotmányos tanács tette az ígéretet, s most a provisorius⁸ tagadja meg. De azért a behajtás el nem marad.

Vissza kell kanyarodnom levelem elejére. A telekkönyvi szám
65 8000/1864; ezt szükséges lesz tudnod. Aztán meg a hátírt vagy fölzött végzésben az is benne foglaltatik, hogy Fleischl Dániel aláírása is kell a térvázlatra. Ezt én meg nem foghatom, miután ő nem birtokos többé, se osztályos se szomszéd. Hihetően tévedés lesz. Ha azonban lényeges volna e clausula,⁹ és a Telekkönyvi hatóságot nem lehetne kapacitálni
70 Fleischl úr minősége iránt e birtok irányában: akkor természetesen még visszaküldöd e vázlatot,^g hogy ő is írja alá. Addig nem láttam czélszerűnek nyugalmát háborítani. – Ezeket a telekkönyvi végzéseket el akartam én küldeni másolatban neked: de úgy gondolám, hogy a Jani példányát közelebb éred. Ha azonban szükséged van rá, tudósíts,^h és
75 lekörmöltetem Laczival.

Juliska hálásan írja, mennyire biztatólag hatott ő rá kedves Lina húgom naponkinti szíves látogatása. Add át részünkről is a legforróbb szülei köszönetet. Szegény kis Juliska, csak túl volna már minden bajon!¹⁰ Egészséges, de oly kicsiny, oly gyenge idegzetű...

80 Fogadjátok legszívesb ölelését a „háromságnak.”

szerető rokonod
Arany Jánosⁱ

^e **hogy** – ha-ból jav.

^f Dessöffynek – ő e-ből jav.

^g **evázlatot** – össz.

^h **tudósits** – **u ú**-ból jav.

ⁱ egyb.

1985.

TOMPA MIHÁLY – ARANY JÁNOSNAK

[Hanva, 1865. július 15.]

Kedves barátom!

Régen készülök [!] írni, de mindig elmaradt. Oka: mert nem tudok mit írni, érdekest és örvendetest legalább nem, kellemetlenséggel pedig minek kínozza az ember felebarátját és barátját!? Ha előttem valaki, minden levelében panaszszal állana elő, mint én (nektek irván) szoktam: részemről azt a valakit olyan pityergő vén anyónak tartanám, kinek szüntelen való jajveszékeltésére nem méltó hallgatni. Ezt ti is tehetitek s nem veszem rossz néven. Annyi igaz: hogy már rég óta comicussá vált ez a mi állapotunk, melyen^a magam is gyakran felkaczagok, olyanformán mint az egyszeri fazekas, mikor feldől.¹ A lefolyt évekről nem is^b beszélek,^c csak azt említem: hogy october óta, feleségemnek egy percze se volt baj^d és fájdalom nélkül s hogy magam majus 7^{én} állottam utószor a szószéken, azóta nem szolgálhatok mellbajom miatt.² Nem elég volt szememre elnyomrodni, most még a mellem is...! furcsa historia ez, kivált papra nézve. Fel kellene Pestre orvoshoz, azután valószínűleg^e fürdőbe mennem, feleségemnek detto: de – non^f possumus!³ Most mégis néhány napig Miskolczon szándékozom gőzfürdőt használni;⁴ gondolom jo [!] lesz mert e hév napokban vettem észre: hogy sokat javultam.

Az asszony mareggel, [!] szobámban függő arczképedet törölvén: 20 kérdé tőlem, vagy inkább magától: hát Aranyékat látjuk-e még valaha?⁵ nem tudtam rá mit felelni.

Hát ti hogy' vagytok? fiatok, lányotok, magatok? Nehéz-e az uj hivatal? Vesződik-e még a kedves komamasszony [!] régi bajával? László, végez-e már? Bizony gyalázatos ez az élet! nem képes az ember<t> 25 évekig megtekinteni egymást!

A Koszorú csakugyan megszűnt. Czudarság biz a'! de virágzik a – családi kör!⁶

^a melyen – tint., th.

^b is – besz.

^c beszélek – b jav.

^d baj – b f-ből jav.

^e valószínűleg – ü [?]

^f non – n jav.

Keserves levelemet nem nyujtom hosszúra,^g sőt nem is írok addig:
30 mig jót, örvendettest nem írhatok. Remeljünk, [!] – minden változó a nap
alatt, csak egy nem: régi barátságunk melylyel most is tiszta szívből
ölelünk benneteket, s jót [!] kívánunk mindnyájotoknak.

Hanva július 15. 1865

igaz barátod
Tompa Mihály^h

^g , - ; [?]
^h egyb.

1986.

SZILÁGYI ISTVÁN – ARANY JÁNOSNAK

[Máramarossziget, 1865. július 25.]

Kedves barátom,

Épen most veszem Nagy Iván^a levelét, melyben írja, hogy az a két
apróság, melyeket egykor az ő Értesítője¹ számára irtam volt, s melyeket
az Akademiák [!] felolvasott volt,² az Akad.[émiai] Értesítőbe fogják
5 felvenni.³

Miután én csak a legigazabbakat szeretem közrebocsátani, vagy
legalább a legvalóbb combinációkat, minthogy azóta Verbőczy felesége-
ire nézve újabb adataim vannak: szívesen kérek, ezt a czikkecskét
utasítsd vissza hozzám, hogy mássá tehessem egy részét.⁴ Így, a mint
10 most van, nem szeretném adva látni.

Olvastam, hogy a palotamegnyitás és a nagy gyűlés augusztusról
csakugyan elmaradt.⁵ Én legfeljebb annyit láttam magamra nézve jobb-
nak az^b augusztust, mert akkor vakáczióm lévén, felrándulhattam volna.
Most ennek már alkalmasint elkell [!] maradni. Októberben már sok a
15 dolog.

Sajnálom, hogy a Koszorúval, jobb idejig bár, felhagyta: de érte-
lek.^c Engem a sors szinte⁶ szerkesztővé tevén⁷ akaratom ellen is: látom,

^a Nagy Iván – össz.

^b az – besz.

^c értelek – m-ből jav.

20 hogy egy embernek egy –[seg]gel két nyeret ülni egyszerre bajos. Nem is hiszem, hogy soká vigyem. Nagyon zaklatott állapot ez így. Örömmel olvastam, hogy Laczi Shak[e]spear[e]t adott.⁸ Benne van az irodalomban, s az Arany név nem fog kiesni belőle soha. Gratulálok apai örömeidnek; azok az enyéim^d is.

25 Kedves nődet igen nagyon tisztelve, s magamat s enyéimet szeretetedbe mind végig ajánlva vagyok

igaz hived^e
Szilágyi

Sziget, jul. 25. 1865.

^{n̄}b.⁹ A mi iskolánk még sem kapta a minap utalványozott akad.[émiai] ajándék könyveket.¹⁰ Vajon hol akadt meg?

^d enyéim – m-ből jav.

^e igaz hived – egyb.

1987.

ARANY JÁNOS – SZÉL KÁLMÁNNÉ ARANY JULISKÁNAK

Pest, 1865. július 27.

[...] hogy a létező, létezett és létezhető, vagy képzelhető nevek közül melyik legyen az én kis unokám¹ „jegye”?

5 Férfi nevet semmi esetre ne adjatok neki, azaz ne olyat, ami, ha akarom férfi, ha akarom nő. Ne cseréljük fel a szerepeket. Guszti, Pepi, Marci stb. ne legyen.

10 Ha valaha csak egy oly nő-jellemet rajzoltam volna, mint a szegény Shakespeare költött egynéhányat: a poétai hiúság most arra ösztönöznö, hogy valamelyik elmeszüleményem nevét hozzam ajánlatba. De mi van nekem efféléből szóra érdemes? Rákhel csak nem lesz, se Szőke Panni, még Klára vagy Cicelle vagy Ágnes se. De ha már kész volna az a munkám, amelyről nem tudom, kész lesz-e valaha:² (ily szempontból) ajánlanám a Piroska nevet;³ régi is új is, szépen és jól is hangzanék, akár trochaeus versben: Szél Pi-roska.

Ennyit a regényes oldalról.

15 A családi vonalon én a magam részéről keveset mondhatok. Ameddig, ez ágon, a családfát felvihetni: azt hiszem, minden nő Sára

volt. De bár ez az angoloknál igen előkelő név, nálunk nem tartozik a kapósak közé.

Vége a nemzeti oldalát tekintve a dolognak, hát bizony nem sok
20 van miben válogatni. S a létezők sem több joggal magyarok, mint akár-
melyik. Sarolta – Charlotte, Hedviga – Adwiga, Edna – Jennena, Erzsé-
bet, Mária, Ágnes etc. Csak egy nincs, melyről be lehetne bizonyítani,
hogy Ázsiából hozták, kivéve a kétes kiejtésű Emesut.

Hanem hát a ti dolgotok ez. Akárki lesz: mi szeretni fogjuk.⁴ De
25 Juliska, te vigyázz magadra [...]

1988.

LÉVAY JÓZSEF – ARANY JÁNOSNAK

[Miskolc, 1865. augusztus 5.]

Kedves barátom!

Itt küldöm vissza a pályamunkákat,¹ azokra tett megjegyzéssel
együtt. Losárdi Zs.[uzsanna]² minden esetre jutalmat érdemelne, ha a
relative legjobbat kellene jutalmazni: így azonban,^a még ha talán a
5 bírálók többsége oda ítéli is neki, bizonyosan változtatni kell azon
egyetmást^b a szerzőnek. Furcsa, hogy oly ügyes kezű és jó izlésű író,
mint eshetett ki néhol oly botránkoztatólag a természetes hangból. S
nem tudom, jól érzettem-e, de én egy kicsit tulságos és keresett hivatko-
zást láttam abban a nemzetiségi és szabadsági érzelmekre, a helyett hogy
10 a cselekvény maga szólna magáért. – Oly szalma-dolgok pedig, minők a
többiek, valóban nem méltók a cséplésre s most már sajnálom, hogy
annyi szót vesztegettem reájok. –

Miska itt volt nálam két hétig;³ gőzfürdőt használt, de, mint ő
mondá, nem használt. Ő egyéb iránt testes, vaskos, erőteljes, mint egy
15 bival s tüdeje – az orvosok kifejezése szerint – kettőnknek is elég volna:
de a fejébe vette, hogy nagy beteg. Vagy aranyér, vagy reumaticus baj.
Isten óvja meg őt a veszedelemtől! de, ismered, hogy ha nincs, maga
keres bajt magának. Aranyere nálam megindult s könnyebben érezte

^a azonban – o jav.

^b egyetmást – egyet mást [?]

magát utána. Ma egy hete ment haza; azóta még nem írt. Hiszem, hogy
20 rövid időn megszabadul hektika-félelmétől.⁴ Azután majd más lesz.

Szeretnék benne módot ejteni, hogy a palota megnyitáskor^{c5} meg-
lássalak.

Kedves családotat szívesen üdvözlöm. Csókol

25 Miskolcz, Aug. 5. 1865

szerető híved

L Józsid^d

^c palota megnyitáskor – össz.

^d egyb.

1989.

ARANY JÁNOS – MÁNDY PÉTERNEK

[Pest, 1865. augusztus 7.]

384/K.

Tekintetes Úr!

A Magyar Tudományos Akadémia, folyó évi július 31-én tartott
ülésében, kedvesen fogadta a Tekintetes Úr által kitartó szorgalommal
5 egybegyűjtött és már XX-dik jegyzékét a Nagy Szótárban hiányzó sza-
vaknak;¹ s reám bízta hogy köszönetéről a Tekintetes urat tudósítsam.

Mely kedves kötelességet midőn örömmel teljesíték, hazafiúi tisz-
telettel maradtam.

Pesten, aug. 7-én 1865.

10 Tekintetes Úrnak

alázatos szolgája

Arany János^a

titoknok.

^a egyb.

1990.

ARANY JÁNOS – GYŐRY SÁNDORNAK

[Pest, 1865. augusztus 14.]

396–1865.

Győry
Tekintetes Úr!

Dr. Jurányi Lajos Jénából sürgető s levélben felszólít engem, miben
5 van már munkája nyomtatása,¹ hogy az ábrák itt készülnek-e hozzá,
egyszersmind a tiszteletdíjat is említésbe hozza. Kérem, méltóztassék
engem az ügy állásáról pár sorral értesíteni, mert Jurányi úr később eltá-
vozik^a Jénából, s így hamar kell válaszolnom. Ha a munka már ki van
nyomva, talán a tiszt.[elet] díjat meg lehetene küldeni: méltóztassék
10 tudatni ez esetben, hány ív, s a rajzokkal együtt mennyi számítható ne-
ki?^b

Tisztelettel
Pest, aug. 14. 1865.
Tek –

15

alázatos [szolgája
Arany János titoknok]

^a később el- – a lapszélére írva besz.

^b Az utolsó mondat („Ha a munka ... számítható neki?”) utólagos besz. a lap szélén

1991.

ARANY JÁNOS – JURÁNYI LAJOSNAK

[Pest, 1865. augusztus 16.]

399 k.

Tekintetes Úr!

Hozzám intézett becses soraira sietek válaszolni, hogy feleletem a
múltkor azért maradt el, mert azt hívé m, hogy nem sokára az értekezés
5 megjelentéről tudósíthatom.¹ Azonban, mint az Értesítő illető osztályá-
nak szerkesztője² megkeresésem folytán írja, a nyomtatás nem történhe-
tett meg a miatt, mivel nem volt és máig sincs egy füzetre való kézirat³ a

rendelkezése alatt, s addig a nyomtatást meg sem kezdi, nehogy félben
maradjon. – A kőrajzokra nézve úgy találtatott, hogy azok Pesten ol-
csóbban és talán szint oly jól elkészülhetnek, mert a jénai kissé drága.
10 Ily körülmények közt nem mondhatom meg előre, mikor lesz a nyoma-
tás készen, s míg az nem kész, a tisztelet díjat (ívenkint m.[agyar]
e.[züst] 20 ft) sem lehet utalványozni.

Maradok egész tisztelettel
15 Pest, aug. 16. 1865.
Tekintetes Úrnak

alázatos szolgája
Arany János
titoknok

1992.

SZILÁGYI ISTVÁN – ARANY JÁNOSNAK

[Máramarossziget, 1865. augusztus 16.]

Kedves barátom,

Azt kell hinnem, hogy ez előtt pár héttel küldött levelem eltévedt.¹
Voltaképp nemis [!] tudom, hova kell czimezni a neked szóló leveleket.
Én irtam az akadémiai palotát s meg lehet, jobb lett volna, ha régi lakhe-
5 lyedre utasítom. Ez tehát most már ez utóbbi helyre megy, s talán inkább
megtalál.

Abban a levelemben azt irtam volt, hogy Nagy Iván levélbeli
értesítése szerint az a pár cikkecske, melyeket tőlem ő olvasott volt fel
az Akadémiában, a mi egyébiránt eredetileg az ő folyóiratának volt
10 készülve,² de onnan kimaradt, – az Akad.[émiai] Értesítőben fogna meg-
jelenni.³ Miután azonban azóta, mióta megírtam volt, <.>Verbőczit
illetőleg újabb, épen idevágó adatokat kaptam: ott tett combinatióim
néhányike változást szenvedett. Ennél fogva sürgős szükségnek láttam,
15 hogy téged megkérjelek nemcsak felfüggesztésére azon czikk nyomtatá-
sának, de épen hozzám visszaküldésére, hogy a változtatást megtehes-
sem, mert ugy, a mint van most, csakugyan nem szabad megjelennie.

Emásodik [!] megkeresésemet tehát azért küldöm hozzád, édes ba-
rátom, hogy ha ne talán az első csakugyan nem jutott volna kezeidhez,

értvén szándékomat, légy szíves a nevezett Verbőcziféle cikket hozzám
20 vissza küldeni,⁴ hogy vele végezhessek.

Vettem az Akad.[émiai] Kalendarium iránt kelt körlevelet⁵ is.

Ird be, hogy a Máramaros heti lapot szerkesztem⁶ s abban cikkek
jelentek meg tőlem. Azt, hogy mik vannak nálam kéziratban,^a nem aka-
rom említeni.

25 A vakáció alatt Debreczenbe le szándékozom rándulni. Meglehet,
ha jó módját ejtethem, talán Pestre is felnézek; mert, hogy a megnyitási
ünnepélyen⁷ jelen lehessenek, miután talán novemberen is tul fog haladni,
alig lehet belőle valami.

Tiedet tisztelve, barátságodba ajánlott vagyok
30 Sziget, aug. 16. 1865. igaz hived
Szilágyi I

^a kéziratban – z i-ből jav.

1993.

SZÁSZ KÁROLY – ARANY JÁNOSNAK

[Szabadszállás, 1865. augusztus 21.]

Kedves öregem!

Az igaz hogy csak tennap jöttem haza Halasról s itt találtam a pá-
lyaműveket,¹ melyekről a recepissét² távollétem alatt valaki ugyan
aláírta; az is igaz, hogy most már Sept. 1-sőig, alig érhetnék rá bírálatot
5 írni rólok: – de hogy beteg volnék nem igaz s csak plausibilisebb okot
akartam adni mint ha azt mondom, hogy a pályaművek egyikét ismerem,
mert ebből mindjárt azt következtetnék hogy egyik pályázó én vagyok.

A dolog így áll. Juniusban egyik felvidéki poéta barátunk azt kér-
dezte tőlem: pályáztam-e, s ha nem, bíráló vagyok-e, mert szeretné ve-
10 lem közölni^a pályaművét. Én mindkettőre nemmel felelvén elküldte azt.
S így a 6 pályamű egyike jelenleg <kep> két példányban fekszik
előttem, melyek egyike a szerzőtől, másika^b az Akademiától jó. Az

^a közölni – tint.

^b másika – ka-ból jav.

Akademia^c előtt csak elbírnám a felelősséget, barátság által meg nem vesztegetett ítéletemért; de poéta barátom előtt nincs kedvem rá, kivált
15 miután ő azon tudattal küldé művét hozzám hogy nem vagyok bíráló.
Legjobbnek ítélem tehát kivetni becsülettel a dolgot nyakamból.

Nézegettem a darabokat. Úgy láttam, nagy kár hogy a nagyobbik
Kupa írója³ nem tud verselni, volna abban az emberben valami. Az a
falusi Mátkák⁴ fogadom épen az ki most négy éve a falusi Kántor volt;⁵
20 ugyan számár; jó lesz ha saját jeligéjét szivére veszi; s ire⁶ és irni
megszünik;⁷ a Firtos⁸ legigénytelenebbül jelenik meg, nincs is benne
semmi mi e pályázatnak, sőt jelen irodalmi követeléseinknek is megfele-
lelne, mégis találtam benne valamit, miért ohajtanám tudni íróját.

De mit fecsegek én ezekről, mikor már nekem semmi dolgom
25 velök! Süssétek főzzétek jóbelátástok [!] s érdemök szerint mind a hatot.

Rám azonban visszavonulásomért neheztelni ne találj, hanem tarts
meg barátságodban, a ki vagyok

igaz barátod
Szász K.^d

30 Szabadszállás
Aug 21. 1865.

^c Akademia – A e-ből jav.

^d egyb.

1994.

ARANY JÁNOS – SZÁSZ KÁROLYNAK

Pest, aug. 26. 1865.

Ne bolondozz, Károly! Én saját beléegyezésed után neveztettelek
ki bírálónak: miért nem mondtad akkor, hogy nem lehetsz? Könnyü azt
mondani, hogy nevezünk más bírálót: de ki nevez most? Oct. 9-éig
nincs nyelvostályi ülés: akkorra pedig hihetően a nagy gyűlés is meg
5 lesz – vagy ha nem ís, annyi idő bizonyosan nem marad, hogy még más
bíró elolvashassa. Mert ki van mondva, hogy a mely pályamunkák
bíráta a nagy gyűlésig kész lehet: azok sorsa^a eldöntetik az idei nagy
gyűlésen. A nemzetgazdasági pályaművek roppant foliánsok, későbben
is jöttek be: még is úgy iparkodnak a bírálók, hogy készen lehessenek

^a sorsa – besz.

10 vele: bizony furcsa lesz, ha ez a hitvány 6, Nádasdy-rigmus^{b1} elmarad a
te makrancosságod miatt! Most hiába igyekszel leveledben a titokokra
kenni (hogy t. i. rövid határidőt szabott): a határidő (aug[.] 10–sept. 1.)
elég hosszú, aztán meg az csak pro forma² van, miután akár egész
15 septemberben megtarthattad volna, nem levén hátra több bíráló. Egyéb-
íránt sem érnek azok semmit, én ugyan nem olvastam, kivéve egyet
<M> melyet Fábián³ éig magasztal: de ha a többi annál rosszabb: úgy
igen roszak.⁴ Gondold meg magadat, Károly, és kérd vissza: hiszen
megdicsérheted annak az úri embernek a termetét, s azért mégis vissza-
vetheted a művet.

20 Szives üdvözlettel

barátod
Arany J^c

^b Nádasdy-rigmus – N jav.

^c egyb.

1995.

SZABÓ KÁROLY – ARANY JÁNOSNAK

Kolozsvár aug. 26. 1865.

Kedves barátom!

Ide mellékelve küldöm az Akadémia részéről könyvtárunknak kül-
dött nyomtatványok¹ vételéről szóló nyugtatványt, a ref.[ormátus]
collegiuméval együtt, valamint a magam f.[olyó] évben megjelent mun-
5 kái jegyzékét.²

Hiszem, megbocsátasz nekem, hogy tengersok hivatalos elfoglalta-
tásom mellett magán levelezésre alig érkezhette több mint egy év óta
csak e hivatalos és így kénytelen levél írása alkalmával intézem hozzád
e néhány sort. Tudom hogy a hivatalszoba lélekölő s nálam még nagyon
10 is gépies foglalkozásának terhét te is csak úgy érzed mint én, s így tu-
dod, hogy a sok kötelességbeli irkafirka után nem lehet az embernek
sem ideje sem kedve a régi jó szokásbeli magán barátságos levelezésre.
Kazinczyt³ roppant terjedelmű levelezéséért nem győzőm eléggé bámul-
ni, de követni képes nem lehetnék.

15 Hogy akadémiai titkárrá választatásodnak, mint megtiszteltetésnek
örültem, azt hiheted, de e hivatal terheivel való elhalmoztatásodon iga-

zán sajnálkoztam. Az óra<.> számra kitűzött örökösen egyforma hivatalszobai foglalkozás lehetetlen hogy a költői lelket el ne zsibbaszsa. S nem tudom elgondolni, hogyan szakaszthass magadnak időt, hogy lehes-
20 sen kedved és erőd a költői munkásságra, melyhez nyugalom és jó kedv kellene. Magamról tudom, mily zaklatás és kapkodás közt írom, mikor írhatom, apróbb történelmi dolgozataimat is, mely prózai kritikai foglalkozáshoz, még az összeállításakor alkotáskor sem kell a lélek azon nyugalma s önmagába mélyedése, mely nélkül én egy éposz concepcióját s
25 kivitelét^a lehetetlennek tartom. Hidd el, hogy ha te a költői téren kénytelen lennél elhallgatni, vagy ahoz képest, a mit a nemzet tőled vár, keveset tenni, a nemzet nem köszönné meg pártolód csaknem az egész Akadémia bölcsességét, mely a fárasztó lélekölő hivatalos munka halmazával valódi hivatásod teréről leszorit. De hiszem azt,^b hogy nem lesz ez
30 mindig így, s az Akadémia, a nemzet, ha igazán pártolni akar, azt úgy is meg tudja s meg fogja tenni, hogy a megtiszteltetéssel a hivatal rabjává nem tesz.

Én már megszoktam az én gépies lélekzsibbasztó^c foglalkozásomat; az erd.[élyi] Múzeum könyvtárával, melynek összeszerzésében is
35 van némi érdemem, csaknem összenöttem; állásomat sok oknál fogva nem is cserélném egyik pesti közkönyvtár őrségével sem: de mégis nagyon érzem, hogy a naponkénti 6 óra terhe mellett korántsem dolgozhatok annyit, a mennyire kedvem és tehetségem volna. De már ez az én sorsom s az igazhívő mahumedán fatalismusával^d megnyugszom benne.
40 Örvendek ha családom mindennapi szükségére a mulhatatlant megszerrezhetem s így legalább ezen erkölcsi kötelességemnek eleget tehetek.

Családom most, két kis fiam elhaltával, 2 fiú s 2 leányból áll. A legkisebb Jenő 3 hónapos eleven, erős egészséges fiú. Gyula, ki képedet nézve nagyon jól tudja hogy külömb keresztapja van mint Gizának, a
45 mult évben csaknem magától megtanult olvasni, most már collegista s egy hét mulva az elemi II-dik osztály tagja. Esze jó van a fiúnak, de többre becsülöm benne a characternek már is világosan mutatkozó nyomait; akarata erős, kitartása nagy, jó szóval mindenre vehető; testalkata olyan, hogy irigylem tőle. Bátor, életre [!] való fiú. – Giza két év óta

^a s kivitelét – besz.

^b azt – a th.

^c lélekzsibbasztó – z k-ből jav.

^d fatalismusával – t l-ből jav.

50 tanúl a leánynöveldebe; annyit stickol,⁴ hogy fele sem kellene; de az
anyjának is apródja a konyha, kamara, kert körül; nem félek tőle, hogy
ebben a prózaibb de hasznosabb tudományban eminens ne legyen. Jolán
pedig folyvást kaczagja a világot, mely rá nézve még csupa játék. –
Ezekben van a sok gond mellett mind nekem mind nőmnek igazán örö-
55 münk, s ha olykor estvéként jó társaságban, leginkább a professorok s
afféle emberek közt néhány órát jól tölthetek, elfelejtek minden bajt.

Hogy én téged Kolozsvártt, Pesthez csak másfél nap távolra lát-
hassalak, nem is merem reményleni s így csak akkor láthatjuk egymást,
ha én Pestre megyek. Az Akad.[émia] ünnepéről⁵ nem akarok elmarad-
60 ni; Thierry⁶ is ígérte, hogy akkorra lejön.

Az akkori találkozásig is Idával együtt magadat s kedves nődet a
legszivesebben s minden jót kívánva maradok

igaz barátod
Szabó Károly mk^e

^e Mind a három szó egyb.

1996.

TOMPA MIHÁLY – ARANY JÁNOSNAK

[Hanva, 1865. augusztus 27.]

Kedves barátom!

Négy hónapja már, hogy itthon és nem itthon orvosoltatom maga-
mat minden siker nélkül. Naponként rosszabbul vagyok.

Ebben a nyomorúságban mégis lesz egy örömem: meglátlak ben-
5 neteket. Mert határozott szándokom Septmber [!] legelső napjaiban
Pestre menni.¹ Ezzel még tartozom magamnak; a többi aztán az Isten
dolga.

Nem tudom: hol laktok? melyik vendéglő vagy omnibus-állomás²
van hozzátok legközelebb? hogy juthatok^a szállásokra legczélszerűb-
10 ben? Ezekről értesíts pár sorban. Tompa Mihálynak.^b Váczon. post.
rest.³

^a juthatok – u jav.

^b Tompa Mihálynak – egyb.

A kedves komámasszony szives levelére majd én viszem meg személyesen a választ.

Addig is Isten veletek!

15 Hanva, aug. 27. 1865

szerető barátod

Tompa m^c

^c egyb.

1997.

ARANY JÁNOS – TOMPA MIHÁLYNAK

Pest, aug. 29. 1865.

Kedves Barátom!

Egy leveledre két választ írok: egyiket még Putnok felé, másikat Vácra. Miért nem írod bizonyosan a napot, hogy elédbe mehessünk a Vasúthoz: akkor nem kellene a szállást tudakolnod. Ha e levél még
5 otthon kap (mivel az a september eleje oly ruganyos határidő) válaszolj rögtön, ha két, három nap közül valamelyiket tűzheted is ki, mindig ott lesz valaki a vasutnál. Egyébiránt lakom: Üllői út 7. szám a jobb oldalon, (mert mindenik oldal külön van számozva); s ha magad jössz, egylovas comfortable¹ a legcélszerűbb; ha omnibusra akarsz ülni: kétpiszto-
10 lyira² vagy szénatérre³ (nem széntér!) ülj. De legjobb, küldj valami galamb postát mégeddig.

Figyelmeztetek arra is, hogy a vasutnál szoros visitatio⁴ van: semmi olyast ne találj hozni, még barátság fejébe se; a kedves komámasszonyt pedig hozd el!

15 A többit majd szóval. Isten hozzon szerencsésen! ohajtva várunk mindnyájan.

igaz hived

Arany J^a

^a egyb.

1998.

SZÁSZ KÁROLY – ARANY JÁNOSNAK

[Szabadszállás, 1865. augusztus 29.]

Bizonyisten nem tehetem, édes Jánosom, hogy ezúttal a Nádasdy-féle bírálóságot elvállaljam.

A mit irsz, hogy egyenes beleegyezésemre neveztetél ki engem a bírálók közé, igaz is, nem is. Igaz a tény; de a mód, mellyel történt, 5 elveszi minden nyomatékát. Oly félvállról volt téve kérdésed: „hátha téged neveznének egyik bírálóvá?” a mily félvállról, és semmi következésre nem gondolva én feleltem „nem bánom”. S ebben maradt. Azután eltelt két és fél hónap, míg én a kineveztetést^a megtudtam. Mondtam már minapi levelemben hogy ezalatt ismerkedtem meg egyik pályaművel.

10 Könnyü azt mondani, hogy az nem zsenirozhat a mű visszavetésében. Tudom én mit tesz jó barátaink munkáját szigorún bírálni vagy épen visszavetni. Tennapelőtt, leveleddel egyszerre kapok barátaink legkomolyabbikától, legcsöndesebbikétől, [!] Ács Zsigmondtól,¹ levelet. Így kezdi:

15 „Édes Barátom! [”]

„Talán e pár szót is bárgyuság volt tőlem soraim fölé írni, hiszen leveled leplezetlenül megmutatta: hogy részre hajlatlan ellenségnél rosszabbnak bizonyúltál irántam.”

s így végzi, $\frac{3}{4}$ ivnyi dühösködés után:

20 „De miért irjak tovább? Nekem maradt a fájdalmas levertség hogy számos rongyos gyermekeim sorsán irodalmi dolgozgatás által sem enyhithetek: neked pedig az a dicsőség, hogy úgy nevezett barátodnak a Parnassusról ledorongolása által a magyar irodalom szent ügyének halhatatlan szolgálatot tettél.”

25 S tudod miért?^b mert Hamletjét csak feltételesen véltem elfogadhatónak² a Magyar Sh̄[a]k̄[e]spe[a]re-ba, ha t.i. mástól jobb fordításra kinézés nincs, és ha igen igen sok hibáin egy újabb átdolgozással segítend.

Igy vesd vissza barátid munkáit!

^a kineveztetést – ről-ből jav.

^b miért? – t jav.

30 De ismétlem, bizonyísten lehetetlen nekem most Nádasdy-bírálnak lennem.

Szolgáljon mentségemül még az is, hogy világosan úgy volt hirdetve, hogy a jutalom a jövő évi Nagygyűlésen adatik ki, s így azt hogy az idő sürgető lehetne, meg sem álmodhattam.

35 De nézetem szerint ez így sem oly nagy baj. Ott van elég aestheticus és critikus; Gyulay, Salamon, Greguss, Bérczy,³ Pákh, Tóth Kálmán^c stb – egyiket akármelyiket fogd meg; elolvassa azt a hat rigmust szeptemberben, kinevezik (utólagosan bár) az Oct. elején tartandó ülésben; a Nagy Gyűlés^d nem lesz October vége előtt s így minden rend-
40 ben.

Én már csak azért sem vállalnám el a bírálatot, mert már tudom hogy a két bíráló ellenkező nézetben van, Fábián egekig magasztalván, te semmit érőnek mondván egyik művet s így nekem kellene döntenem. Brr!

45 Még egyszer kérlek, ne neheztelj reám; legalább ne nagyon és ne komolyan. Személyesen mentem volna kiengesztelésedre, de káplán⁴ nélkül vagyok s egyházamat egy napig se hagyhatom.

Isten veled; ölelünk, feleségeddel együtt, s vagyok

50 Sz[abad]Sz.[állás] Aug. 29^k. bűnbánó barátod
Sz Károly

^c Tóth Kálmán – egyb.

^d Nagy Gyűlés – egyb.

1999.

ERCSEY SÁNDOR – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[1865. szeptember eleje]

[Ercsey a telekkönyvezéshez szükséges iratokat küldheti, amelyeket Aranyak alá kell írnia. A 48 forint kamat¹ talán Geyer bérleti díjára vonatkozik. A birtok volt tulajdonosa, Fleischl Dániel ügyében tanácsot ad;² Szalontára várja Aranyékat.³]

2000.

ARANY JÁNOS – ERCSEY SÁNDORNAK

Pest, sept. 6. 1865.

Kedves öcsém!

Vettem soraidat a 48 ft. kamattal és a nyilatkozványnyal együtt, mely utóbbit, aláírva, sietek ezennel visszaküldeni. A „coram”¹ ellen, azt hiszem, nem lesz kifogásod, noha csak egy – de fölér az kettővel.

5 Ha e látogatás közbe nem jő,² azóta valószínűleg ott volnánk: de már most nem tudom. Lehet, hogy az idő is már annyira elsavanyodik, hogy nem vihetem azt a még mindig beteges asszonyt. Aztán meg zsenírozva is vagyok³ épen most (az az mikorra épen az országgyűlés^a kihirdetését várjuk⁴) odamenni. Ha a jövő hétről elmarad, akkor elmarad az
10 idénről.

Geyerrel okosan cselekedtél. Hisz én is sajnálom háborgatni: de félek, minél tovább húzza, annál nehezebben fizet. És jövőmre nézve sok függ azon meggyőződéstől: [!] hogy e föld jövedelme biztosnak tekinthető. Mert^b csak így építhetem szalontai terveimet. Bodoky levele,⁵ melyet ezennel vissza zárok,^c e részben nyugtatólag hatott rám: de a megnyugvást nagyon elősegítné Geyer pontossága, azaz, hogy ő is boldogul, én is.

Fleischl, mióta irtam volt zaklatását Kralovánszkyval,⁶ nem alkalmatlankodik; soha se láttam azóta. Köszönöm tanácsodat, a szerint bá-
20 nok vele. De ha föl nem veszi? Már előre restelem a törvényes procedurát; annyival inkább, mert magam járatlan vagyok a formalitás-
ban, és nem tudom kit avassak be ez ügybe itt, melyről még legjobb barátim sem tudnak semmit. Szükség esetére, úgy gondolom, Görgeit⁷ lesz legjobb felszólítani: ő igen solid ember s irántam jó indulatú.

25 A múlt hetekben körülnézve, vagyis körülszámítva magamat: úgy találtam, hogy (havalami^d [!] non putarem⁸ közbe nem jö) a jövő^e nyáron építhetnék egy kis hajlékot. Ezt tudva, bánom, hogy nem ragaszkodtam

^a országgyűlés – ország gyűlés [?]

^b Mert – e é-ből jav.

^c zárok – z jav.

^d havalami – össz.

^e jövő – ő [?]

a Miklósi telekhez jobban, 600-ig legalább.⁹ Olyat, – vagy alkalmast –
nehezen kapni, félek. Azonban erről a télen ráérünk okoskodni.
30 Többet is irnék, de vendégem van.¹⁰ Ő csak maga jött fel, orvosol-
tatni magát – a hypocondriából, – mert aranyere s ezzel kapcsolatos
desperatiója¹¹ daczára, egészségesebb mint én. Nem tudom meddig
marad; ha csak ugyan nem marad, úgy talán nem sokára látjuk egymást.
Juliskáékról nem irsz: remélem tűrhetően vannak. Csókolom őket.
35 Ti pedig fogadjátok rokoni legszívesb üdvözlésemet.^f

szerető bátyád
Arany János^g

^f üdvözlésemet – e é-ből jav.

^g egyb.

2001.

ARANY JÁNOS – WENZEL GUSZTÁVNAK

[Pest, 1865. szeptember 11.]

427/K.

Nagyságos Királyi Tanácsos Úr!

Mai napon vettem levelet Óváry Lipót¹ hazánkfiától Nápolyból, ki
az ide mellékelt 16 anjoui okmány-másolatot küldve, egyszersmind
5 sürgető kérdést tesz az iránt és aggodalmát fejezi ki, – vajon a közelebbi
julusban egyenesen Nagyságodhoz utasított 25 db. anjoui másolata
megérkezett-e, miután választ ez iránt nem kapott.² Méltóztassék tehát
ez ügyben vagy őt egyenesen megnyugtatni, vagy engem azonnal
értesíteni, hogy válaszolhassak. Szeretném, ha válaszom két-három nap-
10 nál tovább nem késnék.

Teljes tisztelettel
Pest, sept. 11. 1865.
Nagyságodnak

alázatos szolgája
Arany János^a
titoknok.

15

^a egyb.

2002.

GYULAI PÁL – ARANY JÁNOSNAK

[1865–1870 között]¹

Kedves barátom!

E levelem átadója báró Bánffy Endre,² <ki> hajdani tanítványom, ki Berlinbe megy az egyetemre, azonban egy pár napot Pesten mulat, s megnezegeti [!] Pest nevezetességeit. Ma épen az akadémiát akarja 5 megtekinteni, azért kérlek valamelyik szolgálával <...> mutattasd meg neki.

Az ég áldjon! Bocsásd meg, hogy dolgaidat ily kérésekkel [!] is tétézem

10

barátod
Gyulai Pál

2003.

FÁBIÁN MIHÁLY – ARANY JÁNOSNAK

[Őszöd, 1865. szeptember 25.]

Igen tisztelt tekintetes Ur!

Személye iránti őszinte tiszteletünk és nagyrabecsülésünk azon kedves tervet gondoltatta ki velünk itt lelkészekkel: miszerént a közelebbi országgyűlésre Önt óhajtanánk e Somogy megyei Balaton- 5 külvidékünk az u. n. tabi vál.[asztó] kerület képviselőjének.¹ Erre nézve vagyok bátor – több ügybarátok megbizásából is – azon kérdéssel^a fordulni Önhöz: valyon kész lenne-e e megtisztelő bizodal munkat elfogadni? –

10 mes. Mi előbbi [!] becses válaszát kérem és elvárom. – U. posta: Sze-

Teljes tisztelettel vagyok Őszöd-ön septemb. 25.^b 1865
alázatos szolgálója

Fábián Mihály
reform. lelkész

^a kérdéssel – s t-ből jav.

^b 25. – 5 tint. (5 helyett 3 ??)

2004.

NYÁRI PÁL – ARANY JÁNOSNAK

[Pest, 1865. szeptember 27.]

Tekintetes Bizottmányi tag Úr!

Az országgyűlési követek választására szükséges előintézkedések megtétele végett közelebb összehívandó 1861-ki megyei bizottmányi gyűlést megelőzőleg, egy megyei magán-értekezlet tartását időszerűnek
5 vélvén, tisztelt bizottmányí [!] tag urat^a a czélzott értekezletről van szerencsém azon kéréssel értesíteni: hogy a megyei bizottmány működésére kitűzendő napot megelőző napon Pesten, a városi lövölde-épület¹ nagyobb termében délelőtt 10 órakor megjelenni sziveskednék.

Kelt Pesten, 1865-ki szeptember 27-kén.

10

Nyári Pál m. k.²

^a a formanyomtatványban kipontozott helyre beírva: **bizottmányí tag urat**

2005.

TOMPA MIHÁLY – ARANY JÁNOSNAK

[Hanva, 1865. szeptember 27.]

Kedves barátim!

Hazaérkeztem. Úgy vagyok a hogy voltam. De azért emlékezzetek sept. 13^{ára}.¹ A 40 forintot,² – melyet idezárva küldök – igen köszönöm, valamint, sőt méginkább baráti^a szíves látástokat. Isten áldjon meg ben-
5 neteket egészséggel s minden jóval. Hanva, mint fentebb

szerető barátotok^b

T.M

^a baráti – a **á**-ból jav.

^b barátotok – **k d**-ből jav.

2006.

ARANY JÁNOS – TOMPA MIHÁLYNAK

Pest, october 2. 1865.

Kedves barátom!

Csak azt akarom rövid szóval megfirkantani, hogy a 40 főt megkaptam szép új suhogó bankóban; és hogy azóta megjártuk Szalontát mind pereputyostul azaz mi hárman, szemügyre veendők kis unokánkat¹ 5 illetőleg niece-ünket.² Juliskát szegényt nem találtuk egészen fölépült állapotban, korai megeröltetés folytán oly szenvedések álltak be nála, melyek, féltő, hogy a szerencsés szülést paralyzálják.³ Már két hónapos anya és még mindig gyöngé, szenvedő és levert – tulságos anyai aggodalom ártott neki:^a de hát ki persvadeálhatja,⁴ hogy kevésbé aggódjék. 10 Így, bár a kicsi ép, egészséges, smíg [!] ott voltunk megtanult nevetni is – onnan sem^b sok örömet hoztunk: itt pedig rám szakad az élet és hivatal terhe; csak úgy eviczkél az ember ügygyel-bajjal,^c egy napról a másikra. Ezért ne várd, hogy részletesebben írjak: majd az asszony, ha időt vehet rá, megír körülményesebben mindent a kedves komámasszonynak; mi 15 pedig, hypocondricus⁵ öregek, olykor váltunk egy mogorva szót a levél alján. Hanem azért állunk elébe a sept. 13.-ának⁶ (ha még akkor itt leszünk), remélve hogy akkor teljesen kiépült barátját üdvözölheti

Arany J^d

^a neki – nekí [?]

^b sem – s n-ből jav.

^c ügygyel-bajjal – ügy-ből jav. (ügy-bajjal helyett)

^d egyb.

2007.

ARANY JÁNOS – A KISFALUDY TÁRSASÁGNAK

[Pest, 1865. október 7.]

Tisztelt Társaság!

Shak[e]speare „Measure for Measure” című darabjának fordítását Greguss Ágost által,¹ a társaság kiadásába fölvehetőnek vélem.

Az ide mellékelt jegyzetekből² némelyeket talán még használhatna
5 a fordító.

Teljes tisztelettel

Pesten, october 7.-én [!] 1865

A tisztelt Társaságnak

alazatos [!] szolgálója

Arany János^a

^a egyb.

2008.

ERCSEY SÁNDOR – ARANY JÁNOSNAK

Szalonta, Octob. 16. 1865.

Kedves bátyám!

A Jani részéről járuló 3000. a.[usztriai] é.[rtékű] fortot,¹ melyet
vagy 800. forttal csakugyan sajátomból kellett pótolnom, ezennel külden
ni sietek.

- 5 Sietek pedig ennek küldésével azért, mert, mint a szintén idemel
lékelt hiteles telekönyvi kivonatból kitünik, a Geyer-féle 703. fort száza
lék, Fleischl ellen, a szalontai cs.[ászári] k.[irályi] adóhivatalnak 1864.
Sept. 17én <kelt> beadott kérvénye folytán, a birtokra csakugyan beke
beleztetett.
- 10 Most már, mint önként értetik, sem ideje, sem részünkről helye,
nincs annak, hogy mi azt vitassuk, miszerint a Geyerre kivetett százalék,
jogosan, Fleischl ellen sem lett volna betáblázható. – Hanem^a miután ez
megtörtént, – nincs egyéb mód, mint Fleischl-t ugyan előbb magán uton
szólítani fel, a vételárból hátrányban lévő összegnek ezen 703 fort 80. kr,
15 ugy ennek 1862. Sept. 22től járó 5% kamatai hiányával, leendő felvéte
lére, és az egész vételár-hátránynak nyugtatására; és ha ezt tenni vona
kodnék,^b arra törvényesen utasíttatni.

Egyébiránt Geyer a hátrányban lévő – és most már, a szeptemberi
angariával² 900. fortot (: miből bátyámékat, ha jól számítottam <)> 700.

^a Hanem – jav.

^b vonakodnék – von jav.

20 fort [...] ^c illetné :) rugó bérleti összeget sem fizetvén meg mindeddig, én
öt már [...] ^d többször, de utoljára 3. vagy 4. nappal ezelőtt szólítám fel,
hogy ha folyó hó 15ére nem fizet mulhatlanul beperlem. S ugyanakkor
egyszersmind figyelmeztettem, a 703. fort százaléknak és az adóhivatal
25 nem lévén, én ellene, holnap az idézőlevelet mulhatlanul beadandom. S
ha aztán ennek következtében mostanában meg fog is fizetni; a legko-
molyabban figyelmeztetendem őt, <hogya> mikép ^e ha gondolja, hogy
jövőben is ily rendetlen lesz a fizetésben, jobb lesz a birtokot, ha mind-
járt kárával is, másnak, – például bizonyos zsidóknak, kik azt, előttem,
30 kivenni hajlandóknak nyilatkoztak, s kikenél elég biztosíték van, kiadnia.
Mert azt különben, a Geyer kárára is, én fogom tenni. Nem akarván már
a Geyer rendtelenségeit tovább sem én tűrni, sem bátyámékkal türetni.
Meglehet, hogy ő azon százalékot is tisztázandja mostanában, mi ha
megtörténik, mind ezt azonnal tudatni fogom, mind a lefizetendő bérhát-
35 rányt elküldendem bátyáméknak.

Laczit kérem egyrészt arra, hogy az idemellékelt levelet Czégély
Ferinek ³ minélelőbb [!] juttassa kezéhez, – másrészt pedig hogy a
Lajos ⁴ részére venni kért tankönyveket szintén minélhamarabb [!] <jut-
tassa> küldje le.

40 Szokott jó indulattal vagyok szerető öccse
Ercsey Sándor ^f

^c **rt** – a pecsét kivágása miatt szakadás

^d [...] – szakadás

^e mikép – besz.

^f egyb.

2009.

ARANY JÁNOS – ERCSEY SÁNDORNAK

[Pest, 1865. október 16.]

Kedves öcsém!

Fleischl épen most vala nálam, és egy telekkönyvi végzést muta-
tott, melyet állítólag néhány nappal ez előtt kapott meg, és a mely sze-
rint Fleischl Dániel anthi 183 sz. birtokára 1864 nov 9-én 7554/1864
5 számú végzésben bekebelezetik Geyer Rudolf Hétszázegynehány forint

kincstári adossága, azon indokból, hogy erre nézve a vévő [!] és eladó mindig solidárisan¹ köteleztetnek.

E szerint a rettegett baj megvan: most taníts, hogy legyünk benne okos.

10 Leveled várva, s téged ölelve maradtam
Pest, oct. 16. 1865.

igaz rokonod
Arany János^a

^a egyb.

2010.

ARANY JÁNOS – ERCSEY SÁNDORNAK

Pest, oct. 17. 1865.

Kedves öcsém Sándor!

Tegnap sietve irtam néhány sort és boszúsan mert akad.[émiai] ülésbe kellett volna mennem, s itt ült rajtam a zsidó meg B. Ákos¹ (ki a követség ügyében valami nyilatkozatra akart birni).

5 Azóta higgadtan megfontolva az ügyet, megbocsátasz, ha<n> némi kérdést intézek hozzád.

Nem feledtem én el, mit irtál és mondtál azon esetre,² ha a Geyer százalékát csakugyan betáblázva találnók october végeig, midőn nekünk fizetni kell. Megkinálni Fleischl uramat a 7200 fital, a Geyer százaléka
10 híján, ha fölveszi, jó; ha nem – meginteni és letenni a pénzt birói kézbe. Mind jó, ha ezzel megmenekültünk.

Azonban engedd meg, hogy némely dolgokra figyelemeztesselek. A szerződés mása nincs meg nálad, ugy-e? Szeretném ha ott volna; de mivel nem vagyok bizonyos iránta, extrahálom³ egy kissé.

15 Tehát, az egész szerződésben egy betű sincs arról, hogy mi tiszta, adósságmentes birtokot veszünk át, melyen nincs egyéb teher, mint a Fleischl javára betáblázott összeg. Tudom, hogy benne volt az első fogalmazványban, még az is, hogy netaláni ily teher irányában bennünket Fleischl evincálni tartozik:⁴ de épen ez az a mit Kralovánszky kihagyatott, mibe akkor mi is belényugodtunk. – Sőt ellenkezőleg azt iratta belé,
20 hogy Fleischl irányában semmi tehernek előfordulni nem szabad. De ime az illető pontok egész terjedelemben:

„4er. A vételárnak ekkép maradandó hátraléka, 11600 azaz tizen-
egyezer hatszáz ausztriai értékű^a forint – egyenesen és egyedül Fleischl
25 Dániel és Porges Zsuzsánna hitestársakat illeti, – s kötelesek lesznek a
vevők 4400 azaz négyezernégyszáz ftot f. évi november 1. napjáig bir-
tokuk és addig tett fizetésük arányában minden kamat nélkül nekik itt
Pesten megfizetni. – Az ezen fölül^b 7200 azaz stb. forintnak felét, vagy
is 3,600 azaz stb. forintot pedig 1865-ik évi nov. 1. napjára, másik felét,
30 szinte 3600 stb. ftot 1866. nov. 1. napjára,^c szintén bírtokuk és arra eső
fizetésök arányában Fleischl Dániel és neje Porges Zsuzsánnának, egye-
temleges kötelezettség terhe mellett, pontosan megfizetni köteleztetnek,
különben, bármely választandó bíróság, – és a sommás szóbeli perútnak
az 1832/6 XX cz. értelmében magukat egyetemleges kötelezettséggel
35 alávetik oly formán hogy ha csak az első részlet is pontosan meg nem
tartatnék, Fleischl Dániel és hitvesének joga legyen az egész hátralevő
követelést egyszerre bekövetelni. – Az 1865k nov. 1. és 1866-ik nov. 1-
ső napján két egyenlő részben fizetendő 7200 azaz stb. forintnak a kitű-
zött határnapig járó 6% kamatját is kötelesek fizetni; – de ha azon egész
40 összeget t.i. 7200 stb. ftot az első^d határidőre, vagy is 1865. nov. 1. nap-
jára hiány nélkül lefizetni hajlandók és képesek volnának, ez esetben
Fleischl Dániel és neje az azon ideig különben járandó kamatot elenge-
dik.”

„5ör Fleischl Dániel, és neje Porges Zsuzsánna hites társak, úgy
45 <Geyer Anna és> Geyer Rudolf és Geyer Anna ezennel jogot és enge-
délyt adnak, hogy a megvett birtok ugymint stb... a vevők Arany János
és neje Ercsey Juliánna, úgy Ercsey Jánosra, – minden további kihallga-
tásuk nélkül, tulajdoni joggal bekebeleztezzék, – s valamint magától
értetődik, hogy Fleischl Dániel és neje irányában semmi tehernek
50 előfordúlni nem szabad, – úgy a tulajdoni jognak a vevők részére leendő
átkebelezése mellett Fleischl Dániel és hitvese 11,600 a.é. forintnyi
vételár követelésének egyidejűleg jelzálogilag bekebeleztetni kell. (A
pont többi része a megvett birtok külön telekkönyvi lapra vezetethetőségé-
ről szól.)

^a értékű – ü [?]

^b fölül – ű [?]

^c szinte 3600 stb. ftot 1866. nov. 1. napjára – besz.

^d első – ö [?]

55 7-er. A birtokot terhelő álladalmi adók és minden egyéb közterhek, úgyszintén a vizszabályozási költségek f. 1864k évi sept. 29-étől fogva a vevőket – a netaláni hátrányok pedig Geyer Rudolfot és nejét illetik. (E cikket tévedésből íram ide, a következő,^e 8-ik helyett)

8or. A birtok átruházásával járó mindennemű költséget, valamint a
60 hátralékos vételár bekeblezési százalékot és törlési nyugtabélyegeket, – a vevők^f viselendik; [!] oly megjegyzéssel azonban, hogy a mennyiben a birtok előbbeni megvevői és tényleges <birtokosai> használóira Geyer Rudolf és nejére a fentebbi szerződvény folytán már az átruházási százalék a közelebbi 1863-k^g évben kivettetett: ezen mostani százalék
65 törvényszerűleg mérsékellett leend.”

Ime kiírtam mind azt, a mi a fenforgó kérdésben ellenünk vagy mellettünk dönthet. Már most légy szives megfontolni, mennyiben alaposak aggodalmaim.

Tehát elkövetkezik a nov. 1-je. Mi megkínáljuk Fleischlt a 7200 ft
70 helyet [!] 6400 egynehány forinttal. Nem veszi fel. Mi megintetjük biróilag s leteszszük a 6470 ftot birói kézbe. Nov. 1-e elmúlt, s mi nem fizettük meg se a 7200 ftot hiány nélkül, tehát kamattalan; se a 3600 ftot kamatostul, mint szerződési rátát. Fleischl mit csinál? – Azt hiszem, világos szerződése értelmében, rövid szóbeli perbe fog (ha tetszik engem magamat) a pesti bíróság előtt, 7200 ftig (mert nem fizettük az első
75 rátát) – s annak törvényes kamatja 432 ft erejéig. A szóbeli bíróság nem vizsgálhatja a jogi oldalt, mellőzi a kincstári követelést, a bonyúlt [!] telekkönyvi viszonyt, Geyert és minden ördögöt; előtte csak az áll tisztán hogy mi Fleischlnek vagy 3600 vagy 7200 ftot tartoztunk volna
80 fizetni, de mivel az elsőt nem fizettük, most az egész 7200 ft bekövetelhető, s elmaraszt. A mi dolgunk és bajunk aztán 7632 ftban és perköltségben elmarasztalt szegény pörös félé, jogperrel megtámadni Fleischlt, hogy evincáljon (mire a szerződés nem kötelezi) a birtok tehermentessége iránt; vagy Geyert, hogy fizesse az ő rárótt adósságot; [!] vagy a
85 kincstárt, hogy kebeleztesse ki a mi birtokunkról a más adósságát, e kakuktojás módra odacsempészett idegen^h terhet. – Nem gondolod, hogy

^e következő – ő [?]

^f vevők – ő [?]

^g 1863-k – 1863.k [?]

^h idegen – **d g**-ből jav.

e féle stikk⁵ eshetik rajtunk? a mi egyértékű lenne annak a birtoknak teljes megsemmisítésével.

Quid consilii⁶ már most!

- 90 Tegyük fel, hogy Fleischlnek megfizetnők pontosan az egész 7200 ftot. Először is megnyertük a 432 ft kamatot, melyet szerződvényeⁱ értelmében mirajtunk soha nem követelhet. A Geyerféle 731 (vagy hány) forintból tehát már csak 300 volna fődözetlen. Talán az sem desperalt⁷ ügy még, hogy Geyer kifizesse az egész 731 ftot, s így birtokunkról a
- 95 teher kikezlezhető lesz; vagy hát e 300 ft kárpotlására sikerül rászoritnunk; legroszabb esetben veszjtük ezt is: de a kamatban már nyertünk valamit. De megmenekedtünk egy borzasztó és költséges pertől, a szóbelitől, melynek a nyakunk is utána veszhetne, meg a jogperektől melyekre kényszerit helyzetünk; s melyek eredménye^k mégis kétes.
- 100 Azt mondám kétes. Isten és ember előtt nem tartozunk azzal a 731 fttal. Olyan mintha rablók vennék el. De, mondám, sehol nincs a szerződésben, hogy a birtok tehermentes. A birtok átkebeleztetik a mi nevünk-re 1865. jan 4-kén kelt végzéssel. A 731 ft bekebeleztetik a Fleischl birtokára 1864. nov. 9-iki végzéssel. Igaz, hogy sept. 20. mikor a mi
- 105 szerződésünk kelt, (?) még nem volt rajta. De Fleischl a szerződésben salválja magát:⁸ ő irányában semmi tehernek (ily általános kifejezéssel!) elő fordulni nem szabad. Ő neki csak tiszta követelése marad 11600 fttig, szóbeli per utján megítélendő. S mi ezt a birtokot, átvesszük, 1865. jan. 4.én bekebeleztetjük. – Van ugyan szerződésünk 8-ik pontjában annyi,
- 110 hogy a mostani százalék mérsékelt fog lenni, miután az előbbi Geyerre már kivettetett; de semmi óvás tétel az iránt, hogy mi az előbbit nem fizetjük, vagy hogy az előbbinek a birtokon betáblázva lenni nem szabad. Nem fogja-e a jogperben ítélő [!] bíró azt mondani: A kincstár követelésének biztosittania kell. Biztosítva lön 1864 novemberben úgy,
- 115 hogy bár Geyer tartozott vele, mégis a Fleischl nevén álló birtokra kebeleztetett be „mert ily tartozásra nézve (ezek ama végzés szavai) vevő és eladó solidarisan kötelezettek az 185.. nemtudom [!] hanyadik évi ez s ez rendelet szerint” most Fleischl a birtokot el nem adhatta úgy, hogy a teher is át ne menjen az új birtokosokra – ergo a 731 ft a birtok terhe
- 120 marad. Nem fog-e így itélni a jogperben a bíró?

ⁱ szerződvénye – ö [?]

^j a – e [?]

^k eredménye – e jav.

Bocsáss meg hogy ily hosszúra nyújtám levelemet. Kérlek, hogy közelebbi válaszodban világosíts föl engem ezek iránt. Ha kell, az egész szerződést lemásoltatom Laczival, és leküldöm

Addig ís isten áldjon meg. Ölelünk mindnyájan mindnyájotokat.

125

szerető bátyád
Arany János¹

¹ egyb.

2011.

ERCSEY SÁNDOR – ARANY JÁNOSNAK

Szalonta, Octob. 19. 1865.

Kedves bátyám!

Mind két levelét vettem. S az elsőre, megvallom, nem szándékoztam válaszolni, ugy hívéen, hogy arra, általam, a 3000. forttal ugyancsak f.[olyó] hó 16án útnak indított levelem válaszul is szolgálhat.

5 A mai napon vett 2ik levelére azonban bátyámnak sietek válaszolni s illetőleg véleményemet előadni néhány szóval, a következőkben.

Én mindig azon véleményben voltam és vagyok most is hogy a Geyer miatt betáblázott 703. fort s ennek, a kincstár által bizonyosan követelendő kamatja, minket egyáltalában nem, de egyenesen Fl[eischl]t 10 illetheti, vagyis ő tartozik azt tisztába hozni. Mert igaz ugyan, hogy Kr.[alovánszky] ügyvéd, az én eredeti fogalmazványomat [!] akként változtatta meg, mint a hogyan az most már a szerződvényben áll. Azonban, az én vélekedésem szerint, ezen jezuisztikus¹ változtatásból 15 sem lehet, a világ bármely elfogulatlan bírójának is egyebet kiértelmezni, mint azt, hogy, Fl.[eischl], a birtokot tisztán, vagyis tehermentesen tartozik átadni. Mít még bővebben igazol aztán az, mi az érintett kifejezés után a szerződvényben közvetlenül áll, hogy t.i. Fl.[eischl], a vételár-hátrányt a vevőkre, teher gyanánt, átiratni kívánja.

De meg ugy áll az bármely adás-vételnél a közéletben és gyakorlatban, hogy ha a vevő, valamely terhet későbbben vesz is észre, mint a midőn a szerződvény készül, és ezen körülmény a szerződvénybe be 20 nem íratik is, – föltévéen hogy a vételárt előre egészben ki nem fizette; biz a betáblázott teher hiányával szokta azt megfizetni. Hogy pedig jelen

esetnél, a 703. fort hátralék^a tisztába hozatala Geyernel, [!] nem minket,
25 hanem Fl[eischl]-t illeti, – ez önként következik abból, hogy ezen teher,
több évvel azelőtt keletkezett, mint a mi vételünk. S mi, tulajdonképen,
nem is Geyerrel, hanem Fl[eischl]-vel szerződünk, és Geyer a szerződ-
vénybe, csak „per tangentem”² – jött be, sokkal inkább Fleischlt, mint
minket érdeklőleg.

30 Arról is teljesen meg vagyok győződve, hogy ha Fl.[eischl] csak-
ugyan oda engedné is menni a dolgot, hogy a pénz fölvételére bíróilag
intessék meg: – ez sem szolgálna neki arra nézve jogi alapul, hogy e
miatt, a 7200. fortnak kamatjára nézve követelést formálhatna. Sőt én
hiszem is, hogy ő, legroszabb esetben is a pénzt, a 703. fort hiányával is
35 fölveendi, s csupán ezen 703. fortot engedi bírói eldöntés tárgyává tenni.

Különben pedig, hogy bátyám, e tárgyban, még nagyobb meg-
nyugvást szerezhessen, jó lesz ha az ügy állását bizalmasan, akár
Görgey³ ügyvéddel, akár Horvát Boldizsárral,⁴ vagy mind kettővel is,
közli. Ők bizonyosan elfogulatlanabb, mindenesetre pedig elfogadha-
40 több és okosabb véleményt fognak ehhez adni. Hiszem, hogy bátyámra
nézve elég kellemetlen ezen dolog; de tul kell már ezen esni. Alig van
ilyes nagyobbacska vétel, mely kisebb-nagyobb mértékben kellemetlen-
séggel nincs^b kapcsolatban.

Végre is a dolog ugy áll, hogy, a mennyiben én Geyer helyzetét
45 ismerem, rajta ezen 703. fort behajtható lenne. Azonban az is igaz, hogy
miután erre nézve, a sommás bírói eljárást G.[eyer] ellenébe, alkalmazni
nem lehet, évekig el foghatnánk vele perlekedni.

Én ugyan hajlandó vagyok hinni, hogy miután már neki tudtára
van, hogy ezen dolog égetővé vált, ő azt mostanában tisztába hozandja.
50 Mert igaz ugyan, hogy ő, rendezetlen állapota miatt, rosz fizető, mit én
nem épen mostanában tapasztalok, az is igaz, hogy ő a^c haszonbéri hát-
rányt<.>^d illetőleg is odakényszerített, hogy tegnap ellene a citatoriát⁵
beadtam: – mindamellet egész bizonyossággal mondhatom, hogy őt
eddig lelkiismeretlen és becsületével nem gondoló embernek nem ismer-
55 tem. S épen ez okból, ugyanez alkalommal, írtam neki, hogy ha a 703.
fortot rögtön fizetni nem tudná is, – haladéktalanul menjen Pestre, és a

^a hátralék – százalék [?]

^b nincs – n th. vagy jav.

^c a – m-ből jav.

^d hátrányt – t jav.

dolgot Fl-[eischl]vel, vagy váltó útján, vagy valami más módon, hozzá tisztába, nehogy a dolog zavart idézzene^e elő. Hiszem, hogy ő ezt meg is fogja tenni a fizetési terminusig, de azért, mint még sem egészen bizonyos, ne tartóztassa ez bátyámat vissza, hogy ha jónak látja, másnak véleményét is megtudja.

Szokott igaz jó indulattal vagyok

szerető öccse
Ercsey Sándor^f

^e idézzem – z jav.

^f egyb.

2012.

ARANY JÁNOS – ERCSEY SÁNDORNAK

Pest, oct. 22. 1865.

Kedves öcsém!

Tegnap, leveled érkezte után, csakugyan elmentem Görgeihez. Figyelemmel megolvasta a szerződést, mind a Geyerét mind a mienket, előkérte a telekkönyvi kivonatot stb. s határozott véleménye ez:

5 1., Mi a földet nem vettük Fleischltől, hanem vettük Geyertől. A törvény ismer telekkönyvön kívüli birtokost is, s hogy Geyer ilyen volt, bizonyos az 1862-ki szerződés, meg az átíratás iránt tett lépései. Mint ilyen, tartozott ugyan Fleischlnek egy csomó pénzzel, de a föld birtokosa ő volt s így ő adhatta el is. Fleischl beléjegyzése csak annyiban volt
10 szükséges, a mennyiben pénzének biztosíthatnia kellett. Hogy pedig ez így van, világos a szerződésünk kezdetéből: „mi Geyer és neje – Fleischl és neje beléjegyzésével – eladjuk stb. Tehát az eladó Geyer, és nekünk bármely viszkeresetünk csak Geyer iránt lehet.

2. Fleischl a szerződésben csak annyiban szerepel, a mennyiben
15 neki pénzkövetelései maradnak fenn. E pénzkövetelés még határozottabb alakot nyer az által, hogy mi magunk a szerződésben felosztjuk, elkülönítjük: mennyi jár Geyernek és mennyi Fleischlnek; s az utóbbit az 1836. XX. által tiszta adóssággép jelöljük meg. Fleischl irányunkban semmi nemű evictiót¹ nem vállal; sőt azt a fatális clausulát ellenünk
20 allegálhatja.²

3. Az a tény, hogy a kincstári 703 ft. követelés a Fleisch [!] nevére is elébb táblázott be, mint a birtok mireánk átiratott volna, nem változtat a dolgon semmit. Igaz, hogy ha a birtok tovább is a Fleisch [!] nevéen marad, a kincstárnak joga lett volna a 703 fto őrajta – respective³ 25 a birtokból – behajtani, nemcsak azért, mert e kincstári tartozásra nézve, – bárhogy szóljon a szerződésök – az eladó (Fleischl) és a vevő (Geyer) együtt solidariter⁴ kötelezettek; hanem az 1850-ki bélyegpátens⁵ szerint is, (melynek 72-k §át Görgey nagy jártassággal felütötte) mely azt rendel, hogy az ily illeték mindig a birtokot terheli, és minden magán követelést megelőz, úgy hogy lett légyen bár előttünk a tizedik birtokos, ki e kincstári illetékkal adós maradt, ezt a kincstár a mi birtokunkra ma^a épen úgy betáblázhatja,^b illetőleg rajtunk behajthatja, mint ama tizediken; a mi dolgunk lévén viszkeresetet formálni amaz ellen. Tehát a kincstár irányában az adósok ma mi vagyunk, mert a birtok épen a mi 30 nevünkön van; a kincstár irányában Fleischl csak addig volt adós, míg a birtok neve alatt volt. Mi, mint magán személyek, Fleisch [!] ellen nem indíthatunk keresetet (annál kevésbbé [!] foghatjuk le ólba szöke címén⁶) a 703 ftra nézve, mert a Geyer-Fleischl féle szerződésben e teher Geyer nyakába van róva, s Fleischl ennek fizetésétől határozott 40 szavakban föl van mentve: a mit tehát a kincstár tehetett Fleischl-lel, míg nevéen volt a birtok, hogy t.i. solidarisnak tekintse Geyerrel, azt mi, magán szerződők nem tehetjük.

Ezek szerint határozott véleménye Görgeinek, hogy mi, Fleischl ellenében mindenesetre veszteni fogunk: nemcsak hogy szóperen követelését egészen be fogja hajthatni, hanem jogi perrel sem kényszeríthetjük arra, hogy a kincstári tartozást ő hozza tisztába.

Látván Görgei, hogy mégis ragaszkodom a 703 forint levonásához, s azt gondolva, hogy talán nem szeretnék most egészen megfizetni, egy kisegítő módot ajánlott, t.i. azt: fizessem most meg a 3600 fto levonás 50 nélkül, s az így nyerendő egy év alatt szorítsam rá Geyert a kincstári adósság letisztázására. De figyelmeztetvén, hogy ebben alig nyernék valamit, sőt más oldalról bizonyosan vesztenék: mert meg kellene fizetnem először a 7200 ftnak egy évi kamatját, a mi 432 ft, másodsor a még fenmaradó 3600 ftnak is egy évi kamatját, a mi 216 ft; ez már 648

^a ma – besz.

^b betáblázhatja – össz.

55 fira megy, tehát annyira majd nem, mint a^c kincstári követelés; melynek
Geyeren behajthatása még különben sem épen desperált⁷ ügy, lévén neki
tücski-hajtskija⁸ ez idő szerint elég: midőn ezekre figyelmeztetém, mon-
dok, határozottan azt javasolta, fizessem ki Fleischlt egészen, ne tegyek
60 kincstári adósság letisztázására. Megkísérhetem ugyan Fleischlt, ha
rábírhatom, hogy e hiával [!] fölvegye (bár ehhez, hallva tőlem, hogy
Kr.[alovánszky] eszeli⁹ a zsidót, nem sok reménye<m> van): de ha ma-
gától nem teszi, ne hagyjam törésre menni a dolgot, mert ha ő, Görgei,
lenne a bíró, ő is elmarasztana, a fennálló törvények és rendeletek sze-
65 rint.

Ama záradékra nézve, hogy t.i. „Fl.[eischl] irányában semmi te-
hernek előfordulni nem szabad” – azt mondá, hogy az, előleg,^d és úgy
tekintve, a mint hangzik, nem okozhatott gyanút a szerződés kötésekor,
mert a bíró előleg úgy értelmezhetné volna, mintha Fleischl az ellen
70 tenne óvást, hogy időközben semmi se tábláztassék az ő nevére, s így
mintha még a mi javunkra tette volna azt belé: de utólag véve a dolgot,
szándékos mesterkedésnek tűnik föl, s arra mutat, mintha (legalább
Geyer és Kr-[alovánsz]ky) egyet értettek volna. Utólag minden esetre
káros nekünk, mert Fl.[eischl] allegálhatja 7200 ft. követelésének tiszta-
75 adóssági minősége mellett, a mi egyébaránt fölösleges.

Ezek így lévén, kedves öcsém, én nem tudom, járjak-e még to-
vább. Horváthoz restelek [!] menni, mert nem akarnám hogy a dolog itt
Pesten nagy publicitásra menjen; már pedig ö,^e Csengeryékkel stb. való
egybeköttetéseinél fogva, elterjeszthetné épen azon körökben, hol még
80 semmit sem tudnak s nem akarnám hogy tudjanak róla. Meg vagyok
győződve, hogy G.[örgei] teljes lelkéből szólott: s összehasonlítva vé-
leményét a tiédde, annyit bizonyosan látok, hogy az ügy megnyerése
legalább is kétes, mert íme két tapasztalt és bizalmas ügyéd, [!] ki min-
denik javamat akarja, egészen eltérő véleményt mond: nem akarom
85 magamat kitenni a harmadik risicónak, a bíró ítéletének. Ha Fleischl
fölvénné is circa 800 ft hijával, és csak ez iránt indítna is pert, akkor is
megítélnének 432 ft kamatot és a perköltséget: minek riskirozzuk^f ezt is?

^c a – besz.

^d előleg – ű [?]

^e ő – ő [?]

^f riskirozzuk – u jav.

Úgy gondoltam, megpróbálom capacitálni a zsidót, vegye fel e hiával,
[!] s ha nem veszi, az 1sö novembert nem hagyom elmúlni fizetés
90 nélkül. Akkor aztán téged instállak¹⁰ alássan, és kérlek minden szentek-
re, légy rajta, hogy Geyertől bekaphassuk a már kamatjával 800 ftra
menő járadékot, s letisztázhassuk. Ha tudtuk volna, mondja Görgei,
abból a 4600 ftból kellett volna ezt levonnunk brevi manu,¹¹ melyet
Geyer^g a szerződés alkalmával kapott, s melynek megfizetése által ki
95 hagytuk bújni a 703 ft rögtöni letisztázása alól. Nem lehetne-e, ha most
a 900 ftot meg találja fizetni, azt mondani neki: ebből 800 ft a kincstáré;
nyugtatjuk az urat hogy letisztázta becsülettel; tessék az árendát is be-
hozni? Ha ez nem lehet, akkor pörölnünk kell vele.

Ime leirtam mindent, a mit G.[örgei] mondott, s a mire^h én elhatá-
100 roztam magamat. Ne véld pedig, mintha én tégedet<,> legkissebbé [!] is
vádolnálak magamban, a szerződés körüliⁱ eljárásodért. Görgei azt
mondja, a szerződés jól van kötve: oly helyzetben – nem tudva semmit a
kincstári adósságról – másképen nem is lehetett. Nem mi szerződők^j
vagyunk az oka, hogy így ellenünk fordult a körülmény, hanem az a
105 kivételes előjog, melylyel a kincstári követelés bir. Ha ezt tudjuk, bizo-
nyosan nem engedték volna Geyert elszabadúlni a 3600 fttal.
Legveszélyesb, ugymond, a szerződés keltétől az átírásig terjedő idő
szak: akkor a vevő le ne vegye szemét a telekkönyvről soha, ha tiszta
birtokot akar kapni.

110 Áldjon meg az isten, édes öcsém. A mit közelebb deakúl irtam
volt,¹² arra nézve, a nélkül hogy egészen nyíltan beszéltem volna, meg-
nyugtatott Görgei. Bocsáss meg a sok irka-firkáért, és fogadd, őszinte
köszönetem mellett, mindenkori rokoni jó indulatom kifejezését. Öllelek
a tieiddel

115 szerető süved¹³
Arany János^k

^g Geyer – besz.

^h mire – nt-ből jav.

ⁱ körüli – ú [?]

^j szerződők – ő [?]

^k egyb.

2013.

ERCSEY SÁNDOR – ARANY JÁNOSNAK

Szalonta, Octob. 23. 1865.

Kedves bátyám!

Ámbár én G-[örgey]nek, igen szép és szabatos véleményét,¹ a fenforgó ügyre nézve, sajátommá még most sem tehetem, mert^a hogy az ügyet, magok Fl-[eischl]ék is legalább kétes-nek látják, mutatja az,
5 hogy^b bátyám körül, az egy év lefolyása óta, mind Fl.[eischl], mind Kr.[alovánszky] kapacitáló szándékkal többször megfordultak, mit bizonyosan nem tevének vala, ha a dolgot, magokra nézve, minden kétségen kívül állónak látják: – mindamellet nem ellenzem, hogy G.[örgey] véleménye elfogadtatván, a zsidó atyafi egészen kifizetessék.

10 Annyival kevésbé kívánom pedig ezt ellenezni, mert <nem egy> a helyett, hogy mi Geyerrel, a 703. fort végett, hosszadalmasabban perlekedjünk, van egy könnyebb és egyszerűbb módja is annak, hogy a kincstárnak azon követelése behajtsassék.

Ugyanis Geyerre azon százalék, mint a telekkönyvi kivonat is igazolja, még 1862-ben kivettetett. S azóta neki, részint folyamodgatás, részint az exequálásra² megbízott adóhivatalnokok lekenyerezése által, sikerült a végrehajtást egész mostanig elkerülnie. Hogy a kincstári közegek, Geyer irányában, nem tisztán, vagy legalább nem „erélyesen” jártak el: erre elegendő bizonyíték azon tény, hogy bár Geyernek több ezer
20 forintot érő ingósága, egyebek között 2-3000. db birkája folyamatosan volt és van: mindamellet a 703. fortot tőle, 3–4. év alatt nemcsak be nem hajtották, de azt, minden valódi ok és alap nélkül csupán a mult évi Septemberben, akkor tábláztatták be, midőn valahogyan tudomásukra jutott, hogy Geyer és Fl.[eischl] a birtokot eladni akarják.

25 Ha hát Geyer, a közelebbi napokban hozzá intézett figyelmeztető levelem daczára is, folyó hó végeig Pesten meg nem jelenik, és a 703. fortot tisztába nem hozza: – az esetben bátyám, a Fl-[eischl]től nyerendő nyugtát úgy szerkeztesse, [!] miszerint abban nyilvánosan befoglaltassék, hogy Fl.[eischl] a 703 fortot, annak ellenére, hogy az az ő terhéről
30 lett betáblázva, mint egyenesen Geyer és nejeére kirótt százalékot, a fize-

^a mert – rt- jav.

^b hogy – h jav.

tésnél, levonás utján, letisztázni nem engedte, hanem azt Geyer és bátyám között tisztába hozandó ügy gyanánt fenhagyta. [!]

Ezen nyugtatványnak és a megküldött telekkönyvi kivonatnak okmányokul leendő felhasználása – s a fentebb érintett körülmények
35 leírása mellett aztán, a Pesten székelő pénzügyi ügyészséget, mint a kincstárnak, Bihar megyére nézve^c is képviselőjét, biróilag meg kell intetni,^d hogy Geyertől, a nála 4. év óta hátrányban lévő százalékot, haladék nélkül, hajtassa be. Jó lesz azon intőlevélbe egyszersmind beletéetni azt is, hogy Geyernek és nejének, több ezret érő ingóságai van-
40 nak, s hogy a végrehajtásnak, irányukban semmi akadályja.

Én teljesen hiszem, hogy az ily módon történendő eljárásnak kívánt eredménye fog lenni; annyival inkább, mert G.[eyer] irányában a kincstárnak egyenes végrehajtási joga van, – mig ellenünkben a kincstári ügyészségnek, ha a százalékot mi rajtunk akarná megvonni, perlekednie
45 kellene. – Ez által aztán egyszersmind, a Geyerrel való perlekedéstől, mi is menekülni fogunk.

S ha a <Geyer> kincstári ü:[gyészség]^e megintésének csak ugyan [!] meg kell történni, sürgessék meg azt bátyámék, hogy a G.[eyer] és neje^f exequalása végett haladék nélkül intézkedjék. S mihelyt ezen intézkedés megtörténik, ez iránt értesítsen engem bátyám, hogy a helybeli
50 cs.[ászári] k.[irályi] adóhivatalnál, a végrehajtás foganatosítását sürgethessem.

A Jani 3000. forjtját, még folyó hó 16án utnak indítottam. Ugyhiszem ezóta megkapta azt bátyám?

55 Azt sem tudom hogy Laczi szives volt-e Czégély Ferencznek³ átadni azon levelet, melyet én a 3000. forttal együtt küldtem volt; holott pedig őt ismét meg kell kérnem, hogy a mellékelt levelet „a Hon” szerkesztőségéhez minélelőbb juttassa el.

Mindnyájok [!] ölelvén, vagyok

60

tisztelő öccse
Ercsey Sándor^g

^c megyére nézve – re n jav.

^d intetni – t n-ből jav.

^e kincstári ü: –besz.

^f neje – a bal margóra írva, besz.[?]

^g egyb.

2014.

ARANY JÁNOS – LONOVICS JÓZSEFNEK

[Pest, 1865. október 31.]

478/K.

Nagyméltóságú Érsek úr !

A M.[agyar] T.[udományos] Akademiának folyó hó 30-án tartott
ülésében elhatároztatván, hogy az akadémiai palota elhunyt építőjének
5 néhai Stüler¹ berlini építésznek a palota lépcsőzeti csarnokában felállítandó szobra latin felirattal láttassék el; ily felirat készítésére egy bizottságot nevezett ki; melynek f.[olyó] évi november 2-án délelőtt 11 órakor az akadémiai épületben tartandó ülésére² Nagyméltóságodat, mint kinevezett igazg.[atói] tagot, elnöki megbízás folytán alázattal fölkérem.³

10 Maradván teljes tisztelettel

Pest, oct. 31. 1865.

Nagyméltóságodnak

alázatos szolgája

Arany János^a

titoknok.

15

n[agy]m[éltósá]gu Lonovics József Érsek úr ő Ex[ellenciá]jának

^a egyb.

2015.

ARANY JÁNOS – ERCSEY SÁNDORNAK

Pest, nov. 3. 1865.

Kedves öcsém Sándor!

„Sok bajnak utána az ősz dalia”¹ itt küldi a nyugtatványt 7200 forint lefizetéséről. Kérlek minél hamarább légy szives kitábláztatni, mert ez annak a rendeltetése.

5 Bizony keményen megdolgozta e pár hét a nélkül is zúgó-búgó, s akad.[émiai] gondokkal most épen túlterhelt szegény fejemet! Elmondom „rövid summáját”² az itt törtéteknek.

Múltkori levellem elküldése után kerestem H.[orváth] Boldizsárt,³
de az oda volt Szombathelyen, követkedni. Másnap Tóth L-[örinc]et⁴
10 fogtam el, s a kérdést, nevek nélkül, csupán A. B. C.-vel jelölve a három
egymásra következő birtokost, adtam eléje, hogy egészen objectiv
ítéletet halljak. Minden habozás nélkül azt mondotta, hogy C-nek Á-n
semmi keresete, A-nak semmijét le nem foghatja, csak B-n követelheti a
betáblázottat. A. csak addig volt a kincstárnak solidaris⁵ B-vel, míg a
15 birtok az ő nevéen állott; azután a solidaritas C-re ment át a birtokkal
együtt. Szóval egészen úgy beszélt, mint Görgei.

A dolog ily állásában nem is volt több reményem, mint az, hogy
Fl.[eischl] egészen kifizetttévén, Geyer ellen kereskedjünk. Elmentem
még is a zsidóhoz, úgy 25-ike táján, ha birhatnám valamire. Fleischlnek
20 csak a fia volt otthon,⁶ az öreg Bécsben gyógyíttatja magát, isten tudja
meddig. Ezzel hát semmit sem végezhettem, csak megmondtam neki,
hogy fizetnék 1-én, de egy kis nehézség van. Pár nap mulva elküldötte
hozzám Kralovánszkyt, s ettől fogva szüntelen folyt a parlamentirozás.⁷

Mindenek előtt én ahhoz ragaszkodtam, hogy levonom a 800 ftot,
25 keressék ők Geyeren. Ha fölveszik jó, ha nem, birói kézhez megy a
pénz. Kr.[ralovánszky] csakugyan nem érzette magát oly biztosan, mint
a consultált „korona ügyész” urak; elismerte, hogy nem tud bélyegtör-
vényt,⁸ mely szerint azt akár Fleischlre, akár mi ránk be lehetett volna
táblázni; de tartotta magát szerződéséhez,^a hogy „Fl.[eischl] irányában
30 semmi tehernek előfordulni nem szabad” – s ebből következtette, hogy,
miután be van táblázva, csakugyan a mi terhünk az. Én replicáztam: igen
de, az ítéletben, melyet Fl.[eischl] mostanában megkapott, ők ketten,
Geyer és Fl.[eischl] mondatnak ki solidarisoknak: absurdum, a kettejük
adásvevéséből származott terhet, egy harmadikra tolni. Ő erre ajánlá,
35 hogy jól van, hisz ők a pénzt 800 ft hijával fölveszik, ne is tegyem birói
kézhez; csak a 800 ftot hagyjuk fel birói eldöntés végett. Igen de, mon-
dám én, akkor Fleischl majd az egésznek egy évi kamatját követeli,
minthogy 1-jén nem fizettem le az összes tartozást. Erre Kr.[alovánszky]
biztatott, ő reményli hogy Fl.[eischl] nem formál ily követelést; de én
40 tartottam tőle, még attól is, hogy a Geyer által állítólag meg ígért fele-
kamatból is nehézséget csinál, még akkor is, ha mind lefizetném 1-én a
tőkét. Legnagyobb baj volt, hogy Fleischl és neje nem voltak itthon s

^a szerződéséhez – szerződéséhez [?]

nem lehetett tudni, mit mondanak mind ehhez. Én már attól féltem,
kutya van a kertben,⁹ mert a dolog napról napra húzódott, a fizetés for-
45 mája iránt mégsem birtunk eligazodni. Attól tartottam, hogy ezek oda
dolgoznak, hogy én 1.ső novemberre se ne fizethessem (nem levén ki
fölvegye) se őket (mind folyván az alku) meg ne unszolhassam tanúk
előtt a pénzzel, se bíróilag meg ne inthessem annak fölvetelére. Így
50 aztán, gondolám, ha elmúlik az 1-ső, könnyen beszélnek, követelik a
pénzt levonás nélkül és kamattal – s tudván ügyvéd-tanácsosimtól, hogy
ez nekik meg fog ítéltetni, nem kis tremában¹⁰ valék. Oct. 31-én oda
törekedtem tehát, hogy valami dóczé¹¹ legyen kezemben, melylyel ha
szükség talál lenni, bizonyithassam, hogy én nov. 1-re kész voltam fi-
55 zetni, és csupán a köztünk folyó alkudozás, meg Fleischl távolléte okoz-
za, hogy nem fizettem pontban a határidőre. October utolsó napján, sok
parlamentizálás után, már annyira haladtunk volt az alkuban, hogy
Kr.[alovánszky] egy kétoldalú egyességformát tett föl, mely szerint én
elismerem, 1.^b Hogy^c Fleischl az egészet nyugtatványozta, jöllehet 800
ft hiával vette föl. 2. E 800 ftot köteleztetem^d a pesti takarékpénztárba
60 letenni. 3., Ha Geyer 2 hó alatt a kincstári tartozást le <nem> tisztázná,
vagy a kincstár más-kép le <nem> venné, akkor e 800 ftot, kamatjával
együtt Fl.[eischl] kapja. 4., Ha ez nem történnék, két hónap múlva az
alapszerződvényben^e kijelölt (pesti) bíróság dönti el, kinek a dolga
Geyerrel eligazítani a pört. – Ennek a két hónapnak megértésére tudnod
65 kell, hogy Kr.[alovánszky] megígérte.^f hogy rövid úton, azaz a kincstár-
hoz folyamodás, vagy a <financz> pénzügyi ügyészség megintetése
utján, ő Fleischl nevében procedálni¹² fog Geyer ellen, de ezt szerződés-
be tenni nem hagyta, nehogy elismerni láttassék a szavatosságot. – Én
70 tehát ez alkut elfogadtam, követelve azonban, hogy addig is, míg ennek
egyik példánya megjárja Bécset, a másikat az ifjú Fleischl még az nap
irja alá; s adja át nekem; – oda czélozva ezzel, hogy ha a vén Fl.[eischl]
csakugyan nem akarna tudni semmit az egészről, bizonyithassam, hogy
ő nem volt honn a fizetés napján, és hogy <k> fia, ügyvéde és köztem
egyre folyt az alkudozás. Megkapván így az ifju aláírását, a nyugtat-

^b 1. – besz.

^c Hogy – **H h**-ból jav.

^d köteleztetem – **te** besz.

^e **alapszerződvényben** – **alap** a lapszélen besz.

^f megígérte – meg ígérte [?(a sor végén az elválasztójel hiányzik)]

75 ványt, elkészítve a mint látod és stemplizve, én is átadám neked; az ifju
Fl.[eischl] mégazon [!] éjjel felküldötte Bécsbe, s midőn nem is vártam,
tegnap délután, hozzák diadallal Kralovánszky és az ifj. Fl.[eischl] s
viszik el a 6400 fto; a 800 fto takarékönyvet^g nálam hagy-
ván, valamint az erre vonatkozó egyességnek Fleischlék (az öregek)
80 által aláírt példányát is.

Tantae molis erat...!¹³

Én azt hiszem, e szerződés valamivel előnyösebben ütött<,> ki,
mint ha Fleischlt egyszerűen kifizettem volna. Ha Kr.[alovánszky]
ígéretét (melyet a pénz fölvételek is ismételt) beváltja s folyamodik
85 hogy Geyeren a kincstári követelés hajtassék be: talán lesz valami
sükere, vagy Geyer addig másképp is letisztázza; mindenesetre nyereség
az, hogy nem kell nekem (a közgyűlés ezer gondja és terhe közt) szalad-
gálni most mindjárt, hogy a pénzügyészség szorítsa meg Geyert. Két
hónap múlva, ha akarom, a dolgot birói eldöntés tárgyává tehetem, s ha
90 van csakugyan egy kevés jog az én részemben, nem mondtam le róla. Az
említett egyességlevél [!] (melyet ha látni kívánsz, elküldöm) csak any-
nyit constatál, hogy „Fl.[eischl] azt véli mi tartozunk szorítani Geyert, mi
pedig ellenkező meggyőződésben vagyunk” – tehát a lehető jogot min-
denik félnek fentartja.

95 Ime „kibeszéltem magamat” mint bármelyik peres asszonyod.
Most elvárom jóvá hagyó vagy kárhóztató válaszodat, és ölelve
mindnyájotokat maradok

szerető sógorod
Arany J^h

100 U.I. Laczinak egy hozzád irt levele, úgy látszik, elveszett, az, a
melyikben elmondja a Lajos könyvei esetét, s én tudósítlak a 3000 ft
megérkeztéről.¹⁴

^g könyvet – e é-ből jav.

^h egyb.

2016.

ERCSEY SÁNDOR – ARANY JÁNOSNAK

Szalonta, Nov. 10. 1865.

Kedves bátyám!

Utolsó levelére, pár szóval csupán annyit kívánok válaszolni: mikép, Fl.[eischl] irányában, a fenforgó [!] körülmények között, a száza-
5 lékot illetőleg, sem eszélyesebben, sem okosabban eljárni nem lehetett, mint a hogyan az megtörtént.

Jó lesz azonban, majd későbbben megsürgetni Kralovánszkyt, hogy ő, a pénzügyi ügyészséget sürgesse. S ha a pénzügyi ügyész Geyernél, a foglalást eszközöltetni fogja, akkor a 703. fort baján nagy részben tul-
10 leendünk.

Jelen alkalommal egyszersmind küldök két^a felzetet,¹ melyek<ből> mutatják, hogy mind a 7200. fort kitáblázásaért, [!] mind a birtok külön telekkönyvezéseért folyamodtam. Küldöm pedig ezen felzeteket tudá-
15 más [!] – és levéltárba tétel végett.

Geyer, a bérleti hátrányért, folyó Nov. 6ára vala megidézve. Ő maga, a bíróság előtt meg nem jelent, hanem ügyvéd által képviseltette magát. Kivel is én oly birói egyességre [!] léptem, mely szerint Geyer kötelezi magát, a most már hátrányban lévő 900. fortot December 6ára, végrehajtás terhe alatt, lefizetni. Ha tehát akkorra sem fizetne; őt azon-
20 nal exequáltatom.

Egyébiránt tudára adatott Geyernek, hogy ha a jövő angariát² sem fizetné pontosan – én a bérletet, minden további kimélet nélkül, [!] megszüntetem és az ő kárára ugy adom ki valakinek, a mint azt kiveszik.

Laczi levele, a Lajos könyveivel együtt, a mint ezt talán már a
25 multkor is írtam vala, egy kissé későn megérkezett<ek vala>^b.

Mindnyájokat ölelve vagyok.

szerető öccse
Ercsey Sándor^c

^a két – t jav.

^b megérkezett<ek vala> – ett jav.(megérkeztek vala kifejezésből)

^c egyb.

2017.

KRIZA JÁNOS – ARANY JÁNOSNAK

[Kolozsvár, 1865. november 12.]

Mélyen tisztelt Tekintetes Titkár Ur,

A Magyar Akademia által az Unitariusok kolozsvári Collegiuma Könyvtárának küldött könyveket szives hálával köszönve, vételi elismervényül ím e lapot hivatalos aláírásunkkal ellátva ezennel visszaküld-
5 jük – méltóztassék a' Tekintetes Titkár Ur a' szokott módon intézkedni eziránt.

Lévén a legszivesb tisztelettel

Tekintetes Titkár Ur

alázatos szolgálja

Kriza János

10 Kolosvár Nov. 12. 1865.

Unitárius p[üs]p[ö]k

^a cyclust – t jav.

2018.

ARANY JÁNOS – CSAPLÁR BENEDEKNEK

[Pest, 1865. november 17.]

Főtisztelendő Úr!

Az akad[émiai]. nagy jutalmak rendjét¹ vizsgálva, lehetőnek tűnt fel nekem, hogy ámbár még eddig csak a Math.[ematikai] nagyjuttalom kiadásáról volt szó a közelebbi nagy gyűlésen, lehetséges, hogy a
5 philosophiai is szóba jövend,² miután az Ügyrend 92-ik pontja szerint az 1859-64 cyclust^a éri a jutalom, mely már letelt. Igaz ugyan, hogy valamint a tavalyi nagy gyűlés 1863-ra, úgy e mostani még 1864-re szólana; de miután ily későre haladt, meglehet e két év egybe foglaltatik. Miután a math.[ematikai] jutalomnál követett eljárásra, hogy t.i. az írók ver-
10 senyműveik beküldésére felszólíttassanak,³ talán már idő sincs: annyi mindenestre nem ártana, ha a t.[isztelt] osztály körültekintene, hogy azon esetre, ha e jutalom csakugyan kiadatik, kész lehessen válaszával. Természetesen mind a fő, mind a mellék Marcibányi-juttalomra⁴ tekintet-

tel kellene lenni. Ennél fogva Főtisztelendő Urat, mint legrégibb rendes
15 tagot az osztályban,⁵ figyelmeztetni kívántam e lehetőségre.

Teljes tisztelettel
Pest, nov. 17. 1865.
Főtisztelendő Úrnak

20

alázatos szolgája
Arany János^b
titoknok.

^b egyb.

2019.

ARANY JÁNOS – TOLDY FERENCNEK

[Pest, 1865. november 17.]

527/K.

Nagyságos Királyi Tanácsos és
Akadémiai Rendestag Úr!

A minden évben nyelvtudományi megjelent értekezéseket illető
5 Sámuel-díj 1864-ben 1862-ki értekezésnek adatván ki; miután az idei
nagygyűlés^a ily későre haladt, lehetővé vált hogy most már mind 1863-
ról, mind 1864-ről kiadassék.¹ Azonban mielőtt e tárgyban az osztályhoz
körlevelet intéznék, kívántam Nagyságod becses véleményét kikérni.

A Marczibányi 40 ft 1866-ra s a Gorove-díj 1867-re szintén most
10 volna kitűzendő;² az utóbbit nem tudom széptani lesz-e miután az Ügy-
rendben három tárgy „erkölcstudomány” „széptan” „miveltségtörténet”
van megnevezve:³ e tárgyak szerint megy-e a válogatás, vagy a két osz-
tály között?

Becsés választát ohajtva, tisztelettel maradtam⁴
15 Pest, nov. 17. 1865.
Nagyságodnak

alázatos szolgája
Arany János^b
titoknok.

^a nagygyűlés – y g-ből jav.

^b egyb.

2020.

TOMPA MIHÁLY – ARANY JÁNOSNAK

[Hanva, 1865. november 22.]

Kedves jó barátom!

20 A kedves komámasszony leveléből értem: hogy vártál tőlem egy pár sort. De mit tudnék én neked írni? jót nem tudok, roszat nem akarok, pedig – a valóságot irván – ezt kellene írnom. Aztán hallom: hogy magatok is gyengélkedtek.^c Én folyvást roszul, mindennap rosszabbul vagyok; a fordulat, a javulás legkisebb jele nélkül. Hátam iszonyúan fáj, kegyetlen szívdobogásaim vannak folyvást, ejjel-nappal; [!] elsoványodtam, erőm elveszett; e mellett nagy nyugtalanság és izgatottság kínoz szüntelen. Egyszóval nagyon roszul vagyok. Ide járúl a lelki nyugtalanság, tépelődés, ama veszélyes gerincz-bajra gondolás; a magány, a tél sat. Sorsom tragoediája még az is: hogy nem hiszik illetően állapotomat,

30 mindent képzelgéseimre rónak fel, mi természetesen ostobaság. Nem állítom én: hogy nincs az is;⁵ de a baj oka és alapja mindennek s folytonos szenvedéseim. Mikor lesz belőlem ember ismét? nem tudom; s lesz-e valaha? Kétséges. De nem mehetek ellene, majd eljő, minek jönie kell.

35 Ime kedves barátom! ilyen dolog az, mit én írhatok Neked, ilyet pedig minek írni.

Isten áldjon s tartson meg benneteket mindközönségesen!

Hanva, november 22. 1865

Szerető barátod
Tompá Mihály^d

^c gyengélkedtek – e é-ből jav.

^d egyb.

2021.

EÖTVÖS JÓZSEF – ARANY JÁNOSNAK

Sz[en]t.Tornyan¹ [1865.] 28/11

Tisztelt barátom!

Kérlek légy oly jó s adjál öcsémnek² 10 karzati jegyet.³ 4 családomnak való, – a többieket már régen olyanoknak ígértem kik úgy is a

nagyobb aláírok [!] közé tartozván, legalább ha általam elégitetnek ki
5 nálad nem alkalmatlankodnak. Teljes csendben élek, s itt a pusztán kül-
ső láрма nem zavar de még nem tudok írni.⁴ Nem tudom, mi lesz
belőlünk.⁵ [!] Ég áldjon meg 5-én estve Pesten leszek.

hived
Eötvös

2022.

ARANY JÁNOS – POMPÉRY JÁNOSNAK

[Pest, 1865. december 2.]

557/K.

Tekintetes Úr!

Az Igazgató^a Tanács és Akadémia tagjaiból alakult Bizottság, mely
a közülési ünnepély^b teendőivel fel van ruházva, f.[olyó] hó 1-én tartott
5 ülésében, mint az /^c alatti jegyzőkönyvi kivonatból kitetszik,¹ Tekinte-
tes Urat kéri fel a közülés napján díszörségül felállítandó egyetemi
ifjúság vezérletére kinevezett akadémiai küldöttség^d egyik tagjául.

Mely küldetésnek elfogadását kérve, tisztelettel maradok.

Pest, dec. 2. 865

10 Tekintetes Úrnak

alázatos szolgája

Arany János^e

titoknok.

^a Igazgató – I i-ből jav.

^b ünnepély – ű [?]

^c A fordítás jellel [/.] megegyező jel a szövegben, illetve a bal margón.

^d küldöttség – ű [?]

^e egyb.

2023.

ARANY JÁNOS – HORVÁTH CYRILLNEK

[Pest, 1865. december 4.]

Főtisztelendő Úr!

A közelgő nagy gyűlést¹ megelőzőleg szükséges lévén az akadémiai Osztályhoz előtanácskozásra összehíni: szerencsém van Főtisztelendő urat mint a philosophiai Osztály legidősb rendes tagját ezennel
5 fölkérni, hogy mint osztályelnök méltóztassék e tanácskozmány idejét kitűzni; mely véleményem szerint dec 6-án d. u. 5 órára volna teendő legalkalmasban.

Ki teljes tisztelettel maradok

Pest,^a dec. 4. 1865.

10 Főtisztelendő Úrnak

alázatos szolgája

Arany János^b

titoknok.

^a Pest – P jav. [?]

^b egyb.

2024.

ARANY JÁNOS – SZÉL KÁLMÁNNÉ ARANY JULISKÁNAK

[Pest, 1865. december 12. körül]

Édes gyermekeim!

Illő, hogy én is megköszönjem nektek azon szíves jókívánatot, mellyel rólunk, házasságunk 25 éve leteltével, megemlékeztetek.¹ Adja Isten, hogy még néhány boldog évet tölthessünk együtt, de nemcsak mi
5 ketten együtt, hanem veletek, édes lelkeim.

Azt a napot² szerettem volna egy kis örömnéppé tenni, de egy az, hogy nélkületek örömünk nem lett volna teljes, más az, hogy éppen azokban a napokban édesanyátok egészsége nem volt a legjobb, s én is sok hivatalos gonddal valék elborítva – biz az egész csendben folyt le és
10 a szokott egyhangúsággal. Megemlékeztünk róla mi magunk, csendesen, homoeopaticus³ állapotunkban még egy poharat sem koccintva; de nem

híttünk senkit, és nem emlegettük senki előtt. Pedig számítottam volt rá,
hogy majd egy kis baráti körben elmondom, hogy még sincs nekem
miért zúgolódní a sors ellen valami nagyon: 48 éves koromra két gyer-
15 mekem tőrhetően fölnevelve, egyikkel magam már nagyapa – a másik is
ott áll, hogy ide s tova – megélhet; hogy 25 évünk mint egy boldog óra
röppent el; hogy azt a megelőző szíves női gondot, melyben édesanyád
folyvást részesített, soha én meg nem hálálhatom; hogy vénségünkre, ha
kincseket nem, annyit szereztünk mégis, ami megmentene a koldulás
20 szégyenétől etc., szóval hogy mégis jó az Isten, s hálátlan volnék, hogy
egyre-másra véve panaszkodnám, – de biz' abból az estélyből semmi
sem lett, és a dictio⁴ elmaradt.

E helyen, édes Juliskám, küldök én neked egy verset,⁵ melyet a pa-
lota megnyitására⁶ írtam (de nehezen fogom elszavalni). Itt van:

25

Dec. 11. 1865.

A Tudománynak háza vagyon:
Ennek örüljek hát ma nagyon?
Kell gyalogolni a lelkem' agyon,
Nyári melegben, téli fagyon.

30

Szépen a malmot befejezték,
Csak az egy molnárt kirekeszték;
Kormányos evezzen a gálya után:
Igy akará ezt a kapitány.

35

Nincs, ki ne lássa, bár csupa vak,
Hogy kocsis helye kocsin a bak:
Ha leszorítják, hajtja gyalog:
Csakhogy ez aztán lassú dolog.

40

Ámde ki vallja ebben a kárt?
Nékem ez a kis séta nem árt,
Pezsgeti vérem, tart melegen:
Csak a szekéren baj ne legyen.

45

Nem palotába – vesszen a fény! –
Nem oda vágytam, s gondolok én;
Vontak erővel, kór-nyavalyást,
S dísze nekem Dejaníra-palást.⁷

Egyszerű kunyhó – ott keleten!
Rakja reménydús képzeletem;
Oda sóvárog e fáradt tetem;
Küszködöm, várok, míg tehetem.

50 Tavaszi fecskék, dal kedvesi!
Jöjtek, Isten kőművesi',
Rakjatok ott egy fecske falat: –
Megpihen a költő az alatt.

Eddig van. Hanem az „Isten kőművesin” kívül úgy tartom, szükség
55 leend a szalontai cigányokra és Borbély János⁸ uramra is, mindenek előtt
pedig egy telekre, miután a más ember házeresze alá bajosan lehet rakni.
Ezért, édes fiam Kálmán, vedd elő alkalmilag tavalyi patientiádat⁹ és
figyelj a telek-eladás-vevés-árulási lehetőségek esélyeire,¹⁰ mert ha az
Isten úgy akarná, tavasszal már csakugyan kezdenünk kellene valamit.

60 Az én picci pirosodó Piroskámat csókolom, szüleivel együtt. Áldjon
meg a jó Isten, kedves fiam!

szerető apátok

A. J.

2025.

ARANY JÁNOS – ERCSEY SÁNDORNAK

[Pest, 1865. december 16.]

Kedves öcsém!

Sok bajomból kibontakozva és a Juliska miatti leverettségből is
üdülve egy kissé Kálmán mai tudósítása által – melynek folytán alkal-
mat veszek kedves Lina húgomnak ezerszer megköszönni jószágos ápo-
5 lását,¹ mit soha meg nem hálálhatok eléggé – eszembe jutott a
„temporaneum”² ügye, és mivel Laczi éppen ír Kálmánnak, felhasználom
ez alkalmat, hogy pár szóval értesítsek, mi történt – vagy inkább mi
nem történt az anthi birtok ügyében.

Tehát nem történt, hogy Kralovánszky – bár többször ígérte és én
10 jól megmagyaráztam – az itteni fő pénzügyérséget admoneálja;^{a3} a he-

^a admoneálja – á besz.

lyett (ha igaz) azt a nyomorult lépést tette, mint kérdésemre Laczi
utján válaszolá, hogy a szalontai adóhivatalhoz folyamodott nov 8-án,^b
sürgetve a százalék behajtását. Ez jó formán annyi mint semmi: ha az
adóhivatal le van kenyerezve, fülét sem mozdítja a sürgetésre, hanem
15 marad minden ügy, a mint volt. E szerint én nem tudom, mit csinálók
Kralovánszkyval. Jó volna tán mégis ott megtudni, történt-e ily sürgetés
beadása s általában hajt-e rá valamit az adóhivatal. Azután nem lesz más
mód, mint nekünk interpellálni az itteni fő pénzügyéséget; mert
Kralovánszkyt és Fleischert (!) már semmi doce⁴ által nem kényszerítethet
20 tem újabb lépésre, csupán az van hátra, hogy januárban (a 2 hó letelté-
vel) vagy pereljek velök, vagy fizessek. Én a kapott ügyvédi vélemé-
nyek nyomán az utóbbit fogom cselekedni.

Gondolom, hogy Geyer hasznobért sem fizet. Félek meggyűl vele
a bajunk, s hogy az az ember most vesztét érzi. Azonban, elvárom
25 tudósításodat, mi történt dec. 6-án. Én attól tartok, az az ember csődöt
mond, különben nem hagyná dolgait úgy összezavarodni. Lehet, hogy a
jóságot csak azért bérelte ki minden áron, hogy kedvet csináljon a vételhez,
s maga meneküljön ama teher alól, tudva hogy úgy sem fogja ő
azt a hasznobért fizetni; sőt ily szándékkal a százalékot is a nyakunkba
30 csapta. Hanem már mindegy, benne vagyunk.

Isten minden jóval áldjon meg! Lovassyt⁵ még nem láttam. Fogadd
legmelegebb üdvözlésemet!

Pest, dec. 16. 1865

szerető bátyád
Arany János^c

35

^b nov 8án – besz.

^c egyb.

2026.

SZÉL KÁLMÁN – ARANY JÁNOSNAK

[Elveszett]

[1865. dec. 18.]

[Távirat Arany Juliska állapotáról:] „a beteg nincs remény nélkül”.

2027.

ARANY JÁNOS – CSENGERY ANTALNAK

[Szalonta 1865. december 21.]

Kedves Barátom! Laczi megírván a családiakat, én egy kevés hivatalost írok.¹ Legsietősebb dolgom az Üléssor elkészítése lett volna. Hogy a nyomás el ne késsék, ide rekesztem, kérlek Saskunak² juttasd kezébe, hogy vagy 300 példányban nyomassa ki. A correcturában nézze [!] utána
5 a tavalyi <ügy> ülés rendet és ha valamit nem úgy írtam, igazítsa ki, hogy a formája egyforma legyen. Ugy emlékszem, a stat.[isztikai] bizottság csütörtökön ülésez, pénteken a történelmi: ha nem úgy volna, fordítsad meg. Ezt a körlevél félet is szükséges volna comitivaként³ elküldeni. Ha az Alapsz.[abály] és Ügyrend illető pontját beléjegyeznéd
10 (s egyáltalában igazítást tennél rajta) igen köszönném. Aztán Takács⁴ hadd expediálná⁵ ezt (kivált a helybelieknek) új év előtt még. Egyébiránt én s legkésőbb ünnep után – visszamegyek. Addig Takácsot utasítsd, kérlek, hogy a fontosabbnak látszó leveleket küldje hozzád. A könyv
küldeménynek látszókat bontsa fel és igtassa; a Teleki- vagy Karácso-
15 nyi-féle pályaműveknek⁶ látszó csomagokat pedig hagyja bontatlan, rájegyezve a napot a borítékra, mikor érkezett, hogy én majd a szerint sorozhassam.

Juliska elvállik 4–5 nap alatt s akkor én semmi esetre sem maradok tovább.

20 Ezer üdvözléssel!

Arany

2028.

ARANY JÁNOS – CSENGERY ANTALNAK

Szalonta, dec. 24. 1865.

Kedves Barátom,

Előbbi sorainkból, azt hiszem, már tudjátok, mire érkeztünk.¹ Irta azt Laczi az első megnyugtató érzés hatása alatt, hogy Juliskát még élve találtuk, reményünk szerint a krisisen túl, és a javulás útjára térve.² Adja
5 Isten, hogy korán ne örültünk legyen! Igaz, hogy a betegség változott, a

gyuladás s a vele járó éles fájdalmak szüntek, a beteg sokat alszik és izzad de a négy nap alatt, mióta itt vagyunk, hogy valódi javulás állott volna be, még sem merném hinni. Szóval Juliska most is olyan nagy beteg, mint volt, csakhogy méginkább ki van merülve. Gyermekeit az
10 első nap bekívánta, most három nap óta egyszer sem említé; közönyös, levert. A mit én reméltem, hogy majd ez álmok után üdültebb lesz: épen ellenkező történt. Az éjjel már nem is aludt jól, s ma nehezebben van, mint akármikor: Lukácsot³ várjuk Váradról, ki már egypárszor volt künn; egyebet nem tehetünk.

15 Elindulásomkor úgy számítottam, hogy történnék (vagy történt legyen) akármilyen: legkésőbb az ünnep után szerdán visszamehetek Pestre, hol annyi munka vár. Azt hittem, hogy a válság perczében érkezve ide, e néhány nap elég lesz, akár a legkeserűbb pohár kiürítésére,⁴ akár hogy nyugottabban^a [!] hagyhassam el édes leányomat. Fájdalom ez utóbbi
20 eset még ma sem mutatkozik. Sőt nagyon is lehető, hogy szerdán sem indulhatok, ha jobbulás helyett ellenkező irányt vesz a betegség. E rettegett esetre vonatkozólag kívántam neked némely dolgokat – most még nyugottabban [!] – megírni előre, kérvén hogy szivességeidet tetézd még azzal, a mire nézve igénybe veszem fáradságodat.

25 Ha tehát szerdán, 27-én, sem mehetnék, akkor küldök neked postán egy kis kulcsot. Talán Gyulai, kit ezennel kérek, megteszi azt a szivességet, hogy elmegy a szállásomra és a házi úrtól a szobám kulcsát – e levél mutatása mellett – elkérve, vagy vele együtt, – bemegy a szobámba. Ez a kis kulcs annak az asztalnak a fiókját nyitja, mely az én
30 szobám közepén, a diván előtt^b áll. Azt kihuzva, ott talál három kulcsot, egy réz karikával össze foglalva; ezek közül a legkisebbik, az egyszere-rűbb lyukas kulcs, akadémiai íróasztalom közép fiókját nyitja, azt Gyulai a többi közül kivéve, át fogja adni neked.

Ez íróasztal kulcsával te aztán szíveskedjél fölmenni az Akadémia-
35 ába, s a középfiókot kinyitva, meg fogod találni azt az 5 kulcsot egy csomóban, melyek egyike – talán ismered^c is – azt a festett szekrényt nyitja, hol a folyó tárgyak szoktak állani, még a te idődben is.⁵ E szekrényben, az ablak felőli oldalon, tehát a kinyitónak jobbra, lefelé számítva a 3-ik rekeszben vannak a Teleki és Karácsonyi pályadramák,

^a nyugottabban – sor végi elválasztásnál: nyugott-tabban; **b** besz.

^b előtt – ő [?]

^c ismered – í [?]

- 40 belül rajtok jeligés levélkéik, külön-külön borítékban, s egy elkezdett laistrom, melyre az addig érkezettek bejegyezték. Légy szíves, az azóta érkezetteket, s a folytatólag beérkezendőket azon listára bevezetni, a darabokat és jeligés leveleiket számozni, elrakni – s ha a fatum úgy akarná, hogy keddre se mehessek haza, az ülésben bejelenteni.⁶ Ez a
- 45 legsürgetőbb, legmúlászthatlanabb teendő^d mi most rám vár otthon. Keddre én az ülésrendben csak összes ülést tettem; egyéb tárgya nem igen lesz ennél. Takácscsal⁷ azonban össze lehetne még állíttatni az érkezett s addig érkezendő könyvek catalogusát; ő már tudja ennek a módját.
- 50 Hátra van a nagy gyűlés jegyzőkönyveinek végrehajtása; azt hittem új évre megcsinálhatom – és ime! Szidni fognak az illetők a késedelemért, de egyébkint nem tudom, hogy felette sürgös tárgy volna közöttök. A választások, jutalmazások stb. tudtúl adása az illetőknek később is megtörténhetik.
- 55 Ha, mint remélem, az új tagok megerősítése leérkezett: azt is szíveskedjél a jan. 2-i összes ülésben referálni.⁸
- Egyébiránt mindezt azon esetre írom, ha szerdán otthon nem lennék, s ha magam helyett akkor a mondott kulcsot kellene küldenem. Mi hogy ne történjék, kérem az istent.
- 60 Legszívesb üdvözléssel maradok

igaz barátod
Arany János^e

^d teendő – ő [?]

^e egyb.

2029.

ARANY JÁNOS – TOMPA MIHÁLYNAK

Szalonta, dec. 29. 1865.

Kedves barátom!

Az én édes jó leányom, drága Juliskám nincs többé!¹ Huszonöt napi gyötrelmes betegség után – mely görcsös méh és hashártya gyuladáson kezdve <-> typhosus lázban végződött^a – tegnap, 28-án 5 éjfélutáni fél kettőkor^b adta ki áldott lelkét. Temetése holnap délelőtt lesz. Kis árváját egészségben, de minő sorsnak hagyta itt! Oh barátom, ki hát boldog a' földön!

Áldjon meg az isten, kedves jó lelkeim

igaz barátod
Arany János^c

10

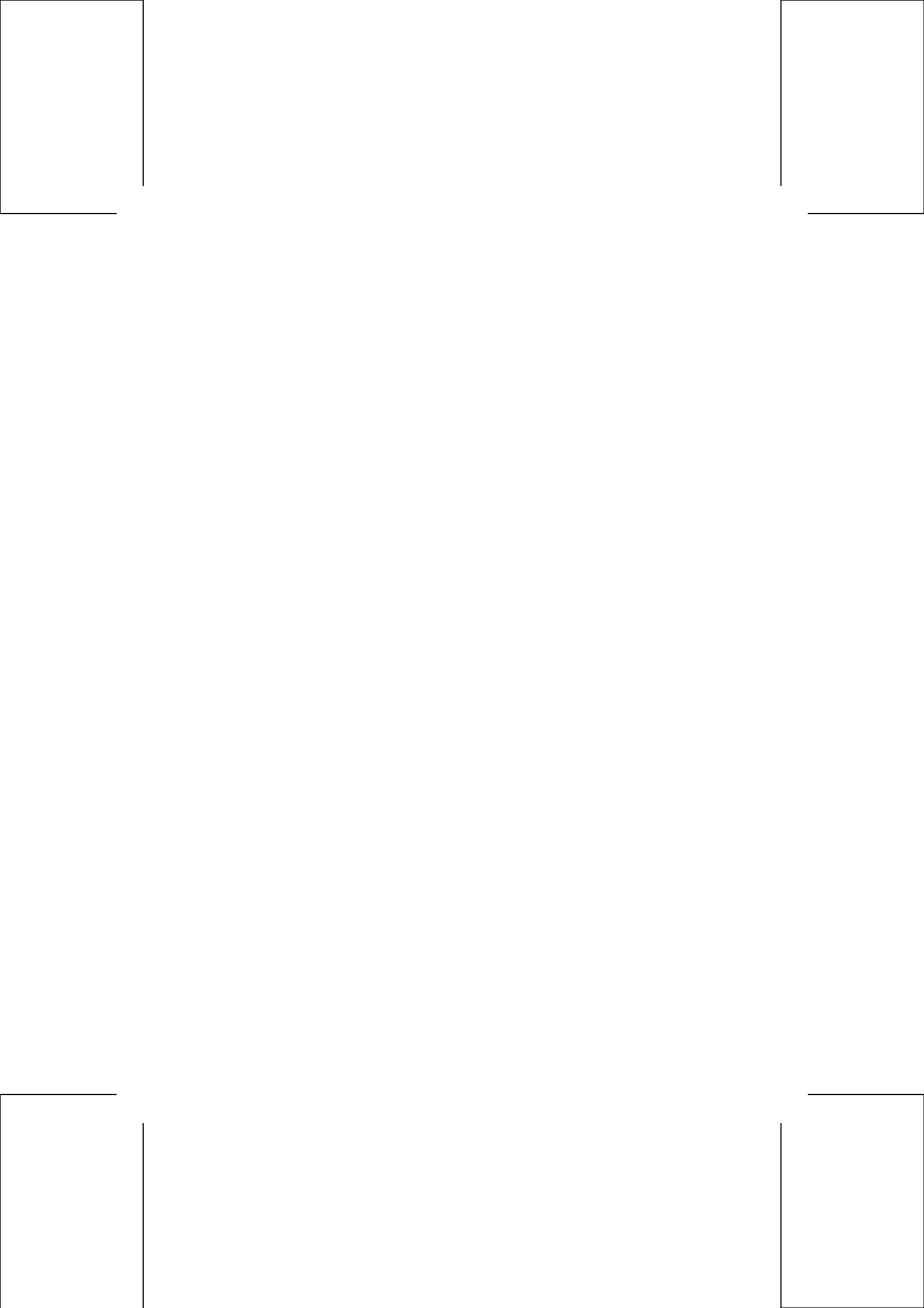
^a végződött – végződött [?]

^b kettőkor – o ö-ből jav.

^c egyb.

FÜGGELÉK

1.

ARANY JÁNOS – ISMERETLENNEK

[1860 végén?]

Tisztelt Barátom!¹

Késő vagyok, ugye, mint a halál?² de jobb későn, – mint soha, tehát most beváltom ígéretemet, s küldöm az idezárt levelet Heckenast
5 urnak, melyben Ön forditmányait kiadás vagy megvételre ajánlom. Kivánok jó sükert és minden jókat!

tisztelője
Arany János

2.

BRASSAI SÁMUEL – ARANY JÁNOSNAK

[1861. január-február fordulója]

Üdvözetem mellett megjegyzem, hogy az I. szakasszal¹ küldött egyezmény<.> levelemből² kifelejték egy fontos pontot, melyet ezennel utánpótolok. T.i. Nétaláni szükségesnek, illőnek, vagy hasznosnak látott „csillag” a szerkesztőség részéről³ nem csak nincs ellenemre, sőt köszö-
5 nettel fogok tartozni érette. Hasznát vesszük annak mind én, mind az olvasó. Tisztelettel maradok sat.

Brassai
sk

3.

SZEMERE MIKLÓS – ARANY JÁNOSNAK

[1861.] Fekete hegy 1. Nov.

Az egy vadászszerencsét s jó nőt kivéve más szerencse messze volt tőlem teljes életemben, de még messzebb van az, hogy én neked – midőn még másnak sem tevém – díjért irjak. De egy díjt mégis várok: bizzad correctorod kiváló figyelmébe verseimet, mert az valami a’ mi
5 engem első fellépésem óta üldüz, a’ bötüszedő. E vers elő részében elő-

hozott bohóhibák mind megtörténtek, de mindez csak kis része a' soknak.

Kritikámban is volt egy pár.¹ *Remek festvények* helyett *nemes festvények*; *versekről* helyett: *mértékről* volt nyomva,² – *zárjelem egy helyt* kihagyva, s napon helyett napra, – de vigye manó, ne közöld, már késő is volna.

Miska csakugyan együtt szüretelt velünk.³ Naponként összejö-tünk, hol én hozzájok, hol ő hozzám. Sokat pereltem vele. Negyvennégy éves korára vénnek játssza magát. Egy okból tán azért, hogy lidérczségét menthesse. Igen jól tudom és értem, hogy az ember elröstül levelezni utóbb, s elnehezül lelkünk, kedélyünk; de egy hét előtt még hosszú pa-naszos levelet írni arról, hogy versét (a Kazinczy F. ünnepélyére írtat) mint tönkretevé Toldi szavalása,⁴ s egy hét múlva már nem válaszolni, választát igénylő levelemre⁵ – ez nem elvénülés, hanem: pusztán – önzés. Saját érdekében nem volt vén írni: de egy hétre már vén volt, csak barát-ja érdeke kívánta levelét. Én igazán vén vagyok, s mégis ifjú, ha az ő érdeke kívánja, ő még ifjú, de rögtön vén, ha másért kellene valamit tennie. Nem is válaszolt, nemcsak akkor, de egész mostani összejöve-tünkig sem. – S mind ezen felől Erdélyinél nagyobb mikrolog már szép-tani nézeteiben. A versnek vége nálla, ha: rövid és közép e-vel rímel, ha nem az első négy szótagra van a' nyugpont *valamennyi versnemben*. Kazinczy ünnepélyekor én is írtam verset, s megküldtem neki, a versnem ez:

Vészek dühétől / tépve zordonhangu
30 Cser volt hajdanban / a' magyar koboz
Te jössz! s lelkednek / varázsihletére
Immár szokatlan / bájjal áradoz sat.

Összejövén vele Patakon – nincs benne caesura – úgy mond, mert nem a negyedik szótag után tettem. Csak sokára sejtette, hová tettem én 35 sat. Mi a közép és rövid e-t illeti, lelkemre mondom (de Mihály barátom ezt nem hiszi) – hogy én *nem tudom* mi a' közép e?

E környéken soha senki sem mondja, s így ha akarnám sem figyel-
hetek rá! Igaza van-e néki? Szükséges é még az illy szerintem hibás, s
figyelmet nem érdemlő megszorítás is a verselésben? S nem csupán
40 tájbeszédnek vehető-é ez a közép e-zés. Hiszem, hogy gömöri, nógrádi

accentussal úgy beszélnek, de beszélnek e mindenütt? Bizony nem! s pár megye miatt törvényt szabjunk az egészre?

„Serken, berken” nem jó szerinte: – én jó rimnek tartom, nem gömöriesen ejtve, de zempléniesen, s másképp kiejteni nem is tudnám.
45 Sőt többet mondok, ki nem állhatja fülem, ha kit ez e-vel hallok beszél-
ni. Nekem az ily kiejtés valami férfiatlan, kényeskedő, gyáván édeskés-
nek látszik. – Illyeneken, s több más hasonlókon czivódtunk mi ketten⁶
hatalmas szőlőnyeldeklés közben s kutyagolva egyik borháztól a másik-
hoz. Kár, hogy te, midőn itt voltál,⁷ valamelyik ujhelyi hegyről nem
50 láthattad e’ vidéket. Némely pontokról nézve, igazán tündéri szép, tiszta
időben.

Több kritikát is írok neked? bezzeg ha tudnék. Ez egy, mellyet ad-
tál, nem is kritika úgyszólván. Drámához nagyon keveset értek, a re-
gényhez sem sokkal többet, – lyrai nézeteim is elütők minden
55 másokéitól, a’ tudományok egyéb terén Garay elégiája egyik mondása
szerént „nem mosolyogtok felém”⁸ (tudomány nem mosolygott feléje),
a’ mi keveset tudok is ebből abból, nagyon encyclopaediai ismeretek;
azt értem alapos szaktudományom nincsen. A mit öszve olvastam 38 ik
éveimtől óta – mert csak ekkor kezdtem meg fájdalom, addig csak az
60 öznyomok voltak bötüim a ... víz oldalán – csak gyönyörből olvastam.
S ami kevés innen onnan rám ragadt, azzal kevésre megyünk, s pusztán
természetes józan ésszel föllépni bajos volna.

Egyik rokon öcsémet Szemere Ödönt⁹ – Pestre menvén ő szüretkor
– hozzád küldtem, hogy előfizessen lapodra, nem tudom volt-é csak-
65 ugyan nállad; azóta nem jöttem össze vele. Nevennapjára nállam lesz.
Úgy hiszem szerzek én neked pár előfizetőt; e vidék baja az, hogy a’ ki
olvasni szeret, pénztelen, kinek pénze van, nem szeret olvasni egyebet
hirlapokon kívül vagy legalább alig egy kettő. A cigány tányérára min-
den bizottmányi ebédkor, nap nap mellett oda löki egy pengőjét vala-
70 mennyi, de szólítsd csak föl valamely jó irodalmi vállalat előfizetésére!

A gyakor vendég engemet nem anyagi, de szellemi tekintetben va-
lóban agyon trucidál. Ha olly természettől rossz, s ahhoz májbeteges
nem volnék, – így is csak érnék valamit, de e’ beteg tulajdonok mellett
vendégeimtől ment óráimat is gyéren használom fel, s még mind ehez,
75 ha én bármi akadály miatt néhány napig kiszorítottam sodromból, a’
gátló ok elenyészte után még pár napig, gyakran több napig sem vagyok
képes kezdeni semmibe is. Miért? mert ha *hosszám valókra* bukkanok,

több élvezetet találok a társalgásban, mint az úgy is, eddig csak egy vad
borostyán levelet sem aratott versifikálásomban. Háborítlan, hosszantar-
80 tó magányra volna szükségem, hol embert ne lássak, hol iszonyúan
elunjam magamat először s később beletörődve a hámba, kedvet kapjak
az ügetéshez. Így csak lépésben járok, sőt nem is járok, de havonként
teszek egy egy lépést, minden perczen utamat állva — — —^a hó!
megállj!

85 A milly olvashatatlanul irom siettemben e levelet, elég gondot ad-
nék a bötüszedőnek, valamint adok neked is Jancsim! Isten veled! Ver-
set majd csak csak küldök én neked ezentúl is.

Híved *Szemere M.*

^a — — — Olvashatatlan (Perényi 1934. 156.)

4.

KAZINCZY GÁBOR – ARANY JÁNOSNAK

K. n. [1861. december 28.]¹
pénteken.

Tisztelt kedves barátom,

Nap nap után foly,² s gondjai közt reám nézve egy sincs
nyommasztóbb, mint az, hogy Irántadi legbensőbb érzéseimnek mind
eddig semmi jelét nem adhatám. Koldús vagyok, s ez mentse ki fukarsá-
5 gom bűnét némileg. Dél előttöknként jobban érzem magamat, s azt fő
részben gyógybajlódásaim^a – süker nélkül – rabolják el, délután nem
vagyok képes semmire, mert bármit s bármennyit egyem, fuladozásaim
elnyomorítanak.

Valamivel akartam Nálad bekopogtatni,^b egy halom töredék –
10 vesztett csatajelvényekül – fekszik előtem, sem^c erőm, sem hangúlatom,
hogy befejezzem. Maholnap lefoly az év, s nyommasztóbb emléket nem
hagyhatna nálam, mint azt, hogy megfeledkezéssel – Rólad! – vádol-
hass.

^a gyógybajlódásaim – **ó ó**-ból jav.

^b bekopogtatni – **b k**-ból jav.

^c sem – s jav.

Hozom tehát a mi van. Három cikket terjesztek ítéleted^d alá, s
15 kérlek, ne génirozzon az. Okosabb ember vagy, hogyszem az írók közé
számítsd táblabirói dilettánskodásomat,^e s „érzékenységmentől” nem
fogsz ovakodni.

1.) Dessewffy József cikelye 1789ben íratott; mind tárgya, mind
előadása tekintetében nagy érdeklél bír szemeimben. Becses adalék
20 azon mémoir-irodalomhoz, mely nálunk – fájdalom – parlagon hever.

2.) Molière .. Toldy kért volt, hogy Aragonak e classicai beszédét
fordítsam le az Új Muzeum³ számára. Elkéstem.

3.) Sok kiadatlan dolgozatot bírok azon férfaiinktól, kiknek bátran
Pantheont emelhetne egyenként is e nemzet; egy csomót közleni is szán-
25 dékozom. Ide csatolok egyet közülök: Szemere Pál köszöntőjét 1809.

Megjegyzem: hogy ha^f e 3 cikkből valamit választanál,⁴ vagy
épen mindeniket megtartanád: egy-egy bevezetésformát fognék írni
eléböök „in usum Delphini”.⁵ Értesíts tehát: mit tartasz meg, s mi jó^g
legelől a^h sorba, hogy annak írhassem meg „aufführoló”⁶ mellékletét.

30 Ismétlem, édes, édes barátom: sans gene.ⁱ⁷

—

Szemere Miklós a napokban nálam volt, s innen Tompához ment;
ma várom vissza [!] mindkettejököt. Hadd [tar]tsa^j jól prósai lelkemet
ambrósiával a két poeta! Képzelheted, hogy fogjuk rajtad s elenyész-
35 hetlen becsü dolgozásaidon koptatni nyelvünket!

Értesíts: hogyan vagy, mit csinálsz, [!] mit a Kisfaludy Társaság?
Ki írta az elfogadott „Humann tragoediát?”⁸

^d ítéleted – th.

^e dilettánskodásomat – e é-ből jav.

^f ha – besz.

^g jó – besz.

^h a – besz.

ⁱ gene – e é-ből jav.

^j tartsa – szakadt szöveg

Mutasd be^k kedves nődnek megkülönböztetett tisztelő üdvözle-
met, s tartsd meg mindenk felett becses baráti érzéseidben
40 igaz hívedet^l

K Gábort^m

Fiamra⁹ biztam e csomó átadását, hogy megszerezzen számára a
szerencsét Téged láthatni.
Valódi adorátorod.¹⁰

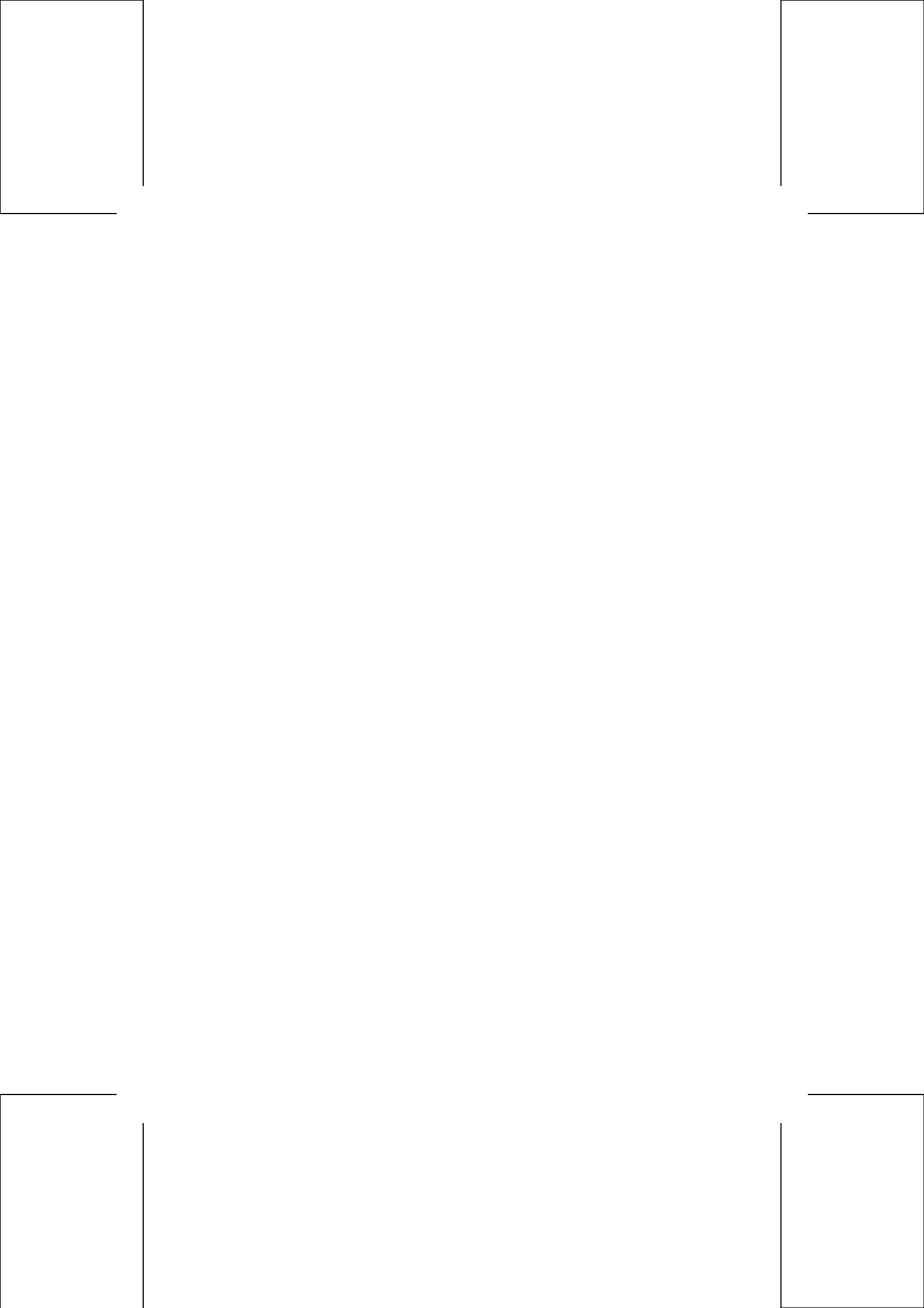
^k be – th.

^l igaz hívedet – össz.

^m egyb.

JEGYZETEK

BEVEZETÉS

Arany János összes műveinek kritikai kiadásában a levelezéskötetek – Sáfrán Györgyi eredeti tervei szerint – négy egységet tettek volna ki, de terjedelmük miatt a kötetthátrók módosítására volt szükség. Amint az *AJÖM* XVII. jegyzeteinek bevezetésében olvasható (649.), a XV. és XVI. kötet elkészülte után a XVII. az 1857 és 1861, a XVIII. az 1862 és 1865, a XIX. kötet az 1866 és 1882 közötti időszak leveleit teszi közzé.

A XVIII. kötet 1865-tel kijelölt végpontját az életrajzi szakaszhatár mellett a levelek száma is magyarázza. E kötet időintervalluma Arany szerkesztői munkásságának javát öleli fel, és az akadémiai titkárság kezdetének évével zárul; ez nemcsak életrajzi, de alkotói szempontból is cezúraként szolgál. A korábbi kötetek levélszáma jóval a XVIII. köteté alatt maradt: míg a XV. kötetben 344, a XVI-ban 521, a XVII-ben pedig 520 levél jelent meg, addig a jelen kötet 645-öt (és függeléként további négyet) tartalmaz.

A XVII. kötetben olvasható (649.), hogy a Sáfrán Györgyi által kalkulált (mintegy 2000 fennmaradt és 1000 elveszett, de a kritikai kiadásban is feltüntethető) levélből eddig megjelent 1384 (és további hat, függelékbe iktatott) darab; 276 elveszett vagy töredék és 1108 teljes szövegű levél. A hátralévő kötetek tehát mintegy kilencszáz teljes és közel hétszáz töredékes vagy elveszett levelet vehetnek fel.

A jelen kötet levelei közül mintegy ötszáz a teljes szövegű és 128 az elveszett (23 Arany- és 105 Aranyra szóló levél) vagy töredékes levelek száma. A XV. kötet kivételével (333 teljes, 111 töredékes vagy elveszett) jól látszik, hogy a fennmaradt levelek száma jelentősen meghaladja az elveszettekét. Az itt közölt levelek közel egyharmada jelent meg eddig nyomtatásban.

A kikövetkeztethető levelek legnagyobb számban és arányban a jelen kötetben szerepelnek: Aranyt számos küldeménnyel keresték a Szépirodalmi Figyelő és a Koszorú hasábjaira szánva az irodalmi műveket vagy próbálkozásokat; ő ezekre vagy magánlevélben (ha a küldemény közeli ismerőstől, illetve magasabb társadalmi rangú levélírótól érkezett), vagy a lap szerkesztői üzenetében felelt. Valójában mindegyik szerkesztői üzenet egy-egy küldeményt, az pedig egy-egy kísérőlevelet feltételez. A szerkesztői üzenetek mindegyike megnövelhetné Arany János levelezéskötetét, az öhozzá írt levelek elveszteként való feltüntetésével. Ezt a megoldást azonban elvetettük, és az üzeneteket csak azokban az esetekben vettük levélküldemény alapjának, ha azonosítható levelezőtársra vonatkozott, vagy ha a szerkesztői válaszban egyértelmű utalás történt levélküldeményre, s az üzenet címzettje sem maradt névtelen, továbbá, ha az azonosítható személytől a szerkesztői postában hivatkozott mű megjelent a Szépiro-

dalmi Figyelőben vagy a Koszorúban; vagy ha a szerkesztői üzenet a lapokban korábban vagy később közlő személyre vonatkozott (az egyes személyek kiderítésében az *AJÖM* XII. nagy segítségemre volt). A bizonytalanság mindezek ellenére sem volt kiküszöbölhető, azonban az egész nyílt postának a levelezés-kötetbe való átültetése teljessé tette volna az esetlegességet (bár Bisztray Gyula ezeket felvette *Tompa Mihály Levelezésébe* és vélhetően közölte volna a kritikai kiadásban is).

Akárcsak a XVII. kötetből, innen is hiányoznak a családi levelek, illetve (egy kivétellel) a családtagok hazaírt, esetleg kikövetkeztethető levelei; ezeket (pl. Arany Juliska barátnőinek írt sorait) szükség szerint a jegyzetekben idéztem.

A hivatalos levelek közül azokat közöltem, amelyek kimaradtak az eddigi kötetekből (*AJÖM* XIII. és XIV.), vagy ha ott hiányosan jelentek meg, létezésük csak a regesztában kapott említést (ez fordul elő legnagyobb számban), de a jegyzetapparátus indokoltá teszi megjelentetésüket. A hivatalos levelek számának emelkedése, a válogatás szempontjainak pontosabb meghatározása feltehetőleg az utolsó kötetben fog komolyabb nehézséget okozni. Míg a XVII. kötet a kiadatlan hivatalos leveleket alacsonyabb számuk miatt még felvehette anyagába, addig a XVIII. kötet ezt már csak szűrve, míg a XIX. kötet tovább csökkentve teheti.

Akárcsak a XVII. kötetben, ezúttal is hiányzik az *Adattár*: az előforduló személyek közül elsősorban a levelezőpartnerek rövid, tárgyyszerű bemutatása (az adott időszakra vonatkozó biográfiai megjegyzések és nyomtatásban megjelent művek említése mellett, az Arannyal való kapcsolat rövid ismertetésével) az első levélváltás jegyzeténél jelenik meg; ennyiben eltértem a XVII. kötet technikájától. Valamivel többször jelennek meg fontosnak tartott részletek egy-egy levelező másnak és Aranyról írt soraiból (ezek elsősorban a XX. század első évtizedeiben a Perényi József és Gulyás József által közölt, Kazinczy Gábor, Lévay József, Szász Károly és Tóth Endre kevésbé ismert levélközleményeire támaszkodnak).

Az *Adattár* helyett – a XVII. kötethez hasonlóan – név- és címmutatót választottam, amelyben a levelekben említett Arany-művek címére is utalok.

A kötet leveleinek textológiai vonatkozásai megegyeznek a XVII. kötetben említett alapelvekkel.

A levélszövegek átírása során – a XVII. kötetel összhangban – a betűhív átírára törekedtem; a két kötet által használt textológiai jelek és rövidítések azonosak. A textológiai megjegyzések a levélszöveg alján találhatóak: ezek segítik az eredeti levélkép felidézését. Minden szövegváltoztatást (kihúzást, beszúrást, betűjavítást stb.) jelöltem. Sokáig gondolkodtam a beszúrások főszövegen belüli jelzéséről, amely információkkal szolgálna a levél születésének körülményeiről, a levélíró szokásairól (pl. Szemere Miklós élt gyakran vele),

esetleg lelkiállapotáról vagy alkatáról. A {...} talán megfelelő jelzés lehetne – más textológiai funkciót még be nem töltve – e feladatra.

A betűhív közlés, ahogy az a XVII. kötet bevezetésében is szerepel, „ha lehet, valóban betűhív” (653.). Ennek tökéletes megvalósítását nemcsak az egyes levélírók (pl. Szemere Miklós, Fáy András) nehezen olvasható írásképe teszi megkérdőjelezhetővé, hanem a magánhangzók (elsősorban az i–í, ü–ű, ö–ő párok) ékezetének jelölése is. Gyakran nehéz megkülönböztetni, hogy pontot vagy vesszőt kívánt-e a levélíró használni. Az ékezetelést nem csak az ortográfiai hagyományok, hanem a levélírás irama, a levélíró lelkialkata, szokása is gyakran befolyásolta. Ezt figyelembe véve az átírás során, ha az i–í esetében az ékezet jobb oldalra dőlt (tehát a sietség látszik az íráson), de „i” betűt vár helyesírásunk (illetve a korabeli helyesírás), továbbá a levélíró helyesírása megbízható, akkor az írásképp ellenére, a megfelelő „i” betűt használtam. Abban az esetben azonban, ha ezeknek a feltételeknek megfelelt is a szöveggép és a levélíró, de az ékezet több milliméter hosszan húzódott, megtartottam a vesszőformát, az „i”-t. Az ü–ű és ö–ő betűpárok esetében gyakori, hogy az ékezetek egyik fele pont, a másik pedig vessző. Ilyenkor az első ékezet a meghatározó, míg a második ékezet alakítását ismételten az írás sebessége vagy a levélíró szokása befolyásolhatta.

Az emendálást általában kerülöm, kivételt csak a szabályos ismétlődés jelentett, pl. Szabó Károly esetében, akinél a szavak összehúzása, egybekapcsolása nagyon gyakori. A betűk jól érzékelhető egymásba csúszását (pl. a „-re” végződés esetén az „e” néha beleolvadt az „r” szárába) szintén emendáltam.

Ha az egyik magánhangzó ékezetelése (hosszú–rövid) a szó esetében csak egyszer tér el a mai helyesírástól, akkor azt nem jelölöm [!] jellel, míg ha az eltérés két betűt is érint (pl. „nömtől”, „sűrű”, „előfizető” stb.), akkor megteszem; jelölöm azonban az a–á, e–é, ö–o ékezetelésének eltéréseit.

A többi textológiai eljárás megegyezik a XVII. kötetben érvényesített elvekkel, azok külön, újbóli leírását nem tartom szükségesnek. Textológiai jelként az alábbiakat alkalmaztam:

[!]	sajátos írásmód
[?]	bizonytalan olvasat
besz.	beszúrás
egyb.	egybeírva
elv.	elválasztva
emend.	emendálva
jav.	javítva
kül.	különírva
leh.	lehúzva
össz.	összehúzva

th.	tollhiba
tint.	tintafojt
<>	áthúzott rész(ek)
[.]	olvashatatlan betű
[...]	olvashatatlan rész(ek)
<>	áthúzott, olvashatatlan betű
<...>	áthúzott, olvashatatlan rész(ek)

A magyarító szövegek jegyzeteiben a levélleírás esetében igyekeztem követni az *AJÖM* XVII. technikáját, elhagyva az akadémiai pecsét vagy a grafitceruzás oldalszámozás feltüntetését, amelyek többletinformációt nem nyújtanak.

A levelekben szereplő személyek közül a levelezőtársak esetében a fentebb említett módon történik a magyarázat, a többi személy esetében pedig az *AJÖM* XVII. iránymutatása szerint jártam el, elsősorban az Aranyhoz fűződő kapcsolatokra próbáltam vonatkozó adatokat hozni, illetve a közismertségre számot tartó személyek esetén megelégedtem a születési és halálozási dátum közlésével.

Rendszeresen idézek a Kisfaludy Társaság vonatkozó jegyzőkönyveiből (alapvetően a nyers- és nem a letisztázott változatból; így egy-egy kérdésben az esetleges vita alakulásáról is képet kaphatunk).

Az idegen, illetve tájnyelvi szavakat magyarázom; e munka során gyakran támaszkodtam Czuczor–Fogarassy *A magyar nyelv szótára* egyes kötetekre, illetve a *Jókai-szótára*.

Végül szeretném megköszönni mindazok munkáját, akiknek tanácsai és segítsége nélkül ez a kötet nem születhetett volna meg: Korompay H. Jánosét, aki a párhuzamosan zajló levelezéskötetek elkészítése során a sorozatszerkesztő feladatait messze meghaladva segítette a XVIII. opusz végleges formába öntését és S. Varga Pál rendkívül alapos lektori jelentését, amely a kötet valamennyi részéhez számos tanácsot, korrigáló észrevételt tett. Köszönet illeti Bódyné Márkus Rozáliát a német, Bartók Istvánt a latin, Glant Tibort az angol, ismételten Korompay H. Jánost a francia és Szörényi Lászlót az olasz nyelvű idézetek fordításában és magyarázatában nyújtott segítségével. Az Arany-kritikai kiadás sajtó alá rendezői közül Hász-Fehér Katalin és Gönczy Monika a párhuzamos munka során felmerülő információkat önzetlenül osztotta meg velem, Paraizs Júlia a Shakespeare-fordítás és Török Zsuzsa a Wohl-nővérek anyagát egészítette ki. Domokos Mariann nemcsak a magyarító jegyzetek pontosításához járult hozzá, de számos új levélre is bukkant, ami teljesebbé tette a XVIII. kötet állományát. Szeretnék köszönetet mondani az Akadémiai Könyvtárnak és Levéltárának (Babus Antal és Horányi Károly segítségével), a Nagyszalontai Arany János Emlékmúzeumnak (Zuh Imrének és Darvasi Zoltánnak), a budapesti Egyetemi Könyvtárnak, a Debreceni Egyetemi Könyvtárnak, a debreceni Re-

formátus Kollégium Könyvtárának, a Magyar Országos Levéltárnak, a nagyörösi Arany János Múzeumnak, a Petőfi Irodalmi Múzeumnak, valamint az Országos Széchényi Könyvtárnak. Végül megköszönöm az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Irodalomtudományi Intézete XIX. századi osztályának, hogy szakmai megbeszéléseivel segítette a sajtó alá rendezés munkáját.

ÁTTEKINTETT KÖZGYŰJTEMÉNYEK

Arany János Emlékmúzeum, Nagyszalonta
Arany János Múzeum, Nagykőrös
Debreceni Egyetem Könyvtára
Egyetemi Könyvtár, Budapest
Magyar Országos Levéltár
MTA Könyvtára, Kézirattár, Mikrofilmtár
Országos Széchényi Könyvtár, Kézirattár
Petőfi Irodalmi Múzeum, Kézirattár
Tiszántúli Református Egyházkerületi és Kollégiumi Nagykönyvtár, Kézirattár

AZ EGYES LEVELEK JEGYZETEI

1862

1385. Arany János – Tompa Mihálynak (1862. január 3.)

K: MTAK Kt K 513/1158. 2 kék fol. „BATH” nyomattal, 23,3×15 cm. 1–2. levél, 3–4. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 666.)

M: *AJLI* II. 213. (kihagyásokkal)

Válasz Tompa 1861. szept. 25-i és dec. 18-i levelére (*AJÖM* XVII. **1342.** és **1383.**).

¹ **a szerkesztők később kapták a verset** – Tompa a Pákh Albert szerkesztette VU és a Tóth Lőrinc szerkesztette Hf számára küldött verseket. Az előző év végén írott levelében kérte AJ-t a két vers célba juttatására (vö. *AJÖM* XVII. **1383.** 636.): „A másik két verset oszd el a Vasárnapi Ujság és Holgyfutár [!] közt.” A VU-ban a *Héber legenda* (1862. 11. sz. 1862. márc. 16. 122.), a Hf-ban *A tél* (1862. 13. sz. 1862. jan. 30. 97.) című jelent meg először.

² **Heckenasthoz [...] szíves készségét nyilvánította a versek kiadására** – Tompa verseit Heckenast jelentette meg. Tompa aggodalmai, melyekről AJ-nak írt 1861. dec. 18-i levelében, alaptalannak bizonyultak, és a hat kötet 1863-ban napvilágot látott. (Vö. *AJÖM* XVII. **1338.** sz. 636. és 1020.)

³ **oly feltétellel, mint az előbbieket** – A feltételek iránt Pákh érdeklődött, és szerkesztői üzenetében nyugtatta meg Tompát (VU 52. sz. 1861. dec. 29., *TMLev* I. **550.** 372.) – vö. *AJÖM* XVII. 1020.

⁴ **Pfeifer** – Pfeifer Ferdinánd pesti könyvkereskedő

⁵ **a kis hamis** – Tompa a BpSz 31–40. számú füzetét még 1861 januárjában rendelte meg, 10 forintot küldve AJ-nak, aki azt továbbította a könyvtárosnak – de Pfeifer arról megfeledkezett.

⁶ **saldírt contót** – fizetést igazoló számlát vagy kiegyenlített számlát (né.)

⁷ **akármit mond Kazinczy Gábor** – Kazinczy sohasem fogadott el honoráriumot. (Vö. *AJÖM* XVII. **1342.** 583.) Majd a Kisfaludy Társaság által kiadott Molière-fordítások tiszteletdíja körül támadt némi nézeteltérés közte és AJ között (vö. az **1673.**, **1674.**, **1675.** sz. levelekkel).

⁸ **Egy versed ugyan kiadatlan hever még nálam** – talán a *Tapasztalás* című (SzF II. I. 16. sz. 1862. febr. 20. 247.)

⁹ **kivált neked kellemetlen volna** – Tompát versei (*A gólyához*, *A madár fiaihoz*) miatt 1852 nyarán és 1853 elején is vizsgálati fogságban tartották Kassán.

- ¹⁰ **Egressinek [!] a 10 ftot megadtam** – Tompa 1861. aug. 24-i levelében kérte, hogy AJ fizessen 10 forintot Egressy Gábornak (*AJÖM* XVII. **1342.** 582.), és erről Egressyt is tájékoztatta (*TMLev* I. **536.** 366.)
- ¹¹ **mely most jelent meg** – a *Télben* című – SzF II. I. 9. sz. 1862. jan. 2. 136.
- ¹² **sallárium** – fizetés, tiszteletdíj (lat.)
- ¹³ **Az akadémiai jutalomról** – 1861-ben AJ kapta az Akadémia nagyjutalmát *Kisebb költeményei* kötetéért (Heckenast Gusztáv két kötetben, 1856-ban adta ki). A nagyjutalmat a megelőző hat évben a tudományterület legjobb munkájának ítélték, 1861-ben a nyelv- és széptudomány köréből. Kemény Zsigmond, Lukács Mór, Ballagi Mór és Toldy Ferenc előterjesztése után – mivel a nyelvtudomány művei kevésbé tudtak versengeni a szépirodalmi munkákkal – (1868-tól) ezt a két területet különválasztva, de egymás mellett, egy időben osztották a jutalmat. (Fekete 1988. 32.)
- ¹⁴ **(Cz[uczor])** – Czuczor Gergely (1800–1866), aki Fogarasi Jánossal (1801–1878) *A magyar nyelv szótárát* készítette el (megjelent: 1862–1871 között, 6 kötetben). AJ nagyjutalma mellett Czuczor kapta (1858-ban megjelent költeményeiért) a Marczibányi-jutalmat, amelyet a nagyjutalmat nyert munkához tudományos értékben legközelebb álló műnek ítélték oda.

1386. Reviczky Szevér – Arany Jánosnak (1862. január 6.)

K: MTAK Kt K 513/446. 2 fehér fol. koronás **R. G.** [?] nyomattal. 22,2×14,2 cm; 1. levél, 2–4. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 603.)

M: kiadatlan

Reviczky Szevér (1840–1864) 1861 óta Pesten tartózkodott és 1863-ra befejezte jogi tanulmányait. A PN belmunkatársa; kritikákat és a külföldi irodalommal foglalkozó cikkeket közölt a Hf, a BpH, a BpSz, a SzF, a KL hasábjain. Az Új Nemzedék című lap egyik alapítója (l. az **1491.** levél jegyzetét). Őszintén tisztelte AJ-t, de néha ellentétben állt vele és lapjaival. 1864-ben pisztolypárbaj áldozata lett. A Ko nekrológot közölt róla (1864. II. 14. sz. 1864. okt. 2. 334.)

¹ **Szilágyi Dezső** – (1840–1901) Reviczky iskolatársa, hozzá hasonlóan Nagyváradon született és jogot tanult. A hatvanas években publicisztikával is foglalkozott (PN, Magyarország), később szabadelvű, illetve mérsékelt ellenzéki országgyűlési képviselő, igazságügyminiszter, illetve házelnök volt.

² **átadott cikk kiadhatása** – Valószínűleg Reviczky *Egy olasz költő szenvedései* című szövegéről (alcíme: „Tisza Kálmán barátomnak, köszönet gyánánt”) van szó, amely 1862. febr. 27. és ápr. 3. között, öt folytatásban jelent meg. Az esszé az olasz romantika meghatározó alakját, Leopardit jellemzi, s lelkesen üdvözli az egységes és – a Habsburgok ellen vívott harcok révén – szabad Olaszország születését. Kritikusan szól nemcsak a szülői ház, hanem a

szülőföld, a Pápai Állam szemléleti konzervativizmusáról, merevségéről, melyek nyomasztóan hatottak a fiatal Leopardira. A szerző tartózkodott azonban Leopardi hazafias verseinek bemutatásától, egyrészt, mert 1861-ben ezt már megtette a Hf hasábjain, másrészt a politikai környezet is megváltozott az előző évihez képest.

- ³ **a jelen terrorismussal** – A schmerlingi provizórium révén visszatérő kormányzati, rendőri és katonai szigorról van szó, amelyet a megnövekedett számú sajtóperek és betiltások is jeleztek. Vö. az **1487.** sz. levél jegyzetével.
- ⁴ **salva rei essentia** – a dolog lényegét megőrizve (lat.)
- ⁵ **Reviczky Menyhárt** – (azaz Reviczky Menyhért) 1844–1848 között Debrecen polgármestere, majd a szabadságharc utolsó szakaszában a cári seregek mellett éllemezési biztos, aki az ötvenes években Alsó-[Észak]-Bihar megye kormánybiztosa lett. (*Debrecen története* III. 12.) 1850-ben megkapta a Ferenc József-rend kiskeresztjét, amiről a MS is beszámolt (1850. szept. 28.).
- ⁶ **legközelebb** – a Ko-ban jelent meg *A pesti csónakverseny* (I. 24. sz. 1863. jún. 14. 571–573.) című beszámolója, melynek végén további, a honi társasági életről szóló tudósításokat ígért: ezek azonban elmaradtak.

1387. Szász Károly – Arany Jánosnak (1862. január 8.)

K: MTAK Kt K 513/534. Fehér fol. 22,8×14,6 cm. 1–2. levél. Címzés nincs. Az 1. lap tetején ceruzával a kéziratári jelzet mellett: 1862 jan 8.

Piros ceruzával egyes részek kihúzza: „Olvasám valahol...” bekezdéstől egészen az „Az is akarom kérdeni...” bekezdés végéig, illetve az utóirat teljesen – Arany Lászlótól származhat; továbbá a Kisfaludy Társaságba ajánlott nevek AJ-től kék ceruzával aláhúzza. – Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 605.)

M: kiadatlan

- ¹ **Ezt tehát bátran bejelentheted** – Mivel Szász fellépését már bizonyosnak tekintették, ez ilyen formán nem jelent meg a jan. 16-i rendkívüli ülésről szóló titoknoki tudósításban (SzF I. 12. sz. 1862. jan. 23. 190.), ellenben szerepelt neve a febr. 6-i közlés ekkor véglegesített programtervében. (MTAK Kt, Ms 5767.) A *Lorándfi Zsuzsána szőnyege* című verses elbeszélést Szász maga olvasta fel.
- ² **ne tegyetek engem végül** – Bár a kezdeti tervek szerint valóban Szász volt a három felolvasó közül utoljára hagyva (l. az 1861. nov. 21-i jegyzőkönyvet, MTAK Kt, Ms 5767.) a három felolvasó közül Szász lett az első (a programterv már az 1862. jan. 16-i jegyzőkönyvben így szerepelt) – őt Tóth Lőrinc követte Vachott Sándorról szóló emlékbeszédével, majd AJ a *Daliás időkből* olvasott részletet; az irodalmi részt Jókai Mór zárta *Bábel* című költeményével.

- ³ **tag-választás is lesz a K[isfaludy]Társaságnál** – A társaság jan. 30-án tartotta tagválasztó gyűlését, ahol Bérczy Károlyt (9 szavazattal), Dobsa Lajost (6 szavazattal), Fábián Gábort (7 szavazattal), Lévay Józsefet (8 szavazattal) és Madách Imrét (9 szavazattal) választották a tagok sorába. „Jelen voltak, b. Eötvös József elnökle mellett: Arany János, Gaál József, Greguss Ágost, Hunfalvy Pál, Kiss Károly, Lukács Móricz, Salamon Ferencz, Toldy Ferencz, Tóth Kálmán, Tóth Lőrincz, – és, országfejedelmi biztosúl, Baintner Antal m. kir. helytartótanácsos úr.” (MTAK Kt Ms 5767)
- ⁴ **Vadnayt, Tóth Endrét** – Vadnay Károlyt 1866-ban választották be, Szabó Károlyt és Tóth Endrét később sem.
- ⁵ **„ad graecas Calendas”** – a görög Calenda alkalmával (lat.). A római naptárban a Calenda a hónap első napja, az adósságok megfizetésének határideje. A görög naptárban viszont nem szerepel Calenda, tehát a mondás jelentése: ’sohanapján’. Suetonius szerint Augustus császár kedvelt szavajárása volt.
- ⁶ **Évlapokra** – A Kisfaludy Társaság évente megjelenő, az adott évi működésről beszámoló és az évközi felolvasásokat tartalmazó kiadványa, ami a hatvanas évektől az év folyamán többször is megjelenő füzetté alakult.
- ⁷ **Még nem is gratuláltam a 200 arany** – 1861-ben AJ kapta az akadémiai nagyjutalmat (vö. az 1385. sz. levél jegyzetével)

1388. Szász Károly – Arany Jánosnak (1862. január eleje)

K: MTAK Kt K 513/533. Fehér fol. 22,8×14,6 cm. 1–2. levél. Címzés nincs.

Az 1. lap tetején a kéziratári jelzet mellett: **1862 január <?>eleje**. – Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 605.)

M: kiadatlan

- ¹ **Marikovszky** – Marikovszky Gábor, l. az 1606. sz. levélnél
- ² **az Ember tragédiája megjelent** – Madách műve 1862 elején jelent meg, 1861-es évszámmal, csupán a Kisfaludy Társaság pártoló tagjainak szétküldött kötetként. 1862 januárjában került ki a nyomdából (a SzF *Vegyes* rovata jan. 17-én, az *Új könyvek* rovata pedig csak jan. 30-án tudósít róla); a Kisfaludy Társaság beszámolója szerint: „az ujév első napjaiban fog szétküldöztetni” (SzF II. 9. sz. 1862. jan. 2. 142.).
- ³ **Magad fogsz-e irni** – Mivel AJ javításai és tanácsai révén a szövegkiadás részese volt, nem tartotta etikusnak, hogy maga írjon bírálatot a műről, amelyet átengedett Szásznak (a SzF hasábjain) és Gyulainak (a BpSz-ben). Az utóbbi elemzés nem készült el (vö. az 1400. sz. levél jegyzetével).
- ⁴ **A kisfaludy T.[ársaság] közgyűlésére** – Kisfaludy Károly születésnapján, febr. 6-án tartotta a Társaság a közgyűlést – 1862-ben a 12-diket, de az elsőt az 1848/49-es szabadságharc óta. Szász Károly *Lorándfi Zsuzsanna szőnyege* című elbeszélő költeményét, Jókai pedig *Bábel* című versét olvasta fel.

- ⁵ **Greguss** – Greguss Ágost (1825–1882) költő, kritikus, esztéta. Különböző napilapok (így a PN 1853–1864) és folyóiratok munkatársa, elsősorban színikritikái és irodalmi portréi jelentősek. 1870-től esztétikát tanított az egyetemen. 1858-tól az Akadémia levelező, 1863-tól rendes tagja, 1882-ben igazgatója; 1860-tól tagja és titkára, 1879-től másodelnöke a Kisfaludy Társaságnak.
- ⁶ **Önt költeményre tettük, másik lesz Jókai, elbeszélő műre** – Greguss összetéveszthette Jókait és Szászt Károlyt, mert Jókai lépett fel *Bábel* c. költeményével. Vö. az **1387.** sz. levél jegyzetével.

1389. Arany János – Kazinczy Gábornak (1862. január 10.)

K: PIM Kézirattára V. 4713/48/2. 2 fehér fol. 17,1×21 cm. 1–2. levél, 3–4. üres. Címzés nincs.

1. lap: a sümegi Darnay Kálmán kéziratgyűjtemény körpecsétje, benne 60, mellette pirossal: **16.750.-D**; alatta kék ceruzával: **L 328/9**; 2. és 4. lapon a PIM pecsétje és benne az iktatószám.

M: Abafi 1884. 81–82.; *AJLI* II. 361–362.; *AJÖM* XIII. 552. (részlet)

- ¹ **fiadat megismernem** – Kazinczy Artúr ekkor a jogi egyetem hallgatója, korábban miskolci diákként Lévay József tanítványa (l. az **1394.** sz. levél jegyzetében).
- ² **kérdés sincs, jóni fog a lapban, 2-3 szám múlva** – l. az 5. sz. levél magyarázó jegyzetében
- ³ **ondit** – on di vagy on dit – „lapoknak társasági eseményekkel foglalkozó rovata, pletykarovat”. (*JókSzót* II. 130.)
- ⁴ **nem hoznék-e velök bajt a lap és szegény szerkesztője fejére** – Szemere Pál költeménye és Dessewffy József dialógusa nem jelent meg sem a SzF-ben, sem a Ko-ban.
- ⁵ **praenumerans** – előfizető (lat.)
- ⁶ **expediálva** – elküldve, továbbítva (lat.)

1390. Kemény Zsigmond – Arany Jánosnak (1862. január)

K: MTAK Kt K 513/268/a. 2 fehér fol. 29,3×23 cm. 1. levél, 2-3. üres, 4. címzés:

Tekintetes Arany János Urnak

Helyben

A 4. lapon, AJ írásávaltollal: Latin Magyar Zsebszótár – **Magyar latin Zsebszótár iskolák használatára. Irta Holub Mátyás, bajai főg. tanár. Schön Jakab tulajdona. Ára 2 f, 50 kr.**; kék ceruzával: **NB**; illetve kivágott vörös viaszpecsét helye. – Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 598.)

M: kiadatlan

Kemény Zsigmond (1814–1875) 1855-től a PN szerkesztője, 1865-től Pest-Lipótváros országgyűlési képviselője. 1843-tól az Akadémia levelező, 1847-től tiszteleti, 1867-től igazgató tanácsi tagja, 1860-tól a Kisfaludy Társaság tagja, 1866-tól elnöke. AJ folyóirataiban is publikált: *Classicismus és romanticismus* (Ko 1864. I. 1. sz. jan. 3. 1–3., 2. sz. jan. 10. 25–28., 3. sz. jan. 17. 49–52.); illetve mutatvány a *Zord időből*, I. alább.

¹ [1862. január] – A levél 1861 és 1862 fordulóján született, vélhetően 1862 januárjában. Kemény és AJ kölcsönös tiszteleten alapuló viszonya, a Keménytől származó publikációk nagy becsé és a lap kézírathiánya alapján valószínű, hogy a SzF-be szánt regényrészlet hamar megjelent, hiszen már a nyomdai munkálatokról is szó esik.

² **Ezen pessimisticus politikai regényemben** – Az 1862-ben megjelent *Zord időből* a SzF közölt részleteket (II. I. 13. sz. 1862. jan. 30. 200–205., 14. sz. febr. 6. 215–223., 15. sz. febr. 13. 233–236.).

³ **desperatus** – kétségbeesett, reménytelen (lat.)

1391. Szász Károly – Arany Jánosnak (1862. január 11.)

K: MTAK Kt K 513/535. Fehér fol. 22,6×14,5 cm. 1–2. levél. Címzés nincs.

Az 1. lap tetején ceruzával: **1862 jan 11.** – Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 605.)

M: kiadatlan

¹ **Midőn tennapelőtti levelemet irtam** – Szász Károly vagy most, vagy az előző levele datálásánál téved, amelyet 1862. jan. 8-án keltezett – esetleg a levelet még jan. 10-én kezdte írni.

² **észrevételeidet kérem s várom** – AJ megjegyzései nem érkeztek meg, ami nagyon elbizonytalanította Szász Károlyt (vö. **1393.** és **1398.**)

1392. Tóth Endre – Arany Jánosnak (1862. január 11.)

K: MTK Kt K 513/1201. Fehér fol. 21×17,1 cm. 1–2. levél. Címzés nincs.

Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 667.)

M: kiadatlan

¹ **adóbehajtó lovas katonaság** – Bécs az alkotmányos megegyezés hiányában 1861-ben visszatért a centralizációs, abszolutisztikus kormányzáshoz. A provizórium (1861–1865) időszakában a magyar lakosság is visszatért a Bach-korszakbeli (1851–1859) passzív ellenállás magatartásához, amely a közhivatalok nem vállalásán kívül az adófizetés szabotálásában mutatkozott meg a leggyakrabban. A szándékos nemfizetés mellett sokszor a rossz termésű évek csekély bevételei is nehezítették a kiírt adó teljesítését. A Habsburg-kormányzat ez ellen igen keményen, gyakran a katonaság bevetésével, az

- adóhátralékosokhoz történő beszállásolásával próbált fellépni. Ezek a katonai akciók 1861 tavaszától sűrűsödtek és egyre kegyetlenebbé váltak, olyannyira, hogy az ezekről rendszeresen beszámoló PN 1861 júliusától külön rovatot nyitott e tudósításoknak. Ennek fenyegető árnyát már Tóth Endre is jelezte AJ-nak 1861-ben. (*AJÖM* XVII. 1371. 623.) – Ugyanezt kellett elviselnie ekkor, 1862 elején Madáchnak is, vö. 1411.
- ² „**ha te ütöd az én zsidómat...**” – Az Erdélyi-féle népköltészeti gyűjteményben (1851) „ha te vered az én zsidómat, én is verem a te zsidódat” alakban fordult elő (8544. szám alatt).
- ³ **Zrinyiből** – Tóth Endre költői beszélye, amelyből AJ mutatványt adott (SzF II. I. 15. sz. 1862. febr. 13. 232–233.) *Az utolsó Zrinyi* címmel.
- ⁴ **a chilloni formában** – Byron verses elbeszélésének, *A chilloni fogolynak* mintájára szerkesztette elbeszélését.
- ⁵ **Dalkölteményeim már sajtó alatt vannak** – Heckenastnál tervezték (l. az *AJÖM* XVII. 1383. sz. levelét, 636.) de majd Emichnél jelentek meg *Harangvirágok* címmel kötetbe rendezve.
- ⁶ **T[óth], Kálmán el van zárva** – Tóth Kálmánt sajtóvétség miatt ítélték el (a PN 1861. dec. 6-i száma számolt be róla).
- ⁷ **Gyulai „Adalék népmeseinkhez”** – E címen 1862. jan. 2-án jelent meg írás a SzF-ben Gyulai tollából (II. I. 9. sz. 132–134.).
- ⁸ **e haszontalan kérdés se fog téged boszantani** – Még a SzF II. I. 2. számában (1861. nov. 14. 25.) jelent meg Gyulai Pál verses allegóriája, az *Igazság és hamisság*, amelyre AJ tett egy apró észrevételt a Merényi László által gyűjtött népmesékről szóló ismertetés 3. közleményében, miszerint hiányzik Gyulai művéből a költői igazságtétel (SzF II. I. 4. sz. 1861. nov. 28. 53.). Erre Gyulai az említett *Adalék népmeseinkhez* című írásával válaszolt, melyben az *Igazság és Hamisság* című népmese eredeti, Kriza Jánostól kapott prózai formáját adja közre – amelyet korábban nem ismert –, és ebben a népköltészeti változatban már nem marad el az igazságtétel. E változatra tesz Tóth Endre megjegyzést és vél felfedezni benne „kirívó következetlenséget”. A vitatott rész Gyulainál a következő: „A szegény Igazság is neki áll, a harmattal megmossa kezeit, szeméit, hát frissebb mint ha újra született volna.” Tehát nincs szó benne „meglát”-ásról (a harmatcseppeket érezni is lehet), illetve mosni – bár kétségtelenül nehézkesen – kéz nélkül is elképzelhető.

1393. Arany János – Szász Károlynak (1862. január 13.)

K: MTAK Kt K 513/587. 2 világoskék, jobb felső sarkában „BATH” nyomatú, **ARANY JÁNOS.** vízjeles fol. 23,2×15,1 cm. 1–3. levél, 4. valószínűleg Szász Károly írásával lista *A századok legendája* egyes darabjaiból:

La conscience [A lelkiismeret]	3.– 3.	
Le cèdre [A cédrus]	5 –	
Le mariage de Roland [Roland házassága]	7 – 7	
Aymerillot [Aymerillot]	14 –	
Bivar [Bivar]	4 – 4	van 32
Le petit roi de Gal [Galícia kis királya]	32 –	lesz 81
Zim-Zizimi [Zim-zizimi]	18 – 18	–
Sultan Mourad [Murad szultán]	13 –	össz 113.
La rose de l'Inf.[ante] [Az infánsnő rózsája]	11.	–
Le parricide [Az apagyilkos]	6	

Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 607.)

M: *AJLI* II. 352–353., *AJLev* 519–521.

Válasz Szász Károly 1862. jan. 11-i levelére (**1391**.)

- ¹ **Salamon** – Salamon Ferenc (1825–1892) publicista, esztéta, szerkesztő és történész. 1854-ben Nagykőrösön tanított AJ kollégájaként. 1855-ben Pestre költözött és különböző lapoknál dolgozott (MH, BpH, PN), a SzF-ben is rendszeresen publikált, AJ egyik fő támasza volt; a Ko-ban gyérültek dolgozatai, mivel ekkor már végleg a történelem felé fordult. 1870-től a pesti egyetem magyar történeti tanszékét vezette. Az Akadémia 1859-től levelező, 1871-től rendes tagja.
- ² **Gyulai a Budapesti Szemlébe** – 1862–1865 között nem jelent meg, végül nem is készült el vele (vö. az **1400.** sz. levél jegyzetét)
- ³ **Felolvasandó költeményedre** – Ez a *Lorándfi Zsuzsána szőnyege*, melyet Szász Károly a Kisfaludy Társaság nagygyűlésén olvasott fel febr. 6-án, s melynek rövid bírálatára kérte fel AJ-t.
- ⁴ **Kívánságodat** – A felolvasók közül Szász Károly első szeretett volna lenni, és az is lett.
- ⁵ **de oly tárgyba fogtam** – Ez feltehetőleg a hun-trilógia, amelyet AJ 1862. febr. végén kezdett el írni. 1861. okt. 20-án írta meg a bírálatot a Nádasy-jutalomra benyújtott eposzokról, s eposzelméletének legfontosabb elemeit ebben fogalmazza meg. Keresztury Dezső szerint AJ ekkor határozta el, hogy részt vesz a következő pályázaton (Keresztury 1987. 362.; Keresztury 1990. 401.). Tompának már a *Buda halála* elkészülte után így számolt be: „Hogy mi a tárgya, mi lesz a címe: az még titok, – Nem Toldi, annyit megsugok” (**1442.**).
- ⁶ **Toldiból fogok olvasni** – AJ a *Daliás idők* második kidolgozásának II. és III. énekét olvasta fel.
- ⁷ **Eötvös** – Eötvös József volt ekkor a Kisfaludy Társaság elnöke.
- ⁸ **Jókai humoristicus verset csinálna** – A *Bábel* című költeményét olvasta fel.

- ⁹ **a Toldy, Vörösmarty fölött** – Ehelyett Tóth Lőrinc emlékbeszéde hangzott el Vachott Sándorról, a Toldy végleg elmaradt; Vörösmarty fölött Kemény mondott emlékbeszédet 1864-ben.
- ¹⁰ **a „Század legendájából”** – Victor Hugo *A századok legendája* (*La légende des siècles*) című, trilógiára tervezett versfüzérének első darabja 1859-ben készült el, Szász Károly válogatása pedig (*A századok legendájából* címmel) 1862-ben, a Kisfaludy Társaság könyvilletményeként.
- ¹¹ **Salamon beléhalt B.[ede] Ádámba** – Salamon George Eliot regényét fordította a Kisfaludy Társaság könyvilletményeként, de a munka lassan haladt.
- ¹² **Valvédre-t [!]nyomatni lehet már, készen is van legnagyobb része: hát akkor látom, hogy Toldy – István „nem érti az eredetit” s „nem tudja kifejezni magyarul”** – George Sand (Amandine Lucie-Aurore Dupin, 1804–1876) 1861-ben megjelent regényét végül a fordítás hibái mellett morális kifogások miatt nem adta ki a Kisfaludy Társaság; majd 1863-ban jelent meg *A tudós neje* címmel. A Társaság febr. 27-i rendes ülésén a következőképpen rendelkezett: „A <már> kiadásul hasonlólag elfogadott 'Valvédre' című regény erkölcsi irányára nézve némelyek részéről kételyek merülvén föl, e regény – eredetiben, s a mennyire már elkészült, fordításban – átnézés, illetőleg egyes helyek módosítása végett Bérczy Károly és Lukács Móricz tagoknak adatott ki.” Majd a márc. 27-i rendes ülés jegyzőkönyve szerint: „Bérczy Károly és Lukács Móricz tagok véleménye Sand 'Valvédre' <jének> című regényéről fölolvastatván, mely Vélemény szerint e regény <szebb> megnyerőbben festi a bűnt és bűnhődést, mint az erényt és boldogságot s ennél fogva rossz hatást gyakorolhat a magyar olvasóközönség zömére: a társaság e <regény> vélemény alapján 'Valvédre' kiadásától eláll, jövőre nézve pedig határozza, hogy minden fordítandó mű egy tag ajánlata<.> folytán két tagnak adassék ki vizsgálatra, s ha ezek javasolják, vétessék föl a <kiadás> társaság kiadványai közé.” (MTAK Kt Ms 5767.) Vö. **1427.**
- ¹³ **commisiókra** – megbízásra (lat.)
- ¹⁴ **„Szavaló könyved”** – *A versszavalás elméleti és gyakorlati kézikönyve* (1862)
- ¹⁵ **Az akadémia drámái csöstül a nyakamon** – AJ Kemény Zsigmonddal és Bérczy Károllyal tagja volt az Akadémia által kijelölt bíráló bizottságnak. Szigligeti Ede *A trónvesztett* című darabja nyerte el a Teleki-pályadíjat.

1394. Lévay József – Arany Jánosnak (1862. január 13.)

K: MTAK Kt K 513/317. Kék fol. 22,9×14,6 cm. 1–2. levél. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 600.)

M: kiadatlan

Lévay József (1825–1918) ekkor a miskolci ref. gimnázium magyar irodalom és latin tanára; 1860 és 1861-ben Borsod vármegye aljegyzője, majd 1865-től főjegyzője; 1861 és 1865 között visszatért a tanári pályára. AJ-sal való kapcsolata I. *AJÖM* XVII. 665. E kötet időszakában jelentek meg művei a SzF-n és a Ko-n kívül a FL-ban, a SpFüz-ben és Shakespeare *Titus Andronicus* c. drámájának fordítása (1865).

- ¹ **küldhetek végre valamit** – *Az álom* (SzF II. I. 13. sz. 1862. jan. 30. 198–199.)
- ² **Tantalus** – Tantalosz Zeusz és Plutosz fia, akit az istenek maguk közé vontak beszélgetőtársnak, de megbüntették lopása miatt és azért, mert kifecsegte az istenek titkát és saját fiát tálalta fel étkekül az isteneknek, hogy kipróbálja mindentudásukat. Örökös kínszenvedésben szomját a mindig álláig érő vízből nem tudta oltani, akárcsak éhét sem, a gyümölcsöktől roskadozó, de soha el nem érhető fák miatt.
- ³ **litánia** – a katolikus liturgiában a pap és a hívek által felváltva mondott vagy énekelt könyörgés; hosszú, esetleg unalmas felsorolás, panaszkodás
- ⁴ **Bozzai hagyományai** – Bozzai Pál (1829–1852) a forradalom idején ismerkedett meg Pesten a fiatal irodalmárok körével, Lévay mellett Petőfivel is. Részt vett a harcokban; az azt követő császári besorozás aláásta egészségét. Művei csak 1886-ban jelentek meg *Bozzai Pál irodalmi hagyományai I–III.* címmel Lévay gondozásában, az Olcsó Könyvtár 212. számaként.
- ⁵ **Bozzai hagyományai iránt tett szíves ajánlatodat** – Lévay kiadást elősegítő kísérleteiről I. *AJÖM* XVII. 1341., 1358., illetve az 1341. 4. jegyzetét. Lévay még 1856-ban Kazinczy Gáborhoz is elküldte a verseket, levéltöredékeket, amelyről Kazinczy elég visszafogottan nyilatkozott: „[ő]szintén bevallva, nem merném értek a felelősséget elvállalni.” (Gulyás 1931. 344.) Ezt követően a kézirat sorsa többször is feltűnik AJ és Lévay levelezésében (1420., 1428., 1431., 1440., 1616., 1720.), amelyet végül AJ így zárt le: „Bozzai iratairól már van egy esztendeje megírtam, hogy Heckenast kihez utasítottál vele, nem veszi meg. Én akkor más könyvárussal semmi érintkezésben nem voltam, nem is kínáltam e szerint másnak. Most pedig, barátom, most! Nincs most pesti könyváros a ki vállalkozzék, ha ingyen adod is. Jósika nem kap kiadót regényeire. Hát visszaküldöm, vagy, mikor feljössz, elviszed magad s vásárt próbálsz vele.” (1723.)
- ⁶ **Szegfinek** – Szegfi Mór (1825–1896): író; részt vett a szabadságharcban, majd emigrált és Berlinben, Párizsban, Londonban élt. Hazatérte után Pesten folytatta munkáját (Hf, Dcs, CsL, SzépirodKözl). 1861-ben feleségül vette Kánya Emiliát, akinek CsalKör című lapját szerkesztette.
- ⁷ **bevette a sorozatba** – Szegfi Mór és felesége (Emilia művésznéven) a CsalKör szerkesztőiként egy, a Kisfaludy Társaság könyvilletményével ve-

télkedő sorozat megindítását tervezték – erről a SzF is beszámolt (II. I. 2. sz. 1861. nov. 14. 31.) a *Vegyes* rovatban; ebben, sikertelenül, helyet kívántak biztosítani Bozzai költeményeinek is.

- ⁸ **K.[azinczy] Gábornak írhatnál, hogy adjon lapodba** – E levelet megelőzően Kazinczy Gábor maga ajánlott ilyesmit AJ lapja számára (vö. függelék 4.). Lévy és Kazinczy Gábor kapcsolata az ötvenes évek közepén indult, amikor Lévy Kazinczy Artúr nevű fiának volt tanára Miskolcon; terjedelmes levelezésük és gyakori (sokszor Tompával együtt történő), Bánfalvára tett utazás jellemezte barátságukat.
- ⁹ **miscellaneákat** – kisebb közleményeket (lat.)
- ¹⁰ **neked valami effélét küldeni** – E küldemény már meg is érkezett, l. az **1389.** sz. levelet.
- ¹¹ **Ha e sorok kezedhez jutottak, azonnal tudósíts** – ez elmaradt
- ¹² **Így vagy úgy, hogy ne legyek bizonytalanságban a' la Szemere Miklós** – Utalás a függelékben (3. sz. levél), 1861. nov. 1-jén kelt Szemere-levél és episztola-küldemény hányatott sorsára. A vers megjelent a SzF-ben (*Arany János*hoz II. I. 10. sz. 1862. jan. 9. 153–154.); AJ szerkesztői megjegyzése utal a nehézkes érkezésre és a késedelmes közlésre: „a levél 'per ambages' [kerülő utakon (lat.)] jutott ide”.

1395. Kazinczy Gábor – Arany Jánosnak (1862. jan. 14.)

K: MTAK Kt K 513/254. Kék, **K. G.** nyomatos fol. 28,8×22,9 cm. 1–2. levél. Címzés nincs.

Az 1. lapon a dátum mellett ceruzával: **1862.** Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 598.)

Kézírtas másolat: MTAK Kt Ms 3/6. 39–40.

M: kiadatlan

Válasz AJ 1862. jan. 10-i levelére (**1389.**)

- ¹ **scylláid** – Szkülla: tengeri szörny az *Odüsszeiá*ban, akivel szemben, a szoros túloldalán egy másik szörny, Kharübdisz, Poszeidon és Gaia lánya fenyegette a tengerészeket.
- ² **nagyonis ovatos vagy** – Sem Dessewffy emlékirata, sem Szemere Pál költeménye nem jelent meg a SzF-ben.
- ³ **ne is szabjunk nadrágot az angyaloknak** – Utalás arra, hogy a tridenti zsinat 1564-ben elrendelte a Sixtus-kápolna *Utolsó ítélet*-freskóján szereplő meztelen alakok „felöltöztetését”. A feladatot Daniele da Volterra hajtotta végre, ezért az utókor az „Il Braghettonne” (nadrággészítő) névvel illette.
- ⁴ **rapiálva** – egy-egy részt kiragadva (lat.)
- ⁵ **„ura' funusáról”** – urának temetéséről (lat.)

- ⁶ **a Társaság fogja adni Molièremet** – Kazinczy Gábor már 1858-ban ajánlkozott Molière némely darabjának fordítására, majd 1860-ban nagyobb lendületet vett munkája, és – bár kezdetben nem oda szánta – végül a Kisfaludy Társaság illetményei közé iktatták (l. levélváltását AJ-sal 1860 és 1861 fordulóján: *AJÖM* XVII. 1212. 463., 1252. 497.); erről a Kisfaludy Társaság 1861. febr. 28-án tartott havi gyűlésén határoztak: „A pártolói könyvilletménybe George Elliot [!] 'Bede Ádám' című regényén s a KazinczyGábor [!] fordította három molierei [!] vigjátékon kívül még Greguss Ágost külföldi népdalai fölvétele határozottatott el.”(MTAK Kt Ms 5767 KTJegyz.)
- ⁷ **inauguratioja** – felavatása, ünnepélyes beiktatása (lat.)
- ⁸ **ily szépen szolt volna valaki** – AJ meg is írta bevezetését (SzF 1862. máj. 29.) és – Kazinczyt szinte szó szerint idézve – méltatta Arago beszédét.
- ⁹ **jelét adni annak, hogy emlékszem reád** – Kazinczy idejét ezután a Molière-fordítás kötötte le, újabb dolgozattal nem jelentkezett a SzF-ben.
- ¹⁰ **Nem használhatnád-e, akár mint szerkesztő, akár mint igazgató, a Goethe Wertherét?** – Sem a lap(ok)ban, sem a Kisfaludy Társaság kebelén belül (a tervezett könyvilletmények sorában) nem bukkant fel Johann Wolfgang Goethe (1749–1832) műve.

1396. Lévay József – Arany Jánosnak (1862. január 15.)

K: MTAK Kt K 513/318. Kék fol. 22,9×14,6 cm. 1. levél, 2. címzés:

Tek. Arany János urnak, a Fi-gyelő szerkesztőjének.

Pest.

A 2. lapon kivágott kárminpiros pecsét helye és darabja. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 600.)

M: kiadatlan

¹ **Pilta Jánosné** – sz. Gyiókó Katalin, a Borsod vármegyében élő, görög származású, 1794-ben nemességet kapó Pilta Mihály vagy János leszármazottjának felesége, aki az Akadémia épületére 100 forintot adott

² **posta expeditor** – levelek továbbítását végző alkalmazott (lat.)

³ **NachfrageBriefen** – tudakozó levelek (né.)

⁴ **prenumeransodat** – előfizetődet (lat.)

1397. Tompa Mihály – Arany Jánosnak (1862. január 15.)

K: MTAK Kt K 513/1012. Csontszínű, a bal felső sarkában **TM** monogramos, felette korona nyomatos fol. 21,6×13,8 cm. 1–2. levél. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 662.)

M: *AJLI* II. 214. (nagy kihagyással).

Válasz AJ 1862. jan. 3-i levelére (1385.)

- ¹ **különösen Heck.[enast]-nál** – Tompa verseinek kiadására Heckenast vállalkozott (vö. az 1385. sz. levél jegyzetével), a kötet 1863-ban jelent meg.
- ² **megvexáлом** – megbosszantom (lat.)
- ³ **a verset, mely kellemtlenséget okozhatna** – l. az 1385. sz. levélnél
- ⁴ **coulissok megett** – kulisszák mögött, titokban (fr.)
- ⁵ **Kazinczy-díj históriájára** – Az Akadémia 1859-ben pályázatot írt ki Kazinczy Ferenc működését méltató munka elkészítésére. Az 50 arany pályadíjat Tompa nyerte el, de sértette az összeg csekély volta, a bíráló bizottságnak a mű kiigazítására vonatkozó utasítása, illetve az, hogy az 1859. okt. 27-i ünnepi gyűlésen Toldy Ferenc rosszul és nehezen hallhatóan olvasta fel a művet. (vö. *AJÖM* XVII. 1114., 1115., 1118. és jegyzeteiket; valamint *TML* I. 454. 324–325. és Porkoláb 1999.)
- ⁶ **Szemere itt volt** – Tompa régi barátjával, Szemere Miklóssal AJ is általa került közelebbi kapcsolatba. Viszonyuk harmonikus volt mindaddig, amíg Szemere részt nem vett a „kritika-vitá”-ban és össze nem különbözött Brassai Sámuellel. Erről részletesebben az 1414. sz. levél jegyzeteiben.
- ⁷ **Br.[assai] cikkje** – *Nincs már ismerettyű!* SzF II. I. 6–7. sz.; 1861. dec. 12. 85–87., dec. 19. 103–105.
- ⁸ **még nem kaptam egy szám Figyelőt se** – „Lapunk közelebbi pár száma az ünnepi nyomdászünetek, a legutolsó pedig rendőri akadály miatt késett el; miért bocsánatot kérünk olvasóinktól.” SzF II. I. 11. sz. 1862. jan. 16. 175.

1398. Szász Károly – Arany Jánosnak (1862. január 17.)

K: MTAK Kt K 513/536. 2 fehér, szakadt, megragasztott fol. 22,9×14,6 cm. 1–2. levél, 3. üres, 4. címzés:

Arany János urnak

**a KisfaludyTársaság igaz [!]
gatójának**

Pest

Üllői út, 3pipautcza sarkán 2. emel.

A 4. lapon három postai bélyegző: két **KUNSZENTMIKLÓS 17/1** és egy **PESTH Fröh 18/1** feliratú; 2 bélyeg és kivágott pecsét helye.

Az 1. lap tetején a kéziratári jelzet mellett ceruzával: **1862 jan 17.** „A századok legendáját...” kezdetű bekezdéstől a „Mi a regény fordítást...” kezdetű bekezdés végéig piros ceruzával zárójelbe téve, illetve kihúzva, csakúgy, mint az utóirat – Arany Lászlótól; az utóiratban kék ceruzával aláhúzva Szemere Miklós neve – AJ által. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 605.)

M: *AJLI* II. 354. (kihagyásokkal)

- ¹ **Irni fogok róla** – Szász ismertetése és bírálata nyolc részben a SzF-ben jelent meg: 1862. febr. 13.–ápr. 3. SzF II. I. 15–22. sz.
- ² **A conceptióban is találok egy hibát** – „De e conceptiót mindenben hibátlanak még sem mondhatjuk”, „[K]ülönös dualismus van, és pedig nem csak a kivitelben, netalán ennek nehézségei miatt, hanem egyenesen a conceptio gyökerében. Vagy Évának nem kellene az egész jövőbe pillantási vágyról tudni, nem kellene elalunnia [...]; vagy [...] Ádámnak és Évának egy s ugyanazont kellene álmodnia, s mint Ádám egyizben felismeri Évában Évát, ugy ennek is sejtelemmel kellene birnia Ádám kilétéről s hozzá való viszonyáról, – mindenek fölött pedig az ébredés után Évának is ugyanazon öntudattal kellene birnia, melylyel Ádám bir.” (SzF II. I. 18. sz. 1862. márc. 6. 275.)
- ³ **A századok legendáját igen is, készítem** – vö. az **1393.** sz. levéllel.
- ⁴ **Elég lesz-e belőle 6–7 ív** – 10 ívnyi jelent meg végül
- ⁵ **Bélával** – Szász Béla (1840–1898) költő, műfordító; Szász Károly öccse. Előbb a pesti ref. teológián, majd 1863-tól a jénai és az utrechti egyetemen tanult. Hazatértét követően, rövid pesti tartózkodása után – miközben a Konánál a *Vegyes* rovat szerkesztésével segédkezett – a marosvásárhelyi gimnázium, majd a kolozsvári egyetem bölcselettanára lett. Főleg angolból fordított (Thackeray, Longfellow), AJ mindkét folyóiratában jelentek meg munkái. A Kisfaludy Társaság 1868-ban választotta tagjai sorába.
- ⁶ **felolvasandó költemény[em]re nézve t.i.** – a *Lorándfi Zsuzsána szönyege* című verses elbeszélés (vö. az **1387.** sz. levéllel és jegyzetével)
- ⁷ **a Szavalsi kézikönyvet** – Szász Károly: *A versszavals elméleti és gyakorlati kézikönyve* (1862) (vö. **1393.**)
- ⁸ **Szemere Miklóst** – Őt a Kisfaludy Társaság csak 1865-ben választotta tagjai sorába.

1399. Arany János – Lévy Józsefnek (1862. január 15. és 29. között)

K: elveszett. – Utalás a levélre: Lévy AJ-nak, 1862. jan. 29.: „Igen sajnálom, hogy a Novemberi számokkal nem szolgálhatunk azon előfizetőnek; – mert annak utóljára is én vagyok az oka, mint a kire volt bizva annak idején az előfizetés.” (Mivel a szerkesztői üzenetek közt nincs reagálás Lévy január 15-i kérésére, AJ vélhetően levélben válaszolt.)

1400. Arany János – Madách Imrének (1862. január 24.)

K: OSZK Kt Levelestár. 2 kék, **BATH** nyomatú, **ARANY JÁNOS.** vízjelű fol. 23,3×14,9 cm. 1–2. levél, 3–4. üres. Címzés a borítékon.

A 4. lapon múzeumi pecsét: **M. N. MUZEUM Madách hagyaték kézirat. 1913. 40. sz.**

Fehér színű boríték, 14,5×7,68 cm. A címzés oldalán bélyeg helye, pesti postai bélyegző töredéke; a hátoldalon postai bélyegző: **SZAKÁL 25/1** felirattal; vörös **A.J.** monogrammos viaszpecsét. Címzés:

**Tekintetes Madách Imre
urnak, tisztelettel.
B.Gyarmat
Szakál felé
A.Sztrégován.**

M: *AJLI* II. 395–396.; *MIÖL* II. **164.** 117–118.; *MIÖM* II. **118.** 1015–1016.; *AJÖM* XIII. 542–543. (kis kihagyással)

Madách Imre (1823–1864) 1862-ben a Kisfaludy Társaság, 1863-ban az Akadémia levelező tagja lett. Több műve is megjelent *AJ* folyóirataiban és a *VU*-ban; *Az ember tragédiáját* (1861-es datálással) 1862-ben adták ki.

- ¹ **Nem tudom, mit itélsz változtatásimról a szövegben** – Madách elfogadta azokat (vö. *AJÖM* XVII. **1361.**, **1362.**), s bár *AJ*-hoz írt levelében a logikátlanság vádját elhárítandó, néhány koncepcionális jelentőségű kérdésben saját megoldása mellett érvelt, *AJ* javításait kivétel nélkül helybenhagyta, mondván, hogy „a publicumnak nem magyarázhatok ’s így csak bátran ki vele” (uo. **1361.** 612.).
- ² **visszaállítani eredeti alakjába** – Ez nem történt meg; a nyomdahibák javítása után és Szász Károly bírálatát, javaslatait figyelembe véve (Szász Károly az 1862. okt. 6-i levelében az első kiadás több mint száz soráról tett megjegyzést, amelyek közül Madách több mint 60 sor esetében meg is fogadta a tanácsokat: *MIÖM* II. 1122–1126., *MIÖL* II. 150–156. és Kerényi 2005., Kerényi 2006.). A második kiadás 1863-ban jelent meg.
- ³ **Gyulai a Budapesti Szemlében ír róla** –Bár komolyan tervezte Gyulai, végül mégsem készült el bírálat. Csengeryhez írta: „[a]zért késem, mert jót akarok írni, azaz olyat, mire minden erőmet összeszedve képes vagyok. Elolvastam Dantet, Miltont, Goethét, meglehetősen nagy figyelemmel, tanultam és gondolkodtam. [...] A Madách műve egészen visszaadta kritikusi kedvemmet, oly mű, miről doctori nyelven azt szokták mondani: fölséges stb.” Ennek ellenére a Csengeryvel történt levélváltásból az is kiderül, hogy a szakmai közvéleménytől mindketten eltérő nézetet vallottak. Gyulai – „felségsértő”-nek nevezve bírálatát – úgy látja, hogy „[a]z ember tragédiája nem állja ki a versenyt a Divina comediával, sem az Elveszett paradicsommal, sem Fausttal, melyekkel össze kellett hasonlítanom, nemcsak azért, mert mások hasonlítgatják, hanem azért, mert a genre s a concepció rokonsága kívánja;

nem remekmű, sőt bármely nagy költő sem alkothatott volna belőle azt, mert conceptiója csak eszmében látszik nagyszerűnek, de valóban költőileg kivihetetlen, vagy legalábbis nagyon kétes, aztán Madáchban épen az hiányzik, mi nélkül az ilyen mű költemény, legyen bármilyen mélyen átgondolt, nem lehet halhatatlan: a phantasia rendkívüli ereje, az előadás elragadó varázsa, a nyelv souverain hatalma. Ez lesz a világirodalmi szempont, s a mű valódi kritikája. Hazai szempontból méltányolni fogom a szokatlan és merész törekvést, s mindent, ami a mű egészében, részeiben valóban szép, méltányolni fogom a kitűnő tehetségű költőt, ki óriási küzdelemre kelt, s ha nem győzött is, de a küzdelemben oly erőt fejtett ki, hogy részvétünket és tapsainkat érdemli.” Válaszában Csengery is hasonló véleményen van: „én nem tartok annyit e műről, mint Arany s mások. Nagy baj mikor a költő nagyba vágja a fejszét, s nem tudja kihúzni. Reám e mű rendkívül pessimisticus hatással volt. Arany azt vitatja, nem az volt a költő célja. Annál rosszabb. Azt mondja Arany, csak az ördög láttatja kétségbe ejtő színben a világot! De hát az eszkimó kunyhó! Ily vég után nagyon nyomorú végül a vigasz. Általában az egészben az öreg Úr igen nyomorú szerepet viszen. Engem bosszantott. A földi czudarságokkal szemben nem látom a mennyei harmoniát valódi költői lélekkel nemcsak kivíve, de gondolva sem. S nem látom kiemelve, hogy csak az ördög láttatja a ferde oldalt. Nem érzem a világtörténelmi szellemet a korszakok fölött. S e korszakok jellemzése se teljes. S a kivitel majd mindenütt mögötte marad az eszmének. Mindezek mellett én is sok becsülendőt találok e műben, sok szépet, többet a gondolatban, mint az egész és a részletek conceptiójában, mint kivitelében.” (*GyPLev* 418. 466.; 419. 467.) A kritika el nem készültét, illetve a publikálás elmaradását nemcsak Gyulai bokros teendői okozhatták, hanem az is, hogy nyártól, Pestre költözve, a SzF segédszerkesztője, AJ jobbkeze lett, amiért – levelezéséből kitetszik – hálás volt. Így ezt a viszonyt nem akarta eleve veszélyeztetni vagy feszültté tenni azzal, hogy AJ egyik pártfogoltját megtámadja. Madách művének fogadtatása kapcsán vö. AJ-tól az *Egy üdvözlő szó* című felszólalást, amely Madách bevezetésekor hangzott el a Kisfaludy Társaságban (*AJÖM* XII. 369–371.), illetve az *AJÖM* XII. vonatkozó jegyzetet (774–777.).

- ⁴ **a Figyelőben – én nem akartam az első szót – először Szász Károlylyal olvastatom** – Szász Károly ismertető bírálata 1862. febr. 13-tól, hét részben, ápr. 3-ig tartott (SzF II. I. 15–22. sz.), amelynek során ő is elsősorban eszmei mélysége alapján tartotta sokra, de a tartalmi mellett formai szempontból is megfelelő alkotásnak ítélte a *Tragédiát* (SzF II. I. 15. sz. febr. 13. 228–231., 16. sz. febr. 20. 244–246., 17. sz. febr. 27. 260–262., 18. sz. márc. 6. 275–277., 19. sz. márc. 13. 293–295., 20. sz. márc. 20. 308–310., 21. sz. márc. 27. 324–326., 22. sz. ápr. 3. 339–342.).

⁵ **üdvözöllek a Kisfaludy-társaság kebelében** – Az 1862. jan. 30-án tartott gyűlésen Madáchot is a társaság tagjai sorába választották.

1401. Nagy Róza – Arany Jánosnak (1862. január 25.)

K: MTAK Kt Ms 5738/1862/18. 2 fehér, **Isten áld meg a magyart** nyomatos fol. 28,3×22 cm. 1. levél, 2–4. üres. Címzés nincs.

A 4. lapon AJ írásával, kék ceruzával: **alaptökéhez 5 ft.** Ceruzával: **18/1862.**

M: kiadatlan

¹ **'s a' társaság alaptökéjének növelésére 5 ftot küldök** – A Kisfaludy Társaság 1862. febr. 27-i rendes ülésének jegyzőkönyve meg is említi: „Nagy Róza urnő pártoló H. M. Vásárhelyről a társaság alaptökéje nevelésére 5 ftot küld”. (MTAK Kézirattára, Ms 5767.)

² **Nagy Róza** – ismeretlen hódmezővásárhelyi lakos, talán a helyi ref. gimnázium mennyiség- és természettani tanárának, Garzó Imrének 1865-től felesége

1402. Gyulai Pál – Arany Jánosnak (1862. január 28.)

K: elveszett. Utalás a levélre: Gyulai AJ-nak, 1862. jan. 29.: „Tegnapi levelemben tett ígéretemnek első pontját teljesítem, miből következtethetni, hogy a többi pontok sem lesznek feledve.”

Gyulai Pál (1826–1909) 1862. jún. végéig Kolozsvárott tanított, majd AJ folyóiratainak lett segédszerkesztője és azokban gyakran publikáló főmunkatársa. 1876-ig az Írói Segélypénztár titkára volt, a Nemzeti Színház drámabírája és tanár a pesti ref. gimnáziumban. 1864-től a Színképítő aligazgatója és dramaturgiai szaktanára lett. 1863–1865 között Vörösmarty munkáinak összkiadásán és a költő életrajzán dolgozott (1866).

¹ **Gyulai népmesék küldését ígérte**– vö. **1403.**

1403. Gyulai Pál – Arany Jánosnak (1862. január 29.)

K: MTAK Kt K 513/154. 2 fehér fol. 21,4×14 cm. 1–2. levél, 3–4. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 596.)

M: *GyPLev* **412.** 462.

¹ **Tegnapi levelemben** – Elveszett, ebben a levélben Gyulai egy népmese küldését ígérte.

² **E népmesét** – A *GyPLev* szerint „nem tudni, mire utal” (664.), de minden bizonnyal ez *A gonosz mostoha* című mese lehetett (SzF II. II. 1862. 19. sz. szept. 11. 295–298.), melyhez később Gyulai az utolsó sorok módosítását kéri (**1413.**). E verses mesének csak a párbeszédei rímelnek (l. alább a levélszöveget).

- ³ a „Farkas és Szunyogok”-at jó lesz elhalasztani – Ez nem jelent meg sem a SzF-ben, sem a Ko-ban.
- ⁴ **Gyergyainak** – Gyergyai Ferenc (1799–1874) 1861-től kolozsvári főbíró; oratóriumokat fordított és mint műkedvelő operaénekes lépett fel.
- ⁵ **Mátray Szavalattanát** – Mátray Gábor (1797–1875): író, szerkesztő, zene-történész, a magyar zenetörténet egyik megalapítója; színműveket, operaszövegeket, szépirodalmi és tudományos műveket írt és fordított. *A rendszeres szavalattan alaprajza* (Pest, 1861) című könyvéről Gyergyai bírálata X jegy-gyel jelent meg a SzF-ben (II. II. 23–25. sz. 1862. ápr. 10. 17.).
- ⁶ **kérlek barátom szolgálj fel őt** – ennek ideje és formája ismeretlen
- ⁷ **Itt küldöm Goethe[!] általános jellemzést Emmerson amarekiai [!]** írótl – A kiadvány eredeti címe: *Representativ men: seven lectures by Ralph Waldo Emerson*, Leipzig 1856. (*GyPLev* 664.); Ralph Waldo Emerson (1803–1882): amerikai unitárius lelkész, költő és esszéíró, filozófus.
- ⁸ **Egy ismerősem fordítá le** – Ez feltehetőleg a *Goethe és Shakespeare* címen megjelent tanulmány lehet (SzF II. I. 16–19. sz. 1862. febr. 13., febr. 20., febr. 27., márc. 6.), melyet J. L. monogrammal írtak alá. A *GyPLev* szerint ez „a tartalomjegyzék szerint Jánossy Lajos” volt (664.), azonban a következő tanulmányt (*Shakespeare*, SzF II. II. 5–7. sz.; 1862. jún. 5., 12., 19.) Jancsó Lajos (?–1882) írta, így a szerzőséget neki kell ítélnünk, ahogy azt az *AJÖM* XII. is tette (541.).
- ⁹ **Shakespeare is felküldi ismerősöm** – Jancsó Lajos: *Shakespeare* (I. fel-jebb).

1404. Lévay József – Arany Jánosnak (1862. január 29.)

K: MTAK Kt K 513/319. 2 kék fol. 22,9×14,6 cm. 1. levél, 2–4. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 600.).

M: kiadatlan

- ¹ **Álom című versem** – Az *álm* címmel jelent meg 1862. jan. 30-án a SzF-ben, I. az **1394.** sz. levél jegyzetét.
- ² **Legközelebb egypár skót balladát veszesz tőlem** – Lévay ezeket az **1412.** sz. elveszett levelében küldi; a nyáron meg is jelent kettő: *Az ushers'welli nő* (SzF II. II. 7. sz. 1862. jún. 19. 105.) és a *Szép Waters* (II. 1862. II. 12. sz. júl. 24. 185.).
- ³ **egy értekezést** – Ez *Régi skót balladák és vándordalnokság* (SzF II. II. 1. sz. 1862. máj. 8. 1–4., 2. sz. máj. 15. 17–20., 3. sz. máj. 22. 33–36.) címmel jelent meg.
- ⁴ **Aytoun** – William Edmonstoune Aytoun (1813–1865): skót költő, humorista, ügyvéd. 1836-tól a Blackwood Magazine munkatársa, 1845-től az edinburghi egyetem irodalomprofesszora. 1858-ban és 1859-ben jelent meg a *Skóciai*

balladák gyűjteménye (Collection of the Ballads of Scotland) két kötetben, mely Lévy munkáinak alapjául szolgált. A két ballada és a Lévy-esszé gondolati háttérét nyújtó tanulmány az első kötetben jelent meg: *Introduction* (xi-xc.); *The wife of Usher's Well* (113–116.), *Young Waters* (92–94.).

1405. Arany János – Erdélyi Jánosnak (1862. január 31.)

K: ET. Világoskék fol. 23,3×14,9 cm. 1. levél, 2. üres.

M: *EJLev* II. **592.** 288.

Erdélyi János (1814–1868): 1851 óta a sárospataki ref. kollégium tanára a filozófiai tanszéken, 1863-tól főiskolai könyvtárnokként az irodalmi tanszéken. 1839-től az Akadémia levelező tagja, 1842-től a Kisfaludy Társaság tagja. A Ko mellett a SpFüz-ben, a BpSz-ben, Mo-ban és az Orsz-ban publikált; kötete: *Erdélyi János kisebb prózái* (1863).

¹ **Becses czikke megjelenvén** – *Aesthetikai tanulmányok*, amelyet Erdélyi a Kisfaludy Társaság 1861. dec. 28-i ülésén olvasott fel (SzF II. I. 11–13. sz.; 1862. jan. 16. 161–163., jan. 23. 177–180., jan. 30. 193–196.).

² **dolgozataival továbbra is támogatni kegyeskedjék** – Erdélyinek a SzF-ben már nem jelenik meg munkája, a Ko-ba csak 1864-től küld, félévente egyszer, költeményeket. (*Szerelem próbája* Ko 1864/I. 2. sz. 1864. jan. 10. 38.; *Kapper szerb népdalaiból I–V.* 1864. II. 17. sz. 1864. okt. 23. 396–397.; *Szemere Albertné emlékkönyvből* 1865. 1. sz. 1865. jan. 1. 19–20.)

1406. Torkos László – Arany Jánosnak (1862. január)

K: elveszett. – Utalás a levélre: Torkos AJ-nak, 1862. febr. 16.: „Ha első levelem Tekintetes Urnak kezeihez jutott, úgy jelen soraimat méltán tolakodásnak tekintheti” (1409.).

Torkos László (1839–1939): író, esztéta, műfordító. Költői pályáját AJ folyóirataiban kezdte: *Szeretni, csak szeretni* (SzF II. II. 21. sz. 1862. szept. 25. 334.); *Faust* (Ko I. 4. sz. 1863. jan. 25. 84.); *Ifjúé a boldog élet* (Ko II. 16. sz. 1863. okt. 18. 375–376.); *Kebelemben néha...* (Ko I. 4. sz. 1864. jan. 24. 84.); *Most és majd* (Ko II. 15. sz. 1864. okt. 9. 348.); *Kisértés* (Ko III. 23. sz. 1865. jún. 4. 534.); *Este* (Ko III. 25. sz. 1865. jún. 18. 587–588.). 1875-től a Kisfaludy Társaság tagja lett.

¹ **Az ifjú küzdelmei című művét küldte a Kisfaludy Társaságnak, bírálat végett.** – Vö. az 1409. sz. levél jegyzetével.

1407. Szalay László – Arany Jánosnak (1862. febr. 7.)

K: MTAK Kt K 513/482. 2 fehér, **MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA** nyomatos fol. 22,1×14,3 cm. 1. levél, 2–4. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 604.)

M: kiadatlan

Szalay László (1813–1864): az Akadémia 1836-tól levelező, 1838-tól rendes tagja, 1861–1864 között titkára; 1837-től a Kisfaludy Társaság tagja. E korszakban írásai a PN-ban, a Honban jelentek meg; művei: *Das Rechtsverhältniss der serbischen Niederlassungen zum Staate in den Ländern der Ungarischen Krone* (Pest, 1862), *Zur Ungarisch-Kroatischen Frage* (Pest, 1863), *II. Rákóczy Ferenc büjdosása* (Pest, 1863–1864), *Galántai gróf Esterházy Miklós Magyarországnádora 1582–1626*. I. köt. (Pest, 1863).

¹ a **Nyelvtudományi Bizottság újból szabályoztatása alkalmával** – A bizottság ezután rendes, állandó bizottmányként, megnövelt hatáskörrel, taglétszámmal és költségvetéssel működött.

1408. Arany János – Madách Imrének (1862. febr. 13.)

K: OSzK Kt Levelestár. 2 kék, **BATH** nyomatos, **ARANY JÁNOS**. vízjelű fol. 23,3×15 cm. 1–3. levél, 4. üres.

A 4. lapon múzeumi pecsét: M. N. MUZEUM Madách hagyaték kézíratt. 1913. 40. sz. Címzés a borítékon:

**Tekintetes Madách Imre ur-
nak , tisztelettel.**

Balassa-Gyarmat

Szakal

A. Sztregova.

A boríték előlapján 10 krajcáros, barna színű bélyeg, rajta postai bélyegző: **PESTH 14/2**, a boríték hátoldalán postai bélyegző: **SZAKÁL 13/2** felirattal, ill. **A. J.** monogramos viaszpecsét. Boríték: fehér, 15×8 cm.

M: *AJLI* II. 396–398.; *MIÖL* II. **167.** 122–124.; *MIÖM* II. **119.** 1017–1018.; *AJÖM* XIII. 543–544. (kihagyással)

¹ **Már régecskén irtam hozzád** – AJ 1862. jan. 24-i levelét l. az **1400.** sz. alatt **sürgető szükség lesz** – A második kiadás 1863-ban jelent meg „tetemesen javított” jelzővel (Ko *Uj könyvek* rovat: I. 12. sz. 1863. márc. 22. 288.)

³ **a tiszteletdíj csekély voltán** – Madách művét 50 arannyal honorálták.

⁴ **circiter** – körülbelül (lat.)

⁵ **début** – kezdet (fr.)

⁶ **materialis excusatiót** – anyagi mentegetőzést (lat.)

- ⁷ **Tragédiád ismertetése a Figyelőben is megkezdődött** – Szász Károly bírálata 1862. febr. 13-ától, hét részben, ápr. 3-ig jelent meg (SzF II. I. 15–22. sz.). L. az **1400.** sz. levél jegyzetét.
- ⁸ **bibulára** – itatóspapírra
- ⁹ **ez utóbbi is ígérte, hogy fog irni róla** – Mint Gyulai, Salamon sem írta meg dolgozatát, aki a művet Goethe-reminiszcenciának tartotta (vö. **1400.**).
- ¹⁰ **confusus** – zavaros (lat.)

1409. Torkos László – Arany Jánosnak (1862. február 16.)

K: MTAK Kt Ms 5738/1862/17. 2 kék fol. 23,2×14,6 cm. 1–2. levél, 3–4. üres. Címzés nincs.

M: kiadatlan

- ¹ **Ha első levelem Tekintetes Urnak kezeihez jutott** – Vö. a **1406.** sz. levéllel.
- ² **a „Szépirodalmi Figyelő”ben, a „Nyílt levelezés” alatt csak néhány szóval tudósítani** – A „válasz” a SzF hasábjain, a Kisfaludy-társaság rovatában: „Torkos László urnak 'Az ifju küzdelmei' című munkája vizsgálat alá bocsáttatott” (SzF II. I. 19. sz. 1862. márc. 13. 302.). A Kisfaludy Társaság 1862. febr. 27-i ülésének jegyzőkönyve szerint: „Torkos László ur beküldött költeménye: <...> 'Az ifju küzdelmei' [besz.] Bérczy Károly tag <bírálata> vizsgálata alá bocsáttatott.” (MTAK Kt Ms 5767). Rá egy hónapra a Társaság már kész volt a bírálattal: „Torkos László ur 'Az ifju küzdelmei' című dramatizált allegoriát véleményadás végett a Kisfaludy-társaság elé terjesztvén, a munka multhavi ülésben vizsgálat alá bocsáttatott, a jelen ülésben pedig e vizsgálat eredménye adatott elő. Az adott vélemény szerint a mű kiváló figyelmet érdemel; gondolkodó főről s lyrai hangulatu kedélyről tanúskodik; czimének 'dramatizált allegoria' tökéletesen megfelel; verselése könnyü, szabatos és változatos. – Kézirata iránt a szerző sziveskedjék az alulírtnál rendelkezni.” (SzF II. I. 22. sz. 1862. ápr. 3. 350.; MTAK Kt Ms 5767). A társaság azonban kellő anyagi bázis híján nem tudta vállalni a mű kiadását. Az 1862. ápr. 24-i ülés jegyzőkönyve „a szerzőt azonban fölhatalmazza, hogy munkája elé, ha az más uton kiadatnék, e szókat nyomathassa: 'A Kisfaludy Társaság által dicséretre méltatott mű.’” (MTAK Kt Ms 5767.) A regény 1863 folyamán meg is jelent (*Az ifjú küzdelmei*. Dramatizált allegoria 6 képben. Pest, 1863). Torkos AJ folyóiratainak rendszeres munkatársa lett, fél-évenként egy költeménnyel jelentkezve (l. az **1406.** sz. levél jegyzetét).

1410. Kovács Pál – Arany Jánosnak (1862. február 18.)

K: MTAK Kt Ms 5738/1862/19. 2 csontszínű fol. 22,8×14,5 cm. 1. levél, 2–4. üres. Címzés nincs.

A 4. lapon AJ írásával, piros ceruzával: **Alapítványi kamat 5 f.** Ceruzával: **19/1862.**

M: kiadatlan

Dr. Kovács Pál (1808–1886): orvos, 1833-tól az Akadémia levelező és 1836-tól a Kisfaludy Társaság alapító tagja, élete végéig Győrött dolgozott: 1847-ben a Hazánk című lapot alapította, az 1857-ben indult Győri Közlöny főmunkatársa volt; számos költeményt, elbeszélést és színművet írt. Kedvelt, népszerű elbeszélő, akinek munkáit szívesen fogadták a korabeli orgánumok. Írásai jelentek meg pl. az Athenaeumban, CsalKörben, FL-ban, Hf-ban.

¹ **n.[émet] forintot** – Valószínűleg az osztrák/ausztriai értékű forintot, melyet az 1857-es egyezmény alapján 1858-tól vezettek be Ausztriában és Magyarországon hivatalos valutaként. Ez 21:20 arányban állt a régi (konvenció) forinttal, azaz 100 régi ft = 105 osztrák értékű ft.

² **gr. Batthyány Géza** – (1838–1900): az 1860-as évektől főrendiházi tag, egy ideig Sopron megyei alispán is

³ **5 for.[int] m.[éltóságos] gr. Batthyányi Géza ur 100 ft alapítványi tőkéjének 1. évi kamatja** – A Kisfaludy Társaság 1862. febr. 27-i rendes ülésének jegyzőkönyvében is szerepel (MTAK Kt Ms 5767.). A Társaság anyagi hátterét részben a 100 ft-os alapítványok jelentették, melyek 5 ft-os évi kamatja folyt be pénztárába.

⁴ **Preng Mihál** – nevét ekkoriban Peregire magyarosító győri lakos

⁵ **4. forinttal pedig [...] a' Kisfaludy társaság pártfogó tagjai** – A Társaság másik anyagi bázisát az évente 4 ft-ot fizető pártolói tagok jelentették, akik ezért könyvilletményben is részesültek, évente 60 ívnyi könyvküldemény formájában. A pártolói díj alapvetően e könyvilletmények kiadását fedezte. (Vö. AJ Tompa Mihálynak, 1860. aug. 10. *AJÖM* XVII. **1181.** 430., 902.)

1411. Madách Imre – Arany Jánosnak (1862. február 20.)

K: MTAK Kt K 513/375. 2 fehér fol. 21,8×14,3 cm. 1–3. levél, 4. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 601.)

M: *AJLI* II. 399–401.; *MIÖL* II. **168.** 124–127.; *MIÖM* II. **3.** 869–870.

Válasz AJ 1862. jan. 24-i és febr. 14-i leveleire (**1400.**, **1408.**)

¹ **Te ugyan említesz** – AJ attól tartott, hogy Madách, a *Tragédia* honoráriumának csekélysége miatt burkolózott hallgatásba az elmúlt hetekben.

² **katona-executió** – katonai végrehajtás – vö. **1392.**

- ³ **cohereal** – nyelvtanilag egyezik (lat.)
- ⁴ **e. a. t.** – stb. jelentéssel – az *AJLI* II. egyenesen át is írja „stb.”-re (399.)
- ⁵ **spoliaimat** – (hadi)zsákmányaimat (lat.)
- ⁶ **cursusokat** – árfolyamokat (lat.)
- ⁷ **Te mutatnál be a társaságba** – Madáchot az 1862. jan. 30-i gyűlésen választották a Társaság soraiba, székfoglalóját pedig márc. 27-én tartotta. A Kisfaludy Társaság márc. 27-i ülésének jegyzőkönyve szerint: „Arany János Igazgató üdvözlővén s bevezetvén Madách Imre ujon választott tagot, az utóbbi 'Az aesthetika és társadalom viszonyos befolyása' című értekezéssel foglalá el helyét.” (MTAK Kt Ms 5767.) AJ bemutatását a SzF is közölte: *Egy üdvözlő szó* (II. I. 26. sz. 1862. máj. 1. 401–402.; *AJÖM* XII. 369–371., 774–780.)
- ⁸ **publicista voltam** – Madách az 1840-es években a centralisták orgánumába, a PH-ba írt.
- ⁹ **megyei caballák** – Kabale: ármány, intrika (né.) latinisított változata

1412. Lévay József – Arany Jánosnak (1862. február 13. és 27. között)

K: elveszett. Utalás a levélre: Lévay AJ-nak, 1862. márc. 15: „A multkor nem azon számot küldéd a Figyelőből, melyet írtam. Én azt kértem, melyben Szász K. bírálata kezdődik s a következő szám érkezett.” (1420.) „Legközelebb egypár skót balladát veszesz tőlem s egy értekezést a skót balladákról Aytoun után.” (1404.)

¹ [1862. február 13. és 27. között] – Szász Károly bírálata 1862. febr. 13-án kezdődött a SzF-ben (SzF II. I. 15–22. sz. 1862. febr. 13.–ápr. 3., I. az 1400. sz. levél jegyzetét); AJ febr. 27-én üzent röviden (és nem egészen világosan) Miskolcra: „Nagy köszönet el!” (SzF II. I. 18. sz. 1862. febr. 27. 272.). – Az *AJÖM* XII. szerint AJ elsősorban Lévay 1862. jan. 29-i levelére reagált (541.).

1413. Gyulai Pál – Arany Jánosnak (1862. január 29. és március 7. között)

K: MTAK Kt K 513/145/a sz. Fehér fol. 21,1×16,7 cm. 1–2. levél. Címzés nincs.

M: *GyPLev* 416. 464.

¹ [1862. január 29. és március 7. között] – Gyulai olyan változtatásokra kéri AJ-t *A gonosz mostoha* című versének lezárása kapcsán, amelyeket az 1862. márc. 7-i levelében pontosít és a következőket írja: „Mult levelemben irtam volt, hogy 'A gonosz mostoha anyá'-ban egy sor reminiscencia van tőled s kértelek, hogy javítsd ki”. Tehát a levél vélhetően nem sokkal márc. 7. előtt

íródhatott, mivel az utolsó datált levelében (1862. jan. 29.) erről még nem volt szó.

- ² **Itt küldöm Shakespearét** – Gyulai Jancsó Lajos cikkére utal, mely *Shakespeare* címen jelent meg (SzF II. II. 5. sz. 1862. jún. 5. 65–68., 6. sz., jún. 12. 81–84, 7. sz. jún. 19. 97–99.). Erről és Goethéről l. az **1403.** sz. levél jegyzetét.
- ³ **mint Pet[ő]fivel jártál** – Homályos utalás. Vagy a következő jegyzetben említettekre, vagy az előző év végi *THALIA* zsebkönyv félkészben küldött bírálatára utalhat (*AJÖM* XVII. **1380.** 633–634.)
- ⁴ **Én is küldök egy bíralatot** – Szeberényi Lajos: *Néhány év Petőfi életéből* című munkájáról írta (SzF II. II. 1–3. sz. 1862. máj. 8. 4–8., máj. 15. 20–22., máj. 22. 36–39.). AJ egy szerkesztői jegyzete előlegezte ezt, amelyet Zilahy Károly *Petőfi állásponjtja* című írásánál tett: „Petőfi életéről közelebb Gyulaitól fogunk adni egy érdekes cikket.” (SzF II. I. 22. sz. 1862. ápr. 3. 337.)
- ⁵ **pezderkedem** – hősködöm, az erősebbel szembeszállok
- ⁶ **principálisom** – elöljáróm, főnököm (lat.)
- ⁷ **Főcikket és novellát fogok küldeni a napokban** – Ez nem történt meg.
- ⁸ **Egri leányod egy sorára** – „Rá zene zendül, kehely összecsendül.”
- ⁹ **mind a két helyt ki kell javítani** – AJ megtette ezt.
- ¹⁰ **Lehet-e szerencsénk veled lakhatni** – Gyulai 1861 végén járt Pesten, és ott megtekintette leendő házukat, melyet apósa, Szendrey Ignác vett leányának, Szendrey Máriának és neki: erről feleségének írt levelében számolt be (*GyPLev* **410.** 456–457.). 1862 nyarának elején költözött Pestre és lett a Magyar Írók Segélyegyletének titkára, a ref. gimnázium tanára és a SzF segéd-szerkesztője (*AJÖM* XVII. **1288.** jegyzete).

1414. Szemere Miklós – Arany Jánosnak (1862. március 5.)

K: MTAK Kt K 513/615. Fehér fol. 20,8×17 cm. 1–2. levél. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 607.)

M: kiadatlan

- ¹ **[1862. március 5.]** – A keltezés indoka: egyrészt a levél elején szereplő „5^{dikén}”, továbbá Brassai válaszána hiányolása (Brassai első írása 1861. dec. 19-én jelent meg *Nincs már ismerettyű!* címmel, amire Szemere a SzF II. I. 9. számában (1862. jan. 2. 143.) közölt egy *Felhívást Brassaihoz*, nézeteinek alaposabb kifejtésére. Ez 1862. márc. 13-án kezdődött: *Nyílt válasz Szemere Miklós urnak.* (SzF II. I. 19. sz. 1862. márc. 13. 289–292., 20. sz. márc. 20. 305–308.) címmel és AJ *Nyílt levelezésbeli* üzenete („**Sz. Miklósnak.** Köszönet. 'A mit vártál, megvan.'” – SzF II. I. 19. sz. 1862. márc. 13. 304.). Mindez együttesen szól a fenti dátum mellett.

- ² **Szemere Ödön** – (1839– ?) Szemere György ungi főszolgabíró fia

- ³ **e' bohóságot** – Ez az *Eszményi kandúr* című humoros versecske, amelyet AJ sietett közölni (SzF II. I. 20. sz. 1862. márc. 20. 312.) abban a számban, melyben Brassai éles hangvételi válasza (*Nyílt válasz Szemere Miklós urnak.*) befejeződött.
- ⁴ **némethas** – hasmenés
- ⁵ **Brassai mi az ördögöt késik olly soká?** – Szemere és Brassai Sámuel a Gyulai Pál, Szász Károly és Salamon Ferenc között kirobbant kritika-vitába (l. az 1437. sz. levél jegyzetét) kapcsolódott be; s míg a polémiát kezdő felek elhallgattak, ők tovább folytatták az éles és személyeskedő harcot. Salamon cikke, *Az ember és író* (SzF I. 42. sz. 1861. aug. 22. 657–659., 43. sz. 1861. aug. 29. 673–675.) Szemere Miklóst készítette szólásra: *Nyílt levél Arany Jánoshoz.* (Uo. I. 51. sz. 1861. okt. 24. 801–802., 52. sz. okt. 31. 817–820.). Brassai még Salamon válasza előtt fellépett Szemerével szemben: *Nincs már ismerettyű!* (Uo. II. I. 6. sz. 1861. dec. 12. 85–87., 7. sz. 1861. dec. 19. 103–105.), majd maga Salamon védte meg álláspontját és próbálta lezárni a polémia-folyamot: *Nyílt levél Szemere Miklós urhoz.* (Uo. II. I. 9. sz. 1862. jan. 2. 134.); azonban Brassai cikkének ironikus tónusa harcra ösztönözte Szemerét, és a vita ezt követően kettejük közt zajlott. Szemere kérte Brassait álláspontja bővebb kifejtésére (*Felhívás*, uo. II. I. 9. sz. 1861. jan. 2. 143.), amire Brassai válasza érkezett (*Nyílt válasz Szemere Miklós urnak*, uo. II. I. 19. sz. 1862. márc. 13. 289–292., 20. sz. 1862. márc. 20. 305–308.)
- ⁶ **mint az eddigiek** – Szemere a *Nincs már ismerettyű!* című Brassai-cikkre gondol.
- ⁷ **Kazinczy G.[ábor] ellenben, kinél egy hetet mulattam (Miska is ott vólt 3 napig, s Levay 4-ig)** – Szemere 1861. dec. közepén töltött egy hetet Kazinczynál (vö. *AJÖM* XVII. 1379. 632–633. és 1384. 637.)
- ⁸ **Kazinczy G.[ábor] ellenben, [...] nem csak miden [!] szavára esküszik, de a' – leg illedelmesebbnek is állítja modorát** – Vö. 1445. Kazinczy nem értett egyet Szemere harcba szállásával, és féltette a „túlásig érzékeny” barátját a Brassaival folytatandó polémiától. Hosszú hónapokig késlekedett, míg végül 1862. okt. 27-én küldte el kifejtett nézeteit (Perényi 1930. 441–443.). Ugyanekkor írta LévaYNak: „Irtam már én is Szemerének. Furcsa érzés az, mikor az embert, 'barátai' irányában, az őszinteség genirozza, főleg ha az, *ellenség* szemben, ismeretlen érzés előttünk.” (Gulyás 1931. 357.)
- ⁹ **a Bersenyi „arany középszeréről”** – L. pl. Bersenyi *A Jámborság és Középszer* című versét.
- ¹⁰ **sucrescentia** – succrescentia: utód (lat.)
- ¹¹ **„gaudet equis canibus que”** – Horatius: *Ars poetica (Epistula Ad Pisones* II. 3.) „Víg a szakálltalan ifjú, hogy nincs már nevelője, / ebnek, lónak örül s a napos, szép Mars-mezejének; / hajlik a bűnre, akár a viasz; vad, durva, ha in-

ted; / rest töprengeni, hogy mi a hasznos, szórja a pénzét, / hetyke, mohó; amiért ma rajong, holnapra elunja.” (Muraközy Gyula fordítása)

¹² **a’ harmadik lyanyom** – Szemere Miklós lányai: Vilma, Ida és Mária.

1415. Arany János – Madách Imréné (1862. március 6.)

K: OSzK Kt Levelestár. 2 kék, **BATH** nyomtatú, **ARANY JÁNOS**. vízjelű fol. 23,3×15 cm. 1–3. levél, 4. üres. Címzés nincs.

A 4. lapon múzeumi pecsét: M. N. MUZEUM Madách hagyaték kézirat. 1913. 40. sz.

M: *AJLI* II. 401–403. (kihagyásokkal); *MIÖL* II. **169.** 127–131.; *MIÖM* II. **120.** 1019–1021.; *AJÖM* XIII. 544–545. (kis kihagyással); *AJLev* 521–523.

Válasz Madách 1862. febr. 20-i levelére (**1411.**)

¹ **capitel** – capitel (kapitális) nagybetű (lat.)

² **soi-disant** – úgynevezett (fr.)

³ **syntaxisban** – mondattanban (gör.)

⁴ **subjectum** – alany (lat.)

⁵ **Ad vocem** – apropó, erről jut eszembe (lat.)

⁶ **Agio** – a pénz névértékének és forgalmi értékének különbségéből eredő összeg (fr. v. ol.)

⁷ **curens** – a forgalomban lévő papír és érc fizetőeszköz közti forgalmi különbség (ez az 1850–1860-as évek fordulóján igen magas volt) (lat.)

⁸ **azt hiszem: ide jó majd egy alapítvány** – a Kisfaludy Társaság 1862. márc. 27-i ülésén ezt be is jelentették (MTAK Kt Ms 5767.)

⁹ **Ha ekkorra feljőnél, igen kedves lenne tőled, s én szívesen vállalnám magamra bemutatásodat** – vö. **1411.**

1416. Gyulai Pál – Arany Jánosnak (1862. március 7.)

K: MTAK Kt K 513/155. 2 fehér fol. 21,3×13,9 cm. 1–2. levél, 3–4. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 596. 1862. nov. 7-re datálva.)

Kézírt másolat : MTAK Kt Ms 3/5. 67–70. (kihagyásokkal)

M: *GyPLev* **417.** 464–466.

¹ **Itt küldi Gyergyai a Mátray könyvére írt bírálatát** – l. az **1403.** sz. levelet és jegyzetét

² **Ugy látszik, hogy, mert maga is dolgozik ilyesmin** – Gyergyai Ferenc műve nyomtatásban nem jelent meg, kézírata ismeretlen.

³ **afficiálhatnak** – befolyásolhatnak (lat.)

⁴ **Mult levelemben** – az **1413.** sz. levél

- ⁵ **még egy pár javításra kérlek a Szeberényi <cikkerol> konyvéról [!] irt cikkemben** – Szeberényi Lajos *Néhány év Petőfi életéből* (Szeged, 1861) című könyvét bírálta a SzF-ben (adatait l. az **1413.** levél jegyzeténél).
- ⁶ **javítsd ki magad is, ha észre veszed** – AJ nem vette figyelembe Gyulai módosítási kérelmeit.
- ⁷ **add át Cs.[engery]nek** – Csengery Antal meg is kapta: vö. *GyPLev* **418.** 466–467.

1417. Madách Imre – Arany Jánosnak (1862. március 7.)

K: MTAK Kt K 513/376. Fehér fol. 22,8×14,4 cm. 1–2. levél. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 601.)

M: *AJLI* II. 403–404.; *MIÖL* II. **170.** 131–132.; *MIÖM* II. **4.** 871.

- ¹ **Ide mellékelve küldöm azt az értekezés féléit, mellyel a' Kisfaludy-társaságba be akarnék köszönteni** – vö. **1411.**
- ² **ezt a Figyelő számára kezdtem dolgozni** – *Ez Az aesthetika és társadalom viszonyos befolyása* címmel jelent meg. (SzF II. I. 24. sz. 1862. ápr. 17. 369–372., 25. sz. 1862. ápr. 24. 385–389.)
- ³ **én is a' francia íróval tartok hogy „minden modor jó, kivén az unalmast.”** – „Tous les genres sont bons, hors le genre ennuyeux”. Voltaire: *L'Enfant prodigue* (1736), Préface (*A tékozló fiú.* Előszó)
- ⁴ **még egy második cikkel** – *Ez A nőről, különösen aesthetikai szempontból* címmel, Madách akadémiai székfoglalójaként jelent meg. (Ko 1864. II. 1–3. sz. 1864. júl. 3. 1–4., 1864. júl. 10. 25–28., 1864. júl. 17. 49–53.)
- ⁵ **a' Kisfaludy-társaság' tőkjét [...] 4gyel szaporítani** – Ennek megtörténtéről és a személyekről nincsenek információink.

1418. Madách Imre – Arany Jánosnak (1862. március 12.)

K: MTAK Kt K 513/377. Fehér fol. 21,8×14,4 cm. 1. levél, 2. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 601. 1862. novemberi keltezés.)

M: *AJLI* II. 405.; *MIÖL* II. **171.** 133.; *MIÖM* II. **5.** 872.

- ¹ **köszönöm, hogy bemutatásomat el válaltad** – vö. az **1411.** és **1415.** sz. levéllel
- ² **Az alapításokra nézve nézetedet teljesen el fogadom** – vö. az **1415.** és **1417.** sz. levéllel

1419. Szilágyi István – Arany Jánosnak (1862. március 14.)

K: MTAK Kt K 513/679. 2 csontszínű fol. 21,1×13,5 cm. 1–2. levél, 3–4. üres. Címzés nincs.

Az 1. lap tetején ceruzával: **1862 márcz 14.** Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 609.)

M: kiadatlan

Szilágyi István (1819–1897) 1850-től a máramarosszigeti ref. főiskola igazgatója, 1846-tól az Akadémia levelező tagja. Korábbi kapcsolataira nézve l. *AJÖM* XVII. 732. E korszakbeli művei: *A szigeti ó-templom és egyház története* (1862), *Igazgatói jelentés a máramaros-szigeti helvét hitvallású főtanoda állásáról 1862–1863.* (1863).

¹ **a II^d szállítmányt** – A Kisfaludy Társaság szétküldte *Az ember tragédiája* és a *Bede Ádám* 2. füzetét, amellyel teljessé vált az első kötet. Erről AJ 1862. jan. 23-án számolt be a SzF-ben, sürgetve egyúttal a 4 ft-os pártolói díjak befizetését. (II. I. 12. sz. 191.)

² **Szatmáry** – Szathmáry Lajos, a Gazdasági Egyesület pénztárnoka, aki a Kisfaludy Társaság pénztárosa is volt

³ **Tóth Lőrincztől** – az Akadémia pénztárosa

⁴ **utasítsd hozzám Szigetre** – AJ a szerkesztői üzenetben válaszolt: „**M. Sziget. Sz. I.** Sajnálom a késedelmet. Innen expediálva vannak a könyvek, könyvárusi uton. Jó volna megnézni az ottani könyvárusnál. Tizenöt példány ment. Ha nincs ott, menni fog. A másik dolgot is eligazítom.” (SzF II. I. 21. sz. 1862. márc. 20. 320.; *AJÖM* XII. 206. 542.)

1420. Lévay József – Arany Jánosnak (1862. március 15.)

K: MTAK Kt K 513/320. 2 fehér fol. 19,9×16,2 cm. 1. levél, 2–4. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 600.)

M: kiadatlan

¹ **Bozzai hagyományaival alkalmatlankodom** – l. az **1394.** sz. levél jegyzeténél

² **Ha talán Heckenasztnál birsz annyi befolyással** – AJ levele biztatta Lévayt: „Bozzai iránt – kit én is szeretek – Heckenastot akartam előbb megpróbálni, de nem volt itthon, mihelyt lapom évfordulati kinján átestem, azonnal megkínálom vele. Ő az én régi könyvárusom, szavamra jobban hajt, mint bármelyik” (*AJÖM* XVII. **1358.** 599.)

³ **A Szegfi Mór ígéretének teljesülését, vagy terveinek célra jutását** – l. az **1394.** sz. levél jegyzetét

⁴ **Ha talán Heckenast 100 ftot sokalna érte, add oda neki 50 fton felül bármely öszvegért** – 1861 szeptemberében még 30-40 forintért, sőt végső esetben akár ingyen is odaadta volna (vö. *AJÖM* XVII. **1341.** 581.)

⁵ **Casino Könyvtárából** – vélhetően a Nemzeti Kaszinóról van szó

⁶ **az 1848^{iki} Életképeket** – Bozzai gyakran publikált ekkoriban a Jókai szerkesztette Élk hasábjain.

- ⁷ **Kelet Könyvei** – Bozzainak az Élk-ekben 1848 folyamán megjelent költői elmélkedései, amelyeket a szabadságharc eszméinek hatása alatt Lamennais modorában írt.
- ⁸ **striklákkal** – vonalkákkal (a né. Strich kicsinyítő képzős alakjából)
- ⁹ **Szász K. bírálata** – Ez minden bizonnyal *Az ember tragédiájának* ismertetésére vonatkozhat (SzF II. I. 15–22. sz. 1862. febr. 13.–ápr. 3. Részletes adatait l. az **1400.** sz. levél jegyzeténél).
- ¹⁰ **Tompa ma írt** – A levél nem szerepel a *TML*-ben, valószínűleg elveszett.

1421. Medgyes Lajos – Arany Jánosnak (1862. március vége)

K: elveszett. Utalás a levélre: AJ szerkesztői üzenete: „**Dézs. M. L.-nak.** Köszönet és köszöntés.” SzF II. I. 22. sz. 1862. ápr. 3. 352. (*AJÖM* XII. 206., 542.) Magánlevelezésük nagy része eltűnt (*AJÖM* XII. 542.).

Medgyes Lajos (1817–1894) református lelkész és egyházi író. Korábbi kapcsolatokról l. *AJÖM* XVII. 710. AJ folyóirataiban rendszeresen jelentkezett költeményeivel (vö. **1532.**), éppúgy, mint a VU-ban és a FL-ban.

1422. Kazinczy Gábor – Arany Jánosnak (1862 márciusa körül)

K: MTAK Kt K 513/252. 2 kék színű, **L. S.** (Lónyai Sarolta) nyomatos fol. 28,9×22,8 cm. 1–2. levél. A 2. lap alján címzés: **Tekintetes Arany János úrnak.**

Kivágott pecsét, a 2. lapon vörös pecsét töredéke. Arany László hagyatékából (az AkÉrt 1899. 598. 1861-re valószínűsíti a levelet).

M: kiadatlan

¹ **Lónyay Sarolta** –Vladár József (1802–1834) neje (Nagy 1857. XII., ill. *AJÖM* XVII. 926.). Kazinczy a Lónyai családdal testvérének férje, Lónyai Gábor által volt szoros rokonságban.

² **legújabb jegyzékben még nem közölted** – A SzF 1861-ben még közölte a pártolók névsorát, de 1862-ben már nem. Kazinczy talán a Kisfaludy Társaságról szóló beszámoló között kereste a neveket (pl. SzF II. I. 19. sz. 1862. márc. 13. 302.)

³ **Molière iránt vettem az elnöki felhívást** – A Kisfaludy Társaság 1862. febr. 27-i rendes ülésének jegyzőkönyve szerint Kazinczy Gábor Molière-fordításai a társasági könyvilletmények számbavétele során kerültek szóba: „Kazinczy Gábor tag a szintén fölveendő [besz.] <az igért> három molièrei [!] vigjáték beküldésére <fölkérendő. fölkéret> kéretik.” (KT jegyz.)

- ⁴ „Szándokát a jó isten bírja” – Az ennek alapjául szolgáló mondás: „Szegényember szándékát boldog isten bírja”; előfordul AJ *Párviadal* című művében: „De ’királyok’ szándokát is / ’Boldog isten bírja’ lám!” (1877).
- ⁵ **nehogy úgy járjak, mint a Majláth regéivel, mit a Társaság nagybölcsen, mellőzött** – vö. *AJÖM* XVII. 1252. 497.
- ⁶ **Te egyszer a rímekről írtál** – Ez vonatkozhat AJ *Valami az asszonánocról* (egy része a korán betiltott PR-ben 1850. dec. 8-án, majd a teljes szöveg: ÚMM 1854. 3. sz.) vagy az ötvenes évek közepén készült, de ekkor még meg nem jelent *A rímezett versalakról* (*AJÖM* X. 607.), esetleg *A magyar nemzeti vers-idomról* (először a nagykörösi gimnázium 1856. évi értesítőjében, majd ugyanekkor az ÚMM 1856. IX. füzetében) című tanulmányaira
- ⁷ **Catalog 81. N° 721. Wilh Grimm, Zur Geschichte des Reimes. Berlin, 1852. 3 f. Cat. 85 N° 1270. Poggel C. Grundzüge einer Theorie des Reimes und der Gleichklänge. Münster, 1836. 21 x. – N° 1526. (:Vossius 93.) De poematum cantu et viribus rhythmici. Oxonia, 1673. 30 x.** – Wilhelm Grimm: *Zur Geschichte des Reims*, Berlin, 1852 (a Berliini Akadémián 1850-ben tartott felolvasás írott változata); Caspar Poggel: *Grundzüge einer Theorie des Reimes und der Gleichklänge mit besonderer Rücksicht auf Goethe*, Recklinghausen, 1834; Isaac Vossius [Voss]: *De Poematum Cantu Et Viribus Rhythmi, Oxoniae* [Oxford], 1673.
- ⁸ **Kitől van a „Goethe és Shakespeare”** – vö. az 1403. sz. levél jegyzeteivel

1423. Dessewffy Emil – Arany Jánosnak (1862 tavaszán)

K: MTAK Kt K 513/93. Fehér fol. 18,8×11,5 cm. 1–2. levélszöveg. Borítékként használt fehér levélpapír, 23,3×18,8 cm.. Címzés:

Arany János Úr, magyar

Akad. rendes Tagnak

kezébe

A levél ceruzával írva. – Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 594.)

M: *AJÖM* VI. 239–240.

- ¹ [1862. tavaszán] – AJ 1862 májusában három négysoros epigrammát készített (*Széchenyi tiszai oszlopára. Azon hírre, hogy ott érc-szobra fog állíttatni*). Az emlékműre végül Szász Károly egyik epigrammája került (*AJÖM* VI. 240.)

1424. Jánosi Gusztáv – Arany Jánosnak (1862. április)

K: elveszett. Utalás a levélre: AJ szerkesztői üzenete: „**J. G. urnak.** A küldeményt vettük és fogjuk közölni. De más levelet a nyár óta nem.” (SzF II. I. 24. sz. 1862. ápr. 17. 384.)

Jánosi Gusztáv (1841–1911) veszprémi kanonok, műfordító. 1863-ban szentelik pappá, 1864-ben Kaposvárott tanít, majd 1865-től levéltárnok a veszprémi püspöki hivatalban. Költeményei és fordításai korszakunkban a VU-ban, a FL-ban, a SzF-ben és a Ko-ban jelentek meg. AJ tanácsára a műfordítás felé fordult (a Ko-ban már csak fordításai jelentek meg, Uhlandtól a *Három leány* című kétszer is). AJ folyóirataiban megjelent művei: *A babiloni fogság után* (SzF I. 11. sz. 1861. jan. 16. 168.); *Tavaszkor* (uo. I. 26. sz. 1861. máj. 1. 412–413.); *A Taliarchhoz és Delliushoz* (Horatiustól) (uo. I. 38. sz. 1861. júl. 25. 606–607.); *A hit* (uo. I. 43. sz. 1861. aug. 29. 681.); *Ábránd és élet* (uo. I. 47. sz. 1861. szept. 26. 149–150.); *Zrinyi Ilona búcsúja* (uo. II. II. 20. sz. 1862. szept. 18. 310–311.); *Gertrúd órája* (Deslystől) (Ko 1863. I. 23. sz. 1863. jún. 7. 540–545.); *Három leány* (Uhlandtól) (uo. 1863. II. 15. sz. 1863. okt. 11. 347–348.); *Sok szerelem és A rózsza* (Béranger-től és Saphirtől) (uo. 1864. I. 10. sz. 1864. márc. 6. 228–229.); *A költészet rendeltetése* (Lamartine-től, főcikként) (uo. 1864. II. 12–16. sz. 1864. szept. 18. 265–267., szept. 25. 289–292., okt. 2. 313–315., okt. 9. 337–340., okt. 16. 361–364.); *Három leány* (Uhlandtól) (uo. 1865. 21. sz.; 1865. máj. 21. 493. javított változat).

¹ **Jánosi a Zrinyi Ilona búcsúja című költeményét küldhette** – 1862. szept. 18-án jelent meg a SzF-ben (II. II. 20. sz. 310–311.)

1425. Szász Károly – Arany Jánosnak (1862. április 12.)

K: MTAK Kt K 513/537. 2 fehér fol. 21,8×14,6 cm. 1–3. levél, 4. üres. Címzés nincs.

Az 1. lap tetején a kéziratári jelzet mellett ceruzával; **1862 április 12.** Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 605.)

Kézírtas másolat: MTAK Kt Ms 3/5. sz. 92–94.

M: kiadatlan

¹ **Béla írja** – a levél ismeretlen

² **Thackeray** [!] – William Makepeace Thackeray (1811–1863): angol regény- és esszéíró

³ **H.[enry] Esmondját** – Thackeray regényének, a *The History of Henry Esmond*nak (1852) fordítása 1862-ben jelent meg *Esmond Henrik, Anna királynő öfelsege ezredesének önéletírása* címmel Szász Károly és Szász Béla közös fordításában, a Kiszaludytársaság könyvilletményeként.

⁴ **Bulwer** – Edward George Bulwer (1803–1873): angol író, esztéta.

⁵ **My novel-je a Caxtonsnak** – *The Caxtons. A Family Picture* (1849): *A Caxtonok. Családi körkép; My Novel, or Varieties of English Life* (1853): *Regényem, avagy az angol élet változatai*

⁶ **Virgínians-t** – *The Virginians* (1857–1859): *A virginiai testvérek* (Vas István ford., 1962)

- ⁷ **Az Emb. Tragédiaja [!] bírálatát** – SzF II. I. 15–22. sz. 1862. febr. 13.–ápr. 3. Az adatait l. az **1400.** sz. levél jegyzeténél.
- ⁸ **vexát** – zaklatást, bosszantást (lat.)
- ⁹ **Századok legendája** – vö. **1393.**
- ¹⁰ **Les raisons du momotombo** – *A Momotombó okai*, a többi vers címének fordítását l. az **1393.** sz. levél jegyzeténél
- ¹¹ **Tóth Kálmán ha átadja Aymerillot-ját** – A szintén *La légende des siècles*-be tartozó mű végül nem jelent meg Szász kötetében.
- ¹² **Tóni** – Szász Károly felesége, Bibó Antónia (1837–1899), akit első felesége (Iduna) 1853-ban bekövetkezett halála után 1858-ban vett el.

1426. Szász Károly – Arany Jánosnak (1862. április 17.)

K: MTAK Kt K 513/538. 2 fehér levélpapír; 21,8×14,6 cm. 1–2. levél, 3. üres, 4. címzés:

**Tekintetes AranyJános [!] urn[a]k
a kislelűd [!] Társaság Igazgató-
jának**

Pest

**Üllői út és 3pipa utca sar-
kán 2. emelet.**

A 4. lapon három postai bélyegző: két **KUNSZENTMIKLÓS 17/4** és egy **PESTH Fröh 18/4** felirattal; 1 db 5 krajcáros piros bélyeg és kivágott pecsét helye. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 605.)

M: kiadatlan

- ¹ **az Esmond-kérdés e hó végén a gyűlésben fog eldőlni** – A Kislelűd Társaság 1862. ápr. 24-i havi ülésén döntöttek a *Henry Esmond* fordítása mellett (SzF II. II. 1. sz. 1862. máj. 8. 15. *Vegyes* rovat). Vö. az **1427.** sz. levél jegyzetével.
- ² **Pákh-Gyulay-féle Szépirodalmi Lapok** – A SzépirodL irodalmi és kritikai hetilap (1853. jan. 2.–jún. 30.). Szerkesztője Pákh Albert, szellemi irányítója Gyulai Pál, munkatársai között volt AJ, Bérczy, Brassai, Csengery, Erdélyi, Szász, Kemény, Tompa. Fordításokat, ismertetéseket közölt (többek között Thackeray munkáiból is).
- ³ **nem felette kedvezően** – Az ismertetést Bérczy Károly írta (vö. az **1427.** sz. levél jegyzetével) a lap *Irodalom* rovatában (SzépirodL 1853. 13. sz. 206–207.), melyben sajnálja, hogy Thackeray a XVII–XVIII. századba helyezvén történetét, az adott kor beszédmódját és prózastílusát kívánva felidézni kudarcot vall („ama régi elmosódott styl egészen hű utánzását pedig, minden gond daczára sem érte, sőt ezer oknál fogva nem is érheti el soha.” 207.).

- ⁴ **Jane Eyre (a lowoodi árva)** – Charlotte Brontë 1847-ben írt regénye, melynek első, Huszár Imre által készített magyar fordítása 1873-ban készült el.
- ⁵ **német fordításban (Hartlebennél) és színpadról** – Currer Bell [Charlotte Brontë], *Jane Eyre, oder die Waise aus Lowood*. Aus dem Englischen von A. Heinrich. 5 Thle. (k. 8-r. 746 l.) Pesth, Wien u. Leipzig, Hartleben's Verl. 1854. A Nemzeti Színház Charlotte Birch-Pfeiffer *Die Waise aus Lowood* című német színpadi átiratát az 1850-es évek közepén mutatta be.
- ⁶ **Woman in white** – *The Woman in white (A fehérruhás nő)*, Wilkie Collins (1824–1889) 1860-ban írt regénye. Balázs Frigyes fordította le (1862–1863).
- ⁷ **a figyelő [!] közölt volt egy pompás mutatványt** – Brassai közölt a SzF-ben ismertetést, illetve rövid részletet (SzF I. 2–4. sz. 1860. nov. 14. 21–23., nov. 21. 38–40., nov. 28. 54–57.).
- ⁸ **Majusban pestre [!] megyek** – Ez meg is történt.

1427. Arany János – Szász Károlynak (1862. április 25.)

K: MTAK Kt K 513/589. Világoskék, jobb felső sarkában **BATH** nyomatú fol. 23,3×14,9 cm. 1. levél, 2. üres. Címzés nincs.

Az 1. lapon felül tintával: **1862 nyár elején. (?)**. A **nyár elején** ceruzával áthúzva, fölötte: **ápril vége**.

Kézirat másolat: MTAK Kt Ms 3/5. sz. 94–95. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 607.)

M: kiadatlan

Válasz Szász 1862. ápr. 12-i és ápr. 17-i levelére (**1425., 1426.**)

- ¹ **Pest, 1862. április 25.** – A levél a Kisfaludy Társaság 1862. ápr. 24-i ülésének másnapján keletkezett.
- ² **Előadtam javaslatodat** – Szász Károlynak fenntartásai voltak a *Henry Esmond*-dal szemben (amelyet nem érzett elég szórakoztatónak); 1862. ápr. 12-én Thackeray másik művét, a *Newcomest (A Newcome családot)*, ápr. 17-én pedig Charlotte Brontë *Jane Eyre*-jét vagy Wilkie Collins *Woman in white*-jét (*A fehér ruhás nőt*) ajánlotta.
- ³ **Dickens „Great expectations”-ja** – Dickens regénye (1861); magyar fordításai csak a XX. században készültek el *Nagy várakozások* (Mikes Lajos–Telekes Béla, 1924), illetve *Szép remények* (Bartos Tibor, 1959) címmel.
- ⁴ **de a három tagu regénybizottmány (Eötvös, Lukács, Bérczy) Esmond mellett erősen állottak a felelőség nincs se rajtam se rajtad** – Toldy István számos hibával fordította Sand *Valvédre* című regényét, amely „megnyerőbben festi a bünt és bűnhődést, mint az erényt és boldogságot s ennél fogva rossz hatást gyakorolhat a magyar olvasóközönség számára” (MTAK Kt Ms 5767.), ezért a munka megjelenése elfogadhatatlanná vált (l. az **1393.** sz. levelet). A Társaság vezetése „azt határozta, hogy minden valamelyik tag által

fordításra ajánlott mű két tagnak adassék ki bírálatra, s csak akkor legyen fölvehető a Társaság kiadványai közé, ha ezek javasolják.” (Kéký 1936. 128.) A levélből úgy tünik, mintha egyedül AJ ajánlotta volna Dickens művét fordításra és a bizottmány három tagja egységesen zárkózott volna el ettől, holott a *Great expectations* fő patrónusa Bérczy Károly volt: „Bérczy Károly tag Dickens 'Great expectations' című regényét ajánlja s e regény megvizsgálására b. Eötvös József elnök és Lukács Móricz tag urak sziveskedtek vállalkozni” (a Társaság 1862. márc. 27-i jegyzőkönyve, MTAK Kt Ms 5767.). Az ápr. 24-i ülésen (Toldy Ferenc elnökle mellett jelen voltak: AJ, Bérczy Károly, Csengery Antal, Greguss Ágost, Kiss Károly, Lukács Móric, Salamon Ferenc) Lukács Móric „a maga és b. Eötvös József elnök úr nevében jelenti, hogy a nevezett regényt mind művészi szempontból, mind erkölcsi irányára nézve ajánlanák, de azt hiszik, hogy magyarra fordítása szinte leküzdhetetlen nehézségekkel járna, miért is a múlt ülésben Bérczy Károly tag által <...> hasonlólag ajánlólag említett 'Henry Esmond' című regényt Thakeraytól [!] vették vizsgálat alá, s itt a műbeli jelesség s erkölcsi tisztaság mellett nem fordulván elő oly fordítási nehézségek, mint Dickens kérdéses regényénél e helyett Thakeray [!] <-> 'Esmond'ját javasolják a 60 éves vállalatba fölveteni: a társaság magáévá teszi ez indítványt, elhatározza Thackeray 'Esmond'ja kiadását, s örömmel értesül az igazgató által, hogy e regény<nek> fordítására Szász Károly [össz.] tag már késznek is nyilatkozott.” (MTAK Kt Ms 5767. és Kéký 1936. 128.). Bérczy ajánlása különös, hiszen ő 1853-ban, a SzépirodL munkatársaként fenntartásokkal élt a *Henry Esmond*dal szemben (l. az 1426. sz. levél jegyzetét). AJ szerepét a kérdésben tovább homályosítja, hogy Szász ápr. 12-i levelében („Béla írja, hogy a kisfaludy [!] Társaság számára általam eszközendő angol-fordítás idejét eljöttnek jelentetted, s hogy fordítandóul Thakeray [!] H. Esmondját jelölted ki” – holott ekkor még a Dickens-regény tünt elfogadandónak) mintha AJ-t sejtene a kérdés egyik „döntnökének”, bár az is lehet, hogy AJ a regénybizottság (Eötvös, Lukács, Bérczy) előzetes, nem hivatalos állásfoglalásával bírt már ekkor, mely aztán később sem változott.

⁵ **talán az új kis babának** – Szász Károly a gyermek születéséről az 1430. sz. levélben tájékoztatott.

⁶ **Nevedre mindenestre szükség lesz a közönség előtt** – A regény fordítója elsősorban Szász Béla volt, de Szász Károly neve is szerepel a címlapon.

1428. Lévay József – Arany Jánosnak (1862. április 27.)

K: MTAK Kt K 513/321. Kék fol. 22,9×14,6 cm. 1–2. levél. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 600.)

M: kiadatlan

- ¹ **Lapod ma érkezett 25^k számában olvasom** – A híradás a SzF *Vegyes rovatában* jelent meg (II. I. 25. sz. 1862. ápr. 24. 399.).
- ² **Napkelet** – Vahot Imre szerkesztésében 1857–1862 között megjelent (1861-ben szünetelt) irodalmi lap, amely a szabadságharc felidézésével és a Petőfi-epigonok támogatásával rövid ideig igen nagy népszerűségnek örvendett.
- ³ **hogy’ jutott ama felszólítás** – Lévay: *Néplapok és népszerű nyelvezet* (Napk 1862. ápr. 20. 241–242.). Vahot lapalji megjegyzése: „Lapunk előbbi számában a népirodalomról Rákosi László tüzetesen értekezvén, erre vonatkozólag egy más cikk is van már régóta kezeink közt, melyet közzétenni az ügy érdekében célszerűnek tartjuk.” Lévay reagálása: „A Vahot által közlött Néplap-féle cikket olvastam. Olyan legény nincs több a magyar ég alatt. Igen homályosan rémlik előttem, hogy én azt neki a forradalom évében adtam, gondolom, hosszabban kidolgozva. Hiszen melyik okos ember indítványozhatna mostani helyzetünkben 4–5 néplapot!” (1440.).
- ⁴ **Bozzai irományairól** – vö. az 1394. sz. levél jegyzetével
- ⁵ **Szalay Zsigmond** – pesti ügyvéd; l. még 1881.

1429. Gyulai Pál – Arany Jánosnak (1862. április 28.)

K: MTAK Kt K 513/156. 2 fehér fol. 20,9×17,1 cm. 1. levél, 2–4. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 596.)

M: *GyPLev* 421. 468–469.

- ¹ **Gróf Mikó Imre** – (1805–1876): az 1867-es kormány közlekedési minisztere, az erdélyi kulturális intézmények, vállalkozások bőkezű támogatója, az Erdélyi Múzeum Egyesület alapítója. A *Ko* első száma az ő ajánló írásával jelent meg *A koszorú* címmel (I. 1. sz. 1863. jan. 4. 1–3.).
- ² **feleségem 30^{án} indul** – A költözőben lévő Gyulai várandós felesége, Szendrey Mária hamarabb utazott fel Pestre.

1430. Szász Károly – Arany Jánosnak (1862. április 28.)

K: MTAK Kt K 513/539. 2 fehér fol. 22,7×14,3 cm. 1. levél, 2–3. üres, 4. címzés:

Tekintetes

AranyJános [!] urnak tisztelettel.

Pest

NB. Tóth [!] Endre újabb versei

reám néznek-e? Ha igen,

példányt kérek.

A 4. lapon kivágott pecsét helye. Az elején és a végén ceruzával megjelölve az első és az utolsó bekezdés; „Hebbel” és a „Niebelungen-ről” ceruzával aláhúzva. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 605.)

Kézíratos másolat: MTAK Kt Ms 3/5. sz. 96–97.

M: kiadatlan

Válasz Arany 1862. ápr. 25-i levelére (1427.)

¹ **Volt vagy három** – *Szegény kis Marcsa (Nép-ballada)* az (Emich 1862. 69–71.), *A magyar ifjakhoz a Kolozsvári Album* (szerk. B. Bánffy Dezső, Deák Farkas, Réthi Lajos. Kolozsvártt, 1862. 1–2.) nyitóverseként és a *Sárközi árvízkönyv 1862-ben jelentek meg Dalos könyvből I–VI.* (szerk. Ábrahámffy János, Hang Ferenc, Mennyey József. 1862. 58–61.)

² **Hebbel Fr.[iedrich]** – Friedrich Hebbel (1813–1863) német drámaíró, költő. Jelentős művei: a *Maria Magdalena*, illetve a *Judith*, a *Gyges und sein Ring (Gügész és gyűrűje)* és a *Nibelungentrilogie (Nibelung-trilógia)*. Az *Anya és gyermeke* című polgári eposzáról (*Mutter und Kind*) AJ is írt ismertetést (SzF I. I. 4–5. sz. 1860. nov. 28. 53–54., dec. 5. 70–72.), egy részletét le is fordította.

³ **a Niebelungen-ről** – Hebbel 1861-re elkészült trilógiáját Weimarban hatalmas sikerrel mutatták be.

⁴ **Jó volna megszerezni s ismertetni** – Szász Károly a BpSz-ben mutatta be a művet (1862. 16. sz. 233–291., 1863. 17. sz. 3–55.).

⁵ **egy bécsi lap tárczájából** – „Friedrich Hebbel hat der Künstlergesellschaft »Hesperus« zugesagt, seine »Niebelungen-Trilogie« öffentlich vorzulesen.” („Friedrich Hebbel megígérte a Hesperus művészársaságnak, hogy a nyilvánosság előtt felolvassa Niebelung-trilógiáját.”) Die Presse, 1862. ápr. 8.

⁶ **Husvét első napján született kis leánykánk** – Szász Ilona, 1862. április 20.

1431. Arany János – Lévay Józsefnek (1862. április 27. és május 8. között)

K: elveszett. Utalás a levélre: a SzF 1862. máj. 8-i számának *Nyílt levelezése*: „B...zz...y [!] kézírata ügyében néhány nappal ez előtt írtam egy ’mea culpás’ levelet. Oda ért-e már?” (SzF II. II. 1. sz. 16.), illetve Lévay 1862. júniusi (1440.) levele: „Megbocsáss, hogy ily későn válaszolok”. Az *AJÖM* XII. (543.) szerint is elveszett.

¹ [1862. április 27. és május 8. között] – Lévay előző, 1862. ápr. 27-éről kelt levele és a fentebbi szerkesztői üzenet között

² **segítse Bozzai munkáinak kiadását** – vö. 1394.

1432. Arany János – Abonyi Lajosnak (1862. május 6.)

K: OSzK Kt Fond I/18. 2 kék, **BATH** nyomású, **ARANY JÁNOS.** vízjelű fol. 23,2×15 cm. 1. levél, 2–4. üres. Címzés nincs.

Az 1. lap alján ceruzával: NB. Abonyi Lajoshoz volt intézve. A 2. lapon a kéziratári növedéknapló pecsétje: M. N. MÚZEUM KÖNYVTÁRA Kéziratt. Növedéknapló. 1903. év 26. sz.

M: Esztegár 1904. 231–232

Abonyi Lajos (családi nevén Márton Ferenc, 1833–1898): ebben az időszakban abonyi birtokain gazdálkodással és irodalommal foglalkozott. Elbeszélései a SzF-n és a Ko-n kívül a Hf-ben, a CsalKör-ben, a Gombostüben, a OrszTük-ben, a FL-ban és a Nf-ben jelentek meg. Regényei: *A mi nótánk* (1864, a KisFT kiadásában és könyvilletményeként), a *Kenyér és becsület* (1865).

¹ **nem volna-e egy novella készen, vagy készülőfélben** – Abonyi novellája: *Az öreg Héka ajtója* (SzF II. II. 22–26. sz. 1862. okt. 2–30.). A kézirat AJ nyári Szliácsra utazása előtt érkezhetett: „**A. L. urnak Abony.** Megkaptam, nagy köszönettel. Már félig útban valék, azért maradt el a tudósítás. Nem oly hosszú, hogy ne használhassuk: fogjuk is legközelebb. Köszönöm a jókivánatot.” (SzF II. II. 21. sz. 1862. szept. 25. 335.)

² **becses válaszával, tudassa legalább, nem tévedt-e el levelem** – A válasz vagy nem érkezett meg, vagy elveszett.

1433. Gyulai Pál – Arany Jánosnak (1862. május 13.)

K: MTAK Kt K 513/157. 2 fehér fol. 21,9×13,9 cm. 1–2. levél, 3–4. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 596.)

Kézirat másolat: MTAK Kt Ms 3/5. sz. 70–72.

M: *GyPL* 421. 468–469.

¹ **Itt küldök egy verset** – *A távolból* (SzF II. II. 6. sz. 1862. jún. 12. 89.)

² **Marinak** – Szendrey Mária, Gyulai (1862. ápr. 30. óta már Pestre költözött) felesége. Vö. az **1429.** sz. levéllel.

³ **Még e héten egyebet is küldök** – Ez nem történt meg.

⁴ **már arra a novellára is rea kerül a sor** – Gyulai 1861. jan. 15-i levele óta ígér novellá(ka)t AJ-nak (vö. *AJÖM* XVII. **1247.** 492. és **1255.** 500.), de *A nők a tükkör előtt* csak a Ko 1. számában fog megjelenni (I. 1–7. sz. 1863. jan. 4. 7–12., jan. 11. 32–38., jan. 18. 55–60., jan. 25. 78–83., febr. 1. 102–107., febr. 8. 126–131., febr. 15. 149–154.)

⁵ **mint segéd** – Gyulai felköltözése után (a címlapra ki nem írt) segédszerkesztője lett a SzF-nek.

- ⁶ **Krizával** – Kriza János (1811–1875): erdélyi unitárius püspök, népköltészeti gyűjtő, költő és nyelvész; 1841-től az Akadémia levelező, 1863-tól a Kisfaludy Társaság tagja.
- ⁷ **jött ki gyűjteményéből** – Kriza Gyulai segítségével és Mikó Imre anyagi pártfogásával adta ki *Vadrózsák* c. székely népköltészeti gyűjteményének I. kötetét (Kolozsvár, 1863). A második kötet kéziratban maradt.
- ⁸ **Erdélyié** – a *Népdalok és mondák* (Pest, 1846–1848) három kötete
- ⁹ **Brassai azt izeni** – AJ szerkesztői üzenetben kérdezte: „**Kolozsvár. Br...** Mi nevet tegyünk alá?” (SzF II. II. 1. sz. 1862. máj. 8. 16.)
- ¹⁰ **nagya van a fordítással** – Sollogub *A gyógyszerészné* című elbeszélésének fordításáról van szó (SzF II. II. 1–7. sz. 1862. máj. 8. 10–13., máj. 15. 26–29., máj. 22. 42–46., máj. 29. 57–61., jún. 5. 73–78., jún. 12. 90–92., jún. 19. 105–110.). AJ eleget tett Brassai kívánságának, és a harmadik résztől (május 22.) szerepel Brassai neve a közlések végén.
- ¹¹ **gradics** – lépcső (lat.)
- ¹² **a régi magyar költészetre vonatkozó értekezéscskét** – A tanulmány sem a SzF-ben, sem a Ko-ban nem jelent meg.
- ¹³ **Írj erről egy pár szót a nyílt postába** – „**Kolozsvár. Sz. K.** Nagyon szívesen vennék afféle dolgozatot, minőről Gy.[ulai] emlékezett! Minél hamarabb, annál jobb!” (SzF II. II. 3. sz. 1862. máj. 22. 48. *AJÖM* XII. 208. 543.)
- ¹⁴ **Igy sokkal jobb** – Gyulai verses meséje a kért javításokkal jelent meg, egy kivétellel: „S bekapá a legszebbik juh” helyett „Bekapá a legszebbik juh” áll. (SzF II. II. 19. sz. 1862. szept. 11. 295–298.)
- ¹⁵ **a mese egy más változatából javítom ki** – ismeretlen

1434. P. Szathmáry Károly – Arany Jánosnak (1862. május)

K: elveszett. Utalás a levélre: AJ szerkesztői üzenete: „**Máram. Szigetre. Sz. K.** Megkaptuk a küldeményt.” (SzF II. II. 3. sz. 1862. máj. 22. 48.) és az **1439.** sz. levél: „Egyszer ihol küldi Szathmáry Károly a párt. pénzt; még akkor se jutott eszembe a tied, mert ő csak annyit irt rólad: 'Szilágyi tisztel.'” Utal rá az *AJÖM* XII. (543.) is.

P. Szathmáry Károly (1831–1891): ekkor nagyenyedi tanár; 1868-tól lett a Kisfaludy Társaság tagja. A kor egyik legtermékenyebb elbeszélője: neve szinte mindegyik szépirodalmi lapban feltűnik (Ko-beli publikációit l. az **1541.** sz. levél jegyzeténél). Korszakunkban megjelent művei: *A bujdosók* (Pest, 1862), *A kosztolányi hölgyek* (Kolozsvár, 1862).

¹ **A salánki kastély című mutatványt küldte** – SzF II. II. 14–15. sz. 1862. aug. 7. 218–221., aug. 14. 232–237. A részlet *A bujdosók* c. regényből származik.

1435. Szász Károly – Arany Jánosnak (1862. május vége?)

K: MTAK Kt K 513/563. Fehér fol. 17×12,2 cm.; 1. levél, 2. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 606.)

M: kiadatlan

¹ [1862. május vége ?] – A datálás bizonytalan, talán erre válasz AJ 1862. máj. 25-i levele (1436.). A házbérrel kapcsolatos kérdésre azonban nem felel.

² **Nagy Miklósnál** – Az a kolozsvári származású Nagy Miklós lehet (1840–1907), aki ekkor jogot hallgatott Pesten, több napi- és hetilapban publikált, majd 1867-től a VU szerkesztője lett.

1436. Arany János – Szász Károlynak (1862. május 25.)

K: MTAK Kt K 513/590. 2 világoskék, jobb felső sarkában **BATH** nyomtatú fol. 23,2×15 cm. 1. levél, 2–3. üres, 4. címzés:

Nagy tiszt. Szász Károly urnak.

Kún-Szentmiklós.

A 4. lapon két postai bélyegző: **PESTH 26/5** és **KUNSZENTMIKLÓS 27/5**; piros 5 krajcáros bélyeg; feltört vörös pecsét maradványai. A „– de szép idő [...] szoktál olyankor” idegen kéztől szögletes zárójelbe téve. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 607.)

Kézirat másolat: MTAK Kt Ms 3/5. 95–96.

M: kiadatlan

¹ **ha egy kis előbeszédet írnál** – Szász ismertette Hugo koncepcióját és a versgyűjtemény szerkezetét: „az emberi nem, egy összetes nagy egyénnek tekintve, mely időszakról időszakra bizonyos tetteket hajt végre, két oldalról tekinthető: történelmi és legendai oldalról. Az utóbbi nem kevésbé valódi mint az első; s az első nem kevesb hozzávetéssel jár mint az utóbbi”. A *századok legendájából*. Pest, 1862. VII.

1437. Szász Károly – Arany Jánosnak (1862. május–június fordulója)

K: MTAK Kt K 513/540. Fehér fol. 21,8×14,5 cm. 1. levél, 2. üres. Címzés nincs.

Az 1. lap tetején a kéziratári jelzet mellett ceruzával: **(1862 majus vége)** Arany László kézírásával, [?] alatta: **felel Arany 62 maj 25 levelére**. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 605.)

M: kiadatlan

Válasz Arany 1862. május 25-i levelére (1436.)

¹ **Tóth Endre bírálatát** – *Harangvirágok*. SzF II. II. 9–10. sz. 1862. júl. 3. 134–135., júl. 10. 149–151.

- ² **Tudom lesz megint harag** – Az 1861-ben kezdődött ún. kritika-vita is Szász és Gyulai polémiájából nőtt ki. Szász *Borura derü. Költemények. Irta Zalár* című cikkében (SzF I. 9. sz. 1861. jan. 2. 133–135.) Gyulait is bírálta, aki *Néhány szó a kritikáról* című írásával válaszolt (Uo. I. 17. 18. sz. 1861. febr. 27. 257–261., márc. 6. 273–276.). A pengeváltások egymást követték: Szász: *Még néhány szó a kritikáról* (Uo. I. 21. 22. sz. 1861. márc. 27. 321–324., ápr. 3. 337–340.), Gyulai: *Megint a kritikáról (Szász Károlynak)* (Uo. I. 29. sz. 1861. máj. 23. 449–453.), majd ismét Szász: *Gyulai Pálnak* (Uo. I. 30. sz. 1861. máj. 30. 478. AJ hosszú lábjegyzetével) és végül Gyulai: *Megint a kritikáról (Szász Károlynak) II.* (Uo. I. 34. 35. sz. 1861. jún. 27. 529–532., júl. 4. 545–548.) Vö. *AJÖM* XVII. 1247. Gyulai Pál levele AJ-nak 1861. jan. 15. 3. jegyzetét (942.) Vitájukat először a Szász Károlyt bíráló Salamon Ferenc értékelte (*Wohl Janka költeményeiről* írva: Uo. I. 39–40. sz. 1861. aug. 1. 613–616., aug. 8. 629–632.), amire Szász felelt (*A kritikáról – még egy kis toldalék*, uo. I. 40. sz. 1861. aug. 8. 638.), majd Salamon főcikkben fejtette ki elveit: *Az ember és író* (Uo. I. 42–43. sz. 1861. aug. 22. 657–659. aug. 29. 673–675.). Vö. még: **1414.**
- ³ **Szeberényi–Petőfi-tárgyban életemben semmit sem szoltam** – Az újabb asszót Gyulai kezdte Szeberényi Lajos Petőfiről írt művének bírálatában: „ez nem erkölcsi bátorság. Ezt ugyan nem volna szabad mondanom az udvarias Szász Károly szerint, ki megtiltja az író erkölcsi intencióit kutatni, a sorok közt nem enged olvasnunk, s a társadalmi illemet az irodalmi illemmel egynek tartja, azonban én még nem aláztam oda tollamat, hogy ily szabályokat aláírjak”; ill. „nem én vagyok az, ki a kritika jogait csonkitni ohajtom. Ott van Józsika [!] Miklós és Szász Károly s utánok egy egész had, kik az illem örve alatt rablánczokat akarnának verni a kritikára.” (*Néhány év Petőfi életéből*, SzF II. II. 3. sz. 1862. máj. 22. 37–38.) Erre válaszolt Szász a Tóth Endre-bírálat bevezetéseként: „Tóth Endre újabb költeményeit ismertetvén, jó alkalmam volna ismét, mint Zalárnál, Gyulai Pállal polemizálnom. De a kit egyszer a kigyó megcsipett, a gyíktól is fél, azt mondja a példabeszéd. Nem is tanácslom senkinek, legkevésbé pedig magamnak, hogy Gyulaival polemizáljon. Mert ezen derék itészünk, ki mint tudva van, a kritika jogait a legszélesebb határokig terjesztette ki, a legnagyobb szabadságot, mit elmélete megenged, gyakorlatilag is veszi magának, a nélkül azonban, hogy azt viszont másoknak, s különösen a vele ellenvéleményűeknek, megengedni hajlandó volna. S nem elégszik meg azzal, hogy logikája nehéz- és dialektikája könnyü-lövegeivel ellenfelét leverte és szétszórta – hanem erkölcsi fensége magas öntudatában még megalázó gúnyhahotával is kíséri a futókat. Lásd Szeberényi elleni hadjáratában, midőn minden apropos nélkül nekem olyasmit vág fejemhez, hogy az én elméletemet aláírni annyira volna részéről, mint

'tollát oda alázni' – hogy ... stb.' Azonban az én 'udvariasságom' sem terjed annyira, hogy ily flagrans és nyilvános kicsinylésre egyszerűen meg ne mondjam Gyulainak, miszerint őt semmi sem jogosítja azon feltételre s még kevésbé azon nyilvános célzásra, mintha én, akár elméletileg, akár gyakorlatban, magamat – vagy tollamat megalázni szoktam volna. Részemről sokkal jobban tisztellem őt s magamat, s mi mindkettőnkénél több: az irodalmat, sem hogy őt, az egészen alap- és ismétlem, minden apropos nélküli gyanúsítások terére követném. Békesség velünk." (SzF II. II. 9. sz. 1862. júl. 3. 134.). Mindezeket AJ a következő szerkesztői megjegyzéssel kísérte: „Amen! [...] A mi a jelen esetet illeti, ha Gyulai, Petőfiről irván, nem felejtethi Szász Károlyt, nem volna tőlünk méltányos meg nem engedni, hogy Szász Károly, Tóth Endréről irtában, Gyulain kezdje. Csak arra kérjük a mostani felszólalót, ne vegye személyes bántalomnak, ha ellenfele az elvét nem akarja hagyni.” (Uo. és AJÖM XII. 299. 612.) A már-már személyeskedő hangvételű riposztok ellenére a két „szembenálló” fél magánéleti kapcsolata baráti jellegű volt és maradt. Erre utal Szász július 19-i levelének zárlata: „[t]ieidet, ugy Gyulait is ölelve (s főmunkatársi minőségben) üdvözölve”.

- ⁴ **Sz.[ázadok] legendájához előbeszéd kell** – Victor Hugo *A századok legendája* (*La légende des siècles*) című versfüzérének első darabja, vö. **1393.** és **1427.** Az előbeszéd elkészült, vö. még az **1436., 1460., 1462., 1490.** és **1492.** sz. levelekkel.
- ⁵ **Esmond** – Thackeray regénye, a *The History of Henry Esmond* fordítása 1862-ben jelent meg: *Esmond Henrik, Anna királynő öfelsége ezredesének önéletírása* címmel, Szász Károly és Szász Béla közös fordításában. Vö. az **1425.** és **1427.** sz. levelekkel.
- ⁶ **a fordítás revalidációja végett** – A munkarend szerint Szász Béla fordította a regényt, és Szász Károly ellenőrizte azt. Vö. **1425.**
- ⁷ **várunk Pünkösdre** – AJ látogatására nem került sor. Victor Hugo *A századok legendája* (*La légende des siècles*) című, trilógiára tervezett versfüzérének első darabja 1859-ben készült el, Szász Károly válogatása pedig (*A századok legendájából* címmel) 1862-ben, a Kisfaludy Társaság könyvilletményeként.

1438. Hunfalvy Pál – Arany Jánosnak (1862 tavasza?)

K: elveszett. Utalás a levélre: Hunfalvy 1862. aug. 2-i levele: „Most már tettel, azaz két írománnyal merem 'búsítani' T. szerkesztő urat, egyikkel Brassainak akarván felelni másikkal azzal, miről már több hónappal ez előtt tevék említést.” Hunfalvy Pál (1810–1891) nyelvész, etnológus, történész; 1841-től az Akadémia levelező, 1858-tól rendes tagja, 1842-től a Kisfaludy Társaság tagja. E korszak-

ban megjelent műve: *Reguly Antal hagyományai. A vogul föld és nép* (Pest, 1864).

¹ **nyelvészeti tanulmányt ígért** – vö. Hunfalvy 1862. aug. 2-i levelével (1463.)

1439. Arany János – Szilágyi Istvánnak (1862. június 1.)

K: MTAK Kt K 513/710. Csontszínű fol. 22,6×14,4 cm. 1. levél, 2. üres. Címzés nincs.

Az 1. lap tetején Szilágyi István írásával, ceruzával: **Vett jun 7.** Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 610.)

M: kiadatlan

¹ **Márctsiusi megbízásodban még akkor eljártam** – l. az 1419. sz. levelet.

² **Egyszer ihol küldi Szathmáry Károly a párt.[olói] pénz** – Vö. az 1434. sz. elveszett levéllel.

1440. Lévay József – Arany Jánosnak (1862. június 11.)

K: MTAK Kt K 513/322. 2 kék fol. 23×14,5 cm. 1–3. levél, 4. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 600.)

M: kiadatlan

¹ **ogy ily későn válaszolok** – AJ levele elveszett, l. az 1431. sz. levelet

² **az ide mellékelte versecszkével** – Vagy a korábban elküldöttnek vélt skót balladák egyike érkezett ekkor (*Az ushers'welli nő* (SzF II. II. 7. sz. 1862. jún. 19. 105.) és a *Szép Waters* (SzF II. II. 12. sz. 1862. júl. 24. 185.), vagy pedig nem jelent meg.

³ **Néplap-féle cikket** – l. az 1428. sz. levél jegyzeténél

⁴ **charlatanságok** – szélhámosságok (fr.)

⁵ **passírozhatnak** – történhetnek (fr.–né.)

⁶ **Hát a Bozai féle hagyományok iránt nem tettél-e még szót – itt vagy ott? Nem bánom már én, ha ingyen adjuk is, csak azt szeretném, hogy kiadnók** – vö. az 1394. sz. levél jegyzetével

⁷ **Szegfőtől mai napig sem kaptam iránta legkisebb biztatást** – vö. az 1394. sz. levél jegyzetével

⁸ **akkoriban azt jelenté nyílt postájában** – „Lóvay [!] József kedves küldeményét forró köszönettel vettük. A többire nézve legközelebb magánaton értesítjük.” (CsalKör 1861. okt. 6.)

⁹ **írói nyugintézetől** – A Magyar írók segélyegyletét (1849–1914), amely hivatalosan 1861-ben kezdte meg működését, a beteg és támasz nélküli írókat, özvegyeket és árvákat támogató szervezetként alapították. Anyagi alapjait az önkéntes adakozás teremtette meg. Eötvös József, Csengery Antal, Deák Ferenc és Lónyay Menyhért mellett AJ is részt vett tevékenységében.

Pompéry Jánost követően 1862-ben Gyulai Pál lett ügyvezető titkár. A segélyezési alapot különböző rendezvények bevételeiből is növelték. Felállítása és népszerűsítése terén a lapok nagy szolgálatot tettek; AJ orgánumi is figyelemmel követték működését (elsősorban Gyulai közvetítésével).

¹⁰ **meglátogatlak** – Lévay Pestre utazása idején AJ Szliácson kúrálta magát. Vö. Lévay 1862. szept. 14-én Gyulaihoz írt levelével: „Hát Jánosunk eljött-e már s jobb egészséget hozott-e vissza? Igen köszöntsé őt nevémmel s mondd hogy Pesten létezemnek egyik fő vágya maradt teljesületlen hogy őt nem láthatam.” *GyPLev* 432. 477.)

¹¹ **a Kisf.[aludy] társaságban elfoglalnám helyemet** – Lévay sokat kínlódhattott székfoglalójával, amely csak az 1863-as nagygyűlésre készült el. Kazinczy Gábor is sürgette: „A Kisfaludy-beköszöntőt el ne hagyja, sőt ne halassza Ön. Azt azonban szeretném, ha *kitenni* ügyekeznek magáért. A Madách féle *beköszöntőket* én ugyan restelleném elrecitálni. S az irodalom is nyer-e az ilyesmikkel?” (Gulyás 1931. 354.) Vö. 1609.

¹² **„De csak úgy, ha lehet.”** – Lévay erre a dunántúli népdalra utalhat:

Én elmentem a kocsmába magamat múlatni
Utánam jött kis angyalom hazapirongatni.
Muzsikának szép a hangja, kis angyalom, gyere haza,
De csak úgy ha lehet, de csak úgy ha lehet.

¹³ **iskolai censurákra** – iskolai vizsgákra

¹⁴ **Deus nobis haec odia fecit** – Egy Vergilius-idézet elferdítése. Az I. eklogában olvasható: „deus nobis haec otia fecit”. Lakatos István fordításában: „egy isten adott nekem ily nyugodalmat”. A betűcsere eredményeként a megváltoztatott szöveg jelentése: „Isten adott nekem ilyen gyűlöletes állapotot”.

¹⁵ **praenumeráns** – előfizetővel (lat.)

1441. Tompa Mihály – Arany Jánosnak (1862. június 17.)

K: MTAK Kt K 513/1013. 2 csontszínű, bal felső sarkában koronás **TM** nyomatos fol., Arany László zárójeleivel. 21,5×13,8 cm. 1–2. levél, 3. üres, 4. címzés:

Arany Jánosnak.

Pesten.

üllői út és 3 pipa utcza sarkán

11^{ik} szám.

A címzés mellett 10 krajcáros bélyeg, rajta postai bélyegző: **PUTNOK 18/6**. A jobb felső sarokban másik postai bélyegző: **PESTH 19/6 Abends**. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 662.)

M: *AJLI* II. 214–215. (kihagyással)

- ¹ **Sírboltban** – A vers nem vészett el: AJ elmulasztotta jelezni megérkezését, és SzF-beli üzenete (l. alább) csak megerősítette a félreértést. Megjelent: SzF II. II. 8. sz. 1862. jún. 26. 121–122.
- ² **káplánom [...] censurára készül** – Tompa vizsgára készülő segédlelkésze talán Csizi János volt.
- ³ **3 soros, ohajtva várt fenyegetésed megjelent a Figyelőben:**
- Hanvára.**
- Várja soká, de mi haszna várja
Leveledet Figyelő bojtárja.
Ha soká nem jön, maga megy Hanvára
- SzF. II. II. 3. sz. 1862. máj. 22. 48. *AJÖM* XII. 208., 543–544.
- ⁴ **Reichsrathot** – a Bécsben működő Birodalmi Tanácsot
- ⁵ **Recskyné** – Özv. Recsky Benedekné Dobsa Róza, a Hanvától 7 km-re fekvő Naprágy (ma Neporadza) és az ahhoz tartozó széki puszta birtokosa; irodalmi érdeklődésű, kulturális célokra gyakran áldozó hölgy, aki Tompa nagy tisztelője, feleségének pedig jó barátnője volt.
- ⁶ **Az egy-et nem merem Barsytól oda tenni** – Barsi József és őt követve a KrL szerkesztője, Riedl Szende bírálta a SzF-t a germanizmusnak tartott *egy* gyakori használata miatt (KrL 1862. 7. sz. 183–184.), ugyanis Barsi József művének címébe a SzF rovatvezetője (vagy maga AJ) az *Új könyvek* rovatban beírta az *egy-et* (l. pl. II. II. 3. sz. 1862. máj. 22. 48.). AJ *Kis polémia* című írásával válaszolt (SzF II. II. 6. 1862. jún. 12. 93–94.).
- ⁷ **criminalis** – gyalázatosan rossz (lat.)
- ⁸ „**Janim**” – AJ-t felesége hívta így, erre utalhat az idézőjeles alak.

1442. Arany János – Tompa Mihálynak (1862. június 20.)

K: MTAK Kt K 513/1159. 2 kék, **BATH** nyomatú fol. 23,3×15 cm. 1–3. levél, 4. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 666.)

M: *AJLI* II. 216–219. (kihagyással)

Válasz Tompa 1862. június 17-i levelére (**1441.**)

¹ **manupropria** – kézírás (lat.)

² **Versedet** – *Sírboltban* (l. az **1441.** sz. levél jegyzeténél)

³ **soká folyt az az én historiás énekem** – *Daliás idők*. SzF II. II. 1–4. sz. 1862. máj. 8. 8–9., máj. 15. 25., máj. 22. 41–42., máj. 29. 56–57. A második kidolgozás második énekét adta.

⁴ **Gyulaiét is elébb kelle adnom** – *A távolból* SzF II. II. 6. sz., 1862. jún. 12. 89. A vers aktualitása abból fakadt, hogy míg Gyulai várandós felesége és

gyermekük hamarabb felköltöztek Pestre, addig – a versében öutánuk vágyakozó – Gyulai július folyamán követte őket (vö. **1429.**).

⁵ **Kriegsgericht** – hadbíróóság (né.)

⁶ **flankenbewegungot** – Katonai szakszó: oldalmozgás (né.); a megfutamodás eufemisztikus megnevezése (Jellačić horvát bán nevezte így kihátrálását az országból az 1848. okt. 1–5. között tett hadijelentésében).

⁷ **orvosi dicasterium** – orvosi tanács (lat.)

⁸ **apelláltam** – terjesztettem elő (lat.)

⁹ **Balassa** – Balassa János (1818–1868): sebészorvos, egyetemi tanár, 1858-tól az Akadémia levelező tagja; elsősorban a sebészet szaktekintélye, a plasztikai sebészet hazai úttörője. AJ-nak és családjának orvosa.

¹⁰ **Szliács** – (Sliac): a kor kedvelt fürdőhelye, ahol AJ 1862. aug. 11-től szept. 12-ig pihent (Voinovich 1938. 33. szerint aug. 7-től szept. 11-ig, holott aug. 9-én még Alsósztrégováról írt levelet Tompának: l. **1465.**). Arany Juliska 1862. jún. 9-én írta Lengyel Dánielnének: „Apámnak Balassa rendeletéből Szliácsra kell menni, s valószínűleg el is megyen a jövő hó elején, s egy hónapig – vagy talán tovább is – oda lesz.” (MTAK Kt 376/15.) AJ nem szívesen hagyta el Pestet, amit Arany László Tompának szóló (júl. 18-i) levele is bizonyít: „Most mindnyájan egészségesek vagyunk, s apám már nem is akar menni Szliácsra, hova Balassa utasította. Meglehet azonban hogy rá tudjuk venni, hogy elmenjen”. (TMLev I. 378.) Vö. az **1458.** sz. levéllel.

¹¹ **actu** – pillanatnyilag, valójában (lat.)

¹² **Heckenast kegyelme** – Megállapodásuk értelmében ha a lap veszteséges és az előfizetők száma 750 alá csökken, akkor Heckenast bármikor visszaléphet kiadásától. L. *AJÖM* XVII. **1142.** jegyzetét (860.) és az **1481.**, illetve **1487.** sz. leveleket.

¹³ **nyavalyámból nem épültem** – Keresztury Dezső szerint ez a már Nagykörsön jelentkező, majd az 1860–70-es években súlyosabbá váló epebántalom lehetett (Keresztury 1990. 445.) AJ betegségeiről l. Pál 1986, Czeizel 2001, Milbacher 2009.

¹⁴ **vers írásba fogtam** – Ez az 1862. febr. végén elkezdett *Buda halála*, amelylyel AJ 1863. máj. 6-án készült el. A levél írásakor már a VIII. éneken is túlhaladt a végül 12 énekből álló és 814 strófás műben, ezt követően azonban fia betegsége és a lap átalakításával járó aggodalmak lassították le a munkát. (Voinovich 1938. 111.)

¹⁵ **„nulla dies sine linea”** – Szó szerint: ’nincs nap vonás [írás] nélkül’ (lat.); értelemszerűen: ’Egy nap se múljék el ecsetvonás nélkül’ (id. Plinius szerint Apellész görög festő mondása).

¹⁶ **a Nádasdy-féle 100 aranyat** – A díjat gr. Nádasdy Ferenc alapította 1857-ben elhunyt testvére, Nádasdy Tamás emlékére. Az 5000 forintos alapítvány

kamataiból kétfévente 100 aranyat ítelt oda az Akadémia a pályázó legjobb elbeszélő költeménynek. (AJÖM XIV. 610.) AJ 1863-ban be is nyújtotta a *Buda halálát* a pályázatra, ahol egyértelmű sikert aratott: a bírálók, Kemény, Jókai, Gyulai szerint a mű „annyira kitűnő tizenegy pályatársa közül, hogy ezek távolról sem versenyezhetnek vele”. (MTAjk 1864. II. füzet 20–21.)

¹⁷ **tutior** – biztonságosabban (lat.)

¹⁸ **most döglük meg<!, mikor már megtanítottam koplalni!** – A „Megszokta, mint cigány lova az éhezést” szólásra utal.

¹⁹ **„kifordítani a Figyelő subáját”** – Talán erre a népdalra utal: „Kifordítom, befordítom, mégis bunda a bunda”.

²⁰ **Herkópáter** – Kitalált népies személy; szólásokban tagadás nyomatékosítására vagy enyhébb szitkozódásra használt, papféle, nagyhatalmú és ijesztő lény. A *Hirkó* v. *Herkó* és *páter* összetételből származik, ahol az előtagként szereplő név minden bizonnyal a 17. század második felében élt Hirkó János családnévéről származik, aki labancpárti, protestánsüldözött tevékenysége miatt vált hírhedtté (Mnytesz II. 98.).

²¹ **melyet a nénjével gyűjtöttek még gyerek korukban** – Arany László ebből küldött is Tompának az 1862. júl. 18-i levelében (vö. 1456.). Arany Juliska és Arany László népmese-gyűjteménye *Eredeti népmesék* címmel jelent meg 1862-ben.

1443. Kazinczy Gábor – Arany Jánosnak (1862. június vége)

K: MTAK Kt K 513/259/a. Fehér fol. 34×21 cm. 1–2. levél szöveg. Címzés nincs.

Az 1. lapon ceruzával, Arany László írásával: **Erre válasz Arany 3 sz.** Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 598.)

M: AJLI II. 362–363. (kihagyásokkal)

¹ **1862. június vége** – AJ Kazinczy Gábor Molière vígjátékaira vonatkozó óhaját a Kisfaludy Társaság 1862. jún. 26-i ülése elé tárta.

² **Küldök [!] tehát két darabot, a köv. megjegyzések, illetőleg feltételek mellett** – A Kisfaludy Társaság 1862. jún. 26-i rendes ülésének jegyzőkönyve: „Az igazgató jelenti, hogy Kazinczy Gábor tag beküldte a 'Fösvény' és 'Dandin György' fordítását, a 'Tartuffe' -<.> s ehhez való előszó beküldését [besz.] legközelebb<re> igéri, s kívánja, hogy a három vígjáték 'Molière vígjátékai' közös czime alatt két kötetben adassék ki, úgy, hogy az első az előszó és 'Tartuffe', a másodikat a 'Fösvény' és 'Dandin György' képezné: az igazgató fölkéretik, szólítsa föl Kazinczy Gábor tagot a 'Tartuffe' és előszó mielőbbi megküldésére, <hogy> <...> hogy a nyomtatást <csak> azonnal meg lehessen kezdeni, s engedje meg egyszersmind, hogy a három vígjáték egy kötetben, vagy három füzetben jelenhessék meg.” (MTAK Kt Ms 5767.)

³ **specimenét** – példányát, mutatványát (lat.)

⁴ **Lónyay Sarolta [és] gr. Serényi Lászlóné asszonyságok** – Lónyay Sarolta Vladár József (1802–1834) özvegye volt; Serényi Lászlóné leánykori neve: Bubna Ludmilla. Mindketten Kazinczy Gábor közvetítésével lettek a Kisfaludy Társaság pártolói – L. Kazinczy 1860. novemberi levelét AJ-hoz. (Vö. *AJÖM* XVII. 1219. 470. és 926.)

1444. Gyulai Pál – Arany Jánosnak (1862. június 22.)

K: MTAK Kt K 513/158. 2 fehér fol. 21,1×13,8 cm. 1. levél, 2–4. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 596. Ott 1862. jan. 22-ére datálva.)

M: *GyPLev* 423. 470.

¹ **Szabó Károly M.[aros]Vásárhelyről tegnap kapott levelét** – Szabó arról tájékoztatta Gyulait, hogy érdekes ritkságokra bukkant a Teleki-könyvtárban, illetve a ref. kollégium könyvtárában megtalálta Apáczai Csere János *Magyar Logicatskáját*, amelyet 1654-ben adtak ki Marosvásárhelyen, és Gönczinek az 1616-ban, Debrecenben kiadott *Énekes könyvét* (a sokáig Gönczi Györgynek tulajdonított énekeskönyv végleges formáját inkább Szilvásújfalvi Imrének köszönheti.) (*MIL* I. 404.) A levél hiányzik a *GyPLev*-ből, (ehhez hozzájárulhatott, hogy AJ-hoz szóló küldeménynek vélték – lásd a kézirat iktatását –, és nem vizsgálták át a szöveget alaposabban; ezért szövegét közlöm:

„Maros 'Vásárhely jun. 20. 1862.

Kedves barátom!

Még folyvást M. Vásárhelyt időzök A [!] Teleki könyvtárt, a ref. coll. könyvtárát át meg át tanulmányoztam; a mennyire ily rövid idő alatt tehettem.

Roppant sokat dolgoztam s még többet tanultam. A Teleki könyvtárban is találtam több XVI. századi magyar historiás éneket, melyeket a catalogusban nem találhatni s melyek közzül néhány unicum vagy igen igen ritka: de még e mind semmi; mert feltaláltam azt, mi után annyi magyar bibliographus olly rég óta hasztalan epedett: Apáczai János (a czimen így áll) Magyar Logicatskáját Fejérvár 1654. 8r. 32. lap. – Képzeled, hogy megörültem e kincsnek, s hogy fog örvendeni neki Toldy, Erdélyi János, Szilágyi Sándor, Révész, Lugossy stb. – Barátom! nekem az unicumokhoz ritka szerencsém van. – E 2 ives kis könyv melyért az Akademia nem tudom hány arany <juta> díjt hirdetett, teljesen ép példányban meg van a m. vásárhelyi ref. coll. könyvtárában, nem a catalogusban, mint nálatok, hanem a valóságban.

Ugyanott találtam Gönczi Énekes könyvének Debrecen 1616. 4r. teljesen ép példányát. E kiadás eddig ismeretlen volt, s egy pár évtizeddel régibb a

tieteknél, mely viszont régibb azon csonka példánynál, melyet az akad. könyvtárában mint nagy kincset s ritkaságot őriznek.

A töletek definiálni elvitt töredék nem Batizi Catechismusa, mint gondoltam; Heltai nagyobb cathecismusa lesz.

E rövid hét alatt a legrégebb magyar bibliographiára mennyit tanultam, le nem írhatom; czimmásaimat, jegyzeteimet csak elolvasnom is megtart egypár óráig. – Majd leirom, ha érkezésem lesz, egypár cikkben; holnap küldök Kővárynak egy kis tárczacikket Apáczai Cseri Logicájáról. – Kolozsvári lapból akarom legelsőben tudatni a m.[agyar] tud.[ományos] világgal, hogy e könyv melyet annyian hasztalan nyomoztak, melynek létezését is kétségbe vonták némelyek<et>, megvan, s Erdélyben a régi magyar könyvek hazájában van.

Vasárnap vagy hétfőn indulok Udvarhely felé; vágyom is a szabad levegőre, mert igazán sokat ülök a könyvtárakban, többet mint otthon. – De nehéz innen megválni. –

25. 26-dikán Udvarhelyt időzőm bizonyosan. Irj azért egypár sort, <kivált ha [?]> s légy szives azt nóm levelével együtt, melyet ő bizonyosan meg fog irni, oly sietve postára tenni, hogy a fentebb megirt napokon megkaphassam.

Czimezd a levelet nevemre Nagy Lajos jogtanár ur szállására Udvarhelyt, s így bizonyosan megkapom. Siess, és járj el ez ügyben minél hamarabb; ha valami fontos érdekű levelem vagy küldemény érkezett hozzám, azt is utasítsd oda; de minél hamarabb.

Hogy Csikot bejárjam, szándékom, de Három székre, a két falura, aligha juthat időm.

Te már rövid időn költözöl Pestre; sajnálom hogy nem bucsuzhatunk el egymástól; de ha sok jó embereid közt ott nem leszek is testileg; lelkemből egy szives „Isten hozzád”-ot küldök utánad a csiki havasok tetejéről Kolozsvár és Magyarország felé tekintve.

Isten legyen veled!

Köszöntsd nevemben Brassai bácsit, a collegatust, Krizát, kinek ha csak lehet viszek valamit Csikból, s általában minden jó embereimet.

Jövő levelem Udvarhelyről, vagy Csikból Sámihoz intézem. – Te már akkor a boldog Pest lakosa léssz.

Leveled szivesen várom, s a mellékelt levélke átadását még szivesebben kérem.

igaz barátod
Szabó Károly mk”

(MTAK Kt K 513/460. 2. fehér fol. 23,7x15,2 cm. 1–3. levél, 4. üres. Címzés nincs.) Új 2009. 203–205.

- ² **megelőzheted az erdélyi lapokat** – AJ beszámolóját csak az 1862. júl. 3-án megjelent SzF *Vegyes* rovatában adta ki, mivel az elküldött levélben az áll, hogy Szabó az erdélyi lapokon keresztül szeretné elsőnek a magyar tudományos világgal közölni „találmányait”; így – hogy Gyulait se bántsa meg, de Szabó szándékát se húzza keresztül – egy hetet csúsztatott a beszámolóval. Ekkorra már (jún. 25-én) megjelent a kolozsvári Korunkban a közlemény (*Apáczai Cseri János Magyar logicájáról*).
- ³ **egy tárgyánál fogva igen érdekes cikkemet** – Ez vagy a *Két ó-székely ballada* (SzF II. II. 12–16. sz.; 1862. júl. 24. 177–179., júl. 31. 193–197., aug. 7. 209–211., aug. 14. 225–227., aug. 21. 241–245.) vagy (Somogyi Sándor szerint, *GyPLev* 665.) az *Önbírálat* című Vajda-recenzió (uo. II. II. 13–18. sz. 1862. júl. 31. 198–199., aug. 7. 211–214., aug. 14. 228–229., aug. 21. 246–247., aug. 28. 260–262., szept. 4. 277–279.) lehetett. Az utóbbi tűnik valószínűbbnek.

1445. Szemere Miklós – Arany Jánosnak (1862. június 25.)

K: MTAK Kt K 513/617. 2 csontszínű fol. 21×17,1 cm. 1–4. levél. Címzés nincs.

Az utóirat: K 513/629/a. Csontszínű fol. 21×14,9 cm. 1–2. levél. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 607. és 608.)

M: *AJLI* II. 376–379. (kihagyásokkal)

- ¹ **Én, ki Brassai elkésését csodáltam, mégjobban elkéstem** – „Hát az a Brassai mi az ördögöt késik oly soká?” (**1414.**) Szemere és Brassai polémiája 1861 őszén indult (l. az **1414.** sz. levél jegyzetét), ezúttal Szemere késlekedik a Brassai utolsó cikkére (*Nyílt válasz Szemere Miklós urnak* SzF II. I. 19–20. sz. 1862. márc. 13. 289–292., márc. 20. 305–308.) adott válasszal.
- ² **Pierrer Conv.[ersations] Lexiconában** – Ez talán Heinrich August Pierer és az általa kiadott és sajtó alá rendezett *Universal-Lexikon*, amely több mint 30 kötetben jelent meg az 1820-as és 1840-es években.
- ³ **Goëthenél, Schillernél, Herdernél** – Johann Wolfgang Goethe (1749–1832) l. *AJÖM* XV. 828. és *AJÖM* XVI. 1159., Johann Christoph Friedrich Schiller (1759–1805) l. *AJÖM* XV. 891., Johann Gottfried Herder (1744–1803) **némethassal** – hasmenéssel (vö. **1414.**)
- ⁴ **Erdélyi, Hegedus [!] Laczi, s Lengyel Endre** – Erdélyi János, Hegedüs László (a pataki kollégium tanárai, Szemere régi jó barátai); Lengyel Endre: orvos, talán Sárospatakon
- ⁶ **Tusculanumomban** – Tusculanum az ókori itáliai Latium egyik kedvelt városa, üdülőpalotája volt itt Catónak, Mariusnak, Caesarnak, Lucullusnak, s Cicerónak is, aki itt írta meg a *Tusculanae disputationest* (*Tusculumi viták*) című munkáját.

- ⁷ **impurum** – piszkozat (lat.)
- ⁸ **purum** – tisztázat (lat.)
- ⁹ **Schlegel** – August Wilhelm Schlegel (1767–1845) német költő, műfordító, kritikus
- ¹⁰ **retirálni** – meghátrálni (lat.)
- ¹¹ **habeáлом** – (a bajvívásban) megsebezni, megtörni (lat.)
- ¹² **Salamont** – Salamon Ferencet, aki bekapcsolódott a Szász Károly és Gyulai Pál között zajló kritika-vitába, és akit majd Szemere támadott meg: *Nyilt levél Arany Jánoshoz*. (SzF I. 51–52. sz. 1861. okt. 24. 801–802., okt. 31. 817–820.), hogy aztán vele meg Brassai szálljon vitába: *Nincs már ismerettyű!* (Uo. II. I. 6–7. sz. 1861. dec. 12. 85–87., dec. 19. 103–105.)
- ¹³ **Kazinczy Gábort [...] Brassai modora a leghumánusabb ellenem** – vö. **1414.**
- ¹⁴ **Erdélyi készül irni, szinte Brassai ellen** – ennek nincs nyoma
- ¹⁵ **dominácskanknak [!]** – utalás AJ feleségére, Ercsey Juliannára; domina – úrnő (lat.)
- ¹⁶ **docet Critika contra Brassaium** – a kritika Brassai ellen hangol (lat.)
- ¹⁷ **Múlt Kritikamb[an]** – Ez a *Nyilt levél Arany Jánoshoz* c. dolgozata 2., befejező részének elején található („mint ha szabályul állíttatnék föl, hogy képtárakba csak nagy s nemes tárgyú festvények valók, ellenben egy pór-kunyhó, egy rongyos kóldusgyermek, egy tyúk stb. bármily nemes festvények volnának is különben, nem fogadtatnak el.” (SzF I. 52. sz. 1861. okt. 31. 817.)
- ¹⁸ **intriq[uj]ant** – intrikus (fr.)
- ¹⁹ **Moór Ferenczet [...] Moór Károlyt** – Schiller *Haramiák* című drámájának szereplői

1446. Arany János – Szemere Miklósnak (1862. június 29.)

K: MTAK Kt K 513/638. 2 kék, **BATH** nyomatos, **ARANY JÁNOS.** vízjelű fol. 23,2×15,1 cm. 1–4. levél. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 608.)

M: *AJLI* II. 379–383.; *AJLev* 527–530.

Válasz Szemere 1862. jún. 25-i levelére (**1445.**)

- ¹ **invectivákkal** – éles támadással, kirohanással (lat.)
- ² **reixrát** – azaz Reichsrat: az osztrák birodalmi tanács, átvitt értelemben az osztrák állam
- ³ **opportunitás** – megalkuvás, célszerűség, hasznosság (lat.)
- ⁴ **exordiumok** – exordium: a szónoki beszéd bevezetése (lat.)
- ⁵ **demonstratio ad hominem** – egy bizonyos személyhez intézett, személyre szabott előadás (lat.)

- ⁶ **Nero legyeit** – vö. az **1450.** sz. levél jegyzetével
- ⁷ **Peti-féle vitát** – vö. az **1450.** sz. levél jegyzetével
- ⁸ **unitarius kitérést egészen** – Szemere Brassai unitárius vallására tett viszonylag enyhe megjegyzését az ősz folyamán megjelent kis füzetéből már ki is hagyta.
- ⁹ **Aschmedal** – a Talmudban és zsidó apokrif iratokban található gonosz szellem neve, aki elsősorban a házasság rossz szelleme, megrontó démona
- ¹⁰ **uti figura docet** – szó szerint: 'ahogy az ábra tanít' (lat.), értelemszerűen: 'a mellékelt ábra szerint', átvitt értelemben: 'a helyzet, a tapasztaltak alapján'

1447. Tóth Endre – Arany Jánosnak (1862. június 29.)

K: MTAK Kt K 513/1202. Fehér fol. 21×17,1 cm. 1–2. levél. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 667.)

M: *AJLI* II. 379–383.; *AJLev* 527–530.

- ¹ **a kiadók** – Emich Gusztávnál jelent meg Tóth Endre *Harangvirágok* című kötete, melyből a kiadó elfelejtett példányt küldeni AJ-nak, így az nem került be az *Új könyvek* listájába.
- ² **igénytelen verseimmel** – Szász Károly fog ismertető bírálatot írni róla (SzF II. II. 9–10. sz. 1862. júl. 3. 134–135., júl. 10. 149–151.), tehát AJ már előzőleg értesült a kötet megjelenéséről és tervezte folyóiratában az ismertetést.
- ³ **Egyik költői beszélyemből** – Ez *A férj* volt és a mutatvány meg is jelent. (SzF II. II. 10. sz. 1862. júl. 10., 153–154.)
- ⁴ **„Utolsó Zrínyimet” illetőleg még mindig várom bizalmas tanácsodat melyre a mutatvány mellett írt levelemben felkértelek** – l. az **1392.** sz. levelet és jegyzetét
- ⁵ **szóllani hozzá** – AJ nem válaszol a kérésre, amit Tóth sérelmez is 1862. novemberi levelében (l. az **1529.** sz. levelet).

1448. Szilágyi Sándor – Arany Jánosnak (1862. május – július)

K: MTAK Kt K 513/712. Csontszínű fol. 21,1×17,1 cm. 1–2. levél. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 610.)

M: kiadatlan

Szilágyi Sándor (1827–1899) bölcséleti doktor, az Akadémiának 1858-tól levelező, 1873-tól rendes tagja, a nagykőrösi gimnázium történelemtanára (1853–1867). Ekkor jelent meg könyve: *Egyetemes történet. Magyar és Erdélyországi középtanodák, algyimnasiumok és magánintézetek számára*. I. füzet *Az Ó-kor története*. Pest, 1863. (a II. és III. füzet uo. 1863–1865, az I. 2. javított kiadása uo. 1865). L. *AJÖM* XV. 900., XVI. 1208., XVII. 661.

- ¹ [1862. május – július] – vagy 1863. jan. 18.–márc. 22. A SzF 3. számában megjelent közleményre tett utalás mind 1862-t, mind 1863-at valószínűsítheti. Szilágyi két rövid ismertetése 1862. máj. 22-én látott napvilágot az *Értesítő* rovatban a közelmúltban megjelent történeti vonatkozású munkákról (SzF II. II. 3. sz. 1862. máj. 22. 46–47.); két cikkekéskéje 1862. júl. 24-én ugyanebben a rovatban szerepel: ezek Thököly Imrével kapcsolatosak, tehát a levélben említett tervekkel is egybevágnak. A bizonytalanságot az okozza, hogy 1863-ban, a Ko első félévi folyamának 3. számában is jelent meg egy rövid, de alá nem írt, azonban stílusában és témájában Szilágyira emlékeztető ismertetés, *Bethlen Gábor udvara* címmel (Ko I. 3. sz.; 1863. jan. 18. 67–69.), amelyet csak a Mikes Kelemenről írt főcikk követett. (Ko I. 12–13. sz. 1863. márc. 22. 265–267., márc. 29. 289–292.) A datálást nehezíti az is, hogy a *Szerkesztői üzenetekben* AJ nem utal erre a levélre egyik időszakban sem (1862. máj.–júl. és 1863. jan.–márc.). Válaszlevele (ha egyáltalán készült) vélhetően elveszett, mint ahogy nem találjuk nyomát a Szilágyi levelében említett, 4 cikkből álló ciklusnak sem.
- ² **Végre valahára küldhetem a cikket** – Szilágyi már többször is ígérhette ezt, vagy AJ sürgethette őt, azonban ennek sincs levelezésbeli nyoma.
- ³ **Secundum posse** – secundum posse: képesség szerint (lat.)
- ⁴ **kijöhet-e [...] mint írva van** – AJ valószínűleg ezen akadhatott fenn, ezért a cikkek nem jelen(het)tek meg; a visszaküldésnek sincs nyoma.
- ⁵ **Ifj. Mészáros Rezső [...] Hajós Etel** – Ifj. Mészáros Rezső talán annak a Mészárosnak a fia, aki a Nagyszalontán tartózkodó Aranyék távollétében vígyázott nagykőrösi házukra, és 1852-ben megakadályozta az oda történő katonai beszállásolást (vö. Mentovich Ferenc levelével, *AJÖM* XVI. 92.).

1449. Tompa Mihály – Arany Jánosnak (1862. július 1.)

K: MTAK Kt K 513/1014. 2 csontszínű, a bal felső sarkában koronás **TM** nyomatos fol. 21,5×13,8 cm. 1–2. levél, 3. üres, 4. címzés:

Arany Jánosnak.

Pesten.

üllői út és 3 pipa utca sarkán 11^{ik} sz.

A 4. lap tetején kis kék bélyeg [?]. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 662.)

M: kiadatlan

¹ **Recskynével** – l. az **1441.** sz. levél jegyzetét

² **„cserhalmon”** – Homályos utalás, vélhetően Vörösmarty *Cserhalom* (1825) című elbeszélő költeményére, illetve azon keresztül talán az 1068-as kerlési –

azaz cserhalmi – ütközetre és László herceg – a későbbi I. Szent László – hő-
sies helytállására.

³ **nem arról van szó: mért nem adtad ki versemet** – ennek jegyzetét l. **1441**.

1450. Szemere Miklós – Arany Jánosnak (1862. július 6.)

K: MTAK Kt K 513/618. 6 fehér, a jobb felső sarkában **BATH** nyomatú fol.
22,6×14,4 cm ill. 21,1×14,2 cm; K 513/619/b. 3 fehér fol. 1–6. levél + 1 fol. 1.
levél, 2. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 607.)

M: Perényi 1934. 77–80.

Válasz AJ 1862. jún. 29-i levelére (**1446**.)

¹ **impertinentiáitól** – arcátlanságaitól (lat.)

² **„Muscas captat”** – szó szerint: ’legyekre vadászik’ (lat.). Utalás a latin
közmondásra, mely szerint „Aquila non captat muscas”: ’A sas nem vadászik
legyekre’.

³ **nem a leghumanusabb modorban írtam e én S.[alamon] elleni cikkemet**
– Ez a kritika-vita során írt *Nyílt levél Arany Jánoshoz* (SzF I. 51., 52 sz.
1861. okt. 24. 801–802., okt. 31. 817–820.). Vö. az **1414**. sz. levéllel.

⁴ **mórest** – illemt, becsületet (lat.)

⁵ **modest** – szerény (lat.)

⁶ **Peti József ellen írt Pamphletjét** – Peti József *Az eszmeelviség védelme.*
Tapasztalati s értelmi álláspontu bölcsészeink ellen (1860) c. kis dolgozatá-
ban, az idealizmust védelembe véve, többek között Brassai ellen is hadako-
zott; ezért nem kerülhette el annak haragját és válaszáat. Brassai pamphletjét,
Irodalmi pör a filozófia ügyében címmel a Korunk c. kolozsvári lapban
(1861. márc. 19–24.) publikálta (később, még 1861 folyamán önálló füzetben
is megjelentette). Erre Peti *Tájékozás a bölcsészet ügyében fenforgó vitához*
című értekezésével felelt (ProtEgyhIskL 1861. 16–22. sz. ápr. 21.– jún. 2.).
Brassai éles hangú, néhol lekicsinylő, személyeskedő válaszáat (*Világosító szó*
e lapok t. közönségéhez. Uo. 1861. 23. és 25. sz. jún. 9. 726–729., jún. 25.
783–784.) Ballagi szerkesztői megjegyzése kísérte: „Hogy e nyilatkozat lené-
ző és az illedelemmel aligha összeférő hangja által várokozásomat végkép
meghúsítva lenni látom, ez, megvallom, kellemetlenül hatott meg; azonban
nem éreztem magamat jogosítva sem arra, hogy ne közöljem, sem arra, hogy
egy Brassai művén legkisebb változást tegyek.” (Uo. 726.) A vitát Peti záró
megszólalása fejezte be. (Uo. 1861. 25. sz. jún. 23. 783–784.)

⁷ **ki az az Sz.** – Erdélyi János volt Sz., azaz a Szemlésh, aki a Sárospataki
Füzetekben (1861. jan. 27. 72–85.) ismertette Peti 1860-ban megjelent dolgo-
zatát, megcsipkedve maga is Brassait. Ez Erdélyi Szemeréhez írt leveléből
derül ki: „E kis bölcsészeti munkát most esztendeje én ismérttem a Pataki

Füzetekben. [...] Brassai ezen persze megharagudott és mind a pataki bírálót (szelíden), mind Petit (gorombán) visszabírálta.” (Perényi 1905. 352.)

⁸ „**új bor ó tömlője**” – „És senki sem tölté az új bort ó tömlőkbe; mert különben az új bor megszakasztja a tömlőket, és a bor kiömöl, és a tömlők is elvesznek; hanem az új bort új tömlőkbe töltik, és mindkettő megmarad.” (Máté 9:17, ill. Márk 2:22, Lukács 5:37)

⁹ **Salamonra vesszővel egyet ütnék, [...] Brassai nekem állván tízet üt rám** – Vö. **1414.** Szemere Salamon véleményével szállt vitába a kritika-vita során, amikor Brassai Salamon mellett fellépve megtámadta Szemerét. Salamon cikke (*Az ember és író.* SzF I. 42–43. sz. 1861. aug. 22. 657–659., aug. 29. 673–675.) Szemere Miklóst készítette szólásra: *Nyílt levél Arany Jánoshoz.* (Uo. I. 51–52. sz. 1861. okt. 24. 801–802., okt. 31. 817–820.) Brassai még Salamon válasza előtt fellépett Szemerével szemben: *Nincs már ismerettyű!* (Uo. II. I. 6–7. sz. 1861. dec. 12. 85–87., dec. 19. 103–105.), majd maga Salamon védte meg álláspontját és próbálta a lezárás felé terelni a polémiát: *Nyílt levél Szemere Miklós urhoz.* (Uo. II. I. 9. sz. 1862. jan. 2. 134.)

¹⁰ **retourrecepisse** – visszaküldési nyugta (fr.)

¹¹ **Szász és Dobos szinte illy nemü harczai, Ballagi „protestans tsg [?] lapjában** – Ballagi Mór szerkesztette a Protestáns Egyházi és Iskolai Lapot (1858–1888). „Ebben jelent meg Dobos János református lelkész és Szász Károly vitája.” (Perényi 1934. 79.) Ilyen vitára azonban nem bukantam a lapban. Mind Szász, mind Dobos (utóbbi az ötvenes évek végén) gyakran jelentkezett a lap hasábjain.

¹² **Nb** – nota bene: 'jegyezd meg jól' (lat.)

1451. Arany János – Szemere Miklósnak (1862. július 6. és 16. között)

K: elveszett. Utalás a levélre: Szemere 1862. júl. 16-i AJ-nak, illetve júl.–aug. fordulóján és aug. 28-án Tompának írt levelei (MTAK Kt Ms 4448/30. sz.), valamint AJ Szemere *Válaszát* ismertető cikke (*Válasz Brassai ismerettyűjére.* SzF II. II. 24. sz. 1862. okt. 16. 373–375.)

¹ **[1862. július 6–16.]** – AJ Szemere 1862. júl. 6-án (**1450.**) és 16-án (**1452.**) kelt levelei között írta.

² „Előbbi leveled ’édes Miklósa helyt te is: édes barátom-ot irsz” (Szemere AJ-nak, 1862. júl. 16.)

³ „Ujra irtam neki, és kérve kértem, hagyja legalább a nagyját elsímítani, [!] az olyat legalább, mint az unitárius vallás emlegetése, melyet, irám, jegyzése daczára könnyen vallási csufolkodásra [!] magyarázhatnak; ’alkudjunk meg’ mondám, lássuk mit enged szelídíteni, [!] mit elhagyni” (AJ: *i.m.* 374.)

- ⁴ „A fige-ben igazad van. Utána [!] néztem, csakugyan van virága, de gyümölcsében rejtj virágait.” „Magán leveleddel vissza ne éljek?” (Szemere AJ-nak, 1862. júl. 16. **1452.**)
- ⁵ „Méltó említeni azt is, hogy Arany első levelében ‘gorombának’ nevezi Brassai czfkkeit. Második levelében mar erre száll le ‘van bennök némi fitymáló.’ (Szemere Tompának, 1862. aug. 28.)

1452. Szemere Miklós – Arany Jánosnak (1862. július 16.)

K: MTAK Kt K 513/627. 2 fehér fol. 21,1×17,1 cm. 1–3. levél, 4. üres. Címzés nincs. K 513/627/a. Fehér fol. 10,6×17,3 cm. 1. utóirat, 2. üres. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 608.)

M: Perényi 1934. 80–82. (erősen romlott szöveg)

- ¹ **Szemere Bertinek** – Szemere Bertalan, az egykori Batthyány-kormány belügyminisztere, majd 1849 áprilisától miniszterelnök; Szemere Miklós rokona, a család (a XVI. században szétvált) borsodi ágának tagja (Kempelen 111.)
- ² **impertinensebb** – szemtelenebb, nyeglébb (lat.)
- ³ **cerebrum non habet-et** – Phaedrus-idézet: az Aesopusi mesék I. 7. versében a róka egy színházi maszkot talál, és így kiált fel: „O quanta species [...] cerebrum non habet!” azaz: ‘Ó, micsoda szépség! De nincs neki agya!’
- ⁴ **Wieland** – Christoph Martin Wieland (1733–1813). L. *AJÖM* XV. 920.
- ⁵ **a’ mondott példa Sz. ellen** – l. az **1450.** sz. levél jegyzetét
- ⁶ **A fige-ben igazad van** – Erdélyinek is jelzi a módosítást („eszembe jut egy elfeledett corrigálni valóm. *Fige* (mindjárt elől) czáful arra, hogy: ‘*a virágból gyümölcs lessz*’. Ezt kérlek igazítsd”), akihez a SpFüz-be szánva küldte el a kéziratot (1862. júl. 26. *EJLev* II. **602.** 296.)
- ⁷ **a’ te dolgodat én (Erdélyi ellen) <én> egyszersmind saját dolgomnak is tekintem** – Az *Arany János Kisebb költeményei* című Erdélyi-bírálatra utal, melyre Szemere AJ-t védelmező megjegyzéseket készített, és ezeket nemcsak AJ-nak és Erdélyinek, hanem Tompának is elküldte. Vö. *AJÖM* XVII. **952.** 122., 731. és *EJLev* II. **444.** 151., 458.
- ⁸ **ad hominem** – ráillő, találó módon (lat.)
- ⁹ **pro superflua cantela** – a túlzott óvatosság kedvéért (lat.)
- ¹⁰ **ad notam** – szó szerint: ‘valaminek a dallamára’, átvitt értelemben: ‘valami alapján, valaminek a mintájára, példájára’ (lat.)

1453. Szász Károly – Arany Jánosnak (1862. július 19.)

K: MTAK Kt K 513/541. Fehér fol. 21,8×14,6 cm. 1. levél, 2–3. üres, 4. címzés:

**Tekintetes Arany János urnak a
Kisfaludy Társaság Igazgató-
jának**

Pest.

**Üllői út és 3pipa utca sarkán
2od emelet.**

A 4. lapon: három postai bélyegző: kettő **KUNSZENTMIKLÓS 19/7** és egy **PESTH Fröh 20/7** felirattal; egy piros 5 krajcáros bélyeg és kivágott pecsét helye.

Az 1. lap tetején a kéziratári jelzet mellett ceruzával: **62 juli 19.** Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 605.)

M: kiadatlan

¹ **Béla** – Szász Béla, Szász Károly öccse

² **Esmondféle fordítási díjból** – Szász Béla és Szász Károly közösen fordította Thackeray *Henry Esmond* című regényét, amely 1862-ben meg is jelent a Kisfaludy Társaság kiadásában. Szászék ennek nyugtáit majd csak 1863 decemberében szignózzák.

³ **Gyulait [...] főmunkatársi minőségében** – Gyulai Pál 1862. júl. elejétől lett a SzF főmunkatársa.

1454. Madách Imre – Arany Jánosnak (1862. július 22.)

K: MTAK Kt K 513/378. 2 fehér fol. 21,8×14,3 cm. 1–2. levél, 3–4. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 601.)

M: *AJLI* II. 405–406.; *MIÖL* II. 173. 136–137.; *MIÖM* II. 6. 872–873.

¹ **Pesten létem alatt** – Madách ez év tavaszán, a Kisfaludy Társaság tagságát elfoglalandó volt Pesten (vö. az **1411.** sz. levél jegyzetével).

² **a' Figyelő mondani valói ezt megerősítették** – Madách valószínűleg a verses szerkesztői üzenetre gondolhatott: „Várja soká, de mi haszna várja / Leveledet Figyelő bojtárja. / Ha soká jön, maga megy Hanvára” (SzF II. II. 3. sz. 1862. máj. 22. 48.; *AJÖM* XII. 208., 543–544.)

³ **tudósíts a' napról mikor indulni akarsz** – AJ szliácsi, Madách felé tett utazása az alább javasolt terv szerint történt; Hanvára viszont nem jutottak el.

⁴ **commassátiok** – a határ menti szétdarabolt földbirtokok tagosításai (lat.)

1455. Arany János – Szemere Miklósnak (1862. július 25.)

K: elveszett. Utalás a levélre: Szemerének Tompához írt levelei: „Jul. 25 én végre vissza küldte írásomat.” (MTAK Kt Ms 4448/30. sz.)

¹ **fájlalja, hogy Szemere várhatóan ellene is szól benne** – „S még ő haragszik. Masodik levelem e' szavára: 'ki foglak figurázni sat, ezt valaszolja mostani harmadik rövid levelében: 'csak csúfolodjál velem!'! – okvetlen ki is fogom figurázni'.” (30. sz.) Továbbá harmadik levelét így írja alá: „még is barátod, – Arany. [...] 'S az aláíras [!] előtt, levele végén 'csak csúfolkodjál velem!'” (25. sz.)

1456. Tompa Mihály – Arany Jánosnak (1862. július 25.)

K: MTAK Kt K 513/1015. Csontszínű, a bal felső sarkában koronás **TM** nyomatos fol. 21,5×13,8 cm. 1. levél, 2. címzés: **Arany Jánosnak.** Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 662.)

M: *AJLI* II. 219. (kis kihagyással)

¹ **Most tulajdonképen fiadnak irtam, megköszönvén neki a küldött Népmeséket** – Arany László 1862. júl. 18-án Tompához írt leveléhez csatolt néhány népmesét: „Itt küldök egy köteg népmesét, mit Kőrösön gyűjtöttem. Ha elolvas belőlök egypárt igen lekötelez vele.” (MTAK Kt K 513/1166.) Arany László és Arany Juliska népmesegyűjteménye: *Eredeti népmesék.* Pest, 1862. Utalás rá: az **1442.** sz. levélben.

² **a Kazinczy cikkét** – Tompa úgy hitte, hogy Kazinczy Gábor írta az *Írányok* (SzF I. I. 26. sz. 1861. máj. 1. 401–403.) c. esztétikai dolgozat második részét, melynek AJ a *Némi párhuzam* címet adta. (SzF II. II. 11. sz. 1862. júl. 17. 161–167.)

³ **In corpore prostituálja** – testületileg becsteleníti meg (lat.)

⁴ **hosszúságos, rosz verset** – *Borics és Prezlova.* SzF II. II. 14. sz. 1862. aug. 7. 216–218.

1457. Tompa Mihály – Arany Jánosnak (1862. július 26.)

K: MTAK Kt K 513/1016. Csontszínű fol. bal felső sarkában koronás **TM** nyomattal. 21,6×13,8 cm. 1. levél, 2. címzés:

Arany Jánosnak.

Pesten.

üllői ut és 3 pipa utca sarkán

11^{ik} sz.

A 2. lap tetején kis kék bélyeg, alján kivágott pecsét helye. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 662.)

M: kiadatlan

¹ **Recskyné asszonynyal** – l. az **1441.** sz. levél jegyzeténél

1458. Arany János – Tompa Mihálynak (1862. július 28.)

K: MTAK Kt K 513/1160. 2 fehér, a jobb felső sarokban nyomatos fol. 23,7×15,1 cm. 1–3. levél, 4. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 666.)

M: *AJLI II.* 220–221. (kihagyásokkal)

Válasz Tompa 1862. júl. 25-i (**1456.**) és 26-i (**1457.**) levelére

¹ **Balassa [...] egy hónapi fürdőt rendelt, Szliácson** – vö. **1442.**

² **ezen hó elején költözött Pestre** – Gyulai a folyóirat főmunkatársa lett. Vö. **1442.**

³ **belé nem okik** – tájszó: „bele nem tanul”

⁴ **Szalontára mennek a rokonokhoz** – Arany Juliska írta Lengyel Dánielnének szóló, 1862. jún. 9-i levelében: „Anyám és én ez időt Szalontán óhajtanánk tölteni, s Laczi vagy velünk el jön, vagy a mi még valószínűbb elmegy; s a kárpátok [!] remek szép vidékét bebarangolja a három hónapos szünidő alatt. – Bármennyire is szeressek is [!] Pesten lakni, ez utazást nagyon ohajtanám ha valósulna, hogy egy kis falusi léget szíjjak, s a rég nem látott rokonokat, gyermekkorom kedves barátnőit ölelhessem.” Arany László is hasonlóan (bár már bizonytalanabban) szólt Tompának írt júl. 18-i levelében: „s akkor mi hárman – talán – Szalontára megyünk.”

⁵ **G.[ubody] Nelli** – Juliska nagykovácsi barátnéja, akivel a Pestre költözést követően is levelezett. (Novák 2000. 88. Aranyék és a Gubody család kapcsolata I. még: *AJÖM XVI.* 1160. és Törös 1978. 240–244.) Juliska házasságkötése reggelén is írt levelet: „10 óra reggel. 1863. aug. 9. Kedves Nellám! Készen vagyok, a papot várjuk csak. Gondolok rád, szeretettel és irok. Boldog vagyok nagyon, de szívem reszket az elfogultságtól. Isten veled! Légy boldog és szeresd Juliskát”. Rolla 1944. 63. és Törös 1978. 243.

⁶ **naponkint ülök Izsónak** – Izsó Miklós 1862–1863-ban készítette AJ mell-szobrát.

⁷ **infámis** – elvetemült, gyalázatos (lat.)

⁸ **Sztregován** – ma: Dolny Strehova

⁹ **Hanvát** – ma: Chanava

¹⁰ **Hanvát is** – Tompa látogatásához AJ-nak nem maradt ideje.

¹¹ **özvegy ember** – AJ Tompa szalmaözvegyiségére utal.

¹² **A Figyelői cikkekre** – *Némi párhuzam* (SzF II. II. 11. sz. 1862. júl. 17. 161–167.); vö. még az **1456.** sz. levéllel.

¹³ **Nekem pedig bezeg meggyült a bajom Szemere Miklóssal** – vö. **1414.** és **1445.**

¹⁴ **Most könyvben** – Szemere füzete *Válasz Brassai ismerettyűjére* címmel jelent meg (vö. az 1491. sz. levél jegyzeteivel).

¹⁵ **Én sem akarnék rosszabb lenni, mint Rózsaági** – Rózsaági Antal (1829–1886) író, fordító, szerkesztő, gimnáziumi tanár, a Győri Közlöny (1857) és a Gombostú (1861–1862) szerkesztője. – AJ talán a Gombostú egyik szerkesztői üzenetére utalt, amely a pénzügyi kérdések rendezését sejtette: „Tompá M. urnak Hamván. [!] Önnek szavai szerint: tehát rendben vagyunk. Az Ország tükre kiadó hivatala úgy nyilatkozik, hogy a levél már elindított.” (Gombostú 1862. 56. sz. júl. 12., a fedőlap hátulján). Tompának ekkoriban egy költeménye jelent meg a lapban, *A vihar* címmel. (Uo. 1862. 58. sz. júl. 19. 1825–1826.)

1459. Arany János – Madách Imrének (1862. július 31.)

K: OSzK Kt Levelestár. Fehér, (koronás, két oldalán oroszlánnal és unikornissal) nyomatos, **ARANY JÁNOS** vízjelű fol. 23,8×15 cm. 1–2. levél, 3–4. üres. Címzés nincs.

A 4. lapon múzeumi pecsét: M. N. MUZEUM Madách hagyaték kézirat. 1913. 40. sz.

M: *MIÖL* II. 174. 137–139.; *MIÖM* II. 121. 1021–1022.

Válasz Madách 1862. júl. 22-i levelére (1454.)

¹ **Balassa** – Balassa János

² **noble saison** – főszezon (fr.)

³ **Selmecznek Szliácsra** – Selmezbánya (Banska Štiavnica), Szliács (Sliac). Alsósztrégova kb. 50, Hanva további 130 kilométerre esik a Nána-Szliács útvonaltól

⁴ **egy héttel előre megírom** – Madách ezt kérte AJ-tól 1862. júl. 22-i levelében (1454.)

⁵ **fétirozó** – fête (’ünnep’) szóból: ünneplő (fr.)

⁶ **toasztozó** – ünneplő, köszöntő

⁷ **haladni** – itt ’halasztást szenvedni’

⁸ **anticipando** – megelőlegezven (lat.)

1460. Szász Károly – Arany Jánosnak (1862. augusztus 1.)

K: MTAK Kt K 513/542. Fehér fol. 19,8×12,5 cm. 1–2. levél. Címzés nincs. Az 1. lap tetején a kéziratári jelzet mellett ceruzával: **62 aug 1**. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 605.)

M: kiadatlan

- ¹ **a Sz.[ázadok] legendája** – Hugo *Századok legendája* című művéből Szász Károly készített válogatott fordítást, amely a Kisfaludy Társaság könyvilletményeinek sorában jelent meg. Vö. **1393**.
- ² **Mantegüt cikkére** – Jean-Baptiste Joseph Émile Montégut (1825–1895): a francia és angolszász irodalommal foglalkozó francia kritikus; a *Revue des Deux Mondes* rendszeres munkatársa. A cikk a *BpSz Irodalmi szemle* című rovatában jelent meg (1859. 7. köt. 401–407.); az eredeti pedig a *Revue des Deux Mondes*-ban: *La Légende des Siècles, de M. Victor Hugo* (1859. okt. 15. 970–997.).
- ³ **Vajh mikor küldhetem a Sz.[ázadok] legend.[ája] honorariumáról is** – vö. **1483**.
- ⁴ **eüangelionnal** – evangélium: örömhír (gör.)
- ⁵ **az „asszonyokat” hogy ök csak jönnek [!]** – AJ távolléte idején családja Nagyszalontára látogatott.

1461. Tompa Mihály – Arany Jánosnak (1862. augusztus 1.)

K: MTAK Kt K 513/1017. Fehér fol. 34,3×21 cm. 1–2. levél. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 662.)

M: *AJLI* II. 222. (kihagyással)

Válasz AJ 1862. júl. 28-i levelére (**1458**.)

- ¹ **A cikk** – AJ névtelenül megjelent írása a *Némi párhuzam*. L. bővebben az **1456.** és **1467.** levél jegyzeteinél.
- ² **Hámorban 2 napot mulattam** – Tompa 1862. júl. 30. és aug. 1. között töltött két napot a Miskolc melletti Hámorban, a baráti találkozás mellett szembajját kezelte. (L. Tompa Medgyes Lajosnak, 1862. júl. 29. *TML* I. 390.)
- ³ **az a Rózsaágiról való beszéd** – vö. az **1458.** sz. levéllel

1462. Arany János – Szász Károlynak (1862. augusztus 2.)

K: MTAK Kt K 513/591. Fehér, a jobb felső sarkában (koronás, két oldalán oroszlánnal és unikornissal) nyomatos fol. 23,9×14,9 cm. 1. levél, 2. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 607.)

M: kiadatlan

- ¹ **Revüet** – *Revue des Deux Mondes*-ot, amelyben Montégut Hugóról írott tanulmánya található. Vö. az **1460.** sz. levéllel.
- ² **Casinónál** – AJ talán a Nemzeti Kaszinóra utal.
- ³ **Urházy** – Urházy György (1823–1873) ügyvéd, hírlapíró, 1861-től az Akadémia levelező tagja. A Deák–Kemény–Csengery kör híve, ekkor a Nemzeti Casino könyvtárosa.

- ⁴ **Salamonhoz** – Salamon Ferenc, aki a nyár végén, AJ távollétében, Gyulaival együtt irányította a SzF-t, és felügyelte a Kisfaludy Társaság pártolói könyv-illetményének sorsát.
- ⁵ **küldj neki kérlek** – Szász Károly új költeményt nem küldött; a *Századok legendájából A lelkiismeret* c. vers jelent meg. (SzF II. II. 17. sz. 1862. aug. 28. 265–266.)
- ⁶ **Zólyom** – ma: Zvolen, város Szlovákiában

1463. Hunfalvy Pál – Arany Jánosnak (1862. augusztus 2.)

K: MTAK Kt K 513/230. 2 fehér fol. 20,8×13,1 cm. 1–2. levél, 3–4. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 597.)

Kézirat másolat: MTAK Kt Ms 3/6. 19–20.

M: kiadatlan

- ¹ **Pathmoszombul** – Patmosz: sziget az Égei-tengerben, a mai Törökország nyugati partja közelében.
- ² **Brassainak akarván felelni** – Brassai cikksorozata, a *Nyelv és nyelvészet*, a SzF II. II. 8–10. számában (1862. jún. 26. 113–115., júl. 3. 129–133., júl. 10. 145–148.) jelent meg, melyben amiatt rótt meg Hunfalvyt, hogy kevésbé ismeri és tudományos vizsgálatai során kevésbé méltányolja a köznyelv – sokszor szabályokat átlépő – jelenségeit. Hunfalvy *Szerény diótördelés* c. írásával válaszolt. (SzF II. II. 17–18 sz. 1862. aug. 28. 257–260., szept. 4. 273–277.)
- ³ **mirül már több hónappal ez előtt tevék említést** – elveszett levélben vagy személyes találkozás során
- ⁴ **A' másik** – *A magyar igeidők a kötött beszédben* (SzF II. II. 22–23. sz. 1862. okt. 2. 237–239., okt. 9. 253–255.).
- ⁵ **decretál** – meghatároz (lat.)
- ⁶ **várom Kriza Gyűjteményét** – *A Vadrózsák* c. székely népköltészeti gyűjtemény 1863-ban jelent meg.

1464. Arany János – Kazinczy Gábornak (1862. augusztus 3.)

K: MTAK Kt K/1354. és 1354/a. 2 csontszínű és 4 fehér, (koronás, két oldalán oroszlánnal és unikornissal) nyomatos, **ARANY JÁNOS** vízjelű fol. 23,7×15 cm. 1–3. levél, 4. üres, 5–11. jegyzetek, 12. üres. Címzés nincs. Az MTA Könyvtára 1939-ben jutott a kéziratokhoz.

M: Abafi 1884. 82–92.; *AJLI* II. 363–366.; *AJÖM* XIII. 397–405. (néhol pontatlan jegyzetek) és 553–554. (levél); *AJLev* **196.** 530–533.

Válasz Kazinczy 1862. jún. végi levelére (**1443.**)

- ¹ **legyen tetszésed szerint** – Bár az 1860. nov. 13-án kelt levél szerint (*AJÖM* XVII. 1212.) Kazinczy nem akarta fordításait irodalmi vagy drámai sorozatba felvételni, ekkor már maga kívánta, hogy a kiadandó két kötet címe *Molière vigjátékai* legyen (vö. az 1443. sz. levél szövegével).
- ² **ez évi pártolóilletménybe fölvesszük** – A korrektúra késedelmei, Kazinczy talán túl alapos javításai és utómunkálatai miatt a vígjátékok kiadása 1863-ra maradt.
- ³ **garmond** – a könyvnyomtatás egyik gyakori betűneme (fr.)
- ⁴ **majusculával [...] versaliák** – nagybetűk nevei (lat.)
- ⁵ **subtilitásokat** – finomságokat (lat.)
- ⁶ **ex offo** – hivatalból (lat.)
- ⁷ **Balassa** – Balassa János; vö. az 1442. sz. levél jegyzetével
- ⁸ **furtomfurt** – a né. 'fort und fort' -ből: folyton-folyvást, folyamatosan
- ⁹ **Fogarasié** – Fogarasi Jánosé (1801–1878); vö. 1385.
- ¹⁰ **gemein** – közönséges (né.)
- ¹¹ **persónatus** – ünnepélyes (lat.)
- ¹² **meinewegen** – felőlem, részemről (né.)
- ¹³ **fürmender** – felügyelő, gondnok (né.)

1465. Arany János – Tompa Mihálynak (1862. augusztus 9.)

K: MTAK Kt K 513/1161. 2 fehér fol. 21,8×14,3 cm. 1. levél, 2–4. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 666.)

M: *AJLI* II. 223. (kihagyással)

Válasz Tompa 1862. aug. 1-i levelére (**1461.**)

- ¹ **commasationalis** – földbirtoktagosítás (lat.)
- ² **engem beküld Sziácsra** – *AJ* 1862. aug. 11. és szept. 12. között volt ott.
- ³ **oly vargabetűt csinálni, mint Sztregova–Hanva–Sziács** – vö. az 1459. sz. levél jegyzetével (Alsósztrégova 50, Hanva még 130 km-es kitérőt jelentett volna).
- ⁴ **hétfőre** – aug. 11-re
- ⁵ **malheure** – malheur: baj, balszerencse (fr.)
- ⁶ **otthagyhatsz megint** – *AJ* esetleg az 1859 őszi találkozásra utalhat.
- ⁷ **e malaczka miatt** – A tintapacáról l. a b lábjegyzetet.

1466. Abonyi Lajos – Arany Jánosnak (1862. augusztus eleje)

K: elveszett. Utalás a levélre: „**A. L. urnak Abony.** Megkaptam, nagy köszönettel. Már félig útban valék, azért maradt el a tudósítás. Nem oly hosszú, hogy ne használhassuk: fogjuk is legközelebb. Köszönöm a jókívánatot.” (*SzF* II. II. 21. sz. 1862. szept. 25. 336.)

- ¹ **Az öreg Héka ajtója című elbeszélését** – Öt folytatásban jelent meg: SzF II. II. 22–26. sz., 1862. okt. 2. 348–350., okt. 9. 361–366., okt. 16. 377–383., okt. 23. 393–399., okt. 30. 409–415.).

1467. Tompa Mihály – Arany Jánosnak (1862. augusztus 10. után)

K: MTAK Kt K 513/1018. 2 fehér fol., bal felső sarkában koronás **TM** nyomattal. 21,5×13,8 cm. 1–4. levél. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 662.)

M: *AJLI* II. 223–225. (kihagyással)

- ¹ **A Párhuzamot** – Ez *Némi párhuzam* címen jelent meg (SzF II. II. 11. sz. 1862. júl. 17. 161–165.). A cikk szerzője AJ; a cikk egy három részre tervezett írás második darabja volt (az első *Irányok* címmel és aláírás nélkül jelent meg (SzF I. I. 26. sz. 1861. máj 1. 401–403.). A harmadik rész közlésétől AJ Tompának többek közt e levele miatt állt el (*AJTK* 527.).

² **despectiv** – lenéző, megvető (lat.)

- ³ **Ugy bánik a „tisztelt ügyfelekkel”, mint a haragvó olasz szenteivel** – szólás

⁴ **exceptiofélét** – kivételezést (lat.)

⁵ **famosus** – híres, hírhedt (lat.)

- ⁶ **Mátyásival s Póccsal** – Mátyási József (1765–1849): a ref. kollégiumokban kialakult vaskos társasági és diákköltészet egyik legnépszerűbb alakja. – Pócs András (tkp. Csenkeszfalvi Poócs, 1740–1747 között –1812): ref. lelkész, híres szónok, Gyöngyösi István követője.

⁷ **Reichsrath** – Reichsrat: birodalmi tanács, melynek irányítása alá próbálta Bécs – sikertelenül – terelni 1860–1861-ben az állam tagjait, így Magyarországot is.

⁸ **mediocrissal** – közepszerűvel (lat.)

- ⁹ **nem szükség Horatiust felütnünk** – „mediocribus esse poetas” („Ám közepes költőn soha ember / isten s könyvesboltkirakat nem fog könyörölni!” Horatius: *Ars poetica*, Muraközi Gyula ford.)

¹⁰ **farizeizmus** – képmutatása, álszentsége

- ¹¹ **Wohl Janka Keleti dalai** – A folyóirat mutatványt, három dalt közölt Wohl Janka kötetéből (SzF II. II. 11. sz. 1862. júl. 17. 169–170.).

¹² **bizonyos verset sürgető szerkesztőnek** – Erre nincs adat a *TML*-ben.

- ¹³ **mendikásos** – nyomorult, hamis, közönséges (lat.) – a mendikánia „eredetileg a református legátust kísérő kisdíák ünnepi köszöntő versezete, utóbb pejoratív jelentéssel a kollégiumi diákköltészet egy vaskos műfaját jelölte.” (*AJTK* 528.)

1468. Károlyi Sámuel – Arany Jánosnak (1862. augusztus 11.)

K: MTAK Kt K 513/265. 2 fehér, **Dr. KÁROLYI SÁMUEL** nyomatos fol. 21,7×14,2 cm. 1–2. levél, 3–4. üres. Címzés nincs. A 4. lapon piros ceruzával:

Károlyi. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 598.)

M: kiadatlan

Károlyi Sámuel (1818–1862): Nagyszalontáról Nagykőrösre származott orvos (AJÖM XVI. 1170. és XVII. 682.), aki AJ-t hosszú időn át kezelte.

¹ **Nagy beteg vagyok** – Károlyi ez év szept. 26-án elhunyt, amiről a SzF megemlékezett: „Özvegye, öt nevetlen árvája siratja a jó férjet, derék atyát; számos baráti, ismerősei fájlalják benne a szilárd jellemű, őszinte, becsületes férfit és tudományosan kiképzett orvost. Áldott legyen emlékezete!” (SzF II. II. 22. sz. 1862. okt. 2. 351. a Vegyes rovatban). Sírversét AJ írta. (AJÖM VI. 30., 223.)

² **cancellistára** – írnokra (lat.)

³ **Pistának** – Károlyi Sámuel fia

⁴ **conditiót** – állást, munkát (lat.). AJ folyóirata Vegyes rovatán keresztül próbált segíteni: „A Sz. Figyelő szerkesztője egy tisztos családból származott, jó nevelésű, protestans ifju embert ajánlhat, ki f. é. october elejétől kezdve itt Pesten egyszerű ellátásért hajlandó kisebb gyermekek mellett tanítóságot vállalni s azoknak a zongora-játszásban is alapos oktatást adni.” 1862. szept. 18. (II. II. 20. sz. 319.)

⁵ **flectere, si nequeo superos, Acheronta movebo** – Vergilius-idézet az *Aeneis* VII. énekéből. Lakatos István fordításában: „Hogyha pedig nem lágyul a menny, Acheront verem én fel!”

1469. Arany János – Arany Jánosnének (1862. augusztus 13. és 18.)

K: Két elveszett levél. Voinovich 1938. alapján rekonstruált, el nem különíthető szövegrészletek.

M: Voinovich 1938. 32.; Kovács S. I.–Praznovszky 1991.

¹ **Berecz Károly** – (1821–1890) Petőfi egykori barátja, AJ javaslatára akadémiai írnok 1874–1880 között; a két levél idején a Mo, PHír munkatársa.

² **szénsavany** – szénsavas

³ **Ebédet követően olvas és fordítgat** – Terentius *Testvérek* című drámájából (Voinovich 1938. 32.)

1470. Szemere Miklós – Arany Jánosnak (1862. augusztus)

K: elveszett

M: Perényi 1934. 82–83.

Válasz Arany 1862. július 25-i (elveszett) levelére (1455.)

¹ **De ne beszéljünk ezekről többé, mert keserű rájok csak gondolnom is –**
vö. 1451.

1471. Tompa Mihály – Arany Jánosnak (1862. augusztus második fele)

K: elveszett. Utalás a levélre: „Azóta ismét küldtem lapodba 3 verset” (1472.);
„a másodikban az epigrammák vannak” (1479.).

¹ [1862. augusztus második fele] – Az 1862. aug. 28-án kelt 1472. sz. levél
előtt íródott.

² **Tompa verseket küld** – Jegyzéküket l. az 1472. sz. levél jegyzeténél.

1472. Tompa Mihály – Arany Jánosnak (1862. augusztus 28.)

K: MTAK Kt K 513/1019. 2 csontszínű fol. 22,8×14,4 cm. 1–2. levél. A 2. alján
fordítva a címzés:

**Arany Jánosnak,
saját kezéhez.
Pesten.**

A 2. lap alján kis lila bélyeg. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 662.)

M: *AJLI* II. 226. (kihagyásokkal és a számozás átalakításával)

¹ **mellyre én már megtettem az első lépést** – a *Némi párhuzam* című *AJ-*
dolgozat kapcsán (vö. az 1456., 1461. és 1467. sz. levelekkel)

² **reggetni** – (talán) hitegetni

³ **ismét küldtem lapodba 3 verset** – a *Levél öregbarátomhoz* című 1863-ban a
Részvét könyvében jelent meg (1480.); a három epigramma, *Epigramm-félék*
címmel a *SzF* II. II. 21. sz. 1862. szept. 25. 329. és *A gyülekezetben* című *SzF*
II. II. 24. sz. 1862. okt. 16. 377.

⁴ **hozzám dobván egyúttal Rózsaágít** – vö. az 1458. sz. levél jegyzeteivel

⁵ **Kovács Endre** – Kovács-Sebestyén Endre (1814–1878): sebészorvos. Előbb
Balassa János mellett segéd, majd 1848-tól a Rókus-kórház egyik sebészeti
osztályának főorvosa. 1858-ban az MTA levelező tagja lett. (*TML* II. 556.)

⁶ **Hajnácsköt** – Hajnácsköt vagy Ajnácsköt (Hajnáčka): község Gömör megye
feledi járásában, a Gertva-patak mellett. A XIX. században vastartalmú, ké-
nes gyógyfürdője országosan kedvelt; Tompa is rendszeres látogatója volt.

1473. Arany János – Madách Imrének (1862. augusztus 29.)

K: OSzK Kt Levelestár. 2 fehér, (koronás, két oldalán orozslánnal és unikornis-
sal) nyomatos fol. 23,7×15 cm. 1–2. levél, 3–4. üres. Címzés nincs.

A 4. lapon múzeumi pecsét: M. N. MUZEUM Madách hagyaték kézirat. 1913.
40. sz.

M: *MIÖL* II. 175. 140–141.; *MIÖM* II. 122. 1022–1024.; *AJLev* 197. 533–534.

¹ **Berecz** – vö. 1469.

² **exiliumomat** – száműzetésemet (lat.)

³ **kicsávázott** – A 'csávázás' eredeti jelentése: a vetőmag fertőtlenítése. – Vö. AJ fordításával:

Törvénybe hurcolt, megrágmalmazott,
Hazugsággal lenyelvelt, szólt-szapult,
Csávába tett; [...]

(Arisztophanész: *Az Acharnaebeliek*, *AJÖM* VIII. 318.)

1474. Arany Jánosné [?] – Arany Jánosnak (1862. augusztus–szeptember fordulója)

K: elveszett. Utalás a levélre: AJ Tompához, 1862. szept. 13. (**1479.**): „megirták nekem Szalontáról”. A levél írója AJ felesége helyett Arany Juliska vagy Arany László is lehetett.

¹ [**1862. augusztus-szeptember fordulója**] – AJ ekkor Szliácson tartózkodott; a levél oda érkezhett.

² **találkozásukat Tompa nevével a ceglédi vasútállomáson** – vö. az **1479.** sz. levéllel

1475. Fábíán István – Arany Jánosnak (1862. szeptember)

K: elveszett. Utalás a levélre: „**F. I. urnak, Sopron-Széplak.** Ha e lakhelyet tudjuk, lapunk azóta rég járna oda. De most már végén vagyunk az évnek. – Köszönjük az új küldeményt, s használni fogjuk. A *hiba* nagy hiba, de már megtörtént, s utólagos igazítás sem tenné jóvá. Reméljük inkább, hogy mind e rész, mind talán (szabad legyen ohajtanunk) az egész költemény önállóan is megjelenik, s akkor a mi figyelmetlenségünk által esett csorba helyre fog üttetni. Szives üdvözlésünket!” (SzF II. II. 20. sz. 1862. szept. 18. 320.; *AJÖM* XII. 208. 544.)

Fábíán István (1809–1871) győri kanonok; 1858-tól az Akadémiának, majd a finn irodalmi társaságnak levelező tagja. Munkáit e korszakban a MSionban publikálta.

¹ **a Kalevala-fordítás** – Fábíán fordítása *Kullervo* címen 9 folytatásban jelent meg (SzF II. II. 9–17. sz. 1862. júl. 3. 135–136., júl. 10. 151–152., júl. 17. 167–169., júl. 24. 182–185., júl. 31. 200–201., aug. 7. 214–216., aug. 14. 229–231., aug. 21. 247–251., aug. 28. 262–265.).

1476. Medgyes Lajos – Arany Jánosnak (1862. szeptember eleje)

K: elveszett. Utalás a levélre: „**M. L. Deézs.** Vettük köszönettel. De a czimezésben annyi czerimonia volna miköztünk? Hagyjuk azt.” (SzF II. II. 20. sz. 1862. szept. 18. 320.)

1477. Szemere Miklós – Arany Jánosnak (1862. szeptember 5.)

K: elveszett. Utalás a levélre: Szemere 1862. október 13-i levele: „Mi a manó, te tehát újra nem vetted levelemet?”; Szemere Tompához írt levelei: „Arany (bár 11én már vissza jött Pestre) maig sem valaszolt [!]” (26. sz. levél); „Arany, levelemre, küldené meg előfizetőit hogy küldhessek nekik példányt [!] – nem valaszolt.” (28. sz. levél). MTAK Kt Ms 4448. Vö. **1491.**

¹ [1862. szeptember 5.] – „Én hozzád az előfizetők eránt még septe 5én irtam, bizónyítja [!] postakönyvecském” (1497.).

² **a Szépirodalmi Figyelő lapszámaival együtt küldjék szét dolgozatát az előfizetőkhez** – „Róthfeldet (a Lloydnál szerkesztőtárs) is azzal utasítám később hozzád (azt vélvén hogy nem akarsz nekem valaszolni), hogy: miután nem valaszolsz, ő adja elő kérésemet. S azt azért hittem, mert azt hivém ép az lessz kettő közzöl (névsor, szétküldés) a' könnyebben tellyesíthető.” Vö. **1497.**

1478. Arany Juliska – Arany Jánosnak (1862. szeptember 10. körül)

K: elveszett. Utalás a levélre: AJ Tompának, 1862. szept. 13. (**1479.**): „Ma írja Juliska”.

¹ [1862. szeptember 10. körül] – AJ a fenti levélben jelzi a levél aznapi érkezését.

² **Testvére betegségéről számolt be és jelzi hármójuk hamarosan várható hazatérését** – „hétfőn már talán indulhatnak, mert Laczi egészen jól van – oly jól, hogy már föl is kelhet az ágyból mindennap – egy óra negyedre!” (1479.)

1479. Arany János – Tompa Mihálynak (1862. szeptember 13.)

K: MTAK Kt K 513/1162. 2 fehér, a jobb felső sarkában nyomatos fol. 23,4×15 cm. 1–3. levél, 4. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 666.)

M: AJLI II. 226–227. (kihagyással)

¹ **az epigrammák vannak** – l. az **1472.** sz. levél jegyzetében

² **két verset tartalmaz** – *A gyülekezetben* és a *Levél öreg barátomhoz* címűek (vö. az **1472.** sz. levéllel)

- ³ **a Szépm.[űvészetek] csarnok[a] szerkesztőjének** – Szépművészetek Csarnoka: b. Jósika Kálmán által szerkesztett, hetente megjelenő periodika (róla: SzF II. II. 22. sz. 1862. okt. 2. 350–351.), amely 1863 elejétől átalakulván Budai Lapok címen jelent meg (az első számról a Ko is közölt ismertetést: I. I. 5. sz. 1863. febr. 1. 117–118.)
- ⁴ **impardonnable** – impardonnable: megbocsáthatatlan (fr.)
- ⁵ **megirták nekem Szalontáról** – elveszett (1474.)
- ⁶ **Laczi beteg volt** – tífuszos volt (1494.)
- ⁷ **Ma írja Juliska** – elveszett (1478.)

1480. Tompa Mihály – Arany Jánosnak (1862. szeptember 15.)

K: MTAK Kt 513/1020. 2 csontszínű fol. 24,7×19,6 cm. 1. levél, 2–3. üres, 4. címzés:

Arany Jánosnak.

Pesten.

üllői ut és 3 pipa utca sarkán 11ik szám”

A 4. lapon három postai bélyegző, kettőn **TORNALLYA**, a harmadikon **PESTH Fröh** felirattal. Két zöld 2 krajcáros és egy piros 5 krajcáros bélyeg; kivágott pecsét helye. Arany László hagyatékából (AKÉrt 1899. 662.)

M: *AJLI* II. 228.

- ¹ **Levél öreg barátomhoz** – *Részvét könyve* (1863. 1–4.); ezen kívül három népdala (*Uo.* 245–248.)
- ² **Magyar irói Segélyegylet albumába** – A *Részvét könyve* Gyulai Pál titkársága idején és szervező irányításával jelent meg. A PN is beszámolt a tervezetről: „Az irói segélyegylet időnkint évkönyvet fog kiadni, melynek tartalmát – mint halljuk – szépirodalmi rész mellett nagyobbára közérdekű tudományos értekezések fogják képezni. A vállalat terve most van munkálat alatt, s hogy az egész méltó leend a nagy közönség pártolására, arról b. Eötvös J.[ózsef] és Gyulai nevei már előre is elég biztosítékot nyújtanak. Ők készítik a tervet s ők fogják intézni az egész vállalatot.” (PN 1862. júl. 12.)

1481. Arany János – Heckenast Gusztávnak (1862. szeptember 18.)

K: elveszett. Utalás a levélre: Heckenast AJ-nak, 1862. szept. 20.: „Soeben erhalte ich Ihre sehr werthe Zuschrift vom 18ten” (Most kaptam meg 18-áról keltezett igen becses írását.)

Heckenast Gusztáv (1816–1872) kiadó és nyomdatulajdonos; AJ számos munkájának és a SzF-nek kiadója. AJ új folyóiratát, a Ko-t már Emich Gusztáv nyomdája jelentette meg.

¹ **Arany a Szépirodalmi Figyelő további sorsáról érdeklődik** – A Heckenasttal kötött szerződés értelmében, ha az előfizetők száma 750 alá süllyedne, akkor a nyomdatulajdonos kiadó felbonthatja a szerződést AJ-sal. A lap kezdeti népszerűsége után (800 előfizető az első félévben), a prenumeránsok száma 400-ra csökkent, és ezen a számon állandósult (l. *AMST* 657., 660. és AJ Tompához szóló levelét, *AJÖM* XVII. 1336. 574.). A második évfolyam idején sem javult a helyzet, és amit AJ már 1860 végén várt (l. Gyulaihoz szóló leveleit: *AJÖM* XVII. 1337., 1344.), az egy évvel később következett be. Heckenast a kiadói szerződés felbontásáról 1862. szept. 20-i levelében értesíti AJ-t (1487.).

² **Heckenast hajlandó-e a továbbiakban is vállalni a kiadói teendőket** – Heckenast nem, így AJ maga vállalta ezt új folyóirata, a *Ko* esetében.

1482. Arany János – Kazinczy Gábornak (1862. szeptember 18.)

K: PIM Kt V. 4713/48. 2 fehér, **ARANY JÁNOS.** vízjelű fol. 23,4×15 cm. 1. levél, 2–4. üres. Címzés nincs.

A kézirat 1. lapjának bal felső sarkában a sümegei Darnay Kéziratgyűjtemény körpecsétje, benne **53**; a pecsét alatt kék ceruzával **L 331**, a jobb felső sarokban piros tollal: **16.754.– D.** Az 1. lapon javítás ceruzával (valószínűleg Arany Lászlótól): a levél végi dátumozás lehúzva, és a megszólítás után ceruzával: **Pest sept. 18. 1862.** A kézirat 2. és 4. lapjának bal alsó sarkában a PIM pecsétje, benne az iktatószámmal. A 4. lapon piros viaszpecsét maradványai. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 671.)

M: Abafi 1884. 92.; Darnay 1931. 220–221.

¹ **Most már itthon vagyok** – AJ 1862 augusztusában és szept. elején Szliácson pihent és kezelte magát.

² **a Fösvényt nyomathatnám: de arra sem küldted még el vízontjegyzéseidet** – AJ jegyzetei az **1464.** sz. levéllel érkeztek meg.

³ **scrupulusaid** – aggályaid, kétségeid (lat.)

1483. Arany János – Szász Károlynak (1862. szeptember 18.)

K: MTAK Kt K 513/592. 2 fehér, (koronás, két oldalán oroszlánnal és unikornissal) nyomatos fol. 23,7×15 cm. 1. levél, 2–3. üres, 4. címzés:

Nagytiszt. Szász Károly ur-nak.

<**Kun-Szentmiklós**>

Halason

Az 1. lap tetején fekete tollal dátum: **1862 sept. 18.** A 4. lapon öt postai bélyegző: **PESTH 18/9, 2 KUNSZENTMIKLÓS 19/9, KECSKEMÉT 20/9,**

KISTELEK 21/9; piros 5 krajcáros bélyeg; kivágott vörös viaszpecsét. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 607.)

M: kiadatlan

- ¹ **Mein lieber Karl!** – Kedves Károlyom! (né.)
- ² **Esmond nyomása is már a 20-ik ívig haladt** – Thackeray *Henry Esmond*-ját Szász Károly és öccse, Béla fordította, és közel 50 ív terjedelemben jelent meg a Kisfaludy Társaság kiadásában.
- ³ **Béla nem küldött-e azóta** – A fordítást Szász Béla végezte, Szász Károly pedig átfésülte azt.
- ⁴ **Kazinczy G.[ábor] Molièrjét is adni** – Kazinczy Gábor Molière-fordítása csak 1863-ban jelent meg.
- ⁵ **Sz.[ázadok] Legend.[ája]** – Victor Hugo művét Szász Károly fordította; vö. az **1393.** sz.levél jegyzetével.

1484. Tompa Mihály – Arany Jánosnak (1862. szeptember 18.)

K: MTAK Kt K 513/1021. 2 fehér fol. 21×17,1 cm. 1–2. levél, 3. üres, 4. címzés: **Arany Jánosnak.**

Pesten.

**üllői út és 3 pipa
utcza, 11ik szám**

A 4. lapon két postai bélyegző: **PUTNOK 19/9** és **PESTH Abends 20/9**; 10 krajcáros piros bélyeg; a pecsét helye kivágva.

Az 1. lapon „Lukácsit, fehérhajó [...] fillér sem” rész piros ceruzával aláhúzva, és AJ írásával keresztben ráírva: **oct 1. kifizettem.** Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 662.)

Kézírtas másolat: MTAK Kt Ms 3/4. 123–125.

M: *ALJI* II. 228. (csak utalás).

Válasz Arany 1862. szept. 13-i levelére (**1479.**)

- ¹ **több egy fillér sem** – l. AJ feljegyzését a számla kiegyenlítéséről
- ² **re infecta** – dolgavégezetlenül (lat.)
- ³ **ab invisis** – látatlanban (lat.)
- ⁴ **mit töle hallék** – Publikálatlan levelezésüket l. MTAK Kt Ms 4448.
- ⁵ **azóta Miklósnak irtam** – A *TML* erről csak egy levelet közöl (1862. júl. 28.), melyben azonban Tompa Szemere szája íze szerint szól, bár AJ-t is próbálja mentesíteni: „Ne haragudjál azért igen nagyon Aranyra, mint *rosz emberre*, ő nem az, csak *gyenge ember*. (ezért meg reám ne haragudjál meg!). Nem tudta előre, hová jut közöttetek? most látja, hol van? – Igen sajnálom ezt is, szeretlek mindkettőtöket, s hittem: hogy ti igen jól fogtok együtt kijönni, fájdalom nem teljesült! Hanem hogy vele s lapjával többé nem lehetsz viszonyban: az természetes dolog. [...] Hanem kedves barátom! ne epésítsd

azért magad szertelen, essél keresztül e dolgon s azután gondold meg: hogy vanitatum vanitas minden a világon.” (*TML*ev I. 570. 380.) – Tompa e tárgyban írt többi levele elveszett.

1485. Tompa Mihály – Arany Jánosnak (1862. szeptember 18.)

K: MTAK Kt K 513/1022. 2 fehér fol. 24,7×19,6 cm. 1–2. levél, 3. üres, 4. címzés: **Arany Jánosnak.**

Pesten.

üllői út és 3 pipa utca sarkán

11ik szám

A 4. lapon két postai bélyegző: **TORNALLYA 20/9** és **PESTH Fröh 22/9**; 10 krajcáros piros bélyeg; kivágott pecsét helye. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 662.)

Kézíratos másolat: MTAK Kt Ms 3/4. 125–127.

M: *AJLI* II. 228. (csak rövid részek)

¹ **Juliska levele – 1478.**

² **Igen is, kaptam két leveledet – 1458. és 1465. sz. levél**

³ **b. Józika** – báró Jósika Kálmán, a Szépművészetek Csarnokának szerkesztője; vö. az **1479. sz. levéllel**

⁴ **az epigrammok és Gyülekezetben** – l. az **1472. sz. levél jegyzeténél**

⁵ **restelném ha onnan kimaradnék** – Meg is jelent: l. az **1480. sz. levél jegyzetét.**

⁶ **Lukácsit még egyszer elő kell hoznom** – vö. az **1472. sz. levéllel**

⁷ **Octóber 16 napján** – Így történt: l. az **1494. sz. levél jegyzetét.**

⁸ **Jupiter Tonánsa** – mennydörgő Jupiterre (lat.)

1486. Fejes István – Arany Jánosnak (1862. szeptember)

K: elveszett. Utalás a levélre: „**F. I. urnak. H. M. V.** Vettük köszönettel és adjuk szívesen. Örvendünk a találkozásnak: Post nubila *Phoebus*. [Jőjjön a hír küldője.]” (SzF II. II. 22. sz. 1862. okt. 2. 352.; *AJÖM* XII. 208., 545.)

Fejes István (1838–1913): író, költő, műfordító. 1860-tól tanár Hódmezővásárhelyen, majd 1865-től lelkész Sátoraljaújhelyen. Költeményei megjelentek a VU-ban, Hf-ban, FL-ban és AJ folyóirataiban, a SzF-ben (l. alább) és a Ko-ban: *Meghiúsult fénykép* (I. 1. sz. 1863. jan. 4. 12–13.), *Apró örömek* (II. 22. sz. 1863. nov. 29. 516–517.). Vö. még *AJÖM* XVII. 990. AJ kritikát írt verseiről: *Fejes István költeményei* (SzF I. 44. sz. 1861. szept. 5. 691–695.).

¹ **Jézus a tengeren című költeményét** – SzF II. II. 23. sz. 1862. okt. 9. 360.

² **talán Pestre utazását ígéri** – l. *AJÖM* XII. 545.

1487. Heckenast Gusztáv – Arany Jánosnak (1862. szeptember 20.)

K: MTAK Kt K 513/224. 2 fehér fol. 29,2×14,6 cm. 1–4. levél. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 597.)

M: kiadatlan

Magyarul (Bódyné Márkus Rozália fordításában):

P[ilis]Marót 1862. szept. 20.

Mélyen tisztelt Uram!

Most kaptam meg 18-áról keltezett igen becses írását és sietek rá levélben válaszolni, mivel a szüret végéig vidéken maradok.

Utolsó látogatásom alkalmával, ez év nyarán, amikor a Szépirod.[almi] figyelőről beszélünk, sajnos kénytelen voltam Önnek kijelenteni, hogy nem vagyok képes a lapot jelen évfolyam befejezése, tehát október vége után az eddig hozott áldozatokkal folytatni. Ön az én kijelentésem nyomán azon szándékának adott hangot, hogy a lap megjelentetését október végétől két hónapra felfüggeszti, majd azt 1863. január 1-től megváltozott programmal újakezdi. Azóta nem volt szerencsém Önnel e tárgyról beszélni, mivel mindkétten hosszabb időre távol voltunk Pesttől. Levelében feltett kérdésére válaszolva sajnos kénytelen vagyok ismételtén kijelenteni, hogy – mivel a viszonyok az elmúlt hónapokban sem alakultak kedvezőbben – a lap további kiadását nem tudom vállalni. Az eddig megjelent két évfolyam megvalósulása jelentős áldozatokat követelt tőlem, most azonban nem tudom magamat többé rávenni, hogy továbbra is meghozzam ezeket az áldozatokat, miközben olyan közönséggel állok szemben, mely két éven át megtagadta érdeklődését a vállalkozástól.

Ami második kérdését illeti, hogy hajlandó vagyok-e a lapot megváltozott cím alatt és megváltozott tartalommal továbbfolytatni, meg kell vallanom, hogy sokat gondolkodtam erről, de visszariaszt a közönség apatikus részvétlensége éppúgy, mint a cenzúrázás beteges fellángolása, mely éppen jelenleg tapasztalható a periodikus sajtó területén, úgyhogy teljesen tanácstalannak érzem magam. Ha lenne kilátás rá és tudnám, hogy a vállalkozás 1000 előfizetőre alapozható, úgy nem húzódoznék a kísérlettől, még ha az az első időben újabb áldozatokkal járna is. Mivel azonban azt tapasztaltam, hogy a közönség az áldozatokra kész kiadóra igen kevésbé van tekintettel, a lehetséges siker egyetlen útjának az tűnik számomra, hogy közvetlenül Önnek kell lapja kiadójaként és vállalkozóként fellépnie, és ily módon egy, az eddiginél szélesebb kör támogatását igénybe vennie.

Ha Ön, mélyen tisztelt Uram, erre határozná el magát, úgy a Figyelő következő számaiban meg kellene jelentetni egy rövid hirdetést, melyben az állna, hogy a lap, azért, hogy megjelenése a továbbiakban a szokásos évi sza-

kaszokhoz illeszkedjen, két hónapra felfüggesztetik, és 1863. január elsejétől fog újra megjelenni, új erővel és kibővült tartalommal. Időközben sor kerülhetne a szükséges előkészületekre, és mivel néhány üzleti kérdést illetően ismerni kívánja a véleményemet, amint a városba jövök, lesz alkalom ezek részletes szóbeli megbeszélésére, még mielőtt Ön vállalkozásának hirdetésével a közönség elé lépne.

Amennyiben egyébiránt nincsen kedve ahhoz, hogy a lap kiadását saját kockázatára folytassa, erre az esetre engedtessek meg jelezni, hogy nagyon örülnék, ha részt venne egy irodalmi vállalkozásban, melyet most készítek elő a következő hónapokra, mely periodikus jellegű és melytől azt várom, hogy hosszabb ideig is fenn tud majd állani. Módomban áll Önnek közreműködéséért 1500 Ft évi fix fizetést felajánlani, melyet a vállalkozás sikere esetén 2000 Ft-ra is fel tudnék emelni. Ha érdeklődést érez eziránt, a városba érkezésem után tisztelettel közlöm majd Önnel a további részleteket, és Önre bízom a döntést, hogy egészen független állásban részt kíván-e venni a vállalkozásban.

Tisztelettel ajánlva magamat, és egyben kifejezésre juttatva nagy örömet afelett, hogy megerősödvé és jó egészségben tért haza a fürdőből, maradok őszinte megbecsüléssel és tisztelettel

odaadó híve
Gustav Heckenast

Válasz Arany 1862. szept. 18-i levelére (1481.)

- ¹ **ich nicht mehr im Stande sey das Blatt mit den bisher gebrachten Opfern auch noch weiter fortzusetzen als bis zum Ablauf des gegenwärtigen Jahrganges das heißt bis Ende October** – vö. az 1481. sz. levél jegyzetével
- ² **als vor der krankhaft aufflackernden Censurirung, die sich im Gebiete der periodischen Presse gerade jetzt hervorthut** – Schmerling provizórium idején, 1861-től Bécs visszatért az abszolutisztikus kormányzáshoz, ami együttjárt a cenzúra szigorításával. A PN folyamatosan beszámolt a különböző lapok egyes számainak lefoglalásáról és a sajtóperekről. Ebből kiderül, hogy 1861–1862 során elsősorban az élclapokat (BolM, Bohóc, Fekete Leves) zaklatták, de lefoglalták egyes számait a vegyes tartalmú vagy szépirodalmi lapoknak is (pl. VU, Nf, Hf, CsalKör). A szerkesztők, újságírók közül pedig perbe fogták pl. Tóth Kálmánt, Vas Gerebent vagy Falk Miksát.
- ³ **Sie direkt als Verleger und Unternehmer Ihres Blattes auftreten und hiedurch die Theilnahme eines größeren Kreises, als es bisher der Fall war, in Anspruch nehmen.** – A Ko első száma 1863. jan. 4-én jelent meg. AJ ennél a lapnál szerkesztőként, kiadóként és laptulajdonosként szerepelt. A Ko-nak indulásakor 1545 előfizetője volt, az első számok 1800 példányban

keltek el. A továbbiakban azonban rohamosan csökkent az érdeklődés. A lap 1865. jún. végével szűnt meg. (Voinovich 1938. 39–40.; AMST 661.)

- ⁴ **in den nächsten Nußern des Figyelő eine kurze Anzeige zu geben** – A közlemény a Szépirodalmi Figyelőben háromszor (SzF II. II. 24. sz. 1862. okt. 16. 384., 25. sz. okt. 23. 400. és 26. sz. okt. 30. 416.) jelent meg, a következő szöveggel:

„Lapunk ügyében.

A Szépirodalmi Figyelő második évfolyama e hóval letelvén, november és december hónapokra megszűnik, *hogy január elsőjén változott címmel, megbővítve, érdekesebb és értékesebb tartalommal jelenjék meg.* Megszűnik, mert sem az új lapot novemberrel kezdeni, sem e két óra külön előfizetést nyitni nem célszerű.

Szándékunk oly *szépirodalmi s általános műveltség terjesztő* lappá alakítani át, mely, a nélkül, hogy irodalmi mozgalmainkat szemmel tartani s ellenőrizni megszűnnék, egyszersmind a *nagyobb közönségnek* és kivált a *női olvasóknak is több, változatosb, érdekesebb olvasmányt nyújtson*, mint a Figyelő, *szaklapi* minőségében, tette és tehetette.

Mihelyt e változtatás iránt felsőbb helyre beadott folyamodványunk visszaérkezik; azonnal *részletes programot* fogunk kibocsátani. Kérjük tehát tisztelt előfizetőinket, s általában a kik lapunkat pártolni kívánják, hogy előfizetésökhöz a program megjelentét bevárni méltóztassanak.

Pest, october 14. 1862.

Arany János

a Sz. Figyelő tulajdonosa es szerkesztője.”

- ⁵ **daß es mir sehr erwünscht wäre, wenn Sie einem literarischen Unternehmen beitreten würden, welches ich für die nächsten Monate vorbereite** – Erről a vállalkozásról nincsen tudomásunk.
- ⁶ **Engedelmet kérek hogy németül irtam** – Heckenast többnyire magyarul írt AJ-nak.

1488. Szász Károly – Arany Jánosnak (1862. szeptember 20. körül)

K: elveszett. Utalás a levélre: AJ Szász Károlynak, 1862. szept. 24.: „Nem addig van a. Egye meg a szurkot Salamon, nagyon elsületlenkedte a dolgot. Egy betű kézirat sincs már, s a nyomda pihen. Hugo Victort pedig hogy köttessek én neked, mikor még a bevezetés sehol sincs? [...] A Nibelungot megkaptam: Dalmadyt éhen várom.”

1489. Arany János – Kazinczy Gábornak (1862. szeptember 24.)

K: PIM Kt V. 4713/48/4. Fehér fol. 30×23,6 cm. 1. levél, 2. üres. Az 1. lapon a sümegi Darnay Kéziratgyűjtemény körpecsétje, benne: **62**, alatta **L 333** iktatószám, az 1. lap jobb felső sarkában piros tollal: **16.749.– D.** Az előző színével és méreteivel megegyező, **ARANY JÁNOS** vízjelű fol.:

**Tekintetes Kazinczy Gábor
urnak, a m. t. Akadémia
tagjának tisztelettel.**

Putnok. Bánfalva.

Postai bélyegző: **PUTNOK 26/9**; piros viaszpecsét; bélyeg helye; postai bélyegző töredéke és a Darnay Múzeum és a PIM Kézirattárának pecsétje az iktatószámmal. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 671.)

M: Abafi 1884. 93.; Darnay 1931. 221.

¹ **jó minap irtam volt neked** – AJ az 1862. szept. 18-i levelére (**1482.**) utal, amelyre sürgős választ vár.

² **a megkezdett regény** – Thackeray: *Henry Esmond*, Szász Béla és Szász Károly fordításában

1490. Arany János – Szász Károlynak (1862. szeptember 24.)

K: MTAK Kt K 513/593. 2 fehér, (koronás, két oldalán oroszlánnal és unikonissal) nyomatos **ARANY JÁNOS** vízjelű fol. 23,7×15 cm. 1. levél, 2–3. üres, 4. címzés:

**Nagytiszt. Szász Károly
urnak.**

Halas.

A 4. lapon postai bélyegző: **PESTH 24/9**; rozsdabarna 10 krajcáros bélyeg; feltört vörös viaszpecsét; rajzok és firkálások ceruzával. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 607.)

M: kiadatlan

¹ **Salamon** – Salamon Ferenc, a SzF szerkesztésében AJ munkatársa, a szliácsi kúra idején Gyulaival együtt irányította a folyóiratot s intézte AJ teendőit, különösen a Kisfaludy Társaság ügyeinek intézését. L. Szász Károly 1862. szept. 27-i levelét (**1492.**) és az **1393.** sz. levél jegyzetét.

² **Hugo Victort** – Az Hugo *Századok legendája* című versfüzéréből vett válogatás Szász Károly fordításában a Kisfaludy Társaság éves pártolói illetményében jelent meg. (Vö. **1393.**)

- ³ **Revüet** – A *Revue des deux Mondes*-ban jelent meg Montégut ismertetése a *Századok legendájáról*: ezt Szász Károly felhasználta volna a bevezetés elkészítéséhez, de nem sikerült megszereznie (l. az **1840.** és **1842.** sz. levelet).
- ⁴ **a mit a Szemlébe irtál** – Szász Károly ismertetése a BpSz 7. kötetében, az *Irodalmi szemle* rovatban jelent meg (1859. 401–407.).
- ⁵ **Nibelungot megkaptam** – Szász Károly feltehetőleg Friedrich Hebbel *Niebelungok* c. drámatrilógiájából küldött egy részletet (l. **1492.**): ez a Koban jelent meg (I. 20. sz. 1863. máj. 17. 460–464.). Két részes ismertetése a Hebbel-drámáról már befejeződött. (SzF II. II. 19–20. sz. 1862. szept. 11. 292–295., szept. 18. 307–310.)
- ⁶ **Dalmadyt** – Szász Károly -p.-n. szignó alatt írt Dalmady *Költemények* c. munkájáról (SzF II. II. 25. sz. 1862. okt. 25. 388–391.). L. a három nappal későbbi (**1492.**) Szász-levél jegyzeteit.
- ⁷ **Kazinczy küldené Molierjét [!]** – Kazinczy Gábor *Tartuffe*-fordítása sokat késett, 1862-ben nem is jelent meg.

1491. Arany János – Tompa Mihálynak (1862. szeptember 24.)

K: elveszett

M: *AJLI* II. 229–231.; *AJLev* **198.** 534–536.

- ¹ **tölem lopta el, a szó betű szerinti értelmében az új nemzedék** – Vö. **1442.** Az Uj Nemzedék c. szépirodalmi képes hetilap mutatványszáma 1862. szept. 16-án jelent meg, s feltüntette az állandó munkatársakat is: Abonyi Lajos, Áldor Imre, Almási Tihamér, Beniczki Emil, Bolnai [Bethlen Miklós], Csermelyi Sándor, Dalmady Győző, Frankl Vilmos, Győri Vilmos, Kormos Béla, Kuliffay Ede, Kun Pál, Pauler Gyula, Reviczky Szevér, Thali [!] Kálmán, Tolnai Lajos, Urvári Lajos, Vértesi Arnold, Vida József. Első írása Reviczky Szevér: *Az irodalmi csoportosulás mint irányeszme*; ennek kulcsmondata: „lapunk megindításának eszméje, a központi fiatal írók egy részének csoportosulásában rejlik.”
- ² **tantième** – osztalék (fr.)
- ³ **brochure** – rövid könyvecskét, röpiratot (fr.)
- ⁴ **a Figyelő mellett is szét akarja küldeni** – Szemere is szólt erről Tompához írt kiadatlan leveleiben (MTAK Kt Ms 4448) : „Kegyetlenül meg vagyok akadva, Arany (bár 11én már vissza jött Pestre) maig sem válaszolt [!] s küldte meg előfizetési névsorát. Rothfeld meg mintha vele volna, nem válaszol. Öt [!] kértem meg ti [.] – nem válaszolván Arany – menjen hozzá üdvözléssel, [!] hogy adja át neki Arany a’ kívántakat. Határtalan szemtelenség volna Aranytól még ennek is megtagadása. Lehetlen még azt is föl tennem rólla, hogy az eddigieken túl, még attól is elzárni törekedjen, hogy ne közölhessem olvasóival [!] czáfomat. De úgy látszik, megfogja [!] tenni. – E’ mi-

att, mindedig sem küldtem még Pestre csak egy példányt is. Nem irtózatao [!] bosszuság ez, – hogy nem böldegülhatok vele, – söt Rothfeld sem válaszol, 5 nap előtt újra irám hozzá retour recepisse mellett. Erősnek kell lennem, mert még eddig meg nem ütött a' guta.” (26. sz. keltezetlen, szeptember közepi levél), majd valamivel később: „Arany, levelemre, küldené meg előfizetőit hogy küldhessek nekik példányt [!] – nem válaszolt. Vártam vártam, végre Rothfeldnek írtam, menne el hozzá. De R.[othfeld] tudja a manó hol mászkált, – több mint három hét múlva írja hogy harmadszori keresésre meg találta [!] Aranyt, s ő – hidegen, a' kiadóhoz utasítá, ez pedig azt nyilvánita, [!] semmi áron sem adja ki kezéből [!] az előfizetők névsorát, sok beszéd [!] után késznek nyilatkozott szetküldeni [!] példányaimat, [!] a figyelő számaival. Bezzeg, de én már azt hivén, hogy minden megtagadtatik töllem, elunva a' várákozást úgy szétosztám példányaimat h[ogy] csak száz húszat küldhettem. De szép vólna hé! ha – szét nem küldenék. Bocsassa meg nekem isten e föltevést, – de hogy anyira [!] megingattatott bizalmam, nem én vagyok oka.” (28. sz. levél, 1862. okt. 2.) L. még Szemere 1862. szept. 18-án Erdélyinek írt levelét (*EJLev* II. 606. 299–300.).

1492. Szász Károly – Arany Jánosnak (1862. szeptember 27.)

K: MTAK Kt K 513/543. Fehér, koronás **BIBÓ GYÖRGY** nyomatos fol. 22,1×14,2 cm. 1–2. levél. Címzés nincs. Az 1. lap tetején a kéziratári jelzet mellett ceruzával: **1862 sept 27.** Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 606.)

M: kiadatlan

- ¹ **Sz.[ázadok]. leg.[endája]** – Victor Hugo *Századok legendája* c. művéből Szász Károly fordított, vö. az **1393.** és az **1398.** sz. levél jegyzeteit; az előszóra nézve l. **1436.**
- ² **Esmondal** – Thackeray *Henry Esmond* c. művét Szász Béla és Szász Károly közösen fordították.
- ³ **A királynék veszekedését** – A Hebbel *Niebelungokjából* fordított részlet csak a Ko-ban jelent meg (1863. I. 20. sz. 1863. máj. 17. 460–464.).
- ⁴ **Dalmady is itt megy; sajtóságos alakja meg ne ijessen!** – Dalmady Győző *Költevények* c. kötetéről Szász Károly önmagát kifigurázva, humorosan írt (SzF II. II. 25. sz. 1862. okt. 25. 388–391): „Most már hajrá, melyikünk gyorsabb munkás; melyikünk dalolhatja el: vágok olyan rendet mint te? – E lapok szerkesztőjének készségemet ajánlám Dalmady költeményei bírálására; ő azt felelé, hogy már te vállalkoztál rá, azonban szokásod ellenére késlekedel; ha azért én hamarabb elkészülök – az én bírálatomnak ad helyet.” Szerzőségét az is bizonyítja, hogy nov. 22-i levelében (**1570.**) felvette kifizetendő munkái közé.

1493. Kazinczy Gábor – Arany Jánosnak (1862. szeptember 30. körül)

K: MTAK Kt K 513/259/c. Kék fol. 27,8×22,3 cm. 1–2. levél. Címzés nincs.

Az 1. lap tetején Arany László ceruzás írásával: **Erre válasz a 7. sz.** Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 598.)

M: kiadatlan

Válasz Arany 1862. szeptember 18-i (**1483.**) és 24-i (**1490.**) levelére

¹ **1862. szeptember 30-a körül** – AJ 1862. okt. 2-án válaszolt (**1495.**); így kezdi: „Ma vettem becses soraidat”. Ez azt jelenti, hogy Kazinczy levele szept. legvégén keletkezett.

² **megrumináltuk** – meghánytuk-vetettük a dolgokat (lat.)

³ **Eddig nem tettem, mert – őszintén megvallva – boszantott hogy a nyomtatást elhalasztád** – Vö. **1482.**: „Igaz, a Fösvényt nyomathatnám: de arra sem küldted még el vízszontjegyzéseidet (esedezem azokért) s aztán, hátha még akkor is lesznek scrupulusaid Tartuffe iránt, és én nem fogom szétküldhetni a második kötetet.”

⁴ **Galeot foglalta el** – Galeotto Marzio (1427–1497) műve, a *De egregie, sapienter et iocose dictis et factis Mathiae Regis (Mátyás király kiváló, bölcs, tréfás mondásairól és tetteiről)* Kazinczy Gábor sajtó alá rendezésében jelent meg (Pest, 1863): *MARCIUS GALEOT könyve MÁTYÁS KIRÁLY jeles, bölcs és elmés mondásai és tetteiről.*

⁵ **Gyulay Pál úr ugyan nekünk állt lapodban** – Gyulai a *Két ó-székely ballada* c. munkájában (SzF II. 1862. II. 12–16. sz., 1862. júl. 24. 177–179., júl. 31. 193–197., aug. 7. 209–211., aug. 14., 225–227., aug. 21. 241–145.) kitért Kazinczy és Toldy népiesség-felfogására, amelyet a két szerző *Gaal György magyar népmese gyűjteményének* kiadásához csatlakozó előszavában a népköltészet alkotásait, néhány ritka kivételtől eltekintve, naiv felfogásban szép, de kidolgozásában, kompozíciójában, verselésében a műköltészet alatt állóknak tekintett. Toldy elítélte a népiesség uralomra jutását, s a népiesség égisze alatt létrejött irodalmat hanyatlásnak fogta fel. (AJ maga is bírálta Kazinczy Gábor népiesség-felfogását 1853. febr. 6-án Pákhnak írt levelében. *AJÓM* XVI. **462.** 168–170.)

⁶ **nem fogom Szemere Miklóst követni** – Szemere és a kritika-vita történetét l. az **1414.** sz. levél jegyzeténél. Kazinczy Lévyayhoz szóló levelében mindkét részt érinti: „S aztán az, amit szegény Miklós csinált, vagyis *ahogy* csinálta: valóban nagy tapintatlanságot mutat önmaga – hát még a kristály Arany irányában. Mert hiszen Aranyt abszolválja *első* látra ki ki. A fene is kívánhatná, hogy egy egyíves hetilap 5 1/2 íves polemiát (bármilyen tárgyban, bárkitől is) közöljön. – Én *négy* sorban akartam Gyulainak felelni, hogy lássa, hogy *tudatlanságból* [...] fogott belénk; abba hagytam. Sz.[emere] Mikl.[ós] nem fogja

hinni, hogy míg Toldy nálam volt, végig sem olvastuk Gy.[ulai] cikkelyét; ezt a *becsületemre* mondom. (Gulyás 1931. 355.)

⁷ **quand même** – mégis (fr.)

⁸ **Ráth** – Ráth Mór (1829–1903): könyvkereskedő és -kiadó. Részt vett a szabadságharcban; majd rövid bujkálás és osztrák katonai szolgálat után visszatért eredeti szakmájához. Könyvkerekedése kedvelt találkozóhelye volt az 1848 eszméihez hű művészeknek és politikusoknak. A cenzúrát kijátszva terjesztette Széchenyi *Ein Blick...* c. művét. AJ munkáit az *Összes Költemények*-kel kezdődően (1867) adta ki.

⁹ **De dictis & factis Matthiae [!] Corvini** – l. fentebb

1494. Tompa Mihály – Arany Jánosnak (1862. október 1.)

K: MTAK Kt K 513/1023. 2 csontszínű fol. 25×19,7 cm. 1–3. levél, 4. címzés:

Arany Jánosnak.

Pesten.

Üllői út és 3 pipa utca sarkán

11ik szám.

A 4. lapon két postai bélyegző: **PUTNOK 3/10** és **PESTH 4/10**; két piros 5 krajcáros bélyeg; kivágott pecsét helye. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 662.)

M: *AJLI* II. 231–232. (kihagyással)

¹ **a Cursus alatt** – tanítási időben (lat.)

² **praenúmeráljanak** – fizessenek elő (lat.)

³ **uti figura docet** – amint az ábra mutatja (lat.)

⁴ **Reményi** – Reményi Ede (1829–1898): hegedűművész. 1862 végén Gömör és Borsod megyében koncertezett s ennek során találkozott a vele jó barátságban lévő Tompával is.

⁵ **baró Vay Alajosnál** – báró Vay Alajos (1817–1889): Gömör megyei (bánrévei) földbirtokos, főrendiházi tag. A hatvanas években, így az 1861-es felirati-vita során aktívan politizált; a kiegyezés egyik előkészítője volt.

⁶ **bár Igricziben nevelkedtem** – Ebben a Miskolctól délre fekvő faluban töltötte Tompa gyermekkorát.

1495. Arany János – Kazinczy Gábornak (1862. október 2.)

K: OSzK K Levelestár. 2 fehér, (koronás, két oldalán oroslánával és unikornissal) nyomatos, **ARANY JÁNOS**. vízjelű fol. 29,9×23,6 cm. 1–2. levél, 3–4. üres. Címzés nincs.

Az 1. lap tetején tollal: **Arany János – Kazinczy Gáborhoz**, mellette: **Pest 1862. okt. 2.**; a levél datálása és egy áthúzott 7-es szám felett ceruzával bekari-

kázott 9-es. Az 1. lap alján a Nemzeti Múzeum Kézirattára növedéknaplójának pecsétje, benne a növedékszám: **1899. év. 14. sz.** A 2. lapon ceruzával áthúzva és zárójelbe téve a datálástól kezdve a levél végéig. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 671.)

M: Abafi 1884. 93–94.; *AJÖM* XIII. 555–556. (a „Gyulai elleni...”-vel kezdődő rész elhagyásával)

- ¹ **competentiából** – illetményből (lat.)
- ² **Századok Legendájából** – Victor Hugo művéből Szász Károly készített fordításokat.
- ³ **a regény, melyet az illető bizottság fordíttatni (ellenemre) jónak látott** – Thackeray *Henry Esmond* c. regénye, amelyet Szász Béla és Szász Károly fordított le. AJ szerepéről l. az **1427.** levél jegyzetét.
- ⁴ **Elliot művét** – George Eliot (Mary Ann v. Marian Evans, 1819–1880) *Adam Bede* c. regényét, amelyet Salamon Ferenc fordított le
- ⁵ **arrogálom** – illetéktelenül követelem (lat.)
- ⁶ **Gyulai elleni neheztelésre** – l. az **1493.** sz. levél jegyzetét
- ⁷ **Galeotidnak azonban** – l. az **1493.** sz. levél jegyzetét
- ⁸ **ha valamely érdekes részét beküldöd** – Ez nem történt meg.
- ⁹ **A „jegyzetes”-sel együtt már nem 2, hanem 3 levelem ment hozzád** – l. az **1464., 1482. és 1489.** sz. levelet

1496. Arany János – Szemere Miklósnak (1862. október 10. körül)

K: elveszett. Utalás a levélre: Szemere Miklós 1862. okt. 13-i levele (**1497.**): „E perczben jött leveled”.

- ¹ **Arany, sajnálva Szemere utószavát, a békülés hangját pendíti meg** – „Nagyon nagyon meg örültem soraidnak, látom hogy te még is a’ régim vagy. Ugy ugy! ha öszvetüztünk is, igyekezzünk ezentúl még jobban szeretni egymást. Utószavam? nem lehetett kevesebbet tennem.” (Uo.) Abban Szemere a magánkiadás okait tárta fel, és néhol igen élesen szólt AJ-ről.
- ² **Szemere Válaszának szétküldését Heckenast kiadói beleegyezésétől teszi függővé** – „Isten ments hogy én reád nehezteljek azért hogy Rothfeldet a’ kiadóhoz utasítottad.” Korábban (**1477.**) Szemere arra kérte AJ-t, hogy a SzF lapszámaival együtt küldjék szét dolgozatát az előfizetőkhez, megkímélve így őt a postai költségek vállalásától.
- ³ **ajánljanak számára előfizetőket új folyóirata számára** – vö. **1513.**

1497. Szemere Miklós – Arany Jánosnak (1862. október 13.)

K: MTAK Kt K 513/616. Fehér fol. 20,6×16,8 cm. 1–2. levél. Címzés nincs.

A *-gal jelzett szöveg: fehér fol. 16,9×10 cm. 1–2. levél. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 607.)

M: kiadatlan

- ¹ **Csak valamelyik lap meg netámadjon [!] érzékenyen** – Szemere a SzF-re célozhatott, amelynek ismertetése hamarosan meg is jelent (II. II. 24. sz. 1862. okt. 16. 373–375.). Itt AJ felsorolja azokat a helyeket, amelyek miatt eltekintett Szemere *Válaszának* megjelentetésétől (vö. **1446.**). Szemere feleletének alaposágát dicsérve azt kívánja, hogy barátságuk vészelve át ezt a nehéz időt.
- ² **Róthfeld** – Rothfeld Sámuel (1830–1896): hírlapíró. A szabadságharc utáni bujdosásakor ismerkedett meg Szemerével, aki menedéket nyújtott számára (*EJLev* II. 414.). 1862-ben a PLloyd munkatársa, majd 1866-tól két évig szerkesztője; a hatvanas-hetvenes években az UngLloyd kiadótulajdonosa és szerkesztője.
- ³ **s Róthfeldet (a Lloydnál szerkesztőtárs) is azzal utasítám később hozzád** – vö. az **1491.** sz. levél jegyzetével
- ⁴ **(névsor, szétküldés) a' könnvebben tellvesíthető** – Vö. az **1491.** sz. levél jegyzetével. AJ megerősítette a szétküldést: „miután szerző olyas szándékát nyilvánította, hogy a Figyelő mellett szét fogja küldeni; mi hogy több nem történt, részemről nem volt akadály.” (II. II. 24. sz. 1862. okt. 16. 375.)
- ⁵ **a' kiadóhoz** – Heckenast Gusztávhoz
- ⁶ **in[t]rinsecumokat** – belső viszonyokat (lat.)
- ⁷ **„nem hazudó szemekben”** – „És a nem hazudó szemeken vágyási betöltek.” (Vörösmarty: *Széplak*)
- ⁸ **lyányaimat** – Szemerének három lánya volt: Vilma, Ida és Mária.

1498. Arany János – Gyertyánffy Istvánnak (1862. október 14. után)

K: elveszett. A Sáfrán Györgyi által előkészített anyag géppel írt másolata. A dátum tollal, kapcsos zárójelben.

M: kiadatlan

Gyertyánffy István (1834–1930): 1855–1868 között a székelyudvarhelyi kat. gimnázium tanára, később a népoktatás és népnevelés intézményi kidolgozásának aktív részvevője.

- ¹ **1861-re iratott be** – Ez a KisfT pártolói tagdíjára vonatkozik.
- ² **Csiszér Úr** – Talán Csiszér János (1841–1905), az Udvarhely megyei Véczke szülőtte, később plébánosa.

1499. Arany János – Az íróársaknak (1862. október 15.)

K: MTAK Kt K 513/708. Kék, nyomtatott fol. 26,7×22,8 cm. 1–3. levél, 4. címzés:

**Tek. Szilágyi István urnak
tisztelettel.**

Máram.Szigeth.

A 4. lapon két postai bélyegző: **PESTH 31/10** és **MAR[A]M[AROS]SZIGET 2/11**, és egy sárga, szakadt postai bélyeg.

Arany több íróársát is felkereste ilyen nyomtatott felhívással; az október-november fordulóján született, Aranyak küldött levelek többsége erre válaszol. Ha volt is kísérő levele a Szilágyi Istvánhoz küldött nyomtatott felhívásnak, az elveszett.

M: Kristóf 1930. 150–151.; *AJLev* **199.** 536–541.

¹ **egy tartalmilag jó szépirodalmi (s általános műveltség terjesztő) lap az, melyre a közönségnek, könnyebb olvasmányul, most leginkább szüksége van** – L. Kazinczy Gábor Lévayhoz szóló, 1862. nov. 2-i levelét: „Olvassa [!] Ön Arany felhívását? Mily nemes ember az; mintha más világból való volna ez irodalmi zsiptiaczon.” (Gulyás 1931. 357.)

² **skizsek** – karcolatok (né.)

³ **notice-ok** – ismertetések, közlemények (ang., fr.)

⁴ **az írók efféle csoportosítása tekintetében egy vállalat már megelőzte az enyémet** – Ez az Új nemzedék lehetett (vö. az **1491.** sz. levéllel és jegyzetével).

⁵ **m. k.** – maga kezével

1500. Kazinczy Gábor – Arany Jánosnak (1862. október közepe)

K: MTAK Kt K 513/259/j. Kék fol. 27,7×22,3 cm. 1. levél, 2. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 598.)

M: kiadatlan

¹ **Ti okos dolognak tartottátok** – A Kisfaludy Társaság 1860. nov. 29-i ülésén foglalkozott Kazinczy javaslatával: „Az igazgató előterjesztvén Kazinczy Gábor ajánlatát, miszerint Marmontel beszélői s Mailáth népmeséi, fordítva Kazinczy Ferencről, a pártolóknak adandó évi könyvilletménybe vétetnének föl: a társaság ez ajánlatot mellőzendőnek vélte, <örömebb látván> inkább ohajtván e fordításokat Kazinczy Ferencnek majdan megjelenendő összes munkáiban látni.”(KT jegyz.)

² **Majláth meséit** – A Kazinczy Ferenc hagyatékából való német nyelvű magyar mű- és népmesefordítás (1818), amelyet Kazinczy Gábor korábban –

többek között – AJ-nak és a Kisfaludy Társaságnak is ajánlott (l. *AJÖM* XVII. 1219. és 1252.), *Magyar regék, mondák és népmesék (Gróf Majláth János után Kazinczy Ferencz)* címmel, 1864-ben jelent meg az ő sajtó alá rendezésében. A Ko recenzióban emlékezett meg a munkáról: „Heckenast Gusztáv köszönetet érdemel, hogy e munkát kiadta és ily diszesen, s ezzel mintegy Kazinczy [Gábor] végakarátát teljesíté, ki élete utolsó éveiben anynyira ohajtotta kiadni e fordítmányát, s bár ingyen kínált vele boldogboldogtalant, még se talált kiadót széles Magyarországon.” (Ko 1864. II. 19. sz. 1864. nov. 8. 450.)

- ³ **Bede Adam** – George Eliot regényét Salamon Ferenc fordította, és mind ő, mind a közönség gyengének találta.
- ⁴ **Galeotot** – Galeotto Marzio munkáját Kazinczy Gábor rendezte sajtó alá (Pest, 1863); a *De egregie, sapienter et iocose dictis et factis Mathiae Regis (Mátyás király kiváló, bölcs, tréfás mondásairól és tetteiről)* c. műből nem jelent meg részlet sem a SzF-ben, sem a Ko-ban. Vö. az 1493. és 1495. sz. levelekkel.

1501. Szász Károly – Arany Jánosnak (1862. október 18.)

K: MTAK Kt K 513/544. 2 fehér fol. 22,8×14,3 cm. 1. levél, 2–3. üres, 4. címzés: **Tekintetes Arany János urnak [egyb.]**

a kislelűdű [!] Társaság [egyb.] igazgatójának

Pest.

**Üllői út és 3pipa utca
sarkán II. emelet.**

Az 1. lapon a kéziratári jelzet mellett ceruzával: **1862 október 18.** A 4. lapon: három postai bélyegző: kettő **KUNSZENTMIKLÓS 18/10** és egy **PEST Fröh 19/10**; egy piros 5 krajcáros bélyeg és kivágott pecsét helye. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 606.)

M: kiadatlan

¹ **kibékülni** mily gyönyörű alkalom volna – Szemere Miklóssal, aki AJ-tól Brassai cikkeinek közlése és saját válaszána nem közlése miatt távolodott el. Vö. 1414., 1445., 1445., 1446.; l. további, 1862 nyári levélváltásaikat. Szász maga is próbálta menteni AJ-t Szemere előtt: „ne haragudjanak szegényre. Ő neki jobban fáj tán ez a história, mint nekünk; nekünk mondom, mert én is hibáztatom, én is azt tartom, hogy Brassainak minden szabad nála, másnak semmi Br.[assai] ellen. De ismerjük Jánost, ő szegény oly jó, oly scrupulozus ember, oly engedékeny. De azért ne nehezteljen rá Miklós bácsi, s ne mondja, hogy csalódott benne. Ő csak maga ellen vétett, hogy szerkesztő lett, hogy bűvös távolából, árnyából kilépett a napi irodalom sáros piaczára, de ezt a

ballépést ne tegyük neki *mi is* nehezebbé, ha *ellenünk* vétett vagy vétene is.”
(Perényi 1930a. 103–104.)

1502. Szász Károly – Arany Jánosnak (1862. október 18. és 21. között)

K: elveszett. Utalás a levélre: AJ Szász Károlyhoz írt 1862. okt. 21-i levele (1503.): „A Kisf. és Figyelő-számadást majd rendbe hozzuk, ha feljössz”; „Köszönöm kérdéseted Lacziról.”

1503. Arany János – Szász Károlynak (1862. október 21.)

K: MTAK Kt K 513/594. 2 fehér, (koronás, két oldalán oroszlánnal és unikonissal) nyomatos **ARANY JÁNOS**. vízjelű fol. 23,6×15,1 cm. 1. levél, 2–3. üres, 4. címzés:

Nagy-tiszt. Szász Károly urnak.
Kún-Szentmiklós

A 4. lapon két postai bélyegző: **PESTH 21/10, KUNSZENTMIKLÓS 23/10** és **NACH ABGANG DER POST[...]**; piros, 5 krajcáros bélyeg; körbevágott vörös viaszpecsét. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 607.)

M: kiadatlan

Válasz Szász 1862. okt. 18-i levelére (1501.)

¹ **a mint a Figyelőből láthatod** – AJ az 1862. okt. 16-án megjelent SzF végén bejelentette a folyóirat megszűnését és átalakulását (II. II. 24. sz. 1862. okt. 16. 384.). Az elkövetkező hetekben ennek előkészítése lekötötte minden energiáját.

² **Magam leszek a kiadó** – Eddig Heckenast Gusztáv volt az: vö. 1487.

³ **a két hazában** – a külön igazgatás alatt álló Erdélyben és Magyarországon

⁴ **Köszönöm kérdéseted Lacziról** – AJ fia a nyár végén, Szalontán lett tífusos, és még az ősz nagy részében is érezte ennek utóhatását. Szász Károly feltehetőleg egy elveszett levélben tette fel ezt a kérdést. Vö. 1502.

1504. Arany János – Tompa Mihálynak (1862. október 21.)

K: MTAK Kt K 513/1163. 2 fehér, a jobb alsó sarkában nyomatos fol. 23,7×15 cm. 1. levél, 2–4. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 666.)

Kézírt másolat: MTAK Kt Ms 3/4. sz. 133–135.

M: kiadatlan

¹ **a Lukácsi kifizetett számláját** – vö. 1472. és 1484.

² **expressus** – kifejezett (lat.)

- ³ **Kiadója** vagyok lapomnak – AJ az 1863 elején induló Ko-nak nemcsak szerkesztője, de kiadója is lett, ami felelősségének növekedését jelentette. Vö. **1487.**
- ⁴ **az írókhoz menő felhívásból** – vö. az **1499.** számú levéllel
- ⁵ **Hallottam, hogy Miklósnál vagy szüretelni** – Szemere Miklósnál; vö. **1501.**
- ⁶ **Laczi – 3 szeri visszaesés után – lassan lábad** – vö. **1503.**

1505. Tompa Mihály – Arany Jánosnak (1862. október 22.)

K: MTAK Kt K 513/1024. Világoskék fol. 20,7×17 cm. 1. levél, 2. üres. Címzés nincs.

Az 1. lap jobb felső sarkában utasítás Tompától: „**ezt a levélkét vettessd be a postára, elébb lepecsételvén.**” (A címzett személy ismeretlen.) Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 662.)

M: kiadatlan

- ¹ **disgustáltassék** – kiábránduljon (lat).
- ² **Szentiványi Miklós** – tekintélyes gömöri földbirtokos, akinek komoly befolyása volt a helyi ev. egyház ügyeiben
- ³ **Sajó-Gömörön** – ma Gemer, Szlovákia; Tornallyától 5 km-rel északra található falu
- ⁴ **Tornallya** – tqp. Tornalja, ma Tornal'a: település a mai Szlovákiában Rimaszombat közelében
- ⁵ **a Figyelő** [!] végszámában tudósíthass [!] – „**T. M...nak**, levelet és pénzt kaptam. Jobb mulatást, mint nekem van itt. Levél ment H[an]-vára is Lasztóczra is.” SzF II. II. 26. sz. 1862. okt. 30. 416.; *AJÖM* XII. 209.

1506. Szász Károly – Arany Jánosnak (1862. október 25.)

K: MTAK Kt K 513/545. 2 fehér fol. 22,8×14,3 cm. 1. levél, 2. címzés:

Tekintetes Arany János [egyb.] urnak

Üllői út és 3pipa utcza sarkán 2. emelet

A 3. és 4. lapon névlista. A 2. lapon három postai bélyegző: két **KUNSZENTMIKLÓS 25/10** és **PEST Fröh 26/10**; egy piros 5 krajcáros bélyeg és piros viaszpecsét **SZ K** monogrammal. A 3–4. lapon: névlista.

Az 1. lapon a kéziratári jelzet mellett ceruzával: **62 oct 25.** Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 606.), a lajstromban okt. 26-ára datálva.

M: kiadatlan

- ¹ **akad.[émiai] N[agy]gy.[ülés]** – Szász Károly az 1862. dec. 29-i összes ülésre utalhatott, amelyen minden osztály jelen volt.

- ² **Részvét k[öny]vébe** – Az Írói Segélyegylet Gyulai Pál által szerkesztette kötetében Szász Károlynak *Zrínyi a költő* c. verses elbeszélése (279–396.), illetve Byrontól való, *Thyrza I–II.* c. fordítása jelent meg (513–518.).
- ³ **Lorántfi Zs.[uzsánna] szőnyegét** – Szász Károly ezzel a művével lépett fel a Kisfaludy Társaság 1862. febr. 6-i közgyűlésén.
- ⁴ **ha az Eötvös anathemája azt kiadni engedí** – anathema: kiközösítés (gör.) – A Kisfaludy Társaság (melynek elnöke Eötvös volt) szabályzata szerint az elhangzott beszámolók, művek, felolvasások a Társaság tulajdonába kerülnek és az Évlapokban jelennek meg. Szász Károly a *Lorándfi Zsuzsánna szőnyegét* az 1862. februári nagygyűlésen olvasta fel.
- ⁵ **Próbáltam az Elveszett paradicsom III énekét [...] lefordítani** – John Milton eposzának III. énekéből rövid mutatóvány jelent meg Szász Károly fordításában (Ko 1863. 3. sz. 1863. jan 18. 61.). Kezdő sora: „Üdv, égi Fény! te ég elsőszülötte”.
- ⁶ **Nibelungénekből** – Szász Károly 1862 szeptemberében küldött részletet Hebbel drámájából AJ-nak (l. az **1488.** sz. levelet), *A királynék veszekedése* azonban csak a Ko-ban jelent meg (1863. 20. sz. 1863. máj. 17. 460–464.). A megjelenés elhúzódását Szász Károlynak e levélben megfogalmazott bizonytalansága is okozhatta.

1507. Arany János – Csaplár Benedeknek (1865. október 27.)

K: PMKL Csaplár Benedek hagyatéka N 186 [raktári szám: V 54/31/35a]. 2 kék színű, nyomtatott fol. 29,8×23 cm. 1–3. levél, 4. címzés fekete tollal:

Tiszt. Csaplár Benedek urnak.

Szeged.

A 4. lapon grafittal a címzés felett AJ írásával: **1862. okt. 15.** Két postai bélyegző: **PESTH Abends 27/10** és **REGGEL 28/10.**

M: kiadatlan

¹ A Tisztelt Íróárs-hoz címzett és szóló nyomtatott körlevél szövege: **1499.** sz. levél

1508. Arany János – Remellay Gusztávnak (1862. október vége)

K: elveszett. Utalás a levélre: Remellay 1862. nov. 10-i levele: „Fölötte kelemesen [!] lepettem meg, nyomott leveled után irt soraid által, 's igen megtisztelve [!] érzem magamat a' te megszóllítás [!] által.”

Remellay Gusztáv (1819–1866): biztosítótársasági hivatalnok. Elbeszélései, történeti ismertetései a VU-ban, Növ-ban, Hf-ban, CsalKör-ben, FL-ban jelentek meg; egyéb művei: *Ábránd és való* (Pest, 1862), *Szent László király* (Pest, 1862),

Fény és ború (Pest, 1863), *Árpád Ilon és Votta Etel* (Pest, 1864), *Hunyadiak* (Pest, 1865).

¹ [1862. október vége] – Az íróársaknak szóló nyomtatott levél datálása: 1862. okt. 15. (vö. 1499.)

² **Arany a Koszorú nyomtatott programját küldi el; emellett az előfizetők és azok toborzásában segítők ajánlását kéri Remellaytól** – „Ami a nők [!] névsorát illeti: azok Júlcsa kisaszony birtokában lévő [!] Ábránd 's való című munkám gyűjtőnéi.” (1548.)

1509. Nagy József – Arany Jánosnak (1862. október 28.)

K: MTAK Kt K 513/410. 2 fehér fol. 20,5×13,4 cm. 1–2. levél, 3–4. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 602.)

M: kiadatlan

Dr. Nagy József (1818–1892): Nyitra megye tiszti főorvosa; számos lapban (e korszakban az OrvHet-ban és a Gyógy-ban) publikált. Munkái: *A keleti marhavész, marhadög, marhapestis, paczal-aszály* (Komárom, 1863; magyarul és szlovákul is), *Nyitramegye helyesírása* (Komárom, 1863), *Közegészségi jelentés 1864. évre* (Nyitra, 1865).

¹ „**A Madár**” – teljes címe: *A madár a teremtés művében* (1861)

² **közreműködni fogok** – Csak az alábbi közlemény ismert, illetve egy esetleges elveszett levél, amire AJ szerkesztői üzenettel válaszol: „**Dr. N. J... urnak.** Meg fog jelenni. Hogy mingyárt [!] nem lehet, oka: mert nem czélszerű ily kis lapot egyféle tárgygyal nagyon elfoglalni. Azonban a *sajátot* is szívesen vennők.” (Ko II. 1. sz. 1863. júl. 5. 24.; *AJÖM* XII. 220., 553.) A Ko-ban nem jelent meg munka Nagy József aláírással; talán a *Hazai és külföldi vadászrajzok* c. mű ismertetése fűződik nevéhez, bár a stílus könnyedsége nem őt idézi (Ko II. 15. sz. 1863. okt. 11. 353–354.).

³ **Grof Forgách Károly afrikai utazását is beküldhetném** – *Töredékek, gróf Forgách Károly uti naplójából* címen (Ko I. 2. sz. 1863. jan. 11. 39–41.; az *AJÖM* XII. tévesen a „K. I. II. 2.” számban tünteti fel, 553.).

⁴ **mk** – maga kezével

1510. Arany János – Jósikáné Podmaniczky Júliának (1862. október 29.)

K: Másolat: MTAK Mikrofilmtára A. 293/I. koll. 5. sz.

M: Dézsi 1916. 409.; Jósika 1988. 490.

Jósika Miklósné Podmaniczky Júlia (1813–1893): férjét a száműzetésbe, Brüsszelbe, majd Drezdába követte, s férje halála után élete végéig ott élt. Elbeszélései, rajzai és egyéb cikkei a Ko-ban, a CsalKör-ben és a FL-ban jelentek meg. Elbeszélésgyűjteményei és regényei: *Való és költött* (1862), *Családélet* (1862),

Az *élet esélyei* (1864). Jósika Miklós regényének német fordítása: *Die Hexen von Szegedin (A szegedi boszorkányok)* (1863).

¹ **Méltóságod egyik közelebbi műve a Figyelőben** – Jósika [!] Júlia *Család-élet* c. kétkötetes regényét Salamon Ferenc ismertette: „Habár az egész mű a regény- és novella irodalom mezején nem eléggé mivelt tért foglal el [...], de mint önálló kísérlet már fajánál fogva figyelmet érdemel; vannak utánzandó tulajdonai” (SzF II. I. 26. sz. 1862. máj. 1. 402–406.)

² **olykor egy beszélylyel gazdagítani méltóztassék** – l. az **1523.** sz. levél jegyzeténél

1511. Arany János – Jósika Miklósnak (1862. október 29.)

K: Mikrofilmen: MTAK Mikrofilmtár A. 293/I. koll. 5.

M: Dézsi 1916. 409.; Jósika 1988. 489–490.

Jósika Miklós (1794–1865): a forradalom és szabadságharc után in effigie őt is kivégezték, emigrációjának éveit a német tartományokban, a kötet időszakában jórészt Brüsszelben, utolsó hónapjait pedig Drezdában töltötte. 1835-től az Akadémia levelező, 1836-tól a Kisfaludy Társaság tagja lett. E korszakban megjelent művei: *Két élet. Kakukszó* (1862), *A két mostoha* (1863), *A végváriak* (1863), *Klára és Klári* (1863), *A magyar kényurak* (1864), *Sziklarózsa* (1864), *A szegény ember dolga csupa komédia* (1864), *A mi késik, nem mulik* (1864), *Várt leány várat nyer* (1865), *Emlékirat* (1865).

¹ **Az ide mellékelt felhívás** – Ez az íróársakhoz intézett nyomtatott felhívás (vö. **1499.**).

² **belletristikától** – szépirodalomtól (fr.)

³ **auspicium** – előjel, kilátás (lat.)

⁴ **jutna lapomnak** – vö. az **1523.** sz. levél jegyzetével

1512. Szilágyi Sándor – Arany Jánosnak (1862. október 29.)

K: MTAK Kt K 513/713. Fehér, **Szilágyi Sándor** nyomatos fol. 22×14,1 cm. 1. levél, 2. AJ írásával, kék ceruzával: **V 18/XI.** Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 610.)

M: kiadatlan

¹ **Telyesen [!] szolgálatodra állok** – Szilágyi a SzF-ben rendszeresen jelentkezett kisebb-nagyobb dolgozataival (főleg az *Értesítő* rovat könyvismertetésekkel), szignózott írásai a Ko-ban megritkultak: *Mikes Kelemen* (Ko 1863. I. 12–13. sz. 1863. márc. 22. 265–267., márc. 29. 289–292.), és kisebb darabokkal: *Monographiák Erdély történeteiből* (Ko 1863. II. 9. sz. 1863. aug. 30. 209–210.), *Adalék a Martinovich per történetéhez* (Ko 1863. II. 10. sz. 1863. szept. 6. 235–236.), a *Revue des Deux Mondes*-ből fordított *Caelius és*

kedvese (1864. I. 23. sz. 1864. jún. 5. 543–547.); *Robert Károly uralkodása Erdélyben* (Ko 1865. I. 2–3. sz. 1865. jan. 8. 25–29., jan. 15. 49–52.).

² **Salamontidesznek** – Salamon Ferenc, Szilágyi egykori kollégája a nagyköri gimnáziumban. Jó barátságokat jelzi az OSzK Kézirattárában őrzött terjedelmes levélváltásuk atmoszférája.

³ **redactionál** – szerkesztőségben (lat.)

1513. Tompa Mihály – Arany Jánosnak (1862. október 29.)

K: MTAK Kt K 513/1037. 2 fehér fol. 34,1×21,1 cm. 1–3. levél, 4. lapon címzés:

Arany Jánosnak.

Pesten.

üllői ut s 3 pipa utca

sarkán, 11ik szám

A 4. lapon két postai bélyegző: **S.A.ÚJHELY 29/10**, **„PESTH 30/10**; egy kék, 15 krajcáros bélyeg; kivágott pecsét helye. Arany László rájegyzése kék ceruzával: **Oct 862**. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 663.)

M: kiadatlan

¹ **a Miklós levelét olvasván** – vö. **1496**.

² **non plus ultra** – felülmúlhatatlan, utolérhetetlen (lat.)

³ **Kaptad-e a 12 fttot** – Tompa 1862. okt. 22-i levelében küldte a pénzt; AJ annak kézhezvételéről a SzF okt. 30-i számának *Szerkesztői üzenetében* értesítette barátját (612.). L. az **1505**. sz. levél jegyzetét.

1514. Csaplár Benedek – Arany Jánosnak (1862. október 30.)

K: MTAK Kt 513/49. 2 csontszínű fol. 21,6×14,1 cm. 1–3. levél, 4. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 593. Ott okt. 10-ére datálva.)

M: kiadatlan

Csaplár Benedek (1821–1906): 1853–1854 óta szegedi gimnáziumi tanár (14 éven át). Főleg a környék néphagyományainak gyűjtését végezte. 1886-tól a MTA lev. tagja. A Ko-ban Árpádfi G. álnéven jelentkezett (l. alább). Kötetünk két levelet tartalmaz tőle.

¹ **tout ce, que Vous voulez, et qu'il est possible** – minden, amit csak akar és ami lehetséges (fr.)

² **obscuritása** – kétes híre; homályossága (lat.)

³ **tetszése szerint** – Árpádfi G. álnéven 1864-ben főcikk jelent meg tőle, *A szellemi fásultság* címmel. (Ko I. 6–7. 1864. febr. 7. 121–125., febr. 14. 145–149.)

- ⁴ **tájszó gyűjteményt fogok a m.[agyar] t.[udományos] Akadémiahoz [!] juttatni** – Erről nincs információ (a Ko-ban nincs nyoma); vö **1763**. Később Szinnyei József *Tájszótár* kiadásának előszavában utalást tesz többek között Csaplár Benedek gyűjteményére is: „Ezekon kívül több nagyobb kézirati gyűjteményhez is hozzájutottam. Ilyenek: a régi Magyar Tájszótárnak el nem készült második kötetébe szánt tájszó-gyűjtemények, Kriza János hagyatéka (legnagyobb részét Kiss Mihály árkosi unitárius esperes gyűjtése), Győrffy Iván tetemes székely szógyűjteménye, a melyeket a M. T. Akadémia bocsátott a rendelkezésemre; Csaplár Benedek és Király Pál gyűjteménye, a melyeket a t. gyűjtők voltak szívesek átengedni; ezekhez járultak még az ismerőseimtől és egyetemi hallgatóimtól kapott egyes [!] adatok és végül a magam gyűjtései.” (Szinnyei 1893. III.)

1515. Vida József – Arany Jánosnak (1862. október 30.)

K: MTAK Kt K 513/1249. 2 fehér fol. 21,9×14,2 cm. 1. levél, 2–4. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 668.)

M: kiadatlan

Vida József (1833–1876): az 1850–1860-as években gyakran jelentek meg versei a pesti lapokban (Hf, Csalkör, Dcs, SzF), emellett a VU rendszeres munkatársa. 1862-től az egri jogi akadémián lett tanár, és 1863-tól az Eger című lapot szerkesztette.

- ¹ **a tanári pályán új ember levén** – Vida 1862-ben az egri érseki jogakadémia tanára lett.
- ² **évnegyedenkint egy verset küldhessek** – Ez az ígéret nem teljesült, mert Vidától csak *Házaseletem* című verse jelent meg 1863. márc. 22-én (Ko I. 12. sz. 268.). Pestről távozta után közlései megcsappantak. Költői ambíciójának gyengülését AJ szigorúbb kritikája is eredményezhette, melyet a Szász-bírálat után közölt Vida *Nemzeti Koszorú* c. kötetéről (SzF I. 14. sz. 1861. febr. 6. 214–216.; *AJÖM* XII. 277–282. Jegyzet hozzá: 415., 599–602.)
- ³ **a journalistikai gépies munkával voltam elfoglalva** – Vida költeményei, Jókai pártfogásának köszönhetően, 1856-tól jelentek meg a VU-ban; annak szerkesztője, Pákh Albert újdonságok és egyéb apróságok írójának szerződtette. Itt dolgozott 1862-ig.

1516. Fáy András – Arany Jánosnak (1862. október 31.)

K: MTAK Kt K 513/109. Fehér fol. 24,5×19,6 cm. 1–2. levél; kivágott pecsét, ami a szakadást okozza. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 594.) Kézirat másolat: MTAK Kt Ms 3/6. sz. 80–81.

M: kiadatlan

Fáy András (1786–1864): 1831-től az Akadémia tiszteleti tagja, 1837-től a Kisfaludy Társaság alapító tagja és 1840-ig igazgatója. Kötetünk korszakában a Ko mellett publikált a BpSz-ben és a PN-ban; ekkori műve: *Az elszegényedések* (1862).

¹ **lapja számára fognám átküldeni** – Fáy András két történelmi elbeszélése jelent meg a Ko-ban: *Flóris diák* (1863. II. 1–4. sz. júl. 5. 5–11., júl. 12. 31–37., júl. 19. 55–60., júl. 26. 78–85.) és *A szulioták* (1864. II. 1–4. sz. júl. 3. 5–11., júl. 10. 29–36., júl. 17. 54–61., júl. 24. 78–86.).

² **a' Budapesti Szemlének küldtem be; nem tudom: mikor jövend ki** – Fáy utolsó munkája a BpSz-ben a *Gróf Széchenyi István Pest megyei működése*: ez még 1862 közepén napvilágot látott (a SzF is beszámol róla 1862. júl. 24-i számában). Ezt követően a BpSz-ben nincs több Fáy-közlemény.

1517. Reviczky Szevér és Thaly Kálmán – Arany Jánosnak (1862. október 31.)

K: MTAK Kt K 513/447. Fehér fol. 22,3×18 cm. 1. levél, 2. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 603.)

M: kiadatlan

Reviczkyról l. **1517.**; Thaly Kálmán (1839–1909): 1860 és 1864 között a PN munkatársa, 1864 és 1869 között a pesti ref. főgimnáziumban magyar irodalom-történetet tanít. 1864-től az Akadémia levelező tagja. Költeményei a Hölgyf és a VU hasábjain jelentek meg. Ekkori műve: *Régi magyar vitézi énekek és elegyes dalok XVI., XVII. és XVIII. századbéli eredeti kéziratokból és szétszórt nyomtatványokból* (Pest, 1864), amelyet a Ko is ismertetett (l. **1848.**).

¹ **közreműködésünket ajánlván [!] föl** – Reviczkytól *A pesti csónakverseny* c. beszámolója jelent meg, amelynek végén további tudósításokat is ígért (Ko I. I. 24. sz. 1863. jún. 14. 571–573.), ezek azonban elmaradtak. Thaly népköltészeti darabokat (*Nagy Pál Jancsi és Gyenge Sándor*. Ko I. II. 5. sz. 1863. aug. 2. 108–109.), majd a *Régi magyar vitézi énekekből* közölt néhány költeményt (Ko I. II. 9. sz. 1863. aug. 30. 197.). Ezt követően csak egyszer jelentkezett *Önigazolásul* c. írásával (Ko II. II. 8. sz. 1864. aug. 21. 186–190.), amellyel a *Régi magyar vitézi énekek és elegyes dalok* c. gyűjteménye [Lévaly. [Józse]f. (vö. **1848.**) által írt bírálatra kívánt válaszolni.

1518. Kazinczy Gábor – Arany Jánosnak (1862. október vége)

K: MTAK Kt K 513/259/b. 2 fehér, **ÁLDÁS HAZÁNKRA** nyomatos fol. 28,8×22,2 cm. 1–3. levél, 4. üres. Címzés nincs.

Az 1. lap tetején Arany László írásával, ceruzával: **Talán válasz a 3 sz.-re és aug. 1862.** Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 598.)

Kézírtos másolat: MTAK Kt Ms 3/6. sz. 40–42.

M: kiadatlan

- ¹ **triumphy kocsi** – a győztes római hadvezér díszkocsija, az ő tiszteletére tartott diadalmenetben
- ² **Jegyzéseidet hálásan köszönöm** – l. az **1464.** sz. levelet
- ³ **delicatesse** – délicatesse: gyengédség, tapintat (fr.)
- ⁴ **pag. 50. Harpagon: Allons, venez, çà tous; que je vous distribue mes ordres pour tantôt. Commentár: c'est-à dire qu'il vous faudra observer dans peu de temps. Dans le langage familier, tantôt employé dans la matinée veut dire l'après-midi, et c'est là le sens qu'il faut lui donner ici.** – „50. lap. Harpagon: Gyerünk, gyerünk, ide élém mindannyian, hadd osszam ki a rendelkezést ma estére” (III. felv., 1. jel.; Illyés Gyula ford.). Kommentár: azaz amit hamar végre kell hajtani. Bizalmas beszédben a délelőtt kimondott **tantôt** a délutánt jelenti, ezt a jelentést szükséges itt neki tulajdonítani. (fr.)
- ⁵ **ein Schelm der mehr gibt als er hat** – Huncut, aki többet ad, mint amennyije van (né.)
- ⁶ **Quel bruit pour une omelette!** – Micsoda lárma egy omlettért! – Közmondás: „Tant de bruit pour une omelette!” – Sok hűhó semmiért!” (fr.)
- ⁷ **professionatus** – hivatásos (lat.)
- ⁸ **Ringnek** – Valószínűleg Ring Adorján, aki a Kisfaludy Társaság számára is vállalt másolatot (MTAK Kézirattára Ms 5738/1862.), és aki 1844 óta írnok volt az Akadémia szolgálatában.

1519. Kazinczy Gábor – Arany Jánosnak (1862. október–november fordulóján)

K: MTAK Kt K 513/259/í. Kék fol. 20,3×15,4x cm. 1. levél, 2. üres. Címzés nincs.

K 513/258. Fehér fol. 34,1×21 cm. 1–2. levél.

M: kiadatlan

- ¹ **[1862. október–november fordulóján]** – Ez a levél feltehetőleg az **1518.** sz. Kazinczy-levélhez kapcsolódik; ezekre válasz az **1535.** sz. levél.
- ² **Fiad Meséit** – Arany László és Arany Juliska népmesegyűjteménye *Eredeti népmesék* címmel 1862 nyarán jelent meg.
- ³ **Tout à Vous** – készsleges híve (fr.)
- ⁴ **etjei** – és-ei (fr.)
- ⁵ **apellat foruma** – föllebbezési fóruma (lat.)
- ⁶ **deferálni** – engedelmeskedni (lat.)
- ⁷ **casetteról** – ládikáról (fr.)

1520. Győry Vilmos – Arany Jánosnak (1862. november elején)

K: MTAK Kt K 513/118. 2 csontszínű fol. 22,9×14,4 cm. 1–3. levél, 4. üres. Címzés nincs.

M: kiadatlan

Győry Vilmos (1838–1885): 1861–1862-ben Székács József mellett ev. segédlelkész (1863-ban leányát vette feleségül); 1862-ben Orosházára választották meg. Elbeszéléseket, költeményeket, fordításokat publikált egyebek között a Hf, VU, CsalKör, SzF, Ko, FL hasábjain.

¹ melylyel a „Szépirodalmi Figyelő” ajtaján akartam kopogtatni – E munkájának sorsa ismeretlen. Győrynek 1864-ben jelent meg elbeszélése *Mindennapi csalódások* címmel (Ko II. II. 14–20. sz. 1864. okt. 2.–nov. 13. 316–323., 340–347., 365–372., 389–396., 413–420., 438–445., 461–467.) és 1865-ben jelentkezett *Külvárosi történetek* c. munkájával (III. I. 12. sz. 1865. márc. 19. 268–280.).

² **Kegyes Istenimtől / Kérjek e többet?** – Berzsényi Dániel: *Osztályrészem*

1521. Dózsa Dániel – Arany Jánosnak (1862. november 1.)

K: MTAK Kt K 513/94. 2 fehér **A HAZA MINDEN ELŐTT** nyomatos fol. 28,1×22,1. 1–3. levél, 4. címzés:

T: cz: Arany János Urhoz
a Szépirodalmi Figyelő
szerkesztőjéhez

Pesth

A 4. lapon **D. D.** monogrammos vörös viaszpecsét; kék, 15 krajcáros bélyeg; két postai bélyegző: egy elmosódott **KLAUSENBURG 1/11** és **PESTH Abends 2/11**. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 594.)

M: kiadatlan

Dózsa Dániel (1821–1889): a KváriKözl szerkesztője (vö. *AJÖM* XVII. 744.), a Maros megyei és erdélyi politikai élet aktív alakja. Korszakunkban megjelent művei: *Oláh Judit* (Kolozsvár, 1863), *Az éjszaki fény* (Kolozsvár, 1863), *Csatározás a daco-román törekvések ellen* (Kolozsvár, 1863).

¹ **a K:[olozsvári] Közlönyben eppen [!] most folyamatban levő regényem** – *Az éjszaki fény*, amely 1863-ban három kötetben is megjelent.

² **már február elejére szolgálhatnék** – Valószínűleg az *Oláh Judit* cíművel (1863); a Ko-ban nem jelent meg.

³ **oszinten [!] fogok örvendeni közremukodhetésemert [!]** – A Ko-ban nem jelent meg tőle való munka.

- ⁴ **Dietze Sándor** – Alexander Dietze (1835–?) Magdeburgban született; magyarországi nevelősködése idején tanult meg magyarul. A hatvanas évek első felében Pestre költözött, német nyelv és irodalmat tanított a pesti ev. gimnáziumban. 1865-ben elhagyta Magyarországot. (Vö. *AJÖM* XII. 434.)
- ⁵ **eppen [!] most vegze [!] be az „Ember tragoediaja” [!] fordítását** – *Die Tragödie des Menschen von Emerich Madách*. Aus dem Ungarischen übertragen von Alexander Dietze (Pest, 1865, Adolf Kugler kiadása).

1522. Halmágyi Sándor – Arany Jánosnak (1862. november 1.)

K: MTAK Kt K 513/190. 2 fehér fol. A bal felső sarokban **H.** monogramos címer, koronás címerfővel; 22,8×14,4 cm. 1–2. levél, 3–4. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 596.)

M: kiadatlan

Halmágyi Sándor (1832–1917): az 1860-as években irodalmi, történelmi, jog- és államtudományi műveket írt; a *KváriKözl* főmunkatársa. 1864-ben jelent meg *Elv és előítélet* c. regénye.

¹ **„Szépirodalmi Figyelő”-t** – A folyóirat mutatványt közölt Halmágyi *Inség napjai* c. regényéből. (SzF II. I. 24–25. sz. 1862. ápr. 17. 378–382., ápr. 24. 393–398.)

1523. Jósika Miklós – Arany Jánosnak (1862. november 2.)

K: MTAK Kt K 513/243. 2 szürke, kockás fol. 20,7×13,1 cm. 1–2. levél, 3–4. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 598.)

Kézírtos másolat: MTAK Kt Ms 3/6. sz. 79–80.

M: kiadatlan

¹ **ígérhetem ezennel hogy időről időre írni fogok ön lapjára** – Jósika *Klára és Klári* c. regényéből *A paplak* című mutatvány (Ko 1863. I. 8. sz. 1863. febr. 22. 175–181.), *A szegény ember dolga csupa komédia* c. négykötetes regényből pedig *A prikulics* című (Ko 1863. II. 15. sz. 1863. nov. 15. 460–472.) jelent meg.

² **Nöm hasonloul igéri önnek** – A Jósika Júlia néven publikáló Jósikáné Podmaniczky Júlia *A fegyencz* (Ko 1863. I. 20–21. sz., 1863. máj. 17. 467–471., máj. 24. 493–498.); *Nagyanyám naplója* (Ko 1863. II. 13–15. sz., 1863. szept. 27. 292–299., okt. 4. 318–323., okt. 11. 341–347.) és *Signora Rosetti* (Ko 1864. I. 15–18. sz., 1864. ápr. 10. 341–347., ápr. 17. 365–371., ápr. 24. 390–396., máj. 1. 414–420.) c. műveit küldte el.

³ **legyen szives öt tudósítani [!] mikor küldje el egyikét vagy másikát** – AJ a *Ko Nyílt levelezésében* üzent: „**Brüsszelbe.** Minél előbb, annál jobb. Remél-

jük, oda talált a lap? – Szives üdvözetünket!” (1863. I. 3. sz. 1863. jan. 18. 72.; *AJÖM* XII. 210. 546.)

1524. Kecskeméthy Aurél – Arany Jánosnak (1862. november 2.)

K: MTAK Kt K 513/266. 2 kék, **SÜRGÖNY SZERKESZTŐSÉGE** nyomatos fol. 20,8×13,5 cm. 1. levél, 2. üres, 3. levél, 4. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 598.)

M: kiadatlan

Kecskeméthy Aurél (1827–1877): ügyvéd és hírlapíró. Az 1860-as években publicista, a Sürgöny szerkesztője, főleg vezér- és tárcacikkek szerzője. Munkái a Ko mellett a Sürgönyben és a Hf-ban jelentek meg. E korszakban kiadott műve: *Vázlatok egy év történetéből* (Pest, 1862).

¹ **Valami kis kéziratot – tán Utirajzot – decemb.[er] közepéig a szerkesztőség rendelkezésére adandok is** – Kecskeméthy Aurél aláírásával egyetlen munka jelent meg a Ko-ban: *Az ujságíró* c. „monológ”. (I. II. 15–16. sz. 1863. okt. 11. 351–352., okt. 18. 376–377.)

1525. Kerkápoly Károly – Arany Jánosnak (1862. november 2.)

K: MTAK Kt K 513/271. 2 fehér fol 22,4×14,5 cm. 1. levél, 2–4. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 598.)

M: kiadatlan

Kerkápoly Károly (1824–1891): e korszakban bölcséletet tanított a pápai ref. főiskolán. 1859-től az Akadémia levelező tagja. A SpFüz-ben, a Honban és a ProtEgyhIskLap-ban publikált; ekkor megjelent műve: *Tiszta észtan* (Pápa, 1862–1863).

¹ **örömmel fogok annak munkatársai közt én is helyt foglalni** – Az ő nevével nem jelent meg munka a Ko-ban.

² **mk** – maga kezével

1526. Pesty Frigyes – Arany Jánosnak (1862. november 2.)

K: MTAK Kt K 513/428. 2 fehér fol. 21,8×17,2 cm. 1–2. levél, 3–4. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 602.)

M: kiadatlan

Pesty Frigyes (1823–1889): a neoabszolutizmus idején a temesvári kereskedelmi és iparkamara titkára; 1864-ben Pestre költözik; az első magyar iparbank titkára. 1859-től az Akadémia levelező, 1877-től rendes tagja. Főleg történelmi stúdiuumokkal foglalkozik; a Történelmi Társulat megalakításának (1867) egyik kezdeményezője. Írásai a Ko-n kívül a PN-ban, a VU-ban, a PLloyd-ban és a BpSz-ben jelentek meg.

¹ **folyóiratában tért nyit beküldendő cikkeimnek** – *A magyar főváros* (I. II. 4–5. sz. 1863. júl. 26. 73–77., aug. 2. 97–101.)

² **nemtője** – védőangyala, védőszelleme

1527. Szokoly Viktor – Arany Jánosnak (1862. november 2.)

K: MTAK Kt K 513/746. 2 fehér, magyar címeres, **HAZÁDNAK RENDÜLETLENÜL LÉGY HIVE ÓH MAGYAR** nyomatos fol. 21,6×14,1 cm. 1. levél, 2–4. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 611.)

M: kiadatlan

Szokoly Viktor (eredeti neve Szokoly Géza Bonaventura, 1822–1913): hírlapíró. A BolM-t, a HaKül-t és a MoNv-t és Emich Gusztáv *Nagy Képes Naptárát* szerkesztette; munkatársa volt a MS-nak, a VU-nak és a CsalKör-nek. Humoreszkeket, zsánerképeket, elbeszéléseket írt. Munkái e korszakban a Nf-ben, FL-ban jelentek meg. Művei: *Sárkány-fogak* (1862), *Tarka könyv* (1862), *Rajzok Petőfi életéből* (1862), *Adomák Garamtól* (1862), *Adomák Rajkótól* (1862), *Nem úgy van most, mint volt régen* (1862), *Ördög Naplója 1858-ra* (1862), *A garabonciás diák Naptára* (1862), *Arczisme vagy phrenologia* (1864), *Mirabeau gróf és a francia forradalom kitörése* (Theodor Mundt művének fordítása, 1864.).

¹ **valamely dolgozatom beküldésével alkalmatlankodnom** – A Ko-ban nem publikált.

1528. Télfy János – Arany Jánosnak (1862. november 2.)

K: MTAK Kt K 513/749. Fehér fol. 34,2×21,1 cm. 1. levél, 2. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 611.)

M: kiadatlan

Télfy (1847-ig Zima) János Iván (1816–1898): 1846-tól a pesti egyetemen a görög nyelv és irodalom és (1852-től) a klasszika-filológia tanára, 1864-től az Akadémia levelező tagja. E korszakban megjelent művei: *Magyarok őstörténete* (Pest, 1863), *A classica philologia encyclopaediájához* (Pest, 1864), *Sententiae Scriptorum Graecorum* (Pest és Lipcse, 1864).

¹ **lapjába dolgozni szívesen ajánlkozom** – *Váratlan találkozás* c. görög fordítása (Ko 1863. I. 8. sz. 1863. febr. 22. 182–187.).

² **a jelenkori görögök irodalmát s társadalmi életök nevezetesebb tüneményeit ismertetni** – A SzF-ben megjelent görög tárgyú dolgozatai: *Hellen költészet a jóniai szigeteken* címen (I. 29–30., 32–33. sz.; 1861. máj. 23. 454–455., máj. 30. 471–473., jún. 13. 504–505., jún. 20. 518–521.) és *Történelmi népdalok a jelenkori görögöknél* (II. I. 3–4., 6. sz.; 1861. nov. 21. 39–40, nov. 28. 54–57., dec. 12. 87–89.).

1529. Tóth Endre – Arany Jánosnak (1862. november 2.)

K: MTAK Kt K 513/1203. 2 fehér fol. 21,8×14,3 cm. 1–3. levél, 4. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 667.)

M: kiadatlan

- ¹ **te nekem nem válaszoltál** – Tóth Endre már az 1862. jan. 11-i levelében (1392.) kérte AJ segítségét, majd júniusban (1447.) ismételte meg azt, választ azonban nem kapott.
- ² **a lefolyt „figyelői” év alatt oly keveset dolgozhattam** – Csak három munkája jelent meg a SzF-ben: a *Cassius éneke* (II. I. 5. sz. 1861. dec. 5. 73.), mutatvány *Az utolsó Zrínyiből* (II. I. 15. sz. 1862. febr. 13. 232–233.) és *A férj c. elbeszéléséből* (II. II. 10. sz. 1862. júl. 10. 153–154.).
- ³ **ha valamibe fogozkodni [!] tudnék, azonnal Pestre tenném lakásomat** – vö. 1670. és 1629.
- ⁴ **Sajnálattal olvastam a Szemerefele ügyet a figyelőben** – AJ nem közölte folyóiratában Szemere Brassai ellen írt válaszát. A polémiáról l. az 1414. sz. levél jegyzetét és az AJ és Szemere közti 1862 nyári levélváltást.
- ⁵ **Nekem fáj: de Szemere nem tett ildomosan azon idézett néhány pontban Brassai ellenébe, ki különben csodálatosan nyers a kifejezésekben** – Tóth Endre 1862. szept. 2-án még azt írta Szemerének: „Még Arany eljárásáról szerettem volna írni. Csodálkozom rajta!!! És egyedül is csak Aranyon csodálkozom.” (Perényi 1930. 341.) Emellett – ellentétesen AJ-nak írt levelével! – Szemere válaszát olyan „replikának” nevezte, mely neki „két teljes órai gyönyört”, és egész életére sok igazságot szolgáltatott. (Uo. 340.)
- ⁶ **az ide mellékelt levelkét** – Ez feltehetőleg elveszett (a *GyPLev* nem tartalmazza).
- ⁷ **Egy vers van abban, a Pali által szerkesztendő irói segély-Alumba** – Tóth Endre *Isten hozzátok c. verse* a *Részvét* könyvében jelent meg (1863. 217–219.). Vö. az 1589. sz. levéllel.

1530. Egressy Gábor – Arany Jánosnak (1862. november 3.)

K: MTAK Kt K 513/97. 2 fehér fol., kék ceruzás írással. 21,6×14,5 cm. 1–2. levél, 3–4. üres. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 594.)

M: kiadatlan

Egressy Gábor (1808–1866): a Nemzeti Színház vezető színésze, színházi szakíró, 1864-től a színésziskola tanára. Fő műve: *A színészet könyve* (1866). 1863-tól a Kisfaludy Társaság tagja. *Brankovics György* címszerepében, a színpadon érte a halál.

- ¹ **„Koszoru”-ba szívesen fogok dolgozni** – A *színészet könyvéből* négyrészes mutatvány jelent meg főcikként. (Ko III. I. 6–9. sz. 1865. febr. 5. 121–125., febr. 12. 145–148., febr. 19. 169–172., febr. 26. 193–195.) A második rész után „Vége köv.” megjegyzés állt, de a cikk még két részen át tartott. AJ feltehetőleg kézírathíánnyal küzdött.
- ² **Az ingyen Figyelőért úgy is adósod vagyok** – Egressynek a SzF-ben nem jelent meg dolgozata.
- ³ **nem szerettem volna úgy jární, [...] mikor ellenfelem a legborzasztóbban rágalmaz** – Feltehetőleg az evangélikus Bajza és Egressy között 1842-ben kialakult polémiáról van szó: Bajza Szebeklébi álnéven az Athenaeum *Magyar játékszíni krónika* c. rovatában kezdte bírálni Egressy játékát Teleki László *Kegyencz* c. tragédiájában (jan. 16.), mire Egressy *Szebeklébihez, a Kegyencz bírálójához* címmel válaszolt (Uo. 1842. febr. 8.); ezután következett Bajza *Színészeti dolgokról, Egressy Gábornak* c. replikája (Uo. 1842. febr. 17. és 20.), majd pedig Egressy önállóan megjelent, *Párbeszéd Szebeklébi és Egressy Gábor között* c. röpirata (Buda, 1842). (Kerényi 1980. 192–194.)
- ⁴ **Egy cikket még a hó folytán átadok** – Egressy nevével 1865-ig nem jelent meg munka a Ko-ban.

1531. Losonczy László – Arany Jánosnak (1862. november 3.)

K: MTAK Kt K 513/366. 2 fehér, **LOSONCZY LÁSZLÓ** nyomatos fol. 21,9×14,2 cm. 1. levél, 2–4. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 601.)

M: kiadatlan

Losonczy László (1812–1879): a nagykőrösi gimnázium magyar–latin szakos tanára, AJ egykori kollégája és barátja (l. *AJÖM* XVI. 1180.). Költeményei ebben a korszakban a VU és a Ko hasábjain jelentek meg. Eddigi verseskötetei: *Losonczy László költeményei* (1853), *Losonczy László újabb költeményei* (1862).

¹ **többet senki lapjába nem írok, mint a tiedbe** – Losonczy félévente egy költeménnyel jelentkezett: *A lakhoz* (a Ko félévi, összesített tartalomjegyzékében a *Kazinczy szülö* [!] *lakához* cím áll, míg magában a folyóiratban: *A lakhoz (melyben Kazinczy született)* (1863. I. 15. sz. 1863. ápr. 12. 349.), *Egy emberbaráthoz* (1863. II. 11. sz. 1863. szept. 13. 244.), *A kis szobaleány* (1864. II. 14. sz. 1864. okt. 2. 324.), *Aesopi mese* (1864. II. 19. sz. 1864. nov. 6. 445.), *Egy barátomhoz* (1865. 6. sz. 1865. febr. 5. 133–134.).

1532. Medgyes Lajos – Arany Jánosnak (1862. november 3.)

K: MTAK Kt K 513/382. Fehér, koronás **ÁLDÁS HAZÁNKRA** nyomatos fol. 29,4×22,7 cm. 1–2. levél. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 601.)

M: kiadatlan

¹ **önálló [!] egyházi művek dolgozása** – 1861-ben a *Növendék ifjak imakönyve*, 1868-ban a *Protestáns családok imakönyve* jelent meg.

² **A te lapod érdekében azonban lelkem minden erejét felfogom [!] használni** – Medgyes Lajosnak 1863-ban a *Nem egyszerre hal meg az ember* (Ko 1863. I. 16. sz. 1863. ápr. 19. 364.), 1864-ben pedig két költeménye jelent meg a Ko-ban: *Hymnus* (1864. I. 14. sz. 1864. ápr. 3. 317.), *Az idei bor* (1864. II. 21. sz. 1864. nov. 20. 486.). A szerkesztői üzenetekből kiderül, hogy voltak más küldeményei – tanulmányai és versei – is, de azok vagy terjedelmük, vagy politikai tartalmuk miatt nem voltak közölhetők.

³ **A „Részvétkönyvébe” valamit én is küldené fogok** – A *Részvét könyvében* (1863) nem szerepel Medgyes-mű.

⁴ **Szathmári Karollyal [!] is találkozom** – P. Szathmáry levele 1862. nov. 6-án kelt (**1541.**)

⁵ **mk** – maga kezével

1533. Révész Imre – Arany Jánosnak (1862. november 3.)

K: MTAK Kt K 513/444. 2 fehér fol. 21,9×14,2 cm. 1–2. levél, 3–4. üres. Címzés nincs. Az 1. lap tetején AJ írásával (kék ceruzával): **V. 18/XI.** Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 603.)

M: kiadatlan

Révész Imre (1826–1881): debreceni ref. lelkész, 1864-ben a kollégium egyháztörténelem tanára. Cikkei a SpFüz-ben, a ProtEgyhIskLap-ban jelentek meg. Fontosabb munkái ebben a korszakban: *Dévai Biró Mátyás* (Pest, 1863), *Kálvin élete és a kalvinizmus*. (Pest, 1864), *Egyházi beszédek* (Pest, 1864), *Egyetemes egyháztörténet* (Pest, 1865).

¹ **ajánlkozhatom és ajánlkozom is** – Révész Imre nevével nem jelent meg írás a Ko-ban.

1534. Szász Károly – Arany Jánosnak (1862. november 3.)

K: MTAK Kt K 513/495. 2 fehér fol. 22,8×14,3 cm. 1. levél, 2–3. üres, 4. címzés:

AranyJánosnak. [!]

Pest.

SzK monogramos piros viaszpecsét. Az 1. lap tetején AJ írásával (piros ceruzával): **V. 19/XI.**

M: kiadatlan

- ¹ **Szándékozom** – Szász Károlynak rendszeresen (főleg 1863-ban) jelentek meg munkái a Ko-ban.
- ² **a Királynék veszekedését** – A Hebbel *Niebelung énekéből* készült fordítás a Ko-ban jelent meg. (1863. I. 20. sz. 1863. máj. 17. 460–464.)
- ³ **impurumot** – fogalmazványt, piszkozatot (lat.)

1535. Arany János – Kazinczy Gábornak (1862. november 4.)

K: MTAK Kt K/1355. 2 fehér, (koronás, két oldalán oroszlánnal és unikornissal) nyomatos fol. 23,5×15 cm. 1. levél, 2–4. üres. Címzés nincs.

A levél 1939-ben került a MTAK kéziratári állományába, de az *AJÖM XIII.* szerint a kézirat elveszett (555.).

Kézirat másolat: MTAK Kt Ms 3/6. sz. 42–44.

M: Abafi 1884. 95.; *AJÖM XIII.* 556–557. (az „Uj lapomat...” bekezdéstől elhagyva)

Válasz Kazinczy **1500.** és **1518.** sz. leveleire

- ¹ **Kivánatod szerint a „Fösvényt” nyomdába adom még ma** – „Arra kötelezem magamat ezennel, hogy a nyomtatás miattam szünetelni nem fog. S míg ez a kötet elkészül, áttekintem Tartuffeöt.” (**1500.**)
- ² **gyűlési – nem ugyan határozat – hanem utasítás** – l. az **1443.** sz. levél jegyzetét
- ³ **Ugyanis azt a leveledet, melyben a II. füzet előbb nyomását kívántad vala** – l. az **1443.** sz. levelet
- ⁴ **furtomfurt** – a né. 'fort und fort' -ből: folyton-folyvást, folyamatosan

1536. Arany János – Lauka Gusztávnak (1862. november 4.)

K: magántulajdonban; 2 fehér, (koronás, két oldalán oroszlánnal és unikornissal) nyomatos, **ARANY JÁNOS** vízjeles fol. 23,7×15,1 cm. 1. levél, 2–3. üres, 4. címzés:

Tekintetes Lauka Gusztáv

urnak tiszt

Pesten

Uri útca [egyb.] 5 szám 3k emelet

A 4. lapon vörös viaszpecsét.

M: Új 1998. 560.

Lauka Gusztáv (1818–1902): 1860-tól helytartótanácsi tisztviselő, 1863–1865 között a sajtóosztály vezetője. Művei e korszakban AJ folyóiratai mellett a Növ-

ban, Hf-ban, Sürgönyben, OrszTükrében, Gombostüben jelentek meg; nagyobb munkái: *Szellemi szikrák* (Pest, 1862), *A régi jó világ* (Pest, 1863), *Költemények* (Pest, 1864), *A mit a nők legjobban szeretnek* (Pest, 1864), *Münchhausen* (Pest, 1865).

¹ **a czimben szándéklott változtatás** – AJ a SzF-re emlékeztető Szépirodalmi Koszorú néven tervezte új folyóiratát megjelentetni; erre 1862. okt. 9-én meg is kapta az engedélyt Worafkától, a pesti rendőrfőnöktől; feltehetőleg már ekkor kérhette Lauka közbenjárását (vö. „én, a te örökös alkalmatlanságod”).

² **confiscálnák** – elkoboznák, betiltanák (lat.)

³ **tudasd velem egy-két sorral, miben áll már a dolog** – Worafka (már Koszorú néven) 1862. nov. 8-án engedélyezte az új folyóirat megindulását.

⁴ **A szépirodalmi cím igen szűk a programhoz** – AJ az előfizetési felhívásban „szépirodalmi s általános műveltség terjesztő” lapot ígért, „mely, a nélkül, hogy irodalmi mozgalmainkat szemmel tartani s ellenőrizni megszűnnék, egyszersmind a nagyobb közönségnek és kivált a női olvasóknak is több, változatosb, érdekesb olvasmányt nyújtson, mint a Figyelő, szaklapi minőségében, tette és tehette. (SzF – az utolsó három lapszám végén –, pl. II. II. 24. 1862. okt. 17. 384.)

⁵ **in consequentia** – következetlenség (lat.)

1537. Kovács Pál – Arany Jánosnak (1862. november 4.)

K: MTAK Kt K 513/293. 2 fehér, koronás címeres, **HAZÁDNAK RENDÜLETLENÜL LÉGY HIVE ÓH MAGYAR!** nyomatos fol. 23,1×14,7 cm. 1. levél, 2–4. üres. Címzés nincs.

Az 1. lapon „A’ lapot mindenesetre...” kezdetű mondat mellett ceruzás jegyzés. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 599.)

M: kiadatlan

¹ **a’ Családikör számára vagyok egy beszéllyel lefoglalva** – 1863 elején jelent meg az *Egy szegény szép leány* c. elbeszélése (CsalKör 1–5. sz. jan. 4. 3–5., jan. 11. 14–17., jan. 18. 27–29., jan. 25. 39–40., febr. 1. 51–52.). A CsalKör 1863. 1. száma az ő arcképével és bemutatásával kezdte az új évfolyamot.

² **egy másik írásához látandok a’ Koszoru számára** – Kovács Pál neve alatt nem jelent meg munka a Ko-ban.

1538. Fábíán István – Arany Jánosnak (1862. november 5.)

K: MTAK Kt K 513/106. 2 fehér fol. 23,2×14,4 cm. 1–2. levél, 3–4. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 594.)

M: kiadatlan

- ¹ **fátája** – Fata: a sors istennői (lat.)
- ² **ex professo** – hivatásszerűen (lat.)
- ³ **per otium** – szabad időmben (lat.)
- ⁴ **„Egyháztörténelmi havi lapok” számára is** – A Knauz Nándor szerkesztésében és kiadásában megjelent Magyar Sion (Egyháztörténelmi havi folyóirat) 1863-tól jelent meg Esztergomban, az első évben Fábrián Istvánnak két dolgozatával: *A vadosfai támadás* (1863. július 505–519.) és *A széplaki plebánia története* (1863. december 895–912.).
- ⁵ **A finn költészet körén kívül, mellyel jelenben főleg foglalkozom, talán eredeti közleményekkel is fogok a „Koszoru”nak kedveskedhetni** – Fábrián Istvánnak nem jelent meg dolgozata a Ko-ban. A *Kalevalából* a SzF-ben adott részleteket (1862. 9–17. sz. júl. 3.–aug. 28.; vö. az **1475.** sz., elv. levél jegyzetével), a XXXI–XXXVI. rúna fordításával. (Vö. **1475.**)

1539. Kazinczy Gábor – Arany Jánosnak (1862. november 5. vagy 12.)

K: MTAK Kt K 513/259/k. Csontszínű fol. 25,5×19,9 cm. 1–2. levél. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 598.)

M: kiadatlan

- ¹ **1862. november 5. vagy 12.** – AJ levele nov. 4-én kelt; Kazinczy az azt megelőző, **1518.** sz., okt. végi levelében azt ígérte, hogy „mához egy hétre adom postára Dandint”; a szerdai „datálás” e két napot valószínűsíti; s mivel nincs egyértelmű reagálás AJ nov. 4-i levelére, nov. 5. látszik valószínűbbnek.
- ² **elúntam e sysiphusi bajlódást** – A Molière-fordítások megjelenése átcsumozott a következő évre (l. **1644.**).
- ³ **azt a Bolond Istókot folytatod-e** – 1863-ban a Ko-ban jelent meg 11 strófa a második részből (1863. I. 26. jún. 28. 616–617.); az 1863-as változat átdolgozott folytatása 1873-ban készült el; a befejező két utolsó rész tervezete 1880-ból maradt fenn. Vö. *AJÓM* III. 308–315.
- ⁴ **álmélkodással olvastam a Csokonai-Lapokban** – Az 1–99 versszak itt jelent meg névtelenül 1850. aug. 21.–szept. 28. között (a 15–19., a 23–25. és a 27. számban), de nem keltett nagy feltűnést. Az átdolgozott, kibővített első részt a *Részvét könyve* (75–118.) közölte (1863).

1540. Ormós Zsigmond – Arany Jánosnak (1862. november 6.)

K: MTAK Kt K 513/417. 2 fehér fol. 21,6×14,7 cm. 1–2. levél, 3–4. üres. Címzés nincs. Az 1. lapon AJ írásával (kék ceruzával): **V. 18/XI.** Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 602.)

M: kiadatlan

Ormós Zsigmond (1813–1894): Temes megyei középbirtokos, majd főispán, 1861-től az Akadémia levelező tagja. Művészettörténeti írásai ebben a korszakban az AkÉrt-ben, a FL-ban, az Aradban jelentek meg. Ekkori művei: *Utazási emlékek* (Pest, 1860, 1862–1863), *Fóth művészeti szempontból* (Pest, 1862), *A Széchenyi-szobor és a szobrászat realizmusa* (Pest, 1863), *A herceg Eszterházy-képtár műtörténelmi leírása* (Pest, 1864).

¹ a „Koszoru” részére állandó munkatársul ezennel szívesen felajánlalom – Ormós már a Ko első számaiban többrészes cikksorozatot jelentetett meg (erre kérte fel AJ 1862. nov. 18-i, 1561. sz. levelében): *Gróf Széchenyi emléke milyen legyen?* (1863. I. 2–6. sz. 1863. jan. 11. 25–29., jan. 18. 50–53., jan. 25. 73–77., febr. 1. 97–100. és febr. 8. 121–125.); 1864-ben, *A kézrajzok* címmel, ismét főcikket publikált (Ko 1864. II. 4–5. sz. 1864. júl. 24. 73–77., júl. 31. 97–101.).

1541. P. Szathmáry Károly – Arany Jánosnak (1862. november 6.)

K: MTAK Kt K 513/488. 2 fehér fol. 29,2×23 cm. 1. levél, 2. üres. Címzés nincs. Az 1. lap tetején AJ írásával (kék ceruzával): **V. 10/XI.** Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 604.)

M: kiadatlan

¹ A „Koszorut” teljes erőmből támogatni kész vagyok – P. Szathmáry elbeszéléseket és írói arcképeket küldött. *A kis halom* (1863. I. 12–13. sz. 1863. márc. 22. 268–276., márc. 29. 293–298.), főcikkekül szolgáló Dugonics-portré: *Dugonics András* (1864. I. 4–5. sz. 1864. jan. 24. 73–76., jan. 31. 97–100.); *Pár lap egy régi krónikából* (1864. I. 14. sz. 1864. ápr. 3. 317–326.); *Az ezüst ember* (1864. II. 3–5. sz. 1864. júl. 17. 62–68., júl. 24. 87–91., júl. 31. 109–112.); ez részlet *A Kosztolányi hölgyek* c. regényből; *Egy magyar költő a XVI. századból* (Balassi Bálintról, 1865. 17–18. sz. 1865. ápr. 23. 388–401., ápr. 30. 413–419.).

1542. Lázár Kálmán – Arany Jánosnak (1862. november 7.)

K: MTAK Kt K 513/294. 2 fehér, koronás PK nyomatos fol. 23×14,4 cm; 2 fol., 1–3. levél, 4. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 599.)

M: kiadatlan

Lázár Kálmán (1827–1874): erdélyi arisztokrata. A természettudományt, főleg a madártant népszerűsítő cikkeket írt; 1867-től az Akadémia levelező tagja. Költeményeket, elbeszéléseket is közölt (Hf, CsalKör).

¹ a Családi Kört kivéve – Lázár Kálmán gyakran publikált a CsalKör-ben: ismeretterjesztő cikkekkkel, pl. *A havas szárnyasai* (1862. 49. sz. dec. 7. 737–738., 52. sz. dec. 28. 774–776.); *A völgy dalosai* (1863. 27. sz. júl. 5. 479–

480., 28. sz. júl. 12. 503–504.); *A közönséges csöntör* (1863. 40. sz. okt. 4. 791–792., 41. sz. okt. 11. 814–816.); úti beszámolóval (*Úti-émlények-Hamburg* 1863. 31. sz. aug. 2. 575–576., 32. sz. aug. 9. 599–600., 33. sz. aug. 16. 623–624., 34. sz. aug. 23. 647–648.) és elbeszéléssel (*Az elátkozott ház* 1863. 18. sz. máj. 3. 256–258., 19. sz. máj. 10. 279–281., 20. sz. máj. 17. 304–306., 21. sz. máj. 24. 326–328., 22. sz. máj. 31. 351–353., 23. sz. jún. 7. 375–379.). Az 1863. máj. 3-i 18. sz. Lázár Kálmán arcképével és bemutató-sával indult (251–252.).

- ² **a Kegyed lapjába fogok irni** – Itt a *Megnyugvás* c. költeményt jelentette meg (Ko 1863. I. 5. sz. 1863. febr. 1. 101.) és talán egy főcikket, amelyet „L. K.” monogrammal jegyeztek; egy Edgar Quinet-től való fordítást: *A renaissance története* (1864. II. 8–9. sz. 1864. aug. 21. 169–171., aug. 28. 193–195.). 1863 végén jelent meg egy kritika Vidékitől Lázár *A lég urai* c. madártani munkájáról – Pest, 1864–1866. I–VI. – (1863. II. 23–25. sz. 1863. dec. 6. 544–546., dec. 13. 571–573., dec. 20. 593–594.). Ez elsősorban Lázár nyelvi hibáit róta meg, de AJ néhol védelmébe vette a szerzőt. Lázár a bírálat miatt nem sértődött meg, amit az is jelez, hogy a Ko-ban jóval ezután jelent meg említett fordítása.

1543. Bethlen Miklós – Arany Jánosnak (1862. november 8.)

K: MTAK Kt K 513/40. 2 fehér fol. 23,2×14,3 cm. 1. levél, 2–4. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 593.)

M: kiadatlan

Bethlen Miklós (Bolnai) (1831–1899): 1855-ben a Nemzeti Színház színészeként vette fel a Bolnai nevet. 1862-től publicisztikával foglalkozott (a MS-nál és a bécsi sajtóirodánál). Költeményei, elbeszélései jelentek meg, egyebek között a FL-ban és a BudL-ban.

¹ **örömmel szolgálандok olykor egy egy novellával** – *A szegény úr* (Ko 1863. I. 10. sz. 1863. márc. 8. 228–232.)

² **mint azt már tettem** – Bolnainak nincsen novellája a SzF-ben; talán a *Tőparton* c., B-i szignójú költemény lehet az övé. (I. 44. sz. 1861. szept. 5. 701.)

1544. Arany János – Mikó Imrének (1862. november 9.)

K: Másolat: MTAK Kt Ms 5/65. sz. Az eredeti kézirat ismeretlen helyen van (korábban, a Kristóf 1930. idején a Mikó Imre hagyatékát őrző Erdélyi Múzeum Egyesület levéltárában volt). A fenti kézirat a Mikó Imréhez küldött, *Íróársakhoz* szóló, Arany által aláírt körlevél után következik.

M: Kristóf 1930. 151.; *AJLev* 541–542.

Mikó Imre gróf (1805–1876): művelődéspolitikus, irodalomtörténész, nagyhatású reformpolitikus. 1861-től Erdély kormányzója, az Akadémia 1858-tól tiszteleti, 1865-től igazgatósági tagja, az Erdélyi Múzeum-Egyesület (1859) és a KváriKözl alapítója. Elsősorban történelmi tanulmányokat folytatott.

¹ **vegyes tartalmú folyóirat számára** – Mikó Imre bemutató-ajánló írása a Ko első számát vezette be: *A koszorú* (1863. I. 1. sz. 1863. jan. 4. 1–3.).

² **minők a Budapesti Szemle füzetének** – mint a *Bod Péter és munkái* c. értekezés (BpSz 1862. L., LI–LII.), amely azonos címmel jelent meg könyvalakban is (Pest, 1864)

1545. Lévay József – Arany Jánosnak (1862. november eleje)

K: elveszett. Utalás a levélre: Lévay Gyulainak, 1862. dec. 15.: „Vajjon kapta-e János azt a vagy 50 borsodi hölgy és férfi nevét, melyet én Nov.[ember] elején neki leírva elküldöttem, hogy azokhoz előfizet.[ési] ivet utasítson?” (*GyPLev* 436. 481.); AJ Lévaynak, 1862. dec. 31. (**1604.**): „Gyulainak hozzám szóló leveledet emlegettél, én nem kaptam tőled semmit, hónapok óta”; Lévay AJ-nak, 1863. jan. 9. (**1609.**): „Közelebbi soraiddban írod, hogy hónapok óta nem vettél tőlem levelet. Így hát, sajnálatomra, bizonyosan elveszett a postán azon levelkém, melyet felszólításod következtén, gondolom, Novemb.[er] első napjaiban küldöttem hozzád vagy 50 borsodi lakos névjegyzékével s azon ígérettel, hogy lapodba minden hónapban igyekszem ezt a mit dolgozni.”

1546. Arany János – Szinyeiné Jekelfalussy Valériának (1862. november 10.)

K: MTAK Kt K. 513/740. 2 fehér, (koronás, két oldalán oroszlánnal és unikornissal) nyomatos fol. 23,7×15,1 cm. 1. levél, 2–4. üres. Címzés nincs. A levelet Szinyei Merse István főrendiházi tag, a címzett fia ajándékozta az Akadémiának 1897-ben (*AJÖM* XIII. 578.). Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 611.)

M: Latkóczy 1898. 295.; *AJÖM* XIII. 406.

Szinyeiné Jekelfalussy Valéria (1824–1882): Szinyei Merse Félix (1816–1875), Sáros megyei főispán felesége, Szinyei Merse Pál édesanyja; az irodalom pártolásának munkatársa. 1861-ben megalapította a Sáros megyei jótékony nőegyletet, amelynek sokáig elnöknője volt.

¹ **A Kisfaludy-társaság elhatározta** – A társaság 1862. jan. 30-i ülésének jegyzőkönyvéből: „Mind sűrűbben <fordulván elő> merülvén föl azon kívánság, hogy a pártolóknak járó könyvilletményben a társaság alapítói és tagjai is részesüljenek, a társaság enged e kívánságnak s elhatározza, hogy <ezentul> a pártolókat [pártolókat – jav.] illető könyvek ezentul az alapítók-nak és tagoknak is küldessenek meg, <azon világos kijelentés mellett> azonban kijelenti egyszersmind, hogy azon esetre, ha a társaság netán –

besz.] megszüntetendi [megszüntetendi – megszünendik-ből jav.] a pártolás melletti könyvkiadásokat, a fentebbi kedvezmény-<ből> alapján [alapján – besz.] se az alapítók se a tagok igényt ne képezhessenek a társaság egyéb jövedő [jövedő – besz.] kiadványaira nézve, az 'Évlapok' on kívül, melyeket egyébiránt a pártolói könyvilletmények mellett is kapni fognak.” (MTAK Kt Ms 5767.)

1547. Illéssy György – Arany Jánosnak (1862. november 10.)

K: MTAK Kt K 513/231. 2 fehér fol. 24×14,6 cm. 1–4. levél. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 597.)

M: kiadatlan

Illéssy György (1832–1871): költő, hírlapíró, műfordító; 1861–1862-ben a Hortobágy szerkesztője. E korszakban jelent meg: *Országos kis tükör. Verses krónika az ország dolgairól* (Pest, 1865).

¹ **Beranger [!] fordításával is** – *Béranger dalai* címmel 1860-ban jelent meg a másokkal, így Szász Károllyal együtt fordított kötet.

² **sem a közönség, sem a kritika részéről fel nem találva** – A SzF *Új könyvek* rovata kétszer vette fel lajstromába *Béranger dalait* (Magyarítják Szász Károly, Illéssy György és mások. I. füzet. Ára 60 k. Csáthy és Társa, Debreczen. SzF I. 3–4. sz. 1860. nov. 14. 32., nov. 21. 48.), de sem kritikái ismertetései között, sem *Vegyes* rovatában nem szólt róla.

³ **dolgozó társa leendek** – Illéssy Wieland *Oberon*-jából fordította le az I. és az V. éneket (Ko 1864. II. 10. sz. 1864. szept. 4. 228–234., ill. 1864. II. 25–26. sz. 1864. dec. 18. 587–590., dec. 25. 611–615.). A Kisfaludy Társaságnak is beküldte véleményezésre: a 1864. febr. 25-i ülésén „Gyulai Pál bemutatja Illéssy György úr részéről Wieland 'Oberon'-jának fordításával az V-dik ének elejét, azon kéréssel a fordító részéről, hajlandó volna-e a társaság az egész-<nek> mű [utolsó két szó besz.] fordítását valamikor kiadni, ha az <olyan forma> a beküldött mutatvány módjára készülne el: véleményadás végett Greguss Ágostnak adatik ki.”

A Kisfaludy Társaság 1864. márc. 31-i ülésén „Greguss Ágost tag fölolvassa véleményét az Illéssy György ur részéről beküldött fordítási mutatványról Wieland 'Oberon'-jából. Átalában kedvezőleg nyilatkozik a fordításról, de a <verselés> versmodort megváltoztatandónak itéli: a bírálói vélemény <hozzátartás végett> a fordítóval közlendő, ki is ha ehhez képest készül el az egész mű fordításával, a társaság nem lesz idegen – ha egyébként körülményei engedik – annak kiadásától.” (MTAK Kt Ms 5767.)

⁴ **melynek most szerkesztője vagyok, letiltják** – A Hortobágy 1862. okt. 31-i, 27. száma (229.) rövid értesítést tartalmazott: „E lap szerkesztője tegnap d. e. 9 órakor hadi törvényszék elé állíttatván, több vádpontra mint például egy ál-

tala f. hó 20-kán a kertészeti-egylet által rendezett lakomán mondott felköszöntés, és a 'Hortobágy' 18, 22, 23, és 25-dik számaiban megjelent némely cikkekre nézve kihallgattatott, és szava mellett szabad lábon hagyatván vád alá helyeztetett." A kertészeti egylet lakomáján elhangzott szavaknak nincsen írott nyomuk; ami a lapvétséget illeti, ezen számok majd mindegyikében beszámol a Hortobágy Molnár György – egy helybeli ügyvéd – haditörvényszék elé állításáról, akit a városi adóhivatalnál hallgattak ki és „ott állítólag ingereltetvén, az illető hivatalnoknak odamondogata.” A lap okt. 3-i, 23. száma is foglalkozik az esettel: „Helybeli ügyvéd *Molnár György* ur felett sept. 27-kén mondott a katonai törvényszék ítéletet. Az ítélet egy hónapi könnyű fogságra szól, melyet azonban a helybeli állomásparancsnok, a reá ruházott hatalomnál fogva nyolcz napra szállított le. Az elítélt felebbezést [!] adott be. Alig volt ugyan a ki azt hitte volna, hogy a vádlott felmentetik, az ítélet kimondása városunkban mindamelllett is mindenkit meglepett, mert az érdeklött ügyvéd urat mindnyájan békeszerető, meggondolt embernek ismerjük, s köztudomásu dolog, hogy azon fináncz hivatalnok, kinek ingerlése az egyébiránt csekély fontosságú jelenetet előidézte, állomásáról az eset után mindjárt elmozdított; miből mi nem tudunk egyebet következtetni, mint hogy a vádlott ártatlanságát, magok az intézkedő körök is belátták.” Két hét múlva azonban helyreigazítás következik, amelyet a helybeli cs. kir. rendőrség rendelt el a – szintén – helyi cs. kir. pénzügyigazgatóság kérésére: „mintha azon cs. k. pénzügyi hivatalnok, kinek megsértése végett helybeli ügyvéd Molnár György törvényszék elé állított, helybeli állomásáról eltávolítottán, máshova áttétetett volna, minthogy a vádlott ártatlanságát magok az intézkedő körök is belátták – egészen igaztalan.” (Okt. 17. 25. sz. 205.) Az ügybe magát beleártó és arról pontatlanul, a lakosság kedélyét felhevítő módon tájékoztató szerkesztőt felelősségre vonták. Az okt. 31-i, 27. számban a lap még egyszer szól az ügyről: „*Molnár György* ügyvéd ur f. hó 28-dikán d. u. 6 órakor hagyta el katonai börtönét, melyben nyolcz napot, a körülményekhez képest elég jó bánásmód alatt töltött. – Kiszabadulása után azonnal a színházba sietett, hol pályaművet adtak, melynek ő egyik bírálója. – Különös! hat órakor rab, hét órakor bíró.” Az ügyvéd tehát a debreceni színházi élet lelkes patrónusa volt, akinek sorsát a a Színügyegylet által kiadott lap méltán kísérette figyelemmel.

Nem világos azonban, hogy a szept. 26-i (22.) számban mi lehetett megrovandó. Talán annak a közéleti rövid hírnek a zárlata, mely Erzsébet királynő felgyógyulását üdvözölte: „ohajtandó lett volna, hogy a felirat szabatosan szerkesztessék, s egyébről nem szólva ne neveztessek Debreczen polgármestere által »Császárnónk«-nek az, a ki maga »Magyarország királynőjé«-nek nevezi magát.” (184.) Csak nagy elfogultság sejteth a sorok között közjogi

protestumot, miszerint Ferenc József regnálása Magyarországon illegitim lenne; hivatalos részről való figyelmetlenségről lehet szó. Ezt erősíti, hogy a nov. 7-i számban megjelent hivatalos közleményben (l. alább) már nem szerepel a 22. szám citálása.

A Molnár-ügy mellett az okt. 17-i (25.) szám beszámol egy másik haditörvényszék elé állításról is, a következő megjegyzéssel: „Bármily félelmes dolog legyen is inter arma véleményt mondani: nekünk nem szabad elhallgatnunk, hogy az egész jelen volt polgárság tanuskodására alapított meggyőződésünk szerint nevezett urak, az árverezési kísérlet alkalmával nem hogy a népet ellenállásra, vagy az egyetlen árverezni kívánó bántalmazására izgatták volna, hanem a váddal ellenkezőleg éppen ők voltak azok, kik a népet zavarások és tettelegességtől visszatartóztatták; és ha elítéltetnek, (nem ismerjük azon §§-kat, melyek szerint a katonai törvényszékek ítélnek,) felemelt fővel mehetnek börtönbe.” Ezt a hiradást is illetlenségnek vélhette a rendőrség.

A nov. 7-én megjelent 28. szám hivatalos közleménnyel indul: „A cs. k. katonai kerületi és állomás-parancsnokságtól a Hortobágy 18, 23 és 25-dik számában előjövő – Mollnár, [!] Oláh, Harsányi, Rácz és Swaizer urak vétségeik felőli cikkek, a teljesített vizsgálat alapján igaztalan állításoknak és a tények elferdítésének nyilvánítottak, s közhírré tétetik, hogy ezen cikkek által a nyilvános rend és csend ellen felzigatás által elkövetett vétség ellen (§. 556. kat. b. t. k. illetőleg §. 390. polg. b. t. k.) a büntető eljárás a katonai kerületi törvényszéknél elrendeltetett.”

November végül kedvező fordulatot hozott: a lap erről egy „Hirdetmény”-ben számol be: „A cs. k. kerületi katonai és állomási parancsnokságtól közhírré tétetik, hogy az, az itteni mult hó 30. kelt rendelet folytán, a 'Hortobágy' szerkesztőség ellen, általános csend és rend elleni vétség miatt indított vizsgálat, e hó 5-dikén kelt legfelsőbb határozat továbbá f. hó 19. ó cs. k. Felsege kézírata és a nagyméltóságú cs. k. hadügyminisztérium f. hó 19. cs. k. 3893 sz. a. kelt rendelete folytán, melyszerint minden a polgári egyének ellen inditot[t] vizsgálatok megszüntetése rendeltetett, e hónap 22. megszüntetett.

Kelt Debreczen Novemberhó 23. 1862.

Prouvy
cs. k. Ezredes"

⁵ **Greguss Ágost urra** – Greguss a Kisfaludy Társaság titkára volt.

⁶ **jusson a mennyi jut** – Nincs adat arról, hogy kapott-e az egylet könyveket.

1548. Remellay Gusztáv – Arany Jánosnak (1862. november 10.)

K: MTAK Kt K 513/443. 2 fehér fol. 21,7×18,1 cm. 1–3. levél, 4. címzés:

Tekintetes

Arany János úrnak
tisz Pest

A 4. lapon kivágott pecsét helye és piros viaszpecsét darabjai. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 603.)

M: kiadatlan

- ¹ **Gyulay rólam irt** – „Arra, a mit a czikkiró az akadémia két harmadára mond, hogy a »nembánomság, hányavetiség, bagolyszeműség, lelkiismeretlenség képviselői« csak azt feleljük, hogy bármilyenek legyenek is azon meg nem nevezett urak, bizonyára nincs köztök oly gyöngye itéletű ember, ki Zilahy Károlyt oly nagy tehetségű kritikusként, Remellayt oly jeles novellistának és történelemíróként tartsa, mint a minőknek hirdeti őket a Szépművészetek Csarnokának nagy pipájú de kevés dohányu szerkesztősége.” (–g.: *A szép művészetek csarnoka*. SzF II. II. 22. sz. 1862. okt. 2. 351.)
- ² **kiknek lapjában (Atheneum [!]) hajdan irni tisztelet volt** – Az Athenaeum – az 1837–1843 között működő vezető sajtóorgánium – szerkesztői Bajza József, Toldy Ferenc és Vörösmarty Mihály voltak.
- ³ **öröm lesz reám nézve lapodban, eröm 's tehetségem egész megfeszítésével dolgozni** – A Ko-ban Remellay neve alatt nem jelent meg dolgozat.
- ⁴ **a nők névsorát illeti** – Homályos utalás Remellaytól: bizonytalan, hogy lehetséges előfizetőkről vagy az előfizetésre biztató, Remellay munkáját is propagáló hölgyekről van szó.
- ⁵ **a Hölgyfutár mint földolgozó társát mutatott be** – Remellay (Lauka Gusztávval együtt és a Bulyovszky Gyula távozása miatt ideiglenes szerkesztővé kinevezett Balázs Frigyes neve alatt) már az 1862. nov. 6-i, csütörtöki számban így szerepelt; majd decembertől csak Lauka maradt a főmunkatárs.

1549. Szemere Miklós – Arany Jánosnak (1862. november 10–11.)

K: MTAK Kt K 513/626. 2 fehér fol. 21,4×13,8 cm. 1–2. levél, 3. üres, 4. címzés:

Tekintetes Arany János Úrnak barátilag.
Ullői [!] út es [!] 3. pipautcza Pesten.
sarkán.

bérmentve.

A 4. lapon három postai bélyegző: **VELEJTE 11/11** és **PESTH 12/11** felirattal, a harmadik olvashatatlan; kék 10 krajcáros bélyeg. Az 1. lapon Gróf Sztáray Viktortól a nevek kék ceruzával aláhúzva (kivéve Erdélyi és Antalfi János). Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 608.)

M: kiadatlan

- ¹ **1862. november 10–11.** – a postai bélyegző tájékoztat a levélírás napjáról.

1550. Balogh Tihamér – Arany Jánosnak (1862. november 11.)

K: MTAK Kt K 513/36. 2 fehér, címeres **B. T.** nyomatos fol. 21,8×13,9 cm. 1. levél, 2–4. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 593.)

M: kiadatlan

Almási Balogh Tihamér (1838–1907): Almási Balogh Pál fia, Zoltán testvére. A nagykőrösi gimnázium egykori diákja, aki AJ biztatására kezdte el írói pályáját; 1865-ben befejezve orvosi tanulmányait, apját követve a homeopátia híve lett. Elsősorban elbeszélésekkel, tárcákkal jelentkezett, 1862 és 1865 között publikált a CsalKör, a FL és a Ko hasábjain. Kötetünk időszakában megjelent művei: *Népisme* (Pest, 1862), *Párhuzam a homeopathi és allopathia közt* (Pest, 1865).

¹ **minden időben bizton számolhat** – A Ko-ban Albin álnéven és Almási Tihamér néven publikált; az utóbbival két novellát: *Koszorú* (1865. 6. sz. 1865. febr. 5. 126–133.) és *Az utolsó nap* c. „novellette” (1865. 19. sz. 1865. máj. 7. 436–443.). Németh G. Béla szerint az „-i. -r.” szignó is (Almási) Balogh Tihaméré (AJÖM XII. 621.), „aki ez időben kezdte népszínműveit írni, és sokat forgott a Budai Népszínház körül”. „Almási Tihamér szerzősége mellett szól [...], hogy valamennyi kézikönyv, életrajzi összefoglalás, amelyek javarészt a kortársak adatai s a saját önéletrajzi közlései alapján nyugszanak, a K[oszorú] munkatársának mondják, holott nevével alig egy-két cikk jelent meg a lapban.” Ez jelentősen megnöveli a Ko-ban megjelent közlések számát: 1864-ben négyszer is megszólal a Budai Népszínház ügyében (1864. I. 10. sz. 1864. márc. 6. 235–238., 12. sz. márc. 20. 286–287., II. II. 8. sz. aug. 21. 190., 19. sz. nov. 6. 453.); 1865-ben a pest-budai dalárda első dalestjéről számol be. (1865. 13. sz. 1865. márc. 26. 307.)

1551. Vadnay Károly – Arany Jánosnak (1862. november 11.)

K: MTAK Kt K 513/1239. Fehér fol. 20,9×17,1 cm. 1. levél, 2. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 668.)

M: kiadatlan

Vadnay Károly (1832–1902): hírlapíró, 1856–1863 között a Hf, 1864–1893 között a FL szerkesztője (Tóth Kálmánnal); az Akadémia 1872-től levelező, 1900-tól rendes tagja. E korszakban megjelent művei: *A téli estékre* c. novelláskötet (Pest, 1862) és az *Eladó leányok* c. regény (Pest, 1864).

¹ **legalább félívnvi prózai munkát (elbeszélést vagy tárczaczikket) adni fogok** – 1863 első félévében két műve is megjelent a Ko-ban: Henry Murger elbeszéléseinek fordítása, *A bretagnei virágbokréta* (1863. I. 4. sz. 1863. jan. 25. 87–90.) és a *Csak játék volt* c. elbeszélés (1863. I. 14–15. sz. 1863. ápr. 5.

317–322., ápr. 12. 342–349.). A következő évtől Vadnay, a FL szerkesztőjeként, már nem küldött kéziratot.

- ² **a H[ölgy]futár január elseji számába beszélyt adjak** – Vadnay elbeszélése, az *Egy pillangó sorsa* négy részben jelent meg a lap azévi első számaiban. (Hf 1863. 1–4. sz. jan. 1., 3., 6., 8.)

1552. Mikó Imre – Arany Jánosnak (1862. november 10–15.)

K: MTAK Kt Ms 5/65. Fogalmazvány másolata, melynek a kézírata ismeretlen (1930-ban az Erdélyi Múzeum-Egyesület levéltárában, a Mikó-hagyatékban volt: Kristóf 1930).

M: Kristóf 1930. 152.

Válasz Arany 1862. nov. 9-i (1544.) levelére

- ¹ **nagy veszteség okozta sebeimet** – Mikó Imre egyetlen, Ádám nevű fia közeli halálára utal.
- ² **az első félévben bizonyosan küldeni fogok** – Mikó Imre írta, *A koszorú* címmel, a Ko első számának bevezető cikkét (1863. 1. sz. jan. 4. 1–3.); később viszont nem jelent meg az ő nevével munka (vö. 1544.).

1553. Podmaniczky Frigyes – Arany Jánosnak (1862. november 12.)

K: MTAK Kt K 513/430. 2 csontszínű fol. 24,2×18,1 cm. 1–2. levél, 3–4. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 602.)

M: kiadatlan

Podmaniczky Frigyes (1824–1907): 1859-től az Akadémia levelező tagja; 1861-től (majd 1865-től) országgyűlési képviselő. E korszak jelentős részében aszódi birtokán gazdálkodott. Elbeszélései és cikkei ekkor a FL-ban és a VadVers-ben jelentek meg; művei: *Egyetlen könnycsepp* (Pest, 1864), *A kék-szeműveges nő* (Pest, 1864).

- ¹ **politikai lapirodalommal cseréljem fel** – Társadalmi regényeinek többségét Podmaniczky korábban, az ötvenes-hatvanas évek fordulóján írta. Akadémiai székfoglalója: *A társadalmi regényről különösen a magyar társadalmi regény feladatáról* (BpSz 1861/XIII.).
- ² **munkáim egyikét kiadásra méltatja** – Két elbeszélése jelent meg a Ko hasábjain: *Liliom Eszter* (1864. I. 3–4. sz. 1864. jan. 17. 57–61., jan. 24. 77–84.) és *A varázs-hegedű* (1864. II. 21–22. sz. 1864. nov. 20. 487–493., nov. 27. 510–517.).

1554. Balogh Zoltán – Arany Jánosnak (1862. november 14.)

K: MTAK Kt K 513/37. 2 kék, virágmintás fol. 17,8×11,3 cm. 1–2. levél, 3–4. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 593.)

M: kiadatlan

(Almási) Balogh Zoltán (1833–1878): Almási Balogh Pál fia, Tihamér testvére. E korszakban költeményei a Hf-ban, VU-ban, Nf-ben, a FL-ban, a SzF-ben és a Ko-ban jelentek meg; kötete: *Balogh Zoltán költeményei* (Bécs, 1863).

¹ **melyek között az „Uj nemzedék” keletkezett** – Az Uj Nemzedék szerveződéseről a PN tárcája számolt be (1862. szept. 3. 202. sz.), Reviczky Szevér tájékoztató felhívását közölve (*Irodalmi csoportosulás*. Az Uj nemzedék és programja). Ebben Reviczky kifejtette, hogy bár korábban a Szépirodalmi Figyelő és AJ körül képzelte el az ifjú irodalmár nemzedék az összefogást, „de eme üdvös eszme végrehajtását a számarány egyrészt, másrészt a Szépirodalmi Figyelőnek különben is terjedelmes s gazdag erő-dotatioju volta tették majd feleslegessé, majd gyakorlatilag kivihetetlené.” Ezért az ifjak egy új lap alapítása mellett döntöttek. Végül az Uj Nemzedék 1862. szept. 16-án jelent meg, szépirodalmi és képes hetilapként., melynek felelős szerkesztője és tulajdonosa Balogh Zoltán lett. (*AJÓM* XII. 413–414.) AJ ebben a vállalkozásban korábbi terveinek (az irodalmi közeg csoportosítása saját irányítása, „preceptorsága” mentén) nemcsak kudarcát, de egyenesen ötletének elorozását látta. Tompának ezt írta 1862. szept. 24-i levelében (1491.): „Az ily öszpontosítás az én eszmém volt, rég pengetem, s tőlem lopta el, a szó betű szerinti értelmében az új nemzedék.” „Egy oly oklevélre volna szükségem, édes Miskám, melyet a közönség elé adhassak, s mely ily formán hangozzék: »Mi, ezek s ezek, a szépirodalom emelése, központosítása stb. tekintetéből, elhatároztuk, hogy lehető legjobb munkáinkkal ez s ez lapot fogjuk folyvást, azaz egymást felváltva, támogatni. Persze ez plágiumnak látszik az ÚJ NEMZEDÉK után, de nem az. Reményilem egyébiránt, hogy magából az új nemzedékből is eltororzok néhányat, ha nem is nyilvánosan.«”

² **szakadás is történt köztünk** – „Nyilatkozat. Alólirottak ezennel kijelentjük, hogy az 'Uj Nemzedék' című, Balogh Zoltán szerkesztése alatt megjelenő szépirodalmi vállalatól, mint a melynek jelen vezetése előre kifejezett irányunkkal össze nem egyezik: véglegesen visszaléptünk. Pest. oct. 22-kén, 1862. Beniczky Emil, Kormos Béla, Pauler Gyula, Reviczky Szever, Thaly Kálmán, Urváry Lajos, az 'Uj Nemzedék' volt belmunkatársai”. (PN 1862. 244. sz. okt. 23. *Különfélek.*)

³ **nevemet felajánlhatom** – A Ko-ban rendszeresen jelentek meg Balogh Zoltán munkái: *Saul* (1863. II. 5. sz. 1863. aug. 2. 102.), *Csermák* (1864. I. 5. sz. 1864. jan. 31. 100–101.), *Elátkozott kor* (1864. II. 14. sz. 1864. okt. 2. 315–316.), *Szellemvilág és Örök s mulandó* (1865. I. 24. sz. 1865. jún. 11. 555.) c. költeményei. Hozzászólása: *Észrevételek Ormós Zsigmond cikkeire a 'Széchenyi-szobor' ügyében* (1863. I. 13. sz. 1863. márc. 29. 307–308.).

- ⁴ **többi hozzám czimzett levelet kézbesíttem** – Ezek valószínűleg az *Új Nemzedék* AJ által megkeresni szándékozott munkatársaihoz szóltak.

1555. Szabó Károly – Arany Jánosnak (1862. november 14.)

K: MTAK Kt K 513/461. 2 fehér, címeres, **ÁLDÁS HAZÁNKRA** nyomatos, szakadt, ragasztott fol. 22,8×14,5 cm. 1–3. levél, 4. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 603.)

M: kiadatlan

Szabó Károly (1824–1890): ekkor az Erdélyi Múzeum-Egylet könyvtárosa és a kolozsvári ref. kollégium görögnyelv-tanára. Történeti és bibliográfiai kutatásai egyaránt nagy jelentőségűek. Korszakunkban megjelent művei: *Magyarország történetének forrásai* (Pest, 1860–1864), *Erdélyi történelmi adatok* (Kolozsvár, 1862), *Attila-mondák* (ford., Pest, 1863), *Az erdélyi múzeumi könyvtár többszörös példányainak jegyzéke* (Kolozsvár, 1863), *Attila és utódai történelme a magyarok Európába telepedéseig* (ford., Kolozsvár, 1865).

¹ **sic vos non vobis** – Így ti, de nem magatoknak... (lat.). Az ifjabb Tiberius Claudius Donatus Vergilius-életrajzából. Az anekdota szerint Bathyllus füz-fapoéta zsebelte be azt a jutalmat, ami az Augustus császárt dicsőítő, ismeretlen szerzőtől származó distichonért járt. Vergilius e sorról leplezte le a csalót, s a homályos értelmű sort magyarázatként négy pentameterből álló verssé egészítette ki.

² **emancipáltad** – felszabadítottad (lat.)

³ **Heltai 1552-diki igen igen ritka könyvecskéjének ismertetését** – Ez a mű feltehetően a *Heltai Gáspár dialogusa a részegségről és tobzódásról* (1552): *a magyar társadalom lelki és anyagi válsága a reformáció korában* című lehetett, de a Ko-ban nem jelent meg az ismertetés. – Az Akad. Ért. 1891. 498–501., ahol Szabó Károly cikkeinek felsorolása található (124 db), nem hoz dolgot Heltai Gáspárról.

⁴ **új évre bizonyosan beküldöm** – Szabó Károly 1863. jan. 3-án így panaszkodik Gyulainak: „Arany lapjába az ígért czikkel elkéstem: de egy hét alatt felküldöm. Tudom, hogy effélére úgy sem nagy szükségtek van. Ha van nem sokat használ a lapnak, ha elmarad, nem sokat árt. [...] Ti lássátok, mit tesztek vele. Kiállja-é a publicum a tudomány szagát?” (Vértesy 1914. 232.; *GyPLev* 443. 492.)

⁵ **historiás énekekről** – Ezekről nem jelent meg ismertetés a lap hasábjain.

⁶ **homoeopathicus** – Hasonszenvi gyógymód alkalmazója (gör.)

⁷ **bátran félre dobhatod** – Szabó Károly nevével két dolgozat jelent meg a Ko-ban: *Az enlakai egyház ősz székely betűkkel irt fölirata* (1864. I. 22. sz. 1864. máj. 29. 522–523. és *Szilágyi és Hagymási* (1864. II. 9. sz. 1864. aug. 28. 211–213.).

- ⁸ **Ha részemre egy előfizetési ívet küldesz, lelkiismeretesen rajta leszek, hogy lehetőleg betöltessem** – Az ív megérkezett, azonban Szabó Károly csak néhány előfizetőt tudott gyűjteni. Erről Gyulaihoz is ír 1862. nov. 27-én: „Az Arany lapjára gyűjtném az előfizetést, ha más ügyesebbek el nem horgásznák előlem. Hihetőleg te küldtél ide annyi gyűjtő ívet, hogy egyik gyűjtő a másikat akarja elfogni. De így is csak rajta leszünk, hogy Kolozsvár rangjához illeően viselje a maga képét.” (Vértesy 1914. 231., *GyPLev* **434**. 479.)
- ⁹ **külön írni részint restellek** – 1862. nov. 27-én küld néhány fordítást Anakreontól, de kéri Gyulait, hogy AJ az eredetikkel való egybevetéséig és jóváhagyásáig ne tegye be. 1863. jan 3-i levelében már maga is a darabok gyengességét vallja, és kihagyásukat kéri (Vértesy 1914. 230–233., *GyPLev* **434**. 478., **443**. 492.) A *Részvét könyvében* nem jelent meg tőle munka (1863).
- ¹⁰ **Sasku Károly** – (1806–1869): az akadémiai kiadványok korrektora
- ¹¹ **a Hunyadiak korából** – *Hunyadiak kora Magyarországon*; Teleki József (az MTA első elnöke, Erdély utolsó kormányzója) munkájának utolsó darabját halála után (1855) Szabó Károly rendezte sajtó alá, mely munkálatok rendkívül lassan zajlottak. L. még az **1808.** sz. levél jegyzetét.
- ¹² **revisio** – a hibák javítására szolgáló nyomdai levonat (lat.)
- ¹³ **„Vad rózsák”** – Kriza János székely népköltészeti gyűjteménye 1863-ban jelent meg Kolozsvárt.
- ¹⁴ **Széptani remekírók I. kötetét** – Ezt a Kisfaludy Társaság 1846-ban (majd 1875-ben) adta ki és a következő műveket tartalmazza: Arisztotelész: *Poétika* (ford. Hunfalvy Pál), Horatius: *Levél a Pisókhhoz a költészetéről* (ford.: Czuczor Gergely), Longinus: *Értekezés a fenségéről* (ford.: Kis János) és Anaximenes: *Retorika* (ford. Kis János).
- ¹⁵ **casusáért** – esetért, ügyért (lat.)
- ¹⁶ **vexálással** – zaklatással (lat.)

1556. Arany János – Tompa Mihálynak (1862. november 16.)

K: MTAK Kt K 513/1164. 2 fehér, **ARANY JÁNOS** vízjeles, bal felső sarkában nyomatos fol. 23,7×15,1 cm. 1–3. levél, 4. üres. A 3. lapon ceruzával jegyzések: „Klopodics, Gyulai, Szentiványi” egymás alatt, illetve <viktor> <„Icarus aug. 29. 862.”>. Valószínűleg Tompa feljegyzése (vö. az **1577.** sz. levél első bekezdését, utalással az *Ikarus* című versére). Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 666.)

M: *AJLI* II. 232–234. (kihagyással)

Válasz Tompa 1862. okt. 22-i (**1505.**) és 29-i (**1513.**) levelére

¹ **az a szíves részvét, melylyel lapom ügyét felkaroltad** – l. az **1494.** és **1505.** sz. levelet

- ² **praenumeransom** – előfizetóm (lat.)
- ³ **Sz.[emere] Miklóstól is kaptam 15–20 nevet** – l. az **1549.** sz. levelet
- ⁴ **a figyelői replicám** – Ebben ismerteti Szemere Sárospatakon, magánkiadásban megjelent, Brassainak szóló válaszát (*Válasz Brassai Ismerettyűjére*), s egyúttal meg is védi magát. SzF II. II 24. sz. okt. 16. 373–375.
- ⁵ **arra mégis alkalmas lehetett, hogy egy oly érzékeny kedélyt, mint az övé, újra felizgasson** – Erről tanúskodnak Szemere Tóth Endréhez írott sorai is: „Arany újra rútul viselte magát erányomban – védelmében. Egyik mondatomat *hamisan* idézi, a’ másikat, mit kihagytam, s miről csak ő s én tudtunk, *közzé teszi*. Ez aztán valóságos perfidia. Miska Lévay s valamennyi szüreti barátom ellene volt szándékommak, hogy válaszoljak; de czáfomnak nem leheté elmaradnia, mert a ránk fogott ténynek elhallgatása, annyi mint annak bevállása. Én tehát válaszoltam, de mindaddig sem jelent meg. Megbízottamat fölkértem, hogy kezdve a Pesti Naplón kísértse meg adását más lapoknál is. Ugy’ e szép barátai a nyilvánosságnak ezen urak! Megtámadtatol, de nem igazolhatod magadat. Ez aztán a’ gyönyörű.” (Perényi 1934. 268.)
- ⁶ **melyet nála irtál** – l. **1513.**
- ⁷ **irt mégis** – l. 1862. nov. 10-i levelét (**1549.**)
- ⁸ **A sajtó emberül megtette a magáét** – A PN *Különfélék* rovatában hosszan számol be a váltásról, előbb a SzF-ben található szerkesztői nyilatkozatot idézve, majd kommentálva a hírt: „Mi a ’szépirodalmi Figyelő’ben eddigi pályája folytán is igen sok szépet és izlésnemesbitőt találtunk, ennél fogva őszintén fájjaljuk, hogy e jeles lapot két havi időköz alatt is nélkülöznünk kell. Miután azonban szerkesztőjének fentebbi nyilatkozatából az ideiglenes felfüggesztés szükségességéről meggyőződünk: nem marad egyéb hátra, minthogy örömmünket fejezzük ki az új életre kelendő lap tartalmi és terjedelmi meg bővítése felett, óhajtván, hogy olvasó közönsége is azon mértékben szaporodjék. Programját nem mulasztandjuk el annak idején megismertetni olvasóinkkal” (1862. 240. sz. okt. 18.), emellett hosszabb cikkben buzdítja előfizetésre olvasóit, közölve AJ felhívásának teljes szövegét is (Uo. 1862. 259. sz. nov. 11.).
- ⁹ **Tőled mindenestre ohajtok akkorra egy hatalmas verset** – A Ko első számában Tompa *Ikarusa* jelent meg (Ko I. 1. sz. 1863. jan. 4. 6–7.).
- ¹⁰ **Lukácsy contóját** – l. az **1484.** sz. levelet
- ¹¹ **Lévay is** – Ő augusztusban járt Pesten, amíg AJ Szliácson kúrálta magát.
- ¹² **leveleket [...] tele picturával és blikturával** – Szójáték: Blick (tekintet, kilátás; né.). Utalás az 1850-es levélváltásra, melynek során lerajzolták házukat és kertjüket (*AJÖM* XV. **249.** 294–297. és **253.** 301–302.). Vö. még *AJÖM* XVII. **1007.** 194

¹³ **Non ego vos posthat [...]** – Vergilius-idézet az I. eklogából: „Már lepihenve, mohos barlangomból sose látom, / messzi tetőknek mint függők tövises meredélyén” (Lakatos István ford.).

¹⁴ **a szalánczi vártorony erkélyén sétálni** – 1855. aug. 22.–szept. 21. között AJ családostul Tompánál nyaralt; ekkor ismerkedett meg Szemere Miklóssal és tettek kirándulást a környék alább felsorolt helyein. (AJÖM XVI. 743. 615., 1050.)

1557. Imre Sándor – Arany Jánosnak (1862. november 16.)

K: MTAK Kt K 513/233. 2 csontszínű fol. 22×13,8 cm. 1. levél, 2–4. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 597.)

M: kiadatlan

Imre Sándor (1820–1900): 1858-tól az Akadémia levelező, 1879-től rendes tagja; e korszakban a magyar nyelv és irodalom tanára a debreceni ref. kollégium gimnáziumában és teológiai karán. Értekezései AJ folyóiratai mellett a SpFüz-ben jelentek meg; műve: *A magyar irodalom és nyelv története* (Debrecen, 1865).

¹ **Koszorú számára feljuttatni** – Imre Sándor két főcikke: *Kazinczy költészete* (Ko 1863. I. 10–11. sz. 1863. márc. 8. 217–221., márc. 15. 241–245.) és *Az irodalom és a társadalmi viszonyok* (1864. I. 11–16. sz. 1864. márc. 13. 241–244., márc. 20. 265–269., márc. 27. 289–292., ápr. 3. 313–316., ápr. 10. 337–340., ápr. 17. 361–364.), valamint I. S.: *Kazinczy Ferencz négy levele* (1864. II. 22. sz. 1864. nov. 27. 520–522.).

1558. Tanács Márton – Arany Jánosnak (1862. november 16.)

K: MTAK Kt K 513/748. 2 fehér fol. 21,9×13,9 cm. 1. levél, 2–4. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 611.)

M: kiadatlan

Tanács Márton (?–1888): váci polgárcsalád sarja, aki piarista rendi tanítóként kezdte pályáját, majd a szabadságharc után kivált a rendből. Vácott aljegyző, majd városi tanácsos lett, aki műkedvelő irodalmár volt elbeszéléseivel.

¹ **pártolókat gyűjteni** – Erről nem maradt fenn adat.

² **közremunkálkodásomat is felajánlom** – 1863-ban egy, 1864-ben két elbeszélése jelent meg a Ko-ban: *A költőnő* (1863. I. 22–26. sz. 1863. máj. 31. 514–519., jún. 7. 535–540., jún. 14. 560–564., jún. 21. 581–587., jún. 28. 606–611.), a *Pütkösdí királyság* (1864. I. 1–2. sz. 1864. jan. 3. 9–13., jan. 10. 29–38.), illetve *A bosszu* (1864. II. 7. sz. 1864. aug. 14. 149–159.). Szinnyei szerint 1865-ben is jelent meg munkája, amit nem igazol a folyóirat tartalomjegyzéke.

1559. Szilády Áron – Arany Jánosnak (1862. november 17.)

K: MTAK Kt K 513/645. 2 fehér **SZILÁDY ÁRON** nyomatos fol. 22×14,2 cm. 1. levél, 2–4. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 608.)

M: kiadatlan

Szilády Áron (1837–1922): Nagykőrösön Arany tanítványa. Ref. lelkész; 1861-től az Akadémia levelező, 1876-tól rendes tagja, 1867-től a Kisfaludy Társaság tagja. 1862-től Kiskunhalason helyettes, majd 1863 januárjától rendes lelkész. Cikkei a SzF-ben, a Ko-ban, az AkÉrt-ben és a Protestáns Képes Naptárban jelentek meg. L. *AJÖM XVII.* 986–987.

¹ **Múlt hó elején szóval tett ígéretemet** – Szilády ekkor Pesten járhatott.

² **örömet fogok közreműködni** – Keleti (török és perzsa) versfordításokat küldött: négy népdal a *Medsmúa'i sarkiból* (azaz dalgyűjteményből), *Török népdalok* címmel (Ko 1863. 9. sz. 1863. márc. 1. 204.); hat darab *Sz'adi dalaiból* (1863. II. 3. sz. 1863. júl. 19. 61–62., 26. sz. dec. 27. 612–613.), továbbá: *Antara életéből* c. arab elbeszélésből részletek (1864. I. 22. sz. 1864. máj. 29. 516–517., 24. sz. jún. 12. 566–568.); *Dsami verseiből* és *Hafiz dalaiból* (1865. 8. sz. 1865. febr. 19. 182–183.; az utóbbiból: 20. sz. máj. 14. 469.).

1560. Tóth Kálmán – Arany Jánosnak (1862. november 17.)

K: MTAK Kt K 513/1237. 2 fehér fol. 21,3×17,1 cm. 1. levél, 2–3. üres, 4. címzés:

T. c. Arany János urnak. [egyb.]

A 4. lapon feltört piros pecsét, **T Kálmán** felirattal; Arany László írásával [?] (kék ceruzával): **Tóth K.** Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 668.)

M: kiadatlan

Tóth Kálmán (1831–1881): költő, hírlapíró, szerkesztő; 1860-tól a Kisfaludy Társaság, 1861-től az Akadémia levelező tagja. A Bolond Miskát és a FL-at szerkesztette; a szépirodalmi lapok többségében jelent meg tőle költemény.

¹ **a „Koszoru” munkatársaul** – *Nyilt levél Gyulai Pálhoz* (Ko I. I. 23. sz. 1863. jún. 7. 549.): ebben a BolM-ban megjelent szövegét bíráló Gyulaival szemben védekezik; költeménye: *Lengyel anya* (Ko 1865. 7. sz. 1865. febr. 12. 148.).

² **expedítor** – intéző (lat.)

³ **egy ilyent ajánlani** – Az ismeretlen személy minden bizonnyal a Hf-nál teljesített szolgálatot.

⁴ **mint beköszönőt fogom felolvasni** – A Kisfaludy Társaság 1863. febr. 6-i ünnepi ülésén Tóth Kálmán az *A mit isten végzett* c. legendáját olvasta fel.

1561. Arany János – Ormós Zsigmondnak (1862. november 18.)

K: MTAK Kt Ms 4516/49. Fénykép-másolat. Az eredeti magántulajdonban van – Sáfrán Györgyi kiadást előkészítő cédulája szerint Szentgyörgyi Mária birtokában. 1965-ben a temesvári Állami Levéltár Ormós-gyűjteményében volt található. (Benkő 1965.)

M: Benkő 1965. 173–174.

¹ **czikkkel megörvendeztetne a szépművészetek köréből** – Ez meg is történt; l. az **1540.** sz. levél jegyzeténél.

1562. Arany János – Révész Imrének (1862. november 18.)

K: TtREL I. 25. a. 1./ 97. 2 fehér, (koronás, két oldalán orozslánnal és unikor-nissal) nyomatos, **ARANY JÁNOS.** vízjelű fol. 22,9×14,9 cm. 1. levél, 2–4. üres. Címzés nincs. Az 1. lap tetején ceruzával: **437**, piros ceruzával: **97**, illetve körpecsét: **A Tiszántúli Református Egyházkerület Levéltára.**

M: Scheiber 1973. 259.

Válasz Révész Imre 1862. nov. 3-i (**1533.**) levelére

¹ **valamit dolgozni és küldeni sziveskedjék** – A Ko-ban Révész Imre névvel nem jelent meg munka.

² **sajtóviszony tekintetbe vételét kérem** – 1862. nov. 3-i levelében (**1533.**) Révész élesen bírálja a kordivatot: „megvallom, hogy miután azon francia-osztrák civilizationak, mely különösen Mária Therezia korától kezdve folyvást mérgezi a nemzet műveltebb osztályának erkölcsseit, határozott ellensége vagyok”. AJ talán emiatt intette óvatosságra Révészt a Ko-ba szánt dolgozataira gondolva.

1563. Arany János – Szilágyi Sándornak (1862. november 18.)

K: MTAK Kt K 513/726. 2 fehér, (koronás, két oldalán orozslánnal és unikor-nissal) nyomatos fol. 23,7×15 cm. 1–2. levél, 3–4. üres. Címzés nincs. A 4. lap alján AJ írásával tollal: **Szilágyi. S.** Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 610.)

M: *AJLev* 542–543.

¹ **irj valamit** – A *Bethlen Gábor udvara* c., aláírás nélküli cikk elképzelhető, hogy Szilágyi Sándortól való, mert egyrészt megfelel az itt kért népszerűsítő feltételeknek, másrészt pedig az ő stílusára emlékeztet. (Ko 1863. I. 3. sz. jan. 18. 67–69.)

² **méltán viselje a hist.[ória] képét Brassai szerint** – Brassai a *Mégis valami a fordításról* c. hosszú fejtegetésében helytelennek, magyartalannak tartotta a *gondvisel, pátfogol, kárpótól, képvisel* stb. kifejezéseket, a nyelvújító szándék

túlzásainak, germanizmusoknak tartva őket: SzF I. 31. sz. 1861. jún. 6. 482–483.

³ **Macaulay** – Macaulay, Thomas Babington (1800–1859), angol történész, az Akadémia külső tagja; I. *AJÖM* XVI. 1181.

⁴ **filumot** – csoportosítást (lat.)

⁵ **gruppe-ot** – csoportot (né.)

1564. Gáspár János – Arany Jánosnak (1862. november 18.)

K: MTAK Kt K 513/113. 2 csontszínű fol. 21,8×14,2 cm. 1–4. levél. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 595.)

M: Aknay 2003. 58–59.

Gáspár János (1816–1892): a nagyenyedi ref. tanítóképző főigazgatója, aki elsősorban pedagógiai és a gyermekirodalom körébe tartozó műveket írt. Ebben a korszakban népiskolai olvasókönyve jelent meg a protestáns népiskolák alsó osztályai számára (1865).

¹ **Schulmeistereknék** – iskolamestereknek (né.)

² **kedveskedhetem Koszorudnak** – Gáspár János nevével nem jelent meg munka a Ko-ban.

³ **ultima Thulén** – Messze északon, az Atlanti-óceánban fekvő sziget, Izland vagy Skandinávia egy része, amelyet Kr. e. 330. k. Pytheas fedezett fel, s a térképen a sarkvidékre helyezte. – Ultima Thule: a szárazföldünk legészakibb pontja; átvitt értelemben a Föld legtávolabbi zuga.

⁴ **ismertetni, ajánlani kötelességemnek ismerem** – Ezt az is alátámasztja, hogy AJ egyik szerkesztői üzenetében így köszöni meg Gáspár munkáját: „**N.Ényedre G. J. urnak.** A lap megindulása bizonyítja, hogy a küldött pénzeket kaptuk. Szives köszönet a buzgó fáradozásért.” (Ko 1864. II. 2. sz. 1864. júl. 10. 48. *AJÖM* XII. 255., 579.)

⁵ **Szépír.[odalmi] Figyelő eddigi árán** – A SzF félévi ára 5 Ft volt, a Ko-é pedig 6.

⁶ **Gyulai Pali barátunkhoz szóló levélkét** – A levél, melyet AJ eljuttatott a címzetthez, ismeretlen, Gyulai csak 1862. dec. 19-én írt rá választ. (*GyPLev* 439. 485.)

1565. Arany János – Szász Károlynak (1862. november 19.)

K: MTAK Kt K 513/595. Fehér, (koronás, két oldalán oroslánával és unikornissal) nyomatos fol. 23,7×15 cm. 1–2. levél. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 607.)

M: kiadatlan

¹ **sine qua non** – elengedhetetlen feltétel (lat.)

- ² **Krimhild perpatvara** – Szász Károly még 1862 szeptemberében elküldte Hebbel *Niebelungénekéből* készült fordítását, amely nem a SzF-ben, hanem a Ko-ban jelent meg (I. I. 20. sz. 1863. máj. 17. 460–464.).
- ³ **szeretnék elébb „eredetít” adni** – Először Szász Károlynak *A lámpa* című költeménye jelent meg (Ko I. I. 2. sz. 1863. jan. 11. 31–32.).
- ⁴ **dolgoznod kellene valamit a prózai részbe is** – Szász Károly nevével nem jelent meg ilyen munka.
- ⁵ **nagy munkát küldöttél a Szemlébe (Firdusiról?)** – Szász Károly a perzsa Firdauszi *Sahnámé* című eposzáról írt értekezése a BpSz 1864. 20. és 21. kötetében jelent meg (334–380., 100–175.). Firdauszi (azaz Abú’l Qászem Manszúr, 935 k.–1025 k.) 980 és 1010 között keletkezett főműve a világ teremtésétől a 7. századig mutatja be a történelmi eseményeket.
- ⁶ **restantiája** – hátraléka (lat.)
- ⁷ **computust tenni** – kiszámítani (lat.)
- ⁸ **büджет** – költségvetés (fr., ang.)
- ⁹ **vetitum** – tilos (lat.)
- ¹⁰ **Benedek tábornagykint: „nem kell elveszítni a reménységet”** – Benedek Lajos (1804–1881): császári hadvezér. Az 1859-es olasz–francia–osztrák háborúban egységével sikeresen állt helyt az egyébként vereséggel végződő solferinói csatában a túlerőben lévő szárd–piemonti seregrész ellen. Tábornagyként 1860-ban Magyarország irányításával bízták meg, de a közhangulatot nehezen sikerült lecsendesítenie. 1866-ban a porosz–osztrák háború idején a császári csapatok főparancsnoka lett, de a vereség megtörte katonai pályáját és a porosz győzelem bűnbakja lett. – Idézett szavai a solferinói csatához kapcsolódhatnak.
- ¹¹ **Kisfaludy-társaság nagy gyűléséről** – Az 1863. febr. 6-án tartott gyűlésen Szász Károly *Zrinyi a költő* (Ko 1863. I. 8. sz. 1863. febr. 22. 173–175.) c. verses elbeszéléséből olvasott fel. Rajta kívül Lévy József *A szép nyilvánulása* c. székfoglaló értekezése (Ko 1863. I. 1863. 7–9. sz. 1863. febr. 15. 145–148., febr. 22. 169–173. márc. 1. 193–197.) és Tóth Kálmán *A mit isten végzett* c. legendája hangzott el.
- ¹² **a havi gyűlés rám bizta: november végére terjeszszem elő programját: s eddig egy lelket sem kaptam, a ki hajlandó volna föllépni** – A Kisfaludy Társaság 1862. okt. 30-i rendes ülésének jegyzőkönyvéből: „<Közeledvén> A jövő évi febr. 6-dikán tartandó közgyűlésre <nézve> nézve a társaság fölkéri az igazgatót, terjeszszem a legközelebbi ülés elé egy előleges javaslatot.” (MTAK Kt Ms 5767.)
- ¹³ **parentatio** – emlékbeszéd, búcsúztatás (lat.)
- ¹⁴ **Talán még Toldyt rá lehetne birni, készítse el a Vörösmarty parentatióját, melyet tavaly ígért** – Toldy Ferenc nem készült el ezzel, bár a nov. 27-i

jegyzőkönyv még úgy szólt, hogy Toldytól „némi ígéreteket” kapott az emlébeszédre Vörösmarty fölött, „ha ideje engedi”. (Uo.)

¹⁵ **Jókainak elég volt a tavalyi** – Az 1862-es nagygyűlésen Jókai *Bábel* című művét olvasta fel.

¹⁶ **strupirt** – struppiert: agyonhajszott (né.)

¹⁷ **Ács Zsigmond behozta a Velencei Kalmárt** – Ács Zsigmond (1824–1898): műfordító. Nagykőrösön együtt tanított AJ-sal, majd szülőfalujában, Laskón lett ref. lelkész. Főleg spanyol és angol költeményeket és francia regényeket fordított; részt vett a Shakespeare-fordításban (*Velencei kalmár*, *Hamlet*, *Sok zaj semmiért*). – A Kisfaludy Társaság 1862. ápr. 24-i ülésén még a darab visszaküldése mellett döntöttek (AJ és Lukács Móric volt a két bíráló), de már ekkor javasolták a megjelölt javítások elvégzése esetén a fordítás felvételét. A Társaság ezt a javaslatot el is fogadta, így: „Az igazgató bemutatta Shakespeare 'Velencei kalmár'ját, melyet a fordító, Ács Zsigmond [Zsigmond – Z V-ből jav.] úr a bírálók megjegyzései alapján kijavítva [kijavított-ból jav.], újólág beküldött. Az igazgató nem tartja szükségesnek, hogy a <munka> fordítás mely most már sokkal inkább megfelel az esztétikai igényeknek s több helyt sikerültnek is mondható, újólág bírálat alá bocsátassék, <...> s azt hiszi, hogy a Shakspeare kiadásba fölvehető” A Kisfaludy Társaság 1862. nov. 27-i ülésének jegyzőkönyvéből (MTAK Kt Ms 5767.)

¹⁸ **hát a te fordításaid miben vannak** – A Shakespeare-fordítás munkálatai során Szász Károly nyolc darabot ültetett át magyarra (*Othello*, *Téli rege*, *II. Rikárd király*, *Macbeth*, *Antonius és Kleopatra*, *VIII. Henrik*, *Romeo és Júlia*, *Vihar*).

¹⁹ **Maecenás** – Tomori (Teodorovics) Anasztáz (1824–1894): író, mecénás. 1854–1855-ben Nagykőrösön matematikát tanított AJ kollégájaként, majd miután nagyobb örökség birtokába jutott, a tanítással felhagyott, s vagyona egy tekintélyes részét művészeti, főleg irodalmi célokra fordította. Ő finanszírozta az első teljes magyar Shakespeare-fordítást, amely a Kisfaludy Társaság gondozásában jelent meg 1864–1878 között. L. *AJÖM* XV. 909.; *AJÖM* XVI. 1214–1215.; *AJÖM* XVII. 666.

²⁰ **Forderung** – követelmény, elvárás (né.)

²¹ **importunus** – alkalmatlankodó, terhes (lat.)

1566. Arany János – Csaplár Benedeknek (1862. november 20.)

K: PMKL Csaplár Benedek hagyatéka N 186 (raktári szám: V 54/31/35a). Fehér fol. 23,7×15 cm. 1. levél, 2. üres.

A 2. lap alján grafittal: **1862. nov. 20.** tollal: **Csaplár B.**

M: kiadatlan

Válasz Csaplár Benedek 1862. okt. 30-i levelére (1514.)

¹ **a Figyelőben megfordult Árpádfi-t választanám** – Csaplártól Árpádfi G. álnéven jelent meg főcikk, *A szellemi fásultság* címmel (Ko 1864. I. 6–7. 1864. febr. 7. 121–125., febr. 14. 145–149.).

² **valami dolgot még december folytán küldeni** – Csaplárnak a meginduló Ko-ban csak 1864-ben jelent meg említett dolgozata.

1567. Bajza Jenő – Arany Jánosnak (1862. november 21.)

K: MTAK Kt K 513/35. Fehér fol. 21,2×17,1 cm. 1. levél, 2. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 593.)

M: kiadatlan

Bajza Jenő (1840–1863): Bajza József fia. A már ekkor súlyos beteg költő műveit a SzF, a VU, Növ és az ÚMMúz publikálta.

¹ **csekély erőmhöz képest támogathatni** – Bajza Jenő *Zách Feliczián* c. drámájának *IV. László* c. mutatványát a SzF-nek küldte meg (II. II. 16. sz. 1862. aug. 21. 251.); a Ko-ban viszont már nem jelent meg munkája.

1568. Dux Adolf – Arany Jánosnak (1862. november 21.)

K: MTAK Kt K 513/96. 2 fehér fol. 21,7×14,5 cm. 1. levél, 2–4. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 594.)

M: kiadatlan

Dux Adolf (1822–1881): bölcséleti doktor, a Kisfaludy Társaság tagja (1867); a Pester Lloyd főmunkatársa; Petőfi, Arany, Katona, Eötvös, Jókai, Gyulai műveinek németre fordítója (1861-ben jelent meg a *Katalin* és a *Keveháza* fordítása). E korszakban megjelent munkái: *Ungarische Dorfgeschichten* (Bécs és Lipcse, 1862 – fordítás Eötvöstől), *Frauen vor dem Spiegel* (Pest, 1864 – Gyulai Pál *Nők a tükrök előtt* című művének fordítása).

¹ **nagyobb dolgozataimat vagy kisebb jegyzeteimet** – Nincsen tőle aláírt vagy rá jellemzően szignózott (A. D. vagy D. A.) dolgozat a Ko hasábjain, bár ez a kisebb, főleg németből fordított vagy átvett, névtelen ismertetések, dolgozatok közt felbukkanhatott. Elképzelhető, hogy Dux írása a *Német lantos költők 1850 óta* c. szöveg, -x szignóval (1865. 11. sz. 1865. márc. 12. 260–261.); gyanús *A kalap* c. ismertetés németből, x-y. szignóval (1865. 16. sz. 1865. ápr. 16. 380–381.); továbbá *Az illatszerek* című, melynek forrása ismeretlen, de vélhetően német eredeti (1863. I. 15. sz. 1863. ápr. 12. 357–358.); illetve a *Skót és schweizi népköltészet*, amely szintén németből került átültetésre (1864. II. 9. sz. 1864. aug. 28. 213.). A két utóbbi írás végén -x. szignó található, akárcsak a *Nemzeti Színház* rovat egyik írása alatt 1865. 9. sz. 1865. febr. 26. 211–213.).

1569. Nagy Péter – Arany Jánosnak (1862. november 22.)

K: MTAK Kt K 513/413. Csontszínű fol. 22×14,4 cm. 1. levél. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 602.)

M: kiadatlan

Nagy Péter (1819–1884): ref. pap, majd püspök, 1855–1862 között a Kolozsvárra helyezett nagyenyedi teológiai főiskola tanára, 1864-ben főjegyzővé választották; a Ko rendszeres munkatársa volt, elsősorban fordításokkal és elbeszélésekkel.

¹ **küldöm e pár cikket** – Nagy Péter r. szignóval a következő fordításokat küldte a folyóiratba: *A végzet (Szerb népmese)* (Ko 1863. I. 1. sz. 1863. jan. 4. 13–16.); *A kis tánczmester (Kavanagh után.)* (1863. I. 13. sz. 1863. márc. 29. 298–306.).

² **többel is fogok szolgálni** – Angol elbeszélések fordításai és más nyelvekből átvett ismertetései is rendszeresen megjelentek a Ko-ban: *A tanár kalandja* (1863. II. 3. sz. 1863. júl. 19. 62–65.); *Livius elveszett könyvei* (1863. II. 12–14. sz. 1863. szept. 20. 276–280., szept. 27. 300–304., okt. 4. 324–328.); *Budai népszínház* (1863. II. 18. sz. 1863. nov. 1. 429. – bár ezt a cikket a később – 1864-ben – -i. -r. szignójú szerzőhöz is lehet kapcsolni, aki szintén a Népszínházról szemlézett); *Az óhitű szakácsné* (1864. I. 1. sz. 1864. jan. 3. 15–17.); *Falsen János* (1864. I. 4–5. sz. 1864. jan. 24. 85–88., jan. 31. 108–112.); *Homburg* (1864. I. 6. sz. 1864. febr. 7. 137–139.); *Mrs. Archie* (1864. I. 20–21. sz. 1864. máj. 15. 469–473., máj. 22. 493–498.); *A segéd mérnök* (1864. II. 1–2. sz. 1864. júl. 3. 12–15., júl. 10. 37–40.); *A három ostoba* (1864. II. 9. sz. 1864. aug. 28. 209–211.); *A nagymama* (1864. II. 10. sz. 1864. szept. 4. 234.); *Szamojéd népmesék* (1864. II. 18. sz. 1864. okt. 30. 424–426., 20. sz. nov. 13. 471–472., 21. sz. nov. 20. 496–498.); *Köszemü Mournivale* (1865. I. 1–2. sz. 1865. jan. 1. 13–19., jan. 8. 38–41.); *Madame de Monferrato* (1865. I. 10–11. sz. 1865. márc. 5. 228–232., márc. 12. 253–256.); *Medusa* (1865. I. 23–26. sz. 1865. jún. 4. 542–546., jún. 11. 565–570., jún. 18. 588–593., jún. 25. 613–618.).

1570. Szász Károly – Arany Jánosnak (1862. november 22.)

K: MTAK Kt K 513/546. Fehér fol. 22,7×14,3 cm. 1–2. levél. Címzés nincs. Az 1. lapon a kéziratári jelzet mellett ceruzával: **1862 nov 22.** Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 606.)

M: kiadatlan

Válasz Arany 1862. nov. 19-i (**1565.**) levelére

- ¹ **Valami prózát kapsz** – A Ko 1863. első félévi számaiban nem jelent meg próza Szász Károly nevével.
- ² **Kisfaludy társaság N[agy]gyűlésére nem lennék én hajlandótlan** – Szász Károly a *Zrínyi a költő* c. verses elbeszéléséből olvasott fel részletet.
- ³ **A Kisfaludy társaság N[agy]gyűlésére nem lennék én hajlandótlan most is** – Az 1862-es nagygyűlésen a *Lorándfi Zsuzsána szőnyege* c. verses elbeszélést mutatta be (vö. **1387.**).
- ⁴ **vagy pedig csak azon lealázó feltétel alatt, hogy előre bemutassam a felolvasandót** – A szintén költeménnyel fellépő Tóth Kálmán a Társaság 1863. febr. 2-i ülésén bemutatta felolvasandó művét: *A mit az isten végzett*, „melyen a gyűlés – a fenforgó [!] politikai viszonyoknál fogva – módosítást látván szükségesnek, Tóth Kálmán e módosítást a gyűlés kifejezett véleményéhez képest mindjárt <...> ülés közben megtévén”. (KTJegyz MTAK Kézirattára, Ms 5767.); vö. az **1506.** sz. levéllel és jegyzetével.
- ⁵ **a jövő őszre készül el** – Szász Károly *Két eposz* című közleménye jelent meg, négy részletben, a BpSz-ben. Az első kettő a *Nibelungéneket*, az utolsó kettő a *Sahnámét* tárgyalta. (1862. XVI. 233–290., 1863. XVII. 3–54., 1864. XX–XXI. 334–380, 100–175.)
- ⁶ **mint puszta mutatvány** – *Egy költőhöz* (SzF II. II. 5. sz. 1862. jún. 5. 73.), *A lelkiismeret* című verse pedig a *Századok legendájából* készített Szászfordítás egyik darabja (SzF II. II. 17. sz. 1862. aug. 28. 265–266.)
- ⁷ **Tóth Endre, Nibelungen, Dalmady** – Tóth Endre *Harangvirágok* c. kötetéről (SzF II. II. 9–10. sz. 1862. júl. 3. 134–135., júl. 10. 149–151.), Hebbel *Die Nibelungen* c. drámatrilógiájáról (SzF II. II. 19–20. sz. 1862. szept. 11., 292–295., szept. 18. 307–310.) és Dalmady költeményeinek ismertetéséről (SzF II. II. 25. sz. 1862. okt. 23. 388–391.) van szó.
- ⁸ **Szilády J.[ános]:** (1839–1889) ref. lelkész. Középiskoláit Nagykőrösön is végezte, az 1860-as évek elején segédtanár Kunszentmiklóson, majd lelkész.
- ⁹ **Hát Esmond s a Sz[ázadok] Legend[ája]** – Thackeray regényét Szász Károly és Béla öccse, Victor Hugo versfűzérét Szász Károly fordította; mindkettő a Kisfaludy Társaság könyvilletményeként jelent meg az 1862. és az 1863. év fordulóján. Vö. az **1425.** sz. levél jegyzetével, ill. az **1393.** és **1398.** sz. levelek jegyzetével.

1571. Halmágyi Sándor – Arany Jánosnak (1862. november 26.)

K: MTAK Kt K 513/191. Fehér fol., a bal felső sarokban **H.** monogramos címer, koronás címerfővel; 22,8×14,5 cm. 1–2. levél. Címzés nincs. Az 1. lap tetején AJ írásával, tollal: **Válasz 3/XII.** Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 596.)
M: kiadatlan

- ¹ **komolyabb irányu beszélyem** – Az *Elv és előítélet* végül nem a Ko hasábjain, hanem önálló kötetben jelent meg (1864), amelyet márciusban a Ko is felvett az *Új könyvek* rovatába.
- ² **csereklýéje** – a fenyőfa tüi, ágacskái, amelyeket almozásra használnak (székely tájszó)
- ³ **januar végire bizonyosan berukkolok valami egyébbel** – Ez nem történt meg.

1572. Mentovich Ferenc – Arany Jánosnak (1862. november 26.)

K: MTAK Kt K 513/390. Fehér fol. 34,3×21,1 cm. 1>2. levél. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 601.)

M: kiadatlan

Mentovich Ferenc (1819–1879): AJ nagykörösi tanártársa, aki 1856 óta Marosvásárhelyen tanított természettudományt. Korábbi kapcsolatukra nézve l. *AJÖM* XVII. 679. AJ folyóiratai mellett az erdélyi lapok rendszeres közlője. A kötet időszakában jelent meg tankönyve: *A természetan elemei* (1865).

- ¹ **Dolgozatokat is küldendek** – Főcikként megjelent munkája: *A természetjelenségek befolyása az emberi szellemre* (Ko 1863. II. 22–24. sz. 1863. nov. 29. 505–507., dec. 6. 529–531., dec. 13. 553–556.).
- ² **Károli barátunk haláláról** – Károlyi Sámuel, orvos Nagykörösön és AJ baráti körének tagja; 1862. szept. 26-án hunyt el. L. a **1468.** sz. levél jegyzetét.
- ³ **Szilágyi-, Losoncziból** – AJ és Mentovich közös nagykörösi tanártársai: Szilágyi Sándor és Losonczy László.
- ⁴ **Ferít nem ismered** – Nagykörösi tanártársa családját jól ismerték AJ-ék, az elköltözésük után született ifj. Mentovich Ferencet kivéve, aki majd maga is természettan tanár, a nagykörösi ref. gimnázium oktatója lett.
- ⁵ **az anyag (bankó alakban) veled** – Mentovich (a materializmus híveként) kedvelt búcsúformuláját használja. Ez egyúttal utalás arra a vitára, amely Mentovich és Brassai Sámuel között 1862-ben a kolozsvári Korunkban zajlott (Mikó 1971. 225–232.).

1573. Arany János – P. Szathmáry Károlynak (1862. november végén)

K: elveszett. Utalás a levélre: P. Szathmáry Károly AJ-nak írt 1862. dec. 3-i levele (**1576.**): „Levele, melyet nagy örömmel vettem”.

- ¹ **Kisebb „színes” íráások vételét remélte és kérte P. Szathmárytól** – „Valami más áruczikket – nem novellát – még szívesebben venne?” (**1576.**)

1574. Wohl Janka – Arany Jánosnak (1862. november körül)

K: MTAK Kt K 513/1255. Fehér, **STEPHANIE** nyomatos fol. 21,4×13,9 cm. 1–2. levél. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 668.)

M: kiadatlan

Wohl Janka (1846–1901), Wohl Stefanie (1848–1889): lapszerkesztők az 1870-es években. E korszakban megjelent műveik: *Wohl Janka költeményei* (1861), *Wohl Stephania Regekönyve* (1865). Wohl Jankától költemények és beszélek jelentek meg a Hf és a FL hasábjain; folyamatosan publikált a SzF-ben és a Ko-ban is.

¹ **A' la lettre** – betű szerint, szó szerint (fr.)

² **minden lehető és leendő erőnket felajánlom** – Wohl Janka művei a SzF-ben: *Áldozat* (I. 14. sz. 1862. febr. 6. 215.), *Leila három dala* (II. 11. sz. 1862. júl. 17. 169–170.), majd a Ko-ban: *Bölcső-dal* (1863. I. 13. sz. 1863. márc. 29. 298.), *Búcsú* (1863. I. 23. sz. 1863. jún. 7. 540.); *Egy kis madár és Meg se mondtam...* (1864. I. 3. sz. 1864. jan. 17. 56.), *A menny áloéja* (1864. I. 9. sz. 1864. febr. 28. 205–206.), *Csillagképek* (1865. 7. sz. 1865. febr. 12. 153–154.). Wohl Stephanie: regekönyvéből *Az öreg vaslámpás élményei* (1863. II. 10. sz. 1863. szept. 6. 222–229.). AJ atyai szeretettel viseltetett a két művelt, tízes éveit közepén járó leány iránt.

³ **„Pasziflorát”** – A Ko-ban nem jelent meg, majd csak 1877-ben a testvérpár közös kötetében: Wohl Janka: *Passiflora Caerulea* (Beszély). Wohl Janka és Stephanie: *Beszélek és tárcák*, Bp., Az Athenaeum R. Társ. kiadása, 1877. 273–292.

⁴ **elfogadja-é** – Ennek nincsen nyoma a Ko-ban.

⁵ **Lovassynétől** – Baranovics Róza, ifj. Lovassy Ferenc felesége, aki franciából is fordított, AJ-ék kedves szalontai ismerőse, l. *AJÖM XVI.* 1181.

1575. Arany János – Halmágyi Sándornak (1862. december 3.)

K: MTAK Kt K 513/197. 2 fehér, koronás címerrel nyomatos, **ARANY JÁNOS**. vízjelű fol. 23,6×15 cm. 1–3. levél, 4. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 597.)

M: kiadatlan

Válasz Halmágyi 1862. nov. 26-i levelére (1571.)

¹ **Nagy volt az én örömem a küldött novellán** – Ez az *Elv és előtétel*, amely végül nem a Ko hasábjain, hanem önálló kötetben jelent meg (1864). Vö. **1571.**

² **„servabitur ad inum, qualis ab incepto processerit”** – végig megmarad olyannak, ahogyan a kezdettől elindult (lat.)

- ³ **krikszgerichtetlen** – Kriegsgericht: hadbíróság (né.)
- ⁴ **famozus decennium alatti állapotról** – A híres/hírhedt évtizeddel (lat.): AJ a Bach-korszakra utal.
- ⁵ **az amnestia óta** – Ferenc József 1862. nov. 19-én hirdette meg és 22-étől vezették be „a polgári egyének ellen indított vizsgálatok megszüntetését”. L. az **1547.** sz. levél jegyzetét.
- ⁶ **egyik szerkesztő** – AJ talán Illéssy György katonai törvényszék elé állítására utal, akit valóban az uralkodói amnestia mentett meg a sajtóvétség miatti elzárástól (vö. **1547.**).
- ⁷ **B..chismus** – Bachismus, azaz Bach-korszak
- ⁸ **rákövetkezett szomszéd constitutionalismus, meg a mi provisoriumunk** – Az alkotmányos kísérlet rövid másfél éve, amikor ismét összehívták az országgyűlést, hogy fogadja el a birodalom új alkotmányos fundamentumát: ezt Bécs 1860-ban az októberi diplomában, majd 1861-ben a februári pátensben terjesztette elő; elutasítását követően pedig – a felirati és határozati vitában amúgy is kimerült magyar országgyűlést feloszlata – visszatért az abszolutisztikus, centralisztikus irányításhoz (Schmerling provizóriuma) addig, míg Magyarország hajlandó elfogadni a diplomát és a pátent.
- ⁹ **indignatiójában** – megbotránkozásában (lat.)
- ¹⁰ **„tabula rasát”** – tiszta lapot, a fennálló rend megsemmisítését (lat.)
- ¹¹ **antediluvianus állapoton** – özönvíz előtti állapoton (lat.)
- ¹² **„gesetzeket”** – Gesetz: törvény, szabály (né.)
- ¹³ **beamtercorps & c.** – hivatalnoki testület és társulata (né.): ironikus utalás a Bach-huszárookra
- ¹⁴ **közelebb egy birálatot (!) tiltott le** – ismeretlen adat
- ¹⁵ **„indecent”** – illetlen, szemérmetlen (lat., fr.)
- ¹⁶ **egy röpirat ellen volt irva (mely bennünket keleti fajt in genere összezamaraz)** – Ez valószínűleg Vajda János egyik röpiratára, feltehetőleg az 1862 októberében megjelenő *Polgárosodás*ra való utalás (*VJÖM* VI. 103., 108–109.). „A *Polgárosodás* megírása idején mélyült el és válik elvívé az az ellentét, amely Vajdát Aranytól, Gyulaitól, illetve elvbarátaik egyikétől-másikától elválasztja. A *Polgárosodás* megjelentéig Vajda és az Arany–Kemény-csoport egyes írói között inkább csak kisebb csatározások, csipkelődések folytak.” (Uo. 439.)
- ¹⁷ **in genere** – általában (lat.)
- ¹⁸ **legnagyobb elterjedésű néplapban** – esetleg a Vas Gereben szerkesztette A Népbarát című lapban, ahol Vajda röpiratából, a *Polgárosodás*ból mutatvány jelent meg
- ¹⁹ **„Niksznucz”** – nichtsnutzig: haszontalan, mihaszna (né.)

- ²⁰ **a programmban különösen is kijelöltem, mint olyat, honnan eredeti beszélyirodalmunk legegészségesb fejlődését várom.**: „A prózai elbeszélés elhánnya czafrangait. Hajborzasztó kalandok, csuda meglepetések, vagy theoriák személyesítései helyett, a legjobb uton látszik lenni a lelki állapotok, az élet, különösen a magyar élet cselekvény általi festéséhez.” (*Irodalmi hitvallásunk*. Ko 1863. I. 1. sz. 1863. jan. 4. 6.)
- ²¹ **impurum** – fogalmazvány, piszkozat (lat.)

1576. P. Szathmáry Károly – Arany Jánosnak (1862. december 3.)

K: MTAK Kt K 513/487. 2 fehér, **D G.** nyomatos fol. 22,2×14,1 cm. 1–2. levél, 3–4. üres. Címzés nincs. Az 1. lap tetején AJ írásával, tintával: **Válasz 8/XII.** Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 604.)

M: kiadatlan

Válasz Arany 1862. nov. végi, elv. levelére (**1573.**)

¹ **Levele** – elveszett; l. **1573.**

² **Gyors választ kérve** – AJ 1862. dec. 8-án megírta (elveszett) válaszlevelét, melyben esztétikai dolgozatok felküldésére biztathatta (vö. **1583.**). P. Szathmárynak nem jelent meg dolgozata a Ko-ban.

1577. Tompa Mihály – Arany Jánosnak (1862. december 3.)

K: MTAK Kt K 513/1025. Fehér fol. 22,5×14,5 cm. 1–2. levél. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 662.)

Kéziratos másolat: MTAK Kt Ms 3/4. 129.

M: kiadatlan

Válasz Arany 1862. nov. 16-i levelére (**1556.**)

¹ **dat pira** – Dat pira, dat poma, qui non habet aliena bona: Ott, hol koldus a gazda, ebéded körte, meg alma (lat.)

² **Garibaldi lenne belőle** – A vers végül *Ikarus* címmel jelent meg a Ko 1. számában (1863. I. 1863. jan. 4.). 1862. aug. 29-én az olasz királyi seregek Aspromonténál megállították és legyőzték a Róma elfoglalására induló Garibaldi (Viktor Emánuel olasz király legfőbb szövetségese az egységes Olaszországért folyó küzdelemben ekkor III. Napóleon francia császár volt; a pápa pedig, aki ellen Garibaldi kívánt vonulni, francia védnökség alatt állt).

³ **Molnár Viktor** – abafalvai (Gömör megye) birtokos, Tompa jó barátja

⁴ **nota bene** – megjegyzendő (lat.)

⁵ **Replikában** – *Válasz Brassai Ismerettyűjére* (SzF II. II. 24. sz. 1862. okt. 16. 373–375.) (Vö. **1496.**)

⁶ **contóját** – számláját (ol.)

- ⁷ **Hekkenasztól kapott pénzből** – Ez az *Egyházi beszédek* (1859) és a *Versek I–V.* (1860) megjelenéséért kapott honorárium.
- ⁸ **dumosa rupes** – bozótos sziklaszirt (lat.); erről és a szalánci kirándulásokról l. az **1556.** sz. levelet és jegyzetét
- ⁹ **Gyulainak hogy válaszát** – Ilyen válasz nem maradt fenn.
- ¹⁰ **Népdalocskákat adna** – *Népdalok I–III.* In *Részvét könyve*, 1863. 245–248. (l. még az **1480.** sz. levél jegyzetét)
- ¹¹ **Molnár Istvánné** – Ismeretlen személy; talán az említett Molnár Viktor rokona.

1578. Jámbor Pál – Arany Jánosnak (1862. december 4.)

K: MTA Kt K 513/234. Csontszínű, címerrel, **MAGYAR HASZÁMNAK** [!] és **Isten áldd meg a hazát.** felirattal nyomatos fol. 21,3×14 cm. 1. levél, 2–4. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 597.) A 4. lapon AJ írásával, ceruzával: **Jámbor P előf.**

M: kiadatlan

Jámbor Pál (1821–1897): a szabadkai gimnázium igazgatója; költeményei, cikkei (leginkább Hiador álnévvel) a Hf, VU, PN, OrszTükre, FL és Ko hasábjain jelentek meg. E korszakban megjelent művei: *Egyházi beszédek* (Szabadka, 1862), *Hiador költői művei* (Szabadka, 1863), *A magyar irodalom története* (Pest, 1863), *Nagy Sándor* (Pest, 1865), *A milliomos leány* (Pest, 1865).

¹ **munkatársaid körébe** – Jámbor Pál saját nevével három költemény jelent meg a Ko-ban: a *Babérkoszorú* (1863. I. 7. sz. 1863. febr. 15. 149.), a *Mestermem* (1863. I. 14. sz. 1863. ápr. 5. 316.) és a *Czédrus lombok II. Marc Aurel* (1864. II. 8. sz. 1864. aug. 21. 171–172.). Hiador álnév alatt: *Úton* (1863. I. 24. sz. 1863. jún. 14. 559.), *Kivándorlókhöz* (1863. II. 6. sz. 1863. aug. 9. 126.), *Dal a tengerről* (1863. II. 10. 1863. szept. 6. 221.), *A kristálypalota* (1863. II. 22. sz. 1863. nov. 29. 507–508.); *Czédrus lombok* (1864. I. 4. 1864. jan. 24. 76–77.), *Rachel halálára* (1864. I. 23. sz. 1864. jún. 5. 534–535.); *Byronhoz* (1864. II. 19. sz. 1864. nov. 6. 437–438.); *A virágról* (1865. 2. sz. 1865. jan. 8. 28–29.), *Lord Byron* (1865. 16. sz. 1865. ápr. 16. 364–365.). Az *Elegyes tárczaczikkek* rovatba kétrészes közleményét küldte: *Párisi naplóm-ból I. A photograph* (1864. II. 6. sz. 1864. aug. 7. 137–138.) és *Párisi naplóm-ból II. (Béranger temetése)* (1864. II. 16. sz. 1864. okt. 16. 377–378.), majd ennek egy újabb, különálló darabját: *Párisi naplóm-ból* (1865. 10. sz. 1865. márc. 5. 232–233.).

² **dignus est operarius mercede sua** – a munkás megszolgált a bérét (lat)

³ **a' Részvét Könyvébe szinte küldök egy költeményt** – Ez valószínűleg a *Babérkoszorú* c. verse; a gyűjtemény első kötetében nem jelent meg, a második kötet azonban nem került nyomdába.

1579. Szász Károly – Arany Jánosnak (1862. december 4.)

K: MTAK Kt K 513/547. Fehér fol. 23,6×15,2 cm. 1. levél, 2. üres. Címzés nincs.

Az 1. lapon a kéziratári jelzet mellett, AJ írásával, ceruzával: **62 dec 4.** Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 606.)

M: kiadatlan

Válasz Arany 1862. nov. 19-i levelére (**1565.**)

¹ **a könyveket visszaküldte** – A Kisfaludy Társaság két kunszentmiklósi pártolója nem kívánta fizetni az évi 4 forint pártolói díjat (bár az elkötelezettség 3 évre szólt), és a két könyvajándékot (*Századok legendája* és *Henry Esmond*) visszaküldte. Arany bosszankodása olvasható az **1581.** sz. levélben.

² **intacte** – érintetlenül, sértetlenül (lat.)

³ **Tóni** – Szász Károly felesége, Bibó Antónia (l. az **1425.** sz. levél jegyzetét)

⁴ **Béla** – Szász Béla, Szász Károly testvére, aki ekkor Pesten tanult a ref. teológián

1580. Arany János – Tompa Mihálynak (1862. december 5.)

K: MTAK Kt K 513/1165. 2 fehér, a jobb felső sarkában nyomatos fol. 23,6×15 cm. 1–3. levél, 4. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 666.)

Kézirat másolat: MTAK Kt Ms 3/4. 135–143.

M: kiadatlan

¹ **arra, melyben a „Koszorú” első számára verset kérek tőled** – l. az **1556.** sz. levelet: „Tőled mindenesetre ohajtok akkorra egy hatalmas verset”

² **azért késik a válasz** – Már útban volt ekkor, de még nem érkezett meg Tompa dec. 3-án írt levele (**1577.**).

³ **A Kisfaludy-társaság közelebbi ülése azt csapta fejemhez, hogy a febr. 6-án tartandó közgyűlésre előadásokról és előadókról gondoskodjam** – A társaság 1862. nov. 27-i jegyzőkönyve külön kéri, hogy AJ „keresse meg Tompa Mihályt, nem adhat-e költeményt?” (MTAK Kt Ms 5767.)

⁴ **provincziát** – feladatot (lat.)

⁵ **kiket tavaly már látott és hallott a közönség** – Szász Károly *Lorándfi Zsuzsánna szőnyege* c. művét, Tóth Lőrinc Vachott Sándorról szóló emlékszemléjét, AJ a *Daliás idők* III. énekét, Jókai pedig *Bábel* c. költeményét olvasta fel.

⁶ **összeábdálni** – ma már csak nyelvjárásokban létező kifejezés; ábdál: durván kifarag, told, fold, összedob (Czuczor–Fogarasi I. 177.)

- ⁷ **credóba** – hitvallásba (lat.); olyan dologba, melybe az ember akaratán kívül belekeveredik (mint Pilátus a kredóba)
- ⁸ **ne fogj megint Toldyt** – Utalás az 1859-es Kazinczy-emlékgyűlés eseményeire, ahol Tompa, Kazinczy emlékére írt, pályadíjas ódáját Toldy Ferenc korrigáltatta, majd olvasta fel rosszul és halkán. Ez mélyen sértette és bántotta Tompát és kellemetlen emléke riasztotta a nyilvános szereplésektől. L. bővebben Tompa AJ-hoz írt **1095.** 1859. aug. 10-i (*AJÖM* XVII. 314–315.), **1115.** 1859. okt. 22-i (*Uo.* 340.) és AJ Tompához írt **1118.** 1859. nov. 2-i (*Uo.* 343–344.) levelét, valamint az **1397.** sz. levél jegyzetét; vö. Porkoláb 1999.
- ⁹ **Székács** – Székács József (1809–1876): költő, műfordító, evangélikus püspök, 1836-tól az Akadémia levelező, 1870-től tiszteleti tagja, 1838-tól a Kisfaludy Társaság tagja
- ¹⁰ **satisfactióval** – elégtétellel (lat.)
- ¹¹ **superintendens** – protestáns püspök (lat.)
- ¹² **neki nem a te költeményed olvasása jutott** – Székács akkor Szász Károly költeményét olvasta fel, amelynek a díjat (mint bírálóbizottsági tag) adni ajánlotta.
- ¹³ **szüreti „Ismerettyút!”** – Utalás a Szemere Miklósnál töltött szüreti mulatságra (vö. pl. **1577.**), amelyen az AJ-ra megsértődő Szemere Miklós vendégül látta Tompát is.
- ¹⁴ **sub titulo** – ürügyén, címén (lat.)
- ¹⁵ **Prosit** – váljék egészségére! (né.)

1581. Arany János – Szász Károlynak (1862. december 6.)

K: MTAK Kt K 513/596. Fehér, (koronás, két oldalán oroszlánnal és unikornissal) nyomatos fol. 23,7×15 cm. 1–2. levél. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 607.)

M: kiadatlan

Válasz Szász Károly 1862. dec. 4-i levelére (**1579.**)

- ¹ **commissió** – megbízás (lat.); a lencsére vonatkozóan l. az **1579.** sz. levél végét.
- ² **Ézsau kedves főzeléke** – Ézsau, Izsák és Rebekka fia, Jákob ikertestvére, elsőszülöttségi jogát egy tál lencséért adta el Jákobnak.
- ³ **rechnung** – számla (né.)
- ⁴ **ad assem** – az utolsó fillérig (lat.). Az as római, igen csekély értékű váltópénz volt.
- ⁵ **Sz.[ázadok] Leg.[endája] és Esmond** – Victor Hugo *Századok legendája* és Thackeray *Henry Esmondja*, melyeket Szász Károly (is) fordított és a Kisfaludy Társaság éves könyvilletményeként jelentek meg (vö. **1570.**).

- ⁶ **Onegin (mely igen jól lesz fordítva)** – Puskin *Anyeginjét* Bérczy Károly fordította le. 1862-ben az 1. ének felolvasásával foglalta el székét a Kisfaludy Társaságban; a mű 1866-ban jelent meg.
- ⁷ **Molière** – Kazinczy Gábor fordított tőle több darabot (*Tartuffe, Fösvény, Dandin György*). L. Kazinczy Gábor és AJ ezzel kapcsolatos leveleit: pl. az 1395. sz. és 1443. sz. leveleket és jegyzeteiket.
- ⁸ **mint az a kettő Sz[ent]miklóson** – vö. az 1579. levél jegyzetével
- ⁹ **restantia** – maradék (lat.)
- ¹⁰ **Széchenyi a Hitelt** – Széchenyi egyik fő műve (1830)
- ¹¹ **promissum cadit in debitum** – az ígéretből tartozás lesz (lat.)
- ¹² **Tóth Kálmán ígér valami költői beszélyt** – *A mit isten végzett* c. munkáját olvasta fel.
- ¹³ **a te „nem hajlandótlán” hajlandóságodat** – Szász Károly a *Zrínyi a költő* c. verses elbeszéléséből olvasott fel részletet (vö. 1570.). A Kisfaludy Társaság 1862. nov. 27-i rendes ülésének jegyzőkönyve szerint „ez ajánlközeseket [ajánlatok-ból jav.] a gyűlés örvendetes tudomásul veszi s az igazgatót ujjalag fölkeri, folytassa fáradozásait a közgyűlési előadások összeszerzésében, így nevezetesen keresse meg Tompa Mihályt, nem adhatna-e költeményt, s Szász Károlyt, nem olvasna-e föl valamit a 'Niebelungen' fordításából.” (MTAK Kt Ms 5767.) Ekkor még nem volt bizonyos, hogy Szász Károly mivel is szerepelne a közgyűlési ünnepségen.
- ¹⁴ **az a „lealázó” akadály** – Szász Károlynak Eötvössel volt nézeteltérése: attól tartott, hogy a Kisfaludy Társaság elnöke a felolvasandó mű előzetes bemutatásához köti szereplését (vö. 1570.).

1582. Halmágyi Sándor – Arany Jánosnak (1862. december 7.)

K: MTAK Kt K 513/192. 2 fehér fol. A bal felső sarkában **H.** monogramos címer, koronás címerfővel; 22,8×14,5 cm. 1–3. levél, 4. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 596.)

M: kiadatlan

Válasz Arany 1862. dec. 3-i levelére (1575.)

- ¹ **magyarkádról** – magyarka: hosszabb szabású, zsinóros, magyar dolmány (másképpen Zrínyi-, Rákóczi- vagy Attila-dolmány)
- ² **tabula rását** – a magyar alkotmányosság szabadságharc utáni felfüggesztésére való utalást
- ³ **decennium** – a Bach-korszak abszolutisztikus évtizede, az 1850-es évek (lat.)
- ⁴ **kiadom önállólag** – A novella így jelent meg (1864).
- ⁵ **krikszgerichtetes** – Kriegsgericht: hadbírótság (né.)
- ⁶ **ítteni lapokban** – Halmágyi Sándor írásait az ErdMuz-ban, a MvánhelyiFüzben, a KváriKözl-ben publikálta.

1583. Arany János – P. Szathmáry Károlynak (1862. december 8.)

K: elveszett. Utalás a levélre: P. Szathmáry AJ-nak írt, 1862. dec. 21-i levele (1596.): „Itt küldöm az aeszthetikai levelek első fogatát kívánsága szerint.”

¹ [1862. december 8.] – P. Szathmáry 1862. dec. 3-án kelt levelére (1576.) AJ ráírta: „Válasz 8/XII”.

² **Arany arra kéri P. Szathmáryt, hogy novella helyett más írásokkal is segítse a Koszorú indulását** – vö. 1573., 1576., 1596.

1584. Szabó Sámuel – Arany Jánosnak (1862. december 10.)

K: MTAK Kt K 513/473. 2 fehér fol. 21,4×13,5 cm. 1–3. levél, 4. üres. Címzés nincs. Az 1. lapon AJ írásával piros ceruzával: **Kisf. Társ.**, a 4. lapon ceruzával: **előf.** Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 604. Arany László lajstromában a 473-as szám alatt „Maros-Vásárhely, novbr 1-sőjén 1862.” szerepel, ami feltehetőleg elírás.)

M: kiadatlan

Szabó Sámuel (1829–1905): marosvásárhelyi tanár, a természettudományi tárgyak mellett az angol és a francia nyelvet, majd 1863-tól a magyar irodalmat is tanította. 1859-ben Arany Juliska elutasította feleségül kérését. Népköltészeti gyűjtéseit a Kisfaludy Társasághoz küldte be. E korszakban jelent meg *Az erdélyi evangélikus református fő- és középtanodák I. és II. tanári értekezleteinek ismertetése* c. munkája (Pest, 1864).

¹ **készséggel ajánlkozom** – Szabó Sámuel cikksorozattal jelentkezett a székely népköltészetéről. Az első közlemény még főcikként jött, benne inkább az elemzés dominált; a későbbiekben a szövegek közlése került előtérbe: *Székely népköltemények* (1863. I. 21. sz. 1863. máj. 24. 481–486.; 1864. I. 23. sz. 1864. jún. 5. 547–550., 25. sz. jún. 26. 614–615.; 1864. II. 2. sz. 1864. júl. 10. 40–43. (ebben a részben a Vadrózsa-perhez is hozzászólt); 1865. 11. sz. 1865. márc. 12. 257.).

² **Lázár Ádám** – (1821–1891): ügyvéd, a kiegyezést követően Marosvásárhely függetlenségi országgyűlési képviselője. Ifjabb korában megjelent néhány költeménye, később több cikket szentelt Petőfi rejtélyes eltűnésének.

³ **Wittrik József** – marosvásárhelyi könyvtáros

⁴ **ifjabb báró Kemény Domokos** – (1835–1902): a magyargyerőmonostori bárói ág tagja (Gudenus 1990. II. 62.)

1585. Tompa Mihály – Arany Jánosnak (1862. december 10.)

K: MTAK Kt K513/1027. 2 fehér fol. 20,9×17,2 cm. 1–2. levél, 3. üres, 4. címzés:

Arany Jánosnak barátilag.

Pesten

üllői ut és 3pipa utca sa[r]kán 11ik sz.

A 4. lapon két postai bélyegző: **TORNALLYA 10/12, PESTH 12/12**; piros 10 krajcáros bélyeg, kivágott pecsét helye. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 662.)

Kézíratos másolat: MTAK Kt Ms 3/4. 131–133.

M: kiadatlan

Válasz Arany 1862. dec. 5-i levelére (1580.)

¹ **deputatiók** – küldöttségek (lat.)

² **egyházi visitatioval** – Egyházközségi látogató vizsgálat: két-három egyházi és világi kiküldött évenként végiglátogatta a ref. egyházközségeket.

³ **a másikat fordítsd a szóban lévő célra** – Valószínűleg a *Téli reggelen*: ez nem a Társaság nagygyűlésén hangzott el, hanem a Ko-ban jelent meg (1863. I. 6. sz. 1863. febr. 8. 125.). L. az **1627.** sz. levelet.

⁴ **Finis coronat opus** – a vég koronázza meg a művet (lat.)

⁵ **Honnan tudod a hegyaljai mulatságot** – Az 1862. novemberi, Szemerénél tartott szüreten a szokásosat felülmúló mulatságra kerülhetett sor.

1586. Illéssy György – Arany Jánosnak (1862. december 12.)

K: MTAK Kt K 513/232. 2 fehér fol. 23,1×14,6 cm. 1–4. levél. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 597.)

M: kiadatlan

¹ **sziveskedjék a „Hortobágy” számára egy vagy két beszélyt szerezni** – Nem maradt fenn AJ válaszáására vonatkozó dokumentum, a gyakorlat azonban nem igazolta a javaslat elfogadását. 1863 februárjában a helyi kötődésű szerzők (Kadarcsy, Oláh Károly) mellett Szász Károly *Nándor-Fehérvár* c., öt énekes hőskölteményéből közöl mutatványt a lap, *Csatakép* címmel. A lapban Thaly Kálmánnak és több ízben Losonczy Lászlónak is jelent meg költeménye.

² **garmod** [!] – helyesen garmond; a Ko-ban is használt betűtípusok egyike

³ **egy saját művét** – AJ nem küldött munkát a Hortobágyba.

⁴ **ajánlkozom négy költeményt (saját művemet vagy debreczeniekét) vagy egy és fél nyomott ivnyi prózát adni** – Az együttműködés részleteiről nincs információ; csak 1864-ben jelent meg Illéssy fordítása a Ko-ban (vö. az **1842.** sz. levelet).

1587. Degré Alajos – Arany Jánosnak (1862. december 13.)

K: MTAK Kt K 513/91. Fehér fol. 22×17,6 cm. 1. levél, 2. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 594.)

M: kiadatlan

Degré Alajos (1820–1896): ügyvéd, 1870-től a Kisfaludy Társaság tagja. E korszakban jelent meg *A száműzött leánya* c. regénye (1865); elbeszéléseket és útirajzokat közölt a *Ko*, a *CsalKör* és a *HazKülf* hasábjain.

¹ **sietendek [...] lapodnál közreműködni** – Degré Alajosnak két elbeszélése jelent meg: *Szívharc* (*Ko* 1863. I. 9–10. sz. 1863. márc. 1. 198–204., márc. 8. 222–227.) és *A boldogítók* (1863. II. 21. sz. 1863. nov. 22. 485–490.) Ezt követően 1863 végétől mintha elhidegült volna Degré AJ folyóiratától, amiben szerepet játszott a sértettsége is amiatt, hogy – bár ennek nyíltan nem adott hangot – munkáit nem vették figyelembe a Kisfaludy Társaság könyvilletmény-kiadásánál.

1588. Csaplár Benedek – Arany Jánosnak (1862. december 15.)

K: MTAK Kt K 513/50. Fehér fol. 22,7×14,3 cm. 1–2. levél. Címzés nincs. A 2. lapon az utóirat ceruzával van írva. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 593.)

M: kiadatlan

Válasz Arany 1862. nov. 20-án kelt levelére (**1566.**)

¹ **kis praeludiumfélével köszöntök be** – praeludium: bevezetés, előjáték (lat.). Ennek nincs nyoma a *Ko*-ban, ahol Árpádfi G. álnéven főcikk jelent meg *A szellemi fásultság* címmel. (1864. I. 6–7. sz. 1864. febr. 7. 121–125., febr. 14. 145–149.)

² **Multkori levelem** – 1862. okt. 30-i levele (**1514.** sz. levél)

³ **nehogy elkésem beküldésével a már kiadandó II^{ik} kötettől** – A *Magyar népköltési gyűjtemény* új folyamának első két kötete csak 1872-ben jelent meg (az elsőt Gyulai Pál és Arany László, a másodikat a hódmezővásárhelyi Török Károly rendezte sajtó alá). Az I. kötet bevezetése szól az előkészületekről: „A Kisfaludy-társaság 1861-ben elhatározta [a KTJegyz szerint már az 1860. okt. 25-i ülés határozata szerint, hogy a „hazafiakat népdalok, mondák és közmondások gyűjtésére fogja fölcszólítani”]; a felhívás elkészítésével Gyulai Pált bízták meg, aki ezt a Társaság 1863. ápr. 28-i ülésén olvasta fel; ott el is fogadták. MTAK Kt Ms 5767.], hogy magyar népköltési gyűjteményének új folyamát indítja meg és szerkesztésével megbizta az indítványozó tagot, Gyulai Pált. Felszólítás bocsátatott szét a hirlapokban, mely a népköltészet barátjait gyűjtésre buzdította s némely, a gyűjtöktől eddig elhanyagolt műfa-

jok iránti fogékonyságot igyekezett felkölteni. Számos gyűjtemény érkezett a társasághoz s már 1864-ben kiadható lett volna egy kötet, de kiadó nem talált, a társaság pedig csekély pénzereje miatt a kiadás költségeit nem fedezhette.” (Gyulai–Arany 1872.) Arany László 1867-től lett társszerkesztő.

- ⁴ **a „Részvét könyvében” kiadás végett** – Az ismeretlen című költemény sem a *Részvét könyvében*, sem a Ko-ban nem jelent meg.
- ⁵ **subordinálom véleményemet in accidentalibus átalán** – alávetem véleményemet kisebb dolgokban (lat.)
- ⁶ **compendiosus** – kivonatos (lat.)
- ⁷ **a hozzászólót is ide csatolni** – a *Részvét könyve* előfizetésére vonatkozó küldeményt

1589. Tóth Endre – Arany Jánosnak (1862. december 16.)

K: MTAK Kt K 513/1204. Fehér fol. 21,8×14,3 cm. 1. levél, 2. üres. Címzés nincs. Az 1. lap tetején a levél dátumát AJ piros ceruzával aláhúzta. A 2. lapon kárminpiros pecsét töredéke. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 667.)

M: kiadatlan

- ¹ **küldöm azt** – A lista nem maradt fenn.
- ² **Az ide mellékelt költeményt** – *A halottas ágy 1703* (Ko 1863. I. 11. sz. 1863. márc. 15. 245–246.)
- ³ **Gyulai kapta-e versemet** – Tóth Endre (fenn nem maradt) levelében a Gyulai szerkesztette *Részvét könyvébe* (1863) küldött verset: *Isten hozzátok* (217–219.). Vö. az **1529.** sz. levéllel.

1590. Tompa Mihály – Arany Jánosnak (1862. december 18.)

K: MTAK Kt K 513/1026. Fehér fol. 15,1×14,6 cm. 1–2. levél. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 662.)

M: kiadatlan

- ¹ **Bajzaként „bokros foglalatosságaid között”** – Utalás az Athenaeum egyik szerkesztőjére és a megindulás előtt álló Ko-ra.
- ² **Császár Ferencz** – (1807–1858): költő, író, műfordító; 1832-től az Akadémia levelező, 1847-től tiszteleti tagja, 1845-től a Kisfaludy Társaság tagja. 1850-ben a PN-t alapította, 1852-ben a Szikszói Enyhlapokat szerkesztette, 1853-ban megindította a Dcs-ot.
- ³ **Boldog sziget című versemet** – *Boldog sziget* (Dcs 1857. X. sz. okt. 15. 451–453.)
- ⁴ **a verseket, remélem kaptad, régen elküldtem; s még egy másik levelet is válaszul a Kisfaludy társaság ügyében irt soraidra** – AJ megkapta Tompa 1862. dec. 3-án (**1577.**) és 10-én (**1585.**) kelt leveleit.

1591. Medgyes Lajos – Arany Jánosnak (1862. december 19.)

K: MTAK Kt K 513/383. 2 fehér, koronás **ÁLDÁS HAZÁNKRA** nyomatos fol. 22,7×14,6 cm. 1–3. levél, 4. címzés:

Arany Jánosnak a Koszoru szerkesztő tulajdonos szerkesztőjének. [!]

Pesten

Az 1. lapon piros ceruzával: **Medgyes**, a 2. lapon pirossal aláhúzva: **tisztelet példánnyal nem akarlak terhelni**, a 4. lapon piros viaszpecsét maradványa. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 601.)

M: kiadatlan

- ¹ **a lapba dolgozni** – l. az **1532.** sz. levél jegyzetét
- ² **A Koszornak küldök 1 költeményt** – *Székesfejérvári és utasokra* [?] címmel nem jelent meg mű a Ko-ban.
- ³ **Gyulainak a részvét könyvebe** – Medgyes Lajosnak nincsen közleménye ebben a gyűjteményben.

1592. Mentovich Ferenc – Arany Jánosnak (1862. december 19.)

K: MTAK Kt K 513/391. Fehér fol. 20,9×17,3 cm. 1. levél, 2. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 601.)

M: kiadatlan

- ¹ **levelem elküldése óta** – 1862. nov. 26-i levele óta (**1572.**)

1593. Halmágyi Sándor – Arany Jánosnak (1862. december 20.)

K: MTAK Kt K 513/193. Fehér fol., a bal felső sarokban **H.** monogramos címer, koronás címerfővel; 22,8×14,5 cm. 1–3. levél, 4. üres. Címzés nincs.

A 4. lapon számolások: **42. 35 f.**

4 20   39.
37.f.80

A 4. lapon piros ceruzával: „Sortírozni való levelek s apróságok”. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 596.)

M: kiadatlan

- ¹ **a mint ezt utobbi levelemben ígértem** – az 1862. dec. 7-i levélben (**1582.**)
- ² **Eh bien!** – Jól van! (fr.)
- ³ **inkább politikai és nemzetgazdasági tanulmányokkal foglalkoztam** – Halmágyinak 1861–1862-ben két-három hetente jelentek meg cikkei (általában vezércikkei) a KváriKözl-ben.
- ⁴ **igaz, hogy nem egyszer állottam a rendőrség előtt** – Erre nézve nem ismerünk dokumentumot.

- ⁵ **Gesetze** – törvényekre (né.)
- ⁶ **a Trip-Appr.** – Tripartitum Approbatum, 'a jóváhagyott Hármaskönyv'. Werbőczy István jogtudományi munkáját az 1514. évi országgyűlésen a rendek elfogadták, II. Ulászló jóváhagyta és megerősítette. Törvényerőre emelését azonban a főurak megakadályozták, így a szerző a maga költségén nyomatta ki Bécsben 1517-ben. Ennek ellenére évszázadokon át a nemesi Magyarország joggyakorlatának alapjául szolgált.
- ⁷ **glanzledertopánka** – fényes bőrből készült cipőcske (né.)
- ⁸ **antediluviánus** – özönvíz előtti (lat.)
- ⁹ **salus reipublicae** – az állam java, érdeke (lat.). A szállóige Ciceróra vezethető vissza, aki *A törvényekről* c. művében szögezte le: „Salus populi suprema lex esto”, azaz 'A nép java legyen a legfőbb törvény.' Később általánosabban „salus reipublicae”-ként emlegették.
- ¹⁰ **beamter** – Beamter: hivatalnok (né.)
- ¹¹ **apolgatja** – csókolgatja

1594. Arany János – Halmágyi Sándornak (1862. december 21.)

K: MTAK Kt K 513/198. 2 fehér, (koronás, két oldalán oroszlánnal és unikornissal) nyomatos, fol. 23,6×15 cm; 1. levél, 2–4. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 597.)

Kézirat másolat: MTAK Kt Ms 3/6. sz. 55.

M: kiadatlan

1595. Arany János – Ormós Zsigmondnak (1862. december 21.)

K: MTAK Kt Ms 4516/50. Fénykép-másolat. Az eredeti magántulajdonban van, Sáfrán Györgyi kiadást előkészítő cédulája szerint Szentgyörgyi Mária birtokában. 1965-ben a temesvári Állami Levéltár Ormós-gyűjteményében volt található.

M: Benkő 1965. 173.

¹ **Korszerű és alapos cikkét** – *Gróf Széchenyi emléke milyen legyen?* (Ko 1863. I. 2–6. sz. 1863. jan. 11. 25–29., jan. 18. 50–53., jan. 25. 73–77., febr. 1. 97–100. és febr. 8. 121–125.). A szobor felállítását már 1860. április 10-én elhatározta az Akadémia, helyét pedig az épülő akadémiai épület mellett képzelték el. A pályázatot 1865-ben hirdették meg, és ezen (némi vitát követően) Engel József nyerte el a jogot a mű elkészítésére. Az elhúzó munkák után végül 1880-ban készült el a szobor és került az akadémiai palota elé (vö. Nagy 2001. 191–195.).

1596. P. Szathmáry Károly – Arany Jánosnak (1862. december 21.)

K: MTAK Kt K 513/489. 2 fehér fol. 24,3×15,3 cm. 1–2. levél, 3–4. üres. Címzés nincs. Az utóirat kék ceruzával aláhúzva. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 604.)

M: kiadatlan

¹ **kívánsága szerint** – A kívánság az 1862. dec. 8-án íródott, elveszett AJ-levélben (**1583.**) hangozhatott el. Ezek a levelek aláírva nem jelentek meg a Ko-ban, bár az *Irodalom és művészet* rovat számos anonim írása születhetett P. Szathmáry tollából.

² **exemple illustrant** – igazoló példa (fr.)

³ **Ha beszély kell** – 1863 márciusában *A kis halom* címmel jelent meg elbeszélése (Ko 1863. I. 12–13. sz. 1863. márc. 22. 268–276., márc. 29. 293–298.)

⁴ **praenumeránsok** – előfizetők (lat.)

⁵ **Albumban** – A *Részvét könyve* újabb kötetére utalhat, amely azonban nem jelent meg.

1597. Podmaniczky Frigyes – Arany Jánosnak (1862. december 22.)

K: MTAK Kt K 513/431. 2 csontszínű fol. 22,4×18,1 cm. 1–2. levél, 3–4. üres. Címzés nincs. Az 1. lap tetején AJ írásával, piros ceruzával: **b. Podmancky** [!]. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 602.)

M: kiadatlan

¹ **küldök ezennel egy kis dolgozatot** – Ennek sorsa ismeretlen. Podmaniczky nevével 1863-ban nem jelent meg munka a Ko-ban (l. még erről az **1681.** sz. levél jegyzeteit); egy évvel később azonban kettő is: *Liliom Eszter* (1864. I. 3–4. sz. 1864. jan. 17. 57–61., jan. 24. 77–84.), *A varázs-hegedű* (1864. II. 21–22. sz. 1864. nov. 20. 487–493., nov. 27. 510–517.).

1598. Hanvay Zoltán – Arany Jánosnak (1862. december 23.)

K: MTAK Kt K 513/205. 2 csontszínű fol. 21,1×17,2 cm. 1–3. levél, 4. üres. Címzés nincs. Az 1. lapon piros ceruzával: **Hanvay Zoltán**. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 597.)

M: kiadatlan

Hanvay Zoltán (1840–?): Hanvay Károlynak, Tompa egyházi főgondnokának fia; később sporttal, turisztikával és kutyatenyésztéssel kapcsolatos cikkeket írt.

¹ **egy gyermekkori ismerőse** – Hanvay mint Tompa ismerőse, majd jó barátja találkozhatott a Hanván járó Arany-családdal és kötött velük – főleg Arany Lászlóval – barátságot.

² **ephemer** – átmeneti (lat.)

³ **vagyok s maradok** – AJ a Ko 1. számának *Nyílt levelezésében* üzen Hanvaynak: „Jól esett a szives megemlékezés. Fogadja üdvözetünket, kedves családjával együtt.” (1863. I. 1. sz. 1863. jan. 3. 24.)

1599. Arany János – Halmágyi Sándornak (1862. december 24.)

K: MTAK Kt K 513/199. 2 fehér, (koronás, két oldalán oroszlánnal és unikonissal) nyomatos, fol. 23,7×15 cm. 1. levél, 2–4. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 597.)

Kézíratos másolat: MTAK Kt Ms 3/6. 56.

M: kiadatlan

Válasz Halmágyi 1862. dec. 20-i levelére (**1593.**)

¹ **policzei-fähigebb** – a rendőrség számára elfogadhatóbb (né.)

1600. Lévay József – Arany Jánosnak (1862. december vége)

K: elveszett. Utalás a levélre: Lévay 1863. jan. 9-i, AJ-hoz írt levele: „Kaptad-e tőlem a Dec. utolján küldött 5 előfizető 30 forintját?” (**1609.**) E levél küldését Gyulaihoz írt, 1862. dec. 15-i levelében is ígérte: „E hét végén küldök egy pár előfizetőt [Aranynek].” (*GyPLev* 436. 481.) AJ is utal erre 1862. dec. 31-i, Lévayhoz szóló (**1604.**) levelében: „Gyulainak hozzám szóló leveledet emlegetél, én nem kaptam tőled semmit, hónapok óta.”

1601. Fáy András – Arany Jánosnak (1862. december 27.)

K: MTAK Kt K 513/110. 2 fehér fol. 28,8×22,8 cm. 1. levél, 2–3. üres, 4. címzés:

Tekintetes Arany János

Urnak, [...]. tisztelettel

Pesten

A 4. lapon feltört piros viaszpecsét. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 594. Ott 1862. dec. 17-ére datálva.)

M: kiadatlan

1602. Halmágyi Sándor – Arany Jánosnak (1862. december 28.)

K: MTAK Kt K 513/194. 2 fehér fol., bal felső sarkában **H.** monogramos címer, koronás címerfővel; 22,8×14,5 cm. 1–2. levél, 3–4. üres. Címzés nincs. A 2. lapon: „Én meg Gyulainak ...” kezdetű bekezdés mellett AJ írásával kék ceruzás zárójel a bal margón, mellette **Gy.** jegyzés. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 597.)

M: kiadatlan

Válasz Arany 1862. dec. 21-i (**1594.**) és 24-i (**1599.**) levelére

- ¹ **epidemia** – járvány (lat.)
- ² **Báró Orbán Balázs** – (1830–1890): földrajzi és néprajzi munkák szerzője. Fő művei: *Utazás Keleten* (1861), *A Székelyföld leírása I–VI.* (1868–1873). 1887-től az Akadémia levelező tagja.
- ³ **kommadizálás** – ismeretlen kifejezés: társalgás jelentésben. Esetleg kommentizál: kommentál (Szabó T. Attila: *Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár* VII. 72.)
- ⁴ **Orbán Balázs [...] szintén szándékozik valami dolgozatot küldeni** – Orbán Balázs nevével nem jelent meg dolgozat a Ko-ban.
- ⁵ **én is tudnék valamit adni az általa szerkesztendő „Részvét könyvé”-be** – Halmágyi Sándornak nincsen publikációja az első kötetben (1863), az újabb kötet pedig nem készült el.

1603. Arany János – Ipolyi Arnoldnak (1862. december 30.)

K: EPLt Ipolyi Arnold Gyűjteménye. A. 42.

M: Scheiber 1968. 194.

Ipolyi (Stummer) Arnold (1823–1866): történész, etnográfus, műtörténész; 1863-tól egri kanonok. 1858-tól az Akadémia levelező, 1861-től rendes tagja. Fő műve a *Magyar mythologia* (Pest, 1854). E korszakban a PN-ban és a BpSz-ben publikált.

- ¹ **a Koszorú érdekesbítéséhez járulni szíveskedjék** – „Nem találtuk nyomát annak, hogy Ipolyi – a szerkesztő kérésének eleget téve – dolgozott volna a Koszorúba.” (Scheiber 1968. 194.)

1604. Arany János – Lévay Józsefnek (1862. december 31.)

K: MTAK Kt K 513/353. 2 fehér, **ARANY JÁNOS.** vízjelű, a jobb felső sarkában nyomatos, tetején szakadt fol. 23,7×15,1 cm. 1. levél, 2–4. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 600.)

M: kiadatlan

- ¹ **a Kisfaludy-társaság közelgő nagy ünnepe** – Az ünnepséget 1863. febr. 6-án, Kisfaludy Károly születésnapjának másnapján tartották meg a Nemzeti Múzeumban.
- ² **fel lehetne-e olvasni a nagy gyűlésen** – Lévay 1863. jan. 27-i levelében (1616.) elküldte *A szép nyilvánulása* c. esztétikai értekezését, amelyet beköszöntőként olvastak fel.
- ³ **Gyulainak hozzám szóló leveledet emlegettél** – Lévay 1862. dec. 15-i levelében érdeklődött AJ-hoz küldött levelének sorsa felől (*GyPLev* 436. 481.), de az elveszett.

1605. Theodor Opitz – Arany Jánosnak (1862. december)

K: elveszett. Utalás a levélre: AJ szerkesztői üzenete: „**T. Opitz Tivadar urnak. Pless.** Becsess [!] soraiból nem értjük tisztán, új példányt küldjünk e azon adress alatt, vagy a kegyedét? Meleg üdvözlettel.” (Ko 1863. I. 1. sz. 1863. jan. 4. 24.) – Theodor Opitz a lap előfizetője volt: vö. **1783.**

Theodor Opitz (1820–1896): sziléziai születésű, a magyar irodalomért rajongó német író, műfordító, publicista. 1863-ban a januári lengyel felkelésben való részvétele miatt Svájcba emigrált (1864-ből való levelét már Zürichből címezte). Személyéről keveset tudunk: emigránsoktól tanulhatott magyarul. A lipcsei Otto Wigand irányította tervével fordult sógorához, Heckenast Gusztávhoz, Adalbert Stifter ajánlását is bírva. Ennek köszönhetően jelent meg 1864-ben Petőfi verseinek német fordításkötete (l. az **1678.** sz. levél jegyzetét). Svájcban tartózkodva fordította le Petőfi *Apostolát*, 1867-ben jelent meg Zürichben Kemény Zsigmond *Zord idő* c. regényének német kiadása (Komáromi 1999. 340.). A Kisfaludy Társaságnak is tagja lett.

¹ **Opitz a Koszorút rendeli, feltehetőleg saját maga számára** – Az **1678.** sz. levélből derül ki, hogy feltehetőleg saját maga számára (abban a második fél-évre) rendeli meg a Ko számait.

1606. Marikovszky Gábor – Arany Jánosnak (1863. január 4.)

K: MTAK Kt K 513/1313. 2 fehér fol. 21,1×13,2 cm. 1–3. levél, 4. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 670.)

M: kiadatlan

Marikovszky Gábor (1835–1872): költő, író. Sárospatakon tanult (innen ismeretése Erdélyivel), Kecskeméten ref. teológiát végzett. Tanított a Tolna megyei Dorogon, 1860–1864 között Kunszentmiklóson (ekkor ismerkedett meg Szász Károlyval), Máramarosszigeten, Pesten. Költeményeit, novelláit egyebek között a MS-ban (1857-ben a Magyarországra látogató Ferenc Józsefet üdvözlő versét, amelyért Kecskemét városától 10 aranyat kapott), a VU-ban, a Napk-ben, a Dcs-ban, a Hf-ban, a Nf-ben publikálta. *Száz költemény* c. kötete (1856) Sárospatakon, *Költemény füzet* c. könyve (1859) Kecskeméten jelent meg. „Néha Marikovszky Gábor, vagy más cseperedő poeta is megtisztel zsenge munkáival, hogy nézzem át s bíráljam meg” (AJ Tompának, **964.** 1857. dec. 29. *AJÓM* XVII. 141.).

¹ **audaces fortuna juvat** – Vergilius-idézet az *Aeneis* X. énekéből (Lakatos István ford.): „Merni tudó szíveké a világ”. Szó szerint: 'a merészeknek kedvez a szerencse' (lat.).

² **paupertas est maxima meretrix** – a nyomor nagy kerítő (lat.); Bánk 1993. 90.

³ **mellékelt versem** – ismeretlen

⁴ **az írói segély egyletnél egy kis alamizsnáért folyamodnom?..** – Erről nem maradt fenn levél- vagy szerkesztői üzenetbeli adat.

1607. Mentovich Ferenc – Arany Jánosnak (1863. január 7.)

K: MTAK Kt K 513/392. Csontszínű fol. 23×14,4 cm. 1–2. levél. Címzés nincs. Az 1. lap tetején kék ceruzával: „V. 6. 1048.” Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 601.)

M: kiadatlan

¹ **Teleki Géza** (1843–1913): író, politikus; országgyűlési képviselő és belügy-miniszter Széll Kálmán kormányában; 1899-től a MTA igazgatótanácsának tagja, 1894-től a Történelmi Társulat elnöke. Írt elbeszéléseket, készített fordításokat, népdalgyűjtéseket.

² **bevorwortolva** – előszóval ellátva (né.)

³ **a Koszoru postájában pár szóval értesíteni** – Mentovich *Az új világnézet* c. művét 1863-ban kísérelte meg kiadni, de a cenzúrahivatal megakadályozta (majd csak 1870-ben jelenhetett meg). AJ válasza: „Viszont üdvözet. Kapunk mindent, s igyekszünk eljárni benne.” (Ko 1863. I. 3. sz. 1863. jan. 18. 72.)

⁴ **Mentovich Gyula** – Mentovich Ferenc ekkor 16 éves fia

1608. Arany János – Aigner Lajosnak (1863. január)

K: PIM Kt V. 4713/39/2. 2 fehér, **ARANY JÁNOS.** vízjelű, nyomatos fol. 23,7×15,2cm. 1. levél, 2–3. üres, 4. címzés:

T. Aigner Lajos urnak

Pfeifer könyvkeres[kedő]

Az 1. lap tetején a Darnay-kéziratgyűjtemény körpecsétje, benne: **54.**, alatta kék ceruzával: **L. 339**, és piros tollal: **16.751. - D.** A 2. és 4. lapon a PIM pecsétje, benne az iktatószám: **V. 4713/39/2.**

Az 1. lapon a levélszöveg alatt ceruzával: **1862**, a 4. lapon piros viaszpecsét darabjai.

Aigner (Abafi) Lajos (1840–1909): irodalomtörténész, könyvkiadó, bibliográfus. E korszakban könyvkereskedősegéd volt (Pozsony, Pest, Köln, Stuttgart). Pestre 1863-ban érkezett a család.

M: Darnay 1931. 222.

- ¹ [1863. január] – A levél a Ko megindulásának első heteiben születhetett, amelyben AJ Aignerre bízta az *Új könyvek* c. rovat vezetését, folytatva a SzF szerkesztésekor kialakult kapcsolatot.
- ² **a küldeményt szerdán este, vagy legfeljebb csütörtökön d. e. 10-ig megkaphassam** – A Ko vasárnaponként jelent meg.
- ³ **Capitel; kompakt** – betűtípusok (az *Új könyvek* rovatban míg a művek címeit nagybetűkkel szedték, addig a szerzők nevét kurzívval – akár a mű címe előtt állt, akár utána)

1609. Lévay József – Arany Jánosnak (1863. január 9.)

K: MTAK Kt K 513/323. Fehér fol. 17,8×10,1 cm. 1–2. levél. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 600.)

Kézírtas másolat: MTAK Kt Ms 3/5. 33–35.

M: kiadatlan

Válasz AJ 1862. dec. 31-i levelére (**1604.**)

- ¹ **Ime itt veszesz** – Lévay ugyanekkor Gyulainak is írt: „Az idezárt négy verscske közül válaszs ki az albumba egyet vagy kettőt, a többit pedig, e levéllel együtt, *azonnal* juttasd a János kezébe.” (*GyPLev* 444. 492.) Két verse, *Az idő patakja* és *A szív hangja* meg is jelent a Ko-ban (1863. I. 4. és 13. sz. jan. 25. 77. és márc. 29. 292.).
- ² **pamatkát** – kis csomó pamatot vagy pamacsot
- ³ **Úti emlékezésimben** – *Úti emléklapok* (Ko 1863. I. 5. és 19. sz.; 1863. febr. 1. 112–114. és máj. 10. 449–451.)
- ⁴ **Az aesthetikai értekezés [...] mihelyt bevégezem, küldöm** – Ez *A szép nyilvánulása* címmel készült a Kisfaludy Társaság 1863. febr. 6-i nagygyűlésére, ahol nagy sikert aratott (Ko 1863. I. 7–9. sz. febr. 15. 145–148., febr. 22. 169–173., márc. 1. 193–197.)
- ⁵ **Kaptad-e tőlem** – Lévay 1862. dec. 15-én Gyulainak írt levelében ígérte az AJ-nak címzendő küldeményt: „E hét végén küldök egy pár előfizetőt.” (*GyPLev* 436. 481.) Ennek sorsa ismeretlen.
- ⁶ **Olvasom a lapokban, hogy a Koszoru alakjával nincsenek megelégedve** – „A koszorús Arany János által szerkesztett 'Koszorú' első száma megjelent, hogy a szerkesztő szavaival éljünk, puritán egyszerű alakban : de annál gazdagabb beltartalommal.” (PN 1863. 4. sz. jan. 6. *Különfélék*); „Megjelent a 'Koszoru' című hetilap első száma. Hozzánk még nincsen beküldve, de a mint egy idegen példányba bepillantottunk, tartalma hasonló az egykori 'Sz. Figyelő'éhoz. A munkatársak névsora az ígérlet dacára nincs közölve ... Nem kisebb baj továbbá a tul-szegényes kiállítás, de főleg a betűk és czímzetük rosz választása, melyek a 'Koszoru' külalakját csaknem élvezhetlenné teszik” (MS 1863. 4. sz. jan. 7. 14. *Különfélék*). A szintén ekkor in-

duló Független megértőbb: „mi a kiállítás illeti, ez is csinos és izletes, és mi nem vagyunk azon laptársainkkal egy véleményen, kiknek a külső egyszerűség és takarékoság ellen kifogásuk van.” (1863. 6. sz. jan. 9. *Vegyes hírek*)

1610. P. Szathmáry Károly – Arany Jánosnak (1863. január 9.?)

K: MTAK Kt K 513/490. 2 fehér fol. 20,8×14,5 cm. 1. levél, 2–4. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 604.)

M: kiadatlan

¹ [1863. január 9.?] – Sáfrán Györgyi előkészített anyagában a dátum 1863. jan. 9.

² **ily elégett Városban, mint Enyed** – Az 1849-ben súlyos román pogromot elszenvedő Nagyenyed (1849 januárjában egy román sereg három napig pusztított a városban: a lakóházakat lerombolta, a kollégium és a levéltár dokumentumainak nagy részét elégette, közel ezer enyedi polgárt lemészárolt, a többi pedig kiüzte a városból) valamilyen közelebbi tűzvészére utalhat P. Szathmáry, de ennek nem találtam nyomát.

³ **Ide-mellékelve küldök egy beszélyt is** – P. Szathmáry naplójából: „Ebéd és lecke után Aranynek írtam, felküldvén a 'Kis halom' c. beszélyt s 18 forintnyi előfizetési pénzt. [...] Szegény János bácsi nem szerkesztőnek való. Mennyivel jobb lenne, ha a nemzet annyira biztosíthatná, hogy egy Attilát írva, jövőjét megalapítva látná. Így sohasem fog teljesen sikerülni felemelkednie.” (Gulyás 1939. 285–286.)

⁴ **engemet a jövő számban értesíteni** – Elbeszélése *A kis halom* címmel jelent meg 1863. márc 22-én (Ko I. 12. sz. 268–276.) és 29-én (Uo. 13. sz. 293–298); addig nincs AJ-tól szerkesztői üzenet (ezt maga Szathmáry is hiányolja 1863. febr. 27-i levelében). (1629.)

⁵ **míg Vértessy Arnold elviszi** – Vértessy valószínűleg a Dcs számára kért munkát, amelynek 1863. jan. 1-től egy fél évig szerkesztője volt.

⁶ **elfogadhat-e még valamit a Részvét könyvébe** – Ebben nem jelent meg P. Szathmárytól munka.

1611. Arany János – Ormós Zsigmondnak (1863. január 11.)

K: MTAK Kt Ms 4516/48. (fénykép). A kézirat magántulajdonban (Korábban Szentgyörgyi Mária); 1965-ben a temesvári Állami Levéltár Ormós-gyűjteményében. (Benkő 1965.)

M: Benkő 1965. 174.

¹ **1862** – a helyes dátum: 1863

- ² **4–5 számban ki fog jöni** – *Gróf Széchenyi emléke milyen legyen?* címmel (Ko 1863. I. 2–6. sz. jan. 11. 25–29., jan. 18. 50–53., jan. 25. 73–77., febr. 1. 97–100. és febr. 8. 121–125.), vö. az **1595.** sz. levél jegyzetével.
- ³ **a „Tóth” kisded alakjában** – „**Tóth**”: Tóth István (1832–?) az egri líceumi nyomda igazgatója, a Gutenberg c. első magyar nyomdász-szaklap szerkesztője és kiadója (1865–1867). Ormós AJ segítségét kérte munkája különnyomatának (*A Széchenyi-szobor és a szobrászat realismusa*. Pest, 1863. címmel meg is jelent) elintézésében (l. AJ 1862. dec. 21-én kelt levelét, **1595.**); a technikai gondok ezzel kapcsolatban merültek fel.
- ⁴ **columna** – nyomtatott lap, hasáb (lat.)

1612. Mentovich Ferenc – Arany Jánosnak (1863. január 13.)

K: MTAK Kt K 513/393. Fehér fol. 21×17,1 cm. 1–2. levél. Címzés nincs. Az 1. lapon AJ piros ceruzával aláhúzta: „Én még eddig nem kaptam.” – Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 601.)

M: kiadatlan

- ¹ **Mihály Zsigmond** – mezőmadarasi földbirtokos, felesége: Csontos Róza
- ² **kinyomatása felett** – Ez Mentovich fő műve, *Az új világnézet*, amelyet 1863-ban kísérelt meg kiadni, de a cenzúrahivatal megakadályozta. A mű 1870-ben, Marosvásárhelyen jelent meg (Hajós 1974. 53–54.).

1613. Jósika Miklós – Arany Jánosnak (1863. január 14.)

K: MTAK Kt K 513/244. 2 fehér, négyzettrácsos fol. 18,4×13,4 cm. 1. levél, 2–4. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 598.: márc. 17-re, Sáfrán Györgyinél (1982. 28.) jan. 17-ére datálva.)

M: kiadatlan

- ¹ **A tisztelet díj** – A SzF utolsó félévében nem jelent meg munka Jósikától vagy nejétől. AJ közvetítő lehetett, de ez esetben hiányzik egy levélváltás az ügyben. Ezt a feltételezést erősíti, hogy AJ szerkesztői üzenete, amelyet a „Minél előbb, annál jobb” mondattal kezd (Ko 1863. I. 3. sz. jan. 18. 72.), későinek látszik ahhoz képest, hogy Jósika 1862. nov. 2-án kelt levelére (**1523.**) válaszoljon (amint azt Németh G. Béla feltételezi: *AJÖM* XII. 546.). Vö. még az **1523.** sz. levél jegyzetével.
- ² **A napokban indítok ön becses lapja számára [...] komédia** – Jósika feleségétől *A fegyencz* c. elbeszélés tavasszal (Ko 1863. I. 20–21. sz. máj. 17. 467–471., máj. 24. 493–498.), *A szegény ember dolga csupa komédia* c. regény *A prikulics* c. mutatványa ősszel (1863. II. 15. sz. nov. 15. 460–472.) jelent meg.
- ³ **perfectionálták** – tökéletesítették (lat.)

1614. Jósika Miklós – Arany Jánosnak (1863. január 20.)

K: MTAK Kt K 513/245. 2 fehér, koronás **J** nyomatos fol. 20,1×12,6 cm. 1–2. levél, 3–4. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 598.)

M: kiadatlan

- ¹ **nömnök egy novelláját küldöm** – *A fegyencz*, l. a **1613.** sz. levél jegyzetét
- ² **egy mutatvány indul önhöz: Klára és Klári című legujabb – már kész történelmi regényemből** – *A paplak* címmel (Ko 1863. I. 8. sz. febr. 22. 175–181.)
- ³ **Nincsen úgy most mint volt régen** – ismeretlen gyűjtemény
- ⁴ **chasseur eclaireurt** – chasseur éclairéur: felderítő vadász (fr.)

1615. Aigner Lajos – Arany Jánosnak (1863. január 27.)

K: PIM Kt V. 4713/1. 2 fehér fol. 23,2×14,8 cm. 1. levél, 2–3. üres, 4. AJ írásával tollal **T. cz. Aigner Lajos urnak**. A 1. lapon körpecsét: **DARNAY KÁLMÁN kéziratgyűjt. Sümeghen** felírással, a közepén **65**-ös számmal; az Aigner-levél **L 335**, a ráírt Arany-válasz **L 330** jelzettel megjelölve. Az 1. lap bal felső sarkában a PIM növekményszáma ceruzával: **1951 II/14 D M**. Az 1. lap jobb felső sarkában piros tollal: **16.748.-D** A 2. lapon a PIM pecsétje, benne az iktatószámmal: **V. 4713/1**. A 4. lapon piros viaszpecsét.

M: Darnay 1931. 222–223.

- ¹ **Jan. 27.** – Darnay közleménye szerint jan. 24-én kelt
- ² **szíveskedjék cikkekémemet azonnal visszaküldení** – Ez meg is történt, amint azt AJ rájegyzése bizonyítja (l. az **1619.** sz. levelet).

1616. Lévy József – Arany Jánosnak (1863. január 27.)

K: MTAK Kt K 513/324. Fehér fol. 21×17,1 cm. 1. levél, 2. üres. Címzés nincs. Az 1. lapon AJ írásával, piros ceruzával aláhúzva: „se nekem”, „a gymnasiumnak”, illetve a lap szélén függőlegesen, ceruzával: „intézkedtem”. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 600.)

M: kiadatlan

- ¹ **itt azon „Értekezés” forma** – Ez *A szép nyilvánulása* c. esztétikai értekezés (l. az **1604.** és **1609.** sz. levelek jegyzeteit).
- ² **elmondhatom az öreg Heltaival hogy „Esópusból és egvébünnen öszveszörzötte”** – Heltai fabuláit a következő címmel adta ki: *A bölcs Esopusnak és másoknak fabulái és oktató beszédei valamint azoknak értelme melly fabulákat egybeszerzette és Kolosvárott anno MDLXIV.*

- ³ **Minden esetre pedig úgy vedd, hogy ezzel – beköszöntem** – A tanulmányt AJ olvasta fel 1863. febr. 6-án, a Kisfaludy Társaságnak a Nemzeti Múzeumban tartott nagygyűlésén.
- ⁴ **Az akadémiai megtiszteltetés nagyon meglepett** – Az 1863. jan. 12–13-án tartott akadémiai nagygyűlés titkos szavazásán Lévayt levelező taggá választották.
- ⁵ **Tehát veszed utóbbi küldeményem Pali által** – L. a *GyPLev* 444. sz., 1863. jan. 9-i levelet (492–493.) és jegyzetét (669.)
- ⁶ **mely verseket tartott meg Albuma számára** – A *Változás és az Ismerős álmok* címűek jelentek meg a Gyulai szerkesztette *Részvét könyvében*.
- ⁷ „**úti emléklapok**” – vö. az 1609. sz. levél jegyzetével
- ⁸ **Hát a Bozzai iratait** – *Bozzai Pál irodalmi hagyományai* csak 1886-ban, az Olcsó Könyvtár sorozatban jelentek meg, Lévay József sajtó alá rendezésében. (A kiadásra tett kísérletekről vö. 1394.)

1617. Arany János – Szász Károlynak (1863. január 31.)

K: MTAK Kt K 513/597. 2 fehér, a jobb felső sarokban (koronás, két oldalán oroszlánna és unikornissal) nyomatos, **ARANY JÁNOS** vízjelű fol. 23,7×15 cm. 1. levél, 2–4. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 607.)

M: kiadatlan

- ¹ **Végre nagynehezen [!] én is hozzájutottam, hogy elolvassam Zrinyidet** – Eötvös, kisebb fenntartásai ellenére, mégsem gördített akadályt a *Zrínyi a költő* c. munka felolvasása elé (l. még az 1570. és 1581. sz. levelet).
- ² **Pálffy** – gr. Pálffy Móric (1812–1897), 1861–1865 között Magyarország helytartója
- ³ **tehát helyedben azt tenném** – Szász Károly ugyanezt tette: művéből az I., II. és VII. szakaszt olvasta fel.
- ⁴ **Akartam írni róla népszerű ismertetést; de teljességgel nem érek rá** – Az ismertetést végül Salamon Ferenc írta meg, szintén *Zrínyi a költő* címmel (Ko 1863. I. 17–20. sz. ápr. 26. 385–390., máj. 3. 409–412., máj. 10. 433–436., máj. 17. 457–460.)
- ⁵ **Zrinyidből adnám az I. éneket** – AJ a VII., *Viola* c. részt közölte (Ko 1863. I. 8. sz. febr. 22. 173–175.)

1618. Losonczy László – Arany Jánosnak (1863. január 31.)

K: MTAK Kt K 513/367. 2 fehér, **LOSONCZY LÁSZLÓ** nyomatos fol. 21,8×14,1 cm. 1–3. levél, 4. üres. Címzés nincs. A 3. lapon AJ piros ceruzával

aláhúzta „a 'Koszorunak' egy levelét se kaptam” sort; mellette ceruzával: **T. 39.** Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 601.)

M: kiadatlan

- ¹ **küldök egy pár verset** – Losonczynek két verse jelent meg 1863 folyamán a Ko-ban: a *Lakhoz (melyben Kazinczy született)* (1863. I. 15. sz. ápr. 12. 349.) – a Ko félévi, összesített tartalomjegyzékében a *Kazinczy szülő lakához* címmel – és az *Egy emberbaráthoz* (1863. II. 11. sz. szept. 13. 244.)
- ² **siettem reá válaszolni** – A válaszlevél kelte: 1862. nov. 3. (**1531.**)
- ³ **tőled régi jó barátomtól** – Losonczy AJ tanártársa volt Nagykőrösön, ahol latint, valamint magyar nyelvet és irodalmat tanított.
- ⁴ **kik lelkenek legkedvesebbek voltak, részint a halál, részint a sors ragadta el** – Életrajzából kevés adat maradt fenn: 1879-ben a szűkebb családból egyetlen fia kísérte utolsó útjára.
- ⁵ **érzem mily csekély az, mit lenyűgözött [!] helyzetemben tehettem** – Az 1870-es években Losonczy mély depresszióba süllyedt, ennek jelei már e levélben is érezhetők.
- ⁶ **Dr. Károlyi Sámuel barátom [...] is oda van... örökre** – Ő 1862. szept. 26-án hunyt el; l. az **1468.** sz. levél jegyzetét.
- ⁷ **„Hová levél, hová levél óh lelkem ifjusága!”** – Helyesen: „Hová lettél, hová levél / Oh lelkem ifjusága!” AJ *Letésem a lantot* c. versének refrénje.

1619. Arany János – Aigner Lajosnak (1863. február eleje)

K: PIM Kt V. 4713/1. 2 fehér fől. 23,2×14,8 cm. 1. levél, 2–3. üres, 4. címzés:

T. cz. Aigner Lajos urnak

A 1. lapon körpecsét **DARNAY KÁLMÁN** kéziratgyűjt. **Sümeghen** felírással, a közepén **65**-ös számmal; az Aigner levél **L 335**, alatta a ráírt Arany-válasz **L 330** jelzettel megjelölve. Az 1. lap bal felső sarkában a PIM növekményszáma ceruzával: **1951 II/14 D M**. Az 1. lap jobb felső sarkában piros tollal: **16.748.-D**. A 2. lapon a PIM pecsétje, benne az iktatószámmal: **V. 4713/1**. A 4. lapon piros viaszpecsét.

M: Darnay 1931. 223.

- ¹ **A mostani számból** – Feltehetően a Ko 1863. febr. 1-ji (I. 5.) számáról van szó.
- ² **hihetőleg bővebb ismertetés jön majd (általam) a Vadrózsákból** – A gyűjteményről jóval később (Ko 1863. I. 21. sz. máj. 24. 481–486.) jelent meg ismertetés; nem AJ, hanem F. Szabó Sámuel tollából, *Székely népköltemények* címmel.

1620. Imre Sándor – Arany Jánosnak (1863. február eleje)

K: elveszett. Utalás a levélre: AJ szerkesztői üzenete: „**I. S. urnak, Debrecen.** A küldeményt vettük s köszönjük.” (Ko 1863. I. 6. sz. febr. 8. 144.)

¹ **értekezését Kazinczy költészetéről** – Ko 1863. I. 10–11. sz. 1863. márc. 8. 217–221., márc. 15. 241–245.

1621. Halmágyi Sándor – Arany Jánosnak (1863. február 2.)

K: MTAK Kt K 513/195. 2 fehér, koronás **H** nyomatos fol. 22,8x14,5 cm. 1–2. levél, 3–4. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 597.).

M: kiadatlan

¹ **iránybeszélyemnek** – Az *Elv és előítélet* végül nem a Ko-ban, hanem önálló könyv alakban jelent meg (1864); 1. az 1862 végi levélváltásokat.

² **contofizetés** – hitelfizetés

³ „**A nők a tükör előtt**” – Gyulai művének pontos címe: *Nők a tükör előtt*.

⁴ **pasquill** – gúnyirat (né.)

⁵ **mintsem képsorozatát befejezze** – Gyulainak az 1863. 1. számtól tartó elbeszélése febr. 15-én ért véget (Ko 1863. I. 1–7. sz., 1863. jan. 4. 7–12., jan. 11. 32–38., jan. 18. 55–60., jan. 25. 78–83., febr. 1. 102–107., febr. 8. 126–131., febr. 15. 149–154.)

⁶ **recommandirozva** – ajánlottan feladva (lat.)

⁷ **Majd aztán egyébbel szolgállok** – Halmágyitól a Ko-ban nem jelent meg aláírt vagy kikövetkeztethető munka.

⁸ **nem fogadék el egy Pestről kínált 1200 frtos állást** – Talán a PN tehette ezt az ajánlatot, amelynek ő már volt munkatársa (vagy esetleg az 1863-ban induló *Független* c. lap).

1622. Arany János – Halmágyi Sándornak (1863. február 5. körül)

K: elveszett. Utalás a levélre: Halmágyi AJ-nak írt februári levelei. „Tegnap vett becses soraira van szerencsém válaszolni” (1863. febr. 8. **1622.**); „Utobbi [!] becses levelére, úgy intéztem válaszom elküldését, hogy az a kitézött napra, u. m. a mult szombatra megérkezessék” (1863. febr. 28. **1630.**). Ez febr. 20. lehetett, mivel a lap 9. száma márc. 1-jén (vasárnap) jelent meg.

Válasz Halmágyi 1863. febr. 2-i levelére (**1621.**)

¹ **elismerve, hogy számára is kellemetlen annak elhúzódnása** – „Köszönöm szerk.[esztő] ur elkötelező méltányosságát, a melyel e 'neheztelés' jogosultságát az előzményeknél fogva elismeri.” (**1624.**)

- ² **Bizatja Halmágyit az esetleges különnyomat elkészültével** – „Azonban szerkesztő ur azt írja nekem: 'Ha még valameddig várhat, a külön lenyomat ügyét is elintézhetjük'” (Uo.)

1623. Greguss Ágost – Arany Jánosnak (1863. február 8.)

K: MTAK Kt K 513/1314. Fehér, jobb felső sarkában **AZ 'ORSZÁG'** szerkesztősége feliratú, szakadt fol. 28,7×22,8 cm. 1. vers, 2. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 670.)

Kézíratos másolat: MTAK Kt Ms 3/6. 81–83.

M: kiadatlan

Greguss Ágost (1825–1882): 1858-tól az Akadémia levelező tagja, 1860-tól a Kisfaludy Társaság tagja és titkára. Cikkei a SzF-ben, a Ko-ban, az AkÉrt-ben és a VU-ban jelentek meg. Fontosabb művei e korszakból: *Antonia* (Sand regényének fordítása, 1863), *A balladáról* (a Kisfaludy Társaság 1863-as pályázatának díjnyertes alkotása, 1865).

¹ **Országot** – Az Ország c. politikai napilapot, amelynek 1862. okt. 1. és 1863. ápr. 16. között Greguss volt a szerkesztője, tulajdonosa Pompéry János, kiadói pedig Engel és Mandello.

² **Naplót** – Pesti Napló

³ **Épkézláb István** – Ilyen álnév alatt jelent meg a tárcarovatban *Az orvos nyelvészek* c. cikk, amely az orvosi műszavakat vizsgálja és kigúnyolja a „kóros” kinövéseket. (Ország, 1863. jan. 1.)

⁴ **Egy toll, és egyszerre, s teljes egyformán szól** – Csengery Antal írta az Akadémiáról szóló beszámolót a Pesti Naplóba és az Országba.

⁵ **Pedig Kríza Jánost, meg Erdélyi Jánost** – Kríza *Vadrózsák* c. gyűjteményéről jelent meg ismertetés és belőle néhány darab (1863. jan. 21., 22.); 1862. okt. végén Erdélyi adott három mutatványt *A bölcsészet Magyarországon* c. munkájából, *A legújabb magyar lyra* c. értekezése pedig 1863. február 1., 2., 13., 14., 19., 20., 21. márc. 24., ápr. 9., 10., 12-én jelent meg.

⁶ **magyar maccaronik** – Torkos Sándor *A maccaronismus a magyar irodalomban* c. írása az Ország tárcájában (1863. jan. 13., 14., 15.). Ezek tréfás, elsősorban deákversek, amelyekben idegen (főleg latin és német) szavak jelennek meg a szövegben. Torkos szerint: „a maccaronismus a magyar irodalomban, az eredeti olasztól és némettől némileg eltérő kifejlődést nyert. A latin végzésekkel ellátott magyar szókkal és magyar mondatokkal kevert latin mellett ugyanis megfordítva magyar ragokkal ellátott latin szókkal és latin mondatokkal kevert, és ennek mintájára magyar ragokkal ragozott német és más nyelvbéli szókkal kevert, magyar nyelv is használtatik.” L. ugyanott Szeberényi Lajos írását is (1863. jan. 21.).

- ⁷ **hogy mégis meglássák** – Ez megtörtént a Ko febr. 15-i (1863. I. 7. sz. 167.) számának *Vegyes rovatában*: „Nem kerülte el figyelmünket Torkos S.[ándor]nak az 'Ország' tárczájában megjelent értekezése a magyar 'macaroni-költészetéről', mely irodalmunkban tudunkra most van először tárgyalva; de bővebben akarunk szólni hozzá.” (Erről nincs további adatunk.)
- ⁸ **a Koszorú is szobrásziskola lett** – Utalás Ormós Zsigmondnak a Ko-ban megjelent, általános szobrászati, történeti és egyúttal ízlésnevelő főcikk-sorozatára, a *Gróf Széchenyi István emléke milyen legyen c.* dolgozatára (Ko 1863. I. 2–6. sz. 1863. jan. 11. 25–29., jan. 18. 50–53., jan. 25. 73–77., febr. 1. 97–100. és febr. 8. 121–125.)
- ⁹ **tekints az Országra** – A Ko később át is vett az Országban megjelent írást: ilyen *A csillagok világából* című (1863. I. 17. sz. ápr. 26. 403–405.), amely több kolléga rosszállását is kivívta (l. az **1682.** sz. levelet és jegyzeteit).

1624. Halmágyi Sándor – Arany Jánosnak (1863. február 8.)

K: MTAK Kt K 513/200. 2 csontszínű, koronás **H** nyomatos fol. 22,8×14,5 cm. 1–3. levél, 4. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 597.: AJ-t jelölve levélírónak)

M: kiadatlan

Válasz Arany 1863. febr. 5-e körüli, elveszett levelére (**1622.**)

- ¹ **Tegnap vett becses soraira** – a levél elveszett
- ² **fatalis terminus** – végzetes időpont (lat.)
- ³ **írásom kissé kuruczos** – fegyelmezetlen, kusza, nehezen olvasható
- ⁴ **superrevisoról** – felülvizsgálat, második revízió (lat.)
- ⁵ **két munkámat adtam már ki** – *Saphira* (Kolozsvár, 1859), *Parlagi Rózsák* (Pest, 1860)
- ⁶ **patikariusi percentet** – patikusai százalékot (lat.): azaz kellően kiszámított profitot

1625. Ágai Adolf – Arany Jánosnak (1863. február közepe)

K: elveszett. Utalás a levélre: AJ két szerkesztői üzenete. „**Á. A. urnak, Bécs.** Örömet tettük kívánatát: de elvárjuk az ígéret teljesülését egy vagy más módon. Rövid jó külföldi beszélykéek fordítása leginkább célhoz vezetne.” (Ko 1863. I. 8. sz. febr. 22. 192.); „**Á. A. urnak, Bécs.** *Semmi egyebet*, mint az ön előbbi levelét, *nem kaptunk* onnan. Annak hitelére rendeltük meg a lapot. Érteni fogja már nyílt levelünket. A közreműködést szívesen vesszük.” (1863. I. 10. sz. márc. 8. 240.) Mindkettő megtalálható az *AJÖM* XII. kötetében (212–213., 547–548.). A kritikai kiadás jegyzete levél helyett személyes találkozón tett ígéretet gyanít

(*Uo.* 547.), a második üzenet azonban bizonyossá teszi a levélküldést. Az „Értetni fogja már nyílt levelünket” mondat egy újabb, február–március fordulóján írt levelet is sejtet.

Ágai Adolf (1836–1916): 1862-ben szerzett orvosi szakmáját nem gyakorolta, újságíró, lapszerkesztő. E korszakban általában Porzó álnéven jelentek meg tárcái és kritikái a VU-ban, a Honban, a MS-ban; fordításokkal az 1860-as évek első felében jelentkezett.

¹ **cserébe kisebb munkákat ígér a folyóirat számára** – Nincs nyoma annak, hogy Ágai dolgozott volna a Ko-nak (hacsak nem névtelenül). Visszaemlékezéseiben sem tesz erre utalást (*AJÖM* XII. 547.).

1626. Halmágyi Sándor – Arany Jánosnak (1863. február 18.)

K: MTAK Kt K 513/201. 2 fehér, koronás **H** nyomatos fol. 23,9×14,5 cm. 1–4. levél. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 597. AJ-t jelölve levélírónak)

M: kiadatlan

¹ **a nyílt üzenetet nem értettem** – „Vettük a magánlevelet. Mihelyt annyira érik a dolog, válaszolunk. De aligha egy kis félreértés nincs. Az, ki a *laptól* s az ki a *lenyomattól* fizetne t.[isztelet]díjt: két különböző személy. Vagy Ön is így érti? Akkor nem sok remény látszik a nyomtatás iránti külön alkuhoz. Megkísértjük.” (Ko 1863. I. 7. sz. febr. 15. 168.)

² **municipiumok** – törvényhatóságok, közigazgatási egységek (megyék vagy városok)

³ **constituáltak magukat** – alkotmányos működésüket helyreállították vagy kialakították

⁴ **az özönviz után** – az 1848/49-es forradalom és szabadságharc után

⁵ **prostituálta** – lealjasította (lat); itt: csökkentette

⁶ **Donau Z[e]l[un]g. hirdeti** – az a bécsi félhivatalos lap, ahol a jogeljárás-elmélet is megjelent

⁷ **Verwirkt** – verwirken: eljátszani (né.); utalás a jogeljárásra, amelyre hivatkozva Bécs 1849-től bevezette abszolutisztikus rendszerét, mellőzve a magyar önrendelkezés történeti jogait

⁸ **Kriegsgericht** – hadbíróóság (né.)

⁹ **Ez is hiabavalóság! azt mondja Bölcs Salamon** – „aki hiabavalóságokat hajszol, az esztelen.” (Péld 12:11)

¹⁰ **Approbatok s Compiláták** – Az erdélyi rendek által elfogadott és II. Rákóczi György fejedelem által 1653. márc. 14-én megerősített törvénygyűjtemény az *Approbatæ Constitutiones*, amelyet az 1540 óta hozott erdélyi törvények összegyűjtésével és rendszerezésével Bethlen Ferenc kancellár állított össze; a *Compilatae Constitutiones* az erdélyi rendek által elfogadott

és Apafi Mihály fejedelem által 1669. márc. 4-én kihirdetett törvénykönyv, amely az 1654 és 1669 között tartott erdélyi országgyűlések cikkelyeinek az *Approbaták* mintájára készült gyűjteménye. Erdély egyesített törvénykönyve 1779-ben készült el. Ez négy könyvből állt, az első az *approbaták*, a második a kompiláták, és lényegében 1853-ig, az osztrák polgári törvénykönyv bevezetéséig érvényben maradt.

¹¹ **Gesetzbuchok** – törvénykönyvek (né.)

¹² **Denique** – szóval, végül is (lat.)

¹³ **Corollarium** – következmény (lat.); logikai tétel, amely egy előbbiből minden bizonyítás nélkül következik

¹⁴ **a Józsikáé [!] után** – *A paplak* c. rövid elbeszélése után (Ko 1863. I. 8. sz. febr. 22. 175–181.)

¹⁵ **recommandirozva** – ajánlottan feladva (lat.)

1627. Arany János – Tompa Mihálynak (1863. február 24.)

K: MTAK Kt K 513/1167. Fehér, a jobb felső sarkában nyomatos fol. 23,7×15,1 cm. 1–2. levél, a 2. alján Tompa írásával: **a Részvét könyve**. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 666.)

Kézirat másolat: MTAK Kt Ms 3/4. 143–149.

M: kiadatlan

¹ **jégtörő Mátyás** – A magyar néphit szerint a tél hatalmát megtörő, a tavasz eljövetelét segítő szent, aki szekercéjével megtöri a jeget, ha talál; de ha nem talál, akkor csinál.

² **Ötven évi hallgatás után** – Talán utalás Tompa *Olcsóság* c. versére: „De tévedésben senki ne legyen: / Az ördög se kap már ma lelken, / És rája egy rozsdás batkát se költ: / – Mint csak nem rég is, ötven év előtt, – / Hogy oly templomban imádd Istened, / Melyen kereszt van a kakas helyett. / Ezért bizony markodba pénzt nem ont, / Mert a világ már nem olyan bolond!”

³ **azért a két versért** – *Ikarus* (Ko 1863. I. 1. sz. jan. 4. 6–7.) és *Téli reggelen* (1863. I. 6. sz. febr. 8. 125.)

⁴ **„Kölcsed egészséggel”** – ismeretlen idézet

⁵ **a Kisfaludy-gyűlésen** – A febr. 6-án tartott közgyűlésen Lévay József *A szép nyilvánulása* c. székfoglaló értekezése és Tóth Kálmán *A mit isten végzett* c. legendája hangzott el, valamint egy részlet Szász Károly *Zrínyi a költő* c. verses elbeszéléséből.

⁶ **utí figura docet** – amint az ábra mutatja (lat.)

⁷ **időm kedvem annyira elrabolták, hogy magam képtelen vagyok dolgozni** – AJ mindenről „pontos számadást vezet, félévenként költségvetést állít össze előre, számon tartja a befizetéseket, jegyzéket vezet a honoráriumokról, ropant idő- és ideg-ölő munkát veszteget rá.” (Voinovich 1938. 40.)

⁸ **classisba** – osztályba (lat.)

⁹ **niveaura** – szintre (fr.)

1628. Debreceni református felsőbb tanulók Olvasó Egylete – Arany Jánosnak (1863. február 24.)

K: MTAK Kt Ms 5738/1863/16. 2 csontszínű, kissé szakadt fol. 22,7×14,5 cm. 1–2. levél, 3–4. üres. Címzés nincs.

M: kiadatlan

¹ „**A debreceni református felsőbb tanulók Olvasó Egylete**” a **Kisfaludy Társaság alapító tagjai közé lép** – AJ erről be is számolt a Kisfaludy Társaság 1863. febr. 23-i ülésén (l. a Társaság jegyzőkönyvében: MTAK Kt Ms 5767).

² **örökre át adja** – A levél mellékleteként az *Alapító levél* formanyomtatványa szolgál:

Alapító levél

Alulírt, méltányolva a Kisfaludy-társaság (Szépirodalmi Intézet) céljait, azoknak előmozdítására száz [tollal beírva] fíot alapítok akképen, hogy ezen öszvegnék évenkinti száztól ötös kamatját a társaság pénztárába Pesten pontosan s mindenkor előlegesen jan. 1-ső napján befizetni tartozzam, vagy a tőkét magát is tetszésem szerint bármikor befizethessem; – jogot adván a tisztelt Társaságnak ezen, különben felmondhatlan tőkét, azonnal felmondottnak tekinteni s rövid úton bármelley szabadon választott bíróság előtt behajtani, ha a kötelezett kamatfizetést csak egyszer is elmulasztanám.

Kelt [innenről tollal beírva] Debrecenben, a ref. Kollégiomban 1863 febr. 24

a' debreceni református felsőbb

tanulók Olvasó Egylete'

mint

a tőkét befizetett alapító.

³ **Balogh Ferencz** – (1836–1913): a debreceni ref. teológia tanára, majd igazgatója; ekkor a kollégium végzett hallgatója, elemi tanára és seniorja

1629. P. Szathmáry Károly – Arany Jánosnak (1863. február 27.)

K: MTAK Kt K 513/491. Fehér fol. 21,1×17,2 cm. 1–2. levél. Címzés nincs.

M: kiadatlan

¹ **ezen ide zárt kérvényeket** – P. Szathmáry valószínűleg könyvtámogatásért folyamodhatott a nagyenyedi főiskola számára, amelynek sorsa ismeretlen.

² **Felküldött irataimra** – l. az 1863. jan 9-i levél (**1610.**) jegyzetében

³ **Occasione data** – kedvező vagy adandó alkalommal (lat.)

⁴ **hozott Zrinyiével** – Szász Károly *Zrinyi a költő* c. verses beszélyéből ekkor jelent meg mutatvány (Ko 1863. I. 8. sz. febr. 22. 173–175.).

1630. Halmágyi Sándor – Arany Jánosnak (1863. február 28.)

K: MTAK Kt K 513/202. 2 fehér fol. 19,9×14,5 cm. 1–3. levél, 4. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 597. AJ-t jelölve levélírónak).

M: kiadatlan

¹ **Utobbi [!] becses levelére** – a levél elveszett (1622.)

² **indul-e elbeszéllesem vagy nem** – Az *Elv és előítélet* nem jelent meg a Ko-ban. Vö. 1621.

³ **copizálás** – másolás (lat.)

⁴ **Kreisgerichtnél** – helyesen Kriegsgerichtnél: hadbírósnál (né.)

⁵ **Pressegesezt** – Pressegesetz: sajtótörvény (né.)

⁶ **Corollarium** – következmény; logikai tétel, mely egy előbbiből minden bizonyítás nélkül következik (lat.)

⁷ **mokánykerék** – kicsi kerék; jelentése itt: gyengébb

⁸ **érdekes apróságokat fogok küldeni** – Halmágyitól (aláírt) munka nem jelent meg a Ko-ban.

1631. Lévai kaszinó-egyesület – Arany Jánosnak (1863. március 1.)

K: MTAK Kt Ms 5738/1863/21. 2 fehér fol. 20,9×17 cm. 1. levél, 3–4. üres. Címzés nincs. Az 1. lap alján, ceruzával: „NB. Kenessey Albert úr az elmaradt urb.[éri] kötel[.] [ezvény] kétévi kamatját: 10 ftban megküldi.”

M: kiadatlan

¹ **Pólya József** – (1828–1892): ekkor a lévai kaszinó-egyesület igazgatója és a barsi gazdasági egylet titkára volt.

1632. Tóth Endre – Arany Jánosnak (1863. március 3.)

K: MTAK Kt K 513/1205. 2 fehér fol. 20,7×13,8 cm. 1. levél, 2–4. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 667.)

M: kiadatlan

¹ **precurrentia** – türelmetlenség, kirohanás (lat.)

² **a t. Szerkesztőség iránt meg különböztetett tisztelettel** – AJ a *Nyilt levelezésben* válaszolt: „Valóban nem értjük a levél hangját. Mi nem szoktunk *osztályozni* a sorozattal; elismert tehetség művét pedig *in principio* elfogadottnak tekintjük; *kivétel* esetében válaszolunk. A jövő szám hozni fogja.” (Ko 1863. I. 10. sz. márc. 8. 240.) Márc. 15-én meg is jelent *A halottas ágy 1703 c.* ballada (Ko 1863. I. 11. sz. márc. 15. 245–246.), amely Zrinyi Ilona utolsó óráit

eleveníti fel férje, Thököly Imre társaságában. Az időzítés feltehetőleg tudatos volt.

1633. Arany János – Halmágyi Sándornak (1863. március 4. körül)

K: elveszett. Utalás a levélre: Halmágyi 1863. márc. 12-i levele: „Kéziratomat még a mult pénteken öleltem.” (1639.)

Válasz Halmágyi 1863. febr. 28-i levelére (1630.)

¹ **sajnálkozva a több hónapja húzódó procedúra miatt:** „Nincs semmi baj; részemről semmi panasz! Legyen meggyőződve szerkesztő ur, hogy ’ezen kellemetlenné vált historia’ – mint levelében nevezi – nekem nem is nagyon kellemetlen, s legkevésbé sem ingatta meg a „Koszoru” iránti előszeretemet, annál kevésbé [!] szerkesztője iránti legőszintébb tiszteletemet.” (1639.)

1634. Tompa Mihály – Arany Jánosnak (1863. március 4.)

K: MTAK Kt K 513/1028. 2 csontszínű fol. 26×19,8 cm. 1–3. levél, 4. címzés:

Arany Jánosnak, a Koszorú szerkesztőjének.

Pesten.

üllői [!] ut s 3 pipautcza [!]

sarkán, 11^{ik} sz.

A 4. lapon két postai bélyegző **PUTNOK 5/3, PESTH Abends 6/3**; piros, 10 krajcáros bélyeg; kivágott pecsét. – Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 662.)

Kézirat másolat: MTAK Kt Ms 3/4. 155–161.

M: kiadatlan

Válasz AJ 1863. febr. 24-i levelére (1627.)

¹ **Ne légy felettebb Igaz! Pred. 7, 16.** – Részlet a *Prédikátorok* könyvének a bölcs mértéktartásról írt részéből.

² **felolvastattad-e vagy nem versemet a K[is]f[alu]dy. Társ.[aság] gyűlésén** – l. az 1627. sz. levelet és jegyzetét

³ **a Kazinczy ünnepélyre, azokra az emberekre való emlékezésből** – l. az 1585. sz. levelet és jegyzetét

⁴ **Meglehet, hogy több tanácsot adtak már neked a lapra nézve, mint a mesebeli szamaras embernek** – Utalás arra a népmesére, amelyben akár az apa ül a számaron, a fiú mellette gyalogol, akár fordítva, akár mindketten felülnek, megszólják őket; erre felveszik a szamarat, és ők viszik, mire bolondnak mondják őket. Egyik feldolgozása: Lafontaine: *A molnár, a fia és a szamar.*

⁵ **mundus vult decipi** – „Mundus vult decipi, ergo decipiatur” (lat.), azaz „A világ azt akarja, hogy becsapják, tehát be kell csapni”. A kitétel eredetileg

Sebastian Brant *Bolondok hajója* (1494) című satirikus művében szerepelt („Die Welt will betrogen seyn”). Philippus Aureolus Theophrastus Paracelsus XVI. századi megfogalmazásában vált latin szállóigévé.

⁶ **az általad kiadott 2 vers** – l. az **1627.** sz. levél jegyzetét

⁷ **Mikor jön ki a Részvét könyve** – 1863-ban; benne Tompa *Levél öreg barátomhoz* és a *Népdalok I–III.* c. versei (l. az **1585.** sz. levél jegyzetét)

⁸ **sajnáltnám ha a R.[észvét] Könyve később jelennék meg Verseimnél** – Ezek egy időben jelenhettek meg, mivel a *Ko Uj könyvek* rovata ugyanabban a számban (és csak ott) említette őket (1863. I. 24. jún. 14. 576.).

⁹ **Körülből 3 hó előtt egy czimzetlen levelet küldtem hozzád Császár valamellyik fiának. Mi lett a levélből** – l. az **1590.** sz. levél jegyzetét

1635. Henry Morgan – Arany Jánosnak (1863. március 5.)

K: MTAK Kt K 513/1284. 2 kék nyomatos (1. **EXTRA SUPERFINE** és **ACS**, 2. **A COWAN & SONS**), a hajtás mentén szakadt, előnyomtatott fol. 24,9×20,1 cm. 1. levél, 2. üres, 3.

HENRY J. MORGAN

AUTHOR OF

„TOUR of H. R. H. The Prince of Wales,” 1860,

„SKETCHES OF

CELEBRATED CANADIANS,

AND PERSONS CONNECTED WITH CANADA.” 1862.

„THE CANADIAN PARLIAMENTARY COMPANION.”

1862-3.

A 4. lap üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 669.), a lajstromban Henry S. Morganként szerepel, amit Sáfrán Györgyi is átvett. (Sáfrán 1982. 59.)

M: kiadatlan

Henry James Morgan (1842–1913): író, történész, szerkesztő. 1862-től rendezte sajtó alá a kanadai parlament képviselőinek rövid bemutatását (*The Canadian Parliamentary Companion*), a kanadai hírességek bemutatását a *Sketches of Celebrated Canadians and Persons connected with Canada* (1862) c. munkájában, a kanadai irodalmat *The Bibliotheca Canadensis, or a Manual of Canadian Literature* (1867) c. művében mutatta be. Az 1860-as évek második felétől tagja volt a Dán Királyi Északi Történelmi Társaságnak (Royal Society of Northern Antiquaries, Copenhagen) és levelező tagja a New Yorki Történelmi Társaságnak. Magyarul (Glant Tibor fordításában):

Arany János úrnak

Pest, Magyarország

Tisztelt Uram!

Az év folyamán tervezem egy képekkel kiegészített* életrajzi kötet szerkesztését és megjelentetését „A XIX. század kiemelkedő női és férfi alakjai” címmel.

Amennyiben nincs kifogása ellene, ebben a kötetben, több ismert személy mellett az ön életrajzát is szerepeltetni kívánom.

Ezért arra kérem tisztelettel, hogy juttassa el hozzám az ehhez Ön által szükségesnek vélt információkat.

Maradok engedelmes és alázatos szolgája,

Henry J. Morgan

Quebec, Kanada, 1863. március 5.

* Arra kérem, hogy egy fényképet is mellékeljen erre a célra.

- ¹ **an Illustrated Biographical Dictionary, to be entitled „The Men and Women of the Nineteenth Century”** – Ez valószínűleg nem készült el. 1898-ban jelentette meg a *Canadian Men and Women of the Time* c. munkáját, amely korábbi elképzelésének honi megvalósítását jelentette. E művével – amely csak élő, kortárs személyek rövid bemutatását tartalmazza – előfutára és megteremtője volt a XX. században népszerűvé vált *Ki kicsoda* típusú lexikonoknak.
- ² **Carte de Visít** – A carte de visite 10×6,4 cm-es álló fotó volt a fényképezés hőskorában, az 1850-es és 60-as években.
- ³ **May I ask if you will also let me have a Carte de Visít Portrait for the above mentioned purpose** – Sem válaszlevélről, sem képkiüldeményről nem ismerünk adatot.

1636. Arany János – Degré Alajosnak (1863. március 8.)

K: MTAK Kt K 513/1338. 2 fehér, a jobb felső sarokban (koronás, két oldalán oroszlánnal és unikornissal) nyomatos fol. 20,2×15 cm. 1. levél, 3–4. üres. Címzés nincs.

A levél sokáig magántulajdonban volt; dr. Degré Miklós (Degré Alajos fia, a királyi tábla nyugalmazott elnöke) 1939-ben küldte el az Akadémia számára.

M: Pitroff 1914. 352.

- ¹ **Érdekes novellettáért** – *Szívharc* (Ko 1863. I. 9., 10. sz. márc. 1. 198–204., márc. 8. 222–227.)
- ² **ezentúl is elvárlak** – Degré Alajosnak ezután már csak egy elbeszélése jelent meg a Ko-ban (l. az **1684.** sz. levél jegyzeteit).
- ³ **ott a távolban** – Degré ekkor (talán gyógykezelése miatt) az itáliai Meranóban tartózkodott.

1637. Arany János – Lévay Józsefnek (1863. március 8.)

K: MTAK Kt K 513/354. 2 fehér, nyomatos fol. 23,7×15,1 cm. 1. levél, 2–4. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 600.)

Kézíratos másolat: MTAK Kt Ms 3/5. 35.

M: kiadatlan

¹ **a Koszoróban megjelent műveidért** – *Az idő patakja* (1863. I. 4. jan. 25. 77.); *Úti emléklapok* (1863. I. 5. sz. febr. 1. 112–114.): ebben szerepel betétként *Az ismerős dal* (114.); *A szép nyilvánulása* (Ko 1863. I. 7–9. sz., 1863. febr. 15. 145–148., febr. 22. 169–173., márc. 1. 193–197.)

² **restantia** – hátralék (lat.)

³ **Megirtad ugyan, hogy te adóhajtó hajdu nem akarsz lenni** – „Én részemről ezen első évi összeg beküldésével minden tartozásomat leróni óhajtottam az itt nevezett tagjaitok irányában, azaz se könyv-depositariusok, se talán a következő évi díjakra nézve persecutorok lenni nem akarok.” (Lévay 1861. jan. 23-i levele, *AJÖM* XVII. 1251. 495.)

⁴ **Horváth Lajost** – l. 1941.

1638. Arany János – Heckenast Gusztávnak (1863. március 12.)

K: MTAK Kt Ms 5/57. Ceruzás másolat Pukánszky Béla gyászjelentésére (1950) írva. Sáfrán Györgyi feljegyzése szerint fotó készült a kéziratról, amelyet előbb az Athenaeum levéltára, majd a Szépirodalmi Kiadó őrzött.

M: Schöpflin 1938. 89.

¹ **Családi körülményem úgy fordulván** – Feltehetőleg Juliska házassági terve van a háttérben (vö. 1641.).

² **kényszerítve érzem magamat a szerződéseink folytán tek[intetes] urnál maradó összegecskét [!] felmondani** – AJ és Heckenast 1853-ban és 1854-ben, a *Toldi* és a *Toldi estéje* kiadásakor kötötte az első szerződéseket, amely szerint a honorárium nagyobbik része a kiadónál maradt, és – mint befektetett tőke – évi 5 %-ot kamatozott. Ez történt a további kiadásokkal is (amint az az 1858-as levélváltásból és szerződésmódosításból kiderül (vö. *AJÖM* XVII. 1003., 1082.): ennek révén a tőke 1000 forintra és annak kamataira nőtt. AJ a Pestre költözés során vett ki ebből némi összeget (vö. *AJÖM* XVII. 1190.); végül e levélben a maradék pénz felvételét kérte.

1639. Halmágyi Sándor – Arany Jánosnak (1863. március 12.)

K: MTAK Kt K 513/203. 2 fehér, koronás **H** monogrammal nyomatos fol. 22,8×14,5 cm. 1–2. levél, 3–4. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 597.)

M: kiadatlan

Válasz AJ 1863. márc. 4. körüli, elveszett levelére (1633.)

- ¹ **A tintával való porzás esete** – A mondat nem értelmezhető, mert az utalás AJ 1863. márc. eleji, elveszett levelére történik (1633.).
- ² **előfizetési felhívásomat küldhessem szét a „Koszoru” mellett** – Ennek sincsen nyoma; AJ nem kedvelte ezeket az – előfizetők által kéretlen – reklámokat.
- ³ **egy számot nyiltpostázni** – Ennek sincsen nyoma: AJ bizalmasan kezelte az adatokat.
- ⁴ **ad captandam benevolentiam** – a jóakarát megnyerése céljából (lat.)
- ⁵ **culipendiumnak** – légyapír (lat.)

1640. Toldy Ferenc – Arany Jánosnak (1863. március 12.)

K: elveszett. Sáfrán Györgyi 1982-ben a K 513/887. sz. tételben üres számként jelezte, míg Arany László lajstromában még szerepelt: „Czikk (a Wiedemann-féle *Zrínyi-arczkép* ügyében). Pest, martius 12. 1863.” (AkÉrt 1899. 616.)

M: *AJÖM* XII. 426–429. Németh G. Béla jegyzetével, amely Toldy Ferenc álláspontját igazolja (425–426.)

Toldy Ferenc (1805–1875): 1830-tól az Akadémia rendes tagja, 1860-tól a Kisfaludy Társaság másodelnöke, 1863–1865 között a pesti egyetem bölcséleti karának dékánja, 1862-től királyi tanácsos. A Ko-ban megjelent publikációja: *A magyar nemzeti eposz története* (1865. 1. sz. jan. 1. 1–6.). E korszakbeli művei: *Február hatodika* (1862), *Visszapillantás tudományos állapotainkra, kapcsolatokban a régi s az új tanrendszerrel* (Pest, 1863), *Brutus János Mihály magyar királyi történetíró Magyar Historiája* (Pest, 1863), *Georgii Pray Series chronologica Palatinorum Vngariae diplomatum collecta, cum praevio commentariolo de veteri palatinatus provincia* (Buda, 1863), *A magyar nemzeti irodalom története* (Pest, 1864–1865), *Memoria* (Vindobonae, 1864).

- ¹ **1863.** – Tévesen 1860 szerepel Arany László hagyatékában, az *AJÖM* XII. 426. és 429. oldalán, és a Sáfrán Györgyi előkészített anyagában található írógépes másolatban.
- ² **a Zrínyi arcképét** **illető cikkére** – *Vegyes rovat*. Ko 1863. 8. sz. febr. 22. 191.
- ³ **megvan Zrínyi az ismeretes Widemanféle gyűjteményben is, az akademia könyvtárában** – *Icones Illustrium Heroum Hungariae*, Wien 1652.
- ⁴ **melyet én „1646-ki kelettel” a Nemzeti Könyvtárban, szintén „Wideman neve” alatt adtam** – *Zerinvári Zrínyi Miklós összes Munkái*. Pest 1853–1854.
- ⁵ **sicáriusi** – sicariusok: a zelóták (ókori zsidó vallási, majd politikai) irányzatának legszélsőségesebb csoportja

⁶ „**Elias Wideman delineavit et sculpsit**” – Elias Wideman rajzolta és metszette (lat.)

⁷ **insinuálni** – vádként felhozni (lat.)

⁸ **insinuáció** – vádaskodás (lat.)

1641. Arany János – Tompa Mihálynak (1863. március 18.)

K: MTAK Kt K 513/1168. Fehér, a jobb felső sarkában nyomatos fol. 23,7×15 cm. 1. levél, 2. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 666.)

M: kiadatlan

¹ **Balogh Péter** – (1792–1870): 1822-től szalontai ref. lelkész; a 1860-as évek elejétől Debrecenben püspök

² **Szél Kálmán** – (1838–1928): 1859-től Balogh Péter segédlelkésze, 1860-tól Nagyszalonta ref. lelkésze. 1862 nyarán ismerték meg egymást Arany Juliskával, aki – apjának szliácsi gyógykezelése idején – anyjával Nagyszalontára látogatott.

1642. Radnótfáy Sámuel – Arany Jánosnak (1863. március 18.)

K: MTAK Kt K 513/434. Fehér fol. 28,8×22,5 cm. 1. levél, 2. ceruzával: **Baráti levelek 1861–64. és 65.** Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 603.)

Kéziratos másolat: MTAK Kt Ms 3/6. sz. 63. Fogalmazvány: OSZK Kt. (Csepregi Lajoshoz kapcsolva, aki ekkor Radnótfáy segítője, a Nemzeti Színház titkára volt.)

M: kiadatlan

Radnótfáy Nagy Sámuel (1803–1869) 1862-től a Nemzeti Színház intendánsa, vezetője. Francia drámákat fordított, a kötet korszakában: *A kísértés* (Octave Feuillet színműve, 1862–1863), *Egyik sír, a másik nevet* (1864). Kötetünk három levelet tartalmaz Radnótfáytól (ezen kívül **1709.**, **1785.**) és egyet Aranytól (**1782.**).

¹ **a nemzeti színházi drámabírálo-választmányi tagságot elfogadni** – A Nemzeti Színházban 1852 óta működött a Drámabírálo Bizottság, amelynek három eleme volt: a széptani (2–5 fő), a színi irodalmi (4 fő) és a színészeti (4 fő). A színházhoz küldött darabok véleményezése volt a feladatuk, amelyről jegyzőkönyvet is vezettek. 1863-tól a Bizottság átalakult és Drámabírálo Választmány néven működött. A *Ko Vegyes* rovata (1863. I. 12. sz. márc. 22. 287.) beszámolt a drámabíráloi választmány megalakulásáról, de a névsorból hiányzott Arany, Bérczy és Tóth József neve: „A n.[emzeti] színház drámabírálo választmányát az igazgatóság újra szervezni ohajtván, Czuczor Gergely, Egressy Gábor, Feleky Miklós, Gyulay Pál, Greguss Ágost, Jókai

Mór, Salamon Ferencz, Tóth Kálmán és Tóth Lőrincz urakat kérte föl a drámabíráói tisztt elfogadására. Ezen rég szükséges ujja-alakítás a jelenlegi igazgatóság tevékenységéről tesz tanúságot.” „A drámabíráló bizottság ellen elhangzott támadások [...] nem multak el [...] nyom nélkül. Nekik köszönhető a bizottmány [...] átszervezése 1863. márc. 17-én. [...] Fő jelentősége a személyi változásokban van. Szükséges volt a drámabíráló bizottságot nagy és megtámadhatatlan tekintélyekkel megtámasztani, s ennek kifejezése Arany János meghívása a drámabíráló bizottságba. Arany János erre a tisztségre Shakespeare fordításaival szolgált rá, amelyek révén már a Nemzeti Színházzal egyébként is összeköttetésben állott. De tudomásul vette az új igazgató, Radnótfáy Sámuel azt a változást is, amely a kritikai irodalomban az ötvenes évek derekán beállott, s meghívta a drámabíráló bizottságba a magyar kritika új, uralkodó triászát: Gyulai Pált, Greguss Ágostot és Salamon Ferencet[,] s ezzel új szint, új lendületet vitt a bizottmánynak már-már korhadó, elaggott szervezetébe. Az irodalmat Arany János mellett Jókai Mór, Bérczi [!] Károly, Tóth Lőrinc és Tóth Kálmán képviselték s a drámabíráló bizottság első nemzedékéből még ittmaradt Czuczor Gergely; színésztalok Egressy Gábor, Feleki Miklós, Tóth József és Szigligeti Ede voltak.

Arany János színbírálataiból sajnos egy sem maradt meg az iratok közt. Drámabíráló bizottmányi tagságának egyetlen emléke egy felszólalás az 1863. jún. 9-én tartott bizottmányi ülésen: »Arany János indítványozza: hogy midőn a szabályok értelmében hírlapilag közöltetnek azon bíráló talok nevei, kik valamely darabot előadásra ajánlottak, egyszersmind indokolt bírálataik is közöltessenek; mert a darabok elfogadása nem általános becstől föltételeztetvén, a közönség csak úgy értesülhet azon nézetekről és indokokról, melyek a bírálókat valamely gyöngébb darab ajánlására bírták.« Indítványát egyhangúlag elfogadták.” Pukánszky 1939. 128.

AJ egy év múlva Radnótfáy Nagy Sámuelhez írt levelében a választmány tagjaként kíván megválni megbízatásától (l. az **1782.** sz. levelet).

1643. Tompa Mihály – Arany Jánosnak (1863. március 23.)

K: MTAK Kt K 513/1029. 2 fehér fol. 19,6×12,6 cm. 1. levél, 2–4. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 662.)

M: kiadatlan

Válasz AJ 1863. márc. 18-i levelére (**1641.**)

¹ **Runyába** – Runya (Rumince, Szlovákia), az egykori Gömör megye tornaljai járásában; Tompa neje családjának, a Soldos családnak ősi fészke.

² **a vers félig kész** – Nincs annak nyoma, hogy Tompa 1863. máj. 22-i (**1672.**) levelét megelőzően küldött volna verset AJ-nak.

1644. Arany János – Kazinczy Gábornak (1863. március 31.)

K: PIM Kt V. 4713/48/5. Csontszínű, **ARANY JÁNOS** vízjelű fol. 30×23,4 cm. 1. levél, 2. üres. Címzés nincs. Az 1. lap tetején a sümegi Darnay Múzeum körpecsétje, benne: **61**, alatta: **L 338**, a jobb felső sarkában piros tollal: **16. 747.-D**. Az 1. lap alján piros pecsétmaradványok. A 2. lapon: a PIM kéziratárának pecsétje, benne az iktatószám.

M: Abafi 1884. 95–96.; *AJLI* II. 367–368.; Darnay 1931. 221–222., *AJÖM* XIII. 557–558. (kihagyásokkal, nem pontos átírással)

¹ **mint folytatását a II-dik kötetnek** – Az első kötet a *Tartuffe*, a második pedig a *Fösvény* és a *Dandin* György fordítása volt.

² **melyet közelebb a M.[agyar] Sajtó nagy kritikusa lépíszkolt** – A Magyar Sajtó *Különféle* című vegyes rovatában a Nemzeti Színház előadásáról szólva háromszögbe állított csillagok szignójával Zilahy Imre mondta el véleményét Molière-ről és a *Tartuffe*-ről, nem tartva azt a szerző sikerült darabjának. Néhány mondatos észrevételét nyegle befejezés követte: „egy magyar criticus azon veszi észre magát, hogy a nagy (a valóban nagy) a hirneves Moliere [!] ellen kifogásokat mer emelni [...] Más lenne, ha a kifogást a M. Tud. Akademia, a tudománytalan Kisfaludy-társaság, a Csónakász-egylet, Nagy-Casino, a 'Pesti Napló', 'Budapesti szemle' vagy 'Koszoru' szerkesztőségének valamelyik tagja ellen kéne tenni: ez már komoly meggondolást igényelne”. (Magyar Sajtó 1863. 57. sz. márc. 11. 227.) Ugyanebben a számban és rovatban szándékos hazugsággal vádolta AJ lapját. A darabot Gyulai Pál vette védelmébe a Ko hasábjain (*Tartuffe* 1863. I. 11. sz. márc. 15. 261–263.), amire nem késett Zilahy felelete, *Hivatlan bíró, fogadatlan prókátor* címmel (Magyar Sajtó 1863. 62., 64., 66., 68. sz.; márc. 17., 19., 21., 24.), szintén a tárcarovatban.

³ **felküldenéd már** – Kazinczy már 1862 végére ígérte a darabot, mely még 1863-ban is csak nagy nehezen érkezett Pestre.

⁴ **Bérczy csak majd ős felé ha lesz készen Oneginnel** – Az *Anyegin* csak 1866-ban jelent meg. L. még az 1702. sz. levél jegyzeténél

⁵ **nimia cura** – túlzott gondoskodás, túlzásba vitt műgond (lat.) – Plinius egy Artiusnak írott levelében pontosan arra figyelmeztet, hogy a túlságos műgond (nimia cura) többet árt, mint használ az írásműnek.

⁶ **pártolók száma** – A társaság könyvilletménye csak ezer pártolótag fölött lett volna kifizetődő, ezer körül nagyjából nullszaldós, az alatt pedig veszteséges volt a vállalkozás.

⁷ **Dessewffy munkáját nem adhatom az urakért, a „Legyeket” szintén bajos adnom most már az asszonvok miatt** – Kazinczy még 1861 végén Pestre küldte Dessewffy József egy dialógusát és egy költeményt Szemere

Páltól, amelyek sem akkor (a SzF-ben), sem most nem jelentek meg a Ko hasábjain (vö. **1389.**).

- ⁸ **ohajtanék egy részt olvasni belőle a Társaság havi ülésén** – Az 1863. áprilisi ülésen AJ nem a *Tartuffe*-ből, hanem a *Fösvény*-ből olvasott fel; l. még az 1863. jún. 3-i AJ-levelet (**1674.**).
- ⁹ **scenát** – jelenetet (gör.)

1645. Arany János – Lévay Józsefnek (1863. március 31.)

K: MTA Kt K 513/355. 2 fehér, nyomatos fol. 23,8×15,1 cm. 1. levél, 2–4. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 601.)

Kézírtos másolat: MTA Kt Ms 3/5. 37.

M: *AJÖM* XIII. 549. (kihagyással)

- ¹ **annyira megnyerte minden jelenvoltak tetszését** – A Kisfaludy Társaság 1863. febr. 26-i ülésén „Gyulai Pál Shakspearenek [!] Lévay József által fordított 'Titus Andronicus' ából olvasott föl mutatványokat” (KT jegyz.)
- ² **s az első kötettel (: Othello, Tit.[us] Andr.[onicus,] Velencei Kalmár) kezdje meg a kiadást** – Bár Lévay ez év júl. 8-i levelében (**1695.**) a *Titus Andronicus* fordításának elkészültét jelentette, majd okt. 6-án (**1720.**) annak teljes letisztázását és okt. 26-án elküldte AJ-nak (**1729.**), a mű végül csak 1865-ben, a negyedik kötetben jelent meg Petőfi *Coriolanus*-ával együtt. Az első kötet *A SzentIván-éji álom* fordítását (amelynek befejezését AJ 1863. nov. végén jelentette be) és Szász Károly *Othellóját*, a harmadik kötet pedig a *Velencei kalmárt* (Ács Zsigmond munkáját) és Szász Károly *Macbethjét* tartalmazza (1864).
- ³ **Tomori** – Tomori (Theodorovits) Anasztáz (1824–1894) mérnök, majd a nagykőrösi gimnáziumban AJ kollégája. Elsősorban mecénási tevékenysége által nevezetes: milliós örökölt vagyonából többek között alapítványt hozott létre az első magyar Shakespeare-kiadás fordítása és kiadása számára.
- ⁴ **Az erdélyi utat folytasd** – AJ az *Úti emléklapokra* utal, amelynek második része hamarosan megérkezett és meg is jelent (Ko 1863. I. 19. sz. máj. 10. 449–451.).
- ⁵ **Versed még egy van nálam** – A még nem honorált *A sziv hangja* két nappal a levél kelte előtt jelent meg a Ko hasábjain; valószínűbb, hogy *A kétség gyermekéről* van szó, amelyre Lévay 1863. ápr. 1-ji levele utal. (**1649.**)

1646. Zichy Antal – Arany Jánosnak (1863. március 1. – 1864. március 27. között)

K: MTAK Kt K 513/1256. 2 fehér fol. 21,6×14,6 cm. 1–3. levél, 4. címzés: **Arany János urnak.** A 4. lapon feltört piros pecsét darabjai. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 668.)

M: kiadatlan

Zichy Antal (1823–1898): a főrendi ház tagja, az Akadémia 1870-től levelező, 1877-től tiszteleti, a Kisfaludy Társaságnak 1866-tól tagja. E korszakban a BpSz-ben és a PN-ban publikált. Ekkor megjelent művei: *Magyar szabadelvű conservatív politika* (Pest, 1862), *Országgyűlési beszédek* (Pest, 1865), *Strafford* (Pest, 1865), *Stuart Mária Skóthonban* (Pest, 1865).

¹ **[1863. március 1. – 1864. március 27.]** – Zichy Antal *Társadalmunkról* c. cikkéről lehet szó, amely nemcsak szellemében, terjedelmében és tartalmában, de szóhasználatában is emlékeztet a levélben elhangzottakra (pl. a digressió szót a cikkben is használja, rögtön az olvasó bocsánatát kérve a politikai kitérő miatt). 1864 tavaszán jelent meg, négy részben (Ko 1864. I. 13., 14., 16., 18. sz.; 1864. márc. 27. 306–308., ápr. 3. 330–332., 17. 377–379., máj. 1. 425–427.). AJ szerkesztői üzenetei között 1863. márc. 1-jén tűnik fel: „**Az elefánt.** Egy kissé hosszú, nem a *vég*in, hanem *közbül* és *mindenütt*, de másképp nincs elmésség nélkül írva, s némely *korszerű* módosítással közölhetnök.” (Ko 1863. I. 9. sz. márc. 1. 216. – *AJÖM* XII. 213., 548. Az *AJÖM* XII. a Ko-ban meg nem jelent verset sejtet benne.) A levél feltehetőleg erre az üzenetre reagál, így az a legvalószínűbb, hogy 1863 tavaszán keletkezett. A megjelenés eltolódását nemcsak a szükséges egyezkedések és javítások okozhatták, hanem az is, hogy a lerövidített kéziratot Zichy esetleg többször is visszakérte. Ennek levelezésbeli nyoma nincs.

² **irántam tanusított discretiója** – AJ nem írja ki Zichy nevét szerkesztői üzenetében.

³ **digressiókat** – kitéréseket (lat.)

1647. Arany János – P. Szathmáry Károlynak (1863. március–április eleje)

K: elveszett. Utalás a levélre: P. Szathmáry AJ-nak írt 1863. ápr. 30-i levele: „Becsés sorait a honorariummal együtt vettem”. (1663.)

¹ **AJ honoráriumot küld és annak késedelmét magyarázza** – „valósággal nem volt szándékomban a pénzt sürgetni; de alapos gyanum volt a postára” (uo.)

1648. Papszász József – Arany Jánosnak (1863. április eleje)

K: elveszett. AJ rögtön elégethette. Utalás a levélre: AJ és Tompa levélváltása: „Nem hallotta volna P...[apszász] a runyai pap, hogy Juliska már el van jegyezve? Mi azt hisszük, lehetetlen volt nem hallania körületek. S az a fiú most irt nekem”. (1656.) „Hogy szörnyű bolond az a P...[apszász] historiája annyi igaz; tudta- vagy nem a dolgot, midőn neked irt? nem bírok nyomára jöni; én csak néhány nappal ezelőtt mondtam azt meg neki.” (1658.)

¹ **Papszász József** – ref. lelkész: 1862–1870 között szolgált Runyán. Tompa káplánja volt 1855 táján (l. *AJÖM* XVII. 696.), majd rimaszombati szolgálat után Sajókeszi (1861–1862), Berzéte (1870–1873), majd Harmac (1873–1887) következett (Ugrai 2007). A Tompának 1857. ápr. 19-én írt levél tanúsága szerint AJ személyesen ismerte. (*AJÖM* XVII. 899. 52.)

² **runyai** – Runya (Rumince, Szlovákia): község Rimaszombattól 30 km-re nyugatra, Hanvától (Tompa szolgálati helyétől) 5 km-re északra. Innen származott Tompa felesége, Soldos Emilia.

1649. Lévay József – Arany Jánosnak (1863. április 1.)

K: MTAK Kt K 513/325. Fehér fol. 21,1×17,2 cm. 1–2. levél. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 600.)

M: kiadatlan

Válasz AJ 1863. márc. 8-i levelére (1637.)

¹ **a „roppant” bankóhalmazért** – AJ 1863. márc. 8-án kelt levelében (1637.) 60 ft-t küldött Lévaynak a Ko-ban megjelent művei honoráriumaként.

² **färbli** – magyar kártyával játszott hazardjáték (né.)

³ **Horváth Lajos** – vö. 1941.

⁴ **Küldök itt egy verset és az Utilapuk folytatását** – Ez is *Uti emléklapok* címen jelent meg (Ko 1863. I. 19. sz. máj. 10. 449–451.); a vers *A jó vándor* lehet (1863. I. 23. sz. jún. 7. 534–535.).

⁵ **exequál** – behajt (lat.)

⁶ **Pilta Jánosné** – sz. Gyiókó Katalin, a Borsod vármegyében élő, görög származású, 1794-ben nemességet kapott Pilta Mihály vagy János leszármazottjának felesége, aki az Akadémia épületére 100 forintot adott. Vö. 1396.

⁷ **Tököly Irma** – ismeretlen személy

⁸ **küldjétek nevére azonnal** – AJ a nyílt levelezésben válaszolt. „Nagy köszönet mindkét rendbeli küldeményért, P.[ilta] J.[ánosné] urhölgy 1862-re már egyszer befizetett; így a fölösleges 4 frt részedre iratott be. T.[ököly] I.[rma] ő mlga lakásaul egyszerűen csak *Bécs*, az utca és házsám megnevezése nélkül, van beírva: azért nem küldhették el eddig a könyveket. Ezutánra is tud-

nunk kellene adressz-ét pontosabban. A könyvek útban vannak.” (Ko 1863. I. 15. sz. ápr. 12. 360.)

- ⁹ **Fraenkel** – Fraenkel Bernát, miskolci könyvkiadó és -kereskedő
- ¹⁰ **A kétség gyermeke** – AJ talán erre utalt egy nappal korábbi levele végén: „Versed még egy van nálam”, de sem Az OrszTükreben, sem *A részvét könyvében*, sem a Ko-ban nem jelent meg.
- ¹¹ **Balázs** – Balázs Sándor (1830–1887): író, műfordító. Tagja volt a Kisfaludy, a Petőfi, majd a Kemény Zsigmond Társaságnak. A szépirodalmi lapokban széleskörű tevékenységet fejtett ki (szerkesztés, rovatvezetés, publikáció); ekkor Az Ország Tükrenek volt szerkesztője.
- ¹² **„Orsz. tükrének”** – Az OrszTükre: képes, ismeretterjesztő hetilap; Balázs Sándor 1862–1865 között szerkesztette. Dolgozótársai között a korszak jelentős költői is feltűntek. A lap átalakulva, 1865-től Magyarország és a Nagyvilág címmel mint ismeretterjesztő és szépirodalmi folyóirat élt tovább.
- ¹³ **Pali** – Gyulai Pál
- ¹⁴ **A Shak[e]sp[eare]. forditmányok hogyan és mikor’ díjaztatnak, nyomtatás előtt vagy után** – A fordításokat a nyomtatás után honorálták; Lévay (is) 200 forintot kapott munkájáért.

1650. Tóth Endre – Arany Jánosnak (1863. április 2.)

K: MTAK Kt K 513/1206. Csontszínú, a bal felső sarkában **Hazádnak rendületlenül légy híve óh magyar** feliratú fol. 22,8×14,5 cm. 1. levél, 2. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 667.)

M: kiadatlan

- ¹ **a nyílt postából gyanítom** – l. az **1632.** sz. levél jegyzetét
- ² **kis verset** – *Az édes hangok* (Ko 1863. I. 17. sz. ápr. 26. 390–391.)
- ³ **Fájna nekem nagyon** – AJ a *Nyílt levelezésben* válaszol: „Vettük köszönettel. Sajnálom a félreértést, de *szándékos* nem volt a dologban semmi.” (Ko 1863. I. 15. sz. ápr. 12. 360.)

1651. Kazinczy Gábor – Arany Jánosnak (1863. április eleje)

K: MTAK Kt K 513/256. Kék, **BATH** nyomtatú fol. 28,3×22,2 cm. 1. levél, 2. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 598.) Az 1. lapon Arany László írásával, ceruzával: **válasz a 9-re**, ill.: **Kelt 1863 april elején.**

M: *AJLI* II. 368–369. (az utolsó bekezdés elhagyásával)

Válasz AJ 1863. márc. 31-i levelére (**1644.**)

- ¹ **Nimia Curán** – túlzott gondoskodáson, túlzásba vitt műgondon (lat.)
- ² **„humeri valent”** – a vállak elbírnak (lat.)
- ³ **gebeszkedni** – a valóságosnál magasabbnak látszani

⁴ **Hang Ferencz** – 1867-ig Hangel, majd Hang Ferenc (1836–1913): Kalocsán praktizáló ügyvéd; a kor egyik legtermékenyebb műfordítója (a „nagyban dolgozó fordító-iparos egyik első példája” – *AJÖM* XII. 408.), főleg francia (a két Dumas), német és angol műveket ültetett át magyar nyelvre. E korszak alatt 8 fordítása jelent meg.

1652. Arany János – Tompa Mihálynak (1863. április 5.)

K: MTAK Kt K 513/1170. Fehér, a jobb felső sarkában nyomatos fol. 23,7×14,9 cm. 1. levél, 2. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 666.)

M: kiadatlan

¹ [1863. április 5.] – Lévay 1863. ápr. 1-ji levelében szól a borküldeményről (l. **1649.**); Tompa ápr. 8-i levele (**1655.**) már válasz erre. Ebben az évben ápr. 5-ére esett húsvét vasárnapja.

² **t.i. a verset** – Ez a *Haldokló mellett* című lehetett (Ko 1863. I. 15. sz. ápr. 12. 340–342.).

³ **azt töled és töletek – nem vártuk** – A Tompa felesége által írt (elveszett) levélben van erről szó.

⁴ **Horváth Lajos** – l. a **1941.** sz. levél jegyzetét

1653. Arany János – Papszász Józsefnek (1863. április közepe)

K: elveszett. Utalás a levélre: AJ Tompának írt. 1863. ápr. 11-i levele: „szinte zavarba hoz, hogyan válaszoljak, hogy a legkíméleteseb legyen válaszom.” (**1656.**)

¹ **Papszász Józsefnek** – vö. az **1648.** levél jegyzetével

1654. Jánosi Gusztáv – Arany Jánosnak (1863. április)

K: elveszett. Utalás a levélre: AJ szerkesztői üzenete: „**J. G. urnak.** Közölni való. Szives üdvözet érte.” (Ko 1863. I. 16. sz. ápr. 19. 384.; *AJÖM* XII. 216., 549.)

¹ **a Gertrúd órája című fordítását küldi** – A Deslystől való fordítás meg is jelent a Ko-ban. (1863. I. 23. sz. jún. 7. 540–545.)

1655. Tompa Mihály – Arany Jánosnak (1863. április 8.)

K: MTAK Kt K 513/1030. Világoskék fol. 20,7×17 cm. 1–2. levél, 3. üres, 4. címzés:

Arany Jánosnak.

Pesten

**üllői ut s 3 pipa [az első p n-ből jav.] utca sarkán
11^{ik} szám.**

A 4. lapon két postai bélyegző: **PUTNOK 9/4**, illetve **Pesth Abends 10/4** felirattal; piros 10 krajcáros bélyeg; kivágott pecsét helye. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 662.).

M: kiadatlan

Válasz AJ-ék 1863. ápr. 5-i levelére (1652.)

- ¹ **Józi és Lajos** – Lévy József és Horváth Lajos (l. az 1649. sz. levél jegyzetét)
- ² **Goldberger-féle delejes lánczot** – Honoráriumként megküldték Tompának a VU-t; a „villany-delejesláncz” reklámja a lap ez év márciusi hirdetésében jelent meg: „Mindennemű köszvény-, ideg- és csúzbajok, jelesül: arcz, torok- és fogfájás, fő- kéz- és lábköszvény, könnyezés, fülszagatás, nehézhallás, fülzugás és csengés, mell, hátgerincz- és vékonyfájás tagszagatás, bénulások, szivdobogás és álmatlanság stb. ellen. – Európa összes országaiban leggyorsabb és legbiztosabb gyógyszerül bizonyult és tapasztalt”. (VU 1863. 11. sz. márc. 15.) A lánc kizárólagos forgalmazója Török József gyógyszerész volt.

1656. Arany János – Tompa Mihálynak (1863. április 11.)

K: MTAK Kt K 513/1169. Fehér, a jobb felső sarkában nyomatos fol. 23,4×15,1 cm. 1. levél, 2. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 666.)

M: kiadatlan

Válasz Tompa 1863. ápr. 8-i levelére (1655.)

- ¹ **P... a runyai pap** – Papszász József (vö. az 1648. sz. levél jegyzetével)
- ² **ez már a második eset** – Az utalás nem világos: valaki más is az eljegyzést követően kérhette meg Juliska kezét, aki korábban a kolozsvári Szabó Sámuel utasította el. (Erre utal Csengery Gyulai Pálhoz írt levele 1860. márc. 28-án: „Úgy látszik, nehezeére esik [Aranyinak], hogy leánya, Julcsa is féken tartja ugyan Szabót, de – köztünk maradjon – nem látszik szeretni”. *GyPL* 410. Vö. *AJÖM* XVII. 1158. 399., 831.) A levelezésben nincsen nyoma annak, hogy Szabó 1863 tavaszán lépéseket tett volna.
- ³ **Sapientí sat** – „az okosnak elég” (lat.). Plautus *Persa* c. darabjából származó kifejezés: „Sapientí sat est dictum”, azaz „Okosnak elegendő hangzott el”.

1657. Arany János – Csaplár Benedeknek (1863. április 11.)

K: PMKL Csaplár Benedek hagyatéka N 186 (raktári szám: V 54/31/35a). Fehér fol. 23,7×15 cm 1. levél 2. üres. Fehér boríték, 15×8,5 cm, rajta címzés:

Főtiszt. Csaplár Benedek

k. r. tanár urnak

Szeged

A borítékon grafittal: **1863. ápr. 11.** A boríték hátoldalán: viaszpecsét.

M: kiadatlan

¹ **igen jól írott cikkét nem közölhettem** – a cikk ismeretlen

² **oly egyénekre s oly emberek működésére van benne vonatkozás** – A provizórium idején (1861–1865) ismét erősödött a politikai nyomás, óvatosságra intve a szerkesztőket.

1658. Tompa Mihály – Arany Jánosnak (1863. április 17.)

K: MTAK Kt K 513/1031. 2 csontszínű fol. 24,8×19,8 cm. 1–2. levél, 3. üres, 4. címzés:

Arany Jánosnak.

Pesten.

üllői ut s 3 pipautcza [!] szegletén

11^{ik} szám.

A 4. lapon postai bélyegzők **PUTNOK 19/4, WAITZ[...] 20/4** és **PESTH Früh 21/4** felirattal; egy piros 10 krajcáros bélyeg és kivágott pecsét helye. AJ írásával számítások. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 662.).

M: kiadatlan

Válasz AJ 1863. ápr. 11-i levelére (**1656.**)

¹ **az a P... históriája** – Papszász József (vö. **1648.**)

² **pars magna fui** – valamiben nagy részem volt; szó szerint: 'nagy rész voltam' (lat.)

³ **Meglánczolt Prometheámmal** – Prométheusz, a titánok egyike, különböző tudományokra tanította meg az embereket, amivel – hogy pl. ellopta számukra a tüzet – magára haragította Zeust, aki büntetésül a Kaukázus egyik sziklájához láncoltatta Prométheuszt, akinek újranövő máját keselyúk marcangolták. Később Héraklész szabadította ki. A Promethea női alak utalás Tompa feleségére.

1659. Madách Imre – Arany Jánosnak (1863. április 19.)

K: MTAK Kt K 513/379. Fehér fol. 21,1×17,2 cm. 1–2. levél, 3–4. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 601.).

Kézírtatos másolat: MTAK Kt Ms 3/5. 27–29.

M: *MIÖL* II. 190. 168–169.; *MIÖM* II. 7. 873–874.

- ¹ **A Nővilág 6^{ik} számában** – Madách hivatkozásai a Nőv ekkori számaiban nem találhatóak. (*AJÖM* XII. ugyan hivatkozik rá, a levélrészletet szó szerint idézve: 559.)
- ² **Sz.[ász] Gerő** – (1831–1904): kolozsvári ref. esperes-lelkész, költő, egyházi író, az Erdélyi Protestáns Közlöny szerkesztője. Az Erdélyi Irodalmi Társaság és a Petőfi Társaság tagja. A SzF a *Tavaszi felé* (1861. I. 21. sz. márc. 27. 333.), a Ko a *Szomorúfűz lombok I. II.* (1864. I. 7. sz. febr. 14. 157–158), a *A passio-héten* (1864. I. 16. sz. ápr. 17. 371.) és a *Gondolat* (1865. 22. sz. máj. 26. 516–517.) c. verseit közölte. 1861-ben megjelent költeményeit AJ a SzF-ben bírálta (*Szász Gerő költeményei*. SzF 1861. I. 24., 25. sz. ápr. 17. 372–375., ápr. 24. 389–392.; *AJÖM* XI. 139–153.).
- ³ **Szász Péter, Sz.[ász] Tuhutum** – Feltehetőleg fiktív személyek.
- ⁴ **Schulfuchsok** – vaskalapos, szörszálhasogató, pedáns emberek (né.)
- ⁵ **azt is mondja Vajda, hogy a Koszorúba Schulfuchsok irnak** – Madách nem jól emlékezik: a Vajda János szerkesztette Nőv 6. száma nem szól a Koról, ellenben Zilahy Károly (akinek kedvelt kifejezése a „schulfuchs”) használja ezt a Gyulaival folytatott Molière-vitában is (I. az 1664. sz. levél jegyzetét): „A mi a Gyulaiféle schulfuchsokat jellemzi...” (MS 1863. 62. sz. márc. 17. 245.) A MS-t ekkor szintén Vajda János szerkesztette: a két lap felcseréléséről lehet szó. A bizonytalanságot fokozza, hogy Madách a fentebbivel teljesen egyező levelet küldött néhány nappal később barátjának, Pajor Istvánnak (*MIÖL* II. 191. 170–171.; *MIÖM* II. 939–940.).
- ⁶ **levelet tettem B.[alassa]Gyarmathon postára Vajdához** – E levelet sem Staud Géza, sem a *VJÖM* X. kötete nem közölte.
- ⁷ **cadentiákat** – rímeket (lat.)
- ⁸ **a Nővilág számára felajánlva** – Ott nem jelent meg.

1660. Szabó Sámuel – Arany Jánosnak (1863. április 21.)

K: MTAK Kt K 513/474. 2 fehér fol. 21,4×13,4 cm. 1–4. levél. Címzés nincs. Az 1. lap tetején a dátumban szereplő „Marosvásárhely” AJ írásával kék ceruzával aláhúzva; szintén kék ceruzával aláhúzva a 3. lapon: „Lázár Adám és Wittich [...] mindezideig nem kapták” három sora, a 4. lap alján tollal: **Jelige** és piros pecsétmaradvány. – Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 604.)

M: kiadatlan

- ¹ **szándékomat becsülettel végrehajthassam** – A *Székelly népköltemények* öt részben, egymástól távoli időben jelent meg a Ko hasábjain – leírásukat I. az 1584. sz. levél jegyzetében.

- ² **mihelyt 8–10 nyomtatott ivre való összegyűl világelébe [!] bocsátani** – Ebből jelentek is meg darabok a kéziratos diáklapban (vö. Faragó 1956. 1038–1043.); nyomtatásban nincsen róla információ.
- ³ **Úgy jöttem én ebbe belé, mint Pilatus a Krédoba** – véletlenül, tudtom és akaratom nélkül
- ⁴ **Szaktudományom** – Marosvásárhelyen ásvány- és növénytant, kémiát, később angol és francia nyelvet, majd 1863-tól magyar irodalmat is tanított.
- ⁵ **nagyobb vegytani művemben** – Ez valószínűleg nem készült el: Szabó az 1860-as, 70-es években az irodalom felé fordult. Feltehetőleg tőle jelent meg „vegytani” munkának ismertetése a Ko-ban, *A vegytan iskolája* címmel (1863. II. 14. sz. okt. 4. 330.).
- ⁶ **Küldök továbbá egy estharangot** – A Thomas Moore-tól fordított kis dal *Those evening bells* címen jelent meg, 2.S. aláírással (Ko 1863. I. 26. sz. jún. 28. 612.).
- ⁷ **solissimo** – egyes-egyedül (lat.)
- ⁸ **nyomdánk legujabb termékét** – Ilyen jellegű munkára nincs utalás sem a Ko könyvismertetéseiben, sem az *Új könyvek* rovatában.
- ⁹ **Lázár Adám és Wittich József** – Vö. az 1584. sz. levél jegyzetével.
- ¹⁰ **egy gyönyörűséges szép Molnár Annát, mely az övét kiegészíti és homályos helyeit megfejtí** – Szabó Sámuel közleménye 1864-ben jelent meg, egymás mellé állítva a Gyulai által a BpSz-ben (*Adalék népköltészetünkhöz* 1860. IX. k. 273.) közölt variánst és ekkor már két, általa megtalált változatot (Ko 1864. I. 23. sz. jún. 5. 547–550.).

1661. Jókai Mór – Arany Jánosnak (1863. április 22.)

K: NSzAJEM 69. sz. Csontszínű fol. 21×10,3 cm. 1. levél 2. üres. Címzés, boríték hiányzik. A 2. lapon fekete tintával: **A. J. M. N^o: II. 73.** és múzeumi bélyegző, benne a szám kék tintával: **Muzeul „ARANY” Salonta Nr. inv.: 168.**

M: kiadatlan

Jókai Mór (1825–1904): cikkei ekkor a VU, MS, Üstökös, A Hon, Hazánk s a Külföld című lapokban jelentek meg. Korszakunkban kiadott regényei: *Az új földesúr* (1863), *Politikai divatok* (1862–1864), *Mire megvénülünk* (1865). Arany lapjaiban is szinte évente jelentkezett: *A kuruc világ után* (SzF I. I. 1–5. sz. nov. 7. 10–12., nov. 14. 25–28., nov. 21. 42–44., nov. 28. 58–60., dec. 5. 73–75.); *Egy szegény asszony története* (SzF II. I. 1–5. sz. 1861. nov. 6. 10–12., nov. 14. 25–29., nov. 21. 41–43., nov. 28. 57–59., dec. 5. 74–76.); *Milyenek a nők?* (Ko 1863. I. 20., 21. sz. máj. 17. 464–466., máj. 24. 489–492.); *Fredegonda* (Ko 1864. I. 1. sz. jan. 3. 5–8.).

¹ **a Koszorúba irandó novelláért tiszteletdíjul** – A fentebbi *Milyenek a nők?* című elbeszélése jelent meg 1863 tavaszán.

1662. Szabó Sámuel – Arany Jánosnak (1863. április 27.)

K: MTAK Kt K 513/475. Fehér fol. 21,5×13,5 cm. 1–2. levél. Címzés nincs. Az 1. lap tetején AJ írásával, kék ceruzával: **Csengeryhez**. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 604.)

M: kiadatlan

¹ **Pásztói Lőrincz** – ismeretlen személy

² **„Rövid földrajz”omnak 2^{ik} kiadásából** – Szabó Sámuel *A magyar korona országainak rövid földrajza* c., népiskolák és elemi osztályok számára ajánlott munkája a marosvásárhelyi főtanoda betűivel és nyomdájában készült; erről a Ko 1863. máj. 10-i (456.) és 17-i (480.) *Új könyvek* rovata tájékoztatót.

³ **kérem adja át Csengeri Bácsinak, a Budapesti Szemlébe** – Ott jelent meg 1863-ban: l. az **1671.** levél jegyzetét.

1663. P. Szathmáry Károly – Arany Jánosnak (1863. április 30.)

K: MTAK Kt K 513/492. Fehér fol. 23,4×14,8 cm. 1–2. levél. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 604. Itt ápr. 31-ére datálva.)

M: kiadatlan

Válasz AJ elveszett, 1863. ápr. eleji levelére (**1647.**)

¹ **ki Kalendariumot csinál, fizessen** – Megjelent: *A császárné keresztleánya* (Emich Gusztáv Nagy *Képes Naptára az 1864-diki szökő évre*. Szerkesztik Szokoly Victor és Vadnay Károly. Pest, 1863. 23–41.).

² **a „Nyílt postában” egy sorocskában tudatni** – Ott nem történt értesítés.

³ **A „Kis halom”** – Ko 1863. I. 12., 13. sz. márc. 22. 268–276., márc. 29. 293–298.

⁴ **P[aul]. de Kook, Féval** – Paul de Kook (1793–1871): francia regények (könnyed, a francia középosztály és bohémvilág körében játszódó, sokszor sikamlós történetek) írója. Paul Féval (álneve: Sir Francis Trollope (1817–1887): francia kalandregény- és drámaíró.

⁵ **Dugonics és Mészáros** – Dugonics András (1740–1818); Mészáros Ignác (1721–1800) a magyar regényirodalom egyik úttörő alakja, legismertebb műve a *Kártigám*.

⁶ **adhatok egy egy arcképet belőle** – A Dugonics-portré meg is jelent a Koban (1864. I. 4., 5. sz. jan. 24. 73–76., jan. 31. 97–100.). AJ szerkesztői üzenetében sürgette küldését: „**P. Sz. K. Nagy-Enyed**. Az ígért küldeményt szeretném látni. A 'darab' írást még nem volt alkalmam kérdést tenni” (1863. II. 2. sz. júl. 12. 48.). Az üzenet feltehetőleg erre a levélre vonatkozik; a „darab”-on nem P. Szathmáry *Csák* című drámáját kell értenünk, mint azt az *AJÖM* XII. teszi (556.), hanem a *Császárné keresztleányát*.

1664. Arany János – Tóth Endrének (1863. április–május)

K: elveszett. Utalás a levélre: Tóth Endre AJ-nak írt 1863. máj. 21-i levele (1670.)

- ¹ **Arany a művekért járó honoráriumot küldi** – „Nem volnék őszinte, ha örömmel nem nyilvánítanám leveled fölött, melynek hangja – ha lehet – még közelebb vonta hozzád szívemet, 'tartalma' pedig oly annyira szükséges időben jött hogy én – a gazda! – azonnal kenyérnek valót vettem azon cselédeim részére” (1670.).
- ² **Tóth Endrét további munkára és versküldésre biztatja** – „Becsés lapodat illetőleg, nemhogy méltónak ne találám azt a további fölkeresésre, sőt csak azért nem kereshetlek föl gyakrabban, mert úgy szólván képtelen vagyok az írásra.” (uo.)

1665. Kazinczy Gábor – Arany Jánosnak (1863. május 12.)

K: MTAK Kt K 513/255. Kék, koronás **BATH** nyomatú fol. 28,8×22,1 cm. 1. levél, 2. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 598.: 1862-re datálva.) Az 1. lapon a levél végi dátumozásnál ceruzával: /62.

M: kiadatlan.

- ¹ **Tartuffe kész, s tisztáztatom** – Molière három drámája (*Tartuffe*, *Fösvény* és *Dandin György*) Kazinczy Gábor fordításában jelent meg a Kisfaludy Társaság könyvilletményei sorában. A Társaság 1862. jún. 26-i ülésén AJ mint igazgató „jelenti, hogy Kazinczy Gábor tag beküldte a 'Fösvény' és [']Dandin György' fordítását, a 'Tartuffé'-<.> s ehhez való előszó beküldését legközelebb igéri, s kívánja, hogy a három vigjáték 'Moliere [!] vigjátékai' közös címe alatt két kötetben adassék ki, úgy, hogy az elsőt az előszó és 'Tartuffe', a másodikat a 'Fösvény' és 'Dandin György' képezné: az igazgató fölkereti, szólítsa föl Kazinczy Gábor tagot a 'Tartuffe' és előszó mielőbbi megküldésére, <...> hogy a nyomtatást azonnal meg lehessen kezdeni, s engedje meg egyszersmind, hogy a három vigjáték egy kötetben, vagy három füzetben jelenhessék meg” (MTAK Kt Ms 5767.).
- ² **lacunákat** – hiányokat, hézagokat (lat.)
- ³ **Nem szeretnék oly lacunákat, mint a Szász Károly (ugyancsak affectált) előszavában Hugohoz** – Victor Hugo *Századok legendája* Szász Károly fordításában és előszavával jelent meg, néhol szaggatott nyomtatással (vö. 1393.).
- ⁴ **légy szíves a Dessewffyféle memoir-töredéket s Szemere Pál versét kikeresni** – Kazinczy Gábor 1862. jan. elején elküldte ezeket a SzF számára, AJ azonban tapintatból nem közölte a szövegeket (vö. 1389.).

1666. Brassai Sámuel – Arany Jánosnak (1863. május 18.)

K: MTAK Kt K 513/47. 2 fehér fol. 23×14,9 cm. 1–3. levél, 4. címzés: **Tek. Arany [a á-ból jav.] János Urnak**, Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 593.)

M: kiadatlan

Brassai Sámuel (1800–1897): ekkor a kolozsvári unitárius főiskola tanára és az Erdélyi Múzeum-Egylet múzeumának igazgatója, a természetrajzi tár őre. A kötet időszakában a SzF-n és a Ko-n kívül a FL-ban, a Honban és naptárakban közölt cikkeket. Fontosabb művei: *Az akadémia igazsága* (1862), *Ingyen tanító francia nyelvmester* (1863), *Nem csak az anyag halhatatlan* (1865), *Euklides elemei XV könyv* (1865).

¹ **utóbbi küldeményemet** – *Az ember eredete* (Ko 1863 II. 1., 2., 17[!]-19. sz.; 1863. júl. 5. 1–4. júl. 12. 25–29., okt. 25. 385–388., nov. 1. 409–412., nov. 8. 433–437.)

² **uncziális** – unciális: nagybetűs (lat.)

³ **czikkecskét ajánlani** – Sem a Ko-ban, sem a Függetlenben nem jött Brassaitól ilyen munka.

⁴ **Függetlenek** – kiegyezéspárti politikai napilapnak (1863, főszerk.: Kovács Lajos)

⁵ **legutóbbi közleménye** – A *Vegyes* rovatban rövid beszámoló jelent meg Brassainak az igeidőkről írt értekezés-részletéről: „Brassai ur e vitás tárgyra nézve minden eddigiektől eltávozó, egészen új és eredeti ösvényeket nyomoz, melyek oda vágnak össze, hogy a magyar nyelv kevés igeidővel, csupán a *meg*, stb. határozó szócskák ki vagy ki nem tétele által, képes magát a legszabatosabban kifejezni.” (Ko 1863. I. 19. sz. máj. 10. 454.)

⁶ **Budenznek** – Budenz József (1836–1892): német származású magyar nyelv-tudós, akinek munkásságát AJ is nagyra értékelte.

⁷ **Bezzeg Budenznek, az ön kegyencének** – Brassai a SzF-ben megjelent *Nyelv és nyelvészet* c. cikkének ötödik részéhez fűzött lapalji jegyzetében írta: „Budenz, aki ez előtt tíz évvel, azt hiszem, nem tudott különbséget tenni a *b* és *p* közt, ma már minket akar figyeltetni germanismusainkra, s nem régiben azt vitatá, hogy 'minden ok nélkül' nem magyaros kifejezés, mert – a német is úgy mondja, hogy 'ohne allen Grund!'” (SzF 1862. II. 21. sz. szept. 25. 322.) Ehhez AJ * jelet téve a következő szerkesztői megjegyzést fűzte: „Csak Budenzet ne bántsuk mi! azt hiszem, senki sem vitte annyira, oly rövid idő alatt, a magyar nyelv sajátosságainak (nyelvvezékkel határos) ismeretét, mint épen ő.” (Uo. *AJÖM* XII. 613.)

⁸ **referadák** – ismertetések (lat.)

⁹ **Das Kind ist v.[om] Baume herabgefallen** – A gyermek leesett a fáról (né.)

- ¹⁰ **Ich uebersetze ein Sch.[auspiel]** – fordítok egy drámát (né.)
- ¹¹ **a nyílt postában küldeményem vételéről értesíteni** – Ez ott nem, esetleg egy elveszett levélben történt meg.
- ¹² **Bartalus** – Bartalus István (1821–1899): zenetanár, népdalgyűjtő, zenei író, zenetörténész. Ekkor a Zenészeti Lapok főmunkatársa és a Független c. napilap cikkírója. Írásai a Ko-ban is megjelentek.
- ¹³ **subtit. Halljunk szót** – *Halljunk szót (A francia nyelvtana ügyében)* címmel (Független 1863. 116–119. sz. máj. 22., 23., 24., 27.)

1667. Fáy András – Arany Jánosnak (1863. május 20.)

K: MTAK Kt K 513/111. Fehér fol. 34,3× 21,1 cm. 1–2. levél, 3–4. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 594.)

Kézírtos másolat: MTAK Kt Ms 3/6. 61–62.

M: kiadatlan

- ¹ **Múltkor, midőn Uram Öcsémékhez szerencsém volt** – Fáy András 1862. okt. 31-i levelére utal (1516.).
- ² **meg irtam becses lapjok számára egy víg beszélyt** – *Flóris diák* (Ko 1863. II. 1–4. sz. júl. 5. 5–11., júl. 12. 31–37., júl. 19. 55–60., júl. 26. 78–85.)
- ³ **Az írói segély-egylet számára is irtam egy történelmi komoly beszélyt** – Ez már nem jelenhetett meg a *Részvét könyvében*. „Azonban remélvén, hogy az egylet az 1864-ik évre is ki adja albumát, ez évfolyamban minden esetre közölni fogom” (Gyulai Pál Fáy Andrásnak, 453. 1863. máj. 22. *GyPLev* 502.). Az album második kötetének kiadására azonban nem került sor.
- ⁴ **méltóztassék egy levelkére felírni a kézirat vételét** – Erről nem maradt fenn adat.

1668. Solcz Frigyes – Arany Jánosnak (1863. május)

K: elveszett. Utalás a levélre: AJ szerkesztői üzenete: „**S. F. urnak Késmárk.** A cikk elhanyagdván szem elől, most már idejét multa. Nem is akarunk nyomozást tenni ama kinyomozhatatlan tárgyban. Hanem a hun regéket szívesen vennők.” (Ko 1863. I. 22. sz. máj 31. 628.; *AJÖM* XII. 218., 552.)

Solcz (Scholcz) Frigyes (1831–1912): e korszakban a késmárki középiskola tanára volt.

- ¹ **a szépeességi hun-regék** – *A szépeességi két hún mondája* (Ko 1864. II. 23–24. sz. dec. 4. 546–547., dec. 11. 568–569.). AJ 1863. júliusi üzenete jelzi, hogy a cikk közölhető („**A két hun monda.** Stilaris igazitássat [!] s egy helyreigazító jegyzéssel adható lesz.” Ko 1863. II. 1. sz. júl. 5. 24.; *AJÖM* XII. 222., 554.). A közlemény a javítások miatt visszakerülhetett a szerzőhöz, ezért jelenhetett meg később. 1864 elején újabb szerkesztői üzenet ad róla

hírt (talán egy újabb elveszett levélre válaszolva: „**S. F. urnak Késmárk.** A két monda nincs elfelejtve, csak alkalomra vár.” (1864. I. 1. sz. jan. 3. 24.; *AJÖM* XII. 241., 566.)

1669. Szalay László – Arany Jánosnak (1863. május 20.)

K: MTAK Kt K 513/483. Világoskék fol. 22×18,4 cm. 1. levél, 2. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 604.)

M: kiadatlan

¹ „**(Ethele) Budam fratrem suum propriis manibus interfecit sat.**” – „(Etele) bátyját, Budát saját kezével ölte meg stb.” Az idézet Kézai Simon *Chronica Hungarorum*ából származik: „(Ethela [!]) Budam fratrem suum manibus propriis interfecit ” (Monostory 1991.) A *Buda halála* elnyerte a Nádasdy-díjat; Ráth Mór adta ki (1864).

1670. Tóth Endre – Arany Jánosnak (1863. május 21.)

K: MTAK Kt K. 513/1207. Csontszínű, a bal felső sarkában **Hazádnak rendületlenül légy híve óh magyar** feliratú fol. 22,8×14,5 cm. 1. levél, 2–4. üres. A 4. lapon postai bélyegző, **5/22** dátummal. Címzés nincs. Az 1. lapon a dátum mellett: **nyl. 22/V.** Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 667.)

M: kiadatlan

¹ **Pestre, vagy valahová elvonulni** – Ez nem történt meg, bár Tóth Endre évente említi tervét (**1529., 1829.**).

² **egy költeményt** – Nem lehetetlen, hogy ez az *Oh örülj...!* (Ko 1863. II. 3. sz. júl. 19. 54.). L. még az **1693.** sz. levelet.

1671. Szabó Sámuel – Arany Jánosnak (1863. május 22.)

K: MTAK Kt K 513/476. Fehér fol. 21,4×13,5 cm. 1–3. levél, 4. címzés: **Arany Jánosnak.** A 3. lapon, az utóirat végén, AJ írásával, kék ceruzával: **megigazítottam.** Kivágott pecsét helye. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 604.)

M: kiadatlan

¹ **bajosan lesz használható a Koszorúban, azonban döntsék el sorsát János bácsiék Csengerivel** – *Apáczai Csere János Magyar Logikája 1656-ból* (BpSz 1863. 17. köt. LVII. füzet 490–501.)

² **mindjárt elkészitem a 2ik szállítmány népkölteményt** – A közlemény csak egy év múlva jelent meg: *Székely népköltemények II.* (Ko 1864. I. 23. sz. jún. 5. 547–550.)

³ **A felküldött Tanács-ban, melyet Apáczai Fortius után dolgozott másolás alkalmával** – A *Magyar Logika* utolsó részét képező *Tanács* Joachimus

Fortius flamand humanista (1479 k.–1536 k.) *De Ratione Studii Liber, vere aureus* 1622-es munkája szerint halad.

- ⁴ **Quisquis enim** – „Quisquis enim duros casus virtutis amore / Vicerit, ille sibi laudem decusque parabit.” Nem klasszikus idézet, feltehetően Joachimus Fortius saját szerzeménye. Orosz Lajos fordításában: „Mert hősen ki legyőzi erényszeretettel az élet / Zord bajait, dicsfény, hírnév koszorúja ragyogja.”

1672. Tompa Mihály – Arany Jánosnak (1863. május 22.)

K: MTAK Kt K 513/1032. Fehér fol. 20,7×15,3 cm. 1. levél, 2. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 662.)

M: kiadatlan

- ¹ **Imhol vagyon két vers** – *Arany lakodalmon* (Ko 1863. II. 1. sz. júl. 5. 4.) és *A vándornak* (VU 1863. 24. sz. jún 14. 210–211.)

1673. Kazinczy Gábor – Arany Jánosnak (1863. május)

K: MTAK Kt K 513/259/d. Világoskék, vízjeles fol. 35,4×20,7 cm. 1. levél, 2. üres. Címzés nincs. Az 1. lap tetején Arany László írásával, ceruzával: **Erre válasz ad 10.** Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 598.)

M: *AJLI* II. 369. (kihagyásokkal)

- ¹ **legitimatióm** – igazolásom (lat.)

² **comittivával** – kísérő írással vagy levéllel (lat.)

³ **ignorálva** – szándékosan mellőzve, nem tudva (lat.)

⁴ **medvei delicatessesel** [!] – délicatesse: tapintat, gyengédség (fr.)

⁵ **országszerte, eleve elkürtölte volt** – L. az **1675.** sz. levél magyarázó szövegét.

⁶ **Toldyn, másod ízben már, egyet döftek lapodban** – L. az **1493.** sz. levelet és jegyzeteit. A Ko 1863. I. 8. számában AJ egy glosszában bírálta Toldy Ferencet Zrínyi Miklós képe kapcsán, amelyre nem is késett Toldy válasza: *Nyílt levél Arany János úrhoz* (vö. **1640.**; *AJÖM* XII. 426–429.). Salamon Ferenc *Zrínyi a költő* c. dolgozata négy részben jelent meg a Ko-ban (1863. I. 17–20. sz. 1863. ápr. 26. 385–390., máj. 3. 409–412., máj. 10. 433–436. máj. 17. 457–460.). Salamon az első részben tért ki Toldy véleményére: „szándékosan választottuk a VIII-ik ének e fő részét, mint a melyet Toldy *Költészet-története* 'tárgyainál fogva' a kevesbbé érdekesek közé soroz, bár elismeri az ügyességet, melylyel a tanácskozás leiraték.” (Uo. 17. sz. ápr. 26. 390.)

⁷ **Salamon úr is, mint Gyulay, erdélyi ember; tónusaikról nem gondolná senki** – Kazinczy Gábor ennek ellenére éppen kettejükről volt a legjobb véleményel: „[h]a az a Gyulay a maga 'kis' bőrében megférne: tőle és Sala-

montól lehetne legtöbbet várni.” (Kazinczy levele Lévayhoz 1862. nov. 2. Gulyás 1931. 356.)

- ⁸ **Nehogy a „Galambpostában” felelj** – A szerkesztői üzenet helyett válaszul magánlevél érkezett. (1674.)

1674. Arany János – Kazinczy Gábornak (1863. június 3.)

K: PIM Kt V. 4713/48/6. 2, nyomatos, fehér fol. 23,6×15 cm. 1–2. levél, 3–4. üres. Címzés nincs. Az 1. lap tetején a sümegi Darnay Múzeum körpecsétje, alatta kék ceruzával: **L 334**, a jobb felső sarokban piros tollal: **16.752.-D**. A 2. és 4. lapon a PIM pecsétje; benne a kéziratári iktatószám.

M: Abafi 1884. 96–98.; *AJLI* II. 369–372.; *AJÖM* XIII. 558. (kihagyásokkal)

Válasz Kazinczy 1863. májusi leveleire (1665., 1673.)

¹ **Arthur fiadnak** – Vö. 1389., 1394.

² **mielőtt én igazgatója lettem a társaságnak** – AJ-t 1860. júl. 15-én választották a Kisfaludy Társaság igazgatójává.

³ **kézirataidat miért bajos használnom a Koszorúban: azt is eléggé kifejtetem** – „Sajnálom, hogy közleményeimet oly tapintatlanul választám ki számodra. Tedd, kérlek, félre; fiam majd értek meg. Ha írni tudnék is, akkor sem fognám, vagy csak találmra, eltalálni ízlésedet” – írta Kazinczy Gábor ez év áprilisi levelében (1651.). A kéziratok sorsa végigkísérhető e kötet AJ–Kazinczy levélváltásai alapján.

⁴ **Dezsőfiét [!] nem merem, a fiától** – Dessewffy Emil miatt, aki ekkor az Akadémia elnöke volt

⁵ **Tartuffeből olvasni akartam a K.[isfaludy] társaságban** – Ezt AJ 1863. márc. 31-i levelében kérdezte (1644.).

⁶ **„reverentiával”** – tisztelettel (lat.)

⁷ **miután egyszer már felhoztad Szász K.[ároly] előbeszédjének lacunáit** – vö. Kazinczy Gábor 1863. máj. 12-i levelével (1665.)

⁸ **specimenét** – mintáját, példányát (lat.)

⁹ **míg én Szliácson voltam** – AJ 1862. aug. 10-től szept. 12-ig nem volt Pesten (1479.)

¹⁰ **A tavalyi cikk szintén Szliácson létem alatt jött ki, úgy emlékszem** – Gyulai Toldy Ferenc és Kazinczy Gábor népiesség-felfogását is bíráló, *Két ószékely ballada* c. munkájának első része AJ Pesten tartózkodása idején jelent meg (SzF II. II. 12–16. sz. 1862. júl. 24. 177–179., júl. 31. 193–197., aug. 7. 209–211., aug. 14. 225–227., aug. 21. 241–245.).

¹¹ **neki kellett a döfést tenni** – I. Kazinczy Gábor 1673. sz. levelét

¹² **a Szilágyi Sándor cikkében** – AJ Szilágyi *Mikes Kelemen* c. ismertetésére utal. (Ko 1863. I. 12., 13.; márc. 22. 265–267., márc. 29. 289–292.)

- ¹³ **roszul idézte roszul értette Toldyt** – Mikes leveleihez Toldy Ferenc írt utószót (*Zágoni Mikes Kelemen törökországi levelei*. Pesten, 1861). Szilágyi ennek alapján, illetve ezt kiegészítve mutatta be Mikest a Ko hasábjain.
- ¹⁴ **sicariusi dőfés** – gyilkos, orgyilkos dőfés; sicariusok: a zelóták (ókori zsidó vallási, majd politikai irányzat) legszélsőségesebb csoportja (l. Toldy 1863. márc. 12-i levelét, **1640.**)
- ¹⁵ **recepisséket** – vevény, átvételi elismervény (lat.)
- ¹⁶ **stemplit** – Stempel: bélyegző (né.)

1675. Kazinczy Gábor – Arany Jánosnak (1863. június 5. körül)

K: MTAK Kt K 513/259/e. Világoskék **BATH** nyomatos fol. 28,9×22,2 cm. 1–4. levél. Címzés nincs. Az 1. lapon Arany László írásával, ceruzával: **Válasz, Arany 10 sz. levelére.** ill. **Ráth [1863 június]**. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 598.)

M: *AJLI* II. 372–375.

Válasz Arany 1863. június 3-i levelére (**1674.**)

- ¹ **rectifikálnom** – kiigazítanom, helyesbítenem (lat.)
- ² **az általam híresnek mondott honoráriumot illeti** – A drámafordításokért járó honoráriumot 1859 körül említhette meg a Kisfaludy Társaság, amikor még AJ Nagykőrösön élt.
- ³ **Lükenbüszerekért** – hézagpótlókért (né.)
- ⁴ **„magam contentumáért”** – magam gyönyörűségéért, kedvtelésből (lat.)
- ⁵ **még Kossuthól sem, mikor P.[esti] Hirlapja pénzügyileg culminált** – Kazinczy a PH első évétől, 1841-től publikált a lapban; mind a tárcarovatban (pl. *Tükörkép-másolatok*, 1841. dec. 15., 841–842., 1842-ben *Felföldi levelek*, jan. 6., 14–15.) jelentek meg írásai, mind a megyei levelezések rovatban, főleg Zemplén és ritkábban Ung megyéből küldött tudósításokat (kezdetben „-inczy-” szignóval, később nevét kiírva).
- ⁶ **apprehendáлом** – neheztelem, zokon veszem (lat.)
- ⁷ **Toldy által kizaklatott** – l. a XVII. kötet **1212.** sz. levelét
- ⁸ **mendikás** – kolduló, kéregető (lat.)
- ⁹ **début** – début: bemutatkozás, első fellépés (fr.)
- ¹⁰ **delicatesse** – délicatesse: tapintat, gyengédség (fr.)
- ¹¹ **incapaxxá tesz** – fogékonyságomat elveszi (lat.)
- ¹² **irritábilis** – ingerlékeny, betegesen érzékeny (lat.)
- ¹³ **pro forma** – látszatra (lat.)
- ¹⁴ **küldtem valamit** – l. az **1389.** sz. levél három küldeményét
- ¹⁵ **Izsákunkat** – Ábrahám pátriárka agg korában, feleségétől, Sárától született gyermeke, akit apja – az Úr parancsára – feláldozni készült erős hite bizonyosságául.

- ¹⁶ **közölj belőle** – Ez nem történt meg.
- ¹⁷ **reverentia** – tisztelet, hódolat (lat.)
- ¹⁸ **a megrovás miatta tehát Téged nem illethetett** – l. az **1674.** sz. levél magyarázatánál
- ¹⁹ **mióta a „trónról leszállott”** – Toldy Ferenc 1835–1860 között az Akadémia titkára, így a kulturális és irodalmi közélet meghatározó vezéralakja volt.
- ²⁰ **Augias-ól** – Augiász, görög mitológiai alak, akinek tömérdek marhával teli istállóját – próbái egyikeként – Héraklésznak kellett megtisztítania a trágától. Ezt a 10 napos határidő előtt, az Alphaiosz és Péneiosz folyók istállón át vezetésével meg is tette.
- ²¹ **petulans** – pajkos, dévaj, fajtalan (lat.)
- ²² **soká kell még neki nőni, míg joga lesz oly hangon leczkézttetni valakit, mint tevé** – Gyulai a *Két ó-székely ballada* című munkájában (SzF II. 1862. II. 12–16. sz., 1862. júl. 24. 177–179., júl. 31. 193–197., aug. 7. 209–211., aug. 14. 225–227., aug. 21. 241–145.) Kazinczy Gábor és Toldy népiesség-felfogását bírálta.
- ²³ **Mi ok volt reá, hogy a Zrinyi-képről olv hangon beszéljen a Koszorú?** – AJ a Ko 1863. I. 8. számában (febr. 22. 191.), a *Vegyes rovatban* bírálta a Toldy által a Nemzeti Könyvtár sorozatában megjelent Zrinyi képet.
- ²⁴ **miért nem adta ki Toldy válaszát** – Toldy *Nyílt levél Arany János úrhoz* c. válasza (MTAK Kt 887.) csak AJ helyreigazításával és az erre való hivatkozás nélkül jelent meg a Ko-ban.
- ²⁵ **Mondott-e Szilágyi S.[ándor] valamit Mikesről** – Szilágyi Sándor: *Mikes Kelemen* (Ko 1863. I. 12., 13. márc. 22. 265–267., márc. 29. 289–292.)
- ²⁶ **rögtön reá Salamon Ferencz úr** – Salamon Ferenc dolgozata, a *Zrinyi a költő*, négy részben jelent meg a Ko-ban (1863. I. 17–20. sz. 1863. ápr. 26. 385–390., máj. 3. 409–412., máj. 10. 433–436. máj. 17. 457–460.)
- ²⁷ **Arany után** – *Zrinyi és Tasso. AJÖM* X. 330–439., *AJTK* 112–192.
- ²⁸ **ki Vörösmartyt „tulajdonkép költőnek sem tartja”** – Kazinczy Gábor e kijelentése azzal magyarázható, hogy Gyulai, ellentétben Toldyval (és nyomában Kazinczyval), nem Vörösmartyban és a romantikában látta az irodalmi fejlődés betetőzését.
- ²⁹ **obscurus** – homályos, sötét, zavaros (lat.)
- ³⁰ **pietas** – kegyelet (lat.)
- ³¹ **famulus** – segítő, tanítvány (lat.)
- ³² **kigebeszkedni** – kimagasodni látszani
- ³³ **fertészi** – fertőzi

1676. Tompa Mihály – Arany Jánosnak (1863. június 9.)

K: MTAK Kt K 513/1033. 2 fehér fol. 25×19,8 cm. 1. levél, 2–3. üres, 4. címzés:

bérmentve

Arany Jánosnak.

Pesten.

**üllői ut s 3 pipa-utca sar-
kán, 11^{ik} szám.**

A 4. lapon két postai bélyegző: **PUTNOK 11/6** és **PESTH Abends 12/6** felirattal; piros 10 krajcáros bélyeg, kivágott pecsét helye. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 662.)

M: kiadatlan

- ¹ **Nagy örömet okozott nálunk csoportos megjelenések** – Ez az Ország Antaltól 1863-ban készített fénykép, amelyen AJ családja és Szél Kálmán is rajta van.
- ² **nagyon megvirágzott a mandolafa, mely biblicus kifejezés öszfürtöket [!] jelent** – A mandolafa virágszirmai fehérek (Préd 12:7).
- ³ **bölcs Salamon** – Salamon, az ókori egységes zsidó állam legjelentősebb uralkodója (Kr. e. 970–931)
- ⁴ **az exegeták** – régi és bibliai szövegek magyarázói
- ⁵ **két verset küldöttem hozzád, egyiket a Koszorú –, másikat a Vas.[árnap]i Ujságba; kaptad-e** – l. az **1672.** sz. levelet

1677. Kazinczy Gábor – Arany Jánosnak (1863. június)

K: MTAK Kt K 513/259/1. Világoskék, **BATH** nyomatos fol. 22×14,2 cm. 1. levél, 2. üres. Címzés nincs. Az 1. lap tetején AJ írásával, kék ceruzával: **V. c. 3.** Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 598.)

M: kiadatlan

- ¹ **ad acta** – az aktához, azaz félre (lat.)
- ² **tölteléknek talán megjárja** – Ebből a Ko-ban megjelent: *Finn népmesék I. II. (A beszélő fenyűk és Az árva leány)*. 1863. II. 1. sz. júl. 5. 16–17., 17. sz. okt. 25. 400–401.). Domokos Mariann szerint egyéb fordított népmesék is megjelentek Kazinczytól „r.” szignóval: *A végzet*, Ko 1863. I. 1. sz. 13–16.; 1864: cím nélkül (finn), I. 4. sz. 89–90.; cím nélkül (szamojéd), II. félév 18. sz. 424–426. és II. félév 20. sz. 471–472. (Domokos 2008. 283.) Ezek azonban inkább Nagy Péter fordításai. Vö. az **1569.** sz. levéllel.
- ³ **Vetted-e egy hosszú leveletem** – Utalás az **1675.** sz. levélre, amelyre nem maradt fenn válasz sem magánlevélben, sem a Ko nyílt postájában.

1678. Theodor Opitz – Arany Jánosnak (1863. június 10.)

K: MTAK Kt 513/1286. 2 csontszínű fol. 22, 2×14,3 cm. 1–4. levél. Címzés nincs. Az 1. lap jobb felső sarkában AJ írásával, kék ceruzával: **Bérczivel közlendő.** Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 669.)

M: kiadatlan

Magyarul (Bódyné Márkus Rozália fordításában):

Mélyen tisztelt Uram!

Nagyon érdekes volt számomra a 'Jevgenyij Anyegin' második fejezete Bérczy Károly Úr magyar fordításában. Szeretem Puskit és nagyon pontosan ismerem őt. A fordítás nagyjában és egészében nagyon is sikerültnek tűnt nekem. Néhány helytől eltekintve, az egészét könnyedén tudtam olvasni és gyakran örvendeztem a verselés kecsessége és hajlékonysága felett, amely gyakran megközelíti az eredetiét. Bérczy Fr.[iedrich] Bodenstedtet illető záró megjegyzésével egyetértek: Bodenstedt „Eugen Onägin”-je a legjobb fordítások közé tartozik, amelyekkel Németország a legújabb irodalom terén rendelkezik, bár igaz ugyanakkor az is, hogy gyakran jelentős szabadságot enged meg magának, és ahol ezt megteszi, ott éppen nem szerencsésen, mert prózaibb, triviálisabb, terjedősebb, mint az eredeti. Ez áll a második fejezet záró versszakaira is. Meg kell jegyezni ugyanakkor, hogy ezeknek a versszakoknak az értelmét Bodenstedt fogta fel helyesen és nem Bérczy. Puskin itt teljesen komolyan beszél, minden irónia nélkül. Ő a saját értékét korántsem tartotta olyan csekélynek, mint Bérczy gondolja. Ellenkezőleg: rendkívül erős, és pedig teljesen jogos önérzete volt és ezt éppoly erőteljesen és nyíltan kifejezésre is juttatta, mint bármely vérbeli költő. Saját hírnevéhez, saját költői értékéhez soha nem viszonyul ironikusan. Bérczy úr felfogása a [...] szóban gyökeredzik, amit bárgyú = tudatlan és bornírt emberként értelmez. Ez a szó itt azonban bizonyára a magasabb iskolai végzettséget nélkülöző, az egyszerű embereket jelenti, mint mondjuk: „den gemeinen Mann”, tehát „a népet”, és a költő e szóval csak hírnevének majdani általánosságát, saját népszerűségét kívánja kifejezni; úgy, ahogy Németországban minden [...] mondja Schillerről, s ahogy az Ön hazájában minden jóra való, szorgos paraszt, aki az Ön Toldiját olvassa vagy felolvasni hallja, mindenkor így fog felkiáltani: „ez, ez [aztán] [igazi] költő volt [a javából]!” Puskin e kifejezést szándékosan választotta a tudós, francia műveltségű orosz kritikusok ellentétéként, akik minden műveltségük és tudományuk ellenére olyan nyersen és faragatlanul bántak az ő szeretetreméltó, friss, minden rezdülésében természetes műzsájával és akik [ezzel] olyan alaposan felsültek. Puskin, ez bizonyos, az elkedvetlenedés, az önvizsgálat, a megbánás pillanataiban erkölcsi vonatkozásban nem tarthatta magát jobbnak az egész társadalomnál, amelynek haszontalanságát olyan élesen megrajzolta műveiben; de költői való méltó-

ságáról, jelentőségéről és halhatatlanságáról oly mélyen meg volt győződve, hogy állítom, egyetlen sort sem lehetne idézni tőle, mely a fent mondottaknak ellentmondana, de igen sokat, melyek azokat a legerőteljesebben alátámasztják. Énekem, mint egy hű barát, tartson meg engem a világ emlékezetében és örökké hassa meg majd az egyszerű szíveket! Ez az utolsó előtti versszak záró sorainak értelme, és nem, mint Bérczy hiszi, az a kívánság, hogy mint jó cimborára és barátira emlékezzenek rá! Ez azért mégiscsak túl nagy – szerénység lenne, arról nem is beszélve, hogy az orosz mondat szerkezete nem is enged meg egy ilyen fordítást.

Nagyon örültem, hogy Madáchról írott megjegyzéseimet oly rendkívül szíves figyelemre méltatta. Mivel meglehetősen kimerítően kellett vázolnom a költemény tartalmát, a továbbiakat nagyon rövidre kellett fognom. A fordítást, melynek közeli megjelenését jelezte, szintén ismertetem és értékelem majd a „Magazin”-ban.

Petőfim nyomtatása jól halad, úgy hogy a két vaskos kötet, – melyek a teljes lírai életművet tartalmazzák – bizonyára még a nyár folyamán meg fog jelenni. Kívánom, hogy ha könyvem majd Ön előtt lesz, legalább azt kiolvassa belőle, hogy megértettem és erősen átéreztem Petőfi szavát:

Ha nem születtem volna is magyarnak,
E néphez állanék ezennel én! –

Mint sziléziai örömmel tölt el a gondolat, hogy elődeim (– nevem különösen a közép-sziléziai parasztság körében meglehetősen gyakori –) olyan szerencsések voltak, hogy a zseniális király, a nagy Mátyás jogara alatt állhattak.

Koszorú (július – december)

Legmélyebb tisztelettel

odaadó híve
Theodor Opitz

Pless 1863 június 10.

- ¹ **Sehr interessant war mir das zweite Kapitel von „Eugen Onägin” in Herrn Bérczy Károly’s ungarischer Übersetzung** – Mutatvány Puskin 'Onégin Eugén' verses regényéből. Ko 1863. I. 21., 22. sz.; 1863. máj. 24. 486–489., máj. 31. 510–514. A fordításról l. még az **1702.** sz. levél jegyzetét.
- ² **Ich liebe Puschkin und keñe ihn sehr genau** – Opitz fordított Puskintól is: *Dichtungen von A. Puschkin und M. Lermontoff*. Berlin 1859., a Wigand's Telegraph 1859. 10. sz. és a Magazin für die Literatur des Auslandes 1859. 149–151. sz. A *Szellemidézés* (*Заклинание*; magyarra Szabó Lőrinc ford.; Opitznál: *Beschwörung*) c. fordítását Nietzsche zenésítette meg, akivel leve-

leket is váltott. Nietzsche könyvtárában megtalálható volt Petőfi *Apostola* Opitz tolmácsolásában.

- ³ **Fr.[iedrich] Bodenstedt** – Friedrich Bodenstedt (1819–1892) német költő, irodalomtörténész, az orosz irodalom fordítója. Puskin-fordításainak három kötete 1854–1855-ben jelent.
- ⁴ **Der Schlußbemerkung Bérczy's über Fr.[iedrich] Bodenstedt stíme ich bei** – l. Ko 1863. I. 22. sz. máj. 31. 513–514.
- ⁵ **Ich habe mich sehr gefreut, daß Sie meine Bemerkungen über Madách einer so überaus freundlichen Beachtung gewürdigt haben** – *Egy német lap a Madách 'Ember tragédiá'-járól* (Ko 1863. I. 18. sz. máj. 3. 427–428., a *Külföldi Szemle* rovat). „A Lipcsében megjelenő 'Magazin für die Literatur des Auslandes' e czim alatt 'Egy magyar philosoph költő' egy cikket közöl”, kezdet után AJ hosszabban idéz a cikkből, amelyben Opitz egy kicsit vele is vitázik.
- ⁶ **Die Übersetzung, deren Erscheinen Sie ankündigten, werde ich wieder im „Magazin” anzeigen u.[nd] beurtheilen** – Ezt Alexander Dietze fordította németre, ami csak 1865-ben jelent meg. L. az **1521.** sz. levél jegyzetét. Talán a Ko 1863. I. 18. sz. máj. 3. 426–427. oldalán *Irodalom* rovatcím alatt megjelent közleményről van szó: „Igértük volt, hogy Remete József már sajtó alatti Virgil fordításából részleteket fogunk közölni. Ime az I. énekből a tengeri vész leírása. Ítéletünket az elhunyt fordító művére nézve felfüggesztjük az egész munka megjelentéig. Olvasóink közt többen lehetnek barátjai a classicus irodalomnak, azok számára leginkább e mutatvány.”
- ⁷ **Mit dem Druck meines Petőfi geht es jetzt ziemlich rasch vorwärts, so daß die zwei starken Bände – sämtliche lyrica enthaltend – wohl noch im Laufe des Som[m]ers erscheinen werden** – Petőfi, Alexander: *Lyrische Gedichte*. Uebersetzt von Theodor Opitz, Mitglied der Kisfaludy-Gesellschaft. 2 Bde. Mit des Dichters Bildniss. Pest, 1864. Gustav Heckenast. A megjelenés elhúzódott, l. az **1726.** számú levelet. A Ko 1863. nov. 8-án, majd 15-én, míg a VU 1863. dec. 6-án vette fel új könyveinek lajstromába. A Ko még nem, a VU már ismerte az árát (4 ft 15kr).
- ⁸ **Ha nem születtem volna is magyarnak, / E néphez állanék ezennel én!** – Petőfi Sándor *Élet vagy halál!* c. versének 5–6. sora
- ⁹ **so glücklich waren, unter des großen Mátyás, des genialen Königs glorieichem Scepter zu stehen** – A cseh katolikus rendek 1469-ben Olmützben a huszita Pogyebrád Györggyel szemben Mátyást királlyá választották. Az 1470-es években Jagello Ulászlóval és III. Frigyes német-római császárral szemben vívott katonai és diplomáciai küzdelmeit követően 1477-ben megkapta a választófejedelmi címet, majd 1479-ben Olmützben békét kötött

Ulászlóval, megosztva vele a cseh királyi címet, és megtartva Szilézia, Morvaország és Lausitz területét.

1679. Zilahy Károly – Arany Jánosnak (1863. június 13.)

K: MTAK Kt K 513/1257. Fehér, gyűrt fol. 22,2×14,5 cm. 1. levél, 2. üres. Címzés nincs. A levél utolsó sorai („és eltérő szerény meggyőződéseimet, a mennyiben figyelmét ki nem kerülték, e viszonyra nézve akadályul nem venni.”) feltehetőleg AJ által, kék ceruzával aláhúzva. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 668.)

M: kiadatlan

Zilahy Károly (1838–1864): hírlapíró, kritikus, 1860-tól Pesten él; a Dcs, SzF, Ko, Hf, KL, FL, OrszTükre munkatársa; albumok, antológiák szerkesztője (*Alföldiek Segély Albuma*, *Hölgyek Lantja*, *Tréfás versek*, *Magyar koszorúsok albuma*). E korszakban megjelent művei: *Petőfi Sándor életrajza* (Pest, 1864), *Zilahy Károly munkái* (Pest, 1865).

¹ „**Verőfényes napok**” c. művem – Ko 1863. I. 19. sz. máj. 10. 438–446.

² **Öcsém** – Zilahy Imre (1845–1867): költő, hírlapíró (a tüdőbaj, akárcsak bátyját, őt is fiatalon vitte el).

³ **Öcsém az „Egyik meghal” c. balladáért** – Cserényi Imre aláírással (Ko 1863. I. 22. sz. máj. 31. 519–520.)

⁴ **lapja számára valami dolgozattal szolgálhatnék** – Zilahytól ezután már nem jelent meg mű a Ko-ban; öccsétől azonban igen.

⁵ **eltérő szerény meggyőződéseimet** – Az ifjabb írók az Új Nemzedék, majd a Vajda János szerkesztette Növ és MS körül gyülekeztek és szálltak többször is vitába AJ folyóirataival; vö. **1659**.

1680. Arany János – Kazinczy Gábornak (1863. június közepe)

K: elveszett. Utalás a levélre: Kazinczy Gábor két 1863. júniusi levele: „Ide csatolom a jövő évnegyedi előfizetést kedves lapodra” (**1677**.) és „Géniroz, hogy előfizetésemet lapodra el nem fogadtad, miután nincs módomban ez előzékenységet viszonzni”. (**1685**.)

¹ **további apró közlemények küldésére biztatja** – „A mellékletben ismét egy nyúlfarkú mesét kapsz, laptöltelékül, s ohajtom használhassd. [!]” Ez *Az árva leány* lehet. (Ko 1863. II. 17. sz. okt. 25. 400–401.)

1681. Podmaniczky Frigyes – Arany Jánosnak (1863. június 21.)

K: MTAK Kt K 513/432. 2 csontszínű fol. 18,3×11,7 cm. 1–2. levél, 3–4. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 603.)

M: kiadatlan

¹ **illőbbel cserélhessem ki lehető legrövidebb idő alatt** – Podmaniczkynek két elbeszélése jelent meg a Ko-ban: *Liliom Eszter* (1864. I. 3–4. sz. jan. 17. 57–61., jan. 24. 77–84.). A levélben kért mű visszakérülhetett szerzőjéhez, hiszen Podmaniczky 1863. júl. 17-i levelében elküldte újabb elbeszélését (1697.).

1682. Halmágyi Sándor – Arany Jánosnak (1863. június 25.)

K: MTAK Kt K 513/204. 2 csontszínű, koronás **H** nyomatos fol. 23×14,5 cm. 1–3. levél, 4. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 597.)

M: kiadatlan

¹ **egy kis szerepem van az itteni politikai küzdelemben** – Erdélyben 1863 tavaszát rendkívül éles politikai viták terhelték. A három nagy nemzet (magyar, német, román) eltérő álláspontot képviselt az októberi diploma (1860. okt. 20.) és a februári pátens (1861. febr. 26.) kérdésében. A szászok elfogadták mindkettőt, a románok a diploma talaján állottak, míg a magyarok elvetették azokat. Halmágyi a kölcsönös sajtóhadjáratba kapcsolódott be: így az *Egy kis lapszemle* és *A kérdések kérdése* c. lapszemléiben az etnikumok országgyűlési előkészületeinek erdélyi szász és román sajtóvisszhangjáról számolt be (Kolozsvári Közlöny 1863. 68., 70. sz.; jún. 11. 273–274., jún. 16. 279–280.). A magyar törekvések ellenére nem sikerült megszerezni a többséget (sőt a választott képviselők közt a relatív többség a románoké lett) az 1863. júl. 1-jén kezdődő országgyűlésen.

² **kommandirozva** – vezényelve, rendelkezve, utasítva (lat.)

³ **breviter** – röviden, könnyen (lat.)

⁴ **Pion, galoppin** – pion: gyalog (fr.); galopin: futár (fr.); mindkettő sakkfigura

⁵ **commandans** – parancsnok, vezérlő (lat.) – esetleg szintén sakkfigurára, a vezérre (királynő) történő utalás

⁶ **mít csinált a szász nemzeti universitás 1860 oct. 20-dikán innen** – Halmágyi hosszú cikksorozata a Kolozsvári Közlöny tárcájában jelent meg: *Az erdélyi szászok magatartása 1860 october 20-dika óta (Történelmi vázlat Halmágyi Sándortól)* (1864. 1., 2., 4., 6., 8., 10., 13., 17., 19., 36., 42., 50., 54., 60., 64., 65., 67., 69. sz.).

⁷ **a jövő félévben mindenesetre beváltom szavamat** – Halmágyi Sándornak a Ko-ban nem jelent meg műve.

⁸ **megindítani mint állandó rovatot** – A hazai irodalom ismertetése, bár nem lett a Ko állandó rovata, mégis érezhetően megnövekedett (terjedelme azonban a SzF-é mögött maradt).

⁹ **a Gyulaié és Vadnaié** – Gyulai *A nők a tükör előtt* c. elbeszélése (Ko 1863. I. 1–7. sz. 1863. jan. 4. 7–12., jan. 11. 32–38., jan. 18. 55–60., jan. 25. 78–83., febr. 1. 102–107., febr. 8. 126–131., febr. 15. 149–154.); Vadnainak

Csak játék volt c. beszélye (Ko 1863. I. 14–15. sz. ápr. 5. 317–322., ápr. 12. 342–349.)

¹⁰ **Az a Hopkins-humbug – A csillagok világából** (Ko 1863. I. 17. sz. ápr. 26. 403–405.)

¹¹ **bona fide** – jóhiszeműen (lat.)

¹² **grof [!] Bánffy Béláéknál** – Bánffy Béla (1831–1888): 1863-ban az erdélyi országgyűlésre megválasztott képviselő, a kiegyezés után képviselőházi alelnök, a Bánffy-család losonci, grófi ágának tagja, aki az erdélyi értelmiségi és politikai elit meghatározó tagja volt.

¹³ **Brassai leálczázó cikkét is, mely a Független tárczájában jött** – a lap először a 86. számában (1863. április 16.) szól róla, *Dr. Hopkins légből kapott köve* címmel, a külföldi sajtó nyomán ismertette a történéseket és egyelőre maga sem kételkedve valódiságukban. Brassai II. *Nyilt levél a légből kapott kő ügyében* (Független 1863. 96. sz. ápr. 28.) írásával emelte fel szavát, az eredeti beszámoló elemeinek képtelenségét bizonyítva.

¹⁴ **(25 sz. vegyes.)** – „Majlandban most egyszerre két új színházat építenek” Ko 1863. I. 25. sz. jún. 21. 599.

¹⁵ **Szathmári beszélye** – P. Szathmárynak *A kis halom* című elbeszélésére utal. (Ko 1863. I. 12., 13. sz. márc. 22., 268–276., márc. 29. 293–298.)

1683. Kazinczy Gábor – Arany Jánosnak (1863. június 16.?)

K: MTAK Kt K 513/259/g. Világoskék fol. 19,4×18,8 cm. 1. levél, 2. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 598.)

M: kiadatlan

¹ **vasárnap** – feltehetőleg jún. 21.

² **Arago beszédét szedessd [!] le Figyelődből** – A *Molière*-ről szóló Arago-beszéd megjelent: SzF II. 1862. II. 4. sz. máj. 29. 49–54.

1684. Degré Alajos – Arany Jánosnak (1863. június 26.)

K: MTAK Kt K 513/92. Fehér fol. 20,8×16,3 cm. 1–2. levél. Címzés nincs. Az 1. lapon AJ írásával, ceruzával a szöveg mellé írva: **eligazítva**. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 594.)

M: kiadatlan

¹ **Meran** – a mai olasz Merano: kedvelt fürdőhely

² **Vác-Papvölgy** – Császár Ferenc halála (1858) után Degré vette meg annak Vác melletti házát és szőlejét, ahova gyakran és hosszabb időre kirándult Pestről.

³ **nyár folyta alatt egy novellával fogok ismét alkalmatlankodni** – *A boldogítók* c. beszély (Ko 1863. II. 21. sz. nov. 21. 485–490.)

1685. Kazinczy Gábor – Arany Jánosnak (1863. június vége)

K: MTAK Kt K 513/259/f. Világoskék fol. 22,4×14,3 cm. 1. levél, 2. üres.
Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 598.)

M: kiadatlan

Válasz AJ 1863. június közepén írt, elveszett levelére (**1680.**)

¹ **1863. június vége** – A levél valószínűleg júniusban születhetett, amikor az új évnegyed vagy félév előfizetései nagy számban érkeztek.

² **nézeteink a „közlendők”-ről lényegesen eltérően** – vö. az **1389.** sz. levéllel és jegyzeteivel

³ **egy nyúlfarkú mesét kapsz, laptöltelékül** – Ez feltehetőleg *Az árva leány* (Ko 1863. II. 17. sz. okt. 25. 400–401.)

⁴ **Leistung** – teljesítmény, eredmény (né.)

1686. Jámbor Pál – Arany Jánosnak (1863 nyara)

K: MTAK Kt K 513/235. Fehér fol. 23,3×15,4 cm. 1. levél, 2. címzés:

T. cz. Arany János urnak

Üllői ut 11 sz.

2^{ik} emelet.

Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 597.)

M: kiadatlan

Jámbor Pál (1821–1897): ekkor a szabadkai gimnázium igazgatója. E korszakbeli művei a Hf-ban, a VU-ban, a PN-ban, az OrszTükreben, a FL-ban és a Ko-ban jelentek meg. Önálló művei: *Egyházi beszédek* (1862), *Hiador költői művei* (1863), *Nagy Sándor* (1865), *A milliomos leány* (1865).

¹ [**1863 nyara**] – 1863. szept. 6-án jelent meg a *Dal a tengerről* c. vers, Hiador álnéven (1863. II. 10. sz. 221.).

² **a' városerdőben** – a mai Városligetben

1687. A Soproni Magyar Társaság – Arany Jánosnak (1863. június–július fordulója)

K: elveszett.

M: Lehr 1917. 142.

Lehr Albert (1844–1924): nyelvész, műfordító. Teológiai tanulmányait Sopronban végezte, 1865-től tanár Sárszentlőrincen. 1882-től az Akadémia levelező, 1923-tól tiszteleti tagja. 1875-ben az Akadémia Sámuel-díjjal tüntette ki. Fő műve a *Toldi* nyelvi és tárgyi magyarázatokkal ellátott kiadása (1882).

¹ [**1863. június–július fordulója**] – A Ko nyílt levele 1863. júl. 12-én jelent meg. A II. évfolyam első számaiban sok volt az ehhez hasonló üzenet, ellen-

tétben az I. évfolyam utolsó négy számával, amikor az előfizetési felhívás foglalta el a helyet. Így jún. folyamán feltorlódtak az üzeni valók, amelyeket az új félév első két száma közölt. Valószínűbb tehát a júniusi keletkezés, de nem zárható ki a júliusi sem.

- ² **Domanovszki Endre** – Domanovszky Endre (1817–1895): jogakadémiai tanár. 1853–1876 között a soproni líceum felsőbb osztályaiban magyar nyelvet, történelmet, filozófiát és teológiát tanított; 20 évig az önképzőkör elnöke volt. 1871-től az Akadémia levelező tagja.
- ³ **a polémiát Arany szavával javasolta eldönteni** – „Emlékszem még, felhoztam, hogy azon a helyen 'szolga' = a ki *szolgál*, azaz nem ura a saját akaratjának, s bármennyire meg van indulva, szíve ellenére is végre kell hajtania Heródes parancsát, engedelmeskednie kell, különben a maga fejével játszanék; fölhoztam továbbá, hogy a 'megvetés' eröltetésével a királyhoz hajlanék sympathiánk, a szolga rovására, a mi fonákság stb. Felkértem végül Aranyt, a ki akkoriban a Koszorú-t szerkesztette, hogy a Nyílt Levelezés-ben néhány szóval jelentse ki, kinek van igaza.” (Lehr 1917. 142.)
- ⁴ **Nyílt levelezésben válaszolt** – „**L. Albert urnak. Sopron.** Önnek van igaza. Hogy ne? A szolga iránti *megvetés* porba rántaná azt a helyet.” (Ko 1863. II. 2. sz. júl. 12. 48.)

1688. Török Károly – Arany Jánosnak (1863. június–július fordulója)

K: elveszett. Utalás a levélre: AJ szerkesztői üzenete: „**T. K. urnak.** H.[ód] M.[ező] Vásárhely. Dícséretes foglalkozás. 'Gyenge Sándor' különösen érdekes.” (Ko 1863. II. 2. sz. júl. 12. 48.; *AJÖM* XII. 223. és 556.)

Török Károly (1843–1875): ekkor a hódmezővásárhelyi ref. gimnázium tanulója volt. Pesten jogot tanult; AJ-ék segítségével nyerhetett állást a Magyar Földhitelintézetnél. A Ko mellett a VU-ban és a MS-ban jelentek meg írásai. A Kisfaludy Társaság által kiadott *Magyar Népköltési Gyűjtemény* II. kötetét, a *Csongrádmegyei gyűjtést* (1872) ő szerkesztette. A Ko-ban megjelent közleményei: *Nagy Pál Jancsi. Gyöngye Sándor* (1863. II. 5. sz. aug. 2. 108–109.), *Népdalok I. II. III.* (1864. II. 4. sz. júl. 24. 87.) és a *Magyar lakodalmi szokások az Alföldön* (1864. II. 19–20. sz. nov. 6. 449–451., nov. 13. 472–475.).

¹ **Két balladát küld a Koszorú számára** – *Nagy Pál Jancsi és Gyöngye Sándor*

1689. Jósikáné Podmaniczky Júlia – Arany Jánosnak (1863. július 1.)

K: MTAK Kt K 513/248. 2 fehér fol. 21×13,4 cm. 1. levél, 2–4. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 598.) Az 1. lap tetején AJ írásával, ceruzával: **Nyl. 8/VII 63.**

M: kiadatlan

- ¹ **küldök itt egy kis novellát** – *Nagyanyám naplója* (Ko 1863. II. 13–15. sz. szept. 27. 292–299., okt. 4. 318–323., okt. 11. 341–347.). AJ válasza a *Vegyes rovatban*: „**Brüsszel.** Vettük köszönettel. Szives üdvözetünket! A novella jó és szép.” (Ko 1863. II. 2. sz. júl. 12. 48.; *AJÖM* XII. 223., 555.)
- ² **Férjem, legszivesb üdvözetével együtt mutatványt küld** – Ez nem jelent meg. AJ indoklása a *Nyílt levelezésben*: „**Brüsszel.** Óhajtanánk mutatványul *önállóbb* részt közleni, ha még lehet, s legott szives készséggel teljesítnők kötelességünket. A küldött szakasz igen művészi lélekrajz, de összefüggéséből kiszakítva nem elégítené ki a vegyes közönséget. Bocsánat, hogy ezt ily későn tudatjuk, de soká haboztunk e lépés iránt, félve a balul értéstől.” (Ko 1863. II. 16. sz. okt. 18. 384.; *AJÖM* XII. 233., 561.)

1690. Kazinczy Gábor – Arany Jánosnak (1863. július 3.)

K: MTAK Kt K 513/259/h. Világoskék fol. 35,3×21 cm. 1. levél, 2. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 598.)

M: kiadatlan

- ¹ **egy pár mesét küldtem: kaptad-e** – AJ megkapta a jún. eleji küldeményt; két mese meg is jelent közülük: *Finn népmesék I. II. A beszélő fenyők* [!] (Ko 1863. II. 1. sz. júl. 5. 16–17.), *Az árva leány* (1863. II. 17. sz. okt. 25. 400–401.).
- ² **rendelést tettem, hogy írjanak számomra ismét meséket** – ismeretlen a megbízottak köre és személye (vö. Domokos 2008. 291–292.)
- ³ **rizma számra** – vö. rizma: a papír kereskedelmi forgalomban használt mértékegysége; nyomdai papír esetén 500, írólap esetén 1000 ív
- ⁴ **Merényi** – Merényi László (1837–1907): népmese gyűjtő. Ez időszak alatt három gyűjteménye jelent meg: *Eredeti népmesék* (1861), *Sajóvölgyi eredeti népmesék* (1862), *Dunamelléki eredeti népmesék* (1863–1864). Az elsőről AJ írt ismertetést (SzF II. 1861. I. 1–4. sz. nov. 6. [!] 6–7., nov. 14. 21–23., nov. 21. 36–38., nov. 28. 53–54.); az *AJÖM* XII. szerint maga szerzett támogatást a Kisfaludy Társaságtól a szerző számára. Merényi levélben kérte az Akadémia további pénzügyi támogatását, amelynek elnyeréséről a SzF beszámolt a *Vegyes rovatában* (II. 1862. II. 11. sz. júl. 17. 175.). Bár az Akadémia megbízásából 1861–1867 között is gyűjtött népköltészeti alkotásokat, ennek sikeréről kevés az információ. Domokos Mariann közlése szerint a Székelyföldre és Szilágyságba tervezett gyűjtőútról Merényi két évtized múlva számolt be. Az MTA Kézirattárában őrzött jelentése (és az OSZK Kt-ban őrzött jelentés fogalmazványa) szerint Merényi László Erdélyben nem gyűjtött népmeséket („fiatal és tapasztalatlan ember voltam; de a szép iránt fogékony: miért is Erdélyben a többek közt a szépnem kapott meg leginkább s meg is bámultam az erdélyi szép nőket, kik keleties és ragyogó szépséggel bírnak”). Ennek alap-

ján a tudománytörténet nem hozza összefüggésbe a megjelent meséket ezzel a gyűjtőúttal. (Domokos 2007.)

- ⁵ **Olvastam a mit Czigánvaidról írtál** – A Ko-ban jelent meg a készülő *Bo-lond Istók* II. énekének első 11 strófája (az utolsó kimaradt a későbbi kiadásokból): 1863. I. 26. sz. jún. 28. 616–617.

1691. Nagy Péter – Arany Jánosnak (1863. július eleje)

K: elveszett. Utalás a levélre: AJ szerkesztői üzenete: „**N. P. urnak, Kolozsvár.** Becses ajánlkozása és küldeménye nagy örömünkre volt.” (Ko 1863. II. 2. sz. júl. 12. 48.; *AJÖM* XII. 223., 555.); Nagy Péter 1863. októberi levele: „Még július havában küldöttem volt egy *Falsen* János című dán novellát avval a szíves kéréssel, hogy ha használni nem találná, ne sajnálja azt a fáradságot s küldje vissza az én költségemen, mert nállam más példányban nincs leírva” (1732.).

Nagy Péter (1819–1884): 1855–1862 között a Kolozsvárra helyezett nagyenyedi teológiai főiskola tanára volt, 1866-tól az erdélyi ref. egyházkerület püspöke lett. Saját műveinél jelentősebbek főképp angolból való fordításai. A Ko-ban 1863-tól rendszeresen, -r. jeggyel jelentek meg írásai.

- ¹ **Goldschmidt *Falsen* János című novellájának fordítását** – Ko 1864. I. 4.–5. sz. jan. 24. 85–88., jan. 31. 108–112). Valószínűleg ekkor küldte a *Falsen* Jánost és a következő, elkallódott levelében a *Livius elveszett könyveit* (1700.).

- ² **esetleg valami mást** – Lehetséges, hogy ezúttal kisebb írás(oka)t mellékel, és a *Falsen* Jánost csak később küldte el (vö. 1700.).

1692. Arany János – Fáy Andrásnak (1863. július 6.)

K: OSzK Kt Levelestár. 2 fehér (koronás, két oldalán oroszlánnal és unikornissal) nyomatos fol. 23,8×15 cm. 1. levél, 2–4. üres. Címzés nincs. Az 1. lap alján a Nemzeti Múzeum pecsétje, benne a növedéki számmal: **1899. év. 15. sz.**

M: *AJLev* 544.

- ¹ **most is oly kedves beszélye nyomatik a Koszoróban** – *Flóris diák* (Ko 1863. II. 1–4. sz. júl. 5. 5–11., júl. 12. 31–37., júl. 19. 55–60., júl. 26. 78–85.)

- ² **praenumeratió** – előfizetés (lat.)

1693. Tóth Endre – Arany Jánosnak (1863. július 6.)

K: MTAK Kt K 513/1208. Csontszínű, a bal felső sarkában **Hazádnak rendületlenül légy híve óh magyar** feliratú fol. 22,8×14,5 cm. 1–2. levél; az 1. lapon a címeres nyomat mellett AJ írásával, piros ceruzával: **ny. I. 8/VII.** Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 667.)

M: kiadatlan

- ¹ **Vadnaihoz** – Vadnai Károly ekkor a Hf szerkesztője volt.
- ² **az ide mellékelte költeményt** – Feltehetőleg ez lehetett az *Oh örülj...!* (Ko 1863. II. 3. sz. júl. 19. 54.). AJ év végi, *Nyílt levelezés*-beli üzenete másik, 1863. máj. 21-i levelében küldött versére vonatkozhatott: „Az itt levő egyet, direct czélzása miatt nem mertük adni.” (Ko 1863. II. 23. sz. dec. 6. 552.). Tóth Endre ekkori levelében jelentősége lehet a kiemelésnek (és talán az elírásnak) is: „Ide zárok teljes rendelkezésed alá [!] egy költeményt”.
- ³ **kaptad-e májusi levelemet** – 1. az **1670.** sz. levelet
- ⁴ **a nyílt levelezésben** – „Vettem a multkorit is. Magánlevélben mihelyt lesz érkezés.” (Ko 1863. II. 2. sz. júl. 12. 48.) – Ez a levél vagy nem készült el vagy nem maradt fenn.
- ⁵ **A „Bolond Istók” 2ik énekét olvasván** – vö. az **1690.** jegyzetével
- ⁶ **„nos a cigányok?... Au!...”** – A *Bolond Istók* II. énekében a 3. versszak kezdete (a Ko-ban közölt szövegváltozat): „Nos a cigányok.... Au! istencsapása!” (L. még Imre 1990. 183.)
- ⁷ **megküldhné-e [!] nekem Pali az albumot** – A *Részvét* könyvéről van szó (1863), amelyben az 1850-ben közölt *Bolond Istók I. éneke* (Csokonai Lapok, 1–99. versszak) kiegészült. A *Bolond Istók* ekkori fogadtatása jóval zajosabb, mint 1850-ben volt, amikor „Arany legközelebbi eszmetársai, barátai sem méltatták figyelemre”. (Imre 1996. 36.)

1694. Illéssy Györgyné [?] – Arany Jánosnak (1863. július)

K: elveszett. Utalás a levélre: AJ szerkesztői üzenete: „**L. Gy.....né urhölgynek.** Tudtam én, hogy a Koszorú 'divattudósításai' a lelkes magyar honleányok közt is találnak közönségre, másképp fel sem vettem volna a lapba. Nagysád elismerő, biztató levele oly kedves – alig állhattam meg, hogy ki ne nyomassam – hogy a divattudósítót bizonynyal kétszeres munkásságra fogja ösztönözni. Fogadja üdvözlésemet!” (Ko 1863. II. 4. sz. júl. 26. 96.)

Illéssy Györgyné: az *AJÖM* XII. jegyzete a monogram alapján véli őt azonosítani (557.); AJ levelezőtársának, a debreceni Illéssy Györgynek felesége.

- ¹ **Divattudósításokról** – Ezekben AJ a magyar nyelvhasználat hibáit és pongyolaságait figurázta ki (Ko 1863. II. 2–3. sz. júl. 12. 45–46., júl. 19. 70.), egyúttal azon is elmélkedve, hogy vajon hányan olvashatják ezeket a kis cikkeket.

1695. Lévay József – Arany Jánosnak (1863. július 8.)

K: MTAK Kt K 513/326. Fehér fol. 21,2×16,9 cm. 1. levél, 2. AJ írásával, ceruzával: **Kisf. Társ 4f.** Feltört piros viaszpecsét darabkái. Az 1. lapon AJ

írásával, ceruzával aláhúzva Regéczy István neve, illetve a levélen: **beirva**; a margón: **No 1342**, a „Lisznyai album” mellett: **elvitte Laczi**. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 600.)

M: kiadatlan.

- ¹ **Shak[e]sp.[eare] Titus Andronicusával** – Lévy fordítása a magyar Shakespeare-kiadás negyedik kötetében, a Petőfi fordította *Coriolanus* mellett jelent meg 1865-ben (vö. **1645.**)
- ² **Regéczy István** – Regéczy Nagy Miklós (1812–1879) Miskolcon működő orvos rokona
- ³ **Nyugtasd őt erről lapodban** – Ez nem történt meg; AJ az 1863. aug. 21-én küldött, elveszett levélben ír erről Lévynek (**1712.**).
- ⁴ **professorokon** – Lévy tanártársaira utal.
- ⁵ **Lisznyai album** – Az 1863-ban elhunyt Lisznyai Kálmán özvegyét és árváit segíyezni kívánó kiadvány, amelyben AJ-tól *Az örök zsidó* jelent meg.
- ⁶ **Lisznyai album szerkesztőjének** – Németh János (1836–1908), művésznévén (1866-tól) Szentirmai Elemér: költeményeivel és elbeszéléseivel több folyóiratban is jelentkezett (Növ, Hf, CsalKör, FL). A 1860-as években kezdett el nótákat szerezni, később népszínművekbe dalbetéteket is írt.
- ⁷ **Koritnyicára** – Koritnyicafürdő, ma: Korytnica-kupele (Szlovákia); a XIX. sz. kedvelt fürdő- és klimatikus gyógyhelye, Besztercebányától 20 km-re északkeletre

1696. Arany János – Aigner Lajosnak (1863. július közepe)

K: PIM Kt V. 4713/47. Fehér, **AIGNER** nyomatos, kissé szakadt fol. 22,7×14,5 cm. 1. levél, 2. üres. Címzés nincs. Az 1. lap tetején a Darnay Kéziratgyűjtemény körpecsétje, benne: **DARNAY KÁLMÁN kéziratgyűjt. Sümeghen**; a közepén: **64.**, alatta kék ceruzával: **L 340**, felette piros tollal: **16.755.-D**. A 2. lapon a PIM pecsétje, benne az iktatószám: **V. 4713/47.**; illetve piros viaszpecsét maradványa. AJ feltehetően Aigner (elveszett) levelének üresen maradt papírára írta levelét.

M: Darnay 1931. 222.

- ¹ **[1863. július közepe]** – A könyvrovatot szerkesztő Aignernek szóló levél a nyár közepén keletkezhetett. A szövegben foglaltakon túl ezt az is erősíti, hogy 1863. jún. 7-től júl. 12-ig megrövidült az új könyvek lajstroma (jórészt az újabb előfizetési felhívások miatt); az új félév első két számában valóban terjedelmes volt a nyílt levelezés.

1697. Podmaniczky Frigyes – Arany Jánosnak (1863. július 17.)

K: MTAK Kt K 513/429. 2 csontszínű fol. 18,3×11,6 cm. 1. levél, 2–4. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 602. Ott és Sáfrán 1982-ben 1862-re datálva.)

M: kiadatlan

¹ **küldöm az ígért beszélykét** – AJ a *Nyílt levelezésben* válaszolt: „**Aszódra**. Vettük köszönettel. *Műileg* jónak is találtuk, de a *légkör!* Annyi panasz van ránk egyetlen szabadabb lépésért e tekintetben. Meg kell gondolkoznunk egy kissé. Vagy tán bevárnök azt a másikat.” (Ko 1863. II. 4. sz. júl. 26. 96.) 1863 szeptemberében újabb üzenet olvasható: „**Aszódra**. Vettük köszönettel. Többet, mihelyt elolvashattuk.” (Ko 1863. II. 10. sz. szept. 6. 240.; *AJÖM* XII. 557., 560.) Nem bizonyos, de gyanítható, hogy volt kísérőlevél Podmaniczky küldeménye mellett (vö. **1681.**). *Liliom Eszter* c. elbeszélése 1864 elején jelent meg. (Ko 1864. I. 3–4. sz. jan. 17. 57–61., jan. 24. 77–84.)

1698. Kazinczy Gábor – Arany Jánosnak (1863. július 19.)

K: MTAK Kt K 513/257. 2 világoskék, **Bath** nyomtatú fol. 28,7×22,2 cm. 1–3. levél, 4. üres. Címzés nincs. Az 1. lapon Arany László írásával, ceruzával: **1863. júli 19** <(?)>. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 598.)

Kézírtas másolat: MTAK Kt Ms 3/6. sz. 44–47.

M: kiadatlan

¹ **A Koszorú imént vett számában látom sereghajtóul magamat** – A Kazinczy Gáborhoz szóló néhány sor a szerkesztői üzenetek végén áll: „A ’függeleket’ betűről betűre, kézirat után magam kijavítottam. Stereotyp alá merném adni. Iszonyú időt vesz el ezeket is elküldözni. Ide s tova *ősz lesz*, és még.... Pár hét alatt szétküldhetném, ha ez az ídeoda [!] küldözés nincs.” (Ko 1863. II. 2. sz. júl. 12. 48.)

² **Figuráltatsz** – szerepeltetsz (lat.)

³ **celebritások** – hírességek, előkelőségek (lat.)

⁴ **non sens** – értelmetlenség, képtelenség (lat.)

⁵ **quod humeri valent** – amit a vállak elbírnak (lat.)

⁶ **a diplom.[aticus]** – csillagászati, azaz hivatalos (lat.)

⁷ **dispensálhatom** – felmenthetem, elengedhetem (lat.)

⁸ **szakmányosa** – bérmunkása

⁹ **Nichts für ungut** – Ne vegye rossz néven (né.)

¹⁰ **Arago beszéde** – A *Molière*-ről szóló Arago-beszéd lett a drámák előszava (SzF II. 1862. II. 4. sz. máj 29. sz., 49–54.)

¹¹ **irtad volt** – l. AJ 1863. jún. 3-i levelét (**1674.**)

- ¹² **lacunáinak** – hiányainak, hézagainak (lat.)
- ¹³ **ominosus** – rosszat jelentő, végzetes (lat.)
- ¹⁴ **Láttam Tompánál photographiádat** – L. Tompa 1863. jún. 9-i, **1676.** sz. levelét. Kazinczy Gábor Tompának írt 1863. júl. 2. előtt írt levele szerint júl. 7-én (ez a nap esett keddre) járhatott Hanván. (*TML*ev II. **641.** 20.)
- ¹⁵ **elrevesedett** – elpudvásodott, elvénuilt

1699. Arany János – Tompa Mihálynak (1863. július 23.)

K: MTAK Kt K 513/1171. 2 fehér, a jobb felső sarkában nyomatos fol. 23,7×15 cm. 1–3. levél, 4. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 666.)

Kézirat másolat: MTAK Kt Ms 3/4. 155–163.

M: *AJLev* 545–547.

- ¹ **Augustus 9-ke, mint Juliskánk születés napja, van kitűzve esküvőre** – Erről a PN is beszámolt: „Koszorus költőnk Arany János női erényekben és szépségben dus leányát, *Juliát*, tegnap, vasárnap, vezette oltárhoz a ba[.]jai reform. lelkészi kar újabb nemzedékének egyik leghetségesebb és reményteljesebb tagja, tisz. Szél Kálmán, szalontai lelkész ur. Szerezzenek őszinte boldogságukkal minél több örömet az érdemgazdag apának.” (PN 1863. 182. sz. aug. 11.) Az esküvő menetéről Gyulai számolt be feleségéhez írt levelében (*GyPL*ev **455.** 503–504.)
- ² **Török** – Török Pál (1808–1883): ref. püspök. 1832 és 1836 között Kisújszálláson volt rektor; AJ 1834 és 1835 között mellette volt altanító és bejáratos az ő gazdag könyvtárába (Nyilasy 1998. 136.). 1839 óta pesti lelkész; 1860-ban választották a Duna melléki egyházkerület püspökévé. Egyházi író, szerkesztő (Ballagi Mór mellett a Protestáns Egyházi és Iskolai Lapoknál); ő szervezte meg a pesti ref. teológiát és főgimnáziumot; ő szerezte meg a Ráday-könyvtárat a teológia számára.
- ³ **egyharmaddal megfogytak** – Az előfizetők száma 7–800-ra csökkent.
- ⁴ **celebritások** – híres vagy előkelő személyiségek (lat.)
- ⁵ **Pegasusát** – Pegazus a görög mitológia szárnyas lova, melyet Poszeidón ajándékozott Bellerophontésznak. Patája rúgásával több forrást fakasztott, többek között a Hippokrétészt a Múzsák lakóhelyéül szolgáló Helikón hegyében.
- ⁶ **hegedült arról Sz.[ent] Dávid** – ez reménytelen dolog. – L. erről Erdélyi János magyarázatát: „Hegedült arról szent Dávid. Énekelt arról szent Dávid, el is magyarázta. Régen elhegedülte azt szent Dávid, el is énekelte. Azaz nem fog megtörténni, vagy régen elmúlt már az.” (*Magyar közmondások könyve*, Pest, 1851. 1695. sz.)

1700. Nagy Péter – Arany Jánosnak (1863. július vége)

K: elveszett. Utalás a levélre: AJ szerkesztői üzenete: „**N. P. urnak K-vár.** Megérkezett, de még nem volt időnk elolvasni. Hanem jó lesz az. A kegyed izlésében mindig megnyugszunk.” (Ko 1863. II. 5. sz. aug. 2. 120.)

¹ **Falsen János című, vagy pedig más fordítását** – vö. az **1691.** sz. levéllel

1701. Tompa Mihály – Arany Jánosnak (1863. július 27.)

K: MTAK Kt K 513/1035. 2 fehér fol. 24,9×19,8 cm. 1–3. levél, 4. AJ írásával, vörös ceruzával: **Tompa 28/VII 63.** Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 663.)

M: kiadatlan

Válasz AJ 1863. júl. 23-i levelére (**1699.**)

¹ **nincs menyegzői ruhánk** – Utalás a Bibliából vett példázatra: „Hasonlatos a mennyeknek országa a Királyhoz; ki az ő fijának menyegzői lakodalmat szerze”. Az utalás a király szemrehányásából származik, mellyel a méltatlanul öltözött vendégeket illeti („Mimódon jöttél ide, holott nincsen menyegzői ruhád?” A példázat értelme: „Mert sokan vannak az elhívtak, de kevesen a választottak.”) (Mt 22:1–14.)

² **Heckenasttól még eddig se kaptam Verseimből** – *Tompa Mihály költeményei.* VI. kötet. Vegyes tartalommal, Pesten. Kiadja Heckenast Gusztáv. 1863. A Ko jún. közepén számolt be megjelenéséről (vö. az **1634.** sz. levél jegyzetével).

³ **a Koszorú megemlítésre se tartá érdemesnek** – Az *Uj könyvek* rovatban jelent meg, egy alkalommal, tájékoztatás Tompa költeményeinek megjelenéséről. A Ko-ban maga Arany (Y. S. szignóval) bírálta. (*Tompa Mihály költeményei.* 1863. II. 11. sz. szept. 13. 257–259. *AJÖM* XI. 460–464. *AJTK* 453–456.)

⁴ **azt a verset bizony kiadhatnád** – Tompa és Lévy tréfából Ifjú Péter álnéven küldtek AJ-hoz verset, *A szabadban* címmel. A szerző Tompa volt, aki ebben az esztendőben több verset is Ifjú Péter néven publikálta (*AJÖM* XII. 554–555.). AJ a szerkesztői üzenetek között válaszolt: „**A szabadban.** Megjelenhet.” (Ko 1863. II. 1. sz. júl. 5. 24.) – Erre levelet kap Tompától, [?] „melyben tréfásan megtámadják, hogy »meg van fogva« mert ha tudta volna, ki írta a verset, majd más hangon szólt volna” (Uo.), nem az *Üzenetek* végén egy mondattal. Ez a Tompa-levél, ha létezett, elveszett. AJ ismét a *Nyílt levelezésben* válaszol: „ha I. P-r a nem épen ifju Mihály vagy József volna, sem fogott meg, ámbár nem volna csuda. Egészen más kedvtelésből olvasni, más szakmányból. Hanem így is megirtuk rá, hogy megjelenhet, s az elég egy

kezdőnek. A levelet sajnálkozó örömmel olvastuk (nem szerkesztői többségben szólva.)” (Ko 1863. II. 5. sz. júl. 26. 120.) – A vers végül megjelent (Ko 1863. II. 7. sz. aug. 16. 158.). Lévay visszaemlékezését l. *TMÖk II.* 426.

1702. Arany János – Kazinczy Gábornak (1863. július 29.)

K: elveszett

Az Abafi-kiadásból írt kéziratos másolat: MTAK Kt Ms 3/6 47–50.

M: Abafi 1884. 98–99.; *AJÖM XIII.* 559–560. (kihagyásokkal)

Válasz Kazinczy 1863. júl. 19-i levelére (**1698.**)

¹ **azzal kecsegtetem magamat, hogy aug. első napjaiban megindíthatom az ez évi első küldeményt** – A Ko *Vegyes* rovata a közeli postázást ígérte a pártolóknak: „Kazinczy Gábor a n.[emzeti] színházhoz is beküldé Molière két remek darabjának 'A Fösvény'-nek és 'Tartuffe'-nek fordítását. E két darab a Kisfaludy-társaság pártolóinak könyvilletményében fog megjelenni s az egyik már ki is van nyomva, úgy hogy a már egészen bevezetett 'Esmond Henrik'-kel együtt, a négy füzetet tevő szállítmány nem sokára szét fog küldetni.” (Ko 1863. I. 22. sz. máj. 31. 526.)

² **Bérczy [...] nem fordíthatja Onegin** – AJ a Kisfaludy Társaság 1863. ápr. 30-i ülésén még bizonyosan számított az *Anyeginre* mint az adott év 60 ívnyi társasági könyvilletményének egyikére a Molière-fordítások mellett, de a júl. 30-i ülésén már Bérczy betegségeéről számolt be, valamint arról, hogy így az „'Onegin' be nem fejezheti s ez által a pártolóknak járó könyvilletményben [könyv – besz.] 20 ívnyi hézag támad, mely legcélszerűbben valamely rövidebb regénnyel, még pedig – mivel a társaság eddig még csak angol regényeket adott – francia regénnyel volna betöltendő.” (KTjegyz; a választás Sand *Antonia* c. regényére esett.) Bérczy *Anegin*-fordítása 1864-ben készült el és 1866-ban küldték szét a pártolóknak.

³ **így állván (a szó teljes értelmében állván) a dolgok, néha izgatottabb vagyok** – Kazinczy Gábor nem volt megelegedve a fordításokkal és mindig javított rajtuk; erről Lévaynak is többször beszámolt (Gulyás 1931.): „A Fösvényt ötször dolgoztam által, s rosznak tartom mostis [!] és pedig magyartalansága miatt.” (363.), az „én Tartuffeöm [...] 1/5 részben egészen új. Szerencsétlenségemre [...] nincs kivel tisztáztassam, pedig tartok tőle, hogy ha még egyszer átolvasom, eldobom megint.” (365.) „Némely nyelvi kérdések iránt irtam volt Önnek mintegy 8–10 nap előtt; ez alkalommal megkaphatnám a választ, s a *Fösvény* kéziratát.” (Uo. Gulyás szerint a levél 1863 januárjából való.) – Ezek szerint Lévaynak is megküldte a *Fösvény* fordítását, ami tovább lassította a kiadást.

⁴ **a sürgető nyiltpostát** – l. az **1698.** sz. levél jegyzeténél

⁵ **desperatio** – elkeseredettség, reménytelenség (lat.)

- ⁶ **Ursicza** – ismeretlen személy; Emich nyomdása vagy expeditora lehetett
⁷ **garmond** – betűtípus (Claude Garamond francia nyomdász nevéből)

1703. Kánya Emilia – Arany Jánosnak (1863. augusztus 2.)

K: MTAK Kt K 513/1308. 2 fehér, **EMILIA** nyomatos fol. 22,8×14,5 cm. 1–2. levél, 3–4. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 670.)

M: kiadatlan

Kánya Emília (1830–1905): Szegfi Mór felesége, a Csalkör és 1861–1863 között a Magyar Nők Évkönyvének szerkesztője; a kötet időszakában megjelent műve: *Szeretet könyve* (1863–1864).

¹ **A „Koszoru” mai számában** – Ko 1863. II. 5. sz. aug. 2. 118.

² **Gy.[ulai] P.[ál] ur nevezett cikksorozata** – *Színházi dolgokról* címmel Gyulai három részben érkezik: Ko 1863. II. 3–5. sz. júl. 19. 67–70., júl. 26. 92–94., aug. 2. 116–118.

³ **ott védi magát, a hol megtámadták** – Emilia nyilatkozata 1863. aug. 9-én megjelent a Ko-ban (6. sz. 141.).

Írónők műveinek esztétikai, poétikai megítélése és a nőíróság pozícionálása az 1850-60-as évek fordulóján jelentkezett a magyar irodalmi közbeszéd terén. A kemény polémiává fajuló helykeresés nyitó argumentációját Gyulai fogalmazta meg a PN hasábjain 1858-ban, *Írónőink* című, bírálatnak induló, majd aktuális irodalmi problémát is felvevő, háromrészes tanulmányában. A nőiség és íróság viszonyában kritikus, (szokásához híven) szókimondó álláspontot képviselt, kétségbe vonva a nők megfelelő színvonalú irodalmi részvételét, alkatukat csak némely műfaj és téma felvételére tartva alkalmasnak. A felháborodás ekkor gerjedt hullámai elültek, és ezek fodrozódtak fel újra 1863 folyamán. Gyulai novellája *A nők a tükör előtt* egyik szereplője, Árpádiána, ironikus alakja a korabeli írónőknek. AJ határozott hangú, néhol vitriolos válasza sem késett sokat. (*Nyilatkozat*. Ko. 1863. II. 8. sz. aug. 23. 189–190.)

1704. Abonyi Lajos – Arany Jánosnak (1863. augusztus közepe)

K: elveszett. Utalás a levélre: Arany szerkesztői üzenete: „**A. L. Abony.** A gyűjtés iránti felhívás nem sokára megjelenik: addig is egyenesen Gy...[ulai]hoz jobb lesz küldeni, mert ő a társaság megbizottja e részben. – A másik dolog már egy számban végét éri s azonnal leküldöm a díját.” (Ko 1863. II. 7. sz. aug. 16. 168.; *AJÖM* XII. 228.)

¹ **Abonyi a Kisfaludy Társaság népdalgyűjtő kezdeményezésére kíván darabokat küldeni** – A társaság 1860. okt. 25-i ülésén határozta el, hogy Gyulait bízzák meg a felhívás elkészítésével, amelynek végleges formáját az

1861. júl. 30-i ülésen fogadták el; okt. 29-én Gyulai már beszámolhatott az első küldeményekről – közte az Abonyiéről is. 1863-ban a társaság megújította felhívását: „Gyulai Pál tag, <...> az [besz.] 1860. oct. 25dikén tartott ülés<ben> azon [besz.] határozata <... meg levén biz> folytán, hogy a társaság [besz.] a hazafiakat népdalok, mondák és közmondások gyűjtésére fogja fölszólítani, megbiztatván <e fölsz> a hazai közönséghez e tárgyban intézendő [intézendő – t d-ből jav.] fölszólítás elkészítésével, e [besz.] fölszólítás<. > <tervét> javaslatát [besz.] fölolvasta, mit a gyűlés elismeréssel fogadott.” A végleges elfogadást a megjelent kevés tag miatt a következő, jún. 28-i gyűlésre halasztották, s egyúttal tervezték, hogy Arany László, Szabó Károly, és saját gyűjtéseiből Gyulai Pál fog felolvasni. (KTJegyz; *AJÖM* XII. 559.) Abonyi nem is habozott a küldeménnyel, ami a szept. 30-i ülés jegyzőkönyvéből derül ki: „Gyulai Pál jelenti, hogy a magyar népdalok, mesék és közmondások beküldése már elkezdődött, nevezetesen Abonyi Lajos úr Abonyból s Illéssy György úr Debrecenből érdekes és gazdag gyűjteményeket küldöttek be, melyekben még ismeretlen népdalok is foglaltatnak.”

² *Halál Panniért* – Ko 1863. II. 5–8. sz. aug. 2. 103–107., aug. 9. 127–133., aug. 16. 149–158., aug. 23. 176–185.

1705. Kazinczy Gábor – Arany Jánosnak (1863. augusztus)

K: MTAK Kt K 513/258. Fehér fol. 21,1×13,9 cm. 1–2. levél. Címzés nincs. Az 1. lapon AJ írásával, kék ceruzával: **Ny I. 17/IX**; Arany László írásával, ceruzával: **Válasz a 11-re., 1863 august.** Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 598.)

A melléklet fehér fol. 34,2×20,9 cm. 1–2. levél.

M: kiadatlan

Válasz AJ 1863. július 29-i levelére (**1702.**)

- ¹ **gr. Serényiné** – gr. Serényi László neje lehetett. Serényi főrendiházi tag volt, birtokai – többek között – Putnok környékén voltak; gazdálkodással kapcsolatos írásait jelentette meg.
- ² **Lónyai Sarolta** – Lónyay Sarolta, gr. Wladár (vagy Vladár) Józsefné, nála lakott Kazinczy Gábor Bánfalván, Borsod megyében.
- ³ **Stylizáld a választ** – A válasz meg is érkezett: „**XXX urnak Y-ban.** A befizetés nem történt meg 63-ra. A közlemény hogy ne adatnék!” (Ko 1863. II. 12. sz. szept. 27. 288.)
- ⁴ **omelette** – tojásból készült lepény (fr.); a „Tant de bruit pour une omelette” („Sok hűhó semmiért”) jelentésű közmondásra utalhat
- ⁵ **„angreifolta”** – angreifen: megerőltet, fáraszt (né.)
- ⁶ **Restellem hogy postán miattam megbírságotak** – 1. AJ 1863. júl. 29-i levelét (**1702.**)

1706. Arany János – Ercsey Sándornak (1863. augusztus 15.)

K: NSzAJEM 613. 2 fehér, nyomatos fol. 23,6×15 cm. 1–4. levél. Címzés nincs.

M: *AJLev* 204. 547–549.; utalás rá: *AJÉ* 116.

Ercsey Sándor (1826–1898): AJ sógora, Ercsey Julianna öccse, AJ nagyszalontai ügyeinek intézője, 1850-től ügyvéd. Korábbi kapcsolatokra nézve l. *AJÖM* XVII. 671. Levelezésükről l. Korompay 2008.

¹ **Magyar Sajtó bolond újdondásza szerint is „Szelhordta<”> menyecske” megérkezett Szalontára** – „Esküvő után néhány órával Szél elhordta magával a menyecskét.” (MS 1863. 182. sz. aug. 10. 739.)

² **zsenirozó** – zavaró, feszélyező (fr.)

³ **Salamonnak** – Salamon Ferencnek

⁴ **Lovassynét** – ifj. Lovassy Ferenc felesége, sz. Baranovics Róza

⁵ **edictum** – rendelet (lat.)

⁶ **Csengerynén** – Csengery Antal felesége, sz. König Róza, aki meséket fordított a *Magyar Nép Könyve* és színdarabokat a Nemzeti Színház számára

⁷ **leveled meritumára** – leveled lényegi részére (lat.)

⁸ **Garayné** – valószínűleg az 1853-ban elhunyt Garay János felesége, sz. Csapó Mária

⁹ **Vilma** – Ercsey Sándor leánya

¹⁰ **Janicsné** – ismeretlen személy

¹¹ **Madarász** – ma Mádáraş, Nagyszalonta melletti település

¹² **Török Pál, Gönczi, Kovács Gyula** – Török Pál: l. a **1699.** sz. levél jegyzeténél. Gönczy Pál (1817–1892): pedagógus, aki (bár Debrecenben iskolatársa volt) nem állott közeli kapcsolatban AJ-sal, de baráti körével (különösen Csengeryvel) igen. Kovács Gyula (1815–1873): a Nemzeti Múzeum őre, az Akadémia levelező tagja, az egyetemen az állattan és a fűvészet tanára.

¹³ **Kenyeres** – Kenyeres János (1818–1881): szalontai jogász, aki 1849 után alszolgabíróból cs. k. biztos lett és írnokként maga mellé vette a kereset nélkül maradt AJ-t. (*AJÖM* XIII., *AJOM* XV. 846., *AJÖM* XVI. 1171.)

¹⁴ **expediens** – mód, mentő ötlet (lat.)

¹⁵ **projectumon** – terven (lat.)

¹⁶ **Az égettéknek** – „Nagy Szalontán f. hó 8-kán tűz ütvé ki, a dühöngő szél által elősegítve, csakhamar elhamvasztott 52 házat. A kárt hozzávetőleg 24.000 ftra teszik.” (PN 1863. júl. 15.) A Ko a szalontai tűzvész károsultjai számára gyűjtést szervezett; AJ maga 20 forinttal nyitotta meg az aláírásokat.

¹⁷ **scuritinium** – scrutinium: szavazólapokkal történt választás eredményének megállapítása (lat.); itt utalás az egyházjogra, ami a jelöltek képességének megállapítására vonatkozó nyomozást, alapos vizsgálatot jelent

1707. Szabó Sámuel – Arany Jánosnak (1863. augusztus 16.)

K: MTAK Kt Ms 5738/1863/4. 2 fehér fol. 34,7×22,3 cm. 1. levél, 2–3. üres, 4. címzés:

18-19/1863

Tekintetes Arany János urnak a Kisfaludy társaság igazgatójának Pesten

% Melléklet = Jegyzőkönyvi kivonat 200. új ft alapítványról, és

2 darab száz bankjegy = 200 – kétszáz új ft

M: kiadatlan

¹ mint a m[aros]vásárhelyi Kazinczy-alapítvány jegyzője – A melléklet másik fol-on szerepel:

Jegyzőkönyvi kivonat

„a marosvásárhelyi Kazinczy-alapítvány” kezelőinek 1863 június 9-ikén tartott gyűléséből; az illető Jegyzőkönyv 14-ik lapjáról.

18) Előterjesztetvén, hogy a most harmadikszor kitűzve volt, de ki nem adhattott, azonban mindenesetre kiadásra szánt 200. új ftnyi jutalomdíj; oly közhasznú irodalmi célra lenne fordítandó, mely az alapítvány feladatával, – jó, magyar irodalmi művek létrehozatalával, – leginkább megegyezik; határozott: azon 200 – kétszáz új forintnyi összeget, mely marosvásárhelyi Kazinczy-pályadíj czim alatt, először 1860 május 2-ikán, másodszor 1860 november 25ⁿ, harmadszor 1861 december 20ⁿ, szépirodalmi pályakérdések jutalmazására tüzetett ki, de a bírálók által különböző okokból egyik pályázónak sem íteltetett oda: a gyűlés tagjai egyértelműleg felajánlják a Kisfaludy-társaság számára; olyformán hogy: a marosvásárhelyi Kazinczy-alapítvány két részvénynyel a Kisfaludy-társaság alapító tagjai közzé lépettnek tekintessék s ezen határozatról az irt Társaság – az adományozó levélnek, a pénz kíséretében, igazgató Arany János Ur kezébe küldése mellett –, értesítessék.

19) A fennebbi határozat végrehajtása Szabó Sámuel jegyzőre bízatik, oly meghagyással hogy a szükséges jegyzőkönyvi kivonatot alapító levél gyanánt, hitelesen kiállítva küldje a Kisfaludy társaság igazgatójának, Arany Jánosnak, Pesten.

Az irt Jegyzőkönyvből sajátkezűleg kijegyezte és szokott pecsétével [piros viaszpecsét, „Sz S” monogrammal benne] megerősítve kiadta

Marosvásárhelyt, 1863 augusztus 16-ikán

Szabó Sámuel
ref. főtanodai tanár
mint a marosvásárhelyi Kazinczy-alapítvány
jegyzője

1708. Szabó Sámuel – Arany Jánosnak (1863. augusztus 17.)

K: MTAK Kt K 513/477. 2 fehér fol. 21,4×13,5 cm. 1–3. levél, 4. üres. Címzés nincs. Az 1. lap tetején AJ írásával, kék ceruzával: **Nyílt levél 3/IX**, illetve közepén (az előfizetésről tudósító rész mellett): **V.6. 638,39**. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 604.)

M: kiadatlan

¹ **Sokkal rosszabb dolgozatokat is kapott már egyszer-másszor** – Ezek az írások nem Szabó Sámuelről származhatnak.

² **Ujra bátor vagyok alkalmatlankodni** – vö. az **1660.** sz. levéllel

³ **sok alkalmatlanságot és boszuságot szerez** – AJ a *Nyílt levelezés*ben válaszolt: „Kerestük a Sz. F. czimlapját és tartalom jegyzékét az *illető kiadónál*, már régen, de nem kapható. Elvárjuk az ígéretet.” (Ko 1863. II. 10. sz. szept. 6. 240.)

⁴ **Csengery** – Csengery Antal ekkor a BpSz szerkesztője

⁵ **Salamont** – Salamon Ferenc a Ko szerkesztésében segítette AJ-t

⁶ **o. é.** – osztrák értékű forint (1858. nov. 1-jétől az Osztrák Császárság kizárólagos törvényes fizetőeszköze)

⁷ **többi előfizetőimet a Koszorúra Mentovich küldötte volt fel** – Ennek a küldeménynek nincs levelezésbeli nyoma.

1709. Radnótfáy Sámuel – Arany Jánosnak (1863. augusztus 19.)

K: MTAK Kt K 513/435. Fehér fol. 29×23 cm. 1. levél, 2. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 603.)

M: kiadatlan

¹ **Gróf Ráday Gédeon** – Az 1850-es évek második felében a Nemzeti Színház igazgatójaként felszámolta az intézmény belső problémáit, biztosította hatékony működését.

² **e bíráló bizottmányban résztvenni [...] méltóztassék** – Vö. az **1642.** sz. levéllel és jegyzetével. AJ az 1863 tavaszán vállalt drámabíráói választmányi tagságról 1864 márciusában mondott le (**1782.**).

1710. Nagy Péter – Arany Jánosnak (1863. augusztus közepe)

K: elveszett. Utalás a levélre: AJ szerkesztői üzenete: „**N. P. urnak, Kolozsvár.** Megkaptuk az új küldeményt is. A novellát ismertük már, de nekünk úgy tetszett, hogy a tudományos része nincs kellően egybeolvasztva a mulatságossal. De meglehet a fordításban jobban fog tetszeni. Még nem olvashattuk el.” (Ko 1863. II. 8. sz. aug. 23. 192.; *AJÖM* XII. 229., 560.)

¹ *Livius elveszett könyvei* – Az utolsó közleménynél kiírt –r. szignóval jelent meg, amely Nagy Péter kedvelt jelzése volt (Ko 1863. II. 12–14. sz. 1863. szept. 20. 276–280., szept. 27. 300–304., okt. 4. 324–328.). A szerkesztői üzenetbeli utalások a *Livius elveszett könyvei* antik filológiai részleteire céloznak (AJÖM XII. 560.).

1711. Arany János – Abonyi Lajosnak (1863. augusztus 21.)

K: OSzK Kt Fond I/18. 2 fehér (koronás, két oldalán oroslánnal és unikornissal) nyomatos fol. 23,8×15 cm. 1. levél, 2–3. üres, 4. lap alján: AJ írásával **Abonyi 40 f.**

A borítékon címzés:

Tekint. Marton Ferencz úrnak.

Szolnok-Abony.

Küldi a 'Koszorú' szerkesztősége. [!]

A borítékon postai bélyegző: **PESTH 21/8**; piros, feltört pecsét; számítás:

5 ft bnt. **8 d.**
sa **40 ft**

A 2. lapon pecsét: **M. N. Múzeum Könyvtára Kéziratt.** Növedéknapló. 1913. év, 61. sz.

M: Györe 1904. 121.

¹ **becses novellája** – *Halál Panni* (Ko 1863. II. 5–8. sz. aug. 2. 103–107., aug. 9. 127–133., aug. 16. 149–158., aug. 23. 176–185.)

² **Simonfi Kálmán** – Simonffy Kálmán (1832–1881): zene-, főleg dalszerző; a Zeneakadémia és a dalárda-mozgalom szervezője (mint Nagyabony szülőtte, Abonyi Lajos földije).

1712. Arany János – Lévay Józsefnek (1863. augusztus 21.)

K: elveszett. Utalás a levélre: Lévay 1863. okt. 6-i válasza (**1720.**) „Augustus 21^{én} kelt leveleddel együtt a 20 ftot köszönettel vettem. – Akkor nem volt egy sor küldeni valóm sem; most is csak e két versecskével állhatok elő.”

¹ **Arany 20 forint honoráriumot küld Lévaynak és további verseket kér tőle** – „leveleddel együtt a 20 ftot köszönettel vettem. – Akkor nem volt egy sor küldeni valóm sem”. (Uo.)

² **a Kisfaludy Társaság miskolci pártolói közül többen elmaradtak a befizetéssel** – „A miskolczy restansok ügye boszantó.” (Uo.)

³ **Regéczy István pártolói befizetését is szeretné tisztázni** – „Regéczy István 1863-ra küldött 4 fjával – előttem felmutatott nyugtái szerint, melyeket Fraenkeltől vett – mind három évi tartozását leróttá s így hibásan írod, hogy '1863ra küldte az első befizetést'”. (Uo. és a levél jegyzete)

1713. Arany János – Pesty Frigyesnek (1863. augusztus 21.)

K: OSzK Kt. Levelestár. 2 fehér (koronás, két oldalán oroszlánnal és unikornissal) nyomatos fol. 23,8×15 cm. 1. levél, 2–4. üres. Címzés nincs. Az 1. lap tetején piros tollal: **Arany János – Pesty Frigyeshez**, mellette: **Pest 1863. aug. 21.**; a 2. és 4. lapon a Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtárának kis kerek pecsétje; a 4. lapon AJ írásával, tollal: **Pesti 20 f.** Ceruzával: **1863. aug. 21., Arany János és 1. levele.** [az 1 2-ből javítva].

M: kiadatlan

¹ **becses cikke megjelenhetett** – Ez *A magyar főváros* c. írása, amely főcikként jelent meg (Ko 1864. II. 4–5. sz. júl. 26. 73–77., aug. 2. 97–101.)

² **reservában** – reserve: tartalék (ang., fr., né.)

³ **szívesen fogadom további becses közreműködését** – Pesty aláírásával nem jelent meg több munka a Ko-ban.

1714. Szász Károly – Arany Jánosnak (1863. augusztus 22.)

K: MTAK Kt K 513/548. Fehér, bal felső sarkában **SZÁSZ BÉLA** nyomatos fol. 22,5×13,8 cm. 1. levél, 2. üres. Címzés nincs. Az 1. lap tetején Arany László írásával, ceruzával: **63 aug 22.** [a 2 9-ből jav.]. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 606.)

M: kiadatlan

¹ **Szabadszállás** – Szász Károly 1863-ban költözött Kunszentmiklósról a nagyobb lelkészi javadalommal járó Szabadszállásra.

² **Bibó D[énes] sógorom** – Szász Károly feleségének, Bibó Antóniának testvére

³ **Csermelyi S-[ándor]nak** – Csermelyi (De Rivo) Sándor: l. az **1724.** sz. levél jegyzeténél

⁴ **e kis cikkk** – *Csermelyi Sándor újabb versei* (Ko 1863. II. 9. sz. aug. 30. 208–209.). Az *AJÖM* XII. téves jegyzete szerint AJ íratta ezt a bírálatot Szász Károllyal (561.).

⁵ **Hát a Macbeth töredék? – megüti-e a mértéket? s lesz-e közölve** – A Szász Károly által (1863–1864 fordulóján néhány hónap alatt) lefordított *Macbeth*-ből való mutatványt AJ olvasta fel a Kisfaludy Társaság 1863. júl. 30-i ülésén (KTjegyz) és *A boszorkányjelenetek Macbethből* címmel, *Kísérlés* alcímmel közölte (Ko 1863. II. 8. sz. aug. 23. 173–176.). A fordítás 1864-ben jelent meg a Kisfaludy Társaság Shakespeare-kiadásának III. kötetében, Ács Zsigmond *Velencei kalmárjával* együtt.

1715. Theodor Opitz – Arany Jánosnak (1863 nyara vagy ősze)

K: elveszett. Utalás a levélre: Opitz 1863. okt. 20-i levele (**1726.**): „Sie haben meinen Versuch eben so gerecht, wie mild beurtheilt, ich danke dafür aufs Wärmste. Ich hatte die Zeilen verhältnißmäßig sehr rasch hingeworfen, schrieb sie in noch erregter Stimmung ab u.[nd] schickte sie Ihnen, ohne sie kritisch zu mustern, etwas vorschnell hin.” [Költői próbálkozásomat éppoly igazságosan mint amilyen elnézően ítélte meg, s ezt a legmelegebben köszönöm. Meglehetősen gyorsan vettem papírra, még felzaklatott hangulatban tisztáztam le és kicsit elsietve küldtem el Önnek azokat a sorokat, anélkül, hogy kritikus szemmel átolvastam volna őket.]

¹ **Vallomások című költeményét küldi** – A vers javított változatát l. az **1726.** sz. levél mellékleteként.

² **Petőfi-fordításának gyors megjelenésében bizakodik** – Petőfi, Alexander: *Lyrische Gedichte*. Uebersetzt von Theodor Opitz, Mitglied der Kisfaludy-Gesellschaft. 2 Bde. Mit des Dichters Bildniss. Pest, 1864. Gustav Heckenast. Vö. még az **1678.**, és **1726.** sz. levelekkel és jegyzeteikkel.

1716. Tóth Endre – Arany Jánosnak (1863. ősze eleje)

K: elveszett. Utalás a levélre: Tóth Endre 1863. nov. 28-i levele: „vetted-é azon néhány soromat” (**1739.**), amelyre AJ a *Nyílt levelezésben* válaszolt: „Bizony nem kaptuk a töredéket. Már csodálkoztunk is a hosszú hallgatáson.” (Ko 1863. II. 23. sz. dec. 6. 552.)

¹ [**1863. ősze eleje**] – „azóta, mint egy 3 hónapja, csaknem folytonosan fekszem, erős gyomorbetegben” (Tóth Endre 1863. nov. 28-i levele, **1739.**)

² **a Részvét könyvének 1863-ra remélt újabb kötete számára** – Bár az Irói Segélyegylet az 1863 elején megjelent *Részvét könyvének* újabb kötetét tervezte, az nem készült el.

³ **küldi egy beszélyének részletét** – „egy kis mutatványt küldtem lapod számára azon őszinte kéréssel, hogy alkalmilag kérdeznéd meg Gyulaitól ha valyon a 'részvét könyve' megjelenése esetére fölveheti-e ama mutatvány egészét az albumba”. (Uo.)

1717. Arany János – Csaplár Benedeknek (1863. szeptember 12.)

K: PMKL Csaplár Benedek hagyatéka N 186 (raktári szám: V 54/31/35a). Fehér fol. 23,7×15 cm. 1–2. levél.

Fehér boríték: 15x8,5 cm. Címzés:

Főtisztelendő
Csaplár Benedek
kegyesrendi Tanár
urnak tisztelettel.
Szegeden.

A boríték hátoldalán postai bélyegző: **Szegedin 9/14.**

M: kiadatlan

- ¹ **Somhegyi Ferenc** – Schröck Ferenc (1813–1878); nevét 1861-ben magyarosította Somhegyire. E korszakban szegedi gimnáziumi tanár, majd igazgató; 1865-től Pesten főgimnáziumi igazgató és történelemtanár. 1867-től haláláig a magyar piarista rend tartományfőnöke.
- ² **Cserkuthy József** – Czeh József (1814–1864): piarista rendi tanár Szegeden. Nevét 1861-ben magyarosította.
- ³ **Berzay Elek** – (1815–1895): kegyesrendi szerzetes és gimnáziumi tanár; az 1850-es és 1860-as években Szegeden tanított.
- ⁴ **Gyalokay Ferenc** – ismeretlen, Szegeden élő személy
- ⁵ **Budaváry József** – szegedi tanár

1718. Tompa Mihály – Arany Jánosnak (1863. szeptember 22. vagy 23.)

K: MTAK Kt K 513/1034. 2 fehér fol. 29×23 cm. 1–2. levél, 3. üres, 4. címzés: bérmentve

Arany Jánosnak.

Pesten.

**üllői ut s 3 pipautcza [!] sar-
kán, 11^{ik} szám.**

A 4. lapon két postai bélyegző: **RIMASZOMBAT 23[?]/9** és **PESTH Fröh 24/9**; piros 10 krajcáros bélyeg; kivágott piros pecsét helye.

M: kiadatlan

- ¹ **[1863. szeptember 22. vagy 23.]** – a postai bélyegző alapján
- ² **Ajnácskő** – település Rimaszombattól 20 km-re délre (ma: Hajnáčka, Szlovákia); a 19. században vastartalmú, kénes vize miatt kedvelt gyógyfürdő
- ³ **Szoboszlay Ferkó** – talán szentimrei lakos, a Kisfaludy Társaság pártolója (*AJÖM* XIII. 246.)
- ⁴ **Klapka György** – (1820–1892): honvédtábornok. 1849 után emigrációba vonult; Kossuth és Teleki László társaként 1859-ben a Magyar Nemzeti Igazgatóság tagja lett; ekkor és 1866-ban, sikertelenül, magyar légiót szervezett egy újabb szabadságharc kirobbantása érdekében.
- ⁵ **Egyet ki is írt az ujság** – „(A *marhavész Hanván*) folytonosan garázdálkodik. Mint legujabban értesültünk, koszorús költőnk Tompa Mihály kis gazdagságát is fölkereste, s legszebb sveiczi tehenétől fosztotta meg. Még nagyobb

baj, hogy a többi is rováson van. A marhák különben el vannak zárva, s jászolra vannak szoritva, mely körülmény a gazdáknak nem kis aggodalmat okoz, mert a környéken az idén épen semmi takarmány sem termett.” VU 1863. aug. 16. 295.

- ⁶ **Node másképp lesz majd jövőre** – AJ-ék nem mentek se Ajnácskőre, se Hanvára (l. az 1786., 1807. és 1825. sz. leveleket)
- ⁷ **Kaptad-e költeményeimet?** – Tompa verseinek 1863-ban megjelent VI. kötete felől érdeklődik, de a kérdés kétértelmősége félreértésre adott okot (l. az 1701. és 1722. sz. levelek jegyzetét).

1719. Arany János – Theodor Opitznak (1863. október eleje)

K: elveszett. Utalás a levélre: Opitz 1863. okt. 20-i válasza (1726.): „Sie haben meinen Versuch eben so gerecht, wie mild beurtheilt, ich danke dafür aufs Wärmste.” [Költői próbálkozásomat éppoly igazságosan mint amilyen elnézően ítélte meg, s ezt a legmelegebben köszönöm.]

M: kiadatlan

- ¹ **Arany Opitz Vallomások című költeményére vonatkozó megjegyzéseit küldi** – Az átdolgozott verset l. az 1726. sz. levél mellékleteként.

1720. Lévay József – Arany Jánosnak (1863. október 6.)

K: MATK Kt K 513/328. Fehér fol. 21,1×17,1 cm. 1–2. levél. Címzés nincs. AJ kék ceruzával megjelölte a befizetési összegeket és az „Én az írói nyugdíjnak...” kezdetű bekezdést. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 600.)

M: kiadatlan

Válasz AJ 1863. aug. 21-i elveszett levelére (1712.)

- ¹ **csak e két versecskével** – *A szerencse mosolya* (Ko 1863. II. 16. sz. okt. 18. 364.) és *Csak képzelet* (Ko 1863. II. 21. sz. nov. 22. 484.)
- ² **restansok** – hátralékosok, tartozók (lat.)
- ³ **Ide a könyvárushoz** – Fraenkel Bernát miskolci (1855–1878 között) nyomdászhoz kiadóhoz és könyvárushoz
- ⁴ **quantumot** – mennyiséget (lat.)
- ⁵ **hiában sürgölöd őket hírlapokban** – Greguss Ágost, a Kisfaludy Társaság titkára az 1863. szept. havi gyűlésről tartott beszámolóját így zárta: „Örvendetes tudomásul szolgált, hogy a pártolók már az új, [!] 186⁴/₆-diki folyamra is kezdenek jelentkezni; nem örvendetes azonban, hogy többen az eddigi pártolók közül még nem küldték be 1863diki évdíjokat.” (PN 1863. 224. sz. okt. 2.; ugyanezzel a szöveggel MS 1863. 224. sz. okt. 1. 921.)
- ⁶ **ad hoc** – átmenetileg, alkalmilag (lat.)
- ⁷ **delinquensről** – tettesről, bűnösről (lat.)

- ⁸ **Solymosi Samu** – Solymossy (eredetileg: Solcz) Sámuel 1845–1882 között a miskolci ref. gimnázium tanára, ahol retorikát, magyar és latin irodalmat tanított. Tagja volt Tompa, Kazinczy Gábor és Lévy baráti körének.
- ⁹ **Szücs Sámuel** – (1819–1889): ügyvéd; 1863–1869 között a Magyar Földhivatalintézet Borsod vidéki jegyzője és ügyésze
- ¹⁰ **Tóbiás József** – a Kisfaludy Társaság pártolója (*AJÖM* XIII. 250.)
- ¹¹ **Dr. Kaczánder Áron** – (1819–1875): Borsod megye tiszteletbeli főorvosa
- ¹² **Váncza Mihály** – ifj. Váncza Mihály középiskolai tanár, újságíró és szerkesztő (Miskolc, 1859–1918) apja
- ¹³ **Regéczy István** – AJ a *Nyilt levelezésben* rögtön üzent Lévynek: „Azon ur neve nem volt bejelentve az első két évre.” (Ko 1863. II. 15. sz. okt. 11. 360.); az okt. 10-i levelében részletezi azt (l. az **1723.** sz. levelet).
- ¹⁴ **Titus Andr.[onicus]** – A *Titus Andronicus* Lévy fordításában a magyar Shakespeare-kiadás negyedik kötetében jelent meg, a Petőfi fordította *Coriolanussal* együtt, 1865-ben (l. az **1645.** és **1729.** sz. leveleket és jegyzeteket).
- ¹⁵ **Bozzai irataival** – Lévy régóta próbálta kiadatni korán elhunyt barátja, Bozzai Pál (1829–1852) munkáit. AJ segítségét is többször kérte, de a munkák csak 1886-ban jelentek meg (vö. **1394.**).

1721. Regéczy István – Arany Jánosnak (1863. október 8. előtt)

K: elveszett. Utalás a levélre: AJ 1863. okt. 10-i, Lévynek írt levele: „Azóta irt nekem Regéczy és felvilágosodtam némileg.” (**1723.**)

¹ [**1863 október 8. előtt**] – Lévy 1863. okt. 6-i levelében (**1720.**) hívta fel AJ figyelmét erre a problémára, aki okt. 10-i levelében jelezte Regéczy küldeményét (**1723.**).

² **Regéczy tudatja Arannyal, hogy az általa a Kisfaludy Társasághoz megküldött pártolói díj 1863-ra szól** – „Regéczyre nézve nem hibásan írom hogy 1863-ra küldte be első fizetését. Azóta irt nekem Regéczy és felvilágosodtam némileg. T.i. a Regéczy neve az első két év alatt az én könyvemben elő sem fordult mert nem volt bejelentve. Egyszer jó, <hogy> 1863-ra a befizetés.” (**1723.**)

1722. Tompa Mihály – Arany Jánosnak (1863. október 8.)

K: MTAK Kt K 513/1036. Világoskék fol., a bal felső sarkában nyomat. 22,4×14,4 cm. 1. levél, 2. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 663.)

Kézíratos másolat: MTAK Kt Ms 3/4. 163–165.

M: kiadatlan

- ¹ **kinosztam Lapod számára valamit** – Ez valószínűleg *A palota helyén* c. vers (Ko 1863. II. 17. sz. okt. 25. 289–290.)
- ² **Gyulai criticájának** – Gyulai a BH hasábjain (1855. ápr. 25., 27., máj. 4., 5., 8.) megjelent *Szépirodalmi Szemléjében* szövege – többek között – Tompa 1854-ben megjelent verseskötetéről. Tompa zsánerképeinek, allegóriáinak és elbeszélő költeményeinek bemutatása végén a következő summázatot adja: „Láthatni, hogy azon körben, melyben mozog, se eszmék, se érzésekben nem szűkülök. Mindig elég mondanivalója van, azonban az, hogy elmondja, kevesebb becsű, mint az, a mit elmond. E megjegyzés leginkább a compositiót illeti. Tompánál ritkán található egyöntetű költeményt. [...] Aztán nem mindig tudja, mit kell elmondania s mit elhallgatnia. Olykor sorokat lehet kimutatni, melyek kihagyása által költeménye nem szenvedne csorbát.” (Gyulai Pál: *Kritikai dolgozatok* Bp. 1908. 172–173.) – Tompa nagyon megnehezítette e szavakért; korábbi barátságuk több mint tíz évre megszakadt és csak 1866-ban melegedett fel újra.
- ³ **Kaptad-e Ajnacsköböl [!] írott levelemet** – l. az 1718. sz. levelet
- ⁴ **Kaptad-e Ajnacsköböl írott levelemet s régebben elküldött Verseimet** – AJ a szerkesztői üzenetekben válaszolt: „A mostani levelet kaptam, az előbbeni is, de a *mire hivatkoznak*, nem. Az előbbeni levélből azt gondoltam, hogy a megjelent *kötetről* van szó, mely hozzám jutott természetesen; de a mostaniból látom, hogy más küldemény volt az, melynek elvesztét kétszerezsen fájjalom. Nem lehetne kipótolni?” (Ko 1863. II. 16. sz. okt. 18. 384) A Tompa költeményeinek VI. kötetére vonatkozó kérdést AJ félreértette. (Ez jelenik meg az *AJÖM* XII. kötetében is, ahol a levélrészlet – épp az általunk most jegyzetelt mondat – pontatlan átírást tartalmaz: a „Verseimet” helyett „verseimet” szerepel, holott mind a nagybetűs kezdés, mind a kiemelés csakis a kötetre vonatkozhat. *AJÖM* XII. 561.) Érdekes, hogy Tompa verseskötetének Ko-beli ismertetésére (1863. II. 11. sz. szept. 13. 257–259.) nincsen utalás AJ és Tompa 1863 őszi levél- és üzenetváltásai során – holott azt maga AJ írta gyakran használt Y. S. szignójával.
- ⁵ **Recskyné** – l. az 1441. sz. levél jegyzeténél

1723. Arany János – Lévay Józsefnek (1863. október 10.)

K: MTAK Kt K 513/356. 2 fehér, nyomatos és **ARANY JÁNOS**. vízjeles fol. 23,6×15 cm. 1–3. levél, 4. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 601.)

Kézíratos másolat: MTAK Kt Ms 3/5. 39.

M: kiadatlan

Válasz Lévay 1863. okt. 6-i levelére (1720.)

- ¹ **Bozzai iratairól már van egy esztendeje megirtam** – Ez az elveszett levél 1862. ápr.–máj. fordulóján kelt, mint ahogy a SzF *Nyílt levelezéséből* kiderül: „B....zz...y kézírata ügyében néhány nappal ez előtt irtam egy 'mea culpás' levelet. Oda ért-e már?” (1862. máj. 8. vö. **1431.**) A *Bozzai Pál irodalmi hagyományai* c. kötet csak 1886-ban jelent meg.
- ² **Titus Andronicus** – a Shakespeare-kiadás negyedik kötetében szerepel (1865), Petőfi *Coriolanus*-fordításával együtt (vö. **1645.**)
- ³ **hisz irtam hogy az első kötetbe van szánva** – vö. **1645., 1791.**
- ⁴ **expedítor** – ügyintéző, levelek feladója (lat.)
- ⁵ **Fränkl** – Fraenkel Bernát, miskolci könyvtáros és -kiadó
- ⁶ **Szathmáryval a pénztárnokkal** – valószínűleg Szathmáry Lajos, aki a Kisfaludy Társaság pénztárosa is volt
- ⁷ **irt nekem Regéczy** – a levél elveszett (**1721.**)
- ⁸ **exequáld** – a tartozást behajtsd (lat.)
- ⁹ **Horváth Lajost** – l. az **1637.** sz. levél jegyzeténél
- ¹⁰ **Szemere Miklós itt van** – Az egy éve haragban lévő Szemere ekkor békült ki AJ-sal.

1724. Csermelyi (de Rivo) Sándor – Arany Jánosnak (1863. október végén)

K: elveszett. Utalás a levélre: AJ szerkesztői üzenete: „**Cs. S–r.** Vettük ön szives levelét, s ahhoz igyekszünk tartani magunkat. Leveleit is elvárjuk, de csak óvatosan. 63-ra bizony fel van az.” (Ko 1863. II. 18. sz. nov. 1. 432.; *AJÖM* XII. 234., 562.)

Csermelyi (De Rivo) Sándor (1834–1896): 1855-től jelentek meg költeményei a pesti lapokban; ebben a korszakban AJ folyóiratain kívül a Hf-ban, a CsalKörben, a Napk-ben, a VU-ban, a FL-ban. Tagja volt az Új Nemzedék köré csoportosuló fiatal íróknak. 1863-ban harmadik verseskötete jelent meg: *Csermelyi Sándor újabb versei*.

1725. Szalay László – Arany Jánosnak (1863. október vége)

K: MTAK Kt K 513/481. 2 csontszínű, **AKADEMIA** nyomatos fol. 20,9×14,5 cm. 1–3. levél, 4.üres. Címzés nincs. A 4. lapon Arany László írásával, fekete és kék ceruzával számadás:

	5,80 ft 55
Ebből:	11. ft csizma
Jogász segély egyl.	2. ft
Apám tartozott nekem	3 f 20.
marad	5,64 ft 35.
– nyomda.	23

nov. 3 Gyulai 50.

Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 604.).

M: kiadatlan

- ¹ **igazolás nélkül pályázásra bocsátott** – „Egy elkésett pályamunka – a hölgyek díjára – minden igazolás nélkül pályázatra bocsátott.” (Ko 1863. II. 18. sz. okt. 25. 406.)
- ² **species facti** – tényállás (lat.)
- ³ **nunquam otiosus** – sohasem tétlenkedő (lat.)
- ⁴ **anteactákat** – előzményeket (lat.)
- ⁵ **feriák** – a rómaiaknál ünnepnapok, a kora kereszténység óta pedig nyugalomnapok, hétköznapok (lat.)
- ⁶ **igazítsd ki a tévedést** – A Ko következő száma (1863. II. 19. sz. nov. 1. 431.) hozta a helyreigazítást: „Mult számunkban hibásan irtuk, hogy az oct. 19-ki ülés egy elkésett pályamunkát igazolatlan fogadott el. A kérdéses pályamunka még jul. 6-ára beérkezett, s akkor jegyzőkönyvileg igazoltatott, mint erről lapunk 2-ik számában mi is értesítettük volt a közönséget. Most csupán az volt hátra, hogy bírálatra adassék.” Az eset valóban azáltal vált kínossá, hogy a Ko 1863. júl. 12-ki száma (1863. II. 2. sz. 46.) – szintén *Vegyés rovatában* – hosszan beszámolt az ügyről: „a titoknok egy elkésett pályamunkáról tön jelentést, mely jun. 30-án (tehát a határnapon) tétetvén postára, csak jul 2 án érkezett meg, miután a többi pályamunkák már be voltak jelentve. Az elkésett mű azon feladatra vonatkozik, mely 'Felfedezések és találmányok történetét kívánta' a Hölgyek díjából. Jeligeje: 'nunquam otiosus.' A titoknok figyelmezteté az akademiát azon gyakori esetre, hogy a pályázók épen a *határnapon* teszik postára küldeményöket, mely miatt a legtöbb elkésés történik. Megfontolandónak véli tehát, vajon az ily elkésők a pályahirdetményben álló eme kifejezést *beküldési határnap* nem úgy értik-e, hogy *akkor* kell *bekülden*i, azaz postára tenni? Mely tévedés minthogy lehetséges, az akademia e kifejezést: *beküldési határnap* jövöre másképp formulázni, a jelenre pedig azt határozta, hogy a most bejelentett pályamű fogadtassék el.”

1726. Theodor Opitz – Arany Jánosnak (1863. október 20.)

K: MTAK Kt K513/1287. 2 csontszínű fol. 22×13,6 cm. 1–3. levél, 4. üres. Címzés nincs.

Melléklet: *Vallomás* c. vers. MTAK Kt K513/1287. Csontszínű fol. 21,9×13 cm. 1. vers 2. üres.

Vallomás

Nem vagyok szent, de meghajtom magám' [!]
Minden előtt, ki azzá lett éltében,
Ki, a Mája fátyolát átlátva,
Megtért, s itt már részesült öröklétben;

Ki a pusztába vonult el azért,
Mert a világot teljesen ismerte,
Mert ő lelkében minden sovárgás
Bűbajos erejét már elvesztette.

Nem vagyok szent, nem! összefont vagyok
A földi életnek kerekzetével;
Az én ereimben még forr a vér,
Úgy mint forrott, pezsgett tizenharc évvel.

Nem vagyok szent, nem! forrón gyűlölöm
A gyávák s rozlelkűek sár-családját,
S nagy örömmel tiszta kézben latom [!]
A sors elítélő, villámló kardját.

Bujan [!] terem a gaz a nap alatt:
Hogy az erény birjon csak kicsiny helylyel,
Kell óriási vágás időnként
Ifju erő- és ifju szenvedélylyel.

Opic Tivadár. [!]

Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 669.)

M: kiadatlan

Magyarul (Bódyné Márkus Rozália fordításában):

Mélyen tisztelt Uram!

Költői próbálkozásomat éppoly igazságosan mint amilyen elnézően ítélte meg, s ezt a legmelegebben köszönöm.

Meglehetősen gyorsan vettem papírra, még felzaklatott hangulatban tisztáztam le és kicsit elsietve küldtem el Önnek azokat a sorokat, anélkül, hogy kritikus szemmel átolvastam volna őket. Amikor később ismét elolvastam őket, nekem magamnak is szemembe tűnt néhány súlyos hiba, és akaratlanul is elpirultam, ha ezután Önre gondoltam. Hogy megnyugtassam magamat, javítottam a dolgon, és úgy, ahogy most küldöm azt Önnek, úgy tűnik számomra, legalább a súlyos hibáktól ment. Hogy mennyire van helyesen, az persze egy másik kérdés. Az Ön szép anyanyelve mindazonáltal, hogy úgy mondjam, véreimben és lel-

kemben lüktet, és ha az írásbeli nyelvyakorlatokra csak valami kis időm maradna, nem kételkedem benne, hogy hamarosan igen gyakorlottan írnék. De már a kedvtelésből való olvasásnak is több időt szentelek, mint amennyit egyéb tanulmányaim és gondjaim tulajdonképpen megengednének.

Kiadóm nem siet könyvem megjelentetésével. Biztosra vettem, hogy legutóbbi levelemmel egy időben, vagy nem sokkal azután eljut a könyv Önhöz, mivel már hetekkel ezelőtt visszaküldtem az utolsó korrektúraíveket.

Miután olvastam a 'Koszorúban' sorait, melyeket a legjogosabb önértet diktált, néhány hónapja elolvastam a 'Nagyidai cigányokat', amelyet azelőtt nem ismertem. Ez a vers most különösen érdekelt engem: mennyi tiszta hazaszeretet és lelki jószág kell ahhoz, hogy ily módon juttasson valaki kifejezésre egy igazságot, mely a legfájdalmasabb érzéseket ébreszti. Ebben rendkívül élesen kifejezésre jut a különbség az Ön és Petőfi természete között! Hogyan fejezte volna vajon ki magát ő, ha azt a szomorú végkimenetelt megérte volna! Lettek volna egyáltalán még szavai? Ha mégoly erőszakos, különös, csodálatos is, halála mégis akként tűnik fel, mint ami a számára a legtermészetesebb, a leg-szükségyszerűbb, a legjobb volt.

De ha eltekintünk is az Ön „hőskölteményének” mögöttes politikai értelmétől, melyet nem értettek meg, Ön itt olyannyira a tiszta komika mesterének mutatkozik, hogy csodálkozom, hogy ezt sem értékelték Magyarországon érdemének megfelelően. Különös! egy nemzet, melynek legfőbb érdeme a jellem egyenessége, az őszinteség, az igazságszeretet, arra tűnik hajlani, hogy az irodalomban közönségesnek és durvának találja azt, ha a dolgokat a nevükön nevezik. Nagyon feltűnőnek találtam például évekkel ezelőtt, amikor egyszer arról olvastam, hogy Önöknél komoly vita tárgya lehetett, hogy Shakespeare durvaságait kendőzetlenül, lepel és fügefalevelek nélkül adják-e vissza magyar nyelven vagy ne. Még szerencse, hogy végül is a kendőzetlenség mellett döntöttek.

Legkiválóbb tisztelettel

híve
Theodor Opitz

Pless

1863. okt. 20.

Válasz AJ 1864. okt. eleji elveszett levelére (1719.)

- ¹ **Sie haben meinen Versuch eben so gerecht, wie mild beurtheilt** – Elveszett levélre utal, vö. az 1715. és 1719. sz. levelekkel.
- ² **Mein Herr Verleger beeilt sich nicht mit der Herausgabe meines Buches** – Petőfi verseinek fordítására utal; l. az 1678. sz. levél jegyzetét.
- ³ **Durch Ihre von dem berechtigtesten Selbstgefühl dictirten Verse im, Koszorú' veranlasst** – Ko 1863. I. 26. sz. jún. 28. 616–617.: *Bolond Istók II. énekéből*. (Tartalomjegyzéki cím, a vers fölött csak rovatcím: *Irodalom*. és

rövid bevezető.) AJ a *Bolond Istók II. énekének* eme 11 kezdő strófájában a kritika által értetlenül fogadott hősköltemény (*A nagyidai cigányok*, 1851) magyarázatát adta (I. AJÖM III. 333.).

- ⁴ **Ein Glück, daß dañ doch schließlich die Entscheidung für das Nackte fiel** – Kemény Zsigmond azt javasolta, hogy hagyják ki Shakespeare műveinek illetlen részeit, attól tartva, hogy a szalonok kényesebb ízlését sértenék; AJ ezzel szemben a teljes szöveghűség álláspontját képviselte (I. Szász Károlynak írt levelét 1859. márc. 19-én: AJÖM XVII. 1075. 283.). A Kisfaludy Társaság keretein belül 1860. szept. 27-én megalakult a fordításokat felügyelő Shakespeare-bizottság: az okt. 25-i zárt ülésen döntöttek a Shakespeare-fordítások alapelveiről: „Fontos kérdés továbbá, vajjon Shakespeare, úgy a mint van, sikamlós, nem ritkán obscenus részeivel adassék-e a magyar közönség kezébe. Itt az a kérdés áll elé: teljes Shakespearet akarunk-e, vagy egy megcsonkított, hézagos, castralt kiadást. [...] A bizottság tehát azt ajánlja: fordítsa [!] a t.[iszvelt] Társaság, más nemzetek, különösen a németek példájára, Shakespearet egészen, meg nem csonkítva, csupán arra utasítva fordítóit, hogy részletekben, s hol a darab kára nélkül történhetik, igyekezzenek az oly sikamlós helyeket szelidebben adni vissza s a botrányt a mennyire lehetséges, eltávolítani.” (AJÖM VII. 355–357.; AJÖM XIII. 341.)

1727. Szilágyi István – Arany Jánosnak (1863. október 21.)

K: MTAK Kt K 513/680. 2 fehér fol. 21,1×14,2 cm. 1–3. levél, 4. üres. Címzés nincs. Az 1. lap tetején AJ írásával: **Irtam neked, nincs egy évvel előre számít. Az ő befizetése 1863-ra következik; a többi négy 1862-ki hátrány. Oct. 27. 1863.** Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 609.)

M: kiadatlan

- ¹ **Valahára tisztába jön az ügy** – AJ a *Nyílt levelezésben* válaszolt: „**M. Sziget. Sz. I.** Magánlevelet írtunk. Egy kis tévedés van az esztendő számításra nézve.” (Ko 1863. II. 18. sz. nov. 1. 432.) A magánlevél elveszett (1730.).
- ² **Mán.[doki] Jné, Török L., Szöllösi Miklós és Sándor Lajosné** – Mándoki Józsefné: vö. az 1902. sz. levél jegyzetével; a másik három ismeretlen személy
- ³ **Egy könyvet is csatlok ide** – Talán Szilágyi 1863. júl. 26-án tartott iskolai záróünnepélyen elmondott beszédének nyomtatott formája: *Igazgatói jelentés a máramaros-szigeti református főtanoda állásáról 1862–63 c.* munka, amelyet 1863-ban, Sárospatakon adtak ki, a Sárospataki Füzetek különnyomataként. A Ko *Új könyvek* rovata is felvette: 1864. I. 8–9. sz. febr. 21. 192., febr. 28. 218.
- ⁴ **otium** – pihenés, nyugalom (lat.)
- ⁵ **Osvát Lajos** – ismeretlen személy

⁶ **subsistentia** – életfenntartás (lat.)

1728. Szász Károly – Arany Jánosnak (1863. október 24.)

K: MTAK Kt K 513/549. 2 fehér fol. 21×17 cm. 1–2. levél, 3–4. üres. Címzés nincs. Az 1. lap tetején Arany László írása ceruzával: **63 oct 24.** Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 606.)

M: kiadatlan

¹ **Véleményemet a Greguss Gy.[ula] fordította Lusiádáról** – A Kisfaludy Társaság 1863. okt. 29-i ülésén olvasták fel Szász Károly „vélemény”-ét (Ktjegyz): fenntartásait itt is kifejtette. A társaság Lukács Móricot akarta másik bírálónak felkérni, de ő hosszabb ideig nem lévén Pesten, Toldy Ferencet választották (amiről az 1863. okt. 29-i ülésen született döntés). Greguss Gyula részletekben küldte el fordítását: az utolsó három éneké az 1864. ápr. 28-i ülésre érkezett. Az 1864. máj. 25-i ülésen Toldy kedvező véleményét hangoztatta és a munkát kiadásra alkalmasnak találta. Az 1864. júl. 27-i ülésre beérkezett Szász Károly kedvező véleménye is az utolsó énekekről (korábbi nézetét fenntartva: „a Kisfaludy Társaságnak Camões 'Luzia'-dája előtt egyéb világirodalmi műrecek kiadásáról kellene gondoskodni”); ennek alapján a gyűlés a nyomtatás megkezdéséről döntött. A darabot 1865-ben küldték szét a pártolók között.

² **Greguss Gy.[ula]** – (1829–1869): műfordító. Greguss Ágost öccse, 1864-től az MTA levelező, 1867-től a Kisfaludy Társaság tagja.

³ **Lusiádáról** – Eredetileg *Os Lusíadas*, a XVII. századtól *Lusiada*: Luis de Camões portugál nemzeti eposza, amely 10 énekben örökíti meg Vasco da Gama és társai felfedező útját.

⁴ **goutirozni** – élvez, méltányol (fr.-né.)

⁵ **Küldöm 2. Sh.[akespeare] II. Rikárdját** – A Kisfaludy Társaság 1863. okt. 29-i ülésén foglalkozott vele: „Szász Károly tag beküldvén Shakspearenek [!] [besz.] a nemzeti színház számára fordított 'II. Richárd'ját, fölkéri a társaságot, hogy e fordítást, mielőtt még a színháznak beadatnék, bíraltassa meg: a gyűlés ezen bírálattal Arany János igazgatót és Egressy Gábor tagot bizza meg, az utóbbit arra kérve, hogy a munkáról [munkáról – munkát-ból jav.] különösen szavalhatása tekintetében adjon véleményt. Mivel pedig a kérdéses munka dec. elején a nemzeti színháznak be lesz adandó, a gyűlés [a mondat elejétől eddig: besz.] <A> a [besz.] két bíráló véleményét <...> a [besz.] november<.> végével tartandó havi ülésre <...> okvetlen [besz.] bevárja.” (Ktjegyz)

⁶ **mielőtt a Színházhoz decz. elején beadnám** – Szász Károly a közelgő Shakespeare-ünnep alkalmából ajánlotta fel a Nemzeti Színháznak, hogy az ünnepre új (még be nem mutatott és kiadott) darabot fordítana (Bayer 1909.

- II. 232.). A Nemzeti Színház az 1864-es Shakespeare-évforduló megemlékezéseinek sorába illeszkedve tervezte, hogy a *II. Richárdot* (vagy a *VIII. Henriket* – amelyet szintén Szász Károly ültetett magyarra) adják elő. Végül nem ezeket, hanem AJ fordítását, *A Szent Iván-éji álmod* mutatták be. Vö. **1756.**
- ⁷ **átnézze s javítandó hibáit kijelölje** – 1863. okt. 29-én a Kisfaludy Társaság AJ-t és Egressy Gábort kérte fel bírálatra. Vö. AJ bírálata (*AJÖM* XIII. 363–381., 532.).
- ⁸ **Lukács** – Lukács Móric (1812–1881): író, műfordító, publicista. 1839-től az Akadémia levelező, 1842-től a Kisfaludy Társaság tagja. Történelmi, közgazdasági és irodalmi tanulmányai mellett Cervantes, Pope, Byron műveiből fordított. A hatvanas években a Társasághoz benyújtott művek egyik leggyakrabban felkért bírálója.
- ⁹ **Szigligeti** – Szigligeti Ede (eredeti neve: Szathmári József; 1814–1878): drámaíró, színpadi szakíró. 1834-től a Nemzeti (korábban Magyar) Színház, 1840-től az Akadémia levelező, 1845-től a Kisfaludy Társaság tagja. Rendezőként és igazgatóként sokat tett a magyar dráma fejlődéséért. 1863-ban jelentek meg a *Fenn az erdőn nincsen kas* és *A mama* c. vígjátékai.
- ¹⁰ **Egressi [!] vagy Szigligeti szavalási tekintetből meg nézhetné** – 1863. okt. 29-én a Kisfaludy Társaság AJ-t és Egressy Gábort kérte fel bírálatra; vö. még **1764.**
- ¹¹ **a bírálaton addig áteshetnék** – A Kisfaludy Társaság 1863. dec. 31-i ülésén „A Shakspearenek <...> Szász Károly tag <...> fordította 'II. Richard'-ja megvizsgálásával megbízott tagok, ugymint Egressy Gábor és Arany János igazgató fölolvassák jelentéseiket, melyek közül az előbbi különösen a fordítás szavalhatóságát, az utóbbi az eredetihez való [besz.] hűséget veszi figyelembe, amaz meglehetősen gördülőnek, ez általában kielégítőnek mondja a fordítást, egyes kifogásaikat részletesen előterjesztvén: a gyűlés, <...> a bírálók [besz.] véleménye [!] alapján, e fordítást a magyar [besz.] Shakspeare-kiadásba fölvetetni, egyszersmind azonban a két bírálatot, használat végett, a fordítóval közölni határozta.” (KTjegyz) Erről a Ko is beszámolt: „bíráloi vélemény alapján a magyar Shakespeare-kiadásba fölvetett”. (Ko 1864. I. 2. sz. jan. 10. 46.) AJ 1864. jan. 28-án bejelentette, hogy a javasolt igazítások megtörténtek (vö. *AJÖM* XIII. 532.). Szász Károly fordítása a sorozat XIV. kötetében jelent meg (1867) a *János királlyal* (fordította AJ) együtt.
- ¹² **Béla** – Szász Béla, Szász Károly öccse
- ¹³ **kérlek verseim kiadására** – 1863 végén megjelent Walter Scott *Lady of the lake* c. művéből egy fordítása, *Brand Elisz* címmel (Ko 1863. II. 24. sz. dec. 13. 556–557.), 1864-ben sok ideig semmi.

- ¹⁴ **propter Certum quoniam** – bizonyos 'mert' miatt; azaz: bizonyos ok miatt (lat.)
- ¹⁵ **A Kisfaludy Társaságtól a Századok legendájáért** – Ez a kötet a társaság könyvilletményeinek sorában jelent meg (1862).

1729. Lévay József – Arany Jánosnak (1863. október 26.)

K: MTAK Kt K 513/327. 2 fehér fol. 21×17,1 cm. 1. levél, 2–4. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 600.)

M: kiadatlan

Válasz AJ 1863. okt. 10-i levelére (**1723.**)

- ¹ **Itt megy Tit.[us] Andr.[onicus] fordítása** – A Kisfaludy Társaság 1863. nov. 5-i ülésén jelentették ennek megérkezését: „Lévay József tag beküldvén [besz.] Shakspeare [!] 'Titus Andronicus' fordítását: bírálatra Bérczy Károly és Greguss Ágost tagoknak adatik ki.” (KTJegyz) A Shakespeare-kiadás 4. kötetében, 1865-ben jelent meg. (Vö. az **1645.** levél jegyzetével.)
- ² **Két veronait** – Ezt a darabot végül Arany László fordította le (vö. Bayer 1909. II. 277.); 1865-ben jelent meg a sorozat V. kötetében, Vörösmarty *Lear királyával* együtt. Az „eredeti” itt alighanem a megfelelő Delius-füzet.
- ³ **Szeretném, ha észrevételeidet tudatnád velem** – AJ a Kisfaludy Társaság ez év nov. 5-i ülésén számolt be a mű érkezéséről; bírálatra Bérczy Károlynak és Greguss Ágostnak adták át.
- ⁴ **a tiedét nagyon is bassus hangu viszonzásnak** – utalás az 1863. okt. 6-i és 10-i levélváltásukra (**1720.** és **1723.**)
- ⁵ **A kéziratot [...] viszi** – AJ a *Nyílt levelezés*ben szól erről: „**Miskolcz. L. I.** [!] Várjuk erősen azt a tisztázatot. Hetek óta sóvárgunk érte. Egyebet is várnunk, de azt mindenek előtt. (Épen most kaptuk. Sz.[erkesztő])” (Ko 1863. II. 18. sz. nov. 1. 432.; *AJÖM* XII. 234., 562.)
- ⁶ **Béres János** – ismeretlen személy

1730. Arany János – Szilágyi Istvánnak (1863. október 27.)

K: elveszett. Utalás a levélre: Szilágyi 1864. febr. 10-i levele: „Most azért fogom az alkalmat s irok, válaszolván egyuttal Októb. 27-ki értesítésedre is” (**1771.**) és AJ szerkesztői üzenete: „Magánlevelet irtunk.” (Ko 1863. II. 18. sz. nov. 1. 432.; *AJÖM* XII. 233., 562.)

- ¹ **Arany a Kisfaludy Társaság pártolói díjainak befizetését tisztázza** – „Írtam neked, hogy egy évvel előre számít. Az ő befizetése 1863-ra következik; a többi négy 1862-ki hátrány. Oct. 27. 1863.” AJ Szilágyi okt. 21-i levelére jegyezte ezt fel (**1727.**).

1731. Jósika Miklós – Arany Jánosnak (1863. október 27.)

K: MTAK Kt K 513/246. Fehér, koronás **J** nyomatos, négyzettrácsos fol. 21×13,4 cm. 1–2. levél, 3–4. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 598.)

Kézirat másolat: MTAK Kt Ms 3/5. 23–24.

M: kiadatlan

¹ **A Koszoruban olvasom** – a Nyílt levelezésben olvasható – „**Brüsszel.** Óhajtanánk mutatványul *önállóbb* részt közleni, ha még lehet, s legott szives készséggel teljesítnők kötelességünket. A küldött szakasz igen művészi lélekrajz, de összefüggéséből kiszakítva nem elégitné ki a vegyes közönséget. Bocsánat, hogy ezt ily későn tudatjuk, de soká haboztunk e lépés iránt, félve a balulértéstől.” (Ko 1863. II. 16. sz. okt. 18. 384.; *AJÖM* XII. 233. 561.)

² **A mutatvány az Ió kötet 34–74 lapja** – *A Prikulics* címmel hamarosan megjelent (Ko 1863. II. 20. sz. nov. 15. 460–472.).

³ **fiascot csinál** – sikertelenül lép fel (ol.)

1732. Nagy Péter – Arany Jánosnak (1863. október 28.)

K: MTAK Kt K 513/414. Fehér, **NAGY PÉTER** nyomatos fol. 22×14,2 cm. 1–2. levél, 3–4. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 602. Okt. 25-ére datálva).

M: kiadatlan

¹ **Küldők két tárcza-czikket és egy novellát** – A novellának nevezett „utazási töredék”, amelyet Nagy Péter angolból fordított, 1864 elején jelent meg, *Az óhitű szakácsné* címen (Ko 1864. I. 1. sz. jan. 3. 15–17.); az egyik tárcza a *Homburg* című, amely a homburgi kaszinót ismerteti. (Ko 1864. I. 6. sz. febr. 7. 137–139.)

² **Még julius havában küldöttem volt** – Ez a levél elveszett (**1691.**).

³ **egy Falsen János című dán novellát** – Nagy Pétert a Ko 1863. nov. 1-ji számának szerkesztői üzenete nyugtathatta meg (amely e levél érkezésekor született): „**Kolozsvár. -r.** Még egy [a dán novella] hátra van: de azért csak kérjük a továbbit. Mi sem fogunk megfélekedezni. (Épen most veszszük az új küldeményt).” (Ko 1863. II. 18. sz. nov. 1. 432.). Goldschmidt novellája a következő évben jelent meg (Ko 1864. I. 4–5. sz.; jan. 24. 85–88., jan. 31. 108–112.).

⁴ **értesítsen engem a szerkesztői levelezésben** – Ez egy héttel később meg is történt: „**K-vár.** Az új küldemény megérkezett, használni fogjuk. A czikkecskéknak is nagyon lelünk helyet. A dán beszélyt is örömmel megtartanók, ha kegyed máshová tett ígéretét másképp leróhatná, de ha nem, úgy visz-

szaküldhetjük. Alkalmilag izenjen még e tárgyban.” (Ko 1863. II. 19. sz. nov. 8. 456.)

- ⁵ **Szathmári Károlynak ígértem valamit az ő segély Albuma számára** – A megbízható könyvészetnek számító Ko-beli *Új könyvek* rovat alapján 1864 folyamán nem jelent meg segélyalbum P. Szathmár szerkesztésében. Hasonlóan tanácstalan az *AJÖM* XII., amely egy AJ-féle szerkesztői üzenet kapcsán próbált, sikertelenül, albumot találni P. Szathmár szerkesztésében (*AJÖM* XII. 564.).
- ⁶ **Cornhill Magazine** – A George Murray Smith által alapított, London egyik utcájáról elnevezett viktoriánus irodalmi lap több mint száz évig működött (1860–1975). Az első években rendkívül népszerű lap szerkesztője Thackeray volt, és Dickens *All the Year Round* című lapjának próbált konkurense lenni. Nagy Péter rosszul emlékezett, Dora Greenwell verse, a *Home*, a szeptemberi számban jelent meg (357.).
- ⁷ **Home** – Otthon
- Két madár egy fészekben;
Két szív egy kebelben;
Két lélek az imádság és szerelem
Szoros szövetségében,
Összeforrva igenért, áldásért.
- Egy fül, mi hallásra vár
Egy kéz a kilincsen jár;
Egy lépés, mely győzni segíti az édest;
Egy világ aggodalom mentes,
Egy világ kirekesztve a harcot,
Egy világ benntartva a csókot.
- ⁸ **Dora Greenwell** – (1821–1882): angol költőnő, aki a költészet mellett társadalmi kérdésekben is hallatta hangját, elsősorban a női emancipáció terén (iskolázottság, szavazati jog kiterjesztése). Két kötete: *Poems* (1848), *Stories That Might Be True With Other Poems* (1850). Ez utóbbiban jelent meg a *Home* [*Otthon*] című verse, ami azonban nem jelent meg a Ko hasábjain.

1733. Wohl Janka – Arany Jánosnak (1863. október–november fordulóján)

K: elveszett. Utalás a levélre: AJ szerkesztői üzenete: „**W-hl J....** Vettük a levelet és küldeményt. A versecskét majd meglássuk. Az idegen románcz nehezen válik be. Elég csinos gyakorlat, de csak negatív érdeme van. Szíves üdvözlést addig is, mig ráérnénk válaszolni.” (Ko 1863. II. 19. sz. nov. 8. 456.; *AJÖM* XII. 235., 563.)

- ¹ **Egy verset** – Feltehetőleg az *Egy kis madár. Meg se mondtam...* című (Ko 1864. I. 3. sz. jan. 3. 56.).
- ² **egy románc-fordítást** – A Ko-ban nem jelent meg.

1734. Ormós Zsigmond – Arany Jánosnak (1863. november 5.)

K: MTAK Kt K 513/418. 2 rózsaszín, **ORMÓS ZSIGMOND** nyomatos fol. 21,5×14,5 cm. 1–2. levél, 3–4. üres. Címzés nincs. Az 1. lapon AJ írásával, kék ceruzával: **Ny. I. 12/XI.** Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 602.)

M: kiadatlan

- ¹ **A Széchenyi szobrot illető cikkeim** – *Gróf Széchenyi emléke milyen legyen?* (Ko 1863. I. 2–6. sz. 1863. jan. 11. 25–29., jan. 18. 50–53., jan. 25. 73–77., febr. 1. 97–100. és febr. 8. 121–125.)
- ² **a Nyílt levelezés rovatában szíveskedjék néhány szóval értesíteni** – Ez meg is történt: „**O. Zs. urnak, Baziás.** [!] A mi magán hajlamunkat illeti, örömet közlenék afféle hosszabb tanulmányokat, de lapunk tere szűk arra, hogy szemlébe való hosszabb cikkeket fölvehessen. Ha mindazáltal az írás nem volna tömött, úgy hogy két–három számban adhatnók, szeretnénk vele közelebbről megismerkedni.” (Ko 1863. II. 20. sz. nov. 15. 480.; *AJÖM* XII. 236., 564.) A cikk nem jelent meg a Ko-ban.

1735. Mentovich Ferenc – Arany Jánosnak (1863. november 8.)

K: MTAK Kt K 513/397. Fehér fol. 33,6×21 cm. 1. levél, 2. Arany László írásával, ceruzával: **Mentovich.** Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 602.)

M: kiadatlan

- ¹ **Megértettem én első figyelmeztetésedet is** – AJ Mentovichot több szerkesztői üzenetével is kereste: „**M. F. nek, M. V. H.** Az ígéret csak szép szó. A lapokat megindítottuk, járnak, az előfizetést máig sem kaptuk. Hát a múzsa nem mond semmit?” (Ko 1863. II. 15. sz. okt. 11. 360.; *AJÖM* XII. 232., 561.) – „**M. Vásárhely. M–ch.** A multkori nyílt posta oda szólott. Nem örvendeztet semmi válaszzal?” (Ko 1863. II. 18. sz. nov. 1. 432.; *AJÖM* XII. 234. 562.)
- ² **indítok egy [...] felette érdekes cikket** – *A természetjelenségek befolyása az emberi szellemre* (Ko 1863. II. 22–24. sz. nov. 29. 505–507., dec. 6. 529–531., dec. 13. 553–556.)
- ³ **írasd meg valakivel azok nevét** – AJ ismét a nyílt postában válaszolt: „**M. Vásárhely. M...** Vettük a küldeményt. A kívánt név kettő, s talán e betűkről kitalálhatod: T. D. – Sz. S. – Ha ez a hieroglyph nem vezet célhoz, akkor más uton.” (Ko 1863. II. 20. sz. nov. 15. 480.; *AJÖM* XII. 306., 564.)

1736. Tanács Márton – Arany Jánosnak (1863. november közepe)

K: elveszett. Utalás a levélre: AJ szerkesztői üzenete: „**T. M. Vác.** Vettük, de még nem olvashattuk. Reméljük azonban, hogy a »visszaküldés« esete nem fordul elő.” (Ko 1863. II. 22. sz. nov. 29. 528.; *AJÖM* XII. 328., 565.)

Tanács Márton (?–1888): ekkor váci aljegyző. Elbeszélései ebben a korszakban a Hf-ban jelentek meg, ahol a lap munkatársa is volt.

¹ **A Pütkösdí királyság című elbeszélését küldi** – Ko 1864. I. 1–2. sz. jan. 3. 9–13., jan. 10. 29–38.

1737. Nagy Péter – Arany Jánosnak (1863. november vége)

K: elveszett. Utalás a levélre: AJ nyílt postája: „**Kolozsvár**ra – r. A levélkét kaptuk. Szíves üdvözet, míg magán úton írhatunk.” (Ko 1863. II. 22. sz. nov. 29. 528.; *AJÖM* XII. 238., 565.)

1738. P. Szathmáry Károly – Arany Jánosnak (1863. november vége)

K: elveszett. Utalás a levélre: AJ nyílt postája: „**Enyedre P. Sz. K.** A küldemény megérkezett. Az »egyebet« jól találta s még jobban gondolta. – A cikket épen a végre kértük, a mit említésbe hoz, de félünk, hogy azon célra, a hátralevő *időhöz* képest hosszú ne találjon lenni. Rövidíthetünk rajta az esetben?” (Ko 1863. II. 22. sz. nov. 29. 528.; *AJÖM* XII. 238. 565.)

¹ **Dugonics Andrásról szóló tanulmányát küldi** – *Dugonics András* (Ko 1864. I. 4–5. sz. jan. 24. 73–76., jan. 31. 97–100.)

1739. Tóth Endre – Arany Jánosnak (1863. november 28.)

K: MTAK Kt K 513/1209. Fehér, a bal felső sarkában **Éljen a haza** nyomatos fol. 22,8×14,5 cm. 1. levél, 2. üres. Címzés nincs. Az 1. lapon, a dátum mellett, AJ írásával, kék ceruzával: **Nyl. 3/XII.** – Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 667.), a lajstromban nov. 20-i datálással.

M: kiadatlan

¹ **vetted-é azon néhány soromat** – AJ a *Nyílt levelezés*ben azonnal válaszolt: „**Vatta.** Bizony nem kaptuk a töredéket. Már csodálkoztunk is a hosszú hallgatáson. Az itt levő egyet, direct célzása miatt, nem mertük adni. Vártuk hogy más jó, és akkor mi is elküldjük a köszönő levelet. Minden esetre ohajtjuk látni a másolatot. Az albumból aligha elkésett, mert még semmi nesze az ujnak.” (Ko 1863. II. 23. sz. dec. 6. 552.; *AJÖM* XII. 239. 565.) A *Részvét könyvének* nem volt folytatása, ahol Tóth Endre költő beszélye megjelentetett volna (l. az **1716.** sz. levelet és az **1748.** sz. levél jegyzetét).

² **Egy parányi hézag pótlót rekesztek ide** – Ez nem jelent meg a Ko-ban.

1740. Arany János – Jósika Miklósnak (1863. december elején)

K: elveszett. Utalás a levélre: AJ szerkesztői üzenete: „Egy ajánlott levelünk útban, vagy talán meg is érkezett, mire e szám ott lesz.” (Ko 1863. II. 23. sz. dec. 6. 552.; *AJÖM* XII. 239., 564.) – Jósika válasza: „A tisztelet díj megérkezett” (1746.).

¹ [1863. december elején] – Az 1863. dec. 6-i szerkesztői üzenet a levél közeli érkezését vagy már kézhez vételét sejteti.

² **Jósika tiszteletdíját küldi** – „A tisztelet díj megérkezett, legjobb modja [!] ez a küldésnek.” (1746.)

³ **a Koszorú milyen mutatványokat tudna közölni Jósika regényeiből** – „A mi az én mutatványaimat illeti, megvallom őszintén, hogy ezekre nem számítok nagyon” (uo.).

⁴ **kéri Jósikáné további novella-küldeményeit** – „Nöm szives köszönete mellett igéri: hogy közremunkálására koronként bizton számíthat.” (uo.).

1741. P. Szathmáry Károly – Arany Jánosnak (1863. december eleje)

K: elveszett. AJ nyílt postájából derül ki: „**N. Enyed P. Sz. K.** A levél idejutott s mindenképp meg vagyunk nyugtatva. Lehet, hogy az ittlelvő cikk nem fér be az idén. De jó lesz az később is.” (Ko 1863. II. 24. sz. dec. 13. 576. – *AJÖM* XII. 239. 566.)

¹ **P. Szathmáry Dugonics Andrásról szóló portréjának javítását és kiadását Arany belátására bízta** – *Dugonics András* (Ko 1864. I. 4–5. sz. jan. 24. 73–76., jan. 31. 97–100.)

1742. Tompa Mihály – Arany Jánosnak (1863. december 5.)

K: MTAK Kt K 513/1038. Fehér, a bal felső sarkában címnyomatos fol. 22,5×14,4 cm. 1. levél, 2. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 663.)

M: kiadatlan

¹ **küldök egy pár verset Lapodba** – Ezek a következő versek lehetnek: *A hajó* (Ko 1864. I. 1. sz. jan. 3. 4.) és az *Én!* (Ko 1864. I. 6. sz. febr. 7. 125.).

1743. Gáspár János – Arany Jánosnak (1863. december eleje)

K: elveszett. Utalás a levélre: AJ szerkesztői üzenete: „**Ugyanott G. J.** Nagy részvétellel olvastuk a levelet. Csak volna időnk magán uton viszonzni. Szives üdvözlöt a távolban!” (Ko 1863. II. 24. sz. dec. 13. 576.; *AJÖM* XII. 239. 566.)

¹ **családi gyászáról számol be** – Gáspár most írhatott AJ-nak családi tragédiájáról, amelynek során két fia (Andor és Zoltán) szinte egy nap hunyt el. A

szomorú esetről a *Ko Vegyes* rovata is megemlékezett. (1863. II. 11. sz. szept. 13. 263.) – Az *AJÖM* XII. szerint – ettől eltérően – a fiatalabbat bátyja temetésén érte a halál (566.).

1744. Székács József – Arany Jánosnak (1863. december 6.)

K: MTAK Kt K 513/642. 2 fehér fol. 21×13,6 cm. 1. levél, 2–3. üres, 4. címzés:

Tekintetes Arany János

Urnak tisztelettel

Üllői-út és

3 pipautcza [!] sarkán Pesten

11 sz.

A 4. lapon feltört piros pecsét darabjai. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 608.)

M: kiadatlan

Székács József (1809–1876): 1836-tól az Akadémia levelező tagja, 1838-tól a Kisfaludy Társaság tagja; ev. lelkész, majd 1860-tól püspök. Gyakori tagja a Kisfaludy Társaság műbírálói bizottságainak.

¹ **Győry Vilmos fiam uramat** – Győry Vilmos orosházi ev. lelkész 1863. szept. 8-án vette feleségül Székács József Etelka lányát.

² **töle való-e az** – Vilmos szignóval Csapó Vilmos jelentette meg munkáit, ezúttal az *Egy család novellája* c. szöveget (Ko 1863. II. 23. dec. 6. 532–540.). Vö. az **1876.** sz. levél jegyzetével.

1745. Arany János – Lauka Gusztávnak (1863. december 9.)

K: Magántulajdonban. 2 fehér (koronás, két oldalán oroszlánnal és unikornissal) nyomatos fol. 23,7×15,1 cm. 1. levél, 2–3. üres, 4. címzés:

Tek. Lauka Gusztáv úrnak

Helyben

A 4. lapon piros viaszpecsét.

M: Új 1998. 560–561.

¹ **a nem kevés beszédű R...** – Valószínűleg Rózsaági Antal (1829–1886) író, szerkesztő, majd gimnáziumi tanár. A Gombostű c. szépirodalmi és divatlapot szerkesztette (1861–1862); gyakran tűnt fel AJ környezetében.

² **Készits érte valamit és küldd el** – A Ko-ban nincsen Lauka aláírásával megjelent munka.

1746. Jósika Miklós – Arany Jánosnak (1863. december 9.)

K: MTAK Kt K 513/247. Fehér, koronás **J** nyomatos, négyzettrácsos fol. 21×13,4 cm. 1–4. levél. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 598. Ott és Sáfrán 1982. dec. 5-ére datálva.)

Kézírtos másolat: MTAK Kt Ms 3/5. 37.

M: kiadatlan

- ¹ **A tisztelet díj megérkezett, legjobb modja ez a küldésnek** – a levél elveszett, vö. **1740**.
- ² **közremunkálására koronként bizton számíthat** – Jósika Júliának már az 1864-es I. félévben jelent meg novellája: *Signora Rozetti* (Ko 1864. I. 15–18. sz. ápr. 10. 341–347., ápr. 17. 365–371., ápr. 24. 390–396., máj. 1. 414–420.).
- ³ **genirozza** – feszélyezze, zavarba ejtse (fr.-né.)
- ⁴ **Hartlébennek** – Hartleben Konrád Adolf (1778–1863): német származású bécsi könyvkiadó és könyvkereskedő. 1803-ban nyitotta meg pesti üzletét; német és magyar (szépirodalmi és tudományos) munkák kiadását segítette. Bécsben hunyt el, de végakarata szerint Pesten helyezték örök nyugalomra. (A Ko nekrológja is adózott emlékének, kiemelve az ifjú írók támogatásában betöltött szerepét: 1863. I. 15. sz. ápr. 12. 358.)
- ⁵ **egész sorozat regényem [...] a Magyar kény urakkal** – Ezek drezdai emigrációja idején jelentek meg, gyakran névtelenül. Az *Eszter* 1853-ban, a *Második Rákóczi Ferenc* 1861-ben, az *Egy magyar család a forradalom alatt* 1852-ben, *A magyar kényurak* 1864-ben, *A szegény ember dolga csupa komédia* 1864-ben, a *Szegedi boszorkányok* 1854-ben.
- ⁶ **valami mondatnék az én könyveimről is** – A *Vegyes rovat* 1863. dec. 13-án (Ko 1863. II. 24. sz. 575.) közölt egy rövid beszámolót: „Jósika Miklós 'Szegedi boszorkányok' című regénye épen most jelent meg német fordításban, valamint a 'II. Rákóczi Ferenczet' is már régen olvassa a német közönség. Legutóbbi műve: 'A szegény ember dolga csupa komédia' mely 4 kötetben már kapható Hartlebennél, hazánk legközelebbi viharos multját festi hű korrajzban, és bizonyára nagy érdeket fog gerjeszteni minden olvasóban. Ismeretével még visszatérünk ez új regényre.” Az ígélet ellenére csak 1864. dec. 4-én jelent meg ismertetés az *Emlékirat* I. kötetéről (Ko 1864. II. 23. sz. 547–549.), hogy aztán a következő év elején már nekrológiájával emlékezhessenek Jósikára (Ko 1865. 11. sz. márc. 5. 236–238.).
- ⁷ **ignorálás** – mellőzés (lat.)
- ⁸ **melyeket senki sem fordított le** – Jósika regényeit felesége, Jósika Júlia fordította németre.

1747. Imre Sándor – Arany Jánosnak (1863. december közepe)

K: elveszett. Utalás a levélre: AJ szerkesztői üzenete: „**Debrecen I. S.** Nem igen »halomra« a jót soha. Még nem olvashattuk: de jó ha itt van, s köszönjük.” (Ko 1863. II. 26. sz. dec. 27. 620.; *AJÖM* XII. 240., 566.)

¹ **Korábban felküldött dolgozata sorsa iránt érdeklődik** – Feltehetőleg *Az irodalom és a társadalmi viszonyok* c., 1864 elején 6 részben megjelent főcikkéről lehet szó (Ko 1864. I. 11–16. sz.; márc. 13. 241–244., márc. 20. 265–269., márc. 27. 287–292., ápr. 3. 313–316., ápr. 10. 337–340., ápr. 17. 361–364.). Az *AJÖM* XII. is ezt valószínűsíti (566.).

1748. Tóth Endre – Arany Jánosnak (1863. december 10.)

K: MTAK Kt K 513/1210. Fehér, **Éljen a haza** nyomatos fol. 22,8×14,5 cm. 1. levél, 2. üres. Címzés nincs.

Az 1. lapon a dátum mellett AJ írásával: **Nyl. 17/XI. [!]** Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 667.)

M: kiadatlan

¹ **talán meg is írtam** – 1863. nov. 28-i levelében (1739.)

² **miként sikkadhatott el a postán** – Utalás 1863. szept. elején írt, elveszett levelére (1716.).

³ **csak e néhány strophát küldöm** – *A férj* c. költői beszélyéből (Ko 1863. II. 26. sz. dec. 27. 605–607.)

⁴ **„két vagy három boldogtan” [!]** – „Emlékiül inséget hagyok s e / Két vagy három boldogtalant!” (AJ: *Évek, ti még jövendő évek...*, 47–48. sor)

⁵ **ha oda megy Pali: e kis levelkét, [!] kérlek, add át neki!** – AJ a *Nyilt levelezés*ben válaszolt: „**Vata.** Megjött [Gyulai Pál]. A levélkét is átadtuk.” (Ko 1863. II. 25. sz. dec. 20. 600.), de a *GyPLev* nem ismeri.

1749. Arany János – Tompa Mihálynak (1863. december 13.)

K: MTAK Kt K 513/1172. 2 fehér, **ARANY JÁNOS** vízjeles, a jobb felső sarkában nyomatos fol. 23,8×15 cm. 1–4. levél. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 666.)

M: *AJLI* II. 235–239. (kihagyásokkal), *AJLev* 205. 550–554.

Válasz Tompa 1863. dec. 5-i levelére (1742.)

¹ **miops** – rövidlátó (gör.)

² **specimen** – példa, próba (lat.)

³ **talán azt is hallottad, hogy kibékültünk** – Szemere Miklóssal 1861–1862-ben az ún. „kritika-vita” kapcsán romlott meg a viszony, amikor Brassai kemény és gúnyos támadására írt válaszát AJ csak változtatásokkal tartotta kö-

zölhetőnek. Ezt Szemere nem fogadta el, és saját költségén, a SpFüz-ben jelentette meg írását. A kibékülés körülményeiről Szemere is beszámolt Tompának: „S a' víg könnyen békél, tehát én is békejobbot nyújtottam Aranynak, Pákhnak. Számadásra sem vontam őket lidércszégőkért. Minden neheztelet elfeledtem – szemben. Ez jó is, nem jó is. Nem oly szilárd a' békülés, ha ki nem beszél magát az ember. De – jó fölkeresni barlangjában az ellent: távolban nehezen békül ki a' daczos szív, közelben könnyen frigyre lép. Magam sem hittem volna.” (MTAK Kt Ms 4448)

- ⁴ **gyűjtött néhány előfizetőt** – I. Szemere AJ-nak 1862. nov. 10–11-én írt, 1549. sz. levelét
- ⁵ **egy pár verse lévén Gyulainál, mely a Részvét Könyvéből kimaradt** – A *Részvét* könyvének első kötete 1863-ban jelent meg, a tervezett folytatás elmaradt.
- ⁶ **írt egy rettentő hosszú levelet Gyulainak, azután egy rövidebbet** – Szemere elveszett levele válasz lehetett a neki szóló Gyulai-levéltre (1863. márc. 24.; *GyPLev* 449. 497–498.).
- ⁷ **Codicillusban** – kiegészítő rendelkezésben, jegyzékben (lat.)
- ⁸ **anathema** – egyházi kiátkozás, kiközösítés (gör.)
- ⁹ **nem bánja, ha az a vers bejő is a Koszorúba** – Feltehetően a *Vadásztüzemnél*, amelyről az említett Gyulai-levél szól, és amely 1863 végén jelent meg a Ko-ban *Éji vadásztüzemnél* címmel (1863. II. 23. sz. dec. 6. 532.).
- ¹⁰ **pelengérre** – pellengér: középkori büntetőeszköz; a nyilvános megszégyenítésre ítélt bűnösök kikötésére vagy bezárására szolgáló, köztéren álló oszlop
- ¹¹ **praenumeráció** – előfizetés (lat.)
- ¹² **mathusalemi öregséget** – Matuzsálem: bibliai pátriárka, aki a hagyomány szerint 969 évet élt
- ¹³ **„többet nézve hátra mint előre”** – „Mint egy alélt vándor, midőn fele útján / Csüggeteg szemmel néz hátra, majd előre” (AJ: *Mint egy alélt vándor...*, 1–2. sor).
- ¹⁴ **a múlt évben nagy munkába – megint egy eposzi trilogiába – mertem fogni** – AJ a *Buda halálát* 1862. febr. végén kezdte el és 1863. máj. 6-án fejezte be (vö. 1442.).
- ¹⁵ **stanza** – Itáliából származó terminus, általánosabban strófa jelentésben, konkrétan (különböző) rímes, nyolcsoros strófa jelentéssel.
- ¹⁶ **De félév óta semmi jó dolgot nem csináltam** – AJ a *Toldi szerelme* előszavában írja (1879): „Csak 1863 őszén (»Buda halála« után) vettem újra elő töredékeit. Olvasgatva, megsajnáltam a kárba vesztett részleteket s kezdtem gondolkozni új mesetervről. [...] Tetszett a gondolat: hamarjában pár éneket meg is írtam; de majd egészen szubjektív természetű szenvedések miatt ismét hosszú időre abba kellett hagynom.” (AJÖM V. 8–9.)

- ¹⁷ „aufgelegt” – gut aufgelegt: jókedvű (né.)
- ¹⁸ **Juliskától gyakran kapunk levelet** – Juliska 1864. jan. 22-én kelt levelében a következőket írta szalontai életéről barátnéjának, Szendrey Marinak (Gyulai Pál feleségének): „Egyszerű és csöndes az, de nem örömtelen és nem megelégedés nélküli. El van minden perczem foglalva házi dolgaival vagy gondjaival. Multságok és vigalmak biz itt nem nagyon tárvák előttem, de hiszen én azokon úgy sem nagyon kaptam soha sem, vagy legalább az utóbbi időben nem. Meg vagyok így csendesesen ezzel a jó Kálmánnal, s mindennap meghozza a maga örömét, mérgelődését, természetesen cselédre, vagy egyegy eltévedt tyuk miatt, meghozza a busulását szüleimért s Értetek kik oly távol vagytok; meghozza a megelégedés édes érzetét, ha olyat teszek, mi Kálmánnak tetszik, vagy a mi szerény háztartásunk javára van; s így érzem, hogy mindennap több okom van áldani Isten jóságát, ki nekem e busulást e mérgelődést s ez örömet adja!” (OSzK Kt Levelestár)
- ¹⁹ **napalattlétel** [!] – nap alatt van; eredetileg: akinek sorsa nincs eldőlvé; szűkebben: eladósorba kerülő leány (szerepel az Erdélyi János szerkesztette *Válogatott magyar közmondásokban* is: Pest, Heckenast Gusztáv, 1862. 173. 4901-ik tétel.)
- ²⁰ **erre czéloztam volt egy levelemben** – AJ vagy az 1859–60-as levélváltásokra utal (**1120.**, **1123.**, **1160.**), vagy az **1656.** levelére.
- ²¹ **scrupulositas** – aggályoskodás, túlságos precizitás (lat.)
- ²² **Czinke Márton** – valószínűleg kitalált, játékos név (pl. [pi]Czinke Márton)
- ²³ **gshäftjét** – Geschäft: üzlet, ügy, dolog (né.)
- ²⁴ **heczebe szorított** – a né. Hetze-böl: harc, párviadal

1750. Györy Vilmos – Arany Jánosnak (1863. december közepe)

K: elveszett. Utalás a levélre: AJ szerkesztői üzenete: „**Orosháza. Gy. V.** Elvárjuk. A nyilatkozatra nézve úgy értesültünk, hogy az most már egészen elmaradhat. Fogadja viszonti üdvözlésünket.” (Ko 1863. II. 25. sz. dec. 20. 600.)

¹ **novellát ígér** – vö. az **1795.** sz. levéllel.

² **valamilyen nyilatkozatot fontolgat** – Ez kapcsolatban lehet apósa, Székács József kívánságával (vö. az **1744.** levéllel).

1751. Illéssy György – Arany Jánosnak (1863. december közepe)

K: elveszett. Utalás a levélre: AJ nyílt postája: „**Debreczen I. Gy.** Köszönet a szíves fáradozásért. Mi *ketten* másképp is számolhattunk volna, azonban ha már itt van, hadd szaporítsa a számot. Felfér.” (Ko 1863. II. 26. sz. dec. 27. 620.; *AJÖM* XII. 240., 566.) „A[rany]. verset, fordítást közölt tőle többször s talán neki is honoráriumként küldte volna szívesen a lapot” (*Uo.*).

1752. Tompa Mihály – Arany Jánosnak (1863. december közepe)

K: elveszett. Utalás a levélre: Tompa 1864. márc. 12-i levele (**1786.**): „Válaszoltunk biz ott rögtön, sokat és mindenről; válaszoltunk saját erőtlen szemünk- és erős kezünkkel [...] Az én hosszú levelem bővebben szólt mindenről. [!] Igen boszant, hogy elveszett.” AJ szerkesztői üzenete: „**Hanvára.** A mostani levél szerencsésen idejutott, közelebb válasz megy. Sajnos, hogy az előbbieket elveszték. Egyiket sem kaptuk – és valóban komoly volt nálunk az aggodalom.” (Ko 1864. I. 12. sz. márc. 20. 288.; *AJÖM* XII. 248., 572.)

1753. Pongráz Emil – Arany Jánosnak (1863. december 21.)

K: MTAK Kt K 513/433. Fehér fol. 21×15 cm. 1. levél, 2. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 603.)

M: kiadatlan

Báró Pongráz Emil (1842–1886): elszegényedett arisztokrata, aki fiatalabb korában a szépirodalom terén próbált érvényesülni, majd gazdasági, közgazdasági kérdések foglalkoztatták. Cikkei, elbeszélései e korszakban a Ko-n kívül a Hf-ban, a Növ-ban, Nf-ben és a Gombostüben jelentek meg; nagyobb művei: *Gyöngyvirág* (Pest, 1863), *Estikék* (Pest, 1864).

¹ **melyben beszélyem megjelent** – *Két nővér* (Ko 1863. II. 24–25. sz. dec. 13. 558–566., dec. 20. 581–589.). AJ 1863. júliusi szerkesztői üzenetében jelezte a várható megjelenést: „**Két nővér.** Közölhető. Ha egykissé [!] a rajz correctebb lesz, sok jót várunk. Semmi affectatio, s ez jó ösvény.” (Ko 1863. II. 1. sz. júl. 7. 24.; *AJÖM* XII. 222., 554.)

1754. Szabó Sámuel – Arany Jánosnak (1863. december 24.)

K: MTAK Kt K 513/478. 2 fehér fol. 20,4×13,1 cm. 1–4. levél. Címzés nincs. A 2. lapon a Ko előfizetői mellett AJ írásával, tollal: **V 6. 124-129.**, a Kisfaludy Társaság pártolói mellett kék ceruzával: **beirva**, a 3. lap tetején kék ceruzával AJ írásával: **Nyl. 29/XII**, a „Fülöp Eliz” mellett: **1862.** Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 604.)

M: kiadatlan

¹ **Idezárva küldöm Ajgó Márton uramat, jó társaságban** – Megjelent: Ko 1864. I. 23. sz. 547–550. Bevezető szövege: „Ugy hiszem kedves szolgálatot teszek közönségünknek, ha – Gyulai Pál engedelmével – közlöm »Adalékainak« gyöngyét, Ajgó Mártont s mellette közvetlenül ennek gyűjteményembe jutott két változatát.” (547.)

² **Fülöp Eliz** – ismeretlen személy

- ³ **Dósa Elekné** – Gyarmati Teréz, a marosvásárhelyi kollégium al-, majd főgondnokává választott Dósa Elek jogtanár felesége
- ⁴ **Antal László** – (1808–1884): marosvásárhelyi orvos, 1875-től főorvos; különböző közművelődési, irodalmi és tudományos társulatok tagja, pártolója. 1864-ben a marosvásárhelyi ref. főiskola aligondnoka.
- ⁵ **Horváth Gáspár** – (1829–1895): főiskolai tanár és könyvtáros, a Teleki-könyvtár felügyelője; publicisztikával és lapszerkesztéssel próbálkozott.
- ⁶ **Fodor Elek** – ismeretlen személy
- ⁷ **o. él.]** – osztrák értékű forint (1858. nov. 1-jétől az Osztrák Császárság kizárólagosan törvényes fizetőeszköze)
- ⁸ **Dósa Lajos** – Dósa Elek testvére, az 1514-es lázadás vezérének, Dózsa Györgynek oldalági leszármazottja (Nagy 1857. II. 365–366.)
- ⁹ **Pávai Vajna Elek** – (1820–1874): természettudós, a földtani intézet geológusa; ekkor az Erdélyi Múzeum természettudományi részlegének felügyelője
- ¹⁰ **Lázár Ádám** – l. az **1584.** és **1660.** sz. levél jegyzetét
- ¹¹ **Wittich József** – marosvásárhelyi könyvárus
- ¹² **Szentpáli Ignác** – gazdálkodó birtokos (Nagy 1857. X. 662.)
- ¹³ **Ifj. b. Kemény Domokos** – l. az **1584.** sz. levél jegyzetét
- ¹⁴ **Szarvadi Lajos, Nyárádi István, Nagy Tamás** – ismeretlen személyek
- ¹⁵ **ha addig is elintézhető lenne, jó lenne** – AJ hosszan válaszol a *Nyílt levelezésben*: „Vettünk mindent s elvégeztünk mindent. Azaz egy a beküldött 4 ftk közül még 1862-re következett. *Bede* 4 füzetben complet. A könyvküldésben nem tudjuk, hogy történt olyan hiba: mindeniket a maga idejében expediálták. Most már az első évi példányok nincsenek teljesen.” (Ko 1864. I. 1. sz. jan. 3. 24. AJ a levélpapírra még az előző év utolsó számát jegyezte fel: először ebben tervezte a szerkesztői üzenet elküldését.)

1755. Csaplár Benedek – Arany Jánosnak (1863. december vége)

K: elveszett. Utalás a levélre: AJ szerkesztői üzenete: „**Cs. B. urnak, Szeged** Köszönet. Alkalmilag használadjuk.” (Ko 1864. I. 1. sz. jan. 3. 24.); Csaplár 1864. jan. 7-i levele: „Akkor a nagy sietség miatt feledtem ezt följegyezni.” (1763.).

¹ **Fásult kedély** – Árpádfi G. (Csaplár álneve): *A szellemi fásultság* (Ko 1864. I. 6–7. sz. febr. 7. 121–125., febr. 14. 145–149.)

1756. Szász Károly – Arany Jánosnak (1863. december 25.)

K: MTAK Kt K 513/550. 2 fehér fol. 21,5×14,5 cm. 1–2. levél, 3–4. üres. Címzés nincs. Az 1. lap tetején Arany László írásával, ceruzával: **63 decz 25.** Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 606.)

M: kiadatlan

¹ **előbb II. Rikárdot azután VIII Henriket lefordítottam** – vö. 1728.

² **bizonytalan időre elisnapoltatott [!]** – A Shakespeare-jubileumon e fordítások helyett *A Szent Iván-éji álmot* mutatták be 1864. ápr. 23-án, amelynek elkészültét AJ a Kisfaludy Társaság 1863. nov. 26-i ülésén jelentette be. Az eset nagyon elsomorította Szász Károlyt, amint az – a dec. 11-én – Egressynek írott leveléből kitűnik: „Valóban jól mondja Ön, nem épen kellemes, mit Shakspere-fordításaim irányában tapasztalok. S csekély önérzetemet méltán sérthetné, ha meg nem tanultam volna: a közügynek mindig szívesen alárendelni személyes érdekeimet, sőt sérelmeimet is. Hogy Arany elől, kényszerűség nélkül is, teljes jószántomból is, legszívesben visszaléptem volna, azt mondanom sem kell Ön előtt, a ki tudja, Aranyt mennyire tisztetem, bámulom, s mindenek fölött pedig mennyire szeretem. De épen azért, igen rosszülesett [!] nekem, hogy még ő is oly könnyű szerrel [!] nyújtott segédkezet ahoz, [!] hogy rajtam, – s csaknem három havi éjjel-nappali munkámon, – így tudtomon kívül üssék el a port. Irói tehetségem az övé mellé állítva, teljesen megérdemli e kicsinyelő eljárást részéről; de barátságunk mást érdemelt volna tőle: azt nevezetesen, hogy először-is [!] az én nyilatkozatomat kívánja – s csak akkor egyezzek bele, hogy az én már hivatalosan minden lapban kikürtölt fordításom félredobassék az ő, azután elkészült fordításáért! – No de ez utoljára is pusztá etiquette-kérdés s nem első eset, hogy én ilyesmit szépen elnyelni és zsebredugni kényszerülök.” (Egressy 1908. 150–151.) Egressy dec. 18-án válaszolt: „Tisztelt barátom! Ismételnem kell, egyedül én vagyok az oka, hogy a Shakspeare-ünnep terve megváltozott, s így Önnek méltó nehezitelését egyedül én érdemlem, senki más. Arany, mikor a darabot e célra kértem tőle, zavarba jött, habozott és kifogásokat tett. Ezt Greguss is tanúsíthatja, a ki jelen volt. De én nem tágítottam. Néhány nap múlva, mikor a darab kéziratáért hozzá elmentem, ismét láttam, mily küzdelmébe kerül, hogy azt átadja. Ekkor Gyulai volt nála, ki engem támogatott, mint előbb Greguss. Mind a két izben szó volt Önről. Mondták, hogy hátha ez Önnek majd nehezére esik? De én azzal nyugtattam meg őket, hogy VIII. Henriket a színház mindenesetre díjazni fogja, miután megrendelte, mihelyt Ön azt beküldi, s a bíráló választmány elfogadja. [...] Mondtam azt is, hogy itt nem a fordítások közötti különbség teszi a kérdés lényegét, hanem hogy melyik darab látszik, külső sajátságainál fogva is, érdekesebbnek, csiklandóbbnak egy ünnepi közönségre nézve”. (Uo. 151.) A *VIII. Henrik* első bemutatója: Nemzeti Színház, 1867. máj. 17. (Bayer 1909. II. 220). A *II. Rikárd* első bemutatója: Kolozsvár, 1889. jan. 19. (Uo. 238.). Szász Károly *II. Rikárd*-fordítása a sorozat XIV. kötetében (1867) a *János királlyal* együtt

(ford. AJ), VIII. Henrik-fordítása a XVIII. kötetben (1868) a III. Richárddal együtt (ford. Szigligeti Ede) jelent meg.

- ³ **legalább a Kisf.[aludy] Társaság révén mielőbb átmenne** – A II. Richárdot a Társaság 1863. dec. 31-i ülésén elfogadták (l. az 1728. jegyzetét) és a szerzőt néhány kisebb javításra kérték, aminek megtörténtéről AJ az 1864. jan. 28-i ülésen be is számolt: „igazgató jelenti, hogy Szász Károly tag az általa fordított 'II. Richard'ot a bírálók véleményében foglalt megjegyzések figyelembe vételével átjavította, s mind a darabot, mind a bírálói véleményeket visszaküldte, mi örvendetes tudomásul vétetik.” (KTjegyz)
- ⁴ **Tomory A.[anasztáz]** – Tomori Anasztáz a Shakespeare-kiadás mecénása (vö. 1907.)
- ⁵ **VIII. Henrikkel is, Januári gyűlésen megtörténjék** – AJ szerkesztői levele is jelzi, hogy a bírálatra bocsátás már csak januárban történhet meg: „**Sz. K.nak Sz. Szállás.** Későn kaptuk 1-jén. Már most mit csináljunk ujjab gyűlésig? (Ko 1864. I. 1. sz. jan. 3. 24.; AJÖM XII. 241., 567.) A Kisfaludy Társaság 1864. jan. 28-i ülésén Bérczy Károlyt és Egressy Gábort jelölték bírálónak, de a fordítást végleg csak szept. 28-án fogadták el. A Nemzeti Színház már korábban (1864 februárjában) elfogadta a darabot (Bayer 1909. II. 216–218.).

1757. Wohl Janka – Arany Jánosnak (1863. december 27. előtt)

K: elveszett. – Utalás a levélre: AJ 1864. jan. 2-i levele (1760.): „Bár szives megemlékezése »a dörmögő öreg úr« nevenapjáról, mint mindig, most is melegen érintett”; „Örömmel értem leveléből és Stephanietől is, hogy, leszámítva távollétét szüleitől, meg van elégedve”.

1758. Arany János – Abonyi Lajosnak (1863. december 27.)

K: OSzK Kt Fond I/18. 2 fehér (koronás, két oldalán oroszlánnal és unikornissal) nyomatos, **ARANY JÁNOS.** vízjelű fol. 23,6×15 cm. 1. levél, 2. üres, 3. lapon AJ írásával, ceruzával: „**P. N. 0., H. 20, P. L. 20., V. 6., Hf. 16., + F L. 18, Fny. 20., Bm. 6., Cs. 6., K. 12, Ország. 20., O. T. 12., F G. 6.** aláhúzva, összeadva: **142.**, illetve további összeadások. A 4. üres. Címzés nincs. Az 1. lap alján a Nemzeti Múzeum pecsétje, benne a növedékszám: **1902. év 22. sz.,** a 3. lapon: OSzK pecsétje.

M: Esztegár 1904. 232.

¹ **vártam, hogy [...] meglep még egy novellával** – Nyár végén jelent meg Abonyi utolsó munkája (a *Halál Panni*; l. az 1711. sz. levél jegyzetét).

² **azt kell hinnem hogy Kegyed is azokhoz esküdtött** – Utalás a Ko gyakori polémiáira, hol a CsalKörrel, hol a Növ-gal vagy a MS-val.

³ **ha már január elején kaphatnék egy novellát** – 1864 elején megérkezett Abonyi elbeszélése: *Az Úr keze*. Szerkesztői üzenet fogadta: „**A. L. Abonyi**. Tehát várunk vele.” (Ko 1864. I. 9. sz. febr. 28. 216.) és hamarosan meg is jelent (Ko 1864. I. 11–13. sz. márc. 13. 245–250., márc. 20. 272–277., márc. 27. 293–300.).

1759. Mentovich Ferenc – Arany Jánosnak (1863. december 30.)

K: MTAK Kt K 513/394. Fehér fol 20,6x16,9 cm. 1–2. levél. Címzés nincs. Az 1. lap tetején AJ írásával, kék ceruzával: **338–9 nb.**, a 2. lapon: **Nyl. 1/7 64**. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 601.).

M: kiadatlan

¹ **Lázár Ádám, Jakab János, Szilvási Sándor** – Lázár Ádám (1. az **1660.** sz. levél jegyzeténél), Jakab János: marosvásárhelyi ügyvéd; Szilvási Sándor: ismeretlen személy

² **A még hátralevő restantiát** – vö. az **1735.** sz. levél jegyzetével

³ **minden bizonynyal elküldöm, még vagy egy előfizetéssel megtoldva** – AJ a *Nyilt levelezésben* válaszolt: „**M. Vásárhely M. F.** Szives üdvözlés viszont. A mult félévi hátralékot betudhatjuk és quittek lehetünk.” (Ko 1864. I. 2. sz. jan. 10. 48.; *AJÖM* XII. 241., 567.)

⁴ **a „Koszorút” áldja meg az anyag** – vö. **1572.**

1760. Arany János – Wohl Jankának (1864. január 2.)

K: elveszett

M: Wohl Janka: *Könyörüljünk!* c., árva gyermekek megsegítése céljából összeállított album. Bp., 1896. 17–18.

¹ **Bezerédjné** – Bezerédj Istvánné (1807–1888) pesti lakos, akinek vasárnapi ebédjeire AJ is gyakran meghívást kapott. Vö. *AJÖM* XVII. 828., 941.

² **hét fok volt a hideg** – 7° Fahrenheit = 14° Celsius

1761. Arany János – Egressy Gábornak (1864. január eleje)

K: OSzK Kt Levelestár. Fehér fol. 16,2x10,4 cm. 1. levél, 2. címzés:

T. Egressy Gábor

urnak

Helyben

Az 1. lap tetején ceruzával: **1864**; a Nemzeti Múzeum kéziratárának pecsétje, benne a növedékszám: **1907. év. 14. sz.**

M: kiadatlan

¹ **Nincs ám több ballada nálam** – A Kisfaludy Társaság 1863-ra hirdette meg ballada-pályázatát, és a határidő lejártá után, a dec. 31-i gyűlésen nevezte ki a

bírálókat, közte Egressy Gábort és Gyulai Pált is. Az eredményhirdetésre 1864. jan. 30-án került sor.

1762. Thalès Bernard – Arany Jánosnak. (1863. [1864.] január 5.)

K: MTAK Kt K 513/1266. Csontszínű levélpapír, 4 fol., 20,8×13,6 cm. 1–2. levél, 3–4. üres. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 669.)

M: Ko II. 3. sz. jan. 17. 71. (részlet); *AJÖM* XII. 131–132. (részlet); Korompay 2005. 44–45.

Thalès Bernard (1821–1873): francia költő, író, műfordító, „irodalmunknak is jóakaró ismertetője” (AJ: *Millien: La Moisson*, SzF 1861. II. 27. sz. máj. 9. 422.; *AJÖM* XI. 171.)

Magyarul (Korompay H. János ford.):

Párizs, 1863. [1864.] január 5.

Tisztelt Uram,

Van szerencsém tudtára adni, hogy költészettörténetemben, amely nemrég jelent meg egy 900 oldalas kötetben, hosszan elemeztem a magyar költészetet, és önről természetesen azzal a megbecsüléssel beszéltem, amelyet tehetségére megérdemel. Sőt, bájos költeményének, a családi körnek fordítását is adtam.

Hálás lennék, ha néhány előfizetést szerezne erre a könyvre, amelynek ára tíz frank, postán tizenkét frank. Tekintélyes áldozatokat követelt tőlem, mert Franciaországban a külföldi költészet ízlése még nem nagyon terjedt el, de a magyar múzsa csodálatos ihletei kétségkívül hozzájárulnak ízlésünk megváltoztatásához.

Ezenkívül arról is tájékoztatom önt, hogy szép költeményét, a Toldit lefordítottam franciára, amely még nem jelent meg. Ha költészettörténetem jó gyümölcsöket terem, néhány hónapon belül ki fogom adni.

Fogadja, tisztelt Uram és kedves Mester, annak az örömmel kifejezését, amelyet önt olvasva igen gyakran éreztem, s megkülönböztetett nagyrabecsülésem hálás tanújelét.

Thalès Bernard
7, rue des Feuillantines
a Panthéon mellett
Németül is írhat.

¹ **1863 [1864]** – A levélben szereplő *Histoire de la poésie* 1864-ben jelent meg; AJ 1864. jan. 17-én ismertette a levél egy részét a *Ko Vegyes rovatában* (1864. I. 3. sz. 71.), és számolt be Bernard tervéről: ennek alapján helyesbíthetjük a levél időpontját, amelynek írója feltehetőleg még az előző évet tünnetelte fel.

² **dans mon histoire de la poésie, qui vient de paraître en un volume de 900 pages, j'ai longuement analysé la poésie hongroise** – *Histoire de la poésie*. Paris, Dentu, 1864. A 855 lapnyi kötet antik, modern és népköltészet („poésie populaire”) c. könyvekből áll; a magyar irodalom a harmadikban szerepel, *Chants hongrois* címen (665–702.). Megjelenéséről a Ko is beszámolt (1864. II. 12. sz. szept. 18. 285.).

³ **naturellement j'ai parlé de vous** – Az AJ-ról szóló rész (673–677.) a *Toldi* cselekményének ismertetésével kezdődik. A francia szöveg hiányos, pontatlan és ellentmondásos: „Michel [!] Toldi” történetét „Pierre Illosvai [!]” adta ki „Debreczin”-ben; „Bude” és „Ofen” váltakozva szerepel; az események sorrendje is megváltozik.

Thalès Bernard 1847-ben ismerte meg Kertbeny Károlyt (l. Detrich 1936. 16.); forrása: *Erzählende Dichtungen von Johann Arany*. I. *Toldi*, II. *Die Eroberung von Murány*. Aus dem Ungarischen übersetzt durch Kertbeny. Leipzig, 1851 (vagy Uo. 1853²). Az *Histoire de la Poésie* a következőképpen foglalja össze Arany életrajzát:

„Jean Arany, regardé, depuis la mort de Petoefi comme le premier poète de la Hongrie, est né en 1817 dans le comitat de Bihar. Son père était un simple cultivateur, qui lui apprit à lire, en traçant devant lui les lettres de l'alphabet dans les cendres du foyer. Le plus grand souhait du vieillard était de voir son fils devenir ministre de l'Évangile. Arany fit d'assez bonnes études au collège de Debreczin; mais un beau jour, emporté par son imagination, il sauta par-dessus les murailles, et s'enrôla dans une troupe d'acteurs ambulants, parcourant le pays en tous sens, et éprouvant quelquefois la vérité de ce qu'a écrit Petoefi : »Il est fort heureux que mes dents soient faites d'os, car si elles étaient de fer, elles pourraient se rouiller.« Naturellement cette vie précaire ne répondait pas aux rêves qu'Arany s'étaient forgés. Par un jour d'été de l'année 1836, comme il dormait sur un des rochers de la chaîne du Marmaros, il crut entendre une voix qui lui disait de retourner de suite chez lui, parce que sa mère venait de mourir. Il vit là un avertissement du ciel, et se mit en route aussitôt, avec quelques francs qu'il emprunta à son directeur.

Après avoir voyagé à pied pendant une semaine, il atteignit Szalonta, sa ville natale, et y trouva à la vérité sa mère vivante ; mais elle mourut peu après, ce que le jeune homme considéra comme une punition que Dieu lui envoyait à lui-même, à cause de son esprit aventureux. Il résolut donc de se vouer à une existence obscure, pour soulager son vieux père devenu aveugle. En 1840, Arany fut nommé greffier du comitat; il épousa une femme qu'il aimait, et, ne songeant plus à ses idées de gloire, il passa plusieurs années sans même lire un journal. Le hasard ayant rapproché de lui un ancien

camarade, son goût pour la littérature se réveilla; il écrivit une poésie qui fut couronnée par la société de Kisfaludy. Ce succès l'encouragea; il voulut concourir une seconde fois, et il envoya son *Toldi* en 1847. Ce poème est une refonte de celui d'*Illosvai*, [!] dont nous avons parlé précédemment. Pour faire accepter le type de *Toldi* par la bonne société, il fallait le travailler littérairement, lui donner un beau style, sans sortir de la simplicité populaire. Arany se conforma à cette exigence. Ce que Petoefi avait fait pour la poésie lyrique, Arany le réalisa pour la poésie épique, non pour l'épopée belliqueuse d'Homère et de Valmiki, mais pour une sorte de poème populaire, qui charme par son allure franche et rude et par l'éclat du coloris.

Le poème de *Toldi*, adressé sous le voile de l'anonyme, excita une rumeur singulière. Petoefi, déjà célèbre, voulut connaître l'auteur, lui dédia une poésie, et alla le visiter à Szalonta.

Plus tard, Arany écrivit d'autres poèmes, parmi lesquels on remarque le *Siège de Murany*, où le poète a dépeint la nature féminine avec un talent merveilleux. Dans *Toldi*, il est simple, doux, puissant; il se sert toujours d'une langue que le dernier homme du peuple peut comprendre. Dans le *Siège de Murany*, il est brillant, passionné, dramatique, étincelant d'antithèses.

Il ne faut pas considérer Arany comme un poète métaphysique, qui, ayant conscience de son œuvre, appartient autant, comme Goëthe ou Dante, à la philosophie qu'à l'histoire; c'est plutôt un poète instinctif, qui puise son génie dans son amour de la nationalité, et qui, ne pouvant refaire la grande poésie épique de la guerre, donne à l'épopée une teinte agreste; c'est assurément le mérite de tous les poètes hongrois modernes, de sentir parfaitement la nature.

On doit encore à Arany de courtes poésies, parmi lesquelles nous traduirons *Le Cercle de famille*. Cette composition est une image exacte de ce que l'auteur avait vu dans son enfance. On se rappelle qu'il est fils d'un cultivateur, qu'il était destiné à la profession de pasteur, et on peut conjecturer que, comme ce fils aîné dont il parle, il oubliait quelquefois la Bible pour griffonner des vers. On sera frappé, en lisant cette poésie, de la vérité des descriptions; mais ce n'est pas là du réalisme, c'est de la réalité. Le premier cherche à plaisir les côtés hideux de la nature et de l'homme pour les dépeindre, la seconde établit un certain monde idéal, où elle n'admet que des figures favorables à la poésie: celles qu'elle choisit sont vraies; mais elle en laisse quelques-unes dans l'ombre, pour ne pas altérer le tableau qu'elle retrace, par des tons criards et repoussants."

Magyarul (Korompay H. János ford.):

„Arany János, aki Petőfi halála óta az első költőnek számít Magyarországon, 1817-ben született Bihar megyében. Apja egyszerű földműves volt, aki úgy tanította olvasni, hogy a tűzhely hamujába rajzolta az ábécé betűit. Az aggastyán legfőbb kívánsága az volt, hogy az Evangélium szolgájaként láthassa meg fiát. Arany meglehetősen jó tanulmányokat folytatott a debreceni kollégiumban, de egy szép napon, képzelőerejétől elragadtatva, elhagyta az iskolát és beállt egy vándorszínész társulatba, amely minden irányban bejárta az országot. Néhányszor Petőfi sorainak igazságát érezte meg: »Jó, hogy az embernek csont foga van, [...] / Mert hogyha vas lett volna a fogam, / A rozsdá ette volna meg.« Természetes, hogy ez a bizonytalan élet nem felelt meg Arany álmainak. 1836 egyik nyári napján, ahogy a mármarosi hegylánc szikláján aludt, hallani vélt egy hangot, amelyik azt mondta, térjen haza, mert anyja meghalt. Ebben az ég figyelmeztetését látta és azonnal útrakelt, egy kevés pénzzel, amelyet igazgatójától kölcsönzött.

Egy hétig tartó vándorlás után megérkezett szülővárosába, Szalontára; anyja még élt, de hamarosan meghalt, amit a fiatalember Isten öllene szóló, kalandvágya miatti büntetésének tekintett. Elhatározta, hogy az ismeretlenségnek szenteli magát, hogy öreg, megvakult apját gondozhassa. 1840-ben Arany a megye törvényszéki írnoka lett; elvett egy nőt, akit szeretett, és a dícsőségvágyról lemondva, több esztendő úgy töltött el, hogy még újságot sem olvasott. A véletlen régi bajtársát hozta közelébe, felébredt az irodalom iránti kedve; egy költeményt írt, amelyet a Kisfaludy Társaság jutalmazott. Ez a siker felbátorította; másodszer is pályázni kívánva 1847-ben a *Toldit* küldte be. Ez a mű, amelyről az imént beszéltünk, az Illosvai-féle [!] költemény átdolgozása. Ahhoz, hogy a művelt társadalommal elfogadtassa a Toldi-féle típust, a népi egyszerűséget megtartva kellett azt irodalmilag megmunkálni és szép stílusba öltöztetni. Arany eleget tett ennek a követelménynek. Amit Petőfi a lírai költészetben tett, Arany az epikában valósította meg, nem Homérosz és Valmiki háborús eposzaként, hanem olyan népies költeményként, amelyik elbájol egyenes, merész modorával és színeinek ragyogásával.

A névtelenül benyújtott Toldi rendkívüli visszhangot keltett. A már országos hírű Petőfi meg akarta ismerni a szerzőt, költeményt ajánlott neki és meglátogatta Szalontán.

Később Arany más költeményeket is írt, amelyek között a Murány ostroma említendő meg; ebben a költő csodálatos tehetséggel festi le a női természetet. A Toldiban egyszerű, nyájas és hatalmas; nyelvét a nép minden tagja megértheti. A Murány ostromában elragadó, szenvedélyes és drámai, aki az ellentéteket szikráztatja össze.

Arany nem metafizikus költő, akinek alkotói tudatára, Goethehez és Dantéhez hasonlóan, jellemző volna a filozófia vagy a történelem; ő inkább ösztönös, aki nemzetiségének szeretetéből merít, és aki, nem teremthetve újjá a háborús nagyepikát, falusias színt ad az eposznak; bizonyára minden modern magyar költő érdeme, hogy tökéletesen érzékeli a természetet.

Aranynak rövidebb költemények is köszönhetők, amelyek közül a *Családi kört* fordítjuk le. A kompozíció a szerző gyermekkorában látottak pontos képe. Emlékszünk arra, hogy földműves fia volt, hogy papi hivatásra szánták; feltehetjük, hogy, mint az idősebb fiú, akiről beszél, a Bibliát ő is feledte olykor, hogy verseket fabrikáljon. A vers olvasása meglep a leírások igazsága által; ez nem realizmus, hanem valóság. Az első, azért, hogy lefesse, örömmel keresi a természet és az ember utálatosságait; a második eszményi világot teremt, amelybe csak a költészet számára kedvező alakokat bocsát be. Azokat, akiket választ, igazak, de néhányukat árnyékban hagyja, hogy ne rontsa el kiáltó és visszataszító tónusokkal a megrajzolt képet.”

A forrás Kertbenynek *Arany János* c. bevezetése, amely az idézett *Toldi*-fordítás elején (VII–XXIV.) található. A szerző későbbi publikációiban (*Album hundert ungarischer Dichter*, Dresden, Pest, 1854; *Gedichte von Johann Arany*, Genf, 1861; *Ungarns Männer der Zeit* I, Prag, 1862) is ad AJ-ról életrajzi összefoglalást, azonban a szövegek összehasonlítása egyértelművé teszi azt, hogy Bernard az *Erzählende Dichtungen von Johann Arany*. I. *Toldi*, II. *Die Eroberung von Murány* (Leipzig, 1851 vagy 1853²) alapján dolgozott. A biográfia német szövegét fordításával együtt közli AJ Kertbenynek 1850 végén írt, elveszett levelének jegyzete (*AJÖM* XV. 684–689.).

Kertbeny idézett bevezetésének végén megjelöli saját forrását: „So weit die biographische Mittheilung, die der Dichter seinem Uebersetzer zum größten Theil selbst schriftlich gemacht.” (*AJÖM* XV. 687.) Magyarul: „Eddig az életrajzi közlemény, amelyet legnagyobb részében maga a költő írásban készített el fordítója számára.” (*Uo.* 689.) Mint erre Sándor István felhívta a figyelmet, ezt AJ is megerősíti Gyulaihoz írt önéletrajzi levelében, felsorolva a fordító tévedéseit: „Kertbeny az életrajzot saját levelem után írta”. (*AJ* Gyulai Pálnak, 1855. jún. 7. *Uo.* és *AJÖM* XVI. 565.)

A költő tehát 1850 végén kitért arra az 1836-beli színjátszásra, amelyet Gyulainak 1855-ben már csak „*privatim*” vallott meg, mert „Jelenlegi állásom, hol a külsőre is kell tekinteni, nem engedí, hogy életírásom teljes legyen” (*uo.* 558., 557.); 1857-ben pedig megsemmisíteni kérte azt a Toldynak írt levelet, amelyben indokolásként a következőket olvashatjuk: „A Gyulaihoz küldött életrajzi adatokban, emlékszem, van (nem a valóznak elferdítése), hanem némi hézag, hiány: némely pontokat szándékosan hagytam homály-

ban. Miért ez? Az én életpályám, noha büntől, ártalomtól ment, egy pár oly gyöngeséget tüntet fel, a mit nem szeretnék, hogy már életben olvassák. A »K. Kézikönyv« nagy részben ifjak kezébe jut, oly ifjak kezébe, kik talán épen vezetésem alatt lesznek: egy minden részletben hű és pontos életrajz kézen forgása kedvetlenül hatna rám, mostani állásomban. A tanulói pálya, mit oly töredékesen futottam, s az erre következett kóborlás szégyenítőleg hatna rám, ifju emberekkel szembe, kik meg nem foghatnák, hogyan lehet ily előzmények után tanszékekben ülni. [...] Ime, a kérdések nagyobb részét megfejtettem[,] csak egy pont maradt homályban: kérem hadd maradjon még most. Nem akarnám, hogy korlátolt emberek debreczeni pályám hosszát bírálgassák s az után ítéljenek meg. Ennyi az egész. – S nem akarnám hogy a kalandos négy hó, midőn iskolámat félbeszakítottam, köz ajkon forgana még most. Gyöngeség, de engem teljes életemben ily gyöngeségek kinoztak. Tudom[,] hogy mások helyzetemben az efféle kiugrásokat geniestreich [zseniális csíny] gyanánt árulnák, de engem (hogy szójátékkal fejezzem ki) nagyon genieroznak. Ha nem leszek, – akkor....” (1857. aug. 11. *AJÖM* XVII. 929. 94–95.)

AJ azt az önéletrajzi szakaszt, amelyről Kertbeny közvetítésével még 1850 végén Szalontáról a külföldi nyilvánosságnak beszámolt, státuszának megváltozása miatt 1855-ben és 1857-ben Nagykőrösről itthoni közelebbi levelezőpatnereinek már csak bizalmasan jellemezte, a hazai közönség előtti díszkrécióit kérve. Közben azonban Kertbeny újra megjelentette az 1851 első felében publikált német nyelvű életrajzot, majd annak variánsait, Thalès Bernard pedig 1864-ben az első megfogalmazás francia változatát. Vö. Korompay 2005.

- ⁴ **J'ai même donné la traduction de votre charmante poésie: le cercle de famille** – A *Családi kör* francia tolmácsolásának (694–699.) közvetítő szövege Kertbeny *Gedichte von Johann Arany* (Genf, 1861) c. kötetében jelent meg; Bernard munkája prózafordítás.
- ⁵ **j'ai traduit en français votre beau poème le Toldi** – A *Toldi*-fordítás sorsáról nincsen tudomásunk.
- ⁶ **Sie können deutsch schreiben** – Németül is írhat (né.).

1763. Csaplár Benedek – Arany Jánosnak (1864. január 7.)

K: OSzK Kt Levelestár. 2 fehér, **CSAPLÁR** nyomatos fol. 21,3×14,1 cm. 1–3. levél, 4. üres. Címzés nincs. A 4. lapon kéziratári bélyegző: **M. N. MÚZEUM KÖNYVTÁRA Kéziratt. Növedéknapló. 1908. év, 1 sz.**

M: kiadatlan

- ¹ **Stemmatographiajához** – Utalás Nagy Iván *Magyarország családai czímerekkel és nemzékrendi táblákkal* című művére, amely 1857–1868 között 12 kötetben jelent meg.
- ² **Amade féle** – Amadé Lászlóra (1703-1764) vonatkozhat
- ³ **a Kisfaludy társaság népdalgyűjteménye számára küldöm** – Ott nem jelent meg, a népköltészeti gyűjteményről l. az **1588.** sz. levél jegyzetét.
- ⁴ **Tárkányi J.[ózsef] B[éla] énekes könyvéből** – Tárkányi Béla József (1821–1886) énekeskönyvei az 1840–1850-es években jelentek meg: így a *Lelki manna, az az imádságos és énekes könyv, különösen a katolikus keresztény ifjuság számára* (1853-ben először, majd több mint két tucatszor) vagy a *Katolikus egyházi énektár* (1854).
- ⁵ **a M.[agyar] Mythologia függelékében** – Ipolyi a Karcsay G., illetve Karcsanyéki G. álnév alatt is publikáló Csaplárra hivatkozott, egyrészt a főszöveg jegyzetében („Karcsay feláldozó hazafiúsága és barátságának köszönök 12 szegedi 1728–1744 [közötti] boszorkánypört, lemásolva a város levéltárából (közöttök a Palugyaynál töredékesen s néhol hibásan közlöttek kiegészítései s kiigazításai is)” (Ipolyi 1929. II. 173.); továbbá a függelékben: „ezen boszorkánypöri kútfőkhöz kapok még azóta Karcsaytól 15 sűrűn írt ívet, mint a helyén felhozott szegedi b.[oszorkány] p.[ör] egy másik részét s pótlékát, melyek az előbbieknél még sokkal tetemesb s érdekesb részletekkel bírnak, de melyekből itt csak keveset vehetek fel.” (Uo. 357.)
- ⁶ **Palugyai Imre által közölt mutatóanyagok** – Palugyai Imre (1818–1866): 1847-től az Akadémia levelező tagja. Az utalás talán a *Magyarország történeti, földirati s állami legújabb leírására* vonatkozik, amelynek második része Szeged szabad királyi városáról is szól.
- ⁷ **1855 a Magyar Sajtó 36^{ik} száma Athenaeumában czáfolgattam már e végett Sárváry B[éla]-t** – Sárváry Béla András (1816–1894): kegyesrendi tanár, többek között Szegeden is teljesítve szolgálatot. Szeged városát ismertette a Hírnökben (1843), *Dugonics Endre síremlékét* a VU-ban (1855. 22. sz.). Csaplár Benedek megjegyzése az *Igénytelen jegyzetkék a „Vasárnapi Ujság” 22-ik számában közlött Dugonics András síremléke s életrajzához* c. cikkre vonatkozik (MS 1855. 36. sz. aug. 11.).
- ⁸ **Grimm Jakab és Vilmos** – Jacob Grimm (1785–1863) és Wilhelm Grimm (1786–1859) háromkötetes népmesegyűjteménye: *Kinder- und Hausmärchen* (*Gyermek- és házi mesék*)
- ⁹ **T. Csösz Imre** – Csösz Mihály Imre (1838–1916): teológiai doktor, kegyesrendi tanár a pesti főgimnáziumban 1863–1865 között.
- ¹⁰ **a „Fásult kedévről” irt cikket** – *A szellemi fásultság* címen, Árpádfi G. álnévvel (Ko 1864. I. 6–7. sz. febr. 7. 121–125., febr. 14. 145–149.)

- ¹¹ **longus post me ordo idem petentium dedecus** – longus post me ordo idem petentium decus – azaz: „mögöttem a hasonló dicsőségre szomjazóknak hosszú sora áll”. Livius *A római nép története a város alapításától c.* művéből (2. könyv, 12. fejezet); Mucius Scaevola szavai a Rómára támadó Porsenna, clusiumi király előtt, miután sikertelen merényletkísérlete után az uralkodó elé kísérték (Livius 1982. 115.)
- ¹² **Döderlein Lajosnak** – Ludwig Döderlein (1791–1863): német filológus, egyetemi tanár. Az ókori auktorok kutatása mellett iskolakönyvei is jelentősek.
- ¹³ **mint a nyílt levélben érintve van** – „Cs. B. urnak, Szeged. Köszönet. Alkalmilag használjuk.” (Ko 1864. I. 1. sz. jan. 3. 24.)

1764. Szász Károly – Arany Jánosnak (1864. január 8.)

K: MTAK Kt K 513/551. 2 fehér fol. 21,5×14,5 cm. 1–3. levél, 4. üres. Címzés nincs. Az 1. lap tetején, Arany László írásával, ceruzával: **64 jan 8.** Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 606.)

Kézirat másolat: MTAK Kt Ms 3/5. 97–98.

M: kiadatlan

- ¹ **Greguss** – Greguss Ágost, a Kisfaludy Társaság titkára
- ² **megköszönhetem ráfordított nagy gondodat** – A fordítás bírálói között volt AJ is (akinek küldeménye elveszett). Vö. **1728.**
- ³ **VIII Henrik már csak várjon sorára** – AJ kérdése a *Nyílt levelezés*ben jelent meg: „**Sz. K.nak Sz. Szállás.** Későn kaptuk 1-én. Már most mit csináljunk újabb gyűlésig? Egyebet is várnánk.” (Ko 1864. I. 1. sz. jan. 3. 24.; *AJÖM* XII. 241., 567.) A megjegyzés feltehetőleg a *VIII. Henrikre* vonatkozhatott, amelynek sorsáról a következő hír a Ko 1864. márc. 6-i számának *Vegyes* rovatában olvasható: „Szász Károly egyszerre három Shakespearei fordított drámát küldött be a nemzeti színházhoz. Címök: 'Téli rege', 'Macbeth', 'VIII. Henrik'.” (Ko 1864. I. 10. sz; 1864. márc. 6. 239–240.) A Kisfaludy Társaság január 28-i gyűlésén a *VIII. Henrik* megérkezését jelentették be és bírálóknak Bérczy Károlyt és Egressy Gábort nevezték ki, majd a Társaság március 31-i rendes havi ülésén Egressy be is mutatta véleményét: a darabot elfogadandónak ítélte, mely „azonban alkalmat nyújt neki bővebben szólni az inversiokról, mesterkéltné mondatszerkezetről [-szerkezet – besz.] s accentusról”. (Ktjegyz) Bérczy Károly véleménye a szept. 28-i ülésre érkezett meg; a jegyzőkönyv szerint: „VIII-dik Henrik fordítása is Szász Károlytól végleg elfogadtatott.” (KTjegyz) A darab azonban csak a XVIII. kötetben jelent meg, Szigligeti Ede *III. Richárd*jával együtt (1868).
- ⁴ **admittitur** – engedélyezve (pl. a cenzúra által) (lat.)

- ⁵ **adja T.[omory] a 200 frtot** – a fordításért járó honoráriumot (vö. **1756.** és **1907.**)
- ⁶ **Béla** – Szász Béla, Szász Károly öccse
- ⁷ **Salamon és Lukács** – A *Téli regét* Salamon Ferenc és Lukács Móric bírálta a Kisfaludy Társaság megbízásából, és a II. kötetben (1867) jelent meg Vörösmarty *Julius Caesar*-fordításával együtt.
- ⁸ **p[oste]r[estante]** – poste restante: postán maradó (levél) és ott átvehető, nem kézbesítendő küldemény (fr.)
- ⁹ **Egressy megjegyzéseit** – Egressy Gábor fordítási és szavaiati szempontból tekintette át a *II. Richárdot* és a *VIII. Henriket* (I. Szász Károly 1863. okt. 24-i levelét (**1728.**), amelyben ehhez kéri AJ közbenjárását).
- ¹⁰ **incisumok** – közbeszúrások, közbevetések (lat.); talán erre utal Egressy fentebb idézett kritikája a „mesterkéltné mondatszerkezetről”
- ¹¹ **minden Commentator<ok>, s a többi közt épen Delius** – Szász Károly itt feltehetőleg a Delius-kiadásban gyakran idézett Shakespeare-filológusokra gondol: Alexander Pope (1688–1744), William Warburton (1698–1779), Lewis Theobald (1688–1744), Samuel Johnson (1709–1784), George Steevens (1736–1800), Edmond Malone (1741–1812).

Nicolaus Delius (1813–1888): német filológus, irodalomtörténész; Shakespeare műveinek kiadója (7 kötet, 1854–1861). „Die Wahrscheinlichkeit, dass im Jahre 1613 Shakspere’s King Henry VIII. in der That ein neues Drama gewesen, wird erhöht durch die innern Gründe des Styls und des Verses, welche beide nach allen ihren Merkmalen der spätesten Zeit unsers Dichters angehören und am deutlichsten an Cymbeline (Vgl. Einleitung zu diesem Schauspiel) und an Winter’s Tale erinnern; K. Henry VIII. hat mit den genannten Dramen dieselbe durch verschlungenen Satzbau und Ellipsen herbeigeführte Dunkelheit und Gedrungenheit des Ausdrucks, dieselben mehr als Characteristik als auf Wohllaut zielenden freieren metrischen Grundsätze gemein.” – ’Annak valószínűségét, hogy 1613-ban Shakespeare *VIII. Henrik*-je valójában új dráma volt [a Globus színházban], a stílus és a verselés belső indokai növelik: mindkettőnek összes ismertető jegye költőnk legutolsó időszakához tartozik s legtisztábban a *Cymbeline*-re (lásd e színdarab bevezetését) és a *Téli regére* emlékeztet. Ezekhez a drámákhoz hasonló a *VIII. Henrik* homályos és zsúfolt kifejezése, amelyet az összekuszált mondatépítés és ellipszisek idéznek elő, s ugyanazok az – inkább a jellemzést, mint a jóhangzást szolgáló – szabadabb metrikai elvek.’ (*Shakspere’s Werke*. Herausgegeben und erklärt von Dr. Nicolaus Delius. Elberfeld, 1858. IV. II–III.)

1765. Arany János – Tóth Lőrincnek (1864. január 13.)

K: PIM Kt V. 1238/1. 2 fehér, **ARANY JÁNOS.** vízjelű, nyomatos fol. 23,6×15 cm. 1. levél, 2–3. üres, 4. címzés:

Tekintetes Tóth Lőrincz urnak

Helyben.

A 3. lap alján a PIM pecsétje, alatta az iktatószám, felette a növekményi szám: **N. n. sz. 1959/206.** A 4. lapon viaszpecsét darabjai.

M: Miklós 1963. 167.

¹ **szíves közremunkálásodat a lap számára némiképp meghálálni** – Tóth Lőrinc *Rule Britannia* c. beszámolója 1862-es angliai útjáról (Ko 1863. I. 4., 6., 12. sz.; 1864. jan. 25. 85–87., febr. 8. 132–135., márc. 22. 277–280.)

1766. Tóth Endre – Arany Jánosnak (1864. január 18.)

K: elveszett. – Utalás a levélre. Tóth Endre 1864. febr. 3-i levele: „»Habent sua fata...« de ugyan mi az, a mimre én ezt el ne mondhatnám?! Ha már más módot nem talál a fatum: előveszi a leveleimet s kezeli úgy hogy soha az illető ne láthassa. Mert nem tudok mást képzelni midőn a mult hó 18^{án} egy hozzád írt levelemhez csatolt némi »Tiltakozás«-ról az óta semmit se hallhatok.” (1768.) AJ a *Nyílt levelezésben* válaszolt: „Semmit sem kaptunk! Pár nap múlva magán úton.” (Ko 1864. I. 7. sz. febr. 7. 144.)

¹ **Tóth egyrészt a kiadók által ért sérelmek elleni tiltakozását küldi és annak kiadását kéri** – „Felkértelek ugyanis ama sorokban a tiltakozás közlésére, miután az »Alföldi album« szerkesztői azt az impertinentiát követték el, hogy Albumokba kért költeményemet onnan kihagyva, a »fővárosi lapokba[«] adták ki. Ez jogtalanság. Tiltakoztam továbbá a »Családi kör[«] ellen, ki 3ik számában egy költeményem végső sorait merejül elvlasztatva adta ki. Azt nem lehet aláírnom, in competens kezek után”. (1768.)

² **munkái honoráriumát szeretné megkapni** – „Kértelek továbbá, hogy ha lehet, ha a pénziák engedik: emlékezz meg rólam, mert nehéz napjaim vannak!” (Uo.)

³ **Bertran de Born című művének megérkezéséről érdeklődik** – „mond meg, kaptad-e Január elején küldött »Bertran de Born« című versemet?” (Uo.)

1767. Arany János – Egressy Gábornak (1864. január vége)

K: OSzK Kt Levelestár. Fehér fol. 19,1×16,8 cm. 1. levél, 2. üres. Címzés nincs. Az 1. lap tetején, Arany László írásával [?] ceruzával: **1864**; alul a Nemzeti Múzeum kéziratárának pecsétje, benne a növedékszám: **1901. év. 14. sz.**

M: kiadatlan

- ¹ **A Shakspere-fordítást [!]** – Ez *A Szent Iván-éji álom*, amelynek fordításával AJ ekkor készült el, és amelyet az országos Shakespeare-ünnep nyitányaként 1864. ápr. 23-án be is mutattak a Nemzeti Színházban.
- ² **a bírálatra való darabokért** – AJ ekkor még tagja volt a Nemzeti Színház drámabíráói bizottságának; erről majd ez év márc. 18-án mond le. L. az **1782.** sz. levelet.
- ³ **Csepreghy** – Csepregi Lajos ekkor a Nemzeti Színház titkára volt.
- ⁴ **A pályaballadákat XXIII-XXXV itten veszed** – Összesen 35 ballada érkezett a pályázatra. Vö. **1761.**

1768. Tóth Endre – Arany Jánosnak (1864. február 3.)

K: MTAK Kt K 513/1211. Fehér, **ÉLJEN A HAZA** nyomatos fol. 23×14,6 cm. 1–2. levél. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 667.)

M: kiadatlan

- ¹ **„Habent sua fata...”** – Habent sua fata libelli: a könyveknek is megvan a maguk sorsa (lat. közmondás). Terentianus Maurus római grammatikus *De syllabis* c., metrikai tárgyú tankölteményéből származó szállóige.
- ² **a mult hó 18^{án} egy hozzád írt levelemhez** – elveszett; vö. **1766.**
- ³ **„Alföldi album”** – *Alföldi Segélyalbum*, 1864 elején jelent meg Reviczky Szévér és Zilahy Károly szerkesztésében
- ⁴ **impertinentiát** – szemtelenséget, pimaszságot (lat.)
- ⁵ **onnan kihagyva, a „fővárosi lapokban” adták ki** – Ez valószínűleg az *Emléklapul, egy alföldi gazdának (1863 augusztusában)* című és alcímű vers (FL 1864. 11. sz. jan. 15. 41.).
- ⁶ **a „Családi kör[?] ellen, ki 3^{ik} számában egy költeményem végsorait** – *Fohász* (CsalKör 1864. 3. sz. jan. 17. 52.)
- ⁷ **merejül** – merényletképpen
- ⁸ **in competens** – inkompetens: illetéktelen, járatlan (lat.)
- ⁹ **kaptad-e Január elején küldött „Bertran de Born” című versemet** – Ez az elveszett levélben lehetett; erre a kérdésre válaszolt AJ a *Nyílt levelezésben*: „Semmit sem kaptunk. Pár nap mulva magán úton.” (Ko 1864. I. 7. sz. febr. 7. 144.)
- ¹⁰ **az a ballada a Kisfaludi társaságé-e?** – A *Halvány Panna*, amellyel Tóth Endre megnyerte a Kisfaludy Társaság előző évi pályázatát. Gyenge színvonalú (AJ *Ágnes asszonyának* reminiscenciája) miatt a Társaság csak „aránylag legjobb”-nak ítélte, és felolvasásától eltekintett: „A gyűlés magáévá teszi a bíráló választmány véleményét s a 10 arany jutalmat a [...] 'Halvány Panna' című [...] pályamunkának – mint aránylag – [a gondolatjeltől – besz.] kiadatni rendeli, egyszersmind azonban <meg> elhatározza, hogy e mű a

febr. 6.dikai közgyűlésen ne olvastassék fel.” (KTjegyz) Továbbá határozatba hozta, hogy a jövőben, hasonló esetenél a jutalmat nem fogják kiadni: a „pályadíjért versenyző munkák közül csak az nyerhet jutalmat, mely nem csupán aránylag jobb a többinél, hanem a melynek önálló [hanem után – besz.] <sa-ját> becse is van.” (Uo.)

¹¹ **„fővárosi lapok” azt mondja róla, hogy silány ballada biz a** – A lap a Kisfaludy Társaság 1864. jan. 28-i zárt üléséről adott tudósítást (feltehetőleg a jelen levő Tóth Kálmán jóvoltából): „A társaság által kinevezett pályabírák az 1863-ki ballada pályázatról kedvezőtlenül nyilatkoztak; a 34 ballada közt aránylag legjobbnak 'Halvány Panna' találtatott; jutalma 10 arany; szerzője Tóth Endre.” (FL 1864. 23. sz. jan. 29. 91.)

¹² **simpliciter** – egyszerűen (lat.)

¹³ **egy zöld levelkét koszorúdba** – A *Távolból* c. vers (Ko 1864. I. 10. sz. márc. 6., 222.)

¹⁴ **azon élvezetért, mely „Buda halálában” vár reám** – A *Buda halála* 1863 májusában készült el; 1864 elején hirdették pályadíjas műnek és el is nyerte a Nádasdy-pályázat 100+100 aranyát. Fogadtatása általában méltató („a szíves fogadás, a hogy az Akadémia fogadta – és a kik olvasták, azok részéről a magasztalás, annyira fellelkesítették, hogy azóta folyvást dolgozik rég megkezdett munkáin.” (Aranyné Ercsey Julianna levele Ercsey Sándorhoz 1864. febr. 15-én: Voinovich 1938. 169.). AJ-t bántó kritika is éri (így a PHím-ben, l. Voinovich 1938. 167–168.); P. Szathmáry naplóbejegyzése szerint a mű „az eposzok egyszerű szépségével bír ugyan, de költészete kevés s alig van hely, mely elragadó legyen, mit főleg a mesének kevésbé érdekessé tételében keresek.” (Gulyás 1939. 380.)

1769. Szilágyi Sándor – Arany Jánosnak (1864. február)

K: elveszett. – Utalás a levélre: AJ nyílt levele: „**Sz. S. N. K.-s.** Vettük a csomagot. A mutatónyra nézve meg van kötve a kezem; talán majd később. Rendben van-e a lapküldés? A hiba oly nemű volt, hogy az »Ö.[nképző] K.[öri] társulatnak« két példány kellett, hogy járjon, mert annyi küldetett innen.” (Ko 1864. I. 7. sz. febr. 14. 168.; *AJÖM* XII. 245., 569.)

¹ **a Caelius és kedvese című fordítással** – Ez a nyár folyamán jelent meg (Ko 1864. I. 23. sz. jún. 12. 543–547.); AJ addig több szerkesztői üzenetében is foglalkozik vele: „A cikkben egy kis módosítás kell: mi a gyöngédebb füleket sértené ki kell hagyni.” (Ko 1864. I. 12. sz. márc. 20. 288.; *AJÖM* XII. 248.); „Rám kellemetlenül? Ki mondta azt? Ott van az ok, a mult heti nyíltlevelben” (Ko 1864. I. 13. sz. márc. 27. 312.; *AJÖM* XII. 248.). Ezek esetleg újabb (elveszett) levelekre utalhatnak, amelyek bizonytalansága

azonban megakadályozza önálló tételként való szerepeltetésüket, hiszen a kapcsolat gyakran ismerősök közvetítésével folyhatott.

1770. Jósikáné Podmaniczky Júlia – Arany Jánosnak (1864. február 8.)

K: MTAK Kt K 513/249. 2 fehér, **JOYNSON 1860** nyomatos fol. 20,2×12,6 cm. 1. levél, 2–4. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 598.)

M: kiadatlan

¹ **bátor vagyok önnek ismét egy novellát küldeni** – AJ a *Nyilt levelezés*ben válaszolt: „Brüsszel. A küldeményt köszönettel vettük.” (Ko 1864. I. 9. sz. febr. 28. 216.) A küldött novella valószínűleg a *Signora Rozetti* (Ko 1864. I. 15–18. sz.; 1864. ápr. 10. 341–347., ápr. 17. 365–371., ápr. 24. 390–396., máj. 1. 414–420.).

1771. Szilágyi István – Arany Jánosnak (1864. február 10.)

K: MTAK Kt K 513/681. 2 fehér fol. 21,1×14,1 cm. 1–4. levél. Címzés nincs. AJ írásával, kék ceruzával az 1. lap tetején: **Nyl. 18/2 64**; a 2. lapon a számadás mellett: **a pénzt eltettem beirva**; a 4. lapon: **6 ft előfizetés 556/1864**. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 609.)

M: kiadatlan

¹ **a pesti ünnepélyek elmulását** – Az akadémiai nagygyűlést jan. utolsó hetében tartották, míg a Kisfaludy Társaság nyilvános közgyűlését febr. 6-án.

² **Októb. 27-ki értesítésedre is, de meg arra is, a mit Koszorud Nyilt levelezési rovatában izentél** – A *Nyilt levelezés* szerint: „**M.Sziget. Sz.I.** Magánlevelet irtunk. Egy kis tévedés van az esztendő számításra nézve.” (Ko 1863. II. 18. sz. nov. 1. 432.; *AJÓM* XII. 233., 557.) Sajnos a levél elveszett, így az értesítés ismeretlen (vö. **1730.**).

³ **Szathmaritól [!]** – valószínűleg P. Szathmáry Károlyról van szó

⁴ **suppositumon** – feltételezésen (lat.)

⁵ **executiójához** – adósság behajtásához (lat.)

⁶ **Pataki Jánosné** – Pataki János, a máramarosszigeti ref. egyház főgondnokának felesége

⁷ **Szarka József** – (1825–1889): máramarosszigeti lakos, az 1850-es években a helyi középiskola tanára, majd lelkész

⁸ **Nánásy Lajos** – ismeretlen személy

⁹ **Szóllósi Balázs** – (1815–1869): Máramaros megye alispánja

¹⁰ **Szóllósi Miklós** – ismeretlen személy

- ¹¹ **Szaplonczai József** – (1813–1879): a szabadságharc előtt Máramaros megye főszolgabírája, aki az 1850-es években birtokaira visszavonultan gazdálkodott, a következő évtizedben a megye országgyűlési képviselője
- ¹² **Váradai Gábor** – (1820–1906): honvédezredes, később országgyűlési képviselő. Katonai pályájáról az ügyvédi pályára tért át, az 1860-as évektől a képviselőház tagja volt. Támogatta Lövei Klára iskolaszervező munkáját; alapítója, rövid ideig szerkesztője is volt a Máramaros c. hetilapnak.
- ¹³ **Tomory Sándor** – ismeretlen személy
- ¹⁴ **Török Pál** – l. az **1699.** sz. levél jegyzeténél
- ¹⁵ **Excussus propriis, aliena negotia curo** – Horatius-idézet a *Sermones* II. könyvének 3. darabjából: „félredobom a saját gondjaimat és a máséval törődöm”. Az eredeti szórendben: „aliena negotia curo / excussus propriis”.
- ¹⁶ **Keménytől [!] a Classicismus stb-ről irt sorokat** – *Classicismus és romanticismus* (Ko 1864. I. 1–3. sz. jan. 3. 1–3., 10. 25–28., 17. 49–52.)
- ¹⁷ **Lövei Klára** – (1821–1897): nevelő- és tanítónő; komoly szerepe volt a magyarországi nőnevelésben. Szülővárosában, Máramarosszigeten és előkelő családoknál gyakorolta hivatását. 1849 után évekig Kufsteinben raboskodott. Teleki Blanka kíséretében járt Párizsban; 1865-ben tért haza és lett Teleki Miksa gróf gyermekeinek nevelője. Tárcákat írt a szabadságharcról és a társasági életről.
- ¹⁸ **megérdemli ítéletem szerént, hogy felvedd** – *A renaissance története és a brou-i templom* c. Quinet-fordítás főcikként jelent meg (Ko 1864. II. 8–9. sz. aug. 21. 169–171., aug. 28. 193–195.).
- ¹⁹ **Egy neked; a többit juttasd kérlek az irt helyekre** – Talán az *Apróságok* első csomójáról van szó, amely majd a Ko 1864. második felében fog napvilágot látni (1864. II. 6. sz. aug. 7. 141–142.).
- ²⁰ **hic haec hocot** – Az „ez” mutatónévmás alanyesete hím-, nő- és semlegesnemben: a latin nyelvtani alapismeretek része.
- ²¹ **Nem is gratulálhatok eléggé új dicsőségednek** – Szilágyi AJ Kisfaludy Társaság-beli újbóli igazgatóvá választásához gratulál, aki erre válaszolva írja a *Nyílt levelezés*ben: „**M. Sziget.** Megjött a küldemény. A jövőre nézve, elfogadjuk a mi önkint jó: de még nincs végmegállapodás; nagyon megdöbbenett az utolsó év. Nyilvános felhívás fog kiadatni. A kéziratot köszönöm, még nem olvashattam el. Szives üdvözlöt.” (Ko 1864. I. 8. sz. febr. 21., 192.; *AJÖM* XII. 245., 569.)

1772. Szabó Dávid – Arany Jánosnak (1864. február 16.)

K: MTAK Kt K 513/457. 2 fehér fol. 20,8×17,1 cm. 1–4. levél. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 603.)

M: kiadatlan

- ¹ **Szabó Dávid** – (1808–1886): orvos. Munkái a Tudományos Gyűjteményben és az Athenaeumban jelentek meg; fordításai, költeményei mellett később orvosi, borászati szakcikkek is írt. A levélben említett *Béla futását* csak 1879-ben adták ki.
- ² **N.[agy]Körösön történt tisztelgő látogatásom óta** – erről nincs információnk
- ³ **in effigie** – képletesen (lat.)
- ⁴ **hogy recapituláltassam magamat** – hogy ismét megjelenjek (lat.)
- ⁵ **„Budáddal”** – a *Buda halála* 1863-ban nyerte el a Nádasy-jutalmat
- ⁶ **Garay** – Garay János (1812–1853)
- ⁷ **Vajda** – Vajda Péter (1808–1846)
- ⁸ **Kunoss** – Kunoss Endre (1811–1844): költő, nyelvész, hírlapíró (Jelenkor, Világ, Természet). Az 1830-as években személyeskedő hangvételű támadást intézett az Athenaeum és szerkesztői ellen. Az almanachlúra művelője, majd utolsó éveiben hatott rá a népdalírás kordivatja.
- ⁹ **Gyurmán** – Gyurmán Adolf (1813–1869): jogász, újságíró, főként a Jelenkorba és a Pesti Hírlapba írt. A szabadságharc után emigrációban (Törökországban, New Yorkban és Londonban) élt; hazatérte (1863) után a Budapesti Közlöny és a Pesti Napló munkatársa lett.
- ¹⁰ **executiók** – büntető rendszabályok (lat.)
- ¹¹ **értesítő válaszat fogom nyerni** – Ennek nem maradt fenn nyoma.

1773. Tóth Endre – Arany Jánosnak (1864. február 17.)

K: MTAK Kt K 513/1212. és 1213. 1–1 fehér, **ÉLJEN A HAZA** nyomatos fol. 23x14,6, 23x14,5 cm. 1. levél ill. nyilatkozat 2. üres. Címzés hiányzik. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 667.)

M: kiadatlan

- ¹ **e ballada** – A *Halvány Panna* c. balladával Tóth Endre megnyerte ugyan 1863-ban a Kisfaludy Társaság pályázatát, de csak mint aránylag legjobb művel, amelyet a közgyűlésen fel sem olvastak.
- ² **multkori „Nyilt postád”** – „Semmit sem kaptunk. Pár nap múlva magán úton.” (Ko 1864. I. 7. sz. febr. 7. 144.)
- ³ **a „Koszorú” ez évi 7^{ik} számában megjelent titoknoki jelentésére** – Ebben Greguss Ágost, a Kisfaludy Társaság titkára a vádakkal szemben – miszerint nem támogatják megfelelően a honi irodalmat, hazai szerzők helyett általában fordításokat közölnek a könyvilletményeik sorában is – azzal érvelt, hogy a hazai irodalom eredeti műveivel nem képes megfelelő vetélytársat kiállítani. Hivatkozik a balladapályázatra is, ahol „a társaság még a nyertes balladát sem érdemesíthette a közgyűlésen való felolvasásra.” (Ko 1864. I. 7. sz. febr. 14. 163.; *AJÖM* XII. 243., 568.)

1774. Nagy Péter – Arany Jánosnak (1864. február)

K: elveszett. – Utalás a levélre: AJ szerkesztői üzenete: „**Kolozsvár.** –r. Nem haltunk mi meg, csak aluszunk, de már nem soká. Folytassa, kérjük, becses működését javunkra.” (Ko 1864. I. 9. sz. febr. 28. 216.; *AJÖM* XII. 246., 570.)

1775. Arany János – Tóth Endrének (1864. február 19.)

K: MTAK Kt K 513/1230. 2 fehér (koronás, két oldalán oroszlánnal és unikonissal) nyomatos, **ARANY JÁNOS.** vízjelű fol. 23,7×15 cm. 1–3. levél, 4. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 668.). A 3. lap alján, Tóth Endre írásával, lila tintával: **Erre azt válaszoltam, hogy szívesen elvesztem a 10 aranyat, csak a 11-dik Arany maradjon meg nekem. T. En.**

M: *AJLI* II. 412–414. (kis kihagyással); *AJÖM* XIII. 533–534. (kihagyással)

Válasz Tóth Endre 1864. febr. 17-i levelére (**1773.**).

- ¹ **megmondhatja Kazinczy Gábor, ott volt** – A Kisfaludy Társaság 1863. jan. 28-i ülésén „jelen voltak: B. Eötvös József úr elnökle mellett: Arany János, Bérczy Károly, Egressy Gábor, Greguss Ágost, Gyulai Pál, Henszlmán Imre, Kazinczy Gábor, Salamon Ferencz, Szalay László, Tóth Kálmán, Tóth Lőrincz.” (KTjegyz)
- ² **Hárman voltunk** – A bizottságnak AJ mellett Gyulai Pál és Egressy Gábor volt tagja. Vö. **1761.**
- ³ **kezdt pattogni egyiké a bírálók szigora ellen** – Tóth Kálmán az általa szerkesztett FL-ban is próbálta menteni helyzetét és barátját jobb belátásra bírni: Tóth Endre „mint a Kisfaludytársaság [!] tegnapi gyűlésén értesültünk, a társaság rendelkezésére visszabocsátotta ama 10 aranyat, melyet a ballada pályázaton nyert. Nem tudjuk: nagylelkűség, vagy a sérelem ténye ez; mi ugyan a Kisfaludytársaságban [!] kétszer is felszólaltunk a balladabírálat egyes pontjai ellen s a kérdéses ballada előnyeiből is kitudtunk [!] volna egyetmást emelni – hanem az is bizonyos: ha már a bírálatot zsebre kellett raknunk, hát oda raktuk volna a 10 aranyat is. Humort kell csinálni az efféle dologból.” (FL 1864. 46. sz. febr. 26. 183.)
- ⁴ **elég volna irnod a titoknoknak** – Tóth Endre ez év febr. 21-én kelt, AJ-nak írt leveléhez csatolt egy Gregussnak küldendőt is, benne a 10 arannyal.
- ⁵ **úgy kiadhatom a Koszorúban** – A vers nem jelent meg a Ko-ban.
- ⁶ **megjelent két versedért** – *Oh örülj....!* (Ko 1863. II. 3. sz. júl. 19. 54.) és részlet *A férj* c. költői beszélyből (Ko 1863. II. 26. sz. dec. 27. 605–607.)

1776. Abonyi Lajos – Arany Jánosnak (1864. február vége)

K: elveszett. – Utalás a levélre: AJ szerkesztői üzenete: „**A. L. Abony.** Tehát várunk vele.” (Ko 1864. I. 9. sz. febr. 28. 216.; *AJÖM* XII. 246., 569.)

¹ **megjelenés előtt álló novelláján** – *Az Ur keze* c. beszély (Ko 1864. I. 11–13. sz. márc. 13. 245–250., márc. 20. 272–277., márc. 27. 293–300.)

1777. Tóth Endre – Arany Jánosnak (1864. február 21.)

K: MTAK Kt K 513/1214. 2 csontszínű, **ÉLJEN A HAZA** nyomatos fol. 23×14,6 cm. 1–3. levél, 4. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 667.)

M: kiadatlan

Válasz AJ 1864. febr. 19-i levelére (**1775.**)

¹ **a titoknoki jelentés** – Ebben Greguss Ágost, a Kisfaludy Társaság titkára a vádakkal szemben (miszerint nem támogatják megfelelően a honi irodalmat, hazai szerzők helyett fordításokat közölnek a könyvilletmények sorában is) azzal érvelt, hogy a hazai irodalom nem képes megfelelő vetélytársat kiállítani eredeti műveivel. Hivatkozik arra a pályázatra is, ahol a társaság még a nyertes balladát sem érdemesíthette a közgyűlésen való felolvasásra.” (Ko 1864. I. 7. sz. febr. 14. 163.) Tóth Endrét AJ a *Nyílt levelezés*ben próbálja nyugtatni: „A *jelentés* értelmére nézve nem úgy vélekedem. Mások ellen van az irányozva: a megtámadók és zajongók ellen, s általában az üzleti szellem ellen. Higgadt elolvasás után magad is úgy fogod találni.” (Ko 1864. I. 9. sz. febr. 28. 216.)

² **„auri sacra fames”** – átkos aranyéhség (lat.). Vergilius *Aeneis*ében használt kifejezés, az arany, a pénz utáni mértéktelen hajsza elítélésére (III. 57., ahol Agamemnonról van szó, aki mohó kincsvágyában, az isteneket nem félve, megölte Polydorust). Újabb utalás a titoknoki jelentésre, amely szintén élt e kifejezéssel: „A könnyű szerrel fölkapás és az ’auri sacra fames’ fájdalom elnyomta már azt a nemesi nagyravágyást és szent lángolást, mely a széphalmi mestert és hiveit, a Berzsenyiket és Kölcseyeket [...] lelkesítette.” (Ko 1864. I. 7. sz. febr. 14. 163.) – AJ, hogy enyhítse Tóth Endre fájaldalmát és az írásra biztassa, nemsokára közölte *Távolból* c. versét (Ko 1864. I. 10. sz. márc. 6. 222.).

³ **proscribáltatik** – közzé tétel, kihirdettetik (lat.). Publius Cornelius Sulla római diktátor (Kr. e. 82–79.) politikai ellenfeleinek nevét egy nyilvános „feketelistára” jegyeztette fel, akiket bárki szabadon megölhetett. Ezt az eljárást nevezték proscriptiónak.

⁴ **reminiscentia** – utánérzés, utánzás (lat.)

- ⁵ **Chamisso** – Adalbert von Chamisso (1781–1838): francia származású német költő, író. Verseket, elbeszéléseket, élménybeszámolókat írt. Fő műve: *Peter Schlemihls wundersame Geschichte* (*Peter Schlemihl különös története*). Műveiből Vajda János és Szász Károly fordított.
- ⁶ **az „Alte Müller”t** – *Die Alte Müller* (*Az öreg molnár*), Chamisso balladája (1822), amelynek refrénje emlékeztet az *Ágnes asszony* refrénjére („Hilf Himmel, erbarme dich unser” – „Ég segíts, könyörülj rajtunk”).
- ⁷ **confessiót** – vallomást (lat.)
- ⁸ **miel nem tudom a titoknok lakását, légy oly jó, és származtasd hozzá ezt a mellékelt levelkét [!]** – A Kisfaludy Társaság 1864. febr. 25-i ülésén Greguss Ágost titoknok fölolvasta „Tóth Endre úr levelét, melyben az kinyilatkoztatja, hogy a 'Halvány Panna'-ért neki oda ítélt 10 arany jutalmat el<.> nem fogadván, azt a társaság rendelkezésére bocsátja; <...> s ugyancsak Tóth Endre ur részéről jelenti az igazgató, hogy a 'Halvány Panná'ját, megsemmisítés végett, vissza kéri magának adatni: a visszaajándékozott 10 aranyat a gyűlés [a két szó: besz.] köszönettel fogad<at>ván, <a gyűlés> sajnálja,<...> hogy Tóth Endre úr kívánságát [kivánságát – jav.] a 'Halvány Panná't <visszaadására nevez> illetőleg nem teljesítheti, miután a pályá<zott>munkáknak a társaság levéltárában kell őriztetniök.” (KTjegyz.)

1778. Szemere Miklós – Arany Jánosnak (1864. február 27.)

K: MTAK Kt K 513/631. 2 csontszínű fol. 22,9×14,6 cm. 1–4. levél. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 608.)

M: kiadatlan

- ¹ **Tán 27 Febr. anyit tudok hogy szombaton** – 1864-ben febr. 27-e valóban szombatra esett. AJ a *Nyilt levelezés*ben válaszolt: „**Lasztóczra Sz. M.** Vettük a levelet és a küldeményt nagy köszönettel. A kérdézt tárgyra nézve most röviden annyit: hogy csak rajta! jobb későn mint soha. Mások is vannak ugy vele.” (Ko 1864. I. I. 10. sz. márc. 7. 240.; *AJÖM* XII. 246., 571.)
- ² **Két verse[!] küldök** – Az egyik a *Szüreten*. (1861.) lehetett (Ko 1864. I. 13. sz. márc. 27. 292–293.), a másik talán a *Túl a síron* (Ko 1864. I. 21. sz. máj. 22. 484.) c. vers. AJ nyílt postájában jelzi érkezésüket: „Vettük a levelet és a küldeményt nagy köszönettel.” (Ko 1864. I. 10. sz. márc. 6. 240.) – Kazinczy Gábor erről írta Lévayhoz szóló (áprilisi, datálatlan) levelében: „S ezt a [a levél korábbi részében Kazinczy által bírált] verset 'köszönte meg' nyiltpostájában, [!] Arany, sőt *örvendett* neki, s a S.[áros] Pataki Füzetek után! Saját nép a poéta; mint az örmény, egyik percben véresen marakodik a másokban agyon nyalja egymást. Én úgy érzem, hogy *némely* emlékezet *eltemethetetlen* rém volna reám nézve; kísértene, *nem hagyyna* nyugodni.” (Gulyás 1931. 468.)

- ³ **Vahott Sándor** – Vachott Sándor (1818–1861): 1842-től a Kisfaludy Társaság, 1843-tól az Akadémia levelező tagja. A szabadságharc után több hónapi fogsággal sújtották, elméje elborult a börtönben.
- ⁴ **polit.[icai] pasquillomat** – Ez a gúnyvers vagy -irat nem jelent meg.
- ⁵ **„nec saevam Budae mortem” sat. – Conamur tenues grandia** – Horatius: *Ódák* I. 6. után. „nec saevam Pelopis domum / conamur, tenues grandia”, azaz: „nem zengjük, [sem a kétszínű Odysseus bolyongását] vagy a zord Pelops- / házat: sok minékünk.” (Várady Szabolcs ford.) – „saevam Budae mortem”: ’Buda kegyetlen halálát’.
- ⁶ **Me domus Albunae resonantis (kétéve is van hogy erdőkben nem jartám [!]), et praeceps Anio (a’ röst Ronyva vize:), ac Tiburni lucus** – Utalás Horatius *Ódák* I. 7. versére: „quam domus Albunae resonantis / et praeceps Anio ac Tiburni lucus”, azaz: „[Engem nem ragad el sem az edzett / Spárta, se Larissában a dús rét annyira,] mint szép / visszhangzó laka Albunéának / s a rohanó Anio és Tibur berke” (Devecseri Gábor ford.).
- ⁷ **S félek „az erős hadak istenétől”** – „Múzsám mosolygóbb tájakon andalog, / A csendes erdő boltjaiban szeret / Vig lantja zengni, s rettegéssel / Néz az erős hadak istenére” (Berzsenyi Dániel: *Melisszához*).
- ⁸ **„mulli, Plance, mero! [”]** – Horatius: *Ódák* I. 7.: „sic tu sapiens finire memento / tristitiam vitaeque labores / molli, Plance, mero”, azaz: „ne felejts te se bölcsen véget vetni az élet / fáradságainak s borujának, / Plancusom, édes borral” (Devecseri Gábor ford.).
- ⁹ **azt fogod hinni már kész székfoglaló beszédem** – AJ többször is biztatta barátját a székfoglaló elkészítésére, kevés eredménnyel, míg 1866-ban hivatalos levelet küldött többeknek, így Szemerének is, amely az akadémiai tagság elvesztését helyezte kilátásba (*AJÖM* XIV. 178. 172.). Válaszul Szemere 1866. nov. 1-jén, AJ-nak írt magánlevelében (MTAK Kt K 513/630. sz) lemondott az akadémiai tagságról, ezt azonban nem fogadták el („az 1863-ban választott *Szemere Miklós* nem foglalt széket. Midőn erre már egyszer felszólított, lemondással felelt, melyet azonban b. Eötvös elnök nem kívánt komolyan venni.” (*AJÖM* XIV. 545. 458.)). Szemere végül megtartotta az akadémiai tagságot.
- ¹⁰ **Vezerle Zsiga** – ismeretlen személy; talán Vezerle Gáspár egri kanonok (1794–1870) rokona
- ¹¹ **G. Desseöffy** – gr. Dessewffy Emil (1814–1866), az Akadémia elnöke
- ¹² **„Jaj nekem s jaj annak (neked) a’ ki engem verset írni búmra megtanított”** – Kölcsey *Panasz* c. költeményének kezdete: „Jaj nekem, s jaj annak, aki engem / Verset írni megtanított”.
- ¹³ **Par nobile fratrum** – egymáshoz illő két zsvány (lat.)

- ¹⁴ **Toth Kálmán[a]k, [!] s Pákhnak is küldök holnapután verset** – A FL-ban (amelynek Tóth Kálmán volt egyik szerkesztője) és a VU-ban (amelynek Pákh Albert volt szerkesztője) 1864. máj. 22-én (ugyanazon a napon) jelent meg Szemere *Avult csoha* (1864. 116. sz. 495.) és *Vajjon így van-e vele más is?* c. verse (VU 1864. 21. sz. 194.). Bizonytalan, hogy ekkor, vagy később küldte-e el őket (Szemere máj. 11-i levele az utóbbit valószínűsíti).
- ¹⁵ **Hol veszi Salamon (Zrinyiröli [?] munkájában) az oroszlányt magyar-honban** – Szemere felületesen olvasta Salamon 3 részes publikációjának (*Zrinyi Miklós ifjúsága*. Ko 1864. I. 8–10. sz. febr. 21.–márc. 6.) első részét: „Azonban a férfias mulatságok közt nem a róka, medve és vadkan volt ’nagy vad’-nak nevezhető a Zrinyieknél. Az ügyesség netovábbja a szomszéd török oroszlánok elleni vállalatokban tünt ki.” (169.), hiszen a szó a törököket jelöli.

1779. Szász Károly – Arany Jánosnak (1864. március 1.)

K: MTAK Kt K 513/552. Fehér fol. 34,4×21,1 cm. 1. levél, 2. címzés:

Arany János urnak

a Koszoru Szerkesztőjének

franko

recommand Pest.

Üllői út és 3pipa utca sarkán 2. emelet.

Az 1. lapon a dátum mellé Arany László írásával, ceruzával: **1864**. A 2. lapon AJ írásával, kék ceruzával: **nyl. 10/3 64.**; postai bélyegző: **SZABADSZÁLLÁS 1/3**; postai pecsétek: **recom., franco, 2. mar.**; feltört, **Sz K** monogramos piros viaszpecsét. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 606.)

M: kiadatlan

- ¹ **Demeter Sándor** – (?–1860-as évek vége), Kolozsvárott tanult és tett papi vizsgát, majd Kézdivásárhelyen lett tanító. Főleg a VU-ban jelentek meg írásai.
- ² **vajha azok a Koszorúban jelenhetnének meg** – A *Darkó Ágnes* c. ballada meg is jelent a Ko-ban (1864. I. 19. sz. máj. 8. 447–448.), 1865-ben pedig *Visszapillantás* c. verse is (1865. 18. sz. ápr. 30. 419.).
- ³ **Zs. Lajos** – Kétszer jelent meg vers Szásztól ezen az álnéven a Ko-ban: *Emléksorok* (1864. I. 12. sz. márc. 20. 378.) és *Kis leány románca* (1864. II. 11. sz. szept. 11. 243–244.).
- ⁴ **Ifju Pétert** – Ez Tompa Mihály írói álneve volt (l. az **1701**. sz. levél jegyzetét).
- ⁵ **Egyszer majd azt is megmondom** – Ez ismeretlen maradt.

- ⁶ **nyílt postát kér** – AJ válasza: „Természetesen kijő, a mellékelteket majd meglássuk, van bennök valami.” (Ko 1864. I. 11. sz. márc. 13. 264.)
- ⁷ **a czimlapra ki kell tenni, miszerint a színházak irányában [!] kézirat** – A fordítások egyúttal a Nemzeti Színház szövegkönyvéül is szolgáltak: azokat pénzzel is díjazta. Vö. az **1756.** levél jegyzetében Egressy Szásznak frott so-raival.
- ⁸ **A két Firdúsi kötetet** – Firdauszi *Sahname* c. eposzáról Szász Károly a BpSz-ben írt hosszú, két részes ismertetést (1864. 20. és 21. kötet); a Kisfaludy Társaság 1864. máj. 25-i gyűlésén is olvasott részleteket e tanulmányból és „fordítási mutatványokból”.
- ⁹ **Béla** – Szász Károly öccse, Szász Béla

1780. Nagy Péter – Arany Jánosnak (1864. március 2.)

K: MTAK Kt K 513/415. 2 fehér, **NAGY PÉTER** nyomatos fol. 22x14,3 cm. 1–2. levél. Címzés nincs. Az 1. lapon AJ írásával, kék ceruzával: **Nyl. 10/3 64.** Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 602.).

M: kiadatlan

- ¹ **a lapok közelebről tele valának a herceg Sapieha elszökésével** – Erről, a Wanderer híret átvéve, a PN 1864. febr. 24-i száma számolt be. A herceget előző év júl. 9-én tartóztatták le, majd tartották 8 hónapig vizsgálati fogságban, mivel felmerült annak gyanúja, hogy a lázadókat támogatva belekeveredett a lengyel felkelésbe. A herceg hiába kérte ez idő alatt óvadék fejében szabadon bocsátását, és annak elmaradása után megszervezte szökését.
- ² **nem lesz érdektelen ez a beszély** – *A segéd-mérmők* (Ko 1864. II. 1–2. sz. júl. 3. 12–15., júl. 10. 37–40.)
- ³ **Mrs. Archie** – Ez a fordítás is hamarosan megjelent (Ko 1864. I. 20–21. sz. máj. 15. 469–473., máj. 22. 493–498.). Az eredeti a Cornhill Magazine 1863. augusztusi számában, a szerző kiírása nélkül jelent meg (180–195). Vö. **1732.**
- ⁴ **sziveskedjék az én költségemen leküldeni** – AJ válasza a *Nyílt levelezés*-ben: „**PPP. KOLOZSVÁR.** E név rébusz egy kis latinsággal megfejthető. Dehogy küldjük mi vissza *Mress Archiet.*” (Ko 1864. I. 11. sz. márc. 13. 264.; *AJÖM* XII. 247., 571.)
- ⁵ **A közelebbi „Koszoru”-ban hozzám intézet [!] nyílt levélre** – „**Kolozsvár.-r.** Nem haltunk mi meg, csak aluszunk, de már nem soká. Folytassa, kérjük, becses működését javunkra.” (Ko 1864. I. 9. sz. febr. 28. 216.; *AJÖM* XII. 246., 570.)
- ⁶ **„Serkenj fel már ember mély álmodból!”** – „Serkenj fel! Miért alszol, Uram? Ébredj föl, ne taszíts el végképp!” (Zsolt 44:24.)
- ⁷ **egy nyaláb apróság van készülöben** – Nagy Péter számos mesefordítása jelent meg 1864 második felében a Ko *Elegyes tárczacikkek* rovatában: egy

keleti népmese *A három ostoba* címen (1864. II. 9. sz. aug. 28. 209–211.), Andersen nyomán a *Nagymama* (1864. II. 10. szept. 4. 234.) és szamojéd népmesék (1864. II. 18., 20., 21. sz. okt. 30. 424–426., nov. 13. 471–472., nov. 20. 496–498.). Az *AJÖM* XII. szerint ezek az „apróságok” még az első félévben megjelentek: ha ez igaz, akkor feltehetőleg angol tárgyú és angolról fordított szövegekről lehet szó, melyek ezúttal név és jel nélkül jöhettek ki.

1781. Medgyes Lajos – Arany Jánosnak (1864. március eleje)

K: elveszett. Utalás a levélre: AJ szerkesztői üzenete: „**M. L. urnak Deézs.** Vettük a levelet és küldeményt. Az utóbbi, úgy látszik, *könyvszerűleg* indul, s ilyformában a Koszorú alig használhatja. A költemények is itt vannak, de nem azért »nem használhatók« mert »hangjok nem talál a korral, mely más fogalmakat[,] más érzelmeket nevelt« hanem azért, mert nagyon is meghallanák ott, a hol nem kell. Szives üdvözet!” (Ko 1864. I. 11. sz.; 1864. márc. 13. 264.; *AJÖM* XII. 246–247., 571.)

¹ **hosszabb tanulmányt** – Ez nem jelent meg a Ko-ban (vö. **1788.**, **1882.**).

² **költeményeket** – Ezek közül a *Hymnus* című hamarosan megjelent (Ko 1864. I. 14. sz. ápr. 3. 317.), ami AJ nem csekély bátorságára vall.

1782. Arany János – Radnótfáy Nagy Sámuelnek (1864. március 7.)

K: OSzK Kt Levelestár. Fehér, (koronás, két oldalán oroszlánnal és unikornissal) nyomatos, **ARANY JÁNOS.** vízjelű fol. 30,1×23,5 cm. 1. levél, 2. üres. Címzés nincs. A 2. lap tetején: **306/1863/4.**

M: *AJLev* 555.

¹ **a nemzeti színházi drámbíráló tagságot elvállaltam** – AJ megkereséséről l. az **1642.** és **1709.** sz. levelet.

1783. Theodor Opitz – Arany Jánosnak (1864. március eleje)

K: elveszett. – Utalás a levélre: AJ szerkesztői üzenete: „**O. Th. urnak, Zürich.** Reméljük azóta vette a Koszorú számait. Az ismertetés bizony még eddig elmaradt, nem akadván rá alkalmas egyén. Üdvözetünk az új pályán.” (Ko 1864. I. 11. sz. márc. 13. 264.; *AJÖM* XII. 247., 571.)

¹ **ki fogja ismertetni Petőfi költeményeinek német fordításban általa megjelentetett első kötetét** – AJ a *Ko Vegyes rovatában* számolt be a fordítás megjelenéséről: *Alexander Petőfi's lyrische Gedichte*, és tüzetesebb ismertetést ígért (Ko 1863. II. 19. sz. nov. 8. 455., *AJÖM* XII. 127., 443.). Vö. az **1678.** sz. levéllel.

² **Beszámol költözéséről és új munkájáról** – Vö. az **1604.** jegyzetével. Míg Opitz korábban Plessből írta leveleit (**1678.** és **1726.**), most a lengyel felkelés megtorlása elől menekülve Zürichbe emigrált.

1784. Csermelyi (De Rivo) Sándor – Arany Jánosnak (1864. március első fele)
K: elveszett. – Utalás a levélre: AJ szerkesztői üzenete: „**Cs. S. urnak Peél.** Sajnáljuk a dolgot, csak az vigasztal, hogy a búcsú, mint látjuk, versben történt. Talán mi nem folytunk be e határozatra? Minden esetre újabb rendelkezésig félretesszük.” (Ko 1864. I. 12. sz. márc. 20. 288.)

1864 során több levél is érkezett AJ-hoz, amelyekre „**Cs. S. Peél.**” címmel válaszolt. Ezeket az *AJÖM* XII. két kivétellel nem vette fel, de azokat Csermelyihez szólnak tekintti. Az ősei révén olasz származású Csermelyi az 1860-as években hg. Batthyány Fülöp szolgálatában állt, gyakran járt Bécsben. A Batthyányiaknak volt birtokuk Fejér megyében is. Bár Németh G. Béla szerint Pél Arad megyében található (*Uo.* 561., 578.), Fényes Elek leírása még négy Pél nevű települést említ Bars és Békés megyében (Fényes 1851. II. 215.), továbbá Csánki Dezső Fejérben is szól egy Pél nevű helyről (Csánki 1897. 342.), ahol ráadásul a Batthyányiaknak is voltak birtokaik (*Uo.* 361.). Ezek alapján és a szerkesztői üzenetek kihámozható összefüggései szerint Csermelyi Sándort lehet sejtenuünk a „**Cs. S. Pél**” címzettjeként (a Pél település helye továbbra is bizonytalan marad).

¹ **talán érzelmi kapcsolatot lezáró – búcsúról** – Csermelyinek *Egy főrangú hölgyhez* c. költeménye jelent meg ez év tavaszán a Ko-ban, ami erre utal (1864. I. 20. sz. máj. 15. 469.).

1785. Radnótfáy Nagy Sámuel – Arany Jánosnak (1864. március 12.)
K: MTAK Kt K 513/436. 2 fehér fol. 34,3×21 cm. 1. levél, 2–4. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 603.)
M: kiadatlan

Válasz AJ 1864. márc. 7-i levelére (**1782.**)

¹ **A nemzeti színház Intendánsától** – A kormányzat a Nemzeti Színház felügyeletére annak korábbi igazgatóját, Radnótfáyt nevezte ki; a tisztelet 1862–1869 között töltötte be.

1786. Tompa Mihály – Arany Jánosnak (1864. március 12.)
K: MTAK Kt K 513/1039. 2 fehér fol. 34,3 21,1 cm. 1–3. levél, 4. címzés:

Arany Jánosnak.

Pesten.

**üllői ut s 3 pipa utca sar-
kán, 11^{ik} szám.**

A 4. lapon három postai bélyegző: kettő **PUTNOK 13/3** és egy **PESTH Abends 14/3** feliratú; két piros 5 krajcáros bélyeg; kivágott pecsét helye. Az 1. lap tetején a bal sarokban Arany László írása ceruzával: **A febr 28-i ny.[ilt] l[evelezés]-re**, a jobb sarokban kék ceruzával: **mart. 864**, közé ceruzával besúrvva: **13**. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 663.)

M: AJLI II. 238–241. (kis kihagyással)

¹ **B. az O.!** – Ezt a megszólítást Arany László kiadása sem tudta megfejteni.

² **admonitiot** – figyelmeztetést, emlékeztetést (lat.)

³ **azt maga se hiszi, a ki kérdi** – A Ko Nyílt levelezés rovatában rövid üzenet ment Hanvára: „Régecskén küldtünk egy hosszú levelet. Azóta semmi hir. Nem kellett volna küldenünk!..” (Ko 1864. I. 9. sz. febr. 29. 216.; *AJÖM* XII. 380., 570.)

⁴ **tán az asszony küldeménye is elveszett** – AJ ugyanott válaszolt: „**Hanvára**. A mostani levél szerencsésen idejutott, közelebb válasz megy. Sajnos, hogy az előbbieket elveszték. Egyiket sem kaptuk – és valóban komoly volt nálunk az aggodalom.” (Ko 1864. I. 12. márc. 20. 288.)

⁵ **tíl-túl** – tél-túl, tessék-lássék

⁶ **aequinoctialis idő** – napéjegyenlőség (lat.)

⁷ **ars poëticat** – Ez a *Vojtina ars poëtikájára* vonatkozik.

⁸ **Tóth Endrén jót nevettem** – Tompa a Kisfaludy Társaság verspályázatán történetekre utal: I. Tóth Endre és AJ ekkori levélváltását. (**1768., 1773., 1775., 1777.**)

⁹ **miskolczi Catilinát** – Catilina (Kr. e. 108–62) patrícius családból származó római politikus, aki államcsíny révén szerette volna átvenni Rómában a hatalmat. Terve kitudódott (amelyben komoly szerepe volt Cicero beszédeinek) és kivégezték. Tompa utalása a Ko egyik, Lévyayhoz szóló, rövid tréfás üzenetére vonatkozik a *Nyílt levelezés*ből: „Quosque tandem?” (1864. I. 9. sz. febr. 29. 216.; *AJÖM* XII. 246., 569.), ami Cicero Catilina ellen mondott első beszédének szállóigévé lett kezdő mondatát idézi: „Quo usque tandem abutere, Catilina, patientia nostra?”, azaz: „Meddig élsz még vissza Catilina a mi türelmünkkel?”

¹⁰ **nyári Gömörbe jövetelt** – Erre – AJ tervezgetése ellenére (1863. dec. 13., **1749.**) – nem került sor.

¹¹ **Lázár is felveszi nyoszolyáját** – A bibliai Lázár Jézus környezetébe tartozott és nővéreivel gyakran látták vendégül. Lázár halálát követően Jézus harmadnapra feltámasztotta, ezzel is igazolandó isteni küldetését. Tompa itt két tör-

ténetet egyesít: a gutaütött meggyógyítását (Mt 9., Mk 2., Lk 5., Jn 5.) és Lázár feltámasztását (Jn 11.).

1787. Madách Imre – Arany Jánosnak (1864. március 14.)

K: MTAK Kt K 513/380. Fehér fol. 21,9×14,1 cm. 1–2. levél. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 601.)

M: *AJLI* II. 407–408.; *MIÖL* II. **200.** 184–186.; *MIÖM* II. **8.** 874–875.

¹ **székfoglalóm** – Madách 1864. ápr. 18-án *A nőről, különösen aestheticai szempontból* c. értekezésének felolvasásával foglalta el akadémiai székét (Ko 1864. II. 1–3. sz. júl. 3. 1–4., júl. 10. 25–28., júl. 17. 49–53.).

² **a' Koszorú számára küldök három verset** – A Ko-ban ezután Madáchnak három lírai költeménye jelent meg: a *Borbálához* (1864. I. 15. sz. ápr. 10. 341.), a *Két kérő* (1864. II. 10. sz. szept. 4. 219–220.) és halála (1864. okt. 5.) után az *Őszi érzés* (1864. II. 16. sz. okt. 16. 372.). AJ a *Tündéralom* c. drámai költeményéből közölt még részletet (1864. II. 6. sz. aug. 7., 123–125.) és A *Kolozsiak* c. elbeszélést (1864. II. 12–13. sz. szept. 18. 268–275., szept. 25. 292–300.).

³ **egy egy jelent meg lapodban** – Ez feltehetőleg *A könyvek* [!] (1863. II. 12. sz. szept. 20. 268.) és *A rab család* (1863. II. 15. sz. okt. 11. 340–341.) volt.

⁴ **csak ezt akartam tőled kérni** – AJ a *Nyílt levelezés*ben válaszolt: „E perczben kapom. Válasz reá, mihelyt lehet. Addig is ennyit: a *próza* még nem volt kezemnél: a versekből három, és kettőt kiadtam. Mi a többit illeti: erről levélben, vagy még jobb lenne, e szép tavaszi napok folytán – személyesen. Szives üdvözlés.” (Ko 1864. I. 12. sz. márc. 20. 288.)

1788. Medgyes Lajos – Arany Jánosnak (1864. március közepe)

K: elveszett. Utalás a levélre: AJ szerkesztői üzenete: „**M. L. Deés.** Vettük köszönettel. A cikk folytatását elvárjuk.” (Ko 1864. I. 13. sz. márc. 27. 312.; *AJÖM* XII. 401., 573.)

¹ **egyéb művekkel együtt** – Nem tudni, hogy AJ mit nyugtázott üzenetével, mert Medgyes költeménye csak fél év múlva, 1864. nov. közepén jelent meg. Esetleg aláíratlan cikkek jöhettek tőle a tárcában.

² **a Koszorúba szánt cikk folytatását ígéri vagy küldi** – Ez nem jelent meg a Ko-ban. A teljes anyag 1864. ápr. végén vagy máj. elején érkezett meg, amelyet AJ újabb szerkesztői üzenete nyugtázott: „**Deés.** A kézirat megérkezett, de még nem volt időnk végezni vele. Ezt csak megnyugtatósul.” (Ko 1864. I. 19. sz. máj. 8. 456.; *AJÖM* XII. 252., 576.). Vö. **1781., 1882.**

1789. Tóth Endre – Arany Jánosnak (1864. március 17.)

K: MTAK Kt K 513/1215. 2 fehér, a bal felső sarkában koronás címerrel nyomatos fol. 22,2×14,2 cm. 1–2. levél, 3–4. üres. Címzés nincs. A dátum mellett: Arany János írásával, kék ceruzával: **Nyl. 24/III 64.** Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 667.)

M: kiadatlan

¹ „**letésem a lantot**” – AJ elégico-ódájának címe és kezdete

² **egy ide mellékelt versféle** – A *Két fogoly* c. ballada, amelyet AJ csak 1865-ben, a nyugalmasabb, már kiegyezést kereső politikai hangulat első heteiben közöl (Ko 1865. 19. sz. máj. 7. 435–436.).

³ **A kormány a legszegényebb gazdáknak is oly szűken kölcsönze e méregdrága magból** – Az 1863-ik évi súlyos aszály és a nyomában járó ínség kezelésére 1863. júl. 31-én Ferenc József határozata szerint az államkincstárból 2 millió forintot különítettek el a szegényebb birtokosok számára (vetőmag és igavonó marhák beszerzésére).

⁴ **az utolsó sorban, a Rákóczi néven** – AJ válasza ezúttal is a *Nyilt levelezés*-ben érkezett: „Az ominosus névtől van okunk félni.” (Ko 1864. I. 13. sz. márc. 27. 312.; *AJÖM* XII. 248. 573.) A vers végül Rákóczi névvel jelent meg.

⁵ **Szalay épen Rákóci írja** – Ekkor jelent meg a *II. Rákóczy Ferenc bűjdosásának* I. kötete (folytatását Szalay már nem tudta befejezni).

⁶ **ama költői beszélyemet** – Ez *A férj* c. mű; mutatványát a **1748.** levelében küldte meg (Ko 1863. II. 26. sz. dec. 27. 605–607.).

⁷ **ha Gyulai az „albumot” ismét adja** – A Gyulai szerkesztette *Részvét könyvének* (1863) nem volt folytatása.

⁸ **valahogy kiadni** – AJ a fentebb idézett *Nyilt levelezés* elején reagál rá: „Az elolvasást szívesen. A kiadás: ott már két emberen áll a vásár.” (Ko 1864. I. 13. sz. márc. 27. 312.; *AJÖM* XII. 248., 573.)

⁹ **kitűnő költői beszélyt adott be a K.[isfaludy] társaságnak, talán, Ormódi** – Az 1864. febr. 25-i ülésen Kövesdy Ádám *Apa és fiú* c. regénye és a *Zsidók és szamaritánok* c. drámai hősköltemény került szóba (az utóbbi szerzője ekkor még ismeretlen volt). Ormódi Bertalan kiadásra beküldött művét a társasági bírálók (Salamon, majd később Gyulai) nem javasolták támogatásra, így az majd 1866-ban, Ormódi verseskötetében jelent meg *Szülamith* címmel. (Zsoldos 1970. 355.)

1790. Arany János – Nagy Péternek (1864. március 18.)

K: MTAK Kt K 513/1345. 2 fehér, (koronás, két oldalán oroszlánál és unikor-nissal) nyomatos, **ARANY JÁNOS.** vízjelű fol. 23,5×15 cm. 1. levél, 2–4. üres. Címzés nincs.

A levél 1939-ig magántulajdonban volt, Szabó Péterné ekkor ajándékozta az Akadémia könyvtárának.

M: Szabó 1911. 61–62.

Válasz Nagy Péter 1864. márc. 2-án kelt levelére (**1780.**)

¹ **Késő vagyok, mint a halál** – a szólás jelentése: lassú. Margalitsnál hasonló értelemben: „Jó volna halálnak, mivel későn érkezik”, „A ki későn jár, jó volna halálnak”. (Margalits 1896. 301., 302.)

² **eddig megjelent dolgozatokért** – *A tanár kalandja* (Ko 1863. II. 3. sz. júl. 19. 62–65.), *Livius elveszett könyvei* (Ko 1863. II. 12–14. sz. szept. 20., 27., okt. 4.), *Az óhitű szakácsné, Falsen János, Homburg* (ezek megjelenését l. az **1732.** sz. lev. jegyzeténél)

³ **Sapiehát** – Nagy Péter elbeszélése 1864 nyarán jelent meg *A segéd-mérnök* címmel (l. még az **1732.** sz. levél jegyzetét).

⁴ **a galicziai állapot és szentszövetség hírével szembe** – AJ az 1863-ban lejátszódott lengyel felkelésre utal, amelynek során ismét működött az orosz–osztrák–porosz szolidaritás a függetlenségükért küzdő lengyelekkel és az európai közvélemény követeléseivel szemben.

⁵ **egy vers miatt csak minapában volt bajom, úgyhogy a kész lapot nagy költséggel újra kellett nyomatnom** – Tudomásunk szerint erről nem maradt fenn dokumentum.

⁶ **Archiet még nem olvastam** – Nagy Péter ezt az 1864. márc. 2-i levelével küldte (**1780.**).

1791. Lévay József – Arany Jánosnak (1864. március 21.)

K: elveszett. – Utalás a levélre: Lévay 1864. szept. 23-i levele: „Dobozy Dániel nálam már egyszer be van írva 1864re s el is küldtem hozzád ez évi marc 21én” és AJ szerkesztői üzenete: „**L. J. Miskolcz** Pénzt, levelet megkaptunk. Az 1. füzetbe két okból nem jöhetett. Először, mert ez *alkalmi* füzet s alkalmi darab kellett belé. Másodsor – ott van a Vegyes közt. Az 1. félévi 11 számból van, s megy. IV. Henrik nincs itt, még utána kell járni, van-e, s hol? L[aci?]ka nincs itthon, az öreg jár el benne.” (Ko 1864. I. 13. sz. márc. 27. 312.; *AJÓM* XII. 248., 572.).

¹ **a Kisfaludy Társaság pártolói éves díját küldi** – Ez Lévay szept. 23-i leveléből derül ki (**1859.**)

- ² **Titus Andronicus fordítása miért nem jelenhetett meg a Shakespeare-kiadás első kötetében** – AJ szerkesztői üzenete: „Az 1. füzetbe két okból nem jöhetett. Először, mert ez *alkalmi* füzet s alkalmi darab kellett belé. Másodszer – ott van a Vegyes közt.” (Ko 1864. I. 13. sz. márc. 27. 312). A Vegyes rovatban az áll, hogy Lévay fordítása „még bírálat alatt van, s a közelebbi füzetek egyikében fog megjelenni” (Uo. 311.). Ez a jegyzet egy korábbi hírt idéz: a Vegyes rovat a Kisfaludy Társaság üléséről beszámolva írja: „Az igazgató megbízott: eszközölje ki, hogy a magyar Shakespeare első kötete, ha csak lehetséges, Shakespeare születésének háromszázados évnapjára jelenjék meg.” (Ko 1864. II. 10. sz. márc. 6. 239.). Vö. **1645**.
- ³ **a Ko 1864-ben megjelent 11 számának postázását** – „Az 1. félévi 11 számból van, s megy.” (Uo.) Amint Lévay 1864. ápr. 2-án kelt leveléből kiderül, nem a megfelelő számot kérte: „Ez ide zárt Koszoru számot pedig tévedésből kértem Aranytól. A 2ik félévről való 10k számot kellett volna kérnem. Sziveskedjete az küldeni, ha lehet. Az nálam hiányzik.” (MTAK Kt K 513/329. sz.). Ennek a levélnek címzettje nem AJ, mint ahogy arra Németh G. Béla is rámutatott az *AJÖM* XII. kötetében (572.). De nem is Csengery, akinek üdvözlét küldte Lévay („Csengeryt szivesen köszöntöm. Várom küldeményét”), sem Salamon, akitől – élete végéig agglegény lévén – nem köszönhetett el úgy, hogy: „[f]eleséged kezét csókolom”. A baráti hangvétel, a szerkesztő AJ közvetlen környezetébe tartozást („[n]éhány apró versben küldöm ösztökéléstek eredményét. Siess átadni Jánosunknak, szives köszönetemmel együtt. Valami cikket egy pár nap mulva küldök neki”), a feleség üdvözlése Gyulai Pált valószínűsíti címzettnek (a *GyPLev* nem tud róla).

1792. Arany János – Tompa Mihálynak (1864. március 25.)

K: MTAK Kt K 513/1173. 2 fehér, a bal felső sarkában nyomatos fol. 23,7×15 cm. 1. levél, 2–3. üres, 4. lapon: **Tompa Mihálynak**. Címzés, boríték nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 666.)

Kézíratos másolat: MTAK Kt Ms 3/4. 165–167.

M: kiadatlan

Válasz Tompa 1864. márc. 12-i levelére (**1786**.)

¹ [**március 25.**] – 1864-ben Nagypéntek márc. 25-re esett.

² **Várom a correcturát** – a Ko következő számának korrektúráját

³ **megjelent két versedért** – *A hajó* (Ko 1864. I. 1. sz. jan. 3. 4.) és *Én!* (Ko 1864. I. 6. sz. febr. 7. 125.)

⁴ **ezt a kis könyvet** – Feltehetőleg a Shakespeare-kiadás első kötetét, Szász Károly *Othello*- és AJ *Szent Iván-éji álom*-fordításával.

⁵ **Aureusnak** – aureus: arany (lat.)

1793. Csermelyi (De Rivo) Sándor – Arany Jánosnak (1864. március vége)

K: elveszett. – Utalás a levélre: AJ szerkesztői üzenete: „**Cs. S. Peél.** Kaptuk a levelet. Ugy teszünk. A 'magán alkalom' fölférne, de nem akarunk visszaélni a szíveséssel.” (Ko 1864. I. 14. sz. ápr. 3. 336.)

¹ **(vers)küldeményéről rendelkezik– Egy főrangú hölgyhez** (Ko 1864. I. 20. sz. máj. 15. 469.). Vö. **1784.**

1794. Szabó Sámuel – Arany Jánosnak (1864. március 26.)

K: MTAK Kt K 513/479. 2 fehér fol. 20,9×13 cm. 1–2. levél, 3–4. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 604.)

M: kiadatlan

¹ **Idezárva néhány költeményét gyűjteményemből válogatva** – Közülük nem jelent meg egy sem a Ko hasábjain.

² **az Erdélyi-féléé** – Erdélyi János: *Magyar népköltési gyűjtemény I–III.* (1846–1848)

³ **Dósa Elek** – l. az **1754.** sz. levél jegyzeténél

⁴ **Merényi dunamelléki sületlenségeit** – Merényi László: *Dunamelléki eredeti népmesék I–II.* (1863.) Vö. az **1690.** sz. levéllel és jegyzetével.

⁵ **Igen szeliden volt ez a Koszorúban ismertette** – Ez -y-i. szignóval jelent meg a Ko-ban (1864. I. 9. sz. febr. 28. 209–211.).

1795. Győry Vilmos – Arany Jánosnak (1864. április 3.)

K: MTAK Kt K 513/119. 2 csontszínű fol. 23,1×14,4 cm. 1–2. levél, 3–4. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 595.). Az 1. lap tetején AJ írásával, kék ceruzával: **nyl.7/IV 64.**

M: kiadatlan

¹ **a Novella, melyet én becsületszavammal ígértem** – A levél, amelyben ez az ígéret elhangzott, elveszett (**1750.**); Győry 1864. júl. 9-én küldi a novellát. (**1821.**)

² **A Koszorúnál fel sem tűn e csekélység** – AJ a *Nyílt levelezésben* így válaszol: „**Gy. V. Orosháza.** Nem vagyunk bizony mi oly *felette* bővében a jónak, s ha jó, csak minél elébb! Egyébaránt szíves üdvözlötünk.” (Ko 1864. I. 15. sz. ápr. 10. 360.; *AJÖM* XII. 249., 574.)

³ **melyet Tekintetes Úr tőlem még a Figyelőben elfogadni sziveskedett** – Ez a *Csak az első szerelem boldogít* c. elbeszélés, amely nyolc részen át jelent meg (SzF 1861–1862. I. 16–23. sz. 1862. febr. 20.– ápr. 10.).

⁴ **még e hóban bizonyosan** – A *Mindennapi családások* csak összesen látott napvilágot (Ko 1864. II. 14–20. sz.; 1864. okt. 2. 316–323., okt. 9. 340–347.,

okt. 16. 365–372., okt. 23. 389–396., okt. 30. 413–420., nov. 6. 438–445.,
nov. 13. 461–467.)

1796. Tóth Endre – Arany Jánosnak (1864. április 5.)

K: MTAK Kt K 513/1216. 2 csontszínű, nyomatos fol. 22,4×14,2 cm. 1–2. levél, 3–4. üres (4. lapon tint.). Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 667.)

M: kiadatlan

¹ **oly szives könnyűséggel ajánlád oda kérésemnek készségedet** – Tóth Endre AJ-tól *A férj* c. elbeszélésének olvasását és kiadásában való segítséget kérte, amire ő a *Nyílt levelezés*ben válaszolt: „Az elolvasást szívesen. A kiadás: ott már két emberen áll a vásár.” (Ko 1864. I. 13. sz. márc. 27. 312.; *AJÖM* XII. 250., 574.). Vö. **1773.**

² **nem lehet közölni a „Két fogolyt”** – A bécsújhelyi börtönéből felesége segítségével megszökö Rákóczi Ferenc története 1865 tavaszán jelent meg (Ko 1865. 19. sz. máj. 7. 435–436.), vö. **1959.**

³ **ide csatolok egy középkori románcot** – *Marie de Ventadour* (Ko 1864. I. 17. sz. ápr. 24. 388–390.)

⁴ **Teli vagyok – nem dallal** – „Tele vagyok, dallal vagyok tele”: AJ *Vojtina Ars poétikájának* kezdősora; egyúttal ironikus utalás Tóth Kálmánra, az Arany-vers apropójául szolgáló *Teli vagyok dallal...* c. vers szerzőjére.

⁵ **ímé a delinquenst** – delinquens: vétkes (lat.). *A férj* c. költői beszélyről lehet szó. AJ a *Nyílt levelezés*ben tudósított érkezéséről: „Megérkezett. Szívesen szakasztunk rá időt, mihelyt lehetséges.” (Ko 1864. I. 16. sz. ápr. 17. 384.; *AJÖM* XII. 250., 574.)

1797. Tompa Mihály – Arany Jánosnak (1864. április 6.)

K: MTAK Kt K 513/1040. Világoskék, bal felső sarkában címer-nyomatos fol. 22,3×14,7 cm. 1–2. levél. Címzés nincs. Az 1. lap jobb felső sarkában Arany László írásával ceruzával: **1864 ápril 6.** Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 663.)

M: kiadatlan

Válasz AJ 1864. márc. 25-i levelére (**1792.**)

¹ **Vettük a könyvet is a pénzt is** – Tompa AJ aggodalmas nyílt levelére válaszol: „**T. M. – Hanva.** Megérkezett a kis csomag?” (Ko 1864. I. 14. sz. ápr. 3. 336.; *AJÖM* XII. 249., 573.)

² **A pompás könyvet igen szépen köszönjük** – Feltehetőleg a Shakespeare-kiadás első kötetét (Szász Károly *Othello-* és AJ *A Szent Iván-éji álom-*fordításával).

- ³ **Saturnusra** – Szaturnusz: a földművelés ősi, római istene; később a görög Kronosszal azonosították, aki abbéli félelmében, hogy saját gyermekei letisztítják a trónról, felfalta őket.
- ⁴ **Onán** – Bibliai személy (I Mózes 38:4–10.); Júda másodszülött fia, aki bátyja, Hér halála után feleségül kellett vennie annak özvegyét, Thámárt. Tudván, hogy születendő gyermeke nem az övé lesz, mindig megszakította az aszszonnyal való hálást. Bűnéért az Úr megölte.
- ⁵ **Nem magyarázta-e meg Jókai érthetően: mi az a muszáj** – „A »kell« nem olyan nagy úr. Ezzel lehet még beszélni; ennek még lehet ellenvetéseket tenni: hátha *nem kell?* hátha *nem nagyon kell?* hátha csak *kellene?* hátha csak úgy kell, *ha lehet?* – de a rettenetes »muszáj« előtt elenyészik minden emberi kifogás: ez előtt nincs alku, nincs lehetetlenség; ezzel nem lehet feleselni, ezt nem lehet elodábobozni, ez nem kapacitálható, ezt nem szabad megvárakoztatni: ami »muszáj« – az »*muszáj!*» Jókai Mór: *Politikai divatok* (1862). A „*muszáj*” c. fejezet.
- ⁶ **Leveleink Pestre jutásáról tudósíts a lapban** – „**Hanvára.** Megérkezett ’örömemre’.” (Ko 1864. I. 17. sz. ápr. 24. 384.; *AJÖM* XII. 250., 574.)

1798. Marikovszky Gábor – Arany Jánosnak (1864. április első fele)

K: elveszett. – Utalás a levélre: AJ szerkesztői üzenete: „**M. G. Kúnszentmiklós. Szívesen. Csakhogy nem esik hamar.**” (Ko 1864. I. 17. sz. ápr. 24. 408.; az *AJÖM* XII. nem vette fel.)

¹ **pénzt kaphatott vagy segélyre javasolták** – Korábbi levelében ezért fordult kéréssel AJ-hoz (1606.).

1799. Lévay József – Arany Jánosnak (1864. április közepe)

K: elveszett. – Utalás a levélre: AJ szerkesztői üzenete: „**L. J. Miskolcz.** A küldemény itt van, köszönjük. A többire más alkalommal.” (Ko 1864. I. 17. sz. ápr. 24. 408.; *AJÖM* XII. 250., 575.) – Lévay 1864. ápr. 2-i, Gyulainak küldött levelében ígért tanulmányt (vö. 1791. jegyzetével).

¹ **valószínűleg az Irodalmi lelkiismeret című tanulmány volt** – Ez főcikként jelent meg a Ko-ban (1864. I. 21–22. sz. máj. 22. 481–483., máj. 29. 505–507.). Az *AJÖM* XII. ezt azonosítja (575.).

² **esetleg recenzió lehetett Thaly Kálmán Régi magyar vitézi énekek és elegyes dalok című munkájáról** – Ez talán feloldaná azt az időzavart, amelyet a nyáron küldött Lévay-levelek okoznak: akkorra nehezen fér be a bírálat elkészítése. Thaly munkája már februártól szerepelt az *Uj könyvek* rovatában (bár nehezen hihető, hogy AJ Lévay ismertetését több mint három hónapig mellőzte volna).

1800. Szász Károly – Arany Jánosnak (1864. április 26.)

K: MTAK Kt K 513/553. Fehér fol. 21,5×14,5 cm., 1–2. levél. Címzés nincs. Az 1. lap tetején Arany László írásával ceruzával: **64 april 26.** Az 1. lap alján AJ írásával, tollal: <Szaba> „Sz.[abad] Szállásra. Vettük, és a közelebbi számban (bár ott egy más, rég itt heverő cikket is jó alkalom van megkezdeni) adni fogjuk, de jegyzet nélkül, mert a démenti amolyan párisi viszonyok miatt jött közbe, s mi sem merünk e fészekbe nyúlni. Hisz az végre mindegy is. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 606.)

M: kiadatlan

¹ **a színházi Sh[akespeare]-ünnep** – Shakespeare születésének 300. évfordulójáról egész Európában, így Magyarországon is megemlékeztek. 1864. ápr. 23-24-25-én a Nemzeti Színházban bemutatták *A Szent Iván-éji álmod*, AJ fordításában. A Kisfaludy Társaság megkezdte a Shakespeare-kiadást (az első kötet a Shakespeare-ünnepre jelent meg); a különböző szépirodalmi lapok pedig Shakespeare-különszámokat jelentettek meg (ebből a Ko is kivette a részét). *A Szent Iván-éji álmod* bemutatójához kapcsolódóan írta Egressy Gábor Szász Károlynak (1864. ápr. 23. után): „a túlbuzgóság nervózusokká tett bennünket, előadókat, s egyik hiba a másikat érte, szörnyű dúlást vittünk véghez a szövegben, a mi barátunkat, a fordítót, a ki jelen volt, desperátussá tehetett. Azóta még nem találkoztam vele, de bizonyos vagyok benne, hogy kedélye ettől a kellemetlen hatástól egy hónapig sem fog megszabadulni.” (Bayer 1909. II. 100.)

² „**res gerendae**” – elviselendő dolgok (lat.)

³ **nervusa** – idegessége (lat.)

⁴ **csak egyet küldök** – A Magyar Képzőművészeti Társulat Shakespeare-megemlékezésére készült, és Egressy Gábor szavalta Szász *Shakespeare-ódáját* (Ko 1864. I. 19. sz. máj. 8. 436–437.).

⁵ **Igen leköteleznél, ha a vers alá egy csillagot tennél** – A kért szerkesztői megjegyzés elmaradt, amiről AJ a *Nyílt postában* küldött értesítést: „**Sz. K.** Vettük s közöljük, de jegyzést *nem lehet* alája tenni.” (Ko 1864. I. 18. sz. máj. 1. 432.) – Németh G. Béla szerint AJ nem akarta e jegyzéssel megsérteni Keleti Gusztávot, aki szintén a Ko dolgozótársa volt (*AJÖM* XII. 575–576.).

⁶ **démentíje** – démenti: cáfolat (fr.)

⁷ **Két hó óta takargatok egy költeményt** – Szász Károly Firdauszi *Sahnáméjából* olvasott fel részeket a Kisfaludy Társaság 1864. máj. 25-i gyűlésén (vö. az **1779.** sz. levél jegyzetével).

⁸ **Dalma (kisasszony?)** – Dalma álnév alatt Lengyel Dánielné Schisszel Jozefa (Arany Juliska barátnéja és levelezőtársa) publikált, aki szépirodalmi lapokba

írt költeményeket, elbeszéléseket és útirajzokat; a Ko-ban *Ne szakaszd...* kezdetű verse jelent meg (1864. I. 17. sz. ápr. 24. 396.).

⁹ **egy kis francia versből** – ismeretlen

¹⁰ **a megjelent Sh.[akespeare] I. ből** – A kötet Szász Károly *Othello*- és *AJ A Szent Iván-éji álm*-fordítását tartalmazza.

¹¹ **Bélának** – Szász Bélának, Szász Károly öccsének, aki ekkor Pesten tanult

¹² **„tán meghalt?”** – Talán utalás Petőfi *Levél Arany Jánoshoz* c. verses levelére: „Meghaltál-e? vagy a kezdetet görcs bántja, imádott / Jankóm [...]?”

1801. Tomor Ferenc – Arany Jánosnak (1864. április-május fordulóján)

K: elveszett. – Utalás a levélre: AJ szerkesztői üzenete: „**Ungvárra**. Vettük a levelet. Az a nyílt levél régi kéziratból került oda. A bírálók neveit szokás elhallgatni, nem kivételesen történt. W-[allen]steint azért jó volna nem sokára felküldeni, mert rákerülhet a kiadás, ha az új folyam jól üt ki.” (Ko 1864. I. 19. sz. máj. 8. 456.; *AJÖM* XII. 252., 576.)

Tomor Ferenc (1827–1902): 1861-től az ungvári gimnázium, 1863-tól a budai főreáliskola tanára.

¹ **A két héttel korábbi nyílt levél** – „**Tell Vilmos** már rég a színháznál van. A mutatónyának nem birtunk még helyet szorítani.” (Ko 1864. I. 17. sz. ápr. 24. 408.; *AJÖM* XII. 252., 575.) – Németh G. Béla Tomor Ferencsel hozza kapcsolatba az üzenetet; bár AJ szavai („Az a nyílt levél régi kéziratból került oda”) nem ezt erősítik meg. (Tomor *Tell Vilmos*-fordítása 1869-ben jelent meg.)

² **Schiller *Wallenstein*-jének általa készített fordítását** – Tomor komolyan dolgozott rajta – a Kisfaludy Társaság 1864. febr. 6-i nagygyűlésén elhangzott titkári beszéd is megemlíti (Ko 1864. I. 7. sz. febr. 14. 162.) –, de a fordítás csak 1888-ban jelent (*AJÖM* XII. 576.).

1802. Szász Károly – Arany Jánosnak (1864. május 9.)

K: MTAK Kt K 513/554. 2 csontszíni fol. 22×14 cm. 1–2. levél, 3–4. üres. Az 1. lap tetején AJ írásával, kék ceruzával: **Kisf. társ. és Koszoru**, ceruzával: **64 maj 9**. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 606.)

M: kiadatlan

¹ **„Sh[akespeare] némely műveiről” irt cikksorozat** – Szász Károly kétrészes tanulmánya *Shakespeare némely műveiről* címen jelent meg. (Ko 1864. I. 19–20. sz. máj. 8. 433–436., máj. 15. 457–461.)

² **a II cikket ne közöld most** – AJ ezt nem közölte (később sem jelent meg a Ko-ban). Vö. saját, 1862. ápr. 23-án befejezett munkájával: *Jegyzetek Ács Zsigmond „Velencei kalmár”-jára. A. J.* (*AJÖM* XIII. 343–363.)

- ³ **Gy.[ulai] irván felőle** – Ez a kritika a Nemzeti Színház előadása alapján született (Ko 1864. I. 18–19. és 21–22. sz. máj. 1. 427–429., máj. 8. 451–453., máj. 22. 500–502., máj. 29. 525–527.).
- ⁴ **A második kötetbe Julius Caesar s Téli rege van szánva** – A Szász Károly által javasolt csere nem történt meg, a II. kötet a Vörösmarty fordította *Julius Caesart* és az ő *Téli regéjét* tartalmazza. Az *Antonius és Kleopatra* és a *Szeget szeggel* (ford. Greguss Ágost) a VI. kötetben jelent meg (1866).
- ⁵ **kötelezném magam hogy Juniusi gyűlésre beadom** – Szász Károly *Antonius és Kleopatra* fordítását a Nemzeti Színház már 1858. jan. 2-án bemutatta (Bayer 1909. II. 80.). 1865. júl. 26-án benyújtott átdolgozott fordítását a nov. 29-i jegyzőkönyv szerint Szigligeti Ede és Pákh Albert kiadásra javasolta (uo. 86–88.).
- ⁶ **A majusi gyűlésre benyújtom Macbethet** – Az 1864. máj. 25-i társasági ülés jegyzőkönyve szól róla: „A Szász Károly fordította 'Macbeth' bírálóiúl Arany János és Egressy Gábor neveztetnek ki.” A Kisfaludy Társaság szept. 28-i ülésén a *VIII. Henrikkel* együtt véglegesen elfogadta Szász fordítását. Vö. az **1860.** sz. levéllel. Megjelenése: III. kötet (1864) a *Velencei kalmárral* (ford. Ács Zsigmond) együtt. AJ bírálattörődékét I. *AJÖM* XIII. 396., Bayer 1909. I. 269–270.
- ⁷ **olvasni is fogok egy „Ráhel” című Ó (s nem új) Testamentomi tárgyú költeményt** – Az 1864. máj. 25-i ülés jegyzőkönyve szerint: „Szász Károly tag Firdusz [!] 'Sáhnámé' járól irt tanulmányából olvasott föl egyes részleteket s fordítási mutatványokat.” (KTJegyz) – Így tudósít a Ko is (1864. I. 22. sz. máj. 29. 527.).
- ⁸ **nem szükség ezt, mint az akadémiánál, előre bejelenteni** – Utalás Szász Károlynak az 1862. febr. 6-i felolvasás alkalmával való, Eötvössel történt nézeteltérésére, aki előzetesen kívánta látni a bemutatandó műveket (l. az **1387.** és **1570.** sz. leveleket és jegyzeteiket).

1803. Szemere Miklós – Arany Jánosnak (1864. május 11.)

K: MTAK Kt K 513/632. Fehér fol. 22,9×13,3 cm. 1–2. levél. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 608.)

Az 1. lapon AJ írásával, kék ceruzával: **Ny.I. 19/V 64.** AJ a *Nyilt levelezésben* válaszol: „**Lasztóczra.** Vettük, köszönettel.” (Ko 1864. I. 21. sz. máj. 22. 504.; *AJÖM* XII. 252., 576.)

M: kiadatlan

¹ **Mi chere Johannes** – Kedves Jánosom! (makaróni nyelven; benne hibás fr.)

² **Vadnayhoz is e postán megy pár vers** – Vadnay Károly a FL-nak volt egyik szerkesztője; Szemerének ekkor két verse jelent meg: *Avult csoha* (1864. 116. sz. máj. 22. 495.) és *Az egyetlen segély* (1864. 156. sz. júl. 11. 655.). A PN

Különfélék rovata Szemere három versének egyidejű megjelenését jelentette. (PN 1864. 117. sz. máj. 24.)

- ³ **hic habes újra versiculos duos** – itt van neked újra két versecske (ismét makaróni nyelven): ezek a *Túl a síron* (1864. I. 21. sz. máj. 22. 484.) és *A vén poéta* (1864. I. 6. sz. jún. 26. 605.) címűek lehetnek.
- ⁴ **hol a manóban vetted te azt a’ „Szömörét”** – Szömöre a *Buda halálában* a kádár (azaz főpohárnok):

Ekkor nyíta, félvén, Szömöre, közzéjük,
Tar homloka gyöngye aggodalom-bélyög

(X. ének, 398. sor)

- ⁵ **Szemere Pál** – Szemere Pál, a XVII. század közepén királyi táblai ülnök, akinek testvére Szemere Dora (Barkács Mihály felesége) volt.
- ⁶ **ha komolyan akar is, beszélni, nevetnek hallgatói** – Utalás az eposz X. fejezetében történetekre, amelyben Szömöre Buda követeként Eteléhez érkezik (405–428.).
- ⁷ **Regulyi** – Reguly Antal (1819–1858): nyelvész, néprajzkutató, utazó, 1843-tól az Akadémia levelező tagja. A magyarországi finnugrisztika egyik első képviselője: északi és keleti nyelvrokonaink körében kutatott, először járva a vogulok és osztjákok közt. Hazatértét követően a pesti egyetemi könyvtár első őrévé nevezték ki.
- ⁸ **verset kér Naptárába** – Ez feltehetőleg a Vadnay Károly és Szokoly Viktor által szerkesztett *Emich Gusztáv Nagy Képes Naptára 1865-re*, amely a *Kegyetlen szándék* c. Szemere-verset tartalmazza.
- ⁹ **hogy lapjába** – Balázs Sándor ekkor az OrszTükrének volt szerkesztője.

1804. Podmaniczky Frigyes – Arany Jánosnak (1864. május 14.)

K: MTAK Kt K 513/432/a. 2 csontszínű, nyomatos fol. 18,2×11,6 cm. 1. levél, 2–4. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 603.)

M: kiadatlan

- ¹ **Vagyok bátor e beszélyemet kegyelmedbe ajánlani** – Bár AJ azt írta a *Nyílt levelezésben*: „Köszönettel vettük. Reméljük, az *alternativa* esete nem fordul elő. Szíves tiszteletünket!” (Ko 1864. I. 21. sz. máj. 22.; *AJÖM* XII. 253., 576.), Podmaniczkytól csak az év vége felé jelent meg *A varázs-hegedű* (Ko 1864. II. 21–22. sz. nov. 20., 487–493., nov. 27. 510–517.). Németh G. Béla ennek alapján úgy véli, hogy AJ „a novellát úgy látszik, még sem fogadta el.” (*AJÖM* XII. 576.) AJ és Podmaniczky levélváltásai csak töredékeiben maradtak fenn, ezt igazolja egy másik, az év vége felé kelt szerkesztői üzenet, amelyről nehezen tudjuk eldönteni, vajon a májusban küldött szöveg sorsára vonatkozik-e, vagy egy újabb novellára (és akkor a májusi küldemény to-

vábbra is fiókban maradt): „**Aszód.** Sajnálók, ha a hallgatás által félreértést okoztunk volna. Közelebbi alkalommal reméljük mindent jóvá teszünk.” (Ko 1864. II. 15. sz. okt. 9.; *AJÖM* XII. 260., 583.) vö. **1953.**

1805. P. Szathmáry Károly – Arany Jánosnak (1864. május)

K: elveszett. – Utalás a levélre: AJ nyílt levele: „**P. Sz. K. Enyed.** El van igazítva: csak formalitás volt a felszólítás. A többire nézve is sietünk eleget tenni. Munka ha jó, szívesen láttatik.” (Ko 1864. I. 22. sz. máj. 29. 528.; *AJÖM* XII. 253., 576.) és Gulyás 1939. 380.

1806. Tóth Endre – Arany Jánosnak (1864. május 31.)

K: MTAK Kt K 513/1217. Csontszínű, **Éljen a haza** felirattal nyomatos fol. 23×14,6 cm. 1. levél, 2. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 667.)

M: kiadatlan

¹ **ama beszélykét átolvasd** – *A férj* c. verses elbeszélést, melyet 1864. ápr. 5-i levelével együtt küldött AJ-hoz (vö. **1796.**).

² **de motu proprio** – saját indíttatásból, saját ötleteim alapján (lat.)

³ **egy költeményt mellék [!] ide** – Ez *A múlt képe* c. költemény (amelyet Tóth Endre újra elküld 1864. jún. 16-i levelében (**1813.**)).

1807. Tompa Mihály – Arany Jánosnak (1864. június 4.)

K: MTAK Kt K 513/1041. 2 fehér fol. 24,7×19,8 cm. 1–3. levél, 4. címzés:

Arany Jánosnak.

Pesten

üllői út, 7^{ik} szám

A levél 1. lapján a jobb felső sarokban Arany László írásával, kék ceruzával: **Juni. 4. 864.** A 4. lapon AJ írásával, kék ceruzával **nyl. 9/VI 64.** Postai bélyegzők: **PUTNOK 5/6;**; a másik olvashatatlan; kék színű, 10 krajcáros bélyeg; kivágott piros pecsét helye. AJ nyílt levélben válaszolt: „**Hanvára.** Megjött és örültünk érkezten; valamint tartalmán részvételre komorodtunk. Mihelyt egy kis vasárnapi kedélyre teszünk szert, azonnal válaszok mennek. Juliusig váránk valamit.” (Ko 1864. I. 24. sz. jún. 12. 576.; *AJÖM* XII. 253., 577.) – Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 663.)

M: kiadatlan

¹ **providentiának** – gondviselésnek (lat.)

² **Mikloska** – Szemere Miklós

³ **glebához** – göröngyhöz, röghöz (lat.)

- ⁴ **fővárosi lapoktól** – A Fővárosi Lapok 1864. jan. 1-jével indult szépirodalmi napilap, melynek szerkesztője Tóth Kálmán és Vadnay Károly volt.
- ⁵ **hát Hanva mit vétett** – Tompa 1863 őszétől hívja Aranyékat Hanvára vagy Ajnácskőre (1718.), de ez az utazás elmaradt.
- ⁶ **Susa** – kis község Gömör megyében, ma a magyar–szlovák határ mellett Borsod-Abaúj-Zemplén megyében
- ⁷ **az új quartélyon?** – Aranyék az Üllői és Hárompipa utca sarkáról (Üllői út 11.) a szomszédba, az Üllői út 7. szám alá költöztek.

1808. Szász Károly – Arany Jánosnak (1864. június 7.)

K: MTAK Kt K 513/555. 2 fehér fol. 21,5×14,5 cm. 1–2. levél, 3–4. üres. Címzés nincs. Az 1. lap tetején AJ írásával, tintával: **Nyl. 9/VII [!] 64.** Ceruzával: **64 juni 7.** Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 606.)

M: kiadatlan

- ¹ **Igaz bizaz** – AJ egy azóta elveszett levélben vagy talán Szász Béla közvetítésével kérte Szász Károlytól a *Téli rege* kéziratát, mert neki kellett gondoskodnia arról, hogy „a Társaság által fordított Shakespeare darabok fordításkéziratai meglegyenek a Társaság könyvtárában” (*AJÖM XII. 577.*).
- ² **a Téli regét [...] beadtam** – A darab a II. kötetben jelent meg (1864) Vörösmarty *Julius Caesar*-fordításával együtt. A kiadással párhuzamosan történhetek a színházi bemutató előkészítésének munkálatai (1865. jan. 1.). Vö. Bayer 1909. II. 300., 303.
- ³ **ide melléklek egy kis levelkét a Titkárhoz, e tárgyban** – A Kisfaludy Társaság titkára Greguss Ágost volt. AJ a *Nyílt levelezés*ben válaszolt: „**Sz. K urnak. Sz. Sz.** Baj, baj. De talán megkapjuk a példányt: hanem azt szétvágják a nyomdában, s abból nem lesz többé ’könyvtári’ példány. A másik dolgot teljesítjük, mihelyt szétnézhetünk a financia körül.” (Ko 1864. I. 24. sz. jún. 19. 576.; *AJÖM XII. 253–254., 577.*)
- ⁴ **a Kis leány románcza alá ismét Zs. Lajos nevet tegyen** – A vers így jelent meg. (Ko 1864. II. 11. sz. szept. 11. 243–244.)
- ⁵ **e félévben megjelent kevés dolgozatom díját sziveskedjél postán elküldeni** – Szász Károly ekkori munkái: *Shakespeare némely műveiről. I. Othello* (Ko 1864. I. 19–20. sz. máj. 8. 433–436., máj. 15. 457–461.), a *Shakespeare c.* (Ko 1864. I. 19. sz. máj. 8. 436–437.) és Zs. Lajos álnéven az *Emléksorok I–III.* (Ko 1864. I. 12. sz. márc. 20. 278.).

1809. Mentovich Ferenc – Arany Jánosnak (1864. június 11.)

K: MTAK Kt K 513/395. Fehér fol. 34×20,9 cm. 1. levél, 2. üres. Címzés nincs. Az 1. lap tetején AJ írásával, tintával: **Nyl. 16/VI 64.** Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 602.)

M: kiadatlan

- ¹ **Az idezárt és lapodba szánt értekezést** – A levél Mentovich értekezése mellett feltehetőleg F. Szabó Sámuel munkáját is tartalmazhatta (vö. **1810.** és **1817.**), bár erre sem Mentovich, sem a levelére reagáló AJ nem utalt (l. alább a Ko szerkesztői üzenetét).
- ² **az itt M[aros]Vásárhelytt tartott tanári értekezleten olvastam fel** – A gyűlésre 1864. máj. 9. és 12. között került sor. A PN beszámolója szerint Mentovich „az ember eredetéről és fejlődéséről szóló értekezésével lépett fel, [...] a vallás és tudományok közti viszonyról, s azok elő haladásáról is beszélt; a philosophiát sem hagyta ki, melyet megtámadni, a hol csak lehet, el nem mulatja; volt is aztán vitatkozás; Takács János kolozsvári tanár, Szász Domokos, ugyancsak kolozsvári pap, hevesen támadták meg”. (PN 1864. 128. sz. jún. 7.) Az értekezés címe: *Az ember nyomai a messze múltban és kinezései a jövőben* (Danielisz 1969.).
- ³ **„berühmt” és „berüchtigt”** – híres és hírhedt (né.)
- ⁴ **Szeretném ha a „Koszorúban” jelenhetne meg** – AJ szerkesztői üzenetben válaszolt: „**M.Vásárhely, M.** Rettentő bajos állapot ez, kivált most. Várjunk vele egy kissé, azalatt meggondoljuk. ha sürgető, akkor visszaküldjük.” (Ko 1864. I. 25. sz. jún. 19. 600.; *AJÖM* XII. 254., 577.) Nem a Ko-ban, hanem az OrszTükreben jelent meg (1864. 30–31. sz. okt. 21. 354–356., nov. 1. 364–365.).
- ⁵ **valamelyik erdélyi lapban kiadni akarom** – A Kolozsvári Közlönyben – feltehetőleg a heves vita miatt – nem jelent meg a gyűlésről ismertetés.

1810. Szabó Sámuel – Arany Jánosnak (1864. június 11.)

K: elveszett. – Utalás a levélre: Szabó Sámuel levele: „Idezárva küldök egy dolgozatot, melyről Mentovich küldeményében néhány szóval emlékeztem.” (**1817.**) E harmadik rész korábbi felküldésére nem maradt fenn adat (talán több levél elveszett).

¹ **1864. június 11.** – Mentovich levele ekkor datálódott (**1809.**)

² **a Székely népköltemények III. darabját** – Ko 1864. I. 26. sz. jún. 26. 614–615.

³ **vagy esetleg a IV.-et** – *Székely népköltemények* IV. (Ko 1864. II. 2. sz. júl. 10. 40–43.)

- ⁴ **a harmadik részhez tett utólagos megjegyzésével** – Erre egy szerkesztői üzenet utal: „**Egy valakinek.** Teljesen igaza van. A székely népköltemények XIII-ka Petőfié. De a gyűjtő nem szándékos oka, mert bona fide [jóhiszeműen, lat.] küldötte fel, sőt *mielőtt megjelent volna*, levélben figyelmeztetett is bennünket a tévedésre.” (Ko 1864. II. 9. sz. aug. 28. 216.; *AJÖM* XII. 258., 581.) A levél említése egyszersmind a szerkesztő védelmét is szolgálhatta.

1811. Szilágyi István – Arany Jánosnak (1864. június 12.)

K: MTAK Kt K 513/682. 2 fehér fol. 21,2×13,7 cm. 1–3. levél, 4. üres. Címzés nincs. AJ írásával tintával az 1. lap tetején: **ny. I. 23/VI. 64**; a 2. lapon a Ko előfizetési iktatószáma: **VI. 13/jul**; a 4. lapon kék ceruzával: **Koszoru.** Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 609.)

M: kiadatlan

- ¹ **Váradi Gábor** – l. az **1771.** sz. levél jegyzetét
- ² **Sándor Lajosné** – ismeretlen személy
- ³ **Pataki Jánosné** – l. az **1771.** sz. levél jegyzetét
- ⁴ **Ne sajnáld a fáradságot tudatni velem a neveket** – AJ szerkesztői válasza: „**M. Sziget.** A küldeményt vettük, s a 'legapróbb szeg' nagyon jó nekünk, hadd jöne minél több. A most beküldött neveken kívül, a többi, kiket a *multkor irtam volt*, mind fel van szólítva, s eddig nem kaptunk választ.” (Ko 1864. I. 26. sz. jún. 26. 620.; *AJÖM* XII. 254., 578.)
- ⁵ **Tomory Sándor** – ismeretlen személy
- ⁶ **Török Pál** – l. az **1699.** sz. levél jegyzetét
- ⁷ **Szathmáry** – P. Szathmáry Károly
- ⁸ **Rontó Pálra s Kádár Istvra vonatkozókat** – *Apróságok I és Apróságok II* (Ko 1864. II. 6–7. sz. aug. 7. 141–142., aug. 14. 165–166.)
- ⁹ **Adj helyt nekik lapod hátulján** – AJ örömmel üdvözölte a „forgácsokat”; a következő félévben négyszer is helyet szorított nekik.
- ¹⁰ **Zrinvi Miklóstra vonatkozókat állítom egybe** – Ilyen témájú „apróság” nem jelent meg.
- ¹¹ **Salamonnak lapodban megjelent gyönyörű értekezését** – *Zrínyi Miklós ifjusága* (Ko 1864. I. 8–10. sz. febr. 21. 169–173., febr. 28. 193–197., márc. 6. 217–221.)
- ¹² **Szegény háztól ösztövéb bárány** – szólásmondás: 'jó szívvel küldött csekély ajándék'. (L. Erdélyi János: *Magyar közmondások könyve*, Pest, 1851. 7075.)
- ¹³ **Örömmel olvastam Laczi felszólalását a székelyballadák ügyében** – Arany László: *Egy pár székely „vad rózsza” védelme* címmel (PN 1864. 118. sz. máj. 25.)
- ¹⁴ **aquisitió** – szerzemény, jelenség (lat.)

1812. Csermelyi (De Rivo) Sándor – Arany Jánosnak (1864. június közepe)

K: elveszett. – Utalás a levélre: AJ szerkesztői üzenete: „**Cs. S. urnak, Peel.** Hiszen nem kellene minket arra serkenteni; de mikor ott állunk, hogy ide s tova több az *ilyen*, mint az *olyan*. El kell várunk julyust, s ha lehet, szívesen.” (Ko 1864. I. 26. sz. jún. 26. 620.; *AJÖM* XII. 254., 578.)

1813. Tóth Endre – Arany Jánosnak (1864. június 16.)

K: MTAK Kt K 513/1218. 2 csontszínű, **Éljen a haza** nyomatos fol. 22,9x14,5 cm. 1–2. levél, 3–4. üres. Címzés nincs. Az 1. lapon a dátum mellett AJ írásával: **nyl. 23/VI. 64.** Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 667.), a lajstromban jún. 26-i dátummal felvéve, akárcsak a Sáfrán 1982.-ben (55.).

M: kiadatlan

¹ **pár héttel ez előtti küldeményem is** – Ez Tóth Endre előző (1864. máj. 31-én kelt) levele. AJ a *Nyílt levelezés*ben válaszol: „Csakugyan nem láttuk az előbbi küldeménynek színét se. Valahol a jegyeket kallabolják. A mostani természetesen megjött. Szeretnénk magánlevelet írni. Szíves üdvözlések!” (Ko 1864. I. 26. sz. jún. 26. 620.; *AJÖM* XII. 254., 578.) – A kérdéses levél viszont megvan és fennmaradt, talán később érkezett – bár AJ erről nem tett említést.

² **az előbbi kis küldeményt lapod számára ide mellékelve** – *A mult képe* c. vers (Ko 1864. II. 4. sz. júl. 24. 77.)

³ **hogy javításokat tehessenek: küldenéd vissza** – Ez július közepén történt (1826.).

⁴ **Én az idén, a leghihetőbben, kénytelen leszek lakásomat kötétek tenni...** – Tóth Endre már 1862-ben megpendítette esetleges költözését (1529.), erre azonban nem került sor.

1814. Ormós Zsigmond – Arany Jánosnak (1864. június közepe)

K: elveszett. – Utalás a levélre: AJ szerkesztői üzenete: „**O. Zs. urnak. Buziás.** Örömet, ha megéliünk, a jövőre nézve; de a multa elfogyott.” (Ko 1864. I. 26. sz. jún. 26. 620.; *AJÖM* XII. 254., 578.)

1815. Tompa Mihály – Arany Jánosnak (1864. június 22.)

K: MTAK Kt K 513/1042. Fehér fol. 22,5x13,9 cm. 1. levél, 2. üres. Címzés nincs. Az 1. lapon a bal felső sarokban, AJ írásával, tollal **nyl. 30/VI. 64.** Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 663.)

M: kiadatlan

- ¹ **Egyiket vedd el, másikat küldd el** – A *Ki a szabadba...* című a Ko-ban jelent meg (1864. II. 2. sz. júl. 10. 28–29.), a *Bérc és lapály* címűt a Tóth Kálmán szerkesztette FL közölte (1864. 148. sz. júl. 1. 623.). AJ Tompát szerkesztői üzenetével nyugtatta: „**Hanvára**. Nem későn jött, de a véletlen másképp intézte most egyszer. A másikat 'gyorsan, biztosan' átadtuk.” (Ko 1864. II. 1. sz. júl. 3. 24.; *AJÖM* XII. 255., 578–579.)

1816. Nagy Péter – Arany Jánosnak (1864. június 23.)

K: MTAK Kt K 513/416. 2 fehér, **NAGY PÉTER** nyomatos fol. 22×14,2 cm. 1–2. levél, 3–4. üres. Címzés nincs. Az 1. lapon AJ írásával, tollal: **Ny3. 30/VI 64.** Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 602.)

M: kiadatlan

Válasz AJ 1864. márc. 18-i levelére (**1790.**)

- ¹ „**diuturni silentii**” – „a hosszas hallgatásnak [az indoklásával]” (lat.): utalás Cicero *Pro Marcello* c. beszédére, amely a szenátusban hangzott el Kr. e. 46-ban.
- ² **legközelebbi levelét és tartalmát** – AJ 1864. márc. 18-i levelében (**1790.**) el is számolt.
- ³ **munkatársa kívánok maradni** – AJ szerkesztői üzenettel válaszolt: „**Ko-lozsvár. -r.** Kedves tudomásul vettük és elvárjuk az ígéret minél gyakoribb beváltását.” (Ko 1864. II. 1. sz. júl. 3. 24.; *AJÖM* XII. 255. 578.)
- ⁴ **a közelebről elrobogott közzsínat utóbajjaival** – 1864-ben generális nótáriussá, azaz főjegyzővé választották Nagy Pétert, így jelentősen nőttek egyházi elfoglaltságai.

1817. Szabó Sámuel – Arany Jánosnak (1864. június 29.)

K: MTAK Kt K 513/480. Fehér fol. 20,8×13,3 cm. 1–2. levél. Címzés nincs. Az 1. lapon, az előfizető neve mellett, AJ írásával, kék ceruzával: **272/jul.** Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 604.)

M: kiadatlan

- ¹ **küldök egy dolgozatot** – *Székely népköltemények IV. (egyszersmind adalék a 'Vadrózsa' hadjárathoz)*, amely a Vadrózsa-perhez kapcsolódik (Ko 1864. II. 2. 64. júl. 10. 40–43.).
- ² **melyről Mentovich küldeményében néhány szóval emlékeztem** – Valószínűleg az **1809.** sz. levéllel érkeztetett, de sem abban, sem AJ ahhoz kapcsolódó szerkesztői üzenetében nincs róla szó („**M.Vásárhely, M.** Rettenő bajos állapot ez, kivált most. Várjunk vele egy kissé, azalatt meggondoljuk, ha sürgetős, akkor visszaküldjük.” Ko 1864. I. 25. sz. jún. 19. 600.; *AJÖM* XII. 254., 577.).

- ³ **coetus** – társaság, gyülekezet (lat.)
- ⁴ **indignatio** – méltatlankodás, felháborodás (lat.)
- ⁵ **Grozescu** – Julian Grozescu (1838–1872): román költő, író, műfordító, aki Pestre kerülve jogi tanulmányai mellett irodalommal foglalkozott.
- ⁶ **utolsó nyilatkozata** – Grozescu válasza a polémiát kezdő cikkére érkező feleletekre a FL-ban jelent meg *Válasz a székely „vad rózsák” védelmezőinek megtámadásaira* (FL 1864. 131. sz. jún. 10.). Bővebben: Németh G. B. 1985. 40–51.
- ⁷ **az [...] ugorkafára mostanság felkapaszzkodott** – A „felkapaszzkodott az ugorkafára” szólás gúnyos megjegyzés arra, aki hirtelen meggazdagodott vagy érdemtelenül magas polcra jutott és elbizakodottá, gőgössé vált (O. Nagy 1994. 695., Ujváry 2001. 576.). Szerepel Erdélyi 1851-ben kiadott gyűjteményében is, „felkapott az uborkafára” alakban (*Magyar közmondások könyve*. Pest, 1851).
- ⁸ **bureaucratia** – bureaucratie: hivatali apparátus (fr.)
- ⁹ **Csempészve küldök** – nem postai utalvány útján, hanem a levélbe helyezve
- ¹⁰ **Antal László** – 1. az 1754. sz. levél jegyzetét

1818. Ercsey Sándor – Arany Jánosnak (1864. július 4.)

K: NSZAJEM 296. 2 fehér fol. 21×16,8 cm. 1–4. levél. Az első lap alján számítások és kalkulációk a birtokvételrel kapcsolatban:

284 / 1800,0 / 63	284 / 18,80,0 / 66 55
<u> / 1704 /</u>	<u> 1704</u>
= 960.	= 1760
<u> 852</u>	<u> 1704</u>
108.	56

MTAK Kt B 9101

M: kiadatlan

- ¹ **Ezen birtok** – „Az 1864. évi szept. 20-án Pesten kelt adás-vételi szerződés szerint Arany János és felesége Ercsey Juliánna és Ercsey János sályi lakos megvásárolták Geyer Rudolf és neje Geyer Annától mint tényleges birtokosoktól Fleisch Dániel és neje Porges Zsuzsanna még telekkönyvi tulajdonosok hozzájárulásával az anthi (Bihar m.) hitel telekkönyv 183. lapján bejegyzett 395 (1600 négyszögöles) hold és 237 négyszögölnyi földbirtoknak 2/4 részét 18000 oszt. értékű forintért, olyan formán, hogy abból 138 katasztrális hold és 600 négyszögöl Arany Jánost és Ercsey Juliannát egyenlő mértékben illeti, 59 hold és 318 ½ négyszögöl pedig Ercsey Jánost. A vételárból azonnal kifizettek 6400 forintot, s kötelezték magukat, hogy a fentmaradt vételárból 4400 forintot 1864. november 1-én, 3600 forintot 1865. nov. 1-én, 3600 forintot 1866. nov. 1-én fognak kifizetni, addig 11630 Frt, Fleisch Dániel és ne-

je javára jelzálogilag bekebelezetetik. Vevők azonkívül jogot nyernek arra is, hogy – mivel a megvett birtokrész az anti határban az 1859. évben történt úrbéri rendezés és tagosítás óta el van különítve a másik két közös birtokosétól, – a megvett birtokot felmérés alapján egy, a saját nevükre nyitandó külön tekkönyvi lapra kebelezethessék át. Az így megvett birtokot Geyer Rudolf és neje kötelesek legkésőbb 1864. szept. 29-ig felmérteni, s ha nem lenne meg az a terület, a mennyit eladtak, a vételár arányában visszafizetnek a vevőknek a vételárból. Adók, vízszabályozási és egyéb közterhek csak 1864. szept. 29-től terhelik a vevőket. A szerződés Arany sajátkezű írása.

E megvett birtokot Aranyék azonnal bérbeadják Geyer Rudolf és neje Deimel Annának 4 évre, tehát 1868. szept. 29-ig, évi bér évnegyedenként előre fizetendő egyezeröttszáz forint, mely a közös birtokosokat aránylagosan illeti, s mely Ercsey Sándornál fizetendő Szalontán. Az állami adó és a szerződési bélyeg a bérlők költsége.

A bérlők kötelesek a birtokot körülárkolni s az imitt-amott rekettyés részeket kitisztítani.” (H. Fekete 1958. 514–515.)

² **anthi** – Ant (ma Románia): község a Fekete-Körös partján Nagyszalontától 20 km-re délnyugatra

³ **Geyer Rudolf** – ekkor Fleischl Dániel, majd AJ földjének bérlője

⁴ **Fleischl Dániel** – (1793 v. 1794[?]-1878): a Daniel Fleischl & Comp. cég szenior főnöke. „Gyapjú-, ágytoll-, lószőr- és takarmánykereskedésük, valamint szállítási és bizományi vállalatuk az Ország út 9. sz. alatt működött [Pesten].” (Zsoldos 1969. 595.)

⁵ **A birtok** – Szalontához közel, Ant és Tamásda község határában feküdt. (Debreczeni 1968. 59.)

⁶ **indusriával** – itt: befektetett munkával (lat.)

⁷ **Govrik Kristóf** – szalontai lakos (talán ugyanaz, akire az *AJÖM* XVI. 191. és 1159. utal)

⁸ **a minap említést tettem volt** – feltehetőleg elveszett levél, esetleg Aranyné Ercsey Juliannának címezve (AJ és Ercsey levelezéséről I. Korompay 2008.)

⁹ **Bessenyei Farkas** – a nagybesnyői Bessenyei család sarja (nagyapja a testőrirő Bessenyei György testvére volt)

¹⁰ **Szél Ákos** – Széll Ákos (1845–1903): anyai ágon a Bessenyei család sarja, aki az 1860-as évek közepén végezte ügyvédi tanulmányait a pesti egyetemen és a nagyváradai jogakadémián

¹¹ **Vilma** – Ercsey Sándorék leánya, aki ekkor AJ-éknál időzik; l. még az 1706. sz. levelet.

1819. Lévay József – Arany Jánosnak (1864. július 4.)

K: MTAK Kt K 513/330. 2 világoskék fol. 22,9×14,6 cm. 1–2. levél, 3–4. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 600.)

M: kiadatlan

- ¹ **Greguss** – Greguss Ágost ekkor a Kisfaludy Társaság titkára is volt, s ilyen minőségében a Shakespeare-kiadás szervezésében is tevékeny szerepet vállalt.
- ² **birálók megjegyzéseit** – A két bíráló (Greguss Ágost és Bérczy Károly) a Kisfaludy Társaság 1864. jún. 30-i ülésén adta be véleményét: mindketten a sorozatba felvehetőnek nyilvánították a fordítást, „de mindakettő [!] javításokat is javasolván egyes helyein, [...] a bírálók megjegyzéseit, használat végett, a fordítóval közöltetni határozza”. Lévay a Kisfaludy Társaság 1864. szept. 28-i ülésére küldte be a kijavított fordítást; ekkor a Társaság véglegesen elfogadta a munkát, de Bérczy Károlynak kiadta még egy revízióra. Vö. még az **1729.** sz. levéllel. Megjelenése: IV. kötet (1865), Petőfi *Coriolanus*-fordításával együtt.
- ³ **talán Henrikkel együtt minél előbb felküldöm** – A *IV. Henriket* (két rész) szintén Lévay fordította (1867-ben jelent meg a XV. kötetben); 1864. szept. 3-án csak a *Titus Andronicust* küldte.
- ⁴ **Koritniczára** – Lévay már az előző évben is tervezte utazását a kedvelt fürdőhelyre (vö. **1695.**), élményeiről beszámolt a *Ko* hasábjain is (l. az **1859.** sz. levél jegyzetében).
- ⁵ **Addig még mind valami versféléit, mind Kisfaludy]. társasági pénzt fogsz kapni tőlem** – Ez a levél ismeretlen, valószínűleg elveszett (**1822.**). A szóba jöhető versek: *A szenvedőhöz* (*Ko* 1864. II. 9. sz. aug. 28. 195–196.), *Az erdők títka* (*Ko* 1864. II. 17. sz. okt. 23. 388.) és a *Bérczek között* (*Ko* 1864. II. 20. sz. nov. 13. 461.).
- ⁶ **Kazinczy Gábor felett mondandó emlékbeszéddel** – A Kisfaludy Társaság 1864. jún. 30-i ülésén Toldy Ferencet szerette volna felkérni, aki ezt elhárította; ezután merült fel Lévay neve („mint a ki Kazinczy Gáborral, élete utolsó éveiben, legtöbbet közlekedett”). Ő ezt – rövid tanakodás után – az ősz folyamán elvállalta (erről a Kisfaludy Társaság szept. 28-i ülésének jegyzőkönyve szól, vö. még az **1848.** és **1859.** sz. levéllel); 1865. febr. 6-án, a Kisfaludy Társaság éves nagygyűlésén meg is tartotta emlékbeszédét.
- ⁷ **Markó László [...] Pónus László** – Markó László (1848–1918): 1855-től családja Miskolcon élt; ott járt ref. gimnáziumba. 1874-től orvosként Miskolcon dolgozott; 1879–1889 között Borsod megye főorvosa volt. Pónus László: ismeretlen személy.
- ⁸ **hogy e nyár folytán lejöttök Hanvára** – Erre nem került sor.

1820. Arany János – Ercsey Sándornak (1864. július 8.)

K: NSZAJEM 614. 2 fehér fol. az első lap jobb felső sarkában nyomattal; 23,6×15 cm. 1–3. levél, 4. üres. Címzés nincs.

M: AJÉ 117–118.

Válasz Ercsey 1864. júl. 4-i levelére (**1818.**)

¹ **találkozásunk óta** – Májusban lehettek Nagyszalontán (vö. **1807.**: „Hanem itt van a nyár! Szalontát már megjártad; hát Hanva mit vétett?”)

² **a Lovassy-félet** – Lovassy Ferenc 1859. decemberében kért kölcsön AJ-tól 720 forintot és vállalta 800 forint visszafizetését (vö. *AJÖM* XVII. **1130.** és **1131.** 358. és 851.)

³ **praenumeratio** – előfizetés (lat.)

⁴ **capitalist** – tőkét (lat.)

⁵ **Vilma** – Ercsey Sándor leánya, aki nyaranta többször élvezte AJ-ék vendégszeretétét (vö. **1706.**).

⁶ **a Rudasban** – Kedvelt Duna-parti fürdő Budán.

⁷ **desperatus** – kétségbeesett (lat.)

⁸ **circumstancia** – körülmény (lat.)

⁹ **„zum Geyer”** – zum Geier: szó szerint: a keselyűhöz (né.); a szólás jelentése: 'az ördögbe'

1821. Győry Vilmos – Arany Jánosnak (1864. július 9.)

K: MTAK Kt K 513/120. 2 fehér fol. 21,3×13,5 cm. 1–4. levél. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 595.)

M: kiadatlan

¹ **óriás novellát** – A *Mindennapi csalódások* hét részben látott napvilágot a Ko-ban (Ko 1864. II. 14–20. sz.; 1864. okt. 2. 316–323., okt. 9. 340–347., okt. 16. 365–372., okt. 23. 389–396., okt. 30. 413–420., nov. 6. 438–445., nov. 13. 461–467.)

² **majd más sorsát gondoljunk számára** – AJ a *Nyilt levelezés*ben válaszolt: „**Orosházára Gy. V. urnak.** Vettük a csomagot, de még bele is alig pillanthattunk. A *h* betűvel megbirkoznánk valahogy; az *r*-től egy cseppet sem félünk, de igen, ha egy odaillő *á*-t gondolunk eléje. Talányért talány. Vegye szíves üdvözetünket.” (Ko 1864. II. 3. sz. júl. 17. 72.; *AJÖM* XII. 255., 579.) AJ az „*á*”-val – *á+r* – a novella hossza miatt valószínűleg a honorárium nagyságára utalt.

³ **szárnyas lovon** – azaz a Pegazuson

1822. Lévay József – Arany Jánosnak (1864. július eleje)

K: elveszett. Utalás a levélre: AJ szerkesztői üzenete: „**Miskolcz** alias **Koritnicza**. A küldemény is megérkezett a 'spectaculum' is megtörtént. Hygiaea kisasszony változzék muzsává a fenyőberkek illatos árnyain!” (Ko 1864. II. 3. sz. júl. 17. 72.; *AJÖM* XII. 255., 579.). Az *AJÖM* XII. szerint ez a júl. 4-i levélre volt válasz.

¹ **talán már Koritnyicára készülő** – E levél talán még Miskolcon íródott, amire Lévay júl. 4-i levele utal: „Szombaton azaz folyó hó 9én indulok Koritniczára. Addig még mind valami versfélét, mind Kisf.[aludy] társasági pénzt fogsz kapni tőlem.” (1819.) – Az alább felsorolt feltételezések azonbanksőbbre, júl. 10–15. közöttre csúsztatják keletkezését.

² **a Koszorú számára küld** – Lévay valószínűleg ekkor küldhette ősszel megjelenő verseit: *Az erdők titka* (Ko 1864. II. 17. sz. okt. 23. 388.) és a *Bérczek között* (Ko 1864. II. 20. sz. nov. 13. 461.) címűeket (ha ez így van, akkor a levél vagy a fürdőhelyen vagy Miskolcra visszatérte után született, hiszen az említett versek magukon viselik a táj hangulatát). Kevésbé valószínű, hogy a társasági pénzeket ebben küldte, mivel őszi levelei (1859., 1866.) pártolói díjakat is tartalmaznak. A *Régi magyar vitézi énekek és elegyes dalok* c. Thaly-recenzió (Ko 1864. II. 5–6. sz. júl. 31. 112–114., aug. 7. 138–140.) postázása is valószínűnek látszik (bár lehet, hogy az már a tavasz folyamán megérkezett Pestre (l. 1799.)).

1823. Ercsey Sándor – Arany Jánosnak (1864. július 11.)

K: NSzAJEM 296. 2 fehér fol. 20,6×16,7 cm. 1–4. levél. Címzés nincs.

M: kiadatlan

Válasz AJ 1864. július 8-i levelére (1820.)

¹ **desperálnunk** – kétségbe esnünk (lat.)

² **Jani** – Ercsey János; Ercsey Sándor és Ercsey Julianna testvére, jegyző Sályiban: AJ vele fogja a földbirtokot megvásárolni. AJ részét is átveszi majd Arany Juliska halála után, amikor AJ a Pesten maradás mellett dönt.

³ **compromissio** – kompromittálódás, rossz hírbe kerülés (lat.)

⁴ **Varga József** – 1854-ben ő vette meg az AJ-ék szomszédságában lévő jegyzői házat, amelyre akkor Ercsey Sándor is licitált (*AJÖM* XVI. 661. 479).

⁵ **Vilma** – Ercsey Sándor leánya (vö. 1820.)

⁶ **Julival** – Ercsey Juliannával, AJ feleségével

1824. Tóth Endre – Arany Jánosnak (1864. július 12.)

K: MTAK Kt K 513/1219. Csontszínű, **Éljen a haza** nyomatos fol. 23×14,5 cm. 1. levél, 2. üres. Címzés nincs. Az 1. lap alján AJ írásával, tollal: **Választ** [.]**viSSzaküldtem 16/VII 864.** Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 667.)

M: kiadatlan

¹ **legy [!] szíves beszélyemet elküldeni** – *A férj* c. verses elbeszélésről van szó, amelyet Tóth Endre – bíráló és esetleges kiadás végett – még a tavasz folyamán (1796.) elküldött AJ-nak, és már júniusi (1813.) levelében is kérte visszaküldését.

1825. Tompa Mihály – Arany Jánosnak (1864. július 14.)

K: MTAK Kt K 513/1043. Fehér, a jobb alsó sarkában **Czider Antal Rimamurányvölgyi vasmű egyesületi ügyvéd Brézón** nyomatos fol. 22,3×14,1 cm. 1–2. levél. – Címzés nincs. Az 1. lap tetején Arany László írásával, tollal: **ny. I. 21/VII 64.; júli 14.** Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 663.)

Kézírtas másolat: MTAK Kt Ms 3/4. 167–169. Kihagyásokkal.

M: kiadatlan

¹ **2^{dik} semestris** – 2. félév (lat.)

² **most küldött gyermekágyas madarat** – *Ez Az erdőben* c. vers lehet. (Ko 1864. II. 5. sz. júl. 31. 101–102.)

³ **Simonyival** – Simonyi Antal (1821–1892): pesti fényképész (Fényiroda, Pest, Váci u. 1.). Miskolcon is volt fióküzeme, ahol Tompa 1863 őszén próbált jó fényképeket csináltatni, sikertelenül. Az 1860-as évek legjobb hírű pesti fényképésze, aki készített portrét AJ-ról, Jókairól, Madáchról is; az 1861-es országgyűlési tagok albuma is az ő munkája.

⁴ **ugy néztem ki** – Tompa ugyanezzel a hasonlattal él Kazinczy Gábornak, 1863. okt. 7-én írt levelében: „Láttam Lévyat, olyan fekete mint Husz János, mikor a pernyéből kihúzták.” *TML*ev II. 33.

⁵ **Husz** – Jan Hus (1369?– 1415): prágai pap, egyetemi tanár, vallási reformátor. Nézetait a konstanzi zsinat (1414–1418) eretneknek nyilvánította, és az ott megjelent Hust (Luxemburgi Zsigmond császár menlevele ellenére) máglyahalálra ítélte és kivégeztette.

⁶ **Országnál** – Országh Antal (1818–1878): fényképész, grafikus, író és műfordító

⁷ **Kérlek ezt a nagyobb alakút [...] visszakérni s küldeni hozzám** – AJ a *Nyílt levelezés*ben válaszol: „**Hanvára.** Vettük a levelet, a benne valóval együtt, s rögtön intézkedtünk. Az illető 21-kére biztatott, hogy kész lesz; talán mire lapunk megjelenik, az is ott lehet. De azt a másik *firmát* nem találni

többé Pesten, így hát csak az elsőhöz fordultunk.” (Ko 1864. II. 4. sz. júl. 24. 96.; *AJÖM* XII. 256., 579.) – Ország ekkorra tönkrement, így AJ Simonyinál rendelte meg a képeket.

⁸ **Hát csak nem jöttök?** – 1. az **1718., 1786., 1807.** sz. levelet

⁹ **Szoboszlai** – Szoboszlai Ferenc (vö. az **1718.** sz. levél jegyzetével)

1826. Arany János – Tóth Endrének (1864. július 15.)

K: MTAK Kt K 513/1231. 2 fehér, (koronás, két oldalán oroslánával és unikornissal) nyomatos, **ARANY JÁNOS** vízjeles fol. 23,6×15 cm. 1–4. levél. A 4. lap alján Tóth Endre írásával, lila tintával: **A költői beszély címe: 'Férj és nő' mely a Beöthy Zsolt 'Athenaeumában' jelent meg. T. En.** (Beöthy Zsolt 1880–1890 között volt az Akadémiai Könyvkiadó vezetője, Tóth Endre 1885-ben halt meg.) Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 668.)

M: *AJLI* II. 415–420.

Válasz Tóth Endre 1864. júl. 12-i levelére (**1824.**)

¹ **A nálam levő k.[öltői] beszélyről** – AJ Tóth Endre *Férj és nő* (nyomatásban *A férj*) c. művéről szól.

² **descriptio** – leírás (lat.)

³ **particip.[ium]** – melléknévi igenév (lat.)

⁴ **distinctiót** – megkülönböztetést (lat.)

⁵ **infinitivus** – főnévi igenév (lat.)

⁶ **Es wurde** – lett (a német szenvedő szerkezet eleme)

⁷ **accusativusa** – tárgyesete (lat.)

⁸ **adverbium** – határozószó (lat.)

⁹ **incisák** – tkp. incisumok (incisa: többes szám): közbeszúrások, közbevetések (lat.)

¹⁰ **verbum regens** – az összetett mondat mellékmondatbeli igeidőit meghatározó ige a főmondatban (lat.)

1827. Arany János – Ercsey Sándornak (1864. július 17.)

K: NSzAJEM 615. 2 fehér fol., az 1. oldal jobb felső sarkában nyomat, a 2. lapon **ARANY JÁNOS** vízjel; 23,6×15 cm. 1–3. levél, 4. üres. Címzés nincs.

M: Szendrey 1917. 466. (részlet)

Válasz Ercsey 1864. júl. 11-i levelére (**1823.**)

¹ **czelebritásoknak** – híres vagy előkelő személyiségeknek (lat.)

² **redactiók** – kiadások (lat.)

³ **ég-föld között függök mint Mahomet koporsója** – Szólasmondás: kétes sorsot, átmeneti állapotot, bizonytalan helyzetet jelent. Alapja egy XII. századi legenda, mely szerint Mohamed arany-ezüst bálványképét a szultán

„mágnésre tétette, hogy ne hajoljon el egy irányba se”; később a kép helyére Mohamed vaskoporsója került, amelyet sem ég, sem föld nem fogad be (O. Nagy 1994. 357–359.). A szólás AJ 1857. aug. 4-én Tompához írt levelében is szerepel („Mint Mohamed koporsója ég és föld között, úgy függünk jelenleg az írás- szóbeli ér.[ettségi] vizsgák között.” *AJÖM* XVII. 927. 90.)

⁴ **dominiumot** – birtokot (lat.)

⁵ **szándékomat már elmondtam neked** – Ez májusi szalontai látogatásuk során történhetett.

⁶ **affectio** – érzelmi viszony, vonzódás (lat.)

⁷ **„Debreczeni uram” házához** – AJ Ercsey János segítségével 1850. márc. 10-én vásárolta meg Debreczeni János szalontai csizmadiamester a város piacterénél, Nagy utcában lévő házát 1800 forintért. (*AJÖM* XV. 463., 664.; Voinovich 1931. 9.; H. Fekete 1958. 514.)

⁸ **Kétszer megénekeltem** – a *Háziuraság* és az *Írószobám* c. versekben

⁹ **„seprején életemnek”, mint Gyöngyösi mondja** – A Szent Ágostontól származó metafora („boldogtalan ember, ki az ő ifjúságának virágát ördögnek adja és vénségének seprejét istennek”) felbukkanását nem találtam Gyöngyösinél

¹⁰ **Varga József szomszéd urat** – l. az 1823. sz levél jegyzetét

¹¹ **„pretium affectionist”** – a vonzódás árát (lat.); affekciós érték: egy dolognak nem gazdasági értéke, hanem valakire nézve különös (személyes) okokból származó becse van.

¹² **fiascónak** – kudarcnak (ol.)

¹³ **agiója** – valuták, devizák, értékpapírok névértéknél magasabb piaci (tőzsdei) árfolyama, melyet általában százalékban adnak meg, itt: kamat jelentésben (ol.).

1828. Kecskeméthy Aurél – Arany Jánosnak (1864. július 13. és 24. között)

K: elveszett. – Utalás a levélre: AJ szerkesztői üzenete: „**K. A. urnak, a Sürgöny szerkesztőségébe.** Azon az uton küldtük vissza, melyen a levelet kaptuk. – Reméljük nem tévedt el.” (Ko 1864. II. 4. sz. júl. 24. 96.; *AJÖM* XII. 256. 580.)

1829. Tóth Endre – Arany Jánosnak (1864. július 22.)

K: MTAK Kt K 513/1220. Csontszínű, **Éljen a haza** nyomatos fol. 23×14,5 cm. 1–2. levél, 3–4. üres. Címzés nincs. Az 1. lapon a dátum mellett AJ írásával, tollal: **nyl. 27/VII 64.** Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 667.)

M: kiadatlan

Válasz AJ 1864. júl. 17-i levelére (**1826.**)

- ¹ **Szalay L.[ászló] halálhíre** – Szalay 1864. júl. 17-én, sikertelen gyógykezeléséről hazafelé tartva, Salzburgban hunyt el.
- ² **melyet beszélykém iránt tanusítottál** – *A férj* c. elbeszélésről írt jegyzeteket l. az **1826.** sz. levélnél (júl. 15.)
- ³ **maculatorium** – piszkozat (lat.)
- ⁴ **Mint Virgíl mondá: „megszületett művem, az első időben a medve kölyökhöz hasonló, míg anyja tisztára nem nyalogatja.”** – A mondás nem Vergiliustól, hanem életrajzíróitól származik. Gellius szerint „[a]zokban a munkákban, amelyekben barátai és hozzátartozói Publius Vergilius jellemét és szokásait megörökítették, azt tartják, hogy mondogatni szokta: medve módra szüli a verseket: Mert amiképpen az az állat előbb formátlan és rút szülöttet hoz a világra, azután pedig nyalogatással formálja és alakítja, amit így a világra hozott, úgy az ő szellemének újszülöttei is nyers és tökéletlen kinézésűek, de azután szüntelen foglalkozással és munkálkodással megrajzolja tekintetüket és arcvonásaikat.” (Ritoók 1961. 154.)
- ⁵ **ó csak elválhatnak [!] tőle! Felemészt benne a – német** – Tóth Endre csekély jövedelmű, adókkal megterhelt birtokainak eladását és Pestre költözésének tervét már 1862 őszétől említette (**1529., 1693.**).
- ⁶ **Nem sokára, ha fellábadhatok** – AJ szerkesztői üzenetével válaszolt: „**Vat-ta.** A válasz megérkezett. Szíves jókívánatot a gyógyulásra.” (Ko 1864. II. 4. sz. júl. 24. 96.; *AJÖM* XII. 256. 580.)
- ⁷ **ismét küldök némi verset lapodba** – Ez szept. elején történt meg (**1851.**).

1830. Losonczy László – Arany Jánosnak (1864. július 24. előtt)

K: elveszett. Utalás a levélre: AJ szerkesztői üzenete: „**L. L. N. Körös.** Gazdálkodási szempont korlátozott bennünket: de segítünk rajta ha lehet. Mert itt csak most kezdődik az 'inség'.” (Ko 1864. II. 4. sz. júl. 24. 96.; *AJÖM* XII. 256. 579.)

¹ **Losonczy talán a jövődő honoráriumba beszámítható tiszteletpéldányért fordult Aranyhoz** – Ez Németh G. Béla feltevése. (*AJÖM* XII. 579.)

1831. Gr. Bethlen Miklósné – Arany Jánosnak (1864. július 24.)

K: MTAK Kt K 513/41. 2 fehér, koronás **IBH** nyomatos fol. 20×12,8 cm. 1–3. levél, 4. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 593.)

M: kiadatlan

Gr. Bethlen Miklósné Petrichevich-Horváth Ida (Izidora, 1836–1877) költeményei szépirodalmi lapokban (így a CsalKör-ben) jelentek meg; kötete: *Izidora dalaiból* (Kolozsvár 1864).

¹ **szerény kis verseimet** – Bethlen Miklósné verseskötetét az *Uj könyvek* rovata a szokásos 3–4 alkalomtól eltérően egyszer említette meg (Ko 1864. II. 8. sz. aug. 21. 192.).

² **meg örvendeztetné Izidórát** – AJ feltételezhető válasza ismeretlen maradt.

1832. Arany János – Tompa Mihálynak (1864. július 25.)

K: MTAK Kt K 513/1174. 2 fehér, a 3. lap jobb alsó sarkában nyomatos fol. 23,7×15 cm. 1. levél, 2–4. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 666.)

Kéziratos másolat: MTAK Kt Ms 3/4. 169–173.

M: kiadatlan

Válasz Tompa 1864. júl. 14-i levelére (**1825.**)

¹ **se pénz se – bőr** – játék a se pénz, se posztó szólás analógiájára

² **a „távol jövő” köd álmai közt lengedez** – ismeretlen idézet

³ **sacrilegiumot** – szentségtörést (lat.)

1833. Szabó Károly – Arany Jánosnak (1864. július 30.)

K: MTAK Kt K 513/462. 2 fehér fol. 22,6×14,6 cm. 1–4. levél. Címzés nincs. Az 1. lapon AJ írásával, tollal: **Ny.l. 4/VIII 64.** Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 603.)

M: kiadatlan

¹ **Két vagy három héttel ez előtt küldtem fel Gyulaihoz intézett más küldeni valómmal együtt egy ó-székely ballada (Szilágyi és Hagymási) töredékét a „Koszorú” számára** – Ez a levél nem szerepel a *GyPLEv*-ben, viszont *Szilágyi és Hagymási* címmel egy ballada Kriza János 1864. júl. 17-én kelt leveléhez csatolva érkezett: „A mint egy székely földi barátom közléséből kezemhez jöve e ballada, sietek azt Tisztelt Barátommal közleni [...]. Ha úgy látja, a Koszoruban is talán közölhető lesz.” (*GyPLEv* 466. 517.) A székelyföldi ismerős Csíkszentmártoni Becze József volt, s amint az Szabó Károly publikációjából kiderült, a Kriza-levél melléklete jelent meg *Szilágyi és Hagymási* címmel (Ko 1864. II. 9. sz. aug. 28. 211–213. Erről l. még **1850.**). Az MTAK Kézirattárában található Kriza-levél mellékleteként csak ez a ballada maradt meg; nem tudjuk, hogy Szabó Károlynak mennyi köze van ehhez a Kriza-levélhez, vagy az ő Gyulainak szóló küldeménye esetleg egy másik, azóta elveszett levélben érkezett.

² **érdeemesnek tartjátok-é a kiadásra** – l. fentebb, erről még **1850.**

³ **a nyílt postában nem látok semmit felőle** – Ezúttal hamarosan jött a válasz, a 146. zsoltár 2. versszakát idézve: „Egy emberben se bizzatok, kiben segítség nincsen.’ Nem olyan világ van itt. Nekünk fáj *jobban* ez a szó.” (Ko

1864. II. 6. sz. aug. 7. 144.; *AJÖM* XII. 256., 580.) Bár valószínűbb, hogy ez a szerkesztői üzenet Szabó Károly előlegkérelmére vonatkozik (I. a XVIII. sz. jegyzetet), még ha Németh G. Béla ezt erősen vitatja is (*AJÖM* XII. 580.).
- ⁴ **Thaly Vitézi énekeinek bírálatát** – *A Régi magyar vitézi énekek és elegyes dalok* I–II. (Pest, 1864) megjelenéséről a Ko is hírt adott (1863. II. 17. sz. okt. 25. 401–402.). Szabó Károly a recenziót végül nem küldte el, I. az **1850., 1845., 1848.** sz. levelet.
- ⁵ **könyvtári munkával** – Szabó Károly ekkor az Erdélyi Múzeum könyvtárosa volt.
- ⁶ **Cancionále** – Heltai Gáspár 1574-ben készült, XVI. századi históriás énekeket tartalmazó gyűjteménye (*Cancionale, azaz históriás énekeskönyv*), közte 6 Tinódi-darabbal.
- ⁷ **Csoma-codex** – Az 1638-ban Csoma István által készített kéziratos énekgyűjtemény tartalmazta a *Szilágyi Mihály és Hagymási László* énekét is. Megtalálható az MTA Kézirattárában (MTAK K 72. jelzet alatt).
- ⁸ **Zólyomit** – I. Rákóczi György ellenfele, Zólyomi Dávid (Bethlen Katalin férje), akit a fejedelem 1633-ban fogságba vetett. Thaly (tévesen) neki tulajdonította a *Cantio de Zolyomi* című költeményt, amelyet szerinte 1633-beli fogságba kerülése után szerzett Kővár várában.
- ⁹ **Diószegi** – *A Cantio de Zolyomi – Kővárban, 1633.* „Hogy a versíró Diószegi az ekkor élő hasonnevű diák, rektor, prédikátor közül kivel azonosítható, nem lehet eldönteni.” Legvalószínűbb, hogy Diószegi N. Márton székelyhídi, bihardiószegi pap, vagy Diószegi Szél Mihály bihari pap. Az is lehet, hogy a Diószegi nem vezetéknev, hanem a versíró lakóhelyét jelöli.” (*RMKT* 1977. 611.)
- ¹⁰ **Brandenburgi Katalin** – (1604–1649): Bethlen Gábor fejedelem özvegye és rövid ideig utóda Erdély élén (1629–1630).
- ¹¹ **a Kőváryféle processussal hozhatnák egybeköttetésbe** – Szabó Károly ez év januári, Gyulainak küldött levelében Thalyval kapcsolatban említést tesz az esetről, akit – öelötte ekkor még nem ismert – „dal-gyűjteménye” alapján választottak a történeti osztály tagjává: „Valami rendkívülinek kell lenni e gyűjteményben. De még sem gondolom, hogy nagyon sokkal súlyosabb lenne tudományos tekintetben, mint péld. Kőváry munkáinak tömege, kinek neve a választáskor az Akadémiában még csak szóba sem jött (?)” (*GyPL* 512.) Kőváry Lászlót (1819–1907), a jeles erdélyi történészt, az Akadémia ekkor (elég nagy visszhangot keltő) „személyi intrikák miatt” nem, csak 1883-ban emelt levelező tagjai közé.
- ¹² **Zettelcatalogjával** – cédulakatalógusával (né.)
- ¹³ **Ha sikerül úgy dolgoznom, hogy lapodba elfogadhatók legyenek** – Ennek nincsen nyoma a Ko-ban.

- ¹⁴ **a m.[aros] vásárhelyi gyűlésre** – Aug. 26. és szept. 2. között zajlott a „magyar orvosok és természetvizsgálók” nagygyűlése.
- ¹⁵ **Teleki családi roppant levéltár kincsei közt ohajtanék buvárkodni** – 1850 és 1855 között Szabó Károly segített sajtó alá rendezni Teleki József *Hunyadiak kora Magyarországon* c. munkáját, majd a gróf halálát (1855) követően maga folytatta a kézirat sajtó alá bocsátását. Az első öt kötetet csak 1863-ban követte a hatodik – már Szabó Károly gondozásában –, amiről a Ko is beszámolt. (Szilágyi Sándor ismertetése: 1863. II. 3. sz. júl. 19. 65–67.)
- ¹⁶ **Ráthtól a „Történelmi Emlékek” 4-dik füzetéért** – Ez esetleg a *Magyarország történetének forrásai* I. köt. 4. része lehet, ami *Emlékiratok a magyar kereszténység első századáról* címet viseli (AkÉrt 1891. 498.), vagy *A magyar vezérek kora. Árpádtól Szent Istvánig*, ami 1869-ben jelent meg Ráth Mórnál.
- ¹⁷ **légy szives, ha körülményeid engedik, aug. 10-dikéig postán 40 ftot küldeni** – Ennek nincs nyoma (l. fentebb, a 3. jegyzénél).
- ¹⁸ **Erdély nemzeti ünnepén** – A meghívás valószínűleg a természettudósok gyűlésére vonatkozik.
- ¹⁹ **mk** – maga kezével

1834. P. Szathmáry Károly – Arany Jánosnak

K: elveszett. – Utalás a levélre: AJ szerkesztői üzenete: „**Munkács. P. Sz. K.** Az ajánlatot szívesen fogadjuk. A mű mellékletben, némi chronologiai rendet kell tartanunk, legalább úgy kezdtük, s most egyszerre nem lehet megtörni. De azért jó lesz a nélkül is.” (Ko 1864. II. 7. sz. aug. 14.; *AJÖM* XII. 257., 581.)

¹ **Talán az írói arcképek folytatását ígéri** – vö. **1884.**

1835. Arany János – Ercsey Sándornak (1864. augusztus 2.)

K: NSZAJEM 616. 2 fehér fol., az 1. lap jobb felső sarkában nyomtat, a 2. lapon **ARANY JÁNOS** vízjel. 23,6×15 cm. 1. levél, 2–4 üres. Címzés nincs.

M: kiadatlan

¹ **Köszönöm fáradozásodat a ház ügyében, s a két szerződést** – A küldemény kísérlőlevele elveszett.

² **coramialisásra** – láttamozásra (lat.)

³ **Görgei István** – (1825–1912): Görgei Artúr öccse, pest-budai ügyvéd, AJ jó ismerőse és segítője a birtokvásárlás során.

⁴ **Popovics** – szalontai kereskedő (vö. **1838.**)

⁵ **Pápay** – ismeretlen személy, esetleg Pápai Ferenc, jómódú nagyszalontai lakos, vállalkozó

- ⁶ „**hic Rhodus, hic salta!**” – Aesopusi meséből eredő szállóige (lat.). Valaki azzal dicsekedett, hogy egyszer Rhodoszban igen nagyot ugrott. Erre azt mondták neki: „Itt van Rhodosz, itt ugorj!”, azaz: „Most mutasd meg, mit tudsz!”
- ⁷ **Vilmának** – Ercsey Sándorék leánya, aki ekkor Pesten, AJ-éknál nyaralt (l. még **1820.** és **1839.**)
- ⁸ **süved** – sógorod

1836. Arany János – Abonyi Lajosnak (1864. augusztus 3.)

K: OSzK Kt Fond I/18. Fehér, (koronás, két oldalán oroszlánnal és unikornissal) nyomatos fol. 23,8×15 cm. 1. levél, 2. üres. Címzés nincs. A 2. lapon kéziratári pecsét: **M. N. MÚZEUM KÖNYVTÁRA Kéziratt. Növedéknapló. 1903. év, 19. sz.,** ceruzás írások: a kék ceruzás olvashatatlan, fekete ceruzával:

Gyömrő szolgálo	20	
Vám	20	
Szivar	10.	
Ruhatisztító	20.	
Tok reparator	20	
Óra [!] kulcs.	10.	
[...]	20.	
Szappan	25.	
Gyűrű	13 <13>	
Karperecz	32.	
Tokaji	1. 50.	
Sütemény	10	
Hordárok	<u>20.</u>	
	48f. 35	
Fotografia	30	
	48	65.
[...]	48	<u>15</u>
	48	80.

M: Esztegar 1904. 232.

- ¹ „**A mi nótáinkat**” nyomják erősen – A Kisfaludy Társaság könyvilletményeinek sorában jelent meg Abonyi *A mi nótáink* c. négykötetes regénye (1864).
- ² **czélszerű lenne mutatványt közleni** – Ez meg is történt (Ko 1864. II. 8–9. sz. aug. 21. 182–185., aug. 28. 204–209.), a levélben tervezetteknek megfelelően.

1837. Tompa Mihály – Arany Jánosnak (1864. augusztus 5.)

K: MTA Kt K 513/1044. 2 fehér fol. 24,6×19,8 cm. 1–2. levél, 3. üres, 4. címzés:

Arany Jánosnak.

Pesten.

üllői ut, 7^{ik} szám

A 4. lapon négy postai bélyegző: kettő **PUTNOK 7/8**, egy váci [?] **8/8** egy **PESTH Fröh 9/8** felirattal; két 5 krajcáros piros színű bélyeg; kivágott pecsét helye. Az 1. lap tetején a bal sarokban AJ írásával, tollal: **nyl. 11/VIII 64.**, a jobb sarokban Arany László írásával [?] ceruzával: **1864 aug 5.** Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 663.)

M: kiadatlan

Válasz AJ 1864. júl. 25-i levelére (1832.)

¹ **Köszönettel vettem a képeket a levéllel** – AJ szerkesztői üzenetében némi aggodalommal várta Tompa véleményét a fényképekről: „**Hanvára.** Meg lehet-e elégedni a küldeménnyel? Itt nem igen láttunk különbséget.” (Ko 1864. II. 6. sz. aug. 7.; *AJÖM* XII. 257., 581.)

² **gaudium est miseris** – öröm a szerencsétleneknek (lat.)

³ **impertinentia** – szemtelenség, pimaszság (lat.)

1838. Szél Kálmán és Szél Kálmánné Arany Juliska – Arany Jánosnak (1864. augusztus 9.)

K: NSzAJEM 781. 2 fehér fol. 14,5×23 cm. 1–4 levél.

M: kiadatlan

¹ **a' mai postával küldött levelök** – elveszett (kicsi az esélye annak, hogy AJ lett volna a levélíró)

² **Sándor bácsi** – Ercsey Sándor

³ **b.[áró] Radákné** – talán Radák Istvánné, szül. Rhédey Klára, Mikó Imre gróf sógornője, aki jótékonykodása révén országos tiszteletnek örvendett. (A nagyváradi színpör támogatásáról a VU is beszámolt: 1865. máj. 7. 225–226.)

⁴ **Bodokynak** – az 1854-ben alakult Szalontai Vízsabályozó Társulat főmérnöke (elnöke: id. Tisza Lajos, 1856-tól Tisza Kálmán)

⁵ **gyepes** – Gyepes: Nagyváradtól délre eredő folyó, amely a szabályozás előtt Anttól északra torkollott a Fekete-Körösbe

⁶ **regale joggal** – valamilyen kincstári (állami) kötöttséggel

⁷ **keményfoki** – Keményfok (ma Avram Iancu, Románia): község Nagyszalontától délnyugatra 20 km-re, a levélben írt anti birtoktól 3 km-re délkeletre

⁸ **Jani** – Ercsey János

1839. Arany János – Szél Kálmánnak (1864. augusztus 12.)

K: NSzAJEM 694. 3 fehér fol., az 1. lap jobb felső sarkában nyomtatott, a 2. lapon **ARANY JÁNOS.** vízjel. 23,7×15 cm. 1–6. levél. – Címzés nincs.

M: Debreczeni 1967. 647–649.

Válasz Szél Kálmán és Arany Juliska 1864. aug. 8-i levelére (**1838.**)

¹ „**ügyvédet**” – sógorát, Ercsey Sándort

² „**ki hát a legény a csárdában?**” – „’Ki a legény a csárdában!’ Misi felkiált, / Szereti ő mutogatni erejét s magát” (AJ: *Magyar Misi*)

³ **Lovassy Ferenc** – l. az **1820.** sz. levél jegyzetét

⁴ **mappája** – térképe (lat.)

⁵ **in solidum** – teljes egészében, összességében (lat.)

⁶ **árenda** – bérlet, haszonbérlet (lat.)

⁷ **renoméében** – hírnévben, tekintélyben (fr.)

⁸ **superflua cantela** – túlzott óvatosság (lat.)

⁹ **Ercsey Vilma** – Ercsey Sándor leánya

1840. Ercsey Sándor – Arany Jánosnak (1864. augusztus 15.)

K: NSzAJEM 764. 2 kék fol. (a 2. fol. egy része leszakítva), 21×17,1 cm. 1–2. levél, 3. üres, 4. címzés:

Tekintetes

Arany János urnak

Pesten

A 4. lapon feltört piros viaszpecsét nyomai.

M: kiadatlan

¹ **A Kálmánhoz intézett – és ő általa tegnap mindjárt át is küldött levélnek** – l. az **1839.** sz. levelet

1841. Ercsey Sándor – Arany Jánosnak (1864. augusztus 18.)

K: NSzAJEM 765. 2 fehér fol. 20,6×16,8 cm. 1–3. levél, 4. üres. Címzés hiányzik.

M: kiadatlan

1842. Illéssy György – Arany Jánosnak (1864. augusztus végén)

K: elveszett. – Utalás a levélre: AJ szerkesztői üzenete: „**Debreczen, I. Gy.** Vettük köszönettel, s használni fogjuk, vagy az egyiket vagy mindkettőt.” (Ko 1864. II. 9. sz. aug. 28. 216.; *AJÓM* XII. 258. 581.)

- ¹ **Wieland Oberonjából küld fordításokat** – *Oberon. Első ének* (Ko 1864. II. 10. sz. szept. 4. 228–234.); *Oberon. Ötödik ének* (Ko 1864. II. 25–26. sz. dec. 18. 587–590., dec. 25. 611–615.).

1843. Tóth Endre – Arany Jánosnak (1864. augusztus 21.)

K: MTAK Kt K 513/1221. 2 csontszínű fol. 23,1×14,5 cm. 1–3. levél, 4. üres. Címzés nincs. Az 1. lapon a dátum mellett AJ írásával, tollal: **Nyl. 25/VIII.** Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 667.)

Kézírtas másolat: MTAK Kt Ms 3/6. 76–79.

M: kiadatlan

Válasz AJ 1864. júl. 15-i levelére (**1826.**)

- ¹ **az ide mellékelte beszélt** – Az AJ javításai szerint átfésült *A férj* c. elbeszélést (vö. az **1826.** sz. levéllel).
- ² **Tullius szavait: „laetus sum laudari a te laudato viro”** – Cicerónál két helyen is előfordul: „aliter enim Naevianus ille gaudet Hector: Laetus sum laudari me abs te, pater, a laudato viro” (*Tusculanae Disputationes*, I. könyv); „Laetus sum laudari me, inquit Hector, opinor, apud Naevium, abs te, pater, a laudato viro.” (*Epistulae Familiares*, XV. könyv, 6. levél). Cicero mindkét helyen Naeviusot idézi, akinél Hector szól így apjához: „boldog vagyok, hogy te dicsérsz engem, aki magad is rászolgáltál a dicséretre.”
- ³ **eszélény** – Rhynchites Herbst (ekkor kb. 25 faja létezett Magyarországon)
- ⁴ **a Szand hibáival vádoljanak** – Szand: George Sand, akinek regényeit AJ (**1826.** levelében) bírálta: „a szenvedélyek összeütközhetnek a morallal, a világrénddel: de a költő nem adhat azoknak igazat a küzdelemben”.
- ⁵ **Ha tehát kiadója akad** – AJ a *Nyílt levelezés*ben válaszolt: „A küldemény szerencsésen megérkezett, de nem tudom, képes leszek-e hamarjában ’emberre vinni’. E szeretetre méltó germanismus azt fejezi ki, hogy a kinek pénze van, az most mind beteg és falun vagy fürdőn lakik, csak a szegény ember *egészséges*.” (Ko 1864. II. 9. sz. aug. 28. 216.; *AJÓM* XII. 258. 581.) „[E]mberre vinni”: „etwas an den Mann bringen”, azaz ’rászól valamit valakire’, ’túlád valamin’.
- ⁶ **Madách „Tündér álma”** – Madách utolsó, töredékben maradt drámai költemény-kísérlete, amelynek 1. színét a Ko mutatványként közölte (1864. II. 6. sz. aug. 7. 123–125.).
- ⁷ **ha, mint irám, Pestre mehetnék állandóul** – l. az **1813.** sz. levelet

1844. Arany János – Wohl Stephanie-nak (1864. augusztus 25.)

K: MTAK Kt K 513/1382. (Másolat) – A levél leírása: „(A levél württembergi [!] címerrel ellátott papírra van írva. Kívül »Wohl Stephanie kisasszonynak.

Helyben.« Pecsétje Arany rosszúl metszett <...> címere: a paizs udvarában ágaskodó szárnyas griff, jobbájában meztelen kardot villogtatva. A sisak koronájából ugyanazon alak emelkedik ki. A felül vízszintesen [!] végződő [!] vértet foszladék veszi körül. – A felső griffnél jobbra, balra A. J.:»

M: kiadatlan

Wohl Stephanie (1848–1889): nővéreivel, Wohl Jankával a nőirodalom AJ által is szívéllyességgel támogatott képviselői. A női ízlés és műveltség fejlesztése érdekében élénk társadalmi életet éltek és lapokat is szerkesztettek (így a *Divat*, a *Magyar Bazár*, a *Nők Munkaköre* és a *Magyar Bazár* mint a *Nők Munkaköre* címűt). Első műve a *Wohl Stephanie Regekönyve* (1865). Nővére 1858-ban, Ballagi Károly révén még Nagykőrösön ismerkedett meg AJ-sal: Janka gyermeki rajongását jóindulattal fogadta a költő, aki ezután készségesen egyengette a testvérpár irodalmi próbálkozásait (*AJÖM* VI. 227. és *AJÖM* XII. 440.). Stephanie (is) rendszeresen publikált AJ folyóirataiban: *Stephanie regekönyvéből* (SzF 1862. I. 12. sz. jan. 23. 186–190.), *Az öreg ház öreg órája* (SzF 1862. II. 8–9. sz. jún. 26. 122–126., júl 3. 138–143.), *Az öreg vas lámpás élményei* (Ko 1863. I. 10. sz. szept. 6. 222–229.), *Hol van a boldogság* (Ko 1864. I. 13. sz. márc. 27. 301–306.), *Egy mese, melynek nincsen czime* (Ko 1864. II. 23. sz. dec. 4. 541–546.).

¹ **használja fel** – A levél első fele, amint az aljára írva szerepel: „Az Osterlamm Károly <kibo> 1864. sept. 15-én kibocsátott aláírási felhívásban van közölve, néhány kisebb változtatással, datum nélkül”.

² **a néni csak 30 mérföldre van Pesttől** – Arany Jánosné ekkor Kunszentmiklóson tartózkodhat Szász Károlyné vendégségében (esetleg Nagykőrösre látogatott).

1845. Szilágyi István – Arany Jánosnak (1864. augusztus 28.)

K: MTAK Kt K 513/683. Csontszínű levélpapír; 23,3×14,8 cm; 2 fol., 1–2. levél, 3–4. üres. – Címzés nincs. Az 1. lapon kék ceruzával: **nyl. 10/2 [?]** – a nyílt levelezésre utalva. – Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 609.)

M: kiadatlan

¹ **Legutóbbi levellemmel** – az **1811.** sz. levél

² **Kérlek nyugtass meg** – AJ a *Nyílt levelezés*ben válaszol: „**M.Sziget.** A mostani levél és küldemény megjött szerencsésen. Az előbbit nem 'nyílt-leveleztük' volna? Tehát vettük a 12 forintot is. Szives viszonti üdvözlét!” (Ko 1864. II. 10. sz.; 1864. szept. 4., 240. – *AJÖM* XII. 259. 582.) Az **1811.** sz. levél jegyzeteiből kiderül, hogy Arany utalt a június 26-ai szám üzenetében a pénz érkezésére: „**M. Sziget.** A küldeményt vettük, s a 'legapróbb szeg' nagyon jó nekünk, hadd jöne minél több. A most beküldött neveken kívül, a

többi, kiket a *multkor irtam volt*, mind fel van szólítva, s eddig nem kaptunk választ.” (Ko 1864. I. 26. sz.; 1864. jún. 26., 620. – *AJÖM* XII. 254., 578.)

- ³ **Apróságot is elküldtem Rákóczi Lászlóról** – Ez majd *Apróság IV* címen jelenik meg a Ko-ban. (1864. II. 18. sz. okt. 30., 427–429.)
- ⁴ **Thaly; ugyan neki öklelődzik -y -f-nek** – A Ko-ban Thaly válogatását, a *Régi magyar vitézi énekek és elegyes dalok* című munkáját ismertette „y. f.” (1864. II. 5., 6. sz. júl. 31. 112–114., aug. 7. 138–140.), és erre válaszul Thaly, *Önigazolással* című válaszát (Ko 1864. II. 8. sz. aug. 21., 186–190.)
- ⁵ **Székely József?** – Gulyás Pál szerint (*Magyar írói álnév lexikon* 481.) az „-y -f” Toldy Ferencet takarja. Az *AJÖM* XII. kötete tévesen Szabó Károlyt véli a recenzió szerzőjének (624.), aki akkor, amikor az ismertetés első közleménye megjelent, még csak ajánlotta, hogy maga is szólna Thaly gyűjteményéről (l. az **1833.** sz. levelet). A recenzió szerzője Lévay József volt, l. az **1848.** sz. levelet.
- ⁶ **Kádárról** – Az *Apróságok* második darabjában a Kádár Istvánról szóló ének keletkezési idejét pontosította Thaly *Régi magyar vitézi énekek és elegyes dalok* című művéhez képest. (Ko 1864. II. 7. sz. aug. 14., 165.)
- ⁷ **a IV. Apróság** – *Apróság III* címmel jön ki (Ko 1864. II. 17. sz. okt. 23., 401–402.)
- ⁸ **fogok legközelebb némieket küldeni** – Sem Mikestről, sem Zrínyiről már nem jelent meg *Apróság* a lap hasábjain.

1846. Lévay József – Arany Jánosnak (1864. augusztus vége)

K: MTAK Kt K 513/314. Fehér, a főszöveg alatt elvágott fol. 17×10,5 cm. 1. levél, 2. üres. Címzés nincs. AJ írásával, kék ceruzával: **Nyl. 25/VIII 64.** Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 599.)

M: kiadatlan

- ¹ **[1864. augusztus vége]** – AJ két szerkesztői üzenetben is utal Lévay kérésére: „**Miskolcra. L.** A kért könyvnek még csak első füzeté jelent meg. A külön példány meglesz, van elég, tán sok is. A »zsibbasztóra« csak azt lehet mondani, mindenütt az a. – Probatum est.” (Ko 1864. II. 9. sz. aug. 28. 216.; *AJÖM* XII. 258., 581.) – „**Miskolcra. L. J.** [...] A minap kért könyv utórészét most *írják*, a mint leghitelesebb forrásból tudjuk.” (Ko 1864. II. 11. sz. szept. 11. 264.; *AJÖM* XII. 259., 582.)
- ² **főszövege hiányzik** – Feltehető, hogy Lévay a Kazinczy Gábor fölött tartandó emlékbeszéd elvállalását mérlegeli, melyet aztán 1864. szept. 13-i levelében meg is tesz. Talán most küldte el fürdői emlékeit: *Fürdői napok Koritmiczán.* (Ko 1864. II. 11–12. sz. szept. 11. 256–260., szept. 18. 282–284.)

- ³ **Toldy által iskolai használatra dolgozott egész irodalomtörténet** – *A magyar nemzeti irodalom története a legrégebb időkől a jelen korig, rövid előadásban* (Pest, 1864–1865) a következő év elején jelent meg. A Ko is közöl belőle főcikként mutatványt az 1865. 1. számban (*A magyar klasszikai-nemzeti eposz története*); a szerkesztői megjegyzés szerint a kész mű januárban meg is jelenik (jan. 1. 1–6.).
- ⁴ **nolle velle** – akarva–nem akarva (lat.)
- ⁵ **Most megint igen rámesett elkíváncozni e zsibbasztó pálya köréből. De hova?** – A közelgő tanévkezdés előtt panaszkodó Lévay kívánsága egy év múlva valósult meg: 1865 őszétől (1895-ig) Borsod megyei főjegyző lett báró Vay Miklós főispán mellett.

1847. Arany János – Arany Jánosnének (1864. szeptember elején)

K: elveszett. – Utalás a levélre: Arany Jánosné 1864. szept. 10-i válasza (**1852.**): „Köszönöm ezerszer köszönöm azokat a kedves perczeket, a melyeket kedves hoszu [!] leveleddel adtál nekem!”

1848. Lévay József – Arany Jánosnak (1864. szeptember 3.)

K: MTAK Kt K 513/332. Fehér fol. 21×17,1 cm. 1–2. levél. Címzés nincs. A 2. lapon AJ írásával, kék ceruzával: **Nyl. 8/IX 64.** Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 600.)

Kézirat másolat: MTAK Kt Ms 3/5. 41–43.

M: kiadatlan

- ¹ **Itt megyen az ominosus Tit.[us] Andronicus** – vö. **1645., 1799., 1819.**
- ² **Köszönetemet küldöm a bírálóknak** – A fordítást Greguss Ágost és Bérczy Károly bírálták.
- ³ **ugy mondtátok, hogy a Delius-kiadásból fordítsuk Shak[e]spe[a]ret** – *Shakspeare's Werke*, Herausgegeben und erklärt von Dr. Nikolaus DELIUS, Elberfeld, Verlag von R. L. Friedrichs, 7 vols., 1854–1861. A kiadást a Kisfaludy Társaság Shakespeare-bizottsága ajánlotta a fordítóknak (kelt 1860. okt. 25.) vö. *AJÖM* XIII. 339–343. 342.
- ⁴ **Johnson és Collier** – Samuel Johnson (1709–1784) 1765-ben adta ki Shakespeare összes drámáit (*Plays*). Ennek alapján Johnson és George Steevens 1773-ban javított és bővített kiadást jelentetett meg. Ezt követte 1778-ban, 1785-ben és 1793-ban a Johnson–Steevens–Isaac Reed-féle újabb kiadás, majd e hagyomány összegzése 1803-ban jelent meg. John Payne Collier (1789–1883): angol filológus, a devonshire-i herceg könyvtárosa s korának egyik legtermékenyebb szövegkiadója és irodalomtörténésze, főleg Shakespeare és kora vonatkozásában. 1842–1844-ben jelent meg első kiadása

(*Plays*). 1853-ben közölt új Shakespeare-kiadása (*Plays*), illetve az 1858-ban publikált *Works* számos önkényes szövegmodosítással élt.

- ⁵ **Thaly K.[álmán] önigazolására** – A *Régi magyar vitézi énekek és elegyes dalok* c. munkáról Lévy József írt, -y -f szignóval (Ko 1864. II. 5–6. sz. júl. 31. 112–114., aug. 7. 138–140.): szigorúan, de nem személyeskedve bírálta Thaly Kálmánt, rámutatva a történeti tények és események pontatlan, felületes kezelésére, az egyes korok világának anakronisztikus szemléletére, továbbá arra, hogy az érvelés és bizonyítás helyett a bizonytalan hipotéziseknek és kombinációknak nyit tágas teret. Thaly *Önigazolásul* címen ír választ (Ko 1864. II. 8. sz. aug. 21. 186–190.). Az *AJÖM* XII. kötete szerint a bírálatot Szabó Károly írta (624–625.), holott az ő recenziója végül nem készült el (l. Szabó Károly **1833.** és az **1850.** sz. leveleit).
- ⁶ **„nur die Lumpen sind bescheiden!”** – Csak a hitvány emberek szerények (né.) tkp. „Nur die Lumpen sind bescheiden, / Brave freuen sich der Tat” („Csak a hitványok szerények, / Tettnek örvend a derék”). Johann Wolfgang Goethe: *Rechenschaft* (*Beszámoló*, ford. Dóczi Lajos).
- ⁷ **malitia** – rosszindulat (lat.)
- ⁸ **per longum et latum** – széltében-hosszában; terjengősen (lat.)
- ⁹ **megcsillagoztad** – AJ Thaly választát kísérő megjegyzésében azon sajnálkozik, hogy Thaly (illetve általánosítva, korának tudományos vagy szépirodalmi tekintélyei) mennyire nehezen viseli(k) a bíráló szót; zárómondata: „Mikor tanuljuk már túrni a véleményeket!” Holott épp örülnie kellene, hogy „ily korban, midőn csaknem minden új könyvet ’agyon hallgatnak’, gyűjteménye annyi figyelmet ébresztett”. (Ko 1864. II. 8. sz. aug. 21. 186.)
- ¹⁰ **emlékbeszédet tartani Kazinczy Gábor felett** – Ezt Lévy 1865. febr. 6-án tartotta a Kisfaludy Társaság évi nagygyűlésén (vö. az **1819.** és **1859.** sz. levéllel).
- ¹¹ **A küldemény megérkeztéről értesíts** – AJ válasza a *Nyílt levelezésben*: „Miskolczra. L. J. A csomag itt van. Ohajtva várjuk a mielőbbi ’megállapodást’ ama bizonyos dolgozatra nézve; szeretnők már a szeptemberi ülésen jelenthetni, mert kifogyunk az időből.” (Ko 1864. II. 11. sz. szept. 11. 264.; *AJÖM* XII. 259. 582.)

1849. Abonyi Lajos – Arany Jánosnak (1864. szeptember eleje)

K: elveszett. – Utalás a levélre: AJ szerkesztői üzenete: „**Abony.** Czikkeit vetjük, jóízűen ettük; köszönet értettük.” (Ko 1864. II. 11. sz. szept. 11. 264.; *AJÖM* XII. 259., 582.)

¹ **kóstolót** – Abonyinak jól termő szőlője és gyümölcsöse volt Pest közelében (*AJÖM* XII. 582.).

- ² **kisebb – talán az *Elegyes tárczacikkekben és a Vegyes rovatban megjelenő – írásokat küld*** – Ezek közül egy, az abonyi kaszinó által hirdetett pályázatról tett említés bizonyosnak látszik. (Ko 1864. II. 14. sz. okt. 2. 334.; *AJÖM* XII. 259., 582.) Ezt a felhívást valószínűleg néhány nappal később küldte (vö. 1855.).

1850. Szabó Károly – Arany Jánosnak (1864. szeptember 6.)

K: MTAK Kt K 513/463. 2 fehér fol. 23,5×14,8 cm. 1–4. levél. Címzés nincs. Az 1. lap tetején AJ írásával, tollal: **Nyl. 19[?]/IX 64.** Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 603.)

M: kiadatlan

- ¹ **a „Koszoru” aug. 28-diki száma, látom benne a „Szilágyi és Hagymási” ó-székely ballada-törredéket** – 1864. II. 9. sz. aug. 28. 211–213. Erről l. 1833.
- ² **columna** – oszlop (lat.) – A könyvnyomtatásban egyrészt a félkész nyomóforma, a szövegsorrend ellenőrzésére, másrészt az egyes nyomdai termékek függőleges oszlopokra osztott szedéstükre.
- ³ **nem bánom ha megdorgálsz is, megérdemlem gondatlanságomért** – A kiegészítés a *Vegyes* rovatban történik meg, a következők kíséretében: „A kéziratot már nem mutathatjuk elő, de e három sor annyira idegen előttünk, hogy a másolatból történt kihagyását bizvást merjük állítani, annál inkább, mert javításkor a nyomtatványt sorról sorra néztük össze a kézirattal.” (Ko 1864. II. 12. sz. szept. 18. 287.)
- ⁴ **Vécs** – Marosvécs, ma Brăncovești, Románia: község a Maros folyó partján, Marosvásárhelytől 30 km-re északra
- ⁵ **Torda** – ma Turda, város Romániában
- ⁶ **a lapod számára ígért rövid régi irodalmi cikkek** – l. az 1833. sz. levelet
- ⁷ **A m.[áros]vásárhelyi gyűlés** – A Ko két számában is részletesen beszámolt a gyűlés történéseiről és kísérő eseményeiről. (Ko 1864. II. 10–11. sz. szept. 4. 238., szept. 11. 262.)
- ⁸ **dilettansai** – itt: tevékenységét nem hivatalosan végző személyei
- ⁹ **magnum aldumások** – „more paganismo occiso equo pinguissimo magnum aldumas fecerunt.” („pogányszokás szerint leöltek egy kövér lovat és nagy áldomást tartottak”. Anonymus: *Gesta Hungarorum*, 16. fejezet, Veszprémy László ford.)
- ¹⁰ **Parajd** – ma Paraid, Románia, község a Kis-Küküllő partján, Marosvásárhelytől 40 km-re keletre
- ¹¹ **registrum** – jegyzék, nyilvántartás (lat.)
- ¹² **Apafi** – Apafi Mihály, erdélyi fejedelem (1661–1690)
- ¹³ **Arpadianumot** – Árpád-kori forrásokat

- ¹⁴ **Ezek lesznek a legelső darabok, melyeket a világ e levéltárból látni fog** – Szabó Károlytól a Budapesti Szemlében jelent meg két közlemény: a *Taks kora* (1865. I. 2–3. füzet, 207–245., 359–403.) és a *Gyejcs vezér és kora* (1865. III. 8–9. füzet, 81–107., 149–176.).
- ¹⁵ **Losonczyt** – Losonczy Lászlót (l. az **1531.** levél jegyzeténél)
- ¹⁶ **Lengyel** – Lengyel Dániel (1815–1884): orvos és gimnáziumi tanár, majd igazgató, aki szintén tagja volt az ötvenes években a nagykőrösi tantestületnek, és ott természetrajzot, illetve német nyelvet oktatott.
- ¹⁷ **Fejérvár** – Gyulafehérvár (ma: Alba Iulia, Románia)
- ¹⁸ **a Laczi collega által Erdélyben classicus hirre juttatott n.[agy]kőrösi!]**
20000 magyarral – Homályos utalás; Arany László 1861 nyarán járt Erdélyben és tett látogatást Szabó Károlynál is kolozsvári tartózkodása során (vö. *AJÖM* XVII. **1322.** és **1330.** sz. levelet és jegyzetüket).
- ¹⁹ **bár mint haragszik is e szóra Brassai bácsi** – Brassai a *Nyelv és nyelvészet* c. hosszú értekezésében érinti a „képvisel” kifejezést is, mint a magyar nyelvben az utóbbi időben feltűnő, nem szerencsés kifejezést. (SzF 1862. II. 9. sz. júl. 3. 131.)
- ²⁰ **melyben ily avatag, száraz tárgy a Koszorú közönségének adható** – Bár AJ a *Nyilt levelezés*ben így biztatta Szabó Károlyt („Az ’irodalmi cikkekcskét’ szívesen elvárjuk és szívesen látjuk.” – Ko 1864. II. 12. sz. szept. 18. 288.), tőle a Ko-ban ezután már (legalábbis aláírva) nem jelent meg munka.
- ²¹ **A „Vitézi énekek”ről úgy hiszem elég volt eddig a polemia** – l. az **1833.** sz. levél jegyzeteit
- ²² **Miért nem jössz bé valaha hozzánk Erdélybe** – AJ szerkesztői üzenetei közt válaszolt: „Hiszen csak lehetne mozdulni! Viszont üdvözlésünket!” (Ko 1864. II. 12. sz. szept. 18. 288.; *AJÖM* XII. 259. 582.)
- ²³ **Gr. Mikó** – l. az **1544.** sz. levél jegyzeténél
- ²⁴ **keresztapa, s keresztmama** – A nagykőrösi évek alatt Arany és Szabó Károly kollégák voltak a gimnáziumban. Ekkor született Szabó Károly és Meskó Ida Gyula nevű fia és Aranyék lettek a keresztszülei. Vö. AJ Szabó Károlynak, **1195.** 1860. szept. 14. (*AJÖM* XVII. 447.); AJ Gyulai Pálnak, **1297.** 1861. ápr. 3. (Uo. 540.), Szabó Károly AJ-nak, **1299.** 1861. ápr. 5. (Uo. 543.). Később a jogi végzettségű Szabó Gyula Kolozsvár főjegyzője, városi tanácsosa és egyetemi tanára is lett.

1851. Tóth Endre – Arany Jánosnak (1864. szeptember 9.)

K: MTAK Kt K 513/1222. 2 csontszínű fol. 23×14,5 cm. 1–2. levél, 3–4. üres. Címzés nincs. Az 1. lapon a dátum mellett AJ írásával, tollal: **nyl. 15/IX 64.** Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 667.)

M: kiadatlan

- ¹ **kedélyes „nyílt levelezésed”ból** – l. az **1843.** sz. levél jegyzetét
- ² **Hogy „emberre vinni” mikor sikerülend: miután kezeid közt van teljesen nyugodt vagyok az időben** – AJ a *Nyílt levelezés*ben válaszolt: „**Vattára, T. E.** Csupán annyit, hogy még semmire sem mentünk, noha kísérletet már tevének. A levél természetesen megjött: arra e válasz: de ime nem küldhetünk egyebet állandó jókívánatunknál. Ugye szegény válasz?” (Ko 1864. II. 12. sz. szept. 18. 288.; *AJÖM* XII. 259., 582.)
- ³ **ez ide zárt költemény** – *Sik mezőben...* (Ko 1864. II. 13. sz. szept. 25. 292.)
- ⁴ **necrologja** – *Kuthy Lajosról* (Ko 1864. II. 10. sz. szept. 4. 237–238.)
- ⁵ **Én Kuthyt ismertem** – Kuthy Lajos (1813–1864): regény- és drámaíró. A reformkor idején a liberális reformok híve (az „országgyűlési ifjak” egyike, gr. Batthyány Lajos személyi titkára; a forradalom és szabadságharc idején mind a Batthyány-, mind a Szemere-kormány mellett titkári, tanácsosi feladatokat látott el); az ötvenes években azonban közhivatalt vállalt, s a közvélemény árulónak bélyegezte. Ekkor irodalmi munkássága is válságba jutott. Bár kortársai elítélték, ami alól AJ sem menti fel, de nekrológjában szomorúan szól az író elvesztéséről, aki „beszélyirodalmunkba tárgyban és formában sok új elemet” hozott” (Uo. 238.).

1852. Arany Jánosné – Arany Jánosnak (1864. szeptember 10.)

K: NSzAJEM 783. 2 fehér fol. 14,5×cm. 1–4. levél.

M: kiadatlan

- ¹ **meg lepetés** – ismeretlen vásárlási szándék
- ² **Csengeryjéknek lesz hát palotájok** – Csengery Antalék költözésére utalás; újabb lakcímük:
- ³ **híváskolnak** – hívogatnak (nyelvjárási alak)
- ⁴ **Sándoréknál** – Ercsey Sándor, Ercsey Júlia testvére
- ⁵ **Kálmánkánk fog most írni ez utal valami föld dologba** – l. az **1853.** sz. levelet

1853. Szel Kálmán – Arany Jánosnak (1864. szeptember 10.)

K: NSzAJEM 783. 2 fehér fol. 14,5×23 cm. 1–4. levél.

M: kiadatlan

- ¹ **„panasz”on** – Panasz: talán dülönév
- ² **Pap Imre** – lehet, hogy az a Papp Imre, akinek felesége 1855-ben hunyt el (*AJÖM* XVI. 537.)
- ³ **Jani bácsi** – Ercsey János

1854. Szél Kálmán – Arany Jánosnak (1864. szeptember 10.)

K: NSzAJEM 782. 2 fehér fol. 14,5×23 cm. 1–4. levél.

Címzés:

Tekintetes Arany János úrnak

Tisztelettel.

Pesten

üllői-út 7^k sz.

M: kiadatlan

¹ **Böhm, a' sályi erdőbíró** – Böhm Ferenc (vö. *AJÖM* XVII. 910. 67.) – Sályi (Biharsályi, ma: Şauaieiu) község Nagyszalontától 20 km-re északkeletre

1855. Abonyi Lajos – Arany Jánosnak (1864. szeptember közepe)

K: elveszett. – Utalás a levélre: AJ szerkesztői üzenete: „**Abonyba. A.** Vettük a küldeményt, köszönettel a fáradságért. Az a bizonyos tárgy megvan és meglesz. Szives üdvözlöt!” (Ko 1864. II. 12. sz. szept. 18. 288.; *AJÖM* XII. 259., 582.)

¹ **feltehetőleg műveket küld Arany**nak – Ezek a művek az *Elegyes tárczacikk*ek vagy a *Vegyes* rovatban jelenhettek meg, aláírás nélkül (vö. 1849.).

1856. Szél Kálmán – Arany Jánosnak (1864. szeptember 11.)

K: NSzAJEM 784. 2 kék fol. 17×21 cm. 1–2. levél, 3. üres, 4. címzés:

Tekintetes Arany János urnak

tisztelettel.

Pesten

üllői út 7^k sz.

M: kiadatlan

¹ **Bors** – az egyik szomszédtulajdonos

² **Kralovánszki** – a Nádor utca 5. szám alatt lakó Kralovánszky István, pesti ügyvéd (Emich 1862. 200.)

1857. Arany János – Ercsey Sándornak (1864. szeptember 20.)

K: NSzAJEM 617. 2 fehér fol., az 1. lap jobb felső sarkában nyomat, a 2. lapon **Arany János** vízjel. 23,6×15 cm. 1–2. levél, 3–4. üres. A borítékon címzés:

Tekintetes

ifjabb Ercsey Sándor ügy-
véd urnak.

per Nagy-Várad. N.Szalonta

Postai bélyegzők: **Pesth 20/9, Grosswarden 21/9 és Nagyszalonta 22/9.** 15 krajcáros (Kreuzer feliratú) sárga bélyeg. Kárminpiros **A. J.** monogramos viaszpecsét.

M: Debreczeni 1967. 650.

¹ **Denique** – tehát, végül is (lat.)

² **ha Kálmán rám nem ijeszt** – Szél Kálmán 1864. szept. 18-án kelt, Arany Lászlónak címzett levelében ír erről: „a vételi szerződést (: s vele együtt aztán a haszonbéri szerződés példányait is:) azonnal leküldeni, – hogy az, az aláírástól számítandó 8 nap eltelte előtt beadattathassék a telekkönyvhöz, – az átírás eszközlése végett, – mert különben háromszoros lesz az átírási költség; – Csak egyszerű 'ajánlás' mellett küldendő; – Sándor bácsi is így szokta ezt praktizálni. – Egyuttal a haszonbéri szerződést is jó lesz mellékelni, – Geyerné hadd írjon alá. – Így aztán (: csak október 7–8^a körül jöven te le:) nem lehozod de felviszed a pályájokat megfutott szerződéseket.”

³ **még most délelőtt feladtam** – Ez is lehet elveszett levél, bár az a valószínűbb, hogy a küldeményt – a gyorsaság miatt is – nem kísérte levél, ezért ír AJ itt hosszabban.

⁴ **Emich Gusztáv naptárja tariffájából** – *Emich Gusztáv Nagy Képes naptára az 1865-ik évre.* Szerkesztik Szokoly Victor és Vadnay Károly. Pest, 1864.

⁵ **Falsificatum** – hamisítvány (lat.)

1858. Ercsey Sándor – Arany Jánosnak (1864. szeptember 22.)

K: NSzAJEM 766. 2 fehér, barna foltos fol. 20,5×16,6 cm. 1. levél, 2–3. üres, 4. címzés:

Tekintetes

Arany János urnak.

Pesten.

A 4. lapon tollal: **30.**

M: kiadatlan

Válasz AJ 1864. szept. 20-i levelére (**1857.**)

1859. Lévay József – Arany Jánosnak (1864. szeptember 23.)

K: MTAK Kt K 513/331. 2 világoskék fol. 1. 23×14,6 cm., a 2. levágva: 16×14,6 cm. 1. levél, 2. üres. Címzés nincs. Az 1. lapon, AJ írásával, kék ceruzával: **nylev 29/IX 64;** a „Kazinczy Gábor...” kezdetű bekezdés megjelölve és mellette +, a nevek mellett: **beírva,** a Dobozy Dániel dátuma 1865-re javítva, a következő bekezdésben Dobozy Dániel mellett: **1865-re beírtam.** Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 600.)

M: kiadatlan

- ¹ **Tomoritól** – Tomori Anasztáz, az első teljes magyar Shakespeare-kiadás mecénása (vö. 1907. jegyzetével); 200 ft-ot fizetett a Kisfaludy Társaság bírálói által elfogadott fordításonként.
- ² **Bejelentheted a Kisf.[aludy] társaságnak** – vö. az 1819. és 1848. sz. levéllel
- ³ **Török Sándor [...] Szerdahelyi József [...] Szerdahelyi Imre [...] Dobozy Dániel** – ismeretlen személyek. Török Sándor – mint miskolci – és Szerdahelyi József – mint sajtószögedi lakos – szerepel a Kisfaludy Társaság pártolói névsorában 1861-ben (*AJÖM* XIII. 248., illetve SzF I. 19. sz. márc. 13. 304.).
- ⁴ **exequálom** – behajtom (lat.)
- ⁵ **a fürdői rajzból** – Ez a *Fürdői napok Koritmiczán* c. írásra vonatkozik (Ko 1864. II. 11–12. sz. szept. 11. 256–260., szept. 18. 282–284.), amelyből Lévay vagy különnyomatot kért (talán bővített, önálló megjelentetését tervezve), vagy teljes lapokat, amelyekkel a Ko-nak is hírverést végezhetett. L. az 1846. sz. jegyzetét.
- ⁶ **el is küldtem hozzád ez évi marc 21^{én}** – ez a levél elveszett (l. az 1791. sz. levelet)
- ⁷ **Ha megkaptad, tudósíts** – AJ válasza a *Nyílt levelezésben*: „Miskolcra. Vettük a 12 ftot, s így természetesen a levelet is. A bejelentés megtörtént s kedvesen fogadtatott. A pár számot elindítottuk. D. D. 1865-re iratott be.” (Ko 1864. II. 14. sz. okt. 2. 336.)

1860. Arany János – A Kisfaludy Társaságnak (1864. szeptember 27.)

K: MTAK Kt Ms 5467/197. Csontszínű fol. 34,2×21 cm. 1. levél, 2. **Bírálói vélemény Szász Károly 'Macbeth' fordításáról.** [!] – Címzés nincs. Mellékletként 4 fol. **Jegyzetek** (Ms 5467/196 I. és II.; 34,1×21 cm. 1–7. jegyzetek, 8. **Jegyzetek Szász Károly 'Macbeth' fordítására.**)

M: *AJÖM* XIII. 112. 396. (kihagyásokkal)

- ¹ **Szász Károly „Macbeth” fordítása** – A Kisfaludy Társaság 1864. májusi ülésén jelentették benyújtását és adták ki bírálatra AJ-nak és Egressynek (vö. 1802.).
- ² **a Társaság Shakspeare-kiadásába fölvetni czélszerűnek látom** – A Kisfaludy Társaság az 1864. szept. 28-i ülésén el is fogadta: „Egyszersmind a fordítás, melyet mind régebben Egressy Gábor, mind most Arany János a Shakspeare kiadásba fölveendőnek itél, végleg elfogadottnak nyilvánítatik.” E részre ceruzával rövidebben fölé írták: „Egyszersmind a fordítás elfogadottnak tekintik.” Láthatólag Egressy elfogadó bírálatát kívánták ezzel felülírni, mivel e bírálat megérkezte a jegyzőkönyv nem számolt be. (KTjegyz.)
- ³ **ide mellékeltem jegyzeteimet** – hiányzik a levélből

1861. Szél Kálmán – Arany Jánosnak (1864. szeptember 27.)

K: NSzAJEM 786. 2 fehér fol. 14,8×cm. 1 levél, 2–4. üres.

M: kiadatlan

¹ **A' 8 nap miatt nincs semmi baj** – vö. az **1857.** és **1858.** sz. levéllel

1862. Ercsey Sándor – Arany Jánosnak (1864. szeptember 27. és október 4. között)

K: elveszett. – Utalás a levélre: „Leveled, a mi az ügy meritumát illeti, teljesen megnyugtatott” – írta AJ 1864. okt. 4-én (**1864.**).

¹ **Arany Lászlónak a földvásárlási szerződés datálásának körülményeit rosszalló és Arany János kétségeit megfogalmazó levelére** – „az utóbbi levelet nem csak nem dictáltam, sőt nem is én mondtam Laczinak hogy írja; én aggódtam, igaz, és szerettem volna körülményesen tudni a dolgok okát-fokát, de Laczi proprio impulsu [saját elhatározásból, lat.] ragadott tollat, s a levélben használt argumentumok legnagyobb része is az ő prokátori 'írásbeli censurája.' [szigorú ítélete, lat.]” (**1864.**)

² **Ercsey igyekszik megnyugtatni sógorát a történetek után** – „Leveled, a mi az ügy meritumát [lényegét, lat.] illeti, teljesen megnyugtatott; megnyugtatott pedig nem annyira okai által, melyek tisztán megértésére nagyobb jártasságnak kellene lenni a mostani törvényes gyakorlat körül, mint azon biztonság által, melyet te érzesz és nyilvánítasz ez eljárásnál” (uo.).

³ **olyan felhatalmazást („charta biancá”-t) küld Aranynek** – „Leveledet pedig – melynek sértett és neheztelő hangja jobban fájt nekem mint az egész szerződés historia elefől [!] fogva mostanig – nemcsak a felhatalmazás szerint felhasználni soha eszemben nem volt, nem van és nem lesz; sőt ezennel visszaküldöm épen azért, mert benne az a bizonyos passus előfordúl; – se fiókomban se lelkiösmeretemben nem férne meg ily charta bianca [kitöltetlen felhatalmazás, ol.]” (uo.).

1863. Beniczky Emil – Arany Jánosnak (1864. október eleje)

K: elveszett. – Utalás a levélre: AJ szerkesztői üzenete: „**B. E. urnak, Törtel.** A lapot megindítottuk s a munkát, ha mindjárt kerülne is rá a sor, szívesen vesszük.” (Ko 1864. II. 15. sz. okt. 9. 360.; *AJÖM* XII. 260., 583.)

Beniczky Emil (1838–1864): Pesten joghallgató és tanár egy magánintézetben; házasságát követően (1863) Törtelre költözött és gazdálkodott. Művei a CsalKör, a Dcs, a Hf, a FL és a Nf hasábjain jelentek meg. 1862–1863-ban a Mo és a Függek külföldi rovatait vezette.

- ¹ **részvételét ígéri** – A Ko-ban két műve jelent meg: *Csak a báró* (1864. I. 25–26. sz. jún. 19. 580–587., jún. 26. 606–611.) és *Egy szerencsétlen flótás* (1865. 13–15. sz. márc. 26. 301–304., ápr. 2. 324–328., ápr. 9. 351–354.).

1864. Arany János – Ercsey Sándornak (1864. október 4.)

K: NSzAJEM 618. 2 fehér fol. Az 1. lapon **Arany János** vízjel; a 2. lap jobb felső sarkában nyomat. 23,7×15 cm. 1–3. levél, 4. üres. Címzés nincs.

M: Debreczeni 1967. 650–651. (az „U.i.” utáni rész hiányzik)

Válasz Ercsey (elvesztett) 1864. szeptember-október fordulóján kelt levelére (1862.)

¹ **Leveled** – elvesztett (1862.)

² **meritumát** – lényegét (lat.)

³ **scrupulusaimmal** – aggályaimmal (lat.)

⁴ **Kálmán először azt írja** – l. az 1854. sz. levelet

⁵ **Jó a második, riasztó izenet** – Ezt Szél Kálmán 1864. szept. 18-án kelt, Arany Lászlónak írt levele tartalmazza (l. az 1857. levél 3. jegyzetét).

⁶ **Rényi Rezső telekkönyvi „utasítását”** – Rényi Rezső (1827–1899): ügyvéd, aki ebben az időben telekkönyvi előadóként dolgozott Somogy megyében. Munkái: *A telekkönyvi törvények magyarázata gyakorlati példákkal, felvilágosító jegyzetekkel és mintázatokkal* (Pest, 1862) és *Telekkönyvi példánytár, azaz: mint kell a telekkönyvi kérvényeket készíteni, felszerelni s hogy kell szerződések, adósleveleket kiállítani, hogy betáblázhatók legyenek* (Kaposvár, 1863).

⁷ **Erre jó a te leveled** – az 1858. sz. levél

⁸ **ismét érkezik Kálmántól egy telegrafi rövidségű depesch, mely a dolgot csak mellékesen és könnyedén érinti** – depesche: sürgöny, távirat (fr.–né.); 1861.

⁹ **falsumnak** – hamisítottnak (lat.)

¹⁰ **desperatus** – kétségbeesett (lat.)

¹¹ **proprio impulsu** – saját elhatározásból (lat.)

¹² **censurája** – szigorú ítélete (lat.)

¹³ **charta bianca** – szó szerint: fehér lap; kitöltetlen felhatalmazás (ol.)

1865. Szemere Miklós – Arany Jánosnak (1864. október 6.?)

K: MTAK Kt K 513/620. Fehér fol. 20,8×17 cm. 1–2. levél. Címzés nincs. Az 1. lap tetején AJ írásával, kék ceruzával: **nyl. 6/X 64**. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 607.)

M: kiadatlan

- ¹ **E' három darab** – Az *Intő szó* (Ko 1864. II. 16. sz. okt. 16. 364.), az *Út közben* (Ko 1864. II. 22. sz. nov. 27. 510.) és talán az *Agglegénység* (Ko 1865. 3. sz. jan. 15. 52.) c. költemények.
- ² **impurumban** – fogalmazványban (lat.)
- ³ **Zempléni Híradó** – Vegyes tartalmú hetilap (1864–1867), felelős szerkesztője Forster Rezső, 1865. márc. 1-jétől Fischer Nátán; a kiadó tulajdonos Weisz Mór. Indulásakor a lap társcarovata rendszeresen hozott költeményeket Szemerétől (így *A szerencse istenasszonya*, 1864. 9. sz. aug. 24.; *Vakandtúrás*, 1864. 14. sz. szept. 28.).
- ⁴ **Székfoglaló munkámat maig nem irtam meg** – Szemere ezután sem készült el vele: l. az **1778.** sz. levél jegyzetét (1864. febr. 27.).
- ⁵ **Miska, s Lévay tán hozzám jönnek [!] szüretre** – Tompa Mihály és Lévay József valóban eleget tett Szemere meghívásának (l. az **1866.** és **1885.** sz. levelet).
- ⁶ **„Barkóczy, Barkóczy, Barkóczy” csillagozást kár hogy tetted** – AJ Madách Imre *A Kolozsiak* c. elbeszélésének címéhez tette a következő megjegyzést: „A *Kolozsiak* a novellában a szerencsétlenség, a végzetszerűség szimbólumai, s velük szemben a novellában is, mint az egész Hegyalján, a Barkóczy nevet, mint a szerencse, a mindig fölülmaradás, a feltétlen érvényesülés, akár az árulás árán való érvényesülés jelképeként emlegetik. [...] A Kolozsi név kimondása szerencsétlenséget hoz, melytől csak a Barkóczy név többszöri kimondása óvhat meg.” (Ko 1864. II. 12. sz. szept. 18. 268.; *AJÖM* XII. 583.) – A családról l. még az **1943.** sz. levél jegyzetét.
- ⁷ **trucidálnak** – legyilkolnak, lekaszabolnak (lat.)
- ⁸ **hints hamut fejedre** – AJ a *Nyilt levelezés*ben válaszolt: „Szives üdvözet és köszönet a küldeményért. – De hát ki tudja, miért kövezik meg? Azt hiszem, a jegyzet *nélkül* áll be ez a martir processus. Egyébiránt nem sok *kő* kell már nekem. – Az a bizonyos dolgozat pedig hadd készüljön ám!” (Ko 1864. II. 15. sz. okt. 9. 360.; *AJÖM* XII. 260., 583.)

1866. Lévay József – Arany Jánosnak (1864. október 11.)

K: MTAK Kt K 513/333. 2 fehér fol. 21,1×17,2 cm. 1. levél, 2–4. üres. Címzés nincs. AJ írásával, kék ceruzával az 1. lapon: **Nyl. 20/X 64.; Szűcs Sámuel után nincs restantia de még más két Szűcs van Miskolczon.** Szűcs Sámuel és Kun Pál neve aláhúzva, és az utóbbi mellé a margóra: **374/1864.**; a 4. lapon: **Lévay.** Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 600.)

M: kiadatlan

- ¹ **Szűcs Sámuel és Kun Pál** – Szűcs Sámuel, valójában Szűcs Miklós (l. az 1864. nov. 8-i Lévay-levelet – **1881.**) és Kun Pál (Lévay miskolci tanártársa)

1861-ben már a Kisfaludy Társaság pártolói voltak (*AJÖM* XIII. 248., 250.); SzF I. 19–20. sz. márc. 13. 304., márc. 20. 320.).

² **Légy szives tudatni** – AJ válasza a *Nyílt levelezésben*: „**Miskolczra L. J.** Az újabb 12 ftt megjött. Sz. S. ur neve után nincs restantia, de még két ugyanazon vezeték nevű ur van beírva Miskolczról; vajon nem történt-e a nevekben tévedés *ott* vagy *itt*? Kérnénk felvilágosítást, mert addig a 8 frtot nem lehet beírni.” (Ko 1864. II. 17. sz. okt. 23. 408.) Vö. **1881.**

³ **prænumeránsodnak** – előfizetődnak (lat.)

⁴ **azért 10 nap mulva tán lemehetnek vele a Hegyaljára szüretre** – Ez meg is történt: l. **1885.** és **1865.**

1867. Nagy Péter – Arany Jánosnak (1864. október közepe)

K: elveszett. – Utalás a levélre: AJ szerkesztői üzenete: „**N. P. urnak, Kolozsvár.** A küldeményt nagy köszönettel vettük. Abból a másikból – subjectiv és objectiv okoknál fogva – semmi sem lesz. Azt a 'hervadandó' valamit pedig alkalmasint nem leend szükség bizni senkire: egy ősz egy tél elég lesz annak.” (Ko 1864. II. 16. sz. okt. 16. 384.; *AJÖM* XII. 260. 584.)

Nagy Péternek több levele is elveszhetett 1864 nyarán és őszén, szerkesztői üzenet azonban csak ezt az egyet segít időben és tartalomban elhelyezni. A kolozsvári szerző 1864 nyarának utolsó másfél hónapjában is küldött AJ-nak műveket (mesefordításokat): *A három ostobát* (Ko 1864. II. 9. sz. aug. 28. 209–211.) és a *Nagymama* c. Andersen-mesét (Ko 1864. II. 10. sz. szept. 4. 234.). Elképzelhető, hogy a *Szamojéd népmeséket* már ekkor elküldte. (Ko 1864. II. 18., 20., 21. sz. okt. 30. 424–426., nov. 13. 471–472., nov. 20. 496–498.)

¹ **Szamojéd népmeséket és/vagy angolból fordított elbeszélés(eke)t küld** – Az *AJÖM* XII. szerint ekkor a *Köszemű Mournivale* fordítását küldte (Ko 1865. 1–2. sz. jan. 1. 13–19., jan. 8. 38–41.). Elképzelhető azonban, hogy a *Szamojéd népmesék* is része volt ennek a csomagnak. AJ gyakran pihentette fiókjában a kéziratokat, és ez Nagy Péter műveivel is megesett (vö. **1780.**: „Kérem szívesen tekintszen körül a 'Koszoru' szerkesztőségi fiókjában, mert ott a többi lom között lenni kell még egy más beszélyemnek is ily czim alatt: 'Mrs. Archie'.”). Az is feltételezhető, hogy ebben a levélben (a *Köszemű Mournivale* mellett) más, szintén 1865-ben megjelent fordítás is megérkezhetett: *Madame de Monferrato* (Ko 1865. 10–11. sz. márc. 5. 228–232., márc. 12. 253–256.) és a *Medusa* (Ko 1865. 22–26. sz. máj. 28. 517–520., jún. 4. 542–546., jún. 11. 565–570., jún. 18. 588–593., jún. 25. 613–618.). Ezt erősíti AJ 1865-ös szerkesztői üzenete: „**Kolozsvárra –r.** Becses küldeményei itt vannak: fogadja legszívesb köszönetünket mind azokért, mind egyebekért. A kézirat nálunk nem szokott elveszni még ki nem adás esetében se, a miről itt nincs szó.” (Ko 1865. 9. sz. febr. 26. 216.; vö. **1926.**), illetve 1865. ápr. 29-i

levele (1956.): „Valóban régóta veszem igénybe szívességét, a nélkül, hogy csak legcsekélyebben is viszonyoztam volna.” Mindkét részlet régóta kiadásra váró munkákra utal.

- ² **korábbi művei** – Nem tudni, mire utalhat AJ megjegyzése: „Abból a másiktól – subjectiv és objectiv okoknál fogva – semmi sem lesz.” Az *AJÖM* XII. szerint ez a *Sapieha herceg* c. fordításra vonatkozik, amelyet végül nem közölt a Ko (584.); holott az, *A segéd-mérnök* címen, már a nyár folyamán meg is jelent. (Ko 1864. II. 1–2. sz. júl. 3. 12–15., júl. 10. 37–40.)
- ³ **a Koszorú sorsa felől érdeklődik** – „Azt a 'hervadandó' valamit pedig alkalmasint nem leendő szükség bizni senkire: egy ős egy tél elég lesz annak.” (Ko 1864. II. 16. sz. okt. 16. 384.; *AJÖM* XII. 260., 584.)

1868. Arany János – Ercsey Sándornak (1864. október 13.)

K: NSzAJEM 619. Rózsaszín fol. 21,9×14 cm. 1. levél, 2. üres. Címzés nincs.

M: kiadatlan

- ¹ **leánya házassága alkalmából** – Marie Fleisch, [!] mint elvált asszony, 27 éves korában kötött házasságot Jaques Berdach bécsi kereskedővel („Traunungs Protokoll B” (1851–1866) 163. l. 184. sorszám. A budapesti izraelita hitközség anyakönyvi hivatalában”. Zsoldos 1969. 595.)
- ² **a múltkorai levelemben a nyugtatvány felől kérdeztem** – „Tudósíts engem, szükséges-e majd a fizetéskor kiállítandó nyugtatványhoz a fokozatos scala szerinti bélyeg, úgy a mint okiratokra jó busásan meg van pótlékozva? továbbá szükséges-e hogy a nyugtatványban benne legyen a passus, miszerint e lefizetett részletösszegnek a telek könyvből kitáblázására a hitelező feljogosítást ad?” (1864.)

1869. Ercsey Sándor – Arany Jánosnak (1864. október 16.)

K: NSzAJEM 767. 2 fehér fol. 20,7×16,6 cm. 1–4. levél. Címzés hiányzik.

M: kiadatlan

Válasz AJ 1864. okt. 13-i levelére (1868.)

- ¹ **Hollószeghy** – ismeretlen személy
- ² **A közelebb írott összeg nyugtájához** – l. 1864., 1868.

1870. Török Károly – Arany Jánosnak (1864. október végén)

K: elveszett. – Utalás a levélre: AJ szerkesztői üzenete: „**H. M. Vásárhely T. K.** A lakadalmi szokásokra majd rákerül a sor, közlése nincs időhöz és alkalomhoz kötve. A Sz. F.-ből magunknak sincs több egy példánynál: mi azon lapnak, csak szerkesztője voltunk, nem egyszersmind kiadója, s a kimaradt példányok (ha

kimaradtak) nem kerültek hozzánk. Szívesen teljesítenők a kívánatot, de rajtunk semmi sem áll belőle.” (Ko 1864. II. 18. sz. okt. 30. 432.; *AJÖM* XII. 261., 490.)

¹ **Cikket küld a Koszorú számára** – *Magyar lakodalmi szokások az Alföldön* (Ko 1864. II. 19–20. sz. nov. 6. 449–451., nov. 13. 472–475.)

1871. Losonczy László – Arany Jánosnak (1864. október vége)

K: elveszett. – Utalás a levélre: AJ szerkesztői üzenete: „**Nagy-körösre L. L.** A küldeményt vettük. Egy kissé drasticus a hang, igazán *ad asinum* [számár módra, lat.] van írva, de olyan is kell néha. Közölni fogjuk.” (Ko 1864. II. 18. sz. okt. 30. 432.)

¹ **Az Aesopi mese című versét küldi a Koszorúba** – Ko 1864. II. 19. sz. nov. 6. 445.

1872. Tóth Endre – Arany Jánosnak (1864. október 23.)

K: MTAK Kt K 513/1223. Fehér fol. 20,2x13,4 cm. 1. levél, 2. üres. Címzés nincs. Az 1. lapon a dátum mellett AJ írásával, **tollal: 27/X 64.** Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 667.)

M: kiadatlan

¹ **Azt a szíves nyílt levelet** – „Csupán annyit, hogy még semmire sem mentünk, noha kísérletet már tevünk. A levél természetesen már megjött, arra e válasz: de ime nem küldhetünk egyebet állandó jókivánatunknál. Ugy-e szegény válasz?” (Ko 1864. II. 12. sz. szept. 25. 288.; *AJÖM* XII. 259.) Vö. **1851.**

² **köszönöm meg neked melyben annyit gondoskodik rólam s még is szegény válasznak mondod** – AJ a nyílt postában válaszol: „**Vatta T. E.** Valóban megijedtünk attól az *irástól*. De reméljük, azóta jobbra fordult az állapot. A másik dologban semmire sem mehettünk, lévén iszonyú idegenség mindenféle kiadástól. Míg a könyvvásár, s az általános pénztelenség elmúltával, nem emelkedik, kevés reményünk van boldogulásra. Meg sem hallgatják az embert.” (Ko 1864. II. 18. sz. okt. 30. 432.; *AJÖM* XII. 261.)

³ **most hallom hogy Tompa és Lévay a hegvaljára mennek** – vö. **1865., 1866., 1869.**

1873. Ercsey Sándor – Arany Jánosnak (1864. október 24.)

K: NSzAJEM 768. 3 fehér fol. 20,6x16,8 cm. 1–5. levél, 6. címzés:

Tekintetes Arany János úrnak

<3848 fort 40> krral Pesten.

M: kiadatlan

- ¹ **mint a multkor is irtam** – vö. 1869.
² **F.[leischl] ur lányát férjhez adhasa** – vö. 1868.
³ **a 3800. forintot ezennel küldöm** – AJ ennek vételét és részleteit egy kis darab papíron rögzítette:

Ercsey Sándor küldött: ft. kr.
 1.) 600 régi huszast: 210 ezüst ft.....241. 50
 2.) bankjegyekben..... .....3607.
összesen ...3848. 50.

Ebből fizetendő:

1. Fleischnek .....3800.
 2. Bélyegre a nyugtához ..... 7.
 3. Baumannak cipőkért..... 20. 40.
3827. 40.   3827. 40.
 fenmarad – 21.10.

Először is Baumannak

kifizetendő   20 f 40. k.

(NSzAJEM 779. Fehér fol. 17,1×10,5 cm 1. számítások, 2. egyéb szövegtöredék.)

- ⁴ **Sályiból** – Sályi (Biharsályi, ma: Şauaieu, Románia) község Nagyszalontától 20 km-re északkeletre, ahol Ercsey János volt a jegyző
⁵ **agioval** – agio (fr.) felár; az adott pénz névérték feletti része, amely gyakran mutatkozik az érme formájú pénz papírpénzre átváltásánál
⁶ **Baumann** – pesti cipész
⁷ **saldirt-ot** – saldieren: számlát kifizetni (né.); kifizetést igazoló nyugtát

1874. Arany János – Ercsey Sándornak (1864. október 30.)

K: NSzAJEM 620. 2 fehér fol., az 1. lap jobb felső sarkában nyomtatott, 23,7×15,1 cm. 1–4. levél. Címzés nincs.

M: kiadatlan

- ¹ **saldirt** – kifizetett (né.)
² **F[leischl]. uram adhatja férjhez a leányát bízvást** – vö. 1868.
³ **agio** – ázsio, felár, felpénz (ol.). Pénznem, értékpapír névértéke és az ezt meghaladó piaci értéke közötti különbség a névérték százalékában kifejezve.
⁴ **banquier** – bankár (ol.–fr.)
⁵ **angáriáját** – negyedévi földbért
⁶ **proportiót** – arányt, arányosítást (lat.)
⁷ **Kajdacsai úr** – Kajdacsy István (1812?–1873) orvosdoktor, szemész, Pest-Pilis-Solt megye főorvosa, kir. tanácsos

1875. Molnár Aladár – Arany Jánosnak (1864. október 30.)

K: MTAK Kt K 513/403. Fehér fol. 34×21,1 cm. 1. levél (csak az aláírás és tisztség megnevezése autográf), 2. ismeretlen kéz írásával, tollal: **Baráti levelek. 1861/5**; ceruzával: (<Tompá>, Szemere, Toth E. Nagy Péter &c.). Az 1. lapon zöld színű pecsét: **A PESTI EV. REF. THEO. OLVASÓKÖR PECSÉTJE**. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 602.)

M: kiadatlan

Molnár Aladár (1839–1881): főiskolai tanár, országgyűlési képviselő; 1867-től az Akadémia levelező tagja; ekkor a pesti protestáns teológia bölcselettanára

¹ **gyámolítani szíveskedjék** – Nem tudjuk, történt-e támogatás.

² **Baráth Ferencz** – Baráth Ferenc (1844–1904): a nagykőrösi gimnáziuma volt diákja, ekkor teológus Pesten; 1869-től a pesti ref. főgimnázium tanára

³ **Ballagi Mór** – (1815–1891): nyelvész, teológus, szótárszerkesztő; 1840-től az Akadémia levelező, 1858-tól rendes tagja. Ebben az időben a pesti protestáns teológia címzetes tanára és a Protestáns Egyházi és Iskolai Lapok főszerkesztője.

1876. Csapó Vilmos – Arany Jánosnak (1864. október és november fordulóján)

K: elveszett. – Utalás a levélre: AJ szerkesztői üzenete: „**Vilmosnak**. A kérdéses dolgozat megérkezett szerencsésen; említése csupán azért maradt el, mert nem szoktunk minden küldeményt megemlíteni, csupán a mi iránt kétség támad, mint ez iránt most. A költemény e számban nem volt közölhető. Majd másikban. A beszélyt szívesen elvárjuk.” (Ko 1864. II. 19. sz. nov. 6. 456.; *AJÓM* XII. 261., 584.)

Csapó Vilmos (1843–192?): fiatal korában gyakran forgott Gyulai és AJ környezetében; 1863-ban 100 ft-os alapítványt tett a Kisfaludy Társaságban. Később cs. és k. kamarás; élete nagy részét tengeliczi birtokain töltve gazdálkodott.

A Ko-ban megjelent munkái: *Egy est a kandallónál* (1863. II. 9. sz. aug. 30. 198–203.); *Egy család novellája* (1863. II. 23. sz. dec. 6. 532–540.); *Az első álom* (1864. I. 8. sz. febr. 21. 175–180.); *Az életből* (1864. I. 19. sz. máj. 8. 437–447.); *Bécsi levél. (A várszínházról.)* (1864. II. 15. sz. okt. 9. 357–358.); *Egy mennyasszonyhoz* (1864. II. 20. sz. nov. 13. 467.); *Falusi történet* (1864. II. 24. sz. dec. 11. 566–568.); *Az író egyéniségének befolyása munkáira* (1864. II. 25. sz. dec. 18. 577–581.); *Egy levél* (1865. 16. sz. ápr. 16. 373–377.); *Olaszországi levelek I.* (1865. 13. sz. márc. 26. 305–306); *Olaszországi levelek II.* (1865. 15. sz. ápr. 9. 354–355.); *Olaszországi levelek III.* (1865. 17. sz. ápr. 23. 401–403.); *Olaszországi levelek IV.* (1865. 19. sz. máj. 7. 450–453.); *Olaszországi levelek V–VI.* (1865. 23–24. sz. jún. 4. 545–548., jún. 11. 570–572.).

AJ-sal, időszakunk irodalmi közéletével és szereplőivel való kapcsolatára fényt vet kiadatlan, magántulajdonban lévő naplójának néhány részlete:
Pest, 1863. május 31.

„Atyám ma hazautazott és én még itt maradtam irodalmi pályám megalapításának ügyében. – Meglátogattam Gyulai Pált, kivel a napokban az utszán [!] találkozték; ő [!] Szőnyinél tanárom volt [Gyulai az 1850-es évek közepén tanított Szőnyi Pál fiúnevelő intézetében] s örült látásomon. Gyulainak átadtam egy rövid beszélyemet (egy est a kandallónál) hogy nézze át s ha jónak látja, adja a Koszorúba. Megígérte<,>. Közöltem véle tervemet, melyszerint [!] költeményeimnek egész kiadását [*Vilmos néhány költeménye*, Pest, 1863], 80 dísz és <3> 280 füzött példányt az írósegélyző [!] egyletnek ajándékozni akarom, az alap növelésére. Ha a könyvek elkelnék per 2f 50 és 1f. 50 – tenné a bevétel = 620 frt. Gyulai örült az eszmének s ígéré hogy ismertetni fogja munkámat a Koszorúban.

Elmentünk azután Arany Jánoshoz. Mily egyszerű alakban tud megférti a nagy szellem! Csodalkoztam [!] e koszorus fő egyszerű, jámbor vonásain, melyben a genie-nek semmi nyilatkozata sem látható. Beszédje is lassú, modora szegletes, noha a kedélyesség kinyomatával bir. Szívesen fogadott, s átvette az okmányt tőlem melyben a Kisfaludy-társaság alapító-tagjává lettem [erről beszámolt a Ko Vegyes rovata is (Ko 1863. I. 23. sz. jún. 7. 552.)]. Onnét Szathmáry Lajos penztárnokhoz [!] mentünk hol többféle alapítványaimról [!] a kamatot tettem le – 1 évig. Gyulait szállására visszavittem. Ugyannála megismerkedek Bajza Jenővel, ki most Zách Feliczián című drámájával nagy lármát okozott. – Great noise about nothing. [Shakespeare: *Sok hűhó semmiért* (ang.)] – Ma Székely hitt meg ebédre s holnap ha isten úgy akarja haza indulok.” (V. kötet. 144–146.)

Pest, 1863. november 30.

„Gyulai Pál meglátogatott, nagyon menti magát hogy küldeményeimre nem válaszolt. A kis árva fia itt volt megköszönni a ruházatot – alig ismertem reá oly elegánsan nézett ki. – Elmentünk azután Arany Jánoshoz. A második novellámat is befogadta a Koszoruba, s épen a közelebbi számokba fog megjelenni [*Egy család novellája* (Ko 1863. II. 23. sz. dec. 6. 532–540.)]. „Meglehet – mondá Arany – hogy a mesében némelyek iñoralitást találnak, noha szerintem meg van benne a költői igazságszolgáltatás.” Azután búzdított hogy csak folytassam munkásságomat, mert hivatást lát bennem. Dicsérő hangnyomattal mondá: a stíl nagyon, nagyon megközelíté.... de mit: azt nem tudom, mert mondata befejezetlen maradt. Átalán Arany társalgása igen nehézkes [!] s még arczán <> sem látszik épenséggel az ihletség – pedig ő nagy költő s nevezetes ember. (V. 289–290.)

Pest, 1864. február 14.

„Pesten az utolsó napokat Jónás Bélánál [?] töltém. – Regényem [*Rövid élet. Elbeszélés.* Pest 1864] megjelent 500 példányban – 2[.]40 forint. Gyulai megígérte hogy a Koszorú közelebbi számában ad róla birálatot [ennek nincs nyoma] – addig nem bocsátom a nyilvánosság elé. – Aranyval egyszer találkoztam a Dunaparton s mondá hogy az utólján beküldött beszélyemre rá kerül a sor mostanában [*Az első átom* (Ko 1864. I. 8. sz. febr. 21. 175–180.)]. Az utólján megjelenttel, baja volt: Györy Vilmos ismert író – felkéré őt hogy nyilatkozzék miként ez Vilmos név alatt megjelent beszély nem Györitől [!] van. Arany ezt tenni vonakodott – tulságos írói büszkeségnek [!] magyarázván azt a követelőtől. [!] Csakhamar ... jő hozzá Székács József, s az istenre kéri, megmondani ha nem-e az ő veje Gy.[öry] V.[ilmos] írta-é a »Család novelláját« [*Egy család novellája* (Ko 1863. II. 23. sz. dec. 6. 532–540.)] – mert neje (Székácsné) azt olvasván czélzásnak vette saját viszonyára, ellenezvén annak idejében Gyorynek [!] házasságát leányával. – Arany megmutatva kéziratomat – megnyugtató Székácsot a tévedés felől. [Vö. 1744.] Nekem pedig eszem ágában sem volt valamily előfordult viszonyt festeni – de legkevésbé épen Székácsét, mely ismeretlen is előttem, kivéve a híres papírói és predikatori nevét. –” (V. 377–378.)

Pest, 1864. március 24.

„Arany Jánost is meglátogattam; szívesen fogadott; az új beszélyt [*Az életből* (Ko 1864. I. 19. sz. máj. 8. 437–447.)] átnyújtám neki, rá kerül a sor most – vizonzá köszönve a kéziratot. – Panaszkodott az irodalmi viszonyok felől [!] s kikelt Zila[h]y Károly ellen, ki őt egy hozzáintézett levelében agyonpiszkolja Gyulai némi megjegyzése miatt a »Petőfi életrajzára« [.] – És még azt akarja a dühös marha – folytatá Arany ingerülten, hogy ezt a goromba levelét kiadjam a Koszoruban; holott azzal vádol, hogy mi minden tehetséget elnyomunk a csirájában »s önök ölték meg Bajza Jenőt is.« – Nagyon bosszanthatta Aranyt e levél, mert a flegmatikus ember fölgerjedtenek [!] látszék. – A Rövid kéréstől Székely Józsi, [?] ki már olvasta, bevallá, hogy anyira [!] felizgatott, hogy egy éjjel álom nélkül maradt miatta. –” (VI. 36–37.)

¹ **Dolgozata és költeménye megérkezettéről érdeklődik** – *Az író egyéniségének befolyása munkáira* (1864. II. 25. sz. dec. 18. 577–581.) és *Egy mennyaszszonyhoz* (1864. II. 20. sz. nov. 13. 467.)

² **egy beszély küldését ígéri** – *Falusi történet* (1864. II. 24. sz. dec. 11. 566–568.)

1877. Ercsey János – Arany Jánosnak (1864. november 1.)

K: NSZAJEM. 26. 2 fehér fol. 17×21 cm. 1–3. levél, 4. címzés:

Tekintetes Arany

János urnak

Pesten

három pacsirta [!] útszán [!]

11 sz. a. házban

M: kiadatlan

¹ **1440 osztrák forintot vittem Szalontára a' Sándor testvérem kezébe – vö. 1873.**

1878. dr. S. T. K. L. J. – Arany Jánosnak (1864. november eleje)

K: elveszett. – Utalás a levélre: AJ válasza: **1873.**

¹ **a Koszorúban-ban megjelent egyik novellát** – Tóvölgyi Titusz: *Különös végrendelet* (Ko 1864. II. 12–14. sz. szept. 18. 276–282., szept. 25. 301–308., okt. 2. 324–328., okt. 9. 348–353.)

1879. Arany János – Ercsey Sándornak (1864. november 6.)

K: NSzAJEM 621. Fehér fol. a jobb felső sarkában nyomat, 23,5×15 cm. 1–4. levél. Címzés nincs.

M: kiadatlan

¹ **compareál** – megjelenik (lat.)

² **schábesz napon** – szombaton

³ **„mein lieber Freund”** – kedves barátom (né.)

⁴ **meritumára** – lényegére (lat.)

⁵ **Kralovánszky** – l. az **1856.** sz. levél jegyzetét

⁶ **aerariumnak** – kincstárnak (lat.)

⁷ **fragmentumokat** – töredékeket (lat.)

⁸ **salválva** – itt: feljogosítva (lat.)

⁹ **quo fato** – valami végzetes okból kifolyólag (lat.)

¹⁰ **uti figura docet** – szó szerint: „ahogy az ábra tanít” (lat.); értelemszerűen: „a mellékelt ábra szerint”; átvitt értelemben: „a helyzet, a tapasztaltak alapján”

¹¹ **[„ne quidrespublica [!] derrimentí capiat”** – Julius Caesar-idézet *A feljegyzések a polgárháborúról* I. könyve 5. fejezetéből. „[a consulok kövessenek el mindent,] hogy a köztársaságot semmi károsodás ne érje.” (Ürögdi György ford.) Ez a fordulat más római történetírók (Livius, Sallustius) műveiben is szerepel.

¹² **[„]glauben sie es nicht, Herr von Vrányi, der Geyer hat so gemacht”** – ne higgye Vrányi [Arany] úr, a Geyer ily módon csinálta meg (né.)

¹³ **Janitól is kaptam azóta egy levelet** – **1877.** sz. levél

¹⁴ **simplex** – egyszerű (lat.)

- ¹⁵ **közelebb egyik hozzád írott levelembe – 1874.** sz. levél
¹⁶ **angariát** – negyedévi földbért
¹⁷ **„az egekre s mind a három istenekre!”** – idézet Szigligeti Ede *Liliomfi* c. drámájából
¹⁸ **macchinatiót** – (rossz szándékú) mesterkedést, fondorlatot (lat.)
¹⁹ **ad captum** – kézzel fogható módon (lat.)
²⁰ **Vilma** – Ercsey Vilma, Ercsey Sándor leánya, aki gyakran időzött AJ-éknál, Pesten (1835., 1839.)

1880. Ercsey Sándor – Arany Jánosnak (1864. november 8.)

K: NSzAJEM 769. 3 fehér fol. Ebből 2.: 21,2×17,2 cm., a 3.: 10,7×17,2 cm. 1–6. levél. Címzés, boríték hiányzik.

M: kiadatlan

Válasz AJ 1864. nov. 6-i levelére (1879.)

- ¹ **Folyó hó 6án kelt levelét – 1879.** sz. levél
² **moralis pressio** – erkölcsi nyomás (lat.)
³ **„quo fato”** – valamilyen végzetes okból kifolyólag (lat.)
⁴ **„ólba szókét” mondanánk** – „Hosszasan: ólamban a szőke, vagyis birtokban van a szőke. – Ha valaki nekem adós tiz forinttal, és számára leteszek nálam tiz forintot, magamat kielégítem vele, mondván: ólamba vagy ólba szőke”. Erdélyi 1851. 7513.
⁵ **superfluizás** – kiegészítés (lat.) (1839.)
⁶ **machinatio** – (rossz szándékú) mesterkedés, fondorlat (lat.)
⁷ **Geyer, 3–4. nappal ezelőtt, az első évnegyedi haszonbérletményt 375. fortot hozzám lefizette** – Ercsey ebből az illetményből majd csak az 1864. december 16-i, Arany Lászlóhoz írt levelével küldött fel Pestre mintegy 25 forintot. „Hogy ne mondhasátok, mikép a vett birtokból jövedelmek sincs, ime itt küldök 25. fort 50. krt. Az első évnegyedi illetményt ugyanis Geyer 375. fortban megfizetvén, ebből, a szintén idemellékelt fizetési meghagyásra vezetett nyugta szerint fizettem százalékul 337 fort 50 krt. Az ekként fennmaradt 37 fort 50. krból küldök részetekre 25. fort 50. krt, s János részére itt hagyok 12. fortot. [...] Ezen 25 ft 50 krral és a 'fizetési meghagyással' tehát számolj be apádnak.” (Ercsey Sándor Arany Lászlónak, töredékesen fennmaradt levél – NSzAJEM 770.)
⁸ **pudeálta** – restellte, szégyellte (lat.)
⁹ **„soha több fát, mint az erdőn!”** – szólás; hasonló értelemben Margalitsnál: „Fát viszen az erdőbe” (Margalits 1896. 179.) vagy „Erdőre fát viszen.” (uo. 209.)

¹⁰ **felzetét** – a kérvények külső, felső borítólapját, amelyre a címzést, a folyamodó nevét, lakhelyét és a folyamodás rövid tárgyát, a mellékletek számát írják

¹¹ **aerarialis** – kincstári (lat.)

¹² **„emptor debet esse cautus”** – a vevőnek kell óvatosnak lennie (lat.)

1881. Lévy József – Arany Jánosnak (1864. november 8.)

K: MTAK Kt K 513/334. 2 fehér fol. 21×17,1 cm. 1. levél, 2–3. üres, 4. címzés: Tekintetes

Arany János urnak, tisztelettel.

Üllői út 7. sz. Pest

AJ írásával az 1. lapon ceruzával: **nyl. 17/XI 64.**, az első bekezdés mellett kék ceruzával: **beirva**; a 4. lapon kivágott pecsét helye. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 600.)

M: kiadatlan

¹ **A multkor küldött 8 ft pártolói díj befizetőjének nevében én tévedtem** – vö. **1866.**

² **Miskával** – Tompa Mihállyal

³ **Folyosója** – orbánca (a száj és orr nyálkahártyáját megtámadó, magas lázzal, hidegrázással jelentkező, fertőző bőrgyulladás)

⁴ **ő is feljőne Pestre** – Ez csak 1865 szeptemberében történt meg. AJ a szerkesztői üzenetek között válaszolt: „**Miskolczra. L. J.** A levelet mostanság vettük. Gyánító, hogy ott kell lenni a tévedésnek: most már be van írva jól. Szivből sajnálom a M-[isk]a állapotját, nem is merem sürgetni. Bárcsak rá lehetne birni, hogy felránduljon.” (Ko 1864. II. 21. sz. nov. 20. 504.; *AJÖM* XII. 261., 584.)

⁵ **Kun Béla, a Berta fia** – Kun Béla (1845–1896): ügyvéd, jogtanár, publicista és politikus; Kun Bertalan (1817–?) ekkor Miskolcon ref. egyházkerületi főjegyző, 1866-tól a tiszáninneni kerület superintendense

⁶ **Szalay Zsigmond** – pesti ügyvéd, vö. **1428.**

⁷ **joggyakornok lesz Szalay Zsigmond mellett** – 1864. aug. 1-től Zsarnay Ábrahám mellett volt joggyakornok. (Szinyey VII. 448.)

1882. Medgyes Lajos – Arany Jánosnak (1864. november közepe)

K: elveszett. – Utalás a levélre: AJ szerkesztői üzenete: „**Dézsre. M. L.** Talán irtuk volt már egy nyílt postában, hogy a munkának nem tartalma ellen van kifogás hanem terjedelme s egészen *könyvszerű* előadása ellen. Bajos az ilyet,

oly lapban, mely egy hétben egyszer adhatna belőle, s akkor is keveset. A másikat köszönjük.” (Ko 1864. II. 21. sz. nov. 20. 504.; *AJÖM* XII. 261., 585.)

¹ **Korábbi hosszabb munkája felől érdeklődik** – A Ko ezt nem tartalmazza; vö. 1781. és 1788.

² **egy újabb művet küld vagy korábban postázott költeményére kérdez rá** – Az *AJÖM* XII. az előbbi valószínűsíti: „talán vers lehetett; de Medgyestől többet nem jelent meg vers a K[o]-ban, talán megnehezített [a] cikk elutasításáért, és visszavette e verset is” (585.). Valószínűbb, hogy AJ köszönete a levél (véltető) érkezésével egy időben megjelenő, *Az idej bor* c. költeményre (Ko 1864. II. 21. sz. nov. 20. 486.) vonatkozhatott.

1883. Arany János – dr S. T. K. L. J. uraknak (1864. november 14.)

K: MTAK Kt K 513/1363. 2 fehér, nyomatos (koronás, két oldalán oroszlánnal és unikornissal), **ARANY JÁNOS** vízjelű fol. 23,6×15 cm. 1–3. levél, 4. üres. Címzés a borítékon:

Dr S. T. K. L. J. uraknak

Miskolczon

post [!] restante

A boríték hátoldalán: **Arany János. üllei út 7. sz;** Postai bélyegzők: **PESTH 15/11** és **MISKOLCZ 17/11;** kék színű 10 krajcáros bélyeg; ceruzával: **Sorsz. 1363.** Vörös pecsét.

A kéziratot Xantus János Temesvárott élő özvegye (szül. Doleschall Gabriella) 1914. febr. 26-án adta át Szabolcska Mihálynak, felajánlva azt az Arany János Társaságnak.

M: Gálos 1916. 364–366.

Válasz Dr. S. T. K. L. J. 1864. nov. eleji, elveszett levelére (**1878.**). A levélírók személye ismeretlen.

¹ **az általam szerkesztett lapban olyasmi jelent meg, a mi valakinek személyes megbotrányozásul szolgálhatott** – Tótvölgyi Titusz: *Különös végrendelet* (Ko II. 12–15. sz. szept. 18. 276–282., szept. 25. 301–308., okt. 2. 324–328., okt. 15. 348–353.)

² **Mindszenty álnév nem lehet más, mint az azon város részben lakó orvos neve, s amannak leánya ennek hasonló nevű kisasszonya** – Doleschall Gábor miskolci orvosról és leányáról, Doleschall Gabrielláról van szó. (Gálos 1916. 364.)

³ **quia ad impossibilia nemo obligatur** – mivel lehetetlen dologra senkit nem lehet kötelezni (lat.)

⁴ **közönséges** – általános

⁵ **ignoratio** – figyelembe nem vétel, tudatlanság, itt: figyelmen kívül hagyás (lat.)

- ⁶ **Tehettem volna, hogy egyszerűen nyilatkozzam a lapban** – Ott csak a levél írását ígérő szerkesztői üzenet jelent meg: „**Miskolczra. S. T. K. L. J.** Magánválasz ment, *poste restante* [postán maradó küldemény (fr.)].” (Ko 1864. II. 21. sz. nov. 20. 504.; *AJÖM* XII. 261., 584–585.)

1884. P. Szathmáry Károly – Arany Jánosnak (1864. november közepe)

K: elveszett. – Utalás a levélre: AJ szerkesztői üzenete: „**N. Enyedre. Sz. K.** Kézbesítettük. Az az *egy hó alatti* hadd jöjjön minél előbb. Én is remélem a 'tó növést' hogy a 'halacszkák' is kapjanak valamit. De bizony most még csak cseppen s nem csordul. De azért a mi *halacszkáink* nem hagynak el minket.” (Ko 1864. II. 21. sz. nov. 20. 504.; *AJÖM* XII. 262. 585.)

- ¹ **Szívességet, talán valamelyik munkájának továbbítását kéri** – ismeretlen küldemény
- ² **hamarosan újabb művet küld a Koszorú számára** – Új elbeszélése csak a következő évben jelent meg: *Egy magyar költő a XVI. századból*. (Ko 1865. 17–18. sz. ápr. 23. 388–396., ápr. 30. 413–419.)
- ³ **Kitér a folyóirat remélt megerősödésére is** – A Ko gyengeségére a lap megszűnéséről, átalakulásáról szóló találgatások utalhattak (vö. **1888.**).

1885. Tompa Mihály – Arany Jánosnak (1864. november 16.)

K: MTAK Kt K 513/1045. 2 fehér fol. 21×17,1 cm. 1–3. levél, 4. címzés:

Arany Jánosnak.

Pesten.

üllői út, 7^{ik} szám

A 4. lapon három postai bélyegző: két **PUTNOK 17/11** és egy **PESTH Abends 18/11**; két 5 krajcáros bélyeg; kivágott pecsét helye. Az 1. lap tetején AJ írással, tollal: **Válasz 21/XI**; Arany László írásával, ceruzával: **1864 nov 16**. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 663.)

M: *AJLI* II. 241–242. (kihagyásokkal)

- ¹ **Én october 21. elmentem Lévyval a Hegyaljára** – vö. **1866.**
- ² **orbáncz** – elsősorban a száj és orr nyálkahártyáját megtámadó, magas lázzal, hidegrázással jelentkező, fertőző bőrgyulladás
- ³ **a reátok vonatkozó hirlapi szóbeszédből mi igaz? mi nem?** – „Írói és társaséleti körökben sokszor szőnyegre kerül a kérdés, hogy az akadémia titkári székén ki fogja pótolni Szalay Lászlót? Ily nagy író csak is hasonló nagy pótolhat méltólag, s szerencsére van egy kire most ezer meg ezer szem néz, kijelölve őt az akadémia legjelentékenyebb polcára. Ez *Arany János*.” (FL 1864. okt. 16., 993.) Az AJ-hoz közel álló, de a jelöltet meg nem nevező PN szerint ez a munka teljes embert igényel; sőt az „S” szignójú szerző – Salamon Ferenc – az eddigi gyakorlattól eltérően, több emberrel tartotta vol-

Salamon Ferenc – az eddigi gyakorlattól eltérően, több emberrel tartotta volna helyesnek betölteni a széleskörű ismeretet és tevékenységet igénylő titkári tisztséget (1864. okt. 19., 21., 29.): így felmerülhetett AJ távozása a Ko éléről, esetleg a lap megszűnte is. Mivel az ilyen nyilvános találgatásokból könnyen válhatott szóbeszéd, abból pedig „biztos információ” (ráadásul mindez a meginduló új félévi előfizetések idején történt), AJ megpróbálta tisztázni helyzetét és jövőbeni terveit: egy napilapunk „már *nevet* is említ (még pedig olyanét, kinek, mint *positive* tudjuk, se ambíciója, se megfelelő tulajdoni nincsenek e hivatalra s annál fogva nevét előre is mellőzhetni ohajtja)”. (Ko 1864. II. 17. sz. okt. 23. 406.). Nem tudta viszont megakadályozni azt, hogy nov. elején a kolozsvári Korunk nyomán a fővárosi lapok (FL, Sürgöny) is közölje: „*Arany János* Nagyszalontára tenné át lakását, hogy ott kizárólag a költészetnek élhessen. Bár az utóbbi biztatás igen szép: nem szívesen látnók távozni nagy költőnket. Ha már itteni teendői magasabb hivatásában háborgatják, bizná inkább lapját egészen Gyulaira”. (FL 1864. nov. 4. 1055.) AJ ezúttal nem válaszolt a Ko hasábjain (hanem az újabb előfizetési felhívás megjelentetésével és abban a lapszerkesztés továbbvitelének nyomatékosításával próbált demonstrálni); megtette ezt helyette a PN (és az OrszTükre) : „Teljesen biztos tudósítás nyomán jelenthetjük, hogy teljesen légből kapott valótlan egyik kolozsvári lapnak azon pesti tudósítása, mintha a 'koszoru' ujjeven kezdve megszűnnék; nem szünik meg, sőt újabb erőkkel társulva folytatja pályafutását.” (PN 1864. nov. 4.) Erről l. Új 2002. 61–62.

⁴ **Juliska [...]** bajáról – vö. az 1861. sz. levéllel

1886. Abonyi Lajos – Arany Jánosnak (1864. november közepe)

K: elveszett. – Utalás a levélre: AJ 1864. nov. 22-i levele: „Vévén sorait” (1889.)

¹ *A mi nótáink mutatványáért* – Ko 1864. II. 8–9. sz. aug. 21. 182–185., aug. 28. 204–209.

² **100 forintot kíván juttatni a Kisfaludy Társasághoz** – Abonyi (eredeti nevén Márton Ferenc) alapítványát AJ be is jelentette a társaság 1864. nov. 30-i ülésén: „az abonyi *Márton Ferenc* ur 100 frtos alapító levele, ugyanazé, ki álnéven mint egyik jelesb ifju regény- és novellairónk ismeretes.” (Ko 1864. II. 23. sz. dec. 4. 550.)

1887. Szász Károly – Arany Jánosnak (1864. november 18.)

K: elveszett. – Utalás a levélre: Szász 1864. nov. 25-i (1890.) és dec. 5-i (1893.) levele, valamint AJ szerkesztői üzenetei. „Béla cikksorozatára nézve is várom még határozásodat”; „recepisse [átvételi elismervénnyel (né.)] el <el> küldtem

nov. 18kán s ugy el nem veszhett. De mivel a vele együtt küldött 24 Sh.[akespeare] sonettől nem emlékezel Nyílt postádban, s mivel – mire ugyan akkor sürgetve kértelek – a Krizaküldte [!] könyvet a Novemberi gyűlésben sem adtad be a K[isfaludy]Társasághoz: – ezt az esetet is fel kell tennem.” – „**Sz. - Szállás.** A 'B. cikksorozatát' nem értjük: nincs semmi *fogantyú* hogy érthes-sük.” (Ko 1864. II. 23. sz. dec. 4. 552.; *AJÖM* XII. 262., 586.); „**Sz. Szállásra.** Értelme az, hogy teljességgel nem kaptunk semmit. A többiről magán úton.” (Ko 1864. II. 24. sz. dec. 11. 576.; *AJÖM* XII. 262. 586.)

¹ **Szász Károly egyrészt öccse cikksorozatának első két darabját küldi** – Az ekkor Jénában tanuló Szász Béla a kor egyik híres filozófiatörténészének, Kuno Fischernek előadásait hallgatta, aki Goethe *Faustjából* is tartott felolvasásokat. A nyomtatásban még meg nem jelent szöveget Szász Béla a professzor engedélyével lefordította. A levélküldemény eltűnése és a folyóirat megszűnése is szerepet játszhatott abban, hogy ez a cikksorozat nem a Ko-ban, hanem a BpSz-ben jelent meg (*Fischer Kunó Goethe Faustjáról. Nyílt levelek Szász Károlyhoz.* BpSz 1865. III. k. 3–53.). Kuno Fischer (1824–1907): a jénai, majd a heidelbergi egyetemen tanító filozófia- és irodalomtörténész; elősősorban Lessing, Goethe és Schiller műveit tanulmányozta. *Goethe's Faust* c. munkája 1878-ban jelent meg.

² **a maga fordította 24 Shakespeare-sonettet** – Miután kiderült nov. 18-i levelének eltűnése, Szász Károly újra lemásolta a 24 Shakespeare-sonettet, és azokat Gregusshoz küldte, a Shakespeare kisebb költeményeiről írt bemutatásának mellékletéül (1865. jan. 10-i levele, **1905.**). Szász Károly székfoglalója (1865): *Shakespere kisebb költeményei. A Kisfaludy-Társaság Évlapjai*, 1869. 73–119. A szonett-fordítások a XIX. kötetben jelentek meg (1878).

³ **Kriza Jánostól Szentiványi Mihály munkáit** – A Kisfaludy Társaság novemberi ülésére szánt könyv megérkezéséről a társaság dec. 31-i üléséről készült tudósítás számol be. (Ko 1865. 2. sz. jan. 8. 46.)

1888. Arany János – Tompa Mihálynak (1864. november 21.)

K: MTAK Kt K 513/1175. 2 fehér, a jobb felső sarkában nyomatos, **ARANY JÁNOS** vízjeles fol. 23,7×15 cm. 1–3. levél, 4. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 666.)

M: *AJLI* II. 243–245. (kihagyásokkal); *AJLev* **208.** 559–561.

Válasz Tompa 1864. nov. 16-i levelére (**1885.**)

¹ **küteg** – kiütés

² **talán nem fog valami nagyon veszedelmes bajba (typhuszba a mitől szintén remegtem) menni át** – Arany Jánosné tífuszos lett: vö. **1894.**

- ³ „**socios habuisse malorum**” – szó szerint: „olyan társakkal rendelkezni, akikkel osztozunk a bajban” (lat.); értelemszerűen: „a bajban nem vagy egyedül”
- ⁴ **Buda halála díját** – Az 1864-es Nádasdy-pályázat bírálói Kemény Zsigmond, Jókai Mór és Gyulai Pál voltak; a nyertes AJ pedig 100+100 aranyat kapott (ha a korábbi kiírás eredménytelennek bizonyult és a díjat nem adták ki, akkor a díjat kettős összeggel hirdették a következő alkalommal). L. Fekete 1988. 183–185.
- ⁵ **hihetőleg Laczi is oda kerül** – Arany László nem került Szalontára, hanem 1866-tól, záróvizsgái végeztével, a Magyar Földhitelintézet alkalmazásába állt, amelynek 1880-tól igazgatója lett.
- ⁶ **patrimoniumon** – birtokon, családi örökségen (lat.)
- ⁷ **a Pesti Napló, Magyar Sajtó hiába czáfolta meg** – l. az **1885.** sz. levél jegyzeténél
- ⁸ **expeditio kiállítás** – a szétküldés szervezése
- ⁹ **expresse** – határozottan (lat.)

1889. Arany János – Abonyi Lajosnak (1864. november 22.)

K: OSzK Kt Fond I/18. Fehér fol. 22,5×14,5 cm. 1. levél, 2. üres. Címzés nincs. A 2. lapon kéziratári pecsét: **M. N. MÚZEUM KÖNYVTÁRA Kéziratt.**

Növedéknapló. 1913. év, 61. sz.

M: Györe 1904. 122.

- ¹ **Vévén sorait** – a levél elveszett (1886.)
- ² **háromszáz hatvan forintról** – Ez valószínűleg *A mi nőtünk c.*, a Kisfaludy Társaság könyvilletményei között megjelent regényéért járó honorárium lehet.
- ³ **A háromszáz hatvan forintról tessék újra egy kis elismervényt küldeni** – ismeretlen küldemény
- ⁴ **a nov. 30-án tartandó gyűlésre bejelenthessem** – Vö. az **1886.** sz. levéllel. AJ nyílt levélben is sürgeti Abonyi választát: „**Abonyba, A. L.** Reméljük, vette a küldeményt.” (Ko 1864. II. 22. sz. nov. 27. 528.)
- ⁵ **szives jó kívánásomat az „új élethez!”** – AJ feltehetőleg Abonyi házasságához gratulált; kevésbé valószínű, hogy *Kenyér és becsület c.* új regényére (1865) utalt volna.

1890. Szász Károly – Arany Jánosnak (1864. november 25.)

K: MTAK Kt K 513/556. Fehér fol. 22,4×14,5 cm. 1. levél, 2. üres. Címzés nincs. 1. lap tetején, AJ írásával, tollal: **Nyl. I/XII 64.** Arany László írásával, ceruzával: **64 nov 25.** Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 606.)

M: kiadatlan

- ¹ **Itt egy vers** – A Szemere Miklóst köszöntő *Miklós napra* (1864. dec. 6.) (Ko 1864. II. 23. sz. dec. 4. 533–534.). Szemere válasza sem sokat késett: *Szász Károlyhoz* (Ko 1864. II. 26. sz. dec. 25. 604.).
- ² **hogy a Koszoru ez évi napja ne menjen le az én hallgatásomon** – Bibliai vers parafrázisa „a nap le ne menjen a ti haragotokon” (Eféz 4:26).
- ³ **Béla cikksorozatára nézve** – l. 1887.
- ⁴ **várom még határozásodat** – AJ a *Nyílt levelezés*ben válaszolt: „**Sz.-Szállás.** A 'B. cikksorozatát' nem értjük: nincs semmi *fogantyú* hogy érthessük.” (Ko 1864. II. 23. sz. dec. 4. 552.; *AJÖM* XII. 262., 586.) vö. 1893.

1891. Csermelyi (De Rivo) Sándor – Arany Jánosnak (1864. november vége)

K: elveszett. – Utalás a levélre: AJ szerkesztői üzenete: „**P. Pél.** A betiltó levél későn jött; már ki volt nyomva. Mi semmiféle kárpótlásra nem tartunk igényt. A neheztelő állapotot egy előszavunk eloszlatná: de levélre nem bizhatjuk.” (Ko 1864. II. 23. sz. dec. 4. 552.; *AJÖM* XII. 262., 585.) A „**P. Pél.**” helység Pusztapélt jelölheti – bár korábban AJ csak „Pél”-re vagy „Peel”-re címezte nyílt postáját (vö. 1812.), ahogy ma is hívják a Fejér megyei települést.

- ¹ **Felküldött műve ki nem adását kéri** – *Elmaradt vers* (Ko 1864. II. 23. sz. dec. 4. 541.) – ellentétben az *AJÖM* XII. (585.) jegyzetével, amely az *Egy főrangú hölgyhez* címűt idézi, holott az a Ko előző félévi folyamának 20. számában jelent meg.

1892. Szemere Miklós – Arany Jánosnak (1864. november végén)

K: MTAK Kt K 513/619. Fehér fol. 21×17,9 cm. 1–2. levél. Címzés nincs. Az 1. lap tetején AJ írásával, tollal: **Nyl. 1/XII 64.** Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 607.)

Kézírtas másolat: MTAK Kt Ms 3/6. 35–37.

M: kiadatlan

- ¹ **E verset: „Útközben” ne add** – A vers ennek ellenére megjelent (Ko 1864. II. 22. sz. nov. 27. 510.). AJ a *Nyílt levelezés*ben sajnálkozott: „**Lasztócz.** Elkésett az igazítás, de annyira el, hogy csak a kész példányok megsemmisítésével tehetünk volna eleget.” (Ko 1864. II. 23. sz. dec. 4. 552.; *AJÖM* XII. 262., 585.)
- ² **Miska** – Tompa Mihály
- ³ **Ó; a mi Mihályunk, s Lévaý velünk szüreteleltek [!] – a mi Mihályunk:** „a mi Mihályunk” Tompa Mihályra vonatkozik. Vö. 1865., 1866., 1881., 1885.

- ⁴ **egy legközelebb [!] elhalt jeles írónk, s egy meg elő [!] szinte jeles írónk, pesten [!] lettémkor [!]** – személyük nem azonosítható

1893. Szász Károly – Arany Jánosnak (1864. december 5.)

K: MTAK Kt K 513/557. 2 csontszínű fol. 21,8×13,9 cm. 1–3. levél, 4. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 606.)

M: kiadatlan

- ¹ **s nincs fogantvám hozzá** – L. az **1887.** sz. levél jegyzeténél: „**Sz. -Szállás.** A ‘B. cikksorozatát’ nem értjük: nincs semmi *fogantvám* hogy érthessük.” Ko 1864. II. 23. sz. dec. 4. 552.; *AJÖM* XII. 262., 586.
- ² **recepisse** – átvételi elismervény, nyugta (né.): az ajánlott levél előzménye
- ³ **24 Sh.[akespeare] sonetről** – Vö. **1887.** Szász Károly a 24 Shakespeare szonettet Gregusshoz küldte, a Shakespeare kisebb költeményeiről írt tanulmányának mellékletéül (1865. jan. 10-i, **1905.** levél).
- ⁴ **a Krizaküldte [!] könyvet** – Vö. **1887.** Szász Károly a *Szentiványi Mihály munkáit* a Kisfaludy Társaság 1864. novemberi ülésére szánta; a könyv megérkezéséről a Társaság dec. 31-i üléséről készült beszámoló tudósít. (Ko 1865. 2. sz. jan. 8. 46.)
- ⁵ **Ha ugyan, [!] tudósíts hogy elveszett küldeményemet reclamálhassam a postán** – AJ szerkesztői levélben válaszol: „**Sz. Szállásra.** Értelme az, hogy teljességgel nem kaptunk semmit. A többiről magán úton.” (Ko 1864. II. 24. sz. dec. 11. 576.; *AJÖM* XII. 262., 586.)
- ⁶ **sensu proprio** – tulajdonképpeni értelme szerint (lat.)
- ⁷ **Fischer Kúnót** – vö. az **1887.** sz. levél jegyzetével
- ⁸ „**Sz[ász] K[ároly]hoz intézett nyiltlevelek**” [!] **formájában** – Ez a BpSz-ben jelent meg. (1865. III. köt. 3–53.)
- ⁹ **Gyula** – Szász Gyula (1834–1895); Szász Károly öccse, később miniszteri titkár.
- ¹⁰ **Revüe [!] des d.[eux] M.[ondes]ből** – A francia *Revue des Deux Mondes* 1828-ban alapított francia folyóirat, amely irodalmi, történeti és politikai tartalmú cikkeket közölt és az európai irodalmi ízlést alapvetően meghatározta.
- ¹¹ „**Egy fiatal leány vallomása. Albane J.től.**” [...] **nem használhatnád jövő [!] negyedben a Koszorúba?** – A *Revue des Deux Mondes* 1864. márc. 15-i számában P. Albane álnéven *Le péché de Madeleine* c. kisregény jelent meg. AJ kérte Szász Károlyt, hogy küldje el a fordítást, túl hosszúnak találta azt és a Ko nem közölte (vö. AJ 1865. jan. 31-i levelével, **1915.**).
- ¹² **Quarteronne** – *A quarteronne* c. francia novella, amelyet Kalocsai Róza fordított, 8 részben jelent meg a Ko-ban 1864. nov. 1. és dec. 27. között.

1894. Arany János – Ercsey Sándornak (1864. december 6.)

K: NSZAJEM 622. 2 fehér fol., az 1. lap jobb felső sarkában nyomtatás, a 2. lapon **Arany János** vízjel. 23,5×15 cm. 1–2. levél, 3–4. üres. Címzés nincs.

M: kiadatlan

¹ **Zahlungs-Auftragot** – fizetési megbízást (né.)

² **certificat** – igazolás (lat.)

³ **Kérlek tehát, hogy a Geyer féle pénzzel minél előbb fizess ki az adóhivatalt, hogy baj ne történhessenek** – Erről Ercsey Sándor Arany Lászlónak szóló, 1864. dec. 16-i levelében számolt be: „Hogy ne mondhasátok, mikép e vett birtokból jövedelmek sincs, ime itt küldök 25 frt 50 krt. Az első évnegyedi illetményt ugyanis Geyer 375. frtban megfizetvén, abból, a szintén idemellékelt fizetési meghagyásra vettem nyugta szerint fizettem százalékul 337 frt 50 krt. Az ekként fenmaradt 37 frt 50 krtól küldök részletekre 25. frt 50 krt.” (MTAK Kt A 300/I.).

⁴ **Kralovánszky** – l. az **1856.** sz. levél jegyzeténél

⁵ **procedálnak** – eljárnak (lat.)

1895. Szemere Miklós – Arany Jánosnak (1864. december 15. körül)

K: MTAK Kt K 513/633. Fehér fol. 20,8×16,7 cm. 1. levél, 2. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 608.)

M: kiadatlan

¹ **1864. december 15. körül** – Szemere *Szász Károlyhoz* c. versét küldi (Ko 1864. II. 26. sz. dec. 25. 604.), amely válaszul született Szász Károly névnapjára: *Miklós napra* (Ko 1865. II. 23. sz. dec. 4. 533–534.). A levél feltehetőleg dec. közepén született, mert Szemere következő, dec. 18–19. körül írt levelében (**1896.**) már afelől érdeklődik, hogy javításai idejében érkeztek-e.

² **Mivel nagyon elkéstem e verssel, add kérlek mihelyt adhatod** – A Ko karácsonyi számában megjelent költeményt Szász Károly levélben köszönte meg (Perényi 1930. 104.).

³ **milly könnyen kezeled „bolondistókodban” [!] azt a’ nehéz formát** – Ez a nyolcsoros ottava rima vagy stanza, rímképlete abababcc, amely elsősorban Byron *Don Juanja* révén vált népszerűvé. A *Don Juan* és a *Bolond Istók* kapcsolata I. Imre 1996., valamint Nyilasy 1998. és 2001.

⁴ **egy év alatt mióta nem láttál** – Szemere 1863 november–decemberében járt Pesten és békült ki AJ-sal. (**1749.**)

⁵ **Miska ugyan szüretkor, söt Levai [!] is** – vö. az **1881.** és **1885.** levéllel

- ⁶ legközelebbi „Nehéz szolgaság” című vesemben [!] Pákhnál – Ez a VU 1864. dec. 4-i számában jelent meg (526.), amelynek utolsó sorai egyikébe valóban bekerült a „ma” szócska: „S csodás szeszélye, gúnya ma egyre szúr!”
- ⁷ sok sok epigrammát – *Epigrammok* (Ko 1865. 21–22. sz. máj 21. 484–485., máj. 18. 508–510.). Vö. 1934.

1896. Szemere Miklós – Arany Jánosnak (1864. december 18. körül)

K: MTAK Kt K 513/633/b, 633/a. 2 fehér fol. 633/b: 21×16,5 cm. 1. levél, 2. üres; 633/a: 20,7×17 cm. 1. levél, 2. üres. Címzés nincs.

M: kiadatlan

- ¹ 1865. december 18. körül – A levél nem sokkal a *Szász Károlyhoz* szóló vers megjelenése előtt született, hiszen Szemere azon aggódik, hogy AJ már nem tudja érvényesíteni az itt küldött javításokat. Az Ko előző száma dec. 18-án (vasárnap) jelent meg.
- ² Ignosce mihi – elnézést (lat.)
- ³ e javításokért – Szemere *Szász Károlyhoz* c. verséhez érkeztek a módosítások, amelyeket AJ még figyelembe tudott venni (Ko 1864. II. 26. sz. dec. 25. 604.).
- ⁴ leg közelebb [!] Pákhnál egy szóval, ezzel: ma meg töltötte [!] egy versemet – Szemere szellemi fáradságát nemcsak az jelzi, hogy (mint az 1892. sz. levél esetében) utólagos változtatásokat kér, hanem az is, hogy csak néhány nappal azelőtt adta elő AJ-nak fentebb említett sérelmét. (1895.)

1897. Tóth Endre – Arany Jánosnak (1864. december 20.)

K: MTAK Kt K 513/1224. 2 csontszínű fol. 22,7×14,5 cm. 1–2. levél, 3–4. üres. Címzés nincs. Az 1. lapon a dátum mellett, AJ írásával, tollal: 26/II [!] 64. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 667.)

M: kiadatlan

- ¹ múltkori soraim – az 1872. sz. levél
- ² recidiváltam – recidiva: visszaesés (lat.)
- ³ Egy lázár lettem – A bibliai Lázárt Jézus négy nappal halála után támasztotta fel (Jn 11:1–53.; 12:9–11.)
- ⁴ Kis[aludy]. társ.[aság] pályázatáról – A társaság a ballada elméletére és elégia írására hirdetett pályázatot; Tóth Endre feltehetőleg az utóbbiban kívánt részt venni.
- ⁵ beszélykém el- vagy kiadását – Ez *A férj* c. elbeszélés, amely később *Nő és férj* címmel jelent meg. AJ a *Nyílt levelezés*ben válaszolt: „Vattára. T. E. E perczen kapom a szives sorokat. Ha lehetne ezer örömmel: de az illetők azon kezdik, hogy szóba sem állanak az emberrel, így aztán nehéz megalkud-

ni. Betegség itt is – quantum satis [bőven elegendő (lat.)]. Adjon isten jobb újévet!” (Ko 1864. II. 26. sz. dec. 25. 620.; *AJÖM* XII. 262., 586–587.) – L. még **1789., 1796., 1826.**

⁶ **egy kis költeményt** – Talán a *Ne mondd...* címűt (Ko 1865. I. 9. sz. febr. 26. 195–196.).

⁷ **indolentia** – hanyagság, közöny (lat.)

1898. Tompa Mihály – Arany Jánosnak (1864. december 20.)

K: MTAK Kt K 513/1046. Fehér, **BATH** nyomatú fol. 23,5×14,6 cm. 1. levél, 2. üres. Címzés nincs. Az 1. lap tetején AJ írásával, tintával: **ny. 1/I 64.** Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 663.)

M: kiadatlan

Válasz AJ 1864. nov. 21-i levelére (**1888.**)

¹ **Mi, még most is eléggé veszélyes állapotban vagyunk** – vö. az **1885.** sz. levéllel

² **itt küldöm; kettőt tarts meg magadnak, egyet küldj a Vasárnapi Ujságnak** – *A gályarab fohásza* (Ko 1865. I. 1. sz. jan. 1. 7.), *A boriszához* (Ko 1865. I. 6. sz. febr. 5. 125.) és az *Alant és fent* (Ko 1865. 10. sz. márc. 5. 220–221.); közülük az utóbbi kettő érkezhett ebben a levélben, míg *A gályarab fohásza* korábbi küldemény lehetett. *A Ha...* címűt a VU közölte. (1865. 1. sz. jan. 1. 3.)

³ **Szokoly** – Szokoly Viktor (1835–1913): szerkesztő és író. 1861-ben megindította a Garabonciás Diák c. politiko-szatirikus lapot, amelynek gyors bukását követően Tóth Kálmán hívta meg a Bolond Miska főmunkatársának, ahol 1868-ig hol állandó munkatárként, hol szerkesztőként is működött. 1865-ben alapította a Hazánk s a Külföld c. szépirodalmi és ismeretterjesztő képes hetilapot. Az 1860-as évek elején számos lap közölte munkáit, így a VU és a CsalKör is.

⁴ **Szokolynak régen nálam hever a pénze, eleget kellett tenni** – Tompa *A titkos beteg* c. verse a Hazánk s a Külföld c. mutatványszámában jelent meg. (Mutatványlap 1864. dec. 6. 7.)

⁵ **Nefelejts** – Szépirodalmi, társaséleti, művészeti és divatlap, amely 1859-ben indult Bulyovszky Gyula és Friebeisz Ferenc szerkesztésében. Tompa (versei fejében) elsősorban felesége kedvéért járatta.

⁶ **„formák”** – szabásminták

⁷ **A fővárosi lapok is tartja a zsákot** – Ebben *A folyam* c. verse jelent meg. (FL 1864. 295. sz. dec. 25. 1227.)

⁸ **non possumus** – nem vagyunk rá képesek (lat.)

1899. Arany János – Petőfi Istvánnak (1864. december 21.)

K: OSzK Kt Fond VII/106. Mikrofilmen lévő anyag; 2 fol., 1–2. levél, 3–4. üres. Címzés nincs. A 2. lap közepén a Nemzeti Múzeum Kézirattára pecsétje, benne a növedéki számmal: **1908. év. 21 sz.**

M: *AJLev* 209. 562.

Petőfi István (1825–1880): Petőfi Sándor öccse, mészárosmester, aki ekkor Geiszt Gáspár békés megyei birtokának gazdatisztje; Petőfi Zoltán gyámja és a Petőfi-kéziratok egyik gazdája.

¹ **az árvát** – Petőfi Zoltánt (1848–1870), Petőfi Sándor fiát, aki ekkor anyjánál (Szendrey Júlia) és mostohaatyjánál (Horváth Árpád) nevelkedett Pesten.

² **Pfeifferrel** – Pfeifer Ferdinánd (1833–1879): pesti könyvkiadó, könyvkereskedő

³ **hogy a folyó december 28-án tartandó gyűlésen az eredményről jelentést tehessenek** – Bár a levél hat napig hevert a postán (l. Petőfi Zoltán levelét édesanyjának, *AJÖM* XIII. 577.), AJ jelenthette a Kisfaludy Társaság dec. 31-i ülésén, hogy „Pfeifer Nándor könyvárus és Petőfi István úrnak, mint Petőfi Sándor örököse gyámjának engedélye” megszületett, és már csak Tomori Anasztáz levele „várandó be” (l. az **1910.** sz. levelet). A *Coriolanus*-fordítás 1865. máj. közepére megjelent a Shakespeare-kiadás IV. kötetében, AJ szöveggondozásában és kisebb javításaival.

⁴ **a Zoltán édes anyja** – Szendrey Júlia (1828–1868): Petőfi Sándor özvegye, ekkor Horváth Árpád neje és Gyulai Pál sógornője.

1900. Arany János – Emich Gusztávnak (1864. december 23.)

K: PIM Kt V. 3560/2/1. 2 fehér, **ARANY JÁNOS.** vízjelű fol. 23,7×15,1 cm. 1. levél, 2–3. üres, a 4. lapon: **1864. Arany J.** A 4. lap alján: **Növ. n. sz: 1972/51/3.** A 2. és 4. lap alján a PIM pecsétje, benne az iktatószám. A levelet 1972-ben vette meg a PIM özv. Főríz Tibornétól. (Rigó 1975. 228.)

M: Rigó 1975. 229.

¹ **Két éve már, hogy a Koszorút ugyanazon betűkkel nyomják [...] nem alkalmasok többé** – A Magyar Sajtó (Zilahy Károly) már a Ko megindulásakor megróttá külalakját: „Nem kisebb baj továbbá a tul-szegényes kiállítás, de főleg a betűk és címzetük rosz választása, melyek a 'Koszoru' külalakját csaknem élvezhetlenné teszik és okvetlen változtatást kívánnak. [...] Emich urnak nem válik dicséretére, hogy a legelső magyar költő lapját ekkép állította ki, mikor, hasonló költség mellett jobban is, lehetett volna. A külalak a mostani elkényeztetett világban nem épen mellékes dolog”. (Magyar Sajtó *Különféle* rovata, 1863. 4. sz. jan. 7. 14.)

- ² **Ez iránt én már egypár izben fordultam kérelemmel t.[isztelt] Kiadó úrhoz** – A levelezésben ennek nem maradt fenn nyoma. A mostani kérés eredményes volt: 1865. jan. 1-től javult a betűk minősége.

1901. Podmaniczky Frigyes – Arany Jánosnak (1864. december vége)

K: elveszett. – Utalás a levélre: AJ szerkesztői üzenete: „**Aszódra.** Mi már egy példányt különben is megindítottunk. Így tehát az fog járni, nem az utóbb megrendelt.” (Ko 1865. 1. sz. jan. 1. 24.)

1902. Szilágyi István – Arany Jánosnak (1864. december 31.)

K: MTAK Kt K 513/684. 2 fehér fol. 22,6×14,7 cm. 1–3. levél, 4. üres. Címzés nincs. Az 1. lap tetején AJ írásával, tintával: **Nyl. 2/I 64.**, 4 kék ceruzával 5-re jav. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 609.)

M: kiadatlan

- ¹ **azt a pengetett ideát** – Az „S” szignó (Salamon Ferenc) alatt megjelent írások szerint a titkári teendők olyan széleskörű tájékozottságot, tudást és tevékenységet igényelnek, amelynek egy ember nem tud megfelelni. Ezért az eddigi gyakorlattól eltérően két vagy három titkárt kellene választani. (PN 1864. okt. 19., 21., 29.) Az előzetes tervek szerint Dessewffy szívesen vette volna, ha katolikus titkára lenne az Akadémiának (felmerült Lukács Móric neve), míg a kálvinista csoport Aranyt szerette volna, aki azonban ekkor – 1864 végén – még vonakodott azt elvállalni. A titkári teendők megosztása kapcsán Csengery Antal és Hunfalvy Pál neve merült fel legesélyesebbként.
- ² **Truksz Lajos** – ismeretlen személy
- ³ **Nótáinkat** – Abonyi Lajos négykötetes regénye, a *Mi nótáink* volt a Társaság 1864-es egyik könyvilletménye.
- ⁴ **Mán[doki] J[ózsef]né** – Szarvaszón élő hölgy, aki a Kisfaludy Társaság pártolója is volt (SzF I. 19. sz. márc. 13. 304.; *AJÖM* XIII. 248.), vö. **1727**.
- ⁵ **Feleségem küldi a Koszorura az előfizetést** – Szilágyi, ismerve AJ nehéz büdzséjét, nem tartott igényt a tiszteletpéldányra és megrendelte a Ko-t. Erre AJ így reagált a *Nyílt levelezés*ben: „**M. Sziget.** Az 1. számot már a nélkül is küldöttük volt, de a kiadói rend végett most már csak egyik fog menni, miután kettőre, úgy hiszszük, nincsen szükség. Jövőre gondoskodunk, hogy *hivatlan* is menjen. Viszont kérjük az eddigi munkásság folytatását. Legszivesb üdvözzettel!” (Ko 1865. 2. sz. jan. 8. 48.; *AJÖM* XII. 263., 587.) 1865-ben Szilágyitól már csak egy *Apróság* jelent meg a Ko-ban, éppen a „szerkesztői üzenetes” számban (41–42.).
- ⁶ **Fiad mozgalmait nagy örömmel kísérem figyelemmel** – 1862-ben megjelent Arany László népmese-gyűjteménye (1. az **1456.** sz. levél jegyzeténél);

1863-ban fellépett a „Vadrózsák-pör” kapcsán; Lermontovról dolgozatot írt a BpSz számára (l. az **1959.** sz. levél jegyzeténél).

⁷ **Várady Gábor** – l. az **1771.** sz. levél jegyzeténél

⁸ **expeditor** – postai feladó, ügyintéző (lat.)

1903. Abonyi Lajos – Arany Jánosnak (1865. január eleje)

K: elveszett. – Utalás a levélre: AJ szerkesztői üzenete: „**Abonyba.** A kézbesítés megtörtént a pénztárnoknál. Fogadja szives viszont üdvözlésünket.” (Ko 1865. 2. sz. jan. 9. 48.)

¹ **esetleg egy művet küld a Koszorú számára** – Talán a *Kurucz menyecske* (Ko 1865. 13–15. sz. márc. 26. 293–300., ápr. 2. 316–323., ápr. 9. 342–351.), de valószínűbb, hogy később postázta ezt a kéziratot (vö. **1916.**).

1904. Lévay József – Arany Jánosnak (1865. január 2.)

K: MTAK Kt K 513/335. 2 fehér, **ÁLDÁS HAZÁNKNAK** nyomatos fol. 21,5×14,5 cm. 1. levél, 2–4. üres. Címzés nincs. Az 1. lap tetején AJ írásával, tintával: **Ny 3/I. 65.** Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 600.)

M: kiadatlan

¹ **K.[azinczy] G.[ábor] emlékbeszédének** – Lévay elkészült a Kazinczy Gáborról mondandó emlékbeszédével, és azt fel is olvasta a Kisfaludy Társaság 1865. febr. 6-i nagygyűlésén.

² **legalább 10 példányt utnak indítani a mi nótáinkból** – *A mi nótáink*, Abonyi Lajos négykötetes regénye 1864 végén jelent meg a Kisfaludy Társaság könyvilletményeként. AJ hamarosan küldte is a példányokat: „**Miskolczra. L.** Intézkedtünk, ’azonnal’. Ott van-e már? A ’boldog az új év’ valamivel boldogabb mint a másik utolja volt. Szives üdvözlés!” (Ko 1865. 3. sz. jan. 15. 72.; *AJÖM* XII. 264., 587–588.)

³ **a Horváth Lajos sógora** – ismeretlen személy

1905. Szász Károly – Arany Jánosnak (1865. január 10.)

K: MTAK Kt K 513/558. Rózsaszín, **SZÁSZ KÁROLY** nyomatos fol. 21,9×14,2 cm. 1–2. levél. Címzés nincs.

Az 1. lap tetején Arany László írásával, [?] ceruzával: **65 jan 10.** Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 606.)

M: kiadatlan

¹ **a postán elveszett deczemberi küldeményem** – Az elveszett levél és küldemény novemberi volt: vö. **1887., 1893.**

² **Sh[a]k[e]spleare] 25 sonettje** – Az 1864. dec. 5-i levélben (**1893.**) még 24-ről volt szó.

- ³ **épen a Sh.[akespeare] kisebb költeményeiről irtam a M.[agyar] Sajtó számára valamit** – Ez nem jelent meg; helyette a lap beszámolt Szász Károly Kisfaludy Társaságbeli székfoglaló felolvasásáról (MS 1865. 51. sz. márc. 3.)
- ⁴ **mutassa be közlés előtt a Kisf.[aludy] Társaságnál is** – Greguss az 1865. febr. 22-i ülésen kezdte el Szász Károly székfoglaló értekezésének (*Shakespeare kisebb műveiről*) felolvasását, de hossza miatt csak az első részre (a *Venus és Adonis*, valamint a *Lucretia* c. ifjúkori elbeszélő költeményekre) került sor, a szonettek a következő hónapra kellett halasztani. A Társaságnak az Akadémia épületébe való költözése miatt a folytatásra az 1865. máj. 31-i ülés keretében került sor.
- ⁵ **közöld őket** – A szonettek közül egy sem jelent meg a Ko-ban, mivel túl hosszú ideig maradtak Gregussnál (l. az **1960.** sz. levelet)
- ⁶ **ide melléklek egy eredetit** – Ez a *Küzdés* c. vers (Ko 1865. 5. sz. jan. 29. 99–100.)
- ⁷ **Ha, mint a múlt havi gyűlés, 31-re halasztathatnék, fölmennék** – A Társaság 1865. jan. 25-én tartotta rendes havi ülését, de Egressy felolvasása után (*Színészet könyve*) csak a pályaművekről tárgyaltak, a tagválasztást febr. 1-jére halasztották. A rendkívüli ülés adott alkalmat a jan. 26-án akadémiai titkárrá választott AJ-nak arra, hogy lemondjon a Társaság igazgatói tisztéről, amellyel ideiglenesen Greguss Agostot bízták meg; az ekkor választott új tagok: Pákh Albert, Szemere Miklós és Szigeti József.
- ⁸ **absorbeál** – elnyel, felszív (lat.)
- ⁹ **a kétrendbeli pályabírálok** – A Kisfaludy Társaság 1864-ben elégiára (bírálok: Jókai Mór, Székács József, Tóth Kálmán) és a ballada elméletére (bírálok: Bérczy Károly, Fábíán Gábor és Salamon Ferenc) hirdetett pályázatot.
- ¹⁰ **a Salamonféle indítvány szerint, egy másodtitkárral** – Az akadémiai titkárválasztással kapcsolatban vö. **1902.**
- ¹¹ **„De már épen érkezőben [!] van.”** – A mondat jelentése: „Éppen küldök valamit [a *Küzdés* c. verset].” Válasz AJ üzenetére: „Sz.[abad] Szállás. Semmi sem érkezik.” (Ko 1865. 2. sz. jan. 8. 48.)

1906. Mentovich Ferenc – Arany Jánosnak (1865. január 11.)

K: MTAK Kt K 513/396. Fehér fol. 21,1×17,1 cm. 1–2. levél. Címzés nincs. Az 1. lapon AJ írásával, tintával: **4/I 65.**, kék ceruzával: **vb 409.** Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 602.)

M: kiadatlan

¹ **Lázár Ádám** – Lázár Ádám, vö. az **1584.** sz. levél jegyzetével

² **Zeyk Domokosné** – Zeyk Domokos honvéd százados özvegye, aki Bem segédtisztjeként, a segesvári csatában (1849. júl. 31.) esett el.

- ³ **hiszen tudhatod hogy hajam meg nem őszülhet** – Mentovich ekkor már kopasz volt.
- ⁴ **9 évvel ezelőtt** – Ekkor még kollégák voltak a nagykőrösi ref. kollégium tanári karában.
- ⁵ **Isten áldjon édes Jánosom** – AJ csak a *Nyílt levelezés*ben tudott válaszolni: „**M. Vásárhely. M.** Köszönet a baráti megemlékezésért, melyet ime csak e sorral lehet viszonzoznunk. Annyit tudomásul, hogy nehéz válságon mentünk keresztül a közelebbi pár hó alatt.” (Ko 1865. 4. sz. jan. 22. 96.; *AJÖM* XII. 265., 588.)

1907. Arany János – Tomori Anasztáznak (1865. január 10. és 15. között)

K: elveszett. – Utalás a levélre: Tomori 1865. jan. 20-i válasza: „leveledet eszerint csak most kaphattam meg”. (1910.)

Tomori (Theodorovits) Anasztáz (1824–1894): AJ nagykőrösi tanárkollégája, az iskola menynyésztő tanára; 1858-tól a magyar Shakespeare-kiadás mecénása. 1858-tól az Akadémia levelező tagja. L. bővebben *AJÖM* XVII. 666.

¹ **[1865. január 10. és 15. között]** – „Egy hét óta májbajom miatt fürdőt kell-vén használnom, a császárfürdőben lakom; leveledet eszerint csak most kaphattam meg.” (1910.) – AJ a Tomori válaszát megelőző 10 napban írhatta levelét.

² **kéri a nyomdai munkákat vállaló Emichnek járó költségek mielőbbi kifizetésére** – „Emichnek légy szíves megizenni hogy e hó utolsó napján a IIIik kötetért kielégítem, valamint Coriolanért is ugyanazon nap a honorariumot neked kézbesítendem.” (1910.) A III. kötet Szász Károly *Macbeth*- és Ács Zsigmond a *Velencei kalmár*-fordítását tartalmazta (1864). Petőfi *Coriolanus*-fordításáért (amely a következő kötetben, Lévay Titus *Andronicus*ával jelent meg 1865-ben) a 200 forintnyi honorárium felét Petőfi Zoltán, másik felét pedig Pfeifer Ferdinánd kapta (l. AJ Petőfi Istvánhoz 1864. dec. 21-én írt, 1899. sz. levelét).

1908. Győry Vilmos – Arany Jánosnak (1865. január közepe)

K: elveszett. – Utalás a levélre: AJ szerkesztői üzenete: „**Orosháza.** Megkaptuk, köszönettel. Bárcsak magánválaszt írhatnánk a kedves és kedvesen vett sorokra, de mostanában alig lehet. Fogadja szíves üdvözlésünk.” (Ko 1865. 4. sz. jan. 22. 96.; *AJÖM* XII. 265., 588.)

¹ **Művét küldi** – *Kisvárosi történetek* (Ko 1865. 12. sz. márc. 19. 268–280.)

1909. Török Károly – Arany Jánosnak (1865. január közepe)

K: elveszett. – Utalás a levélre: AJ szerkesztői üzenete: „**T. K. H[ód]m.[ező] Vásárhely.** Bejelentjük a közelebbi gyűlésen; annyit azonban előre is, hogy a társaság az effélékben nem működik mint pusztán *kiadó*, hanem mint gyűjtő s rendező; s bár tetemesebb gyűjteményeknek szánt némi tisztelet díjat, de ezt csak úgy és akkor adhatja meg, ha elébb maga is könyvárusnak eladhatta gyűjteményét, a mi eddig csak reménybeli dolog.” (Ko 1865. 4. sz. jan. 22. 96.)

¹ **Népköltészeti gyűjteményét küldi** – Erről a Ko is beszámolt a Kisfaludy Társaság 1865. jan. 25-i ülése kapcsán: „az igazgató pedig bemutatta [...] Török Károly népköltészeti gyűjteményének felajánlását, mely iránti intézkedés Gyulai Pálra, mint a népköltészeti gyűjtemény szerkesztőjére bízott.” (Ko 1865. 5. sz. 1865. jan. 29. 119.) Ez a gyűjtemény képezi alapját a Török Károly által sajtó alá rendezett, a Kisfaludy Társaság által kiadott *Magyar Népköltési Gyűjtemény* II. kötetének, a *Csongrádmegyei gyűjtésnek* (1872). Vö. **1688.**

1910. Tomori Anasztáz – Arany Jánosnak (1865. január 20.)

K: MTAK Kt K513/901. 2 fehér fol. 22,2×14,2 cm. 1–2. levél, 3. beszúrás (1. a lábjegyzetet), 4. kivágott pecsét helye és címzés:

Tekintetes Arany János úrnak

tisztelettel

Pest

Üllői út

Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 611.)

M: kiadatlan

Válasz AJ 1865. jan. 10. és 15. között kelt elv. levelére (**1907.**)

¹ **Emichnek** – A Tomori által finanszírozott Shakespeare-fordításokat Emich nyomdájában készítették.

² **a III^{ik} kötetért** – A III. kötetben *Macbeth* Szász Károly és a *Velencei kalmár* Ács Zsigmond fordításában jelent meg (1864).

³ **valamint Coriolanért is ugyanazon nap a honorariumot neked kézbesítendem** – Petőfi Sándor *Coriolanus*áért (vö. **1899.**).

⁴ **nem lehet egyhamar ismét új kiadásra számítanunk** – Ilyen átfogó kiadás – a kísérletek ellenére – nem történt később sem, egészen az 1940-es évek második feléig (Dávidházi 1989.); majd Halász Gábor készítette elő – számos új fordítással kiegészítve – azt az összkiadást, amelyik 1948-ban jelent meg (Kéry 1988.).

⁵ **A kötetek 4 havonként jelenhetnének meg** – 1865-ben két kötet jelent meg: a negyedikben a Petőfi fordította és AJ által megigazított *Coriolanus* és a Lévay fordította *Titus Andronicus*, az ötödikben a Vörösmarty fordította (és AJ által szintén átfésült) *Lear király* és a *Két veronai ifjú* Arany László átültetésében. Hasonlóan két kötet látott napvilágot 1866-ban (a hatodikban: *Antonius és Kleopatra* – Szász Károlytól és a *Szeget szeggel* – Greguss Ágosttól; a hetedikben: a *Makrancos hölgy* – Lévay Józseftől és a *Tévedések vígjátéka* – Arany Lászlótól). 1867-ben jelentősen megnőtt a darabok és kötetek száma: a nyolcadikban a *Hamlet dán királyfi* (AJ-tól), továbbá a *Felsült szerelmesek* (Rákosi Jenő), a kilencedikben az *Athéni Timon* (Greguss Ágost) és a *Windsori vig nők* (Rákosi Jenő), a tizennegyedikben [!] *János király* (AJ), illetve a *II. Rikárd király* (Szász Károly), a tizenötödikben a *IV. Henrik király, két rész* (Lévay József). 1868-ban jelent meg továbbá a tizennyolcadik [!] kötet: a *III. Rikárd király* (Szigligeti Ede) és a *VIII. Henrik király* (Szász Károly). 1870-ben ismét megnő a kötetek száma: a tizedik kötetben található a *Troilus és Kreszida* (Fejes István) és az *A hogy tetszik* (Rákosi Jenő), a tizenhatodik kötetben az *V. Henrik* (Lévay József), a *VI. Henrik* (első része) Lőrinczy Lehr Zsigmondtól, valamint a tizenhetedik kötetben a *VI. Henrik* (második és harmadik része) Lőrinczy Lehr Zsigmond fordításában. 1871-ben két kötet jelent meg, a tizenegyedik kötetben a *Romeo és Júlia* (Szász Károly), a *Vihar* (Szász Károly), a *Vízkereszt* (Lévay József), a tizenkettedik kötetben a *Sok hűhó semmiért* (Arany László), a *Perikles* (Lőrinczy Lehr Zsigmond). 1872-ben jelent meg a *Cymbeline* (Rákosi Jenő) és a *Minden jó, ha vége jó* (Győry Vilmos). A *Vegyes költemények* című utolsó (tizenkilencedik) kötet 1878-ban jelent meg, Lőrinczy Lehr Zsigmond, Szász Károly és Győry Vilmos fordításában.

1911. Tóth Endre – Arany Jánosnak (1865. január 22.)

K: MTAK Kt K 513/1225. Csontszínű, szakadozott szélű fol. 22,2×14,5 cm. 1–2. levél. Címzés nincs. Az 1. lapon a dátum mellett AJ írásával, tintával: 5[?]/I.

65. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 667.)

M: kiadatlan

¹ **Mult havi nyilt postád** – „**Vattára. T. E.** E perczen kapom a szives sorokat. Ha lehetne ezer örömmel: de az illetők azon kezdik, hogy szóba sem állanak az emberrel, így aztán nehéz megalkudni. Betegség itt is – quantum satis [éppen elegendő, (lat.)]. Adjon isten jobb újévet!” (Ko 1864. 26. sz. dec. 25. 620.; *AJÖM* XII. 262., 586–587.)

² **Kemény Zs.[igmond] lapja** – Kemény Zsigmond a Pesti Napló szerkesztője volt.

- ³ **ama beszélyt** – Közel egy éve AJ-nál van Tóth Endre *A férj* c. elbeszélése, amelyet 1864 nyarán maga AJ nézett át és javított ki, de kiadót nem talált számára. AJ és Tóth Endre levelezésében 1864 tavasza óta állandóan visszatér e beszély sorsa. Vö. az **1796.** és **1806.** sz. levelet.
- ⁴ **említsd fel neki, kérlek** – AJ a *Nyílt levelezés*ben válaszolt: „K. Zs-vel mi-helyt beszélhetünk.” (Ko 1865. 5. sz. jan. 29. 120.; *AJÖM* XII. 265., 588.)
- ⁵ **proposituma** – indítványa, javaslata (lat.)
- ⁶ **„extra muros”** – szó szerint: a városfalakon kívül; értelemszerűen: kívülállóként (lat.)
- ⁷ **ha februári nagy gyűlését péld.[ául] Májusban tartaná** – AJ a szerkesztői üzenetben erre is kitért: „A májusi határidő jó volna, de febr. 6-ikához alapszabályilag van kötve a társaság s azt kegyeletből meg kell tartania.” (Uo.) – Kisfaludy Károly 1788. febr. 5-én született.
- ⁸ **egy főrangú nő fog ismét az alapítók sorába lépni** – Az elkövetkező félévben főrangú hölgy nem lépett a társasági alapítók sorába.
- ⁹ **Ide zárok egy – magam se tudom mi féle költeményt** – A két nappal későbbi leveléből (**1912.**) az derül ki, hogy ez feltehetőleg a *Jövevény* c. vers, amely azonban nem jelent meg a Ko-ban.

1912. Tóth Endre – Arany Jánosnak (1865. január 24.)

K: MTAK Kt K 513/1226. Fehér fol. 22,7×20 cm. 1. levél, 2. üres. Címzés nincs. Az 1. lapon a dátum mellett AJ írásával, tollal: **Ny 6/I 65.** Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 667.)

M: kiadatlan

- ¹ **nem tudom igaz-e, hogy szembaja ismét visszajött volna** – AJ a *Nyílt levelezés*ben válaszol: „**Vattára.** Az igazítások megérkeztek. Lesz rá gondunk. Hanvárol nem hallottam, hogy rosszabbul volna.” (Ko 1865. 6. sz. febr. 5. 144.; *AJÖM* XII. 265. 588.) A (feltehetőleg) *Jövevény* c. vers nem jelent meg a Ko-ban.

1913. Arany János – Tompa Mihálynak (1865. január 26.)

K: MTAK Kt K 513/1176. Fehér fol. 22,8×13,7 cm. 1. levél, 2. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 666.)

M: *AJLI* II. 246.

- ¹ **akadémiai „beamterséggel”** – beamter: hivatalnok (né.); a neoabszolutizmus idején gyakran használták államhivatalnok (pl. Bach-huszár) jelentésben
- ² **Így hát sorsom forduló ponton van** – 1865. jan. 26-án választották meg AJ-t az Akadémia titkárává. A 42 szavazóból 30 rá tette voksát (8 szavazatot kapott Erdélyi, egyet-egyet Csengery Antal, Hunfalvy Pál, Balogh Pál és

Greguss Ágost). A tervezett átszervezés miatt csak átmeneti időre vállalta a hivatalt, amely során „mind maga, mind az Akadémia meggyőződhessek, mennyire képes betölteni hivatását” (PN 1865. jan. 25.). Arany e provizóriumot a megválasztását követő beszédében fejtette ki: „[á]llásomat – úgymond – csak ideiglenesnek kívánom tekinteni. Egy, legfőleg két év megmutatja, ha képes leszek-e betölteni fontos hivatalt, egy vagy két év a Tekintetes Akadémiának is elegendő a körültekintésre, hogy helyemet alkalmasb egyénnel pótolhassa.” (Voinovich 1938. 178.) Terveivel ellentétben majd 1877-ben mond le végleg.

1914. Szász Károly – Arany Jánosnak (1865. január 27.)

K: MTAK Kt K 513/559. Fehér, **SZÁSZ KÁROLY** nyomatos fol. 22,2×14,5 cm. 1–2. levél. Címzés nincs. Az 1. lap tetején, AJ írásával, tollal: **Válasz 30/I 65. Ny. 6/I 65.** Arany László írásával, ceruzával: **65 jan 27.** Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 606.: a lajstromban jan. 7-i dátum szerepel.)

M: kiadatlan

- ¹ **Még függőben van** – Ezek a levelek, amelyekben Szász Károly Shakespeare-fordításai kapcsán öt ért sérelmekről számolt be, ismeretlenek (a *GyPLev*-ben nem szerepelnek). L. még az **1915.** levél jegyzetét.
- ² **Végezd el Csabakirályfit** – Az 1863-ban megjelent *Buda halála* után AJ még abban az évben elkészítette a hun trilógia további tervét; 1881-ben két újabb éneket készített el.

1915. Arany János – Szász Károlynak (1865. január 31.)

K: MTAK Kt K 513/598. 2 fehér, (koronás, két oldalán oroszlánnal és unikonissal) nyomatos, **ARANY JÁNOS** vízjelű fol. 23,5×15,1 cm. 1–2. levél, 3–4. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 607.)

M: kiadatlan

Válasz Szász Károly 1865. jan. 27-i levelére (**1914.**)

- ¹ **a minnek te örvendesz, annak én nem tudok örvendeni** – Ezt az fokozta, hogy AJ megválasztása napján az Akadémia igazgató-tanácsa ülést tartott, amelyen – takarékosági okokból – úgy határoztak, hogy az épülőfélben lévő palota titkári lakását bérbeadják, és nem engedik át Aranyynak. AJ ugyan nem mutatta, de az eljárás mélyen sértette (l. *Ártatlan dac* c. versét, és 1867. márc. 22-i levelét Lónyay Menyhérthez: *AJLI* II. *AJLev* **223.** 587–591.). Vö. még az **1918.** és **2024.** levél jegyzeteivel.
- ² **Kényszerűség, inkább erkölcsi mint anyagi** – A komoly nehézséggel küzdő Ko mellett s a szalontai birtokvásárlás biztonságba tételének szándékából az

akadémiai titkársággal járó anyagi stabilitás sem volt elhanyagolható szempont (vö. Új 2002. 64–65.).

- ³ **a Gyula fordította regénykére nézve** – l. az 1893. sz. levél jegyzetét
- ⁴ **praenumeratiót** – előfizetést (lat.)
- ⁵ **három rövid beszély közt** – AJ folyóiratában ekkor, *Koszorú* címen öt eredeti novella jelent meg egymás után, amelyek szerzői Berczik Árpád, Urváry Lajos, Albin, Csukássy József és Toldy István voltak: „E cím alatt különböző tárgyú öt novellét küldetett be hozzánk, melyeket egymás után fogunk közleni. Öt fiatal beszélyíró önkénti versenye ez, kik ily dicséretes uton igyekeznek tökélyesíteni magukat. Szerk.” (Ko 1865. 5. sz. jan. 29. 100.)
- ⁶ **Grammont herceg... vagy is Gyulai Pál** – Antoine Hamilton (1646–1720) skót származású francia író, aki az Angliából száműzött Stuartokat követve menekült a XVII. század végén Franciaországba, írta meg sógorának, Grammontnak regényes életrajzát *Mémoires du chevalier de Grammont* (*Grammont herceg emlékiratai*) címen (1713).
- ⁷ **igen hosszú leveledet** – Ez a levél elveszett, nem szerepel a *GyPLev*-ben (l. róla még alább).
- ⁸ **kétszeri megsértésedet általam** – Az első 1859-ben történt. Szász Károly a *Bánk bán*ról készült akadémiai székfoglalót írni, de amikor AJ hasonló terveire figyelmeztette, ő – a megírt kétívnyi munka ellenére – rögtön felhagyott vele (l. levélváltásukat az *AJÖM* XVII. kötetében: 1075. és 1076., 282–285.). A második eset: a *VIII. Henrik*, amelyet Egressyn keresztül a Nemzeti Színház kért Szász Károlytól a Shakespeare-évfordulóra (1756.), de helyette az AJ fordította *A Szent Iván-éji álom* mutatták be (Kéky 1936. 115.; Dávidházi 1989. 170.), közel egy évig várt az elfogadásra, ami csak 1864 szeptemberében történt meg.
- ⁹ **Egressi menyre földre esküdött, hogy az ő dolguk eligazítani VIII Henriket veled** – Ez 1863. dec. közepén meg is történt Egressy Gábor és Szász Károly levelezésében – bár Szász neheztelését az eljárás jogosan váltotta ki: *VIII. Henrik*jét már az újságok is beharangozták; ha tud a helyzet változásáról, akkor maga, nyilvánosan mondott volna le *A Szent Iván-éji álom* javára (Bayer 1909. II. 216–218.; Dávidházi 1989. 170., 182.; Egressy 1908. 150., 151.).
- ¹⁰ **Zrinyit pedig rögtönözve vettem elő, Csengery biztatására, kinek egyenesen a Szemlébe akartam adni** – *Zrinyi és Tasso* (1859–1860). Vö. Voinovich 1931. 399.; *AJÖM* XVII. 1001. sz. levél (185.) és jegyzete (763.).
- ¹¹ **A hirnöki bírálatot** – *A Buda haláláról* szóló névtelen bírálat a PHír-ben jelent meg (1864. ápr. 2., 5., 7.), amelyet valószínűleg Földi Géza írt (Szinyei III. 679.). Erre a PH szerkesztője, Török János bujtotta fel a szerzőt (Voinovich 1938. 167.), de többen (így AJ is) Szász Károlyt gyanították mö-

götte, aki Gyulaihoz írt levelében tisztázta magát (Voinovich 1938. 167–168.). A levél teljes szövegét (amely nem szerepel a *GyPLEv*-ben) Vértesy Jenő idézi cikkében, és a levél végén keltezőként jan. 18. szerepel (Vértesy 1911.). Vö. **1914.**

- ¹² **valami olyan, a mit „barátunktól” nem szoktunk várni** – A bíráló a következőképpen zárult: „Ilyen az epos, melylyel most oly zajt ütnek lapjaink, s melynek a t. akademia azt jósolá, hogy korszakos mű leend, a mi meglehet, ha elhibázott alakok, érdektelen, gyermekesen indokolt események, helytelen irány, nem tiszta nyelv és kitalálhatlan technika nem szolgálnak akadályul.” (PHirn 1864. ápr. 7.)
- ¹³ **Vörösmarty életét be nem fejezi** – Gyulai 1864–1865 során rendezte sajtó alá *Vörösmarty minden munkáit* (I–XII. kötet, Pest 1863) kiegészítő, annak pótkötetével megjelenő *Vörösmarty életrajzát*. Ez utóbbit közel egy éven át készítette (1864 őszén a *Ko*-ban is megjelent a költő gyermek- és ifjúkorát feldolgozó ismertetés), ami miatt mind a kiadó (a precizitásáról, határidőkhöz ragaszkodásáról híres Ráth Mór), mind a Vörösmarty-árvák gyámja (Deák Ferenc) rendszeresen sürgette. A sokirányú elfoglaltsággal (a *Ko* segédszerkesztője, a színi tanoda friss oktatója, az Irói Segélyegylet titkára) terhelt Gyulaira mázsás súlyként nehezedett a feladat. A családi hagyomány szerint előfordult, hogy Gyulait „bezárták” Csengery lakásába, és megtiltották neki, hogy bármi mással foglalkozzon addig, míg a biográfiával nem végez (*GyPLEv* 676.). Vö. **1927.**
- ¹⁴ **fogadnék tőled tárczába való** – A tárcában nem jelent meg Szász Károlytól aláírt munka, s levél is csak hónapokkal később, hiába biztatta nyílt postájában AJ: „**Szabadszállásra.** Magánlevelet irtunk.” (*Ko* 1865. 6. sz. febr. 5. 144.)
- ¹⁵ **nem akarok több elevenszenet gyűjteni az én szegény fejemre** – „Aki ezt míveli, az eleven szentet gyűjt a gonosz fejére” (Róm 12:20–21.).

1916. Abonyi Lajos – Arany Jánosnak (1865. január–február fordulója)

K: elveszett. – Utalás a levélre: AJ szerkesztői üzenete: „**Abonyba.** A levél már itt van: a rák is itt van. Szives köszönet!” (*Ko* 1865. 6. sz. febr. 5. 144.; *AJÖM* XII. 265., 588.)

- ¹ **Művet [...] küldhet Aranynak** – *Kurucz menyecske* (*Ko* 1865. 13–15. sz. márc. 26. 293–300., ápr. 2. 316–323., ápr. 9. 342–351.)

1917. Jámbor Pál – Arany Jánosnak (1865. január–február fordulóján)

K: elveszett. – Utalás a levélre: AJ szerkesztői üzenete: „**Szabdkára.** Megérkezett a küldemény, s fogadja köszönetünket, üdvözléssel együtt.” (Ko 1865. 6. sz. febr. 5. 144.) Jámbor Pál ekkor a szabadkai gimnázium igazgatója volt.

¹ **Úti beszámolót – esetleg verset (is) – küld a Koszorúba** – Hiador álnév alatt jelent meg a *Párisi naplóból* c. kis életképe (Ko 1865. 10. sz. márc. 5. 232–233.) és *Lord Byron* c. költői beszélye (Ko 1865. 16. sz. ápr. 16. 364–365.).

1918. Tompa Mihály – Arany Jánosnak (1865. február 1.)

K: MTAK Kt K 513/1047. 2 fehér fol. 21×17,2 cm. 1. levél, 2–3. üres, 4. címzés:

**Tekintetes Arany János ur-
nak, a Magyar tud.[ományos] Akadémia Tit-
kárának, barátságos tisztelettel
Pesten.**

A 4. lapon három postai bélyegző: két **Putnok 2/2** és egy **Pest Abend 3/2**; két piros 5 krajcáros bélyeg; kivágott pecsét helye. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 663.)

M: *AJLI* II. 246.

Válasz AJ 1865. jan. 26-i levelére (1913.)

¹ **Feleségemet ősz óta most másodszor lepte meg az orbáncz – l. 1885.**

² **Ha az életben még módom és kedvem lesz Pestre menni** – Tompa 1865 szeptemberének első két hetében gyógykezeltetése végett Pestre látogatott, ahol Aranyék vendégszeretetéét élvezhette. Az *AJLI* II. jegyzete szerint: „1865 szeptember elején Tompa Pesten járt, hogy orvosokkal tanácskozzék. Arany-nál volt szállva, ott töltött néhány napot. Alakja, ereje csak kevésé látszott megtöröttnek s ha bajait feledte, régi pompás adomázó kedve is vissza-vissza tért és hamiskás mosolya gyakran megjelent bajuszkája végén.” (246–247.)

³ **felkereslek a palotában, hol a lakozást senki sem érdemli meg jobban mint te** – Az eredetileg Szalay Lászlónak szánt, és kialakításánál az ő elképzeléseit is figyelembe vevő titkári lakást végül (takarékoságból) bérbeadták, míg AJ csak a 800 forintos lakbér vagy egy szerényebb lakás között választott az akadémiai palota mellé épített bérházban. Ez a súlyos sértés AJ-t majdhogynem a titoknoki tisztségtől való visszalépésre sarkallta, de végül a sérelmet magába temette. Fájdalma egy vers (*Ártatlan dac*) születését eredményezte. Vö. az **1915.** és **2024.** levéllel és jegyzeteivel. A titkári lakást majd 1867-től foglalhatta el.

1919. Majomi József – Arany Jánosnak (1865. február eleje)

K: elveszett. – Utalás a levélre: AJ szerkesztői üzenete: „**A. Szuha. M. J. urnak.** Örömmel vettük becses és kedves sorait. Szívtől szívhez. Hogy azonban a választ későbbre kell halasztanunk, az nekünk esik nehezebben. Fogadja egyelőre viszont üdvözlésünket s minden jó kívánatunk őszinte kifejezését.” (Ko 1865. 8. sz. febr.19. 192.; *AJÖM* XII. 266., 589.)

Majomi József a Hanva melletti Alsószuhán volt lelkész és Tompán keresztül fizethetett elő a Ko-ra (vö. a **1513.** levél névsorát: „58. Tisztelendő Majomi József ref. lelkész urnak. A. Szuhán. u[.] p. Putnok.”). AJ Hanván tartózkodva ismerkedhetett meg vele. (*AJÖM* XII 589.)

1920. Rudnay Józsefné Veres Szilárda – Arany Jánosnak (1865. február 6.)

K: MTAK Kt K 513/1319-hez. 4 csontszínű fol. 22×14,1 cm. 1–2. levél, 3–4. üres, 5–7. a vers, 8. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 671.)

M: kiadatlan

Rudnay Józsefné Veres Szilárda (1841–1929): a magyar nőnevelés aktív alakja. Anyjával, Veres Pálnéval dolgozott az Országos Nőképző Egyesület megalapításáért, majd anyja halála után átvette az Egyesület vezetését.

¹ **ha azontúl, bölcs itélete e kis költeményt a „Koszorú”ba használhatónak találandja** – AJ nem közölte a verset (l. az **1948.** sz. levelet).

1921. Arany János – Horváth Cyrillnek (1865. február 7.)

K: PMKL N 949/a (raktári szám). Fehér fol. 34,5×21 cm. 1. levél, 2. üres. Címzés nincs.

Az 1. lap bal felső sarkában, tintával: **40/KK. 865**, a lap alján grafittal:

Érkezett febr 7-kén

1865

Burgstallernak átadta az öszvegzés Végett [!] 1865

febr 17-én dél előtt [!] 10 ½ órakor

A 2. lap alján AJ írása tollal: **Fötiszt. Horváth Czirill.**

M: kiadatlan

¹ **Gorove-díjra** – A Gorove László, Lajos és Károly által 1839-ben alapított jutalom (amelyet e korszakban az erkölcsstudomány, a széptan és a magyar művelődéstörténet évenként felváltva beérkező pályamunkái kaphattak meg) az 1860-as években 30 forint volt. Ezt a legjobbnak ítélt mű nyerhette el – feltéve, ha az megütötte az elvárt tudományos színvonalat (amennyiben nem, akkor a jutalmat nem osztották ki). Az 1865-ben kitűzött pályázat címe: „

Minő befolyást gyakorol a természettudományok újabb fejlődése az emberi lélek és akarat szabadságát védő bölcselőre? A legújabb természettudományi irányok közül melyik az, mely a bölcselővel összeütközik, s ezen bölcselőt kell-e tökéletlenséggel vádolnunk vagy pedig a vele ellenkező természettudományi irányt?” 1865-ben a jutalmat nem adták ki. A bírálók: Horváth Cyrill mellett Purgstaller József és Greguss Ágost voltak. (Fekete 1988. 103–106.)

- ² **a II. számút** – cím nélküli, pusztán jelíges dolgozat: „To be or not to be.” Hamlet. (Ko 1865. 8. sz. febr. 19. 190.) A bírálók ezt ítélték a legjobbnak, „mivel a bölcsészletben jártas és tájékozott, mélyebbre ható és elvszerűen következtető elméről tanuskodik, s a kérdést, bár lényeges hézagokat hagyva, de mégis oly szellemben és irányban tárgyalja, mint a feladat kívánja, dicsérettel kitüntetendőnek indítványozta.” Nyomtatásra azonban már nem tartották megfelelőnek. (*AJÖM XIV. 119.* 111–112.)

1922. Arany János – Tompa Mihálynak (1865. február eleje)

K: elveszett. – Utalás a levélre: AJ későbbi levele és szerkesztői üzenete: „Hogy van, hogy már jó régen küldött leveleinkre egy szót sem válaszoltatok?” (1958.) „**Hanvára.** Reméljük, azóta ott van a magánlevél.” (Ko 1865. 7. sz. febr. 12. 168.; *AJÖM XII.* 266. 589.) AJ valószínűleg felesége Tompánéhoz szóló levele után írhatta saját sorait.

Válasz Tompa 1865. febr. 1-ji levelére (1918.)

1923. Arany János – Toldy Ferencnek (1865. február 9.)

K: MTAK Kt MIL 105/27. 2 fehér, **MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA** nyomatos fol. 22,2×14,5 cm. 1. levél, 2–4. üres. Címzés nincs.

M: *AJÖM XIV.* 662. (regesta)

¹ **Mátyás Florián** – Mátyás Flórián (1818–1904): nyelvész, történeti forráskritikus, az első nyelvtörténeti szótár készítője, ekkor az Akadémia levelező tagja (1896-tól rendes tag)

² **értekezését vagy felhossa a közelebbi ülésre vagy felküldi** – A Ko akadémiai tudósításában: „Még Mátyás Flórián l. t. értekezése volt bejelentve, de elkésett (annyira, hogy bár a szerző Pécssett e hó 9-án tette postára, csak 14-én jutott Pestre s 15-ikén a titoknok kezéhez) hihetően a közlekedést gátló hófúvatagok miatt.” (Ko 1865. 8. sz. febr. 19. 190.). Bár ismét be volt jelentve, Toldy Ferenc előadásának elhúzódása miatt a nyelv- és széptudományi osztály egy hónappal későbbi ülésén sem hangzott el (Ko 1865. 12. sz. márc. 19. 286.); a *Magyar nyelvritkaságok* c. értekezés felolvasása végül csak az osz-

tály máj. 15-i ülésén történt meg, Szepessy Imre előadásában (Ko 1865. 21. sz. máj. 21. 502.). A szerző méltatlankodására utal az *AJÖM* XIV.: Mátyás az értekezése visszaküldését kérte átdolgozásra; AJ Szepessy Imre közbenjárását kérte, hogy ettől tekintsen el. (30. sz. 40.)

1924. Szilády Áron – Arany Jánosnak (1865. február eleje)

K: elveszett. – Utalás a levélre: AJ szerkesztői üzenete: „**Halasra, Sz. A.** Vettük köszönettel. A molláht [muzulmán tudóst (perzsa)] köszöntse nevünkben.” (Ko 1865. 7. sz. febr. 12. 168.; *AJÖM* XII. 266., 589.)

¹ **Üzbég mese fordítását küldi a Ko-ba** – *Szeneóber és Ródepáj* (Ko 1865. 19. sz. máj. 7. 448–450.), melyet a végén Sz.[ilády] Á.[ron] jegyez, míg a félév összesített tartalomjegyzékében Csagatai Izsák van szerzőként feltüntetve. Erről Szilády *-tt jegyzete világosít fel: „Ez a mese a Vámbéryvel jött üzbek molla elbeszélése után van fordítva. A molla, ha – mint mondá – e mese nyomtatására érdemesíttetnék, magát *Csagatai Izsáknak* ohajtja e helyen nevezetni”. (Uo. 448.)

1925. P. Szathmáry Károly – Arany Jánosnak (1865. február 12.)

K: MTAK Kt K 513/493. Fehér, **P. SZATHMÁRY KÁROLY** nyomatos fol. 20,5×16,8 cm. 1. levél, 2. üres. Címzés nincs. Az 1. lap tetején, AJ írásával, tintával: **Nyl. 9/I 65.** Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 604.)

M: kiadatlan

¹ **itt megy egy beszély** – Feltehetőleg az *Egy magyar költő a XVI. századból* c. történeti elbeszélésről van szó (Ko 1865. 17–18. sz. ápr. 23. 388–396., ápr. 30. 413–419.), amelynek érkezését AJ a *Nyilt levelezés*ben üdvözölte: „**P. Sz. K. Enyed.** A küldemény megérkezett s köszönjük. A többire szeretnénk magánlevelet írni: de annyifelé kellene, hogy nem jut rá idő. Majd egyszer személyesen ’kipanaszoljuk’ magunkat.” (Ko 1865. 9. sz. febr. 26. 216.; *AJÖM* XII. 266–267., 590.)

1926. Nagy Péter – Arany Jánosnak (1865. február közepe)

K: elveszett. – Utalás a levélre: AJ szerkesztői üzenete: „**Kolozsvár-ra. -r.** Becses küldeményei itt vannak: fogadja legszívesb köszönetünket mind azokért, mind egyebekért. A kézirat nálunk nem szokott elveszni még ki nem adás esetében se, a miről itt nincs szó. Nyomdahibák minden szerzőnek átka, annyival inkább, mert leginkább csak ő veszi észre. Mi a correcturával *többet* tenni képesek nem vagyunk, mint a mennyit teszünk.” (Ko 1865. 9. sz. febr. 26. 216.; *AJÖM* XII. 267., 590.)

- ¹ **A Koszorúba küld műveket és érdeklődik a korábbi küldemények sorsa iránt** – Az alábbi két mű feltehetőleg már korábban Pestre érkezett (vö. **1867.**): *Madame de Monferrato* (Ko 1865. 10–11. sz. márc. 5. 228–232., márc. 12. 253–256.) és a *Medusa* (Ko 1865. 22–26. sz. máj. 28. 517–520., jún. 4. 542–546., jún. 11. 565–570., jún. 18. 588–593., jún. 25. 613–618.).

1927. Gyulai Pál – Arany Jánosnak (1865. február 18.)

K: MTAK Kt K 513/160. 2 fehér fol. 17,8×11 cm. 1–2. levél, 3–4. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 596.)

M: *GyPLev* 472. 524.

- ¹ **Tekintetes szerkesztő Ur!** – Ez a levél az AJ-nak mint szerkesztőnek írt levelek paródiája.

- ² **ez sem jobb, mint a másik** – Az „egyik” *A szeretők* c. vers (Ko 1865. 14. sz. ápr. 2. 316.), a „másik” pedig *Az álmodó leány*. (Ko 1865. 8. sz. febr. 19. 172.)

- ³ **„Koszoru”** – A Tudományos Gyűjtemény havonta megjelenő szépirodalmi melléklapja (1828–1841), amelyet 1832-ig Vörösmarty szerkesztett.

- ⁴ **a mit Kölcsey a Vörösmarty Koszorujáról mondott** – Kölcsey észrevétele a Bajza József által szerkesztett Aurórára vonatkozott. Kölcsey magánlevelében fordult a szerkesztőhöz: „Édes Barátom, Tegnap előtt adák kezembe leveledet, Kazinczy Ferencz’ kéziratának catalogjával együtt. Fogadd el köszönetemet; ’s egyszersmind engedj meg némaságomért, mellyel az elmúlt év’ végén írt leveledre hallgaték. Igen is, hogy a’ rendszeres munkákkal nagyon el valék borítva; de még egy kis bohó tartózkodás is késleltetett; az tudniillik, hogy Auróráról ítéletet kértél; ’s azt én csak keményet nyújtandó valék. Megvallám ezt a’ mi Bártfayknak, ’s ő talán tudatta is már Velede. Ítéletem keménysége bizonyosan Téged neheztelésre nem hoz; az hozhat, mert gyöngébbnek tartottalak, mint sem egyenességemet türhethéd. Azonban a’ dolog megtörtént; ’s nincs egyéb hátra, mint az, hogy tartózkodásomért engedj meg.

Bártfaytól értem, hogy a’ Társalkodó’ szerkesztetése sok időt elragadja. Én a’ Társalkodót nagy örömmel szoktam olvasni; de a’ Kritikai Lapok és az Auróra csonkúlását nem szeretném. Mit fogsz Auróráddal kezdeni? Vörösmartytól csak magától függ, poetai lelkét, és temérdek erejű ’s színvegyületű nyelvét jobb tárgyra fordítani, mint tavaly azon undokra; Te ki a’ Hableányt irhattad, bizonyosan jobb, sokkal jobb beszélletet fogsz adhatni, mint a’ nekem nem kedves Vándor; de az az átkozott Comoedia! Ne, édes barátom, annak az Úrnak ne engedj utat Auróra’ szentségébe, ha csak magát purgatoriumi lángok közt meg nem tisztítja. Mert más az mikor Vörösmarty hibáz. Ennek hibáji a’ pulyának követhetetlenek. Amaz a’ Koszorúban

díszeskedhetik, a' meddig akar; a' Koszorú' virágai úgy is sok félek, úgy is bojtorjányosok. Az Auróra' virágainak, ha némelykor egy kevésbé színtelennek is, de még is csak a' szebb fajok közül kell vétetniek." Kölcsey Ferenc levele Bajza Józsefhez, Nagykároly, 1832. május. (*KFMM* 40–41. 498.)

⁵ **Ha már a kritikus nem igen szólhat kedve szerint** – I. AJ Szász Károlyhoz írt, 1865. jan. 31-i levelének (1915.) jegyzeteit

1928. Arany János – Horváth Cyrillnek (1865. február 21.)

K: PMKL N 949/a (raktári szám). 1 fehér fol. 34,5×21 cm. 1. levél, 2. üres. Címzés nincs.

Az 1. lap bal felső sarkában tollal: **33/K. K. 1865.**

Az 1. lap alján graffittal:

Érkezett febr. 21

1865

febr. 28.kén [8 – 7-ből jav.] **adtam át Burgstallernek az I. és III számú pályaműveket**

A 2. lapon ceruzával: **Akademiai ügy és Csaplár B[enedek]** [leh.].

M: kiadatlan

¹ **Gorove pályamunkák** – vö. az 1921. levél jegyzetével

² **az I. és III. számúakat** – AJ a pályázatról és a pályamunkákról beszámolt a *Ko* hasábjain is (1865. 8. sz. febr. 19. 190.); ebből kiderül, hogy az 1. számú csak jeligével érkezett: „Nem a szavak tömörségében, hanem az észlelet rövidségében található fel a valódiság.” A 3. számú címe: *A materialismus*, jeligéje: „Nincsen erő anyag nélkül.” (Vö. *AJÖM* XIV. 16. 32.) A pályázat sikertelenül zárult, a bírálatok alapján az Akadémia nem ítélte oda a 30 aranyat. (*AJÖM* XIV. 119. 111–112.)

1929. Arany János – Mándy Péternek (1865. március 2.)

K: MTAK Kt Ms 494/6. 2 fehér, **MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA** nyomatos fol. 28,7×22,8 cm. 1. levél, 2–4. üres. A borítékon címzés:

Tekintetes

idősb Mándy Péter úrnak

Szathmár.

M: *AJÖM* XIV. 662. (regesta)

Mándy Péter (1784–1873): szatmári földbirtokos, volt alispán, aki 1872-ig 42 küldeményével segítette az akadémiai szótár kibővítését (Szinyei VIII. 495.)

¹ **Nagy szótár** – Czuczor Gergely és Fogarasi János készítette el *A magyar nyelv szótárát*, amely hat kötetben jelent meg 1862 és 1871 között

- ² **e gyűjteményt is, valamint az előbbieket az Akadémia kedvesen és köszönettel fogadta** – Mándy 1868-ig rendszeresen küldi szógyűjteményeit (az *AJÖM* XIV. regestája még 8 alkalmat említ).

1930. Eötvös József – Arany Jánosnak (1865. március 5.)

K: MTAK Kt K 513/100. Fehér fol. 22,5×14,5 cm. 1. levél, 2. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 594.)

M: kiadatlan

Eötvös József (1813–1871): 1856-tól az Akadémia másodelnöke, 1847-től, majd 1860-tól a Kisfaludy Társaság elnöke. E korszakban a PN-ban, illetve a Ko-ban publikált: *Materialismus* (Ko 1863. 3. sz. jan. 18. 49–50.); művei: *Gondolatok* (Pest, 1865), *A nemzetiségi kérdés* (Pest, 1865).

- ¹ **az egyes tagok halálának bejelentése** – Jósika Miklós halálának bejelentéséről van szó, amiről a Ko is beszámolt *Vegyes* rovatában: „Az akadémia hétfői (márcz. 6-ki) ülésében, mely gr. Dessewffy Emil elnökle alatt a phil. és tört. tud. osztályok részéről tartatott, először a titoknok jelenté, b. *Jósika Miklós*-nak mult febr. 27-én Drezdában történt gyászos elhunytát.” (Ko 1865. 11. sz. márc. 12. 262.)

- ² **mindég a titoknok által történik** – Ez így is történt: *AJÖM* XIV. **19.** 34–35. és 613.

1931. Arany János – Dorner Józsefnek (1865. március 7.)

K: MTAK Kt 1865:817/36. – fogalmazvány

M: *AJÖM* XIV. 662. (regesta: rövid tartalmi leírás, márc. 6-ra datálva), Kerényi 1970. 376.

Dorner József (1808–1873): botanikus, a magyar növényélettan és bonctan képviselője; 1860–1873 között a pesti ev. gimnázium tanára; 1858-tól az MTA levelező tagja. A korszakban megjelent művei: *Az állattan elemei*. I. *Az emlősök* (Pest, 1862), II. *A madarak, hiüllők és halak* (Pest, 1863), III.: *Gerinctelen állatok* (Pest, 1864); *A növénytan elemei* (Pest, 1864); mindkettő a gimnázium és az ipartanoda alsóbb osztályai számára.

- ¹ **az Akadémia múlt évi dec. 19-én felolvasott értekezése tárgyában** – A Ko is beszámolt róla a *Vegyes rovarban*: „Margó Tivadar I. tag *Jurányi Lajos* urnak növény-élettani értekezését melegen ajánlja kiadásra; de szabályszerűleg még egy bírálónak adatik ki vélemény adás végett.” (Ko 1864. 26. sz. dec. 25. 619.) Az értekezés címe: *Adatok az Orthotrichum diaphanum Schrad. spóráinak kifejlődéstörténetéhez* 2 táblával.

- ² **vajon ez úgy fog-e kiütni, hogy felvehető lesz a dolgozat az Értesítőbe** – Ott meg is jelent: AkÉrt 1865. 179–205.

1932. Arany János – Szvorényi Józsefnek (1865. március 7.)

K: OSzK Kt Levelestár. 2 fehér, **MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA.** nyomatos fol. 28,9×22,7 cm. 1. levél, 2–4. üres. Címzés nincs. A 4. lap tetején ceruzával: **1865. marc.**, közepén pecsét, benne: **ORSZ. SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR Kézirattári növedéknapló 1957 év 36 sz.**

M: *AJÖM* XIV. 662. (registájában, de márc. 6-ára datálva)

Szvorényi József (1816–1892): cisztercita szerzetes, tanár az egri főgimnáziumban; 1846-tól az Akadémia tiszteleti tagja. E korszakbeli művei: *Igeragok és igeragozás átnézete* (1863), *Szvorényi József kisebb magyar nyelvtana* (1865).

¹ **Machlovszky József** – Mahovszky József (1795–1862): bölcséleti és teológiai doktor, r. kat. plébános; etimológiai szótára kéziratban maradt, amelyből a Tudománytár IX. kötete 1836-ban mutatványt közölt

² **a Nagy szótár** – vö. **1929.**

³ **az iratok a kézirattárban megőriztessenek** – A Ko erről a következőképpen számolt be *Vegyes* rovatában: „Ezután a jegyző olvasá a nyelvtudományi bizottság jegyzőkönyvének egy pontját, mely szerint néhai *Machovszky József* nyelvészeti jegyzeteiről a bizottság véleménye az, hogy azokban, kivált szótár szerkesztéshez, használható anyagok is találtaknak, annál fogva a kézirattárban megőrzendők.” (Ko 1865. 4. sz. jan. 22. 94.)

1933. Arany János – Torma Károlynak (1865. március 7.)

K: OSzK Kt Levelestár. 2 fehér, **Magyar Tudományos Akadémia** nyomatos fol. 28,8×22,8 cm. 1. levél, 2–4. üres. Címzés nincs. Az 1. lapon kézirattári bélyegző: **M. N. Múzeum Könyvtára Kéziratt. Növedéknapló. 1902 év, 8 sz.**, a 4. lapon ceruzával: **M. tud. akadémia** és lila ceruzával: **Arany János.**

M: kiadatlan

Torma Károly (1829–1897): ekkor Belső-Szolnok megye tiszteletbeli szolgabírája, megyéjének követe az 1860-as évek erdélyi országgyűlésein. A római kori Dacia és Pannonia emlékeinek kutatója, 1861-től az Akadémia levelező, 1881-től rendes tagja. E korszakbeli művei: *Dacia fölöstása a rómaiak alatt* (1863), *Tizenkét római felirat Daciából* (1863), *Zsögödi Miklós János naplójegyzetei* (1863), *Római feliratok Erdélyből* (1865).

¹ **január 9-én tartott ülésében a jegyző bemutatván** – Erről a Ko is beszámolt: „Torma Károly 1. tagtól pedig, a mi legérdekesebb, *Tököly Imrének* a beküldő által feltalált *Naplója 1676–8-ból*, másolatban.” (1865. 3. sz. jan. 15. 70.) 1866-ban meg is jelent *Késmárki Thököly Imre naplója 1676–1678. évekből* címmel.

¹ **1934.** Szemere Miklós – Arany Jánosnak (1865. március 9.)

K: MTAK Kt K 513/628. Fehér fol. 20,4×15,1 cm. 1–2. levél. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 608.)

M: kiadatlan

¹ **„Meghálnék én a’ város zárt terében” vers adásával** – A fennmaradt levelezés nem tudósít a vers AJ-hoz érkezéséről, amely nem a Ko-ban, hanem – *Világom* címmel – a Hazánk s a Külföld c. heti közlönyben jelent meg (1865. 20. sz. máj. 14. 307–308.).

² **Nincs neked azon verssel valami bajod** – AJ a *Nyílt levelezés*ben válaszolt: **„Lasztócsra.** Hiszen akartuk, de tőlünk nem függő akadály miatt nem lehet. Kérjük tehát azon erős fogadásnak mielőbbi megszegését. Különben kész a desperatio.” Az üzenet második felében AJ a levél későbbi részére utal, ahol Szemere az ígért epigrammák visszatartásával fenyegette. (Ko 1865. 12. sz. márc. 19. 288.; *AJÖM* XII. 268. 590–591.)

³ **az „Éji vadász tüzemnél” címűnek két sorától** – A vers a Ko-ban jelent meg (1863. 23. sz. dec. 6. 532.), az alább említett két sor megváltoztatásával: „Ti beszéltek a jövő életről!.. / Egyet én is ösmerek:”

⁴ **Császár Feritől** – Császár Ferenc (1807–1858): vö. **1590.**

⁵ **Igy szöktem meg a’ régiben Császár Feritől is örökre** – Császár az 1850-es években a Dcs szerkesztője volt, és ebben Szemere – hol vezetékneve („Hódoltam akaratomnak abban is, hogy keresztnevedet ki nem tettem”; Perényi 1930. 329.), hol csak annak kezdőbetűjét kiteve jelentkezett verseivel: 1853-ban hetenként két-hárommal, 1854-ben havi rendszerességgel. Császár – ismerve Szemerét – előre óvta levelében: „Költeményeidre nézve csakugyan fölösleges volt megjegyezned, kedves Miklósom, hogy azokon igazításokat ne tegyek. A ki iránt kegyelet él bennem – s ilyen vagy Te – ott ilyet nem merészkék, de általában a művész szüleményét bajos igazítani. Adni vagy nem adni, ez a jelszó, melynél egyébiránt a sajtóviszonyok *eldöntőek* ma! S e részben bizonyára nem veened rossz néven, ha irányodban is nyílt leszek. Azonkívül kell, kedves Miklósom, hogy elnézéssel légy az én esztétikai izlésem iránt is, s ha egyik vagy másik költeményed nem tetszenék, előre kérlek, ne haragudjál meg”. (Uo. 325.) Kapcsolatuk 1855 elején szakadhatott meg.

⁶ **E szerént „Jónas [!] tőkje[”] miatt, a’ szentírás trágárbeszédű** – Jón 4: 6,7. – A Jónás számára növesztett növényt korábban tőknek vélték, újabban ricinuscserjét gyanítanak benne.

⁷ **addíg nem küldöm az ígért Epigrammokat** – Szemere az 1864. dec. közepi levelében ígérte ezt (**1895.**); végül megérkeztek és *Epigrammok* címmel meg is jelentek. (Ko 1865. 21–22. sz. máj. 21. 484–485., máj. 28. 508–510.)

- ⁸ **Miska** – Tompa Mihály
- ⁹ **Két hó előtt Kritikát kért tőlem utolsó kötet verseiről. Azonnal el küldtem** – A levél nem szerepel a *TML*-ben.
- ¹⁰ **„Romlásnak indult hajdan erős Miska![""]** – Berzsenyi Dániel *A magyar-rokhoz* (végleges szövegváltozat: 1810) c. ódájának kezdő sora: „Romlásnak indult hajdan erős magyar”.
- ¹¹ **Fogarasyra pedig igazán bosszankodom hivataloskodásáért** – Fogarasi János (1801–1878): 1863 óta a hétszemélyes tábla tagja.

1935. Bulcsu Károly – Arany Jánosnak (1865. március 12.)

K: MTAK Kt K 513/48. 2 csontszínű, **BULCSU KÁROLY** nyomatos fol. 21,6×14,5 cm. 1–2. levél, 3–4. üres. Címzés nincs. Az 1. lap tetején, AJ írásával, tollal: **nyl. ment.** Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 593.)

M: kiadatlan

Bulcsu (Paltsó) Károly (1823–1865): kecskeméti tanár, versei 1862 és 1865 között a Hf-ban, Nf-ben, CsalKör-ben, FL-ban jelentek meg.

- ¹ **a „figyelőben” verseimet szived-sugalta ként [!] megbíráltad** – AJ háromrészes bírálata *Bulcsu Károly költeményei* címmel jelent meg (SzF 1861. 19–21. sz. márc. 13. 291–293., márc. 20. 308–309., márc. 27. 324–326.; *AJÖM* XI. 107–121., 666–672.)
- ² **Erdélyi bírálatában int, hogy a szerzett babérokon ne<.> pihenjek** – A költészet 1859 utáni jelenségeit feldolgozó *A magyar líra, 1863.* c. tárcasorozat az Országban jelent meg 10 részben (1863. febr. 11. és ápr. 12. között). Ennek hetedik egysége Bulcsu Károly költészetét vizsgálta (1863. febr. 21.; Erdélyi 1991. 425–431.), a következő szavakkal vezetve be bírálatát: „a mi eddig az ő érdekében mondatott, nem azért volt mondva, hogy kényelmes párnát rakjunk alá, midőn talán borostyánain akarnók nyugtatni”.
- ³ **e fa se Körösfá se Kecskerágó** – körösfá: körisfa; kecskerágó: 1–7 méter magas cserje vagy kis fa. Játékos utalás lehet Nagykörösrre és a szomszédos Kecskemétre, ahol Bulcsú élt.
- ⁴ **Laci szomszédom** – Feltehetőleg a Nagykörösön tanító Losonczy László, akivel gyakran találkozott a Kecskeméten élő Bulcsu Károly.
- ⁵ **A lelkemtől lelkezett gyönyörű magzat** – A *Toldi* XII. énekének 17. strófájából: „Lelkemtől lelkezett gyönyörű magzatom”.
- ⁶ **ábrándozás az élet megrontója** – Vörösmarty *Merengőhöz (Laurának)* c. költeményéből.
- ⁷ **sufragium universale** – általános szavazati jog (lat.)
- ⁸ **Thaddé mester** – A levél érkezését követően hamar megjelent a Ko-ban (1865. 13. sz. márc. 26. 292–293.); AJ szerkesztői üzenetben fejezte ki örömet Bulcsú küldeménye kapcsán: „**B. K. Kecskemét.** Vettük köszönettel. A

levél tartalmára szeretnénk magánválaszt írni, de ha nem lehet, barátságosan majd megbeszéljük valamikor.” (Ko 1865. 12. sz. márc. 19. 288.; *AJÖM* XII. 267., 590.)

⁹ **dythiramb** – dicshimnusz (gör.)

1936. Lévay József – Arany Jánosnak (1865.? március 14.)

K: MTAK Kt K 513/315. Fehér fol. 17×10,5 cm. 1. levél, 2. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 600.)

M: kiadatlan

¹ [**Miskolc, 1865.? március 14.**] – A levélírás éve bizonytalan: 1865-öt valószínűsíti, hogy ez év februárjában Lévay Pesten járt, ahol a Kisfaludy Társágban Kazinczy Gáborról tartott emlékbeszédet (vö. még **1904.**). Lévay a jan. 2-i levelében Horváth Lajos sógorától ígért alapítványt, így magától Horváth Lajostól is hozhatott küldeményt AJ számára. Továbbá a szerkesztői üzenetek is megerősítik: az 1865. márc. 5-én megjelent „**Miskolcz L.** Valamit a pihent múzsától?” (Ko 1865. 10. sz. 240.; *AJÖM* XII. 267., 590.), majd a márc. 19-i „**Miskolczra.** Megjött. Köszönjük.” (Ko 1865. 12. sz. 288.; *AJÖM* XII. 267., 590.). A második akár kétértelmű (és irányú) üzenet is lehet; és az ápr. 2-i: „**Miskolcz.** A kis 'sajtóhiba' nem a mi hibánk.” (Ko 1865. 14. sz. 356.; *AJÖM* XII. 269., 591.) Ez utóbbi nehezen, illetve nagyon gazdagon értelmezhető. Kisebb az esélye annak, hogy 1863-ban született a levél, bár Horváth Lajos borküldeményének akkor van levelezésbeli nyoma („mi itt Horváth Lajossal gyakran emlegetve tégedet: ő a »megáldott«, egynehány butella legfinomabb és valóban valódi tokaji asszúval kedveskedik nektek az ünnepekre. – Tegnapelőtt' tette vasutra. – Éljétek vidám egészséggel... Tudósíts, mikép jutott kezedhez.” (**1649.**).

² **Ugy vedd tehát ez apró holmit addig is** – Ezután már nem jelent meg Lévaytól aláírt munka a Ko-ban, ami bizonytalanságot jelent a levél datálásában, mivel 1864 első félévében nincs levelezésbeli nyoma az L. J. szignóval megjelent *Girsang (Malaj mese)* c. közlemény (Ko 1864. 26. sz. jún. 26. 615–616.) érkezésének.

³ **Horváth Lajosnak tudtúl adhatnád egy pár sorral** – vö. **1941.**

⁴ **Remélem, kedves nőd egészsége [!] azóta teljesen helyre állt** – AJ felesége tifuszban szenvedett az előző év végén és még 1865. jan. 31-i levele is lábadozásáról számolt be Szásznak. (**1915.**)

⁵ **Mihályunk e részben is folyvást tele van bajjal és panaszszal** – Tompa 1865. febr. 1-jén kelt levelében (**1918.**) írt AJ-nak felesége betegségéről: az előző lábjegyzettel együtt ez is az 1865-ös datálást erősíti.

1937. Gaetano Ghivizzani – Arany Jánosnak (1865. március)

K: elveszett. – Utalás a levélre: AJ 1865. áprilisi levelében: „Tisztelettel vettem Uraságod udvarias levelét, amelyben abban a megtiszteltetésben részesültem, hogy felszólítottak: írjak néhány verssort anyanyelvemen egy olyan kötet számára, amelyet az Önök halhatatlan költőjének Dante Alighierinek 600 éves évfordulójára fognak kiadni; megemlítették ezen túl azt a kívánságot is, hogy Akadémiánk más tagjai is, különösen pedig tiszteletre méltó elnökünk, Eötvös József báró szintén vegyenek részt e minden nyelvet és nemzetet felölelő szellemi találkozón, végül pedig hogy a Magyar Tudományos Akadémia is képviseltesse magát Firenzében ugyanezen ünnepségen, vagy általam vagy pedig bármelyik más tagja által.” (1950.)

Gaetano Ghivizzani – (1840?–1903) újságíró, tanár; ekkor a *Giornale La Gioventù* szerkesztője (vö. 1950.). 1867-es kötetében (*Versi*. Pistoia, 1867. 224.) megjelenteti az eredeti nyelvű és az olaszra fordított *Dante* ódát. (Arany és Ghivizzani kapcsolatáról még: Lőrinczi 2006. 13. és 30.)

¹ [1865. március közepe] – Az Akadémia márc. 20-i összes ülésén jelentette be Arany a firenzei Dante-bizottság felkérését: „a titoknok jelenti, hogy a Dante-bizottság által Florenczből a halhatatlan Alighieri hatszázados születési évfordulójára vonatkozó költemény írására szólíttatván fel: a levélben egyzersmind az az ohajtás is ki van fejezve, vajha ez ünnepélyen a magyar akadémia is képviseltetné magát: ez utóbbira az épen Olaszországban időző Lukács Mórincz lev. tag határozottatott felkérést. (Ko 1865. 13. sz. márc. 26. 310.)

² **Aranytól kér művet a Dante születésének 600. évfordulójára kiírt pályázatra és összeállított albumba** – A firenzei Dante-bizottság 1865-ben, Dante születésének 600. évfordulója alkalmából pályázatot hirdetett a nagy költőről megemlékező, dicsőítő költeményekre. Erre küldte el az Akadémia AJ 1852-ben írt *Dante* ódáját, amely nem vett ugyan részt a pályázaton, mert az magyarul írt művekre nem vonatkozott (latin, olasz, spanyol vagy francia nyelvekre csupán), de bekerült a közös albumba. Később, amikor Rádl Ödön a firenzei Santa Croce templom sekrestyéjében végiglapozta a *Dante-albumot*, rábukkant a lefordított AJ-műre, amely alatt álló olasz jegyzet sajnálta, hogy „a költemény nem vett részt a pályázaton, mert ilyen klasszikus formában, ennyi mélységgel s ily tömören és találóan a beküldött művek egyike sem jellemezte Dantét.” (Horváth 1990. 38.; vö. Kaposi 1911. 131. és *AJÖM* XIV. 615.)

1938. Csapó Vilmos – Arany Jánosnak (1865. március közepe)

K: elveszett. – Utalás a levélre: AJ szerkesztői üzenete: „**Cs. V. urnak.** Sajnáljuk, hogy nem tudtuk megérkezett. Úgy intézkedtünk volt, hogy ne legyen szükség a mostani *küldeményre*; hanem mihelyt holléte hírét vesszük, oda indíthatjuk a lapot, minden további *sürgetés* nélkül. Az ígért dolgokat nagy örömmel fogadjuk és sietünk felhasználni, valamint az itt levő sincs félretéve, vagy feledve.” (Ko 1865. 12. sz. márc. 19. 288.; *AJÖM* XII. 268., 591.)

¹ **A Koszorú iránt érdeklődik, kéri megküldését** – Valamilyen probléma merülhetett fel a Ko küldése során (vö. az **1946.** levél jegyzetét: „Reméljük, azóta rendbe jött a lap. Mi mindannyiszor intézkedtünk s nem tudjuk, hol van az akadály.” Ko 1865. 16. sz. ápr. 16. 384.)

² **újabb munkát ígér és érdeklődik a korábbi küldemény(ek) sorsa iránt** – Talán az *Egy levél* c. műve érkeztetett korábban (Ko 1865. 16. sz. ápr. 16. 373–377.), míg utazási élményeit: *Olaszországi levelek I.* (Ko 1865. 13. sz. márc. 26. 305–306.), *Olaszországi levelek II.* (Ko 1865. 15. sz. ápr. 9. 354–355.), *Olaszországi levelek III.* (Ko 1865. 17. sz. ápr. 23. 401–403.), *Olaszországi levelek IV.* (Ko 1865. 19. sz. máj. 7. 450–453.), *Olaszországi levelek V–VI.* (Ko 1865. 23–24. sz. jún. 4. 545–548., jún. 11. 570–572.) ekkor kezdhette küldeni.

1939. Arany János – Jurányi Lajosnak (1865. március 15.)

K: MTAK Kt 1865:817/50.

M: *AJÖM* XIV. 663. (regesta, rövid tartalmi kivonat); Kerényi 1970. 377.

Jurányi Lajos (1837–1897): orvosdoktor és botanikus, e korszakban ösztöndíjas-ként előbb Bécsben hallgatott növényanatómiai előadásokat (1863–1864), majd Jénában szerzett bonc-és élettani ismereteket (1864–1865); 1871-től az Akadémia levelező, 1882-től rendes tagja.

¹ **Felolvasott értekezése még mindig a bíráló kezénél van** – vö. az **1931.** sz. levéllel és jegyzeteivel.

² **ha megtörténik, én a Tek. urat azonnal tudósítom az eredményről** – AJ erről 1865. máj. 9-én kelt levelében számol be. (*AJÖM* XIV. 46. 53–54.)

1940. Arany János – Horváth Cyrillnek (1865. március 16.)

K: PMKL N 949/a (raktári szám). Fehér, **Magyar Tudományos Akadémia** nyomatú fol. 29×22,7 cm. 1. levél, 2. címzés: **109/KK. 1865.**

Főtisztelendő

Horváth Czirill Magyar aka-
démiai rendes tag Úrnak

Pesten.

Az 1. lap bal felső sarkában tollal: **109/KK.1865.**, a lap alján tollal: **Főtiszt. Horváth Czirill Úrnak. Grafittal: Vettem Marz. 17-ken [!] 1865.**

M: kiadatlan

¹ **értekezése a f.[olyó] hó 20-ki ülésről elmaradhat** – Horváth Cyrill nem olvasta fel.

1941. Arany János – Horváth Lajosnak (1865. március 17.)

K: elveszett. A Törő 1923. szerint a levél „egy miskolci hagyaték között a közelmúltban” került elő. A cikk végén: a „Miskolcon talált levél előreláthatóan rövidesen a Nemzeti Muzeumba kerül Arany János ereklyéi közé.” A levélközlő megbízhatóságát néhány apróbb mellett egy komoly baklövés is kétségesre tette: Törő szerint Arany László nem sokkal a levélváltást követő tüdővészben meghalt.

M: Törő 1923. 17.

Horváth Lajos (1824–1911): jogtudós és politikus. 1848-ig ügyvéd Miskolcon, majd Szemere Bertalan belügyminiszter mellett szolgált. Az 1850-es évektől visszakerült Miskolcra, 1867-től két évtizeden át a város országgyűlési képviselője. Lévy József és Tompa Mihály közeli barátja, „ekkor miskolci ügyvéd, híres prókátor” (Törő 1923), a miskolci értelmiség illusztris tagja.

¹ **Vadnay Rudinál** – Vadnay Rudolf (1819–1889): jogász, nyelvész, Vadnay Károly nagybátyja

² **volt még egy üveggel régi küldeményedből** – Vö. **1649.** és **1936.**: Horváth Lajos gyakran küldött borából AJ-nak és családjának.

³ **Lévayt (tőle ma kaptam levelet)** – Vö. **1936.** Lévay ebben a levelében sürgette AJ-t, hogy értesítse Horváthot a borküldemény megérkezéséről.

1942. Csapó Vilmos – Arany Jánosnak (1865. március vége)

K: elveszett. – Utalás a levélre: AJ szerkesztői üzenete: „**Vilmosnak.** Az újabb küldeményt (II.) is vettük, köszönettel.” (Ko 1865. 14. sz. ápr. 2. 336.; *AJÖM* XII. 268. 591.)

¹ **Az Olaszországi levelek második részét küldi a Koszorúba** – *Olaszországi levelek II.* (Ko 1865. 15. sz. ápr. 9. 354–355.)

1943. Szemere Miklós – Arany Jánosnak (1865. március 28.)

K: MTAK Kt K 513/614. 2 fehér levélpapír; 22,8×14,4 cm. 1–2. levél, 3–4. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 607.)

M: kiadatlan

- ¹ **Ignosce mihi** – bocsáss meg (lat.)
- ² **a tegnapelőtt jött Vas. újságból nem olvasom** – „Az akadémiai album képeit Schrecker fényképész april első napjaiban ki fogja állítani a 'Tigris'-szálloda termében.” (VU 1865. 13. sz. márc. 26. 152.)
- ³ **Schreiker [!] aprilis első napjaiban állítja ki az Albumot** – Schrecker Ignác Ferenc (1834–1888) pesti fényképész készítette az Akadémia épületének átadása alkalmából megjelent, 250 akadémiai tag arcképét tartalmazó fényképalbumot.
- ⁴ **Cseleji Sanyi** – Zemplén megyei birtokos nemes
- ⁵ **10 év előtt még – Kolosynak hívták** – A tájékoztatás mellett ebben játékos utalás is lehet AJ és a Kolosyak viszonyára, illetve a Kolosyak családi fátumára és fenyegető szigorára (l. az **1865.** sz. levél jegyzetét). Kempelen szerint 1823. máj. 16-án a cseleji előnév adományozásában részesültek; 1849. febr. 14-én változtatták nevüket Kolosyról Cselejyre. (Kempelen VI. 101–102.)
- ⁶ **Velejte** – (Vel'aty, Szlovákia) község Laszóctól (Lastovce) 5 km-re délkeletre
- ⁷ **Barabás kétszer kísérté meg szépségemet átadni a' hal-andóságnak** – Barabás Miklós anyagi nehézségei miatt (mert képmegrendelése miatt erősen viszszaestek) 1862 és 1864 között fényképezéssel is próbálkozott. Vállalkozása hamar csődbe ment, és műtermén – még veszteség árán is – túladdott. Ugyanakkor 1863-ban a Ko hasábjain folytatott polémiát Székely Bertalannal, amelyben (a fényképezés védelmében megszólalva) a modern fotográfia elméleti alapvetéseit is megfogalmazta. (Székely Bertalan cikke: *Festészet és fényképezés*. Ko 1863. 22. sz. máj. 31. 505–510.; Barabás Miklós válasza: 1863. 26. sz. jún. 28. 612–616.)
- ⁸ **Notabene** – nota bene: jól jegyezd meg (lat.)
- ⁹ **szinte** – szintén
- ¹⁰ **Az epigrammákat rövid időn** – *Epigrammok* (Ko 1865. 21–22. sz. máj 21. 484–485., máj. 28. 508–510.)
- ¹¹ **Haragszom hogy ama verset nem merted adni** – vö. az **1934.** levél jegyzetével
- ¹² **Szokolynak** – Szokoly Viktor ekkor a Hazánk s a Külföld c., 1864 végén alapított és 1865 elejétől megjelenő lap szerkesztője volt, ahol Szemere verse *Világom* címmel meg is jelent (1865. 20. sz. máj. 14., 307–308.).
- ¹³ **Ha Byron meg róvja egyik versében a hiú embert** – Byron *Felirat egy újfundlandi kutya síremlékére* c. versére való célzás: „a szegény kutya, a leghübb barát [...] dicstelen hull el, bármilyen derék, / s földi lelkét megtagadja az ég: / míg az ember, hiú féreg! csodákat / s kizárólagos eget kér magának” (ford. Szabó Lőrinc).

¹⁴ **légy könyörületes megnyugtani vén barátodat – „Lasztóczra.** Kaptuk és elvittük, de azt mondják a *mátricz* kell; ha ez meg nincs B-[arabás]nál, akkor Kassán kell csináltatni. Egyebet is várnánk.” (Ko 1865. 15. sz. ápr. 9. 360.; *AJÖM* XII. 269., 591. Itt az üzenet magyarázó jegyzete félreértésen alapul, és azt tévesen egy másik Szemere-levélhez kapcsolja.)

1944. Arany János – Amédée Thierrynek (1865. március 31.)

K: Ismeretlen helyen. Másolata: MTA Kt Ms 3/6. VI. füzet 89. („Pap Ferenc hozta eredeti után”)

M: Kiadatlan

Amédée Thierry (1797–1873): francia történész, 1858-tól az Akadémia tagja
Magyarul (ford. Korompay H. János):

Tisztelt Uram,

Van szerencsém nyugtázni becses küldeményének, az „Attila és utódainak története” és „Újabb elbeszélések a római történetéből” című két munkájának megérkezését.

Akadémiánk március 20-i ülésén vette ezeket kézhez, a köszönet és megbecsülés teljes tanúbizonyosságával, amelyre igen méltók e tudós, ékesszóló és kedves hazánkat részben annyira közelről érintő művek.

Kérem, tisztelt Uram, fogadja őszinte köszönetét annak az Akadémiának, amelynek Ön is tagja, valamint nagyrabecsülésünk tolmácsolását

Pest, 1865. március 31.

legalázatosabb szolgája

Arany János

az Akadémia titkára

Amédée Thierry úrnak, az Intézet és a Magyar Tudományos Akadémia tagjának
Párizs.

¹ „**Histoire d’Attila et de ses Successeurs**” – Harmadik kiadás, Paris, Didier, 1865. Magyarul: *Attila és utódai történelme a magyarok Európába telepedéseig.* Ford. Szabó Károly. Pest, 1865.

² „**Nouveaux Recits [!] de l’Histoire Romaine**” – Paris, Didier, 1865. Magyarul: *Elbeszélések a római történetből az V. században. A nyugotrómai birodalom végső napjai.* Ford. Öreg János. Bp. 1884.

1945. P. Szathmáry Károly – Arany Jánosnak (1865. március vége)

K: elveszett. – Utalás a levélre: AJ szerkesztői üzenete: „**P. Sz. K. Nagy Enyed.** Mindig akartunk magánlevelet írni: de elmaradt. Beszéltünk az illetővel: várja a mű beküldését *oda.* Aldunator 22. A tanulmány ha nem lenne fölötte hosszú:

szívesen fogadná lapunk. Minden esetre ohajtanók átlapozni.” (Ko 1865. 14. sz. ápr. 2. 336.; AJÖM XII. 268., 591.)

¹ **Valamelyik műve kiadása iránt érdeklődik** – 1866-ban három műve jelent meg: *Az ábrándozók* (Pest, 1866), *Bethlen Gábor ifjúsága* (a Kisfaludy Társaság kiadásában; Pest, 1866) és egy fordítás William H. Prescott művéből: *V. Károly császár lemondása és végnapjai a szent-justi kolostorban* (Pest 1866). P. Szathmáry Károly ezek egyikére kérdezhetett levelében.

² **egy hosszabb tanulmányát küldené a Koszorú számára** – Tanulmánya nem jelent meg a Ko hátralévő számaiban.

1946. Csapó Vilmos – Arany Jánosnak (1865. április eleje)

K: elveszett. – Utalás a levélre: AJ szerkesztői üzenete: „**Tengelicz**. Reméljük, azóta rendbe jött a lap. Mi mindannyiszor intézkedtünk s nem tudjuk, hol van az akadály. A 3-dik is megjött.” (Ko 1865. 16. sz. ápr. 16. 384. Az AJÖM XII. nem közli.) A lapküldés problémájáról vö. **1938**.

¹ **Úti beszámolójának újabb részét küldi** – *Olaszországi levelek III.* (Ko 1865. 17. sz. ápr. 23. 401–403.)

1947. Szemere Miklós – Arany Jánosnak (1865. április első felében)

K: MTAK Kt K 513/634. 3 fehér, szabálytalan alakú fol. (az 1. és 3. valószínűleg ugyanabból a papírból); 1.: 22,5×14,1 cm.; 2.: 20,9×12,1 cm.; 3.: 21,9×10,1 cm.; mindhárom 1–2. levél. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 608.)

M: kiadatlan

¹ **1865. április első felében** – 1865. ápr. 9. és 20. között intenzív levélváltásra került sor AJ és Szemere között, amelynek pontosítását a két Szemere-levél datálásának, illetve AJ levelének hiánya nehezíti meg. Ápr. 9-én jelent meg az a Ko, melyben AJ szerkesztői üzenete a Szemere-fénykép „mátricz”-át kérte; a következő Szemere-levél datálása: „20. Ap. (legalább, azt mondja a feleségem)” (**1954.**), amely levelet már megelőzte egy elveszett AJ-levél (**1952.**) érkezése (arra válasz ez a levél).

² **mátricz** – tkp. matrica (lat., fr.): a fotografálás során készített anyakép, sablon, melynek sokszorosításával, retusálásával születnek meg a végleges képek

³ **„Ha Barabásnál nincs meg, akkor Kassán csináltassam” írod** – vö. az **1943.** levél jegyzetével

⁴ **terra incognita** – ismeretlen terület (lat.)

⁵ **Schrekker** – Schrecker Ignác Ferenc, vö. az **1943.** levél jegyzetével

⁶ **amicusom** – barátom (lat.)

- ⁷ **obsecro te!** – könyörgök neked (lat.)
- ⁸ **mennek epigrammjaim** – *Epigramok* (Ko 1865. 21–22. sz. máj 21. 484–485., máj. 28. 508–510.)
- ⁹ **Kakuk Pétert** – ismeretlen személy
- ¹⁰ **Kakuk Pétert kivéve** – *Kakuk Péterhez, a nőülni nem merőhöz* címmel jelent meg: „Mint kakuk, orzá el Hérét [!] Zeusz; s ösöd, apád mind / Nőskakukok voltak, – hallod-e, gyáva kakuk?” (Ko 1865. 21. sz. máj 21. 484.)
- ¹¹ **deficiens** – haldokló, kiveszőben lévő (lat.)
- ¹² **NB** – nota bene: jól jegyezd meg (lat.)
- ¹³ **Vadnay Pius** – Vadnay Károly; a Pius gyakori pápanév, így a szenteskedő jelzője is
- ¹⁴ **Kakuk Péter, s „Phryne Phridáshoz” és [„]György barátomhoz”** – Mindhárom epigramma megjelent a Ko-ban. (Ko 1865. 21. sz. máj 21. 484–485.)
- ¹⁵ **Küldöm a Miskához írt bordalt** – Ez nem jelent meg.
- ¹⁶ **apostatátokká** – hittagadótokká, hitehagyottatokká (lat.)
- ¹⁷ **a pataki examenre** – a sárospataki (kollégium) vizsgájára (lat.)
- ¹⁸ **„Istenhez[?]”** – Ez nem jelent meg.
- ¹⁹ **Sujánszky** – Sujánszky Antal (1815–1906): költő, kat. egyházi író, szerkesztő. Az 1840-es években a főleg a hölgyek számára kiadott *Őrangyalt*, az 1850-es években a *Katholikus Néplapot* szerkesztette.
- ²⁰ **onaniáját** – önkielégítését (lat.)
- ²¹ **Kunoss** – Kunoss Endre (1811–1844): l. az 1772. sz. levél jegyzetét
- ²² **azt is meg rotta Császárnál egyszer, mint alacsonyodhatik le, bordal irásához sat.** – *Császár Ferenc költeményei*. LitL 1841. I. 88., 90–91., 95–96., 99–100.
- ²³ **Goethe – igaz – menybe vitte: Jezus [!] szamarát; Mahomet farkasát; a’ hét alvók kutyáját, s Abubekker – vagy ki az ördög – macskáját, melyet Mahomet meg simogatott –**

Begünstigte Tiere

Vier Tieren auch verheißen war,
Ins Paradies zu kommen,
Dort leben sie das ew’ge Jahr
Mit Heiligen und Frommen.

Den Vortritt hier ein Esel hat,
Er kommt mit muntern Schritten:
Denn Jesus zur Prophetenstadt
Auf ihm ist eingeritten.

Halb schüchtern kommt ein Wolf sodann,
Dem Mahomet befohlen:
»Laß dieses Schaf dem armen Mann,
Dem Reichen magst du's holen!«

Nun, immer wedelnd, munter, brav,
Mit seinem Herrn, dem braven,
Das Hündlein, das den Siebenschlaf
So treulich mitgeschlafen.

Abuherriras Katze hier
Knurrt um den Herrn und schmeichelt:
Denn immer ist's ein heilig Tier,
Das der Prophet gestreichelt.

Kivételezett állatok

Érdemért négyen állatok
szintén a mennybe mentek;
az igazak közt járnak ott
időtlen, mint a szentek.

Egy nőstényszamár, nem gebe,
jön elől szaporázva,
ez vemhén Jézust vitte be
próféták városába.

E félénk farkast Mohamed
így leckéztette egyszer:
„Szegény bárányát el ne vedd!
A gazdagtól vihetsz el.”

Jön farkcsóválva a derék
gazdival a kutyuska,
a hűséges, aki a hét-
alvást végigaludta.

Dorombol Abu Huraira
macskája törleszkedve,
mert szent állat az a cica,
kit a próféta kedvelt.

(Halasi Zoltán ford.)

- ²⁴ **Ha adod, add kerlek [!] egy számban, egyszerre** – Az epigrammák szétválasztását AJ a szerkesztői üzenetben magyarázza: „A jelen számban nem lehetett másképp rendezni, pedig nem így akartuk. Már késő volt mikor észrevettük: az egészet össze kellett volna forgatni érte.” (Ko 1865. 21. sz. máj. 21. 504.; *AJÖM* XII. 271.)
- ²⁵ **leg közelebbi számodban [!] a Tóth Endre verse még hosszabb, több 200 sornál** – Tóth Endre verse egy évvel korábban, 1864 áprilisában jelent meg *Marie de Ventadour* címmel (Ko 1864. 17. sz. ápr. 24. 388–390.); az sem éri el a 200 sort. Szemerének ez a mondata kétségesé teszi a datálást, bár elképzelhető, hogy a Ko számai nem lévén egybekötve, az előző évi szintén áprilisi számot összekeverte az 1865-ös kiadásúakkal.
- ²⁶ **de így hexameter lessz mind két sor** – Feltehetőleg AJ javította a sort: „Orsó, teli orsó légyen a főbb, dalinők!” (Ko 1865. 21. sz. máj 21. 485.)

1948. Arany János – Rudnay Józsefné Veres Szilárdának (1865. április 2.)
K: MTAK Kt K 513/1319. 2 fehér, (koronás, két oldalán oroszlánnal és unikonissal) nyomatos fol. 23,8×15,1 cm. 1–3. levél, 4. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 670.)
M: *AJLI II.* 421–423.; *AJLev* **210.** 563–565.
Válasz Rudnay Józsefné Veres Szilárda 1865. febr. 6-i levelére (**1920.**)

¹ **közönséges** – általános

1949. Arany János – Gaetano Ghivizzaninak (1865. április 13.)
K: MTAK Kt 1457/1865. (fogalmazvány)
Magyarul (*AJLev* 566.):

Az Akadémia titkára a csatolt borítékban küld Ghivizzani úr címére (Firenze) 250 példányt a Dante tiszteletére írt magyar nyelvű, Arany-féle költeményből, amelyet Dante évfordulója alkalmából a Magyar Tudományos Akadémia nyomatott ki.

Arany János
Akadémiai titkár

M: *AJÖM* XIV. 36. 44., 615., *AJLev* 211. 566.

¹ **un poema [!] in onore de Dante, scritto in lingua ungherese per Giovanni Arany** – A firenzei Dante-bizottság felkérésére küldte az Akadémia. Vö. az **1937., 1950.** és **1963.** levelekkel és jegyzeteikkel.

1950. Arany János – Gaetano Ghivizzaninak (1865. április)
K: Pap Ferenc másolata (Sáfrán Györgyi hagyatékában)
Magyarul (ford. Szörényi László):

Nagyságos Uram!

Tisztelettel vettem Uraságod udvarias levelét, amelyben abban a megtiszteltetésben részesültem, hogy felszólítottak: írjak néhány verssort anyanyelvemen egy olyan kötet számára, amelyet az Önök halhatatlan költőjének Dante Alighierinek 600 éves évfordulójára fognak kiadni; megemlítették ezen túl azt a kívánságot is, hogy Akadémiánk más tagjai is, különösen pedig tiszteletre méltó elnökünk, Eötvös József báró szintén vegyenek részt e minden nyelvet és nemzetet felölelő szellemi találkozáson, végül pedig hogy a Magyar Tudományos Akadémia is képviseltesse magát Firenzében ugyanezen ünnepségen, vagy általam vagy pedig bármelyik más tagja által; mivel Uraságodnak ezen meghívása nem csupán személyemet érintette, ezért azt ülésünk elé terjesztettem és az Akadémia azt határozta, hogy ezen, Dante csodálatára írott költeményemet, kézirat gyanánt nyomtassák ki újra és küldjék szét elegendő példányban Firenzébe, hogy jobb legyen a nyomtatás, sajtóhibák nélkül és osszák szét ezenkívül olyan személyek között, akiket érdekel a mi költészetünk és nyelvünk. Eötvös báró akadályoztatva van abban, hogy bármit is írjon ezen ünnepségre, azonban Toldy Ferenc úr, irodalmunk kiváló történésze, ígért egy értekezést Dantéről, az Akadémia pedig Lukács Móric úr, tiszteleti tagja által kívánja magát képviseltetni Firenzében, aki jelenleg Olaszországban tesz utazást.

Szíveskedjék Uraságod megbocsátani nekem ezt a stílyakorlatot; előnyben részesítettem azt (mivel anyanyelvem kevésbé ismert az Önök országában), hogy inkább írjak egy rendkívül rossz olasz nyelven, mintsem bármely más idegen nyelven. Engedje meg, hogy nagyrabecsülésem jeléül aláírtam, mint Nagyságos Uraságod odaadó híve:

Arany János

Címzés:

Gaetano Ghivicani nagyságos úrnak,
a Dante évfordulós bizottság titkárnak,
a La gioventu [Ifjúság] című hírlap Szerkesztősége
Firenzében

M: kiadatlan

¹ **nel quale io aveva l'onore** – Gaetano Ghivizzani március közepén kereste fel levelével Aranyt és az Akadémiát. Vö. 1937.

² **specialmente il V.[enerabile] Presidento [!] Barone Giuseppe Eötvös** – Eötvös nem vett részt az ünnepségen.

³ **signore Francesco Toldy, illustrissimo storico [!] della letteratura nostra** – Toldy munkája nem készült el, vö. 1963.

⁴ **Signore Maurizio Lukács, membro suo onorario, chi viaggia presentemente in Italia** – vö. az 1937. levél jegyzetével

1951. Ismeretlen – Arany Jánosnak (1865. április közepe)

K: elveszett. – Utalás a levélre: AJ szerkesztői üzenete: „**Bereg Náni.** A commentárból a mi lényeges, jónak láttuk egy pár jegyzetbe szorítani alul; a többit bizzuk az olvasóra.” *Bereg Náni nótája* (Ko 1865. 17. sz. ápr. 23. 401–402.; *AJÖM* XII. 270., 592.)

¹ **Kommentárral magyarázott népballadát küld a Koszorúba** – AJ ezekből kettőt, * jegy mellett, a lap alján felvett: „Ezen népballada *Szabolcs* megyéből való.” (Uo. 401.); „A nyolcadik versszakban érintett népsajátságot illetőleg: Szabolcs, Bihar, Heves megyékben s a Nagy-Kun kerületben nagy mester-ségnek tartatik a perecz három felé törése, úgy hogy itt a három perecz kilencz felé törése a lyány szilaj jelleme festésére van fölhozva.” (Uo. 402.)

1952. Arany János – Szemere Miklósna (1865. április 13. és 20. között)

K: elveszett. – Utalás a levélre: Szemere 1865. ápr. 20-i levele (**1954.**)

¹ **néhány epigramma tartalmát és verselését bírálja** – „Ejnye be meg bök-dösöd bökverseimet. *Buksiban* csak ennyi van hogy ő: ökör. Fülnagyiban hogy: csacsi.” „Hibás a' mérték némellyikben', s Vörösmartyra hivatkozol s Kazinczyra.” „E kijegyzésedre: 'Rossz poeták'”; „De Vörösmarty óta nem dívat az elídlás”; [!] „Mi nehányban a' hibás mértéket illeti, nem mentem”. (**1954.**)

² **miért nem adta ki a *Világom* című költeményt** – „So se haragszom biz én egy szerkesztőre se (hol nem értek is velök egyet), ha aesthetikai szempont-ból hibáztat valamit verseimben, de igen, ha: kegyeskedő. Rád ezt nem alkalmazom, miután akartad adni, de nem lehetett ama verset.” „Rajtad is csodálkozom 'Nem csak a politikára vigyáznak ott, hanem a jó erkölcsökre is.” Uo. Vö. **1934.**

³ **Szemere fényképének elkészítése és Pestre juttatása** – „Úgy. Kassára – lehet hogy elrándulok. Ha nem – se baj! Köztetek fogok e figúriázni Screkker [!] kegyelméből, vagy nem, egyre megy. Csodálom, hogy még majusban se keső, [!] hiszen már régen készen van művével Screker. [!]” Uo. Vö. **1943., 1947.**

1953. Podmaniczky Frigyes – Arany Jánosnak (1865. április közepe)

K: elveszett. – Utalás a levélre: AJ szerkesztői üzenete: „**Aszódra.** Mi vissza nem éltünk az itt levővel: akár egy, akár más esetben úgy fogunk intézkedni, a mint kívántatik. Még nem bizonyos, melyik eset fordul elő. Bocsánat, ha némely dologra nézve nem lehet csupán a magunk izlését követnünk.” (Ko 1865. 16. sz. ápr. 16. 384.; *AJÖM* XII. 270., 591–592.)

- ¹ **Türelmetlenül érdeklődik valamelyik korábban felküldött művének sorsa felől** – A mű címe ismeretlen: a Ko-ban már nem jelent meg tőle semmi (vö. 1804.).

1954. Szemere Miklós – Arany Jánosnak (1865. április 20.)

K: MTAK Kt K 513/621. 2 fehér fől. 22,8x14,4 cm. 1–4. levél. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 607.)

M: kiadatlan

- ¹ [1865. április 20.] – AJ 1865. máj. 21-én kezdi meg Szemere epigrammáinak közlését a Ko-ban; az ezekről szóló polémia áll a levél középpontjában.
- ² **be meg bökdösöd** – AJ ezt egy elveszett magánlevélben tehetette (1952.).
- ³ **Buksiban** [...] **Fülnagyiban** – az *Epigrammok* darabjai (Ko 1865. 21–22. sz. máj 21. 484–485., máj. 28. 508–510.)
- ⁴ **Martialisnal, Haugnál** – Marcus Valerius Martialis (38. és 41. között–104) római epigrammaköltő. Johann Christoph Friedrich Haug (1761–1829) német költő, műfordító. Schiller iskolatársa és barátja; főleg epigrammákat és meséket írt.
- ⁵ „**Rossz poeták**” – Ez nem jelent meg a Ko-ban.
- ⁶ **utálja a Poetát számban Baky, mondja Poétát; sat.** – „Útálja a *poetát* számban Baki, s mondja *poétát*, / S venni, így szól, rövid é-t nem szabad éta helyett.” (*Orthoepia*) – Baky: talán Baky Ferenc, latin nyelvű verselő és 1801 és 1807 között a nagyszombati gimnázium igazgatója.
- ⁷ **elísiót** – hang-, ill. betűkihagyást (lat.). Szemere rossz példákat hozott, mivel a felsorolt esetekben az érintett szótagok így is, úgy is hosszúak.
- ⁸ „**Ah van okod: ki reád fényt s dísz ’oza (hoza)** – „Ah van okod: ki reád fényt s dísz hozza, sírba hanyatlott” (*A gyász kiséret*)
- ⁹ **A győző seregét, zengi ’adat (hadat) álmához** – „Menj harsogva, folyam! mely gyakran vitted emelve / A győző seregét, zengi hadat álmához” (*A puszta sír*)
- ¹⁰ **E szivemen hordott port hideg (port ’ideg)** – „Hintse el, aki letesz nyugalomra, a szánakozó kéz / E szivemen hordott port hideg arcaimon.” (*Egy kibujdosott végohajtása*)
- ¹¹ **Hosszú életet élj hogy el (élj ’ogy el)** – „Hosszú életet élj, hogy elérd, amit mi reméltünk” (*Tóth Lőrinc emlékkönyvébe*)
- ¹² **S hagyjon a vártnak innia tiszta gyönyört** – „S hagyjon a várónak innia tiszta gyönyört.” (*A várakozó*)
- ¹³ **zárva, s szökökutamat** – „Kertem alatt ha kimégy a rétre, leányka, s az ajtót / Zárva s szökökutamat víztelen állva leled” (*Az elzárkozott*) – Szemere ezúttal is hibázik, a *szökökutamat* szó első szótagja rövid.

- ¹⁴ **Hírt keresünk úgy van!** – „Hírt keresünk, úgy van! Italúl én szomjuzom a hírt” (*Buksihoz*)
- ¹⁵ **indúl a’** – „Útnak indul a hold éjjelén” (*Szép Ilonka*)
- ¹⁶ **Míndkettőt [!] szemeidbe a néember** – „Míndkettőt szemeidbe, o néember! az istenek adták” (*Tűz és víz*)
- ¹⁷ **Klára elestének képe s boszúja te vagy** – „Klára elestének képe s boszúja te vagy” (*Klára Visegrádon*)
- ¹⁸ **a haza hőse s lehányt** – „megvitt Nándor alatt: a nagy Mahomet futa sebben / És nyomorún; győzött a haza hőse, s lehányt” (*Hunyadi halála*)
- ¹⁹ **Ha van erény földön** – „Ha van erény földön s van díj számodra, szelídség! / S szívbeli jósnak van becse ember előtt, / Úgy te, nemes hölgy, boldog vagy” (*B-né emlékkönyvébe*)
- ²⁰ **De, ha erős akarat** – „De ha erős akarat fűz láncot honfi szivekből, / És soha nem fordult arccal az ügyre tekint, / Aggodalom nélkül mehetünk a sorsnak elébe” (*Emléksorok*)
- ²¹ **De azután békén** – „De azután békén legyetek, ha ki isteni áldást / Önmaga szerzend, nem kérve az emberekét” (*Egy politicus költőhöz, 12. Áldás*)
- ²² **De jön idő** – „De jön idő, melyben süker éri a fáradozó főt” (*A hazafi*)
- ²³ **De te jövel** – „De te jövel, s a parányokból felidézted az alvó / Szellemeket” (*Hahnemann*)
- ²⁴ **Szeretetért bút** – „Az vagyok, ah, az lón lányodnak sorsa, hogy annyi / Szeretetért bút és bánatot ad örökül” (*Kis leány sirjára, II.*)
- ²⁵ **Hallja s megérti a’ szót** – „Oh siket és vak a föld. De ha nemzetem egykor idézné / Hü nevemet, lelkem hallja s megérti e szót” (*Vásárhelyi Pál sírkövére, II.*)
- ²⁶ **Völgy és hegy s a’ frígyes egék [...] Benne falaidra** – „Völgy és hegy, s a frígyes egék gyönyörinkre mosolygók”, „De te, midőn egyedül várad közepébe vonúlál”, „S a hadat és a had munkáit büszke Szigetnél / Égi sugalmaktól fhlett lelkedbe fogadtad”, „Őket jó Karabúl, mint sólyomszárnyu sebes szél / Hogy viszi rajta-ütő törökök boszujára Szigetbe”, „Néma, s borúlt, mint a mély sír, körülötted az éjfél”, „S dárdavető hajdúk riogatnak benne falaidra”, „Mí pedig áldva füzünk szent emlékedre borostyánt” (*Zrínyi*)
- ²⁷ **Mi pedig áldva füzünk. vagy: Ti, ti az újítás** – „Tí, ti az újítás megrögzött ellenezői, / Ösmerlek, ráncos homloku tisztas urak!” (*Az újítás ellenségeihez*)
- ²⁸ **ha nem röstelsz velök bajlódní, s kijavítod, én igen meg köszönöm** – AJ ezt meg is tette.
- ²⁹ **ép így tett veled is Erdélyi** – *Arany János kisebb költeményei* c. bírálatában (PN 1856. aug. 26.–szept. 3.), amelyre AJ 1856. szept. 4-i levelében válaszolt (*AJÖM XVI. 839. 751–757.*). Szemere annak idején kiállt AJ mellett, nézeteit egy antikritikában foglalta össze; azok egy részével Erdélyi is egyetértett.

- (*EJLev* II. **444.** és jegyzete; 151., 458.; és *AJÖM* XVII. **952.** 122., 731.) Vö. az **1452.** sz. levél jegyzetével.
- ³⁰ **Midőn e versem vitára került negyed éve Bánfalván Kazinczy Gábornál** – 1861. dec. végén Tompa, Lévy és Szemere Kazinczy Gábornál gyűlt össze: „Füstölünk, kandallózunk, disputálunk, verseket olvasunk” – írta Szemere AJ-nak. (*AJÖM* XVII. **1384.** 638.). Szemere korábban is gyakran találkozott az Újhelyen (lakóhelye, Lasztóc közelében) szüretelő Tompával, és közöttük már ekkor volt vita e kérdéstről (vö. Függelék **3.**)
- ³¹ **vitatták** – bizonygatták
- ³² **akartad adni, de nem lehetett ama verset** – Szemere még hónapokkal korábban felküldte AJ-hoz a *Világom* c. verset, aki azonban nem közölte (l. az **1943.** sz. levelet és jegyzetét; 1865. márc. 28.), így végül a Hazánk s a Külföldben jelent meg (1865. 20. sz. máj. 14. 307–308.).
- ³³ **onanzáló** – önkielégítő (lat.)
- ³⁴ **Ovidius: „Sárkányvátol”** – Ez nem volt a Ko-ban megjelent versek között.
- ³⁵ **Garay lapjában** – Ez a Literatúrai Lapok, a Közlemények az Élet és Tudomány Köréből c. lap irodalmi melléklapja (1841); Nem Garay, hanem Kovacsóczy Mihály szerkesztette. Vö. **1947.**
- ³⁶ **Császár, egy versemben ettől „felfutó tők”** – Vö. **1934., 1947.** Szemere többször is visszatér erre, vélhetően nem feledékenységéből, hanem nyomtatékosítás végett.
- ³⁷ **Jónás tőkje, szinte immoralitás a Bibliában** – vö. **1934.**
- ³⁸ **én bár szeretnék veled órákig beszélni** – AJ a nyílt levelezésben válaszolt: „Lasztóc. Megérkezett a levél. Tudnánk mi arra mondani sokat, de nincs itt rá hely.” (Ko 1865. 18. sz. ápr. 30. 432.; *AJÖM* XII. 271., 592.)
- ³⁹ **Screkker** – Schrecker: pesti fényképmester (vö. **1943.**)
- ⁴⁰ **Köztetek fogok e figúriázni Screkker kegyelméből, vagy nem** – vö. **1943., 1947.**
- ⁴¹ **Középső lyányom** – A Kempelen-féle *Magyar nemes családok* c. munkában a három Szemere-lány sorrendje: Vilma, Ida, Mária. A két utóbbi férjeként Payzoss Antal és Payzoss András van jelezve: ezek szerint vagy Kempelen téved a sorrendben, vagy Payzoss András Szemere Ida férje volt.
- ⁴² **Payzos Andor** – Zemplén vármegyei középbirtokos család sarja

1955. Csapó Vilmos – Arany Jánosnak (1865. április vége)

K: elveszett. – Utalás a levélre: AJ szerkesztői üzenete: „**Tengelicz.** A küldemény (IV.) itt van. Reméljük, rendbejött a lap dolga?” (Ko 1865. 18. sz. ápr. 30. 432.; az *AJÖM* XII-ben nem szerepel.)

¹ **Úti beszámolójának negyedik részét küldte** – *Olaszországi levelek IV.* (Ko 1865. 19. sz. máj. 7. 450–453.)

1956. Arany János – Nagy Péternek (1865. április 29.)

K: MTAK Kt K 513/1346. 2 fehér, (koronás, két oldalán oroszlánnal és unikonissal) nyomatos fol. 23,7×15 cm. 1. levél, 2–4. üres. Címzés nincs.

A levelet Szabó Péterné 1939-ben ajándékozta az Akadémia könyvtárának.

M: Szabó 1911. 62.

¹ **régóta veszem igénybe szivességét** – AJ feltehetőleg a következő fordításokat honorálta: *Köszemű Mournivale* (Ko 1865. 1–2. sz. jan. 1. 13–19., jan. 8. 38–41.), *Madame de Monferrato* (Ko 1865. 10–11. sz. márc. 5. 228–232., márc. 12. 253–256.).

1957. Arany János – Szász Károlynak (1865. április 29.)

K: MTAK Kt K 513/599. Fehér, (koronás, két oldalán oroszlánnal és unikonissal) nyomatos fol. 23,6×15,1 cm. 1. levél, 2. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 607.)

M: kiadatlan

¹ **azért a két versért** – *Küzdés* (Ko 1865. 5. sz. jan. 29. 99–100.) és *Hogy hordja a szél a havat* című (Ko 1865. 12. sz. márc. 19. 268.)

² **a vén harangozó** – vö. AJ: *Naturam furcâ expellas...*

Gyermekkoromban felköték
A színben egy nagy tökharangot,
A mely ugyan nem ada hangot,
De másképp vígan működék;
Mevolt a súlya, lódulása,
Kötélét hogy jól visszarántsa
S vele a kis harangozót; –
Szóval: csinált *commotiót*.

1958. Arany János – Tompa Mihálynak (1865. április 29.)

K: MTAK Kt K 513/1177. 2 fehér, (koronás, két oldalán oroszlánnal és unikonissal) nyomatos, **ARANY JÁNOS** vízjeles fol. 23,8×15,1 cm. 1. levél, 2. **Tompa**. 3–4. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 666.)

M: kiadatlan

¹ **mostani félévében megjelent 3 versedért** – *A gályarab fohásza* (Ko 1865. 1. sz. jan. 1. 7.), *A boriszához* (Ko 1865. 6. sz. febr. 5. 125.) és *Alant és fent* (Ko 1865. 10. sz. márc. 5. 220–221.)

² **jó régen küldött leveleinkre egy szót sem válaszoltatok** – AJ a felesége által írt levelekhez toldhatta a maga elveszett üzeneteit (vö. **1922.**)

³ **Fejkiütgje** – fejkiütése

1959. Tóth Endre – Arany Jánosnak (1865. április 30.)

K: MTAK Kt K 513/1227. Csontszínű fol. 22,2x14,5 cm. 1–2. levél. Címzés nincs. Az 1. lapon a dátum mellett AJ írásával, tintával: **nyl.19/I 65.** Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 667.)

M: kiadatlan

¹ **akad.[émiai] titoknokságodhoz** – Az Akadémia 1865. jan. 26-án választotta titkárául AJ-t, az elhunyt Szalay László utódául.

² **beszélyem sorsa miatt** – Tóth Endre közel egy éve felküldte AJ-nak *A férj* c. elbeszélését, amelynek megjelentetését nem sikerült elintézni; erre utal AJ szerkesztői üzenete is: „A régebben itt levőre semmi kilátás nem nyílik. Veszett idő.” (Ko 1865. 19. sz. máj. 7. 456.; *AJÖM* XII. 271. 592.)

³ **e költeményem** – Címe ismeretlen. AJ szerkesztői üzenete is bizonytalanságban hagy: „erősen ohajtunk magán választ írni, de sehogy sem jut rá idő. Azonban igyekszünk kimódolni.” (Uo.) – A chilloni formáról Tóth Endre is írt 1862. jan. 11-i levelében (**1392.**), de nem abban az értelemben, mintha azt AJ ajánlotta volna. Ez esetben vagy az ő emlékezete téved, vagy újabb elvesztett levélre kell gondolnunk. Tóth Endrétől ezt követően csak a *Két fogoly* c., Rákóczi-témájú ballada jelent meg a Ko-ban (1865. 20. sz. máj. 7. 461–463.); vö. **1796.**

⁴ **a Chiloni fogoly** – Ez Byron monológyszerű elbeszélő költeménye.

⁵ **a Kisf.[aludy] társaság ez idei pályázatára** – A pályázat az elégia elmélete mellett költői beszély elkészítésére is szólt: „Kivántatik rövid, költői beszély: akár komoly, akár víg s humoros nemben; akár történeti, akár mondai tárgyú.” (Ko 1865. 7. sz. febr. 12. 165.)

⁶ **hogy a 'gazda könye' ne legyen a vége** – *Bolond Istók* II. 7. vsz. (Ko 1863. 26. sz. jún. 28. 616.):

És engem akkor oly érzés fogott el...
A szőlősgazda is, az egyszeri,
Magánkívül s őrzöngve kaczagott fel
Látván hogy szöllejét a jég veri,
Dorongot ő is hirtelen kapott fel,
Paskolni kezdé, hullva könyei:
„No csak, no !” így kiált „én uram-isten!
Csak rajta! hadd lám, mire megyünk ketten !”

⁷ **mi<n>t Lermontoffról írt** – Ez a BpSz-ben jelent meg, *Lermontoff. Irói élet- és jellemrajz* címmel. (1864. 21. köt. 240–275.)

1960. Szász Károly – Arany Jánosnak (1865. május 1.)

K: MTAK Kt K 513/560. Csontszínű fol. 22,2×14,4 cm. 1–2. levél. Címzés nincs. Az 1. lap tetején AJ írásával, tintával: **nyl. 19/I. [29 19-ből jav.]**; ceruzával: **1865 május 1.** Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 606.)

M: kiadatlan

Válasz AJ 1865. ápr. 29-i levelére (1957.)

¹ „**nem lesz ez mindég így!**” – Utalás AJ *Az Alföld népéhez* c. művére, annak 12. strófája: „Nem volt ez mindég így. Nem a békés rokon, / Hanem ellenség járt téres pusztátonkon: / Elvetett az ember, de nem takart soha, / Lábán nyomtatá el török s tatár lova. (AJÖM I. 20–22.)

² „**ha későn, ha csonkán, ha senkinek**” – AJ *Csaba királyfi* 1853-as első dolgozatának *Előhangja* zárul így: „Ha későn, ha csonkán, ha senkinek: írjad!”

³ **a Heine-fordítás** – Eredeti címe: *Für die Mouche*, ami Szász Károly lapalji megjegyzése szerint „a költő holta után jelent meg”. A 35 strófás mű *Heine utolsó költeménye* címmel jelent meg a Ko-ban (1865. 20. sz. máj. 14. 461–462.).

⁴ **a rég odaszánt, de még Greguss által át nem adott Shak[e]spe[a]re-sonetteket** – vö. 1887., 1893.

⁵ **mikor az Akadémiában találkozol vele (mi minden hétfőn megtörténik)** – Greguss 1863-tól az Akadémia rendes tagja volt. Hétfő volt az Akadémia heti ülésének (hol összes, hol egyes osztályainak) napja.

⁶ **haladéktalanul küldje ki nekem** – AJ a *Nyílt levelezés*ben válaszolt: „**Szabadszállás.** Megkaptuk; a másikban pedig el fogunk járni. Szives üdvözlöt viszont.” (Ko 1865. 19. sz. máj. 7. 456.; AJÖM XII. 271. 592.)

⁷ **Kitől van a Vihar 4-dik felvonása? A viharral én szerettem volna próbálkozni** – A munka ifj. Ábrányi Kornélé. A Kisfaludy Társaság 1865. ápr. 26-i gyűlésén jelentették be, hogy a benyújtott felvonást kiadták bírálatra Lukács Móricznak és Gyulai Pálnak. A következő ülésen (1865. máj. 31.) a bírálók nem bátorították fordításra az akkor 15 éves, Zalánfi Kornél írói néven jelentkező fiatalembert, kéziratát visszaküldik. Ábrányi még kétszer megpróbálkozott az egész fordítás benyújtásával (1866, 1870), első alkalommal Szász Károly, a második alkalommal Arany László volt bírálója; a Kisfaludy Társaság a színművet végül mégis Szász Károly 1870-ben beterveztett fordításában adta közre (XI. kötet, 1871). Vö. Bayer 1909. I. 422–426.

1961. Arany János – Nagy Ivánnak (1865. május 2.)

K: OSzK Kt Levelestár. 2 fehér, **MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA** nyomatos fol. 28,6×22,7 cm. 1. levél, 2–4. üres. A borítékon címzés:

172/K A M.T. Akad. titoknoki hivatalától.

Tekintetes

Nagy Iván m. tud.

Akademiai tag úrnak

hiv[alt]f[all]ból Pest.

A levél 4. lapján a Nemzeti Múzeum könyvtárának két pecsétje, az egyikben **NAGY IVÁN [...] Levélt. Növ. 1908. 11. sz.**, a másikban a növedéki szám: **1916. év. 6. sz.**

M: *AJÖM* XIV. 664. (regesta).

Nagy Iván (1824–1898): az Akadémia 1858-tól levelező, 1874-től rendes tagja. Ebben az időszakban munkái a Magyar Történeti Tárbán, Győri Történeti és Régészeti Füzetekben, a VU-ban, A Honban jelentek meg. Fő műve a *Magyarország családai* c., 12+1 kötetes genealógiai alapmű, amely 1869-ben az Akadémia Marczibányi jutalmában is részesült. Ekkor jelent meg a munka IX–XII. kötete, illetve *Késmárki Thököly Imre Naplója 1693–1694* (Pest, 1863).

¹ **Miután Szilágyi István lev. tag értekezésének felolvasására apr. 24-ről elmaradt** – „Szilágyi István lev. tagnak szintén mára kitűzött értekezése 'Drágfi János törvényesített fiáról és Verbóczy özvegyéről', melyet Nagy Iván l. tag fogott volna felolvasni, az idő késő volta miatt egyik közelebbi ülésre maradt.” (Ko 1865. 18. sz. ápr. 30. 430.)

² **Talán jó lenne május 22 én** – Ekkor ez meg is történt.

1962. Arany János – Pompéry Jánosnak (1865. május 2.)

K: OSzK Kt Levelestár. 2 fehér, **MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA** nyomatos fol. 28,6×22,7 cm. 1. levél, 2–4. üres. Csak az aláírás autográf. Címzés nincs. A 4. lap alján a Nemzeti Múzeum pecsétje, benne a növedéki számmal: **1915. év 14. sz.**

M: *AJÖM* XIV. 664. (regesta).

Pompéry János (1819–1884): 1859-től az Akadémia levelező tagja; lapszerkesztő, 1864-től az első magyar biztosító társaság főügynöke. E korszakban a Mo-t és az Országot szerkesztette, írásai jelentek meg a FL-ban. Az írói segélypénztár felállításának egyik kezdeményezője.

¹ **Joannovics Úr** – Joannovics György (1821–1909): publicista, nyelvész, politikus; 1867-től az Akadémia lev. tagja, a Kisfaludy Társaság alapító tagja.

A 1860-as évek közepén főleg nyelvészeti publikációi jelentek meg. Deák híve, a kultuszminisztérium államtitkára 1867 és 1873 között.

- ² **Joannovics Úr értekezését nem lehetett előbbre tűzni ki, mint május 15te**
– Ez ekkor meg is történt: „Ezután Pompéry János, miután az akadémiát szerző irodalmi múltjával megismerteté, Joannovics György ur (mint vendég) értekezése első felét olvasta fel a' mutató szócskáról;’ [!]”. (Ko 1865. 22. sz. máj. 21. 503.) Az értekezés második fele egy hónappal később hangzott el: „Pompéry János lev. tag bevégezte most *Joannovics* György multkor említett értekezésének felolvasását a' mutató szócskáról' ” (Ko 1865. 26. sz. jún. 25. 618.) Az elhangzottak AJ figyelmét is felkeltették, és *Az 'AKI' az akadémiában* címmel maga is megszólalt a Ko hasábjain, AKAKIÉVICS AKAKI álneven. (1865. 21. sz. máj. 21. 500–502.)

1963. Gaetano Ghivizzani – Arany Jánosnak (1865. május 2.)

K: MTAK Kt K 513/1272. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 669.)

Magyarul (ford. Szörényi László):

A „La Gioventù” (Az Ifjúság) című hírlap Szerkesztősége

Gallilei-féle nyomda
1865 május 2. napján

Nagyságos Uram!

Nem tudok eléggé köszönetet mondani a nekem küldött, Dantét dicsőítő gyönyörűséges költeményéért, amelyet rögtön odaadtam Pulszky ezredesnek, hogy fordítsa le; ezután kinyomtatom, hogy hozzá tehessem a többi kiváló külföldi költő küldeményeihez. Nagyon örvendek, hogy Toldy, a kiváló történész ír egy értekezést Dantéről és erről tüstént hírt is adtam a firenzei hivatalos újságban, amelyről küldök önnek egy példányt. Nagyon kedves dolog Firenzének és Itáliának, hogy a Magyar Akadémia a mi nemzetünk ezen nagy ünnepén képviseltette magát. Azt is szerettem volna, hogy uraságod is jöjjön el és remélem, hogy még láthatom, és akkor megújíthatom köszönetemet.

Mivel rendkívüli módon el vagyok foglalva sok ügyben, ezért kényszerűségből rövid vagyok.

Nagyságos uram köszönöm újra; és szeretném, ha mindig megőrizné emlékezetében, hogy bennem odaadó, hűséges és legalázatosabb szolgáját láthatja:

Gaetano Ghivizzani

M: Lőrinczi 2006. 13.

- ¹ **della bellissima poesia mandami in onore di Dante** – Az Akadémia – a Dante születésének 600. évfordulója alkalmából rendezett ünnepségre – Arany *Dante* című művét küldte. Vö. **1949.** és **1950.**

- ² **Colonello Pulszki** – Pulszky Ferenc (1814–1897) – aki a szabadságharc idején aktív szerepet vállalt – ekkor olaszországi emigrációban élt, ahova Kossuthot kísérve jutott el. A hatvanas évek elején megromlott a kapcsolata Kossuthal, mivel Pulszky az osztrákokkal való megegyezést pártolta. Magyarországra 1866-ban térhetett haza.
- ³ **celebre storico Toldy scriva una dissertazione intorno a Dante** – Ez az értekezés nem készült el.

1964. Tompa Mihály – Arany Jánosnak (1865. május 6.)

K: MTAK Kt K 513/1048. 2 fehér fol. 21,2×13,7 cm. 1–2. levél, 3. üres, 4. címzés:

Arany Jánosnak.

Pesten

üllői ut, 7^{ik} szám

A 4. lapon két postai bélyegző: **Putnok 8/5**; egy kék, 10 krajcáros bélyeg. Az 1. lap tetején AJ írásával, tollal: **Nyl. 20/1[?] 65**; kék ceruzával: **1865 máj.** Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 663.)

M: kiadatlan

Válasz AJ 1865. ápr. 29-i levelére (**1958.**)

- ¹ **Pákhnak a pénze új év óta hever nálam megszolgáltatlanul** – Tompa csak ősszel küld Pákh Albertnek verset, *Madarak módjára* címmel. (VU 1865. 42. sz. okt 15. 526.)
- ² **absolutus** – (egyetemi) végbizonyítvány tulajdonosa (lat.)
- ³ **ez előtt 10 évvel** – 1855 augusztus–szeptemberében AJ családjával együtt 5–6 hetet töltött Hanván, Tompánál.
- ⁴ **Node, jobb idők is jöhetnek még** – AJ szerkesztői üzenettel válaszol: „**Hanvára.** Nincs eltalálva. Ott jobban tudják az írás e helyét: 'Rendeld el a te házadat, mert ...' Hanem azért csak egészség volna. Szíves üdvözet.” (Ko 1865. 20. sz. máj. 14. 480.; *AJÓM* XII. 271., 592.) – „Ezt mondja az Úr: rendeld el házadat, mert meghalsz és meg nem gyógyulsz!” (Ézs 38:1.)

1965. Arany János – Kubinyi Ferenchez (1865. május 13.)

K: OSzK Kt Levelestár. Fehér, **MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA** nyomatos fol. 28,6×22,7 cm. 1. levél, 2. üres. Címzés nincs. Az 1. lap tetején piros tollal: **Arany János Kubinyi Ferenczhez Pest, 1865. máj. 13.** A 2. lapon a Nemzeti Múzeum könyvtárának két körpecsétje.

M: kiadatlan

Kubinyi Ferenc (1796–1874): a Magyar Földtani Társulat elnöke, műtörténész és Corvina-kutató, 1841-től az Akadémia levelező tagja. E korszakban megjelent műve: *Petényi Salamon élete és hátrahagyott munkái* (Pest, 1864).

¹ **Fekesházy-alapítvány** – Alapítója Fekesházy Mihály kincstári uradalmi ügyvéd (?–1849); a végrendeletében tett alapítvány 1861-ben kezdte meg működését. Az alapítványra minden ötödik évben a Magyarországon használt bármely nem magyar nyelven írt munka pályázhatott, mely hatékonyan mozgította elő a magyar nyelv és irodalom megismertetését.

² **Balogh Pál** – (Almási) Balogh Pál (1794–1867): orvos, nyelvész és műfordító, 1831-től az Akadémia levelező tagja.

³ **Jedlik** – Jedlik Ányos (1800–1895): 1840 és 1879 között a pesti egyetem fizika- és mechanika-tanára, 1863-ban az egyetem rektora; 1858-tól az Akadémia levelező, 1873-tól rendes tagja. Főbb találmányai a „villanydelejes forgony” (a villanymotor őse, 1828), az „egysarki villanyindító” (dinamó, 1861) és a szódavíz. Jelentős szerepet vállalt a magyar műszaki nyelv fejlesztésében.

1966. Medgyes Lajos – Arany Jánosnak (1865. május közepe)

K: elveszett. – Utalás a levélre: AJ szerkesztői üzenetei: „**Deézsre.** Vettük köszönettel.” (Ko 1865. 21. sz. máj 21. 504.); „**Deézsre, M.** Mai számban lett volna közölve. Homo proponit...[Ember tervez, Isten végez. (lat.)]” (Ko 1865. 23. sz. jún. 4. 552.; *AJÖM* XII. 272., 593.)

¹ **Egy művet küld a Koszorúba** – Medgyestől küldött mű már nem jelent meg a Ko-ban.

1967. Szinyeiné Jekelfalussy Valéria – Arany Jánosnak (1865. május közepe)

K: elveszett. – Utalás a levélre: AJ 1865. máj. 21-i levele (**1970.**), amelyikben megköszönte a kóstolót és a megemlékezést.

¹ **ételkóstolót** – a felvidéki különlegességek közé tartozó juhtúrót (Latkóczy 1898. 295.)

1968. Arany János – Győry Sándornak (1865. május 19.)

K: MTAK Kt 1865:817/111– Halványzöld fol. 37×cm. 1. levél, 2. 214/1865. Fogalmazvány

M: *AJÖM* XIV. 665. (regesta: rövid tartalmi ismertetés), Kerényi 1970. 377.

Győry Sándor (1795–1870): mérnök, 1832-től az Akadémia levelező, majd rendes tagja, ekkor a III. osztály titkára; 1860 és 1865 között az AkÉrt egyik szerkesztője (a matematikai és más természettudományok tárgyköréből).

¹ **Dr. Jurányi Lajos úr az értekezéséhez való rajzokat** – vö. az **1931.** levél szövegével és jegyzeteivel.

² **górcső** – mikroszkóp

³ **Rhonnal** – Rhon Károly, pesti grafikus, akinek könyomdájában számos akadémiai munka illusztrációja készült.

1969. Arany János – Ercsey Sándornak (1865. május 20.)

K: NSzAJEM 623. 2 fehér fol. 17,9×11,2 cm. 1–2. levél, 3. üres, 4. címzés: **Ercsey Sándornak szeretettel**; „A” jelű sötétszürke pecsétbélyeg.

M: kiadatlan

¹ **Jani** – Ercsey János, AJ sógora, sályi ügyvéd

² **telekkönyvi főkzet** – főkzet v. felzet: a kérvények külső, felső borítólapja, amelyre a címzést, a folyamodó nevét, lakhelyét és a folyamodás rövid tárgyát, a mellékletek számát írják

1970. Arany János – Szinyeiné Jekelfalussy Valériának (1865. május 21.)

K: MTAK Kt K 513/741. 2 fehér, (koronás, két oldalán oroszlánnal és unikonissal) nyomatos fol. 23,7x15,1 cm. 1. levél, 2–4. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 611.)

M: Latkóczy 1898. 295.

Válasz Szinyeiné Jekelfalussy Valéria 1865. máj. közepén küldött, elv. levelére (1966.)

¹ **Jernye** – (Jarovnice, Szlovákia): Sáros vármegyei kisközség Eperjestől 15 km-re északnyugatra, Jekelfalutól 20 km-re északra, ahol a Szinyei Merse család kastélya is található.

² **nemtőjéhez** – védangyalához, védőszelleméhez

³ **az ajándék-tárgy** – l. **1966.**

⁴ **frugalis** – mértékletes, szerény (lat.)

1971. Arany János – Ormós Zsigmondnak (1865. május 30.)

K: MTAK Kt Ms 4516/51. Fényképmásolat; Sáfrán Györgyi jegyzetei alapján az eredeti kézirat Szentgyörgyi Mária tulajdonában volt, illetve 1965-ben a temesvári Állami Levéltárban, az Ormós-gyűjteményben volt található. (Benkő 1965.)

M: *AJÖM* XIV. 666. (regesta); Benkő 1965. 174.

¹ **szerencsém van a kívánt ajánlólevelet, idezárva megküldeni** – l. *AJÖM* XIV. 40. 49. és 619.

1972. Arany János – Gróf Bethlen Miklósnének (1865. június 1.)

K: OSzK Kt Levelestár. Fehér, **ARANY JÁNOS** vízjeles fol. 23,4x15 cm. 1. levél, 2. ceruzával írt, elmosódott, olvashatatlan verskísérlet. Címzés nincs. Az 1. lap alján jegyzés: **Gr. Bethlen Miklósné ő mélt. 5f. 40.<,>**. A 2. lapon a múzeumi könyvtár kéziratárának növedéki pecsétje, benne a növedékszám: **1935 év 20 sz.**

M: kiadatlan

¹ **E szerint a jul-dec. hónapokra eső előfizetési fölösleget, [...] szerencsém van idezárva köszönettel visszaküldeni** – A *Vegyes* rovat nyitó írása: „**A t. cz. előfizetőkhoz.** Körülményeim úgy alakultak, hogy a Koszorú szerkesztésére elegendő időt és gondot többé nem fordíthatván, e lapot a jelen félév lefolytával meg kell szüntetnem. E szerint *juliusra* már nem fogadhatok el előfizetést. Az *egész éves*, s általában minden, *júniuson túlterjedő* előfizetések fölösleg részei, valamint a *julius-decemberre* már beküldött előfizetések, az illető nevekre s helyekre *czimezve*, készpénzben és bérmentetlenül, június 1 ső napján mind postára tétettek. Ha valaki a maga illetményét a rendes posta idő alatt meg nem kapná, méltóztassék azonnal reclamálni, hogy én is a postán utána nézhessek; különben az *elkészt* reclamatiókat csak annyiban vehetem tekintetbe, a mennyiben magam a postahivatal részéről még kárpótlást nyerhetek. Fogadják minden rendű t. előfizetőim az eddigi pártolásért forró köszönetemet. Pesten, jún. 3-kán, 1865. **Arany János** a Koszorú szerkesztője és kiadója.” (Ko 1865. 23. sz. jún. 4. 550.; *AJÓM* XII. 340.) AJ „az egész éves előfizetőknek (ilyen volt vagy száz) minden egyes kárpótlás ajánlgatása nélkül, sőt mielőtt magában a lapban, ennek megszüntét nyilvánosan jelentette volna, már június 5-én [!] visszaküldte a félévre előre fizetett összeget; egytől-egyig valamennyit, sajátkezűleg írt, rövid levélke kíséretében, postán, bérmentve.” (*AJÉ* 157.)

1973. Arany János – Kain-Borsos Rózának (1865. június 1.)

K: A debreceni Déri Múzeum irodalmi gyűjteménye. Ki. X. 74. 192. 2. 1. 2 csontszínű, (koronás, két oldalán oroszlánnal és unikornissal) nyomatos fol. 23,7x15,1 cm. 1. levél, 2–4. üres. Az 1. és 3. lapon a Déri Múzeum pecsétje: **Déri Múzeum Történelmi adattára 112. szám 1. lap; 2 lap.**; az 1. lapon a Déri Múzeum elmosódott pecsétje; kék tollal a leltári szám: **Ltsz L 74. 192. 2. 1.**; a 4. lapon: **Déri Múzeum Debrecen I 33–1953.** A borítékról fényképfelvétel:

Kain-Borsos Róza urnőnek.

Tartalma:	Debrecen.
1 db	5ft
<u>1 db</u>	<u>1 ft</u>
=	6 ft

Elmosódott postai bélyegző: **PESTH; Franco**; múzeumi pecsétek: **Déri Múzeum Történelmi adattára** 114. szám 3. lap, **Déri Múzeum Debrecen I** 29–1953; leltári szám: Ltsz L 74. 192. 2. 1.

Másolatok: PIM Kt; MTAK Kt Ms 5/67.

M: Kardos 1916. 355.; *AJLev* 212. 367.

Kain-Borsos Róza (?–1903): Kain Albertnek (1812–1882), Debrecen főorvosának felesége

¹ **E szerint a jul-dec. hónapokra eső előfizetési fölösleget, hat forintot, szerencsém van ide zárva köszönettel visszaküldeni – vö. az 1972. sz. levél jegyzetével**

1974. Arany János – Pillitz Benőnek (1865. június 1.)

K: elveszett. – Utalás a levélre: Voinovich 1938.: „Szórol-szóra ilyen [azaz a Gróf Bethlen Miklósnénak (1972.) és Kain-Borsos Rózáknak (1973.) írthoz hasonló] levele maradt fenn 'Dr. B. Pillitz úrnak, Veszprém' – címezve.” (42.)

Pillitz Benő (1825–1910): orvos, botanikus; Veszprém vármegye főorvosa, műkedvelőként héber irodalommal is foglalkozott.

1975. Arany János – Emich Gusztávnak (1865. június 4.)

K: PIM Kt Levelestár V. 3560/2/2. 2 fehér, **ARANY JÁNOS.** vízjelű fol. 23,6×15,1 cm. 1. levél, 2–3. üres, 4. tollal: **1865 Arany János Pest.** A 2. és 4. lap alján a PIM pecsétje, benne az iktatószámmal; a 4. lap alján ceruzával a növekményszám: **Növ. n. sz.: 1972/51/2.**

A PIM 1972-ben vette meg a levelet özv. Főríz Tibornétól. (Rigó 1975. 228.)

M: Rigó 1975. 228.

¹ **Mint a Koszorú mai számában hirdette olvasható – 1. az 1972. sz. levél jegyzeténél**

1976. Dessewffy Emil – Arany Jánosnak (1865. június)

K: elveszett. – Utalás Arany Ercsey Sándornak 1865. június 29-én írt levelében: „gr. Dessewffy írja nekem, hogy Szalonta már rég ajánlott valamit az Akadémiára, s többszöri felszólítás után sem fizet” (1981.)

¹ **a Szalonta által az Akadémia javára tett felajánlás – 1860-ban országos gyűjtés indult el az Akadémia palotájának építésére; ehhez Nagyszalonta is**

csatlakozott 1861-ben, és 1000 forintot ajánlott fel, amit a nov. 11-i ülésen Csengery be is jelentett. (Erről a SzF is beszámolt vegyes rovatában. II. I. 1861. nov. 14. 31.) A felajánlás teljesítése azonban elmaradt. Vö. az **1981.**, **1982.** és **1984.** sz. levéllel.

1977. Arany János – Dessewffy Emilnek (1865. június 17.)

K: OSzK Kt Levelestár. Fehér, **MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA** nyomatos fol. 29×22,8 cm. 1–2. levél. Címzés nincs. Az 1. lap tetején ceruzával: **Arany János – Dessewffy Emil grófhhoz és 1865. jún. 17.;** a 2. lap alján a Nemzeti Múzeum kéziratári növedéknaplójának pecsétje, benne a növedék-számmal: **1901. év. 6. sz.**

M: *AJÖM* XIV. 66–67. (pontatlan átírással)

Dessewffy Emil (1814–1866): 1843-tól az Akadémia levelező, 1858-tól tiszteleti tagja; 1855 óta megválasztott és 1858-tól kinevezett elnöke.

¹ **Petheő Dénes** – akadémiai írnok

² **Takács István** – 1863 óta az akadémia kiadója (expeditora) és könyvkötője, *AJ* 1870. márc. 27-i beszámolója szerint: „kinek az ígató és kiadó könyveket vinni, az expeditiókat általában végezni kellett volna, de kit főleg a szétkül-dendő könyvek expeditiója, a *könyvraktár* kezelése annyira igénybe vett, hogy a kiadó és ígató munkák egy nagy része magamra szorult.” (*AJÖM* XIV. 421. 361.)

³ **eddigi könyvkötőre** – Dobocsányi Ignácra

⁴ **a Méltóságodnak bejelentett sikkasztási kísérlet óta** – ismeretlen adat

1978. Arany János – Pompéry Jánosnak (1865. június 19.)

K: OSzK Kt Levelestár. 2 fehér, **MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA** nyomatos fol. 28,6×22,7 cm 1. levél, 2–4. üres. Címzés nincs. Csak az aláírás autográf. A 4. lapon a Nemzeti Múzeum pecsétje, benne a növedéki számmal: **1915. év 14. sz.**

M: *AJÖM* XIV. 667. (regesta)

¹ **a Joannovics úr értekezését folytatni ígérkezett** – vö. **1962.**

1979. Szemere Miklós – Arany Jánosnak (1865. június)

K: MTAK Kt K 513/635., 635/a. 2 fehér fol. 18,2×10,6 cm. 1. levél, 2. üres; 20,5×15,8 cm. 1–2. vers. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 608.)

M: kiadatlan

¹ **ha kesőn [!] találna már menni, se baj** – A vers már nem jelenhetett meg a Ko-ban.

1980. Ercsey Sándor – Arany Jánosnak (1865. június)

K: elveszett. – Utalás a levélre: Ercsey Sándor 1865. július 3-i levele: „irtam volt én bátyámnak minap azon levelére, melyben a telekkönyvi végzés megkapásáról értesít, néhány sornyi választ; és pedig, ha jól emlékszem, Juliskáék valamelyik levelében küldtem azt el. Miután pedig, a mint látom, azon levelem kézhez nem jutott, s valószínűleg a postán elveszett, – megújítom annak tartalmát”.

¹ **A megvásárolt föld telekkönyvi iktatásáról szól** – vö. **1982.** Az iktatás vázlat a NSZAJEM-ban található:

„Alulírottak, mint a kik, az anthi hiteltekkönyv 183. sz. lapján bejegyzett ingatlanságnak, Fleischl Dánielt és nejét illetett fele részét megveszünk, – miután ezen általunk megvett haszonfelerésznek, általunk kért külön telekkönyvi lapra vezetése, – Bihar megye t. telekkönyvi törvényszékének sz. végzése szerint, azért nem eszközöltetett, – mert a <másik> kérvényünkhöz csatolt rendszeres térvázlat kitüntetése szerinti – és a tényleges birtoklással is egyező telekkönyvi elkülönzésbe, a másik fele rész birtokosai formaszertü beleegyezésüket nem adták, – azon térvázlatnak a telekkönyvi hatóságtól leendő<a végett> átvételére<, hogy arra> Ercsey Sándor rokonunkat megbizzuk és felhatalmazzuk avégett: hogy azon térvázlatra [térvázlatra – r jav.] a telekkönyvi birtokostársaknak, a külön telekkönyvezésre vonatkozó beleegyezésüket eszközölhesse.

Kelt Szb.

Előttünk:

N. N.”

K: NSZAJEM 777. 1 Fehér fol. 21,1×17 cm. 1. szöveg 2. üres

1981. Arany János – Ercsey Sándornak (1865. június 29.)

K: NSZAJEM 624. 2 fehér fol. 21,8×14 cm. 1–4. levél. Címzés nincs.

M: *AJÉ* 122–123. (kihagyásokkal)

¹ **közelebbi levelémre** – az **1969.** sz. levél

² **a fixummal csak kijöhetne az ember** – AJ akadémiai titoknoki fizetése 1200 forint volt (Voinovich 1938. 179.).

³ **a ház terveket is egy időre, pihentetnem kell** – vö. **1969.**

⁴ **Politikai hírekből, gondolom, te is tudsz annyit a mennyit én olvastam a lapokból** – 1865 júniusában Ferenc József Pestre látogatott, visszaállították a helytartótanács törvényes hatáskörét, felmentették gr. Zichy Hermann kancellárt és gr. Pálffy Móric helytartót, majd jún. 27-én Schmerling, az állammi-

niszter lemondott: mindezek a kiegyezés előkészítését jelezték. (Somogyi 1981., Veliky 1999.)

- ⁵ **Ha octobernél több nem akar lenni** – Utalás az októberi diplomára (1860. okt. 20.), amely (az 1861. febr. 26-i februári pátenssel kiegészülve) az alkotmányosságnak és önállóságnak csak részleges visszaállítására kínált esélyt, s amelyeket a magyar országgyűlés 1861-ben elutasított.
- ⁶ **Én e tekintetben már több ízben kijelentettem gondolkozásomat, és most sem fogok eltérni attól** – Az 1848. júniusi képviselőválasztási kudarc után 1861 tavaszán AJ következetesen elzárkózott az újabb hasonló felkérésektől (vö. *AJÖM* XV. 149. 210–214., *AJÖM* XVII. 1257. 502–503., 1274. 519., 1276. 521., 1279. 523., 1296. 538–539.).
- ⁷ **patvariát** – joggyakorlatot, ügyvédbojtárkodást (lat.)
- ⁸ **Lina** – Ercsey Sándorné Nagy Karolina
- ⁹ **a kis Vilmának is. Csakugyan jó volna ezt a leánykát még egyszer felküldened** – Ercsey Sándorék leánya 1864 nyarán Aranyéknál töltött több hetet (1835.)
- ¹⁰ **bureau** – hivatal (fr.)
- ¹¹ **most roppant dolognak nézek elébe** – Az Akadémia székházát (amelyet 1862 és 1865 között Friedrich August Stüler tervei alapján Ybl Miklós és Skalnitzky Antal alkotott meg) eredetileg 1865. aug. 19-én szándékoztak felavatni. Ennek elhalasztását Eötvös és AJ is támogatták a Dessewffy Emil akadémiai elnöknek szóló levelükben: „Az Ak. legközelebbi ülésében Toldy Ferenc r. tag, előrebocsátván ama már hírlapokban is szállongó hírt, mely szerint Méltóságod az Akad. f. évi köz- s így valószínűleg *nagy-gyűlését* is aug. hónap derekára szándékozik kitűzni, indítványozá: kéressék föl a Mélt. Elnökség, hogy ez igen alkalmatlan időszakról, midőn a tanárok s más tagok nagy része szünidejét óhajtja használni, midőn a művelt közönség egy része távol van a fővárostól, – *november 3-ára*, mint Akadémiánk alapításának negyvenedik évnapjára méltóztassék elhalasztani a nagy-gyűlést s azzal együtt a palota megnyitásának ünnepélyét is.” (1865. máj. 29. *AJÖM* XIV. 51. 56.) A megnyitőünnepségre 1865. dec. 11-én került sor.
- ¹² **Szalonta már rég ajánlott valamit az Akadémiára, s többszöri felszólítás után sem fizet** – vö. 1976., 1982. és 1984.
- ¹³ **exequáltat** – tartozást törvényi úton behajt (lat.)
- ¹⁴ **Lovassy** – Lovassy Ferenc, Lovassy László, a reformkori országgyűlési ifjúsági vezető rokona

1982. Ercsey Sándor – Arany Jánosnak (1865. július 3.)

K: NSzAJEM 771. 2. fehér fol., 20,7×16,8 cm. 1–4. levél. Címzés nincs.

M: kiadatlan

Válasz AJ 1865. jún. 29-i levelére (1981.)

- ¹ **Bodoki- és Hajduskától, mint a birtok másik felének tulajdonosaitól egy nyilatkozatot vehessek** – vö. a 2000. sz. levéllel
- ² **referáltatott** – bejelentetett; itt: iktattatott (lat.)
- ³ **expediáltatni** – kiadatni, postára adatni (lat.)
- ⁴ **az ezen kitáblázás végett beadott kérvény felzetét megküldtem volt bátyámnak** – Ercsey az 1864. november 18-i levélhez csatolva ezt megtette (vö. 1880.)
- ⁵ **Azt hiszem hogy azért, mert az akadémia ünnepélye Augustus 19én lesz** – Az Akadémia székházát 1865. dec. 11-én avatták fel. L. az 1981. sz. levél.
- ⁶ **„cum gentibus”** – a rokonsággal együtt (lat.)
- ⁷ **egy kissé nagyon is conservative kezdenek haladni** – 1865 nyarán nagy átalakulások indultak a magyar és birodalmi politikai életben, amelyek fő célja a kiegyezés előkészítése. Ebben Deák Ferenc mellett (*Húsvéti cikk*, a közös ügyek rendszerének tisztázása a Die Debatte und Wiener Lloyd című német nyelvű bécsi lapban) a magyar konzervatívok jártak elől kezdeményezően, különösen Apponyi György vagy Sennyei Pál (a Die Debatte kiadását maguk is támogatták).
- ⁸ **Eszterházy herczegnek, a város elleni birtokrendezési ügyében** – Nagyszalontát 1702-ben I. Lipót császár herceg Esterházy Pál nádornak adta zálogba, 1745-ben pedig Mária Terézia Esterházy Antal Pál hercegnek adományozta. 1762-ben a földesúr megszerezte a szalontaiak által ősi jogon birtokolt pusztákat, amibe a város lakói nem tudtak beletörödni: pert indítottak az Esterházy család ellen. A pereskedés 1848-ig tartott, amikor is Nagyszalonta visszanyerte egykori jogait. Rozvány 1870. I. 119, 127–133.; 1889. II. 217–225.
- ⁹ **malitiosus** – rosszindulatú (lat.)
- ¹⁰ **nincs egyéb hátra, hogy ha van még valami megintés-formának helye és alkalma** – vö. az 1976. sz. levéllel

1983. Arany János – Tóth Lőrincnek (1865. július 9.)

K: MTAK Kt Ms 5460/18. Idegen kéz másolata. A levél Szörényi László tulajdonában van. 1 fehér fol. 21,7×14,0 cm. „A Nagyidai Czigányok első kiadásának borítéklapja mögé ragasztották keresztben kettéhajtva. A borítéklapon Csóri vajda álmát ábrázoló karikatúra látható”. (Szörényi 1973. 455.)

M: Szörényi 1973. 455.

Tóth Lőrinc (1814–1903): 1836-tól az Akadémia levelező, 1858-tól rendes tagja, 1853-tól az intézet pénztárnoka; a Kisfaludy Társaság titkára, majd 1837-től jegyzője; 1865 és 1868 között Fehér megye országgyűlési képviselője. E kor-

szakból való műve: *A párbaj* (Pest, 1865). L. *AJÖM* XV. 913., XVI. 1221. és XVII. 740.

¹ **A mostani gyász eset alkalmából** – Bugát Pál hunyt el aznapra virradó éjjel; temetése: júl. 10. (*AJÖM* XIV. 70. sz. 73–74., 623.). Ez volt AJ megválasztása óta az első eset, amikor neki kellett gondoskodni a temetés megszervezéséről.

² **NB** – nota bene: jól jegyezd meg (lat.)

1984. Arany János – Ercsey Sándornak (1865. július 13.)

K: NSzAJEM 625. 2 fehér fol. 21,8x14 cm. 1–4. levél. Címzés nincs.

M: *AJÉ* 123–124. (kihagyásokkal)

Válasz Ercsey 1865. júl. 3-i levelére (**1982.**)

¹ **Bugát halála hírére vettem** – 1864. júl. 9-ére virradóan hunyt el (vö. **1983.**).

² **én vagyok az akadémia „harangozója”** – Vö. „a vén harangozó” (AJ levele Szász Károlyhoz, 1865. ápr. 29., **1957.**); AJ: *Naturam furcâ expellas...*

³ **a M.[iklós] telek iránt** – AJ házépítési terveihez és szalontai letelepedéséhez keresett telket – ennek a teleknek megvásárlása többéves huza-vona után kútba esett (vö. kötetünkben **2000.** és **2024.**). AJ a papi lakás mellett szeretett volna telket vásárolni és építkezni: a két kert közötti kerítésen ajtót terveztek, hogy ne kelljen az utcára menni, ha egymáshoz át akarnak jutni. (Szily 1893. 331. és Gyöngyösy 1904. 763.)

⁴ **angariából** – negyedévi földbérből (lat.)

⁵ **bajosan lesz abból valami** – Bár Tompa pesti utazása meghiúsította a szüni-dei utat (vö. **2000.**), de szept. második felében mindhárman elutaztak Szalontára (vö. **2006.**).

⁶ **„nem alakulhatnak úgy a dolgok”** – Nagyszalonta országgyűlési képviselő-jelöltnek kérte fel AJ-t, aki ezt elutasította. „S ekként nagyon megkönnyítette T.[isza] K.[álmán] fáradozását, – ki már ekkor pártvezér volt, – midőn ez az 1865. évi választások kezdetén személyesen fölkerítte, hogy egy barátja javára, a jelöltségről mondjon le: egyszerűen azon választ adva: ’ő a jelöltséget el sem fogadta s így nincs is miről lemondania.’” (*AJÉ* [150.] 115.), vö. **1981.**

⁷ **Az akadémia követelését illetőleg** – vö. **1976.**, **1981.** és **1982.**

⁸ **provisorius** – ideiglenes, átmeneti (lat.)

⁹ **clausula** – záradék (lat.)

¹⁰ **Szegény kis Juliska, csak túl volna már minden bajon** – Arany Juliska 1865. júl. 24-én adott életet leányának, Piroskának.

1985. Tompa Mihály – Arany Jánosnak (1865. július 15.)

K: MTAK Kt K 513/1049. 2 fehér, (koronás címerrel, unikornissal és oroszlánal) nyomatos fol. 22,2×13,8 cm. 1–2. levél, 3. üres, 4. címzés:

Tekintetes Arany János urnak, a magyar tud. Akadémia titkárának tiszt.

Pesten

Az 1. lap tetején Arany László írásával, [?] kék ceruzával: **1865 jul.**; a 4. lapon 2 postai bélyegző: **PUTNOK 16/7** és **PESTH Abends [.]7**; 1 db kék 10 krajcáros bélyeg. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 663.)

M: kiadatlan

¹ **felkaczagok, olyanformán mint az egyszeri fazekas, mikor feldőlt** – Talán a *János vitéz* XIX. részében szereplő fazekas.

² **mellbajom miatt** – AJ a levelet megmutathatta Pákh Albertnek, a VU szerkesztőjének (esetleg Tompa egy elveszett levelében tájékoztathatta), aki a *Szerkesztői mondanivaló* rovatban szól aggodalmáról: „**Hanva vagy Miskolcz.** Megilletődéssel olvastuk a sorokat, arra a 'mellbajra' még álmunkban sem mertünk volna gondolni. Adjon az ég teljes sikert a megkezdett fürdőben. Itt különben semmi baj; s a barátság és türelem szépen megférnek egymás mellett.” (VU 1865. 30. sz. júl. 23. 377.) Ez az üzenet megnyugtatóan hathatott Tompára, aki korábban AJ-nak aggodalmát fejezte ki Pákh megszolgálatlan előlege miatt (l. az **1898.** és **1964.** sz. levelet).

³ **non possumus** – nem vagyunk rá képesek, nem bírunk (lat.)

⁴ **Most mégis néhány napig Miskolczon szándékozom gőzfürdőt használni** – vö. **1988.**

⁵ **hát Aranyékat látjuk-e még valaha** – Tompa 1865. szept. első két hetében Pestre utazott gyógykezeltetni magát, és ezalatt Aranyéknál lakott.

⁶ **de virágzik a – családi kör** – Többértelmű utalás: egyrészt vonatkozhat arra, hogy talán AJ több időt tölthet szerettei körében, illetve gyermekei boldogulása szépen fejlődik; esetleg arra, hogy AJ valamivel több időt fordíthat a költészetre (vö. a *Családi kör*). Tompa ugyanakkor keményen bírálja a magyar olvasóközönséget, mert míg a Ko képtelen volt életben maradni, addig a jóval kisebb beccsel bíró CsalKör (szépirodalmi és divatlap 1860–1880 között; szerkesztője Emilia, Szegfi Mórné Kánya Emilia) továbbra is nagy népszerűségnek örvendett a publikum előtt.

1986. Szilágyi István – Arany Jánosnak (1865. július 25.)

K: MTAK Kt K 513/1383. 2 fehér, visszarágaztott fol. 22,4×15,7 cm. 1–3. levél, 4. üres. Címzés nincs. Az 1. lap tetején AJ írásával, tintával: **385/9, Vetem jul. 29. 1865.**; a 4. lapon, idegen írással, ceruzával: **1036/1865.**

M: Gergely 1957. 37.

- ¹ **az ő Értesítője** – Feltehetőleg Nagy Iván *Magyar Tudományos Értekező* c., egy évig, 1862-ben működő folyóiratáról van szó (erre utal Szilágyi ez év aug. 16-i levelében (1992.): „az a pár cikkecske, [...] a mi egyébiránt eredetileg az ő folyóiratának volt készülve, de onnan kimaradt”). Esetleg Nagy Iván *Magyarország családai czimerekkel és nemzedékrendi táblákkal* c. vállalkozására vonatkozhat, amelyben többször is történik hivatkozás Szilágyi István kutatásaira (pl. a Verbőczy családnál, i. m. IX. köt. 145.).
- ² **melyeket az Akademiák [!] felolvasott volt** – Az Akadémia filozófiai, törvény- és történettudományi osztályának 1865. máj. 22-i ülésén Nagy Iván két kisebb értekezést olvasott fel Szilágyitól: az egyik Werbőczy István harmadik feleségére vonatkozott, a másik pedig a Drágfi család történetére.
- ³ **az Akad. Értesítőbe fogják felvenni** – Szilágyi az 1865. aug. 16-i levelében javítás végett visszakérte (l. 1992.), végül nem jelent meg.
- ⁴ **minthogy azóta Verbőczy feleségeire nézve újabb adataim vannak: szívesen kérek, ezt a cikkcskét utasítsd vissza hozzám, hogy mássá tessesem egy részét** – AJ már jún. 3-án Wenzel Gusztávhoz küldte azt bírálatra (*AJÖM* XIV. 666. regesta), majd júl. 28-i levelében kérte vissza. (*Uo.* 669.)
- ⁵ **a palotamegnyitás és a nagy gyűlés augusztusról csakugyan elmaradt** – A nagygyűlésre 1865. dec. 7. és 10. között, az avatásra dec. 11-én került sor. L. **1981.**
- ⁶ **szinte** – szintén
- ⁷ **szinte szerkesztővé tevén** – Szilágyi 1865. ápr. 5-től egészen 1883-ig a *Máramaros* c. politikai hetilap szerkesztője lett.
- ⁸ **Laczi Shak[e]spear[e]t adott** – Arany László fordításában *A két verónai ifjú* jelent meg a Shakespeare-kiadás 5. kötetében (1865).
- ⁹ **nb** – nota bene: jól jegyezd meg (lat.)
- ¹⁰ **utalványozott akad.[émiai] ajándék könyveket** – Erre nem maradt fönn adat; a kolozsvári főiskola 1865. nov. közepén jelezte a küldemények megérkezését (vö. 2017.).

1987. Arany János – Szél Kálmánné Arany Juliskának (1865. július 27.)

K: 1945-ben, Voinovich Ménesi úti villáját ért bombatalálat során semmisült meg.

M: Arany L. 1886. 346–347.; Mikesy 1964. 201.; *AJLev* 567–568.

- ¹ **melyik legyen az én kis unokám** – Juliska kislánya júl. 24-én született meg, de nem tudtak dönteni a Margit, Aranka vagy Ilona nevek közül; ezért kérték AJ tanácsát (Mikesy 1964. 201.).
- ² **ha már kész volna az a munkám** – A *Toldi szerelme* 1863 és 1879 között készült el. AJ – az addigi címet (*Daliás idők*) megváltoztatva – 1863 őszétől fogott annak kidolgozásába és eljutott az V. fejezet 84. énekéig. Három évi szünet után, 1867 tavaszán folytatta a munkát (*AJÖM* V. 460).
- ³ **(ily szempontból) ajánlanám a Piroska nevet** – L. a *Toldi szerelme* VI. énekének 1–6. strófáját.
- ⁴ **Hanem hát a ti dolgotok ez** – Az újszülött végül a Piroska nevet kapta.

1988. Lévay József – Arany Jánosnak (1865. augusztus 5.)

K: MTAK Kt K 513/336. 2 fehér fol. 20,8×17,1 cm. 1. levél, 2–4. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 600.)

M: kiadatlan

- ¹ **küldöm vissza a pályamunkákat** – Lévay volt a Nádasdy-alapítvány pályaműveinek egyik bírálója (Fábián Gábor és Bérczy Károly mellett – az *AJÖM* XIV. 109. 101. alapján –, de Fekete Gézáne szerint (Fekete 1988. 185.) Kemény Zsigmond is tagja volt a bíráló bizottságnak). AJ egy 1865. júl. 20-án kelt hivatalos levélben sürgette Lévay bírálatait (*AJÖM* XIV. 668. regesta).
- ² **Losárdi Zs.[uzsanna]** – A bírálók két művet emeltek ki, de mivel – fenntartásaik mellett – ketten csak a *Losárdi Zsuzsannát*, illetve egyikőjük csak a *Zrinyi* címűt tartották elfogadhatónak, a díjat nem adták ki. (*AJÖM* XIV. 117. 110.)
- ³ **Miska itt volt nálam két hétig** – vö. 1985.
- ⁴ **hektika** – tüdőbaj; erős köhögés (gör.)
- ⁵ **a palota megnyitáskor** – Lévay még az eredetileg tervezett augusztusi időpontra utalt; az Akadémia épületének átadása 1865. dec. 11-én történt.

1989. Arany János – Mándy Péternek (1865. augusztus 7.)

K: MTAK Kt Ms 494/7. 2 fehér, **MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA** nyomatos fol. 29,1×22,9 cm. 1. levél, 2–4. üres. Címzés a borítékon:

Tekintetes

Idősb Mándy Péter

úrnak tisztelettel

Szathmár

A borítékon kivágott bélyeg helye, piros viaszpecsét, postai bélyegző:
SZATHMÁR 10/8. Az előlapon ceruzás jegyzések: **Túloncz, Arany János**
levele.

M: *AJÖM* XIV. 669. (regesta)

¹ **a Tekintetes Úr által kitaró szorgalommal egybegyűjtött és már XX-dik**
jegyzékét a Nagy Szótárban hiányzó szavaknak – vö. 1929.

1990. Arany János – Győry Sándornak (1865. augusztus 14.)

K: MTAK Kt 1865: 212/817.: idegen kezű fogalmazvány

M: *AJÖM* XIV. 669. (regesta) pontatlanul: a levél nem Jurányinak szól; Kerényi
1970. 377–378.

¹ **miben van már munkája nyomtatása – vö. az 1931. és 1939. sz. levelek**
szövegével és jegyzetével

1991. Arany János – Jurányi Lajosnak (1865. augusztus 15.)

K: 1970-ben a Botanikus Kert Irattárában volt, azóta ismeretlen helyre került.

M: *AJÖM* XIV. 75. 76. (fogalmazvány, a végleges szöveg egy része), Kerényi
1970. 378.

¹ **az értekezés megjelentéről tudósíthatom – vö. az 1931. levél jegyzetével**

² **az Értesítő illető osztályának szerkesztője – Győry Sándor: vö. az 1968.**
levél jegyzetével

³ **[...] máig sincs egy füzetre való kézirat – Az *AJÖM* XIV. szövegközlése**
eddig tart.

1992. Szilágyi István – Arany Jánosnak (1865. augusztus 16.)

K: MTAK Kt K 513/1384. 2 fehér fol. 22,9×14,7 cm. 1–3. levél, 4. üres. Címzés
nincs. Az 1. lap tetején AJ írásával, tintával: **482/1865, Vettem aug. 20. 1865.;** a
3. lapon idegen írással, ceruzával: **1075/1865.**

M: Gergely 1957. 37.

¹ **ez előtt pár héttel küldött levelem eltévedt – A levél nem tévedt el, l. 1986.**

² **az ő folyóiratának volt készülve – Ez a Magyar Tudományos Értekező**
lehetett, l. az 1986. sz. levél jegyzetét.

³ **az Akad.[émiai] Értesítőben fogna megjelenni – Az AkÉrt-ben nem jelent**
meg; l. az 1986. sz. levél jegyzetét.

- ⁴ **légy szíves a nevezett Verbőcziféle cikket hozzám vissza küldeni** – vö. az **1986.** sz. levél jegyzetével
- ⁵ **Akad.[émiai] Kalendarium iránt kelt körlevelet** – Az *AJÖM* XIV. regestája szerint a tagoknak szóló, az Almanach-adatok kiegészítését célzó körlevél júl. 19-én kelt (668.).
- ⁶ **a Máramaros heti lapot szerkesztem** – Szilágyi 1865 és 1883 között volt a lap szerkesztője.
- ⁷ **a megnyitási ünnepélyen** – Az akadémiai palota megnyitása, amely a korábban tervezett augusztusi helyett (AJ közbenjárására is) előbb őszre, majd dec. 11-ére halasztódott (l. az **1986.** sz. levél jegyzetét).

1993. Szász Károly – Arany Jánosnak (1865. augusztus 21.)

K: MTAK Kt K 513/561. 2 fehér fol. 21,9×14,5 cm. 1–3. levél, 4 üres. Címzés nincs. Az 1. lap tetején Arany László írásával, [?] graffittal: **65 aug 21.** Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 606.)

M: kiadatlan

- ¹ **itt találtam a pályműveket** – A Nádasdy-alapítvány eposzra kiírt akadémiai pályázatának versenyművei (vö. **1988.**), melyek bírálatát AJ már aug. 10-i Szász Károlynak írt hivatalos levelében sürgette (*AJÖM* XIV. 669., regesta). **recepissét** – átvételi nyugtát (né.)
- ² **a nagyobbik Kupa írója** – a szerző személye ismeretlen
- ³ **a falusi Mátkák** – a szerző személye ismeretlen
- ⁴ **a falusi kántor volt** – a szerző személye ismeretlen
- ⁵ **ire** – harag, gyűlölet (lat.)
- ⁶ **ire** – harag, gyűlölet (lat.)
- ⁷ **jó lesz ha saját jeligéjét szivére veszi; s ire és irni megszünik** – A *Falusi mátkák* (amely költői elbeszélés a népeletből) jeligéje: „Sicut it, ire sinas” (Engedd úgy menni, ahogy megy; lat.) (*AJÖM* XIV. 50. 55.)
- ⁸ **Firtos** – a szerző személye ismeretlen

1994. Arany János – Szász Károlynak (1865. aug. 26.)

K: MTAK Kt K 513/600. Fehér, **MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA** nyomatos fol. 23×14,6 cm. 1. levél, 2. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 607.)

M: kiadatlan

Válasz Szász Károly 1865. aug. 21-i levelére (**1993.**)

- ¹ **Nádasdy-rigmus** – a Nádasdy-alapítvány pályázatáról l. az **1442.** levél jegyzetét
- ² **pro forma** – formálisan, forma szerint (lat.)

- ³ **Fábián** – Fábián Gábor (1795–1877): ügyvéd, író és műfordító; 1832-től az Akadémiai lev. tagja
- ⁴ **Fábián égis magasztal: de ha a többi annál roszabb: úgy igen roszak** – vö. az **1988.** levél jegyzetét

1995. Szabó Károly – Arany Jánosnak (1865. augusztus 26.)

K: MTAK Kt K 513/464. 2 fehér levélpapír; 23,3×14,3 cm. 1–4. levél. Címzés nincs. Az 1. lap tetején iktatószám: **506/3. magán.** Arany János autográf. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 603.)

M: kiadatlan

- ¹ **az Akadémia részéről könyvtárunknak küldött nyomtatványok** – Ezekről nincs adat.
- ² **a magam f.[olyó] évben megjelent munkái jegyzékét** – A készülő akadémiai kalendárium számára (vö. **1992.**).
- ³ **Kazinczyt** – Kazinczy Ferencet (1759–1831)
- ⁴ **stickol** – hímez (ném.)
- ⁵ **Az Akad.[émia] ünnepéről** – Az akadémia székházát (amelyet 1862 és 1865 között Friedrich August Stüler tervei alapján Ybl Miklós és Skalnitzky Antal alkotott meg) a dec. 11-i ünnepséggel avatták fel.
- ⁶ **Thierry** – Amédée Simon Dominique Thierry (1797–1873): francia történetíró. Főleg a római kor és a kora középkor volt fő kutatási területe; Attiláról írt műveit Szabó Károly fordította magyarra: *Attila. Történeti kor- és jellemrajz* (1855), *Attila-mondák* (1863), *Attila és utódai történelme a magyarok Európába telepedéséig* (1865).

1996. Tompa Mihály – Arany Jánosnak (1865. augusztus 27.)

K: MTAK Kt K 513/1050. Csontszínű, (koronás címerrel, unikornissal és orosz-lánnal, nyomatos) fol. 22, 3×13,9 cm. 1. levél, 2. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 663.)

M: kiadatlan

- ¹ **Septmber [!] legelső napjaiban Pestre menni** – Tompa szept. első két hetét Aranyéknál megszállva, Pesten töltötte.
- ² **omnibus** – lóvontatású, fedett, néha emeletes, társas bérkocsi (fr., né.)
- ³ **post. rest.** – poste restante (fr.): postán maradó küldemény, amelyet ott vehet át címzettje

1997. Arany János – Tompa Mihálynak (1865. augusztus 29.)

K: MTAK Kt K 513/1178. 2 fehér fol. 21,9×14,1 cm. 1. levél, 2–4. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 666.)

M: kiadatlan

Válasz Tompa 1865. aug. 27-i levelére (1996.)

- ¹ **comfortable** – egylovas bérkocsi, konflis (fr.)
- ² **kétpisztolyira** – A Két Pisztoly a 17. században épült (rossz hírű) fogadó volt a Kecskeméti kapu előtt (a Nemzeti Múzeum mellett); 1874-ben lebontották.
- ³ **szénátérre** – Széna tér: a mai Kálvin tér
- ⁴ **szoros visitatio** – szigorú vizsgálat, ellenőrzés (lat.), a belső vám (pl. dohány) megfizetésére

1998. Szász Károly – Arany Jánosnak (1865. augusztus 29.)

K: MTAK Kt K 513/562. 2 fehér, **SZÁSZ KÁROLY** nyomatos fol. 22,4×14,5 cm. 1–3. levél, 4. üres. Címzés nincs. Az 1. lap tetején Arany László írásával, ceruzával: **65 aug. 29.** Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 606.)

M: kiadatlan

Válasz AJ 1865. aug. 26-i levelére (1994.)

- ¹ **Ács Zsigmondtól** – (1824–1898): műfordító. Nagykőrösön együtt tanított AJ-sal, majd szülőfalujában, Laskón lett ref. lelkész. Főleg spanyol és angol költeményeket, valamint francia regényeket fordított; részt vett a Shakespeare-fordításban: *Velencei kalmár*, *Sok hűhó semmiért* (önála: *Sok zaj semmiért*).
- ² **Hamletjét csak feltételesen véltem elfogadhatónak** – AJ és Szász Károly a drámaírók (1865. jan. 25-i jegyzőkönyv szerint). Az okt. 25-i jegyzőkönyvben az áll, hogy Egressy Gábor és Szász Károly a bírálók, s Ács fordítását nem fogadják el. Vö. Bayer 1909. I. 224. A *Hamlet* végül nem Ács, hanem AJ fordításában jelent meg (VIII. kötet, 1867). L. erről Géher 2005.; Kállay 2007. Vö. még Tomori AJ-hoz írt 1865. jan. 20-i levelével (1910.).
- ³ **Bérczy** – A pályaművek harmadik bírálója Bérczy Károly lett (vö. 1988.), akít AJ szept. 2-án, hivatalos levélben kért fel (AJÖM XIV. 669. regesta).
- ⁴ **káplán** – segédlelkész

1999. Ercsey Sándor – Arany Jánosnak (1865. szeptember eleje)

K: elveszett. – Utalás a levélre: AJ szept. 6-i levele: „Vettem soraidat”. (2000.)

- ¹ **A 48 forint kamat** – „a 48 ft. kamattal és a nyilatkozvánnyal együtt”. (Uo., illetve 1984.)
- ² **Fleischl Dániel ügyében tanácsot ad** – „Fleischl, mióta irtam volt zaklatását Kralovánszkyval, nem alkalmatlankodik; soha se láttam azóta. Köszönöm tanácsodat, a szerint bánok vele.” (2000.)
- ³ **Szalontára várja Aranyékat** – „talán nem sokára látjuk egymást.” (Uo.)

2000. Arany János – Ercsey Sándornak (1865. szeptember 6.)

K: NSzAJEM 626. 2 fehér fol. 21,8×14 cm. 1–2. levél, 3–4. üres. Címzés nincs.

M: kiadatlan

¹ „**coram**” – coramisatio: előttemezés (lat.); hatósági igazolás, mely szerint az iraton szereplő aláírás hiteles

² **Ha e látogatás közbe nem jó** – Tompa látogatására utal

³ **zsenírozva is vagyok** – kényelmetlenül, feszélyezve érzi magát (fr., né.)

⁴ **az országgyűlés kihirdetését várjuk** – A várt rendelkezés szept. 17-én történt meg, az országgyűlés decemberben ült össze.

⁵ **Bodoky levele** – vö. az **1982.** sz. levéllel

⁶ **Fleischl, mióta irtam volt zaklatását Kralovánszkyval** – l. az **1894.** sz. levelet

⁷ **Görgeit** – Görgey István (1825–1912): Görgey Artúr öccse, az ötvenes évek elejétől ügyvéd Pest-Budán, majd az 1870-es évektől királyi közjegyző

⁸ **non putarem** – váratlan dolog (lat.)

⁹ **bánom, hogy nem ragaszkodtam a Miklósi telekhez jobban, 600-ig legalább** – vö. **1984.**

¹⁰ **Többet is irnék, de vendégem van** – Tompa Mihály

¹¹ **desperatiója** – reményvesztettsége, kedvetlensége (lat.)

2001. Arany János – Wenzel Gusztávnak (1865. szeptember 11.)

K: OSzK Kt Levelestár. 2 fehér, **MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA** nyomatos fol. 28,6×22,7 cm. 1. levél, 2–3. üres, a 4. lapon tollal: **Vett. Sept. 13. 1865., Óváryféle 16 Anjouokmány**; ceruzával: **1865 szept. 11.**, pecsét: **Wenzel Gusztáv gyűjteményéből.** – Címzés nincs.

M: kiadatlan

Wenzel Gusztáv (1812–1891): jog- és történettudós; 1846-tól az Akadémia levelező, 1858-tól rendes tagja. E korszakban megjelent művei: *A magyar és erdélyi magánjog rendszere* (Buda 1863–1864), *Ozorai Pipó* (Pest, 1863), *Emlékszéde néhai Pécsi Emil felett* (Buda, 1865), *Árpádkori Új Okmánytár I–XII.* (Pest, 1860–1874).

¹ **Óváry Lipót** – (1833–1913): országos levéltárnok, miniszteri osztálytanácsos, 1892-től az Akadémia levelező tagja. 1861–1876 között Nápolyban élt; az olasz levéltárakban végzett történeti kutatásokat.

² **a közelebbi juliusban egyenesen Nagyságodhoz utasított 25 db. anjoui másolata megérkezett-e** – AJ még ezen a napon (1865. szept. 11-én) levelet küldött Óvárynak (*AJÖM* XIV. 669., regesta), majd okt. 3-án a történeti bizottságot értesítette a munkáról (*Uo.*).

2002. Gyulai Pál – Arany Jánosnak (1865–1870 között)

K: MTAK Kt K 513/159/a. 2 fehér fol. 19,5×12,4 cm. 1. levél, 2–4. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 596.)

M: kiadatlan

¹ [1865-1870 között] – Sáfrán Györgyi feltevése szerint a levél (feltehetőleg Bánffy Endre életkora alapján) 1865 szeptemberében íródott.

² **bárá Bánffy Endre** – (1847–1874): a Bánffy család bárói ágának tagja, Bánffy János (1810–1873) főispán és Wesselényi Jozefa egyik gyermeke

2003. Fábíán Mihály – Arany Jánosnak (1865. szeptember 25.)

K: MTAK Kt K 513/1304. 2 fehér fol. 34,3×21,1 cm. 1. levél, 2–3. üres, 4. címzés:

**Tekintetes Arany János urnak,
a m. tudományos Akademia titoknokának,
megkülönböztetett tisztelettel**

Pesten

az Akademia épületében

A 4. lapon három postai bélyegző, kettőn **SZEMES 26/9**, a harmadikon **PESTH Abend 27/9**; továbbá két piros színű, 5 krajcáros bélyeg; piros viaszpecsét **F M** monogrammal. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 670.)

M: kiadatlan

Fábíán Mihály (1834–1913) ref. lelkész (1861–1872 között Ószödön); ebben a korszakban egyházi és neveléstani írásai jelentek meg a ProtEgyhIskLap-ban, a SpFüz-ben; művei: *Kalauz a földgömb használatára* (Pest, 1864), *Kis természetrajz* (Pest, 1864).

¹ **tabi vál.[asztól] kerület képviselőjének** – AJ viszontválaszáról nem maradt fenn adat. Ezt a megtiszteltetést sem fogadta el, hiszen a hasonló értelmű nagyszalontai puhatolózásokat is elhárította. Vö. az **1984.** sz. levéllel.

2004. Nyári Pál – Arany Jánosnak (1865. szeptember 27.)

K: MTAK Kt (IV/96.); a kézirat Nagyszalontára került, de a NSzAJEM-ban nem található.

M: kiadatlan

Nyári Pál (1806–1871): az 1848-49-es forradalom idején országgyűlési követ, a szabadságharc alatt az OHB tagja. (Nevét a szabadságharc után kezdte i-vel írni y helyett.) A határozati párt tagjaként részt vett az 1861-es országgyűlésen. 1865-ben tevékeny szerepet töltött be a pesti vármegye szervezésében, Tisza

Kálmán nézeteit osztva kapcsolódott be a megélnékült politikai életbe. AJ-sal való kapcsolatára l. *AJÖM* XVII. 776.

¹ **lövölde-épület** – A pesti lövészegyesületnek a mai Lövölde téren található impozáns épülete, melynek egyik szárnyában maga a lövészet zajlott, a másik pedig vendéglőnek adott helyet.

² **m. k.** – maga kezével

2005. Tompa Mihály – Arany Jánosnak (1865. szeptember 27.)

K: MTAK Kt K 513/1051. 2 fehér fol. 21,3×13,6 cm. 1–3. Tompa Mihályné levele (Tompa e néhány sort felesége Arany Jánosnéhez címzett levele után írta), 3. Tompa levele AJ-hoz, 4. címzés (Tompáné írásával):

Kedves Aranynémnak szeretettel.

Pesten.

Az 1. lap tetején Arany László írásával, [?] kék ceruzával: **1865 sept.** Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 663.)

Tompa Mihályné levele:

Kedves Szeretett Julim!

Mígyár [!] az első napokban akartam írni; a mint férjem megérkezett; [!] meg köszönni jóságtokat, oly igen szívesen láttátok az én Miskámat; és még mást is; becses küldeményedett. [!] Lelkem; olyan igen kedves lesz az nekem, mindég igen jó érzés lesz használni azt tudva, hogy a te Kedves jó szíved küldte azt nekem mennyivel jobb [!] vagy te, mint én, énnem [!] küldtem neked sem mit [!] jó Kedvesem; de hát én nem is kül[d]hettem, mert az én Miskám menetele olyan véletlen volt, az utolsó perczig hihetetlen. Kedves szeretet [!] lelkem, képzelheted mennyit kellett [!] Miskám nak [!] beszélni rólatok nekem, mindent sokat, beszélt is ő nekem rólatok szívesen, s mondta, hogy tik még mindég azok a jó áldott lelkek vagytok a kíkvoltatok; hid [!] el oly véghetetlen jól eset [!] lelkemnek rólatok annyit tudni, és úgy fájt is, hogy nem lehetek veletek: Kedves lelkem te is sokat szenvedtél; de hálá [!] istennek hogy már csak jobban vagy: Hát én úgy vagyok hogy többet rosúl mint jól, félek a téltől, előre. Az én Miskám ha jobban nem is, de mégis legaláb [!] nyugottabb [!] s így könnyebben túri a baját tudva hogy semmi veszéjes [!] baja nincs, nagyon aggasztot [!] aza gondolat hogy mellbajavan, [!] Istennek hálá [!] hát csak nem az.

Úgy hát azon kezdtem levelem hogy mindgyárt a kartam [!] írni neked, de hát hogy miért nem írtam! azért, mert Miskám nem hagyot [!] azt mondta hogy majdha [!] ő fog írni a Kedves komámnak hát akkor írjak én is, most hát még egyszer és mindig, fogadjátok hálás köszönetemet sok szívességtek ért [!] Ked-

veseim, áldjon meg a jó Isten benneteket egész lelkemből kívánom, csókollak
ezerszer mindnyáitokat [!]

igazán szerető
barátnéd
Emília

Hanva szept. 27. 1865.

M: Tompa Mihályné levele: *TMLev* II. 467.

- ¹ **emlékezzetek sept. 13^{ára}** – AJ 1865. okt. 2-án kelt válasza (**2006.**) szerint egy év múlva újabb találkozást terveztek.
- ² **40 forintot** – Tompa küldeménye feltehetőleg pesti költségeinek kiegyenlítése volt.

2006. Arany János – Tompa Mihálynak (1865. október 2.)

K: MTAK Kt K 513/1179. 2 fehér fol. 21,8×14,1 cm. 1. levél, 2–4. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 666.)

M: kiadatlan

Válasz Tompa 1865. szept. 27-i levelére (**2005.**)

- ¹ **kis unokánkat** – Szél Piroska 1865. júl. 24-én született.
- ² **niece** – nièce: unokahúg (fr.)
- ³ **paralyzálják** – gyengítik, megbénítják (gör.)
- ⁴ **persvadeálhatja** – persuadeo: rábeszél, rábír, meggyőz (lat.)
- ⁵ **hypocondricus** – képzelt beteg, betegséget eltúlzó (gör.)
- ⁶ **állunk elébe a sept. 13.-ának** – l. az **2005.** sz. levél jegyzetét

2007. Arany János – a Kisfaludy Társaságnak (1865. október 7.)

K: MTAK Kt Ms 5739/28/1865. Fehér fol. 34,2×21 cm. 1. levél, 2. jobb felső sarkában címzés:

Jelentés

Greguss Ágost 'Szeget szeggel'

czimú

Shak[e]spear[e]i fordításáról.

M: kiadatlan

- ¹ **Shak[e]speare „Measure for Measure” czimü darabjának fordítását Greguss Ágost által** – A fordítás, Szász Károly *Antonius és Cleopatrájával* együtt, a *Shakespeare minden munkái* c. sorozat 6. kötetében jelent meg (1866). A fordítás másik bírálója Lévay József. Greguss fordítását az 1865. júl. 26-i ülésen mutatták be, a bírálatok felolvasása az okt. 25-i ülésen történt (Bayer 1909. II. 282–283.).
- ² **ide mellékelt jegyzetekből** – l. *AJÖM* XIII. 381–396., 576–577.

2008. Ercsey Sándor – Arany Jánosnak (1865. október 16.)

K: NSzAJEM 772. Barna foltos, fehér fol. 34,1×20,9 cm. 1. levél, 2. címzés:

Tekintetes

Arany János urnak.

3000. a.[usztriai] é.[rtékű] forttal Pesten

A 2. oldalon feltört és kivágott piros viaszpecsét darabja, illetve rájegyzések tollal, ismeretlen kéz írásával: **Az Anthi birtokra vonatkozó levelezés.** Grafittal a birtokra vonatkozó számítások.

$$\begin{array}{r} 395 \text{ hold és } 237 \text{ ö} \\ \text{per } 16 \\ 237000 \\ 395 \\ + 237 \\ 2 / 632,237 / 316118 \text{ ö}^2 \\ 11 / 316,118\frac{1}{2} / 287 \\ \underline{22} \\ = 96 \\ \underline{88} \\ = 81 \\ \underline{77} \\ = 418 \frac{1}{2} \end{array}$$

M: kiadatlan

¹ **a.[usztriai] é.[rtékű] fortot** – ausztriai értékű (vagy osztrák) forint (l. az **1708.** sz. levél jegyzetét)

² **angariával** – negyedévi földbérrel

³ **Czégély Ferinek** – Czégély Ferenc (Nagyszalonta, 1826–?): számvevő hadnagy

⁴ **Lajos** – Ercsey Sándor fia, Ercsey Lajos (1855–1874)

2009. Arany János – Ercsey Sándornak (1865. október 16.)

K: NSzAJEM 627. 1 fehér fol. 21,7×14 cm. 1. levél, 2. üres. Címzés nincs.

M: kiadatlan

¹ **solidarisan** – közösen

2010. Arany János – Ercsey Sándornak (1865. október 17.)

K: NSzAJEM 628. 2 fehér fol. 21,8×14 cm. 1–4. levél. Címzés borítékon:

Tekintetes

ifj. **Ercsey Sándor** h. ügyvéd urnak
tisztelettel.

p. N. Várad

vasút

N. Szalonta.

A borítékon 15 krajcáros (**KREUZER**) sárga színű postai bélyeg, rajta elmosódott piros postai bélyegző **PESTH recommandirt** felirattal; a boríték hátoldalán kivágott pecsét helye, illetve AJ írásával: **Küldi Arany János Pest, üllői út 7. sz.** 10 krajcáros kék (**KREUZER** feliratú) bélyeg és 3 postai bélyegző: **18 GR...[OSSWARDIN]** feliratú nagyváradi, teljesen elmosódott piros pesti és **SZALONTA 18/10.**

M: kiadatlan

¹ **B. Ákos** – ismeretlen személy

² **Nem feledtem én el, mit irtál és mondtál azon esetre** – vö. az **1880.** sz. levéllel.

³ **extrahálom** – kivonatolom (lat.)

⁴ **bennünket Fleischl evincálni tartozik** – Fleischlnek érvényesíteni kell a mi jogunkat (evinco: elperel, lat.)

⁵ **stikk** – Stich: döfés (né.)

⁶ **Quid consilii** – értelemszerűen: mi tévők legyünk (lat.)

⁷ **desperalt** – reménytelen (lat.)

⁸ **salválja magát** – mentesíti magát (lat.)

2011. Ercsey Sándor – Arany Jánosnak (1865. október 19.)

K: NSzAJEM 773. 2 csontszínű **BATH** nyomatos fol. 22,8x14,5 cm. 1–4. levél. Csontszínű boríték 8,5x14,7 cm. Borítékon címzés:

Tekintetes

Arany János urnak **tisztelettel**

Pesten.

(: **Üllői út, 4. sz.** :)

a borítékon egy piros színű, 5 krajcáros (**KREUZER**), a borítékba nyomott bélyeg, illetve egy kék színű, 10 krajcáros (**KREUZER**), ragasztott bélyeg. Két postai körbélyegző, mindkettő **NAGY SZALONTA 19/10 felirattal**, és **RECOMANDIRE** postai pecsét. A boríték hátoldalán egy kék színű 10 krajcáros (**KREUZER**) bélyeg, négy postai bélyegző: **NAGY SZALONTA, GROSSWARDEIN 19/10, [...] 20/10** és **PESTH 20/10** feliratokkal. Két feltört piros pecsét.

M: kiadatlan

Válasz AJ 1865. okt. 16-i és 17-i leveleire (**2009., 2010.**)

¹ **jezuisztikus** – a jezsuitákra jellemző, itt: körmönfont, agyafúrt

- ² „**per tangentem**” – érintőlegesen, mellékesen (lat.)
- ³ **Görgy** – Görgy István, Görgy Artúr öccse, pesti ügyvéd. AJ a nála tett látogatások alkalmával találkozhatott Görgy Bertával (vagy annak emlékkönyvével) – Görgy Artúr leányával –, akinek egy kis verset jegyzett könyvecskéjébe. (AJÖM VI. 138., illetve Scheiber 1983. 20.)
- ⁴ **Horvát Boldizsárral** – Horváth Boldizsár (1822–1898): jogi doktor, 1861-től az Akadémia levelező, 1868-tól tiszteleti tagja, a Kisfaludy Társaság tagja. 1863-tól a Földhitelintézet jogtanácsosa, majd a jogi osztály igazgatója, 1865-től Szombathely országgyűlési képviselője.
- ⁵ **citatoriát** – idézést (lat.)

2012. Arany János – Ercsey Sándornak (1865. október 22.)

K: NSzAJEM 629. 2 fehér fol. 21,8×14 cm. 1–4. levél.

Boríték, rajta címzés:

Tekintetes

ifj. **Ercsey Sándor h. ügyvéd urnak**
tisztelettel.

p. N. Várad – **yasút** **N.Szalonta.**

postai pecsét: **PEST 22/10;** 15 krajcáros bélyeg.

M: kiadatlan

Válasz Ercsey 1865. okt. 19-i levelére (2011.)

- ¹ **evictiót** – evictio: szavatosság, kezesség; esetleg: törvényes visszaszerzés, a tényleges tulajdonjog érvényesítése a birtoklóval szemben (lat.)
- ² **azt a fatális clausulát ellenünk allegálhatja** – azt a szerencsétlen záradékot ellenünk állíthatja, fordíthatja (lat.)
- ³ **respective** – illetőleg (lat.)
- ⁴ **solidariter** – közösen (lat.)
- ⁵ **1850-ki bélyegpátens** – A hivatalos lapnak számító MHírl 1850. jan. 27-i száma közölt ugyan egy rendeletet a hivatalos részben: *Ideiglenes rendelet a telek- s betáblázásikönyveket illetőleg a kerületi törvényszékeknél*, de a közlemény első felét (42 paragrafus jelent meg) az ígértek ellenére sem követte az újabb rész.
- ⁶ **ólba szőke czímen** – „Hosszasan: ólamban a szőke, vagyis birtokomban van a szőke. – Ha valaki nekem adós tíz forinttal, és számára letesznek nálam tíz forintot, magamat kielégítem vele, mondván: ólamba vagy ólba szőke”. Erdélyi 1851. 7513. Vö. az 1880. sz. levéllel.
- ⁷ **desperált** – reménytelen (lat.)
- ⁸ **tücski-hajtskija** – „Se tücs ki, se hajts ki! – azaz nagy szegénységben van (nincs marhája, melyet kihajthat). Jelen esetben van anyagi háttere.” (Czuczor–Fogarassy VI. 3. 509.)

- ⁹ **eszeli** – látja el ésszel
¹⁰ **instállak** – esedezve kérlek, könyörgöm
¹¹ **brevi manu** – rövid úton (lat.)
¹² **A mit közelebb deákúl irtam volt** – vö. AJ korábbi, 1865. okt. 17-i levelének (2010.) latin kifejezéseivel
¹³ **süved** – sógorod

2013. Ercsey Sándor – Arany Jánosnak (1865. október 23.)

K: NSzAJEM 774. 2 csontszínű **BATH** nyomatos fol. 22,8×14,5 cm. 1–3. levél 4. üres. Címzés, boríték hiányzik.

M: kiadatlan

Válasz AJ 1865. okt. 22-i levelére (2012.)

- ¹ **G[örgei]-nek, igen szép és szabatos véleményét** – l. a 2012. sz. levelet
² **exequálásra** – behajtásra (lat.)
³ **Czégély Ferencnek** – l. a 2008. sz. levél jegyzeténél

2014. Arany János – Lonovics Józsefnek (1865. október 31.)

K: OSzK Kt Levelestár. 2 fehér, **MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA** nyomatos fol. 28,6×22,7 cm. 1. levél, 2–4. üres. Címzés nincs. Csak az aláírás autográf. A 2. lap közepén a Nemzeti Múzeum könyvtárának pecsétje, benne **M. N. MUZEUM KÖNYVTÁRA LONOVICS hagyaték Kézirat. Növ. N. 1911. év 29. sz.**

M: *AJÖM* XIII. 670. (regesta)

Lonovics József (1793–1867) érsek, egyházi író és akadémiai levelező tag. 1849. jan. 3-án tagja volt a Windischgraetzet felkereső küldöttségnek; a szabadságharc után rövid fogságot követően, elveszítve csanádi püspöki és egri érseki rangját (főleg Bécsben) száműzetésben élt. 1860-ban tért vissza, ezután címzetes érsek, a hétszemélyes tábla elnöke lett. E korszakban megjelent műve: *Néhány szó a 'La vie de Jesus' című könyv fölött* (Kalocsa, 1864).

- ¹ **Stüler** – Friedrich Stüler (1800–1865), az akadémiai palota tervezője
² **f.[olyó] évi november 2-án délelőtt 11 órakor az akadémiai épületben tartandó ülésére** – l. *AJÖM* XIV. 92., 93. 86–88.
³ **Nagyméltóságodat, mint kinevezett igazg.[atói] tagot, elnöki megbízás folytán alázattal fölkérem** – Lonovics nem jött el erre a megbeszélésre, amelyen Eötvös József elnöklésével Toldy Ferenc, Pauler Tivadar, Telfy Iván és AJ vett részt.

2015. Arany János – Ercsey Sándornak (1865. november 3.)

K: NSzAJEM 630. 2 fehér fol. 21,7×14 cm. 1–4. levél. Címzés nincs.

M: kiadatlan

Válasz Ercsey 1865. okt. 23-i levelére (2013.)

- ¹ „**Sok bajnak utána az ősz dalia**” – Vörösmarty *A hős sírja* c. művének kezdősora
- ² **Elmondom „rövid summáját”** – Ironikus célzás Tinódi Lantos Sebestyén históriás énekeinek bevezető formulájára (pl. „Summáját írom Eger várának”).
- ³ **H[orváth], Boldizsárt** – l. a 2011. sz. levél magyarázatát
- ⁴ **Tóth L-[őrinc]et** – (1814–1903): az akadémia ügyésze, pénztárosa, jogtudós
- ⁵ **solidaris** – egyaránt lekötelezett (lat.)
- ⁶ **csak a fia volt otthon** – Fleischl József, a családi üzlet egyik belfagya, cég-jegyzői hatáskörrel is rendelkezett. (Zsoldos 595.)
- ⁷ **parlamentirozás** – tárgyalás. Ehhez kapcsolódik egy szerződésfogalmazvány készítése:

„Alulírottak, egymint egy részről én [besz.] Arany János, érdektársaim [-m besz.] nevében, más részről ifj Fleischl Bécsben távollévő <atyam> szüleim Felischl Dániel és Porges Zsuzsána [besz.] nevében, következő egységére [!] léptünk.

1. Arany János és érdektársai, mint az anthi h. t. k 183 sz. lapján bejegyzett birtok megvevői készeknek nyilatkoztak a vételárból még hátralevő összes 7200 azaz hétezer kétszáz forintnak, <oly módon> most nov. 1.én, oly módoni letörlesztésére, hogy 6400 ftoit készpénzben letesznek, 800 azaz nyolcszáz forintot pedig azon kincstári követelés fedezésére, mely Geyer Rudolf előbbi telekkönyvön kívüli birtokos ellen a birtokra bekebleztetett, a pesti takarékpénztárnál külön könyvecskén elhelyeznek; oly czélból, hogyha Geyer Rudolf a Fleisch Dániel által <teendő> rövid úton teendő törvényes lépések folytán a mondott terhet a birtokról letisztázná, Fleisch Dániel a letett 800 ftoit <kamatjával> mostantól járandó kamatjával együtt azonnal [azonnal besz.] fölvehesse – <...> vagy Arany Jánosra ugyanannyit világos adósság gyanánt bekövetelhesen; ellenkező esetre [esetre – jav.] birói eldöntés tárgya maradván kit illet egy részről [egy részről besz.] a hosszabb útoni eljárás terhe Geyer Rudolf ellen, <és így> más részről a kérdéses 800 ft fölvétele.

2. Fleischl ..... szülei <nevében> Fleischl Dániel és Porges Zsuzsána nevében a föntebbi kiegyenlítést elfogadja s ily értelemben a nyugtatvány az összes 7200 ft törlesztéséről mai napon [mai napon besz.] elkészíthetvén, felküldetett Bécsbe Fleischl Daniel és Porges Zsuzsána által leendő aláírás végett; önként értetvén, hogy miután Arany János és vevő társai tartozásokat a fennirt módon 1865. nov. 1-ő napjára letisztáznai ajánlkoztak, és csupán meghatalmazás nem létele késleltette a pénz fölvetelét, ellenök, a

vétel szerződvény 4-ik pontja szerint, semmi kamat követelés tétetni nem fog.

Kelt Pesten

Előttünk:”

(**K**: NSzAJEM 789. Fehér félbevágott fol. 17,1×12,1 cm. 1. grafittal átvételi elismervény tervezete, 2. fekete tintával részletek a *Hamlet*ből fonetikus írással:

**Tu bí ar nat tu bí det is dhe questien
Huedher t’is nóbler ind he mynd, tu soffer**

**Tu be, ar nat tu bí, dhet is dhi questien
Huedher t’is nóbler in dhi mynd, tu soffer)**

- ⁸ **bélyegtörvény** – l. a **2012.** sz. levél magyarázatát
- ⁹ **attól félttem, kutya van a kertben** – valami baj van, valami nincs rendben
- ¹⁰ **tremában** – félelemben (gör.)
- ¹¹ **dóczé** – tanúsítvány (lat.)
- ¹² **procedálni** – eljárni (lat.)
- ¹³ **Tantae molis erat...!** – Vergilius-idézet az *Aeneis* I. énekéből: „Tantae molis erat [Romanam condere gentem]”; szó szerint: „ilyen nehézséggel jár [megalapítani a római nemzetet]”
- ¹⁴ **Laczinak egy hozzád irt levele, ugy látszik, elveszett** – Ez okt. 20. körül keletkezhetett (Ercsey a pénzt 1865. okt. 16-án elindította, majd okt. 23-án aggódva érdeklődött küldeménye érkezése felől: **2008.**, **2013.** sz. levelek). Ő kérte meg Arany Lászlót, hogy tankönyveket szerezzen be Lajosnak. A küldemény megérkezését a november 10-i Ercsey-levél (**2016.**) igazolta.

2016. Ercsey Sándor – Arany Jánosnak (1865. november 10.)

K: NSzAJEM 775. 2 csontszínű **BATH** nyomatos fol. 22,8×14,5 cm. 1–2. levél, 3–4. üres. Címzés, boríték hiányzik.

M: kiadatlan

Válasz AJ 1865. nov. 3-i levelére (**2015.**)

¹ **felzetet** – a hivatalos irat tartalmát összegző fedőlap

² **angariát** – évnegyedre járó bért

2017. Kriza János – Arany Jánosnak (1865. november 12.)

K: OSzK Kt Levelestár. 2 fehér, szakadt fol. 22×14,1 cm. 1. levél, 2–4. üres. Címzés nincs. Az 1. lap tetején, AJ írásával, tintával: **[Vet]tem nov. 27. 1865.** A 2–3. lapon pecsét: **Orsz. Széchényi Könyvtár Kézirattár Sz. 552/126/1993**; a 4. lapon ugyanolyan, üres pecsét és ceruzával fent: **637**, lent: **15000**.

M: kiadatlan

Kriza János (1811–1875): unitárius püspök, a kolozsvári főiskola tanára; 1841-től az Akadémia levelező tagja, 1863-tól a Kisfaludy Társaság tagja. E korszakban a Ko-ban (*Bethlen Anna* 1863. 2. sz. jan. 11. 38–39.) és a FL-ban publikált; művei: *Vadrózsák* (Kolozsvár, 1863), *Zsinati beszéd Szént-Gericzén* (Kolozsvár, 1865), *Egyházi beszéd és ima az abrudbányai templom felavatásakor* (Kolozsvár, 1865).

2018. Arany János – Csaplár Benedeknek (1865. november 17.)

K: PMKL N 206/5 (csak raktári szám). Fehér (**Magyar Tudományos Akadémia** nyomatú) fol. 29×23 cm. 1–2. levél. Címzés nincs. Az 1. lap bal felső sarkában tollal: **526/k**. A levél idegen kéz írása, csak az aláírás autográf.

M: kiadatlan

¹ **Az akad[émiai]. nagy jutalmak rendjét** – A megelőző hat év legjobb munkáját díjazták a hat akadémiai osztály évenként egymást követő sorrendjében: filozófiatudomány, törvénytudomány, nyelv- és széptudomány (1868-tól szétváltak), történettudomány, természettudomány, filozófia. 1865-re a matematika köréből történt a kiválasztás.

² **a philosophiai is szóba jövend** – A filozófia köréből csak 1867-ben adták ki a nagyjutalmat.

³ **a math.[ematikai] jutalomnál követett eljárásra, hogy t.i. az írók versenyműveik beküldésére felszólíttassanak** – Ez meg is történt. Két mű megosztva nyerte el a nagyjutalmat: Petzval Ottó: *Erő és géptan technikai intézetek, gyakorló mérnökök és magántanulók számára* I–II. (Pest, 1861–1862. Emich), és Vész János Ármin: *A felsőbb mennyiségtan alapvonalai*. I–II. (Pest, 1861–1862. Emich). A bíráló bizottság tagjai: Petzval Ottó, Stoczek József, Győry Sándor és Tomori Anasztáz voltak.

⁴ **mind a mellék Marcibányi-jutalomra** – Ezt Weninger Vince *Politikai, azaz felsőbb polgári és kereskedelmi számtan* (Pest, 1861, Ráth) c. műve nyerte.

⁵ **mint legrégebbi rendes tagot az osztályban** – Csaplár az Akadémia lev. tagja volt.

2019. Arany János – Toldy Ferencnek (1865. november 17.)

K: MTAK Kt MIL 105/28. 2 fehér, **MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA** nyomatos fol. 29×23 cm. 1. levél, 2–4. üres. Címzés nincs.

M: kiadatlan

¹ **Sámuel-díj [...] mind 1863-ról, mind 1864-ről kiadassék** – Sámuel Alajos majki prépost végrendeletében 1000 forintos alapítványt tett, amelynek évi kamatával (az Akadémia által kiegészítve: 15 forintra) az adott év legjobb

nyelvészeti magyar munkáját jutalmazták. 1862-ből (1864-ben odaítélve) Budenz József *Csuvas közlések és tanulmányok* c. műve, 1865-ben pedig Kriza János *Néhány szó a székely nyelvjárásokról* (az 1863-as tanulmányok közül) és Brassai Sámuel *A magyar mondat. III. értekezés. Tüzetes rész.* (az 1864-es dolgozatok közül) kapta a jutalmat (1865-ben AJ és Toldy voltak a bírálók). Fekete 1988. 165–168.

- ² **A Marczibányi 40 ft 1866-ra s a Gorove-díj 1867-re szintén most volna kitűzendő** – A Marczibányi István által tett alapítványt 1845-től az Akadémia felügyelte; e korszakban az akadémiai osztályok rotációjával a nagyjutalom mellett a „másodiknak rangsorolt” munkák kapták. E mellett létezett egy kétévente kiadandó nyelvtudományi „kisjutalom”, kezdetben 30, majd 40 forint összeggel. 1865-re AJ és Toldy volt a két bíráló, de a jutalmat nem adták ki. (Fekete 1988. 13–17., 130.) – A 30 arany díjjal járó Gorove-jutalmat Gorove László, Lajos és Károly alapították, amelyet e korszakban az erkölcs-tudomány, a széptan és a magyar művelődéstörténet évenként felváltva beérkező pályamunkái nyerhettek el, ha azok megütötték a kellő mértéket. Sem 1864-ben (ekkor Toldy Ferenc, Gyulai Pál és Kemény Zsigmond mellett AJ is bíráló volt), sem 1865-ben, sem 1868-ban nem adták ki a jutalmat (Uo. 103–106.).
- ³ **az Ügyrendben három tárgy „erkölcsstudomány” „széptan” „miveltségtörténet” van megnevezve** – 1868-ban széptani pályázatot hirdettek: *Mi befolyással volt az ő klasszicizmus a magyar költészetre a legrégebb időktől kezdve?* címmel. A bíráló bizottság (Toldy Ferenc, Szász Károly, Szepesi Imre) a díjat ekkor nem adta ki.
- ⁴ **Becses választát ohajtva, tisztelettel maradtam** – A válasz nem maradt fenn; Toldy támogathatta AJ javaslatát.

2020. Tompa Mihály – Arany Jánosnak (1865. november 22.)

K: MTAK Kt K 513/1052. Fehér fol. 21×17,1 cm. 1–2 levél. Címzés nincs. Az 1. lap tetején Arany László írásával, [?] kék ceruzával: **1865 nov.** Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 663.)

M: *AJLI* II. 247.

⁵ **Nem állítom én: hogy nincs az is** – AJ maga is utal Tompa hipochonderségére 1865. okt. 2-i levelében (**2006.**).

2021. Eötvös József – Arany Jánosnak (1865. november 28.)

K: MTAK Kt Ms 4747/10. 2 fehér fol. 23×15 cm. 1. levél, 2–3. üres, 4. címzés:

T. cz. Arany János Urnak
baráti tisztelettel

A 4. lapon vörös, címeres viaszpecsét.

M: *EöJLev* 226. 453–454.

- ¹ **Sz[en]t. Tornován** – Ma Orosháza külterülete; itt volt Eötvösnek földbirtoka.
- ² **öcsémnek** – Eötvös Dénesnek (1817–1878)
- ³ **Kérlek légy oly jó s adjál öcsémnek 10 karzati jegyet** – Az 1865. dec. 11-i akadémiai nagygyűlésre, amely egyúttal az MTA palotájának felavatása is volt.
- ⁴ **Teljes csendben élek, s itt a pusztán külső lárma nem zavar de még nem tudok írni** – Falk Miksának küldött levelében írta Eötvös: „Én 8 napot most itt a pusztán töltöttem, és Szalay emlékbeszédjét készítettem el.” (*EöJLev* 227. 454.) Az emlékbeszéd 1865. dec. 11-én hangzott el.
- ⁵ **Nem tudom, mi lesz belőlünk** – Az 1865. dec. 14-én megnyíló országgyűlés előtt Eötvös a kiegyezés lehetőségeire célzott. Nov. 5-én írta Charles de Montalembert grófnak: „Voltaképpen egy alkotmányozó nemzetgyűlés az, aminek eléje nézünk, azzal az egyedüli különbséggel, hogy (amennyire tudom) még egyetlen Constituante sem működött olyan körülmények között, amelyekben a királyi hatalom teljes erejét megőrizte és az őt megillető befolyást érvényesítette volna, és a mi viszonyaink között ez az, ami előnyös. Ha az összes viszonyok teljes átalakítása, amelynek egyúttal tartósan fenn kell maradnia, egyáltalán lehetséges, úgy erről csak olyan viszonyok között lehet szó, amilyenek között mi próbálkozunk vele. Hogy sikerül-e, az Isten kezében van.” (Ford. németből; *EöJLev* 225. 453.)

2022. Arany János – Pompéry Jánosnak (1865. december 2.)

K: OSzK Kt Levelestár. 2 fehér, **MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA** nyomatos fol. 28,6×22,7 cm, 1. levél, 2–4. üres. Címzés nincs. Csak az aláírás autográf. A 4. lapon a Nemzeti Múzeum pecsétje, benne a növedéki számmal: **1915. év 14. sz.**

M: *AJÖM* XIV. 671. (regesta)

- ¹ **jegyzőkönyvi kivonatból** – ismeretlen

2023. Arany János – Horváth Cyrillnek (1865. december 4.)

K: PMKL N949/a (raktári szám). Fehér, **Magyar Tudományos Akademia** nyomatú fol. 29×23 cm. 1. levél, 2. üres. Az 1. lap bal felső sarkában tollal: **565/K.**, alul tollal: **Főtiszt. Horváth Cyrill [y i-ből jav.] úrk.** [k fölött rövidítésjel].

M: kiadatlan

- ¹ **A közelgő nagy gyűlést** – 1866. január 21.

2024. Arany János – Szél Kálmánné Arany Juliskának (1865. december 12.)

K: elveszett

M: VU 48. évf. 46. sz. 1901. nov. 17. 739–740.; Arany L. 348–350.; *AJLev* **214.** 569–571.

¹ **megköszönjem nektek azon szíves jókívánatot, mellyel rólunk ... megemlékeztetek –**

„Kedves jó szüleim!

Későn bár, mert mára kell vala e levélnek megérkezni, írok; írok s elmondom szívem mélyéből eredt kívánságomat s az enyim mellett Kálmánét, hogy adjon Isten kedves jó szüleimnek még egy huszonöt évet együtt, boldogságban, egészségben, megelégedésben tölteni. Adja Isten, hogy az a szeretet, végtelen becsülés egymás iránt s az a példás egyetértés, példaként álljon – mint életök egyéb mozzanata – gyermekeik s majdan unokáik szeme előtt, s csak annyira s annyiban teljesítsék éltök társa iránti kötelességüket, miként jó szüleink teljesítették! Bár ott vagy itt tölthetnők e napot s ne csak egy száraz levél lenne óhajtásaink tolmácsolója!” (1864. november 19. In.: Arany L. 1886.)

² **Azt a napot –** AJ és Ercsey Julianna 1840. nov. 19-én kötöttek házasságot.

³ **homoeopaticus** – a. m. homeopátia – hasonszenvi gyógymód

⁴ **dictio** – szónoklat (lat.)

⁵ **küldök én neked egy verset –** *Ártatlan dac*

⁶ **a palota megnyitására** – 1865. dec. 11-én zajlott a díszes ünnepély, melynek pompája csak erősíthette AJ fájdmát, hogy nem kapott lakhelyet a palotában. A főtitkár számára épített lakást nem kapta meg Arany, azt bérbeadták, és ő a bérlakás és lakbér között választhatva, megtartotta az Üllői úti lakását, onnan naponta gyalogolva az Akadémiára és vissza haza. Majd 1867-ben a Dessewffyt váltó Eötvös József akadémiai elnök orvosolta a sérelmet és adta előbb csekély lakbérért át Aranyéknak – az eleve nekik szánt – lakást. Később a lakbért is eltörölték, majd Arany lemondása után is bent maradhatott, illetve halála után özvegye szintén. (Vö. **1915.** és **1918.** sz. levelekkel, és Arany levelét Lónyay Menyhérthez 1867. március 22. *AJLI* II. 428–433.)

⁷ **Dejaníra-palást** – Deianeira görög mitológiai nőalak, Héraklész felesége, aki férje hitvesi eltávolodásakor – hamis tanácsnak engedve – Nesszosz kentaur vérével átitatott köpenyt küldött Héraklésznak, abban reménykedve, hogy e szerelmi varázsszer visszaszerzi hitvesét. A korábban Héraklész által megölt Nesszosz vére azonban határtalan kínokat és szenvedést okozott Héraklésznak, aki ezek elől öngyilkosságba menekült a maga építette, Zeusz által láng-ra lobbantott máglyán.

⁸ **Borbély János** – nagyszalontai kőműves

⁹ **patientíádat** – türelmedet (lat.)

¹⁰ **figyelj a telek-eladás-vevés-árulási lehetőségek esélyeire** – vö. az **1984.** sz. levéllel

2025. Arany János – Ercsey Sándornak (1865. dec. 16.)

K: NSzAJM Nr. 259. 631. Fehér fol. 21,7×14 cm. 1–2. levél. Címzés nincs.

M: kiadatlan

¹ **kedves Lina húgomnak ezerszer megköszönni jószágos ápolását** – Ercsey Sándorné (szül. Nagy Karolina) ápolta a december eleje óta súlyos beteg Arany Juliskát.

² **„temporaneum”** – időszerű dolog (lat.)

³ **admoneálja** – figyelmezteti (lat.)

⁴ **doce** – tanúsítvány, bizonylat (lat.)

⁵ **Lovassyt** – vö. az **1706.** sz. levél jegyzetével

2026. Szél Kálmán – Arany Jánosnak (1865. december 18.)

K: Elveszett. – Utalás a levélre: „Váradon még csak 18-diki, vagyis akkori hirt hallottunk, mikor a telegrammot feladták, s e hir annyi volt, hogy »a beteg nincs remény nélkül«”. Arany László Csengery Antalnének, 1865. dec. 21. L. AJ Csengery Antalnak, 1865. dec. 21. (**2027.**)

2027. Arany János – Csengery Antalnak (1865. december 21.)

K: OSzK Levelestár. 2 csontszínű fol. 21,9×14,2 cm. 3–4. AJ levele. 1–3. Arany László levele Csengery Antalnének:

„Kedves néni!

Megérkeztünk az este 9 órakor, minden nagyobb fáradalom vagy meghűlés nélkül. Juliskát életben, és elég reményt nyújtó állapotban találtuk. És ez több, mint vártunk, legalább több, mint a mennyit én remélni mertem. A telegramm megkapásától Váradra érkeztünkig többnyire azon borzasztó hiedelemben valék hogy temetésre, vagy utánra érkezőnk. Váradon még csak 18-diki, vagyis akkori hirt hallottunk, mikor a telegrammot feladták, s e hir annyi volt, hogy „a beteg nincs remény nélkül”. Reám nézve ez is reményt adó, az pedig, mit itt Szalontán a kaput kinyitó cseléd mondott legelső kérdésemre, hogy „bizony nagyon nehezen van a beteg” – valóságos öröm, vigasz volt.

Juliska folyvást eszméletén van, megismert mind hármonkat; ugylátszik lejövetelünk minden nagyobb hatás nélkül volt nála. Mennyit segíthetünk körülötte, még nem tudjuk; eddig senki ápolását sem tűrte, csak Kálmánét, és Ercsey Sándornéét. Szegények, ezek is nagyon ki vannak merülve. Juliska rendkívül türelmetlen, sokszor kifakad. Haragszik ha az orvos – vagy más azt mondja előtte hogy jobban van már. Pedig ezt mindkét orvos határozottan állítja,

kivált Lukács a váradi orvos mindig azt mondta hogy néki erős reménye van. Különben hogy 3 nap óta talán jobban, vagy forduló pont körül van [van – besz.] a betegség, azt mutatja az izzadás, mely most már elég bő, de csak a felső testen, a derékig, azon alól, a beteg részeken s lábakon nincs; mutatja az alvás, mely szintén csak ez utóbbi 3-4 nap óta jö elő, s ez éjszakán meglehetősen hosszú és igen nyugodt volt. Kinja nincs annyi mint volt, lázai ritkábbak és kisebbek, ütere, mely még eddig, s az este is még 135-140et vert percenként, ma már 105-re leszállott.

Ennyi az, mit a betegség körül irhatok.

Anyámnál ma sincs semmi ártalmas nyoma az útnak; Váradtól [!] igen kényelmes, teljesen zárt üveges kocsin jöttünk; talán nem hűlt meg.

Piroskával nincs semmi baj. Soha hangját sem hallani, eszik, alszik, vagy ha ébren van, elmélkedik csendesen,

Apám annyira megnyugodott már, legalább a bizonytalanságtól menekedve, hogy ma reggel hozzá fogott, s megcsinálta az itt küldött akadémiai üléssorozatot. Kéri Anti bácsit hogy adja át Saskunak, s nyomják ki.

Istentől minden áldást kíván mindnyájokra

Szalonta 865 dec. 21 reggel 11 óra

őszinte tisztelője
Arany Laczi [egyéb.]”

M: Lukinich 1926. 304.

¹ **Laczi megírván a családiakat, én egy kevés hivatalost írok** – AJ az öt helyettesítő Csengeryt kérte a titkári teendők ellátásával.

² **Saskunak** – Sasku Károly (1806–1869): az Akadémia főjavítnoka, „ki a nyomdai revisiot teljesítette és vitte a javitnoki könyveket”, s a nyomtatványok javítását végezte. (AJÖM XIV. 421. 361.)

³ **comitivaként** – kísérelveként (lat.)

⁴ **Takács** – Takács István; l. az 1977. sz. levél jegyzeténél

⁵ **expediálná** – szétküldené (lat.)

⁶ **Teleki- vagy Karácsonyi-féle pályaműveknek** – Teleki József végrendelete (1855) alapján a Teleki-jutalmat (100 aranyat) minden évben a legjobbnak ítélt drámai mű nyerte el; 1857 és 1870 között az esetek kétharmadában Szigligeti Ede volt a díjazott. A bíráló bizottságot az Akadémia (3 fő) és a Nemzeti Színház (2 fő) delegálta; AJ 1861 és 1868 között ötször volt ennek tagja (Fekete 1988. 145–150.). – A Karácsonyi-jutalmat 1858-ban alapította gr. Karácsonyi Guidó: évente 100 aranyat ítélt oda az Akadémia 5 fős bírálóbizottsága az adott év legjobb drámai művének (AJ 1862-ben és 1866-ban volt tag). Kezdetben, a Teleki jutalommal kiegészülve, egyik évben komoly, a másokban vígjátéki műnek adták át; 1864-től két évente ítélték oda és csak ak-

kor, ha az önálló beccsel bírt; 1862 és 1875 között csak egyszer adták át (uo. 193–197.).

2028. Arany János – Csengery Antalnak (1865. december 24.)

K: MTAK Kt K 513/85. 2 fehér fol. 22×14,1 cm. 1–3. levél, 4. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 594.)

M: kiadatlan

¹ **Előbbi sorainkból, azt hiszem, már tudjátok, mire érkeztünk** – vö. a 2027. sz. levéllel

² **Írta azt Laczi az első megnyugtató érzés hatása alatt, hogy Juliskát még élve találtuk, reményünk szerint a krisisen tul, és a javulás útjára térve** – l. a 2027. sz. levélben

³ **Lukácsot** – nagyváradi orvos

⁴ **a legkeserűbb pohár kiürítésére** – „ha lehetséges, múltjék el tőlem e pohár” (Mt 26:39); „nem kell-é kiinnom a pohárt, a melyet az Atya adott nékem?” (Jn 18:11)

⁵ **még a te idődben is** – Csengery Szalay halála és AJ megválasztása között, ügyvezetőként látta el a titoknoki feladatokat.

⁶ **ha a fatum úgy akarná, hogy keddre se mehessen haza, az ülésben bejelenteni** – 1866. január 2-ára Arany hazaért. „Szegény Arany Julcsa dec. 28-án meghalt. Szegény János és neje tegnap érkeztek haza Szalontáról.” Gyulai Pál levele Szabó Károlynak, 1866. jan. 2. (György 1926. 462.)

⁷ **Takácsal** – Takács Istvánnal; vö. az 1977. sz. levél jegyzetével

⁸ **referálni** – beszámolni (lat.)

2029. Arany János – Tompa Mihálynak (1865. december 29.)

K: MTAK Kt K 513/1180. 2 fehér fol. 22×14,2 cm. 1. levél, 2–4. üres. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 666.)

M: Arany L. 353.; VU 1901. nov. 17. 741. (az elköszönés és az aláírás kihagyásával); *AJLI* II. 248.; *AJLev* 215. 572.

¹ **Az én édes jó leányom, drága Juliskám nincs többé** – A *Kapcsos* könyvben, a *Leányomhoz* c. vers alatt olvasható bejegyzés szerint „Meghalt dec. 28-án, 1 óra 36 perczkor éjfélt után” (MTAK Kt 510/8v). Arany Juliska halál-tusáját bátyja, Arany László írta le visszaemlékezésében (*Piroska és édes anyja emlékéül*): „az utolsó napon arcáról eltűnt a korábbi bágyadság, [...] szeme fölragyogott, homlokát lelkesültség tette sugárzóvá [...] Biztos öntudat látszatával [...] beszélt nekünk a túlvilágról, melyet ő már szemeivel lát. 'Ne búsuljanak kedveseim, a lélek él, mi találkozni fogunk. – Én látom az utat,

mely ama hazába visz.’ Sokáig beszélt vagy szavalt így, csengő, erős hangon.” (Arany L. 1886.)

A FÜGGELÉK JEGYZETEI

1. Arany János – Ismeretlennek (1860 végén?)

K: PIM Kézirattára V. 3727. sz. Kék, „BATH” nyomatos fol. 16,9×14 cm; 1. levél, 2. üres. Címzés nincs. A 2. lap alján: **Növ. n. sz: 1972/74.**; a múzeumi pecsétben az iktatószám: **V. 3727.**

M: kiadatlan

¹ **Tisztelt Barátom!** – Talán Kolbenheyer Mórnak, aki még 1860. nov. 12-én küldte el AJ-nak Vörösmarty *Szózatának* és *Fóti dalának* fordítását. (Vö. *AJÖM* XVII. **1209.** 460–461., 921–922.)

² **Késő vagyok, ugye, mint a halál?** – AJ hasonlóan kezdte 1864. márc. 18-én Nagy Péternek írott levelét (**1790.**)

2. Brassai Sámuel – Arany Jánosnak (1861. január-február fordulója)

K: MTAK Kt K 513/46. Fehér fol. 17,1×10 cm; 1. levél, 2. üres. – Címzés nincs.

M: kiadatlan

¹ **Az I. szakasszal** – *Még is valami a fordításról.* (SzF I. 19. sz. 1861. márc. 13. 289–291., 20. sz. márc. 20. 305–307.) c. közlemény első szakasza.

² **egyezmény<-> levelemből** – vö. *AJÖM* XVII. **1254.** 498–499. Ez a Brassai-levél oldja meg a datálást.

³ **„csillag” a szerkesztőség részéről** – A két közlemény szerkesztői megjegyzés nélkül jelent meg.

3. Szemere Miklós – Arany Jánosnak (1861. november 11.)

K: elveszett. A Perényi 1934. alapján rekonstruált szöveg.

M: Perényi 1934. 154–156.

A SzF-ben megjelent humoros episztolát (*Arany Jánoshoz* 1862. II. I. 10. sz. 1862. jan. 9. 153–154.) kísérő levél.

¹ **Kritikában is volt egy pár** – *Nyílt levél Arany Jánoshoz* (SzF I. 51., 52. sz. 1861. okt. 24. 801–802., okt. 31. 817–820.)

- ² **Remek festvények helyett nemes festvények; versekről helyett: mértékről volt nyomva** – „Ez épp olyan, mintha szabályul állíttatnék föl, hogy képtárakba csak nagy s nemes tárgyú festvények valók, ellenben egy pórkunyhó, egy rongyos koldusgyermek, egy tyúk stb. bármily *nemes festvények* volnának is különben, nem fogadtatnak el.” (Uo. 817.) – „A pathetikus *mértékről* elmondanám véleményemet.” (Uo. 818.)
- ³ **Miska csakugyan együtt szüretelt velünk** – Szemere ezt már az 1861. okt. 16-án kelt levelében jelezte (*AJÖM* XVII. 1350. 592.). Tompa Sátoraljaújhegyen szüretelt, közel Szemeréhez.
- ⁴ **hosszú panaszos levelet írni arról, hogy versét (a Kazinczy F. ünnepélyére írtat) mint tönkretevé Toldi szaválása** – vö. az 1397. levél jegyzetével
- ⁵ **de egy hét előtt még hosszú panaszos levelet írni [...], s egy hét múlva már nem válaszolni, válaszát igénylő levelemre** – *TML*ev I. 454. 324–325. Szemere válasza ismeretlen.
- ⁶ **Illyeneken, s több más hasonlókon czivódtunk mi ketten** – vö. az 1954. sz. levéllel
- ⁷ **te, midőn itt voltál** – AJ Tompával 1855. szept. harmadik hetében tett látogatást Szemere Miklósnál (vö. AJ levele Ercsey Sándornak, 1855. okt. 21. *AJÖM* XVI. 755.).
- ⁸ **Garay elégiája egyik mondása szerint „nem mosolyogtok felém”** – talán: „Oly égien mosolygott mindenkinek vigaszt” (*Bosnyák Zsófia*)
- ⁹ **Szemere Ödön** – (1839–1919) Szemere Miklós unokaöccse, György nevű bátyjának a fia (vö. 1414.)

4. Kazinczy Gábor – Arany Jánosnak (1861. december 28.)

K: MTAK Kézirattára K 513/253. Kék, a bal felső sarkában **K. G.** nyomatos fol., 28,9×23 cm. 1–2. levél. Címzés nincs. Arany László hagyatékából (AkÉrt 1899. 598.)

Az 1. lapon AJ írásával, piros ceruzával: **Válasz 10/1 862.** Arany László írásával, fekete ceruzával: **ad 2. és Erre válasz a 2;** valamint **Kelt 1862 jan elején.**

M: *AJLI* II. 360–361. l. (kihagyásokkal)

¹ [1861. december 28.] – „Én, egy napot töl[t]ve itt Bánfalván, s Miskánál kettőt, s egyet egy más ismerősömnél, visszatértem ismét ide Miskával együtt.” (Szemere AJ-nak, Bánfalva, 1861. dec. 29. *AJÖM* XVII. 1384. 638.) Kazinczy Gábor leveléből tudjuk, hogy ő még várja Szemere visszatértét Bánfalvára. A pénteki nap ekkor dec. 28-ára esett.

² **Nap nap után foly** – Kazinczy kedvelt fordulata, felütése. Hasonlóan kezdte Lévyhoz szóló levelét is: „Ne okoljon hallgatásomért. Nap nap mellett vártam”. (Gulyás 1931. 354.)

- ³ **Új Múzeum** – Az Új Magyar Múzeum Toldy Ferenc szerkesztésében és Emich Gusztáv kiadásában jelent meg 1850–1860 között.
- ⁴ **e 3 cikkből valamit választanál** – A *Molière*-ről szóló Arago-beszéd a SzF 1862. máj. 29-i számában jelent meg (II. II. 4. sz. 49–54). Kazinczy az 1863. máj. 12-i levelében (**1665.**) visszakérte a másik két szöveget, amelyek közlése elmaradt.
- ⁵ **„in usum Delphini”** – szó szerint: ‘a Dauphin használatára’ (lat.). XIV. Lajos fiának nevelője, Montausier herceg készítette el a trónörökös (Dauphin) számára a latin klasszikusoknak egy olyan kiadását, amelyből gondosan kigyomlált minden erkölcsstelennek tűnő részletet. Általában az ifjúság számára átdolgozott műveket, tágabb értelemben a meghatározott szempontok alapján rövidített szövegeket jelenti.
- ⁶ **„aufführoló”** – bevezető, bemutató (né.)
- ⁷ **sans gene** – sans gêne: nyugodtan, fesztelenül (fr.)
- ⁸ **„Humann tragoediát?”** – Kazinczy Madách Imre iránt érdeklődik; *Az ember tragédiája* könyvilletményi küldéséről beszámol a SzF (II. 9. sz. 1862. jan. 2. 142.)
- ⁹ **Fiamra** – Kazinczy Artúrra
- ¹⁰ **adorátorod** – csodálód, rajongód (lat.)